100
>

Α. Ι. ΚΟΡΑΝΤΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ (1919-1955)

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

Η ΧΩΛΑΙΝΟΥΣΑ ΕΙΡΗΝΗ (1919 ■ 1933)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
(1919 - 1955)

100

Α. Ι. Κ Ο Ρ Α Ν Τ Η

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΕΥΡΩΠΗΣ
(1919-1955)

Τ Ο Μ Ο Σ Π Ρ Ω Τ Ο Σ

Η ΧΩΛΑΙΝΟΥΣΑ ΕΙΡΗΝΗ
(1919-1933)

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΑΠΟΤΥΧΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ (1924-1933)

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

ΕΙς την έκπόνησιν τον έργου τούτον ήχθημεν κνρίως εκ της διαπιστώσεως της έλλείχρεως παρ' ήμϊν ενιαίας επιστημονικής μελέτης της 'Ιστορίας των Εξωτερικών Σχέσεων των Ευρωπαϊκών Κρατών κατά την σημαντικωτάτην περίοδον από τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών μέχρι τον 1955. Βεβαίως, τνγχάνει λίαν παράτολμον να θέληση τις να σνγκεντρώση είς δύο τόμονς την τόσον πολύπλοκον και τόσον πλουσίαν εις γεγονότα 'Ιστορίαν τών Εξωτερικών Σχέσεων τών Ενρωπαϊκών Χωρών και δη τον πλέον προσφάτου παρελθόντος. Ονχ ήττον, παρ' δλον ότι αί πήγαί τής υπό μελέτην περιόδου είναι είσέτι λίαν ελλιπείς, ή δε δημοσίενσις ένίων διπλωματικών αρχείων πόρρω απέχει του να έχη συμπληρωθή και κατά συνέπειαν πόνημα ως το παρόν νπόκειται εις κίνδυνον νά άποδειχθή κατά τά προσεχή ετη ανεπαρκές και ξεπερασμένον επί ώρισμένων σημείων, έθεωρήσαμεν δτι δεν θά εδει νά όρρωδήσωμεν προ του κινδύνου τούτου, φιλοδοξοϋντες νά παράσχωμεν εν σύγχρονον 'Εγχειρίδιον Διπλωματικής Ιστορίας, προωρισμένον προ πάντων διά τον καλλιεργημένον είς τον κλάδον τούτον αναγνώστην.

Μολονότι ή παρούσα εργασία παραμένει μελέτη τών σχέσεων μεταξύ τών Ευρωπαϊκών Κρατών, εν ούδεμία περιπτώσει ήμέλησε νά άναζητήση είς τάς υλικός, ήθικάς, πνευματικός καί κοινωνικός διαφοροποιήσεις, ας προεκάλεσαν ή επέσπευσαν οί δύο Παγκόσμιοι Πόλεμοι, την έξήγησιν τής τοιαύτης έξελίξεως τών γεγονότων.'Ο δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος άπετελείωσε το έργον του πρώτου, τοϋθ' δπερ συνίστατο είς την υπό τής Ευρώπης απώλειαν τής ήν κατείχε μέχρι του 1914 προεξεχούσης θέσεως μεταξύ τών λοιπών ηπείρων.

Ή υπό μελέτην ιστορική περίοδος περιλαμβάνει τάς εξής, λίαν διαφορετικός, φάσεις :

*1. 'Από του τέλους του 1918 μέχρι του τέλους τον 1923. *Η Ευρώπη, μακράν του νά αισθάνεται την ησυχίαν τής άνακτηθείσης ειρήνης, παραμένει εις την σκιάν ενός πολέμου ούδέν σχεδόν περατώσαντος. Πράγματι, παρά τάς Συνθήκας Ειρήνης, αί όποϊαι έθεσαν τέρμα είς την παγκόσμιον σύρραξιν, ή μοίρα τής ήρειπωμένης Ευρώπης φαίνεται οϋσα είσέτι επί τάπητος.*

*2. 'Από του 1924 μέχρι του 1933. *Η ειρήνη κατέστη πραγματικότης. Αί Συνθήκαι Ειρήνης αΐτινες έπεβλήθησαν είς τούς ήττημένους, μόνη δε έγγύησις σεβασμόν τών όποιων υπό τών τελευταίων ήτο ή ισχύς τών νικητών, έθεωρήθη δτι ύποκατεστάθησαν υπό εθελουσίως συναφθεισών συμφωνιών, μη παρισταμένης ανάγκης προσφυγής είς καταναγκασμόν ϊνα γίνουν*

η

σεβασταί. Κατά τό διάστημα τούτο, πλήν ολίγων, σποραδικών εξαιρέσεων, αί Κυβερνήσεις των διαφόρων Κρατών έφάνησαν πιστεύουσαι εις τον διαρκή χαρακτήρα τής ειρήνης καί είς την άποτελεσματικότητα τής συλλογικής ασφαλείας. 9Αλλά ή ευοίωνος αΰτη εΐκών αρχίζει νά άμαυρούται, άφ9 ής κατ' 9Οκτώβριον 1929 έκσπα αίφνιδίως ή παγκόσμιος οικονομική κρίσις ήτις πλήττει την ανθρώπινον κοινωνίαν είς τά θεμέλιά της καί μειώνει την σημασίαν των ανωτέρω αποτελεσμάτων. Την λήξιν τής φάσεως ταύτης σημειοι ή άνοδος του Χίτλερ είς την εξουσίαν ως Καγκελλαρίου του Ράιχ.

3. 9Από του 1933 μέχρι του 1939. Ή Ευρώπη, κατόπιν τής αποτυχίας τής συλλογικής ασφαλείας καί τής όσημέραι ανξούσης απειλής εκ μέρους των ολοκληρωτικών καθεστώτων τής Γερμανίας καί 9Ιταλίας, ζή εντός κλίματος πολεμικής φοβίας καί προσπαθεί νά προετοιμασθή διά την διαγραφομένην είς τον ορίζοντα νέαν πολεμικήν θύελλαν.

*4. 9Από του 1940 μέχρι του 1955. Ή καταστροφή τών δυνάμεων του 'Άξονος δεν άποκαθιστά κλίμα πραγματικής ειρήνης. Οι λαοί δεν πιστεύουν πλέον είς τήν συλλογικήν ασφάλειαν. Τό Γερμανικόν πρόβλημα δεν τίθεται πλέον υπό τούς αυτούς όρους ως πρότερον. *Η Γερμανία έπαυσεν άφ9 έαυτής ν9 άποτελή κίνδυνον διά τήν ειρήνην. 9Αφ9 ετέρου όμως έδημιουργήθη γεγονός μεγίστης σημασίας όπερ ουδόλως εΐχον προβλέψει οί νικηταί. Μετά τον θρίαμβον, είς εκ τών νικητών ου μόνον άπεσπάσθη αυτών άλλά καίώρθώθη εναντίον των. *Ο Ρωσικός κομμουνισμός - έθνικιστής, μιλιταριστής καί πανσλαυιστής - άποδεικνύει επεκτατικήν καί κατακτητικήν βουλιμίαν. 9Από τής διασκέψεως του Πότσν ταμ, άφ9 ής αρχεται καθ9 ή μάς ή περίοδος του «ψυχρού» πολέμου, παριστάμεθα μάρτυρες τής διαιρέσεως τού κόσμου είς δύο μεγάλα άνταγωνιζόμενα Συγκροτήματα. 9Ενώπιον τού κινδύνου εκ τής υπό τής Ε.Σ.Σ.Δ. συγκροτήσεως τού 9Ανατολικού Συνασπισμού στρεφομένου κατά τής Δύσεως, ή τελευταία αΰτη ύπεχρεώθη νά όργανωθή άμυντικώς διά τού 9Ατλαντικού Συμφώνου υπό τήν αιγίδα τών Η.Π.Α. 9Εξ άλλου, ή σύστασις μιας «Τρίτης Διεθνούς Δυνάμεως» ανήκει, τουλάχιστον μέχρι τού παρόντος, είς τήν σφαίραν τής ουτοπίας. Τέλος, δ Ο.Η.Ε. οστις ώφειλε νά έξασφαλίζη τήν αρμονίαν καί τήν ειρήνην επί τής *Υδρογείου, παραμένει εν τή πράξει παράλυτος καί ως επί τό πλεΐστον απλούς θεατής τών συμβαινόντων.*

9Εν τή συγγραφή τού έργου τούτου ιδιαιτέρως ένδιετρίψαμεν είς τάς 9Εξωτερικάς Σχέσεις τής Ελλάδος καί τά άφορώντα είς αυτήν προβλήματα είς τον εν λόγω τομέα, δραττόμεθα δε τής ευκαιρίας ταύτης ϊνα ευχαριστήσω μεν θερμώς τό "Ιδρυμα Μελετών τής Χερσονήσου τού Αίμου τής 'Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών διά τήν αποδοχήν τής έκδόσεως τού παρόντος πονήματος.

Α. Ι. ΚΟΡΑΝΤΗΣ

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

I. *Ἐπίσημα Κείμενα.*

Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, edited by E.L. Woodward and R. Butler, London, 1947, 1948, 1950; 1st Series: 1919 T.I and II, 2nd Series 1930-1933, T. I-IV. Συλλογή κεφαλαιώδους σπουδαιότατος.

Documents on German Foreign Policy, 1918-1945, from the Archives of the German Foreign Ministry, Washington D.G. (Government Printing Office), 1949 etc. 'Υπάρχει καί γαλλική έκδοσις, συγκεκομμένη : Les archives secretes de la Wilhelmstrasse, 1949 etc.

Documenti Diplomatici Italiani, 1918-1939, Roma, Libreria dello Stato 1952 etc. (Serie6, 7, 8).

Papers Relating to the Foreign Relations of the U.S.A., Washington D.C. Δημοσιεύονται κατ' έτος άπό του 1861.

The Foreign Policy of the United States. 'Αποτελεί τήν πληρεστέραν συλλογήν διά τήν περίοδον 1920-1939.

Ελλείψει έκδόσεως γενομένης υπό τής Σοβιετικής Κυβερνήσεως, δρα :

Soviet Documents on Foreign Policy, selected and edited by Jane Degras, London, 1953, 3 Vol. and

Calendar of Soviet Documents on Foreign Policy, 1917-1941, compiled by Jane Degras, New York, 1948.

'Επίσης *Soviet Treaty Series,* compiled and edited by Leonard Shapiro, Washington D.C., 1950, 1st Vol. 1917-1928.

Δεν έδημοσιεύθη είσέτι επίσημος γαλλική συλλογή, ώς εκ του γεγονότος δτι μέγα μέρος των αρχείων του Quai d'Orsay κατεστράφησαν τήν 16.5.1940.

II. *Συλλογαί, περιοδικά, μελεται, απομνημονεύματα και συγγράμματα εν γίνει.*

Survey of International Affairs by Arnold Toynbee, London, T.I, 1920-1923. Έκτοτε άνελλιπώς, κατ' έτος. Πρόκειται περί συλλογής

μεγίστης σπουδαιότητος, συμπληρουμένης άπο του 1928 καί εντεύθεν ύπο των

Documents on International Affairs, edited by Wheeler Bennett, Stephen Heald and Monica Curtis, Oxford.

Journal of the British Institute of International Affairs, London.

Dictionnaire Diplomatique, Paris, 1933-1948. Άξιόλογον δργανον έρεύνης.

Foreign Affairs, New York.

Voix des Peuples, Revue de Politique Internationale, Geneve.

The United States in World Affairs, New York (Harper, for Council of Foreign Relations), σειρά έκδιδομένη κατ’ έτος άπδ του 1931.

Revue de deux Mondes, Paris.

Μεταξύ των περιοδικών εκδόσεων αίτινες πραγματεύονται διεθνή προβλήματα προ πάντων το *Bulletin Periodique de la Presse Etrangere,* δημοσιευόμενον άπο τού 1916 ύπο τού 'Υπουργείου Εξωτερικών τής Γαλλίας.

Pierre Renouvin: Histoire des relations internationales, T. VII et VIII, Paris, 1957. Απαραίτητον βοήθημα διά τον μελετητήν.

Maurice Baumont: La faillite de la Paix, T. I et II, Paris, 1951. Ή πληρεστέρα καί άκριβεστέρα μελέτη τής περιόδου ταύτης.

/. B. Duroselle: Histoire diplomatique de 1919 a nos jours, Paris, 1953. Λίαν εύχρηστον έγχειρίδιον Διπλωματικής 'Ιστορίας.

G. M. Gathorne - Hardy: Histoire des evenements intei nationaux de 1920 a 1939 (μετάφρασις εκ τού άγγλικοΰ), Paris, 1949. Πολύτιμον βοήθημα, ίδια διά τά ζητήματα τής Μέσης Ανατολής.

Fernand UHuillier : De la Sainte Alliance au Pacte Atlantique, T. II, Neuchatel, 1955

/. Pirenne: Les grands courants de l’histoire universelle, T. VI (1904-1939), Neuchatel, 1955.

Jacques Chastenet: Vingt ans d’histoire diplomatique, Geneve, 1946.

Bertrand de Juvenel: D’une guerre a l’autre, 2 vol., Paris, 1940-41.

Vladimir Potiemkine : Histoire de la diplomatic (μετάφρασις εκ τού ρωσικού), T. Ill, 1919-1939, Paris, 1947. Σχετικής σημασίας εργον, δοθείσης τής καθ’ υπαγόρευσιν τού κομμουνιστικού καθεστώτος συγγραφής του.

Luigi Salvatorelli: La politica internazionale dal 1871 ad oggi, Torino, 1946.

C. Barbagallo : Storia universale; Evo contemporaneo, 1919-1939, Torino, 1954;

Callan Charles Tansill: II giuoco diplomatico tra le due guerre nei documenti americani (μετάφρασές: Road to Teheran), Bologna, 1955. Πολεμική κοιτά τής πολιτικής του Ρούζβελτ, άλλα πλούσιον εις στοιχεία εκ των αμερικανικών άρχείων.

R. B. Mowat: A History of European Diplomacy, Vol. Ill, London.

Frank Simonds: Histoiie de Γ Europe d’apres guerre, Paris, 1929.

A. J. Toynbee : The World after the Peace Conference, London, 1925.

Andre Frangois Poncet: De Versailles a Potsdam; Paris, 1948.

Emile Bourgeois: Manuel historique de politique etrangere, Vol. IV, Paris, 1932.

Luciano Berra: La pace armata, Milano, 1946.

Edward H. Carr: International Relations between the two World Wars, London 1950.

Edward H. Carr: The Twenty Years’ Crisis, 1919-1939, London, 1942.

Kenneth Ingram: Anni di crisi (μετάφρασις έκ τού άγγλικού), Milano, 1948.

Winston Churchill: La seconda guerra mondiale (μετάφρασις έκ τού αγγλικού), Verona 1949. T. I.

Gordon A. Craig and Felix Gilbert: The Diplomats, 1919-1939, Princeton, 1955.

W. Langsam: The World since 1914, New York, 1943.

/. Paul-Boncour: Entre deux guerres, T. II, Paris, 1945.

Dwight E. Lee: Ten Years. The World on the Way to the War 1930-1940, Boston; 1942, XVIII.

J. Hampden Jackson: The Post-War World, 1918-1934, London, 1935.

/. Caillaux: Memoires, T. III. Clairvoyance et force a l’ame dans les epreuves 1912-1930, Paris, 1947.

F. Chambers: The Age of Conflict, New York, 1944.

Michael Burns: The Labyrinth of Europa, London, 1939.

E. Giraud: La nullite de la politique Internationale des Grandes Democraties 1919-1939, Paris, 1948.

Raffaele Guarriglia: Ricordi, 1922-1946, Napoli, 1950.

H. King-Hall: Our Own Times (1913-1938). A Political and Economical Survey, London, 1938.

Fr. Simonds and Em. Brooks: The Great Powers in World Politics, New York, 1938.

G. D. H. Cole : The Intelligent Man’s Guide through World’s Chaos, London, 1932.

C. F. Black : Twentieth Century Europe. A History, New York, 1950.
R. Strauszy Hope and S. Possony : International Relations in the Age of Conflict between Democracy and Dectatorship, New York, 1952.
Fred. L. Schuman: International Politics, an Introduction to the Western System, New York, 1937.
I. Bowmann: The New World, New York, 1928.
C. Sforza: La synthese de l'Europe, Paris, 1937.
P. E. Flandin: Politique frangaise, 1919-1920, Paris, 1947.
Edouard Erriot: Jadis, T. II, D'une guerre a Γ autre, 1914-1936, Paris, 1952.
Louis Fischer: Les Soviets dans les affaires mondiales, Paris, 1933.
Max Beloff: The Foreign Policy of Soviet Russia, 1919-1941, London, 1947. Λίαν ενδιαφέρον.
H. Seton-Watson: Eastern Europe between the Wars, 1918-1941, Cambridge, 1945.
Fred L. Schuman: Soviet Politics, London, 1941.
S. Bemis: The United States as a World Power, 1900-1950, New York, 1950.
J. B. Duroselle: De Wilson a Roosevelt, Paris, 1961. Εξαίρετος μελέτη.
Th. Bailey: A Diplomatic History of the American People, New York, 1946.
J. Bae and Th. Mahoney: The U.S. in World History, from its Beginning to World Leadership, New York, 1949.
H. W. Jordan: Great Britain, France and the German Problem, 1918-1939, London, 1943.
W. Medlicott: British Foreign Policy since Versailles; 1929-1939, London, 1942.
G. Christopoulos: La politique exterieure de l'ltalie fasciste, Paris, 1936.
G. Salvemini: Mussolini diplomatico, Bari, 1952. Πολύτιμον βοήθημα.
Giacomo Perticone: La politica italiana nell'ultimo trentennio, 3 Vol. Roma.
/. Aulneau: Histoire de PEurope Centrale, Paris, 1937.
Pietro Silva: Italia - Francia - Inghilterra nel Mediterraneo, Milano, 1939.
Pietro Silva: II Mediterraneo dall'unita di Roma aU'Impero Italiano, Varese, 1943.
A. Siegfried: Vue generale de la Mediterranee, Paris, 1943.

Ed. Driault: La question d'Orient, 1918-1937; la paix de laMediterranee, Paris, 1938.

Γεώργιον Χριστοπούλον : Διπλωματική 'Ιστορία τής Νέας Εύρώπης, 1919-1939, Ἀθήναι, 1939.

Γεωργίου Χριστοπούλου : Τό πρόβλημα τής Εύρωπαϊκής Ειρήνης, Ἀθήναι, 1935. Επιμελημένη καί βαθύνους εργασία.

Παναγιώτη Πιπινέλη : Ιστορία τής Εξωτερικής Πολιτικής τής Ελλάδος, 1923-1941, Ἀθήναι, 1948. Τό άρτιώτερον εν Έλλάδι σύγγραμμα εις τό είδος του.

Σ. Θ. Λάσκαρι : Διπλωματική 'Ιστορία τής Συγχρόνου Εύρώπης (1914-1939), Θεσσαλονίκη, 1954.

Ν. Ι. Χατζή βασιλείου : Περίγραμμα Διπλωματικής 'Ιστορίας (1919-1933), 'Αθήναι, 1934.

Harold Butler: The Lost Peace, London, 1941.

P. Rain: L'Europe de Versailles, Paris, 1945.

Μ Ε Ρ Ο Σ   Π Ρ Ω Τ Ο Ν

ΑΠΟ ΤΩΝ ΒΕΡΣΑΛΛΙΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΩΖΑΝΝΗΣ (1919 ■ 1923)

Η ΣΤΝΔΙΑΣΚΕΨΙΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΤΩΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ

Προκαταρκτική συνεδρίασις του Διασυμμαχικόν Συμβουλίου εν Παρισίοις: σύστασις του Συμβουλίου των Δέκα. Συμβουλών των Τεσσάρων καί Συμβούλων των Πέντε. Πρωταγωνισταί τής Συνδιασκέψεως και επιδιώξεις ενός έκάστου εξ αυτών: Γούντροου Ούιλσων — Γεώργιος Κλεμανσώ—Δαυίδ Λόϋδ Τζώρτζ — Βιττόριο [1] Εμμανουέλε 'Ορλάνδο.

Μετά τεσσάρων ετών πόλεμον, οστις είχε λάβει παγκόσμιον έκτα σι ν, επέστη ή ώρα της δυσχερούς τακτοποιήσεως των λογαριασμών* εφθασεν άποτόμως, ενώ διεγράφετο ήδη εις τον ορίζοντα πέμπτον έτος πολεμικών επιχειρήσεων. Την εσπέραν τής 11ης Νοεμβρίου 1918, καθ' ήν ύπεγράφη ή μετά τών Γερμανών άνακωχή, ό Γάλλος Πρωθυπουργός Γεώργιος Κλεμαν-

***Βιβλιογραφία:**

D. Lloyd George, **W a r Memoirs, T. V., London 1934.**
D. Lloyd George, **The Truth about the Peace Treaties, London 1938.**
Robert Lansing, **War Memoirs of Robert Lansing, Indianapolis 1935.**
Robert Lansing, **The Peace Negotiations. A Personal Narrative, New York 1921.**
E. M. House, Charles Seymour etc., **Ge qui se passa reellement a Paris en 1918-1919, Paris 1923 (μετάφρ. του: What really happened at Paris, New York 1921). Σημαντικόν βοήθημα.**
Francesco Nitti, **L'Europa senza Pace, Firenze 1921.**
Francesco Nitti, **La Disgregazione dell'Europa, Roma 1946.**
La Pace Provvisoria, **Milano 1944. Εύχρηστον βοήθημα.**
J. Maynard Keynes, **The Economic Consequences of the Peace, London 1919.**
R. S. Baker, **Woodrow Wilson and the World Settlement, New York 1922.**
Harold Nicolson, **Peacemaking, Boston 1933.**
Lord d'Abernon, **An Ambassador of Peace, T. I,, London 1928.**
Federico Curato, **La Conferenza della Pace (1919-20), Milano 1922, Τόμοι 2.**
Charles Seymour, **The intimate Papers of Colonel House, T. IV., Cambridge 1928.**
H. W. Temperley, **A History of the Paris Peace Conference, London 1920-1924, Τόμοι 6. Σημαντικόν έργον περί της Συνδιασκέψεως.**
L.S. Turnbull, **Woodrow Wilson, A Selected Bibliography of his Published Writings, Addresses and Public Papers, Princeton 1948.**

σώ έδήλου είς τούς παραληρούντας άπο χαράν Παρισινούς: «Έκερδίσαμεν τον πόλεμον, άλλα νυν θά χρειασθή νά κερδίσωμεν καί την ειρήνην, τούτο δε θά είναι ετι δυσχερέστερον» [1].

Αί Συνθήκαι Ειρήνης τού 1919-20 έπεχείρησαν νά λύσουν τά άναρίθμητα προβλήματα, άτινα είχε θέσει ό πόλεμος ή ειχον δημιουργηθή καί προ αύτού, φέρουν δε τά ονόματα των τοποθεσιών δπου ελαβε χώραν ή υπογραφή των, ήτοι των περιχώρων των Παρισίων: Βερσαλλίαι, 'Άγιος Γερμανός, Τριανόν, Νεϊγύ καί Σέβραι. [e] Η πρώτη έρρύθμισε τάς μετά τής Γερμανίας σχέσεις, ή δευτέρα τάς μετά τής Αύστρίας, ή τρίτη τάς μετά τής Ουγγαρίας, ή τετάρτη τάς μετά τής Βουλγαρίας καί ή τελευταία τάς μετά τής Τουρκίας.

Έφ* δσον σπουδαιοτέρα των ήττημένων Δυνάμεων ήτο ή Γερμανία, οι Σύμμαχοι, κατ’ άνάγκην, άπησχολήθησαν διεξοδικώτερον μετ’ αύτής. Θεμελιώδης Συνθήκη ήτο ή των Βερσαλλιών, διότι ού μόνον καθώρισεν έμπράκτως την έδαφικήν κατανομήν τής Εύρώπης αλλά καί περιέλαβεν τάς δια-

Thomas Jones, Lloyd George, Cambridge 1951.
Th. A. Bailey, Woodrow Wilson and the Great Betrayal, New York 1945.
Th. A. Bailey, Woodrow Wilson and the Lost Peace, New York 1944.
Mermeix, Le combat des Trois, Paris 1922.
F. S. Marston, The Peace Conference of 1919, Organisation and Procedure, London 1944.
Paul Mantoux, (σημειώσεις) Les deliberations du Conseil des Quatre, Paris 1955.
Sir Maurice Hankey, (πρακτικά, δημοσιευθέντα είς Papers Relating to the Foreign Relations of the U.S. 1919) The Paris Peace Conference, New York 1942, Τόμοι 2.
T. Tittoni e V. Scialoja, L’ltalia alia Conferenza della Pace. Discorsi e Documenti, Roma 1921.
L. Barthou, La Paix, Paris 1919.
Aug. Torre, Versailles. Storia della Conferenza della Pace, Milano 1941.
Lord Riddel, Intimate Diary of the Peace Conference and After, London 1933.
The Treaty of Versailles and After: Conferences par M. Angel, Toynbee κ.λ.π.
G. B. Brown-Scoit and J. T. Shotwell, The Paris Peace Conference. History and Documents, New York 1934, κ.λ.π.
R. Albrecht-Carrιέ, Italy at the Peace Conference, New York 1938.
G. Noble, Pilicies and Opinions at Paris, 1919, New York 1935.
N. Almond and R. Haswell Lutz, An Introduction to a Bibliography of the Paris Peace Conference, Stanford 1935.
L. Bourgeois, Le Traite de Paix de Versailles, Paris 1919.
Winston Churchill, The World Crisis, London 1929, Τόμοι 5. (Μόνον ό τελευταίος αφόρα είς την Συνδιάσκεψιν).
R. Lansing, The Big Four and Others of the Peace Conference, Boston 1921.
E. J. Dillon, The Peace Conference, London 1924.
G. Hanotaux, Le Traite de Versailles, Paris 1919.

1. B a u m o n t M a u r i c e , La Faillite de la Paix, Paris 1950, T. I, σελ. 44.

τάξεις έκείνας, αιτινες κατέστησαν κανόνες καί διά πάσας τάς λοιπάς Συνθήκας [1].

Πλέον των δύο μηνών μετά την άνακωχήν, ήρχισεν έν Παρισίοις, τήν 18ην ’Ιανουάριου 1919, ή Συνδιάσκεψής Ειρήνης, υπό τήν προεδρίαν του Κλεμανσώ καί με τήν συμμετοχήν 32 Κρατών. Ούδέποτε άλλοτε είχον άντιπροσωπευθή συγχρόνως τόσα Κράτη, ό άριθμός μάλιστα αυτών, πολλά τών οποίων δεν ειχον λάβει παρά ονομαστικόν μέρος εις τον πόλεμον, καθίστα δυσχερείς τάς έν ολομέλεια συνεδριάσεις. Αδται, πράγματι, έμελλον νά είναι σπάνιαι, εξ έν δλω.

Ἤδη τήν 12ην ’Ιανουάριου, τό Άνώτατον Διασυμμαχικόν Συμβούλιον είχε συνέλθει εις τό Καί ντ’ Όρσαί προς άνταλλαγήν προκαταρκτικών άπόψεων, παρόντων τού Κλεμανσώ καί τού 'Υπουργού ’Εξωτερικών Πισόν, τού ’Άγγλου Πρωθυπουργού Λόϋδ Τζώρτζ καί τού 'Υπουργού Εξωτερικών Μπάλφουρ, τού ’Ιταλού Πρωθυπουργού Όρλάνδο μετά τού 'Υπουργού ’Εξωτερικών Σοννίνο καί τού ’Αμερικανού Προέδρου Ούίλσων μετά τού 'Υπουργού Εξωτερικών Λάνσιγκ. Κατά τήν σημαντικήν ταύτην συνεδρίασιν, άπεφασίσθη δπως προστεθούν εις τό Άνώτατον Συμβούλιον δύο άντιπρόσωποι, τής ’Ιαπωνίας μόνον, άποκλεισθούν δε πάντες οι άλλοι τής λήψεως τών άποφάσεων τής Συνδιασκέψεως Ειρήνης, δοθείσης τής άδυναμίας δπως συζητηθούν έν ολομέλεια τά έπί τάπητος ζητήματα ώς έκ τού μεγάλου άριθμού τών άντιπροσωπευομένων Κρατών. Ούτως έγεννήθη τό Συμβούλιον τών Δέκα, ώς συνέχεια τού Άνωτάτου Διασυμμαχικού Πολεμικού Συμβουλίου [1 2].

Τό Συμβούλιον τών Δέκα, άποτελούμενον έκ τών Πρωθυπουργών καί 'Υπουργών Εξωτερικών τών 'Ηνωμένων Πολιτειών, Μ. Βρεταννίας, Γαλλίας καί ’Ιταλίας, ώς καί δύο ’Ιαπώνων άντιπροσώπων, υπήρξε, μέχρι τής 24ης Μαρτίου 1919, τό κύριον οργανον τής Συνδιασκέψεως. Καί ναι μεν ή αρχική άπόφασις συστάσεως τού έν λόγω Συμβουλίου προέβλεπεν δτι θά έκαλούντο δπως έκφέρουν τήν γνώμην των οι έκπρόσωποι τών μικρών Κρατών, οσάκις συνεζητεΐτο ζήτημα, άναφερόμενον εις τά συμφέροντά των, πλήν δμως δέν παύει έξ αύτού νά παραμένη γεγονός δτι ή άνωτέρω άπόφασις, έξασφαλίζουσα ύπερέχουσαν θέσιν εις τάς Μεγάλας Δυνάμεις, ήτο άντιδημοκρατική, καθ’ δσον τό έκτελεστικόν οργανον τής Συνδιασκέψεως θά έδει νά ειχεν όρισθή υπό τής ολομέλειας τών άντιπροσωπειών, ένώ, τούναντίον, τό Συμβούλιον τών Δέκα αύτοσυνεστήθη, άνευ λήψεως έντολής τίνος ad hoc, ώς θά ήτο τό κανονικόν[3]. Ούχ ήττον, ή προμνησθεΐσα άπόφασις έπέτρεψεν, τούλάχιστον,

1. Nitti Francesco, L’Europa senza Pace, Firenze 1921, σελ. 37.

2. La Pace Provvisoria, Milano 1944, σελ. 55.

3. Lansing Robert, The Peace Negotiations. A Personal Narrative, New York 1921, σελ. 213.

είς την Συνδιάσκεψιν όπως προχωρήση είς τδ έργον της, θά άπεδεικνύετο δε λίαν σώφρων έν τοΐς πράγμασιν, εάν τδ Συμβούλιον διεξεπεραίου τάς έργασίας του βάσει μεθοδικού σχεδίου.

Τδ Συμβούλιον των Δέκα συνεκάλει, οσάκις έκρινε τούτο σκόπιμον, την ολομέλειαν της Συνδιασκέψεως, έρρύθμιζε τδ πρόγραμμα αυτής καί ήλεγχε τάς άποφάσεις της* συνέστησεν έπιτροπάς καί ύποεπιτροπάς είς τάς οποίας παρέπεμψεν ώρισμένα ζητήματα πρδς λεπτομερή μελέτην, ής τά πορίσματα θά έτίθεντο ύπδ την κρίσιν της Συνδιασκέψεως. Εΐχε, τέλος, νά έπιλύση πάντα τά πολιτικά ζητήματα, άτινα διαρκώς άνεφύοντο έν τή Κεντρική καί τή ’Ανατολική Εύρώπη [τ].

*
* ❖

Την 24ην Μαρτίου, τδ Συμβούλιον των Δέκα, κατόπιν άκριτομυθιών γενομένων μετά τδ πέρας των συνεδριάσεών του, συνεπτύχθη είς τδ Συμβούλιον των Τεσσάρων (Ουΐλσων, Λόϋδ Τζώρτζ, Κλεμανσώ καί Όρλάνδο), βοηθούμενον ύπδ τού Συμβουλίου των Πέντε (ή των 'Υπουργών Εξωτερικών).

Έκ τούτων τδ πρώτον μόνον εϊχεν την δυνατότητα νά λαμβάνη όριστικάς άποφάσεις, ενώ τδ δεύτερον διεξεπεραίου, ύπδ την ιδιότητα άνωτέρας επιτροπής, χρήσιμον, προκαταρκτικήν εργασίαν, έξετάζον τάς έκθέσεις τών επιτροπών καί παραπέμπον ταύτας, όμού μετά τών παρατηρήσεών του, είς τούς Τέσσαρας.

Άμφότερα τά έν λόγω όργανα, ως συνέβη καί με τδ Συμβούλιον τών Δέκα, αύτοσυνεστήθησαν, άνευ έντολής τίνος τής Συνδιασκέψεως. Ουτω, τδ πρώτον τών 14 άρθρων τού Προέδρου Ούΐλσων, καθ’ ό αί Συνθήκαι Ειρήνης θά συνετάσσοντο διά «δημοσία συζητήσεων», έρρίφθη, έν τή πραγματικότητά είς τον κάλαθον τών άχρήστων, αί σπουδαιότεραι δε άποφάσεις έλήφθησαν ύπδ μόνων τών Τεσσάρων, έξετασάντων είς πλέον τών 150 συνεδριάσεων κεκλεισμένων τών θυρών τάς έκθέσεις τών έπιτροπών, ως καί τάς παρατηρήσεις τού Συμβουλίου τών Πέντε. Όθεν, ό προσωπικός παράγων έπαιξε μέγιστον ρόλον, ή νοοτροπία δε καί ιδιοσυγκρασία τών Τεσσάρων, οίτινες κατά τόσον ολιγαρχικόν τρόπον διεξήγαγον τδ κύριον μέρος τών διαπραγματεύσεων, έπεδείνωσεν άναμφιβόλως τάς μεταξύ τών έθνικών συμφερόντων άντιθέσεις[1 2].

1. Colonel House et Charles Seymour, Ce qui se passa r^ellement a Pms en 1918-1919, Paris 1923, σελ. 26 (μετάφρ. του: What really happened at Paris, New Tork 1921).

2. Pierre Renouvin, Histoire des Relations Internationales, Paris 1957, T. VII, σελ. 161.

Έκ των προσώπων άτινα παρουσιάσθησαν έπί σκηνής έν Βερσαλλίαις, τό μεγαλύτερον ενδιαφέρον συνεκέντρου άναμφιβόλως ό Πρόεδρος Γούντροου Ούιλσων, ευρισκόμενος κατά την εποχήν έκείνην εις τό άπόγειον της ωριμότητάς του. Έν πρώτοις, ούτος ήτο ό μόνος αρχηγός Κράτους, δστις έλάμβανεν απ’ αύθείας μέρος εις τάς διαπραγματεύσεις—καί τούτο διότι κατά τό Αμερικανικόν Σύνταγμα αί ιδιότητες τού άρχηγού τού κράτους καί τού Πρωθυπουργού συγχωνεύονται εις εν καί τό αύτό πρόσωπον είτα έγένετο δεκτός ως ό ήρως μιας νέας εποχής, ως ό προφήτης ένός νέου κόσμου, ως νέος Μεσσίας, δι’ ό καί ή κατ’ ’Ιανουάριον 1919 άφιξίς του εις Ευρώπην, ίνα συμμετάσχη των εργασιών τής Συνδιασκέψεως, έχαιρετίσθη ένθουσιωδώς υπό τού πλήθους.

Τό κύρος του έστηρίζετο έπί βάσεως σημαντικωτέρας τής δημοτικότητός του, ήτοι των αρχών, ας εϊχε διακηρύξει κατ’ Ιανουάριον 1918, γενομένων άποδεκτών υπό της Γερμανίας κατ’ ’Οκτώβριον τού αύτού έτους L

Ό λόγος ον είχεν εκφωνήσει ό Ούιλσων την 8ην ’Ιανουάριου, διακηρύξας τά περίφημα 14 άρθρα του καί άναπτύξας τούς πολεμικούς σκοπούς τών Συμμάχων, έχρησίμευσεν ου μόνον δπως έξουδετερώση την άνατρεπτικήν προπαγάνδαν τών μπολσεβίκων, άλλά καί, δταν μετά την ρωσικήν κατάρρευσιν ή νίκη έφαίνετο μειδιώσα εις τάς Κεντρικάς Αύτοκρατορίας, δπως, διά τής έπικλήσεως τών άρχών τής δικαιοσύνης καί τής έλευθέρας αύτοδιαθέσεως τών λαών, άναπτερώση τό ήθικόν τών μαχητών τής Συνεννοήσεως* τέλος, έχρησίμευσε διά νά παροτρύνη τάς άντιπάλους χώρας εις συνθηκολόγησή, έν δψει τής άσκοπου συνεχίσεως τού πολέμου, καθ’ δν χρόνον ύφίσταντο έντιμοι δροι ειρήνης, ύπονομεύσας τοιουτοτρόπως τάς δυνάμεις τών οπαδών τής μέχρις έσχάτων άντιστάσεως, ένώ, έξ άλλου, έξώθησεν εις άνταρσίαν κατά τής Βιέννης τούς Σέρβους, Κροάτας, Τσέχους, Σλοβένους κ.λ.π. Διά τούς λόγους τούτους οι Σύμμαχοι, καίτοι μετά τινων έπιφυλάξεων, είχον άποδεχθή δπως τά 14 άρθρα καταστούν βάσις τού διακανονισμού τής ειρήνης, εις εύρέα δε στρώματα τής κοινής γνώμης διάχυτος ήτο ή πίστις δτι τό πνεύμα τής ύπογραφησομένης Συνθήκης θά έταυτίζετο προς τό παρακινήσαν τον έχθρόν δπως ζητήση ειρήνην, άντί παρατάσεως τής άπέλπιδος άντιστάσεως. Βεβαίως, είναι άληθές δτι, δταν ό Ούιλσων άπήντησεν εις τάς έκ μέρους τής Γερμανίας καί Αύστρουγγαρίας προτάσεις ειρήνης, άντιστοίχως τήν 15ην Σεπτεμβρίου καί τήν 4ην ’Οκτωβρίου, ύπεγράμμισεν εις άμφοτέρας δτι ή έξέλιξις τών γεγονότων είχε κάπως τροποποιήσει τά 14 άρθρα του, άφ’ ής τό πρώτον διεκηρύχθησαν ταύτα, οί δε Γερμανοί άπεδέχθησαν άνε- [1]

1. K e n e t h I n g r a m , Anni di Grisi, Milano 1948, σελ. 115 (μετάφρ. του: Tears of Crisis, London 1948).

πιφυλάκτως, την 12ην ’Οκτωβρίου, τάς έν λόγω τροποποιήσεις. Έν πάση περιπτώσει, παρά τάς τελευταίας, παρά την άσάφειάν των, αί άρχαί του Ούίλσων άπετέλουν άντίληψιν περί τής παγκοσμίου τάξεως κατά πολύ προοδευτικωτέραν οίασδήποτε έτέρας, διατυπωθείσης μέχρι τότε υπό ηγέτου τίνος [1]. Πλήν όμως, έκ τής άποδοχής των 14 άρθρων άπέρρεεν διά τούς Συμμάχους ύποχρέωσις ού μόνον ηθική άλλά καί άπο μιας άπόψεως νομική, μετά την έκ μέρους των Κεντρικών Αύτοκρατοριών αϊτησιν άνακωχής προς σύναψιν ειρήνης, βασιζομένης επ’ αυτών, ύποχρέωσις ύφισταμένη άπο νομικής άπόψεως, άσφαλώς ώς προς την Γερμανίαν, ήθικώς δε ίσχύουσα έναντι πάντων των ήττημένων. ’Αλλά, άπαξ έπιτευχθείσης τής νίκης, αί Δυνάμεις τής Συνεννοήσεως έκλινον σταθερώς προς την άπαλλαγήν των έκ τής άνωτέρω δεσμεύσεως, καθ’ όσον ή άποδοχή των άρχών τού Ούΐλσων δεν ειχεν άποτελέσει, κατ’ αύτάς, παρά μέσον προπαγάνδας, έν έπιπρόσθετον δπλον ϊνα άχθη εις πέρας ή φοβερά πολεμική περιπέτεια [1] [2]. Ό Αμερικανός Πρόεδρος δεν άντελήφθη άτυχώς τον άνταγωνισμον των άρχών του καί τής πολιτικής τού Πουανκαρέ καί τού Κλεμανσώ, θεωρούντων ώς θεμελιώδη άνάγκην την ολοσχερή συντριβήν, τήν υποταγήν τής Γερμανίας.

Καθηγητής Πολιτικών Επιστημών έπί είκοσιπενταετίαν, παρέμενεν έπηρεασμένος άπο το παρελθόν του, έν μέσω τών βιβλίων του καί τών άφηρημένων ιδεών καί θεωριών, εις ένα κόσμον αύταπατών, άνευ άληθοΰς έπαφής μετά τής ζώσης πραγματικότητος. Πουριτανός εις τάς άρχάς του, ειχεν έμπιστοσύνην εις τήν δύναμιν τών ιδεών καί έπίστευεν εις τήν άποστολήν του. Θρησκευτική πίστις, ήν συνεμερίζετο καί ό ίδιος, έθεμελίου τό ήθικόν του κύρος: ή δράσις του θά έθεράπευεν τά κακά τής άνθρωπότητος. Άπο καιρού ειχεν επιθυμήσει τον ρόλον τού άποστόλου καί τού διαιτητού τής ειρήνης* ή πίστις αυτή τώ έδημιούργησεν τό αίσθημα τής άνωτερότητος έναντι τών συναδέλφων του, λίαν έπιρρεπών, κατά τήν γνώμην του, δπως θυσιάσουν τά άνώτερα συμφέροντα τής παγκοσμίου ειρήνης χάριν τών ιδίων έθνικών των συμφερόντων [3].

Άλλά δεν ήτο προπαρεσκευασμένος διά τον ρόλον τού προφήτου* ούδεμίαν πείραν είχε τής Εύρώπης, άγνοών τά πολιτικά καί διπλωματικά ζητήματα αύτής, έχασε δέ τό πρώτον μέρος τού άγώνος, διά τής συγκλήσεως τής Συνδιασκέψεως έν Παρισίοις, έντός περιβάλλοντος δηλαδή εύνοϊκού

1. I n g r a m , 2νθ᾽ άν. σελ. 13.

2. F e d e r i c o C u r a t o, La Conferenza della Pace (1919-1920), Milano

3. R e n o u v i n , ένθ’ άν. σελ. 162.

διά τούς γάλλους ήγέτας. Έστερεΐτο πρακτικού νοός, άπηχθάνετο δε τόσον τούς συμβιβασμούς ώστε ήγετο πλειστάκις εις παραλόγους κωλυσιεργίας επί ζητημάτων άσημάντου σημασίας. Διαπράξας το σφάλμα να έλθη εις την Ευρώπην διά νά μετάσχη αύτοπροσώπως τής Συνδιασκέψεως Ειρήνης, άπώλεσε μέγα μέρος τού κύρους του, καθ' όσον, άρχηγος ούτος Κράτους, μετεΐχεν συνεδριάσεων Πρωθυπουργών, υπό τήν προεδρίαν ένος εξ αύτών. Ή άγνοιά του περί τά εύρωπαϊκά πράγματα, ένώ δέν τώ έπέτρεψε νά άντιληφθή τάς συνέπεια των οικονομικών, γλωσσικών, έθνογραφικών πραγματικοτήτων προκυπτούσας δυσχερείας διά τήν εφαρμογήν τού προγράμματος του ειρήνης, κατέστησεν αυτόν άφ' ένος θύμα τής δυάδος Λόϋδ Τζώρτζ-Κλεμανσώ καί άφ' έτέρου υποχείριον τών ιδίων αύτού εμπειρογνωμόνων. Ούτως ήχθη τελικώς, άπο παραχωρήσεως εις παραχώρησιν, νά ύπογράψη Συνθήκην, κειμένην εις τούς άντίποδας τών ιδεών του καί άπαρνουμένην, έν τοΐς πράγμασιν, τάς έπιση μοτέρ ας τών ύποχρεώσεών του [1].

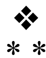
Πιστός εις τήν άπο τής εισόδου τής Χώρας του εις τον πόλεμον Αμερικανικήν πολιτικήν, διεκήρυξε τελείαν άφιλοκέρδειαν όσον άφορα εις τήν διανομήν τής «πολεμικής λείας», μή έπιδιώκων εδαφικά ή πολιτικά οφέλη άλλ' ούδέ καί τήν «καταστροφήν» τής Γερμανίας, ρητώς άποκλεισθεΐσαν εις τάς κατά καιρούς επισήμους άμερικανικάς δηλώσεις. Ειχεν όμως κατά νούν εύρύτερον πρόγραμμα συστάσεως μιας Κοινωνίας τών Εθνών, τήν άποδοχήν τού οποίου ύπο τής Συνδιασκέψεως ήτο άποφασισμένος νά έπιτύχη πάση θυσία. Ούχ ήττον, ύπερετίμα τάς δυνάμεις του ως προς τον άμερικανικον λαόν, τού οποίου έμελλε νά έκδηλωθή μεταγενεστέρους όξυτάτη ή κατά τού 'Οργανισμού τής Γενεύης άντίδρασις.

Σκιαγραφών τον 'Αμερικανόν Πρόεδρον, γράφει ό Λόϋδ Τζώρτζ[1] [2] ότι «όλοι οί άνθρωποι έχουν διπλήν προσωπικότητα, άλλ' ή περίπτωσις τού Ούΐλσων άποτελεΐ το χαρακτηριστικώτερον παράδειγμα τοιούτου δυαδισμού. Τά δύο όντα έξ ών συνετίθετο ούτος δέν άνεμιγνύοντο ούτε καί συνεχωνεύοντό ποτέ* εύρίσκοντο εις σαφή άντίθεσιν μεταξύ των, άλλά, πάντως, εις έξαιρέτους σχέσεις. Ό Ού'ίλσων άντεπροσώπευε τήν τελειοτέραν σύνθεσιν εύγενούς όραματιστού, άνενδοιάστου αύλοκόλακος, ένθουσιώδους ίδεαλιστού καί άτόμου τών πλέον άθλιων προσωπικών μνησικακιών. Άπο μιας πλευράς ό ιδεαλισμός του, ή άναμφίβολος άκεραιότης του καί άπο τής άλλης τά προσωπικά του μίση καί ή παντελής έλλειψις γενναιοφροσύνης έναντι έκείνων οί όποιοι έτόλμων νά διαφωνήσουν μετ' αύτού».

1. N i t t i F r a n c e s c o , La Disgregazione dell' Europa, Roma 1946, σελ. 35.

2. L e o y d G e o r g e D., The Truth about the Peace Treaties, London 1938, T. I, σελ. 221 κ.λ.π.

Προϊούσης της Συνδιασκέψεως, ή επιρροή, ήν είχε δυνηθή ν' άσκηση δ Ούΐλσων επί των εύρωπαίων συναδέλφων του, ύπεχώρει βαθμηδόν. Μεταξύ των κυριωτέρων λόγων της μειώσεως τού κύρους τού 'Αμερικανού Προέδρου άναφέρει δ Λάνσιγκ [X], πλήν των ήδη μνημονευθέντων, τούς έξης: 1) Καταφανής έλλειψις πείρας περί το διαπραγματεύεσθαι καί άνυπαρξία προγράμματος εργασίας, 2) προαίρεσις όπως διευθύνη κατ' άποκλειστικόν τρόπον τάς διαπραγματεύσεις εις πάσας σχεδόν τάς φάσεις αυτών καί άποφασίζη μόνος του έφ[5] δλων των ζητημάτων, μη δεχόμενος συμβουλάς, 3) άπαίτησις δπως πάσαι αί άποφάσεις λαμβάνωνται κεκλεισμένων των θυρών, μετά των τριών Πρωθυπουργών των Συμμάχων, 4) άπώλεια της πρωτοβουλίας εν τη συντάξει τών συνθηκών ειρήνης, 5) έγκατάλειψις τών μικρών Κρατών, κατόπιν της συγκαταθέσεώς του εις την δημιουργίαν ολιγαρχίας τών Μεγάλων Δυνάμεων καί εις την τροποποίησιν τού Συμφώνου τής Κ. τ. Ε. καί 6) ή έντύπωσις, ήτις ένετάθη σημαντικώς μετά την εις Παρισίους επιστροφήν του εξ Ηνωμένων Πολιτειών, κατά Μάρτιον 1919, δτι δ άμερικανικός λαός δεν ένέκρινεν δμοφώνως τάς περί Κ. τ. Ε. ιδέας του, ως τάς εΐχεν ούτος άναπτύξει εις την Συνδιάσκεψιν Ειρήνης.

* *

Ό Πρόεδρος της Συνδιασκέψεως Γεώργιος Κλεμανσώ ήτο ή δεσπόζουσα μορφή μεταξύ τών «Τεσσάρων Μεγάλων» καί δ «ισχυρότερος τών ισχυρών άνδρών», οίτινες μετέσχον τών διαπραγματεύσεων ειρήνης [1] [2]. Τώ οντι, υπήρξε τδ μόνον πρόσωπον δπερ έδρασεν άποτελεσματικώς καί κατηύθυνε τήν Συνδιάσκεψιν, εύνοηθείς, ως άνεφέρθη, καί έκ τού γεγονότος δτι συνήλθεν αυτή έν Παρισίοις. Επικριτής τών πάντων υπέρ παν δριον, βίαιος, τραχύς καί εις το έπακρον έριστικός, ειχεν σταδιοδρομίαν πλέον θυελλώδη ή οίοσδήποτε ετερος γάλλος πολιτικός. Δεν έφθασεν εις τήν Πρωθυπουργίαν δημιουργών φίλους μεταξύ τών πολιτικών άνδρών, άλλά καταπολεμών τούς εχθρούς του, άνατρέπων άλληλοδιαδόχως Κυβερνήσεις καί άποσπών τήν άντιπάθειαν τής δλότητος σχεδόν τού γαλλικού πολιτικού κόσμου τής εποχής του, δι[5] δ καί ή σταδιοδρομία του ύπήρξεν μακρά καί κοπιώδης. «Ουδέποτε», γράφει δ Λόϋδ Τζώρτζ [3], «ήκουσα αύτον δμιλούντα μετά σεβασμού διά γάλλον πολιτικόν, έκτος τού Ζωρές, τού μεγάλου σοσιαλιστού ηγέτου, καί οδτος δεν εύρίσκετο έν ζωή».

1. L a n s i n g R o b e r t , War Memoirs of Robert Lansing, Indianapolis 1935, σελ. 225 κ.λ.π.

2. L a n s i n g , £v0* άν. σελ. 206 έπ.

3. D. L l o y d G e o r g e , War Memoirs, London, T. V., σελ. 2675 έπ.

Περιεφρόνει πάντας τούς γάλλους πολιτικούς καί μηδ’ αυτόν τον Πρόεδρον της Δημοκρατίας Πουανκαρε ήδύνατο να άνεχθή. Εύρίσκετο μονίμως εις την άντιπολίτευσιν, ή δε κατά Νοέμβριον 1917 άνοδός του εις την αρχήν, δτε, μετά τήν πτώσιν τού Παινλεβέ, τώ άνετέθη υπό τού Πουανκαρε 6 σχηματισμός της νέας Κυβερνήσεως, ώφείλετο εις τήν υστεροβουλίαν των «αντιπάλων του νά τον συλλάβουν σφάλλοντα καί κατά συνέπειαν νά δυνηθούν δπως τον εξαναγκάσουν εις σιωπήν. ’Αλλά το σχέδιον άπέτυχεν, διότι ό Κλεμανσώ, πιστεύων άκλονήτως εις τήν νίκην, έγαλβάνισεν τήν μέχρις έσχάτων άντίστασιν των Γάλλων, δι’ δ καί τήν έπαύριον της άνακωχής το κύρος του ήτο μέγιστον.

Έκ πεποιθήσεως καί έξ ιδιοσυγκρασίας κυνικός καί ώμος ρεαλιστής, ούδεμίαν έτρεφεν εμπιστοσύνην επί τήν τελικήν νίκην τού δικαίου* « ή ισχύς είναι το δίκαιον» έδήλου εις μίαν των συνεδριάσεων της Συνδιασκέψεως, το «πιστεύω» δέ τούτο πρυήρχετο έκ των διδαγμάτων τής 'Ιστορίας, καθ’ ά ή ισχύς είχε πάντοτε θριαμβεύσει της άφηρημένης δικαιοσύνης.

Ό Κλεμανσώ υπήρξεν δ μέγιστος γάλλος ήγέτης τής έποχής του, άν μή δ μέγιστος Γάλλος. ’Αδάμαστος πατριώτης, Γάλλος μέχρι μυελού όστέων, έξήταζε παν πρόβλημα υπό τδ πρίσμα τής σχέσεως, ήν θά ήτο δυνατόν νά έχη με τήν Γαλλίαν* το κύριον ενδιαφέρον αύτού έξηντλεΐτο εις τήν προαγωγήν των γαλλικών συμφερόντων, ήδιαφόρει δέ παντελώς διά τά τής άνθρωπότητος. Ί^σθάνετο διά τήν Γαλλίαν, δ,τι δ Περικλής διά τάς ’Αθήνας[1].

Ό Γάλλος Πρωθυπουργός έκέκτητο εις ύπέρτατον βαθμόν τό χάρισμα τού λόγου, άλλά, προ πάντων, ήτο άνθρωπος τής δράσεως, ή άκάματος δραστηριότης καί ή δύναμις χαρακτήρος τού όποιου δεν συνεβιβάζοντο εύκόλως προς τούς τύπους τής διπλωματικής παραδόσεως. Έν τούτοις, ώς δ Βίσμαρκ, έγνώριζε, κατά τάς περιπτώσεις, νά φαίνηται άξιαγάπητος καί υπομονητικός, νά έπιδεικνύη συνδιαλλακτικότατα έναντι τών συναδέλφων του έν τη Συνδιασκέψει καί, τέλος, νά άποδέχηται συμβιβασμούς καί προβαίνη εις παραχωρήσεις προκειμένου νά έπιτελεσθή εν περαιτέρω βήμα. Εΐχεν τήν αίσθησιν τού ορίου, δι’ δ καί συγκατετέθη εις τήν άποδοχήν τής άγγλοαμερικανικής έγγυήσεως άντί τής γαλλικής κατοχής τής άριστεράς όχθης τού Ρήνου, περί τής δποίας, ώς θά ίδωμεν, οι Σύμμαχοι δεν ήθελον νά άκούσουν λέξιν.

Φανατικός οπαδός τής μετά τής ’Αγγλίας συνεννοήσεως, κατά τά τέλη τού παρελθόντος αίώνος, συγκατελέγετο μεταξύ τών λυσσωδεστέρων έχθρών τής συνδιαλλαγής μετά τής Γερμανίας, κατά τής δποίας έτρεφεν άγριον καί

1. J. M a y n a r d K e y n e s , The Economic Consequences of the Peace, London 1919, σελ. 25 έπ.

άσβεστον μίσος. Μετά τήν ήτταν του Σεντάν, δεν είχεν άλλο ιδεώδες ή την άνταπόδοσιν, τήν καταστροφήν τής Γερμανίας καί των πηγών τής άναπτύξεώς της. Έπίστευεν άκραδάντως ότι 6 Γερμανός, λόγω τής νοοτροπίας του, δεν άντιλαμβάνεται ή τον έκφοβισμόν, ως έκ τούτου δε δεν ύπήρχεν θέσις δι[5] αισθηματισμούς εις τον τομέα τούτον, τής πολιτικής τού ίσχυροτέρου ούσης άναποφεύκτου. Ό ιδεαλισμός τού Ούιλσων θά άπέληγεν, κατά τον Κλεμανσώ, εις όφελος τού εχθρού, καθιστών δυνατόν εις αυτόν, εύκαιρίας παρουσιαζομένης, όπως καταστρέψη τήν Εύρώπην. Κατά τήν γνώμην του, ή Εύρωπαϊκή 'Ιστορία δεν ήτο παρά συνεχής άγών, τού όποιου ή Γαλλία έκέρδισεν τον πρώτον γύρον, δστις όμως δεν θά ήτο καί ό τελευταίος. Έκ τής πεποιθήσεως ότι ή παλαιά τάξις πραγμάτων, βασιζόμενη έπί τής άνθρωπίνης φύσεως, ήτις παραμένει άναλλοίωτος, δεν δύναται νά παρουσιάση ουσιώδεις μεταβολάς καί έκ τού βαθέος σκεπτικισμού έναντι τών άρχών τής Κ. τ. Ε., άπέρρεεν λογικώς ή πολιτική τής Γαλλίας καί τού Κλεμανσώ [1]. Έπάναγκες λοιπόν καθίστατο, έφ’ όσον ειρήνη, στηριζομένη έπί ιδεολογιών, ώς τά 14 άρθρα τού Ούιλσων, δεν θά συνεπήγετο ετερον άποτέλεσμα ή τήν συντόμευσιν τού διαστήματος άναρρώσεως τής δημογραφικώς πολυαριθμοτέρας καί παραγωγικώς ϊσχυροτέρας Γερμανίας καί έπιθέσεως αύτής κατά τής Γαλλίας, όπως έπιδιωχθή ή διά τής Συνθήκης Ειρήνης έξασφάλισις έγγυήσεων κατά τής άνταποδόσεως, έγγυήσεων «φυσικών», προς άπομάκρυνσιν τών «βάσεων έκκινήσεως» ένδεχομένης εισβολής, καί «διπλωματικών», ίνα μή φέρη μόνη ή Γαλλία το βάρος ενός μελλοντικού πολέμου. Ούχ ήττον, καίτοι προσωποποίησις τής άνταποδόσεως, ό Κλεμανσώ δεν ύπερέβαλλεν ώς προς τάς δυνατότητας τής Χώρας του, γνωρίζων ότι αυτή δεν έκέρδισεν τον πόλεμον διά τών ιδίων αύτής μόνον μέσων, ένώ, έξ άλλου, δεν τού διέφευγεν τό γεγονός ότι ή Γαλλία, έξαντληθεΐσα έκ τής τετραετούς ύπερανθρώπου πολεμικής προσπάθειας, δεν διέθετεν πλέον έντός τών κόλπων τών Συμμάχων τό προγενέστερον κύρος αυτής. Κατά συνέπειαν, ό Γάλλος Πρωθυπουργός δεν επαυσεν έπί στιγμήν νά είναι ύπέρμαχος τής συνεχίσεως καί μεταπολεμικώς τού έν πολέμω συνασπισμού καί δή άντί πάσης θυσίας, αυτή δε ήτο καί ή κατευθυντήριος σκέψις του, ότε προσήρχετο εις τήν έναρκτήριον τής Συνδιασκέψεως τής Ειρήνης[1 2].

*** Hi**

Μία τών άξιολογωτέρων μορφών τής Συνδιασκέψεως ύπήρξεν άναμφιβόλως ό Λόϋδ Τζώρτζ, διαφέρων σαφώς τού πατροπαραδότου άγγλου πολι-

1. **Keynes, ένθ’ άν. σελ. 25**
2. **Baumont, ένθ’ άν. σελ.**

τικού ή διπλωμάτου. ’Αξιόλογος μάλλον χάρις εις την ευστροφίαν του νοός, τήν μεγίστην εύλυγισίαν εις την συζήτησιν, τό έτοιμόλογον, την λαμπράν εύγλωττίαν, τήν διαύγειαν καί τήν ζωηρότητα τού πνεύματος παρά διά τήν σταθερότητα των πεποιθήσεών του, ήτο τόσον εύμετάβολος εις τάς άποφάσεις του, όσον ταχύς εις τήν λήψιν αυτών. Προς τούτο, ήρκεΐτο νά όμολογήση ότι προηγουμένως δεν ειχεν εις τήν διάθεσίν του πάντα τά στοιχεία τού ζητήματος ή προσεπάθει ν’ απόδειξη ότι ή νέα στάσις του δεν ήρχετο εις άντίφασιν προς τήν παλαιάν, πράγμα όπερ ουδέποτε τον ήνώχλει ή τού προεκάλει δισταγμόν τινα, καθ’ όσον, ώς φαίνεται, έθεώρει φυσικώτατον νά μεταβάλλη άπαξ καί δίς άποψιν έπί ζητήματος τίνος [1]. Πλήν όμως, έκέκτητο ιδιαιτέρου προσωπικού θελγήτρου, ούδείς δε ήδύνατο νά ελθη εις στενήν έπαφήν μαζύ του καί νά μή υποστή τήν έπίδρασιν της γοητείας της προσωπικότητάς του, συγχωρών τό εύμετάβολον καί τήν άστάθειαν των ιδεών αύτού. Ώς ό Κλεμανσώ διά τήν Γαλλίαν, ό Λόϋδ Τζώρτζ ύπήρξεν διά τήν Μ. Βρεταννίαν έπίμονος καί άκλόνητος ήγέαης καί εις τάς δυσχερεστέρας έτι στιγμάς τού πολέμου, ούδέποτε άμφιβαλών διά τήν νίκην. Ελλείψει άρχών, ή γόνιμος φαντασία του παρηκολούθει πιστώς τά καθ’ ημέραν ρεύματα της ’Αγγλικής κοινής γνώμης, ή διατήρησις δε αΰτη έπαφής μετά τής τελευταίας ώς καί μετά των τάσεων τής κοινοβουλευτικής του πλειοψηφίας, άπετέλει τήν κυρίαν αύτού μέριμναν, καθ’ όσον, καίτοι είχε νικήσει εις τάς έκλογάς τού Δεκεμβρίου 1918, ή θέσις του δεν ήτο σταθερά, έξαρτωμένη έκ συνασπισμού κομμάτων, κατά τό μάλλον ή ήττον άσταθούς. ’Εντεύθεν ή στάσις τού Λόϋδ Τζώρτζ εις τάς διαπραγματεύσεις των Παρισίων, προσαρμοζομένη εις τά έν ’Αγγλία ρεύματα, μετεβάλλετο άναλόγως.

Κατά τήν έ'ναρξιν των διαπραγματεύσεων, ή Γερμανία έθεώρει τούτον ώς λυσσώδη άντίπαλον, ό δε Κλεμανσώ έστηρίζετο έπ’ αύτού κατά τού Ούίλσων έπί των ζητημάτων τού γερμανικού άφοπλισμοϋ, των έπανορθώσεων καί τού Σάρ [3]. Πράγματι, κατά τον προηγηθέντα των έκλογών τού Δεκεμβρίου άγώνα, ό Λόϋδ Τζώρτζ είχε προβή, διά δημαγωγικούς λόγους, εις ώρισμένας υποσχέσεις, ήτοι τον έξαναγκασμόν τής Γερμανίας όπως καταβάλη τάς πολεμικάς δαπάνας καί άφ’ έτέρου τήν διεξαγωγήν δίκης τού Κάϊζερ ένώπιον Διεθνούς Δικαστηρίου. Ούχ ήττον, ό ’Άγγλος Πρωθυπουργός άνεγνώρισεν έκ των πρώτων τό άδύνατον τής πραγματοποιήσεως άμφοτέρων των έν λόγω υποσχέσεων, ύποχωρήσας μερικώς ώς προς τήν πρώτην καί πλήρως ώς προς τήν δευτέραν [1 2]. Ἤδη τήν 25ην Μαρτίου, έπιστρέψας

1. **L a n s i n g , ένθ’άν. σελ. 230 έπ.**
2. **B a u m o n t , ένθ* άν. σελ. 48.**
3. **L a Pace P r o v v i s o r i a , σελ.**

είς Παρισίους εκ Φοντενεμπλώ, όπου άνεπαύθη επί διήμερον, έφερεν μεθ' έαυτοΰ υπόμνημα, άνατρέπον τάς αύταπάτας του Κλεμανσώ: Δέον νά άποφευχθη ό κίνδυνος δπως ή Γερμανία θέση είς την διάθεσιν της Σοβιετικής Ρωσίας «τούς πόρους, τούς έγκεφάλους, την οργανωτικήν της δύναμιν»· δι' δ επιβάλλεται δπως έπιδειχθή έναντι των Γερμανών συνδιαλλακτική στάσις. Ούτως ή άγγλική πολιτική συγκρούεται μέ τήν γαλλικήν, τοσούτω μάλλον καθ' δσον ή πρώτη υποπτεύεται τήν δευτέραν, ως έπιδιώκουσαν τήν εν Εύρώπη ήγεμονίαν τήν τελευταίαν ταύτην άκριβώς οφείλει νά άποτρέψη ή Αγγλία, θεωρούσα δτι είναι επικίνδυνος διά τάς Βρεταννικάς νήσους, δι' δ καί θά άντιταχθή παντί μέσω είς τον διαμελισμον της Γερμανίας, λύσιν άποκλειομένην προσέτι έξ οικονομικών καί έμπορικών λόγων. Τώ οντι, οί 'Άγγλοι προσέβλεπον είς τήν Γερμανίαν ώς είς σημαντικωτάτην άγοράν διά τά προϊόντα των — ώς καί προπολεμικώς — τήν έπανάκτησιν της όποιας έθεώρουν δτι θά παρεκώλυεν ή σκληρά μεταχείρισις της μεγάλης ήττημένης χώρας. Έξ άλλου, ό Λόϋδ Τζώρτζ δεν είχε νά προβάλη έδαφικάς διεκδικήσεις εν Εύρώπη, έπιδιώκων τήν παραχώρησιν τών κυριωτέρων γερμανικών άποικιών της Αφρικής καί τών νήσων τού Ειρηνικού νοτίως τού 'Ισημερινού, τον έλεγχον τής Μεσοποταμίας, τό Προτεκτοράτον τής Αίγύπτου, τό Προτεκτοράτον τού Ιράν, εν περιπτώσει καθ' ήν αί περσικαί υποθέσεις ήγοντο προ τής Συνδιασκέψεως, τήν καταστροφήν τού γερμανικού πολεμικού στόλου καί τήν έκμηδένισιν τής γερμανικής ναυτιλίας, άντιπάλου τής άγγλικής είς τό παγκόσμιον έμπόριον [1].

Τήν έξασφάλισιν τών συμφερόντων τούτων καί διεκδικήσεων τής Μ. Βρεταννίας έπεδίωξεν ό Λόϋδ Τζώρτζ μέ τήν λαμπράν συμπαράστασιν τού Μπάλφουρ, επιτυχών πλήρως είς τό έργον του. Πράγματι, άσχέτως πρός τάς διϊσταμένας άπόψεις περί τής τελειότητος της Συνθήκης τών Βερσαλλιών, κρινομένης από Εύρωπαϊκής πλευράς, δεν υπάρχει άμφιβολία τις διά τήν επιτυχίαν τού Λόϋδ Τζώρτζ ώς ύπερμάχου τών Βρεταννικών συμφερόντων, πάντων τών ουσιωδών καί Θεμελιωδών άντικειμενικών σκοπών τής άγγλικής πολιτικής έπιτευχθέντων είς τό άκέραιον[1 2].

* *

Είς τό Συμβούλιον τών Τεσσάρων σπουδαιότητα ειχον αί φυσιογνωμίαι τών προαναφερθέντων τριών πολιτικών άνδρών, καθ' δσον ό 'Ιταλός Πρωθυπουργός Όρλάνδο, άπερροφημένος μέχρις υπερβολής υπό τού Άδριατι-

1. Lansing, ένθ' άν. σελ. 230 έπ.

2. Lord d'Abernon, An Ambassador of Peace, London 1928, T. I. σελ. 36-38.

κοΰ ζητήματος, παρενέβαινε σπανίως εις τάς συζητήσεις καί δή μόνον όταν άφεώρων αύται άμέσως τα ιταλικά συμφέροντα. Κατά συνέπειαν, αί κυριώτεραι άποφάσεις έλήφθησαν υπό των 'Άγγλου καί Γάλλου Πρωθυπουργών καί του Αμερικανού Προέδρου, άπούσης τής Ιταλίας.

Καθηγητής ώς ό Ούίλσων, έκ των μεγαλυτέρων νομομαθών τής 'Ιταλίας, λαμπρός ρήτωρ, θερμός πατριώτης, πνεύμα καλλιεργημένον, φιλελεύθερον καί δημοκρατικόν, προσωπικότης γοητευτική καί άξιαγάπητος, ό Σικελός Βιττόριο Έμμανουέλε Όρλάνδο έ'παιξεν εις τό Συμβούλιου τών Τεσσάρων τόσον περισσότερον άσήμαντον ρόλον, όσον ό έπί τών Εξωτερικών "Υπουργός του Βαρώνος Σοννίνο ύπεχρέου αύτόν νά καθηλούται εις τό στεΐρον Δαλματικόν πρόβλημα [1].

Έκ διαμέτρου διαφορετικός τύπος ήτο ό Σοννίνο. Τραχύς, λίαν άκαμπτος διά νά είναι διπλωμάτης πρώτης τάξεως, δύστροπος, άδιάλλακτος, ό Ιταλός "Υπουργός Εξωτερικών έβλεπεν, ώς ό Κλεμανσώ, τά συγκεκριμένα οφέλη—εδαφικά, στρατηγικά καί οικονομικά—άτινα θά ήδύνατο νά προσπορισθή έκ τής νίκης ή Χώρα του. Δι' αύτόν, δ πόλεμος δεν άπετέλει άγώνα διά τό δίκαιον καί τήν ελευθερίαν—ιδεώδη ούδέν παρουσιάζοντα ενδιαφέρον—άλλ' εύκαιρίαν έπεκτάσεως τών συνόρων καί αύξήσεως τής άσφαλείας, τής σπουδαιότητος καί τού γοήτρου τής Ιταλίας, δι' δ καί εις τήν τράπεζαν τής Συνδιασκέψεως τό μόνον ζήτημα, διά τό όποιον έθεώρει ότι ήξιζε τον κόπον νά έπεμβαίνη εις τήν συζήτησιν, ήτο εν σχέσει προς τό μερίδιον τής 'Ιταλίας έκ τής λείας τής νίκης[1 2].

Έν συμπεράσματι, οί δύο 'Ιταλοί άντιπρόσωποι δεν άπετέλουν ευτυχές ζεύγος, βαθεΐα έχώριζεν αύτούς άντίθεσις, γεννώσα ένίοτε άνταγωνισμόν σκοπών καί πολιτικής, έκάτερος δε αύτών, μόνος, θά ειχεν άποδώσει πολύ περισσότερα παρ' ό,τι έπέτυχον άμφότεροι, ένώσαντες τάς προσπάθειας των [3].

'Εναργή εικόνα έν προκειμένω έδωσεν ό Ουιλσων, είπών εις ομάδα έμπειρογνωμόνων τήν 29ην Μαρτίου: «Δύναμαι νά συνεννοηθώ μετά τού Όρλάνδο καί θά ήδυνάμην νά ρυθμίσω μετ' αύτού εύχερώς τήν κατάστασιν, έάν ούτος δεν έφοβεΐτο θανασίμως τον Σοννίνο» [4].

Οί άντικειμενικοί σκοποί τής ιταλικής πολιτικής περιελαμβάνοντο σχεδόν πάντες εις τάς μυστικάς συμφωνίας τού Λονδίνου τού 1915 καί τού "Αγίου Ίωάννου τής Μωριέννης τού 1917 καί συνεπώς κύριον μέλημα τής ίτα-

1. B a u m o n t, ενθ' άν. σελ. 50.

2. L l o y d G e o r g e , The Truth κ.λ.π., σελ. 253 έπ.

3. La P a c e P r o v v i s o r i a , σελ. 65.

4. R. S. B a k e r , Woodrow Wilson and the World Settlement, New York 1922, T. I, σελ. 139.

λικής άντιπροσωπείας άπετέλει ή έκτέλεσις των έκ μέρους των Συμμάχων υπεσχημένων. Διά της διαλύσεως της Αύστρουγγαρίας, ή 'Ιταλία άπηλλάγη της πιέσεως της τέως πανισχύρου γείτονος, άλλ' έν πάση περιπτώσει, καλόν θά ήτο δπως έπιδιώξη τήν έξασφάλισιν των «φυσικών» συνόρων, προβάλλουσα τούς στρατηγικούς λόγους, ένω, έξ άλλου, ή κατοχή της Τεργέστης Θά της έπέτρεπεν δπως διαδραματίση ρόλον εις τήν οικονομικήν ζωήν τής Κεντρικής Ευρώπης. Ούχ ήττον, προς συμπλήρωσιν των έν λόγω έπιτυχιών, θά εδει, ώς εΐκός, δπως εξασφάλιση αυτή τήν εις τήν Άδριατικήν υπεροχήν, έν συνεχεία δέ δπως Θέση καί πάλιν εις έφαρμογήν τά σχέδιά της εις τήν 'Ανατολικήν Μεσόγειον, άτινα είχεν άρχίσει νά πραγματοποιή μεταξύ των έτών 1911 καί 1914 [1]. 'Η 'Ιταλία έπεδίωκε νά Θέση σταθερώς πόδα εις τά Βαλκάνια, έξασφαλίζουσα τον έλεγχον τής 'Αλβανίας, προσαρτώσα σλαυϊκά έδάφη, παρά τάς διαμαρτυρίας των έθνοτήτων, καί, τέλος, έγκαθιδρύουσα έπί τής άνατολικής άκτής τής Άδριατικής οικονομικά, πολιτικά καί στρατιωτικά προγεφυρώματα.

1. **Renouvin, ïνθ'άν. σελ. 156.**

ΕΓΓΥΗΣΕΙΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

Α.- ’Α φ ο π λ ι σ μ ό ς τής Γερμανίας. Στρατιωτικαί διατάξεις τής Συνθήκης των Βερσαλλιών■ κίνδυνοι εκ τον μονομερούς αφοπλισμού.

Β.- Τα σ ύ ν ο ρ α τ ο ν Ρ ή ν ο ν, Λόγοι ώθήσαντες τους Γάλλους εις την διεκδίκησιν τής άριστεράς όχθης του Ρήνου. ’Απόψεις του Στρατάρχου Φός. Σύγκρουσις γαλλικής και αγγλικής πολιτικής. Πρότασις του Λόνδ Τζώρτζ σννάψεως μετά τής Γαλλίας συμφωνίας έγγυωμένης την ασφάλειαν αυτής— Ύποχώρησις τον Κλεμανσώ.

Διατάξεις σχετικαί με την προσωρινήν κατοχήν τής Ρηνανίας — «Ρηνανική Συμφωνία». Μειονεκτήματα έπιτευχθέντος συμβιβασμόν. ΑΙ έγγυητικαι τής ασφαλείας τής Γαλλίας Σννθήκαι μετά τής Μ. Βρεταννίας και των 'Ηνωμένων Πολιτειών.

*Γ.- 'Ο ρόλος του Ονΐλσων εις την σύστασιν τής Κ.τ.Ε. 'Αντιτιθέμενα ρεύματα ως προς τήν επιρροήν τής Κ.τ.Ε. επί των εξουσιών των κατ’ ιδίαν Κρατών. *Αρρηκτος σύνδεσις Συνθήκης Ειρήνης καί Συμφώνου τής Κ.τ.Ε. — Μειονεκτήματα. Κνριώτεραι διατάξεις του Συμφώνου.*

Αί νικήτριαν Δυνάμεις καί προ πάντων ή Γαλλία καί τδ Βέλγιον, έναντι μιας Γερμανίας δεινώς μεν πλ,ηγείσης άλλα διατηρούσης είσέτι σημαντικήν

**** Βιβλιογραφία:***

Βλ. έπίσης σελ. 1.

***James T. Shotwell,* On the Rim of the Abyss, New York 1936.**
***Guglielmo Ferrero,* La Tragedia della Pace, Milano 1923.**
***Leon Bourgeois,* Le Traite de Paix de Versailles, Paris 1919.**
***Georges Clemenceau,* Grandeurs et Miseres d’une Grande Victoire, Paris 1930. Σημαντικόν.**
***Andre Tardieu,* La Grande Bataille de Clemenceau εις «Gringoire » της 29.6.1939.**
***Georges Bonnet,* Defense de la Paix, T. I, De Washington au Quai dOrsay, Geneve 1946.**

πολεμικήν ίσχύν, άνεζήτησαν καί ένόμισαν δτι ευρον τρεις εγγυήσεις προς κατοχύρωσιν τής άσφαλείας των κατά ένδεχομένης έπαναλήψεως εις τδ μέλλον τής γερμανικής έπιθέσεως: άφοπλισμδς — φραγμός του Ρήνου — Κοινωνία των Εθνών [1].

*
* *

Αί μέθοδοι άφοπλισμού τής Γερμανίας συνεζητήθησαν καί έρρυθμίσθησαν ύπδ των Συμμάχων άνευ πολλών προστριβών, δοθέντος δτι πάντες έπεθύμουν τήν έκμηδένισιν του μιλιταρισμού. Ή Μ. Βρεταννία έσκέπτετο προ πάντων τήν διάλυσιν του γερμανικοί) στόλου, τδν όποιον ή Συνθήκη τών Βερσαλλιών περιώρισεν εις μικρόν άριθμόν πολεμικών (άρθρον 181), με δύναμιν 15.000 άνδρών εν συνόλω, κατατασσομένων έθελοντικώς. Ή Γερμανία ύπεχρεουτο να παραδώση τό μέγιστον μέρος του στόλου της εις τήν ’Αγγλίαν, πλήν δμως αί μονάδες αυται αύτοεβυθίσθησαν εν Σκάπα Φλόου. Άπηγορεύθησαν τα υποβρύχια ώς καί αί παράκτιοι οχυρώσεις, μέ ύποχρέωσιν καταστροφής τής Έ>ιγολάνδης, τών οχυρώσεων τής διώρυγος τού Κιέλου καί τών πολεμικών ναυστάθμων.

Διά τών στρατιωτικών της διατάξεων ή Συνθήκη έπέβαλεν εις τήν Γερμανίαν τήν κατάργησιν τής υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας. Οι ’Άγγλοι

***Winston Churchill,* La Seconda Guerra Mondiale (μετάφρασις έκ του άγγλικοΰ) T. I, Verona 1949.**
***F. P. Walters,* A History of the League of Nations, New York 1952, Τόμοι 2.**
***John Knudson,* A History of the League of Nations, Atlanta 1938.**
***G. Murray,* From the League to U.N., London 1948.**
***David Hunter Miller,* The Drafting of the Covenant, New York 1928.**
***Florence Wilson,* The Origins of the League Covenant, London 1928.**
***C. Harvard - Ellis,* The Origin, Structure and Working of the League of Nations, London 1928.**
***Georges Scelle,* Le Pacte des Nations et sa Liaison avec le Traite de Paix, Paris 1919.**
***R. Redslob,* Theorie de la Societe des Nations, Paris 1927.**
***G. Scelle e R. Lange,* Les Origines et POeuvre de la Society des Nations, Copenhague 1923.**
D. *F. Fleming,* The U.S. and the League of Nations 1918-1920, New York 1932.
***H. Winkler,* The Development of the League of Nations Idea in Great Britain 1914-1919, London 1948.**
***Georges Scelle,* La Societe des Nations, Dijon 1923.**
***Fred Pollock,* The League of Nations, London 1922.**
***Alf. Zimmern,* Empire Britannique et Societe des Nations, Paris 1930.**
***Paul Tirard,* La France sur le Rhin. Douze Annees d’Occupation Rhenane, Paris 1930.**

1. J a c q u e s C h a s t e n e t , Vingt AnsJ d’Histoire Diplomatique (1919-1939), Geneve 1945, σελ. 18.

ειχον θεωρήσει ουσιώδες νά καταργήσουν την τακτικήν στρατολογίαν, άνυπομονούντες όπως έπανέλθουν εις τδ σύστημά των του 19ου αίώνος: τδ έλάχιστον του στρατού καί ίσχυρδν ναυτικόν Παρά τάς άντιρρήσεις τού Στρατάρχου Φός, άρχιστρατήγου των συμμαχικών ένοπλων δυνάμεων, δστις άνησύχει μήπως μισθοφορικός στρατός έξ εθελοντών, προσλαμβανομένων διά μακρδν χρονικόν διάστημα (δωδεκαετία), έξησφάλιζεν εις τό Ράιχ μόνιμα στελέχη ένός μεγάλου μελλοντικού στρατού, έπεκράτησε τελικώς ή άγγλική άποψις.

Τά οικεία άρθρα της Συνθήκης καθώριζον τον άριθμόν των οπλών, άτινα θά ήδύνατο νά διατηρήση ό γερμανικός στρατός, μειούμενος εις τό έλάχιστον δυνατόν διά την άσφάλειαν της χώρας δριον (άρθρα 159 καί έπ.)* παν πολεμικόν υλικόν, ύπερβαΐνον τά δρια ταύτα, έδει νά παραδοθή εις τούς Συμμάχους, διά νά καταστραφή* διελύετο τό Μέγα Γερμανικόν Έπιτελεΐον, περιωρίζοντο αύστηρώς αί στρατιωτικαί σχολαί, 6 στρατός μετετρέπετο εις έθελοντικόν, μή δυνάμενος νά ύπερβή έν τώ συνόλω τάς 100.000 άνδρών, συμπεριλαμβανομένων τών άξιωματικών* άπηγορεύθησαν ή πολεμική άεροπορία, μέ ύποχρέωσιν παραδόσεως εις τούς Συμμάχους τών ήδη διαθεσίμων άεροσκαφών, τό βαρύ πυροβολικόν, τά άρματα μάχης, ως καί ή παραγωγή πολεμικού υλικού, έξαιρέσει τών υπό τών Συμμάχων έγκεκριμένων έργοστασίων* αί οχυρώσεις εις τήν δεξιάν όχθην τού Ρήνου καί εις γραμμήν χαραχθεΐσαν 50 χιλιόμετρα άνατολικώς τού ποταμού έδει νά καταστραφούν, με άπαγόρευσιν ύπερβάσεως αύτης υπό τών γερμανικών στρατευμάτων, Ανάλογοι περιορισμοί έπεβλήθησαν εις τούς λοιπούς ήττημένους, εις τάς μετ’ αύτών συναφθείσας Συνθήκας.

Προς έπίβλεψιν της έκτελέσεως τών στρατιωτικών διατάξεων, ίδρύετο Μόνιμος Διασυμμαχική Επιτροπή, έξόδοις της Γερμανίας καί μέ δικαίωμα έγκαταστάσεως έν τη έδρα της Κεντρικής Κυβερνήσεως.

Ό άφοπλισμός έπεβλήθη εις τήν Γερμανίαν δι’ άπεριόριστον μεν διάρκειαν άλλ’ έν εΐδει προλόγου γενικού άφοπλισμού[1] [2], άφορώντος εις τό σύνολον τών κρατών (άρθρον 8 της Συνθήκης τών Βερσαλλιών, Σύμφωνον της Κ. τ. Ε. καί αρχή τού Πέμπτου Μέρους της Συνθήκης)* τούτο άλλωστε εΐχεν έπιβεβαιώσει καί ό Κλεμανσώ δι* έπιστολής του προς τήν γερμανικήν άντιπροσωπείαν [3]. Ό τρόπος καθ’ δν έτίθετο τό ζήτημα τού άφοπλισμού

1. B a u m o n t , Ινθ’ άν. σελ. 63.

2. R e n o u v i n , ένθ’ άν. σελ. 195.

3. A n d r e-F r a η ς o i s P o n c e t, De Versailles a Potsdam, Paris 1948, σελ. 75. Τήν αύτήν άποψιν ύπεστήριξαν και οί ’Αμερικανοί. Έτι σαφέστερον βλ. έν J a m e s T. S h o t w e l l , On the Rim of the Abyss, New Tork 1936, σελ. 269.

ήτο επικίνδυνος, διότι θά ήδύνατο νά δικαιολογήση ενδεχόμενον γερμανικόν έπανεξοπλισμόν [1]. Δεν έγεννάτο αμφιβολία ότι συντόμως ό ήττη μένος Θά προσεπάθει νά έπιβάλη εις την Γαλλίαν μείωσιν των ενόπλων της δυνάμεων. 'Ο μονομερής και άναγκαστικός άφοπλισμός εΐχεν ήδη χρεωκοπήσει επί Ναπολέοντος, καίτοι ή Πρωσσία του 1806 ήτο άσθενεστέρα της Γερμανίας τοϋ 1919, ή δέ Γαλλία ήδύνατο τότε νά ύπολογίζη έπί συμμαχίας μετά της Ρωσίας, ένω εις τήν δευτέραν περίπτωσιν ού μόνον δεν ήτο δυνατόν νά βασισθή έπί παρομοίου άντιβάρου, δπερ έξησφάλιζεν ή μετά της Ρωσίας συμμαχία, άλλ’ έπί πλέον ή σοβιετική έπανάστασις ήπείλει τήν κοινωνικήν καί πολιτικήν σταθερότητα ολοκλήρου της Εύρώπης, συγχρόνως δέ διεγράφετο ό κίνδυνος ρωσογερμανικής προσεγγίσεως καί συνεργασίας [1 2].

'Ο άφοπλισμός, επιβληθείς μονομερώς καί συνοδευθείς υπό τόσων ελέγχων, προσέβαλε καί έταπείνωσε τήν Γερμανίαν, διότι τήν ύπέβαλεν εις τό προτεκτοράτον των νικητών, μέ άποτέλεσμα ότι, μολονότι έδόθη υπό της Συνδιασκέψεως είς τήν Γαλλίαν ώς έγγύησις, συνετέλεσεν κατ’ εξοχήν είς τήν άναζωπύρωσιν τοϋ μίσους τοϋ γερμανικού λαοΰ, προετοιμάζοντος από τής στιγμής εκείνης τήν έκδίκησίν του.

Ή Ευρώπη, ώς ευστόχως σημειοΐ ό Φερρέρο[3], περιήλθεν καί αυθις είς τον φαΰλον κύκλον είς τον όποιον εΰρίσκετο προ τοϋ 1914. «Ή Γερμανία φοβείται τήν Γαλλίαν καί τήν κατηγορεί ότι τήν καταπιέζει άνηλεώς. Ή Γαλλία, μέ τήν σειράν της, φοβείται τήν Γερμανίαν καί τήν κατηγορεί ότι θέλει νά τήν καταστρέψη. 'Ο φόβος γέννα τό μίσος καί τό μίσος τροφοδοτεί τον φόβον. 'Η Γερμανία έχει έξοργισθή έκ τής ταπεινώσεως τοϋ υποχρεωτικού καί ύπό έπίβλεψιν αφοπλισμού. ’Αλλά ή άγανάκτησις αΰτη δέν άφήνει ήσυχον τήν Γαλλίαν. Όσον περισσότερον θά άφοπλί.ζηται ή Γερμανία τόσον περισσότερον θά αύξάνουν αί ύπόνοιαι τής Γαλλίας, διότι θά αϋξάνη τό μίσος τής έχθράς της. Δέν ήτο δυνατόν να γίνη άλλέως, έπρόκειτο περί άλύσεως* έν έτος μόλις μετά τήν σύναψιν τής Ειρήνης, ή Γαλλία έξώπλιζεν 700.000 άνδρας διά νά άφοπλίση τήν Γερμανίαν, άλλ’ ένω ή τελευταία έθεώρει έαυτήν θύμα άφορήτου άδικίας, ή πρώτη ήσθάνετο έαυτήν άπειλουμένην. Οί δύο λαοί — ό είς άφωπλισμένος καί ό έτερος πλήρως έξωπλισμένος — μισούνται υπέρ ποτέ άλλοτε, διότι άμφότεροι φοβούνται. Είς τό σημεΐον τούτο δέον όπως άναζητηθή τό μεγαλύτερον ίσως σφάλμα τής Συνθήκης των Βερσαλλιών».

1. J. B. Duroselle, Histoire Diplomatique de 1919 a nos Jours, Paris 1957, σελ. 23.

2. Guglielmo Ferrer o, La Tragedia della Pace, Milano 1923, σελ. 105.

3. Ferrero, ένθ’ άν. σελ. 107.

Ή Γαλλία ειχεν άπ’ αρχής του πολέμου εκδηλώσει ενδιαφέρον διά την άριστεράν όχθην τοΰ Ρήνου. Αί έπί της περιοχής ταύτης διεκδικήσεις ειχον χαρακτήρα μάλλον στρατηγικόν ή οικονομικόν: Ύπήρξαν τό όνειρον των Βασιλέων τής Γαλλίας, πραγματοποιηθέν υπό του Διευθυντηρίου, διαλυθέν με την Παλινόρθωσιν, εις μάτην έπιδιωχθέν υπό τής Δευτέρας Αυτοκρατορίας, δπερ ή Τρίτη Δημοκρατία ήλπιζε να πραγματοποιήση [1]. Ήδη κατά Φεβρουάριον 1917, είχε συναφθή μυστική Συμφωνία έπί τοΰ ζητήματος τούτου μεταξύ Τσαρικής Ρωσίας καί Γαλλίας, προβλέπουσα τον πλήρη άπό τής Γερμανίας άποχωρισμόν τής άριστεράς όχθης τοΰ Ρήνου, ως αυτονόμου καί ούδετέρου Κράτους, τό όποιον θά κατελαμβάνετο υπό των Γάλλων μέχρις έκτελέσεως πάντων των δρων τής Συνθήκης. ’Αλλά ή μπολσεβικική έπανάστασις καί ή έπακολουθήσασα χωριστή Συνθήκη μετά τής Γερμανίας έν Μπρέστ Αιτόφσκ έστέρησεν τήν Γαλλίαν τής άνωτέρω συμφωνίας[1] [2]. Ούχ ήττον, τό έν λόγω πρόγραμμα ύπεστηρίχθη όλοψύχως υπό τής Γαλλίας, διαρκούσης τής Συνδιασκέψεως.

Ή Μ. Βρεταννία ήτο πεπεισμένη δτι, άφοπλιζομένης τής Γερμανίας, δεν θά συνέτρεχε λόγος φόβων διά τό μέλλον. Άντιθέτως, ή Γαλλία δεν ήρκεΐτο εις μόνην τήν «στρατιωτικήν έγγύησιν» τοΰ άφοπλισμοΰ, άλλ’ έζήτει έπί πλέον την «φυσικήν έγγύησιν» τοΰ Ρήνου: Εντός πεντήκοντα έτών ή Γερμανία είχε δίς εισβάλει εις τήν Γαλλίαν, ως έκ τούτου δε άπετέλει ομόφωνον αίτημα των Γάλλων δπως οίοσδήποτε κίνδυνος εισβολής άποσοβηθή όριστικώς έν τω μέλλοντι. Δοθέντος δτι ή Γερμανία καί μεγαλυτέρα ήτο καί πολυαριθμοτέρα τής Γαλλίας, έπρεπε, πάση θυσία, ν’ άφαιρεθή αυτή τό ευνοούμενου πεδίον συγκεντρώσεως καί τεθή αυτή φραγμός διά προκεχωρημένης γραμμής πριν ή δυνηθή νά φθάση εις τήν Γαλλίαν καί τό Βέλγιον [3].

’Ακολουθούσα τάς συμβουλάς τοΰ Στρατάρχου Φός, ή Γαλλική Κυβέρνησις ειχεν οίκειοποιηθή καί περιλάβει εις άρκετά υπομνήματα τό παλαιόν ρωμαϊκόν δόγμα, καθ’ δ ό Ρήνος άπετέλει τήν άμυναν τής Νοτίου καί Δυτικής Εύρώπης κατά των Γερμανών[4]. Ό Φός έφρόνει δτι, προς αποτροπήν έπαναλήψεως τής εισβολής, δεν ήρκει ή άλλαγή τής μορφής τής Γερμανικής Κυβερνήσεως, άλλ’ άπητεΐτο δπως καταληφθή καί όργανωθή «φράγμα εις τήν οδόν τής εισβολής» : ό Ρήνος, ϊνα ή Γερμανία τεθή εις άδυναμίαν προκλήσεως εις τό μέλλον νέου πολέμου. Τήν 27ην Νοεμβρίου 1918 καί τήν ΙΟην ’Ιανουάριου 1919, ό Στρατάρχης ειχεν άπευθύνει εις τον Κλεμανσώ δύο υπο-

1. **Cura to, ένθ’ άν. σελ. 275.**
2. **House et Seymour, £νθ’ άν. σελ. 53.**
3. **House et Seymour, ένθ’ άν. σελ. 54.**
4. **Ferrero, ένθ* άν. σελ. 48.**

μνήματα, διά των όποιων έζήτει δπως τά σύνορα της Γαλλίας όρισθούν εις τον Ρήνον καί ή περιοχή τής άριστεράς όχθης τού Ρήνου, ήτοι τό γερμανικόν έδαφος, δπερ εκτείνεται δυτικώς τού ποταμού μεταξύ τής Άλσατίας-Λωραίνης καί των 'Ολλανδικών συνόρων, άποτελέση «εν ή πλείονα άνεξάρτητα κράτη», υπό την αιγίδα τής Κ. τ. Ε., τελούντα δμως ύπό συμμαχικήν κατοχήν άπεριορίστου διάρκειας.

Τήν 2αν Δεκεμβρίου, ό αύτός Φός, μεταβάς εις Λονδΐνον, ύπεστήριξεν τήν ιδίαν άποψιν εις τον Λόϋδ Τζώρτζ L Τήν ούσίαν των διεκδικήσεων τούτων άνέπτυξεν ό Άντρέ Ταρντιέ, κύριος συνεργάτης τού Κλεμανσώ, διά μακροτάτου υπομνήματος προς τήν Συνδιάσκεψιν, τονίσας τό άπολύτως δίκαιον τής γαλλικής άπόψεως, έφ’ δσον δέν άπέβλεπεν αυτή εις έδαφικάς προσαρτήσεις άλλ[5] εις τήν έξάλειψιν τού κοινού κινδύνου, διά τής άφαιρέσεως άπό τήν Γερμανίαν των έπιθετικών αυτής μέσων [1 2].

Τό ζήτημα ετέθη έπισήμως κατά Μάρτιον 1919, προκαλέσαν σοβαρωτάτην ένδοσυμμαχικήν κρίσιν, ή δε Συνδιάσκεψις διήλθεν ιδιαιτέρως δύσκολους στιγμάς, καθ’ άς τό νήμα των διαπραγματεύσεων έφάνη έτοιμον νά σπάση. 'Η διαμάχη, μία των σημαντικωτέρων τής Συνδιασκέψεως, διήρκεσεν πλέον των εξ μηνών, τό δε γαλλικόν δράμα έγεννήθη άκριβώς εκ τής άντιθέσεως μεταξύ τών γεωγραφικών συνόρων, άτινα διεξεδίκουν οί στρατιωτικοί, καί τών εθνογραφικών, άτινα άπό αιώνων δέν συνέπιπτον προς τά πρώτα, εϊχον δε τεθή ως βάσις τής νέας Εύρώπης ύπό τού Ούιλσων.

Αί γαλλικαί βλέψεις εδρον άδιάλλακτον άντίπαλον εις τό πρόσωπον τού Λόϋδ Τζώρτζ, έν πλήρει ευρισκομένου συμφωνία μετά τού Μπάλφουρ, δίς κηρυχθέντος κατά τό παρελθόν εναντίον τής δημιουργίας αύτονόμου κράτους τής Ρηνανίας. 'Ο ’Άγγλος Πρωθυπουργός άντετάχθη πεισμόνως εις τήν πραγματοποίησιν τού γαλλικού σχεδίου, κυρίως διά λόγους ισορροπίας [3], προσθέσας ότι «δέν πρέπει νά δημιουργηθή διά τήν Γερμανίαν δευτέρα Άλσατία-Λωρραίνη . . . Εΐμεθα σύμφωνοι μέ τήν Γαλλίαν ως προς τον έπιδιωχθησόμενον σκοπόν ουχί δμως καί ως προς τό μέσον». 'Η βρεταννική άποψις έθεώρει δτι τό γαλλικόν σχέδιον ήτο τελείως άνεφάρμοστον καί δτι θά προεκαλούντο, έκ τής άποσπάσεως μιας συμπαγούς όμάδος έξ επτά ολοκλήρων εκατομμυρίων Γερμανών, περιπλοκαί καί έξασθένησις τού ευρωπαϊκού συστήματος. Προς τήν γνώμην ταύτην συνετάχθη άπολύτως ό Ούΐλσων, παρά τήν άντίθεσιν τού Συν/ρχου Χάουζ, λαβών μάλιστα ένεργόν θέσιν, άποκλείσασαν τελείως τήν έκτέλεσιν τού φιλοδόξου γαλλικού προγράμματος, διότι τούτο

1. **C u r a t o , ένθ’άν. σελ. 276.**
2. **L ó o n B o u r g e o i s , La Traite de Paix de Versailles, Paris, σελ. 271-299.**
3. **La P a c e P r o v v i s o r i a , σελ. 75-76.**

«θά έξώθει τήν Γερμανίαν εις την άπελπισίαν» καί θά έδημιούργει τον κίνδυνον νά ριφθή αΰτη εις τάς άγκάλας της Σοβιετικής Ρωσίας [1].

ΤΗτο αρκετά δύσκολον διά την Γαλλίαν νά υποστήριξή τήν άποψίν της, καίτοι διεμαρτύρετο δτι δεν έτρεφεν βλέψιν τινά εδαφικής προσαρτήσεως ή ύπονομεύσεως της ένότητος του Ράιχ. Έξ άλλου, δεν ήτο νοητδν τίνι τρόπω τά ενδεχόμενα κράτη της άριστεράς όχθης του Ρήνου θά ήσαν συγχρόνως αύτόνομα καί κατεχόμενα* [2]. ’Από γαλλικής πλευράς δεν έπαυσεν προβαλλόμενον τό επιχείρημα καθ’ δ ή Μ. Βρετανvία καί αί Ήνωμέναι Πολιτεΐαι έπροστατεύοντο υπό τής θαλάσσης, ένω, άντιθέτως, ή Γαλλία εμενεν πάντοτε εκτεθειμένη νά ύποστή την πρώτην κρούσιν. Ούτως, εις τό Συμβούλιον των Τεσσάρων ό Κλεμανσώ έδήλου προς τον Λόϋδ Τζώρτζ: «Μεταξύ τού λαού σας καί τού ίδικού μας υπάρχει διαφορά ψυχολογίας: Εύρίσκεσθε εις την νήσον σας, όπισθεν τού οχυρού τής θαλάσσης, ένω ημείς εύρισκόμεθα εις τήν ήπειρον με κακά σύνορα» [3].

"Ολως αίφνιδίως, τήν 14ην Μαρτίου, εις συζήτησιν ήν εσχε μετά τού Κλεμανσώ, ό Λόϋδ Τζώρτζ έδήλου δτι προσέφερεν την στρατιωτικήν έγγύησιν τής Μ. Βρετανvίας κατ’ άπροκλήτου γερμανικής έπιθέσεως, εις άντάλλαγμα τής έγγυήσεως άσφαλείας, συνισταμένης εις τήν κατοχήν μέρους τού γερμανικού εδάφους καί εις τήν δημιουργίαν άνεξαρτήτων κρατών εις τήν περιοχήν τής άριστεράς όχθης τού Ρήνου, προσθέσας μάλιστα δτι θά έξήσκει δλην του τήν επιρροήν παρά τω Ούΐ>σων διά νά έπιτύχη παρά τής Αμερικανικής Κυβερνήσεως τήν άνάληψιν τής αύτής ύποχρεώσεως [4].

Έπανελθών εις Παρισίους έκ βραχυχρονίου ταξειδίου εις Αμερικήν καί έξακολουθών ν’ άντιτίθεται ζωηρώς εις τό γαλλικόν σχέδιον, ό Ούιλσων άπεδέχθη τήν ιδέαν περί μιας διπλωματικής έγγυήσεως, ήτις θά έπέτρεπεν εις τήν Γαλλίαν δπως παραιτηθή των άπαιτήσεών της διά τά σύνορα εις τον Ρήνον.

Ό υπό τού Λόϋδ Τζώρτζ προταθείς, προς παραμερισμόν τού σχεδίου Φός, συμβιβασμός ύποκαθίστα την εδαφικήν έγγύησιν διά τής στρατιωτικής καί διπλωματικής τοιαύτης. Ή έγγύησις δμως αύτη εφάνη άνεπαρκής εις τον Φός, δστις, τήν 31ην Μαρτίου, διετύπωσεν ζωηράν διαμαρτυρίαν, «ινα μή εχη τύψεις συνειδήσεως», έξ ής σημειωτέα ή εξής φράσις: «Έάν δεν κα-

ί. R e n o u v i n , ένθ’ άν. σελ. 164.

2. P o n c e t, £νθ[3] άν. σελ. 67-68.

3. A η d r έ T a r d i e u , La Grande Bataille de Glemenceau, έν «Gringoire» της 29.6.1939.

4. G e o r g e s G l e m e n c e a u , Grandeurs et Mis^res d’une Grande Victoire, Paris 1930,

τέχωμεν μονίμως τον Ρήνον, δεν θά ύπάρξη ούδετεροποίησις, άφοπλισμός ή γραπτή διάταξις, ήτις θά ήτο δυνατόν νά έμποδίση τήν Γερμανίαν άπδ του νά καταλάβη τον ποταμδν τούτον καί πρόσκτηση τα σχετικά οφέλη* δεν θά ύπάρξη επαρκής βοήθεια, φθάνουσα εγκαίρως άπδ τήν ’Αγγλίαν ή τήν ’Αμερικήν, διά τήν άποτροπήν καταστροφής εις τάς πεδιάδας της Βορείου Γαλλίας καί άποφυγήν τής πλήρους ήττης αύτής» [1].

’Ενώπιον της άδιαλλαξίας των Λόϋδ Τζώρτζ καί Ούΐλσων, ό Κλεμανσώ, έγκαταλείψας τδ σχέδιον τής άποσπάσεως εδαφών άπδ της Γερμανίας, έδέχθη νά περιορισθή εις τήν απλήν κατοχήν τής διεκδικουμένης περιοχής, τήν οποίαν δμως ήθελεν οριστικήν[1 2], ώς έκ τούτου δέ έδίσταζεν καί ήρνεΐτο νά ύπογράψη τήν προτεινομένην εγγυητικήν συνθήκην. ’Αλλά δ Ούίλσων, διά διακοινώσεώς του άπδ 28ης Μαρτίου, ετάχθη άνεπιφυλάκτως παρά τδ πλευρδν τού Λόϋδ Τζώρτζ, άπομονώσας τοιουτοτρόπως τδν Γάλλον Πρωθυπουργόν [3], δστις, προ τού άδιεξόδου, ήναγκάσθη νά ύποχωρήση καί τήν 14ην ’Απριλίου συγκατετέθη, έναντι τής εγγυητικής συνθήκης, εις τάς διατάξεις τάς σχετικάς μέ τήν προσωρινήν κατοχήν τής Ρηνανίας, συμπληρουμένας διά τής «Ρηνανικής Συμφωνίας».

Ή ύπόθεσις των συνόρων τού Ρήνου είχε θέσει κυρίως άντιμετώπους Γαλλίαν τε καί ’Αγγλίαν[4], προς τδ μέρος δε τής δευτέρας, ώς άνεφέρθη, ετάχθησαν αί Ήνωμέναι Πολιτεΐαι.

Συμφώνως πρδς τά άρθρα 42-44 καί 428-432 τής Συνθήκης των Βερσαλλιών, ή άριστερά όχθη τού Ρήνου έξηκολούθει άποτελοϋσα άναπόσπαστον μέρος τού Ράϊχ, άλλ’ εις τδ διηνεκές άφωπλισμένη, ώς καί μία ζώνη πλάτους πεντήκοντα χιλιομέτρων επί τής δεξιάς όχθης τού ποταμού. Τά εδάφη τής άριστεράς δχθης μετά προγεφυρωμάτων επί τής δεξιάς θά κατελαμβάνοντο προσωρινώς επί 15 έτη ύπδ άγγλογαλλοβελγοαμερικανικών στρατευ^ μάτων. * Η έκκένωσις τής περιοχής, διαιρεθείσης εις τρεις ζώνας, θά έπραγματοποιεΐτο, έφ’ δσον ήθελον τηρηθή πιστώς οί δροι τής Συνθήκης, τμηματικώς άνά πενταετίαν, δηλαδή, τδν ’Ιανουάριον 1925 διά τήν βορείαν ζώνην (Κολωνία), τδν ’Ιανουάριον 1930 διά τήν κεντρικήν (Κομπιένη), τδν ’Ιανουάριον 1935 διά τήν νοτίαν (Μαγεντία) καί μετά τήν έκπνοήν τής προβλεφθείσης δεκαπενταετίας διά τδ προγεφύρωμα τού Κέλ. Τά έξοδα τής κατοχής θά έβάρυνον τήν Γερμανίαν. Τέλος, ή ουτω κληθείσα «Ρηνανική Συμφωνία» συνεπλήρου τάς άνωτέρω διατάξεις καί έδημιούργει Άνωτάτην

1. **G h a s t e n e t, ένθ***
2. **D u r o s e 11 e, ένθ’ άν.**
3. **C u r a t o, ένθ’άν.**
4. **P o n c e t, ένθ’ άν. σελ.**

Διασυμμαχικήν Επιτροπήν, έδρεύουσαν έν Κομπιένη καί έργον έχουσαν όπως λαμβάνη πάντα τά άναγκαΐα μέτρα διά την τήρησιν της τάξεως, ώς καί διά την ασφάλειαν καί την συντήρησιν των στρατευμάτων κατοχής.

Έάν μετά την παρέλευσιν Ιδετίας, αί κατά άπροκλήτου γερμανικής έπιθέσεως έγγυήσεις δεν έθεωρούντο ώς έπαρκεῖς, ή έκκένωσις θά έπεβραδύνετο, καθ' δ μέτρον ήθελε κριθή άναγκαΐον διά την κατοχύρωσιν των εγγυήσεων τούτων. Έάν οί Γερμανοί δεν έξεπλήρουν τούς ορούς τής Συνθήκης, ή έκκένωσις δεν θά έπραγματοποιεΐτο μεθ[5] έκάστην πενταετίαν. Έάν προ ή μετά την έκπνοήν τής 1 δετούς προθεσμίας ή Επιτροπή Επανορθώσεων άνεγνώριζεν δτι ή Γερμανία ήρνεΐτο νά τηρήση το δλον ή μέρος των υποχρεώσεων τής Συνθήκης έν σχέσει προς τάς έπανορθώσεις, θά ήδύνατο νά άνακαταληφθή το δλον ή μέρος των ζωνών κατοχής. Πάντως, θά ήτο δυνατόν νά περατωθή ή κατοχή προ των προκαθωρισμένων προθεσμιών, κατόπιν συμφωνίας μεταξύ τών ένδιαφερομένων. Παρατηρητέον — καί τούτο θά εχη σημαντικάς συνέπειας — δτι εις τά κείμενα ή κατοχή, καα[5] άντίθεσιν προς τήν άποστρατιωτικοποίησιν, δεν παρουσιάζετο ώς έγγύησις άσφαλείας άλλά πληρωμής τών ύπο τής Γερμανίας δφειλομένων έπανορθώσεων [1]. Οί Γάλλοι εφρόνουν δτι, διά τής συνδέσεως ταύτης τής κατοχής με τήν πληρωμήν τών έπανορθώσεων, εΐχον έπιτύχει παν δ,τι ήδύνατο νά ζητήση βασίμως ή Χώρα των, ένώ, συγχρόνως, ή κατοχή, λαμβάνουσα τον χαρακτήρα δημοσιονομικού μέτρου, θά έγίνετο εύχερέστερον άποδεκτή ύπο τού Ούιλσων [1] [2]. Πλήν δμως, δεν έφαντάζοντο οποίαν έξέλιξιν θά έλάμβανε το ζήτημα τών έπανορθώσεων, ώς έκ τής μετέπειτα άγγλικής στάσεως.

'Ως εΐδομεν άνωτέρω, ή πρώτη κρίσις εις το Συμβούλιον τών Τεσσάρων έτελείωσε με συμβιβασμόν, έκ τού οποίου δμως πάντες έμειναν δυσηρεστημένοι. Ή λύσις ήτο πλέον τού δέοντος ήπια διά νά λογισθή ώς στρατιωτική, δι* δ καί έπεκρίθη δριμύτατα ύπο τού Φός, τού Πουανκαρέ καί άλλων, άλλά καί συγχρόνως πολύ αύστηρά, πολύ άδικος διά νά άνταποκρίνηται εις τάς άρχάς έκείνας περί δικαίας ειρήνης, ας είχε διακηρύξει ο Ούΐλσων. Ή ύπο τών Τεσσάρων έφευρεθεισα λύοις δεν άφηνε παρά άπογοήτευσιν εις άμφοτέρους, νικητάς τε καί ήττημένους, εις τά Κόμματα τής Δεξιάς, ώς καί τά τής Άριστεράς. Άλλ[5] εις άντάλλαγμα δλων αύτών, ό Ούιλσων έπέτυχε παρά τής Γαλλίας καί τής Μ. Βρεταννίας δπως το άρχικον κείμενον (14.2 · 1919) τού Συμφώνου τής Κ. τ. Ε. τροποποιηθή έπί το ήπιώτερον, κατά τάς έπιθυμίας τής άμερικανικής κοινής γνώμης [3]. Το τελικόν κείμενον (28

1. **C h a s t e n e t , £νθ' άν. σελ. 19.**
2. **B a u m o n t , ένθ* άν. σελ. 61.**
3. **La P a c e P r o v v i s o r i a , σελ. 76. Βλ. καί R. S. B a k e r , £νθ* άν.**

’Απριλίου), άναμφιβόλως όλιγώτερον αποτελεσματικόν του προηγουμένου, είναι άσφαλώς άποτέλεσμα της πρώτης ταύτης ύποχωρήσεως εις συμβιβασμόν, διά νά σωθή τό Σύμφωνον τής Κ. τ. Ε. άπό της άντιθέσεως τού άμερικανικοΰ λαού [1].

Ή άδυναμία τού όλου συστήματος ένέκειτο εις την αύταπάτην ότι *6* περιορισμός της γερμανικής κυριαρχίας θά ήτο δυνατόν νά διατηρήση άξίαν εις τό διηνεκές* ένέκειτο ωσαύτως εις τον κίνδυνον άρνήσεως εκ μέρους τής Αμερικανικής Γερουσίας όπως κυρώση ύποχρέωσιν εκ Συνθήκης, έρχομένην έτι άμεσώτερον ή τό Σύμφωνον τής Κ. τ. Ε. εις άντίθεσιν προς πάσας τάς παραδόσεις τής άμερικανικής πολιτικής [* 1 2]. Έξ άλλου, έστω και αν δεχθώμεν ώς δεδομένον ότι ή έγγύησις των Άγγλοαμερικανών ίσχυεν εις την περίπτωσιν γερμανικής έπιθέσεως κατά τής Γαλλίας, γεννάται τό ερώτημα κατά πόσον θά ΐσχυεν αυτή εις περίπτωσιν, καθ’ ήν την έπίθεσιν θά ύφίστατο φιλικόν των Γάλλων κράτος, ώς ή Τσεχοσλοβακία ή ή Πολωνία, οπότε ό κίνδυνος διασαλεύσεως τής ειρήνης ένετοπίζετο περισσότερον εις τον Βιστούλα παρά εις τον Ρήνον [3]. Έν πάση περιπτώσει, ό Κλεμανσώ, κατά σχετικήν συζήτησιν εις την Βουλήν, άνεγνώρισεν ότι ή Συνθήκη των Βερσαλλιών ήτο άτελής, συμπληρώσας όμως ότι αί διατάξεις αυτής ήσαν «σύνολον δυνατοτήτων» καί ότι δεν ήτο δυνατόν νά συμβή άλλως προκειμένου περί ειρήνης συνασπισμού [4].

Αί γαλλοαγγλική καί γαλλοαμερικανική έγγυητικαί Συνθήκαι ύπεγράφησαν συγχρόνως προς την μετά τής Γερμανίας Συνθήκην Ειρήνης (28 Ιουνίου), με διαφοράν ολίγων ωρών, προσηρτήθησαν δε εις την τελευταίαν ταύτην. Αί έν λόγω έγγυητικαί Συνθήκαι προέβλεπον άμεσον βοήθειαν έκ μέρους τής Μεγάλης Βρεταννίας καί τών Ενωμένων Πολιτειών, εις περίπτωσιν άπροκλήτου κατά τής Γαλλίας γερμανικής έπιθέσεως, Ή γαλλοαγγλική Συνθήκη έκυρώθη όμοφώνως υπό τής Βουλής τών Κοινοτήτων. Άντιθέτως, ώς θά ίδωμεν περαιτέρω, μή έπιτευχθείσης τής υπό τού Συντάγματος άπαιτουμένης πλειοψηφίας τών 2/3, άπερρίφθη υπό τής ’Αμερικανικής Γερουσίας ή κύρωσις τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών όμού μετά τών παραρτημάτων αύτής καί κατ’ άκολουθίαν καί τής έγγυητικής Συμφωνίας. Ή Βρεταννική

Τ. Ι., σελ. 311. Πράγματι, την 18ην Μαρτίου, ό πρώην Πρόεδρος Ούΐλλιαμ Τάφτ ύπεδεί-
κνυε τηλεγραφικώς εις τόν Ούίλσων τά σημεία εκείνα, άτινα Ιδει νά περιληφθοΰν είς τό Σύμφωνον, έάν ήθελε νά είναι βέβαιος περί του άσφαλοΰς τής έπικυρώσεώς του έκ μέ-

1. **La P a c e P r o v v i s o r i a, σελ. 76.**
2. **R e n o u y i η, ένθ* άν. σελ. 165.**
3. **R a u m o n t, ένθ’ άν. σελ. 61.**
4. **R e n o u v i η, ένθ* άν. σελ. 169.**

Κυβέρνησις, βασιζόμενη είς τό γεγονός ότι ή ύποχρέωσίς της ήτο άλληλέγγυος προς την των 'Ηνωμένων Πολιτειών (άρθρον 2 της Συνθήκης δπερ προέβλεπε την έναρξιν ισχύος «συγχρόνως» άμφοτέρων των Συμφωνιών), έπωφελήθη ίνα άποδεσμεύση έαυτήν. Ούτως ή Γαλλία, παραιτηθεΐσα της άριστεράς όχθης του Ρήνου είς άντάλλαγμα της άγγλοαμερικανικής έγγυήσεως, εύρίσκετο έστερημένη τού ύποσχεθέντος άντιβάρου. 'Η διάψευσις αυτή των ελπίδων θά βαρύνη ύπερμέτρως επί της ιστορίας των επομένων ετών [1].

*
* *

Των προρρηθεισών σχετικών καί πρόσκαιρων έγγυήσεων άσφαλείας ύπερέκειτο ή γενική έγγύησις, ήν άντεπροσώπευεν ή σύστασις τής Κ. τ. Ε., άποτελεσάσης τον άκρογωνιαΐον λίθον της Συνθήκης Ειρήνης, τδ έπιστέγασμα αύτής[1] [2], τό μέγα χαρακτηριστικόν γεγονός της Συνδιασκέψεως των Παρισίων, δπερ διέκρινε ταύτην πάντων των λοιπών Συνεδρίων [3]. 'Η ίδρυσις Κοινωνίας τών Εθνών, τελευταΐον εκ τών 14 σημείων άτινα έξήγγειλεν *6* Ούιλσων την 8ην 'Ιανουάριου 1918, ύπήρξεν ίσως τό πλέον ενδιαφέρον τον 'Αμερικανόν Πρόεδρον, δστις, άναχωρήσας δι' Εύρώπην, έφερε μεθ' έαυτού τό περί συστάσεως Κοινωνίας τών 'Εθνών σχέδιον ως την μόνην πολιτικήν άποσκευήν, εκτός τών 14 άρθρων του, διά την όργάνωοιν τού κόσμου [4].

'Η ιδέα της ένώσεως τών έθνών προς διατήρησιν της ειρήνης καί καταδίκην διά παντός τού πολέμου δεν ήτο νέα, δεν τήν έφεύρεν ό Ούιλσων, άλλ' άπλώς τήν ένεκολπώθη, γενόμενος άπό τού 1916 ό πλέον ένθερμος θιασώτης της, λίαν έχθρικώς διακείμενος έναντι της παλαιάς αρχής τής «εύρωπαϊκής ισορροπίας», είς ήν άπέδιδεν τήν αιτίαν τών πολέμων καί ούδεμίαν έκτίμησιν τρέφων διά τό σύστημα τού «Διευθυντηρίου τών Δυνάμεων», διά τού οποίου οί Μεγάλοι επιβάλλουν την θέλησίν των είς τούς Μικρούς [5].

Διά τον 'Αμερικανόν Πρόεδρον ή Κ. τ. Ε. δεν ήτο μόνον μία ιδέα, άλλά δλη του ή πίστις, με ζήλον δε σταυροφόρου καί μέ τήν ζωηράν επιθυμίαν νά άφήση άνεξίτηλα ίχνη είς τήν 'Ιστορίαν, ήλθεν είς τήν Εύρώπην, πεπεισμένος δτι ή Κ. τ. Ε. θά έπρεπε ν' άποτελέση τήν βάσιν τών Συνθηκών Ειρήνης καί τήν έπιβράβευσιν τού διά την νίκην τής Δημοκρατίας άναληφθέντος ύπ' αύτού έργου. Τά αίσθήματά του άλλωστε ταύτα συνεμερίζετο ή κοινή γνώμη τών λαών, δεινώς ταλαιπωρηθέντων, κατόπιν τεσσάρων ετών φοβερού πολέμου,

1. **C h a s t e n e t , ένθ' άν. σελ. 20.**
2. **P o n c e t, ένθ* άν. σελ. 76.**
3. **H o u s e et S e y m o u r , ένθ' άν. σελ.**
4. **C u r a t o , ένθ'άν. σελ. 197.**
5. **D u r o s e 1 1 e, ένθ' άν. σελ. 68.**

εις την συνείδησιν των οποίων ήτο βαθέως έρριζωμένη ή άνάγκη κατοχυρώσεως της ειρήνης έπί νέων καί μονίμων βάσεων. Προς έπίτευξιν του σκοπού τούτου, κατά τάς προς σύνταξιν της Συνθήκης προπαρασκευαστικάς συνεδριάσεις, υπεβλήθη ούτος εις μεγάλας θυσίας *, φθάσας μέχρις άρνήσεως των ύπ’ αυτού διακηρυχθεισών αρχών καί εις συναλλαγάς, άς άπηχθάνετο: Έπεθύμει διακαώς νά έπιστρέψη εις την ’Αμερικήν με την δόξαν δτι ειχεν έπιτελέσει τό μεγαλύτερον ανθρωπιστικόν εργον. Πλήν δμως δεν άντελήφθη δτι αί υποχωρήσεις του καί αί συναλλαγαί εις άς ήχθη νά προέλθη, θά καθιστών άδύνατον την άποτελεσματικήν λειτουργίαν τού μεγάλου μηχανισμού, δστις προωρίζετο νά διασφάλιση την ειρήνην[1 2].

Εντός των κόλπων τού Άνωτάτου Διασυμμαχικού Συμβουλίου ό Κλεμανσώ έδείκνυεν έλάχιστον ενδιαφέρον διά παρόμοιον σχέδιον* κατά συνέπειαν, ή πρωτοβουλία άνήκεν άποκλειστικώς εις τον Ούίλσων.

Μία των πρώτων πράξεων της Συνδιασκέψεως ύπήρξεν ή έγκρισις, κατά την έναρκτήριον συνεδρίασιν της ολομέλειας αύτής της 25ης ’Ιανουάριου, ομοφώνου άποφάσεως, καθ’ ήν θά ίδρύετο Κοινωνία των Εθνών, θά συνετάσσετο δέ τό καταστατικόν αύτης υπό ειδικής προς τούτο Επιτροπής, προεδρευομένης υπό τού Ούίλσων, εις ήν θά άντεπροσωπεύοντο 14 κράτη. Προηγουμένως, καί δη την 22αν ’Ιανουάριου, ό Ούίλσων ειχεν επιτύχει δπως τό Συμβούλιον τών Δέκα άποδεχθή την αρχήν, καθ’ ήν τό Σύμφωνον τής Κ. τ. Ε. θά άπετέλει άναπόσπαστον μέρος τής Συνθήκης Ειρήνης [3].

Ή ’Επιτροπή, ήτις, εάν έξαιρέσωμεν τό Συμβούλιον τών Τεσσάρων καί τών Δέκα, ύπήρξεν άσφαλώς τό σημαντικώτερον οργανον τής Συνδιασκέψεως, τινά δέ τών μελών αυτής, μεταξύ τών όποιων καί ό ’Ελευθέριος Βενιζέλος, άπήλαυον διεθνούς φήμης, συνεδρίασεν διά πρώτην φοράν την 3ην Φεβρουάριου 1919, έκδηλωθεισών άπ’ αρχής διαφορών ώς προς την έπιρροήν τής Κοινωνίας έπί τών έξουσιών τών κατ’ ίδιαν Κρατών. Δύο ρεύματα διαφορετικής σκέψεως άντετίθεντο προς άλληλα: Τό εν, ύποστηριχθέν προηγουμένως εν ’Αμερική ύπό τού Τάφτ καί άλλων, έτόνιζε την ώργανωμένην δύναμιν, υίοθετήθη δέ εις. την Συνδιάσκεψιν τής ειρήνης ύπό τών Γάλλων, θεσάντων εις πρώτην μοίραν τον προστατευτικόν ρόλον τής Κ. τ. Ε. καί ύποστηριξάντων την συγκρότησιν διεθνούς στρατιωτικής δυνάμεως καί διεθνούς Γενικού Επιτελείου. Κατά την άποψιν ταύτην, ή Κ. τ. Ε. δέν έδει νά είναι «Διεθνές Πολιτικόν Κράτος», άλλά θεσμός έξασφαλίζων την άσκησιν τής κυριαρχίας καί προστατεύων ταύτην διά τής νομικής καί πολιτικής έξουσίας,

1. **B a u m o n t , ένθ* άν. σελ. 57.**
2. **N i t t i , La Disgregazione delFEuropa, σελ.**
3. **B a k e r , 2νθ’ άν. Τ. I, σελ. 311.**

ήτις θά έχορηγεΐτο αυτή. Ή Κ. τ. Ε., κατά την άντίληψιν ταύτην, επρεπε νά έκλέξη μεταξύ της παγκοσμίου συλλογικής άσφαλείας καί της εύρωπαϊκής τοιαύτης, δρου τής πρώτης καί άντικειμενικού σκοπού της γαλλικής έθνικής πολιτικής.

Το δεύτερον ρεύμα, έκπροσωπούμενον υπό της τυπικής βρεταννικής άπόψεως, ήτις ήτο λίαν διστακτική, δταν έτίθετο ζήτημα επιβολής τής ειρήνης προσέτι δέ άποδοχής τής υποχρεωτικής διαιτησίας, ύπεστήριζεν μάλλον την έπέκτασιν τής μεθόδου τής παλαιάς «Εύρωπαϊκής Συναυλίας», διά συνεννοήσεων καί συνεργασίας επί διεθνούς πλέον κλίμακος. Την άνωτέρω γνώμην συνεμερίζοντο οί ’Αμερικανοί: «Έάν όργανώσωμεν άπο τούδε μίαν διεθνή στρατιωτικήν δύναμιν», έλεγεν ό Ούίλσων, «θά έφαίνετο ώς έάν ύποκαθιστώμεν τον έθνικον διά τού διεθνούς μιλιταρισμού», «θά άπετέλει το πλέον επικίνδυνον οργανον»[1].

Τελικώς, μόνον δώδεκα κράτη έκηρύχθησαν υπέρ τής συλλογικής άσφαλείας, εις δέ τάς προπαρασκευαστικάς συζητήσεις τής προαναφερθείσης επιτροπής ή άποψις τής «Εύρωπαϊκής Ένώσεως Άσφαλείας» έλαβεν οκτώ μόνον ψήφους έπί δέκα έννέα. Ούτως, εν κατακλεΐδι, συμπεριελήφθησαν εις αυτό τούτο το οικοδόμημα τής Κ. τ. Ε. άμφότεραι αί άντιτιθέμεναι άρχαί, ή έναρμόνισις των όποιων άπετέλεσεν τό κύριον πρόβλημα αύτής. Ακριβώς εις το σημεΐον τούτο έγκειται ό χαρακτήρ των Συνθηκών Ειρήνης τού 1919 - 20 ώς «άμφιβίων»[1 2], τουτέστιν εις τον συνδυασμόν άφ’ ένος τού διεθνιστικού ιδεαλισμού (δέν πρέπει νά συγχέηται μέ τον μαρξιστικόν διεθνισμόν), δστις έξεκίνει έκ τής προϋποθέσεως τών κατ’ ιδίαν έθνοτήτων, διατηρουσών πλήρως την άνεξαρτησίαν καί ύπόστασιν αύτών καί μή καταποντιζομένων ή έκμηδενιζομένων έντός ενός γιγαντιαίου ύπερκράτους, καί άφ’ έτέρου τών εθνικιστικών άρχών, έφ’ ών φκοδομήθη τό οχυρόν τής εδαφικής συμφωνίας τού άρθρου 10 τού Συμφώνου. Έτέθη λοιπόν τό έρώτημα: Θά ήτο δυνατή ή άρμονία μεταξύ τών δύο τούτων ρευμάτων καί εν άποφατική περιπτώσει προς ποιον έκ τών δύο γονέων θά ώμοίαζε τό τέκνον[3 * *]; Διά την έπιτυχίαν τού σχεδίου, θά έπρεπε λογικώς νά ύποτεθή δτι ολόκληρος ό κόσμος θά άπετέλει έ'κτοτε μίαν μονάδα, έτοίμην προς συνεργασίαν έπί τών μεγάλων σχεδίων ή ικανήν νά έπιτύχη τούτο. Κατά βάθος τό Σύμφωνον προϋπέθετε τήν καλήν θέλησιν τών κρατών-μελών καί τήν συγκατάθεσίν των διά τήν έγκατάλει-

1. F e r n a n d L[9] H u i l l i e r, D e l a Sainte Alliance au Pacte Atlantique, Neuchatel 1955, T. II, σελ. 121.

2. La P a c e P r o v v i s o r i a, ένθ’ άν. σελ. 93.

3. G. M. G a t h o r n e - H a r d y, Histoire des Evenements Internationaux de 1920 a 1939, Paris 1946, σελ. 13 (μετάφρ. τού : A Short History of International Affairs, London 1939). ·

ψιν μέρους της εθνικής των κυριαρχίας προς οφελος τής διεθνούς συνεργασίας. Πλήν όμως, παρέμενεν άμφίβολον κατά πόσον κόσμος, ώργανωμένος επί εθνικών βάσεων, θά ήτο δυνατόν νά επίδειξη πνεύμα συνεργασίας άρκούντως άπηλλαγμένον έγωι'σμού, ούτως ώστε νά έφαρμοσθούν αί διά την άσφάλειαν προβλεφθεΐσαι διατάξεις[1].

Ή Κ. τ. Ε. θά ήδύνατο νά νοηθή είτε ώς παγκόσμιος θεσμός προς έγγύησιν τής ειρήνης, είτε ώς «Ίερά Συμμαχία» μεταξύ των νικητών, μέ μόνον σκοπόν την προστασίαν τών Συνθηκών. Θά ήδύνατο, άναμφιβόλως, νά λειτουργήση άποτελεσματικώς υπό την μίαν ή τήν άλλην μορφήν, άλλά, θέλουσα νά συνδυάση άμφοτέρας, ήτο έκ τών **προτέρων** μοιραίον νά καταλήξη εις άποσύνθεσιν[1 2].

Τήν 28ην Απριλίου, ή ολομέλεια τής Συνδιασκέψεως άπεδέχθη όμοφώνως τό καταρτισθέν κείμενον, δπερ, ώς Σύμφωνον τής Κ. τ. Ε., περιελήφθη εις τάς πέντε Συνθήκας Ειρήνης τού 1919-1920, ών άποτελεΐ τό πρώτον μέρος δίκην προοιμίου. Τά πρώτα 26 άρθρα τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών άπαρτίζουν τό Σύμφωνον τής Κ. τ. Ε., ή ΰπαρξις τής όποιας συνεδέθη οΰτω μέ την τύχην τής Συνθήκης. Τούτο έπετεύχθη κατόπιν τής ανενδότου επιμονής τού Ούίλσων δπως ή Κ. τ. Ε. μη άποτελέση χωριστήν συμφωνίαν. Άπουσιάζοντος τού Αμερικανού Προέδρου εις 'Αμερικήν διά βραχύ χρονικόν διάστημα, οί Σύμμαχοι ήτοίμασαν σχέδιον διά τήν σύναψιν προκαταρκτικής Συνθήκης Ειρήνης, ρυθμιζούσης τά κύρια προβλήματα, ώς τά έδαφικά δρια, ο άφοπλισμός τής Γερμανίας κ.ο.κ., παραπεμπομένης τής Κ. τ. Ε. εις τήν τελικήν Συνθήκην Ειρήνης. Ούχ ήττον, ό Ούίλσων, φοβηθείς δτι ούτω θά έξησθένει ή Κ. τ. Ε., καθ' δσον, έν τή πραγματικότητι, ή προκαταρκτική θά άπετέλει τήν κυρίαν συνθήκην καί δοθέντος δτι ούτος έθεώρει τον οργανισμόν τούτον ώς τό θεμελιώδες μέρος τού διακανονισμού τής ειρήνης, ύπεστήριζεν δτι έπρεπε νά περιλαμβάνηται έν τή κυρία συνθήκη [3]. Έξ άλλου, ό Πρόεδρος έφοβεΐτο τό γεγονός δτι θά επρεπε νά υποβάλη εις τήν Γερουσίαν προς κύρωσιν δύο συνθήκας, μίαν προκαταρκτικήν καί μίαν οριστικήν, δεδομένης τής δυσχερούς καταστάσεως, ήν εδει ν' άντιμετωπίση έν Ούασιγκτώνι μετά τάς έκλογάς τού χειμώνος 1918 - 1919 [4]. Όθεν, κατεπολέμησεν τό άνωτέρω σχέδιον, μή συναφθείσης τελικώς τής προκαταρκτικής συνθήκης.

Ή άρρηκτος αύτη σύνδεσις τό μέν Συμφώνου τής Κ. τ. Ε. τό δε Συν-

1. G a t h o r n e-H a r d y, ένθ' άν. σελ. 13-14.

2. N i t t i , La Disgregazione κλπ. σελ. 47.

3. R. B. M o w a t , A History of European Diplomacy (1914-1925), London, 1948, Τ. III.

4. G u r a t o, ένθ* άν. σελ, 126, «

θήκης Ειρήνης ύπήρξεν εν των βασικών σφαλμάτων της Συνδιασκέψεως, διότι ό νέος οργανισμός έχανε τον χαρακτήρα, δν έδει να έχη, τούτέστι της έλευθέρας διεθνούς συνεργασίας, διά νά άποκτήση τον του έγγυητου της Συνθήκης [λ].

Ένω σκοπός της Κ. τ. Ε. ήτο ή λειτουργία μιας διεθνούς δημοκρατικής τάξεως, τούναντίον αυτή άπετέλει μέρος μιας συνθήκης, ήτις είχεν έπιβληθή εις τούς ήττημένους. Όθεν, παρά τάς μεγάλας του δυνατοτήτας, ό νέος θεσμός ένεφανίζετο υπόπτου προελεύσεως, καταστάς μέσον, δι' ού άπ* αρχής έκυριάρχησεν ή συμμαχική διπλωματία, μη δημιουργηθέντος τού διαχωρισμού εκείνου άπό τής παλαιάς παραδόσεως, δστις περιελαμβάνετο εις τά ιδανικά του [1 2]. Τό Σύμφωνον ύπεχρέου τά μέλη δπως έπιδιώξουν την έπικράτησιν τής δικαιοσύνης καί σεβασθούν κατά γράμμα τάς εκ τής Συνθήκης άπορρεούσας υποχρεώσεις. Ούχ ήττον, οί ήττημένοι ήρνούντο δτι ή Συνθήκη άπετέλει την έκφρασιν τής δικαιοσύνης. Δι[5] δ ώφειλον νά άναλάβουν την ύποχρέωσιν δπως σεβασθούν Συνθήκην, ήν έθεώρουν άδικον[3]; Έτι χείρον, οί ήττημένοι, καίτοι έκαλούντο νά συνυπογράψουν τό καταστατικόν τής Κ. τ. Ε., δεν έγένοντο μέλη αυτής, μέχρις ού ή Συνέλευσις ήθελεν άποφασίσει διά πλειοψηφίας των 2/3 περί τής εισδοχής των, υπό τον δρον δτι θά έπεδείκνυον τήν «ειλικρινή των πρόθεσιν δπως τηρήσουν τάς διεθνείς των υποχρεώσεις καί δεχθούν τάς διατάξεις τής Κ. τ. Ε. έν σχέσει προς τάς ενόπλους των δυνάμεις καί τούς στρατιωτικούς καί ναυτικούς των εξοπλισμούς».

Ό Χάρτης ή Σύμφωνον τής Κ. τ. Ε. [4], ως δλα τά διεθνή όργανα τού είδους αυτού, άρχεται διά μακρού προλόγου, έπαναλαμβάνοντος τάς άρχάς τού Ούΐλσων. 'Όργανα τής νέας Πολιτικής Κοινωνίας προβλέπονται κυρίως δύο: ή Συνέλευσις καί τό Συμβούλιον. Θεμελιώδεις διατάξεις είναι τά άρθρα 5, 10-16 καί 19.

Συμφώνως προς τό άρθρον 5, αί σημαντικώτεραι άποφάσεις δέον δπως λαμβάνωνται όμοφώνως καί κατά συνέπειαν άρκει μία άντίθετος ψήφος διά νά σταματήση ό μηχανισμός τής Γενεύης[5]. 'Η διάταξις αυτή προσέδιδεν εις τήν Κ. τ. Ε. χαρακτήρα πλατωνικόν μάλλον ή πρακτικόν, έφ[5] δσον ό κανών τής ομοφωνίας άφήρει άπό τού έργου πάσαν άποτελεσματικότητα καί τήν κατεδίκαζεν εκ των προτέρων εις λίαν περιωρισμένην δραστηριότητα,

1. L u c i a n o B e r r a , La Pace Armata, Milano 1946, σελ. 16.

2. I n g r a m , £νθ' άν. σελ. 30.

3. P o n c e t, £νθ* άν. σελ. 76.

4. Άρχομένης της ισχύος της Συνθήκης των Βερσαλλιών, ήτοι άπό της 10.1.1920, λαμβάνει νομικήν ύπόστασιν καί ή Κ.τ.Ε.

5. G e o r g e s B o n n e t , Defense de la Paix, T. I—De Washington au Quai d'Orsay, Geneve, σελ. 89.

ώς συμβαίνει σήμερον μέ τον 0. Η. Ε., λόγω του δικαιώματος της άρνησικυρίας [1].

Διά νά έκφύγη της κατηγορίας ότι δεν αποτελεί ή εκφρασιν των εθνικών έγωϊσμών, ένωθέντων προς διατήρησιν τών υποθηκών του 1919-1920, το Σύμφωνον προβλέπει εν άρθρω 8 προοδευτικήν μείωσιν των εξοπλισμών. Τά μέλη της Κ. τ. Ε., άναγνωρίζοντα ότι ή οργάνωσις τής ειρήνης έπιβάλλει την μείωσιν τών εξοπλισμών εις τό έλάχιστον άπαιτούμενον διά την έξασφάλισιν της έσωτερικής των άσφαλείας καί τών διεθνών των υποχρεώσεων, άνελάμβανον την ύποχρέωσιν δπως ετοιμάσουν τά σχέδια τής μειώσεως ταύτης, άτινα καί νά αναθεωρούν άνά δεκαετίαν. Έάν ή ώς άνω διάταξις — καθαρώς ούϊ'λσωνικής προελεύσεως — έφηρμόζετο σοβαρώς, θά είχε καταστή δυνατόν νά συνεισφέρη εις την ειρήνην, αλλά ή Κ. τ Ε. ουδέποτε έπωφελήθη τού εν λόγω άρθρου.

Οί συμβαλλόμενοι, κατά τό άρθρον 10, ύποχρεούνται νά έγγυηθούν άμοιβαίαν την εδαφικήν άκεραιότητα καί τήν πολιτικήν των άνεξαρτησίαν καί νά άντιταχθούν κατά πάσης έπιθέσεως εναντίον οίουδήποτε κράτουςμέλους. Οί 'Άγγλοι δεν έθεώρουν φρόνιμον όπως προβλεφθή έγγύησις τής πολιτικής άνεξαρτησίας καί εδαφικής άκεραιότητος τών κρατών-μελών, ύποστηρίζοντες ότι θά άπετέλει αυτή βαρύ φορτίον, καθ' όσον έκ τών εδαφικών όρων τής Συνθήκης ήθελον μοιραίως προκόψει διαμαρτυρίαι, φιλονεικίαι, νέα πολιτικά προβλήματα καί πολλά άλλα ζητήματα. Συνεπώς, κατά την έν λόγω άποψιν, έφ' όσον τά νέα σύνορα δεν ήδύναντο νά θεωρηθούν ώς οριστικά,
θά έπρεπε καί ή έγγύησις νά καταστή άνώδυνος.

Τελικώς, έπετεύχθη συμβιβασμός, δστις ελαβεν ύπ* οψιν τάς βρεταννικάς άντιρρήσεις, διότι διατηρεί μεν την έγγύησιν, άλλ' έξασθενεΐ την σημασίαν της.

«Έν περιπτώσει έπιθέσεως, άπειλής ή κινδύνου έπιθέσεως», λέγει τό τελικόν κείμενον, «τό Συμβούλιον θά μελετήση τούς τρόπους καί τά μέσα προς έκπλήρωσιν τής ύποχρεώσεως διατηρήσεως τής εδαφικής άκεραιότητος καί τής πολιτικής άνεξαρτησίας τών κρατών-μελών». Αφήνεται οΰτω νά νοηθή ότι τό άρθρον 10 περιορίζεται εις μίαν διακήρυξιν αρχής καί άνοίγεται ή οδός εις πάσας τάς περιοριστικάς ερμηνείας. 'Ιδού ήδη μία σκιά εις την έννοιαν τής σταθερότητος τών συνόρων[1 2]. Τό άρθρον 10 έπεκρίθη όλως ιδιαιτέρως υπό τών άντιπάλων τού Ούίλσων έν 'Αμερική καί ύπήρξεν, ώς θά ίδωμεν εις τό οίκείον κεφάλαιον, εν τών κυριωτέρων έπιχειρημάτων κατά τής

1. **B a u m o n t, 2νθ'**
2. **R e n o u v i η, Ινθ'**

άριθμδς γερουσιαστών έφρόνει άορίστως ότι τδ ρηθέν άρθρον μετεβίβαζε τρόπον τινά εις τήν Κ. τ. Ε., κατά τήν έκφρασιν του γερουσιαστού Λότζ, «τδ δικαίωμα νά στείλουν τά τέκνα των εις τδν πόλεμον» [1].

Τδ άρθρον 16 βαίνει πέραν του άρθρου 10, άπαριθμοΰν τάς ληφθησομένας ένδεχομένως κυρώσεις εναντίον του έπιτιθεμένου. Κατ' αύτό, όταν κράτος-μέλος της Κοινωνίας των Εθνών προβή εις πόλεμον, κατά παράβασιν τών διατάξεων του Συμφώνου, θεωρείται ως «ένοχον πολεμικής ένεργείας κατά πάντων τών λοιπών μελών». Δι' δ, πάσα έμπορική καί οικονομική σχέσις, ως καί συναλλαγή μετά του μέλους τούτου, πρέπει νά παύση. Έξ άλλου, τδ Συμβούλιον θά συστήση εις τά κράτη-μέλη δπως θέσουν εις τήν διάθεσιν τής Κ. τ. Ε. ένοπλα τμήματα, προοριζόμενα νά επιβάλουν τδν σεβασμδν τών εκ τού Συμφώνου άπορρεουσών υποχρεώσεων. Όθεν, έν τή ούσία κυρούται σαφώς ή ύποχρέωσις οικονομικού «μποϋκοτάζ», ένω καθορίζεται με λίαν άσαφεΐς δρους ή χρησιμοποίησις βίας κατά τού επιτιθεμένου [1] [2]. Έν άλλαις λέξεσιν, αί οίκονομικαί κυρώσεις είναι ύποχρεωτικαί διά παν κράτος - μέλος, έφαρμοζόμεναι «αύτομάτως», ενώ, άντιθέτως, αί στρατιωτικαί παραμένουν δυνητικαί, άποτελούσαι δηλαδή εις έκάστην κατ' ίδιαν περίπτωσιν άντικείμενον «συστάσεως», ψηφιζομένης δμοφώνως ύπδ τού Συμβουλίου τής Κ. τ. Ε. Είναι άληθές δτι τδ Συμβούλιον τής Κ. τ. Ε. έχει καθήκον, έν περιπτώσει πολέμου, νά συστήση εις τά κράτη-μέλη τήν χρήσιν ενόπλου δυνάμεως, άλλά τά τελευταία δεν ύποχρεούνται νά μετάσχουν εις τάς κυρώσεις διά τής άποστολής στρατιωτικού τμήματος. Μόνη ύποχρέωσις, ήν υπέχουν, είναι ή ύπδ τού άρθρου 17 προβλεπομένη, ήτοι ή τής παραχωρήσεως τού δικαιώματος διελεύσεως εκ τού εδάφους των διεθνούς στρατού έπιφορτισθέντος με τήν έκτέλεσιν τών άποφάσεων τού Συμβουλίου. Έν συμπεράσματι, ή Κ. τ. Ε. ούδεμίαν διέθετεν ίδιαν ένοπλον δύναμιν, έπιτρέπουσαν αύτή δπως εξασφάλιση έξ ίδιων τήν έκτέλεσιν τών άποφάσεών της [3], παρά τήν άντίθετον έπιθυμίαν, ήν εΐχον έκφράσει οί Γάλλοι. Κατά τήν γαλλικήν άποψιν, ύποστηριχθείσαν καί ύπδ τής Ιταλίας, έδίδετο έμφασις εις τάς στρατιωτικάς κυρώσεις, προταθέντος μάλιστα δπως άνατεθή ή έκτέλεσις τών άποφάσεων τού Συμβουλίου εις διεθνή στρατδν με μόνιμον έπιτελείον, συγκροτούμενον έκ στρατιωτικών τμημάτων, άτινα τά μέλη θά ύπεχρεούντο δπως διαθέσουν. Πλήν δμως, κατά τάς συζητήσεις αίτινες έλαβον χώραν κατ' Απρίλιον 1919, τδ γαλλικδν σχέδιον έτέθη έκποδών πρδ τής άγγλοαμερικανικής άντιδράσεως, με τδ έπιχείρημα δτι ήτο άκατανόητον τίνι τρόπω κυρίαρχόν τι κράτος θά

1. **Mowat, ένθ'άν. Τ. III.**
2. **La Pace Provvisoria, σελ. 96.**
3. **Ghastenet, ένθ' άν. σελ. 21.**

νά ύπαχθή εις άποφάσεις διεθνούς επιτελείου, ώς καί δτι θά άνησύχουν τά μικρά κράτη έκ της ύπάρξεως διεθνούς στρατού, τελοΰντος, έν τη πραγματικότητι, εις την υπηρεσίαν των Μεγάλων Δ υ ν ά μ ε ω ν Τ δ άρθρον 16 άποτελεΐ συμβιβασμόν μεταξύ άγγλικής καί άμερικανικής άπόψεως. Κατά τούς 'Άγγλους, έδει νά προβλεφθούν «ήθικαί» μόνον κυρώσεις ή, το πολύ, οίκονομικαί, άποκλειομένων των στρατιωτικών κυρώσεων. Κατά τούς Αμερικανούς, τούναντίον, έπρεπε νά προβλεφθούν άφ' ένος οίκονομικαί καί άφ[5] έτέρου «ένοπλοι» κυρώσεις, χωρίς νά καθορίζεται εις τί θά συνίσταντο αί τελευταίας Κατά συνέπειαν, ή δοθεΐσα έγγύησις παρέμενεν άβεβαία. Τό κράτος-θύμα έπιθέσεως δεν ήδύνατο νά είναι βέβαιον δτι θά έπετυγχάνετο ομοφωνία εντός των κόλπων τού Συμβουλίου της Κ. τ. Ε. εις την διαπίστωσιν της παραβιάσεως τού Δικαίου* δεν έγνώριζε καν εάν θά έτύγχανεν ενόπλου βοήθειας, άκόμη καί εις περίπτωσιν καθ' ήν τό Συμβούλιου ήθελε συστήσει τάς στρατιωτικάς κυρώσεις καί, τέλος, ήγνόει έντός ποιας προθεσμίας θά καθίστατο δυνατόν νά τώ παρασχεθή ή βοήθεια αυτή. Πρόκειται περί βασικού κενού εις τό σύστημα όργανώσεως τής ειρήνης[1 2].

Τό άρθρον 19 καθώριζεν δτι «ή Συνέλευσις δύναται περιοδικώς νά προσκαλή τά μέλη δπως προβαίνουν εις νέαν έξέτασιν των Συνθηκών, αίτινες ήθελον καταστή άνεφάρμοστοι, καί τών διεθνών καταστάσεων, ών ή διατήρησις θά ήδύνατο νά θέση εις κίνδυνον την διατήρησιν της παγκοσμίου ειρήνης». Κατά τάς προηγηθείσας τής συντάξεως τού άρθρου τούτου συζητήσεις, διά μίαν είσέτι φοράν άνέκυψε διχογνωμία μεταξύ Γάλλων καί Βρεταννών. Κατά τούς δευτέρους, εύνοούντας την πρόβλεψιν διατάξεως έπιτρεπούσης ένδεχομένην άναθεώρησιν τού εδαφικού καθεστώτος, εάν τά ένδιαφερόμενα κράτη ήθελον άρνηθή την «σύστασιν» τού Συμβουλίου τής Κ. τ. Ε. περί άναθεωρήσεως, θά εχανον τό δικαίωμα νά έπικαλεσθούν τήν έγγύησιν τού 'Οργανισμού τής Γενεύης, τούτέστιν ή έπίθεσις κατ' αύτών θά καθίστατο θεμιτή, μή ίσχυούσης πλέον δι[5] αύτά της εδαφικής έγγυήσεως. Τήν άποψιν δμως ταύτην δεν άπεδέχετο ή Γαλλία, φοβουμένη μήπως διά τής άποδοχής τής άγγλικής προτάσεως κλονισθούν ή Πολωνία καί ή Τσεχοσλοβακία, άναγκαία στηρίγματα, ώς θά ίδωμεν περαιτέρω, τού συστήματος συμμαχιών αυτής. Τό άρθρον 19, ώς διετυπώθη όριστικώς, προβλέπει άπλώς τήν προσφυγήν εις «φιλικήν πίεσιν» καί συνεπώς, έφ* δσον ή ένέργεια θά παραμένη εις τό φιλικόν πεδίον, άποτελεί εύσεβή πόθον καί μόνον. Έξ άλλου, τό ώς άνω άρθρον, έν τώ όποίω διαφαίνεται ή σιωπηρά παραδοχή τών κατά τήν σύναψιν τής ειρήνης πλανών ή παραλείψεων, ούδέποτε έφηρμόσθη, άκριβώς διά τον λόγον δτι ή έφαρμογή

1. R e η o u v i η, ένθ' άν. σελ.

2. Renou vin, ένθ' άν. σελ.

του θά έπέφερεν άναποφεύκτως τήν κατάρρευσήν του υπό των νικητριών Δυνάμεων άνεγερθέντος οικοδομήματος. Άναθεώρησις των Συνθηκών Ειρήνης έσήμαινεν, κατά τούς Γάλλους, άνάξεσιν τών πληγών καί άναζωπύρωσιν τών φιλονεικιών. Ή ένέργεια αύτη ουδέποτε έπεχειρήθη καί τοιουτοτρόπως ή Κ. τ. Ε. διετήρησεν άπ* αρχής «ένα σκώληκα έντος τού καρπού της» [1].

Ή πρώτη συνεδρίασις της Συνελεύσεως έλαβε χώραν εν Γενεύη άπό τής 15ης μέχρι τής 18ης Δεκεμβρίου 1920.

Ό νέος οργανισμός έγεννήθη άπ’ αρχής άσθενής, καθ’ δσον ή στάσις τών Ηνωμένων Πολιτειών, άπορριψασών τελικώς, ώς θά άναπτυχθή περαιτέρω, τήν Συνθήκην τών Βερσαλλιών, κατά συνέπειαν δε καί το Σύμφωνον τής Κ. τ. Ε., ό παραμερισμός τής Σοβιετικής Ρωσίας, ήτις έτύγχανεν εχθρικής μεταχειρήσεως εκ μέρους τών Συμμάχων, καί ό άποκλεισμος τής Γερμανίας άπεστέρουν έκ τών προτέρων τήν Κοινωνίαν τού καθολικού χαρακτήρος καί έξήγουν τήν σχετικήν αδιαφορίαν τών Ύπουργών τών Εξωτερικών τών κρατών-μελών, οίτινες μέχρι τού 1924 παρίσταντο διά τούς τύπους εις τάς συνεδριάσεις τής Γενεύης[1] [2]. Εντός τών κόλπων αυτής έδέσποζον ή Γαλλία καί ή Μ. Βρεταννία, ή επιρροή τών οποίων άντεσταθμίζετο, υφισταμένου, πάντως, τού κινδύνου διαταράξεως τής ισορροπίας ταύτης. Αί βρεταννικαί επιδιώξεις έν Γενεύη άπέβλεπον εις τήν έπάνοδον εις τήν παλαιάν «ευρωπαϊκήν συναυλίαν», με εύρυτέρας συνεννοήσεις διά συνεργασίαν, έπεκτεινομένας καί εις τάς λοιπάς ηπείρους.

Ή Κ. τ. Ε., ώς προαναφέρθη, δεν διέθετεν ίδιαν ένοπλον δύναμιν, πρός έπιβολήν τής έκτελέσεως τών άποφάσεών της. Έπακόλουθον: Άπεδείχθη άνίκανος νά έπιλύση διαφοράς ουσιώδους σημασίας[3], ένώ τάς δευτερευούσης τοιαύτας έρρύθμισεν άναλόγως πρός τά συμφέροντα τών Μεγάλων Δυνάμεων. Ούτως, δτε ή φασιστική ’Ιταλία κατέλαβε τήν Κέρκυραν, παραβιάζουσα τούς διεθνείς νόμους, καί ό Μουσσολίνι ύπεστήριξε διά τών έφημερίδων του τήν άνόητον καί άντιβαίνουσαν εις τήν ήθικήν άποψιν δτι ή Κ. τ. Ε. ίδρύθη διά τάς Μικράς Δυνάμεις καί ούχί διά τά Μεγάλα Κράτη, ούδείς διεμαρτυρήθη ή καθ’ οίονδήποτε τρόπον άντέδρασεν [4]. Πρός τούτοις, ή Κοινωνία έπεβαρύνθη άπ’ αρχής με την υποθήκην τής λύσεως δυσεπιλύτων προβλημάτων, ύπερτέρων τών άσθενών της δυνάμεων, τό σύστημα δέ τούτο άπεδεί-

1. P o n c θ t, ένθ* άν. σελ. 76.

2. L* H u i 11 i e r, ένθ* άν. σελ. 121. Ή μή συμμετοχή τών ΗΠΑ εις τήν Κ.τ.Ε. άπετέλεσε δι* αυτήν «σχεδόν θανάσιμον» πλήγμα. Βλ. W i n s t o n C h u r c h i l l, La Seconda Guerra Mondiale (μετάφρ. έκ τού άγγλ.) Verona 1949, T. I, σελ. 30.

3. C h a s t e n e t, ένθ’ άν. σελ. 21.

4. N i 11 i, La Disgregazione, σελ. 47-48.

χθη έκ των ύστερων καταστρεπτικόν, διότι έφάνη αυτή άνίσχυρος να ρυθμίση τά άληθώς σοβαρά προβλήματα, κατέληξεν δέ, ολίγον κατ’ ολίγον, νά άπολέση οίανδήποτε πραγματικήν επιρροήν επί τής πορείας των εύρωπαϊκών καί παγκοσμίων υποθέσεων[1]. Ή Γενεύη κατέστη συντόμως ή έδρα ειδικού κοινοβουλευτισμού, με τούς άτελευτήτους λόγους, τάς παρασκηνιακάς συνεννοήσεις καί τάς άνωδύνους άποφάσεις· τοιουτοτρόπως άπέβαινεν προβληματική [1 2] ή έπιπρόσθετος έγγύησις άσφαλείας, ήν θά ήτο δυνατόν νά παράσχη εις τήν Γαλλίαν ό θεσμός τής Γενεύης, καθ’ όσον ή έγγύησις έξηρτάτο έκ τής ισχύος τήν οποίαν ήθελεν άποκτήσει αύτή αυτή ή Κ. τ. Ε. καί έκ τής σημασίας τού ρόλου τον όποιον θά ήδύνατο νά παίξη. Δέκα πέντε έτη μετά τήν υπογραφήν τής Συνθήκης των Βερσαλλιών θά έτερματίζετο ή κατοχή τής άριστεράς όχθης τού Ρήνου, ή προθεσμία δέ αυτή ήτο άκριβώς ό,τι έχρειάζετο ή Γερμανία προς άνασυγκρότησιν των δυνάμεων της. Έπί πλέον, ή μεταπολεμική Γερμανία έξηκουλούθει νά είναι πλέον πολυάνθρωπος τής Γαλλίας, κατά τάς προπολεμικάς άναλογίας, έκ των λόγων δέ των προκαλεσάντων τον πρώτον παγκόσμιον πόλεμον φέρεται καί ή έλλειψις δημογραφικής ισορροπίας μεταξύ τών δύο χωρών, μέχρι σημείου ώστε νά ύποστηρίζηται σοβαρώς ύπ[5] άρκετών συγγραφέων ότι ό πόλεμος δέν θά έξερρηγνύετο έάν ύπήρχον δέκα έκατομμύρια Γερμανών έπί έλαττον ή δέκα έκατομμύρια Γάλλ^ων έπί πλέον.

1. **La Pace Provvisoria, σελ. 84.**
2. **Poncet, ενθ’ άν. σελ. 77-78.**

ΤΑ ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

'Αρχή ήν ήκολούθησαν οι Σύμμαχοι εις την διαχάραξιν των νέων συνόρων.

Δ υ τ ι κ ά Σ ύ ν ο ρ α : Βέλγων – Λουξεμβούργου – Σάρ – 'Αλσατία–Λωρραίνη.

Β ό ρ ε ι α Σ ύ ν ο ρ α : Σλέσβιγκ.

Ν ό τ ι α Σ ύ ν ο ρ α : Τσεχοσλοβακία – Αυστρία (αρθρον 80 Συνθήκης Βερσαλλιών).

'Α ν α τ ο λ ι κ ά Σ ύ ν ο ρ α : Πολωνία (Ποανανία και τμήμα Δυτικής Πρωσσίας, ζητήματα Δάντσιγ καί Διαδρόμου, "Ανω Σιλεσίας, Μέμελ, ανατολικών συνόρων καί Βίλνας.

Πλήν τοϋ προβλήματος των πάσης φύσεως έγγυήοεων κατά ενδεχόμενης έπαναλήψεως τοϋ πολέμου έκ μέρους της Γερμανίας, ή Συνθήκη των Βερ- *

**** Βιβλιογραφία:***

Βλ. επίσης σελ. 1 καί 15.

***D. Hunter Miller,* (νομ. Συμβούλου Ἀμερικ. 'Αντιπροσωπείας) My Diary at the Conference of Paris, with Documents, New York, 1924-26, Τόμοι 20. *Σημαντικόν* βοήθημα.**

«TraitS de Versailles», 1919, Librarie Militaire Berger-Levrault, Paris 1919.

***Andre Tardieu,* La Paix, Paris 1921.**

***Silvio Crespi,* Alla Difesa d'ltalia in Guerra e a Versailles, Verona 1941.**

***David Lloyd George,* Memoirs of the Peace Conference, T. II, New York 1939.**

***George Kaeckenbeeck,* The International Experiment of Upper Silesia, London 1942.**

***William Dawson,* Germany under the Treaty, London 1933.**

Journal of the British Institute of International Affairs, T. I.

***Sir Robert Donald,* The Polish Corridor and the Consequences, London 1929.**

***Reni Martel,* The Eastern Frontiers of Germany, London 1930.**

***E. Alexander Powell,* Thunder over Europe, New York 1931.**

***R. Machray,* The Poland of Pilsudski, New York 1937.**

***James T. Shotwell and Max Larerson,* Poland and Russia, 1914-1945, New York 1945.**

σαλλιών έρρύθμισεν καί ετερον σημαντικόν πρόβλημα, τό των συνόρων, εν των δυσχερεστέρων καί σπουδαιότερων της Συνδιασκέψεως Ειρήνης [1].

Αί σχετικαί προς τούς εδαφικούς όρους συζητήσεις των Τεσσάρων Μεγάλων υπήρξαν πολλάκις όξύταται, ίδια όσον άφορα εις τα σύνορα της Γερμανίας, ζήτημα όπερ διεΐπεν ολόκληρον την ύπο σύνταξιν Συνθήκην, χωρίς τούτο να σημαίνη ότι παρεγνώρισαν ούτοι την σημασίαν τής "Ανατολικής Εύρώπης, όπου ή άνασυσταθεΐσα Πολωνία προωρίζετο όπως άποτελέση άφ" ένος πρόχωμα κατά ένδεχομένης ρωσικής άπειλής καί άφ" έτέρου δικλείδα άσφαλείας κατά τής Γερμανίας, εις περίπτωσιν καθ* ήν έπετίθετο αυτή κατά τής Δύσεως, οπότε θά διεκινδύνευε διμέτωπον πόλεμον.

Κατ’ άρχήν γενομένην άποδεκτην ύφ" άπάντων των Συμμάχων καί έπισήμως διακηρυχθεΐσαν ύπο τού Προέδρου Ούΐλσων, πάσα χωριστή έθνότης έδικαιούτο όπως όργανωθή εις άνεξάρτητον Κράτος. Άλλ’ έν τοΐς πράγμασιν ήτο λίαν δυσχερές, δι" εύνοήτους λόγους, νά έφαρμοσθή άμιγώς ή ρηθεΐσα άρχή των έθνοτήτων, στηριζομένη έπί τού δικαιώματος τής έλευθέρας αύτοδιαθέσεως των λαών. 'Η Συνδιάσκεψις τής Ειρήνης άνεζήτησεν μίαν μέσην οδόν, ενα συμβιβασμόν μεταξύ των άφηρημένων θεωρητικών άρχών, ών κύριος φορεύς ήτο ό Ούΐλσων, καί τής πραγματικότητος τών πολλαπλών

C. Smogorzewski, **La Pologne, l’Allemagne et le Corridor, Paris 1930.**

Adam RosS, **La Politique Polonaise entre les deux Guerres, Neuchatel 1945.**

G6niral Sikorski, **La Campagne Polono-Russe de 1920, Paris 1928.**

Jan F. Morrow and C. M. Sieveking, **The Peace Settlement in the German-Polish Borderlands, Oxford 1936.**

J. Br. Mason, **The Danzig Dilemma, Stanford 1946.**

Strasburger, Smogorzewski, Hoetzsch et Autres, **Danzig et quelques Aspects du Probleme Germano-Polonais, Paris 1932.**

St. Raubal, **Formation de la Frontiere entre la Pologne et la Tch^coslovaquie, Paris 1928.**

Louis L. Gerson, **Woodrow Wilson and the Rebirth of Poland, New Haven 1953.**

C. Smogorzewski, **La Pom0ranie Polonaise, Paris 1932.**

Sarah Wambaugh, **Plebiscites since the World War, Washington 1935.**

W. J. Rosé, **The Drama of Upper Silesia, Brattleboro 1936.**

C. Gramzinis, **La Question de Vilna, Paris 1927.**

L. Natkevicius, **Aspect Politique et Juridique du Differend Polono - Lithuanien, Paris 1930.**

E. Bourgeois, G. Pages, H. Hauser et d'Autres, **La Pologne et la Belgique, Paris 1931.**

J. Meuvret, **Le Territoire de Memel et la Politique Europeenne, Paris 1936.**

Pierre Van Zyulen, **Les mains libres. Politique Exterieure de la Belgique, 1914-1940, Paris 1950.**

1. House et Seymour, ενθ’ άν. σελ. 41.

προβλημάτων, άνευρισκομενών εις την χάραξιν των νέων συνόρων της Γερμανίας ώρισμένων ιχνών του «ρεαλισμού» του Κλεμανσώ. Τοιουτοτρόπως έγεννήθη ή ούτως άποκληθεΐσα «Εύρώπη των Βερσαλλιών». Γενικώς, οι έπιβληθέντες εις τήν Γερμανίαν εδαφικοί δροι της Συνθήκης έκρίθησαν ως αυστηροί[1]. Ή Γερμανία άπώλεσεν έν Βερσαλλίαις τα 13,5% τού εδάφους της καί το 10% τού πληθυσμού της, τό μεγαλύτερον δε μέρος έξ άμφοτέρων συνετέλεσεν εις τον σχηματισμόν της Πολωνίας, ήτις καί κατέστη τό σημαντικώτερον τών εκ τού πολέμου άνακυψάντων έν ’Ανατολική Εύρώπη νέων Κρατών. Τών εδαφικών παραχωρήσεων έκ μέρους τού Ράϊχ έπωφελήθησαν πέντε Κράτη, δηλονότι πάντα τα συνορεύοντα μέ τήν ήττημένην χώραν, εξαιρέσει της Αύστρίας καί της 'Ολλανδίας: Βέλγιον, Γαλλία, Δανία, Πολωνία, Τσεχοσλοβακία καί Λιθουανία, καίτοι ή τελευταία ελαβε τό Μέμελ ουχί δυνάμει διατάξεως της Συνθήκης τών Βερσαλλιών.

’Ενώ τα δυτικά σύνορα καθωρίσθησαν ταχέως, άντιθέτως ή κατάστασις ώς προς τα άνατολικά παρέμεινε συγκεχυμένη μέχρι τού 1921.

Τό Μέρος III της Συνθήκης («Εύρωπαϊκαί Πολιτικαί Διατάξεις») καθορίζει τό νέον Εύρωπαϊκόν σύστημα, άποκαλύπτον συνάμα τα έν Βερσαλλίαις, μετά πολυμήνους άτελευτήτους διασυμμαχικάς συζητήσεις, καθ’ ας δεν έκλήθη δπως άκουσθή καί ή Γερμανία, διαπραχθέντα σοβαρά σφάλματα.

*
* *

Ό καθορισμός τών δυτικών συνόρων της Γερμανίας ένδιέφερεν πρωτίστως τά δύο 6μορα Κράτη, Βέλγιον καί Γαλλίαν.

Οι Βέλγοι παρουσιάσθησαν ένώπιον τού Άνωτάτου Συμβουλίου μέ δύο σαφείς άντικειμενικούς σκοπούς: έπίτευξις άφ’ ενός της άναθεωρήσεως της υπό τών Συνθηκών τού 1839 καθορισθείσης καταστάσεως διηνεκούς ούδετερότητος της Χώρας των καί άφ’ έτέρου ώρισμένων έδαφικών άποζημιώσεων. Αί τελευταιαι δεν έστρέφοντο τόσον κατά της Γερμανίας, δσον, προ πάντων, κατά της 'Ολλανδίας, ήτις κατεΐχεν τάς έκβολάς τού Σκάλδη (έπί τού όποιου εύρίσκεται ή ’Αμβέρσα, ό κυριώτερος βελγικός λιμήν) καί τήν άριστεράν όχθην τού Μόζα μέ τό Μάαστριχτ, κλείδα τής βελγικής άμύνης[1 2].

Τήν 12ην Φεβρουάριου 1919, τό Άνώτατον Συμβούλιον άνέθεσεν εις έπιτροπήν τήν μελέτην τών βελγικών αιτημάτων [3], ήτις έξέθεσε τά συμπεράσματά της εις δύο έκθέσεις* ή πρώτη, άφορώσα εις τήν άναθεώρησιν τής

1. **B a u m o n t , ένθ’ άν. σελ. 62.**
2. **G u r a t o, ένθ’ άν. σελ. 376.**
3. **D. H. M i l l e r , My Diary at the Conference of Paris, with Documents, New Tork 1924-1926, T. XIV, σελ. 381 έπ,**

Συνθήκης του 1839, άπεφαίνετο εύνοϊκώς διά την κατάργησιν της διηνεκούς ούδετερότητος του Βελγίου, ενώ ή δευτέρα άνεφέρετο εις τά εδαφικά ζητήματα.

Ή Συνθήκη των Βερσαλλιών κατήργησεν τάς Συνθήκας της 19ης ’Απριλίου 1839, αίτινες εϊχον έπιβάλει διηνεκή ούδετερότητα εις το Βέλγιον, καί τοιουτοτρόπως ήδύνατο τούτο πλέον νά συνάψη συμμαχίαν μετά της Γαλλίας. Ούχ ήττον, δεν κατηργήθη ρητώς ή ούδετερότης, μόνον δε ή Συμφωνία του Λοκάρνο του 1925 έπραξε τούτο επισήμους[1]. Ή Γερμανία άνεγνώρισε την πλήρη κυριαρχίαν του Βελγίου επί του «ούδετέρου» Μορενέ, εδάφους παραμείναντος άδιανεμήτου υπό του Συνεδρίου τής Βιέννης (1814-1815) καί διοικουμένου έκτοτε? κατά συγκυριαρχίαν, υπό του Βελγίου καί τής Πρωσσίας, ώς καί επί τμήματος του Πρωσσικοΰ Μορενέ, δυτικώς τής οδού Λιέγης-Αιξ Λά Σαπέλ (’Άαχεν)[1 2].

Προσηρτήθησαν ωσαύτως εις το Βέλγιον αί γερμανικαί περιοχαί τού Έπέν καί Μαλμεντύ (61.000 κάτοικοι), υπό μορφήν επανορθώσεων καί στρατηγικής άσφαλείας καί υπό τον δρον διενεργείας δημοψηφίσματος, δπερ, λαβόν χώραν μετά έξάμηνον, άπέβη εις οφελος τού Βελγίου, τού άποτελέσματος τούτου υποκειμένου εις την έγκρισιν τής Κ. τ. Ε. Ή μέθοδος καθ’ ήν διεξήχθη το άνωτέρω δημοψήφισμα κατεκρίθη σοβαρώς, καθ’ δσον δεν έτηρήθη ή μυστική ψηφοφορία[3]. Πλήν δμως, ώς προαναφέρθη, αί βελγικαί διεκδικήσεις δεν περιωρίζοντο μόνον εις τά άνωτέρω, άλλ’ έστρέφοντο καί κατά τής 'Ολλανδίας: Οι Βέλγοι έζήτουν τήν άποκατάστασιν των συνόρων τού 1830, τουτέστι τήν προσάρτησιν των ολλανδικών εδαφών τής άριστεράς όχθης τού Σκάλδη, ώς καί τού Λίμπουργκ.

Προ τής ολλανδικής άντιθέσεως καί, έν τινι μέτρω, τής άρνητικής στάσεως τής Μ. Βρεταννίας, αί έν λόγω διεκδικήσεις δεν έγένοντο δεκταί υπό τής Συνδιασκέψεως.

Διά τής προσαρτήσεως τών προαναφερθέντων εδαφών, τό Βέλγιον ηυξησε τον πληθυσμόν του κατά 80.000 μόνον κατοίκους, αλλά διά τών διαρρυθμίσεων τούτων, κυρίως, ένίσχυσε τό μεν τήν στρατιωτικήν καί οικονομικήν του ίσχύν, τό δέ έξεκαθάρισεν τό διφορούμενον τών Συνθηκών τού 1815 [4]. Τέλος, αί βελγικαί διεκδικήσεις περιελάμβανον καί τό Μέγα Δουκάτον τού Λουξεμβούργου, τού οποίου έπεζήτουν, εάν οχι αυτήν ταύτην τήν προσάρτησιν, τουλάχιστον τήν τελωνειακήν ένωσιν.

1. D u r o s e l l e , £νθ* άν. σελ. 18.

2. ’Άρθρον 33* βλ. κείμενον Συνθήκης Βερσαλλιών είς: «Trait0 de Versailles» 1919, Librairie Militaire Berger-Levrault, Paris 1919.

3. I n g r a m , ένθ’ άν. σελ. 21.

4. Mo w a t , ένθ’άν. T. III.

Είς την περίπτωσιν τοΰ Μεγάλου Δουκάτου τοΰ Λουξεμβούργου δεν έπρόκειτο παρά περί καθορισμού τελωνειακών συνόρων, διότι δέν ετίθετο ζήτημα τροποποιήσεως των πολιτικών του συνόρων. Δυνάμει της Συνθήκης τών Βερσαλλιών, ή Γερμανία άνεγνώριζεν ότι τό Μέγα Δουκάτου έπαυσεν άπό της 1ης Ίανουαρίου 1919 νά άποτελή μέρος τής Γερμανικής Τελωνειακής Ένώσεως, χρονολογουμένης άπό τοΰ 1842, οπότε τούτο είχε προσχωρήσει εις τό Zollverein και παρητεΐτο τών σχετικών προς όφελος της όρων «ορισμένων Συνθηκών, συναφθεισών άπό τοΰ 1842 καί επέκεινα, άποδεχθεΐσα, τέλος, την λήξιν τοΰ καθεστώτος ούδετερότητος τοΰ Μεγάλου Δουκάτου.

Αΐ άξιώσεις τής Γαλλίας άφεώρων άφ' ένός είς τό λεκανοπέδιου τοΰ Σάρ καί την άριστεράν όχθην τοΰ Ρήνου, περί ής έγένετο ήδη λόγος είς τό προηγούμενου κεφάλαιον, καί άφ' έτέρου είς τήν 'Αλσατίαν καί Λωρραίνην.

Άναγκασθεΐσα νά ΰποχωρήση είς την διεκδίκησίν της έπί τής άριστεράς όχθης τοΰ Ρήνου, ή Γαλλία άπεκάλυψε σχεδόν συγχρόνως τάς βλέψεις της επί τοΰ Σάρ, παρουσιάσασα υπόμνημα τοΰ Ταρντιέ, συνταχθέν άπό τοΰ 'Ιανουάριου καί φυλασσόμενου διά τήν κατάλληλον στιγμήν[1]. Ούτως ή Γαλλία έζήτει, κατά Μάρτιον 1919, πρώτον τήν άποκατάστασιν τών συνόρων ούχί τοΰ Βατερλώ αλλά τοΰ 1814[1 2], οπότε θά έλάμβανε τάς πόλεις Σαρλου'ί καί Λαντάου καί τό νότιον τμήμα τοΰ λεκανοπεδίου τοΰ Σάρ μέ 355.000 κατοίκους καί τά 2/3 τών άνθρακωρύχων τοΰ βορείου τμήματος τής Λωρραίνης, δεύτερον δέ τήν έγκαθίδρυσιν είδικοΰ πολιτικού καθεστώτος είς τό βόρειον τμήμα τοΰ Σάρ καί τήν είς αύτήν μεταβίβασιν τής πλήρους κυριότητος τών ανθρακωρυχείων του.

'Ενώ τό ζήτημα τών συνόρων τοΰ Ρήνου είχε θέσει κυρίως άντιμετώπους τήν Γαλλίαν καί τήν 'Αγγλίαν, τό ζήτημα τοΰ Σάρ προεκάλεσεν ζωηράν γαλλοαμερικανικήν σύγκρουσιν. Ζήτημα κατ' αρχήν δευτερευούσης σημασίας, έγένετο αιτία όξυτάτων συζητήσεων καί φιλονεικιών εντός τών κόλπων τοΰ Συμβουλίου τών Τεσσάρων καί, ολίγου δεΐν, ναυαγίου τής Συνδιασκέψεως.

Ή τελευταία διήλθεν όξεΐαν κρίσιν, προ πάντων έπί τριών ζητημάτων, ήτοι τών συνόρων τοΰ Ρήνου μεταξΰ Γαλλίας καί Γερμανίας, τοΰ Σάρ καί τών 'Επανορθώσεων [3].

Τήν 28ην Μαρτίου ήρχισεν είς τό Συμβούλιου τών Τεσσάρων λυσσώδης

1. A n d r e T a r d i e u , La Paix, Paris 1921, σελ. 279-289.

2. Αί περιοχαί τοΰ Σαρλουΐ καί τοΰ Σάρμπρύκεν έπεδικάσθησαν είς τήν Γαλλίαν διά τής πρώτης Συνθήκης τών Παρισίων (30.5.1814). 'Αλλά διά τής δευτέρας Συνθήκης τών Παρισίων (20.11.1815), μετά τήν μάχην τοΰ Βατερλώ, έδόθησαυ είς τήν Πρωσσίαν καί τήν Βαυαρίαν.

3. S i l v i o C r e s p i , Alla Difesa d'Italia in Guerra e a Versailles, Verona 1941, σελ. 375.

πάλη διά το ζήτημα τοϋ Σάρ. 'Από γαλλικής πλευράς, το Ιν υπόμνημα διεδέχετο τό άλλο, έκ τούτων δέ τό άπό τής 29ης Μαρτίου συνώψισεν την τελικήν άποψιν του Καί ντ' Όρσαί: Ούχί προσάρτησις βάσει τοϋ 'Ιστορικού Δικαίου, άλλα κυριότης των άνθρακωρυχείων είς τό διηνεκές ως επανορθώσεις[1]. Την 31ην Μαρτίου, ό Ούΐλσων άνεγνώρισε τό δικαίωμα της Γαλλίας προς έκμετάλλευσιν των άνθρακωρυχείων, άλλ' ούχί καί προς κτήσιν της κυριότητος αύτών, άντετάχθη δέ πεισμόνως είς την δημιουργίαν άνεξαρτήτου Κράτους τοϋ Σάρ.

Πράγματι, τό Σάρ άποτελεΐ, άναμφισβητήτως, γερμανικόν έδαφος, δοθέντος δτι, προ τοϋ παγκοσμίου πολέμου, έπί των 650.000 κατοίκων του έλάχιστοι ήσαν Γάλλοι. Κατά συνέπειαν, δέν ηύστάθει άναμφιβόλως τό έπιχείρημα τής έφαρμογής τής άρχής των εθνοτήτων ή τοϋ δικαιώματος τής έλευθέρας αύτοδιαθέσεως των λαών. 'Άλλωστε, ή άπόσπασις τοϋ Σάρ άπό τής Γερμανίας είς ούδεμίαν των σχετικών προς τούς πολεμικούς σκοπούς τής Γαλλίας δηλώσεων είχε περιληφθή, άλλ' άπλώς είχε προβλεφθή είς μυστικήν Συμφωνίαν, τήν οποίαν είχε συνάψει αΰτη τώ 1917 μετά τής Ρωσίας[1 2].

Έξ ίσου άβάσιμον προέκυπτε τό επιχείρημα τής διεκδικήσεως τοϋ Σάρ διά στρατιωτικούς λόγους, τό δέ ιστορικόν έπιχείρημα — έπαναφορά των συνόρων τοϋ 1814 — πλήν τοϋ ότι ήρχετο είς σαφή άντίθεσιν προς τά 14 άρθρα τοϋ Ούΐλσων, γενόμενα άποδεκτά ώς βάσις τής ειρήνης καί προβλέποντα τήν επαναφοράν τών συνόρων τοϋ 1871, ήτο έπί πλέον ευνοϊκόν διά τήν Γερμανίαν. Ούχ ήττον, ή γαλλική διεκδίκησις προέβαλεν ώς κίνητρον αύτής αισθηματικόν λόγον, δηλαδή ότι έφ' όσον τό Σάρ άνήκεν άλλοτε μερικώς είς τήν Γαλλίαν, δέν ήρκουν αί ύλικαί, άλλ' έπρεπε νά παρασχεθούν καί ήθικαί επανορθώσεις: 'Η επιθυμία προσαρτήσεως άνταπεκρίνετο είς τήν άνάγκην ηθικής έπανορθώσεως [3].

'Η βραχεία άσθένεια έξ ής προσεβλήθη ό Ούΐλσων, κατά τάς άρχάς 'Απριλίου, άνέστειλε προς στιγμήν τήν συζήτησιν, ήτις έπανελήφθη όξυτάτη τήν 8ην 'Απριλίου, οπότε ό 'Αμερικανός Πρόεδρος, άπολέσας τήν υπομονήν του, ήπείλησεν ότι θά έπέστρεφεν είς 'Αμερικήν, διέταξε δέ μάλιστα τηλεγραφικώς τό θωρηκτόν «Γεώργιος Ούάσιγκτων», όπερ θά τον μετέφερεν είς 'Ηνωμένας Πολιτείας, νά πλεύση άπό Νέας 'Υόρκης είς Βρέστην. Κατόπιν τοϋ συμβάντος τούτου, ή άτμόσφαιρα ήρχισεν έκκαθαριζομένη βαθμιαίως, ή υίοθετηθεΐσα δέ τελικώς άπόφασις άπετέλεσεν συμβιβασμόν, επιδιώξαντα νά έναρμονίση άφ' ενός τά δικαιώματα τής Γαλλίας επί τών άνθρα-

1. **T a r d i e u , ϊνθ'άν. σελ. 294 έπ.**
2. **H o u s e e t S e y m o u r , ένθ' άν. σελ. 58.**
3. **N i t t i , L' Europa senza Pace, σελ. 118-119.**

κωρυχείων καί άφ' ετέρου τά των κατοίκων δι' έλευθέραν αύτοκυβέρνησιν [1].

Δυνάμει των διατάξεων της Συνθήκης, το δλον λεκανοπέδιον του Σάρ άπεσπάτο της Γερμανίας, συνιστών ίδιον Κράτος, δπερ θά διοικήται ύπδ πενταμελούς Κυβερνητικής [5]Επιτροπής (ής εν μέλος Γερμανός), όριζομένης ύπδ της Κ. τ. Ε. καί υπευθύνου ούσης έναντι του 'Οργανισμού της Γενεύης. Μετά παρέλευσιν δεκαπέντε ετών άπδ της θέσεως έν ίσχύϊ της Συνθήκης των Βερσαλλιών, οί κάτοικοι, διά δημοψηφίσματος, θά έκφρασθούν υπέρ μιας τών κάτωθι λύσεων: έπαναφορά εις τήν Γερμανίαν, ενωσις μετά της Γαλλίας, διατήρησις τού διά τής Συνθήκης έγκαθιδρυθέντος καθεστώτος. Κατά Φεβρουάριον 1920, τδ Συμβούλιον τής Κ. τ. Ε. διώρισεν τά πέντε μέλη τής Κυβερνητικής 'Επιτροπής.

Τήν άνωτέρω λύσιν δέον δπως άποδώσωμεν εις την παρέμβασιν τού Λόϋδ Τζώρτζ[1] [2]. 'Εν συνεχεία ίδρύετο τελωνειακή ενωσις μετά της Γαλλίας, εις ήν, ούχί προσωρινώς άλλ' όριστικώς, περιήρχετο ή πλήρης καί άπόλυτος κυριότης τών άνθρακωρυχείων μετ' άποκλειστικού δικαιώματος έκμεταλλεύσεως, έλευθέρα παντδς χρέους καί οίασδήποτε έπιβαρύνσεως, εις άποζημίωσιν διά τήν ύπδ τών ύποχωρούντων γερμανικών στρατευμάτων καταστροφήν τών ορυχείων τής Β. Γαλλίας καί τού Πά ντε Καλαί.

Εις τήν περίπτωσιν τής μετά παρέλευσιν δεκαπενταετίας ένώσεως μετά τής Γερμανίας, ή τελευταία ώφειλε νά άνακτήση δι' άγοράς παρά τής Γαλλίας τά άνθρακωρυχεΐα, τής άξίας αύτών καταβαλλομένης εις χρυσόν.

Πρδς δυσμάς, τδ κύριον γεγονδς άπετέλει ή εις τήν Γαλλίαν άπόδοσις τής 'Αλσατίας - Λωρραίνης[3], ή ρύθμισις δε αυτού άπησχόλησεν έπ' ολίγον μόνον τήν Συνδιάσκεψιν Ειρήνης [4]. Μεταξύ τών δρων τής ειρήνης, τούς οποίους, διαρκούντος τού πολέμου, είχον καταστήσει οί Σύμμαχοι γνωστούς, συγκατελέγετο καί ή ύπδ τής Γερμανίας άπόδοσις τής 'Αλσατίας - Λωρραίνης εις τήν Γαλλίαν, ό δε Ούίλσων είχεν περιλάβει ταύτην εις τά 14 άρθρα του, χαρακτηρίσας τάς έν λόγω δύο περιοχάς ως τήν «άνοικτήν πληγήν, ήτις επί πεντήκοντα σχεδόν έτη είχεν άπειλήσει τήν παγκόσμιον ειρήνην».

Έλέχθη, χρησιμοποιηθείσης μεταφορικώς τής περιφήμου φράσεως τού Ταλλεϋράνδου, δτι ή έπιβληθείσα τώ 1871 άπόσπασις τών δύο τούτων περιοχών «περισσότερον άπδ έγκλημα ύπήρξε σφάλμα» [5].

Συμφώνως πρδς τάς διατάξεις τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών, ή Γαλλία

1. **House et Seymour, ένθ* άν. σελ. 60.**
2. **Ingram, ένθ' άν. σελ. 21.**
3. **Duroselle, ένθ* άν. σελ. 16.**
4. **House et Seymour, ένθ* άν. σελ. 50.**
5. **Cur a to, ένθ* άν. σελ. 276.**

άνέκτα άνευ βάρους τίνος, ούδ[5] αύτοΰ τούτου τού άντιστοίχου ποσοστού τού Γερμανικού δημοσίου χρέους, τάς άπολεσθείσας τω 1871 διά της Συνθήκης της Φραγκφούρτης περιοχάς. Έπρόκειτο περί έπανορθώσεως άδικίας καί συνεπώς δεν άπητεΐτο ή διενέργεια δημοψηφίσματος. Ή άπόδοσις έπραγματοποιεΐτο άπό της ημερομηνίας της άνακωχής (11.11.1918) καί ούχί άπδ της θέσεως έν ίσχύϊ της Συνθήκης (10. 1. 1920).

*
* *

Καί προς βορράν συνετελέσθη εδαφική διαρρύθμισις. Έν των άπλουστέρων προβλημάτων της Συνδιασκέψεως καί των εύχερέστερον λυθέντων ύπήρξεν ο καθορισμός των νέων μεταξύ Γερμανίας καί Δανίας συνόρων. Το Σλέσβιγκ, το Χολστάϊν καί το Λάουενμπουργκ άπωλέσθησαν παρά της Δανίας τω 1864, κατόπιν άτυχούς πολέμου κατά της Πρωσσίας καί της Αύστρίας. Δύο ετη βραδύτερον, ή τελευταία, ήττηθεΐσα μέ την σειράν της υπό της Πρωσσίας, παρεχώρησεν εις αύτήν πάντα τά έπί των Δουκάτων δικαιώματά της, άρκεσθεισα εις την άναγραφήν διατάξεως εις την Συνθήκην (άρθρον 5), καθ’ ήν τό Βόρειον Σλέσβιγκ θά έπανήρχετο εις την Δανίαν, εάν έξέφραζον παρομοίαν έπιθυμίαν οι κάτοικοί του δι* έλευθέρας ψηφοφορίας. Τό άρθρον τούτο, μολονότι μεταγενεστέρως κατηργήθη, παραιτηθείσης της Αύστρίας τω 1878 της έν λόγω διατάξεως, έπανήλθεν εις την μνήμην των Συμμάχων έν Βερσαλλίαις, καίτοι ή Δανία δεν είχε συμμετάσχει εις τον πόλεμον, παραμείνασα ούδετέρα.

Αρχική γνώμη των Συμμάχων ήτο όπως τό Σλέσβιγκ διαιρεθή εις τρεις ζώνας, εις ας καί νά διενεργηθή δημοψήφισμα περί της τύχης των. Πλήν όμως, οί Δανοί δεν έπεθύμουν νά διαφιλονεικήσουν τήν νοτίαν ζώνην, κατοικουμένην άποκλειστικώς υπό Γερμανών, κατόπιν δε τής δανικής άντιδράσεως άφ* ενός καί άφ* έτέρου τού άγώνος τον όποιον ειχεν άρχίσει νά διεξάγη ό Λόϋδ Τζώρτζ άπό των άρχών Ιουνίου προς άπάλυνσιν των εις τήν Γερμανίαν έπιβληθησομένων όρων, τό Άνώτατον Διασυμμαχικόν Συμβούλιον άπήλειψεν άπό τήν τρίτην ζώνην τό δημοψήφισμα. Ούτως ή Συνθήκη προέβλεψε τήν διενέργειαν δημοψηφίσματος εις τήν βορείαν καί κεντρικήν ζώνην, υπό τον έλεγχον Διεθνούς Επιτροπής. Τό δημοψήφισμα, λαβόν χώραν κατά Μάρτιον 1920, άπέδωσεν εις μεν τό βόρειον τμήμα πλειοψηφίαν 2/3 υπέρ τής Δανίας, εις δέ τό κεντρικόν πλειοψηφίαν 3/4 υπέρ τής Γερμανίας, κατ’ άκολουθίαν δέ τών άποτελεσμάτων τούτων ή πρώτη ζώνη ήνώθη μετά της Δανίας, ένω ή δευτέρα παρέμεινεν εις τήν Γερμανίαν.

Τά νότια γερμανικά σύνορα παρέμειναν άμετάβλητα, εάν έξαιρέσωμεν μικράν διαρρύθμισιν των προς την Τσεχοσλοβακίαν συνόρων.

Δυνάμει της Συνθήκης, έδημιουργεΐτο τό Κράτος τής Τσεχοσλοβακίας (άρθρα 81-86), περιλαμβάνον την αύτόνομον περιοχήν των Ρουθήνων, νοτίως των Καρπαθίων, με παραχώρησιν εκ μέρους τής Γερμανίας μικρού τμήματος τού Σιλεσιανού εδάφους, κατοικουμένου υπό Τσέχων. Τό ούτως ίδρυθέν Τσεχοσλοβακικόν Κράτος άπετελέσθη, πλήν των άνωτέρω, καί εκ των πρώην Αυστριακών περιοχών τής Βοημίας, Μοραβίας καί Σλοβακίας, περί ών έκτενέστερον εις τό οίκεϊον Κεφάλαιον. Τά μετά τής Αύστρίας σύνορα δεν μετεβλήθησαν, ούχ ήττον, ή Γερμανία άνέλαβε δυνάμει τού άρθρου 80 βαρειαν ύποχρέωσιν. Τούτέστιν υπεσχέθη νά άναγνωρίση καί σεβασθή την άνεξαρτησίαν τής Αύστρίας, ής ή εδαφική έκτασις «θά καθορισθή διά τής Συνθήκης Ειρήνης ήν αί Σύμμαχοι καί Συνησπισμέναι Δυνάμεις θέλουν συνάψη μετά τής Κυβερνήσεως τής Βιέννης». Έτι δέ, δτι ή άνεξαρτησία καί άκεραιότης τής Αύστρίας δεν θά ήδύναντο νά μεταβληθοΰν άνευ προηγουμένης άποφάσεως τού Συμβουλίου τής Κ. τ. Ε. Ή άπόφασις αυτή έδει νά ληφθή όμοφώνως. "Οθεν, ήρκει ή άρνησις τής Γαλλίας λ. χ. διά νά ματαιωθή ή ενωσις. Τό ώς άνω άρθρον, παραβιάζον καταφώρως τό δικαίωμα τής έλευθέρας αύτοδιαθέσεως τών λαών, ώφείλετο εις τάς ένεργείας τών Γάλλων κυρίως καί τών 'Ιταλών κατά δεύτερον λόγον, φοβουμένων δτι ή ενωσις τού Ράιχ μετά τής Αύστρίας θά συνεπήγετο αύξησιν τής γερμανικής ισχύος εις βάρος τών ίδιων αύτών συμφερόντων.

*
* *

Μεγαλυτέρας δυσχερείας παρουσίαζε ό καθορισμός τών άνατολικών συνόρων τής Γερμανίας ή τών δυτικών. Προέχον ζήτημα ένταύθα ήτο τό ζήτημα τής γεωγραφικής έκτάσεως τής Πολωνίας. Μεταξύ τών πολιτικών προβλημάτων άτινα είχε νά έπιλύση ή Συνδιάσκεψις Ειρήνης, τό Πολωνικόν άντεμετωπίσθη μεν έκ τών πρώτων άλλ' έρρυθμίσθη εκ τών τελευταίων, υπήρξε δέ εν τών σοβαρωτέρων καί άκανθωδεστέρων ζητημάτων. "Απασαι αί νικήτριαι Μεγάλαι Δυνάμεις εΐχον παραμείνει κατ' αρχήν σύμφωνοι διά τήν άνασύστασιν τής Πολωνίας. Ή χάραξις δμως τών συνόρων τού νέου Κράτους άπετέλεσε τό έπίκεντρον μεγάλων άντιθέσεων μεταξύ τών Συμμάχων, τελικώς δέ ανέκτησε τούτο τά έδάφη, τά όποια είχε καταλάβει ή Πρωσσία κατά τον διαμελισμόν τού 1772 [1].

1. Τήν διανομήν ταύτην, ής έπωφελήθησαν ή Αύστρία, ή Πρωσσία καί ή Ρωσία, έπηκολούθησαν ή τού 1793 μεταξύ Πρωσσίας καί Ρωσίας καί ή τού 1795 μεταξύ Ρωσίας καί Αύστρίας, μέ συμμετοχήν κατά τό έττόμενον έτος καί της Πρωσσίας.

Ὁ Οὐΐλσων, διά του 13ου ἄρθρου του, εἴχε περιλάβει μεταξύ των πολεμικών σκοπών τών Συμμάχων καί την ἀνασύστασιν της Πολωνίας. Συμφώνως προς το ἄρθρον τούτο, ἔπρεπε να ἱδρυθή «ἀνεξάρτητον Πολωνικόν Κράτος, περιλαμβάνον ἐδάφη κατοικούμενα ἀδιαφιλονεικήτως ὑπό Πολωνών, εις το ὁποιον νά ἐξασφαλισθή ἀσφαλής καί ἐλευθέρα διέξοδος εις την θάλασσαν». Ἡ φρασεολογία τού εν λόγω ἄρθρου ἀπετέλει τροποποίησιν προηγουμένης σχετικής προτάσεως τής ’Αμερικανικής Επιτροπής Μελετών, τονίζουσαν τον εθνολογικόν παράγοντα. Κατά την ρηθεῖσαν πρότασιν, γενομένην ὅτε ὁ Πρόεδρος διετύπωνε τά 14 ἄρθρα του, ἔδει νά συσταθή ἀνεξάρτητον Πολωνικόν Κράτος με σύνορα βασιζόμενα επί δικαίας ισορροπίας ἀπό εθνικών καί οικονομικών ἀπόψεων, ἀποδιδομένης τής δεούσης βαρύτητος εις την ἀνάγκην καταλλήλου διεξόδου εις την θάλασσαν [1].

Εις τάς σχετικάς με τό Πολωνικόν συζητήσεις, ὁ Ουίλσων εἶχεν ὡς σύμβουλον τον Καθηγητήν Ρόμπερτ Λόρντ, ἡ μονογραφία τού οποίου επί τού δευτέρου διαμελισμού τής Πολωνίας τον ἔκαμε νά θεωρή ἑαυτόν ὡς ἁρμόδιον διά τά ἀναφυέντα τώ 1919 ζητήματα, πλήν ὅμως, ἡ υπέρ τών Πολωνών μεροληπτικότης τού Λόρντ υπήρξε καταφανεστάτη[1 2].

Κατά ταύτα, οἱ Σύμμαχοι ἤσαν κατ’ αρχήν σύμφωνοι διά τήν ἀνασύστασιν τής Πολωνίας, ἀλλά διεφώνουν κυρίως ὡς προς τήν ἔκτασιν τών Γερμανικών εδαφών, ἅτινα θά περιελαμβάνοντο εις τό νέον Κράτος. Ὁ Λόϋδ Τζώρτζ ἀντετίθετο εις ὑπέρμετρον μεγέθυνσιν τής Πολωνίας, φοβούμενος ὅτι ἡ Γερμανία, εὑρίσκουσα τούς ὅρους τής Συνθήκης λίαν τραχείς, θά ἠρνεῖτο τήν υπογραφήν της καί, προς ἀποτροπήν παρομοίου ενδεχομένου, ἦτο διατεθειμένος νά ὑποχωρήση εις τό Πολωνικόν. Προς τούτοις, ἐθεώρει τήν Πολωνίαν, ἀσθενή χώραν εὑρισκομένην μεταξύ δύο ἐχθρικώς διακειμένων προς αὐτήν μεγάλων Κρατών, ὡς παθητικόν μάλλον ἤ ὡς ενεργητικόν, πιστεύων ὅτι, ὅσα περισσότερα υπό διαμφισβήτησιν ἐδάφη παρεχωρούντο εις τό νέον Κράτος, τόσον μεγαλύτεραι θά ἤσαν αἱ πιθανότητες δυσαρέστων περιπλοκών διά τούς Συμμάχους[3]. Ἐξ ἄλλου, ὁ ’Ἄγγλος Πρωθυπουργός δεν ἐπεθύμει καί δι’ ἑτέραν αιτίαν νά ἐνισχύση τήν Πολωνίαν, αὐξανομένων ἄνευ λόγου τών υποχρεώσεων τής Μ. Βρεταννίας, καθ’ ὅσον διέβλεπεν εις αὐτήν εν ὄργανον τής γαλλικής κυριαρχίας ἐν Εὐρώπη.

Ἐκ διαμέτρου ἀντίθετος ἦτο ἡ γαλλική πολιτική, ἀποφασιστικώς τεταγμένη υπέρ τής παντοιοτρόπου βοήθειας τών «νέων λαών» [4].

1. B a k e r , 2νθ* ἀν., Τ. III, σελ. 37-38.

2. C h a r l e s C a l l a n T a n s i l l , Il Giuoco Dipliomatico tra le due Guerre, Bologna 1955 (μετάφρ. τού : Back Door for War, Chicago), σελ. 24.

3. H o u s e e t S e y m o u r , 2νθ[5] ἀν. σελ. 67.

4. B a u m o n t, 2νθ’ ἀν. σελ. 62.

Μετά την ρωσικήν έπανάστασιν και την υπογραφήν της χωριστής ειρήνης του Μπρέστ Λιτόφσκ, ή Γαλλία ύπεστήριξεν ένθέρμως τήν συγκρότησιν ανεξαρτήτου Πολωνίας, έλπίζουσα νά δημιουργήση, διά του μέσου τούτου, εις τό άνατολικον γερμανικόν μέτωπον το άντίβαρον έκεΐνο, δπερ άπετέλει μέχρι τότε ή Ρωσία[1]. ' Η γαλλική πολιτική ήτο υπέρ «μεγάλης καί ΐσχυρας» Πολωνίας, «λίαν ΐσχυρας» έλεγεν ό Πισόν, ήτις θά ήδύνατο νά γίνη «μία νέα Γαλλία, άνατολικώς της Γερμανίας», διπλασιαζομένης ούτω της γαλλικής ισχύος [1 2].

Ή κρίσις υπήρξε τραχεία, άλλά τήν φοράν ταύτην ό Λόϋδ Τζώρτζ εύρέθη μόνος καί, έξαιρέσει λεπτομερειακών τροποποιήσεων, έγένετο τελικώς αποδεκτή, τή υποστηρίξει του Ούίλσων, έφ' οδ, ώς καί έπί του Κλεμανσώ, έπενήργησεν ίσχυρώς ή προσωπικότης τοΰ Παδερέβσκυ [3], ή γαλλική άποψις. Κυρίως ή στάσις του Κλεμανσώ, ήν ό Ταρντιέ [4] έχαρακτήρισεν ώς «ή μεγάλη μάχη του Κλεμανσώ», κατέστησεν άδύνατον μίαν βελτίωσιν «in extremis» των όρων τής μετά τής Γερμανίας Συνθήκης Ειρήνης, προκληθείσης ούχί πλέον κρίσεως μεταξύ των νικητών, άλλά μεταξύ τών ήττημένων, διά τής πτώσεως τής Κυβερνήσεως Σάϊντεμαν, συνεπεία παραιτήσεως τοϋ έπί τών 'Εξωτερικών 'Υπουργού, κόμητος Μπρόκντορφ-Ραντζάου [5].

Δυνάμει τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών, ή Γερμανία άνεγνώριζε τήν πλήρη άνεξαρτησίαν τής Πολωνίας καί παρητεΐτο υπέρ αυτής πάντων τών δικαιωμάτων καί τίτλων έπί τών εδαφών τών όριζομένων ύπο τών νέων συνόρων.

Το νέον Κράτος άπέσπα τής Γερμανίας τήν Ποσνανίαν καί μέρος τής Δυτικής Πρωσσίας μετά τοϋ Θόρν. 'Η έν λόγ<ρ περιοχή έδημιούργει τον περίφημον «Διάδρομον», προβλεφθέντα ρητώς ύπο τοΰ 13ου άρθρου τοϋ Ούΐλσων καί φθάνοντα, μέσω γερμανικού έδάφους, είς τήν Βαλτικήν. Το έ'δαφος τοΰτο κατωκεΐτο άναμφισβητήτως ύπύ πολωνογλώσσου πληθυσμού, καίτοι άπο γερμανικής πλευράς άντετάχθη έν προκειμένη ή Ιλλειψις πολωνικής συνειδήσεως τών κατοίκων τοΰ «Διαδρόμου»,

1. C U r a t o, ϊνθ' άν. σελ. 502.

2. House et Seymour, ένθ' άν. σελ. 67.

3. 'Ιγνάτιος Παδερέβσκυ (1860-1941): Ήγήθη τής πολωνικής άντιπροσωπείας εις τήν Συνδιάσκεψιν τής Ειρήνης ώς Πρωθυπουργός καί 'Υπουργός 'Εξωτερικών τής Πολωνίας καί ύπέγραψε τάς Συνθήκας τών Βερσαλλιών καί τοϋ Αγίου Γερμανού. Τώ 1919, έξελέγη πρώτος Πρόεδρος τής νέας Πολωνικής Δημοκρατίας, έν συνεχεία δέ άντεπροσώπευσε τήν Πολωνίαν είς τήν Κ.τ.Ε.

4. Andre Tardieu, La Grande Bataille de Clemenceau, «Gringoire», 22.6.1939.

5. La Pace Provvisoria, σελ. 81.

βάσει του επιχειρήματος δτι ουτοι, δτε άνήκον εις την Πρωσσίαν, έψήφιζον, προ του 1914, εξαιρέσει τριών περιφερειών, τούς γερμανούς υποψηφίους, άντί της πολωνικής μειονότητος \ Ό «Διάδρομος» άπέκοπτε τοιουτοτρόπως την ’Ανατολικήν Πρωσσίαν άπο της υπολοίπου Γερμανίας, άπετέλει δε λωρίδα εδάφους, ήτις προύχώρει άπό τής Βα>τικής εις το έσωτερικόν έπί 72 % χιλιόμετρα περίπου, με εύρύτερον πλάτος ολίγον πλέον τών 225 χιλιομέτρων καί στενώτερον (εις την ακτήν) περί τά 32 χιλιόμετρα.

Οί ’Αμερικανοί εμπειρογνώμονες εις δύο εκθέσεις των, τού Ίανουαρίου-Φεβρουαρίου 1919, ειχον χαράξει τάς γενικάς γραμμάς μιας μεγάλης πολωνικής αρτηρίας προς τήν θάλασσαν διά μέσου τών περιοχών τού Πόζεν (Ποσνανία) καί τής Δυτικής Πρωσσίας. Ούτοι άνεγνώριζον όποιαν συμφοράν θά έπέφερε τό σχέδιόν των εις πλέον τού ένός καί ήμίσεος έκατομμυρίου Γερμανών τής ’Ανατολικής Πρωσσίας, άλλ’ έκριναν σημαντικώτερα τά οφέλη, άτινα ήθελον προσπορισθή άρκετά έκατομμύρια Πολωνών. Όταν αί εκθέσεις τών εμπειρογνωμόνων τούτων έγένοντο άποδεκταί υπό τής ’Επιτροπής, ήτις εΐχεν όρισθή υπό τού Άνωτάτου Διασυμμαχικού Συμβουλίου προς μελέτην τού Πολωνικού, καί μετεγράφησαν εις τό κείμενον τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών, κατέστη φανερόν δτι ή πεδιάς τού Βιστούλα ετίθετο υπό πολωνικόν έ'λεγχον [1 2].

Τά γερμανοπολωνικά σύνορα, ως καθωρίσθησαν ύπό τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών, εις ζώνην δπου εύρίσκοντο άναμεμιγμένοι γερμανικοί καί πολωνικοί πληθυσμοί, έδωσαν εις τήν Πολωνίαν εν καί ήμισυ περίπου έκατομμύριον Γερμανούς, γεγονός δπερ εμελλε νά άποτελέση βραδύτερον εν είσέτι δπλον εις χεΐρας τής Ναζιστικής Γερμανίας.

Έφ’ δσον ή Πολωνία έξησφάλιζε διέξοδον εις τήν Βαλτικήν, ό λιμήν τού Δ ά ν τ σ ι γ, ως έκ τής θέσεώς του εις τήν κάτω πεδιάδα τού Βιστούλα, προσέκτα δι’ αύτήν θεμελιώδη σπουδαιότητα. Ή Πολωνία διεξεδίκει τό Δάντσιγ, καίτοι ό πληθυσμός του ήτο σχεδόν άμιγώς γερμανικός, πλήν δμως εύρέθη προ εντόνου άντιδράσεως τού Λόϋδ Τζώρτζ, άρνουμένου κατηγορηματικώς δπως δεχθή τήν πολωνικήν διεκδίκησιν, καθ’ δσον δεν είχε πεισθή περί τού βάσιμου αύτής έκ τών επιχειρημάτων, τόσον τών Πολωνών δσον καί πολλών εμπειρογνωμόνων, εύνοϊκώς διακειμένων υπέρ τής παραχωρήσεως τού Δάντσιγ εις τήν Πολωνίαν [3]. Έν τούτοις, τά βαθύτερα αίτια τής στάσεως τού Λόϋδ Τζώρτζ δέον νά άναζητηθούν ού μόνον εις τούς προαναφερθέντας

1. **R e n o u v i n , ένθ’ άν. σελ. 179.**
2. **T a n s i 11, ένθ’ άν. σελ. 26.**
3. **D a v i d L l o y d G e o r g e , Memoirs of the Peace Conference, New Tork 1939, T. II, σελ. 637-642.**

λόγους της μή ένισχύσεως του Πολωνικού Κράτους, άλλ' έτι μάλλον εις οικονομικούς υπολογισμούς: ό λιμήν τού Δάντσιγ, διέξοδος πετρελαιοφόρων καί μεταλλοφόρων περιοχών, θά εδει να μείνη ευρέως άνοικτος εις τήν 'Αγγλικήν Εμπορικήν Ναυτιλίαν[1].

Εις τάς ήδη άναφερθείσας έκθέσεις των, οι άμερικανοί εμπειρογνώμονες εϊχον δώσει το Δάντσιγ εις τήν Πολωνίαν δι' οικονομικούς λόγους, μή παριδόντες τούτέστι το γεγονός δτι, άπό έθνογραφικής άπόψεως, τό Δάντσιγ ήτο κατά 97% γερμανικόν[1 2]. Ούχ ήττον, ό 'Αμερικανός Πρόεδρος, παρά τήν άντίδρασιν τού Συν/ρχου Χάουζ, δεν άπεδέχθη τήν άποψιν των άντιπροσώπων του, συνταχθείς μέ την τού Λόϋδ Τζώρτζ.

Ούτως ή Συνθήκη των Βερσαλλιών (άρθρα 100 - 108) άνεκήρυξε τό Δάντσιγ, όμού μετά τού έν άρθρω 100 καθοριζομένου εδάφους, εις «έλευΟέραν πόλιν» 300.000 περίπου κατοίκων, μέ αύτόνομον διοίκησιν, τελούσαν υπό τήν προστασίαν τής Κ. τ. Ε., άντιπροσωπευομένης ύφ' ενός 'Υπάτου Άρμοστού* ή πόλις θά ήτο μεν έλευθέρα, άλλ' έντός τών πολωνικών τελωνειακών συνόρων, έπί πλέον δε ή Πολωνία θά ήσκει έλεγχον επί τών έξωτερικών σχέσεων τού Δάντσιγ. Συμφώνως προς τό άρθρον 104, ή έλευθέρα πόλις τού Δάντσιγ ώφειλε νά συνάψη σύμβασιν μετά τής Πολωνίας διά νά συμπεριληφθή έντός τών πολωνικών τελωνειακών συνόρων, νά κατοχυρώση τήν έλευθέραν διέξοδον τών Πολωνών εις τον λιμένα καί νά άποφύγη παν μέτρον δυσμενούς μεταχειρίσεως έναντι τών Πολωνών υπηκόων. Τά προβλήματα ταύτα έρρύθμισεν ή Σύμβασις τών Παρισίων, ύπογραφεισα τήν 9ην Νοεμβρίου 1920, χάρις εις τάς προσπάθειας τής Πρεσβευτικής Διασκέψεως.

Έτι σημαντικώτερον τών ζητημάτων τού «Διαδρόμου» καί τών γερμανοπολωνικών συνόρων παρουσιάζετο έκ πρώτης δψεως τό τής 'Άνω Σιλέσιας, ήτις έφάνη κατ' αρχήν, δτι θά παρεχωρεΐτο άνευ δρων εις τήν Πολωνίαν. Τήν λύσιν ταύτην ειχεν έπιμόνως υποστηρίξει ό καθηγητής Αόρντ, κατορθώσας έπί τινα χρόνον νά έπηρεάζη τον 'Αμερικανόν Πρόεδρον. Οι Πυλωνοί έβάσιζον τήν διεκδίκησίν των έπί τών ούιλσωνικών αρχών, ώς έκ τού γεγονότος δτι ή πλειοψηφία τών κατοίκων τής περιοχής ήτο πολωνόφωνος. Ουχ ήττον, ό Λόϋδ Τζώρτζ άντετάχθη ζωηρώς εις τήν άποψιν ταύτην, ύποβαλών εύστόχως τό έρώτημα, διατί θά διενηργούντο δημοψηφίσματα έν Σλέσβιγκ, Κλάνγκεφουρτ, Άλλενστάϊν, άλλ' ούχί καί έν Άνω Σιλεσία[3], έπέτυχε δέ τήν τελευταίαν στιγμήν (14 'Ιουνίου 1919) δπως άποφασισθή υπό τού Συμβουλίου τών Τεσσάρων ή διενέργεια δημοψηφίσματος εις τήν

1. R e η o u v i η, ένθ'άν. σελ. 173.

2. T a η S i 11, ένθ' άν. σελ. 24.

3. B a k e r , ένθ' άν. Τ. III, σελ. 482-484.

περιοχήν ταύτην (άρθρον 88), δρισθέντος δτι θά τελή ύπδ την εξουσίαν διεθνούς επιτροπής, ύπδ τήν αιγίδα τής όποιας καί θά λάβη χώραν τδ δημοψήφισμα. Ό ’Άγγλος Πρωθυπουργός προέβαλεν εις ένίσχυσιν τής άπόψεώς του καί τδ επιχείρημα δτι ή βιομηχανική περιοχή τής Άνω Σιλεσίας ήτο άπολύτως άναγκαία διά τήν Γερμανικήν οικονομίαν.

"Οτε τδ κείμενον τής Συνθήκης Ειρήνης ένεχειρίσθη εις τήν Γερμανικήν άντιπροσωπείαν, τδ περί Άνω Σιλεσίας άρθρον άπετέλεσεν άντικείμενον όξυτάτης κριτικής. Άπό γερμανικής πλευράς προεβλήθη άδυναμία πληρωμής των επανορθώσεων, έν περιπτώσει άποσπάσεως τού δλου ή μέρους τής Άνω Σιλεσίας και ύπεστηρίχθη δτι, λόγω τού άδιαιρέτου αυτής, ή σημαντική αυτή περιοχή, άνευ των Γερμανών, κρατούντων τά ήνία τής οικονομικής της ζωής καί άποτελούντων τήν πλειοψηφίαν τού άστικού της πληθυσμού, θά περιέπιπτεν εις τέλειον μαρασμόν καί τέλος δτι οι Πολωνοί τής Άνω Σιλεσίας, άφ’ ής αυτή άπεσπάσθη τής Πολωνίας, δεν ειχον έκφράσει άλυτρωτικά αισθήματα. Ό Λόϋδ Τζώρτζ ήτο πεπεισμένος περί τής δρθότητος των γερμανικών έπιχειρημάτων, δηλώσας τήν 31ην Μαιου 1921 έν τή Βουλή των Κοινοτήτων δτι, άπδ ιστορικής άπόψεως, ούδέν δικαίωμα ειχεν ή Πολωνία επί τής Άνω Σιλεσίας.

Τδ διενεργηθέν τήν 20ήν Μαρτίου 1921 δημοψήφισμα άπέβη εις όφελος τής Γερμανίας, καθ’ δσον έψήφισαν υπέρ αύτής 707.605 καί υπέρ τής Πολωνίας 479.359 [1]. Καί ναι μέν ύπεστηρίχθη ύπδ τών Γάλλων κυρίως ιστορικών δτι ένοθεύθη ή γνησιότης τού ώς άνω άποτελέσματος, διά τής μεταφοράς δι* ειδικών σιδηροδρομικών συρμών 200.000 περίπου μεταναστών εκ Γερμανίας [1 2], πλήν δμως παραμένει γεγονός δτι τδ δημοψήφισμα έλαβε χώραν έν άτμοσφαίρα τρομοκρατίας, ή δέ διενεργήσασα τούτο διασυμμαχική έπιτροπή έπέδειξεν έμφανή μεροληπτικότητα ύπέρ τών Πολωνών[3].

Τήν 2αν Μαίου, ό Πολωνός Κόρφαντυ, υιός σιλεσιανού μετα>λωρύχου καί άλλοτε δημοσιογράφος έκπροσωπήσας τήν χώραν του εις τήν έπιτροπήν τού δημοψηφίσματος, έκήρυξεν έπανάστασιν, ήτις, έντδς ολίγων ή μερών καί πρδ τής άφίξεως πολυαρίθμων Γερμανικών «έλευθέρων σωμάτων», παρέδιδεν εις τδν είρημένον τήν κατά πλειοψηφίαν ύπδ Πολωνών κατωκημένην περιοχήν [4]. "Οτε ή αιματηρά αυτή έπανάστασις κατεστάλη τελικώς, τδ Άνώτατον Διασυμμαχικόν Συμβούλιον, δοθέντος δτι οί Γάλλοι έπ* ούδενί παρεδέχοντο

1.G e o r g e K a e c k e n b e e c k , The International Experiment of Upper Silesia, London 1942, σελ. 6.

2. D u r o s e l l e , &/Θ’ άν. σελ. 20.

3. T a n s i 11, ένθ’ άν. σελ. 28.

4. B a u m o n t, ένθ’ άν. σελ. 89.

όπως άφεθή εις τήν Γερμανίαν ή γαιανθρακοφόρος περιοχή καί λαμβανομένης ύπ’ όψιν της άβεβαίας Ίτοιλικής πολιτικής, άπεφάοισε, τήν 12ην Αύγούστου 1921, όπως άνατεθή εις τήν Κ. τ. Ε. τό έργον τής διανομής τής "Ανω Σιλεσίας. 'Η διανομή εις ήν προέβη ή Κ. τ. Ε. εδιδεν εις τήν Πολωνίαν τό μεγαλύτερον μέρος (8/10) τοϋ γαιανθρακοφόρου λεκανοπεδίου μετά τοϋ Κάττοβιτς, Ρύμπνικ καί Πλές [1], πάντα τα ορυχεία σιδήρου, σχεδόν πάντα τα ορυχεία ψευδαργύρου καί μολύβδου καί εν μέγα μέρος των έγκαταστάσεων τής βαρείας βιομηχανίας[1 2], διήρει δέ εις δύο τήν βιομηχανικήν περιοχήν, μέ αποτέλεσμα τήν δημιουργίαν μεταγενεστέρως ατελεύτητων προστριβών. Ούτως έδημιουργήθη τό πρόβλημα τής Άνω Σιλεσίας, άνευ τής οποίας, έν πάση περιπτώσει, τό νέον Πολωνικόν Κράτος θά είχε πληθυσμόν 31.000.000 κατοίκων, περιλαμβάνοντα σημαντικούς γερμανικούς πυρήνας. Ή ανωτέρω λύσις, ήτις ήτο άναμφιβόλως ή καλλιτέρα δυνατή ύπό τάς τότε συνθήκας, έστιγματίσθη, ώς άποτελοΰσα τόν «εύκολώτερον συμβιβασμόν μεταξύ τής δικαιοσύνης καί τοϋ συμφέροντος τοϋ ίσχυροτέρου»[3].

'Ως ήδη άνεφέρθη, ή Ανατολική Πρωσσία άπεχωρίζετο τής ύπολοίπου Γερμανίας διά τοϋ «Διαδρόμου», περί αυτής δέ ή Συνθήκη των Βερσαλλιών (άρθρα 94-98) προέβλεπεν τήν διενέργειαν δημοψηφίσματος ύπό τόν έλεγχον διεθνούς έπιτροπής, εις τάς περιοχάς τών Ά λ λ ε ν σ τ ά ϊ ν καί τοϋ Μ ά ρ ι ε ν β έ ρ ν τ ε ρ, τής λύσεως ταύτης έπιτευχθείσης χάρις εις τόν Λόϋδ Τζώρτζ. Τά δημοψηφίσματα είς τάς έν λόγω δύο περιοχάς, περιλαμβανούσας πλέον τοϋ 1/3 τής όλης ’Ανατολικής Πρωσσίας, έλαβον χώραν τήν 11ην ’Ιουλίου 1920 [4], άποβάντα ύπέρ τής Γερμανίας.

Διά τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών άπεφασίσθη (άρθρον 99) όπως ή περιοχή τοϋ Μ έ μ ε λ, καταλαμβάνουσα τό άνατολικόν άκρον τής ’Ανατολικής Πρωσσίας, άποσπασθή τής Γερμανίας άνευ δημοψηφίσματος καί άποτελέση άνεξάρτητον Κράτος. Διεθνής ’Επιτροπή, ής προΐστατο είς Γάλλος "Υπατος Αρμοστής, θά έξησφάλιζε προσωρινώς τήν διοίκησιν. ’Αλλά, κατ’ ’Ιανουάριον 1923, λιθουανοί άτακτοι κατέλαβον πραξικοπηματικώς τήν

1. B a u m o n t, ϊνθ’ άν. σελ. 89.

2. W i l l i a m D a w s o n, Germany under the Treaty, London 1933, σελ. 206-209.

3. Journal of the British Institute of International Affairs, T. I, σελ. 28.

4. Κατά τόν Baumont, ενθ’ άν. σελ. 88, καί άλλους γάλλους Ιστορικούς, τό ευνοϊκόν διά τήν Γερμανίαν άποτέλεσμα άποδίδεται είς τό γεγονός δτι τά προελαύνοντα σοβιετικά στρατεύματα εύρίσκοντο πρό τών πυλών τής Βαρσοβίας. Ούχ ήττον, ούδ’ έξ αύτοϋ τοϋ παράγοντος θά ήδύνατο νά δικαιολογηθή ή ανωτέρω συντριπτική πλειοψηφία, όφειλομένη, έν τή πραγματικότητι, είς τόν γερμανικόν χαρακτήρα τής περιοχής.

περιοχήν, την ενέργειαν δέ ταύτην έκύρωσεν έκ των ύστερων ή Κ. τ. Ε., δώσασα το Μέμελ είς την Λιθουανίαν ύπο τον δρον έγκαθιδρύσεως ειδικού καθεστώτος, τοΰθ’ δπερ καί έγένετο κατά Μάϊον 1924, έξασφαλίζοντος κυρίως τά δικαιώματα των γερμανών κατοίκων τοϋ σπουδαίου τούτου λιμένος.

Άντιθέτως, το ζήτημα των άνατολικών συνόρων τής Πολωνίας δεν έλύθη ύπο της Συνδιασκέψεως, καθ’ οσον παρέμενεν είσέτι άλυτον το ρωσικόν πρόβλημα, διά τό όποιον οί Σύμμαχοι δεν έγνώριζον τί θ’ άπεγίνετο. Ούχ ήττον, ή Συνδιάσκεψις ήσχολήθη μέ τό πρόβλημα, άναθέσασα την μελέτην αύτοΰ εις ’Επιτροπήν. Την 14ην ’Απριλίου, ή τελευταία αύτη προέτεινε την χάραξιν συνόρων βασιζομένων άποκλειστικώς επί εθνικής γραμμής, ήτις, άρχομένη άπό τοϋ Σουβάλσκυ, έφθανε μέχρι τοϋ Χόλμ, άφήνουσα έντός τοϋ ρωσικού έδάφους τό Γκρόντνο καί τό Μπρέστ Λιτόφσκ. Ή άνωτέρω πρότασις δεν περιέλαβε την συνοριακήν γραμμήν νοτίως τοϋ Χόλμ, έν άναμονή διευκρινίσεως τής τύχης τής Γαλικίας ύπο τής Συνδιασκέψεως.

Σοβαρώτεραι δυσχέρειαι άνέκυπτον δι’ δσον άφορα εις τήν Λευκορωσίαν, οί κάτοικοι τής οποίας ήσαν, κατά μεγάλην πλειοψηφίαν, ρωσόφωνοι καί ορθόδοξοι. Οί Πολωνοί, προς παράκαμψιν τοϋ σκοπέλου, άπέφυγον έπιμελώς τήν έπίκλησιν τής άρχής των εθνοτήτων, στηρίξαντες τήν διεκδίκησίν των κυρίως έπί τοϋ ρόλου τον όποιον προώριστο νά διαδραματίση ή Χώρα των ώς πρόχωμα κομμουνιστικής έπεκτάσεως προς δυσμάς. Προς τούτοις, έπεκαλέσθησαν τά «ιστορικά δικαιώματά των» καί τό γεγονός δτι οί Λευκορώσοι δεν ειχον ρωσικήν έθνικήν συνείδησιν [1].

Ή Σοβιετική Ρωσία, άναγνωρίσασα ρητώς τήν «άνεξαρτησίαν καί τήν κυριαρχίαν τής Πολωνικής Δημοκρατίας», προέτεινεν, κατά Δεκέμβριον 1919, τήν διεξαγωγήν διαπραγματεύσεα>ν ειρήνης, άλλ’ έλειπεν εκατέρωθεν ή καλή πίστις καί δεν έπέτυχον νά συμφωνήσουν ώς προς τήν έκλογήν τής τοποθεσίας είς τήν οποίαν θά ήρχιζον αύται[1] [2]. Κατά τον αυτόν μήνα, προτάσει τοϋ Κώρζον, τότε Ύπουργοΰ ’Εξωτερικών τής Μ. Βρεταννίας, ή Πρεσβευτική Διάσκεψις, άνευ προηγουμένης συνεννοήσεως μετά τής Σοβιετικής Ρωσίας, μεθ’ ής άλλωστε δεν είχον άποκατασταθή είσέτι διπλωματικαί σχέσεις, υιοθέτησε γραμμήν, διερχομένην διά τών Σουβάλσκυ, Γκρόντνο, Μπρέστ Λιτόφσκ, άνατολικώς τοϋ Πρζεμίσλ καί πραγματοποιούσαν διανομήν τής Λευκορωσίας.

' Η γραμμή Κώρζον[3] έθεωρήθη έν ’Αγγλία ώς τό δικαιότερον έθνογρα-

1. R e n o u v i n , ίνθ’άν. σελ. 82.

2. B a u m o n t , ΐνθ’άν. σελ. 82.

3.Άνταπεκρίνετο είς τήν μεταξύ Γερμανίας καί Ρωσίας γραμμήν διαχωρισμού, ώς έχαράχθη αΰτη κατά Σεπτέμβριον 1939.

φικόν δριον, άντιθέτως δέ ήγνοήθη έπιδεικτικώς υπό των Ρώσων, ενώ, συγχρόνως, δεν ικανοποίησε τούς Πολωνούς, θεωρήσαντας ταύτην άνεπαρκή και έπιμείναντας εις τα σύνορα τού 1772, ήτοι τά προ τού πρώτου διαμελισμού της Χώρας των. Κηρυχθέντος τού πολέμου τώ 1920 μεταξύ Πολωνών καί Ρώσων καί έξελθόντων τών πρώτων νικητών, ύπεγράφη την 18ην Μαρτίου 1921 ή Συνθήκη της Ρίγας, διά τής οποίας ή Ρωσία ύπεχρεώθη εις τήν παραχώρησιν εύρείας λωρίδος, άνατολικώς της γραμμής Κώρζον, κατοικουμένης υπό Ούκραϊνών (ή Ρουθήνων).

Μεταξύ τής Πολωνίας καί τού νέου Κράτους τής Λιθουανίας έδωσε λαβήν εις όξειαν διαμάχην το ζήτημα τής τύχης τής Βίλνας καί τής περιοχής της. Ή πό>ις αυτή διετέλεσε, προ τού 1386, πρωτεύουσα τού Μεγάλου Δουκάτου τής Λιθουανίας, άφ[5] δτου δε συνετελέσθη ή ένωσις Πολωνίας-Λιθουανίας (1569), «έξεπολωνίσθη». ’Αλλά, μετά τον πρώτον διαμελισμόν τής Πολωνίας (1772), ή Βίλνα περιήλθεν εις τήν Ρωσίαν καί παρέμεινεν έκτοτε υπό ρωσικήν κυριαρχίαν μέχρι τής Συνθήκης Ειρήνης τού Μπρέστ Λιτόφσκ.

Συμφώνως προς τάς τελευταίας στατιστικάς[1] (έτος 1897), ή Βίλναπόλις κατωκεΐτο ύπο 200.000 προσώπων, εξ ών το 40% Εβραίοι, το 31% Πολωνοί, το 24% Ρώσοι καί το 3% μόνον Λιθουανοί. Ούχ ήττον, αί άναλογίαι άνετρέποντο εις τήν ύπαιθρον τής Βίλνας· ούτω διεπιστούτο δτι εκεί οί Ρώσοι άπετέλουν το 61%, οί Λιθουανοί το 17%, οί Εβραίοι το 12% καί οι Πολωνοί το 8%. Συνέπεια λοιπόν τών ιστορικών περιπετειών, εις τήν περίπτωσιν τής Βίλνας ό πληθυσμός ήτο άνάμικτος καί ούδεμία έθνότης ήδύνατο νά υποστήριξή δτι άπετέλει τήν πλειονότητα. Εις μέν τήν πόλιν οί Πολωνοί ειχον εν σχέσει προς τούς Λιθουανούς σχετικήν τινα πλειοψηφίαν, πλήν δμως εις τήν ύπαιθρον έμειοψήφουν, άμφότεροι δε ήσαν όλιγώτεροι τών Ρώσων.

Μετά τήν άποχώρησιν τού γερμανικού στρατού, οί μπολσεβίκοι κατέλαβον τήν Βίλναν, άλλ[5] έξεδιώχθησαν συντόμως έκειθεν υπό τών Πολ(ονών.

Ή Συνθήκη τών Βερσαλλιών δέν κατώρθωσε νά καθορίση έν προκειμένω σύνορα, διότι αί Μεγάλαι Δυνάμεις δέν ειχον άναγνωρίσει είσέτι τό Λιθουανικόν Κράτος. Τήν 8ην Δεκεμβρίου 1919, τό Άνώτατον Διασυμμαχικόν Συμβούλιον, εις τό όποιον ειχεν άνατεθή τό έργον τής διαρρυθμίσεως τών συνόρων, άπεφάσισεν δπως ή Βίλνα άποβή λιθουανική, άλλ[5] έδήλωσε συγχρόνως δτι ή άπόφασις αυτή ήτο προσωρινή. Κατά τήν διάρκειαν τού ρωσοπολωνικού πολέμου, κατ[5] ’Ιούνιον 1920, έκδιωχθέντων τών Πολωνών, ή Βίλνα κατελήφθη πάλιν υπό τών Ρώσων, οίτινες τήν παρεχώρησαν διά συνθήκης,

1. R e n o u v i n, ένθ’άν. σελ. 180-181.

κατ’ ’Ιούλιον 1920, εις τούς Λιθουανούς. Άλλα κατά τάς άρχάς Σεπτεμβρίου ούτοι ήλθον εις σύγκρουσιν μέ τα Πολωνικά στρατεύματα, άτινα έβάδιζον έναντίον του Γκρότνο, καταδιώκοντα τον έρυθρόν στρατόν. Tfj μεσολαβήσει της Κ. τ. Ε., ύπεγράφη την 7ην ’Οκτωβρίου Συμφωνία (Σύμβασις τοϋ Σουβάλσκυ), δυνάμει της οποίας ή Βίλνα παρέμενε προσωρινώς εις την Λιθουανίαν. Την 9ην ’Οκτωβρίου δμως ό Πολωνός στρατηγός Ζελιγκόφσκι, έμφανιζόμενος ώς δρών έν άγνοια της Πολωνικής Κυβερνήσεως, ήτις καί τον άπεδοκίμασεν, άλλ’ έν τή πραγματικότητι έκτελών εντολήν τοϋ Στρατάρχου Πιλσούδσκυ, καταγομένου έκ Βίλνας, κατέλαβεν αίφνιδιαστικώς ταύτην, ήν ή ή Πολωνία ήρνήθη εκτοτε νά έκκενώση.

Μετά την ανωτέρω πραξικοπηματικήν ένέργειαν, ή Πολωνία καί ή Λιθουανία, αίτινες ήσαν ήνωμέναι έπί αιώνας, εύρίσκοντο έπί πολλά έτη εις κατάστασιν ύπολανθάνοντος πολέμου. Μετά ματαίας προσπάθειας της Κ. τ. Ε., ή Πρεσβευτική Διάσκεψις κατέληξε, κατά Μάρτιον 1923, νά αναγνώριση τό τετελεσμένον γεγονός, άποφασίσασα νά άφήση τήν Βίλναν εις τήν Πολωνίαν. Τοϋτο ούδέποτε άπεδέχθη ή Λιθουανία, ήτις μάλιστα διέκοψε τάς διπλωματικάς σχέσεις καί έπαυσεν πάσαν επικοινωνίαν μετά της γείτονος.

*
* *

Οί έδαφικοί όροι, καίτοι δεν προεκάλεσαν τήν μεγαλυτέραν άγανάκτησιν των Γερμανών, ώς άλλαι διατάξεις της Συνθήκης καί συγκεκριμένους αί περί έπανορθώσεων καί «ήθικής ευθύνης» αυτών, δεν ήδύναντο, δοθείσης της γερμανικής νοοτροπίας, ή νά θεωρηθούν άπαράδεκτοι.

’Ενώ ύπήρχεν ή δυνατότης νά άποδεχθή ή Γερμανία τούς εδαφικούς ακρωτηριασμούς προς βορράν καί δυσμάς, έξαιρέσει τοϋ Σάρ, έθεώρει, ούχ ήττον, έαυτήν σοβαρώς τρωθεΐσαν προς άνατολάς, τοσούτω μάλλον καθ’ δσον αί έκεϊ άπώλειαι γερμανικού έδάφους δεν έδικαιολογοΰντο γενικώς έπαρκώς βάσει τής αρχής τών εθνοτήτων, άλλ’ έβασίζοντο προ πάντων εις στρατηγικούς ή οικονομικούς λόγους[1]. Ό «Διάδρομος» έτεμάχιζε τό σώμα της, δύο δέ αιώνες Γερμανικής 'Ιστορίας ύφίσταντο έν Βερσαλλίαις πανηγυρικήν διάψευσιν εις όφελος δευτέρας σειράς, κατά τούς Γερμανούς, καί περιφρονουμένου ύπ’ αύτών λαοΰ, τών Πο>ωνών: Die Polacken[1 2]!

Ό γερμανικός λαός προσεβλήθη γενικώς, διότι τώ διεφιλονεικήθη ή Άνω Σιλεσία, ή ευημερία τής οποίας έπίστευεν δτι ώφείλετο άποκλειστικώς εις τήν Γερμανίαν. Οί Σύμμαχοι θά ήδύναντο άσφαλώς νά δώσουν τήν Άνω Σιλεσίαν εις τήν Πολωνίαν, βασιζόμενοι άπλώς καί μόνον έπί τοϋ νόμου τοϋ

1. **D u r o s e l l e , Ινθ’ άν. σελ.**
2. **P o n c e t, 2νθ’ άν. σελ. 72.**

ισχυρότερου, οπότε ίσως οί Γερμανοί νά ύπέκυπτον προ του άναποφεύκτου. Άλλα τό γεγονός δτι οί τελευταίοι οδτοι ύπεβλήθησαν εις την τραγικήν φάρσαν του δημοψηφίσματος, τό άποτέλεσμα του όποιου δέν έγένετο σεβαστόν, τουλάχιστον εις τό άκέραιον, άφήρει, κατ' αύτούς, πάσαν βάσιν δικαιολογίας [1].

Μετά τα προεκτεθέντα, δέν υπήρξε δύσκολον διά τούς χιτλερικούς ήγέτας νά καταστρώσουν τά επεκτατικά των σχέδια, άδιαφορούντες διά τάς Γενικάς Άρχάς τού Δικαίου, καθ' δσον, ώς έπιτυχώς παρατηρεί ό Τάνσιλ[1 2], «τό Δίκαιον έρείδεται επί της Λογικής, ένω έν Βερσαλλίαις ό Αμερικανός Πρόεδρος κατεδίκασε την βάσει της Λογικής Αρχήν τού Δικαίου».

1. Sir Robert Donald, The Polish Corridor and the Consequences, London 1929, σελ. 198.

2. T a n s i 11, &νθ* άν. σελ. 30.

ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΕΙΣ

Πώς παρεισέφρυσεν ή ιδέα περί πολεμικής άποζημιώσεως εις τήν μετά της Γερμανίας 'Ανακωχήν —[5]Άρθρον 231 της Συνθήκης των Βερσαλλιών ό ρόλος τον Λόνδ Τζώρτζ* μειονεκτήματα τής ν'ιοθετηθείσης λύσεως—Διαφορά άντιλήψεων Γάλλων και Βρεταννών ώς προς τάς επανορθώσεις. 'Η «ευθύνη» διά τον πόλεμον και αί συνέπειαι τής διατάξεως ταύτης.*

Το ζήτημα των έπανορθώσεων έδημιούργησεν εις την Συνδιάσκεψιν περισσοτέρας διαμάχας, όξυτέρας συζητήσεις καί μεγαλυτέρας καθυστερήσεις ή οίονδήποτε έτερον της Συνθήκης των Βερσαλλιών[1].

Μίαν εβδομάδα προ της άνακωχής, οι Σύμμαχοι, διά διακοινώσεως άπο 5ης Νοεμβρίου 1918, άπεδέχοντο δπως συνάψουν ειρήνην μετά της Γερμανίας «επί τη βάσει των 14 άρθρων τού Ούΐλσων», με δύο εξαιρεθείς άναφερομένας άφ' ένος εις τήν έλευθερίαν των θαλασσών — δι[5] ήν έπεφυλάσσοντο νά λάβουν άποφάσεις κατά τήν Συνδιάσκεψιν τής Ειρήνης — καί άφ'έτέρου εις τάς πολεμικάς άποζημιώσεις. Έν σχέσει προς τάς τελευταίας, οι Σύμμαχοι έθετον

**** Βιβλιογραφία:***
Βλ. καί σελ. 1.

***G. Calmette,* Recueil de Documents sur l'Histoire de la Question des Reparations, Paris 1924.**
***Etienne Weill Raynal,* Les Reparations Allemandes et la France, T. I, Des Origines jusqu'a l'lnstitution de l'Etat des Payements, Paris 1947.**
***Philip Burnett*, Reparation at the Paris Peace Conference from the Standpoint of the American Delegation, New York 1940, Τόμοι 2.**
***D. Lloyd George,* La Verite sur les Reparations et les Dettes de Guerre, Paris 1932.**
***Jacques Seydoux,* De Versailles au Plan Young, Paris 1932.**
***A. Antonucci,* Le Bilan des Reparations et la Crise Mondiale, Paris 1935.**
***G. Borsky,* The greatest Swindle in the World. The Story of German Reparation, London 1942.**

1. House et Seymour, ένθ' άν. σελ. 203.

την αρχήν της έπανορθώσεως των πολεμικών ζημιών, δηλούντες δτι θά άπήτουν «τήν έπανόρθωσιν πασών των εις τούς άστικούς πληθυσμούς τών Συμμάχων Εθνών και εις τάς περιουσίας αύτών προκληθεισών ζημιών, συνέπεια της εναντίον των κατά ξηράν, θάλασσαν καί άέρα έπιθέσεως της Γερμανίας». Δεν θά ήτο έκτος θέσεως, εάν ύπεγραμμίζετο δτι, τήν 2αν Νοεμβρίου, συζητουμένων εν Παρισίοις υπό άντιπροσώπων τών Συμμάχων καί Συνησπισμένων Δυνάμεων τών δρων τών συνθηκών ειρήνης, άπεφασίσθη, οίονεί συμπτωματικώς, κατά τον Ταρντιέ [1], το ζήτημα τών έπανορθώσεων τών πολεμικών ζημιών. Προσθετέον δτι το πρόβλημα της άποζημιώσεως ουδέποτε είχε μελετηθή σοβαρώς, πάσαι δ[5] εν προκειμένω ένέργειαι ειχον ως βάσιν τήν έπιδίωξιν της Γαλλίας δπως διά του μέτρου τών πολεμικών έπανορθώσεων τεθή ή Γερμανία υπό έλεγχον. «Δεν έξαιτοΰμαι άλλο ή τήν προσθήκην τριών μόνον λέξεων», εΐχεν είπει τήν 2αν Νοεμβρίου δ Κλεμανσώ, «έπανόρθωσις τών ζημιών», τονίσας δτι έπρόκειτο περί άπλού τρόπου τού λέγειν, προς ίκανοποίησιν της γαλλικής κοινής γνώμης, άνευ πρακτικής τίνος συνέπειας: «θερμοπαρακαλώ τό Συμβούλιον δπως έμβαθύνη εις τήν ψυχικήν κατάστασιν τού γαλλικού λαού»[1 2]. Κατόπιν τούτου, δ άγγλος άντιπρόσωπος, δοθέντος δτι ή Χώρα του δεν εΐχεν ύποστή έτέρας άπωλείας, πλήν τών τής Εμπορικής της Ναυτιλίας, έθεώρησεν σκόπιμον νά διευκρίνιση δτι πρέπει νά άποζημιωθούν καί αί συνεπείς πολεμικής αιτίας άπώλειαι εμπορικών πλοίων, έν συνεχεία δε έκαστος τών λοιπών άντιπροσώπων ήρχισεν ένθυμούμενος καί προβάλλων ζημίας τής ιδίας αύτού χώρας. Τέλος, δ συν/ρχης Χάουζ, alter ego τού Ούΐλσων, μή άντιληφθείς ΐσως τον σκοπόν καί τήν σοβαρότητα τού γαλλικού αιτήματος, έτάχθη υπέρ τής άποδοχής αυτού, ενώ αί Ήνωμέναι Πολιτεΐαι, διά τού στόματος αύτού τούτου τού Προέδρου των, ειχον προηγουμένως δηλώσει δτι παρητούντο πάσης άποζημιώσεως ύφ* οίανδήποτε μορφήν[3]. Τοιουτοτρόπως ή ιδέα τής άποζημιώσεως, περί ής, διαρκούντος τού πολέμου, ουδέποτε εΐχεν ομιλήσει ή Συνεννόησις ώς δρου τής Συνθήκης Ειρήνης, ούδέ περιελαμβάνετο εις τάς διαφόρους έκδηλώσεις τών Κοινοβουλίων, εις τάς πρώτας προτάσεις περί άνακωχής ή εις τήν μεταξύ Ιταλίας καί Αύστρουγγαρίας άνακωχήν, παρεισέφρυσεν εις τήν μετά τής Γερμανίας άνακωχήν, διά λόγους άβρότητος έναντι τής Γαλλίας, μή ληφθεισών ύπ* δψιν τών συνεπειών αύτής.

*
* *

Ή καλή πίστις τών Συμμάχων είχε ρητώς δεσμευθή διά τήν σύνταξιν

1. **Tar die u, La Paix, σελ. 209.**
2. **N i 11 i, L’Europa senza Pace, σελ. 81-82.**
3. **N i t t i , ένθ’άν. σελ. 82-83.**

της συνθήκης ειρήνης, συμφώνως προς τά 14 άρθρα του Ούΐλσων χ, μέ τάς προμνησθείσας δύο εξαιρέσεις, άλλ’ ουτοι, άντί νά παραμείνουν πιστοί εις τά συμφωνηθέντα κατά τήν άνακωχήν, ηυρυναν μετά ταΰτα την σημασίαν των, καταλήξαντες εις άτελές τι σχέδιον, δπερ κατεχωρήθη εις τήν Συνθήκην των Βερσαλλιών ως άρθρον 231: «Αί Σύμμαχοι καί Συνησπισμέναι Δυνάμεις δηλούν καί ή Γερμανία άναγνωρίζει δτι ή Γερμανία καί οι Σύμμαχοί της είναι υπεύθυνοι διά τάς άπωλείας καί ζημίας, ας ύπέστησαν αί Σύμμαχοι καί Συνησπισμέναι Δυνάμεις καί οι υπήκοοί των συνέπεια τού πολέμου, δν έπέβαλεν εις αυτούς ή έπίθεσις της Γερμανίας καί των Συμμάχων της».

Το πλειστόν των ζημιών ένετοπίζετο εις τήν Γαλλίαν, ύποστάσαν άλλωστε το κύριον βάρος της εχθρικής πιέσεως καί καταβαλούσαν τήν σημαντικωτέραν πολεμικήν προσπάθειαν. Κατά τήν άντίληψιν ταύτην, ή Γαλλία θά άπέβαινεν δ ούσιώδης προνομιούχος πιστωτής της Γερμανίας. ’Αλλά, κατά τήν πορείαν τών συζητήσεων εις τήν Συνδιάσκεψιν της Ειρήνης, τά πράγματα μετεβλήθησαν, προ πάντων δτε, τή αιτήσει τού Νοτιοαφρικανού στρατηγού Γιάν Σμάτς (διακοίνωσις της 31. 3. 1919), οι Βρεταννοί, διά νά αύξήσουν τήν μερίδα των, άπήτησαν τήν καταβολήν πολεμικών δαπανών, συμπεριλαμβανομένων τών πολεμικών συντάξεων[1] [2]. Ήδη τήν 22αν ’Ιανουάριου 1919, δ Λόϋδ Τζώρτζ είχε προτείνει τήν σύστασιν επιτροπής διά τήν έξέτασιν τών έπανορθώσεων καί τών άποζημιώσεων, πλήν δμως δ Ούΐλσων εϊχεν έπιτύχει νά διαγραφή ή λέξις «άποζημιώσεων». Οι Γάλλοι, ως είκός, ύπεστήριξαν ένθέρμως τήν άποψιν τού Λόϋδ Τζώρτζ, καθ’ δσον ένδεχομένη άδιάλλακτος στάσις τής Μ. Βρεταννίας ηύνόει τά εις βάρος τής Γερμανίας σχέδιά των. Ούχ ήττον, άντετάχθη ζωηρώς έν προκειμένω δ Τζών Φόστερ Ντάλλες, νομικός έμπειρογνώμων τής άμερικανικής άντιπροσωπείας, έπιμείνας επί τής αύστηράς προσηλώσεως εις τά προ τής άνακωχής υπεσχημένα[3]. Ούτος ύπεστηρίζετο υπό τού Ούΐλσων, δστις τον διεβεβαίου κατηγορηματικώς δτι αί Ήνωμέναι Πολιτειαι έθεώρουν έαυτάς δεσμευμένας διά τής τιμής των νά άρνηθούν δπως συμπεριληφθούν εις τάς επανορθώσεις αί πολεμικαί δαπάναι, «διότι τούτο ήρχετο καταφανώς εις άντίφασιν προς δ,τι ήχθη ύφ’ ήμών νά άναμένη δ έχθρός» [4]. ’Εν τούτοις, οι Λόϋδ Τζώρτζ καί Κλεμανσώ κατώρθωσαν τελικώς νά υπερπηδήσουν τό έμπόδιον, διά τής έπεκτάσεως τών άστικών ζημιών, ούτως ώστε νά περιλάβουν αύται μεγάλα ποσά, άτινα, έν τή πραγμα-

1. **T a n s i l l , ένθ’αν. σελ. 17.**

2. L* H u i l l i e r , ένθ’άν. σελ. 145.

3. T a n s i 11, ένθ* άν. σελ 19.

4. G h . S e y m o u r , The Intimate Papers of Colonel House, Cambridge 1928, T. IV, σελ. 343.

τικότητι, ύπήγοντο εις την κατηγορίαν των πολεμικών δαπανών. Ούτως δ Βρεταννδς Πρωθυπουργός έπέμεινεν δπως εις τον κατάλογον τών επανορθώσεων περιληφθοΰν αί πολεμικαί συντάξεις καί οικογενειακά επιδόματα, τυχών της άμερίστου ύποστηρίξεως του γάλλου συναδέλφου του, ένώ εις άμφοτέρους ήτο γνωστόν δτι τα έν λόγω κονδύλια είχον άποκλεισθή τών δρων της ανακωχής. Ό Αμερικανός Πρόεδρος, άντί να παραμείνη πιστός εις την γραμμήν του, άπεδέχθη την καταφανή ταύτην παραβίασιν τών υποχρεώσεων τών Συμμάχων, δτε δε οι εμπειρογνώμονες του έτόνισαν αυτώ τό παράλογον τών προτάσεων τού Λόϋδ Τζώρτζ, άπήντησεν όργίλως: «Έ λογική, ή λογική![5]Αδιαφορώ τελείως διά την λογικήν* άπεφάσισα νά συμπεριλάβω τάς συντάξεις»[1]. Ή έν λόγω προσθήκη υπήρξε σημαντική, έφ* δσον αί ζημίαι ας έκάλυπτεν, άντεπροσώπευον πλέον τού ήμίσεος τού διεκδικουμένου ποσού. Κατ’ αυτόν τον τρόπον είσήχθη Σοβαρός νεωτερισμός, έν πρώτοις, διότι καθίστατο πλέον άμφισβητήσιμος ή αρχή, κατά δεύτερον δέ λόγον, διότι ή σημαντική διόγκωσις τής γερμανικής ύποχρεώσεως θά προεκάλει, ώς ήτο έπόμενον, ηύξημένην άντίστασιν τής Γερμανίας καί τέλος, διότι, τού ποσοστού της επί τών έπανορθώσεων μειωθέντος, ή Γαλλία θά έπεδείκνυεν έτι πλέον πείσμα εις την άπαίτησιν τών όφειλομένων αύτή, τών οποίων έφοβεΐτο δτι θά την άπεστέρουν [1 2].

Μεγάλη εύθύνη διά πάντα ταύτα βαρύνει την Μ. Βρεταννίαν, ήτις ού μόνον ήκολούθησε την σφαλεράν οδόν τής Γαλλίας, άλλά καί κατά κάποιον τρόπον έπηύξησε τό σφάλμα με ώρισμένας ύπερβολάς[3]. Εις τάς βουλευτικάς έκλογάς έν ’Αγγλία, κατά τά τέλη τού 1918, μόλις είχε τελειώσει ό πόλεμος, οι υποψήφιοι μετεχειρίσθησαν διά δημοκοπικούς λόγους ώς συνθήματα την καταστροφήν τής Γερμανίας, τήν δίκην τού Κάϊζερ κ.λ.π.

Καίτοι άντιλαμβανόμένος τό άδύνατον, δ Λόϋδ Τζώρτζ ήναγκάσθη, διά νά μή στερήση τό Κόμμα αυτού τού κυριωτέρου έκλογικοΰ του δπλου, δπως ύποσχεθή εις τούς Άγγλους τήν κεφαλήν τού Κάϊζερ (hang the Kaiser) καί τήν πλήρη άνάληψιν τών πολεμικών δαπανών (make them pay up to the last penny) [4].

*
* *

'Ως προς τάς επανορθώσεις, παρά τό κείμενον, ύπογραφέν, κατά τά φαινόμενα, άπό συμφώνου, Γάλλοι καί Βρεταννοί δεν ειχον τήν ιδίαν άντίληψιν.

1. **P h i l i p M . B u r n e t t , Reparation at the Paris Conference, New York 1940, T. I, σελ. 63-64.**
2. **L’ H u i l l i e r , δνθ’ άν. σελ. 145.**
3. **N i t t i , ένθ’άν. σελ. 181.**
4. **C r e s ρ i, £νθ’ άν. σελ. 384.**

Διά τούς πρώτους έπρόκειτο περί δικαιώματος, προκύπτοντος έκ μεγίστης ζημίας, ώς καί περί διαφόρων άπαιτήσεων σχετικών προς τάς πολεμικάς δαπάνας, συντάξεις κ.λ.π. Αί άναμνήσεις τού 1871 δεν ήτο δυνατόν ή νά κατευθύνουν το πνεύμα των Γάλλων καί δή των ιθυνόντων αύτών. Ό τρόπος καθ' δν έτέθη το πρόβλημα τούτο έπηρέασεν όλοκληρωτικώς την γαλλικήν πολιτικήν της περιόδου εκείνης, δεν ήτο δε άμοιρος της έπιδράσεώς του ή έπακολουθήσασα δημοσιονομική νωθρότης της Γαλλίας, εν των αιτίων τής οποίας δέον δπως άναζητηθή ενταύθα[1].

Διά τούς Βρεταννούς, ό έξαναγκασμός της Γερμανίας προς πληρωμήν είχε τήν έννοιαν «έντός των ορίων τού δυνατού». Ούτοι ήσαν ικανοποιημένοι έκ της ήττης επικινδύνου άνταγωνιστού, σφραγισθείσης διά τής καταστροφής τού πολεμικού του στόλου, ή πολιτική δμως της επιβολής σοβαρού οικονομικού βάρους έπί τής Γερμανίας περιωρίζετο υπό τού οικονομικού των συμφέροντος, καθ' όσον έντονός τις πτώσις τού γερμανικού συναλλάγματος θά παρεΐχεν αύτομάτως πριμοδότησιν εις τάς γερμανικάς έξαγωγάς, έπί ζημία τού βρεταννικού έμπορίου. Εντεύθεν ή διπλή ιδέα, τής οποίας ό Keynes ύπήρξεν ό θεωρητικός[1] [2], δτι, έάν ό άντικειμενικος σκοπός ήτο νά πληρώση ή Γερμανία, ή οφειλή της έπρεπε νά καθορισθή εις λογικόν ποσόν, έν συνεχεία δε νά εύνοηθή ή άνόρθωσίς της[3]. Ούτως ό «Economist» έγραφεν: «Ου μόνον ή οικονομική υγεία τής Εύρώπης είναι συνυφασμένη προς τήν τής Γερμανίας, άλλά, προς τούτοις, ή τελευταία είναι όφειλέτις έναντι των Συμμάχων δι[5] άπεριόριστα ποσά. Καί ό πλέον ηλίθιος έτι των πιστωτών γνωρίζει δτι δεν πρέπει νά έμποδίση τον οφειλέτην του δπως στρωθή εις τήν εργασίαν, δοθέντος δτι, κατ' αύτόν μόνον τον τρόπον **θά** καταστή δυνατόν νά πληρώση τάς όφειλάς του»[4].

Αί διασυμμαχικαί συζητήσεις ήχθησαν εις κρίσιμον σημεΐον έτι προ τής υπογραφής τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών. "Οτε ό Μπρόκντορφ - Ραντζάου έξέθεσεν τάς «παρατηρήσεις» τής γερμανικής άντιπροσωπείας έπί τών δρων τής ειρήνης, άνεγνώρισεν τήν ύποχρέωσιν άποκαταστάσεως τών ζημιών τών Χωρών εις τάς όποιας είσέβαλον οί Γερμανοί, άλλ' ώρθώθη κατά τής καταλήψεως τής Ρηνανίας, ώς καί κατά τών έξουσιών, αίτινες έδόθησαν εις τήν επιτροπήν τών έπανορθώσεων, περί ής κατωτέρω. Ούχ ήττον, ό Κλεμανσώ κατώρθωσε τελικώς δπως άπορριφθούν αί ώς άνω γερμανικαί απόψεις.

1. **L ' H u i l l i e r , £νθ. άν. σελ. 145.**
2. **M. K e y n e s , The Economic Consequences of the Peace.**
3. **C h a s t e n e t , £νθ' άν. σελ. 25.**
4. **«Economist» της 11ης 'Οκτωβρίου 1919.**

Προς δικαιολόγησαν του δι* έπανορθώσεις αιτήματος*, οί Σύμμαχοι ύπεχρέωσαν τούς ήττημένους δπως άναγνωρίσουν εαυτούς υπευθύνους «διά πάσας τάς άπωλείας και ζημίας», άς ύπέστησαν συνεπεία τού διά της έπιθέσεως της Γερμανίας καί των Συμμάχων της έκραγέντος πολέμου (άρθρον 231). Τούτο είχε δύο συνέπειας: μίαν ηθικής τάξεως (επίσημος διακήρυξις περί της ευθύνης των ήττημένων, ύποχρεούσα αύτούς δπως συνυπογράψουν άνεκκλήτως την άπόφασιν ταύτην) καί έτέραν οικονομικής φύσεως (αί περίφημοι «επανορθώσεις»). Άμφότεραι αί εν λόγω συνέπειαι έμέλλον ν' άποτελέσουν δυσβάστακτον βάρος διά την μεταπολεμικήν Εύρώπην, ή πρώτη προκαλούσα διαρκή άγανάκτησιν άπό γερμανικής πλευράς καί ή δευτέρα δημιουργούσα άτελευτήτους καί δισεπιλύτους περιπλοκάς οικονομικής φύσεως [1 2].

"Οθεν διά τού άνωτέρω άρθρου, τεθέντος επί κεφαλής τού περί έπανορθώσεων όγδοου μέρους τής Συνθήκης των Βερσαλλιών, οί Σύμμαχοι έβάσισαν τό δικαίωμά των διά την έπανόρθωσιν των προσγενομένων αύτοΐς ζημιών επί τής ενοχής τής Γερμανίας. Αί επανορθώσεις έκάλυπτον τάς εις τά άγαθά καί τά πρόσωπα έπενεχθείσας ζημίας, ήτοι τά έξοδα άνασυγκροτήσεως των πληγεισών περιοχών καί τάς πολεμικάς συντάξεις. Συμφώνως προς την υπό τών γάλλων συγγραφέων, κατά μεγίστην πλειοψηφίαν, υποστηριζομένην άποψιν, ή ρηθεΐσα διάταξις δεν είχε την έννοιαν ηθικής εύθύνης, ως ήρμηνεύθη υπό τής γερμανικής κοινής γνώμης, δηλονότι άποφάσεως κατά ένοχου, άλλ* έθετε δημοσιονομικήν εύθύνην, διεπομένην υπό τού άστικού καί ούχί τού ποινικού δικαίου. Έν πάση περιπτώσει, ή έναρξις ιστορικής διαμάχης έπί τών αιτίων τού πολέμου άπετέλεσε συγχρόνως κλονισμόν τών θεμελίων τών επανορθώσεων, έφ[5] δσον οί συντάκται τής Συνθήκης έκριναν φρόνιμον νά συνδέσουν τήν δι* επανορθώσεις ύποχρέωσιν με τά αίτια τής συγκρούσεως[3]. Εξαιρέσει δράκος άτόμων, άτινα έγνώριζον τί άκριβώς είχε συμβή εις τά παρασκήνια τής Αύτοκρατορικής Κυβερνήσεως κατά τάς παραμονάς τού 1914, ή όλότης τών Γερμανών ουδέποτε άπεδέχθη τήν περί ένοχής καί προ πάντων τήν περί συλλογικής εύθύνης άποψιν. Τήν άπέκρουσε σύσσωμος ή Γερμανία τώ 1919, μετά τής αύτής δέ άγανακτήσεως τήν άποκρούει καί σήμερον [4].

Ή διάταξις τού άρθρου 231 εύρίσκεται καί εις τάς λοιπάς Συνθήκας Ειρήνης τού 1919-1920 (λ.χ. άρθρον 177 τής Συνθήκης τού'Αγίου Γερμανού), δεν θά παρουσίαζε δέ άλλο ενδιαφέρον πλήν τού ίστορικοφιλοσοφικού, εάν δεν ήκολουθειτο υπό τού άρθρου 232, προβλέποντος δτι «αί Σύμμαχοι καί

1. **B a u m o n t , ένθ' άν. σελ. 64.**
2. **La P a c e P r o v v i s o r i a , σελ. 106.**
3. **R e n o u v i n , £νθ' άν. σελ. 168.**
4. **P o n c e t, ένθ' άν. σελ. 73.**

Συνησπισμέναι Κυβερνήσεις άναγνωρίζουν δτι οί πόροι της Γερμανίας δεν είναι επαρκείς—λαμβανομένης ύπ’ όψιν τής διαρκούς μειώσεως αυτών, άπορρεούσης έξ ετέρων διατάξεων τής παρούσης Συνθήκης — διά να εξασφαλίσουν πλήρη έπανόρθωσιν πασών τών άπωλειών καί ζημιών». Παρά ταύτα, αί Σύμμαχοι καί Συνησπισμέναι Κυβερνήσεις άπήτουν καί τό ήττημένον Κράτος άνελάμβανε τήν ύποχρέωσιν δπως έπανορθώση, κατά τούς ύπό τής Συνθήκης προβλεπομένους τρόπους, πάσας τάς εις τούς άστικούς πληθυσμούς προκληθείσας ζημίας, συμπεριλαμβανομένων τών πολεμικών συντάξεων έν γένει.

Οί νικηταί, μόνοι δικασταί, άπήγγελλον κατά του ήττημένου, δημοσία τιμωρουμένου, ήθικήν καταδίκην, άπαιτοϋντες συγχρόνως δπως αναγνώριση τό άδικον [X]. 'Ως προσφυώς παρατηρεί ό Νίττι[1] [2], «ούδέν είναι πλέον άχρηστον καί άσκοπον άπό τοϋ νά τίθεται ή μάχαιρα εις τον λαιμόν του εχθρού μετά την ήτταν του καί νά εξαναγκάζεται δπως δηλώση δτι δλα τά άδικα προέρχονται έξ ύπαιτιότητός του¯ ή δήλωσις κατ’ ούδέν χρησιμεύει εις τον νικήσαντα, καθ’ δσον δεν δύναται νά δώση σημασίαν εις ομολογίαν άποσπασθεϊσαν διά τής βίας, ούτε εις τον ήττηθέντα, καθ’ δσον γνωρίζει δτι ήθικώς ούδέν σημαίνει ή ύποχρέωσίς του όπως δηλώση έκεΐνο τό όποιον δέν πιστεύει, ούτε είς τούς τρίτους, διότι γνωρίζουν καλώς τάς συνθήκας ύφ’ άς έγένετο ή δήλωσις. Κατηγορητήριον εναντίον λαού τίνος ούδεμίαν έχει σχέσιν μέ Συνθήκην Ειρήνης». Οί Γερμανοί μέ άκαμπτον επιμονήν δέν θά έφησυχάσουν μέχρις δτου άνατραπή τό σύστημα τούτο τής ένοχοποιήσεως. Άπαιτούντες ήθικήν άποκατάστασιν, θά στηρίξουν τάς διά τήν «άνταπόδοσιν» ελπίδας των εις τήν πεποίθησιν δτι ή Συνθήκη «ωκοδομήθη έπί ψεύδους» καί δτι ό «γερμανικός λαός έσυκοφαντήθη»[3]. 'Ως έπλασαν τήν λέξιν «Diktat» διά νά στιγματίσουν τό σύνολον τής Συνθήκης, ούτως έδημιούργησαν έτέραν διά νά ύποδη>ώσουν τάς δημοσιονομικάς άπαιτήσεις τών Συμμάχων: δέν έπρόκειτο περί άποζημιώσεως, άλλά περί φόρου ύποτελείας, «das Tribut» [4].

Θέσαντες τήν αρχήν τής έπανορθώσεως τών ζημιών οί Σύμμαχοι δέν έφθασαν μέχρι τέλους, άλλ’ έκ φόβων, προ πάντων ψυχολογικών, έπεφύλαξαν είς μεταγενεστέρους υπολογισμούς τον καθορισμόν τού ακριβούς ποσού αύτών. Είς οΐον βαθμόν εϊχον άχθή αί έλπίδες τής κοινής γνώμης τών Συμμάχων Χωρών, άπέβαινεν άδύνατος μία μετριοπαθής έκτίμησις τού συνόλου καί κατά συνέπειαν άφήνετο είς μελλοντικήν ρύθμισιν ή φροντίς τού καθορισμού τού ποσού τών άπαιτήσεων, ώρίζετο δ’ ούχί έκεΐνο τό όποιον ή Γερμα-

1. **B a u m o n t, ένθ’ άν. σελ. 64.**
2. **N i 11 i, ίνθ’ άν. σελ. 64.**
3. **B a u m o η t, ένθ’ άν. σελ.**
4. **P o η c e t, ϊνθ’ άν. σελ. 72.**

νία ώφειλε νά πληρώση, άλλ* ο λόγος δι’ δν έπρεπε νά πληρώση. Πρώτος ό Κλεμανσώ, τη συμβουλή του Κλότζ, 'Υπουργού των Οικονομικών, έδήλωσεν δτι οίονδήποτε καί άν ήτο τό υπό τών εμπειρογνωμόνων καθορισθέν ποσόν, θά ήτο πολύ μακράν τών έλπίδων τού γαλλικού λαού καί δτι Κυβέρνησίς τις, άποδεχομένη προκαταβολικώς ώρισμένον ποσόν, δεν θά ήδύνατο νά παραμείνη εις την άρχήν [1].

Τή προτάσει άμερικανού έμπειρογνώμονος[1] [2], συνεφωνήθη δπως προς τον άνωτέρω σκοπόν συσταθή μόνιμος Επιτροπή έπανορθώσεων, άποτελουμένη εκ πέντε μελών, τεσσάρων μονίμων (’Αμερικανός, Γάλλος, Βρεταννός καί ’Ιταλός) καί ενός έναλλασσομένου, άναλόγως της περιπτώσεως (Βέλγος, Ίάπων, Σέρβος).

Μετά την άρνησιν τής κυρώσεως τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών, αί Ήνωμέναι Πολιτεΐαι ήρκέσθησαν νά άποστείλουν άνεπισήμους άντιπροσώπους. Ή ’Επιτροπή, άνεξάρτητος ούσα τής Κ. τ. Ε., ειχεν ώς έ'ργον την συλλογήν παρά τών ενδιαφερομένων Κυβερνήσεων πάντων τών άναγκαίων στοιχείων καί τήν εκδοσιν τελεσιδίκου άποφάσεως, μετά προηγουμένην άκρόασιν τών γερμανικών παρατηρήσεων, ώς καί έξέτασιν τών εκ μέρους τής Γερμανίας δυνατοτήτων πληρωμής. Συγκεκριμένως ή Επιτροπή θά συνέτασσε κατάστασιν περί τών όφειλομένων πληρωμών, όρίζουσα τάς έποχάς καί τον τρόπον έξοφλήσεως τού χρέους έντός χρονικού διαστήματος 30 ετών, αρχής γενομένης άπό 1ης Μαΐου 1921, ήτοι έπρόκειτο περί άναβλητικής λύσεως, συνεπαγομένης κατά βάθος μείωσιν τής πιστώσεως, διότι ήτο εύνόητον δτι δύο έτη μελετών δεν θά ήρον τά υφιστάμενα έμπόδια [3]. Μέχρι τής ώς άνω ήμερομηνίας ή Γερμανία ύπεχρεούτο νά καταβάλη, κατ’ άποκοπήν, 20 δισεκατομμύρια χρυσά μάρκα, εξ ών τά 2/5 κατά προτεραιότητα εις τό Βέλγιον. Ούτως έτέθη εις κίνησιν ή πολίτικο-οικονομική μηχανή τών έπανορθώσεων, άναστατώσασα περισσότερον οίασδήποτε άλλης τήν μεταπολεμικήν Εύρώπην. Τό ζήτημα τών έπανορθώσεων θά δηλητηριάζη επί πολλά έτη τήν πολιτικήν άτμόσφαιραν τής Εύρώπης, ή δέ Γερμανία θά έπωφεληθή αύτού διά νά δοκιμάση τήν δύναμιν άντιστάσεως τών παλαιών της άντιπάλων [4].

Ή εν τή Συνδιασκέψει υίοθετηθεΐσα στάσις υπήρξε λυπηρά άπό πολλών άπόψεων. Συνετέλει ώστε νά λησμονήται τό βάσιμον τών άπαιτήσεων καί επί πλέον νά δημιουργούνται ύπερβολικαί ελπίδες έπί τού ληφθησομένου ποσού. Συνεπώς, ένεθάρρυνεν άπό μιας πλευράς τούς Συμμάχους δπως άσκήσουν

1. **House et Seymour, ένθ’ άν. σελ. 205.**
2. **John Foster Dulles.**
3. **Renouviη, ένθ’ άν. σελ. 167.**
4. **Chastenet, &νθ* άν. σελ. 25.**

πίεσιν επί της Γερμανίας καί άπό της άλλης τήν τελευταίαν δπως άντιστή πεισμόνως, πράγμα δπερ εμελλε ν’ άποβή βραδύτερον καταστρεπτικόν διά τήν οικονομικήν εύεξίαν ολοκλήρου της Ύφηλίου. Οι γάλλοι συγγραφείς προσεπάθησαν νά άποδείξουν δτι ή Γερμανία ήδύνατο να πληρώση, πλήν δμως πάντα τα έπιχειρήματά των εκκινούν έκ του ίδιου σφάλματος, ύποθέτουν δηλαδή δτι οι Γερμανοί θά είργάζοντο διά τούς εχθρούς των μετά του αύτοΰ ζήλου μεθ’ ου είργάζοντο προπολεμικώς δι’ έαυτούς \ Ή Γερμανία, ώς όρθώς παρατηρεί ό Φερρέρο[1] [2], δεν ήδύνατο, διότι δεν ήθελε καί δεν ήθελε, διότι δεν ήδύνατο νά πληρώση ή μικρόν μόνον μέρος τής έπιβληθείσης αύτή άποζημιώσεως.

1. F e r r e r o, ένθ* άν. σελ.
2. F e r r e r o, ένθ* άν. σελ. 110.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε' *

ΑΙ ΑΠΟΙΚΙΑΙ

Πρόβλημα γερμανικών αποικιών. Σύστημα «εντολών»—Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα αυτόν. Συνέπειαι διανομής.

Μία των διαδοχικών κρίσεων τάς οποίας διήλθον αί έργασίαι της Συνδιασκέψεως ήτο καί ή περί της τύχης των γερμανικών άποικιών [1]. Τώ 1914, ή Γερμανία κατεῖχεν έκτεταμένα έδάφη έν ’Αφρική, τάς νήσους Μαριάνας καί Καρολίνας, νήσους τινάς τού Ειρηνικού καί, τέλος, τον σινικόν λιμένα τού Κιάο Τσέου. Έν ’Αφρική, οί Γερμανοί άντέστησαν επί άρκετον χρόνον άλλα βαθμηδόν άπώλεσαν πάσας τάς κτήσεις των, ως ήναγκάσθησαν νά εκκενώσουν τάς γερμανικάς νήσους τού Ειρηνικού.

Όμού μετά τού ζητήματος της όργανώσεως Κοινωνίας τών Εθνών, οί Σύμμαχοι έπελήφθησαν καί τού προβλήματος τούτου, άνακινηθέντος αίφνιδίως την 23ην ’Ιανουάριου υπό τού Λόϋδ Τζώρτζ, υπό τό πρόσχημα δτι ήτο

**** Βιβλιογραφία:***

Βλ. καί σελ. 1.

***Thomas Bailey,* Woodrow Wilson and the Lost Peace, New York 1944.**
***George Beer,* African Questions at the Paris Conference, New Tork 1925.**
***D. F. W. van Rees,* Les Mandats Internationaux, Paris 1927-28,Τόμοι2(σημαντικόν).**
***E. C. Ferri,* La Teoria dei Mandati Internazionali, Torino 1927.**
***Norman Bentwich,* The Mandates System, London 1930.**
***Quincy Wright,* Mandates under the League of Nations, Chicago 1930.**
***Duncan Hall,* Mandates, Dependencies and Trusteeships, Washington 1948.**
***Fr. Nitti,* La Disgregazione κ.λ.π.**
***M. Toscano,* II Problema Coloniale Italiano alia Conferenza della Pace, εις τήν Rivista di Studi Politici Internazionali, Firenze 1934, Τεύχη 111-IV.**
***A. M. Margalith,* The International Mandates, Baltimore 1930.**
***N. Macaulay,* Mandates, Reasons, Results, Remedies. London 1937.**
***Rayford W. Logan,* The African Mandates in World Politics, Washington 1948.**
***G. Mondaini,* L’Assetto Coloniale del Mondo dopo la Querra, Bologna 1921.**

1. Ν. Ι. Χ α τ ζ η β α σ ι λ ε ί ο υ , Περίγραμμα Διπλωματικής ‘Ιστορίας, (1919-1933), Άθήναι 1934, σελ. 7.

όλιγώτερον «περίπλοκον» των εύρωπαϊκών ζητημάτων [1]. Εις τδ πρόβλημα των άποικιών άνεφέρετο τδ 5ον έκ των 14 άρθρων του Ούίλσων, προβλέπον «έλευθέραν, δικαίαν καί απολύτως άμερόληπτον ρύθμισιν των άποικιακών διεκδικήσεων». Πλήν δμως, εν τη Συνδιασκέψει ούδεμία κατεβλήθη προσπάθεια πρδς έφαρμογήν τοιούτου κριτηρίου[1] [2]. "Οτε τδ πρώτον έτέθη επί τάπητος, κατά τ άνωτέρω, τδ ζήτημα τής διανομής των τέως γερμανικών άποικιών, ευρισκομένων ήδη άπασών, βάσει τού τετελεσμένου γεγονότος, εις χεΐρας των Συμμάχων, ύπεβλήθησαν διάφορα σχέδια, αί Εύρωπαικαί δε Δυνάμεις έκλινον υπέρ τής προσαρτήσεως. Ούχ ήττον, δ Ούίλσων έτάχθη ύπέρ τού συστήματος των «εντολών», τδ οποίον, πριν ή έ'τι συνέλθη ή Συνδιάσκεψής, ειχεν εφεύρει δ Στρατηγδς Σμάτς ώς μέσον τόσον αύξήσεως τής επιρροής τής Κ. τ. Ε. δσον καί άποφυγής προσαρτήσεως των άποικιών ύπδ τών Εύρωπαϊκών Δυνάμεων [3]. Κατά την γνώμην τού Ούίλσων, έπεβάλλετο δπως έξασφαλισθή ή πρόοδος καί ή εύημερία τών λαών, οίτινες δεν ήσαν είσέτι ικανοί νά αύτοδιοικηθούν συμφώνως πρδς τάς άντιλήψεις τού συγχρόνου πολιτισμού. Οί Γάλλοι δμως ούδένα ενθουσιασμόν έδειξαν διά τδ σύστημα τούτο, δπερ τελικώς, κατόπιν μάλλον ζωηρών συζητήσεων, έγένετο άποδεκτδν ύπδ τής Συνδιασκέψεως.

Εις τδ αποικιακόν ζήτημα δ Ούίλσων δεν έφάνη συνεπής πρδς τάς υποσχέσεις του, καθ’ δσον, έπηρεασθείς ύπδ τού Καθηγητού Μπίερ, δστις τδν συνώδευεν ώς έμπειρογνώμων έπί τών άποικιακών ύποθέσεων [4], εδήλωσεν, κατ’ ’Ιούλιον 1919, δτι ή Γερμανία «δεν έκυβέρνησεν άλλ[5] έξεμεταλλεύθη στυγνώς τάς άποικίας της, χωρίς νά ένδιαφερθή διά τά συμφέροντα ούδέ καί τά στοιχειώδη άνθρώπινα δικαιώματα τών κατοίκων των» [5].

Ή Συνθήκη τών Βερσαλλιών ορίζει (άρθρον 119) δτι ή Γερμανία παραιτεΐται παντός δικαιώματος της έπί τών ύπερποντίων αύτής κτήσεο>ν ύπέρ τών Συμμάχων καί Συνησπισμένων Δυνάμεων. Ήδη κατά Μάϊον 1919 ειχον διανεμηθή αί γερμανικαί άποικίαι ύπδ την επιφύλαξιν τής έγκρίσεως τής ύπδ σύστασιν Κ. τ. Ε., ήτις καί δεν παρέλειψε νά παράσχη ταύτην μετά παρέλευσιν 17 μηνών. Ή άρχή περί «εντολής», γενομένη άποδεκτή ύπδ

1. B a u m o n t , ένθ* άν. σελ. 58.

2. T a n s i l l , ένθ* άν. σελ. 21.

3. M o w a t , 2νθ’ άν. T. III.

4. Εις βιβλίον του συγγραφέν προ τής σ^γκλήσεως τής Συνδιασκέψεως Ειρήνης, ούτος συνήγαγε το συμπέρασμα δτι ή Γερμανία είχε πλήρως άποτύχει εις την άποικιακήν διοίκησιν (G e o r g e B e e r , African Question at the Paris Conference, New Tork 1925, σελ. 58-60).

5. T h o m a s B a i l e y , Woodrow Wilson and the Lost Peace, New Tork 1944, σελ. 167.

της Διασκέψεως, διετυπώθη βραδύτερον εις τδ άρθρον 22 του Συμφώνου τής Κ. τ. Ε., τδ οποίον προέβλεπεν ότι, διά νά άχθοΰν εις σημεΐον πλήρους αναπτύξεως ώρισμένοι λαοί, μή δυνάμενοι νά αύτοκυβερνηθοΰν, Δυνάμεις τινές, λόγω των πόρων, τής πείρας καί τής γεωγραφικής των θέσεως, θά έπρεπε νά άσκήσουν έπ’ αύτών κηδεμονίαν ως έντολοδόχοι τής Κ. τ. Ε. Τοιουτοτρόπως, ύπδ τδ πρόσχημα ή μάλλον τδ κάλυμμα τής «εντολής», έπραγματοποιεΐτο ή διανομή των τέως γερμανικών άποικιών, ήτις ήρχετο, έξ άλλου, νά έπισφραγίση τδ άποτέλεσμα των στρατιωτικών επιχειρήσεων, εις τάς όποιας ούδένα ρόλον έπαιξαν τά ιταλικά στρατεύματα [1]. Διά νά τηρηθούν δ[5] έτι περισσότερον τά προσχήματα, ώρίσθη ότι αί έντολοδόχοι Δυνάμεις θά ύπέβαλλον έτησίως εις την Κ. τ. Ε. εκθέσεις περί τού τρόπου, καθ’ δν έξεπλήρουν την άνατεθεΐσαν εις αύτάς έντολήν.

Οί νικηταί, διά νά δικαιολογήσουν τήν άπόσπασιν τών άποικιών άπδ τής Γερμανίας, προέβαλον ώς πρόσχημα την κακήν άποικιακήν διοίκησιν τών Γερμανών καί τήν ύπ’ αύτών έπιδειχθεΐσαν σκληρότητα κατά τήν καταστολήν τών εν Ν. ’Αφρική έκραγέντων επαναστατικών κινημάτων. Τδ πλευστόν τών έντολών διενεμήθη ύπδ τού Άνωτάτου Διασυμμαχικού Συμβουλίου τήν 6ην Μαιου, άπούσης τής ’Ιταλίας, δοθέντος ότι οί Όρλάνδο καί Σοννίνο, οίτινες ειχον αποχωρήσει τής Συνδιασκέψεως έν μεγάλη οργή, λόγω τού άπ* εύθείας πρδς τδν ’Ιταλικόν Λαόν μηνύματος τού Ούιλσων, ώς θά άναπτυχθή εις έπόμενον κεφάλαιον, έπανήλθον εις Παρισίους τήν πρωίαν τής 7ης Μαιου, ή δε συνεδρίασις τού άπογεύματος ούδέν έτερον έπραξεν ή νά έπικυρώση τήν κατά τήν προτεραίαν ληφθεΐσαν άπόφασιν [1 2]. Εις τάς άντιρρήσεις τών ’Ιταλών, στηριζομένων επί τού άρθρου 13 τής Συνθήκης τού Λονδίνου τής 26ης ’Απριλίου 1915, ό λόρδος Μπάλφουρ άντέταξεν — τήν άποψίν του δε υιοθέτησαν καί οί Γάλλοι — ότι τδ έν λόγω άρθρον άνεφέρετο εις τήν αυξησιν τών άποικιακών κτήσεων τής Μ. Βρεταννίας καί Γαλλίας καί ούχί εις τδ σύστημα τών έντολών. Τήν μερίδα τού λέοντος έλαβον ή Γαλλία καί ή Μ. Βρεταννία (άρθρα 119 καί 127) καί ή μεν πρώτη απέκτησε τδ Τογκό καί τδ Καμερούν, ή δε δευτέρα τήν Ταγκανίκαν. Έντολαί έδόθησαν ωσαύτως εις τάς Βρεταννικάς Κτήσεις (ή Νοτιοαφρικανική Ένωσις τήν Νοτιοδυτικήν Γερμανικήν ’Αφρικήν, ή Αυστραλία τδ ’Αρχιπέλαγος Βίσμαρκ, ή Ν. Ζηλανδία τάς νήσους Σαμόα), τήν Πορτογαλίαν (μικρά περιοχή έν τή ’Ανατολική ’Αφρική), τδ Βέλγιον (έδάφη τινά εις τά σύνορα τού Κογκδ) καί τήν ’Ιαπωνίαν (τέως γερμανικαί νήσοι τού Ειρηνικού, βορείως τού ’Ισημερινού). Έκ τής τελευταίας

1. R e n o u Y i n , £νθ* άν. σελ.
2. D u r o s e 11 e, 2νθ* άν. σελ. 63.

διανομής έξωργίσθη ή αμερικανική κοινή γνώμη, δυσάρεστη θεΐσα διά τήν είς τήν 'Ιαπωνίαν δοθεΐσαν εντολήν.

*

* *

Τδ σύστημα των «εντολών» παρουσίασε τδ πλεονέκτημα δτι, νομικώς, δεν έπρόκειτο περί προσαρτήσεων καί συνεπώς ^έν θά παρείχοντο αντισταθμίσματα είς κράτη, είς τά όποια είχε δοθή σχετική ύπόσχεσις, ώς λ. χ. ή 'Ιταλία. 'Επί πλέον, Θά έπεταχύνετο ή επεξεργασία τοϋ Χάρτου της Κ. τ. Ε.[1]. Έξ άλλου, άπετέλει τοϋτο εν βήμα προόδου έν σχέσει πρδς παν προηγούμενον σχέδιον διά τδν έλεγχον τών μή προηγμένων είσέτι λαών, καθ' δσον, ώς άνεφέρθη ήδη, ύπεχρέου τάς έντολοδόχους Δυνάμεις δπως υποβάλλουν έτησίως έκθεσιν πεπραγμένων, μή άσκούσας, τουλάχιστον φαινομενικώς, πλήρη κυριαρχίαν έπί τών ύπδ εντολήν εδαφών. Ούχ ήττον, έφ' δσον σχεδδν άνά πάσαν περίπτωσιν διεκυβεύοντο, λόγω τών αύτοκρατορικών των άναγκών, εμπορικά καί πολιτικά συμφέροντα τών έντολοδόχων Δυνάμεων είς τά ύπδ τήν κηδεμονίαν των τεθέντα εδάφη, τδ δλον σύστημα έχώλαινε σοβαρώς έν τή πράξει. Τω όντι, δεν ήτο δυνατδν νά λειτουργήση τοϋτο ίκανοποιητικώς έντδς τοϋ πλαισίου ιμπεριαλιστικής τάξεως πραγμάτων, είς τδ σημεΐον δέ τοϋτο έγκειται καί τδ θεμελιώδες σφάλμα, δηλονότι, οΰχί είς τδν τρόπον καθ' δν διωκοϋντο αί ύπδ έντολήν χώραι, άλλ' είς τδ γεγονός δτι έπεχειρεΐτο νά τεθή είς εφαρμογήν ή πολιτική αδτη έντδς ιμπεριαλιστικού πλαισίου. 'Εντολή, άνατεθεϊσα είς Δύναμιν, έχουσαν ήδη τάς άποικίας της, ήτο μοιραΐον νά ύποστή είς μεγάλην κλίμακα τήν έπιρροήν τής ιμπεριαλιστικής πολιτικής αυτής[12].

Ή προαναφερθεΐσα διανομή, έξοργίσασα τήν Γερμανίαν, ήν έκήρυσσεν άναξίαν δπως κυβερνά έγχρώμους λαούς, έπλήγωσε βαθέως καί τήν ιταλικήν κοινήν γνώμην, τδ αίσθημα δέ τοϋτο, μή φανερωθέν είσέτι τώ 1919, έξεδηλώθη άπδ τής άνόδου τοϋ Φασισμού είς τήν αρχήν. 'Ως ήδη άνεφέρθη, ή διανομή τών τέως γερμανικών άποικιών άφησεν έξω τοϋ νυμφώνος τούς 'Ιταλούς. Καί ναι μέν βραδύτερον ή 'Ιταλία άνεγνώρισε τάς συμφωνίας, άλλά έπραξε τοϋτο μέ τήν ύστεροβουλίαν δτι θά έλάμβανεν άλλαχοΰ άντιστάθμισμα, πράγμα δπερ τελικώς δεν έγένετο. 'Ενταύθα άνευρίσκεται ό λόγος τής ιταλικής πικρίας διά τήν Συνθήκην τών Βερσαλλιών, τής εισβολής είς τήν 'Αβησσυνίαν τφ 1935 καί τής κατά τής Γαλλίας έπιθέσεως τοϋ 1940[3]. Ό θεν, ή Συνθήκη τών Βερσαλλιών διέπραξεν σοβαρόν πολιτικόν σφάλμα, άποκλείσασα τήν

1. **D u r o s e l l e , £νθ' άν. σελ.**
2. **I n g r a m , ενθ' άν. σελ.**
3. **B a i l e y , ϊνθ' άν. σελ. 266.**

Ίτα>ίαν της διανομής των τέως γερμανικών αποικιών. Έάν έλάμβανε καί αυτή άνάλογον μερίδα, θά έδημιουργεΐτο άβυσσος μεταξύ αυτής καί τής Γερμανίας, θά άπεσπάτο τής τελευταίας καί ίσως δεν θά συνέβαινον δσα έπηκολούθησαν την άνοδον τού Μουσσολίνι εις τήν εξουσίαν [1].

Αί γερμανικαί άποικίαι θά έπρεπε νά ύπολογισθούν ώς πιστωτικόν κονδύλιον τού λογαριασμού τών επανορθώσεων, δι’ δ καί μεγάλη ύπήρξεν ή άγανάκτησις τών Γερμανών προ τής άρνήσεως τών Συμμάχων νά δεχθούν τον έν λόγω υπολογισμόν. Ή άποδοχή τού γερμανικού αιτήματος θά άπήλλασσε τό Ράιχ τής μετέπειτα ταπεινώσεως τής άπωλείας τών υπερπόντιων κτήσεών του ύπο το πρόσχημα τών άνθρωπιστικών λόγων [1 2]. Οί Σύμμαχοι ήδύναντο ασφαλώς νά στερήσουν την Γερμανίαν τών άποικιών της, άλλα ποιος ό λόγος νά ίσχυρισθούν δτι κίνητρον τής ένεργείας των ύπήρξεν ή σκληρότης τών Γερμανών, δταν σκεφθή τις δτι ούδεμία άποικιακή Δύναμις έψείσθη κατά καιρούς άναλόγων ή καί χειροτέρων άπανθρώπων μεθόδων; Αί περιτταί αδται ταπεινώσεις προητοίμασαν άναμφισβητήτως τήν όδον διά την τραγωδίαν τού 1939[3].

1. **N i t t i , La Disgregazione, σελ. 40.**
2. **B a i l e y , ένθ’ άν. σελ. 167.**
3. **T a n s i 11, ένθ* άν. σελ. 23.**

Η ΚΡΙΣΙΣ ΤΟΤ ΦίΟΤΜΕ

Ή Μυστική Συμφωνία τον Λονδίνου τής 26. 4.1915. Αί ίταλικα'ι διεκδικήσεις, τό πρόβλημα τον Φιονμε καί ή αδιάλλακτος στάσις τοϋ Ουΐλσων έναντι των 'Ιταλών. Άποχώρησις των Όρλάνδο καί Σοννίνο από τήν Συνδιάσκεψιν καί σννέπειαι ταντης.

’Αμέσως μετά τήν έκ των γαλλικών διεκδικήσεων έπί τής Ρηνανίας καί τοϋ Σάρ προκύψασαν κρίσιν, έπηκολούθησεν ή σχετική προς τάς ίταλικάς διεκδικήσεις και είδικώτερον προς τδ Φιοϋμε. Ή ούτως άποκληθεΐσα «άδριατική κρίσις» άπησχόλησεν έπί μακρδν τήν Συνδιάσκεψιν, τής οποίας μάλιστα έν δεδομένη στιγμή ήπείλησε τάς έργασίας μέ πλήρη αποτυχίαν, ώς έκ τής σοβαρας συγκρούσεως, ήν προεκάλεσεν έντδς των κόλπων τοϋ Συμβουλίου των Τεσσάρων.

"Αμα τή έκρήξει τοϋ πολέμου, ή ’Ιταλία, καίτοι μέλος τής Τριπλής Συμμαχίας, είχε σπεύσει νά δηλώση ουδετερότητα, μή βραδύνασα, έν τούτοις, νά Ιλθη εις έπαφήν μετ’ άμφοτέρων των έμπολέμων μερών, έν τή έπιδιώξει *

Βιβλιογραφία:
Βλ. καί σελ. 1.

L. Aldrovandi- Marescotti, **Guerra Diplomatica. Ricordi e Frammenti di Diario, Verona 1943.**
Carlo Sforza, **Costruttori e Dislmttori, Roma 1945.**
Federico Curato, **La Conferenza della Pace (1919-20), T. II, Milano 1922.**
R. S. Baker, **Woodrow Wilson and the World Settlement, New York 1922.**
M. Toscano, **II Patto di Londra, Bologna 1934.**
A. Giannini, **Trattati ed Accordi per la Pace Adriatica, Roma 1923.**
P. H. Michel, **La Question de FAdriatique 1914-18, Paris 1938.**
R. Ahrecht-Carrie, **Italy at the Paris Peace Conference, New York 1938.**
L. Peteani, **La Posizione Internazionale di Fiume dall’ Armistizio all’ Annessione, Firenze 1940.**
A. D'Alia, **La Dalmazia nella Storia e nella Politica nella Guerra e nellaPace, Roma 1928.**
E. Susmel, **La Citta di Passione, Fiume, negli anni 1914-1920, Milano 1921.**

του μεγαλυτέρου δυνατού κέρδους, ώς τιμήματος ενδεχόμενης έπεμβάσεώς της X. Εις τον οίονεί πλειοδοτικόν διαγωνισμόν ήτο επόμενον να προτιμηθούν οι Σύμμαχοι, έφ’ όσον, παρά τάς επιμόνους συστάσεις καί προτροπάς τού ισχυρού της εταίρου, ή Αύστρουγγαρία δεν άπεδέχετο νά ένδώση πλήρως, παραχωρούσα ολόκληρον τό Τρέντο εις τούς ’Ιταλούς, ώς έπραξεν άδιστάκτως ή Συνεννόησις. 'Η τελευταία, έπειγομένη νά προσεταιρισθή την ’Ιταλίαν, συνέπεια των πολεμικών δυσχερείων ενώπιον των όποιων εύρίσκετο καί κυρίως τής έπαπειλουμένης καταρρεύσεως τού άνατολικού μετώπου, συνήψε την μυστικήν Συμφωνίαν τού Λονδίνου τής 26ης ’Απριλίου 1915, βάσει τής όποιας, κατά Μάϊον, έξήλθεν ή ’Ιταλία είς τόν πόλεμον παρά τό πλευρόν των Συμμάχων. Κατά την Συμφωνίαν, ή ’Ιταλία: α) θά εδικαιούτο νά προσάρτηση τό Ν. Τυρόλον μέχρι τού Μπρέννερο, τό Τρέντο, την Τεργέστην μετά τής Ίστρίας καί, τέλος, μέγα μέρος τής Δαλματίας* β) θά καθίστα προτεκτοράτον αύτής την ’Αλβανίαν, γ) θά προσήρτα την Δωδεκάνησον, δ) έν περιπτώσει καθ’ ήν ή Γαλλία καί ή Μ. Βρεταννία έπεξέτεινον τάς έν ’Αφρική άποικίας των, θά έλάμβανε δίκαια άνταλλάγματα, διά τής διαρρυθμίσεως των συνόρων τής ’Ερυθραίας, Σομαλίας καί Λιβύης, καί ε) έν περιπτώσει μερικού ή δλικοΰ διαμελισμού τής ’Ασιατικής Τουρκίας, θά έλάμβανε, διά λόγους μεσογειακής ισορροπίας, έδάφη είς την περιοχήν τής ’Αττάλειας (άρθρον 9)[1 2].

Τήν 19ην ’Απριλίου 1919, ό Όρλάνδο έξέθεσεν ένώπιον τού Συμβουλίου των Τεσσάρων τάς ίταλικάς διεκδικήσεις, συνισταμένας: 1) προς βορράν, είς τήν έξασφάλισιν των «φυσικών συνόρων», κυρίως διά στρατηγικούς λόγους, 2) είς τήν έξασφάλισιν τού άδιαιρέτου τής Ίστρίας, καθ’ δσον, άλλως, ή Τεργέστη «θά εύρίσκετο υπό τήν απειλήν των έχθρικών πυροβόλων», 3) είς τήν προσάρτησιν τού λιμένος τού Φιούμε μετά τής περιοχής του, δι’ ήν έπεκαλέσθη τήν αρχήν τής έλευθέρας αύτοδιαθέσεως των λαών, προσθέσας δτι τό ζήτημα ήγέρθη ύπ’ αύτών τούτων τών κατοίκων τής πόλεως, έκφρασάντων διά τού άπό 30. 10. 1918 δημοψηφίσματος τήν έπιθυμίαν δπως ή πόλις καταστή ιταλική, συνεπείς δέ τούτου ή ’Ιταλία είχε καθήκον νά υποστήριξή τό έν λόγφ αίτημα, καί 4) είς τήν προσάρτησιν τής Δαλματίας μετά τών νή-

1. P. R e n o u v i n , La Crise Europ6enne et la Premiere Guerre Mondiale, Paris 1948, σελ. 297.

2. Tό άρθρον 9 ορίζει: «.............. At Μ. Βρεταννία, Γαλλία καί Ρωσία άναγνωρίζουν δτι ή ’Ιταλία ένδιαφέρεται διά τήν διατήρησιν της Ισορροπίας είς τήν Μεσόγειον καί δτι θά έδει, έν περιπτώσει μερικής ή ολικής διανομής τής ’Ασιατικής Τουρκίας, νά λάβη δικαίαν μερίδα είς τήν μεσογειακήν περιοχήν, έγγύς τής Άτταλείας .. Έάν αί Μ. Βρεταννία, Γαλλία καί Ρωσία καταλάβουν, διαρκοΰντος τού πολέμου, έδάφη τής ’Ασιατικής Τουρκίας, ή έγγύς τής Άτταλείας μεσογειακή περιοχή θά έπιφυλαχθή διά τήν ’Ιταλίαν, ήτις θά δικαιούται δπως τήν καταλάβη».

σων αυτής, έπικαλεσθείς άφ' ενός μεν τούς στρατηγικούς λόγους, δηλαδή δτι ή Ιταλία δεν θά ήτο άσφαλής έάν δεν διέθετεν άμυντικάς βάσεις και εις την άνατολικήν πλευράν της Άδριατικής, άφ' έτέρου δε τούς έθνικούς και ιστορικούς λόγους: Δεν είχε δικαίωμα ή 'Ιταλία επί της περιοχής ταύτης, ή οποία εις τόσα σημεία είχε διατηρήσει τά άποτυπώματα τού ένετικοΰ πολιτισμού

Κατά ταύτα, πλήν των υπεσχημένων διά της Συμφωνίας τού Λονδίνου, οι Ιταλοί διεξεδίκουν καί τον λιμένα τού Φιοΰμε, δν δμως ή αύτή Συμφωνία, διά τού άρθρου 4 αύτής, άπέκλειε των εδαφών, άτινα θά έδίδοντο εις την Ιταλίαν [1] [2], καί τον παρεχώρει εις την Κροατίαν. Πράγματι, ο Σοννίνο δεν είχε ζητήσει τότε τό Φιούμε διά την 'Ιταλίαν, εις εποχήν μάλιστα καθ' ήν θά ήδύνατο νά ύπαγορεύση τούς δ ρους του εις τάς Δυτικάς Δυνάμεις, έκ τής άποδοχής των όποιων έξηρτάτο, κατά τά προλεχθέντα, καί ή έξοδος τής Χώρας του εις τον πόλεμον[3]. 'Αλλά τό ζήτημα περιεπλέκετο έτι περαιτέρω έκ τού γεγονότος δτι ή 'Ιταλία, έφ* δσον κύριος εχθρός της ήτο ή Αύστρουγγαρία, δεν είχε δεσμευθή υπό των δρων τής μετ' αυτής ύπογραφείσης άνακωχής, κατά Νοέμβριον 1918, δπως συνάψη ειρήνην επί τή βάσει των 14 άρθρων τού Ούΐλσων. Πλήν δμως, ή 'Αμερική είσήλθεν εις τον πόλεμον, των 14 άρθρων γενομένων άνεπιφυλάκτως δεκτών υπό τών Συμμάχων, οιτινες προσέβλεπον εις τήν άμερικανικήν έπέμβασιν ώς εις την τελευταίαν των ελπίδα, μετά τήν διάλυσιν τού ρωσικού μετώπου, μεταξύ δε τών αρχών τούτων συγκατελέγετο καί ή άποκήρυξις τών μυστικών συνθηκών ώς res inter alios acta. Έπί πλέον αί Ήνωμέναι Πο>ιτεΐαι, δτε είσήλθον εις τον πόλεμον, δέν έλαβον γνώσιν, τούλάχιστον έπισήμως, τής Συμφωνίας τού Λονδίνου, ούδέ έλήφθη πρόνοια από 'Ιταλικής πλευράς δπως, άμα τή συνάψει της, άνακοινωθή αυτή εις τήν Σερβίαν, ήτις, εύρισκομένη τότε υπό δυσχερεστάτας συνθήκας, δέν ήτο άπίθανον νά τήν ειχεν άποδεχθή.

Πάντως, άπαντώντες εις τον Όρλάνδο, τόσον ό Λόϋδ Τζώρτζ δσον καί ό Κλεμανσώ έδήλωσαν δτι ήσαν έτοψ,οι νά έκτελέσουν τούς δρους τής Συμφωνίας ήν ειχον υπογράψει αί χώραι των, άλλ' ούχί καί νά υποστηρίξουν τήν έπί τού Φιούμε διεκδίκησιν. Διότι ή Συμφωνία έπρεπε νά έφαρμοσθή έν τω συνόλω αύτής, οπότε τό Φιούμε παρεχωρεΐτο εις τήν Κροατίαν. Είδικώτερον, ό Λόϋδ Τζώρτζ ήμφεσβήτησε καί τήν ορθότητα τού έπικληθέντος έπιχειρήματος περί έφαρμογής τής αρχής τής έλευθέρας αύτοδιαθέσεως τών λαών, δοθέντος δτι τό ιταλικόν στοιχεΐον άπετέλει τήν μεγίστην πλειοψηφίαν μόνον

1. L. Al d r o v a n d i-M a r e s c o 11 i, Guerra Diplomatica, Ricordi e Frammenti di Diario, Verona 1943, σελ. 222-225.

2. Cur at o, ενθ* άν., Τ. II, σελ. 8.

3. N i 11 i, L'Europa etc., σελ. 76.

εις την μακράν παλαιάν πόλιν, ενώ τά περίχωρα αύτής κατωκούντο σχεδόν άποκλειστικώς υπό Σλαύων L 'Ο Ούΐλσων, με άκλόνητον άδιαλλαξίαν, άντέταξεν τό δικαίωμα των Νοτιοσλαύων δπως λάβουν τόσον τό Φιούμε δσον καί την Δαλματίαν, χαρακτηρίσας την άντίθετον λύσιν ώς έχθρικήν κατ' αυτών πράξιν. Καίτοι παρεδέχθη ουτος δτι ή Ιταλία δεν έδεσμεύετο υπό τών 14 άρθρων[1] [2], έφάνη άνένδοτος ώς προς την άποδοχήν της Συμφωνίας του Λονδίνου ώς βάσεως τής Συνθήκης Ειρήνης, καθ' δσον, πλήν του άσυμβιβάστου αύτης προς την αρχήν τής άποκηρύξεως τών μυστικών Συνθηκών, ήρχετο είδικώτερον εις άντίθεσιν προς τούς 9ον καί 11 ον δ ρους αυτού: Κατά τόν πρώτον «ή ρύθμισις τών συνόρων τής'Ιταλίας έδει νά γίνη βάσει λίαν εύκρινοΰς γραμμής διαχωρισμού τών εθνοτήτων» καί κατά συνέπειαν ήτο κυριολεκτικώς άνεφάρμοστος εις τήν Ἴστριαν καί την Δαλματίαν, δπου οί ίταλόφωνοι πληθυσμοί άπετέλουν πυρήνας μόνον* κατά τόν δεύτερον, «............ εις τήν Σερβίαν θά δοθή έλευθέρα καί άσφαλής διέξοδος εις τήν θάλασσαν», ώς εκ τούτου πώς ήτο δυνατόν καί δίκαιον νά στερηθή ή Νοτιοσλαυια λιμένος τού όποιου ολόκληρος ή ένδοχώρα τή άνήκεν; τό Φιούμε, έτόνισεν ό Αμερικανός Πρόεδρος, είναι μόνον μία νησίς ιταλικού πληθυσμού, μή ύπαγομένη έντός τών ιστορικών συνόρων τής 'Ιταλίας [3], καί εν τοιαύτη περιπτώσει «διατί νά μή διεκδικήση αυτή ώσαύτως τήν Νέαν 'Υόρκην δπου ζούν δύο έκατομμύρια Ιταλών;»[4]. Έν όλίγοις, δ Ούΐλσων έπωφελήθη διά νά καταγγείλη τήν ιταλικήν πολιτικήν, ήτις, ενώ διεξεδίκει τό Φιούμε έν όνόματι τής αρχής τής έλευθέρας αύτοδιαθέσεως τών λαών, δεν άνεγνώριζε ταύτην εις τούς κατοίκους τής Δαλματίας.

'Η διαμάχη διήρκεσεν επί έβδομ,άδας* οί Όρλάνδο καί Σοννίνο έπανέλαβον κατά κόρον τά αίτήματά των καί τά έπιχειρήματά των διά τό Φιούμε καί τήν Δαλματίαν, χο^ρίς δμως καί νά κάμψουν επ' ελάχιστα τήν άντίθεσιν τού Ούίλσων, δστις είχε τήν έντύπωσιν ή έδείκνυεν δτι έπίστευεν δτι ή ιταλική κοινή γνώμη ήτο με τό μέρος του καί δτι οί έν Παρισίοις ίταλοί άντιπρόσωποι δεν ήσαν οί άληθεΐς φορείς τού αισθήματος τής μάζης τού ιταλικού λαού, άλλά μιας μικράς μόνον όμάδος ιμπεριαλιστών καί σωβινιστών [5]. Ούτω, τήν 23ην 'Απριλίου, άνευ οίασδήποτε προσυνεννοήσεως μετά τής 'Ιταλικής Κυβερνήσεως, εδωσεν ούτος εις το 'Αμερικανικόν Γραφειον Τύπου μήνυμα προς δημοσίευσιν εις τάς εφημερίδας. Διά τούτου, άπευθυνόμενος άπ' εύθείας προς τόν ιταλικόν λαόν, ό Ούΐλσων έδήλου δτι ή 'Ιταλία ούδέν είχε δικαίωμα

1. **A l d r o v a n d i , ενθ[5] άν. σελ.**
2. **B a k e r , £νθ[5] άν. Τ. II, σελ. 133.**
3. **A l d r o v a n d i , ένθ[5] άν. σελ. 229.**
4. **B a u m o n t , ενθ[5] ά ν . σελ. 7 5 .**
5. **L a P a c e P r o v v i s o r i a , σελ.**

έπί τοϋ Φιοΰμε, φυσικής διεξόδου εις την θάλασσαν των παραδουνάβιων κρατών, συγχρόνως δέ προέβαλλεν ισχυρά έπιχειρήματα κατά τής Συμφωνίας τοϋ Λονδίνου. 'Ενώπιον τής ένεργείας ταύτης, δεν άπέμενεν εις τον Όρλάνδο ή νά δείξη ότι έχει τό κΰρος νά έκπροσωπή τον ιταλικόν λαόν, επανερχόμενος είς Ρώμην καί άνανεών, τρόπον τινά, τήν λαϊκήν του εντολήν, πράγμα δπερ καί έπραξεν, άναχωρήσας έκ Παρισίων τήν 24ην 'Απριλίου όμοϋ μετά τοϋ Σοννίνο. Όθεν, ή 'Ιταλική 'Αντιπροσωπεία άπεσύρθη κατ' ούσίαν τής Συνδιασκέψεως. Άμφότεροι, Πρωθυπουργός τε καί 'Υπουργός των 'Εξωτερικών, έξέθεσαν τό ζήτημα προ τοϋ Κοινοβουλίου, έπιτυχόντες λαμπράν νίκην. Διέπραξαν δμως τό λάθος, έξ έαφαλμένων υπολογισμών, νά παρατείνουν τήν έν Ρώμη παραμονήν των, αντί νά άναχωρήσουν άμέσως διά Παρισίους, άναμένοντες δτι οί Τρεις θά τούς άνεκάλουν έκεϊσε. Άντιθέτως, οί τελευταίοι, έξοργισθέντες έκ τής καθυστερήσεως ταύτης, συνέχισαν τάς έργασίας των, έπωφελήθησαν δέ τής ιταλικής άπουσίας διά νά λάβουν αποφάσεις, ένδιαφερούσας καί τήν 'Ιταλίαν έν Μ. 'Ασία καί έν 'Αφρική. Ούτως, οί Όρλάνδο καί Σοννίνο, μή δυνάμενοι νά παρατείνουν έ'τι περαιτέρω τήν έν Ρώμη παραμονήν των, έπανήλθον τήν 6ην Μαίου είς Παρισίους, διά νά παραστοΰν τήν έπομένην είς τήν έπίδοσιν τών δρων τής Συνθήκης Ειρήνης είς τούς Γερμανούς. Μετά τήν έπάνοδόν του, ό Όρλάνδο προέτεινεν δπως τό ζήτημα τοϋ Φιοΰμε ρυθμισθή δι' άπ' ευθείας διαπραγματεύσεων μεταξΰ Γιουγκοσλαύων καί'Ιταλών, άλλ' είχε νά άντιμετωπίση καί αδθις τον Ούΐλσων δστις, διά νά άποτύχη ή ιταλική άποψις, είχε θέσει είς τήν πλάστιγγα ολόκληρον τό προσωπικόν του κΰρος, μέ συνέπειαν νά ύπονομεύση τήν 'Ιταλικήν Κυβέρνησιν είς τάς βάσεις της, άνατραπεϊσαν τήν 19ην 'Ιουνίου, διότι δεν ήδυνήθη νά «ύπερασπισθή τά άδριατικά συμφέροντα τής 'Ιταλίας». Τό ζήτημα τοϋ Φιοΰμε τελικώς δεν έλύθη υπό τής Συνδιασκέψεως, άλλά βραδύτερου, πραξικοπηματικώς, ώς θά ϊδωμεν περαιτέρω.

Οί 'Ιταλοί έθεώρησαν τήν έπί τοϋ Άδριατικοΰ στάσιν τών Συμμάχων ώς «έπονείδιστον άδικίαν» κατά τής Χώρας των, τοσούτω μάλλον καθ' δσον ήσαν πεπεισμένοι δτι δεν έτηρήθησαν τά ύπεσχημένα διά τής Συμφωνίας τοϋ Λονδίνου καί δτι ή απώλεια τοϋ Φιοΰμε έσήμαινε διακύβευσιν τής νίκης· 'Εντεύθεν ή μήνις τοϋ ιταλικού λαοϋ κατά τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών καί ό προσανατολισμός του προς τό στρατοπέδου τών δυσηρεστημένων, παρά τό γεγονός δτι ή 'Ιταλία, ή πολεμική συμβολή τής οποίας δέν ύπήρξεν άξιόλογος, έξήλθεν πλέον ή κερδισμένη τοϋ πολέμου, εφ' δσον, πλήν τών έδαφικών κερδών καί τής έξασφαλίσεως τών «φυσικών συνόρων» κατά μήκος τών "Αλπεων, άπηλλάγη διά παντός τής άπειλής τοϋ τέως ίσχυροΰ γείτονος, τής Αύστρουγγαρίας. Ό Σοννίνο, έντιμος μέν άλλά πείσμων καί στενής άντιλήψεως άνθρωπος, άπερροφήθη, ώς άλλωστε καί ό Όρλάνδο, είς υπέρμετρου

βαθμόν υπό των ζητημάτων του Φιουμε καί της Δαλματίας, εις σημεῖον ώστε να άποβή άσήμαντος ό ρόλος τής 'Ιταλικής Αντιπροσωπείας. Ή Ιταλία ούδέν βάρος έσχεν έν τή Συνδιασκέψει τής Ειρήνης [1]. Κατ' ευστοχον παρατήρησιν του Σφόρτσα, «ό Σοννίνο ώδήγει τό ιταλικόν σκάφος εις βράχους τινάς τής Άδριατικής, λησμονών τάς άποικίας, τάς έντολάς, τάς πρώτας υλας, τά πολεμικά χρέη, παν δ,τι ειχεν άξίαν», θελήσας οὕτω νά έμποδίση την ένοποίησιν του γιουγκοσλαυϊκοῦ έθνους, ένω αυτή άπετέλει τήν καλλιτέραν έγγύησιν περί μη άναβιώσεως εις τό μέλλον τής Αύστρουγγαρίας[1] [2]. Έξ άλλου, ή διατήρησις τής τελευταίας, έστω καί σοβαρώς έξη σθένη μένης, άπετέλει αύτονόητον προϋπόθεσιν τής έκτελέσεως των δρων τής Συμφωνίας του Λονδίνου, ένω ή έπελθοῦσα πλήρης διάλυσις τής Άψβουργικής αυτοκρατορίας έπέβαλλεν άναθεώρησιν των συμπεφωνημένων, άκόμη καί άν δεχθώμεν δτι υπήρχε δυνατότης έφαρμογής των μυστικών Συνθηκών, κατόπιν τών προεκτεθέντων περί τής έκ μέρους τών 'Αμερικανών άποκηρύξεως αύτών. Πράγματι, τό πρόβλημα τής άδριατικής άσφαλείας διά τήν 'Ιταλίαν δεν παρουσιάζετο πλέον υπό τήν αυτήν μορφήν καί σπουδαιότητα, δοθέντος δτι τον ισχυρόν αύστρουγγρικόν άντίπαλον διεδέχθη ή Γιουγκοσλαυΐα.

1 . T a r d i e u , £νθ' άν. σελ. 249.

2. G. S t o r z a, Costruttori e Distruttori, Roma 1945, σελ. 315.

Η ΚΡΙΣΙΣ ΤΟΤ ΣΑΝΤΟΤΓΚ

Διαμάχη Κινέζων και 'Ιαπώνων περί τό Σαντούγκ. Τό Συμβούλων των Τεσσάρων υιοθετεί την Ιαπωνικήν αποιριν – Συνέπειαι τής άποφάσεως ταυτής.

Ευθύς μετά τήν άποχώρησιν της ιταλικής άντιπροσωπείας έκ τής Συνδιασκέψεως, οι 'Ιάπωνες έπωφελήθησαν διά νά προβάλουν το αίτημά των περί τοϋ Σαντούγκ, άπειλήσαντες νά αποχωρήσουν καί αυτοί τής Συνδιασκέψεως, έν περιπτώσει μή ίκανοποιήσεώς των [1]. Τοιουτοτρόπως προεκλήθη νέα μεγάλη κρίσις έντός των κόλπων τοϋ Συμβουλίου των Τεσσάρων, ή καί τελευταία.

Τήν χερσόνησον τοϋ Σαν-ούγκ κατεΐχον οί 'Ιάπωνες άπό τοϋ Νοεμβρίου 1914, στηριζόμενοι δέ εις τήν μετά τής Μ. Βρεταννίας μυστικήν Συμφωνίαν τής 16.2.1917, εις ήν μεταγενεστέρως είχον προσχωρήσει αί Γαλλία, Ιταλία καί Ρωσία[*] [1] [2], ΐσχυροποιοΰσαν τήν θέσιν των, άπήτουν δπως μεταβιβασθοΰν εις αυτούς καί τυπικώς πάντα τά «δικαιώματα καί συμφέροντα», άτινα άπό τοϋ 1897 έκέκτηντο οί Γερμανοί εις τήν έπαρχίαν τοϋ Σαντούγκ. Προς τούτοις, ύπεστήριζον δτι τήν λύσιν ταύτην προέβλεπεν ή Σινοϊαπωνική Συμφωνία τής 25ης Μαίου 1915, είς δ άνταπήντων οί Κινέζοι δτι ή έν λόγω συμφωνία ήτο άνευ άξίας, καθ' δσον τοΐς εϊχεν έπιβληθή διά τής βίας, έπί πλέον δέ, διά τής ύπό τής Κίνας κηρύξεως τοϋ πολέμου κατά τής Γερμανίας, είχον καταργηθή πασαι αί Συμβάσεις ή Συμφωνίαι, αίτινες είχον

**** Βιβλιογραφία:***

Βλ. καί σελ. 1.

***Th. La Fargue,* China and the World War, Stanford Univ., 1937.**

***P. Renouvin,* La Question d'Extreme Orient, 1840-1940, Paris 1953.**

***R. H. Fifield,* Woodrow Wilson and the Far East. The Diplomacy of the Shantung Question, New York 1952.**

1. La P a c e P r o v v i s o r i a, σελ. 71.

2. Οί Σύμμαχοι ύπέσχοντο εις τούς 'Ιάπωνας τήν χερσόνησον τοϋ Σαντούγκ καίτάς γερμανικάς νήσους βορείως τοϋ Ίσημερινοΰ.

προηγουμένως συναφθή ύπ’ αύτής μετά του Ράιχ καί κατά συνέπειαν εΐχεν εκτοτε λήξει ή παραχώρησις του Σαντούγκ [1]. Στηριζόμενος εις την άρχήν της έλευθέρας αύτοδιαθέσεως των λαών καί εις την συμπάθειαν τής άμερικανικής κοινής γνώμης, ό κινέζος άντιπρόσωπος Γουέλλινκτον Κόο[1] [2] έζήτει την άπόδοσιν του Σαντούγκ καί γενικώτερον την κατάργησιν τού καθεστώτος τής ετεροδικίας καί των «άνίσων Συνθηκών».

Ή Μ. Βρεταννία, Σύμμαχος τής Ιαπωνίας άπο 17ετίας καί δεσμευμένη εκ τής μνησθείσης μυστικής Συμφωνίας, εξ ής άλλωστε καί ή ιδία ήρύετο οφέλη, ύπεστήριξεν — ώς καί ή Γαλλία, διά τούς αύτούς λόγους — τό ιαπωνικόν αίτημα. Αί Ήνωμέναι Πολιτείαι δμως ήσαν έλεύθεραι οίασδήποτε δεσμεύσεως, δθεν ό Ούΐλσων προσεπάθησε νά έπιτύχη συμβιβαστικήν λύσιν, πλήν εύρέθη προ τής άρνήσεως τής ιαπωνικής άντιπροσωπείας, άπειλησάσης μέ άποχώρησιν έκ τής Συνδιασκέψεως.

*
* *

Κατά συνέπειαν, το Συμβούλιον τών Τεσσάρων ήναγκάσθη τελικώς νά ύποχωρήση, υίοθετήσαν, την 30ήν ’Απριλίου, την ιαπωνικήν άποψιν, ήτις καί περιελήφθη εις τήν Συνθήκην Ειρήνης (άρθρα 156 καί 157): Ή ’Ιαπωνία θά άπέδιδε μεν τήν ύπ* αυτής κατεχομένην χερσόνησον τού Σαντούγκ εις τήν Κίναν, άλλά θά διετήρει πάντα τά επ’ αύτής προνόμια ών προηγουμένως άπήλαυεν ή Γερμανία.

Κατόπιν πολλών καί βίαιων εκδηλώσεων εν Κίνα, ή σινική άντιπροσωπεία ήρνήθη νά ύπογράψη τήν Συνθήκην τών Βερσαλλιών, άποχωρήσασα τής Συνδιασκέψεως μέ κενάς τάς χείρας.

Μεγάλη ωσαύτως ήγέρθη κατακραυγή εις τάς * Ηνωμένας Πολιτείας διά τήν υπό τού **Ούΐλσ<ον γενομένην** ύποχώρησιν, ή περί τού Σαντούγκ δε διάταξις ου μόνον περισσότερον παντός άλλου εμελλε νά συντελέση εις τήν πτώσιν του, άλλά καί άπετέλεσεν ενα τών κυριωτέρων λόγων τής υπό τής ’Αμερικανικής Γερουσίας άπορρίψεως τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών. Ή έπιδίκασις τού Σαντούγκ εις τήν ’Ιαπωνίαν προεκάλεσε ζωηράν άντίδρασιν τόσον τού άντιπολιτευομένου τον Ούΐλσων Ρεπουμπλικανικού Κόμματος δσον καί ώρισμένων στενών συνεργατών του, μεταξύ τών όποιων καί ό Λάνσιγκ, μετά τού όποιου, λόγω άκριβώς τού ζητήματος τού Σαντούγκ, διέκοψε τάς σχέσεις εν τή πραγματικότητι ό ’Αμερικανός Πρόεδρος[3]. Ή στάσις τού Ούΐλσων εξηγείται έκ δύο τινών : έκ τού φόβου μήπως ή ’Ιαπωνική

1. **G u r a t o, £νθ’ άν. σελ. 458.**
2. **D u r o s e l l e , ενθ’ άν. σελ.**
3. **La Pace Provvisoria, σελ. 72.**

Κυβέρνησις, έφαρμόζουσα άντίποινα, άφ’ ενός άρνηθή νά μετάσχη της Κ.τ.Ε. καί άφ’ ετέρου έπιτύχη την ύπδ του Συμφώνου τής Κ.τ.Ε. άποδοχήν διατάξεως, καταδικαζούσης τά μέτρα φυλετικής διακρίσεως καί κατά συνέπειαν ύποχρεούσης τάς 'Ηνωμένας Πολιτείας δπως δεχθούν άνευ περιορισμών την κιτρίνην μετανάστευσιν. Πράγματι, ή ιαπωνική άντιπροσωπεία είχεν επιδιώξει την ύπδ τού Συμφώνου τής Κ.τ.Ε. άναγνώρισιν τής αρχής τής ίσότητος των φυλών καί τήν διακήρυξιν τής άπαγορεύσεως παντδς μέτρου διακρίσεως, στηριζομένου έπί τής διαφοράς φυλής. Εις τήν πρότασιν ταύτην άντετάχθη ό Ούίλσων διά τδν ως άνω λόγον. "Οθεν, οι ’Ιάπωνες κατέστησαν γνωστδν δτι δεν θά έπέμενον έπί τού ζητήματος τής ίσότητος των φυλών, εάν έλάμβανον ίκανοποίησιν εις τδ Σαντούγκ, άλλ’ δτι, έν έναντία περιπτώσει, θά ήρνούντο νά γίνουν μέλη τής Κ.τ.Ε. *Κ* Ώστε, διά νά «σώση τδ Σύμφωνον», τδ όποιον έθεώρει ώς τδ ούσιώδες τού έργου του, ο Ούίλσων ήρνήθη νά υποστήριξή τήν κινεζικήν άποψιν [1 2] καί παρέσχε τοιουτοτρόπως φοβερόν δπλον εις τήν ρεπούμπλικανικήν άντιπολίτευσιν τόσον κατ’ αύτού τού ίδιου, δσον καί κατά τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών.

1. Τήν 28ην ’Απριλίου ό Μπάλφουρ άνεκοίνωσεν εις το Άνώτατον Διασυμμαχικόν Συμβούλων δτι ό άρχηγδς της εις τήν Συνδιάσκεψιν ιαπωνικής αντιπροσωπείας βαρώνος Μακίνο τω είχε δηλώσει δτι, εάν ή ’Ιαπωνία έλάμβανεν ίκανοποίησιν εις τό ζήτημα του Σαντούγκ, θά περιωρίζετο έν τή όλομελεία τής Συνδιασκέψεως, κληθείση διά τδ άπόγευμα τής ιδίας ήμέρας προς έγκρισιν του Συμφώνου τής Κ.τ.Ε., εις πλατωνικήν διαμαρτυρίαν, διότι δεν περιελήφθη διάταζις προβλέπουσα τήν αρχήν τής ίσότητος τών φυλών.

2. R e n o u y i n , δνθ’ άν. σελ. 174.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η' *

ΤΟ ΡΩΣΙΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Ή σημασία τής μπολσεβίκικης έπαναστάσεως. Στάσις τής Συνεννοήσεως έναντι τής Σοβιετικής Ρωσίας: Α) Πολιτική στρατιωτικής έπεμβάσεως εις τον ρωσικόν εμφύλιον πόλεμον. Β) 'Απόπειρα διεξαγωγής διαπραγματεύσεων. Γ) Πολιτική τής «υγειονομικής ζώνης»' κατάρρενσις των Αενκορώσων.

Σφάλματα των Συμμάχων εις τήν έναντι τής Σοβιετικής Ρωσίας πολιτικήν αυτών το ρωσικόν «κενόν» καί αϊ συνέπειαί του.*

Ή ρωσική έπανάστασις, ήτις ήρχισε κατά Μάρτιον 1917 με τήν άνατροπήν των Ρωμανώφ, διά νά καταλήξη μετά οκτώ μήνας εις τήν έγκαθίδρυσιν του σοβιετικού καθεστώτος, δεν έσχεν ώς άποτέλεσμα μόνον τήν άποχώρησιν τής Ρωσίας εκ του στρατοπέδου τής Συνεννοήσεως, έπενεγκοΰσα τήν σύναψιν (3.3.1918) χωριστής γερμανορωσικής ειρήνης, ήτις ολίγου δεΐν νά σημάνη τήν τελικήν νίκην των Κεντρικών Αύτοκρατοριών, αλλά και ερριψε τον κομμουνιστικόν σπόρον εις ολόκληρον τήν Εύρώπην. ^ΤΗτο ή εποχή καθ' ήν

**** Βιβλιογραφία:***

Βλ. καί σελ. 1.

***Foster R. Dulles,* Russia e Stati Unite (μετάφρ. του: Road to Teheran), Roma 1945.**
***Vladimir Potiemkine,* Histoire de la Diplomatie, T. Ill, Paris 1947.**
***Silvio Crespi,* Alla Difesa d'ltalia in Guerra e a Versailles, Verona 1941.**
***Paul Mantoux,* Les Deliberations du Gonseil des Qualre, T. I, Paris 1955.**
***Winston Churchill,* The World Crisis κ.λ.π.**
***Constantin de Griinwald,* Trois Steeles de Diplomatie Russe, Paris 1945.**
***Carlo Sforza,* Costruttori e Distruttori, Roma 1945.**
***P. MilioukoVy Ch. Seignobos et L. Eisenmann,* Histoire de Russie, T. Ill, 1855-1932, Paris 1933.**
***John Wheeler-Bennett,* Brest-Litovsk. The Forgotten Peace, London 1938.**
***Georges Friedman,* De la Sainte Russie a l'U.R.S.S., Paris 1938.**
***G. Welter,* Histoire de la Russie Communiste, 1917-1935, Paris 1935.**
***L. Strakhovsky,* Intervention at Archangel. The Story of Allied Intervention, 1918-1920, Princeton 1944.**

δ Λένιν καί ό Τρότσκυ έκήρυσσον την γενικήν άνατροπήν της άστικής τάξεως ή δε σκιά των Σοβιέτ ύπερίπτατο, προ πάντων, των ήττημένων λαών, τοσούτω μάλλον καθ’ δσον δ κομμουνισμός, επιδιώκουν γενικήν κατάρρευσιν, έτεινεν εις τήν έξάλειψιν πάσης διαφοράς μεταξύ νικητών καί ήττημένων.

Διά τής προσφοράς διά γενικήν ειρήνην καί της άποδοκιμασίας τών μυστικών συμφωνιών της Συνεννοήσεως, οί μπολσεβίκοι, πλήν της σοβαράς έξασθενίσεως τής συμμαχικής πολεμικής μηχανής, ειχον προσέτι κλονίσει τήν έμπιστοσύνην μεγάλου μέρους τής φιλελευθέρας κοινής γνώμης τών συμμάχων κρατών, άμφιβαλλούσης ως προς τάς ίδεολογικάς βάσεις τού πολέμου ως σταυροφορίας διά τά δημοκρατικά δικαιώματα[*] [1] [2]. Εις άπάντησιν πρδς τήν προπαγάνδαν ειρήνης τών σοβιετικών, δεν έβράδυνεν, επί τού ήθικού πεδίου, ή κατ’ άμερικανικήν πρωτοβουλίαν δημοσίευσις (8 ’Ιανουάριου 1918) τών 14 σημείων τού Ούίλσων[3], συνιστώντων προσπάθειαν δπως άποδειχθή δτι αί Ήνωμέναι Πολιτεΐαι ήσαν διατεθειμέναι νά εφαρμόσουν πλέον φιλελεύθερον πρόγραμμα ή οί κομμουνισταί διά τήν μελλοντικήν ειρήνην.

*
* *

Έπί τού υλικού πεδίου, ή έναντι τής Ρωσίας στάσις τής Συνεννοήσεως διήλθεν διαδοχικώς διάφορα στάδια. Εις τήν πρώτην φάσιν, ήκολούθησεν αυτή πολιτικήν στρατιωτικής έπεμβάσεως εις τον ρωσικόν έμφύλιον πόλεμον, άρξαμένης μετά τήν Συνθήκην τού Μπρέστ-Λιτόβσκ (3.3.1918), τής «τελικής ταύτης προδοσίας τών μπολσεβίκων». Οί Σύμμαχοι ειχον φαντασθή δτι, βοηθούντες τά κινήματα τών στρατηγών Βράγκελ, Δενίκιν, Σεμίνωφ καί τού Ναυάρχου Κολτσάκ, θά έπετύγχανον τήν άνατροπήν τού σοβιετικού καθεστώτος. Έ έπέμβασις έγένετο εις Μουρμάνσκ (11.3.1918) καί εις τήν ’Ανατολικήν Σιβηρίαν (Βλαδιβοστόκ), ώφείλετο δέ μάλλον είς τήν έπιθυμίαν διατηρήσεως τού άνατολικού μετώπου κατά τών Κεντρικών Αύτοκρατο-

A. Pierre, **L’Intervention Frangaise en Russie Meridionale, είς επιθεώρησή «Monde Slave» 1927.**
Henry Rollin, **La Revolution Russe, Paris 1931, Τόμοι 2.**
Ed. Carr, **The Bolsevik Revolution 1917-1923, New York 1953, Τόμοι 3.**
J. A. White, **The Siberian Intervention, London 1953.**
J. Marques-Riviere, **L’U.R.S.S. dans le Monde, Paris 1935.**
K. Gibberd, **Soviet Russia, an Introduction, London 1940.**
Κ. Σακελλαροπούλου, **Ή Σκιά της Δύσεως, Άθηναι 1954.**
H. Seton-Watson, **Eastern Europe between the Wars, 1918-1941, Cambridge 1945.**

1. C h a s t e n e t , ένθ* άν. σελ. 26.

2. F o s t e r R . D u l l e s , Russia e Stati Uniti (μετάφρ. του : Road to Teheran), Roma 1945, σελ. 111.

3. L* H u i 11 i e r, £νθ’ άν. σελ. 125.

ριών — ιδέα άγγλογαλλική — ή εις την πρόθεσιν διεξαγωγής πολέμου κατά των μπολσεβίκων. Οί σοβιετικοί δεν ήδύναντο, ώς είκός, να δεχθούν άνάμιξιν άποβαίνουσαν εμμέσως εις όφελος των άντεπαναστατών, πλήν δμως καί δεν έ'φθασαν εις τά άκρα διά τον λόγον αύτόν. Ούτως, ό ’Αμερικανός Πρέσβυς Φράνσις παρέμενεν εν Ούασιγκτώνι, τό δε ’Αμερικανικόν 'Τπουργεΐον ’Εξωτερικών έξηκολούθει νά θεωρή ώς φίλην τήν παραλελυμένην έκ του έμφυλίου πολέμου καί έστερημένην Κυβερνήσεως Ρωσίαν [1].

Τήν 6ην Νοεμβρίου 1918, οί μπολσεβίκοι έδήλωσαν δτι ήσαν έτοιμοι νά άρχίσουν διαπραγματεύσεις ειρήνης, εάν προηγουμένως οί Σύμμαχοι έτερμάτιζον τήν έπέμβασίν των. Κατόπιν δμως τής άνακωχής μετά τής Γερμανίας (11.11.1918), αί Σύμμαχοι καί Συνησπισμέναι Δυνάμεις έδίσταζον περί τού πρακτέου, άμφιταλαντευόμεναι μεταξύ τριών λύσεων: α) άποδοχής τής προτάσεως περί διεξαγωγής διαπραγματεύσεων, β) άναλήψεως ενόπλου άγώνος προς ύποστήριξιν τών Λευκορώσων καί γ) άποκλεισμού τής Ρωσίας, προετίμησαν δε κατ’ αρχήν τήν δευτέραν λύσιν. Κατ’ άκολουθίαν, τον Δεκέμβριον 1918, γαλλικός στόλος ήγκυροβόλησε προ τής ’Οδησσού καί έκστρατευτικόν σώμα υπό τον Φρανσέ ντ’ ’Εσπερέ έκ 40.000 άνδρών άπεβιβάσθη εις τήν πόλιν, κατα>αβόν τήν περιοχήν αύτής καί μέρος τής Κριμαίας προς τον σκοπόν δπως τείνη χειρα βοήθειας εις τάς δυνάμεις τού στρατηγού Δενίκιν. 'Η Ελλάς μετέσχεν εις τήν εκστρατείαν ταύτην διά τής υπό τον στρατηγόν ’Ιάκωβον Νεγρεπόντην 13ης μεραρχίας.

Έν συνόψει, εις τό βόρειον άκρον τής Ρωσίας ειχον άποβιβασθή καί κατεΐχον θέσεις οί ’Άγγλοι* εις τήν ’Ανατολικήν Ρωσίαν καί Δυτικήν Σιβηρίαν εύρίσκετο ή «Τσεχική Λεγεών» καί εις τήν ’Ανατολικήν Σιβηρίαν οί ’Αμερικανοί καί οί Ιάπωνες. Έν συνόλφ, 14 κράτη διετήρουν στρατιωτικάς δυνάμεις έν Ρωσία[1] [2], άλλα σχετικώς άσημάντους. Αί έπιτυχίαι δμως τών μπολσεβίκων, άνακτησάντων κατά Νοέμβριον καί Δεκέμβριον τήν Λευκορωσίαν, Ούκρανίαν καί τά Βαλτικά Κράτη, καί αί ήτται, ας ύπέστησαν τά στρατεύματα τού άπολαύοντος τής αγγλικής ύποστηρίξεως Ναυάρχου Κολτσάκ, δστις είχε συστήσει, τήν Ιην Δεκεμβρίου 1918, τήν «παν-ρωσικήν Κυβέρνησιν τής Σιβηρίας», με γενικόν στρατηγεΐον τό Όμσκ, ήγαγον τήν Συνεννόησή εις τροποποίησιν τής στάσεώς της[3].

*
* *

Τήν 21ην Ίανουαρίου, ήτοι τρεις μόλις ήμέρας μετά τήν έναρξιν τής Συνδιασκέψεως, άνεφάνη εις δλην της τήν έκτασιν ή έντός τών κόλπων τού

1. **L’ H u i 11 i e r, ένθ’ άν. σελ. 125.**
2. **B a u m o n t , ένθ’ άν. σελ. 20-21.**
3. **D u r o s e 11 e, Ινθ’ άν. σελ. 46.**

Συμβουλίου των Δέκα ύφισταμένη διάστασις επί του ρωσικού προβλήματος. Ό Λόϋδ Τζώρτζ συνέστησε συνδιαλλαγήν, προς έπίτευξιν πρακτικού άποτελέσματος, προς τούτο δε προέτεινεν δπως τδ Άνώτατον Συμβούλιον προσκαλέση εις Συνδιάσκεψιν ειρήνης πάσας τάς de facto ύφισταμένας εν Ρωσία κυβερνήσεις, διά την έξεύρεσιν λύσεως του δλου προβλήματος [1]. Την πρότασιν ταύτην έπανειλημμένως είχον κάμει οί σοβιετικοί[1 2], την τελευταίαν δέ φοράν δ Τσιτσέριν έπεδίωξε νά άρχίσουν διαπραγματεύσεις, ζητήσας έπισήμως, την 12.1.1919, παρά των Η.Π.Α. την έκλογήν τού τόπου καί της ημερομηνίας **γενικής** διασκέψεως[3]. Καίτοι δ 'Άγγλος Πρωθυπουργός έπίστευεν δτι οί μπολσεβίκοι, άποτελούντες μικράν μόνον μειονότητα, δεν Θά ήδύναντο τελικώς νά επικρατήσουν [4], έφρόνει, ούχ ήττον, δτι ή άποστολή ξένων στρατευμάτων Θά έγίνετο πρόξενος βαθείας δυσαρέσκειας τού ρωσικού λαού, ύποπτευομένου δτι σκοπός της τοιαύτης συμμαχικής έπεμβάσεως θά ήτο ή επαναφορά τού άνεπιθυμήτου τσαρικού καθεστώτος, δπότε οί ρώσοι χωρικοί θά έχανον τάς ύπδ των ερυθρών διανεμηθείσας αύτοΐς γαίας. Αλλά καί δι* άλλους λόγους άντεδεικνύετο, κατά τον Λόϋδ Τζώρτζ, ή πολιτική τής έπεμβάσεως, ως μη δυναμένη νά άγάγη εις θετικόν τι άποτέλεσμα. Καί τούτο, διότι οί Σύμμαχοι, βασιζόμενοι έπί τών Λευκορώσων, θά ήτο ως εάν «εκτιζον επί τής άμμου», ένώ, εξ άλλου, ή άποστολή σεβαστών δυνάμεων εις τήν Ρωσίαν διά τήν έπίτευξιν άποφασιστικού άποτελέσματος, θά συνεπήγετο, κατά πάσαν πιθανότητα, τον κίνδυνον έκρήξεως στασιαστικών κινημάτων εις τάς τάξεις τών στρατευμάτων τούτων, άνυπομόνως άναμενόντων τήν άποστράτευσιν[5]. *0 Κλεμανσώ δμως ήτο άνένδοτος, άρνούμενος νά «συνάψη συμφωνίαν μετά τού έγκλήματος», ό δέ Σοννίνο είχε κηρυχθή υπέρ πολιτικής «πυγμής» έναντι τών **μπολσεβίκων.** Τότε δ Ούίλσων, διατηρών είσέτι μικρόν μέρος τού θαυμασμού, τον όποιον άρχικώς έτρεφεν έναντι τής ρωσικής έπαναστάσεως, καί συμφωνών κατ' αρχήν προς τήν άποψιν τού Λόϋδ Τζώρτζ περί άνάγκης διεξαγωγής διαπραγματεύσεων, καθ[5] δσον διέκειτο έχθρικώς προς τήν ιδέαν καταπολεμήσεως τού κομμουνιστικού κινδύνου διά στρατιωτικών μέσων, ύπεστήριξεν δτι, έάν δέν καθίστατο έφικτή παρομοία συνάντησις έν συνάφεια προς τάς διαπραγματεύσεις τής γενικής ειρήνης, θά ήτο δυνατόν

1. D u l l e s , ένθ' άν. σελ. 134.

2. V l a d i m i r P o t i e m k i n e , Histoire de la Diplomatie, Paris 1947, T. III, σελ. 65.

3. D u l l e s , ένθ' άν. σελ. 134.

4. Κ ω ν. Σ α κ ε λ λ α ρ ο π ο ύ λ ο υ , Ή Σκιά τής Δύσεως, Άθήναι 1954, σελ. 104. Ή άντίθετος άποψις, καθ'ήν ό Λόϋδ Τζώρτζ ήτο πεπεισμένος περί τής τελικής νίκης τών Μπολσεβίκων (βλ. D u r o s e l l e , ένθ' άν. σελ. 46), δεν φαίνεται εύσταθοϋσα.

5. R e n o u v i η, ένθ* άν. σελ. 169.

νά πραγματοποιηθή χωριστή διάσκεψις μεταξύ άντιπροσώπων άφ’ ένος των άντιμαχομένων έν Ρωσία μερίδων καί άφ* έτέρου των Συμμάχων καί των Ενωμένων Πολιτειών. Την πρότασιν ταύτην τελικώς άπεδέχθη καί ή Γαλλία, τού Κλεμανσώ άναγκασθέντος νά ένδώση επί τη έλπίδι άνασχέσεως της προόδου τού κομμουνισμού. Εντεύθεν έξεπήγασε το άνακοινωθέν τού Ούΐλσων της 22ας Τανουαρίου, δι’ οό έποιεΐτο ούτος έκκλησιν προς τάς άντιμαχομένας ρωσικάς ομάδας δπως άποστείλουν άντιπροσώπους εις την νησίδα Πρίγκηπον, εγγύς της Κων/πόλεως, ύπο τον δρον δμως της προηγούμενης καταπαύσεως των εχθροπραξιών. Ή πράξις αύτη —εν τών πρωτίστων έργων της Συνδιασκέψεως— έ'σχε λίαν δυσμενή άντίκτυπον εις το έσωτερικον τών συμμάχων χωρών καί ιδία της Γαλλίας, διότι, ένώ προεκάλεσεν άγαλλίασιν εις τάς τάξεις τών σοσιαλιστών, κατετάραξε το κέντρον καί τήν δεξιάν [X]. Έτι χείρον, οί μπολσεβίκοι έθεώρησαν ταύτην ώς έκδήλωσιν άδυναμίας έκ μέρους της Συνεννοήσεως, ώς είδος άναγνωρίσεως τής Κυβερνήσεώς των καί, συνεπώς, ώς ένίσχυσιν αύτών[1] [2]. Ή συνάντησις τελικώς δεν έπραγματοποιήθη, διότι, ένώ ό Λένιν άπεδέχθη, την 4ην Φεβρουάριου, την άμεσον εναρξιν διαπραγματεύσεων καί ήθελε μάλιστα ν’ άποστείλη τον Τρότσκυ ώς εκπρόσωπόν του εις Πρίγκηπον[3], αί άντεπαναστατικαί Κυβερνήσεις τού Αρχαγγέλου, τής Ν. Ρωσίας καί τής Σιβηρίας άντετάχθησαν άπο τής 16ης Φεβρουάριου εις το σχέδιον, άρνηθεισαι οίανδήποτε σχέσιν μετά τών «εγκληματιών σφετεριστών». Βεβαίως εις την στάσιν ταύτην τών «λευκών» στρατηγών μέγα ρόλον έπαιξαν αί συμβουλαί τής Γαλλίας, μή δυνηθείσης νά συγχωρήση εις τούς σοβιετικούς την «άπιστίαν» τής Συνθήκης τού Μπρέστ-Λιτόβσκ, άλλ’ επίσης ή ελπίς των δτι θά κατέβαλλον τούς μπολσεβίκους διά τής δυνάμεως τών δπλων, καθ’ δσον ό Κολτσάκ προπαρεσκευάζετο ήδη διά την διενέργειαν έπιθέσεως.

Ή προσπάθεια τής διεξαγωγής διαπραγματεύσεων έπανελήφθη διά τής εις Μόσχαν μυστικής άποστολής κατά τά τέλη Φεβρουάριου τού Ούΐλλιαμ Μπούλλιτ, μέλους τής εις την Συνδιάσκεψιν **Είρήνης** Αμερικανικής ’Αντιπροσωπείας, ινα έλθη εις επαφήν μετά τών σοβιετικών ηγετών καί βολιδοσκοπήση τούτους ώς προς τάς διαθέσεις των διά τήν σύναψιν συμφωνίας. *0 άπεσταλμένος τών Συμμάχων συνωμίλησε κατ’ έπανάληψιν τόσον μετά τού Λένιν, δσον καί μετά τού Τσιτσέριν, οιτινες έ'μειναν σύμφωνοι δπως καταπαύση άμέσως ό εμφύλιος πόλεμος μέχρις οδ ο ίδιος ό λαός καθορίση τήν μορφήν τής κυβερνήσεως τής προτιμήσεώς του, χορηγηθή γενική άμνηστεία διά τούς πολιτικούς

1. **LaPace Provvisoria, σελ. 52.**
2. **Grespi, £νθ’ άν. σελ. 251.**
3. **Baumont, ένθ* άν. σελ. 21,**

κρατουμένους, έπαναρχίσουν αί έμπορικαί σχέσεις μετά των άλλων κρατών καί, τέλος, πασαι αί έν Ρωσία «ντε φάκτο» κυβερνήσεις άναγνωρίσουν την αντιστοιχούσαν εις αύτάς μερίδα του εξωτερικού χρέους της Ρωσίας. Ούχ ήττον, ό Λένιν έξήρτησε την σύναψιν της συμφωνίας έκ της προηγουμένης έκπληρώσεως των έξης δύο δρων: 1) "Αρσις του έκ μέρους των Συμμάχων άποκλεισμοΰ της Ρωσίας καί 2) άποχώρησις έκ τοϋ ρωσικού έδάφους των ξένων στρατευμάτων, δηλαδή προ της άποστρατεύσεως των έρυθρών. Προφανώς, δ σοβιετικές ήγέτης ήλπιζεν δτι, έν τοιαύτη περιπτώσει, αί άντεπαναστατικαί δυνάμεις θά κατέρρεον άφ' εαυτών.

Έπανελθών είς Παρισίους, δ Μποϋλλιτ συνέστησε, καλή τή πίστει, την αποδοχήν των άνωτέρω προτάσεων, δι' ήν ή Σοβιετική Κυβέρνησις είχε θέσει προθεσμίαν μέχρι της 15ης 'Απριλίου [1]. Ούδεμία δμως έδόθη έν προκειμένω συνέχεια, διότι, έκτος τοϋ δτι ή λύσις ήτο δλως χιμαιρική, έφ' δσον έπεζητεΐτο μόνιμος διακανονισμός τοϋ ζητήματος έπί τή βάσει τοϋ τεμαχισμού τοϋ ρωσικού έδάφους, ούτε δ Αόϋδ Τζώρτζ οδτε δ Ουίλσων, παρά τήν προς συνδιαλλαγήν κλίσιν των, διενοήθησαν νά άναλάβουν τοιαύτην εύθύνην, εις τήν σκέψιν δέ ταύτην ήχθησαν άσφαλώς έπηρεασθέντες καί ύπό των έπιτυχιών των «λευκών» στρατευμάτων. 'Ο Δενίκιν, προς νότον, εΐχεν άρχίσει έπιθετικήν έπιχείρησιν έξελισσομένην εύνοϊκώς" δ Γιουντένιτς, εις τήν Βορειοδυτικήν Ρωσίαν, έβάδιζε κατά τής Πετρουπόλεως, προ πάντων δέ δ Κολτσάκ είχε προελάσει νικηφόρως άπό τοϋ "Ομσκ μέχρι τοϋ Βόλγα ('Απρίλιος 1919) [1 2].

'Αλλά εις τήν άνωτέρω στάσιν τών Άγγλοαμερικανών έπέδρασεν ωσαύτως ή αυξουσα άπειλή τοϋ κουμουνισμοΰ ώς έπαναστατικής κινήσεως στρεφομένης έναντίον σύμπαντος τοϋ άστικοΰ κόσμου, λόγῳ τής έπεκτάσεώς της κατά τό 1919 πέραν τών ρωσικών συνόρων. Κομμουνιστικά Κόμματα ήρχισαν έμφανιζόμενα εις τήν περιφέρειαν, είτα δέ είς τήν καρδίαν τής Ευρώπης, κατά τό πρότυπον τοϋ Ρωσικού Κομμουνιστικού Κόμματος. Μεταξύ 6ης καί 11ης 'Ιανουάριου 1919, ή «έρυθρά έβδομάς» τοϋ Βερολίνου έθεσεν είς κίνδυνον τήν Κυβέρνησιν, διασωθεΐσαν χάρις είς τήν έπέμβασιν τοϋ τότε 'Τπουργοϋ Στρατιωτικών Νόσκε, καταπνίξαντος είς τό αίμα τήν στάσιν, μετ' όλίγας δέ ήμέρας ή σφαγή τών κομμουνιστών ηγετών Κάρλ Λίμπκνεχτ καί Ρόζας Λούξεμπουργκ έσημείου τό τέλος τής έν Βερολίνω έπαναστατικής κινήσεως.

Τήν 3ην Μαΐου, κατέρρευσε καί ή «έργατική καί άγροτική δημοκρατία»,

1. D u l l e s , ένθ' άν. σελ. 136.

2. Πλησίον τοϋ Ναυάρχου είχε σταλή ώς σύμβουλος ό γάλλος στρατηγός Ζανέν, άντιπρόσωπος τοϋ Άνωτάτου Διασυμμαχικού Συμβουλίου.

ήν είχεν άνακηρύξει εν Μονάχω επαναστατικόν κίνημα. Πλήν δμως, ή κοινωνική καί πολιτική άναταραχή, έκτρεφομένη διά της πενίας, δεν κατεσίγασεν. Ό Λένιν, δστις δεν εϊχεν άποστρέψει τούς οφθαλμούς άπο την επαναστατικήν Γερμανίαν, άπεφάσισεν, κατά τά τέλη Φεβρουάριου 1919, δπως ίδρυθή διεθνής όργάνωσις μεταξύ των διαφόρων κομμουνιστικών κομμάτων. Οΰτω, τήν 2αν Μαρτίου, άρχίζει τάς εργασίας του έν Μόσχα, υπό τήν προεδρίαν τού σοβιετικού ήγέτου, κομμουνιστικόν συνέδριον, δπερ άναγγέλλει τήν σύστασιν της Τρίτης Διεθνούς (Κομιντέρν) καί τήν έναρξιν «νέας επαναστατικής εποχής» (μανιφέστο τής 10.3.1919).

Προς στιγμήν, ή ρωσική έπανάστασις έκέρδισεν έδαφος εις τήν Ουγγαρίαν, δπου ό έβραΐος δημοσιογράφος Μπέλα Κούν, πρώην γραμματεύς τού Λένιν, κατέλαβε τήν αρχήν, τήν 21ην Μαρτίου, κηρύξας τήν δικτατορίαν τού προλεταριάτου, ήτις διήρκεσεν 133 έν δλω ημέρας, ήτοι μέχρι τής 1ης Αύγούστου, οπότε έξεδιώχθη ούτος υπό των ρουμανικών στρατευμάτων. Ούτως, επί διεθνούς πεδίου, ό κομμουνισμός έδοκίμασεν έπανειλημμένας ήττας, άλλά διά τών προκλητικών εκκλήσεων διά «παγκόσμιον εμφύλιον πόλεμον» ή προπαγάνδα του έσχε βαθεΐς καί μονίμους άντικτύπους, προετοιμάσασα άσυναισθήτως τον θρίαμβον τών δικτατόρων. Οδτοι θά δανεισθοΰν παρά τού κομμουνισμού τά δπλα, θά οφείλουν δε εις τάς άπειλάς του, κατά Ιν μέρος, τήν εκπληκτικήν άνοδόν των [1].

*
* *

Ούχ ήττον, ή προαναφερθεΐσα μεταβολή τής στάσεως τοίν Ούίλσων καί Λόϋδ Τζώρτζ δεν ήγαγε τήν Συνεννόησιν εις διεύρυνσιν ή έτι καί εις διατήρησιν τής πολιτικής τής έπεμβάσεως. Ό Αμερικανός Πρόεδρος, πιστεύων πλέον εις τήν δυνατότητα νίκης τών Λευκορώσων, προέτεινεν δπως «άφεθή ή Ρωσία εις τούς μπολσεβίκους: Θά βράσουν εις τον ζωμόν των, μέχρις δτου αί περιστάσεις καταστήσουν τούς Ρώσους φρονιμωτέρους»[1] [2]. Κατά ταύτα, τό Συμβούλιον τών Τεσσάρων άπεφάσισεν δπως συνεχισθή μέν ή βοήθεια προς τούς άντεπαναστάτας, διά τού άνεφοδιασμού των εις πολεμικόν υλικόν, άλλ* άνευ άπ* εύθείας έπεμβάσεως τών συμμαχικών στρατευμάτων. Δηλονότι ήκολουθήθη νέα πολιτική, άποκληθεΐσα τελικώς τής «υγειονομικής ζώνης». Κατ’ έφαρμογήν ταύτης, τό Συμβούλιον τών Τεσσάρων άπέστειλε τήν 26ην Matoo[3] τηλεγράφημα προς τον Κολτσάκ, διά τού οποίου τώ έδήλου δτι οί

1. B a u m o n t, ένθ’ άν. σελ. 43.

2. P a u l M a n t o u x, Les D61ib0rations du Conseil des Quatre, Paris 1955, T. I, σελ. 26.

3. P o t i ^ m k i n e, ένθ’ άν. σελ. 75. G r e s p i, ένθ* άν. σελ. 600 καί 643.

Σύμμαχοι ήσαν σύμφωνοι νά παράσχουν αύτώ πλήρη βοήθειαν, ώς καί νά τον άναγνωρίσουν, υπό τον δρον δτι Θά παρεΐχεν επαρκείς διαβεβαιούσεις περί έγκαθιδρύσεως εν Ρωσία φιλελευθέρου καί δημοκρατικού καθεστώτος. Κατόπιν άπαντήσεως τού Κολτσάκ, άποδεχθέντος πλήρως τον άνωτέρω δρον καί άναγνωρίσαντος τό ρωσικόν εξωτερικόν χρέος, οί Σύμμαχοι καί αί Ήνωμέναι Πολιτεΐαι άπέστειλαν αύτώ κατά τό υπόλοιπον τού 1919 την ύπεσχημένην βοήθειαν. Την 3ην ’Απριλίου άπεσύρθη έξ ’Οδησσού τό γαλλικόν έκστρατευτικόν σώμα. Άφ[5] έτέρου, οί ’Άγγλοι, παραιτηθέντες της προστασίας των συμφερόντων των εις την πετρελαιοφόρον ζώνην τού Καύκασού, έξεκένωσαν τό Βακού καί την Τιφλίδα μεταξύ Ιουνίου - Αύγούστου 1919. Τέλος, τό Μούρμανσκ έξεκενώθη μέ την σειράν του κατά Σεπτέμβριον.

Ώς προσφυώς τον έχαρακτήρισεν ό Τσώρτσιλ[1], «πόλεμος εις τό βασίλειον των σκιών» διεξήγετο καθ’ δλον τό 1919 καί τμήμα τού 1920, μέ μικράς σχετικώς δυνάμεις επί άχανών εκτάσεων καί μέ έναλλασσομένην εκβασιν. Έν τέλει, κατά τό 1920, πάσαι αί κατά ξηράν επιχειρήσεις τών Λευκορώσων συνετρίβησαν άλληλοδιαδόχως. Ό Κολτσάκ δέν ήτο εις θέσιν διά τών ίδιων αυτού μόνον δυνάμεων νά ένώση τούς Ρώσους προς άνατροπήν της σοβιετικής κυβερνήσεως. Διότι ό ρωσικός λαός έθεώρει δτι ή «λευκή» τρομοκρατία δέν ήτο όλιγώτερον άπάνθρωπος καί τυραννική τής έρυθράς καί δτε αί δυνάμεις τού Ναυάρχου προωθήθησαν προς τον Βόλγα, ή δυσαρέσκεια εις δλα τά εδάφη, τά όποια είχε καταλάβει, ύπέσκαψε τήν θέσιν του. Ότε ό ερυθρός στρατός, άναδιοργανωθείς, ήρχισε νά τον άπωθή, τό φθινόπωρον τού 1919, οί οπαδοί του διελύθησαν, οί δε μπολσεβίκοι έγένοντο παντού δεκτοί ώς έλευθερωταί. Τήν 15ην Νοεμβρίου έπιπτε καί τό *Ομσκ, ή πρωτεύουσα τού Κολτσάκ. Οί Τσέχοι, οίτινες ειχον λάβει εντολήν παρά τής Κυβερνήσεώς των δπως παραμείνουν ούδέτεροι, ήρνήθησαν νά τον υποστηρίξουν. Κατ’ ακολουθίαν, περί τά τέλη τού έτους καί οί πλέον πιστοί τών οπαδών του άνεγνώριζον δτι ή άντεπανάστασις ειχεν άποτύχει καί, τήν 14ην ’Ιανουάριου 1920, αύτός οδτος ό Κολτσάκ παρεδόθη εις τούς μπολσεβίκους καί έτυφεκίσθη τήν 7ην Φεβρουάριου 1920.

Ή πλήρης κατάρρευσις τού Κολτσάκ έσημείωσεν τήν άρχήν τού τέλους τού έν Ρωσίςι έμφυλίου πολέμου. Τήν 5ην Δεκεμβρίου είχε διαλυθή ή «δημοκρατική κυβέρνησις» τού Γιούντενιτς, τήν χρηματοδότησιν τής οποίας είχεν άρνηθή, κατά Νοέμβριον 1919, ό Λόϋδ Τζώρτζ, συστήσας τήν μετά τής Μόσχας άπ* εύθείας διαπραγμάτευσιν[1 2]. Άπέμενε πλέον ό Δενίκιν, δστις,

1. W i n s t o n C h u r c h i l l, The World Crisis - The Aftermath, London 1929.

2. Du r o s e l i e, ένθ* άν. σελ. 48.

συνεχίζουν μόνος τον άγώνα κατά των σοβιετικών, ειδοποιείτο, κατά Φεβρουάριον 1920, δτι θά διεκόπτετο ή μικρά βοήθεια ήν έλάμβανε παρά των Συμμάχων. Όθεν, τό μεγαλύτερον μέρος του στρατού του ήναγκάσθη δπως συνθηκολογήση, τό δε υπόλοιπον διέρρευσεν εις την χερσόνησον τής Κριμαίας, όπόθεν μέρος μόνον αύτοΰ κατέστη δυνατόν νά μεταφερθή σώον εις Κων/πολιν διά των συμμαχικών πλοίων. Μετά ταΰτα, πάσαι αί ελπίδες τής άντεπαναστάσεως συνεκεντρώθησαν εις τον εν Κριμαία διάδοχον τού Δενίκιν, στρατηγόν Βράγγελ, δν ή Μ. Βρεταννία ήρνήθη νά υποστήριξή, άλλ* ή Γαλλία ού μόνον άνεγνώρισεν (10. 8. 1920) ως νόμιμον εκπρόσωπον τής Ρωσίας, άλλά και διώρισε παρά τή Κυβερνήσει του επίσημον άντιπρόσωπόν της. Πλήν δμως, καί ό στρατός τού Βράγγελ, δστις άρχικώς έφαίνετο γρανιτώδης, διελύθη δτε οί έρυθροί, παραβιάσαντες τον ισθμόν τού Περεκόπ (8 Νοεμβρίου), έξηνάγκασαν τούτον νά έπιβιβασθή τών συμμαχικών πλοίων καί διασωθή εις Κων/πολιν. Τοιουτοτρόπως πάσαι αί άπόπειραι τής άντεπαναστάσεως έναυάγησαν ή μία μετά την άλλην. Εις την άποτυχίαν ταύτην τά μέγιστα συνετέλεσαν ή έλλειψις συστηματικής σοβαράς συνεργασίας τών συμμαχικών στρατευμάτων, κατά τά προεκτεθέντα, μετά τών άντεπαναστατών ήγετών καί ή μη κανονική άποστολή ενισχύσεων εις τούς τελευταίους τούτους.

*
* *

Έν συμπεράσματι, κατά την υπογραφήν (28. 6. 19) τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών, τό ρωσικόν πρόβλημα ούδέν βήμα προόδου είχε σημειώσει, έν συγκρίσει προς τά έν Λονδίνω άποφασισθέντα κατά τάς συνεδριάσεις τού Άνωτάτου Διασυμμαχικού Συμβουλίου τού Όκτωβρίου-Νοεμβρίου 1918. Κατά τάς έν λόγω συνεδριάσεις εΖχον έκδηλωθή σαφώς αί μεταξύ τών Συμμάχων ύφιστάμεναι διαφοραί άπόψεων ώς προς τήν άντιμετώπισιν τού κομμουνιστικού προβλήματος. Ό ’Άγγλος Πρωθυπουργός καί οί έκπρόσωποι τών Βρεταννικών Κτήσεων ήσαν άνεπιφυλάκτως τεταγμένοι υπέρ τής εισδοχής τών άντιπροσώπων τής Σοβιετικής Ρωσίας εις τήν Συνδιάσκεψιν τής Ειρήνης. Ούτοι έφρόνουν δτι, έφ[9] δσον οί «μπολσεβίκοι, δ,τιδήποτε καί αν ήδύνατο νά σκεφθή τις περί αυτών, έφαίνοντο νά έχουν με τό μέρος των τήν πλειοψηφίαν τού πληθυσμού» [1], δεν θά έπετυγχάνετο ή κατοχύρωσις τής ειρήνης έάν «έρρυθμίζετο ή τύχη διακοσίων σχεδόν έκατομμυρίων άνθρώπων, χωρίς νά άκουσθούν προηγουμένως τά αίτήματά των»[1 2]. ’Ησαν, τούναντίον, άντίθετοι ό τότε 'Υπουργός τών Εξωτερικών, λόρδος Μπάλφουρ, ό Ούΐνστων

1. Τούτο, άλλωστε, έβασίζετο καί εις τάς έκθέσεις τών έν Ρωσία άγγλων μυστικών πρακτόρων.

2. LaP a c e P r o v v i s o r i a , σελ. 50.

Τσώρτσιλ, ‘Υπουργός Στρατιωτικών, ό λόρδος Κώρζον καί ό Γάλλος Πρωθυπουργός μετά του Φός, κεκηρυγμένοι υπέρ της άποστολής εις Ρωσίαν συμμαχικών στρατευμάτων, προς ανατροπήν των μπολσεβίκων. Ώς βραδύτερον ειπεν ό Λένιν, «έκατοντάδες τινές χιλιάδες στρατιωτών» θά είχον τότε άρκέσει διά νά συντρίψουν τούς ερυθρούς. ’Αλλά τό ζήτημα ήτο πόθεν θά έξευρίσκοντο αί δυνάμεις αδται. Ή κλείς του δλου προβλήματος εύρίσκετο άκριβώς εις τό σημεΐον τούτο: συνέπεια της σχεδόν ολοκληρωτικής μετά την άνακωχήν άποστρατεύσεως, οι Σύμμαχοι δεν ήσαν εις θέσιν νά διαθέσουν τάς άπαιτουμένας στρατιωτικάς δυνάμεις προς ριζικήν άντιμετώπισιν τού κομμουνισμού. Ή επιμονή δε τού Τσώρτσιλ καί τών συμμεριζομένων τήν άποψίν του τό μόνον δπερ έπέτυχεν ήτο άφ’ ενός ή παράτασις τής έν Ρωσία παραμονής μικρών συμμαχικών μονάδων καί άφ’ ετέρου ό άνεφοδιασμός «με τό σταγονόμετρον» τών Λευκορώσων διά χρημάτων καί πολεμικού υλικού [1]. Έξ άλλου, δεν εφαίνετο δυνατή ή χρησιμοποίησις πολωνικών στρατευμάτων, καθ’ δσον ούδέν συμφέρον ειχεν ή Πολωνία δπως εύνοήση τήν άνασύστασιν ίσχυράς Ρωσίας [1 2].

’Απούσα τών Βερσαλλιών, ή Ρωσία ήτο «παρούσα δι’ αυτής τής άπουσίας της» μέ τό μπολσεβικισμόν της, θεωρούμενον ώς φοβερόν πολιτικόν καί κοινωνικόν κίνδυνον[3]. Παρά τό γεγονός δτι ό βαθύς φόβος, δν ένέπνεεν εις τούς νικητάς τού πολέμου, καί συγκεκριμένως ό έπικρεμάμενος κίνδυνος κομμουνιστικοποιήσεως τής Γερμανίας συνετέλεσεν, υπέρ παν άλλο, εις τήν σύναψιν τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών, αυτή ούδέν περιέλαβεν εις τον διακανονισμόν της κεφάλαιον περί τής τύχης τού «ένός έκτου τής Υδρογείου». ’Ακριβώς εις τό άδιέξοδον τούτο προσέκρουσεν ευθύς έξ αρχής τό έν Βερσαλλίαις άνεγερθέν άσταθές οικοδόμημα, δπερ, ένώ περιέλαβεν ολόκληρον τήν ύφήλιον, άπέκλεισε τήν Ρωσίαν.

Μετά τάς Βερσαλλίας, τό ρωσικόν πρόβλημα έπαυσε νά ύφίσταται ώς τοιούτον τής Συνεννοήσεως, διά νά καταστή πρόβλημα τών κατ’ ίδιαν συμμαχικών κρατών, έκαστον τών όποιων προσεπάθησε νά τό λύση συμφώνως προς τό ’ίδιον αύτού συμφέρον. Ή έναντι τής Σοβιετικής Ρωσίας πολιτική ύπήρξεν ολόκληρος σειρά σφαλμάτων. ’Αληθώς, δέν δύναται νά γίνη λόγος περί πολιτικής τής Συνεννοήσεως, καθ’ δσον, έξαιρέσει ώρισμένων σφαλμάτων διαπραχθέντων άπό κοινού, έκάστη τών Συμμάχων Δυνάμεων ήκολούθησεν ίδιαν πολιτικήν. ‘Ως αυτός ούτος ό Μπάλφουρ άνέφερεν έν προκειμένω, ή Συμμαχική πολιτική ού μόνον ήτο άσυνάρτητος, άλλά καί άνύπαρκτος. Οί Σύμμαχοι άπέδειξαν άπ’ αρχής καταπληκτικήν έλαφρότητα, άπίστευτον άγνοιαν καί

1. **Σ α κ ε λ λ α ρ ο π ο ύ λ ο υ , ενθ’ άν. σελ. 104.**
2. **R e η o u v i n, gvO’ άν. σελ. 173.**
3. **B a u m o n t , ένθ’ άν. σελ. 73-74.**

παντελή έλλειψιν προγράμματος, συντονισμού προσπάθειας καί ένότητος σκοπού. Οι δισταγμοί, αί διαφωνίαι, αί χωρίς συνοχήν άσθενεϊς πρωτοβου->ίαι, αί όπισθοβουλίαι καί αί καχυποψίαι των έπέτρεψαν εις τον κομμουνισμόν, ούτινος τό τέλος ήθελον νά έπιταχύνουν, δπως άνδρωθή καί έν τελεί νικήση.

Ή κατάρρευσις της Ρωσικής Αύτοκρατορίας, ήτις άπετέλει ουσιώδες στοιχεΐον τής ευρωπαϊκής ισορροπίας, έδημιούργησεν εν δυσαναπλήρωτου κενόν, προσεπάθησαν δε νά τό πληρώσουν οί Σύμμαχοι, έν τινι μέτρω, διά τής Πολωνίας, χωρίς όμως καί διά τής λύσεως ταύτης νά έπιτύχουν τον έπιδιωχθέντα σκοπόν, την σταθεροποίησιν τούτέστι τού πολιτικού οικοδομήματος τής Εύρώπης. Διότι ή πρώτη σλαυϊκή χώρα άπουσίαζεν ως Δύναμις Ευρωπαϊκής Τάξεως, ή διατήρησις τής όποιας, μετά τήν διά των Συνθηκών τού 1919 έξασφάλισιν τής άπομακρύνσεως τής γερμανικής άπειλής, άπήτει μίαν πραγματικήν συνοχήν τών Σλαύων[1].

'Ο φόβος τού κομμουνιστικού μιάσματος ώθησε τάς Δυτικάς Δυνάμεις εις τήν εφαρμογήν τού άποκλεισμού καί τής άπομονώσεως τής Σοβιετικής Ρωσίας[1] [2], άλλά, ως όρθώς παρετήρησεν ό πολύς Σφόρτσα[3], «μέ τήν πολιτικήν τού συρματοπλέγματος πέριξ τής Ρωσίας ό Κλεμανσώ έδωσεν εις τούς σοβιετικούς ήγέτας εν πολύτιμον άλλοθι: Δι* οίονδήποτε τών σφαλμάτων των,

μέρους τών άστών άσκουμένην πολιορκίαν». Καί άπό άλλης πλευράς ή πολιτική τής άπομονώσεως τής Ρωσίας είχε δυσάρεστα άποτελέσματα. Διότι συνετέλεσε μεγάλως εις τό νά ριφθή αυτή εις τάς άγκάλας τής Γερμανίας έν Ραπάλλο, ως θά ίδωμεν περαιτέρω, έπέτρεψε δέ σειράν όλην γεγονότων, άπό τής καταλήψεως τής άριστεράς όχθης τού Ρήνου υπό τών χιτλερικών στρατευμάτων μέχρι τής έπαισχύντου συνθηκολογήσεως τού Μονάχου, μέ κατακλείδα τήν συντριβήν τής Πολωνίας καί τήν γαλλικήν καταστροφήν [4].

1. Baumont, ένθ' άν. σελ. 74.

2. Constantin de Griinwald, Trois Siecles de Diplomatie Russe, Paris 1945, σελ. 266.

3. Sforza, Costruttori, σελ. 277.

4. Pericles Argyropoulos, La Politique Europeenne au jour le jour, 1942-1944, Paris 1945, σελ. 4.

Η ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ

Το κείμενον τής Συνθήκης παραδίδεται εις την γερμανικήν αντιπροσωπείαν. Άπόρριψις των γερμανικών αντιπροτάσεων. Παραίτησις τής Γερμανικής Κνβερνήσεως — Ύπογραφή τής Συνθήκης υπό των Γερμανών. Ή Συνθήκη από γερμανικής πλευράς θεωρείται ώς «Diktat». Σννέπειαι.

Ή έξ 160 μελών γερμανική άντιπροσωπεία υπό την ήγεσίαν του σκυθρωπού καί άγερώχου "Υπουργού των Εξωτερικών, Κόμητος Μπρόκντορφ-Ραντζάου, έφθασεν εις Βερσαλλίας τήν 30ήν Απριλίου, χωρίς να έχη ιδέαν περί τών δρων τής υπό σύναψιν Συνθήκης. Οί Γερμανοί έγνώριζον δτι δεν ναντο να συζητήσουν τούς ορούς της Συνθήκης, ήτις δεν θά άπετέλει άντικείμενον διαπραγματεύσεων. Ούχ ήττον, δεν επαυον να τρέφουν τήν αυταπάτην μιας ειρήνης συνδιαλλαγής — «ειρήνης άνευ νίκης», ώς ειχεν διακηρύξει δ Ούίλσων προ τής εισόδου εις τον πόλεμον τών "Ηνωμένων Πολιτειών — ώς τήν καλλιτέραν τών λύσεων.

Περιωρισμένη εντός ξενοδοχείου, οπερ βραδύτερον δ Μπρόκντορφ - Ραντζάου άπεκάλεσε «κλωβόν τών Βερσαλλιών», ή γερμανική άντιπροσωπεία έκλήθη μόλις τήν 7ην Μαίου, δπως έμφανισθή ένώπιον τών συντακτών τής Συνθήκης καί λάβη γνώσιν τών δρων αύτής τούτο δ’ άπετέλεσεν τήν πρώτην μετά τήν ανακωχήν έπαφήν μεταξύ νικητών καί ήττημένων. Είκοσι τέσσαρας μόνον ώρας προ τής εις τούς Γερμανούς έγχειρίσεως τού κειμένου τής Συνθήκης, ειχεν ένημερωθή έπ[5] αυτού ή δλομέλειατών άντιπροσώπωντών Συμμάχων [*] [1]

Βιβλιογραφία:

Βλ. καί σελ. 1.

***A. Luckau,* The German Delegation at the Paris Peace Conference, New York 1941.**

1. Οί Σύμμαχοι εΤχον άποφασίσει να άναβάλουν διά βραδύτερον τάς άποφάσεις των έν σχέσει προς τάς μετά *της* ΑύστρΟυγγαρίας, Βουλγαρίας καί Τουρκίας Συνθήκας, καθ’ οσον είχον σκεφθή δτι έπρεπε νά άρχίσουν άπό της ρυθμίσεως του γερμανικού προβλήματος, δπερ ήτο καί τδ σπουδαιότερον.

καί Συνησπασμένων Δυνάμεων, ώς έκ τούτου δέ δεν κατέστη δυνατόν δπως έξετάσουν ούτοι τάς έπί μέρους διατάξεις[1]. Μετά την είσοδον της γερμανικής άντιπροσωπείας, ώμίλησε διά βραχέων ό Κλεμανσώ, άνταπήντησεν ό Μπρόκντορφ-Ραντζάου, μεθ' δ οί Γερμανοί παρέλαβον άντίγραφον της έκ 400 άρθρων Συνθήκης καί άπήλθον, άφού προηγουμένως είδοποιήθησαν δτι ούδεμία θά ήτο έπιτρεπτή συζήτησις έπί των δρων αυτής.

*
* *

Αί διατάξεις τής Συνθήκης έφάνησαν εις την Γερμανίαν ύπερβαίνουσαι εις σκληρότητα καί τάς πλέον άπαισιοδόξους προβλέψεις, ή έντύπωσις δέ αύτη έπεδεινώθη έτι μάλλον έκ τής προαναφερθείσης έντυπώσεως, ήν άφελώς έτρεφεν ό γερμανικός λαός, όφειλομένης εις τό γεγονός δτι δεν έθεώρει εαυτόν ήττηθέντα στρατιωτικώς.

Την 20ήν Μαιου, ό Μπρόκντορφ-Ραντζάου διετύπωσε λεπτομερείς άντιπροτάσεις, άπορριφθείσας κατηγορηματικώς υπό των Συμμάχων, μέ την προειδοποίησιν δτι ή Συνθήκη έπρεπε έντός βραχυτάτης προθεσμίας νά γίνη δεκτή ώς ειχεν, έν περιπτώσει δέ άπορρίψεώς της, θά έπανήρχιζον αί στρατιωτικά! έπιχειρήσεις. Μάλλον πιθανωτέρα είναι ή γνώμη δτι εις την άπόφασιν ταύτην ήχθησαν οί Σύμμαχοι έκ τής σκέψεως δτι ή Γερμανία ουδέποτε θά άπεδέχετο οίκειοθελώς τούς άνακοινωθέντας δρους. Κατά συνέπειαν, έφ' δσον ή μετ' αυτής συζήτησις θά διαιωνίζετο έπ' άόριστόν, μέ άποτέλεσμα νά άπευθύνουν ούτοι τελικώς τελεσίγραφον, ήτο προτιμώτερον νά έπιβάλουν άμέσως την θέλησίν των[1 2].

*
* ^

Λόγω τής έμμονής των Συμμάχων εις τάς ήδη ληφθείσας άποφάσεις, όφειλομένης κυρίως εις τήν στάσιν του Γάλλου Πρωθυπουργού, την όποιαν, ώς ήδη άνεφέρθη [3], ό Ταρντιέ άπεκάλεσεν «ή μεγάλη μάχη τού Κλεμανσώ», προεκλήθη ή τελευταία κρίσις τού έτους έκείνου, την φοράν αύτήν ούχί μεταξύ των νικητών, άλλά μεταξύ των ήττημένων, διά τής παραιτήσεως τής Κυβερνήσεως Σάϊντεμαν, την 20ήν 'Ιουνίου, συνέπεια κυρίως τής άποχωρήσεως τού κόμητος Μπρόκντορφ-Ραντζάου, άρνηθέντος νά δεχθή τάς συμμαχικάς άπαιτήσεις, συνεπαγομένας, κατ' αύτόν, τήν «θανατικήν καταδίκην πολλών έκατομμυρίων Γερμανών». Έν μέσω τής έν Γερμανία έπικρατούσης χαώ-

1. I n g r a m , ένθ* άν. σελ. 20.

2. P o n c e t, ένθ* άν. σελ. 70.

3.A. T a r d i e u, La Grande Bataille de Clemenceau, έν «Gringoire» τής 22.6.1939.

δους καταστάσεως, οί Σοσιαλισταί συνεφώνησαν μετά των Καθολικών δπως άναλάβουν την διακυβέρνησιν της Χώρας, με εργον την άποδοχήν της Συνθήκης. Ούτως άνέλαβε τήν αρχήν ή δικομματική Κυβέρνησις του Γκούσταβ Μπάουερ με 'Υπουργόν Εξωτερικών τον Χέρμαν Μύλλερ. Έν τώ μεταξύ, ειχεν άπορριφθή ύπδ των Συμμάχων αΐτησις τού διαδεχθέντος τον Μπρόκντορφ-Ραντζάου εις την άρχηγίαν τής γερμανικής άντιπροσωπείας Φαν Χάνιελ περί παρατάσεως κατά 48 ώρας τής μέχρι τής 23ης ’Ιουνίου ταχθείσης προθεσμίας, έντός τής όποιας ώφειλον οί Γερμανοί νά δηλώσουν δτι θά ύπέγραφον τήν Συνθήκην, άλλως ό Στρατάρχης Φός θά διέτασσε τήν έντός τού γερμανικού εδάφους προέλασιν των συμμαχικών στρατευμάτων. Τήν 22αν ’Ιουνίου, ή Έθνοσυνέλευσις τής Βαϊμάρης διά ψήφων 237 ύπέρ, 138 κατά καί 48 άποχών άπεδέχετο τήν Συνθήκην, ήν υπέγραψαν τήν 28ην τού αύτού μηνός δύο Γερμανοί 'Υπουργοί, ό Σοσιαλοδημοκράτης Μύλλερ καί ό Καθολικός Μπέλ, έντός τής αιθούσης τών καθρεπτών των άνακτόρων τών Βερσαλλιών, δπου, τήν επαύριον τής γαλλικής ήττης, είχε τελεσθή πανηγυρικώς, τήν 18ην ’Ιανουάριου 1871, ή άνακήρυξις τού Γουλιέλμου Α' ώς αύτοκράτορος τής Γερμανίας.

*
* *

Οί Γερμανοί ύπέκυψαν εις τό μοιραΐον με τήν σκέψιν δτι, έφ’ δσον ή Συνθήκη τών Βερσαλλιών δεν άπετέλεσεν άντικείμενον διαπραγματεύσεων, άλλ’ ύπηγορεύθη: «Diktat», έπιβληθείσα διά τής βίας δυνάμει τού Δικαίου τού ίσχυροτέρου, ή υπογραφή της δεν συνεπήγετο δι’ αύτούς δέσμευσιν εις τό μέλλον.

Βεβαίως αί διεθνείς πράξεις, αίτινες τερματίζουν ενα πόλεμον, απεικονίζουν, έν τή πραγματικότητι, τήν άποδοχήν υπό τού ήττημένου τής θελήσεως τού νικητού. Ούχ ήττον, μέχρι τής έποχής έκείνης, εις παρόμοιας περιπτώσεις, οί ήττημένοι ειχον κληθή νά έκθέσουν τάς άπόψεις των καί, έν ολίγοις νά διαπραγματευθούν: etiam diabolus audiatnr. Εντεύθεν ή έδραίωσις παρά τώ γερμανικώ λαώ τής πεποιθήσεως περί άποπείρας στραγγαλισμού του υπό τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών, αρκεί δέ ή δημιουργία τής συνειδήσεως περί μαρτυρίου διά νά άρχίση ή προσπάθεια τής άπολυτρώσεως. ’Επί είκοσι έ'τη, άπό τής Βαϊμάρης μέχρι τού Χίτλερ, ή Γερμανία διετήρησεν άσβεστον μήνιν κατά τής Συνθήκης, τήν άνατροπήν τής όποιας έταξεν ώς σκοπόν τής ζωής, τών άγώνων καί τών έλπίδων της.

ΑΡΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΚΥΡΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΩΝ ΒΕΡΣΑΛΛΙΩΝ ΕΚ ΜΕΡΟΥΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗΣ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ

Σφάλματα τακτικής τον Ονΐλσων. Λόγοι μεταβολής των διαθέσεων τής 'Αμερικανικής κοινής γνώμης. Πολεμική τής όμάδος Λότζ κατά τής Κ.τ.Ε. Ματαία περιοδεία τον Ούίλσων. Άπόρριψις τής Συνθήκης και σημασία τής πράξεως ταντης. 'Εκλογή του Ρεπονμπλικάνον Χάρντιγκ ώς Πρόεδρόν. 'Επιστροφή των ΗΠΑ εις τον απομονωτισμόν. Άκνρωσις τής εγγυητικής τής Γαλλίας Συνθήκης. 'Επακόλουθα.

Ή μελάνη των υπογραφών κάτωθι του κειμένου της Συνθήκης δέν εΐχεν είσέτι ξηρανθή, καί το εύθραυστον αυτής ήρχισενάάποδεικνύηται εν τοΐςπράγμασιν: Ή 'Αμερικανική Γερουσία ήρνήθη την κύρωσιν της Συνθήκης, εις την σύνταξιν της όποιας πρωτεύοντα ρόλον είχε παίξει ό Ούΐλσων. Προϊόν λοιπόν, κατά μέγα μέρος, αμερικανικής έμπνεύσεως, ή Συνθήκη έχώλαινεν άπ' αρχής, καθ' δσον ή άπουσία τής έγγυήσεως των 'Ηνωμένων Πολιτειών άπετέλεσεν τεράστιον, δυσαναπλήρωτον κενόν, άληθή καταστροφήν, ώς την *

**** Βιβλιογραφία:***
Βλ. έπίσης σελ. 1 καί 15.
***Th. Bailey,* Woodrow Wilson and the Great Betrayal, New York 1945.**
***Stephen Bonsai,* Unfinished Business, New York 1944.**
***Stull Holt,* Treaties Defeated by the Senate. A Study of the Struggle between President and Senate over the Conduct of Foreign Relations, Baltimore 1933.**
***D. F. Fleming,* The Treaty Veto of the American Senate, New York 1930.**
***Cordell Hull,* The Memoirs of Cordell Hull, T. I, New York 1948.**
***H. C. Lodge,* The Senate and the League of Nations, New York 1945.**
***L. Paxson,* American Democracy and the World War, T. Ill, New York 1936.**
***F. Debyser,* Le Senat des Etats-Unis et le Traite de Versailles, Paris 1932.**
***J. Daniels,* The Wilson Era, 1917-1923, Chapel Hill 1946.**
***Quincy Wright,* The Control of American Foreign Relations, New York 1927.**
***Ch. A. Beard,* The Idea of National Interest. An Analytical Study of American Foreign Policy, New York 1934.**
***Th. Bailey,* A Diplomatic History of the American People, New York 1942.**

έχαρακτήρισεν ό Κλεμανσώ \ δστις, την 24ην Σεπτεμβρίου 1919, είχε δηλώσει: «Ύπολογίζομεν σταθερώς επί της κυρώσεως της Συνθήκης ύπδ των Ήνωμένων Πολιτειών».

*
* *

Προσωπικώς, 6 Ούΐλσων ήτο μεγάλως υπεύθυνος διά την καταστρεπτικήν ταύτην έσφαλμένην έκκίνησιν. Άπολαύων άλλοτε μεγάλης δημοτικότητος, δεν είχε θεωρήσει άναγκαΐον δπως συγκροτήση Κυβέρνησιν έθνικής ένότητος, εις ήν θά συμμετεΐχον, παρά τδ πλευρόν των Δημοκρατών, οί Ρεπουμπλικάνοι καί τούτο παρ' δλον δτι οί τελευταίοι, κατά την είσοδον τών Ήνωμένων Πολιτειών εις τον πόλεμον, ειχον υποστηρίξει ένθέρμως την πολιτικήν του [1] [2]. Έξ άλλου, ό 'Αμερικανός Πρόεδρος, εξ υπερβολικής εις εαυτόν έμπιστοσύνης, είχε διαλέξει ως συμβούλους σχεδόν άποκλειστικώς μεταξύ τών Δημοκρατών, έκ τών πέντε δε επισήμων μελών τής εν Παρισίοις 'Αμερικανικής 'Αντιπροσωπείας εν μόνον άνήκεν εις τό Ρεπούμπλικανικόν Κόμμα[3]. Πλήν δμως, τά σφάλματα τού Ουίλσων δεν περιωρίσθησαν μόνον εις τά άνωτέρω: 'Ενώ, μέσω τού άμερικανικού τύπου, διέδωσε την ιδέαν δτι τά Εύρωπαϊκά Κράτη, άγόμενα έκ τών ίδιων αυτών συμφερόντων, παρεβίασαν τάς υπό τών 14 άρθρων αυτού διατυπουμένας άρχάς, τάς όποιας, ούχ ήττον, είχον προηγουμένως άποδεχθή, έπανήλθεν εις την 'Αμερικήν ζητών τήν έγκρισιν τού Συμφώνου τής Κ. τ. Ε., ήτις προϋπέθετεν άφοσίωσιν πάντων τών μελών της εις τάς ύπ' αυτού έξαγγελθείσας άρχάς [4]. Προς τούτοις, ή άπόφασις τού Προέδρου δπως μετάσχη αύτοπροσώπως εις τάς διαπραγματεύσεις τής ειρήνης, δυσηρέστησεν άρκετούς τών οπαδών του, ή γενική δε δυσφορία ένετάθη έτι περαιτέρω, δταν, κατά Μάρτιον 1919, έπανελθών εις Ήνωμένας Πολιτείας επί βραχύ χρονικόν διάστημα, ό Ουίλσων δεν έλαβε τον κόπον να έλθη εις επαφήν μετά τής Γερουσίας καί τήν ένημερώση περί τών εν Παρισίοις συνομιλιών, ήτις, εν τούτοις, έδει νά μοιράζηται μετ' αύτού τήν διαχείρισιν τής εξωτερικής πολιτικής [5].

Πάσαι αί προμνησθεισαι άπερισκεψίαι, προστιθεμένων καί τών άπογοητεύσεων ας προεκάλεσεν ή Συνθήκη τών Βερσαλλιών, ήρκεσαν διά νά έπιφέρουν τήν μεταβολήν τής άμερικανικής κοινής γνώμης, ένθέρμως ύποστηριξάσης, κατά τήν εις τον πόλεμον είσοδον τής 'Αμερικής, τήν πολιτικήν τού Ουίλσων [6]. 'Από τού 1918, τό σχέδιον τού Προέδρου περί τής Κ. τ. Ε. είχε τύ-

1. **C l e m e n c e a u , ένθ' άν. σελ. 145.**
2. **B a u m o n t, ένθ' άν. σελ. 162.**
3. **D u r o s e l l e , ένθ' άν. σελ. 71.**
4. **Χ α τ ζ η β α σ ι λ ε ί ο υ , ένθ' άν. σελ. 20.**
5. **B a u m o n t, gvO' άν. σελ. 160.**
6. **B a u m o n t , gvO' άν. σελ. 162.**

χει της έγκρίσεως του Ρεπούμπλικάνου ήγέτου Ούΐλλιαμ Τάφτ. Έν τούτοις καί τά πλέον ευνοϊκά διά το σχέδιον πνεύματα ήθελαν την προσθήκην τροποποιήσεων διαφυλαττουσών τάς παραδόσεις της άμερικανικής έξωτερικής πολιτικής. Την 21ην Δεκεμβρίου 1918, ό γερουσιαστής Χένρυ Λότζ έλαβε θέσιν κατά τής ένσωματώσεως εις τήν Συνθήκην Ειρήνης τού Συμφώνου «ίσχυράς Κοινωνίας των Έθνών, έχούσης τήν άναγκαίαν δύναμιν όπως καθιστά έκτελεστάς τάς άποφάσεις της», πλήν όμως ό Ούΐλσων, φοβούμενος, ούχί άνευ λόγου, τάς έπακολουθησομένας δοκιμασίας καί τηρών εις άπόστασιν τον Λάνσιγκ, ένέμεινεν εις τήν σύνδεσιν ταύτην τής Συνθήκης καί τού Συμφώνου εις εν άδιαίρετον όλον, ίνα λαός καί κοινοβούλιον, άπαξ δοθείσης τής κατ’ άρχήν συγκαταθέσεώς των, μή δυνηθούν νά υπαναχωρήσουν [1]. Ό Τάφτ όμως έτηλεγράφει τήν 13ην ’Απριλίου, προειδοποιών ότι, αν τροποποίησίς τις δεν διησφάλιζεν άρκούντως τό δόγμα τού Μονρώ, οί φίλοι τού Συμφώνου άνησύχουν σοβαρώς, διότι, έν τοιαύτη περιπτώσει, οί Ρεπούμπλικάνοι γερουσιασταί, άποτελούντες, μετά τάς έκλογάς τής 5. 11. 1918, τήν πλειοψηφίαν, θά άπέρριπτον άσφαλώς τήν κύρωσιν τής Συνθήκης Ειρήνης. Κατόπιν τούτου, ό Ούΐλσων προσεπάθησεν όπως συμβιβάση κάπως τά πράγματα, προστεθέντος εις τό Σύμφωνον τού άρθρου 21, τό όποιον άνέφερε με τρόπον τήν έπιφύλαξιν τού δόγματος τού Μονρώ, πλήν εις μάτην.

*

 *

Ευθύς άπό των πρώτων ημερών τής επανόδου του εις τήν Αμερικήν, ό Πρόεδρος εύρέθη προ σφοδράς πολεμικής κατά της Κοινωνίας των Έθνών, διεξαγομένης έν τή Γερουσία υπό τού προσωπικού του άντιπάλου καί προέδρου της επί τών Εξωτερικών 'Υποθέσεων Επιτροπής γερουσιαστού Λότζ καί της όμάδος αύτού. Τήν ΙΟην Ιουλίου 1919, ό Πρόεδρος ύπέβαλεν εις τήν Γερουσίαν τήν Συνθήκην τών Βερσαλλιών καί τήν 29ην τού αύτού μηνός τήν Συνθήκην έγγυήσεως προς τήν Γαλλίαν. Έν συνεχεία, εις σύσκεψιν, ήν έσχεν ούτος μετά τής ρηθείσης έπιτροπής, ή συζήτησις περιεστράφη εις τό άρθρον 10 τού Συμφώνου της Κ. τ. Ε., έφ* ού κυρίως έστηρίζετο ή άντίδρασις τής άντιπολιτεύσεως, ύποστηριζούσης ότι άντέβαινε προς τό ’Αμερικανικόν Σύνταγμα, ενώ ό Πρόεδρος έθεώρει τούτο ώς τήν «σπονδυλικήν στήλην» της Συνθήκης[1] [2]. Εις τήν διαμάχην ταύτην, ό Ούΐλσων ήρνήθη νά δεχθή τάς επιφυλάξεις, ας έζήτει ή άντιπολίτευσις, ιδία διά τήν τροποποίησιν τού Συμφώνου, έπικαλουμένη τήν άνάγκην κατοχυρώσεως τών άμερικανικών συμφερόντων συμφώνως προς τάς παραδόσεις τής Χώρας, τοσούτῳ μάλλον,

1. **C l e m e n c e a u , ένθ’ άν. σελ.**
2. **R e n o u v i n , ένθ’ άν. σελ. 201.**

ύπεστήριξεν αυτή, καθ’ όσον, μετά την ήτταν της Γερμανίας, αί Ήνωμέναι Πολιτεΐαι ούδένα πλέον λόγον θά είχον νά συμμετάσχουν εις τούς άγώνας της «γηραιάς ηπείρου». ’Ακριβώς, εις το σημεΐον τούτο συνεκεντρώθη ή κριτική τού γερουσιαστού Λοτζ και της όπισθεν αύτού όμάδος: Δεν έπεθύμουν δπως αί Ήνωμέναι Πολιτεΐαι άναλάβουν άμέσους εύθύνας εις την έκτέλεσιν των Συνθηκών, έτι δ’ όλιγώτερον εις την διατήρησιν της διεθνούς τάξεως. Ό Λοτζ έμέμφετο το Σύμφωνον Ιον) διότι περιώριζε την πλήρη έθνικήν κυριαρχίαν εις δ,τι άφεώρα τα τελωνεία καί την μετανάστευσιν καί 2ον) — εύρύτερον —, διότι άπεμακρύνετο της παραδόσεως της Ούάσιγκτων καί τού δόγματος τού Μονρώ. Τά αισθήματα ταύτα συνεμερίζετο ή μάζα τού άμερικανικοΰ λαού καί διότι δεν εννοεί τάς διαμάχας της γηραιάς ήπείρου — ό ρεαλισμός αύτού τώ ύπεδείκνυεν δτι θά διέπραττε σφάλμα εάν έξηκολούθει άναμιγνυόμενος εις ταύτας—καί διότι οί άμερικανοί μαχηταί είχον άπογοητευθή έκτης εύρωπαϊκής των πείρας—παρεπονούντο δτι τούς εϊχον έκμεταλλευθή καί έζήτουν δπως έπαναπατρισθούν άνευ καθυστερήσεως —. Έπί πλέον, ύπηρχον εις Ήνωμένας Πολιτείας πολλά έκατομμύρια Γερμανοαμερικανών, οίτινες δέν παρέμενον άδρανεΐς, συνιστώντες επιείκειαν έναντι τών «δυστυχών» Γερμανών καί συνδιαλλαγήν μετ’ αύτών [1]. Τά βαθέα ταύτα ρεύματα της κοινής γνώμης εύρον ίσχυράν ύποστήριξιν εις τήν προσωπικήν στάσιν τών πολιτικών ήγετών. Ούτως, οί Ρεπούμπλικάνοι ήκολούθησαν τούς άντίποδας τής ούϊλσωνικής πολιτικής, είτε διότι προεξώφλουν δτι ή εκκλησίς των δΓ επάνοδον εις τήν άπομονωτικήν παράδοσιν θά ειχεν άντίκτυπον εις τήν κοινήν γνώμην, είτε διότι δέν ήθελον νά άφήσουν ενα Δημοκράτην Πρόεδρον νά έπιβεβαιώση το κύρος του, διά τής άποτυπώσεως τής προσωπικής του σφραγΐδος εις τον διακανονισμόν τής παγκοσμίου ειρήνης[1 2].

*
* *

Ενώπιον τής άντιδράσεως της έπί τών Εξωτερικών Ύποθέσεων Επιτροπής τής Γερουσίας, ό Ούίλσων άπεφάσισεν δπως στραφή άπ* εύθείας προς τό έκλογικόν σώμα καί, παρά τό έπισφαλές τής ύγείας του, άνέλαβε, κατά Σεπτέμβριον 1919, μακράν άνά τήν Χώραν περιοδείαν προπαγάνδας υπέρ τής ειρήνης, καθ’ ήν έξεφώνησε 37 λόγους προς διαφώτισιν τής κοινής γνώμης. Ένώ δμως έξεφώνει τον 38ον λόγον του, τήν 25 Σεπτεμβρίου, ύπέστη ούτος ημιπληγίαν — ήτις έ'μελλε νά τον όδηγήση μετά τινα χρόνον (3. 2. 1924) εις τον τάφον — καί δέν ήδυνήθη νά περατώση τήν σταυροφορίαν του. Ἔκτοτε ό

1. P o n c e t, ένθ* άν. σελ. 60.

2. R e n o u v i n , 2νθ’ άν. σελ.

άγων του έκτος μάχης Προέδρου, διατηρούντος, ούχ ήττον, άκεραίαν την αδιαλλαξίαν του, άπέβη άνισος.

*
* *

Την 20ήν Νοεμβρίου 1919, ή Συνθήκη, συνοδευομένη ύπδ των τροποποιήσεων καί των επιφυλάξεων της όμάδος Λότζ, άπερρίφθη ύπδ τής Γερουσίας, μή έπιτευχθείσης τής ύπδ τού Συντάγματος άπαιτουμένης πλειοψηφίας των δύο τρίτων, καθ' δσον έλαβε 39 ψήφους υπέρ καί 55 κατά — σχεδόν πάσας των Δημοκρατών κατόπιν εντολής τού Ούΐλσων, δστις κατεψήφισεν έλπίζων να έπαναφέρη μελλοντικώς τδ ζήτημα καί έπιτύχη τήν άνευ τροποποιήσεων ψήφισιν τής Συνθήκης[1]. Γεννάται δμως τδ ερώτημα διατί δέν άπεδέχθη συμβιβαστικήν τινα λύσιν δ Αμερικανός Πρόεδρος, οπότε άσφαλώς θά συνεκεντρούτο ή άναγκαία πλειοψηφία; Κατ' αρχήν, θά έσκέφθη 8τι, εάν ύπεχώρει, αποδεχόμενος τάς επιφυλάξεις τής όμάδος Λότζ, την έπομένην θά εύρίσκετο πρδ νέων άξιώσεων, έφ* δσον έγνώριζεν δτι οί άντίπαλοί του ήσαν άποφασισμένο ι νά καταπολεμήσουν πάση θυσία τήν Κ. τ. Ε. καί διά τής τακτικής ταύτης νά νικήσουν συγχρόνως καί αύτδν τδν ίδιον[1 2]. 'Αλλά, κυρίως, διότι αί έπιφυλάξεις τού Λδτζ ήκύρουν, κατ' ούσίαν, τδ άρθρον 10 τού Συμφώνου, άποτελούν τδν άκρογωνιαΐον λίθον τού ουϊλσωνικού οικοδομήματος.

Τήν 19ην Μαρτίου 1920 διεξήχθη νέα ψηφοφορία εν τή Γερουσία, μή έπιτευχθείσης καί πάλιν τής άπαραιτήτου διά τήν κύρωσιν πλειοψηφίας των δύο τρίτων, καθ' δσον έλειπον 7 ψήφοι (49 υπέρ, 35 κατά). Πάντως, ή ψήφος τής Γερουσίας ήτο σύμφωνος πρδς τήν θέλησιν τής πλειοψηφίας τού άμερικανικού λαού.

Ή σημασία τής άποφάσεως ταύτης υπήρξε σημαντικωτάτη, διότι άπερρίφθη όριστικώς ή κύρωσις τής Συνθήκης των Βερσαλλιών καί τού Συμφώνου τής Κ. τ. Ε., συγχρόνως δέ κατέπιπτεν αυτομάτως ή Συνθήκη έγγυήσεως πρδς τήν Γαλλίαν.

*
* *

Ενώπιον τής έξελίξεως ταύτης, ό Ούΐλσων άπεφάσισε νά διεξαγάγη τάς προεδρικάς έκλογάς τού Νοεμβρίου 1920 έν είδει δημοψηφίσματος καί ήττήθη κατά κράτος. Τήν 2αν Νοεμβρίου, ή 'Αμερική άπεδοκίμασε τήν πολιτικήν του, δώσασα 16 εκατομμύρια ψήφους εις τδν προσωπικόν του άντίπαλον, ύποψήφιον των Ρεπουμπλικάνων, Γουώρεν Χάρντιγκ (έναντι 9 έκατομ. τού

1. D u r o s e l l e , ένθ' άν. σελ. 72.

2. C o r d e l l H u l l , The Memoirs of Cordell Hull, New Tork 1948, T. I. σελ. 103,

Δημοκράτου Κδξ), μέ εκλογικόν πρόγραμμα την επάνοδον εις την πατροπαράδοτον πολιτικήν, δηλαδή την άπόρριψιν τοϋ ούϊλσωνικοϋ διεθνισμού [1]. 'Ο άμερικανικός λαός άπεδοκίμασεν ουτω παταγωδώς την πολιτικήν της διεθνούς αλληλεγγύης, ήν εΐχεν έγκολπωθη ό Ούίλσων.

*
* *

’Αμέσως μετά την έκλογήν τοϋ Χάρτιγκ, κατέστη σαφές δτι δέν θά έγίνοντο πλέον ένέργειαι διά την συμμετοχήν των 'Ηνωμένων Πολιτειών είς τήν Κ.τ.Ε., της Χώρας στρεφομένης προς άκραν άπομόνωσιν—πολιτικήν» οικονομικήν, κοινωνικήν καί ηθικήν[2].

'Ο μεταξύ τών 'Ηνωμένων Πολιτειών καί της Γερμανίας πόλεμος έτερματίσθη τυπικώς δι* άποφάσεως, ύπογραφείσης τήν 2αν ’Ιουλίου 1921 ύπο τοϋ Χάρτινγκ [3], ήν έπηκολούθησεν ή υπογραφή χωριστών Συνθηκών Ειρήνης μετά της Γερμανίας, Αυστρίας καί Ουγγαρίας, άντιστοίχως τήν Ιην, 24ην καί 29ην Αύγούστου 1921, άποτελέσασα άπτήν άπόδειξιν τής επιστροφής τών 'Ηνωμένων Πολιτειών *ε’ς* τήν πατροπαράδοτον πολιτικήν τής άπομονώσεως καί εις τήν παλαιάν τάσιν άγνοήσεως τών ευρωπαϊκών προβλημάτων [4]. Συμφώνως προς τάς έν λόγω διεθνείς πράξεις, έξησφαλίζοντο ρητώς είς τήν ’Αμερικήν πάντα τά δικαιώματα, προνόμια, άποζημιώσεις καί έπανορθώσεις, αί όποϊαι είχον άναγνωρισθή είς αυτήν ύπό τοϋ Συμφώνου τής ’Ανακωχής καί ύπο τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών.

'Η άπόρριψις τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών ύπο τών 'Ηνωμένων Πολιτειών άπετέλεσε γεγονός τεράστιας σημασίας μέ σοβαράς διά τήν ανθρωπότητα συνέπειας ®, δύναται δέ νά ύποστηριχθή δτι, διά τής τοιαύτης στάσεώς της, ή ’Αμερική ύπήρξεν ό μεγαλύτερος υπεύθυνος τής μεταπολεμικής αταξίας είς ολόκληρον τον κόσμον®. Άρνούμεναι είς τήν Γαλλίαν τήν ύπεσχημένην έγγύησιν, αί 'Ηνωμέναι Πολιτεΐαι έπέτρεπον είς τήν Μεγάλην Βρετανίαν δπως απαλλαγή τής όμοιας προς τήν Γαλλίαν δεσμεύσεώς της. "Οθεν, άπό τοϋ 1919 μέχρι τοϋ 1939, δέν ύπήρξεν ΐσως όλεθριωτέρα διά τήν Γαλλίαν άπόφασις, έπαυξάνουσα είς μέγιστον βαθμόν τά άποτελέσματα τής άμερικα- [1 2 3 4 5 6]

1. **D u r o s e 11 e, ένθ’ άν. σελ. 72.**
2. **H u l l , ίνθ’ άν. σελ. 104.**
3. **Foreign Relations, The Paris Conference, 1919, T. XIII, σελ. 18-19.**
4. **C u r a t o , ένθ’ άν. σελ. 672.**
5. **Χ α τ ζ η β α σ ι λ ε ί ο υ , ίν9’ άν. σελ. 22.**
6. **N i 11 i, La Disgregazione σελ. 351.**

νίκης άποχωρήσεως *. Ή απόρριψις της εγγυητικής της άσφαλείας της Γαλλίας Συνθήκης είχε την έννοιαν προσκλήσεως προς τήν Γερμανίαν διά την έπανάληψιν εις το μέλλον της άποτυχούσης έπιθέσεώς της, έφ’ δσον δέ ή ’Αμερική δεν ένδιεφέρετο πλέον οΰτε διά τήν Κ.τ.Ε. οΰτε διά τήν έγγυητικήν Συνθήκην, δεν άπέμενεν ετι ή ή άβεβαιότης[1] [2], ολοκλήρου του προβλήματος τής άσφαλείας τεθέντος καί πάλιν επί τάπητος. Έάν *6* Βίσμαρκ κατείχετο ύπδ του «έφιάλτου των συνασπισμών», ή Γαλλία, άντιθέτως, κατείχετο διαρκώς υπό του «εφιάλτου τής άπομονώσεως», υπό του φόβου του κενού πέριξ αυτής[3]. Πράγματι, ή Γαλλία άπέμενεν άπομεμονωμένη, ιδίως μετά τήν κατάρρευσιν τής Ρωσίας, μόνη έναντι του προαιώνιου έχθροΰ της — τής Γερμανίας—, άνισχύρου μεν οντος έπί του παρόντος, άλλα επικινδύνου διά τό μέλλον. Δι’ δ καί οι Γάλλοι ήσθάνοντο τήν άνάγκην νά έχουν εις χεΐράς των άσφαλιστήριον συμβόλαιον διά τάς μελλοντικάς εξελίξεις: Ό μύθος περί τής «άνταποδόσεως» έπανεμφανίζετο μεταξύ Γαλλίας καί Γερμανίας, άλλ’κατ’ άντίστροφον φοράν [4]. Εντεύθεν ή Γαλλική Διπλωματία ήχθη εις τήν άναζήτησιν ετέρων συνδυασμών, κατοχυρούντων τήν άσφάλειαν τής Χώρας, διά τής συσφίγξεως τών δεσμών μετά τών μικροτέρων Κρατών, άτινα ειχον δημιουργηθή ή εύνοηθή υπό τών Συνθηκών Ειρήνης τού 1919-1920 [5], μέ μοιραιον έπακόλουθον, ως έκ τού προκληθέντος έρεθισμού τών πνευμάτων, νά περιέλθη καί πάλιν ή Ευρώπη εις τον φαΰλον προπολεμικόν κύκλον [6].

Έξ άλλου, ή άπουσία τών 'Ηνωμένων Πολιτειών άπό τον ’Οργανισμόν τής Γενεύης έμελλε νά έχη τάς σοβαρωτέρας τών συνεπειών, καθ’ δσον ή Μ. Βρεταννία, άποφεύγουσα οίανδήποτε δέσμευσιν έν Εύρώπη, ίνα έχη εύχέρειαν άντιμετωπίσεως τής νέας καταστάσεως πραγμάτων έκ τής ίσχυροποιήσεως τών 'Ηνωμένων Πολιτειών, δεν άνελάμβανεν ύποχρέωσιν τινά δπως καθίστανται σεβασταί αί άποφάσεις τής Κοινωνίας τών ’Εθνών, μέ άποτέλεσμα νά άτονήσουν έν τή πράξει αί περί κυρώσεων διατάξεις τού Συμφώνου αυτής [7].

1. **B a u m o n t , ένθ’ άν. σελ. 163.**
2. **C l e m e n c e a u , ένθ’ άν. σελ. 209.**
3. **B e r r a , ένθ’ άν. σελ. 82.**
4. **B e r r a , ένθ’ άν. σελ. 83.**
5. **Γ. Χ ρ ι σ τ ο π ο ύ λ ο υ , Τό Πρόβλημα της Ευρωπαϊκής Ειρήνης, Άθήναι 1935.**
6. **Χ α τ ζ η β α σ ι λ ε ί ο υ , ένθ* άν. σελ. 22.**
7. **Χ α τ ζ η β α σ ι λ ε ί ο υ , Ινθ’ άν. σελ. 23,**

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ' *

ΑΙ ΛΟΙΠΑΙ ΣΥΝΘΗΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗΣ

Σ υ ν θ ή κ η 'Α γ ί ο υ Γ ε ρ μ α ν ο ύ : εδαφικοί, στρατιωτικοί και οικονομικοί οροί προστασία των μειονοτήτων, ζήτημα του Anschluss.*
Σ υ ν θ ή κ η Τ ρ ι α ν ό ν : εδαφικοί και λοιποί δροι αυτής.
Σ υ ν θ ή κ η Ν ε ι γ ύ : έδαφικαι διατάξεις — ικανοποίησις των ελληνικών διεκδικήσεων έπι τής Θράκης.

Έν Εύρώπη, δπου ή κατάρρευσις τριών αύτοκρατοριών άπηλευθέρωσε μίαν νέαν δύναμιν, τήν των εθνοτήτων, ή τύχη της Αύστρουγγαρίας εΐχεν ήδη ρυθμισθή, δύο μήνας προ της ενάρξεως της Συνδιασκέψεως Ειρήνης, * V.

Βιβλιογραφία:
Βλ. έπίσης σελ. 1 καί 35.

N. Almond and Haswell Lutz, **The Treaty of Saint Germain, Stanford Univ. 1935.**
S. Bethlen, **The Treaty of Trianon and European Peace, London 1934.**
C. A. Macartney, **Hungary and her Successors. The Treaty of Trianon and its Consequences, 1919-1937, London 1937.**
Arthur de Balogh, **La Protection Internationale des Minorites, Paris 1930.**
David Erdstein, **Le Statut Juridique des Minorites en Europe, Paris 1932.**
L. P. Mair, **The Protection of Minorities, London 1928.**
C. A. Macartney, **National States and National Minorities, London 1934.**
S. W. Gould, **Austrian Attitudes toward Anschluss (Oct. 1918-Sept. 1919) in «Journal of Modern History», Sept. 1920, σελ. 220-231.**
V. Ταpíé, **Le Pays de Teschen, Paris 1936.**
E. Angelini, **Gabriele d’Annunzio e l’lmpresa Fiumana, Roma 1940.**
A. Moodie, **The Italo-Yugoslave Boundary, London 1945.**
A. Giannini, **Fiume nel trattato del Trianon, Roma 1921.**
Macartney and Cremona, **Italy’s Foreign and Colonial Policy (1914-1937), New York 1938.**
Digovic, **La Dalmatie et le Probleme de l’Adriatique, Lausanne 1944.**
Julius Stone, **International Guarantees of Minority Rights, London 1932.**
RenS Dupuis, **Le Probleme Hongois, Paris 1931.**
J. Ivanoff, **Les Bulgares devant de Congr&s de la Paix. Documents, Berne 1919.**
Georges Desbons, **La Bulgarie apr£s le Traite de Neuilly, Paris 1930.**

ύπ* αύτών τούτων των άπαρτιζόντων ταύτην λαών *, οϊτινες εϊχον σχηματίσει ίδιας Κυβερνήσεις.

Ή 'Αψβούργειος μοναρχία είχε καταρρεύσει ως χάρτινος πύργος, δέν άπετέλει δε πλέον ή θεσμόν άνήκοντα εις το παρελθόν. Κατά συνέπειαν, οι Σύμμαχοι εύρέθησαν προ τετελεσμένου γεγονότος καί, μολονότι άντελαμβάνοντο πλήρως τούς έκ της διαλύσεως της δυαδικής μοναρχίας έπαπειλουμένους κινδύνους, δέν εϊχον δυνατότητα επιλογής. Εις τούς Συμμάχους δέν άπέμενεν έτερόν τι ή νά εκκαθαρίσουν το Κράτος των 'Αψβούργων, περιοριζομένου τού έ'ργου αύτών εις τον καθορισμόν των συνόρων μεταξύ επτά Κρατών, έξ ών τά δύο, «νέα» (Πολωνία, Τσεχοσλοβακία), έχοντα ήδη προβή έν τή πράξει, έν γενικαις γραμμαΐς, εις την διαίρεσιν τής Χώρας* [1] [2]. ’Αλλά καί τό έ'ργον τού καθορισμού τών νέων συνόρων μεταξύ τών «διαδόχων» Κρατών δέν ήτο εύχερές, ού μόνον προκειμένου περί διαχωρισμού μεταξύ νικητριών καί ήττημένων εθνοτήτων —Αυστριακοί καί Ούγγροι — άλλά καί ώς προς τούς Γιουγκοσλαύους, Ιταλούς, Πολωνούς καί Τσέχους. Ή χάραξις τών συνόρων, εις τήν δευτέραν περίπτωσιν μάλιστα, ήτο προφανώς καί ή δυσχερεστέρα, έφ’ όσον αί άμφισβητήσεις δέν ήδύναντο νά λυθούν βάσει τής προτιμήσεως τού κριτηρίου τών νικητών[3].

Κατ’ άρχάς, τό Συμβούλιον τών Δέκα ήλπιζεν ότι θά έρρύθμιζεν άφ[5] εαυτού τάς περί τήν χάραξιν τών συνόρων φιλονεικίας, δέν έβράδυνεν όμως νά άντιληφθή ότι, διά την έπίτευξιν δικαίας λύσεως, εις έκάστην περίπτωσιν θά άπητεΐτο παράτασις τών συζητήσεων έπί μήνας, ένώ, έξ άλλου, τό Αυστριακόν δέν άπετέλει ή εν τών πολλών έκκρεμών προβλημάτων[4]. "Οθεν, αναποφεύκτως, τό Συμβούλιον ήχθη τελικώς εις τήν άπόφασιν όπως αί διεκδικήσεις τών έθνών — κληρονόμων τής Αύστρουγγαρίας—έκτεθοΰν ένώπιον έπιτροπών άποτελουμένων έκ συμμάχων έμπειρογνωμόνων, αίτινες θά συνέτασσον έκθέσεις, ύποβαλλομένας μετά ταύτα εις τήν Συνδιάσκεψιν προς έγκρισιν. Ουτω, τήν Ιην Φεβρουάριου 1919, τό Συμβούλιον ώρισε τήν πρώτην έκ τών έν λόγω έπιτροπών μέ άρμοδιότητα έπί τών συνόρων τής Ρουμανίας, έν συνεχεία δέ συνεστήθησαν καί αί λοιπαί. Ὅταν πάσαι αί έκθέσεις συνετά-

***J. Ancel,* Manuel Geographique de Politique Europ6enne, T. I, L’Europe Centrale, Paris 1936.**
***D. H. Miller,* My Diary κ.λ.π.**
***G. Benedetti,* La Pace di Fiume, Bologna 1924.**
***F. Vellani- Dionisi,* II Problema Territoriale Transilvano, Bologna 1932.**
***J. N. Macdonald,* A Political Escapade (Fiume), London 1921.**

1. **R e n o u v i n , ένθ’ άν. σελ. 162-163.**
2. **H o u s e e t S e y m o u r , Ινθ’ άν. σελ. 83.**
3. **R e n o u v i n , ένθ’ άν. σελ. 163.**
4. **H o u s e e t S e y m o u r , ένθ’ άν. σελ. 84.**

γησαν, το Συμβούλων των Δέκα είχε παραχωρήσει τήν θέσιν του εις το των Τεσσάρων, εις τούς οποίους έπεφυλάσσετο ή εύθύνη έγκρίσεως των προταθέντων συνόρων καί διευθετήσεως ένίων διαφορών, άνακυψασών έντός των κόλπων των έπιτροπών. Εκτός έλαχίστων έξαιρέσεων, οι Τέσσαρες ένέκριναν, άνευ τροποποιήσεων, τάς ομοφώνους συστάσεις των έπιτροπών.

* *

Χρονολογικώς δευτέρα κατά σειράν έκ τών Συνθηκών Ειρήνης, αίτινες έτερμάτισαν τον Α' παγκόσμιον πόλεμον, ή μετά της Αυστρίας Συνθήκη ύπεγράφη τήν ΙΟην Σεπτεμβρίου 1919, σημειώσασα καί διεθνώς τό τέλος της Μοναρχίας τών 'Αψβούργων, μη ύφισταμένης, εν τη πράξει, άπό τού 'Οκτωβρίου τού προηγουμένου έτους.

Ή Συνθήκη άρχεται με τήν διάταξιν περί προσχωρήσεως της Χώρας είς τό Σύμφωνον της Κ.τ.Ε. Εις τό δεύτερον μέρος (άρθρα 27-35) καθορίζονται τά σύνορα τού νέου Κράτους, ώς προέκυψαν ταύτα έκ τού διαμελισμού της πρώην 'Αψβουργείου Μοναρχίας. Τό τρίτον μέρος της Συνθήκης, υπό τον τίτλον «εύρωπαϊκαί πολιτικαί διατάξεις», άναφέρεται είς τήν ύπό τού νέου Κράτους άναγνώρισιν τών παραχωρήσεων έδαφών, άτινα άνηκον είς τήν διαλυθεί σαν αύτοκρατορίαν.

Τά σύνορα της Αύστρίας με τήν Γερμανίαν καί τήν Ελβετίαν δέν μετεβλήθησαν* τούναντίον παρεχωρήθησαν είς τήν 'Ιταλίαν τό Τρεντίνο καί τό Νότιον Τυρόλον μέχρι τού Μπρένερο. 'Η άπόσπασις τών έδαφών τούτων ύπ' ούδεμιάς έπιτροπής έμελετήθη, καθ' όσον ή 'Ιταλική Κυβέρνησις είχεν αποφασίσει όπως ύποβάλη τάς έδαφικάς της διεκδικήσεις μόνον ένώπιον τού Άνωτάτου Διασυμμαχικού Συμβουλίου [1].

Ή προσάρτησις τών έδαφών τούτων, ίκανοποιουμένου τού αιτήματος τών 'Ιταλών, βασιζομένων είς τά διά της μυστικής Συμφωνίας τού Λονδίνου της 26ης 'Απριλίου 1915 υπεσχημένα, άπετέλεσεν έξαίρεσιν τού ύπό τού Συμβουλίου υίοθετηθέντος κριτηρίου χαράξεο ς τών συνόρων συμφώνως προς τήν έθνογραφικήν σύνθεσιν τών πληθυσμών. Τόσον ή Γαλλία όσον καί ή 'Αγγλία έθεώρουν έαυτάς δεσμευμένας έκ της έν λόγω μυστικής συμφωνίας, ό δε Ούΐλσων, καίτοι είχεν άποκηρύξει δημοσία παν είδος μυστικής συμφωνίας, έπεφύλαξεν άπό τής ένάρξεως τής Συνδιασκέψεως καλήν υποδοχήν είς τό 'Ιταλικόν αίτημα. Ή εύνοϊκή αυτή στάσις τού 'Αμερικανού Προέδρου, έπιθυμούντος ίσως νά πείση τήν 'Ιταλίαν περί τών έναντι αύτής φιλικών του αισθημάτων, έν δψει τών δυσχερειών, ας προέβλεπεν είς τό ζήτημα τής Άδρια-

1. **House et Seymour, 2νθ' άν. σελ. 92.**

τικής (βλ· σελ. 71 έπ.), έβάρυνεν εις την πλάστιγγα διά τήν υπέρ των ’Ιταλών ρύθμισιν του ζητήματος χ.

Ούχ ήττον, ενώ δεν άνεφύησαν δυσχέρειαι διά την υπό της ’Ιταλίας άπόκτησιν των προαναφερθέντων εδαφών, πολύπλοκον άνέκυψε το ζήτημα της περιοχής τής Ίουλιανής Ένετίας μέ τον μέγα λιμένα τής Τεργέστης[1] [2]. Τελικώς, ή ’Ιταλία έξησφάλισεν, πλήν του Τρεντίνο και του Νοτίου Τυρόλου (’Άνω Άδίγη, κατά την ιταλικήν ονομασίαν) μέ την διάβασιν του Μπρένερο, την Τστριαν καί την Τεργέστην, την Ζάραν και μέρος τών Δαλματικών νήσων.

Προς βορράν, ή Αύστρία άπώλεσε τήν Β ο η μ ί α ν — συμπεριλαμβανομένων τών περιοχών τών Σουδητών, κατωκημένων υπό πλέον τών δύο εκατομμυρίων Γερμανών— τήν Μ ο ρ α β ί αν καί τήν Α ύ σ τ ρ ι α κ ή ν Σ ι λ ε σ ί α ν, συμπεριλαμβανομένης τής περιοχής τού Τ έ σ σ ε ν. Τά εδάφη ταύτα άπετέλεσαν εν τών στοιχείων τής νέας Τσεχοσλοβακικής Δημοκρατίας, άνακηρυχθείσης έν Πράγα, τής οποίας ό υπό τής Έθνοσυνελεύσεως έκλεγείς Θωμάς Μάζαρυκ έπρόκειτο νά παραμείνη Πρόεδρος μέχρι τής παραιτήσεώς του κατά Δεκέμβριον 1935 [3].

Τά βόρεια πλαίσια τής Βοημίας κατωκούντο σχεδόν έξ ολοκλήρου υπό Γερμανών, αυστηρά δέ εφαρμογή τής άρχής τών έθνοτήτων εις τήν περιοχήν ταύτην ως καί εις τήν Μοραβίαν καί τήν Σιλεσίαν 6ά έδιδε τρία περίπου εκατομμύρια Γερμανούς εις τήν Γερμανίαν καί τήν Αυστρίαν[4]. ’Αλλά κατά τήν έκθεσιν τών τσεχοσλοβακικών διεκδικήσεων ενώπιον τού Συμβουλίου τών Δέκα, τήν 5ην Φεβρουάριου 1919, ό Μπένες κατώρθωσε νά προβάλη έπιδεξίως επιχειρήματα ιστορικά, οικονομικά καί στρατηγικά[5]. Ούτως, ύπεστήριξεν δτι, εάν ή Βοημία άπεστερεΐτο τών ιστορικών καί γεωγραφικών της συνόρων, θά εύρίσκετο ενδεχομένως άνευ άμύνης έναντι γερμανικής έπιθέσεως. Προσέτι, θά άπετέλει θανάσιμον πλήγμα κατά τής οικονομικής ζωής τού νέου Κράτους, έάν τώ άφηρούντο περιοχαί άπαραίτητοι διά τήν βιομηχανικήν εύημερίαν τής Βοημίας. Πράγματι, τά έν λόγω έδάφη, καίτοι κατοικούμενα υπό Γερμανών, ήσαν στενώς συνδεδεμένα άπό οικονομικής άπόψεως μέ τάς γειτονικάς τσεχικάς περιοχάς [6].

'Ως προς τό Τέσσεν, ή Συνδιάσκεψις ειχεν εύρεθή, κατά ’Ιανουάριον 1919,

1. **H o u s e et S e y m o u r, ενθ’ άν. σελ. 93.**
2. **D u r o s e l l e, ένθ’ άν. σελ. 31.**
3. **D u r o s e l l e, 2νθ’ άν. σελ. 33.**
4. **H o u s e et S e y m o u r, ένθ’ άν. σελ. 93.**
5. **Cur at o, ένθ. άν. Τ. I, σελ. 531.**
6. **H o u s e et S e y m o u r, ένθ’ άν. σελ. 94.**

είς την άνάγκην κατασιγάσεως της μεταξύ Πολωνών καί Τσεχοσλοβάκων διαμάχης, καθ' δσον έπηπειλειτο έξ αύτής ένοπλος ρήξις. Ήδη, άπό τού Νοεμβρίου 1918, είχον άποσταλή έκατέρωθεν στρατεύματα είς τήν περιοχήν τού Τέσσεν, άποκαταστήσαντα προσωρινήν γραμμήν διαχωρισμού, εν άναμονή διαιτησίας των Μ. Δυνάμεων. Το άλλοτε Δουκάτον τού Τέσσεν, παρά το μικρόν του μέγεθος — έκτασις 2.000 τ.χ. καί πληθυσμός 435.000 κάτοικοι — ενεΐχε μεγάλην άξίαν, λόγω των σημαντικών άνθρακωρυχείων του (Όστράβα), έτησίας παραγωγής εξ εκατομμυρίων τόννων, καί τής άνθούσης βιομηχανίας του.

Τήν 29ην 'Ιανουάριου, έξετέθησαν ενώπιον τού Συμβουλίου τών Δέκα αί έν γένει πολωνικαί διεκδικήσεις, ταυτοχρόνως δέ άνεπτύχθησαν υπό τής Τσεχοσλοβακικής άντιπροσωπείας, είδικώς τα διά τήν προσάρτησιν τού Τέσσεν επιχειρήματα[1]. Ή μέν Πολωνία έζήτησε τήν έφαρμογήν τής άρχής τών εθνοτήτων διά τό Τέσσεν, ύποστηρίξασα δτι ή μεγάλη πλειονότης τών κατοίκων αυτού άπετελεΐτο έκ Πολωνών, ή δέ Τσεχοσλοβακία έπεκαλέσθη άφ' ενός τον ιστορικόν λόγον, καθ' δσον τό Τέσσεν, προ τής προσαρτήσεώς του υπό τής Αύστρουγγαρίας, άνήκεν είς τήν Βοημίαν, καί άφ' έτέρου τον οικονομικόν λόγον, ήτοι δτι ή Τσεχοσλοβακία δεν ήδύνατο νά έπιζήση άνευ τής υπό διαφιλονείκησιν γαιανθρακοπαραγωγού ζώνης.'Αναμφιβόλως ό δεύτερος ούτος λόγος άπετέλει, έν τή ούσία, τον άποφασιστικόν παράγοντα είς τήν Τσεχοσλοβακικήν στάσιν. Μή δυνηθείσα νά έξεύρη βάσιν συμβιβασμού, ή Συνδιάσκεψις άφησε τό ζήτημα εκκρεμές. Τήν ΙΟην 'Ιουλίου 1920 ή Πολωνία καί ή Τσεχοσλοβακία, παραιτηθεΐσαι τής διενεργείας δημοψηφίσματος, άνέθεσαν τήν λύσιν τής διαφοράς των είς τούς Συμμάχους. Ή Πρεσβευτική Διάσκεψις, ήτις υπό τήν προεδρίαν τού Ζύ> Κάμπον έχειρίζετο τά ζητήματα καί παρηκολούθει τήν έκτέλεσιν τών Συνθηκών, έπελήφθη καί τής περί τό Τέσσεν διαφοράς. Κατ' έξαίρεσιν τού κανόνος καθ' όν είς τήν κατανομήν τών εδαφών έλαμβάνετο ώς κριτήριον ή άρχή τών έθνοτήτων, ήν βασίμως έπεκαλεΐτο ή Πολωνική Κυβέρνησις (55% Πολωνοί, 27% Τσέχοι καί 18% Γρεμανοί), ή Διάσκεψις προέβη, τήν 28ην 'Ιουλίου 1920, είς πλεονεκτικήν διά τούς Τσέχους διανομήν, παραχωρήσασα είς τούτους τό άνθρακοφόρον λεκανοπέδιον, ώς καί τήν κυρίαν σιδηροδρομικήν γραμμήν, ήτις διασχίζει τήν περιοχήν, με συνολικόν πληθυσμόν 295.000 κατοίκων, τό δέ υπόλοιπον τμήμα, μέ πληθυσμόν 139.000 κατοίκων, είς τήν Πολωνίαν. Ή τελευταία έθεώρησεν ώς άδικον τήν άπόφασιν, τοσούτω μάλλον καθ' δσον έλήφθη είς έποχήν καθ' ήν διεξήγεν αυτή τραχύν άγώνα κατά τών σοβιετικών στρατευμάτων, ώς θά ΐδωμεν δέ περαιτέρω, οί δέ Πολωνοί ούδέποτε συνεχώρησαν είς τούς Τσεχοσλο-

1. M i l l e r , My Diary, T. XIV, σελ. 62 καί 65-79.

βάκους την προσάρτησιν του Τέσσεν. Συνέπεια του ζητήματος τούτου, αί μεταξύ των δύο Χωρών σχέσεις θά είναι διαρκώς δηλητηριασμέναι, μέχρι της ημέρας καθ' ήν ή Πολωνία, έπωφελουμένη της διαλύσεως της Τσεχοσλοβακίας κατ' άκολουθίαν τών ενεργειών της Χιτλερικής Γερμανίας, θά καταλάβη την περιοχήν.

Άνατολικώς, ή Αύστρία άπώλεσε την Βουκοβίναν μετά τού Τσέρνοβιτς, έπιδικασθεΐσαν εις τήν Ρουμανίαν. Την 9ην Νοεμβρίου, οί Ρουμάνοι, επωφελούμενοι της καταρρεύσεως της Αύστρουγγαρίας, έδήλωσαν δτι έθεώρουν τήν Συνθήκην τού Βουκουρεστίου της 7ης Μαΐου 1918 ώς άκυρον καί τά στρατεύματα των κατέλαβον την Βουκοβίναν. Τήν 27ην Όκτωβρίου εν «Εθνικόν Συμβούλιον» ειχεν άναλάβει τήν διακυβέρνησιν της Βουκοβίνας, τήν δέ 28ην Νοεμβρίου «Γενικόν Συνέδριον» άνεκήρυσσε τήν ένωσίν της μετά της Ρουμανίας *Κ* Έν Βουκοβίνα, ή Συνδιάσκεψις έπεδίκασεν εις τήν Ρουμανίαν πλέον έκτεταμένον έδαφος έκείνου οπερ προέβλεπεν ή μυστική Συνθήκη της 18ης Αύγούστου 1916 [1] [2]. 'Η Ρουμανία έλάμβανε προσέτι το βόρειον μέρος της περιοχής, κατοικούμενον κυρίως υπό Ούκραινών, το όποιον ή Τσαρική Κυβέρνησις ειχεν άρνηθή να παραχωρήση, κατά τάς διαπραγματεύσεις προς σύναψιν τής άνωτέρω Συμφωνίας.

Εις τήν Συνδιάσκεψιν, αί ρουμανικαί διεκδικήσεις διά τήν Βουκοβίναν συνήντησαν άντίδρασιν : Οί 'Αμερικανοί ήθελαν νά άποκλείσουν τό βορειοδυτικόν τμήμα, ώς κατοικούμενον υπό Ούκραινών, πλήν δμως, τελικώς, τό ρουμανικόν αίτημα έγένετο δεκτόν σχεδόν εξ ολοκλήρου καί τήν 23ην Μαΐου 1919 τό Συμβούλιον τών Πέντε ένέκρινε τήν παραχώρησιν τής Βουκοβίνας εις τήν Ρουμανίαν [3].

Ωσαύτως προς άνατολάς, ή Αύστρία άπώλεσε τήν 'Ανατολικήν Γαλικίαν, άντικείμενον διαμάχης μεταξύ Πολωνών καί Ούκραινών. Ή Συνδιάσκεψις άπεφάσισε τελικώς νά άναθέση εις τήν Πολωνίαν τήν έντολήν μόνον επί τού έδάφους τούτου —τήν πλειοψηφίαν τών κατοίκων τού οποίου άπετέλουν τά 3 1/2 εκατομμύρια Ούκραινών— με τήν ύπόσχεσιν τών Πολωνών δπως διενεργήσουν δημοψήφισμα εντός είκοσιπενταετίας. Άλλ' ή Βαρσοβία ήρνήθη νά άποδεχθή τούς όρους τούτους, οΐτινες, κατ' αύτήν, θά καθίστων άδύνατον τήν διακυβέρνησιν τής περιοχής, έχρειάσθη δέ νά παρέλθη μία τριετία είσέτι, διά νά ρυθμισθή όριστικώς τό ζήτημα, προσαρτηθείσης τής Γαλικίας ύπό τής Πολωνίας (15 Μαΐου 1923).

1. Baumont, ένθ' άν. σελ. 124.

2. Ή μυστική αυτή Συνθήκη περιείχε, καθ' ομοιότητα πρός τήν Συμφωνίαν τού Λονδίνου τής 26ης 'Απριλίου 1915, τάς ύπό τής Συνεννοήσεως δοθείσας υποσχέσεις έναντι της εις τόν πόλεμον εισόδου της Ρουμανίας.

3. Curato, ένθ' άν. Τ. Ι, σελ. 572.

Νοτιοανατολικώς, ή Αύστρία παρεχώρησεν είς τδ Βασίλειον των Σέρβων, Κροατών καί Σλοβένων (νυν Γιουγκοσλαυία) τάς ύπδ Σλοβένων κατοικουμένας περιοχάς (Καρνιόλη, άκρωτηριασθείσα προς δυσμάς, καί Νότιος Στυρία, συμπεριλαμβανόμενος της Μάριμπορ), τμήμα τής ΚαρινΘίας, την Δαλματίαν, την Βοσνίαν καί την Έρζεγοβίνην [1].

Εξαιρέσει του Δαλματικοΰ, πλέον έπίμαχον ζήτημα υπήρξε τδ τής Καρινθίας: Οί Αμερικανοί είχον προτείνει την διαίρεσιν τής περιοχής είς δύο τμήματα, είς τρόπον ώστε να παραμείνη είς την Αύστρίαν ή Κλάγκενφουρτ, σπουδαίος σιδηροδρομικός κόμβος, καί νά δοθή είς την Γιουγκοσλαΰίαν τδ νοτίως τού Δράβα λεκανοπέδιον, παρά τα αύστρογιουγκοσλαυϊκά σύνορα. Έξ άλλου, τδ έδαφος τούτο είχε καταληφθή στρατιωτικώς ύπδ των Σέρβων, ύπδ τδ πρόσχημα τής τηρήσεως τής τάξεως[1 2]. Την 6ην ’Απριλίου, ή έπιληφθείσα των γιουγκοσλαυϊκών ύποθέσεων έπιτροπή προέτεινε τήν διενέργειαν δημοψηφίσματος εν τή περιοχή καί κατόπιν πολλών άμφιταλαντεύσεων, άπεφασίσθη, χάρις είς τήν έπιμονήν των άμερικανών άντιπροσώπων, δπως ή τύχη τής ύπδ των Γιουγκοσλαύων διεκδικουμένης ζώνης κριθή διά δημοψηφίσματος, εάν δηλαδή θά ήνούτο μετ’ αυτών ή θά παρέμενεν είς τήν Αύστρίαν. Τδ δημοψήφισμα, λαβδν χώραν κατ’ ’Οκτώβριον τού 1920, άπέβη είς δφελος τών Αυστριακών (22.025 ψήφοι ύπέρ, 15.278 κατά). "Οθεν, ή Κλάγκενφουρτ (2.100 τ.χ. καί 230.000 κάτοικοι) παρέμεινεν είς τήν Αύστρίαν, δυνάμει άποφάσεως τής Πρεσβευτικής Διασκέψεως άπδ 5ης Φεβρουάριου 1921.

Καί είς τήν Αύστρίαν έπεβλήθησαν, τηρουμένων τών άναλογιών, στρατιωτικοί καί οικονομικοί δροι σχεδόν έξ ίσου βαρείς πρδς τούς ύπδ τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών προβλεπομένους. Ούτως, έπεβλήθη ή κατάργησις τής ύποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας, ό δε αύστριακδς στρατός δεν έδει νά ύπερβαίνη έν τώ συνόλω του τάς 30.000 άνδρας. Έφ’ δσον ή Χώρα δεν είχε πλέον διέξοδον πρδς τήν θάλασσαν, δεν θά ύπήρχε πολεμικός στόλος, τέλος δε δεν έδικαιοΰτο νά διατηρή πολεμικήν άεροπορίαν. Ή Αύστρία ωσαύτως έθεωρήθη ύπεύθυνος τού πολέμου (άρθρον 177)’ ή Συνδιάσκεψις διέπραξε σοβαρόν σφάλμα, έπιβαρύνασα τδ νέον Κράτος με δλα τά κρίματα τών 'Αψβούργων. 'Ως πρδς τήν Γερμανίαν, ή πτώσις τών Χοεντζόλλερν δέν είχε δημιουργήσει νέον Κράτος, ένώ ή αυστριακή έπανάστασις είχεν ώς αποτέλεσμα τήν γένεσιν ώρισμένου άριθμού νέων Κρατών, καί, κατά συνέπειαν, δέν ήτο δίκαιον νά επιβαρυνθούν δύο μόνον έξ αυτών (ώς θά ίδωμεν περαιτέρω, καί ή Ούγγαρία έθεωρήθη ύπεύθυνος τού πολέμου) με δλας τάς εύθύνας τής πρώην δυαδικής αύτοκρατορίας. Είς μάτην ή Αύστριακή αντιπροσωπεία έτόνιζεν δτι

1. **Du r o s e l i e , ένθ’ άν. σελ. 33.**
2. **G u r a t o, £νθ* άν., Τ. I, σελ. 561-562.**

ή Χώρα της άπετέλει νέον Κράτος, ώς λ.χ. ή Τσεχοσλοβακία. Ή Συνδιάσκεψής έπέμεινε νά θεωρή την Αύστρίαν καί την Ουγγαρίαν ώς τάς μόνας διαδόχους τής καταρρευσάσης 'Αψβουργείου μοναρχίας καί νά μεταχειρίζηται, άπό της άπόψεως ταύτης, τάς δύο Χώρας ώς την Γερμανίαν. Ή Συνθήκη * Αγίου Γερμανού έξηνάγκασε την Αυστρίαν όπως άναγνωρίση τήν ύποχρέωσιν έπανορθώσεως των ζημιών, προς τούτο δέ έπεξετάθη επ’ αύτής ή άρμοδιότης τής «Επιτροπής των Επανορθώσεων». Προς έκπλήρωσιν των ύποχρεώσεών της τούτων, έτέθησαν εξ ολοκλήρου εις υποθήκην οί οικονομικοί πόροι τής Χώρας, με άποτέλεσμα νά περιαχθή συντόμως αύτη εις κατάστασιν χρεωκοπίας καί λιμού καί άναγκασθή, προς σωτηρίαν της, όπως προβή εις έπειγούσας εκκλήσεις βοήθειας προς τό έξωτερικόν.

Εις τήν Συνθήκην τού 'Αγίου Γερμανού άπαντούν ίδιαίτεραι διατάξεις, μη προβλεπόμεναι υπό τής Συνθήκης των Βερσαλλιών, έν σχέσει προς τήν προστασίαν τών μειονοτήτων. Κατ’ άντίθεσιν προς τήν Γερμανίαν τού 1919, ής ή δημογραφική σύνθεσις παρουσίαζεν ομοιογένειαν, ούδέν τών διαδεχθέντων τήν Αύστρουγγαρίαν Κρατών άπετελέσθη έξ ομοιογενούς πληθυσμού. Εντεύθεν, πάντα τά «διάδοχα» Κράτη ύπεχρεώθησαν ρητώς διά τών Συνθηκών Ειρήνης ή δι’ ειδικών συμβάσεων νά εξασφαλίσουν, άνευ διακρίσεως φυλής, γλώσσης καί θρησκείας, τήν άπόλυτον προστασίαν τής ελευθερίας καί τής ζωής τών υπηκόων των, τήν πλήρη ισότητα ώς προς τήν άσκησιν τών επαγγελμάτων των, τήν άνοδον εις τά δημόσια άξιώματα καί τον διορισμόν εις δημοσίας θέσεις καί τέλος τήν άκώλυτον άσκησιν τής λατρείας αυτών. "Οσον άφορα εις τήν δημοσίαν έκπαίδευσιν, έξησφαλίζετο αύτη εις τήν μητρικήν γλώσσαν, εις όσας περιοχάς αί μειονότητες άπετέλουν τήν πλειοψηφίαν.

Αί περί μειονοτήτων διατάξεις ετέθησαν υπό τήν έγγύησιν τής Κ.τ.Ε., δυνατότης δέ μεταβολής των υπήρχε μ,όνον κατόπιν άποφάσεως τού Συμβουλίου αυτής. Ώς ή μετέπειτα πείρα άπέδειξεν, αί περί μειονοτήτων διατάξεις έν τή έφαρμογή των υπήρξαν πρόξενοι πλείστων δυσχερειών, καθ’ όσον τά «διάδοχα» Κράτη δεν ήκολούθησαν διάφορον πολιτικήν τής Αύστρουγγαρίας, συστηματικώς καταπατήσαντα τά δικαιώματα τών μειονοτήτων, έξ ου τά διαρκή παράπονα τών τελευταίων.

'Υπό τάς προεκτεθείσας συνθήκας, ή Αύστρία προδήλως θά ήθελε νά ένωθή μετά τής ομόρου Γερμανίας πλήν τών οικονομικών καί διά πνευματικούς καί συναισθηματικούς λόγους, θά ήτο δέ φυσικόν, δοθέντος τού καθαρώς γερμανικού χαρακτήρος τών κατοίκων της, νά έπιτραπή άπό τής πλευράς τών Συμμάχων ή τοιαύτη ενωσις.

"Ηδη τήν 12ην Νοεμβρίου 1918, μετά τήν παραίτησιν τού Αύτοκράτορος Καρόλου Α', διαδεχθέντος τον γηραιόν Φραγκίσκον Τωσήφ άπό τής 21ης Νοεμβρίου 1916, είχε προκηρυχθή ή Αύστριακή Δημοκρατία, συγχρόνως δέ

ψηφισθή άπόφασις καθ’ ήν ή «Γερμανική Αυστρία θά άπετέλει άναπόσπαστον τμήμα του Γερμανικού Ράιχ». Προς την λύσιν ταύτην διέκειτο εύνοϊκώς ή μεγίστη πλειοψηφία του αύστριακού λαού, ή άνωτέρω δε άπόφασις άνταπεκρίνετο προς τάς άρχάς των εθνοτήτων και της έλευθέρας αύτοδιαθέσεως των λαών. Την 4ην Μαρτίου 1919, ή Αύστριακή Έθνοσυνέλευσις διεκήρυξεν έπισήμως την Αύστρογερμανικήν ενωσιν [1].

Οί έν Παρισίοις συνηγμένοι άντιπρόσωποι δέν ήσαν σύμφωνοι έπί της έν προκειμένω τηρητέας στάσεως. Οί ’Αμερικανοί εκλινον γενικώς υπέρ της άποδοχής τού αυστριακού αιτήματος, την αύτήν δε άποψιν συνεμερίζοντο τα πλεΐστα τών μελών τής βρεταννικής άντιπροσωπείας, άντιλαμβανόμενα δτι δυσκόλως θά ήτο βιώσιμος μία μικρά άνεξάρτητος Αύστρία. Πλήν δμως, ή έφαρμογή τών ούϊλσωνικών αρχών εις την προκειμένην περίπτωσιν προσέκρουσεν εις την άπόλυτον άρνησιν τών έκ τής διαλύσεως τής * Αψβουργείου αυτοκρατορίας έπωφεληθέντων Κρατών, έτι δε εύρίσκετο εις άμεσον άντίθεσιν προς τά γαλλικά συμφέροντα : Διά τής προσαρτήσεως της Αυστρίας θά άντεσταθμίζετο πλήρως διά την Γερμανίαν ή άπώλεια τής Άλσατίας-Λωρραίνης, τής Ποσνανίας καί τού Β. Σλέσβιγκ, τής γερμανικής ισχύος παραμενούσης συνεπώς άνεπάφου, παρά την ήτταν[2]· συγχρόνως, θά ήπειλεΐτο ή νεαρά Τσεχοσλοβακία. Όθεν, ό Κλεμανσώ άντετάχθη στερρώς κατά τής ένώσεως, την Ι5ην δε Μαρτίου έπέτυχεν εύχερώς την ύποστήριξιν τού Όρλάνδο, ούδόλως έπιθυμούντος την έπέκτασιν τής Γερμανικής έπικρατείας μέχρι τού Μπρένερο. Ώς παρατηρεί ό Ρενουβέν[1 2 3], κατά βάθος, ούτε ό Λόϋδ Τζώρτζ ούτε ό Ούιλσων έσκέπτοντο εις παρομοίαν περίπτωσιν νά προβούν εις άμεσον έφαρμογήν τών άρχών τών 14 άρθρων, θέτουσαν εις κίνδυνον την σχέσιν τών Δυνάμεων έν Εύρώπη.

Την 15ην Μαρτίου, ή Κεντρική Επιτροπή διά τά εδαφικά ζητήματα προέτεινε τήν υπό τής Συνθήκης πρόβλεψιν άρθρου, άπαγορεύοντος τήν Αύστρογερμανικήν ενωσιν. Τό κείμενον τού άρθρου, προταθέν υπό τού Κλεμανσώ εις τό Συμβούλιον τών Τεσσάρων τήν 22αν Απριλίου, ένεκρίθη έν γενικαΐς γραμμαΐς, περιληφθέν εις τήν Συνθήκην τών Βερσαλλιών καί προκαλέσαν τάς διαμαρτυρίας τής Γερμανικής άντιπροσωπείας[4]. Ούχ ήττον, τήν 11ην Αύγούστου, περιελήφθη εις τό Σύνταγμα τής Βαϊμάρης άρθρον, προβλέπον τήν εισδοχήν αύστριακών άντιπροσώπων εις τήν Γερμανικήν Βουλήν. Τούτο

1. C u r a to, ένθ’ άν. σελ. 554.

2. R e η o u v i η, ένθ’ άν. σελ. 165.

3. Histoire des Relations Internationales, T. VII, σελ. 166.

4. N. A l m o n d a n d H a s w e l l L u t z , The Treaty of Saint Germain, Stanford 1935, σελ. 632.

προεκάλεσε την οργήν της Γαλλίας έκ της αμέσου άντιδράσεως της οποίας εις το Άνώτατον Συμβούλιον συνετάγη το άρθρον 88 τής Συνθήκης του 'Αγίου Γερμανού, προς ματαίωσιν πάσης προσπάθειας ένώσεως της Αύστρίας μετά τής Γερμανίας. Ούτως άπηγορεύθη τό «Anschluss», ώς άπεκλήθη έκτοτε, τής Αύστρίας άναλαβούσης την ύποχρέωσιν δπως «άπόσχη πάσης ένεργείας, ήτις θά ήδύνατο εμμέσως ή άμέσως νά θέση εις κίνδυνον την άνεξαρτησίαν της», τή έπιμονή δμως τού Ούΐλσων, προσετέθη εις τό άρθρον ή φράσής : «άνευ προηγουμένης έγκρίσεως τής Κοινωνίας των Εθνών». Κατόπιν τής μνείας ταύτης ή αύ στ ρογερμανική ενωσις θά ήτο δυνατόν νά πραγματοποιη-

είς τό μέλλον, έφ' δσον έτύγχανε τής προς τούτο άδειας τής Κ.τ.Ε. Έν άλλαις λέξεσιν, ή Αύστρία έκηρύχθη άνεξάρτητος παρά τήν θέλησίν της [1].

Έτέρα συνέπεια τής γαλλικής άντιδράσεως ύπήρξεν ή γερμανική δήλωσις τής 22ας Σεπτεμβρίου 1919, δυνάμει τής οποίας έθεωρεΐτο ώς άκυρον τό άρθρον 61 τού Συντάγματος τής Βαϊμάρης[1 2].

Η*
* *

Ή μετά τής Ουγγαρίας Συνθήκη Ειρήνης ύπεγράφη εις τό παρά τάς Βερσαλλίας άνάκτορον τού Τριανόν τήν 4ην 'Ιουνίου 1920, ήτοι πολύ βραδύτερον τής τού 'Αγίου Γερμανού, καίτοι άμφοτέρων τά κείμενα είχον καταρτισθή σχεδόν συγχρόνως, ή καθυστέρησις δε αυτή ώφείλετο εις τήν ανώμαλον πολιτικήν κατάστασιν, ήτις έπεκράτει έν τή χώρα κατά τήν εποχήν έκείνην[3]# Διά τής Συνθήκης ή Ουγγαρία ύπέστη όδυνηράν κακομεταχείρισή, δΓ δ καί οί Ούγγροι ούδέποτε άπεδέχθησαν τήν «άτιμον Συνθήκην τού Τριανόν», μή παύσαντες νά ζητούν δικαιοσύνην κατ' αύτής [4]. Εις τάς διατάξεις της άνατρέχει κατά μέγα μέρος τό δράμα, δπερ διετάραξεν έπί είκοσι έτη τον βίον των Παραδουνάβιων Κρατών, προκαλέσαν πολιτικάς συγκρούσεις — διαμάχαι μεταξύ έθνοτήτων, ζήτημα μειονοτήτων, άλυτρωτικαί διεκδικήσεις κ.λ.π.— καί σοβαράς οίκονομικάς κρίσεις, όφειλομένας εις τήν άνατροπήν τών προγενεστέρων συστημάτων καί καλώς ώργανωμένων κύκλων οικονομικής ζωής [5].

'Από τής υπογραφής τής Συνθήκης ταύτης ή Ουγγαρία είσήλθεν εις τήν 'Ιστορίαν με τό όνομα τής «μεγάλης άναπήρου», καθ' δσον οί εις τήν Χώραν έπιβληθέντες έδαφικοί άκρωτηριασμοί υπήρξαν εύρείας έκτάσεως.

1. Σ. Θ. Λά σ κ α ρ ί , Διπλωματική 'Ιστορία τής Συγχρόνου Εύρώπης (1914-1939), Θεσ/νίκη, 1954, σελ. 142.

2. A l m o n d and H a s w e l l L u t z , 2νθ' άν. σελ. 643.

3. Λ ά σ κ α ρ ι, ένθ' άν. σελ. 144.

4. B a u m o n t , ενθ' άν. σελ. 110.

5. B e r r a , ένθ' άν. σελ. 28.

Νοτίως, ή Ουγγαρία άπώλεσε τήν Κ ρ ο α τ ί α ν κ α ί τ η ν Σ λ ο β ε ν ί α ν, προσαρτηθείσας εις το «Βασίλειον των Σέρβων, Κροατών καί Σλοβένων». Αί γιουγκοσλαυϊκαί διεκδικήσεις έξετέθησαν προ του Συμβουλίου των Δέκα, τήν 18ην Φεβρουάριου 1919 [1], έτυχον δέ γενικώς εύμενούς υποδοχής εκ μέρους των 'Αμερικανών έμπειρογνωμόνων. Τελικώς, τδ Συμβούλιον άπεφάσισεν δπως, έκτος τών ενδιαφερόντων τήν 'Ιταλίαν ζητημάτων (σύνορα Ίστρίας, Δαλματίας καί 'Αλβανίας), άφεθέντων εις τό Συμβούλιον δπως άποφασίση σχετικώς, αί λοιπαί διεκδικήσεις έξετασθούν υπό έπιτροπής.

Ωσαύτως, ή Ουγγαρία παρητήθη παντός δικαιώματος της έπί του Φ ι ο υ-με, διαφιλονεικουμένου υπό 'Ιταλών τε καί Γιουγκοσλαύων, τών τελευταίων καθ' δσον ό λιμήν ούτος άπετέλει τήν μοναδικήν διέξοδον τής χώρας των προς τήν Θάλασσαν. Τήν 12ην Σεπτεμβρίου 1919, ό πολύς Γαβριήλ Ντ' Άννούντσιο, έπί κεφαλής 297 έθελοντών, κατέλαβε τό Φιούμε, έκκενωθεν ύπό τών Συμμάχων, καί άνεκήρυξε τήν μετά τής 'Ιταλίας ενωσιν αύτού [1 2]. Μετά τήν άποτυχίαν συμβιβαστικής προσπάθειας, τό Συμβούλιον άπεφάσισε, τήν 6ην Μαρτίου 1920, δπως άφεθή εις τούς 'Ιταλούς καί τούς Γιουγκοσλαύους ή φροντίς τής ρυθμίσεως τού ζητήματος, πράγμα δπερ καί έγένετο διά τής Ίταλογιουγκοσλαυϊκής Συμφωνίας τού Ραπάλλο τής 12ης Νοεμβρίου 1920. Διά ταύτης άνεγνωρίζετο ύπ' άμφοτέρων τών μερών ή πλήρης άνεξαρτησία τού «Κράτους τού Φιούμε»* ή Γιουγκοσλαυΐα άπέκτα ολόκληρον τήν δαλματικήν άκτήν, έξαιρέσει τής Ζάρας, ήτις παρεχωρεΐτο εις τήν 'Ιταλίαν. Ωσαύτως έλάμβανε τάς παρά τήν άκτήν νήσους, πλήν τών Κέρσο, Λουσσίν, Λαγκόσας καί τού πλέγματος νησίδων Πελαγκόζα.

Ή συμφωνία, άπαξ κυρωθεΐσα, έτυχε τής έγκρίσεως, τήν 14ην Φεβρουάριου 1921, τής Μ. Βρεταννίας καί τής Γαλλίας. Πλήν δμως, άντετάχθησαν οί 'Ιταλοί έθνικισταί, μόνον δέ κατόπιν έπεμβάσεως τών 'Ιταλικών στρατευμάτων έπετεύχθη ή άποχώρησις τού Ντ' Άννούντσιο, δστις, τήν Iην Δεκεμβρίου 1920, είχε κηρύξει τον πόλεμον κατά τής 'Ιταλίας. Έτι έχθρικωτέραν στάσιν έναντι τής Συμφωνίας, ήτις διεμέλιζε τήν Σλοβενίαν, έπέδειξαν οί Γιουγκοσλαύοι, ούδέποτε ύποβαλόντες ταύτην εις τήν Βουλήν προς κύρωσιν.

Τέλος, προς νότον πάντοτε, ή Ουγγαρία άπώλεσε τό Μ π α ν ά τ ο ν τ ή ς Τ α μ ε σ β ά ρ η ς ή Τιμισοάρας, μεταξύ τών ποταμών Δουνάβεως, Τίσζα καί Μάρος. 'Η περιοχή αυτή, άποτελούσα εν δλον άπό οικονομικής άπόψεως, διεξεδικεΐτο συγχρόνως ύπό τε τών Ρουμάνων καί τών Σέρβων. Καί οί μεν

1. M i l l e r, ένθ' άν. Τ. XIV, σελ. 487-493.

2. Βλ. Ε. A n g e l i n i, Gabriele d'Annunzio e l'Impresa Fiumana, Roma 1940, σελ. 32-34.

πρώτοι έζήτουν την προσάρτησιν ολοκλήρου της περιοχής, δυνάμει της Μυστικής Συμφωνίας τής 18ης Αύγούστου 1916, ενώ οι δεύτεροι το δυτικόν μόνον τμήμα αύτής. Τό πρόβλημα καθίστατο δισεπίλυτον, ώς εκ τής άναμίξεως τού σέρβικου, ρουμανικού, ουγγρικού καί γερμανικού στοιχείου έν τή περιοχή, περιεπλέκετο δέ ετι περαιτέρω έκ τού υφισταμένου δαιδαλοειδούς δικτύου οδών, σιδηροδρομικών γραμμών καί διωρύγων, ή διά τών όποιων χάραξις συνόρων άπέβαινεν άδύνατος άνευ τής προκλήσεως ζημιών εις τα οικονομικά συμφέροντα τών κατοίκων. Έξ άλλου, εάν έδίδετο ολόκληρον τό Μπανάτον εις τούς Ρουμάνους, θά έδημιουργεΐτο άσφαλώς μία είσέτι εστία άλυτρωτισμού, τών Σέρβων διεκδικούντων πολλάς τοποθεσίας τής περιοχής ώς πατρίδα τών εθνικών των ηρώων καί ύποστηριζόντων δτι ειχον άνάγκην εδάφους, προστατεύοντος τον Δούναβιν, πέραν τού Βελιγραδιού[1].

Έ επιτροπή, ήτις έμελέτησε τό άνωτέρω ζήτημα ώς καί τάς λοιπάς ρουμανικάς διεκδικήσεις, έκτεθείσας υπό τού Βρατιάνου, την Ιην Φεβρουάριου 1919 [1 2], ενώπιον τού Συμβουλίου τών Δέκα, ήχθη εις την άπόφασιν τής διαιρέσεως τού Μπανάτου, τό δυτικόν τμήμα τού όποιου, άποτελούν τό εν τρίτον τού δλου, βορειανατολικώς τού Βελιγραδιού καί επί τής άριστεράς όχθης τού Δουνάβεως, έδόθη εις τούς Σέρβους, τής Γιουγκοσλαυϊκής πρωτευούσης μή ουσης πλέον συνοριακής πόλεως, καί τά δύο τρίτα, προς άνατολάς, εις τούς Ρουμάνους.

Βορείως, άπεσπάσθησαν τής Ουγγαρίας, άποτελέσασαι στοιχεία τής Τσεχοσλοβακίας, ή Σ λ ο β α κ ί α, διά την οποίαν ό κόμης Άππονΰϊ είχε προτείνει, την 25ην Ιανουάριου 1920, την υπό ουδέτερον έλεγχον διενέργειαν δημοψηφίσματος, καί ή Ρ ο υ θ ή ν ι α (ή Ύποκαρπαθική Ρωσία), διά την οποίαν, εις μάτην, οί Ούγγροι ειχον ζητήσει, τήν 21ην Ιανουάριου 1920, δπως παραμείνη εντός τής Επικράτειας των. *Η δευτέρα περιοχή, κάτοικουμένη υπό Ούκραινών, άπετέλεσεν αυτόνομον έδαφος, διοικούμενον υπό ίδιου κυβερνήτου.

Ένω, ώς εΐδομεν εις τά προηγούμενα, οί Τσέχοι έναντι τής Αύστρίας ύπεστήριξαν τήν άρχήν τής διατηρήσεως τών ιστορικών συνόρων, τουναντίον, ώς προς την Ουγγαρίαν, έπέμειναν διά τήν τροποποίησιν τών τοιούτων συνόρων, ούτως ώστε νά καταστή δυνατή σημαντική έπέκτασις τού νέου Κράτους προς τήν πλευράν ταύτην. Προς τούτο, προέβαλον τό έπιχείρημα δτι, άνευ τής άνωτέρω έπεκτάσεως εντός τού ουγγρικού έδάφους, ή ορεινή Σλοβακία, λόγω τής έδαφικής της διαμορφώσεως, έμελλεν, έν τή πραγματικότητι, νά

1. H o u s e e t S e y m o u r , £νθ' άν. σελ.
2. M i l l e r , T. XIV, σελ. 162-176.

παραμείνη άνευ συγκοινωνιακού μέσου μεταξύ τού ενός και τού άλλου τμήματός της.

'Η έπιτροπή έδέχθη εύμενώς την επιχειρηματολογίαν ταύτην, λαβούσα έπί πλέον ύπ' οψιν δτι, βάσει μιας των ούϊλσωνικών άρχών, έκαστον κράτος έδικαιούτο να τύχη δρων, δυναμένων δπως εξασφαλίσουν την οικονομικήν του ύπόστασιν [1].

Έν τέλει, προς άνατολάς, ή Ουγγαρία παρεχώρησεν εις την Ρουμανίαν τό μέγιστον μέρος της Τ ρ α ν σ υ λ β α ν ί α ς (τού ποταμού Τίσζα παραμείναντος έντός των ορίων της Ουγγρικής Επικράτειας), μέ σύνορον, προς μεγάλην δυσαρέσκειν των Ρουμάνων, κατά τριάντα χιλιόμετρα άνατολικώς της γραμμής, την όποιαν προέβλεπεν ή μυστική συμφωνία τής 18ης Αύγούστου 1916.

Ώς προς την Τρανσυλβανίαν, περιοχήν ρουμανικήν εις τα γενικά της χαρακτηριστικά, άλλα περιλαμβάνουσαν σημαντικάς μειονότητας Ούγγρων καί Γερμανών, ή συμφωνία δεν ύπήρξεν ομόφωνος. Ούτως, άπορριφθείσης τής υπό τής ρουμανικής άντιπροσωπείας αίτηθείσης συνοριακής γραμμής, έκαστον μέλος τής επιτροπής ύπέβαλεν ίδιαν πρότασιν. Εύνοϊκωτέρα διά τούς Ρουμάνους ήτο ή τού γάλλου άντιπροσώπου, εύνοϊκωτέρα διά τούς Ούγγρους ή τού άμερικανού άντιπροσώπου. Κατά τήν συνεδρίασιν τής 17ης Φεβρουάριου, οι Γάλλοι καί οι Βρεταννοί έπέτυχον νά συμφωνήσουν, άλλα οί Αμερικανοί ένέμενον εις τάς άπόψεις των, ύποστηριζόμενοι υπό των 'Ιταλών. 'Εν πάση περιπτώσει, έξευρέθη τελικώς συμβιβαστική λύσις, υίοθετηθεΐσα υπό τού Συμβουλίου τών Πέντε, τήν 8ην Μαΐου 1919 [1 2]. Διά τής λύσεως ταύτης ή Ρουμανία έπέτυχεν, ώς ή Τσεχοσλοβακία, έπέκτασιν τών συνόρων της έντός τού ουγγρικού έδάφους, προσαρτηθέντος άρκετά σημαντικού πλαισίου, έθνικώς ουγγρικού. Βάσις έφ' ής έστηρίχθη ή επιτροπή ήτο ή έξασφάλισις τών μεταφορικών μέσων: 'Άνευ συγκοινωνιακών γραμμών άπό βορρά προς νότον, αί συγκοινωνίαι μεταξύ τής Βορείου καί Νοτίου Τρανσυλβανίας θά καθίσταντο άδύνατοι ή πολυδάπανοι[3].

Όσον άφορά εις τήν έκτέλεσιν τής Συνθήκης, έπήλθε μετριασμός τις έν σχέσει προς τό Μ π ο ύ ρ γ κ ε ν λ α ν τ (330.000 κάτοικοι), περιοχήν κειμένην εις τά δυτικά σύνορα τής Ουγγαρίας καί άπέχουσαν, εις τό έγγύτερον σημεΐον, περί τά 25 χιλιόμετρα άπό τής Βιέννης. Διά τού άρθρου 27 τής Συνθήκης τού 'Αγίου Γερμανού καί ταύταρίθμου τής Συνθήκης τού Τριανόν, οί Σύμμαχοι, διά φυλετικούς λόγους, ένισχυθέντας έκ στρατηγικών σκέψεων,

1. House et Seymour, £νθ' άν. σελ. 94.

2. Cur at o, ένθ' άν. σελ. 572.

3. House et Seymour, £νθ' άν. σελ. 94.

διαρκούντος του κομμουνιστικού καθεστώτος του Μπέλα Κούν, έδωσαν τό Μπούργκενλαντ εις την Αύστρίαν άνευ διεξαγωγής δημοψηφίσματος, δπερ έθεώρουν ώς περιττόν, καίτοι άπ' αρχής έζητήθη τούτο ύπ' άμφοτέρων των μερών. 'Αλλά, δταν έφθασεν ή ημέρα έκκενώσεως τής περιοχής, ομάδες Ούγγρων άτάκτων, άναλαβόντες τον έλεγχον, έξεδίωξαν την Αύστριακήν χωροφυλακήν, συνάμα δε ήψήφησαν την επιτροπήν, ήτις είχε μεταβή επί τόπου προς παρακολούθησιν τής εις την Αύστρίαν προσαρτήσεως τής περιοχής. Πρό τού δημιουργηθέντος τοιουτοτρόπως άδιεξόδου, ή 'Ιταλία προσέφερε την μεσολάβησίν της, γενομένην άποδεκτήν. Τό κύριον σημεΐον τής διαφοράς άπετέλει ή πόλις τής Σ ο π ρ ό ν (ή ' Έ ν τ ε ν μ π ο υ ρ γ κ) πλησίον τών νέων Ουγγρικών συνόρων, ή όποια, ύπεστήριζον οί Ούγγροι, περιελάμβανε σημαντικόν Ουγγρικόν στοιχεΐον. Κατά την συνάντησιν τής Βενετίας, την 13ην 'Οκτωβρίου 1921, ό Ιταλός 'Υπουργός τών 'Εξωτερικών προέτεινε την διεξαγωγήν δημοψηφίσματος διά την πόλιν τής Σοπρόν καί τά πέριξ αύτής. Τό δημοψήφισμα, λαβόν χώραν την 14ην καί 15ην Δεκεμβρίου 1921, άπέβη εις οφελος τών Ούγγρων, τού 87% τών έγγεγραμμένων άποφανθέντων υπέρ τής ένώσεως μετά τής Ουγγαρίας (15.334 υπέρ τής Ουγγαρίας καί μόνον 8.227 υπέρ τής Αύστρίας). Κατόπιν τούτου, ή ζώνη τής Σοπρόν δι'άποφάσεως τής Πρεσβευτικής Διασκέψεως, κατ' 'Ιανουάριον 1922, έτέθη υπό Ουγγρικήν κυριαρχίαν, πράγμα δπερ, ώς άναπόφευκτον, παρεδέχθη καί ή Αύστριακή Κυβέρνησις, κατά Φεβρουάριον 1922, άλλά, πάντως, μετά μεγάλης δυσαρέσκειας, ήτις δέν έμελλε νά είναι προσωρινού χαρακτήρος.

Κατά τά λοιπά, ή Συνθήκη τού Τριανόν έπανέλαβε πολλάς τών διατάξεων τών προβλεπομένων υπό τών Συνθηκών Βερσαλλιών καί 'Αγίου Γερμανού. Ούτως ώρίζετο ή κατάργησις τής υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας καί ή συγκρότησις έθελοντικού στρατού, μή ύπερβαίνοντος τάς 35.000 άνδρας. Καί ή Ούγγαρία (άρθρον 161) έθεωρήθη ώς υπεύθυνος τού πολέμου καί ύπεχρεώθη εις την καταβολήν έπανορθώσεων. Τέλος, προεβλέπετο προστασία τών μειονοτήτων.

* *

*Η μετά τής Βουλγαρίας Συνθήκη Ειρήνης ύπεγράφη έν Νεϊγύ, τήν 27ην Νοεμβρίου 1919 [1]. 'Η Ελλάς συμμετέσχε εις τον πόλεμον, λήγοντος τού 'Ιουνίου 1917, χωρίς νά έχη προηγουμένως συνάψει συμφωνίαν τινά μετά τών Συμμάχων περί τών οφελών άτινα, θά άπεκόμιζεν έκ τής πολεμικής συμβολής της. Ό 'Ελευθέριος Βενιζέλος, πεπεισμένος περί τής τελικής νίκης τής Συνεννοή-

1. Ή Συνθήκη αυτή έκυρώθη υπό της Ελλάδος διά του Νόμου 2433 τής 23ης 'Ιουλίου 1920.

σεως, έπαφίετο εις τήν διπλωματικήν του δεξιότητα και εις τάς άρχάς περί έλευθέρας αύτοδιαθέσεως των λαών, ας διεκήρυσσον οί Σύμμαχοι, ίνα εις τήν κατάλληλον στιγμήν έπιτύχη τήν έκπλήρωσιν των εθνικών πόθων [X].

Αί Έλληνικαί διεκδικήσεις, ως περιελαμβάνοντο αύται εις τό άπδ 30ής Δεκεμβρίου 1918 υπόμνημα, έξετέθησαν μετά μεγάλης δεξιότητος ύπδ του Βενιζέλου [1 2], τήν 3ην Φεβρουάριου 1919, ένώπιον τού Συμβουλίου τών Δέκα[3], εύρούσαι εύμενή άπήχησιν, εξαιρέσει τών 'Αμερικανών καί κυρίως τών Ιταλών. Οί πρώτοι, εύνοϊκώς διακείμενοι έναντι της Βουλγαρίας, ύπεστήριζον ότι ή Δυτική Θράκη έδει να παραμείνη εις τήν Βουλγαρίαν, καθ' όσον αί Έλληνικαί διεκδικήσεις έν προκειμένω έφαίνοντο άπαράδεκτοι, δοθέντος ότι «θά άπεστέρουν τήν Βουλγαρίαν της εις τό Αίγαΐον άμέσου διεξόδου, χάριν της ύπό τών Ελλήνων άποκτήσεως μικράς λωρίδος έδάφους κατά μήκος τής άκτής» [4]. Έπί πλέον, οί Αμερικανοί συνίστων όπως ή 'Ανατολική Θράκη μέχρι τής γραμμής Αίνου-Μηδείας δοθή, άντί τής Ελλάδος, εις τήν Βουλγαρίαν, εις ήν καί νά παρασχεθή έγγύησις διά τήν ελευθερίαν τού διαμετακομιστικού της έμπορίου μέσω τών λιμένων τής Θεσσαλονίκης καί τής Καβά" λας [5]. [5]Αφ' ετέρου, οί 'Ιταλοί εις τήν προκειμένην περίπτωσιν, ώς θά ίδωμεν δέ περαιτέρω, εις πάσαν Ελληνικήν διεκδίκησήν, άντετάχθησαν έμμόνως, ύποστηρίξαντες τάς έπί τού Δεδεαγάτς (Άλεξανδρουπόλεως) Βουλγαρικάς άξιώσεις.

Τό σύνολον τών Ελληνικών διεκδικήσεων παρεπέμφθη εις έπιτροπήν [6],

1. Λ ά σ κ α ρ ι, ένθ' άν. σελ. 148.

2. Ό Βενιζέλος έζήτησε τήν εφαρμογήν τής αρχής τών εθνοτήτων εις τήν Θράκην, τής οποίας τό δυτικόν μέρος έδει νά παραχωρηθή εις τήν Ελλάδα* άναμφιβόλως, συνέχισεν ούτος, τούτο θά συνεπήγετο άναποφεύκτως άπώλειαν τής εις τό Αίγαΐον διεξόδου, άλλ' ήτο έτοιμος νά συστήση λύσιν, προς άντιμετώπισιν τών οικονομικών άναγκών τής Βουλγαρίας, καίτοι αυτή διέθετε θαυμάσιους λιμένας εις τήν Μαύρην Θάλασσαν .... 'Ακολούθως, ό έπί κεφαλής τής έλληνικής αντιπροσωπείας έτόνισεν ότι, οίαδήποτε παραχώρησις καί άν έγίνετο, θά ήτο άνωφελής, έφ' όσον ή Βουλγαρία δέν θά ήσύχαζε μέχρις ότου άποκτήση ολόκληρον τήν Βαλκανικήν, άξιοΰσα πλήρη ήγεμονίαν έφ' όλης της Χερσονήσου καί, κατά συνέπειαν, έπωφελουμένη πάσης εύκαιρίας διά νά ίκανοποιήση τάς ιδίας αύτής φιλοδοξίας. «Ή Βουλγαρία άντιπροσωπεύει εις τά Βαλκάνια ό,τι ή Πρωσσία εις τήν Κεντρικήν Εύρώπην, πάντοτε δέ θά έπιχειρή νά έπιβάλη τον μιλιταρισμόν της έπί τών Βαλκανίων, ώς έπεχείρησε νά πράξη ή Πρωσσία εις τήν Δυτικήν Εύρώπην» (Miller, ένθ' άν. Τ. XIV, σελ. 197). Βλέπε καί 'Υπόμνημα Βενιζέλου προς τήν «Ελληνικήν'Επιτροπήν» τής Συνδιασκέψεως τών Παρισίων.

3. M i l l e r , ένθ' άν. T. XIV, σελ. 191-197.

4. M i l l e r , T. IV, σελ. 249.

5. M i l l e r , T. IV, σελ. 251-253.

6. M i l l e r , T. XX, σελ. 284-301.

υπό την προεδρίαν του Ζύλ Κάμπον, παρασχοϋσαν δι" έκθέσεώς της[1] (18 Φεβρουάριου - 8 Μαρτίου 1919) πλήρη ίκανοποίησιν, πλήν των άλλων διεκδικήσεων, και εις την διά την Δ. Θράκην, παρά τήν [5]Αμερικανοϊταλικήν άντίδρασιν: Έν όλίγοις, έθριάμβευσεν ή "Αγγλογαλλική άποψις. «Ή έπιτροπή είναι σύμφωνος, μετά τήν μελέτην των στατιστικών στοιχείων, δτι ό μη μουσουλμανικός πληθυσμός τής Δυτικής Θράκης είναι μάλλον Ελληνικός ή Βουλγαρικός* αί έθνικαί διεκδικήσεις τής Ελλάδος είναι, κατά συνέπειαν, ύπέρτεραι των τής Βουλγαρίας» [1 2].

Δυνάμει τής Συνθήκης, αί σοβαρώτεραι διά τήν Βουλγαρίαν έδαφικαί άπώλειαι έπηνέχθησαν προς νότον, δπου αυτή άπώλεσεν ού μόνον τά **μακε**δονικά εδάφη, άτινα είχε καταλάβει μετά των Γερμανών κατά τον πόλεμον, άλλά καί τό μέγιστον μέρος τής Δ. Θράκης μετά τού λιμένος τού Δεδεαγάτς, στερηθεΐσα τοιουτοτρόπως διεξόδου εις τό Αίγαΐον Πέλαγος.

'Η Βουλγαρία παρητεΐτο (άρθρον 48) υπέρ τών «Προεχουσών καί Συνησπισμένων Δυνάμεων» πάντων τών δικαιωμάτων αύτής έπί τής μεσημβρινής Δυτικής Θράκης, άναλαμβάνουσα τήν ύποχρέωσιν δπως άναγνωρίση τάς άποφάσεις, ας ήθελον λάβει αυται μεταγενεστέρως περί τής έν λόγω περιοχής, ιδία δέ δσον άφορα εις τήν ιθαγένειαν τών κατοίκων. Συγχρόνως, αί άνωτέρω Δυνάμεις άνελάμβανον τήν ύποχρέωσιν δπως έξασφαλίσουν τήν εις τό Αίγαΐον οικονομικήν διέξοδον τής Βουλγαρίας, υπό δρους, οΐτινες θά καθωρίζοντο βραδύτερον. Τά εδάφη ταύτα, έκκενωθέντα υπό τών Βουλγάρων, κατελήφθησαν υπό Γαλλικού στρατού έν όνόματι τών Δυνάμεων, αΐτινες παρεχώρησαν ταύτα εις τήν Ελλάδα διά χωριστής μετ’ αύτής Συνθήκης, ύπογραφείσης έν Σέβραις τήν ΙΟην Αύγούστου 1920, ταύτοχρόνως μετά τών άλλων Συνθηκών, τά άρθρα 4-16 τής οποίας καθώριζον καί τούς δρους της εις τό Αίγαΐον οικονομικής διεξόδου. 'Η άνωτέρω χωριστή Συνθήκη, κατοχυρώσασα όριστικώς εις τήν Ελλάδα τήν Δ. Θράκην, παρέμεινεν έν ίσχύϊ καί μετά τήν υπογραφήν τής Συνθήκης τής Λωζάννης, δυνάμει Πρωτοκόλλου, ύπογραφέντος έν Λωζάννη τήν 24ην Ιουλίου 1923.

Προς τούτοις, οι Σύμμαχοι παρεδέχθησαν κατ’ αρχήν δπως παραχωρηθή εις τήν Ελλάδα μέγα μέρος τής "Ανατολικής Θράκης, μέχρις δμως οριστικού διακανονισμού τού ζητήματος της Κων/πόλεως καί τής πέριξ αύτής περιοχής, θά παρέμενον άκαθόριστα τά άκριβή σύνορα τού τμήματος τούτου. Ούχ ήττον, ή δημιουργηθεΐσα άβεβαιότης, ήτις παρετείνετο έπί μήνας, υπήρξε πρόξενος πλείστων δσων δυσχερειών, καθ" δσον προεκλήθησαν άπό Τουρκι-

1. Εις τήν έν λόγφ έκθεσιν έπισυνήφθη παράρτημα Α', περιλαμβάνον τάς επιφυλάξεις της Ιταλικής άντιπροσωπείας.

2. Miller, ένθ’ άν. Τ. X, σελ. 288.

κής πλευράς κινήματα έν 'Ανατολική Θράκη, στρεφόμενα κυρίως κατά τής Ελλάδος. Τελικώς, κατά τά τέλη 'Απριλίου 1920, ενώπιον τής διαγραφομένης άπειλής, αΐ Σύμμαχοι Δυνάμεις συνήνεσαν δπως ό έλληνικός στρατός καταλάβη την 'Ανατολικήν Θράκην, πράγμα δπερ συνετελέσθη κατά τον επόμενον μήνα.

Πλήν των περί Δυτικής Θράκης διατάξεων, ή Συνθήκη τοϋ Νεϊγύ προέβλεπε προς βορράν έπαναφοράν των Ρουμανοβουλγαρικών συνόρων εις την γραμμήν τής Συνθήκης τοϋ Βουκουρεστίου τοϋ 1913.

Προς δυσμάς, ή Βουλγαρία άπώλεσεν υπέρ τής Γιουγκοσλαυίας τάς μικράς μέν εις έκτασιν (2480 τ. χ. έν συνόλφ) άλλά σημαντικάς άπό στρατηγικής άπόψεως έδαφικάς λωρίδας άπό τοϋ Δουνάβεως μέχρι τής Στρωμνίτσης συμπεριλαμβανομένης (περιοχαί τοϋ Τιμόκ, Τσάριμπροντ, Τρίν, Μποσίλεγκραντ καί Στρωμνίτσης), τής Σόφιας εύρισκομένης ούτως εις άπόστασιν τριάκοντα μόνον χιλιομέτρων άπό των συνόρων.

Διά τοϋ άρθρου 121, ή Βουλγαρία άνεγνώρισε τήν ύποχρέωσιν καταβολής επανορθώσεων, συμφωνήσασα δπως καταβάλη τό ποσόν των 2.250.000 χρυσών φράγκων εντός 37 ετών άπό τής 1ης 'Ιανουάριου 1921 λ Ή υποχρεωτική στρατιωτική θητεία κατηργήθη, αί στρατιωτικαί δυνάμεις τής Χώρας έμειώθησαν εις 35.000 άνδρας, άπηγορεύθη ή πολεμική άεροπορία καί περιωρίσθησαν εις τό έλάχιστον αί ναυτικαί δυνάμεις.

Καί ή Βουλγαρία άνέλαβε τήν ύποχρέωσιν νά έξασφαλίση τήν προστασίαν τών ξένων μειονοτήτων, ταυτοχρόνως δέ μέ τήν κυρίαν Συνθήκην, όπέγραψεν ειδικήν Σύμβασιν μετά τής Ελλάδος περί έθελουσίας άμοιβαίας μεταναστεύσεως τών εκατέρωθεν μειονοτήτων.

Πλήν τών Ελλήνων, διεξεδίκουν τήν Δ. Θράκην καί οί Τοΰρκοι: Είς έ'κθεσιν γενομένην προ τοϋ Συμβουλίου τών Δέκα, τήν 17ην 'Ιουνίου 1919, καί εις υπόμνημα ύποβληθεν εξ ήμέρας βραδύτερον, ό άρχηγός τής Τουρκικής άντιπροσωπείας Νταμάντ Φερίντ Πασάς διεξεδίκει έκ τοϋ έμφανοΰς τήν περιοχήν ταύτην[1] [2], άλλά τό έν λόγω αίτημα άπερρίφθη ύπό τοϋ Συμβουλίου τήν 25ην 'Ιουνίου, τής μονομαχίας περιορισθείσης εκτοτε μεταξύ Ελλάδος καί Βουλγαρίας.

1. Mowat, ϊνθ' άν. Τ. III.
2. Miller, ϊνθ' άν. Τ. XVI, σελ. 481.

Η ΔΙΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΑΤΣΤΡΟΤΓΓΑΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑ «ΔΙΑΔΟΧΑ» ΚΡΑΤΗ

Α υ σ τ ρ ί α, καρδία άνευ αρτηριών – Ο υ γ γ α ρ ί α, άκρωτηριασθεϊσα κατά τα δύο τρίτα – Ρ ο υ μ α ν ί α, τριπλασιασθεισα' ζήτημα Βεσσαραβίας- μειονοτικόν πρόβλημα Τ σ ε χ ο σ λ ο β α κ ί α, κράτος πολύγλωττον διαφοραί μεταξύ Τσέχων και Σλοβάκων – «Β α σ ί λ ε ιο ν Σ έ ρ β ω ν, Κ ρ ο ατ ώ ν και Σ λ ο β έ ν ω ν», μωσαϊκόν μειονοτήτων διαμάχη Σέρβων καί Κροατών.

'Επισφαλής ή νέα ισορροπία ήν έπεδίωξαν αΐ Σννθήκαι Ειρήνης, κατόπιν τον διαμελισμοϋ τής Αύστρουγγαρίας. Ανξησις επιρροής Γαλλίας επί των επωφελήΟέντων εκ των Συνθηκών Ειρήνης Κρατών – Στροφή 'Ιταλίας προς τάς δυσηρεστημένας έκ τών Συνθηκών Χώρας.

Ένω προς βορραν ό πολεμικός σεισμός εσχε μικράν σημασίαν ώς προς τούς μονίμους διεθνείς του άντικτύπους, εξαιρέσει της έπανεμφανίσεως της Πολωνίας εις τον χάρτην της Ευρώπης, ή εις τον παραδουνάβιον χώρον προ- * S.

**** Βιβλιογραφία:***

Βλ. επίσης σελ. 35 καί 105.

F. Deak, **Hungary at the Paris Peace Conference, New York 1922.**
F. Deak and D. Ujvary, **Papers relating to the Foreign Relations of Hungary, Budapest 1939.**
Charles Upson Clark, **United Roumania, New York 1932.**
Joseph S. Ronsek, **Contemporary Roumania and her Problems, Stanford 1932.**
S. Graur, **Les Relations entre la Roumanie et l'U.R.S.S. depuis le Traite de Versailles, 1936.**
F. J. Vondacek, **The Foreign Policy of Czecoslovakia, 1918-1935, New York 1937.**
Seton-Watson, Hodza etc., **Slovakia Then and Now. A political Survey, London 1931.**
Albert Mousset, **Le Royaume Serbe, Croate, Slovene, son Organisation, sa Vie, sa Politique et ses Institutions, Paris 1926.**
John Buchan etc., **Yugoslavia, London 1923.**
R. Mosca, **L'Ungheria Contemporanea, Bologna 1928.**

κληθεϊσα διάλυσις ΰπερέβη πάσαν περιγραφήν, κατατεμαχισθείσης ολοκλήρου της περιοχής* [1].

Συνεπεία τής καταστάσεως ταύτης, εύρέθη εις την χειροτέραν μοίραν, προ πάντων, ή Αυστρία: Ή Συνθήκη του Άγίου Γερμανού έδημιούργησε μίαν μικράν χώραν έκτάσεως 84.000 τ. χ. μέ πληθυσμόν 6.500.000 κατοίκων. ’Άνευ θαλασσίας διεξόδου, μέ υπερτροφικήν πρωτεύουσαν δύο έκατομμυρίων κατοίκων, κειμένην είς τα άνατολικά της σύνορα και άπολέσασαν τον λόγον ύπάρξεώς της, ως καρδία ής άπεκόπησαν αί ζωτικαί άρτηρίαι, έστερημένη των απαραιτήτων διά την οικονομικήν της έπιβίωσιν γεωργικών και βιομηχανικών πόρων, ή νέα χώρα εβαινε μοιραίως προς τό χείλος τής οικονομικής αβύσσου. ’Από του 1919 μέχρι τοϋ 1921 ό λιμός έθέρισε την Αυστρίαν περισσότερον οΐασδήποτε άλλης χώρας τής Ευρώπης, εξαιρέσει τής Σοβιετικής Ρωσίας. ’Ακριβώς, λόγω τής καταστάσεώς της ταύτης, αί δι’ οικονομικήν βοήθειαν έκκλήσεις αυτής είσηκούσθησαν, φυσικά, ούχί μόνον έξ εύσπλαχνίας άλλα κυρίως έξ αύτοΰ τούτου τοϋ συμφέροντος τών Συμμάχων, ίνα άποφευχθή όπως ό αυστριακός λαός ριφθή έξ άπελπισίας είς τάς άγκάλας τοϋ μπολσεβικισμοϋ ή ώθηθή προς τό Anschluss. Κατ’ ειρωνείαν τής τύχης, τα πρώτα μέτρα τής οικονομικής βοήθειας έκ μέρους τών Συμμάχων έχρειάσθη νά ληφθοΰν ύπό τής έπιτροπής τών επανορθώσεων, ήτις, κατά Μάιον 1919, είσηγήθη είς τό Άνώτατον Διασυμμαχικόν Συμβούλιου όπως μελετήση τό ζήτημα τής προς τήν Αύστρίαν βοήθειας καί ούχί τών έπανορθώσεων.

*
* *

Ή Ουγγαρία, ώς ή Αύστρία, άπεκλείσθη τής θαλασσίας διεξόδου, έστερήθη δέ περιφερείας όρέων, πλουσίων είς γαιάνθρακας, μεταλλεύματα καί οικοδομήσιμου ξυλείαν. Ουχ ήττον, διετήρησε τάς ευφόρους πεδιάδας της καί, κατά συνέπειαν, ήτο είς θέσιν νά διατραφή άφ’ έαυτής. Δυνάμει τής Συνθήκης τοϋ Τριανόν, άπεσπάσθησαν τής χώρας τά δύο τρίτα τοϋ πρώην Βασιλείου καί τρία εκατομμύρια Ούγγρων, ύπαχθέντων είς τήν Ρουμανίαν καί τήν Τσεχοσλοβακίαν. Ούτως ή Ουγγαρία κατέστη μικρόν κράτος έκτάσεως 92.000 τ. χ. μέ πληθυσμόν 8.000.000 κατοίκων.

*
* *

’Εκ τών «διαδόχων κρατών» ή Ρουμανία έτριπλασίασε τον πληθυσμόν

***Kamil Krofta,* Germany and Czechoslovakia, Prague 1937, Τόμοι 2.**
***Elisabeth Wiskemann,* Czechs and Germans. A Study of the Struggle in the Historic Provinces of Bohemia and Moravia, London 1948.**

1. G a t h o r n e - H a r d y , ένθ’ άν, σελ. 74-75.

καί το έδαφος της, πραγματοποιήσασα σχεδόν πάσας τάς έθνικάς της διεκδικήσεις [1]. Μεταξύ τούτων περιελαμβάνετο καί ή Βεσσαραβία, δηλαδή ή περιοχή, ήτις έκτείνεται μεταξύ των ποταμών Δνειστέρου καί Προύθου, προς την πλευράν τού Εύξείνου Πόντου. Έν σχέσει προς την Βεσσαραβίαν, ή άποψις της «επιτροπής διά τάς ρουμανικάς υποθέσεις» ύπήρξεν, άπο της πρώτης συνεδριάσεως, ευνοϊκή διά τούς Ρουμάνους, αί διαθέσεις δε αδται δεν μετεβλήθησαν ούτε μετά τάς διαμαρτυρίας των αντιπροσώπων των Λευκορώσων (22 Μαρτίου 1919), ως καί των έκπροσώπων της Βεσσαραβίας (15 'Απριλίου) [1 2]. Ώς προς τήν δημογραφικήν σύνθεσιν της περιοχής, ή άριθμητική υπεροχή άνήκεν άσφαλώς εις τούς Ρουμάνους, άποτελούντας περίπου τά δύο τρίτα τού συνολικού πληθυσμού. Πλήν δμως, προεβάλλετο άπο ρωσικής πλευράς δτι άπο τού 1856 μέχρι τού 1878, οπότε τρεις νότιαι περιοχαί τής Βεσσαραβίας ύπήγοντο εις τήν 'Ηγεμονίαν τής Μολδαυΐας, οί Ρουμάνοι παντοιοτρόπως ένήργησαν δπως έκρουμανίσουν το ρωσικόν στοιχεϊον. *Όθεν, κατά τήν ρωσικήν άποψιν, δέν ήτο δυνατόν νά θεωρηθούν ώς Ρουμάνοι οί Ρώσοι ούτοι, οίτινες ώμίλουν τήν ρουμανικήν. Εις τούτο άπήντων οί Ρουμάνοι δτι θά έδει έπίσης νά ληφθή ύπ' δψιν ή έπιρροή τού ρωσικού άποικισμού, άναπτυχθέντος κατά το πρώτον τμήμα τού 19ου αίώνος. 'Εν πάση περιπτώσει, ή Κυβέρνησις τού Βουκουρεστίου έπεκαλεϊτο τήν εφαρμογήν τής άρχής τής έλευθέρας αύτοδιαθέσεως τών λαών καί προς τούτο έστηρίζετο εις ψήφισμα ένος «Άνωτάτου Βεσσαραβικού Συμβουλίου», συσταθέντος άντικανονικώς, κατ' 'Απρίλιον 1918, ήτοι, μετά τήν κατάρρευσιν τών Ρωμανώφ, καί άναγνωρισθέντος ύπο τών Συμμάχων, μόνον κατά Μάρτιον 1920, δταν τύ τέλος τής κακής θελήσεως τής Ρουμανίας ήγαγε τούτους δπως υιοθετήσουν έναντι αύτής εύνοϊκωτέραν στάσιν. Τελικώς, ή Συνδιάσκεψις, λόγω τής άπουσίας τής Ρωσίας, δέν ήδυνήθη νά λάβη άπόφασίν τινα επί τού προκειμένου καί μόνον δυνάμει Συνθήκης, άπο 28ης 'Οκτωβρίου 1920, μεταξύ τών Μ. Δυνάμεων άφ' ένος καί τής Ρουμανίας άφ' έτέρου, άνεγνωρίσθη εις τήν δευτέραν ή προσάρτησις τής Βεσσαραβίας. Σημειωτέον δτι ή άνωτέρω Συνθήκη δέν ύπεστηρίχθη ύπο τών Ηνωμένων Πολιτειών, ουδέ καί έκυρώθη ύπο τών Μ. Δυνάμεων, έξαιρέσει τής Μ. Βρεταννίας, ένώ, συγχρόνως, προεκάλει έντονους διαμαρτυρίας τής Σοβιετικής Κυβερνήσεως, ήτις ούδέποτε άνεγνώρισε τήν ίσχύν τής παραχωρήσεως ταύτης.

'Η νέα Ρουμανία, εξ δλων τών έπωφεληθέντων έκ τής διαλύσεως τής Αύστρουγγαρίας κρατών, περιελάμβανε τάς σημαντικωτέρας άλλογενεΐς μειονότητας, άντιπροσωπευούσας πλέον τού ένος τετάρτου τού πληθυσμού της.

1. **Baumont, &νθ' άν. σελ. 124.**
2. **Gυrato, £νθ' άν. Τ. I, σελ. 573.**

Συμφώνως προς στατιστικήν του 1927 [1], έναντι 12.500.000 Ρουμάνων ύπήρχον 1.308.000 Ούγγροι, 780.000 Εβραίοι, 723.000 Γερμανοί, 448.000 Ουκρανοί, 358.000 Βούλγαροι, 308.000 Ρώσοι καί 58.000 Σέρβοι. 'Υπέρ των μειονοτήτων τούτων, αί Συνθήκαι τού 'Αγίου Γερμανού, τού Τριανον καί τού Νεϊγύ προέβλεπον, ως άνεφέρθη ήδη, ειδικά μέτρα προστασίας. Αλλά, κατ' 'Ιούνιον 1919, ό Ρουμάνος Πρωθυπουργός 'Ιωάννης Βρατιάνου, έπανελθών εις την εξουσίαν κατά Νοέμβριον 1918, άφού προηγουμένως διεξήγαγε καί άπώλεσε τον πόλεμον, ήρνήθη νά δεχθή τάς υπέρ των μειονοτήτων διατάξεις, υπό τό πρόσχημα ότι έθιγον την ρουμανικήν κυριαρχίαν[1 2], έγκατέλειψε τήν Συνδιάσκεψιν των Παρισίων καί κατά Σεπτέμβριον ήρνήθη νά ύπογράψη τήν Συνθήκην τού 'Αγίου Γερμανού καί τάς σχετικάς προς τάς μειονότητας συμφωνίας. Έδέησεν ή Συνεννόησις νά άποστείλη πραγματικόν τελεσίγραφον, άπειλήσασα διακοπήν των διπλωματικών σχέσεων, διά νά έξαναγκασθή εις παραίτησιν ό Βρατιάνου, ό άναλαβών δε τήν πρωθυπουργίαν, μετά τήν διεξαγωγήν εκλογών, Βάϊντα Βοεβόντα υπέγραψε τάς Συνθήκας τού 'Αγίου Γερμανού καί τού Νεϊγύ, ως καί τάς συναφείς προς τάς μειονότητας συμφωνίας.

*
* *

Ή Τσεχοσλοβακία, ως ή Ρουμανία, κατέστη επίσης κράτος πολύγλωττον, έμφανίζουσα εικόνα τής πρώην Αύστρουγγαρίας. Έκ των 14.000.000 περίπου κατοίκων της, πλέον τού ενός τρίτου άπετελεΐτο έκ Γερμανών (3 έκατομ.), Ούγγρων (800.000), Ούκρανών (500.000) καί Εβραίων (200.000). Καί ναι μεν έκληρονόμησε τήν μερίδα τού λέοντος, δηλαδή τά κυριώτερα βιομηχανικά κέντρα της πρώην Δυαδικής Αυτοκρατορίας—άνθρακωρυχεΐα, μεταλλεία καί ευφόρους γεωργικάς περιοχάς, παρέχουσα συνεπώς, έκ πρώτης οψεως, τά έχέγγυα οικονομικής εύημέριας, πλήν όμως ειχεν ευθύς έξ άρχής νά άντιμετωπίση σοβαράς δυσχερείας ώς έκ τών διαφορών μεταξύ Τσέχων (6.000.000) καί Σλοβάκων (3.000.000), ώς καί συνέπεια τού προβλήματος τών μειονοτήτων.

Οι Τσέχοι, λίαν προωδευμένοι εις τήν βιομηχανίαν καί τό έμπόριον, καίτοι συγγενεύοντες προς τούς Σλοβάκους — καθυστερημένους χωρικούς καί ποιμένας — διέφερον αύτών ώς προς τον πολιτισμόν, τήν γλώσσαν, τάς ίστορικάς παραδόσεις καί τό οικονομικόν ένδιαφέρον. Προς τούτοις, ή διοικητική συγκέντρωοις έν Πράγα καί ή συρροή εις Σλοβακίαν Τσέχων δημοσίων υπαλλήλων έ'δωσαν λαβήν εις τήν δημιουργίαν δυσαρεσκειών, ας ήλθε νά

1. B a u m o n t , ένθ' άν. σελ.
2. D u r o s e l l e , ένθ' άν. σελ.

έπαυξήση, άφ’ ένός μεν δ σλοβάκικος κλήρος, κατήγορων τούς Τσέχους επί άντικληρισμώ, καί άφ* έτέρου ή συντριβή των περιωρισμένων σλοβακικών έπιχειρήσεων ύπδ τής τσεχικής βιομηχανίας.

Έτι πλέον άβεβαίαν ενότητα παρουσίαζε τδ «Βασίλειον τών Σέρβων, Κροατών καί Σλοβένων», άντιπροσωπεύον «έν ιδεώδες φιλολόγων καί όραματιστών» υίοθετηθέν κατεσπευσμένως υπό τάς άνωμάλους συνθήκας τού πολέμου. Ώς ή Ρουμανία καί ή Τσεχοσλοβακία, ή Γιουγκοσλαυια υπήρξε μία τών μεγάλων κερδισμένων εκ τού πολέμου χωρών. Έκ τών 2.500.000 κατοίκων τού 1912 καί τών 4.000.000 τού 1914, αύτη ύπερέβη, τω 1919, τά 14.000.000, περιλαβοΰσα δμως, πλήν τών εξ εκατομμυρίων Σέρβων, τών τεσσάρων εκατομμυρίων Κροατών καί τού ένός καί ήμίσεος έκατομμυρίου Σλοβένων, άρκετάς μειονότητας, ούχί πάντως τόσον σημαντικάς δσον αί τής Ρουμανίας καί τής Τσεχοσλοβακίας, ήτοι 505.000 Γερμανούς, 467.000 Ούγγρους, 439.000 ’Αλβανούς, 231.000 Ρουμάνους καί 150.000 Τούρκους[1] [2]. Έκτος τών έδαφών άτινα ελαβε κατά τά προεκτεθέντα, ή Γιουγκοσλαυια προσήρτησε τό Μαυροβούνιον, δπου, την 24ην Νοεμβρίου 1918, Έθνοσυνέλευσις, συνελθούσα έν Ποδγορίτσα, είχε διακηρύξει την ενωσιν τής μικράς ταύτης χώρας μετά τού Βασιλείου τών Σέρβων, Κροατών καί Σλοβένων καί την έκπτωσιν τής δυναστείας τών Πέτροβιτς. Μόνον τήν 13ην ’Ιουλίου 1920 ή Πρεσβευτική Διάσκεψις άνεγνώρισε τήν άνωτέρω προσάρτησιν.

Κατά τά φαινόμενα, σοβαραί έσωτερικαί δυσχέρειαι εδει νά άναμένωνται εις μίαν χώραν, εντός τών κόλπων τής όποιας ειχον ένωθή λαοί τόσον διαφορετικοί προς άλλήλους, ώς προς τον τρόπον ζωής, τά ήθη, τήν πολιτικήν άγωγήν καί τήν θρησκείαν. 'Ο Σέρβος καί ό Κροάτης άποτελούν άσυμβίβαστον ζεύγος, τού όποιου αί νοοτροπίαι παρουσιάζουν βασικάς διαφοράς[3]. Οί Σέρβοι, ορθόδοξοι τό θρήσκευμα, ήσαν λαός καθυστερημένων χωρικών οί Κροάται, καθολικοί τό θρήσκευμα, ήσαν προωδευμένοι, έπηρεασμένοι άπό τον δυτικόν πολιτισμόν. Άμφότεροι, μολονότι όμιλούντες τήν ίδιαν γλώσσαν, έχρησιμοποίουν διάφορον άλφάβητον.

Τό νέον Βασίλειον έσχηματίσθη έκ στοιχείων, άτινα ειχον χωρίσει αιώνες καί μάλιστα ούδέποτε ειχον ένωθή κατά τον ρούν τής 'Ιστορίας εις έν έθνικόν Κράτος· έτι χείρον, άντεπροσώπευεν τήν ενωσιν δύο μεγάλων ρευμάτων, άφ’ ένός μέν ένός πανσερβικού κινήματος, προερχομένου έκ Βελιγραδιού καί έπιδιώκοντος τήν ίδρυσιν ένός ένιαίου Βασιλείου, μιας «Μεγάλης Σερβίας»,

1. H. W. V. T e m p e r l e y , A History of the Peace Conference of Paris, London 1924, T. IV. σελ. 171.

2. Γιουγκοσλαυϊκή στατιστική της 31ης Τανουαρίου 1921.

3. G a t h o r n e - H a r d y , ένθ’ άν. σελ. 82.

άπορροφώσης πάντας τούς Νοτιοσλαύους, και άφ’ ετέρου ενός σχεδίου ένώσεως των Σέρβων, Κροατών καί Σλοβένων της πρώην 'Αψβουργείου μοναρχίας, προς ίδρυσιν αύτονόμου κράτους μέ πρωτεύουσαν το Ζάγκρεμπ. Τοιαύτην λύσιν, φαίνεται, είχεν ύπ’ οψιν της ή άπόφασις τού «Εθνικού Κροατικού Συμβουλίου», διακηρύξαντος την 24ην Νοεμβρίου 1918 την ενωσιν τού Κράτους των Σλοβένων, Κροατών καί Σέρβων της πρώην Δυαδικής μοναρχίας μετά των Βασιλείων τής Σερβίας καί τού Μαυροβούνιου. Δέον, πάντως, να τονισθή δτι σημαντικόν ρόλον εις την λήψιν τής άνωτέρω άποφάσεως είχε παίξει ή άνάγκη παρουσιάσεως ενιαίου μετώπου ενώπιον των ’Ιταλικών διεκδικήσεων, στηριζομένων επί τής μυστικής συμφωνίας τού Λονδίνου τής 26ης ’Απριλίου 1915 *. "Οθεν, έκλιπόντως τού ως άνω λόγου, οί Κροάται, κατά τήν μεγίστην αύτών πλειοψηφίαν, ήκολούθησαν πρόγραμμα συστάσεως ομοσπονδιακού κράτους, λαβόντες σαφώς θέσιν κατά τού σερβικού κεντρωτισμού. Έκ τών διαφωνιών τούτων καί τών κροατικών χωριστικών τάσεων μέλλει νά πάσχη τό νεαρόν Βασίλειον, διατηρουμένης, εν τή πραγματικότητι, τής ένότητος αύτού έκ τής εξωτερικής πιέσεως, ής χαλαρουμένης, υπήρχε φόβος νά διαλυθή τούτο εις τά έξ ών συνετέθη.

*
* *

Κατά τά προεκτεθέντα, οί Σύμμαχοι έπεζήτησαν νά εφαρμόσουν τήν άρχήν τών εθνοτήτων, πλήν δμως επραξαν τούτο κατά τρόπον άτελή, έπωφεληθεισών, έν περιπτώσει άμφιβολιών, τών χωρών, αίτινες έπολέμησαν παρά τό πλευρόν τής Συνεννοήσεως[1 2].

Αί Συνθήκαι Ειρήνης έπεδίωξαν δπως άποκαταστήσουν νέαν ισορροπίαν, ήν δμως καθίστα λίαν επισφαλή ή κατάτμησις τής Αύστρουγγαρίας εις μικρά εθνικά κράτη, άτινα ούτε έκ πείρας ούτε έξ ιδιοσυγκρασίας έφαίνοντο προητοιμασμένα δπως άντεπεξέλθουν εις τά ένδεχόμενα τού μέλλοντος, μετά τής άναγκαιούσης διά τήν πρόοδον καί τήν ειρήνην μετριοπάθειας καί πνεύματος συνδιαλλαγής. Συγχρόνως, ή Ρωσία, εύρισκομένη εις καταφανή άποσύνθεσιν, άπωθεΐτο προς άνατολάς, ένω ή Γερμανία διετήρει καί μάλιστα ένίσχυε τήν ενότητά της.

Τό προπολεμικόν σύστημα άπετέλει ένιαίαν τελωνειακήν ζώνην, τής οποίας τό έμπόριον μετά τού έξωτερικού κατηυθύνετο προς τούς λιμένας τής Άδριατικής Τεργέστην καί Φιούμε, διά πολύπλοκου σιδηροδρομικού δικτύου. Ή χώρα έπρομηθεύετο τά βιομηχανικά προϊόντα κυρίως έκ Βοημίας, τά δέ βασικά τρόφιμα έκ τής Ουγγαρίας καί τών περιοχών, αίτινες περιήλθον εις

1. G a t h o r n e-H a r d y, ένθ’ άν. σελ. 82.
2. D u r o s e l l e , ένθ* άν. σελ. 30.

την Ρουμανίαν καί την Γιουγκοσλαυΐαν. Αί φυσικαί καί συγκοινωνιακά! οδοί ήταν πλέον άποκεκλεισμέναι καί ή ισορροπία μεταξύ γεωργίας καί βιομηχανίας εΐχεν άνατραπή. Τα ρεύματα τοϋ έσωτερικοϋ εμπορίου μιας μεγάλης έμπορικής μονάδος, άποτελούσης ουσιώδη παράγοντα εύημερίας της Νοτιοανατολικής Εύρώπης, έφράσσοντο διά τειχών, άνεγερθέντων ύπό ζηλόφθονος οικονομικού εθνικισμού. Έπί πλέον, ώς εΐδομεν, τα νέα ταΰτα κράτη περιέλαβον πολλά αλλογενή στοιχεία, ή παρουσία των οποίων εθετε προβλήματα μειονοτήτων καί έδημιούργει λόγους προστριβών μεταξύ τών χωρών τούτων. Οί παράγοντες, οΐτινες έπέτρεψαν εις τάς έθνότητας όπως έξασφαλίσουν την ελευθερίαν των, έξήψαν τήν εμπιστοσύνην των είς έαυτάς καί έπέτειναν τάς έθνικάς των αντιζηλίας καί τήν τάσιν τής είς τά όπλα προσφυγής.

Κατά ταΰτα, ό διαμελισμος τής Αύστρουγγαρίας έ'σχεν ώς άποτέλεσμα την δημιουργίαν σειράς κρατών, ή οικονομική καί πολιτική σύνθεσις τών όποιων θά ώδήγει μοιραίως είς συγκρούσεις εθνοτήτων καί είς οίκονομικάς κρίσεις, άναποφεύκτους προκειμένου περί οργανισμών, οΐτινες, άνήκοντες μέχρι τότε είς εν μέγα οικονομικόν σύστημα μέ άλληλοσυμπληρούμενα τά διάφορα στοιχεία παραγωγικότητος, δεν ήδύναντο, έγκαταλειφθέντες είς έαυτούς, να έξασφαλίσουν τήν ισορροπίαν των.

* * *

Πρό τής προσωρινής άδυναμίας τών Γερμανών καί τού γεγονότος ότι ή Σοβιετική Ρωσία, μετά τήν ήτταν της έν Βαρσοβία (Αύγουστος 1920), δεν ήδύνατο νά ληφθή ύπ’ 6ψιν ώς υπολογίσιμος Ευρωπαϊκή Δύναμις, ή Γαλλία ηύξησε τήν έπιρροήν της έπί τής όμάδος τών έπωφεληθέντων έκ τών Συνθηκών Ειρήνης κρατών (Γιουγκοσλαυία, Ρουμανία, Τσεχοσλοβακία), άτινα ήθελε νά όργανώση κατά τρόπον άποκλείοντα τήν άναζωπύρωσιν τών έκ τής διαλύσεως τής Αύστρουγγαρίας δημιουργηθεισών έστιών συγκρούσεων. 'Η ’Ιταλία, άντιθέτως, έστράφη προς τά δυσηρεστημένα έκ τών Συνθηκών κράτη (Αυστρία, Βουλγαρία, Ουγγαρία) καί ιδία προς τήν Ούγγαρίαν. ΔΓ έκατέραν τών άνωτέρω δύο δμάδων κρατών, Γαλλία καί ’Ιταλία εμελλον νά παίξουν τον ρόλον διαιτητοΰ καί προστάτου.

ΤΟ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΩΝ ΣΕΒΡΩΝ

'Η ανακωχή του Μούδρου. Μυστικοί Συμφωνίαι, συναφθεϊσαι υπό των Συμμάχων διαρκοϋντος του πολέμου, περί τής τύχης τής 'Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Al 'Ελληνικοί διεκδικήσεις καί α'ι επ' αυτών άπόψεις των Μεγάλων Δυνάμεων. 'Αποστολή 'Ελληνικών στρατευμάτων εις Σμύρνην' λόγοι ύπαγορεύσαντες τούτην' προκληθεϊσα άντίδρασις. Τό κίνημα του Μουσταφά Κεμάλ. Συμφωνία Βενιζέλου-Τιτόνι. ΑΧ μετά τής σουλτανικής αντιπροσωπείας διαπραγματεύσεις διά τήν σύναψιν Συνθήκης Ειρήνης.

Ή συμμαχία της Τουρκίας μετά των Κεντρικών Αύτοκρατοριών ειχεν έπαναθέσει επί τάπητος, άπό του 1914, τά προβλήματα τής Εγγύς Άνατο- *

**** Βιβλιογραφία:***
Βλ. σελ. 1.

M. Toscano, **II Patto di Londra, Bologna 1934.**
M. Toscano, **Gli Accordi di San Giovanni di Moriana, Milano 1936.**
A. Giannini, **La Questione Orientale alia Conferenza della Pace, Roma 1922.**
Aldrovandi-Marescotti, **Guerra Diplomatica, Ricordi e Frammenti di Diario, Verona 1943, (nuova edizione).**
Aldrovandi-Marescotti, **Nuovi Ricordi e Frammenti di Diario, Verona, 1938, I Document Diplomatici della Pace Orientale a cura di** ***A. Giannini*****, Roma 1922.**
H. N. Howard, **The Partition of Turkey. A Diplomatic History, 1913-23, Oklahoma 1930. Ενδιαφέρον.**
E. Driault et M. Lh6ritier, **Histoire Diplomatique de la Gr£ce de 1821 a nos Jours, T. V, Paris 1926.**
A. Frangoulis, **La Gr£ce et la Grise Mondiale, T. II. Paris 1926,**
A. A. Pallis, **Greece's Anatolian Venture and After, London 1937.**
Winston Churchill, **The World Crisis -The Aftermath, London 1929.**
H. Nicolson, **Peacemaking 1919, London 1934.**
C. Sforza, **Costruttori e Distruttori, Roma 1945.**
H. Nicolson, **Curzon; the last Phase (1919-1925), London 1934.**

λής, προσωρινώς άτονήσαντα κατά τδ 1913 : Τύχη της Κων/πόλεως, των Στενών και τής Μ. ’Ασίας.

Διά της άνακωχής του Μούδρου (30.10. 1918), την οποίαν δ ’Άγγλος Ναύαρχος Κάλθορπ, ώς μόνος πληρεξούσιος των Συμμάχων [1], υπέγραψε μετ’ άντιπροσώπων της 'Υψηλής Πύλης επί τής ναυαρχίδος του «’Αγαμέμνων», οι Τούρκοι εθετον έαυτούς εις την διάθεσιν των Συμμάχων, εις τούς οποίους καί παρέδιδον τά οχυρά των Δαρδανελλίων καί τού Βοσπόρου, ήνοιγον τά Στενά εις τά πολεμικά των, άνελάμβανον τήν ύποχρέωσιν όπως άποστρατευθούν καί έπέτρεπον την κατάληψιν στρατηγικών σημείων τής Χώρας, μεταξύ τών οποίων τδ Βατούμ καί τδ Μπακού[* 1 2].

*
* *

Ή τύχη τής ’Οθωμανικής Αύτοκρατορίας έφαίνετο ότι είχε σφραγισθή διά διαφόρων Μυστικών Συμφωνιών, τάς όποιας, διαρκούντος τού πολέμου, ειχον υπογράψει οι Σύμμαχοι. Κυριώτεραι τούτων ήσαν ή Άγγλογαλλορωσική Συμφωνία τής 6.3.1915, δι’ ής παρεχωρεϊτο εις τήν Ρωσίαν ή Κων/πόλις μετ’ ένδοχώρας εκατέρωθεν τών Στενών, ή Άγγλογαλλική Συμφωνία (Σάϊκς-Πικώ) τής 16.5.1916, εις ήν προσεχώρησεν ολίγον βραδύτερον καί ή Ρωσία (Διά ταύτης, ή Γαλλία καί ή Μ. Βρεταννία άνεγνώριζον άμοιβαίως εις έαυτάς τδ δικαίωμα, τήν ήμέραν τού τελικού διακανονισμού τής Ειρήνης, νά προσαρτήσουν έκτεταμένας όθωμανικάς επαρχίας εν Άσία, συνάμα δε έξασκήσουν έπί άλλων άποκλειστικήν έπιρροήν. Ουτω, καθωρίζετο ζώνη άγγλικής επιρροής εις τδ νότιον τμήμα τής Μεσοποταμίας μετά τής Βαγδάτης, ώς καί εις τήν Παλαιστίνην μετά τής Χάιφας καί τής ’Άκκρας, καί γαλλική

***A. Palmieri,* La Spartizione dell’Asia Minore, La Politica degli Alleati e PItalia, εις «Politica», τεύχη 71 καί 72 (Φεβρουάριος καί Απρίλιος 1967).**
***Jacques Angel,* Manuel Historique de la Question d’Orient, Paris 1923.**
***Κ. Ρέντη,* Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1919-1922, ’Αθήναι 1924.**
***Κ. Σακελλαροπούλον,* Ή σκιά τής Δύσεως, Άθήναι 1954.**
***Γ. Βεντήρη,* Ή Ελλάς τού 1910-20, Άθήναι 1931.**
***D. H. Miller*, My Diary etc.**

1. Καί υπήρξε τούτο λόγος έπαυξήσεως τής δυσφορίας τών Γάλλων καί τών ’Ιταλών, έκλαβόντων τήν ένέργειαν ταύτην ώς έκδήλωσιν τής εις τήν ’Ανατολήν κυριάρχου θέσεως τής Μ. Βρεταννίας (βλ. Σ α κ ε λ λ α ρ ο π ο ύ λ ο υ, ένθ’ άν.). 'Ο ελιγμός τών Τούρκων, άπευθυνθέντων ούχί εις ολόκληρον τήν Συνεννόησιν άλλ’ εις μόνην τήν ’Αγγλίαν, έγένετο έπί τή έλπίδι 6τι θά άπέφευγον ούτως, έν τω μέτρω τού δυνατού, τάς συνέπειας τής ήττης. Βλ. P. R e n o u v i η, La Crise Europeenne et la Premiere Guerre Mondiale, Paris 1948, T. XIX, σελ. 616.

2. Πλείονα περί τών διατάξεων τής άνακωχής βλ. έν T e m ρ e r 1 e y, T. I. σελ. 495-7.

ζώνη εις την Συρίαν καί τήν Μοσσούλην) καί αί μετά της Ιταλίας συναφθεΐσαι Συμφωνίαι: του Λονδίνου (26.4.1915), περί ής έγένετο ήδη λόγος \ καί του 'Αγίου Ίωάννου της Μωριέννης (19.4.1917), προϊόν συνδιασκέψεως είς ήν μετέσχον αυτοπροσώπως οί τρεις Πρωθυπουργοί Λόϋδ Τζώρτζ, Ριμπώ καί Μποσέλι καί ό Βαρώνος Σονΐνο.

Ούχ ήττον, αί άνωτέρω Μυστικαί Συμφωνίας ή εφαρμογή των οποίων ήθελε σημάνει περίπου την έξουθένωσιν της Τουρκίας, έφ’ όσον τοιουτοτρόπως θά άπέμενεν έν μικρόν Τουρκικόν Κράτος είς τό κεντρικόν όροπέδιον της ’Ανατολής, κατέρρευσαν ώς χάρτινοι πύργοι, κυρίως συνεπεία της στάσεως του Προέδρου Ούΐλσων, ώς καί της μπολσεβίκικης έπαναστάσεως, ούτως ώστε, κατά τήν στιγμήν της άνακωχής, δέν άπέμενεν έτερον παρά αί άνίατοι διαιρέσεις καί αί όξεΐαι άντιζηλίαι των νικητών. Τούτο, ώς είκός, δέν παρήλθεν άπαρατήρητον άπό τούς Τούρκους, διαπιστώσαντας, συγχρόνως, τό πνεύμα κοπώσεως, τό όποιον κατείχε τούς λαούς των Συμμάχων, καθιστών άπίθανον τήν ένίσχυσιν των Κυβερνήσεών των είς τήν πραγματοποίησιν των σχεδίων των είς τήν ’Ανατολήν. Ενταύθα δέον όπως άναζητηθούν οί λόγοι της άμέσως μετά τήν άνακωχήν έπιδειχθείσης υπό των Τούρκων καί τού κεμαλικού κινήματος ζωτικότητος.

'Ως ήδη άνεφέραμεν είς προηγούμενον κεφάλαιον, αί Ήνωμέναι Πολιτεΐαι δέν ήσαν συνυπογράφεις των άνωτέρω Μυστικών Συμφωνιών καί συνεπώς δέν έδεσμεύοντο ύπ’ αύτών[1] [2]* έξ άλλου, ό Ούΐλσων δέν άνεγνώριζε ταύτας, λόγω τού χαρακτήρος των ώς μυστικών. Είδικώτερον, ή μέν Άγγλογαλλο-ρωσική συμφωνία άπώλεσεν πάσαν ίσχύν, κατόπιν της υπό της έπαναστατικής ρωσικής Κυβερνήσεως ύπογραφής χωριστής Συνθήκης Ειρήνης μετά τής Γερμανίας καί πανηγυρικής άποκηρύξεως τών Μυστικών Συμφωνιών, ή δέ τού 'Αγίου Ίωάννου τής Μωριέννης δέν άνεγνωρίζετο ώς δεσμευτική υπό τής Γαλλίας καί τής Μ. Βρεταννίας, αί όποΐαι μάλιστα καί κατήγγειλον ταύτην τήν 14ην καί 18ην ’Οκτωβρίου τού 1918.

Ή Άγγλο-γαλλο-ιταλική Συμφωνία τού 'Αγίου Ίωάννου τής Μωριέννης, λόγω τών άπ’ αρχής άντιρρήσεων τής Ρωσίας[3], ούδέποτε εΐχεν άνα-

1. Κεφάλαιον ΣΤ'.

2. Τήν 11ην Ίανουαρίου 1919, ό νομικος σύμβουλος τής άμερικανικής (αντιπροσωπείας D. Η. Miller εξέφραζε τήν γνώμην δτι, κατόπιν τών διαπραγματεύσεων, αίτινες προηγήθησαν τής άνακωχής, ή μυστική συμφωνία τής 26ης ’Απριλίου 1915 δέν ϊσχυε πλέον. Miller, My Diary, Τ. III., σελ. 239.

3. Aldrovandi-Marescotti, Nuovi Ricordi e Frammenti di Diario, Verona 1938, σελ. 126 : «....................Λίαν έπιμόνους καί οξείας (αντιρρήσεις έκ μέρους τής Ρωσίας ήτις, ίκανοποιήσασα τάς προαιώνιους βλέψεις της επί τής Κων/πόλεως καί τών Στενών, συνέχιζε νυν τήν πραγματοποίησιν τού σχεδίου της όπως έμποδισθή ή είς

γνωρισθή πλήρως *K* Δι’ αύτής, ή ’Ιταλία έπετύγχανεν επέκτασήν της διά της Μυστικής Συμφωνίας του Λονδίνου καθορισθείσης ζώνης (’Αττάλεια μετά τμήματος τής ένδοχώρας, έφ’ ών ή Ρώμη είχε προσηλώσει τούς οφθαλμούς ήδη άπο των αρχών του 1914), ούτως ώστε νά περιληφθούν ή Σμύρνη καί μέρος τού Βιλαετιού Άϊδινίου. ’Αλλά, συμφώνως προς τελικήν διάταξιν τής Συμφωνίας, θά ϊσχυεν αυτή, μόνον κατόπιν προσεπικυρώσεώς της υπό τής Ρωσίας, ήτις δεν είχε προφθάσει νά άποστείλη ειδικόν πληρεξούσιον εις τον Ά-γιον Ίωάννην. Άλλ’ ή συναίνεσις τής Ρωσίας δεν έδόθη ποτέ, καθ’ ό-σον αυτή κατέστη άνέφικτος, κατ’ άκολουθίαν τής άνατροπής τού τσαρικού καθεστώτος. Το γεγονός τούτο παρέσχε βάσιμον έπιχείρημα εις τούς Άγγλογάλλους διά νά θειόρήσουν την συμφωνίαν ως παραγραφεΐσαν. Προς τούτοις, ή κατάστασις είχε ριζικώς μεταβληθή, καθ’ όσον ή δημιουργία ζώνης επιρροής εις τήν Μ. ’Ασίαν τών τριών Δυτικών Μεγάλων Δυνάμεων ώφείλετο εις τά κέρδη τά όποια θά άπεκόμιζεν ή Ρωσία εκ τής προμνησθείσης Μυστικής Συμφωνίας τού 1915, άποτελούσα τρόπον τινά άντιστάθμισμα αύτών, ένώ, εξ άλλου, προϋπόθεσις τής άναλήψεως υποχρεώσεων τών Άγγλογάλλων έναντι τών ’Ιταλών θά ήτο ή υπό τών τελευταίων άξιόλογος συμμετοχή εις τον κατά τής Τουρκίας πόλεμον, ούδόλως διαπιστωθεΐσα εν τοΐς πράγμασιν* [1] [2]. Παρά ταύτα, ή ’Ιταλία έπέμεινε, κατά τά πρώτα στάδια τής Συνδιασκέψεως Ειρήνης, στηρίζουσα τάς επί τής Μ. ’Ασίας άξιώσεις της επί τής Συμφωνίας τού Αγίου Ίωάννου τής Μωριέννης, μή συμμεριζομένη, φυσικώ τώ λόγω, τήν άγγλογαλλικήν άποψιν. Κατά τήν γνώμην τών ’Ιταλών, ή κατάρρευσις τής Ρωσίας καί ή έλλειψις συνεπώς συναινέσεώς της εις τά ύπό τών τριών Δυνάμεων άποφασισθέντα, ούδαμώς συνεπήγετο άθέτησιν τών προς τήν χώραν των δοθεισών υποσχέσεων. Έξ ού καί ή άπροκαλύπτως εχθρική στάσις τής ’Ιταλίας κατά τής Ελλάδος, τείνουσα συγκεντρωτικώς εις τήν άποστέρησιν τής τελευταίας τών καρπών διά τάς θυσίας εις τάς όποιας ειχεν ύποβληθή χάριν τών Δυτικών Συμμάχων.

*
* *

Τήν 3ην καί 4ην Φεβρουάριου 1919, ό Βενιζέλος άνέπτυξε προφορικώς

Μ. Ασίαν έγκατάστασις έτέρας Μεγάλης Δυνάμεως, προτιμωμένης της παραμονής εκεί μιας έξη σθένη μένης ’Οθωμανικής Αυτοκρατορίας».

1. G a t h or n e - H a r d y, Ινθ’ άν. σελ. 114.

2. Σαφώς έδήλωσε τούτο ό Λόϋδ Τζώρτζ εις συνεδρίασιν τού Άνωτάτου Συμβουλίου τής 19.3.19, συζητουμένης τής ιταλικής άποβάσεως εις τήν νέαν Ἔφεσον : «Κατά τον πόλεμον, ή ’Ιταλία ούδεμίαν έδειξε προθυμίαν όπως καταλάβη οίονδήποτε μέρος τής Τουρκίας .... Παρομοία ένέργειά της τότε θά ήτο λίαν εύπρόσδεκτος». Βλ. A l d r o v a n d i - M a r e s c o t t i , Guerra σελ. 371.

ενώπιον του Άνωτάτου Συμβουλίου[1] τάς έλληνικάς διεκδικήσεις, ώς ειχον διεξοδικώς διατυπωθή αύται εις τδ προς την Συνδιάσκεψιν Ειρήνης υπόμνημά του τής 30.12.1918, υπό τον τίτλον «Ή Ελλάς ενώπιον του Συνεδρίου τής Ειρήνης», άποτελουν τον πληρέστερον πίνακα των διεκδικήσεων του Ελληνισμού [1] [2]. Κεντρική ιδέα του Βενιζέλου, δταν συνέτασσε τούτο, ύπήρξεν ή διαδοχή τής 'Οθωμανικής Αύτοκρατορίας καί ό μετασχηματισμός τής Ελλάδος άπό μικρού Κράτους τής Βαλκανικής εις Μεγάλην 'Ανατολικήν Δύναμιν [3]· άπέβλεπεν, ιδίως, εις τήν διάλυσιν τής 'Οθωμανικής Αύτοκρατορίας καί τον περιορισμόν τής Τουρκίας εις τό όροπέδιον τής Κεντρικής Μ. 'Ασίας. Ή άπόσπασις των 'Αραβικών Χωρών καί ή ίδρυσις 'Αρμένικου Κράτους θά έξησθένιζον τήν 'Οθωμανικήν Αύτοκρατορίαν άπό 'Ανατολών καί Νότου* διά τής έγκαθιδρύσεως τής Ελλάδος εις τήν Δυτικήν Μ. 'Ασίαν καί τής προσαρτήσεως τής 'Ανατολικής Θράκης, ή Κων/πολις καί τά Στενά θά περιεκλείοντο έντός λαβίδος μέ μοιραίαν συνέπειαν νά περιέλθουν, θάττον ή βράδιον, εις τήν έλληνικήν κυριαρχίαν [4].

Ώς προκύπτει έκ τού υπομνήματος, ή Ελλάς διεξεδίκει τήν Β. Ήπειρον, ής δεν καθώριζε τά δρια, τήν Θράκην, Δυτικήν καί 'Ανατολικήν [5], τήν Δυτικήν Μ. 'Ασίαν, τήν Δωδεκάνησον καί τήν Κύπρον [6]. Είδικώτερον, ώς προς τήν Κων/πολιν, τό υπόμνημα έπεκαλεΐτο τό 12ον άρθρον τού Ούίλσων, προς ύποστήριξιν τής άπόψεως δτι δέν έπρεπε νά περιληφθή αυτή έντός των ορίων τού Τουρκικού Κράτους, έφ' δσον, βάσει τών εν αύτω άναφερομένων στατιστικών στοιχείων, οι Τούρκοι δέν άπετέλουν τήν πλειοψηφίαν τών κατοίκων της. 'Υπέρ τής κατακυρώσεως τής Κων/πόλεως εις τήν Ελλάδα, συνέχιζε τό υπόμνημα, συνηγορούν τόσον εθνογραφικοί δσον καί ιστορικοί λόγοι, τό φυσικώτερον δέ θά ήτο νά δοθή εις αύτήν* άλλά, καίτοι ή Κων/πολις ήτο, εν τή πραγματικότητι, Ελληνική πόλις (364.459 Έλληνες), ένεδείκνυτο, λόγω τών συναφών προς αύτήν μεγάλων διεθνών συμφερόντων, νά άποτελέση διεθνές Κράτος, περιλαμβάνον ωσαύτως τά Στενά καί επαρκή ένδοχώραν καί τελούν υπό τον έλεγχον τής Κ.τ.Ε.

Άναφορικώς προς τάς διεκδικήσεις έπί τής Δυτικής Μ. 'Ασίας [7], αίτι-

1. Πλείονα βλ. εις πρακτικόν Συμβουλίου τών Δέκα: M i l l e r , My Diary T. XIV., σελ. 187 έπ.

2. D r i a u l t-L h e r i t i e r, ένθ* άν. Τ. IV, σελ. 337.

3. Κ. Ρ έ ν τ η , Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1919-1922, σελ. 4.

4. Κ. Ρ έ ν τ η , αυτόθι.

5. Βλέπε σελ. 119-120.

6. Ό Βενιζέλος έβάσιζε τά έπιχειρήματά του σχεδόν άποκλειστικώς έπί τού έθνολογικου παράγοντος.

7. Ήδη εις επιστολήν καί υπόμνημα της 2.11.1918 προς τον Λόϋδ Τζώρτζ, ό Βενι-

νες άπετέλουν καί τον κυριώτερον άντικειμενικόν σκοπόν του Βενιζέλου, περιελάμβανον αύται ολόκληρον τό Βιλαέτιον Άϊδινίου, έξαιρέσει του Σαντζακιού Δενιζλή, τό δυτικόν τμήμα τής Προύσης, ήτοι τάς Κυδωνιάς, τό Κεμέρι, τό Μπαλή Κεσσίρ μετά έξόδου εις την Προποντίδα, εκατέρωθεν τής Πανόρμου. Κατά τάς στατιστικάς, ό πληθυσμός τής άνωτέρω ζώνης περιελάμβανε 800.000 περίπου Έλληνας έναντι 1.000.000 περίπου Τούρκων, μόνον δε μετά τήν προσθήκην των νήσων τού Ανατολικού Αιγαίου ό Ελληνικός πληθυσμός (1.200.000) ύπερέβαινε τον μουσουλμανικόν (1.050.000), οπότε καί ήδυνήθη ό Βενιζέλος νά έπικαλεσθή τάς ούϊλσωνικάς άρχάς προς ύποστήριξιν τού αιτήματος τής εις τήν Ελλάδα προσαρτήσεως τής άνωτέρω ζώνης, καθ’ βσον ή Ελλάς δεν ήδύνατο νά έπικαλεσθή υπέρ των διεκδικήσεών της συμφωνίαν τινά μετά των Συμμάχων. Εις τό υπόμνημα περιελαμβάνετο πρότασις δπως περιληφθούν εις τό υπό ίδρυσιν ’Αρμενικόν Κράτος καί τά Βιλαέτια Αδάνων καί Τραπεζούντος. Ή ιδέα τής ίδρύσεως Μεγάλης Αρμενίας δεν έθεωρεΐτο υπό τού Βενιζέλου άσχετος προς τήν επί τής Δυτικής Μ. ’Ασίας έγκαθίδρυσιν τής ελληνικής κυριαρχίας, τούναντίον μάλιστα άπετέλει αυτή ούσιώδες μέρος τού σχεδίου του προς έξασθένισιν τής Τουρκίας, ούτως ώστε νά μή συνεπάγηται πλέον άπειλήν διά τήν υπαρξιν ελληνικού ένσφηνώματος εις τήν Μ. ’Ασίαν \ ’Αλλά ή άνωτέρω πρότασις προεκάλεσε σφοδροτάτας διαμαρτυρίας των Ποντίων, οί όποιοι ήξίωσαν τήν ίδρυσιν χωριστής καί άνεξαρτήτου Δημοκρατίας.

Αί υπό τού Βενιζέλου άναπτυχθείσαι ένώπιον τού Άνωτάτου Συμβου>ίου διεκδικήσεις τής Ελλάδος παρεπέμφθησαν εις ειδικήν ’Επιτροπήν, τήν των Ελληνικών ‘Υποθέσεων, άποτελουμένην έξ άντιπροσώπων των τεσσάρων Μεγάλων Δυνάμεων, οίτινες δμως δεν συνεφώνουν εις τάς άπόψεις των. Γάλλοι καί ’Αγγλοι ύπεστήριζον τά ελληνικά αιτήματα έν τώ συνόλω αύτών άντιθέτως, οί ’Ιταλοί, λόγω των εις τήν ’Ανατολικήν Μεσόγειον ίδιων των φιλοδοξιών, άντετάσσοντο λυσσωδώς εις πάντα καί, ίδια, εις τήν διεκδίκησιν τής Μικράς ’Ασίας, προβάλλοντες δτι ή έν λόγω ζώνη είχεν ήδη κατακυρωθή εις αυτούς δυνάμει των Μυστικών Συμφωνιών τού Λονδίνου (άρθρον 9) καί τού ‘Αγίου Ίωάννου τής Μωριέννης. Τέλος, οί ’Αμερικανοί διέκειντο δυσμενώς προς τάς έλληνικάς διεκδικήσεις, τόσον έπί τής ’Ανατολικής Θράκης, δσον καί έπί τής Δυτικής Μικράς ’Ασίας. Ώς προς τήν πρώτην, ως έλέχθη ήδη (βλ. Κεφ. ΙΑ), ύπεστήριζον τήν παραχώρησιν μεγάλου τμήματος (περιοχαί Άδριανουπόλεως καί Σαράντα ’Εκκλησιών) εις τήν Βουλγαρίαν, εις τρόπον * 1

ζέλος διετύπου τήν διεκδίκησιν τής Ελλάδος δι* ολόκληρον τήν Δυτικήν Μ. Ασίαν, άπό της Μάκρης μέχρι της Άρτάκης. Βλ. A. F r a n g o u l i s , ένθ’ άν. Τ. II σελ. 21.

1. P a 11 i s, ένθ* άν. σελ. 54.

ώστε νά τύχη ποιας τίνος άποζημιώσεως διά τάς θυσίας, άς ύπέστη κατά τον πρώτον Βαλκανικόν πόλεμον[1]. Ώς προς τήν δευτέραν, δεν έδέχοντο τάς άξιώσεις τού Βενιζέλου, καθ' δσον έπίστευον δτι ό πλήρης έλεγχος του λιμένος της Σμύρνης άπετέλει ούσιώδη δρον διά τήν μελλοντικήν άνάπτυξιν του τουρκικού π>ηθυσμού τού οροπεδίου της 'Ανατολής: «Ή Σμύρνη καί ό λιμήν της είναι οι οφθαλμοί, τό στόμα καί οί ρώθωνες τής Μ. 'Ασίας»[1 2]. Άναπτύσσων τάς άντιρρήσεις των 'Αμερικανών, ό έκ των άντιπροσώπων των Κλάϊβ Νταίη ήμφεσβήτησε τά στατιστικά στοιχεία, έφ' ών έστηρίχθη ό Βενιζέλος, τονίσας δτι οί Έλληνες είχον άπόλυτον πλειοψηφίαν μόνον εις τό Σαντζάκιον τής Σμύρνης, ενώ εις τήν διεκδικουμένην έν γένει περιοχήν τά 63% τού πληθυσμού ήσαν Τούρκοι καί μόνον τά 32% 'Έλληνες' προσέθεσεν δτι θά έπρεπε νά ληφθή ύπ' οψιν τό οικονομικόν μέλλον τής Μ. 'Ασίας, δοθέντος δτι ή οικονομική άνάπτυξις τού Κεντρικού 'Οροπεδίου άφ' ένός καί τής Δυτικής Μ. 'Ασίας άφ' ετέρου ήσαν άλληλένδετοι[3].

Έ 'Επιτροπή τελικώς υπέβαλε τήν έκθεσίν της, τήν 8ην Μαρτίου 1919, εις τό Άνώτατον Συμβούλιον [4]. Αί άντιπροσωπείαι Μ. Βρεταννίας, Γαλλίας καί 'Ηνωμένων Πολιτειών άπεδέχοντο τάς έλληνικάς διεκδικήσεις επί τής 'Ανατολικής Θράκης, μέ ώρισμένας μικράς τροποποιήσεις, ή δε 'Ιταλική διετύπου σειράν επιφυλάξεων. "Οσον άφορα τήν Μ. 'Ασίαν, αί άντιπροσωπείαι Μ. Βρεταννίας καί Γαλλίας συνεφώνουν δπως δοθή αυτή εις τήν Ελλάδα έντός τών ορίων, δμως, τά όποια είχε χαράξει ή γαλλική άντιπροσωπεία* οί 'Αμερικανοί άντετίθεντο δπως τά έδάφη ταύτα άποσπασθούν τής Τουρκίας, οί δέ 'Ιταλοί ήρνούντο νά συζητήσουν τάς έλληνικάς διεκδικήσεις, διά δύο λόγους: α) Τό τμήμα, δπερ διεξεδίκει ή Ελλάς, δεν ήτο δυνατόν νάάποχωρισθή, άπό πολιτικής, εθνικής καί οικονομικής άπόψεως, τής υπολοίπου Μ. 'Ασίας καί β) αί υπό τής Ελλάδος διεκδικούμεναι περιοχαί άπετέλουν άντικείμενον διεθνών συμφωνιών.

*
* *

Μέχρι τής 21ης 'Απριλίου δεν είχε γίνει λόγος εις τό Άνώτατον Συμβούλιον περί Μ. 'Ασίας. Τήν ημέραν έκείνην, ό Λόϋδ Τζώρτζ καί ό Κλεμανσώ προέτειναν δπως δοθούν εις τήν 'Ιταλίαν άνταλλάγματα έν Μ. Άσία, έναντι τών υποχωρήσεων εις τάς οποίας έκαλείτο δπως προβή εις τό Άδριατικόν

1. **House et Seymour, 2νθ' άν. σελ. 143.**
2. **House et Seymour, ένθ' άν. σελ. 156.**
3. **Driault et Lheritier, 2νθ' άν. Τ. V. σελ. 364.**
4. **Miller, £νθ' άν. Τ. Χ. σελ. 284-301. Πλήρες κείμενον της έκθέσεως μετά**

πρόβλημα, άλλ’ άντετάχθη ό Ούιλσων, δηλώσας δτι οι Έλληνες δεν έπεθύμουν τούς Ιταλούς ώς γείτονας καί άφ’ ετέρου, κατά την γνώμην του, οί τελευταίοι δεν ειχον άποικιακήν πείραν [1].

Έν τω μεταξύ, κατά Μάρτιον 1919, οί ’Ιταλοί, άνευ έγκρίσεως καί, μάλιστα, έν άγνοια του Άνωτάτου Σ μβουλίου, άπεβίβασαν αύθαιρέτως στρατεύματα εις ’Αττάλειαν, προχωρήσαντα εις το εσωτερικόν μέχρι τού 'Ικονίου, το όποιον καί κατέλαβον την 26ην ’Απριλίου, ίνα θέσουν την Συνδιάσκεψιν προ τετελεσμένου γεγονότος, ένώπιον τού οποίου θά ήναγκάζετο αύτη νά ύποκύψη* καί τούτο, δταν έπείσθησαν δτι οί Σύμμαχοι επ’ ούδενί θά άπεδέχυντο τάς ίταλικάς διεκδικήσεις επί τής Μ.’Ασίας, βάσει τής Μυστικής Συμφωνίας τού Λονδίνου καί, άκόμη όλιγώτερον, βάσει τής Συμφωνίας τού 'Αγίου Ίωάννου τής Μωριέννης.

'Υπό τοιαύτας συνθήκας, *6* Λόϋδ Τζώρτζ, θεωρών έπικείμενον τον κίνδυνον πραξικοπηματικής έπεκτάσεως τής ιταλικής κατοχής καί επί τής Σμύρνης καί έπωφελούμενος τής άπουσίας τής ιταλικής άντιπροσωπείας, ήτις ειχεν άποχωρήσει τής Συνδιασκέψεως άπό τής 24ης ’Απριλίου, συνεπεία τής άναφερθείσης ήδη ρήξεως μετά τού Προέδρου Ούιλσων επί τού ζητήματος τού Φιούμε, άλλ’ ειχεν άναγγείλει τήν επιστροφήν της εις Παρισίους διά την 7ην Μ at ου, είσηγήθη εις τούς Ούιλσων καί Κλεμανσώ τήν υπό των Ελλήνων κατάληψιν τής περιοχής ταύτης. Προηγουμένως, ό βρεταννος Πρωθυπουργός είχε καλέσει τον Βενιζέλον, δστις άπεδέχθη άσμένως τήν πρότασιν άποστολής έλληνικού στρατού εις Σμύρνην[1 2]. 'Όθεν, ή έπικρατήσασα γνώμη [3 * * * * 8], καθ’ ήν ή εις Σμύρνην άπόβασις ύπήρξεν έργον τού Βενιζέλου, δεν στηρίζεται επί τής ιστορικής άληθείας καί ούτως αύξάνουν αί εύθύναι των Συμμάχων διά τάς καταστρεπτικάς συνέπειας τής μοιραίας άποφάσεως. Πράγματι, δτε τήν 12ην Μαΐου, καί δή εις τό τέλυς τής συνεδριάσεως τού Άνωτάτου Συμβουλίου, ό Κλεμανσώ, ώς πρόεδρος αύτού, ένημέρωσε τον Όρλάνδο περί τής κατά τήν άπουσίαν του ληφθείσης άποφάσεως διά τήν εις Σμύρνην ελληνικήν άποστολήν, δηλώσας δτι τούτο είχε ζητηθή παρά των Ελλήνων, διεκόπη

1. M i l l e r , ένθ* άν. Τ. XIX. σελ. 557.

2. S f o r z a, ένθ’ άν. σελ. 158 : «. . . Ό Λόϋδ Τζώρτζ έκάλεσε τον Βενιζέλον καί υπό τό πρόσχημα δτιήέν Μ.’Ασία πρόοδος τού τουρκικού εθνικισμού άπέβαινεν άνησυχαστική, τον ήρώτησεν εάν ή Ελληνική Κυβέρνησις ήτο εις θέσιν νά άποβιβάση στρατεύματα εις τήν Σμύρνην εντός δύο ή τριών ήμερων. Ό Βενιζέλος, άντιληφθείς δτι ή προσφορά ήτο συνέπεια τής μετά των Ιταλών διαμάχης καί ώς έκ τούτου παροδική, άπήντησεν, άνευ δισταγμών, καταφατικώς».

8. Βλ. λ.χ. C r e s p i , ένθ’ άν. σελ. 532, H o u s e et S e y m o u r , ένθ’ άν. σελ. 159, D r i a u l t - L h e r i t i e r , ένθ’ άν. σελ. 367, Λ ά σ κ α ρ ι, ένθ. άν. σελ. 158 κ.ο.κ.

αίφνιδίως ύπδ του Ούίλσων, παρατηρήσαντος δτι ή άρχική υπόδειξές προήλθεν ούχί άπό τούς Έλληνας, άλλα άπδ τδ Συμβούλιον [1].

Ό φόβος Ιταλικού πραξικοπήματος εις Σμύρνην συνετέλεσεν ώστε να συμφωνήσουν έπί της άνωτέρω προτάσεως οί Κλεμανσώ καί Ούΐλσων, ό τελευταίος δε καί έκ λόγων προσωπικής άντιπαθείας έναντι των 'Ιταλών, παρά τήν άντίθετον γνώμην των αρμοδίων συμβούλων του διά τήν άποστολήν Ελληνικού στρατού, οί όποιοι μάλιστα δεν ήρωτήθησαν καν έπί τού προκειμένου, της άποφάσεως ληφθείσης έν άγνοια των[1 2].

Ή άνακωχή τού Μούδρου (άρθρον 7) έπέτρεπεν εις τούς Συμμάχους όπως καταλάβουν στρατηγικά σημεία τού τουρκικού εδάφους, εις περίπτωσιν καθ' ήν έδημιουργεΐτο κατάστασις δυναμένη νά άπειλήση τήν άσφάλειάν των. Ὅθεν, την 6ην Μαΐου, τό Άνώτατον Συμβούλιον, έπικαλούμενον τον έπαπειλούντα τούς Χριστιανούς τής Μ. 'Ασίας κίνδυνον σφαγών έκ μέρους τών Τούρκων[3], έξουσιοδότει τούς Ἕλληνας όπως προβούν εις την κατάληψιν τής Σμύρνης. Ό λόγος τής άποφάσεως τού 'Ανώτατου Συμβουλίου δέον, κατά συνέπειαν, νά άναζητηθή άποκλειστικώς εις τήν επιθυμίαν τών τριών Μεγάλων νά προληφθή ή κατάληψις τής περιοχής τής Σμύρνης υπό τών 'Ιταλών [4], μόνον δε εις τήν περίπτωσιν τού Λόϋδ Τζώρτζ δύναται νά άποδοθή καί εις φιλελληνικά αισθήματα.

Έν όλίγοις, τό Άνώτατον Συμβούλιον δεν ειχεν έτέραν πρόχειρον λύσιν προς άποτροπήν τού τετελεσμένου γεγονότος έκ μέρους τών 'Ιταλών. Συγχρόνως όμως έτονίσθη ό προσωρινός χαρακτήρ τού μέτρου καί τό γεγονός ότι ή άπόβασις τών Ελλήνων εις Σμύρνην ουδόλως έσήμαινε καί οριστικήν έπιδίκασιν αύτής εις τήν Ελλάδα [5]. Άρχικώς, πρόθεσις τού Άνωτάτου Συμβου-

1. A l d r o v a n d i , Ινθ. άν. σελ. 328-329 : « Κ λ ε μ α ν σ ώ : Τώρα άπομένει ή ελληνική ύπόθεσις έφ[5] ής δέον νά δοθούν έξηγήσεις. Κατά τήν άπουσίαν τών Ιταλών άντιπροσώπων, οί Έλληνες έζήτησαν δπως έγκριθή άπόβασίς των εις Σμύρνην, δπερ καί έγένετο δεκτόν . . . προς άποτροπήν σφαγών τών συμπατριωτών των, ως είχε συμβή προσφάτως. - Ο ύ t λ σ ω ν : (διακόπτων όργίλως) Ημείς ύπεδείξαμεν εις τούς Έλληνας τήν άπόβασιν. Ή άρχική αίτησις δεν προήλθεν άπό έλληνικής πλευράς. Τό Συμβούλιον προέτεινεν εις τούς Ἕλληνας νά άποβιβάσουν στρατόν, προς πρόληψιν περαιτέρω σφαγών. - Κ λ ε μ α ν σ ώ : Ναι, έτσι είναι... ».

2. H o u s e e t S e y m o u r , ένθ' άν. σελ. 159.

3. Κατά Μάρτιον, έκυκλοφόρουν μουσουλμανικαί προκηρύξεις, καλούσαι τον τουρκικόν πληθυσμόν εις γενικήν έξέγερσιν κατά τών Χριστιανών, συγχρόνως δέ καί φήμαι περί έπικειμένων σφαγών αύτών : D r i a u l t - L h e r i t i e r , ένθ' άν. σελ. 367.

4. 'Τπό τό πρίσμα τών γεγονότων τής Αιθιοπίας καί τής έπακολουθησάσης τραγωδίας, διερωτώμεθα τι θά συνέβαινεν έάν ή Ιταλία ειχεν επιχειρήσει άπό τής πλευράς ταύτης νά πραγματοποιήση τήν επεκτατικήν πολιτικήν της.

5. Σ α κ ε λ λ α ρ ο π ο ύ λ ο υ , ένθ' άν. σελ. 63. Εις τάς σελίδας 61-67 καί 84-92 εκτίθενται πληρέστατα τά τής άποφάσεως τού Άνωτάτου Συμβουλίου διά τήν είς Σμύρ-

λ ίου ήτο νά μή τηρηθή ενήμερος ή'Ιταλία της Ελληνικής άποβάσεως, άλλ' ό Κλεμανσώ, φοβούμενος πλήρη ρήξιν μετά των Ιταλών, μέ δλας τάς εξ αυτής δυσμενείς έπιπτώσεις επί των εις τον Ρήνον γαλλικών συμφερόντων *, άπεφάσισε νά άνακοινώση την άπόφασιν εις την Ιταλικήν Κυβέρνησιν. Ότε τούτο έγένετο, ώς ήδη άνεφέρθη, ό Όρλάνδο, καταληφθείς έξ άπροόπτου, έπεφυλάχθη νά άπαντήση, άφού προηγουμένως συνεννοηθή μετά τού Σοΐνο, κατά δε την άπογευματινήν συνεδρίασιν τής 12ης Μαΐου ήναγκάσθη νά άποδεχθή τήν άπόφασιν τού Άνωτάτου Συμβουλίου, προτείνας ώς μόνην τροποποίησιν, δπως, έφ* δσον κατά ρητήν δήλωσιν τού Κλεμανσώ ή κατοχή τής Σμύρνης δεν προεδίκαζε τό ζήτημα τής οριστικής τύχης αύτής, μή άποσυρθούν τά συμμαχικά άποσπάσματα, τά όποια θά μετεΐχον άρχικώς τής έπιχειρήσεως * [1] [2]. Αλλά, τελικώς, ή πρότασις τού Όρλάνδο έγκατελείφθη καί οΰτω, τήν πρωίαν τής 15ης Μαΐου, μόνα τά ελληνικά στρατεύματα ήρχισαν άποβιβαζόμενα εις Σμύρνην.

'Η συγκατάθεσις τής Ιταλίας διά τήν Ελληνικήν κατοχήν τής Σμύρνης έπετεύχθη μόνον κατά τύπους, έθεωρήθη δε άπό Ιταλικής πλευράς ώς έκμαιευθεΐσα καί συνεπώς ώς μή δεσμευτική ήθικώς [3]. Οίαδήποτε καί αν ήτο ή φορά τών γεγονότων, ή μήνις τής έμπαιχθείσης καί άπατηθείσης Ιταλίας ήτο άναπόφευκτος, τοσούτω μάλλον καθ' δσον τό πραγματικόν κίνητρον τών Συμμάχων δεν ήτο δυνατόν νά μή γίνη άμέσως άντιληπτόν [4].

'Η άπόφασις διά τήν άποστολήν Ελληνικού στρατού εις Σμύρνην έλήφθη αίφνιδιαστικώς, άνευ τής άναγκαίας προμελέτης, έλαφρα τή καρδία καί μέ μόνον γνώμονα τήν προσωρινήν έξοικονόμησιν τών πραγμάτων. Καί ναι μέν, διά τούς λόγους τούς όποιους θά εκθέσω μεν περαιτέρω, δεν εύσταθεΐ ή υπό τού Τσώρτσιλ ύποστηριχθεΐσα άποψις, καθ' ήν ή εις Σμύρνην ελληνική άποστολή ύπήρξεν ή μόνη αιτία τού κεμαλίκού κινήματος, άλλ' ήτο έπόμενυν νά

νην έλληνικήν άποστολήν. Βλ. καί A l d r o v a n d i , ένθ' άν. σελ. 328-329 (συνεδρίασις 'Ανώτατου Συμβουλίου 12ης Μαΐου 1919): « Κ λ ε μ α ν σ ώ : . . . Δέν έπρόκειτο περί λήψεως άποφάσεως προδικαζούσης τήν τύχην της Σμύρνης»* καί περαιτέρω ό ίδιος : «. . . . Επαναλαμβάνω, δέν έπεδιώξαμε νά δοθή οίαδήποτε ένδειξις περί εδαφικής διανομής». Επίσης D r i a u l t - L h e r i t i e r , ένθ' άν. σελ. 371 (επιστολή τής 12.11.1919 τού Κλεμανσώ, ώς Προέδρου τού Συμβουλίου, προς τον Βενιζέλον) : «. . . . Τό Συμβούλων υπενθυμίζει τέλος δτι ή «ντε φάκτο» κατοχή τής Σμύρνης καί τής περιοχής της ούδέν νέον δικαίωμα συνιστα διά τό μέλλον. Πρόκειται άπλώς περί προσωρινού μέτρου, ούδόλως περιορίζοντος τήν ελευθερίαν τής Συνδιασκέψεως, προς ρύθμισιν τών έκ τού'Ανατολικού Ζητήματος δημιουργουμένων προβλημάτων . . . . . .

1. P a l l i s, ένθ' άν. σελ. 130
2. A l d r o v a n d i , £νθ' άν. σελ. 332.
3. P a l l i s , ένθ' άν. σελ. 130.
4 . G a t h o r n e - H a r d y , ένθ' άν. σελ. 115.

ρίψη αδτη ελατόν είς τό πυρ τής εθνικιστικής έξεγέρσεως, ώς εκ του γεγονότος δτι άνετίθετο ή φροντίς τής έν Τουρκία διατηρήσεως τής τάξεως είς τον προαιώνιον αυτής εχθρόν [1] καί, έν πάση περιπτώσει, επέσπευσε τήν άντίδρασιν του οθωμανικού εθνικού φρονήματος[1 2].

Γενικώς, ή άπόφασις του Άνωτάτου Συμβουλίου είχε δυσμενεστάτην άπήχησιν είς τάς χώρας των Μεγάλων Συμμάχων. Τό Βρεταννικόν Υπουργεΐον Στρατιωτικών έτάχθη κατά τής ελληνικής άποβάσεως[3], ό δε Τσώρτσιλ, τότε 'Υπουργός Στρατιωτικών, τήν άπεκάλεσε «θανατηφόρον βήμα» [4] καί «μοιραΐον γεγονός»[5]. Ό Στρατάρχης (τότε Στρατηγός) Σερ Χένρυ Ούΐλσων, ώς στρατιωτικός έμπειρογνώμων τής Βρεταννικής Κυβερνήσεως, έτάχθη, ωσαύτως, άπολύτως εναντίον προς τήν άπόφασιν, τήν οποίαν, μεταξύ άλλων, έχαρακτήρισεν ώς «παράφρονα», τό δε ήμερολόγιόν του [6] δίδει ανάγλυφον εικόνα τών σκέψεων του διά τάς συνέπειας τής ελληνικής αποστολής. ’Αλλά καί πάντα σχεδόν τά λοιπά μέλη τής Βρεταννικής Κυβερνήσεως, μή έξαιρουμένου τού λόρδου Κώρζον, Υπουργού Εξωτερικών, ώς καί μεγίστη μερίς τού τύπου καί τής κοινής γνώμης έτάχθησαν απ’ αρχής κατά τής έπιχειρήσεως. Έτι μεγαλυτέρα άντίδρασις έσημειώθη είς Γαλλίαν — επί τής γενικής έχθρότητος τών ’Ιταλών δεν χρειάζεται νά έπανέλθωμεν — ό Πουανκαρέ δέ, ίνα φέρωμεν εν παράδειγμα, έδήλωσεν είς τον Βενιζέλον, κατά Μάρτιον 1920, δτι έθεώρει ώς «σοβαρόν σφάλμα» τήν είς Σμύρνην άποστολήν έλληνικού στρατού [7].

*
* *

Παρ’ δλας τάς άτελείας, ώς καί τάς άοριστίας τών διατάξεων αύτής, ή άνακωχή τού Μούδρου θά καθίστα τούς νικητάς κυρίους τής Τουρκίας, εάν αί μεταξύ των όξεΐαι άντιζηλίαι καί διαφωνίαι δεν ήμπόδιζον τήν έφαρμογήν τών δρων της. Ουτω, τόσον οι Γάλλοι, δσον καί οί ’Ιταλοί — οι τελευταίοι είς μεγαλυτέραν κλίμακα — ού μόνον δεν έμερίμνησαν διά τον άφοπλισμόν τών Τούρκσ>ν αλλά, τουναντίον, παντοιοτρόπως ηύνόησαν τήν είς τούτους προ-

1. G a t h o r n e-H a r d y, ένθ’ άν. σελ. 115.

2. L* H u i l l i e r , ένθ’ άν. σελ. 164.

3. W i n s t o n C h u r c h i l l , The World Crisis-The Aftermath, London 1929, σελ. 366: «έγένετο άνευ της συμφώνου γνώμης του ‘Υπουργείου Στρατιωτικών».

4. C h u r c h i l l , Μνθ* άν. σελ. 365.

5. C h u r c h i l l , ένθ’ άν. σελ. 367. Βλ. επίσης σελ. 369: «Μέχρι σήμερον δέν δύναμαι νά άντιληφθώ πώς έπιφανεΐς πολιτικοί—Ούίλσων, Κλεμανσώ, Λόϋδ Τζώρτζ καί Βενιζέλος — ώλίσθησαν είς τόσον άπερίσκεπτον καί μοιραίαν άπόφασιν».

6. Diaries of Field - Marshal Sir H. Wilson, London 1927, T. II, σελ. 190, 213, 230.

7. F r a n g o u l i s , gvO’ άν. T. II. σελ. 140.

μήθειαν πολεμικού υλικού. Κοινόν μυστικόν ήτο δτι ή ’Αττάλεια εΐχεν άποβή ό λιμήν άνεφοδιασμού των κεμαλικών, ένώ δεν έπαυε διοχετευόμενον πολεμικόν υλικόν διά των τουρκοσοβιετικών συνόρων, προς τούτοις δε τό εθνικιστικόν κίνημα εύρεν εις ’Άγκυραν καί Σεβάστειαν σημαντικάς ποσότητας πολεμεφοδίων, συσσωρευθείσας άλλοτε υπό των Γερμανών.

Ήδη, κατά μήνα Νοέμβριον 1919, ό στρατηγός Μουσταφά Κεμάλ, διακριθείς εις τον Μέγα Πόλεμον, δτε, ώς διοικητής μεραρχίας, άπέκρουσε τούς Αύστραλούς εις τήν Καλλίπολιν τώ 1915, έπανήρχετο εις Κων/πολιν έξ Αδάνων, δπου, κατά διαταγήν τής Τουρκικής Κυβερνήσεως, είχε παραδώσει τήν στρατιωτικήν διοίκησίν του. Ή άτμόσφαιρα έντός τής όποιας εύρέθη έπόμενον ήτο νά τον ώθήση εις τήν άπόφασιν άντιστάσεως κατά των Συμμάχων, ώς μόνου μέσου σωτηρίας, τοσούτω μάλλον καθ’ δσον αί μεταξύ τούτων βαθεΐαι διαφωνίαι ή σαν γνωσταί τοΐς πάσιν, ώς καί τό δτι ή κοινή γνώμη των λαών των, άπερροφημένη κυρίως υπό των ποικίλων έσωτερικών προβλημάτων, ήτο αντίθετος προς ο'ιανδήποτε νέαν πολεμικήν ενέργειαν εις τήν Ανατολήν. Έν τώ μεταξύ, έπωφελούμεναι τής άτελούς εφαρμογής τών δρων τής άνακωχής, έπαναστατικαί ομάδες εδρών εις τό έσωτερικόν τής Μ. Ασίας, έφαρμόζουσαι τάς εις βάρος τών χριστιανικών πληθυσμών παλαιάς μεθόδους.

Πρ ός έπαναφοράν τής τάξεως, κατ’ ειρωνείαν τής τύχης ή μάλλον κατόπιν επιτυχών ενεργειών τών φίλων του, μεταξύ τών όποιων καί ό "Υπατος Αρμοστής τής ’Ιταλίας έν Κων/πόλει, κόμης Σφόρτσα, ούτινος ή έν γένει στάσις καί δράσις δεν αποκλείουν παρομοίαν πιθανότητα, διωρίσθη, κατά Μάρτιον 1919, ύπό τού Μεγάλου Βεζύρη Φερίντ Πασά ό Μουσταφά Κεμάλ, άναχωρήσας τήν 15ην τού ίδιου μηνός μετ’ έκλεκτού έπιτελείου 42 άξιωματικών διά Σαμψούντα άτμοπλοϊκώς, κατά τήν διάρκειαν δε τού πλού καί δτε έπλησίαζεν εις τήν πόλιν έκείνην, έλαβε γνώσιν τής ύπό τών Ελλήνων γενομένης άποβάσεως εις Σμύρνην. Συνεπώς, ή άπόφασις τής Κυβερνήσεως τής Κων/πόλεως δπως στείλη τον Κεμάλ εις τήν Μ. Ασίαν υπήρξε σχεδόν σύγχρονος προς τήν τού Άνωτάτου Συμβουλίου περί άποστολής τών Ελλήνων εις τήν Σμύρνην[1]. Έπί πλέον, ώς προκύπτει έκ τών προεκτεθέντων, ή έθνικιστική κίνησις προηγήθη τής εις Σμύρνην ελληνικής άποβάσεως, μή εύσταθούσης, κατά ταύτα, τής άπόψεως δτι ή δευτέρα ύπήρξε causa causans τής πρώτης.

Άφιχθείς εις Σαμψούντα τήν 19ην Μαΐου, ό Κεμάλ ήρχισε νά όργανώνη τό έθνικόν τουρκικόν κίνημα, έπωφελούμενος δε τής έπικρατούσης έν Ανατολή κατά τών Συμμάχων έξάψεως πνευμάτων, συνεκάλεσε τούς θρησκευτικούς καί πολιτικούς προκρίτους τής Ανατολής εις «Εθνικά Συνέδρια». Τό πρώ-

1. **Σ α κ ε λ λ α ρ ο π ο ύ λ ο υ , £νθ’ άν. σελ. 60.**

τον έξ αύτών συνεκλήθη έν Θεοδοσιουπόλει (Έρζερούμ), κατ' 'Ιούλιον 1919, διακηρύξαν τάς πρώτας άρχάς τού «'Εθνικού Συμβολαίου», όπερ διεξεδίκει, κατά της ξένης καταπιέσεως, πάντα τά τμήματα τής τέως 'Οθωμανικής Αύτοκρατορίας, τά κατά πλειοψηφίαν υπό Τούρκων κατοικούμενα. Τό έπακολουθήσαν την Ιην Σεπτεμβρίου Συνέδριον τής Σεβαστείας διεκήρυξε τάς διεκδικήσεις τής Τουρκίας: γραμμή Μοσσούλης-Άλεξανδρέττας* έκκένωσις τής Σμύρνης, των 'Αδάνων καί όλου τού λοιπού μέρους τής Τουρκίας παρά των ξένων στρατευμάτων — «ή Τουρκία διά τούς Τούρκους»* κατάργησις των διομολογήσεων [1]. Μακροσκελές τηλεγράφημα — έν τή πραγματικότητι τελεσίγραφον — άπεστάλη προς την Κυβέρνησιν τής Κων/πόλεως δι' οΰ τό Συνέδριον κατήγγελλε την παραχώρησιν οίουδήποτε τμήματος τού τουρκικού έδάφους καί άνέφερεν ότι, έν περιπτώσει μη λήψεως ευνοϊκής άπαντήσεως, τό Συνέδριον θά εύρίσκετο εις τήν άνάγκην όπως άναλάβη την άμυναν τής Χώρας δι' ίδιων μέσων. Μή ληφθείσης ικανοποιητικής άπαντήσεως, ό Κεμάλ προεκήρυξε βουλευτικάς έκλογάς εις τήν Βορειοανατολικήν 'Ανατολήν προς συγκρότησιν Έθνοσυνελεύσεως καί, τήν 26ην 'Ιανουάριου 1920, *επέτυχε* τήν υίοθέτησιν των εξ άπαραβιάστων άρθρων τού «'Εθνικού Συμβολαίου», περιλαμβάνοντος τό έλάχιστον των τουρκικών έπιδιώξεων. Κατ' 'Απρίλιον 1920, συνήλθεν έν Άγκύρα ή «Μεγάλη Έθνοσυνέλευσις», άποφασίσασα τήν άνακήρυξιν τής Δημοκρατίας, με Πρόεδρον αυτής, ώς καί Πρωθυπουργόν, τον Μουσταφά Κεμάλ, τον όποιον ό Σουλτάνος έθεσεν έκτος νόμου όμού μετά των λοιπών έπαναστατών άξιωματικών.

'Εν τώ μεταξύ, λόγω έπεκτάσεως τού έθνικιστικού κινήματος εις αύτήν ταύτην τήν Κων/πολιν, όπου εις τό κατ' 'Ιανουάριον έκλεγεν νέον Κοινοβούλιον τήν πλειοψηφίαν κατεϊχον οι έθνικισταί βουλευταί, βρεταννικά στρατεύματα, κατόπιν άποφάσεως τού Άνωτάτου Συμβουλίου τής 11ης Μαρτίου, άπεβιβάσθησαν εις Κων/πολιν καί ό στρατηγός Μίλνε, διοικητής των συμμαχικών δυνάμεων, κατάλαβε, τήν 16ην Μαρτίου, τά 'Υπουργεία Στρατιωτικών καί Ναυτικών, ώς καί τήν Νομαρχίαν. Εις ένδειξιν διαμαρτυρίας, ή Βουλή ήρνήθη νά συνέχιση τάς έργασίας της, ώρισμένοι δε βουλευταί, έκ τών ζωηροτέρων, έξωρίσθησαν εις Μάλταν καί κατ' 'Απρίλιον ό Σουλτάνος προέβη εις τήν διάλυσιν αύτής. 'Αλλά οί κεμαλικοί ύπεστήριζον ότι ό Σουλτάνος είχεν άπολέσει τήν έλευθερίαν καί τό κύρος του* όθεν, αί διαπραγματεύσεις τάς όποιας διεξήγαγεν ή Κυβέρνησίς του μετά τών έχθρών, ιδία τών Άγγλων, οίτινες ειχον καταλάβει τήν Πρωτεύουσαν, συνίστων «ιστορικόν έγκλημα»[1 2],

1. D r i a u l t-L h 6 r i t i e r, ένθ' άν. T. V, σελ. 376.

2. B a u m o n t, ένθ' άν. σελ. 177.

δι’ δ καί έθεώρουν την ύπδ τοιαύτας συνθήκας τυχόν υπογραφήσομένην συνθήκην ειρήνης ώς ούδεμίαν μέλλουσαν να έχη δι’ αυτούς πρακτικήν σημασίαν.

*
* *

*Ας έξετάσωμεν νυν πώς εβαινον τα πράγματα εν σχέσει προς την σύναψιν Συνθήκης Ειρήνης μετά τής Τουρκίας.

Ή Συνδιάσκεψις τής Ειρήνης ήθέλησε να άγνοήση, έπισήμως τούλάχιστον, τδ κίνημα τού Μουσταφά Κεμάλ. Καί αί Μεγάλαι Δυνάμεις κατηνάλισκον πολύτιμον χρόνον διαπραγματευόμεναι μετά των άντιπροσώπων τού μηδεμίαν πλέον ίσχύν διαθέτοντος Σουλτάνου, ενώ εις τά οροπέδια τής ’Ανατολής ώργανούτο μία νέα Τουρκία.

Κατά τό κατ’ εξοχήν κρίσιμον διά τήν μικρασιατικήν εκστρατείαν έτος 1919 ούδεμία λύσις έπεζητήθη ύπό τών Συμμάχων, δπως δοθή εις τό τουρκι-

έπί τής Κων/πόλεως, συνετέλεσεν άσφαλώς εις τήν καθυστέρησιν τού διακανονισμού τού ζητήματος. Πράγματι, έπικρατησάσης τής γνώμης τού Κλεμανσώ, καθ’ ήν τό άνατολικόν πρόβλημα έδει νά ρυθμισθή έν τή όλότητί του, τό Άνώτατον Συμβούλιον, κατόπιν έπιμόνων πιέσεων τού Λόϋδ Τζώρτζ καί έπικειμένης τής άναχωρήσεως έκ Παρισίων τού Προέδρου Ούΐλσων, άπεφάσισε, τήν 27ην ’Ιουνίου 1919 [X], δπως αναβληθούν αί περαιτέρω συζητήσεις, μέχρις δτου αί Ήνωμέναι Πολιτεΐαι γνωρίσουν εάν θά δεχθούν τήν εντολήν επί τμήματος τών εδαφών τής ’Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. ’Αλλά, μοιραία συνέπεια τής τοιαύτης καθυστερήσεως ύπήρξεν ή μικρασιατική καταστροφή, καθ’ δσον ύπενομεύθη ή εις τήν Μ. ’Ασίαν θέσις τών Ελλήνων, δοθέντος δτι, κατά τό μεσολαβήσαν χρονικόν διάστημα, οι Τούρκοι, πανταχόθεν βοηθούμενοι, κατώρθωσαν νά συγκροτήσουν ισχυρόν στρατόν, ένώ ό Ελληνικός στρατός ειχεν ύποχρεωθή νά παραμένη εις περιωρισμένην περιοχήν, τής όποιας ή εις τήν Ελλάδα κατακύρωσις *ουδόλως* ειχεν έξασφαλισθή.

Τήν 17ην ’Ιουνίου, παρουσιάσθη εις τό Συμβούλιον τών Τεσσάρων τουρκική άντιπροσωπεία ύπό τον Μέγα Βεζύρην Νταμάντ Φερίντ πασάν, δστις, προσκλήσει τού Κλεμανσώ, άνέγνωσε μακροσκελές υπόμνημα, διά τού όποιου έπερρίπτετο ή ευθύνη τού πολέμου εις τούς ιθύνοντας τό κομιτάτον «*Ενωσις καί Πρόοδος», έζητεΐτο ή άποκατάστασις τού status quo ante bellum καί ό σεβασμός τής άκεραιότητος τής ’Οθωμανικής Αύτοκρατορίας[1] [2]. Εις τούτο άπήντησε τήν 25ην ’Ιουνίου ό Κλεμανσώ διά μακροσκελούς έπιστολής, ή σύνταξις τής οποίας ώφείλετο εις τον Μπάλφουρ. ’Εν τή επιστολή άντε-

1. A l d r o v a n d i - M a r e s c o t t i , Nouvi ricordi, σελ. 294-5.
2. A l d r o v a n d i - M a r e s c o t t i , Ινθ’ άν. σελ. 288-9.

κρούοντο τά επιχειρήματα της Τουρκικής Κυβερνήσεως και προσετίθετο δτι, καίτοι τδ Συμβούλιου έθαύμαζεν ώρισμένας έξαιρέτους ιδιότητας τοϋ Τουρκικού λαού, δεν ήδύνατο, ούχ ήττον, να ύπολογίζη μεταξύ αύτών την ικανότητα διακυβερνήσεως ξένων φυλών, διότι εις ολόκληρον την 'Ιστορίαν τής Τουρκίας δεν άνευρίσκετο περίπτωσις, καθ’ ήν ή έγκαθίδρυσις τής τουρκικής κυριαρχίας είς χώραν τινά δεν ήκολουθήθη ύπα μειώσεως τής υλικής εύημερίας τής τελευταίας καί υποβιβασμού τού πνευματικού έπιπέδου αυτής [1]. Κατά την συνεδρίασιν τής 25ης ’Ιουνίου, ό Πρόεδρος Ούίλσων άνέγνωσε νέον υπόμνημα (23 ’Ιουνίου) τής Τουρκικής άντιπροσωπείας, έπανελθούσης επί τού ζητήματος τής πολεμικής ευθύνης, έπιμενούσης έπί τού ένδοξου παρελθόντος τής Χώρας της καί ζητούσης, μεταξύ άλλων, συνοριακάς διαρρυθμίσεις, προς όφελος των Τούρκων, είς την Θράκην καί τάς έναντι τής ασιατικής ακτής νήσους τού Αιγαίου. Το Συμβούλιου παρετήρησεν δτι το έγγραφον τούτο «δεν ήτο σοβαρόν πράγμα» [1 2], άπεφασίσθη δε, κατά τήν συνεδρίασιν τής 27ης ’Ιουνίου, δπως έκφρασθοΰν είς τήν Τουρκικήν αντιπροσωπείαν αί εύχαριστίαι τού Συμβουλίου καί ύποδειχθή είς αυτήν δπως έπιστρέψη οΐκαδε τό ταχύτερου [3], μέχρις οδ έπιστή ή στιγμή τής υπογραφής τής συνθήκης ειρήνης.

Ούτως, οί Τέσσαρες Μεγάλοι άποχωρίζονται κατά τά τέλη ’Ιουνίου 1919, χωρίς νά έ'χουν ρίψει τάς βάσεις μιας λύσεως˙ «έπί τού τρόπου διαθέσεως των έδαφών τής ’Οθωμανικής Αυτοκρατορίας οφείλω νά εΐπω δτι, συμφώνως προς τάς τελευταίας μας συνομιλίας, δεν γνωρίζω πλέον πού εύρισκόμεθα», παρατηρεί ό Κλεμανσώ τήν 25ην ’Ιουνίου 1919 [4].

*

* *

Προς άρσιν τής ιταλικής άντιθέσεως είς τάς έλληνικάς διεκδικήσεις, παρακωλυούσης τήν σύναψιν τής μετά τής Τουρκίας Συνθήκης Ειρήνης, ό Βενιζέλος ήχθη, κατ'Ἰούλιον 1919, είς τήν άπόφασιν δπως ελθη είς άπ’ ευθείας διαπραγματεύσεις μετά τής ’Ιταλίας. ’Από τής πλευράς του ό τότε 'Τπουργός ’Εξωτερικών τής ’Ιταλίας Τιτόνι, δστις διεδέχθη τον Σονΐνο τον ’Ιούνιον τού 1919, έχων νά άντιμετωπίση τήν έχθρότητα τών Νοτιοσλαύων καί, κυρίως, των ’Αμερικανών είς ζητήματα ζωτικά διά τήν ’Ιταλίαν, ως τό τής οριστικής τύχης τού Φιοΰμε καί τών βορειοανατολικών άκτών τής Άδριατικής, καί φοβούμενος άπομονωσιν τής Χώρας του συνεπεία τών σοβαρών διαφορών άπόψεων αυτής καί τών Συμμάχων έπί τού Τουρκικού ζητήματος, έπωφελήθη

1. **D r i a u l t - L h 6 r i t i e r , gvO’ άν. Τ. V, σελ. 375.**
2. **A l d r o v a n d i - M a r e s c o t t i , ϊνθ’ άν. σελ. 294.**
3. **A l d r o v a n d i - M a r e s c o t t i , gvO’ άν. σελ. 295.**
4. **R e n o u v i n , ένθ’ άν. σελ. 177.**

άσμένως τής παρουσιασθείσης εύκαιρίας \ 'Αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων τούτων ύπήρξεν ή Μυστική Συμφωνία Βενιζέλου - Τιτόνι τής 29ης 'Ιουλίου 1919[1] [2], δι' ής ή 'Ιταλία άνελάμβανε την ύποχρέωσιν νά υποστήριξή με ολας της τάς δυνάμεις τάς Έλληνικάς διεκδικήσεις επί τής Θράκης, τής Β. 'Ηπείρου, συμπεριλαμβανομένης τής Κορυτσάς, καί τής Δωδεκανήσου, εξαιρέσει τής Ρόδου. Ώς προς την Δωδεκάνησον, ή 'Ιταλία παρητειτο χάριν τής Ελλάδος των κυριαρχικών δικαιωμάτων της επί των νήσων, πλήν τής Ρόδου, ήτις θά παρέμενεν 'Ιταλική, άλλα θά έχορηγεΐτο εις αυτήν εύρεΐα τοπική αύτονομία. Δι' ιδιαιτέρας Συμφωνίας, ύπογραφείσης τήν αύτήν ημέραν, ή 'Ιταλία ύπέσχετο νά έπιτρέψη τήν διενέργειαν δημοψηφίσματος έν Ρόδω, όταν ή Μ. Βρεταννία θά άπεφάσιζε νά έκχωρήση εις τήν Ελλάδα τήν Κύπρον. Πάντως, τό δημοψήφισμα δεν θά ήδύνατο νά λάβη χώραν προ τής παρελεύσεως πενταετίας άπό τής υπογραφής τής Συμφωνίας[3]. Εις άντάλλαγμα, ή Ελληνική Κυβέρνησις άνελάμβανε τήν ύποχρέωσιν νά υποστήριξή εις τήν Συνδιάσκεψιν τής Ειρήνης τήν άποκατάστασιν τού ιταλικού προτεκτοράτου επί τού συνόλου τής 'Αλβανίας υπό τύπον διεθνούς εντολής, τήν οριστικήν προσάρτησιν τής Αύλώνος, τήν παραχώρησιν έλευθέρας ζώνης εις τον λιμένα τής Σμύρνης καί, τέλος, παρητειτο ύπέρ τής 'Ιταλίας των άξιώσεών της επί των Σαντζακίων Άιδινίου καί Μεντεσέ ετι δέ καί επί τής κοιλάδος τού Μαιάνδρου, τήν οποίαν ό έλληνικός στρατός κατείχε τότε κατά τό ήμισυ. Προς τούτοις, άπεφασίζετο ή διηνεκής ούδετερότης των Στενών τής Κερκύρας.

*
* *

Μόλις κατά Φεβρουάριον 1920, ήτοι μετά έξάμηνον άπό τής τελευταίας συνεδριάσεως τού Συμβουλίου τών Τεσσάρων, τό διαδεχθέν τούτο Συμβούλιον τών Πρωθυπουργών 'Αγγλίας, Γαλλίας καί 'Ιταλίας συνηλθεν έν Λονδίνω, «ίνα άσχοληθή με τό Τουρκικόν ζήτημα». Ό 'Ιταλός Πρωθυπουργός Νίττι έτόνισεν άπ' άρχής τήν άνάγκην υπογραφής εφαρμόσιμου συνθήκης, μή παραγνωριζούσης, δθεν, τό γεγονός δτι ήτο άδύνατος ή έξαφάνισις ή ό διαμελισμός τής Τουρκίας. Παρεμφερή στάσιν έτήρησεν ό Γάλλος Πρωθυπουργός Μιλλεράν [4], ύποστηρίξας τήν άνάγκην παραμονής τών Τούρκων εις τήν Κων/πολιν

1. C u r a t o, ένθ' άν. Τ. II, σελ. 369.

2. Βλ. κείμενον Συμφωνίας εις Α. G i a n n i n i, I Documenti Diplomatici della Pace Orientale, serie I, σελ. 27-30.

3. Λά σ κ α ρ ί , ένθ' άν. σελ. 157.

4. Εις συνομιλίαν του μετά του Βενιζέλου έφάνη άδιάλλακτος, τονίσας δτι έπρεπε νά διατυπωθούν δροι τοιούτοι, ώστε νά καταστή δυνατόν νά γίνουν δεκτοί υπό της Τουρκίας, καθ' όσον ή Γαλλία δεν ήτο διατεθειμένη δπως έπαναρχίση πόλεμον διά τήν επιβολήν τών έν λόγω ορών εις τούτο ό Βενιζέλος άπήντησεν δτι ούδέποτε είχε φαντασθή παρομοίου

καί τούτο, έξ άνταγωνισμοΰ προς την βρεταννικήν πολιτικήν εις την Εγγύς Ανατολήν. Προ τής συνδεδυασμένης ταύτης άντιδράσεως καί μή δυνάμενος νά στηριχθή επί τής αγγλικής κοινής γνώμης, ούδέ επί των ιδίων αύτού γών, ώς έπί το πλεΐστον διαφωνούντων μέ την προσωπικήν πολιτικήν τού Πρωθυπουργού των έπί του Τουρκικού, δ Λόϋδ Τζώρτζ ήναγκάσθη νά ύποχωρήση καί ούτως άπεφασίσθη δτι ή Κων/πολις θά παρέμενεν εις τούς Τούρκους.

Ώς προς τά λοιπά προβλήματα τού Τουρκικού Ζητήματος, οι τρεις Πρωθυπουργοί έπεφυλάχθησαν νά άποφασίσουν εις νέαν συνάντησίν των, πραγ-
ματοποιηθεΐσαν, κατ' 'Απρίλιον, εν Σάν Ρέμο. Έ Διάσκεψις τού Σάν Ρέμο ήρχισε τήν 18ην 'Απριλίου έντδς βαρείας άτμοσφαίρας κατ[5] άκολουθίαν τής άπο 6ης 'Απριλίου καταλήψεως ύπδ των Γάλλων τής Δαρμστάτης καί τής Φραγκφούρτης, ύπδ τδ πρόσχημα τής εισόδου γερμανικών στρατευμάτων εις την άφωπλισμένην ζώνην του Ρούρ. Έ ενέργεια αύτη των Γάλλων, γενομένη εν άγνοια των Συμμάχων των, είχε προκαλέσει μεγάλην εντασιν εντός των κόλ-
πων τής Συνεννοήσεως, ιδία δε εις τάς άγγλογαλλικάς σχέσεις. Ούχ ήττον, δλως
άνελπίστως, ή Διάσκεψις έπερατώθη έντδς έβρομάδος, μέ έπίτευξιν συμφωνίας έπί των θεμάτων τής ημερήσιας αυτής διατάξεως, τούτο δέ μάλλον δέον νά άποδοθή εις τδγεγονδς δτι συνέβη νά μή συμπίπτουν οι σκοποί, δΓ ους ιδιαιτέρως ένδιεφέρετο έκαστος των τριών Πρωθυπουργών [X]. Ούτω, τον Νίττι κυρίως ένδιέφερεν, ώς ούτος ουδόλως άποκρύπτει εις εν τών βιβλίων του [* 1 2], ή έπανάληψις τών μετά τής Σοβιετικής Ρωσίας σχέσεων, οίασδήποτε, άλλωστε, πρωτοβουλίας αυτού εις την Εγγύς 'Ανατολήν άποκλειομένης λόγω τής έκρύθμου έσωτερικής καταστάσεως τής Χώρας του κατά τήν εποχήν εκείνην. Τον Μιλλεράν καί τήν Κυβέρνησιν Εθνικού Μετώπου, ής προήδρευεν ούτος, ένδιέφερε πρδ πάντων ή αυστηρά τήρησις τών δρων τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών, ιδία δσον αφόρα εις τάς έπανορθώσεις, προκειμένου περί τών
οποίων άπητειτο σταθερά στάσις τών Συμμάχων, ώς μόνου μέσου εξαναγκασμού τών Γερμανών εις έκτέλεσιν τών ύποχρεώσεών των, εις τούτο δέ μεγά-

εϊδους βοήθειαν καί δτι ή Ελλάς ήδύνατο χάρις εις τον στρατόν της νά έπιβάλη τήν ίκανο-

1. Σ α κ ε λ λ α ρ ο π ο ύ λ ο υ , Μνθ' άν. σελ. 124.

2. N i t t i , L a Disgregazione etc., σελ. 42-43.

3. Βλ. τηλ/μα άπδ 24.3.1920 Ρωμάνου, Πρεσβευτοΰ της Ελλάδος έν Παρισίοις, έν

λος, τό ενδιαφέρον του Λόϋδ Τζώρτζ έστρέφετο περί το Τουρκικόν, έφ’ ού οδτος, ώς ήδη άνεφέρθη, ήκολούθει προσωπικήν πολιτικήν. 'Υπό τοιαύτας συνθήκας δεν παρουσίασε δυσχερείας ή έπίτευξις συμφωνίας. Εις τον Νίττι έδόθη ή ίκανοποίησις — άνώδυνος άλλωστε — την όποιαν έπεδίωκεν ώς προς τήν Ρωσίαν, ό Μιλλεράν επέτυχε διακοίνωσιν των Συμμάχων, συντεταγμένην εις αύστηρόν τόνον, δι* ής έζητεΐτο παρά των Γερμανών ή δυνάμει της Συνθήκης Ειρήνης έκπλήρωσις των άνειλημμένων ύποχρεώσεών των καί, τέλος, ό Λόϋδ Τζώρτζ κατώρθωσε να έπιτευχθή συμφωνία επί του Τουρκικού, καταρτισθέντος σχεδίου Συνθήκης, όπερ έπεδόθη, κατά Μάϊον 1920, εις τούς Τούρκους. Πράγματι, την 11ην Μαΐου, ό Μιλλεράν, ώς Ιΐρόεδρος του Άνωτάτου Συμβουλίου, ένεχείρισεν εις τήν υπό τον προρην Μέγαν Βεζύρην Τεφίκ Πασάν Τουρκικήν ’Αντιπροσωπείαν τής Κων/πόλεως τούς όρους της Συνθήκης, έφ* ών αυτή υπέβαλε τάς άντιρρήσεις της.

Αλλά τό σχέδιον τούτο άπετέλει δώρον άδωρον διά τήν Ελλάδα[1], καθ’ όσον μεταξύ τού Ελληνικού ένσφηνώματος εις τήν περιοχήν τής Σμύρνης καί τού Τουρκικού Κράτους εις τό κεντρικόν όροπέδιον τής Ανατολής δεν έδημιουργούντο αί ζώναι συμμαχικής επιρροής, προεξοφλουμένης ουτω τής άδυναμίας διατηρήσεως τού έλληνικού προγεφυρώματος[* 1 2].

Έν τώ μεταξύ, οί τρεις Ύπατοι 'Αρμοσταί εν Κων/πόλει εΐχον ομοφώνους άναφέρει εις τάς Κυβερνήσεις των ότι θά ήτο άδύνατος ή έπιβολή των προτεινομένων όρων ειρήνης, άνευ ένάρξεως νέου πολέμου καί άποστολής συμμαχικών στρατευμάτων εις τήν ’Ανατολήν. Κατόπιν τούτου, ό Μιλλεράν έδήλωσεν εις τον τότε Πρεσβευτήν τής Ελλάδος έν Παρισίοις Ρουμάνον, κατά Μάρτιον 1920, ότι θά έζήτει παρά τού Άνωτάτου Συμβουλίου όπως άναθεωρήση τάς άποφάσεις του, καθ’ όσον ή Γαλλία επ’ ούδενί θά έπανήρχιζε τον πόλεμον κατά τής Τουρκίας διά τήν επιβολήν αυτών[3]. Ιίαρεμφερεΐς άπόψεις διετύπωσεν εις τον Βενιζέλον, παρουσία τού Στρατάρχου Ούΐλσων, ό Τσώρτσιλ[4], άναπτύξας κατά τρόπον παραστατικόν τάς δυσχερείας καί τούς κινδύνους τής μικρασιατικής εκστρατείας καί προβάς εις λίαν άπαισιοδόξους προβλέψεις ώς προς τήν έκβασιν αύτής, ενώ δεν άφησεν άμφιβολίας περί τής άδυναμίας τής Μ. Βρεταννίας όπως διαθέση στρατεύματα διά τήν έπιβολήν

Γραμματεύς της άγγλικής άντιπροσωπείας : Η. N i c o l s o n, Peacemaking 1919, London, 1934, σελ. 2312.

1. Σ α κ ε λ λ α ρ ο π ο ύ λ ο υ , ενθ’ άν. σελ. 126.

2. Η. N i e o l s o n , Peacemaking 1919, σελ. 312: «Οί Έλληνες δεν δύνανται νά κρατήσουν τήν Σμύρνην άνευ συμμαχικής ύποστηρίξεως ή εάν ολόκληρος ή Τουρκία εις τά νώτά των δεν τεμαχισθή μεταξύ των Συμμάχων Δυνάμεων».

3. F r a n g o u l i s , ένθ* άν. Τ. II, σελ. 137.

4. W. C h u r c h i l l , The Aftermath, σελ. 383.

τών υπέρ τής Ελλάδος διατάξεων τής μετά τής Τουρκίας Συνθήκης Ειρήνης[1]. Ώς άναφέρει δ Τσώρτσιλ[1 2], δ Βενιζέλος έξέφρασεν, είς άπάντησιν, την πεποίθησήν ότι, με την ύποστήριξιν των τριών Μ. Δυνάμεων ή, τούλάχιστον, τής Μ. Βρεταννίας, θά ήδύνατο νά έπιτύχη αίσίαν έκβασιν τής Μικρασιατικής εκστρατείας. Ασχέτως δμως προς τά άνωτέρω, ή κατά του σχεδίου ειρήνης άντίδρασις εβαινεν αύξανομένη, λόγω των ενεργειών ’Ιταλών τε καί Γάλλων, έπιδιωκόντων ματαίωσιν τής Συνθήκης, διά τής άρνήσεώς των δπως συμβάλουν είς την έπιβολήν της, άντιθέτως δέ ένισχυόντων παντοιοτρόπως τούς Τούρκους.

Είς την έπακολουθήσασαν Διάσκεψιν τής Βουλώνης (’Ιούνιος 1920), δ ’Ιταλός άντιπρόσωπος κόμης Σφόρτσα, προ ολίγων ήμερών άναλαβών ώς Ύπουργός ’Εξωτερικών τής Κυβερνήσεως Τζιολίττι, έπέμεινεν υπέρ άναθεωρήσεως τών δρων τής υπό υπογραφήν Συνθήκης, καθ’ δσον, ώς είπεν, ήτο άδύνατος ή συντριβή τών κεμαλικών. «Ένθυμηθήτε», έδήλωσεν, άναφερόμενος είς τήν Ελλάδα, «δτι, εάν είναι δυνατόν ν’ άποθάνη τις έκ πείνης, είναι έξ ίσου δυνατόν νά άποθάνη έκ δυσπεψίας» [3]. Ώς προς τό σχέδιον προελάσεως τού Ελληνικού στρατού είς τό εσωτερικόν τής Μικράς ’Ασίας, έτόνισεν ούτος δτι ή υίοθέτησίς του θά άπετέλει σοβαρόν σφάλμα, δτι αί τουρκικαί δυνάμεις δέν θά έξεμηδενίζοντο καί δτι, άντιθέτως, θά έξήρχοντο ένισχυμένοι δ μιλιταρισμός καί δ έθνικισμός τών Τούρκων [4]. Ύπέρ μετριασμού τών δρων τής Συνθήκης ούτως ώστε νά γίνουν δεκτοί υπό τών Τούρκων, ετάχθησαν τόσον οι Γάλλοι δσον καί οι Άγγλοι στρατιωτικοί εμπειρογνώμονες δμού μετά τού Τσώρτσιλ. ’Αλλά δ Βενιζέλος δέν παρίστατο είς τήν Βουλώνην, δι’ δ καί δ Λόϋδ Τζώρτζ δέν ήθέλησε νά ληφθή άπόφασις έν άπουσία του. Προσεκλήθη λοιπόν επειγόντως ούτος, είς έπακολουθήσασαν δέ συνάντησιν τών δύο Πρωθυπουργών δ Λόϋδ Τζώρτζ εξέθεσε τά πράγματα, ύπογραμμίσας δτι ή Ελλάς δέν ήδύνατο νά βασισθή προς έπιβολήν τών δρων τής Συνθήκης ούτε έπί τής Γαλλίας ούτε έπί τής ’Ιταλίας, ενώ, έπί πλέον, θά καθίστατο άδύνατος ή χρησιμοποίησις προς τον σκοπόν τούτον βρεταννικών στρατιωτικών δυνάμεων* είς έρώτησίν του έάν ή Ελλάς θά ήδύνατο διά τών ίδιων

1. Ήδη περί τά τέλη τού 1919, το Βρεταννικόν Γενικόν Έπιτελεΐον Στρατού είχεν αναφέρει είς το Υπουργικόν Συμβούλιον δτι ή διαρκής κατοχή ολοκλήρου του Βιλαετιού *Αϊδινίου (πρωτεύουσα Σμύρνη) κατετάσσετο μεταξύ τών μέτρων, άτινα δέν θά ήτο δυνατόν νά πραγματοποιηθούν άνευ της συνδρομής στρατιωτικών μέσων, σημαντίκωτέρων εκείνων τά όποια οί Σύμμαχοι έφαίνοντο άμέσως διαθέτοντες». Βλ. W. C h u r c h i l l, The Aftermath, σελ. 375.

2. C h u r c h i l l, δνθ’ άν. σελ. 383.

3. S f o r z a, ένθ* άν. σελ. 159.

4. S f o r z a, &νθ’ άν. σελ. 367.

της δυνάμεων καί μόνον νά έξαναγκάση τούς Τούρκους εις άποδοχήν των έν λόγω όρων, ό Βενιζέλος άδιστάκτως άπήντησε καταφατικώς λ Τάς άπόψεις του Βενιζέλου εύχαρίστως άπεδέχθη ό Λόϋδ Τζώρτζ, άποκλειστικώς δέ χάρις εις την επιμονήν του[1] [2] ή Διάσκεψις έγκατέλειψε τήν ιδέαν τροποποιήσεως των όρων της Συνθήκης, παρασχοΰσα συγχρόνως τήν άδειαν όπως τα Ελληνικά στρατεύματα έξέλθουν της ζώνης της Σμύρνης, όπου μέχρι τότε έκρατοΰντο, καί προχωρήσουν εις τό εσωτερικόν της Τουρκίας, μέ αντικειμενικόν σκοπόν τήν κατάληψιν της Άγκύρας.

Τά κεραυνοβόλα αποτελέσματα της έλληνικής έπιθέσεως κατά των κεμαλικών δυνάμεων, έπιτευχθέντων έντός δεκαπενθημέρου απάντων των αντικειμενικών σκοπών αυτής, άνεπτέρωσαν πολύ τό ηθικόν του Λόϋδ Τζώρτζ, συγχρόνως δέ έμείωσαν τό γόητρον τών άγγλογάλλων στρατιωτικών ήγητόρων, δοθέντος ότι τόσον ό Στρατάρχης Φός [3], όσον καί ό Στρατάρχης Ούίλσων ήσαν σφόδρα άντίθετοι προς παρόμοιας επιχειρήσεις. Πλήν όμως, άπωτέρα — καί πολύ σπουδαιοτέρα — συνέπεια της άνωτέρω θεαματικής έπιτυχίας ύπήρξεν ότι ό Λόϋδ Τζώρτζ, κωφεύων πλέον εις τάς αντιρρήσεις τών στρατιωτικών του συμβούλων προς τούς όποιους, άλλωστε, μικράν γενικώς ετρεφεν έκτίμησιν, προεχώρησε άνενδότως εις την έπιβολήν τής Συνθήκης επί τής Σουλτανικής Κυβερνήσεως. Άφ’ ετέρου, τό αποτέλεσμα τής έλληνικής έπιθέσεως δεν έξηπάτησε μόνον τον Λόϋδ Τζώρτζ καί τον Βενιζέλον περί την δύναμιν άντιστάσεως τών Τούρκων, ΰποτιμηθεισών τών δυσχερειών τής εκστρατείας, άλλα καί εκαμε νά παραγνωρισθή κυρίως ότι τοϋτο άπετέλει μέρος τοϋ σχεδίου του Κεμάλ, παρασύροντος τοιουτοτρόπως τον έλληνικόν στρατόν εις τό εσωτερικόν τοϋ άνύδρου καί άγονου όροπεδίου τής ’Ανατολής [4].

"Ενα μήνα βραδύτερον, συνήλθεν ή Διάσκεψις τοϋ Σπά (Ιούλιος 1920), παραστάντος καί τοϋ Βενιζέλου, δστις έξέθεσεν ενώπιον τοϋ Άνωτάτου Συμβουλίου τούς λόγους δι’ οδς ήτο βέβαιος περί τής επιτυχίας τών σχεδίων του. Παρά τήν ζωηράν άντίθεσιν καί πάλιν τοϋ Σφόρτσα [5], έπεκράτησεν

1. Βλ. Γ. Β ε ν τ ή ρ η , <(Η 'Ελλάς τοϋ 1910-20», Τ. II, σελ. 386, τηλ/μα τοϋ Βενιζέλου της 27.6.1920, άποσταλέν έκ Παρισίων αμέσως μετά τήν Συνδιάσκεψιν της Βουλώνης, προς τον τότε ’Αντιπρόεδρον της Κυβερνήσεως Ρέπουλην. Κατ’ αύτό, ό Βενιζέλος ού μόνον άνελάμβανε νά συντρίψη τόν κεμαλικόν στρατόν, άλλά καί δέν έζήτει κατ’ αρχήν οικονομικήν ή άλλην βοήθειαν ϊνα φέρη εις πέρας τήν έν λόγφ έπιχείρησιν.

2. Βλ. άνωτέρω τηλ/μα.

3. Εις τό διασυμμαχικόν στρατιωτικόν Συμβούλων τής 27.3.1920 ό Στρατάρχης Φός είχε κρίνει ώς έξαιρετικώς παράτολμον τήν έπιχείρησιν. Βλ. πλείονα : F r a n g o u-l i s, ένθ’ άν. Τ. II, σελ. 193.

4. P a l l i s, ένθ’ άν. σελ. 105.

5. Sf O r z a, ένθ' άν. σελ. 159 : «. . . . Οί "Ελληνες κερδίζοντες πέραν τοϋ δέοντος κινδυνεύουν νά άπολέσουν τά πάντα»' έπίσης, σελ. 367.

ή Ελληνική άποψις. Το Συμβούλιον άπήντησεν εις τάς άντιρρήσεις της τουρκικής άντιπροσωπείας, περί ών έγένετο ήδη λόγος, προειδοποιούν τούς Τούρκους δτι, έάν ήρνούντο νά υπογράψουν τήν Συνθήκην, οι Σύμμαχοι θά άνεθεώρουν τήν διάταξιν βάσει τής όποιας διετηρεΐτο ή Κων/πολις ώς πρωτεύουσα τής Τουρκίας καί τήν φοράν ταύτην θά έρρίπτοντο άπαξ διά παντός έκτος τής Εύρώπης [1]. Ό κύβος εϊχε ριφθή καί εις τήν Κυβέρνησιν τού Σουλτάνου, ούδένα εκπροσωπούσαν εν τή πραγματικότητι, δέν άπέμενεν ή νά ύποκύψη. Ουτω τό συγκληθέν τήν 22αν Ιουλίου εν Κων/πόλει Συμβούλιον τού Στέμματος άπεφάνθη υπέρ τής άποδοχής των δρων τής Συνθήκης.

1. Driault-Lh6ritier, £νθ' άν. Τ. V, σελ. 379.

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΩΝ ΣΕΒΡΩΝ

Περιορισμός τής Τουρκικής Ἐπικράτειας εις το 1/5 τής προπολεμικής. Ἐδαφικοί διατάξεις — «'Επιτροπή των Στενών». 'Ο διακανονισμός ώς προς την Σμύρνην και την περιοχήν αυτής. 'Η περί Δωδεκάνησου 'Ελληνο ιταλική Συμφωνία των Σεβρών. 'Η τύχη τής Συρίας, τής Μεσοποταμίας, τής Χετζάζης, τής Παλαιστίνης, τής ΑΙγύπτον καί του Κουρδιστάν. Ή ουτοπία τής ίδρύσεως «Μεγάλης Ἀρμενίας». Σκοπός τής Συνθήκης ήτο να περιορίση από πάσης άπόψεως τήν Τουρκίαν. Λοιπαι διεθνείς πράξεις, ύπογραφεΐσαι εν Σέβραις συγχρόνως προς τήν Συνθήκην Ειρήνης. Κυρίως κερδισμένοι εκ τής Συνθήκης και αί κατ' αυτής επικρίσεις.

Ή μετά τής Τουρκίας Συνθήκη Ειρήνης, ήτις ύπετίθετο δτι θά έτερμάτιζε τήν εμπόλεμον κατάστασιν μεταξύ των Συμμάχων καί Συνησπισμένων Δυνάμεων άφ* ένος καί της 'Οθωμανικής Αύτοκρατορίας άφ* ετέρου, ύπεγράφη εν Σέβραις την IΟην Αύγούστου 1920 ύπο τής άντιπροσωπείας τής Κυβερνήσεως τής Κων/πόλεως καί 18 έτέρων Κρατών, μη συμπεριλαμβανομένων των Ενωμένων Πολιτειών, αίτινες άπέσχον.

**** Βιβλιογραφία:***
Βλ. καί σελ. 1 καί 131.
***Ξενοφώντος Στρατηγόν,* Ή Ελλάς έν Μ. 'Aaiqc, Άθήναι 1925.**
***E. Driault,* La Question d'Orient (1918-1937), Paris 1938.**
Diaries of Field Marshal Sir H. Wilson published by Major General Callwell, London 1927.
***Carlo Sforza,* Un Anno di Politica Estera, Discorsi racolti da A. Giannini, Roma 1921.**
***Jean Pichon,* Le Partage du Proche Orient, Paris 1938.**
***L. Maccas,* L'Hellenisme de l'Asie Mineure, Paris 1919.**
***Arnold Toynbee,* The Western Question in Greece and Turkey, London 1922.**
***N. Howard,* The Partition of Turkey, 1913-1923, Oklahoma 1930.**
***Francesco* Copolla, Italy in the Mediterranean, «Foreign Affairs», Oct. 1922.**
I Document! Diplomatic! della Pace Orientale a cura di A. Giannini, Roma 1922.

Ή εις τήν Κυβέρνησήν του Σουλτάνου έπιβληθεΐσα Συνθήκη, άρχομένη άπδ του κειμένου του Συμφώνου τής Κ. τ. Ε., έφάνη ότι έσημείου τδ τέλος της ’Οθωμανικής Αύτοκρατορίας, άπδ τής οποίας άφήρει τά 4/5 του εδάφους, άφηνε δέ, πλήν τής Κων/πόλεως, διατηρουμένης ώς πρωτευούσης, μόνον την Κεντρικήν Ανατολήν, την κυρίως εθνικήν της εστίαν. Έάν τελικώς ή έν λόγω διεθνής πράξις έφηρμόζετο, ή Τουρκία θά ήδύνατο νά θεωρηθή ώς έξαλειφθεΐσα άπδ τήν Εύρώπην καί εις τήν όδδν τής έξαλείψεως άπδ τήν ’Ασίαν \ τούτο δέ θά ώφείλετο εις τδν ’Ελευθέριον Βενιζέλον, καθ’ δσον ή Συνθήκη υπήρξε πρδ πάντων προσωπικόν του έργον. ’Αλλά δοθέντος δτι ποτέ καί ύπδ ούδενδς έκυρώθη αυτή, τυπικώς ούδέν άπολύτως μ,ετέβαλεν [2].

*
* *

'Ολόκληρος ή ’Ανατολική Θράκη μέ τάς πρδς τδν Εύξεινον Πόντον, τήν Προποντίδα καί τδν Ελλήσποντον άκτάς της παρεχωρεΐτο εις τήν Ελλάδα, μέχρι τής γραμμής τής Τσατάλτζας (άρθρα 84-87), πρδ των θυρών τής Κων/πόλεως καί εις άπόστασιν 35 περίπου χιλιομέτρων άπ’ αύτής. Ούτως ή Ευρωπαϊκή Τουρκία περιωρίζετο εις τά περίχωρα τής πρωτευούσης, έκτάσεως 2000 περίπου τ. χιλιομέτρων. *'0θεν ή Κων/πόλις, μετά τήν άπόρριψιν τής ιδέας περί καθορισμού των συνόρων κατά μήκος τής γραμμής Αίνου - Μήδειας καί τήν χάραξιν αύτών επί τής γραμμής τής Τσατάλτζας, εύρίσκετο έντδς άκτϊνος βολής των έλληνικών πυροβόλων.

Κατά τδ άρθρον 36, ή επί τής Κων/πόλεως τουρκική κυριαρχία έξηρτάτο εκ τής αιρέσεως καθ’ ήν, «έάν ή Τουρκία ήθελεν άμελήσει νά τηρήση νομιμοφρόνως τάς διατάξεις τής Συνθήκης κλπ., ιδίως δσον άφορα εις τδν σεβασμόν των άλλοεθνών μειονοτήτων, αί Σύμμαχοι Δυνάμεις ρητώς έπεφύλασσον έαυταΐς τδ δικαίωμα δπως τροποποιήσουν τήν έν λόγω διάταξιν, ή δέ Τουρκία άνελάμβανε τήν ύποχρέωσιν νά άποδεχθή πάσας τάς άποφάσεις, αίτινες θά έλαμβάνοντο σχετικώς».

Δυνάμει τού άρθρου 84, ή Τουρκία παρητεΐτο υπέρ τής Ελλάδος παντδς δικαιώματος έπί των νήσων Ἴμβρου καί Τενέδου, διά τού ίδιου δέ άρθρου έπεκυροΰτο ή άπόφασις (13. 2. 1914) τής έν Λονδίνω Πρεσβευτικής Συν- [*] [1]

Ch. Woods, **Serves, Before and After εις «Fortnightly Review», ’Οκτωβρίου 1922.**
Fr. Coppola, **La Pace con la Turchia εις «Politica» της 31ης Μαΐου 1920.**
Filippuci-Giustinianij **L* Agonia di un Impero; Note in margine del Trattato di Sevres, Roma 1921.**
» L’ Italia esclusa dal Mar di Levante; Note per la Revisione del Trattato di Serves, Roma 1922.

1. **N i t t i , L’Europa etc. σελ. 156.**
2. **Σ α κ ε λ λ α ρ ο π ο ύ λ ο υ , ενθ’ άν. σελ. 134.**

διασκέψεως περί παραχωρήσεως εις την Ελλάδα των άνατολικών νήσων του Αιγαίου Πελάγους (Λήμνος, Θάσος, Σαμοθράκη, Λέσβος, Χίος, Σάμος καί 'Ικαρία).

Εντός τριών μηνών άπό τής ισχύος τής Συνθήκης έδει νά άφοπλισθούν καί κατεδαφισθούν πάντα τά εις την ζώνην τών Στενών οχυρωματικά έργα καί πυροβολεία (άρθρον 178), μόνη δε τουρκική στρατιωτική δύναμις, ήτις έπετρέπετο νά σταθμεύη εν Κων/πόλει, ήτο ή φρουρά του Σουλτάνου, άποτελουμένη κατ' άνώτατον όριον, έξ 700 άξιωματικών καί οπλιτών.

Ή Συνθήκη ώρισεν ειδικήν ζώνην τών Στενών, ούδετεροποιουμένην καί τιθεμένην υπό την δικαιοδοσίαν Διεθνούς 'Επιτροπής (άρθρα 37 έπ.). Εις ταύτην θά μετείχον αί Μ. Βρεταννία, Γαλλία, Ιταλία, 'Ιαπωνία, Ήνωμέναι Πολιτείαι — εάν τό έπεθύμουν —, Ρωσία — άφ'ής θά έγίνετο μέλος τής Κ. τ. Ε. —, Ελλάς, Ρουμανία καί Τουρκία —εάν έγίνετο μέλος τής Κ. τ. Ε.

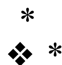
*
* *

Ή Σμύρνη καί ή περιοχή της (άρθρον 68 έπ.) «έξωμοιούντο προς έδάφη άποσπασθέντα άπό τής Τουρκίας»[1]. Ό Σουλτάνος παρέμενε μέν ψιλώ όνόματι κυρίαρχος τής Σμύρνης, την ένάσκησιν όμως τών κυριαρχικών του δικαιωμάτων έφ' όλης τής περιοχής αυτής μετεβίβαζεν εις τήν Ελλάδα (άρθρον 69), ήτις άνελάμβανε τήν διοίκησιν τών έν λόγω έδαφών (άρθρον 70), έδικαιοΰτο νά διατηρή στρατόν καί έδει νά ύποβάλη έντός ενός έτους εις τήν Κ.τ.Ε. σχέδιον άναλογικου εκλογικού συστήματος, βάσει του οποίου θά συνεκροτείτο τοπική Συνέλευσις, εν είδος Βουλής, (άρθρον 72), εις ήν θά άντεπροσωπεύοντο αί διάφοροι εθνότητες. Μετά παρέλευσιν πέντε ετών, τό τοπικόν τούτο Κοινοβούλιον θά έδικαιούτο νά ζητήση παρά του Συμβουλίου τής Κ. τ. Ε., διά ψηφίσματος λαμβανομένου κατά πλειοψηφίαν, τήν οριστικήν προσάρτησιν τής Σμύρνης μετά τής περιοχής της εις τό Βασίλειον τής Ελλάδος. Τό Συμβούλιον θά ήδύνατο, έν τοιαύτη περιπτώσει, νά άπαιτήση τήν διενέργειαν προηγουμένως δημοψηφίσματος, εάν δέ τούτο άπέβαινεν εύνοϊκόν διά τούς "Ελληνας, θά έτερματίζετο άνευ ετέρου ή τουρκική κυριαρχία (άρθρον 83). "Οθεν, ή παραχώρησις τής Σμύρνης καί τής περιοχής της εις τήν Ελλάδα έλαχίστην διαφοράν παρουσίαζε τής πλήρους προσαρτήσεως, τής Τουρκίας διατηρούσης κατ' όνομα μόνον κυριαρχίαν έπ' αύτών, άλλ' ούδεμίαν πρακτικήν σημασίαν έπέπρωτο νά εχη διά τούς "Ελληνας, τοσούτω μάλλον καθ' όσον τό διασυμμαχικόν μέτωπον, ως ήδη άνεπτύχθη, ήτο άπολύτως πλασματικόν. Είναι άληθές ότι ή Συνθήκη περιώρισε τήν περιοχήν, ήν διεξεδίκει ό Βενιζέλος διά τού άπό 30. 12.1918 υπομνήματος του προς τήν [1]

1. **Driault-Lheritier, £νθ' άν. Τ. V, σελ. 383.**

Συνδιάσκεψιν Ειρήνης, έλαβε δε ή Ελλάς περιοχήν, εντός των υπό των άντιπροσωπειών Μ. Βρεταννίας καί Γαλλίας εις την επί των Ελληνικών 'Υποθέσεων Επιτροπήν προταθέντων ορίων, τούτέστιν δπου ύπερίσχυεν τό ελληνικόν στοιχείου. Τό τμήμα τούτο περιελάμβανεν εκ του Βιλαετιού του Άϊδινίου τό Σαντζάκιον της Σμύρνης καί τό ήμισυ περίπου τού Βιλαετιού τής Μαγνησίας και εκ τού Βιλαετιού τής Προύσης τον Καζάν των Κυδωνιών, ώς καί μέρος τού Καζά τού Κεμέρι, με συνολικόν πληθυσμόν ύπερβαίνοντα τάς 900.000.

*

 *

'Η Δωδεκάνησος, συμπεριλαμβανομένου καί τού Καστελλορίζου, έξεχωρεΐτο εις την Ιταλίαν (άρθρον 122), ήτις διά χωριστής Συνθήκης μετά τής Ελλάδος, ύπογραφείσης έν Σέβραις την ιδίαν ήμέραν (10.8.1920), παρεχώρει εις ταύτην τά Δωδεκάνησα πλήν τής Ρόδου καί τού Καστελλορίζου. Καί τό τελευταΐον μέν ή Ιταλία έκράτει όριστικώς δι’ έαυτήν, διά δε την Ρόδον άνελάμβανε την ύποχρέωσιν νά άφήση τούς κατοίκους της ελευθέρους δπως άποφανθούν διά δημοψηφίσματος περί τής τύχης των, ουχί πάντως προ τής παρελεύσεως δεκαπενταετίας άπό τής υπογραφής τής Συνθήκης, έν ή περιπτώσει ή Μ. Βρεταννία έλάμβανε την άπόφασιν νά παραχωρήση την Κύπρον εις την Ελλάδα[1]. Μέχρι τής ημερομηνίας εκείνης, ή Ιταλία ύπεχρεούτο νά παραχωρήση, εντός δύο μηνών άπό τής υπογραφής τής Συνθήκης, εύρεΐαν τοπικήν διοίκησιν εις την νήσον. Την χωριστήν Συνθήκην ήναγκάσθησαν νά συνάψουν οι Ιταλοί προ τής άπειλής τών ’Άγγλων δτι δεν θά υπέγραφον τήν Τριμερή Συμφωνίαν, ήτις καθώριζε σφαίρας επιρροής τών Μεγάλων Δυνάμεων τής Συνεννοήσεως εις τήν Μ. ’Ασίαν, έάν ή Ιταλία δεν συνεφώνει προηγουμένως μετά τής Ελλάδος επί τού ζητήματος τής Δο>δεκανήσου. Τό θέμα είχε δημιουργηθή εκ τής καταγγελίας τήν 22αν Ιουλίου 1920 υπό τής Κυβερνήσεως Τζιολίττι, διαδεχθείσης κατ’ ’Ιούνιον 1920 τήν τού Νίττι, τής Μυστικής Συμφωνίας Βενιζέλου-Τιτόνι τής 29ης ’Ιουλίου 1919, δι’ ής, πλήν τών άλλων περί ών έγένετο ήδη λόγος εις τό προηγούμενου κεφάλαιον, ή ’Ιταλία παρητειτο υπέρ τής Ελλάδος τών επί τής Δωδεκανήσου κυριαρχικών της δικαιωμάτων, έκτος τής Ρόδου, περί τής τύχης τής όποιας θά άπεφάσιζε δημοψήφισμα τών κατοίκων της, διενεργούμενον μετά πενταετίαν, υπό τον δρον δμως δτι καί ή Μ. Βρεταννία θά παρεχώρει τήν Κύ-

1. Δυνάμει τής Τουρκικής Συνθήκης, άνεγνωρίζετο υπό τών Υψηλών Συμβαλλομένων Μερών καί συνεπώς καί υπό τής Ελλάδος ή προσάρτησις τής Κύπρου υπό τής Μ. Βρεταννίας, ώς είχεν αύτη διακηρυχθή υπό τής Βρεταννικής Κυβερνήσεως, τήν 5ην Νοεμβρίου 1914.

προν εις τήν Ελλάδα, δικαιωμάτων άτινα θά άπέκτα διά της Συνθήκης Ειρήνης μετά της Τουρκίας.

Ό νέος * Υπουργός των Εξωτερικών κόμης Σφόρτσα, έπωφελού μένος του άρθρου 7 της Συμφωνίας, καθ' δ, εάν δεν έπετυγχάνετο παρά της Συνδιασκέψεως της Ειρήνης ίκανοποίησις δλων των εις τήν 'Ανατολήν διεκδικήσεών της, ή 'Ιταλία ήδύνατο νά άνακτήση πλήρη ελευθερίαν δράσεως, προέβη εις τήν ρηθεϊσαν καταγγελίαν έν διακοινώσει του άπό 22ας 'Ιουλίου 1920 προς τήν έν Ρώμη Ελληνικήν Πρεσβείαν, καθ' δσον, ώς γράφει ούτος εις εν των βιβλίων του[1], «δεν ήρμοζεν εις Μεγάλην Δύναμιν ώς ή 'Ιταλία νά έκλαπαρή τήν ύποστήριξιν Δυνάμεως ώς ή Ελλάς καί νά κατοχυρώνη ταύτην ώς πολύτιμον, διά διπλωματικής πράξεως»[1 2].

Ή έπακολουθήσασα, όμως, έντονος άντίδρασις τού Βενιζέλου, δηλώσαντος δτι, εάν ή 'Ιταλία δεν υπέγραφε τήν περί Δωδεκανήσου Συνθήκην, θά ήρνειτο καί ούτος νά ύπογράψη τήν μετά της Τουρκίας Συνθήκην Ειρήνης, καί, προ πάντων, ή προαναφερθεΐσα άγγλική στάσις ύπεχρέωσαν τήν 'Ιταλίαν δπως ένδώση. Πάντως—καί τούτο υπήρξε μέγιστον μειονέκτημα άπδ έλληνικής πλευράς —ή έκτέλεσις τής χωριστής Έλληνοϊταλικής Συνθήκης έξηρτήθη εκ τής κυρώσεως της συγχρόνως ύπογραφείσης Συνθήκης Ειρήνης των Σεβρών. Πράγματι, κατά τό άκροτελεύτιον άρθρον αύτής (άρ. 10), ή Συμφωνία έδει νά κυρωθή καί ή κατάθεσις τών επικυρώσεων νά γίνη έν Παρισίοις ταύτοχρόνως προς τήν κατάθεσιν τών έπικυρώσεων τής Συνθήκης Ειρήνης μετά τής Τουρκίας, ετι δε δτι ή εναρξις τής ισχύος της θά συνέπιπτε προς τήν έναρξιν τής ισχύος τής Συνθήκης Ειρήνης. "Οθεν, τής τελευταίας ουδέποτε έφαρμοσθείσης, ώς μή κυρωθείσης, παρέμεινεν ή πρώτη άνευ άποτελέσματός τίνος, ένώ, έξ άλλου, κατηγγέλθη αυτή ρητώς ύπδ τής 'Ιταλίας τήν 8ην 'Οκτωβρίου 1922.

*
* *

Ή Συνθήκη ήλευθέρωσε τού τουρκικού ζυγού τούς 'Άραβας, ούδέν άπολύτως το κοινόν, πλήν τής θρησκείας, έχοντας με τούς Τούρκους. *Η Συρία, ή Μεσοποταμία, ή Χετζάζη καί ή Παλαιστίνη άπεσπώντο τής Τουρκίας καί αί μεν δύο πρώται θά έσχημάτιζον άνεξάρτητα κράτη, κατ' άρχάς ύπο εύρωπαϊκήν «έντολήν», ή τρίτη άνεκηρύσσετο έλεύθερον καί άνεξάρτητον Βασίλειον ώς έκ της στρατιωτικής βοήθειας ήν ό έμίρης της είχε παράσχει

1 . C . S f o r z a , Costruttori e Distruttori, σελ. 145.

2. €Ως έδήλωσεν εις τήν Βουλήν 6 Σφόρτσα : «Δοθείσης της νέας καταστάσεως τήν όποιαν τά γεγονότα καί αί πολιτικαί άνάγκαι είχον δημιουργήσει, ή Συμφωνία αύτη, έξ ής δέν άπέμενον δι' ημάς ή μόνον βάρη, κατέστη καταφανώς άκυρος». Βλ. Sforza, Un

εις τούς ’Άγγλους, διαρκούντος τού πολέμου, είς δέ την τετάρτην, τιθεμένην ύπό βρεταννικήν έντολήν, θά έδημιουργεΐτο «έθνική έστία» των Εβραίων.

Ή Τουρκία παρητεΐτο πάντων των επί της ’Αφρικής δικαιωμάτων της καί δή επί τής Αίγύπτου, άπο τής 5ης Νοεμβρίου 1914, άναγνωρίζουσα το έπ’ αυτής βρεταννικον Προτεκτοράτον, άνακηρυχθέν τήν 18. 12. 1914 καί επί τής Λιβύης, υπέρ τής Ιταλίας.

*
* *

Το Κουρδιστάν άνεκηρύσσετο αύτόνομον κράτος, άλλα μόνον κατ’ όνομα. Εις το περί 'Αρμενίας Κεφάλαίον τής Συνθήκης άναφέρεται ότι ό καθορισμός των συνόρων τού νέου Κράτους με τάς Δημοκρατίας τού Άτζερμπαϊτζάν καί τής Γεωργίας, καταληφθεί σας μετ’ ολίγον υπό τής Μόσχας, θά έγίνετο δι’ άπ’ ευθείας διαπραγματεύσεων των τριών Κυβερνήσεων, έν περιπτώσει δέ άσυμφωνίας, θά ύπεβάλλετο υπό τήν διαιτησίαν τού Προέδρου Ούίλσων, όστις θά ελυεν έπίσης διαιτητικώς τόσον τό ζήτημα τής διεξόδου τής ’Αρμενίας είς τήν θάλασσαν (διά τού Βιλαετιού τής Τραπεζούντος), όσον καί τό των συνόρων μετά τής Τουρκίας, είς τά Βιλαέτια Έρζερούμ, Τραπεζούντος, Βάν καί Μπιτλίς.

* *
*

Έν των άσθενεστέρων σημείων τής καθ’ όλα εύθραύστου Συνθήκης — πλέον ευθραύστου των περιφήμων πορσελανών τής πόλεως όπου ύπεγράφη, κατ’ ευστοχον χαρακτηρισμόν τού Πουανκαρέ[1] — ύπήρξεν ή ίδρυσις τής «Μεγάλης ’Αρμενίας», περιλαμβανούσης τήν Τουρκικήν καί τήν Ρωσικήν ’Αρμενίαν[1] [2]. Ή πρώτη άπετελεΐτο έκ τών Βιλαετίων — άποκαλουμένων «’Αρμενικών» -Βάν, Μπιτλίς καί Έρζερούμ (μερικώς), τελούντων πλήρως υπό τον έ'λεγχον τών Κεμαλικών, ή δέ δευτέρα έκ τής ’Αρμενικής Δημοκρατίας τού Έριβάν (πρώην Ρωσικής Διοικήσεως τού Έριβάν), ήτις, καταρρέουσα κατά τούς τελευταίους μήνας τού 1920 ύπό τά πλήγματα τών Κεμαλικών καί τών Μπολσεβίκων, δέν έβράδυνε νά ύποδουλωθή είς τούς τελευταίους.

Καίτοι ή Συνθήκη άνεκήρυσσε τούς ’Αρμενίους ελευθέρους, έν τή πραγματικότητι ουτοι έπροδόθησαν ύπό τών Συμμάχων[3]. Τό ύπό τής Συνθήκης κατασκευασθέν, κατά θεωρείαν μόνον, κράτος, περιβαλλόμενον πανταχόθεν ύπό έχθρών, θά ήδύνατο νά έπιζήση, έάν ετίθετο ύπό τήν προστασίαν μιας τών Μεγάλων Δυνάμεων, ήτις θά άνελάμβανε τό βαρύ φορτίον, ίδια τής διοργα-

1. R. P o i n c a r e , Revue des Deux Mondes, Aout 1920.

2. A. A. P a l l i s , Greece’s Anatolian Venture and After, London 1937, σελ. 52.

3. H o u s e e t S e y m o u r , 2νθ’ άν. σελ. 164.

νώσεως του στρατού του καί της στρατιωτικής του άμύνης. Άλλ’ ούδεμία των Μ. Δυνάμεων ήθέλησεν ούτε καί ήτο εις θέσιν νά άναλάβη το δαπανηρόν καί επικίνδυνον τούτο έ'ργον. Έξ άλλου, άπεδείχθη καθαρά ούτοπία νά άσκήση άπ’ εύθείας εντολήν ή Κ. τ. Ε., ήτις δεν διέθετε στρατιωτικάς δυνάμεις ούδέ τά άναγκαΐα κεφάλαια.

Μεταξύ των Δυνάμεων της Συνεννοήσεως ούδέποτε είχε γίνει λόγος περί ’Αρμενίας, ό δε Πρόεδρος Ούιλσων ούδέν περί αύτής ειχεν άναφέρει εις τά 14 σημεία του. ’Αλλά βραδύτερον έπέδειξε προσωπικόν ενδιαφέρον διά τό ζήτημα τούτο, ήλθε δε εις την Συνδιάσκεψιν Ειρήνης με τήν ιδέαν τής ίδρύσεως άνεξαρτήτου ’Αρμενίας.Ότε, τήν 13ην Μαιου 1919, ό Λόϋδ Τζώρτζ, εις συνεδρίασιν τού Άνωτάτου Διασυμμαχικού Συμβουλίου, εν άπουσία τής ’Ιταλικής ’Αντιπροσωπείας, έπιθυμών νά όρθώση φραγμόν κατά ένδεχομένης προσπάθειας ρωσικής έπεκτάσεως καί προ τής άδυναμίας, έτι δε καί της άπροθυμίας των Συμμάχων όπως άναλάβουν τό άρμενικόν βάρος, προέτεινεν δπως ή ’Αρμενία τεθή υπό άμερικανικήν «εντολήν», δ Ούιλσων, καίτοι έλκυσθείς υπό τής ιδέας καί ευνοϊκώς προς ταύτην διακείμενος — παρά τάς άντιρρήσεις τού Λάνσινγκ [1] — έπεφυλάχθη νά άπαντήση. Καί τούτο, διότι ειχεν επαρκή συνείδησιν τού γεγονότος δτι ή Γερουσία δεν θά άπεδέχετο τήν έπιβάρυνσιν ταύτην, συνεπαγομένην, πλήν τής σημαντικής δαπάνης, τήν ανάγκην διαθέσεως πέντε μεραρχιών[1 2], πράγμα δπερ τελικώς έγένετο, καθ’ δσον ή Γερουσία προς τήν οποίαν ό Πρόεδρος άπηυθύνθη, διά τήν εγκρισιν τής έντολής, ήρνήθη κατηγορηματικώς, κατά Μάιον 1920, δπως δεχθή τήν επί τής ’Αρμενίας κηδεμονίαν.

*
* *

Έκ των προεκτεθέντων προκύπτει δτι σκοπός τής Συνθήκης των Σεβρών ήτο νά περιορίση άπό πάσης άπόψεως τήν Τουρκίαν, εις σημεΐον ώστε νά είναι εντελώς άκίνδυνος εις τό μέλλον. Πρωταρχικόν ζήτημα ήτο ή τύχη τής Κων/πόλεως καί τών Στενών, ήτις είδομεν πώς έρρυθμίζετο. Κατά τούς πρώτους μήνας τής Συνδιασκέψεως Ειρήνης άνεμένετο ή αποπομπή τού Σουλτάνου έκ Κων/πόλεως. Τήν 13ην Μαιου 1919, 6 Λόϋδ Τζώρτζ ύπέβαλεν εις τό Άνώτατον Διασυμμαχικόν Συμβούλων πρότασιν διαμελισμού τής Τουρκίας, συμφώνως προς τήν όποιαν, μεταξύ άλλων, προεβλέπετο δτι θά έδίδετο «έντολή» εις τάς Ηνωμένας Πολιτείας επί τής Κων/πόλεως καί τής ’Αρμενίας. ’Αλλά, βραδύτερον (17. 5. 19), ό Βρεταννός Πρωθυπουργός μετέβαλεν άρδην γνώμην, ταχθείς υπέρ τής διατηρήσεως τού Χαλιφάτου έν

1. L a n s i n g , The Peace Negotiations, σελ. 142-3.

2. F i e l d M a r s h a l l S i r H . W i l s o n , Diaries, published by Major General Callwell, London, 1927, T. II, σελ. 188.

Κων/πόλει καί της πόλεως ταύτης ώς πρωτευούσης της Τουρκίας. Την μεταβολήν της στάσεως του Λόϋδ Τζώρτζ εϊχε προκαλέσει ή έπίσκεψις, κατά την ιδίαν ημέραν, πολυμελούς αντιπροσωπείας Ινδών Μουσουλμάνων υπό τον άντιβασιλέα Ινδιών Μόνταγκιου. Οί ϊνδοί άντιπρόσωποι ειπον εις τδ Άνώτατον Συμβούλων δτι εΐχον περιέλθει εις γνώσίν των φήμαι περί άποσπάσεως άπδ της Τουρκίας τής Κων/πόλεως καί άπομπής έκεϊθεν τού Σουλτάνου, πράξεων ας θά έθεώρουν ουτοι ώς καθαίρεσιν τού Χαλίφου, ένώ, συγχρόνως, δεν ήδύναντο νά άντιληφθούν διατί ή Τουρκία δεν θά διετήρει την Πρωτεύουσάν της, δταν πάντα τά λοιπά ήττημένα Κράτη διετήρησαν τάς ϊδικάς των. Έν τέλει, έτόνισαν κατ' έπανάληψιν τούς κινδύνους, οίτινες θά ύφίσταντο κατά της Ειρήνης εις ολόκληρον την 'Ανατολήν, εάν οι Μουσουλμάνοι έ'μενον με την έντύπωσιν δτι διεψεύσθησαν αί δίκαιαι έλπίδες των καί δτι ό πόλεμος κατέληξε νά είναι κυρίως άντιμουσουλμανικός

*
* *

Συγχρόνως προς την Συνθήκην Ειρήνης ύπεγράφησαν έν Σέβραις, πλήν της προαναφερθείσης Έλληνοϊτα>ικής Συμφωνίας περί Δωδεκανήσου, καί άλλαι διεθνείς πράξεις, ών άναφέρομεν τάς κυριωτέρας:

Ιον) Συνθήκη μεταξύ τής Ελλάδος άφ' ένδς καί των τεσσάρων Δυνάμεων (Μ. Βρεταννίας, Γαλλίας, Ιταλίας καί Ιαπωνίας) άφ' ετέρου, δι' ής ή Γαλλία καί ή Μ. Βρεταννία παρητούντο των «ειδικών δικαιωμάτων έπαγρυπνήσεως καί ελέγχου», άτινα έκέκτηντο δυνάμει των Συνθηκών τού Λονδίνου τής 7ης Μαίου 1832, 14ης Νοεμβρίου 1863 καί 29ης Μαρτίου 1864, ώς καί τών περί «θρησκευτικής έλευθερίας» διατάξεων τού ύπ' άριθ. 3 Πρωτοκόλλου τού Λονδίνου τής 3ης Φεβρουάριου 1830, δοθέντος δτι αί θρησκευτικά! έλευθερίαι ετίθεντο εφεξής ύπδ την έγγύησιν τής Κ. τ. Ε. [1][2].

2ον) Χωριστή Συνθήκη μεταξύ Ελλάδος καί τών Συμμάχων, δι' ής ούτοι παρεχώρησαν εις τήν πρώτην τήν Δ. Θράκην [3].

3ον) Τριμερές Σύμφωνον (Άγγλογαλλο ιταλικόν) καθορίζον σφαίρας επιρροής τών Συμμάχων έν Μ. [5]Ασία. Ούτως αί περιοχαί 'Αττάλειας καί Ίκονίου περιελαμβάνοντο εις τήν ιταλικήν, ή δέ Κιλικία εις τήν γαλλικήν ζώνην έπιρροής.

*
He He

Βάσει τού διακανονισμού τών Σεβρών, ή Μεγάλη Βρεταννία, με τό Προτεκτοράτον έπί τής Αίγύπτου καί τήν «έντολήν» έπί τής Μεσοποταμίας καί

1. **A l d r o v a n d i , Guera Diplomatica, σελ. 363.**
2. **Λά σ κ α ρ ί , &νθ' άν. σελ. 163-4.**
3. **Κεφ. ΙΑ' - Συνθήκη Νεϊγύ.**

τής Παλαιστίνης, έλάμβανε την καλλιτέραν μερίδα. Έκράτει έν Βαγδάτη την διά ξηράς οδόν προς την 'Ινδίαν, ένω, συγχρόνως, έπετύγχανε την απόκτησιν σημαντικών πετρελαιοπηγών. Επέτυχε τον άφοπλισμόν καί την έλευθεροπλοΐαν τών Στενών, υπό τον έλεγχον Διασυμμαχικής Επιτροπής, λύσις ήτις συνέφερεν εις τήν Μ. Βρεταννίαν, άφ' ότου εΐχεν έξασθενήσει ή Ρωσία, ένω, άλλοτε, τήν κατεπολέμησεν, ότε ή τσαρική πολιτική ήτο ικανή νά έπιδιώξη διέξοδον εις τήν Μεσόγειον. 'Υπό τοιαύτας συνθήκας, διεθνής έλεγχος έσήμαινε κατά βάθος τον έλεγχον παρά τής ίσχυροτέρας Δυνάμεως έντός τών κόλπων τής Επιτροπής. Τέλος, τό Αίγαίον καθίστατο «έ>ληνική λίμνη», δπου ή Μ. Βρεταννία ύπελό^ιζεν δτι θά διετήρει αποφασιστικήν έπιρροήν.

Τον χαρακτήρα τούτον διπλωματικής νίκης τής Μ. Βρεταννίας άπέδιδον εις τήν Συνθήκην τών Σεβρών πρωτίστως αί Γαλλία καί 'Ιταλία, θεωροΰσαι δτι ή Ελλάς, παραμένουσα έν Μ. 'Ασία καί Θράκη, έξυπηρέτει τα έν τή 'Εγγύς 'Ανατολή αγγλικά συμφέροντα.

Γενικώς, ή υποδοχή ής έτυχεν εις δλας τάς συμμάχους χώρας ή Συνθήκη τών Σεβρών υπήρξε χειριστή, τά δε κοσμητικά έπίθετα τήν κατέκλυσαν πανταχόθεν, ώς λ. χ. «άληθής αναχρονισμός» *, «ή πλέον άφρων τών Συνθηκών Ειρήνης»[1 2], «άπηρχαιωμένη πριν ή καταρτισθή»[3] κ. ο. κ.

'Η Συνθήκη τών Σεβρών άπετέλεσε συνονθύλευμα, προελθόν έξ άλληλοσυγκρουομένων έπιδιώξεων καί συμφερόντων, μερικώς καί έπιφανειακώς συμβιβασθέντων. Αί πλεΐσται διατάξεις αύτής έδείκνυον, καταφανώς, παραγνώρισιν τής πραγματικής καταστάσεως, καθ' ήν στιγμήν ό άγων εις τό οροπέδιον τής 'Ανατολής έξηκολούθει μέ άμείωτον έντασιν, έπιφυλάσσων εις τήν Ελλάδα πικράς άπογοητεύσεις, έτι πικροτέρας κατόπιν τής έν Σέβραις έφημέρου καί άπατηλής έπιτυχίας.

1. **H o u s e e t S e y m o u r , £νθ' άν. σελ. 153.**
2. **S f o r z a, Costruttori etc., σελ. 356.**
3. **W. C h u r c h i l l , The Crisis - The World Aftermath, σελ. 376.**

Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΚΑΙ ΟΙ ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΑΥΤΗΣ

’Επάνοδος του Βασιλέως Κωνσταντίνον. ’Ανάσχεαις τής ελληνικής προελάσεως. Δ ιάσκεψις εν Λονδίνω (Φεβρουάριος - Μάρτιος 1921). [9]Ά- καρπον ταξείδιον εις Παρισίους και Λονδϊνον των Γονναρη και Μπαλ- τατζή. [v]Απελπις επιστολή τον Γονναρη προς τον λόρδον Κώρζον και ασαφής άπάντησις τον τελευταίου. Δ ιάσκεψις εν Παρισίοις (Μάρτιος ’Απρίλιος 1922). ΟΙ Σύμμαχοι απορρίπτουν πρότασιν της 'Ελληνι- κής Κνβερνήσεως περί καταλήψεως τής Κων/πόλεως. 'Η μεγάλη επί- θεσις του Κεμάλ και ή κατά τής Κων/πόλεως απειλή — Έντααις των άγγλογαλλικών σχέσεων. 'Η ανακωχή των Μουδανιών (11 ’Οκτωβρίου 1922) . ΟΙ υπεύθυνοι τής καταστροφής.

Την 31ην Αύγούστου 1920 οί "Ελληνες έλαβον θέσεις παρά τδ Ούσάκ, πέραν των ορίων του Βιλαετιού του Άϊδινίου, εις διάταξιν τοιαύτην ώστε νά έκφοβηθή δ Κεμάλ καί έξαναγκασθη εις άποδοχήν των 6ρων της Συνθήκης [* I]

**** Βιβλιογραφία:***

Βλ. επίσης σελ. 1, 131 καί 153

***M. Paillares,* Le Kemalisme devant les Allies, Paris 1922.**

***Edward Hale Bierstadt,* The Great Betrayal, a Survey of the Near East Problem, New York 1929.**

***R. S. Baker,* W. Wilson and the World Settlement, T. II, New York 1922.**

***Henry W. Steed,* Through Thirty Years, 1892-1922, London 1924.**

I Documenti Diplomatici della Pace Orientale a cura di Amedeo Giannini, Roma 1922.

***A. Giannini,* Le Trattative per la Pace Turca dall’Accordo di Angora all’Armistizio di Mudania, «Oriente Modemo», 15.10.22.**

***A. Giannini,* Armistizio di Mudania, «Oriente Moderno », 15.11.22.**

***Georges Bourdon,* Ce qu’est devenu en Orient la Politique de la Victoire.**

***H. C. Armstrong,* Mustapha Kemal, Paris 1933 (μετάφρ. του «Grey Wolf»).**

***Γρηγ. Δάφνη,* Ή Ελλάς μεταξύ δύο Πολέμων, T. I, Άθηναι 1953.**

***Edgar Peek,* Les Allies et la Turquie, Paris 1925.**

***Viscount Grey of Fallodon,* Twenty Five Years, 1892-1916, London 1925.**

***Bertrand Paillares,* Le Drame Oriental, Paris 1923.**

των Σεβρών, καθ’ δσον μόνη ελπίς άπέμενεν ή πολιτική κατάρρευσις των κεμαλικών, ως έπακόλουθον της εις μεγάλην εκτασιν ύποχωρήσεως των στρατευμάτων των.

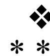
[5]Αλλά, κατ’ Όκτώβριον, άπέθανεν άπροόπτως, συνεπεία μολύνσεως εκ δήγματος πιθήκου, ό βασιλεύς ’Αλέξανδρος, τούτο δε ήγαγε, κατά Νοέμβριον, εις βουλευτικάς έκλογάς εις τάς όποιας ήττήθη κατά κράτος ό Βενιζέλος καί αυτοεξορίσθη εις Νίκαιαν. Κατά τον επόμενον Δεκέμβριον, επανήλθε θριαμβευτικώς, κατόπιν δημοψηφίσματος[1], ό Βασιλεύς Κωνσταντίνος, δστις,χαρακτηρισθείς ως γερμανόφιλος, ειχεν έκθρονισθή, άπαιτήσει κυρίως τής Γαλλίας. Ή επάνοδος τού Βασιλέως προεκάλεσεν άναβρασμόν εις την κοινήν γνώμην τής ’Αγγλίας καί τής Γαλλίας καί προσέφερε τό υπό των πρώην Συμμάχων, με μόνην ίσως έξαίρεσιν τον Λόϋδ Τζώρτζ, άσμένως άναμενόμενον επιχείρημα ή μάλλον τήν εύσχημον πρόφασιν διά νά άπαλλαγούν των έναντι τής Ελλάδος ύποχρεώσεών των.

*
* *

Κατόπιν ματαίας διπλωματικής προσπάθειας, ή μετανοεμβριανή Κυβέρνησις, παρά τάς προεκλογικάς δηλώσεις, άπεφάσισεν δπως, εν γνώσει τού γεγονότος δτι ό χρόνος είργάζετο κατά τής Ελλάδος, έκβιάση λύσιν διά των δπλων, συνεχίζουσα τήν μικρασιατικήν εκστρατείαν καί μάλιστα προσδίδουσα εις αυτήν τον χαρακτήρα εθνικής σταυροφορίας. Τήν 7ην ’Ιανουάριου 1921 δμως ό ελληνικός στρατός ύφίστατο τήν πρώτην του ήτταν προ τής πολίχνης Ίνονού. Ή μεγάλη ελληνική έπίθεσις τού ’Ιουλίου 1921 έσχε μέν ως άποτέλεσμα τήν κατάληψιν τής Κιουταχείας καί τού Έσκή Σεχήρ, άλλ’ ή ηρωική προσπάθεια, ήτις προώθησε κατ’ Αύγουστον 1921 τά ελληνικά στρατεύματα, διαβάντα τήν 'Αλμυράν έρημον, μέχρι τού Σαγγαρίου ποταμού, άνεκόπη εκεί, εις σημεΐον άπέχον 65 περίπου χιλιόμετρα άπό τής Άγκύρας, κατόπιν 22 ήμερων άκάρπων σκληρών μαχών, έν τή άπέλπιδι προσπάθεια καταλήψεως τής έδρας τής Κεμαλικής Κυβερνήσεως, (αντικειμενικού σκοπού τής ελληνικής έπιθέσεως. Ή έπίτευξις τούτου θά άπετέλει τό μόνον άξιον τών μεγάλων θυσιών τών μαχών τού Σαγγαρίου έπαθλον. Ή άποτυχία αύτη, προοίμιον άπλώς τής τελικής καταστροφής τού 1922, άπετέλεσεν ού- [1]

1. Εις τάς παραμονάς του δημοψηφίσματος αί Κυβερνήσεις Μ. Βρεταννίας, Γαλλίας καί Ιταλίας άπηύθυναν άπό κοινού τήν 3ην Δεκεμβρίου προς τήν Ελληνικήν Κυβέρνησιν διακοίνωσιν, έν ή έτονίζετο δτι ή παλινόρθωσις του Κωνσταντίνου θά έθεωρειτο ώς εχθρική πράξις Μναντι τών Συμμάχων, οί'τινες, κατά συνέπειαν, έπεφυλάσσοντο δπως άναλάβουν πλήρη ελευθερίαν πρός άντιμετώπισιν τής δημιουργηθείσης καταστάσεως : Driault-Lh^-ritier, ενθ’ άν. Τ. V, σελ. 387. Δι* έτέρας διακοινώσεως, άπό 8.12.1920, έδηλοΰτο δτι, έν περιπτώσει έπανόδου τού Βασιλέως Κωνσταντίνου, ή Ελλάς ούδεμίαν άπρεπε νά άναμένη πλέον οικονομικήν βοήθειαν παρά τών τριών Συμμάχων Δυνάμεων.

σιαστικώς το τέλος της μικρασιατικής εκστρατείας. Μή καταβαλών την κεμαλικήν άντίστασιν, δ ελληνικός στρατός ύπεχώρησεν εις άμυντικήν γραμμήν καλύπτουσαν τό Βιλαέτιον του Άϊδινίου, με συγκέντρωσιν των κυρίων δυνάμεών του περί τό Άφιόν-Καραχισάρ καί περί τό Δορύλαιον, δπου παρέμεινεν εν άδρανεία επί πολλούς, άτελειώτους μήνας, μέ όσημέραι έπιδεινούμενον τό ήθικόν του, τόσον έκ των άντικτύπων τού έσωτερικοΰ διχασμού, δσον καί έκ τού αισθήματος τής παντελούς έγκαταλείψεως ώς έκ τής διαπιστώσεως τής άνθελληνικής στάσεως των Συμμάχων [1] καί ιδία των Γάλλων καί των Ιταλών, παντοιοτρόπως βοηθούντων τούς Τούρκους. Πράγματι, κατ' 'Απρίλιον 1922, οι 'Ιταλοί, έγκαταλείψαντες άφθονον πολεμικόν υλικόν εις χεΐρας των Τούρκων, ειχον άποχωρήσει έκ Μ. 'Ασίας, άρκούμενοι εις την κατοχήν τής Δωδεκανήσου. Οι Γάλλοι, ώς θά άναπτύξωμεν περαιτέρω, ειχον υπογράψει, κατ' 'Οκτώβριον, συμφωνίαν μετά τής Κυβερνήσεως τής Άγκύρας, έκκενώσαντες τήν Κιλικίαν καί παραδώσαντες τό σύνολον των εις τήν ζώνην έκείνην πολεμικού υλικού καί άποθηκών των[1] [2]. Έτι δέ, ή Σοβιετική Ρωσία διωχέτευε διά των συνόρων άφθονα δπλα καί πολεμεφόδια εις τούς Κεμαλικούς, ένώ, δέκα ήμέρας προ των νοεμβριανών εκλογών, αί έν 'Αμερική προεδρικαί έκλογαί, καταδικάσασαι τήν πολιτικήν τού Ούιλσων, ειχον σημάνει τήν άπομόνωσιν τής χώρας καί τήν μή περαιτέρω άνάμιξιν αύτής εις τά εύρωπαϊκά ζητήματα. Τέλος, οί ^Αγγλοι, οΐτινες κατεΐχον τήν γραμμήν τής Βαγδάτης, ειχον άποσυρθή ήδη άπό τού τέλους τού 1920 εις τήν ζώνην τών Στενών, έγκαταλείψαντες σεβαστήν ποσότητα πολεμικού υλικού.

* *

Ή ήττα τού Σαγγαρίου έπέσπευσε τήν διπλωματικήν στροφήν, ήν άπό πολλών μηνών έπεδίωκον οί Γάλλοι, ύποστηρίζοντες τήν άνάγκην άναθεωρήσεως τής Συνθήκης τών Σεβρών. Τούτο άκριβώς ειχεν ώς άντικείμενον, ήδη περί τά τέλη Φεβρουάριου 1921, Διάσκεψις συνελθούσα έν Λονδίνω καί συμπεριλαβούσα άντιπροσώπους τής Κυβερνήσεως τής Άγκύρας[3]. Έν άρχή, δ έκπροσωπών τήν Ελλάδα Πρωθυπουργός αύτής Νικόλαος Καλογερόπουλος, άπαντών εις σχετικήν έρώτησιν, ύπεστήριξεν δτι ή έν Μ. 'Ασία στρατιωτική κατάστασις ήτο άρίστη διά τούς 'Ελληνας καί δτι ούτοι ήσαν εις θέ-

1. Αί Κυβερνήσεις Αγγλίας καί Γαλλίας ειχον δηλώσει ουδετερότητα εις τον διεξαγόμενον έλληνοτουρκικδν πόλεμον, ήτις εις τήν περίπτωσιν τών Γάλλων ήτο ευμενής έναντι τών Τούρκων : M o w a t , Ινθ' άν. Τ. III.

2. W. C h u r c h i l l , The Aftermath, σελ. 313 : «Ενθέρμως ύπεστήριζεν ή Γαλλία καί έπανεξώπλιζε νυν τούς Τούρκους».

3. M. P a i l l a r & s , Le Kemalisme devant les Allies, Paris 1922, σελ. 208.

σιν, έντός τριμήνου, νά διαλύσουν τον στρατόν του Μουσταφά Κεμάλ, εάν έδίδετο αύτοΐς σχετική εντολή. Ό'σον άφορα εις την τουρκικήν άντιπροσωπείαν» αΰτη ήξίου δπως έκκενωθή πλήρως ου μόνον ή Μ. ’Ασία άλλά καί ή ’Ανατολική Θράκη, βάσει της αρχής των εθνοτήτων καί της έλευθέρας αύτοδιαθέσεως των λαών. Εις τήν δευτέραν αυτής συνεδρίασιν (23 Φεβρουάριου) προετάθη δπως τα χρησιμεύσαντα ως βάσις τής Συνθήκης των Σεβρών στατιστικά στοιχεία έν σχέσει προς τήν έθνολογικήν σύστασιν τής περιοχής τής Σμύρνης καί τής ’Ανατολικής Θράκης ελεγχθούν δι’ έπιτοπίου έρεύνης υπό διεθνούς εξεταστικής επιτροπής, τά πορίσματα τής οποίας θά επρεπε νά άποδεχθούν τόσον οί "Ελληνες δσον καί οί Τούρκοι. Ή τουρκική άντιπροσωπεία άπεδέχθη κατ’ αρχήν τήν πρότασιν ταύτην, άλλά ό Καλογερόπουλος άντέταξεν ότι δεν ήδύνατο νά άπομακρυνθή τού πεδίου τής Συνθήκης τών Σεβρών, θά εδει δέ προηγουμένως, πριν ή λάβη θέσιν, νά τύχη οδηγιών εκ μέρους τής Έθνοσυνελεύσεως, ήτις, κατά τήν άξιομνημόνευτον συνεδρίασιν αύτής τής 28ης Φεβρουάριου, όμοφώνως άπεφάσισεν δπως μή γίνη άποδεκτή ή προτεινομένη άναθεώρησις τής Συνθήκης. Ή στάσις αυτή τής Ελλάδος ώφείλετο εις τον δεδικαιολογημένον φόβον δτι ή ’Επιτροπή θά κατέληγε νά προτείνη σοβαρωτάτας τροποποιήσεις τής Συνθήκης τών Σεβρών, ένδεχομένη δέ άποχώρησις τών Ελλήνων έκ Σμύρνης θά άφηνεν ερμαιον τού μουσουλμανικού φανατισμού τον έν Μ. Άσίφ Ελληνισμόν[1].

Εις μίαν ύστάτην προσπάθειαν συμβιβασμού, τήν 12ην Μαρτίου, έγένοντο νέαι προτάσεις έκ μέρους τής Διασκέψεως, όλιγώτερον τών προγενεστέρων δυσμενείς διά τούς "Ελληνας, άλλά δεν εΐχον καλλιτέραν τύχην τών πρώτων, επί πλέον δέ ό έκπρόσωπος τής Μεγάλης Έθνοσυνελεύσεως τής Άγκύρας, Μπεκήρ - Σαμή βέης, άπεκηρύχθη ύπ’ αύτής. Ουτω, τελευτώντος τού Μαρτίου, έ'ληξεν ή Διάσκεψις τού Λονδίνου χωρίς νά έπιτύχη τήν έπιδιωχθεΐσαν ελληνοτουρκικήν συνεννόησιν.

*

* *

Μετά τήν άποτυχίαν τού Σαγγαρίου, είχε σφραγισθή ή τύχη τού μικρασιατικού άγώνος, προς άποτροπήν δέ τής σχεδόν βεβαίας προσεχούς καταστροφής ή Ελληνική Κυβέρνησις έ'πραξε παν δυνατόν. "Οθεν, 6 Πρωθυπουργός Δημήτριος Γούναρης, συνοδευόμενος υπό τού Ύπουργού Γεωργίου Μπαλτατζή, άπεφάσισεν δπως μεταβή εις Παρισίους καί Λονδΐνον προς έξομάλυνσιν τών σχέσεων μετά τών Συμμάχων καί έπίτευξιν τής ύπ* αυτών άσκήσεως πιέσεως έπί τής Κεμαλικής Κυβερνήσεως, ίνα φανή διαλλακτικωτέρα. ’Αλλά

το ταξίδιον εις μέν την Γαλλίαν άπέβη άκαρπον, εις δε την Μ. Βρεταννίαν δλίγας μόνον άφησεν έλπίδας. Οί Ἕλληνες πολίτικοι έτυχον ψύχρας υποδοχής εκ μέρους του Μπριάν, Πρωθυπουργού καί πάλιν άπό του [9]Ιανουάριου 1921, δστις δέν άπέκρυψεν δτι, κατά την γνώμην του, ή Συνθήκη των Σεβρών εδει να θεωρηθή ώς μηδέποτε συναφθεΐσα, δτι ή Γαλλική Βουλή θά ήρνεΐτο έκ του άσφαλούς νά τήν κυρώση καί δτι ούδεμίαν διάθεσιν ειχεν δ γαλλικός λαός νά τήν έπιβάλη διά της βίας εις τούς Τούρκους.

Τέλος δ Γάλλος Πρωθυπουργός έτόνισε τήν άνάγκην άποκαταστάσεως τής ειρήνης εν τή Εγγύς Ανατολή, θεμελιώδη δε βάσιν ταύτης έθετε τήν επαναφοράν της Σμύρνης υπό τήν τουρκικήν κυριαρχίαν. Έν Λονδίνω ή υποδοχή, ώς είκός, ήτο εύμενεστέρα, άλλ* ούχί οία άνεμένετο υπό των δύο πολιτικών. Καί οί Αγγλοι υίοθέτουν τήν άποψιν δτι, χάριν τής άποκαταστάσεως τής ειρήνης, ή Ελλάς ώφειλε νά ύποστή σοβαράς θυσίας, άρκουμένη εις τήν Θράκην, τής Σμύρνης έπανερχομένης υπό τήν τουρκικήν κυριαρχίαν. Είδικώτερον, έν Λονδίνω δ Γούναρης προσεπάθησε νά εξασφάλιση δάνειον, καθ' δσον, ώς ήτο μοιραίως επόμενον, τά οικονομικά τής Χώρας είχον περιέλθει εις τραγικόν άδιέξοδον, έπιδεινωθέν έτι περαιτέρω έκ τού υπό τών Δυνάμεων έγκαθιδρυθέντος, άπό τής έπανόδου τού Βασιλέως Κωνσταντίνου, αύστηρού οικονομικού αποκλεισμού έναντι τής Ελλάδος. 'Αποτέλεσμα τών συνομιλιών τού Γούναρη ύπήρξεν ή υπογραφή τής Συμβάσεως τής 22ας Δεκεμβρίου 1921, δι' ής έπετρέπετο ή έν Αγγλία συνομολόγησις δανείου 15 έκατομ. Στερλινών, υπό τον δρον δμως χρησιμοποιήσεώς των άποκλειστικώς δι' άγοράν βρεταννικών έμπορευμάτων. Πλήν δμως, τό δάνειον τούτο δέν κατέστη τελικώς δυνατόν όπως πραγματοποιηθή καί ούτως ή Ελλάς δέν διέθετε πλέον τά άναγκαΐα μέσα προς συνέχισιν τής ύπερανθρώπου πολεμικής της προσπάθειας. Άντιθέτως, ώς ήδη άνεφέρθη, οί Τούρκοι άνεφωδιάζοντο πανταχόθεν.

*
* *

Ενώπιον τής καταστάσεως ταύτης, δ Γούναρης άπηύθυνε τήν 15ην Φεβρουάριου 1922 έπιστολήν — έκκλησιν άπελπισίας [1] — προς τον λόρδον Κώρζον, διαδεχθέντα τον Μπάλφουρ, μετά τό πέρας τής έν Παρισίοις Συνδιασκέψεως τής ειρήνης, δι' ής ύπενθύμιζεν αύτώ δτι, τήν 27ην 'Οκτωβρίου 1921, κατόπιν συμβουλής του δπως ή Ελλάς έμπιστευθή τήν ύπόθεσίν της εις τούς Συμμάχους, τήν συγκατάθεσιν τών δποίων θά προσεπάθει νά έξασφαλίση ή Μ. Βρεταννία, ή Ελληνική Κυβέρνησις ειχεν άποδεχθή, χωρίς δμως, μετά παρέλευσιν ήδη τριμήνου, νά έχη έπιτευχθή συγκεκριμένον άποτέλεσμα. Έν τώ μεταξύ, συνέχιζεν δ Ἕλλην Πρωθυπουργός, άφθονον υλικόν πολέμου πε-

ριήρχετο εις τον κεμαλικόν στρατόν έκ γαλλικών, ιταλικών καί ρωσικών πηγών. Τούναντίον ή Ελλάς είχε φθάσει εις το έσχατον της άντοχής της, έντδς ολίγων δέ ημερών, εάν δεν ήθελε τύχει βοήθειας ΐσης τουλάχιστον προς έκείνην ήν έλάμβανον οι Τούρκοι, δεν θά ήτο πλέον εις θέσιν νά συντηρήση τον στρατόν της. Έάν ή Μ. Βρεταννία — προσέθετεν ό Γούναρης — δεν δύναται νά παράσχη εις την Ελλάδα την εις δπλα καί χρήμα άναγκαιοΰσαν βοήθειαν, δεν θά άπέμενεν εις την Ελληνικήν Κυβέρνησιν ή νά άποσύρη τον στρατόν της άπό την Μ. 'Ασίαν, ενόσω ύπήρχεν άκόμη καιρός, δοθέντος δτι ό τουρκικός στρατός έχει ένισχυθή σοβαρώς, πλησιάζει δέ ή εποχή, ήτις θά έπιτρέψη την έπανάληψιν των εχθροπραξιών. Έν κατακλεΐδι, ό Γούναρης έζήτει νά πληροφορηθή τάς έν προκειμένω άπόψεις τής Βρεταννικής Κυβερνήσεως, ήν παρεκάλει συγχρόνως δπως έξετάση τά κατά την γνώμην της ληπτέα μέτρα.

Εις την άνωτέρω έκκλησιν ό Κώρζον άπήντησε μόλις την 6ην Μαρτίου [X], περιορισθείς νά έκφράση την ελπίδα δτι ή έν Μ. 'Ασία στρατιωτική κατάστασις δέν ήτο τόσον άμέσως κρίσιμος, δσον άφήνετο νά έννοηθή έκ τής έπιστολής του Γούναρη, καί νά πλέξη τον διθύραμβον του ελληνικού στρατού, δστις «θά άχθη εις τό ύψος τών περιστάσεων, οίαιδήποτε καί έάν ήθελον είναι αύται». 'Ακολούθως έξέφρασε τήν λύπην του, διότι, λόγω τής μεσολαβησάσης έν 'Ιταλία κυβερνητικής κρίσεως, έβράδυνεν υπέρ τό δέον ή σύγκλησις Διασκέψεως τών Συμμάχων, ήν οδτος είχε προτείνει διά τήν 13ην Μαρτίου, έν Παρισίοις. Ἔλπιζε, πάντως, δτι, έάν έσημειούτο περαιτέρω καθυστέρησις, θά έπρόκειτο περί ολίγων μόνον ημερών καί δτι τό 'Ανατολικόν θά ήτο τό πρώτον ζήτημα, δπερ θά έξητάζετο κατ' αύτήν, έξευρισκομένης λύσεως, άποδεκτής ύπ' άμφοτέρων τών Μερών. Έν τέλει, ό 'Άγγλος 'Υπουργός έδήλου δτι εις μόνην τήν Ελληνικήν Κυβέρνησιν έναπέκειτο νά λάβη τήν περί άποχωρήσεως τού έλληνικού στρατού έκ Μ. 'Ασίας άπόφασιν.

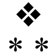
Κατά ταύτα, ή άπάντησις τού Κώρζον δέν ήτο κατηγορηματική, ως έπέβαλλον αί τότε περιστάσεις[1] [2]. Δικαίως τήν στάσιν ταύτην χαρακτηρίζει ό Τσώρτσιλ[3] ως δλως άρνητικήν, έπιζητηθείσης, έν τη άσαφεία, τής άποφυγής άναλήψεως οίασδήποτε προσωπικής εύθύνης. Έάν, δμως, ληφθή ύπ[5] δψιν ή παράλληλος σαφεστάτη στάσις τού Λόϋδ Τζώρτζ, μή παύσαντος νά ένθαρρύνη τούς Έλληνας, ήτο επόμενον δτι, ού μόνον ό Γούναρης άλλά καί οίοσδήποτε άλλος εις τήν θέσιν του θά έξελάμβανε τήν άπάντησιν τού Άγγλου

1. Βλ. πλείονα εις F r a n g o u l i s , La Grfcce etla CriseMondiale, Paris 1926, σελ. 352.

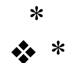
2. H. N i c o l s o n , Lord Curzon - The Last Phase, London 1934.

3. W. C h u r c h i l l , The Aftermath, σελ. 322.

'Υπουργού ώς έμμεσον προτροπήν παραμονής του ελληνικού στρατού εις Μ. Ασίαν.

* *

Ή εις την έπιστολήν του Κώρζον άναφερομένη Διάσκεψις των τριών Δυνάμεων συνήλθε, πράγματι, την 22αν Μαρτίου, κύριον δέ έργον έσχε νά ζητήση παρά των εμπολέμων τήν σύναψιν άνακωχής, ήν θά έπηκολούθει ή υπογραφή Συνθήκης Ειρήνης εν Παρισίοις με βάσιν τήν άποχώρησιν των Ελλήνων εκ Μ. 'Ασίας καί νέαν διαρρύθμισιν τής εν Θράκη Ελληνοτουρκικής μεθορίου, παραμενουσών δμως έλληνικών τής Άδριανουπόλεως καί των Σαράντα Εκκλησιών. Ή έπιμονή των Τούρκων εις τήν άπαίτησίν των 8πως οί Έλληνες, προ τής άποδοχής οίουδήποτε δρου ειρήνης, εκκενώσουν τελείως τήν Μ, 'Ασίαν, ήγαγεν εις τδ ναυάγιον τής Διασκέψεως. Αυτή δεν επέτυχε νά καταλήξη εις θετικόν τι άποτέλεσμα. 'Απλώς, αί τρεις Δυτικαί Δυνάμεις, διά βραχέος άνακοινωθέντος, έγνωστοποίησαν ότι έθεώρουν δίκαιον δπως ή Τουρκία διατηρήση «τήν ιστορικήν καί ένδοξον πρωτεύουσάν της, τήν Κωνσταντινούπολή» [1]. Φυσικόν ήτο ή διατύπωσις αυτή νά έπιδεινώση τό ήδη χαμηλόν ήθικόν τών Ελλήνων, ένω, άφ' έτέρου, συνετέλει εις περαιτέρω ένθάρρυνσιν τών Τούρκων. Καί ή εποχή, ήτις θά ηύνόει τήν έναρξιν τών στρατιωτικών επιχειρήσεων, έπλησίαζεν...

*
 *

Κατά 'Ιούλιον του 1922, ώθουμένη εκ τής άπογνώσεως, ή Ελληνική Κυβέρνησις συνέλαβεν άριστοτεχνικόν σχέδιον [1 2], ή πραγματοποίησις του οποίου θά ήδύνατο νά άποτελέση άποφασιστικόν βήμα κατά της Κυβερνήσεως της Άγκύρας [3], υπέρ ής είργάζετο δ χρόνος, καθ' δσον ή θέσις τού Μουσταφά Κεμάλ έβελτιούτο σταθερώς, τό δέ εις τήν 'Άγκυραν άποστελλόμενον πολεμικόν υλικόν ηυξανε συνεχώς. Ούτως, ή έλληνική ήγεσία, άνακαλέσασα δύο μεραρχίας έκ τού νοτίου συγκροτήματος τού μικρασιατικού μετώπου, δπερ, κατά συνέπειαν, έξησθένησε, καί άποβιβάσασα ταύτας εις Ραιδεστόν, επί τής βορείου άκτής τής θαλάσσης τού Μαρμαρά, έζήτησε, διά διακοινώσεως άπό 29ης 'Ιουλίου, τήν άδειαν καταλήψεως τής Κων/πόλεως, προς κατοχύρωσιν τής τύχης τών Χριστιανών τής Μ. 'Ασίας: «Ίνα τεθή τέρμα εις τό άδιέξοδον

1. Driault-Lheritier, &/Θ' άν. σελ. 411.

2. W. Churchill, The Aftermath, ενθ' άν.

3. W. Churchill, ένθ' άν. : «Δεν ύπάρχει άμφιβολία 8τι οί Έλληνες ήσαν εις θέσιν νά επιτύχουν τούτο' καί μόνη ή άπειλή της έπιχειρήσεως κατετάραξε τούς Τούρκους τής * Αγκύρας».

εις το όποιον έχει περιέλθει ή κατάστασις εις Μ. 'Ασίαν, ή Ελληνική Κυβέρνησις κατέληξεν εις τό συμπέρασμα ότι μόνη ή κατάληψις τής Κωνσταντινουπόλεως υπό του ελληνικού στρατού θά επέβαλλε την ειρήνην» [3].

Κατά πρωτοβουλίαν των Γάλλων καί των 'Ιταλών οί Σύμμαχοι άπήντησαν εις την ανωτέρω διακοίνωσιν διά κατηγορηματικής άρνήσεως, συγχρόνως δε έδόθησαν διαταγαί προς την διοίκησιν των κατεχόντων την ζώνην τής Κων/πόλεως συμμαχικών στρατευμάτων όπως αποκρούσουν διά τών όπλων ένδεχομένην προς την τουρκικήν πρωτεύουσαν ελληνικήν προέλασιν, στερηθείσης τοιουτοτρόπως τής Ελλάδος τού μόνου μέσου ένισχύσεως, καί δή εις **σημαντικόν βαθμόν,** τής **έναντι** τών **Κεμαλικώ>ν** θέσεώς της[2].

 *

Ή Ελλάς, έξηντλημένη καί κατειλημμένη υπό πλήρους άποθαρρύνσεως, άνέμενε πλέον, μέ τάς χεΐρας δέσμιους υπό τών Συμμάχων της, τήν χαριστικήν βολήν. Έν τώ μεταξύ, ό αρχιστράτηγος Παπούλας, δηλώσας άδυναμίαν όπως συγκρατήση τήν άναμενομένην τουρκικήν έπίθεσιν καί συστήσας τήν άμεσον ύποχώρησιν, άντικατεστάθη ύπό τού Στρατηγού Χατζηανέστη. Τήν 26ην Αύγούστου, έξαπελύθη ή τουρκική έπίθεσις κατά τού ελληνικού μετώπου, όπερ, διασπασθέν παρά τό Άφιόν-Καραχισάρ, κατέρρευσεν ύπό τά πλήγματα τού τουρκικού ιππικού, έκμεταλλευθέντος κατά βάθος τήν άρχικήν νίκην. Μέγα μέρος τού ελληνικού στρατού ήχμαλωτίσθη, τά δε υπολείμματα αύτού έφθασαν εις τάς άκτάς τού Αιγαίου καί τής Προποντίδος, διαπεραιωθέντα εις τάς νήσους καί τήν Θράκην. Τήν 8ην Σεπτεμβρίου τά τουρκικά στρατεύματα κατέλαβον άμαχητί τήν Σμύρνην, ή οποία, μετά πενθήμερον, έγένετο παρανάλωμα τού πυρός, εξαιρέσει τής τουρκικής συνοικίας. 'Αφού έπανηγύρισαν τον θρίαμβόν των διά τής πυρπολήσεως τής Σμύρνης καί τής άγριας σφαγής μεγάλου μέρους τού χριστιανικού πληθυσμού της, οί Κεμαλικοί έστράφησαν άκάθεκτοι προς τά Στενά καί τήν Κων/πολιν καί έφθασαν προ τής ούδετέρας ζώνης, τής κατεχομένης ύπό συμμαχικών στρατευμάτων.

'Ενώπιον τής άπειλής ταύτης, ήτις έθετε τήν 'Αγγλίαν άπ' εύθείας άντιμέτωπον τού Κεμάλ, ό Λόϋδ Τζώρτζ προσεπάθησε νά εξασφάλιση κοινήν στάσιν τής Γαλλίας καί τής'Ιταλίας, σκοπούσαν κυρίως νά προφυλάξη, κατά τό δυνατόν, τό συμμαχικόν γόητρον, καθ' όσον ελάχιστα άνέμενεν ούτος παρά τών δύο χωρών όσον άφορα τήν προσπάθειαν άποκρούσεως τών Τούρκων[3]. Τό μόνον όπερ έπέτυχεν ό 'Άγγλος Πρωθυπουργός ήτο νά δεχθή άπλώς ή [1 2 3]

1. **D r i a u l t - L h e r i t i e r , ένθ' άν. σελ. 413.**
2. **H. N i c o l s o n , Lord Curzon. κλπ., ένθ' άν.**
3. **L l o y d G e o r g e , The truth κλπ., T. II, σελ. 413.**

Γαλλία τήν σύμπραξιν εις άνώδυνον διάβημα, διά του όποιου παρεχαλειτο ό Κεμάλ νά σεβασθη τήν ούδετέραν ζώνην, ένώ μόνος τρόπος εξαναγκασμού αύτοΰ εις ύποχώρησιν θά ήτο ή ένίσχυσις τής άμύνης των Στενών. Ουτω, μετά μακράν συνεδρίασιν τής 15ης Σεπτεμβρίου, τό Βρεταννικδν Ύπουργικόν Συμβούλων, χάρις εις τήν πρωτοβουλίαν του Τσώρτσιλ, άπεφάσισεν, άπόντος του Κώρζον, τήν άποστολήν ενισχύσεων προς τάς Δυνάμεις τάς κατεχούσας τήν ζώνην των Στενών, άναγγέλλον, συγχρόνως, τήν πρόθεσιν τής Μ. Βρεταννίας δπως προσφύγη εις τά όπλα, έάν ό τουρκικός στρατός δεν ήθελε σεβασθη τήν ούδετέραν ζώνην. Ταύτοχρόνως, εστάλη έκκλησις δι’ έπικουρίαν εις τάς Κυβερνήσεις Γαλλίας και Ιταλίας, εις τάς Βρεταννικάς Κτήσεις, ως καί εις τήν Γιουγκοσλαυΐαν καί τήν Ρουμανίαν. Τά τελευταία δύο κράτη ήρνήθησαν τήν άποστολήν στρατευμάτων, τό αύτό δέ επραξαν, κατ’ ούσίαν, καί αί Κτήσεις, ή στάσις των οποίων έδημιούργησε βαθύν κλονισμόν εις τήν Αύτοκρατορίαν. Έξ άλλου, ό τότε Γάλλος Πρωθυπουργός Πουανκαρέ έξεμάνη έκ του άνωτέρω βρεταννικού άνακοινωθέντος, διακηρύξας 8τι ούδεμίαν είχε διάθεσιν νά γίνη ό Λεωνίδας των Θερμοπυλών του Αόϋδ Τζώρτζ[1] καί άνακαλέσας, τήν 18ην Σεπτεμβρίου, τά γαλλικά στρατεύματα έκ τής άφωπλισμένης ζώνης, μέτρον οπερ έμιμήθησαν καί οί Ιταλοί* ώς έγραψεν δ Τσώρτσιλ[1] [2], «ήτο ή χειριστή στιγμή τήν όποιαν έγνώρισαν κατά τον 20όν αιώνα αί άγγλογαλλικαί σχέσεις». Τοιουτοτρόπως άπέμενον μόναι αί βρεταννικαί δυνάμεις άπέναντι τών προχωρούντων Τούρκων, πράγμα δπερ βεβαίως άπεδείκνυεν εις τούτους, διά μίανείσέτι φοράν, τήν ανίατον, βαθεΐανδιαίρεσιν τών Συμμάχων καί, κατά συνέπειαν, συνετέλει εις έπαύξησιν τών τουρκικών φιλοδοξιών καί ορέξεων. Τό Λονδΐνον ώμίλει περί «προδοσίας» καί τήν 19ην Σεπτεμβρίου άνεχώρει έσπευσμένως διά Παρισίους ό λόρδος Κώρζον, δστις έσχε θυελλώδη συνάντησιν μετά τού Πουανκαρέ, καθ’ήν άμφότεροι ώμίλησαν μετ’ άσυνήθους δριμύτητος. Τελικώς, κατωρθώθη νά προληφθή ή πλήρης ρήξις μεταξύ Αγγλίας καί Γαλλίας, γενομένου άντιληπτού εκατέρωθεν δτι ή κατάστασις έπέβαλλεν, φαινομενικήν έστω, συνεννόησιν. "Οθεν, τήν 23ην Σεπτεμβρίου οί Πουανκαρέ, Κώρζον καί Σφόρτσα, τότε Πρέσβυς τής Ιταλίας έν Παρισίοις, έμειναν σύμφωνοι δπως άπευθυνθή διάκοίνωσις, προσκαλούσα τήν Ελλάδα καί τήν Τουρκίαν εις Συνδιάσκεψιν, ήτις θά συνήρχετο εις Βενετίαν ή άλλαχοΰ, προς σύναψιν τής Συνθήκης Ειρήνης. Έζητεΐτο παρά τού Κεμάλ δπως άποστείλη άντιπροσώπους του εις Μουδανιά, προς συνάντησιν μετά πληρεξουσίων τών Συμμάχων καί τής Ελλάδος καί ρύθμισιν τών δρων τής ανακωχής, έπί τή βάσει δύο κυρίως προϋποθέσεων, ήτοι, άφ[5] ενός τής άποδό-

1. **Σακελλαροπούλου, ένθ’ άν. σελ. 175.**
2. **w. Churchill, The Aftermath, δνθ* άν.**

σεως εις την Τουρκίαν τής ’Ανατολικής Θράκης μέχρι του Έβρου καί τής Άδριανουπόλεως συμπεριλαμβανομένης, άνακοινουμένου δτι οι Σύμμαχοι διέκειντο εύμενώς ώς προς την σχετικήν άξίωσιν των κεμαλικών, καί άφ’ ετέρου τού σεβασμού τής ούδετέρας ζώνης των Στενών έκ μέρους των τουρκικών στρατευμάτων, εν άναμονή τής συνάψεως τής ειρήνης. Προς τούτοις, οί Σύμμαχοι ύπέσχοντο δτι θά άπέσυρον τά στρατεύματά των έκ Κων/πόλεως,

την επιρροήν προς πραγματοποίησιν τής έξ Ανατολικής Θράκης άποχωρήσεως τών ελληνικών στρατευμάτων πριν ή άρχίση ή Συνδιάσκεψις Ειρήνης.

*11 Διακοίνωσις άπετέλει πλήρη νίκην διά τον Μουσταφά Κεμάλ, διά δέ τήν Μ. Βρεταννίαν ολοσχερή συνθηκολόγησιν, καθ’ δσον ύπεχώρησεν αυτή εις πάντα τά σημεία καί κυρίως εις τδ μόνον ΐσως ούσιώδες, τήν άμεσον τούτέστιν εις τούς Τούρκους άπόδοσιν τής ’Ανατολικής Θράκης, τιθεμένην υπό τού Κεμάλ ώς sine qua non τών διαπραγματεύσεο^ν [1].

Τήν 24ην Σεπτεμβρίου, αί τουρκικαί προφυλακαί είσεχώρησαν εις τήν ούδετέραν ζώνην καί έφθασαν εις τά περίχωρα τού Τσανάκ, επί τής δεξιάς άκτής τών Δαρδανελλίων, άλλά, χάρις εις τήν ψυχραιμίαν καί άποφασιστικότητα τού στρατηγού Χάρρινγκτων, διοικητού τών βρεταννικών δυνάμεων, αίτινες ειχον λάβει προσφάτως ενισχύσεις, συμπληρωθείσης τής άμυντικής των όργανώσεως, καί άφ’ ετέρου τήν σωφροσύνην, ήν έπέδειξεν ό Κεμάλ, άπεφεύχθη τελικώς ή σύγκρουσις, άποδεχθέντος τού τελευταίου τήν πρόσκλησιν τής 23ης Σεπτεμβρίου. "Οθεν, ή Διάσκεψις διά τήν υπογραφήν τής ανακωχής ήρχισε τήν 3ην ’Οκτωβρίου εις Μουδανιά, δπου τάς τρεις Μεγάλας Δυνάμεις άντεπροσώπευσαν οί Στρατηγοί Χάρρινγκτων, Σαρπύ καί Μομπέλι, τήν δέ ’Άγκυραν ό στρατηγός Ίσμέτ Πασάς. *Η ’Επαναστατική Κυβέρνησις τών ’Αθηνών, ήτις, έκ τών υστέρων είδοποιήθη νάάποστείλη άντιπρόσωπόν της εις Μουδανιά, έξεπροσωπήθη υπό τού στρατηγού Μαζαράκη. Άλλ’ δτε οί Έλληνες πληρεξούσιοι έφθασαν τήν 4ην ’Οκτωβρίου εις Μουδανιά, τό σχέδιον τής ανακωχής εΐχεν ήδη καταρτισθή καί έγκριθή ύφ’ δλων τών άλλων, προέβλεπε δέ τήν άμεσον έκκένωσιν τής ’Ανατολικής Θράκης, συμπεριλαμβανομένου τού τριγώνου Καραγάτς, παρά τών έλληνικών στρατευμάτων, άποσυρομένων δυτικώς τού "Εβρου. Ή Ελληνική ’Αντιπροσωπεία, έκδηλώσασα ζωηροτάτην δυσφορίαν, ήρνήθη νά ύπογράψη, καθ’ δσον, βάσει τών οδηγιών ας έλαβεν άναχωρούσα έξ ’Αθηνών, ειχεν έλθει εις Μουδανιά ινα συζητήση δρους άνακωχής μόνον καί ούχί παραχωρήσεις έδαφών. Έπηκολούθησεν αποστολή τού σχεδίου εις ’Αθήνας καί, τήν 8ην ’Οκτωβρίου, ή ’Αντιπροσωπεία έξουσιοδοτεϊτο δπως ύπογράψη τούτο, άλλά συγχρόνως,

έλάμβανε τηλεγράφημα του Βενιζέλου, καθορίζον ώς γραμμήν, έντεΰθεν τής οποίας θά ήδύνατο να γίνη άποδεκτή ή άποχώρησις των ελληνικών στρατευμάτων, την έν έτει 1915 καθορισθεΐσαν μεθόριον μεταξύ Βουλγαρίας καί Τουρκίας. Προφανώς, έπρόκειτο περί άντιφάσεως *, καθ’ δσον ή υπό τού Βενιζέλου προσδιοριζομένη μεθόριος εύρίσκετο άνατολικώς τού Έβρου καί εις άπόστάσιν δύο χιλιομέτρων άπ’ αύτού.

Έν τώ μεταξύ, συνεπείς διαφορών Μ. Βρεταννίας καί Γαλλίας ώς προς την άντιμετώπισιν τού ’Ανατολικού Ζητήματος, έχρειάσθη 6πως, παρά την άπέχθειάν του προς την ιδέαν νέας συναντήσεως μετά τού Πουανκαρέ, μεταβή εις Παρισίους ό λόρδος Κώρζον, την 7ην ’Οκτωβρίου, έπελθούσης τελικώς συμφωνίας. Βάσει ταύτης, προεβλέπετο ή άποχώρησις τού έλληνικοΰ στρατού δυτικώς τού "Εβρου εντός 15 τό πολύ ήμερων καί ή παρά τών Συμμάχων άνάληψις της διοικήσεως τών ούτως έκκενουμένων περιοχών, μέ την ύποχρέωσιν δμως παραδόσεως ταύτης εις τάς τουρκικάς άρχάς εντός προθεσμίας μη ύπερβαινούσης τάς 30 ημέρας άπό της αποχωρήσεως τού έλληνικού στρατού.

'Η Ελληνική ’Αντιπροσωπεία, συνεπεία κακής συνεννοήσεως μετά της έπαναστατικής Κυβερνήσεως, ήρνήθη τελικώς νά ύπογράψη την άνακωχήν, ήτις, ούχ ήττον, υπεγράφη υπό τών λοιπών την 11ην ’Οκτωβρίου* ή Ελληνική Κυβέρνησις, πεισθεισα δτι οί Σύμμαχοι ειχον είλημμένην άπόφασιν τήν έφαρμογήν τών δρων της ανακωχής, έστω καί άπούσης τής Ελλάδος, προσεχώρησεν ολίγον βραδύτερον (13.10.22) εις την σύμβασιν τών Μουδανιών καί ή έκκένωσις τής ’Ανατολικής Θράκης ήρχισε τήν 15ην ’Οκτωβρίου.

*
* *

.’Επί τού θέματος τών ευθυνών διά τήν μικρασιατικήν καταστροφήν τόννοι μελάνης έδαπανήθησαν καί ή περί τούτο πολεμική έξέθρεψε γενεάν ολόκληρον* τά άντίπαλα Κόμματα μετέβαλον τό ζήτημα τούτο εις οργανον πολιτικής προπαγάνδας, έπιρρίπτοντα τά μέν εις τά δε καί τάνάπαλιν τάς εύθύνας διά τήν τραγικήν περιπέτειαν. Ούτως, έπί μακρόν, παρεγνωρίσθη ή έπεζητήθη έσκεμμένως νά παροραθή τό γεγονός δτι τά αίτια τής εθνικής συμφοράς θά εδει νά άναζητηθούν κυρίως εις εξωτερικούς συντελεστάς, μόνη δέ ή τοποθέτησις αύτη τού ζητήματος, ώς λίαν προσφυώς άναπτύσσει ό Σακελλαρόπουλος εις τήν έμπεριστατωμένην μελέτην του [1 2], άνταποκρίνεται καί άντέχει εις τήν ιστορικήν άλήθειαν. Βεβαίως υπάρχουν εύθύναι τόσον τού Βενιζέλου, στηριχθέντος έπί σαθρών βάσεων διά την εις Σμύρνην άποστολήν τού

1. Γ ρ η γ ο ρ ί ο υ Δ ά φ ν η , Ή Ελλάς μεταξύ δύο Πολέμων, *Αθήναι 1955, Τ. Ι, σελ. 29.

2. Ή σκιά τής Δύσεως - 'Ιστορία μιας Καταστροφής, Άθήναι 1954.

ελληνικού στρατού καί έν συνεχεία έμμείναντος είς τήν μικρασιατικήν έπιχείρησιν, δσον καί των μετανοεμβριανών Κυβερνήσεων, αίτινες, παρά τάς περί του άντιθέτου προεκλογικάς επαγγελίας των, ού μόνον συνέχισαν τήν εκστρατείαν άλλα καί ένέτειναν ταύτην, διαθέσασαι πάντα πόρον τής χώρας είς τήν άπέλπιδα προσπάθειαν συντριβής του Κεμαλισμού. ’Αλλά ό εσωτερικός παράγων δεν φθάνει, ως θέλει νά γίνη πιστευτόν, δι’ εύνοήτους λόγους, ό Τσώρτσιλ[1], άποδίδων τήν καταστροφήν είς τήν έπάνοδον του Βασιλέως Κωνσταντίνου.

Ἤδη προς τής άνακωχής του Μούδρου, τήν έπαύριον τής λήξεως του μεγάλου πολέμου, εϊχον έκδηλωθή αί άντιζηλίαι καί οί άνταγωνισμοί των Δυνάμεων τής Συνεννοήσεως, άλλά μόνον μετά τήν άνακωχήν μετά τής ’Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατέστη πρόδηλον τό χωρίζον τάς τρεις Δυτικάς Δυνάμεις άγεφύρωτον χάσμα, βιαιοτάτη δέ ένεφανίσθη είς τό προσκήνιον, ίδια, ή άγγλογαλλική διάστασις, τάς καταστρεπτικάς συνεπείας τής οποίας ύπέστη, προ πάντων, ή Ελλάς, έφ’ δσον, θεωρηθεΐσα υπό των Γάλλων ως εκτελεστικόν οργανον τής πολιτικής τής Μ. Βρεταννίας, είλκυσεν έφ’ έαυτής τήν έχθρότητα αυτών, συγχρόνως δέ καί εξ άντιδιαστολής, τήν υπέρ του κεμα>ικοΰ κινήματος στροφήν τής γαλλικής πολιτικής.

Τάς τρεις Δυνάμεις άπησχόλουν σοβαρώς δισεπίλυτα εσωτερικά προβλήματα — βαρεία κληρονομιά του μεγάλου πολέμου — . Οί λαοί των, άποκαμωμένοι εκ τής μακροχρονίου πολεμικής προσπάθειας καί πλήρως έξηντλημένοι οίκονομικώς, δέν ήθελαν νά άκούσουν λέξιν περί πολέμου είς τήν’Ανατολήν, πράγμα δπερ, κατ’ άνάγκην, ειχεν άποφασιστικόν άντίκτυπον επί τής έν προκειμένω πολιτικής των Κυβερνήσεών των. Οδτως, έμείωσαν αύται τάς είς τήν ’Ανατολήν στρατιωτικάς των δυνάμεις είς τό έλάχιστον, είς τρόπον ώστε ή είς τήν Τουρκίαν παρουσία των Συμμάχων νά άποβή σκιώδης. Συγχρόνως, ή ’Ιταλία τόσον έκ του έμφανους δσον καί ύπογείως έπραττε τό παν διά νά ματαιωθή ό διακανονισμός τής μετά τής Τουρκίας ειρήνης. [4]Υπό τοιαύτας συνθήκας, θά ήτο άπορίας άξιον έάν δέν ήνδρουτο συντόμως — πάντως πολύ προ των νοεμβριανών έκλογών — ή κεμαλική έπανάστασις, έξ ΐσου δέ άστήρικτον θά ήτο νά ύποστηριχθή δτι ή μικρασιατική καταστροφή προεκλήθη έκ τής παλινορθώσεως τού Βασιλέως Κωνσταντίνου, ήτις άκριβώς έχρησίμευσεν άσμένως ως πρόσχημα είς τάς Κυβερνήσεις Παρισίων καί Ρώμης καί όλιγώτερον του Λονδίνου, ίνα άπαλλαγουν τών έναντι τής Ελλάδος άνειλημμένων ύποχρεώσεων.

1. W. Churchill, The Aftermath, σελ. 386: «Δέν είναι, ίσως, υπερβολικόν νά λεχθη δτι έν τέταρτον του εκατομμυρίου άνθρώπων άπωλέσθησαν λόγω του δήγματος ενός πιθήκου».

Άς έξετάσωμεν τώρα εις γενικάς γραμμάς την επί του Τουρκικού πολιτικήν έκάστης των τριών Δυνάμεων της Συνεννοήσεως, ώς καί την σημασίαν του σοβιετικού παράγοντος εις την δυσμενή διά την Ελλάδα έκβασιν του μικρασιατικού άγώνος.

Έκ των τριών Μεγάλων Δυνάμεων της Δύσεως, μόνον ή Βρεταννική Κυβέρνησις, ή, διά νά άκριβολογήσωμεν, ό Λόϋδ Τζώρτζ ύπεστήριξεν, άπ' άρχής μέχρι τέλους, την εις Μ. 'Ασίαν ελληνικήν έγκατάστασιν. Αλλά καί ό *'Αγγλος Πρωθυπουργός, δν κυρίως βαρύνει ή ευθύνη τής εις Σμύρνην *αποστολής* τών Ελλήνων, δεν κατώρθωσε νά παράσχη εις τήν Ελλάδα τήν ύποστήριξιν εκείνην τής όποιας ειχεν αΰτη άνάγκην, δπως φέρη εις αίσιον πέρας τήν μικρασιατικήν έκστρατείαν. Άναμφιβόλως, έμπνεόμενος υπό άκραιφνώς φιλελληνικών αισθημάτων καί ακολουθών επί τού Τουρκικού καθαράν προσωπικήν πολιτικήν, παρά τήν αντίθετον γνώμην τόσον τών πλείστων μελών τού 'Υπουργικού Συμβουλίου, οσον καί τών κυριωτέρων στρατιωτικών του συμβούλων, δέν έφθασε μέχρι τού σημείου νά διακυβεύση τήν θέσιν του χάριν τών Ελλήνων — πράγμα δπερ τελικώς δέν άπέφυγε, δοθέντος δτι ή παραίτησίς του, κατ' 'Οκτώβριον 1922, υπήρξε συνέπεια τής μικρασιατικής τραγωδίας. Τώ οντι, ό Λόϋδ Τζώρτζ έπεθύμει διακαώς νά ίδη εδραίουμένην εις τήν Μ. 'Ασίαν τήν Ελλάδα, πλήν δμως, έλάμβανε, συγχρόνως, ύπ' δψιν, άφ* ενός μεν δτι δέν ύπήρχον διαθέσιμα βρεταννικά στρατεύματα προς άποστολήν εις Τουρκίαν καί άφ' έτέρου δτι ή άγγλική κοινή γνώμη θά άντετίθετο εις τούτο, ώς καί εις οίανδήποτε οικονομικήν έπιβάρυνσιν διά τήν έπανάληψιν τού πολέμου εις τήν 'Εγγύς 'Ανατολήν. Συγχρόνως ό άγγλος ήγέτης έγνώριζεν δτι, προς ένίσχυσιν τών Ελλήνων, δέν θά ήδύνατο νά στηριχθή επί τής Γαλλίας καί πολύ 6>ιγώτερον επί τής 'Ιταλίας. Συνεχίζων δμως νά ένθαρρύνη παντοιοτρόπως τάς κατά καιρούς Έλληνικάς Κυβερνήσεις εις τήν συνέχισιν τής έκστρατείας, ενώ, ταυτοχρόνως, δέν ήτο εις θέσιν νά παράσχη εις αυτάς τήν άποφασιστικήν ένίσχυσιν τής Μ. Βρεταννίας, δύναται νά λεχθή δτι, εν έσχάτη άναλύσει, έ'βλαψε τήν Ελλάδα, ήτις, εάν δέν έβασίζετο υπέρ τό δέον εις τάς άμέσους καί εμμέσους ένθαρρύνσεις του καί άντεμετώπιζεν έγκαίρως τήν σκληράν πραγματικότητα, θά ειχεν ίσως δυνηθή νά λάβη τήν ένδεικνυομένην άπόφασιν τής έκκενώσεως τής Σμύρνης, διατηρούσα έν τοιαύτη περιπτώσει τήν 'Ανατολικήν Θράκην [1].

'Η ελλειψις ηνωμένου μετώπου μεταξύ τών Δυνάμεων τής Συνεννοήσεως εις τον διακανονισμόν τού 'Ανατολικού Προβλήματος άμέσως μετά τον πρώτον παγκόσμιον πόλεμον είναι, υπέρ πάσαν άλλην, κατάδηλος εις τήν υπό τής 'Ιταλίας άκολουθηθείσαν έπ' αύτοϋ πολιτικήν, βάσις τής όποιας είχε γίνει, ήδη

άπό τής έπομένης τής άνακωχής του Μούδρου, ή άποκατάστασις στενωτέρων σχέσεων μετά των Τούρκων. Εις το σημείον τούτο πάντες οί επίσημοι ιταλικοί κύκλοι ή σαν σύμφωνοι, εάν δέ διεπιστώθη διαφορά τις, αΰτη άνεφέρετο εις τούς κατά καιρούς σκοπούς τής πολίτικης ταύτης. Τώ οντι, ένώάρχικώς ή Ιταλία έπεδίωκεν έγκαθίδρυσιν εις την Μ. Ασίαν, άγωνισθεΐσα, ως είδομεν, εις την Συνδιάσκεψιν τής Ειρήνης διά την έξασφάλισιν των υπό τής Συμφωνίας τού 'Αγίου Ίωάννου τής Μωριέννης καθορισθεισών ζωνών επιρροής εις την Εγγύς ’Ανατολήν, μετέβαλεν άπό των αρχών τού 1920 άντικειμενικον σκοπόν, έπιδιώξασα την άποχώρησιν τών ιταλικών στρατευμάτων έναντι οικονομικών άνταλλαγμάτων εκ μέρους τών Τούρκων. Πάντως, δπως καί αν ειχον οί σκοποί τής ιταλικής πολιτικής, δεν επαυσεν αυτή, ούδ’ έπί στιγμήν, νά είναι άκραιφνώς φιλοτουρκική καί εξ ίσου ανθελληνική. Χαρακτηριστικός εκπρόσωπος τής πολιτικής τής Ρώμης κατά την έποχήν εκείνην ύπήρξεν ό εν Κων/πόλει Ύπατος 'Αρμοστής αυτής κόμης Σφόρτσα, δστις εις εν τών βιβλίων του [1] δεν παραλείπει εύκαιρίαν διά νά έπιβεβαιώση τά άνωτέρω, παραδεχόμενος, άνευ περιστροφών, τον ρόλον δν έπαιξεν εις την ένίσχυσιν τού τουρκικού εθνικιστικού κινήματος [1] [2] «προς μέγα σκάνδαλον τών άρμοστών συναδέλφων του».

Κατά τούς πρώτους μήνας τής κινήσεως τών Κεμαλικών εις την Μ. ’Ασίαν, ή ’Ιταλία παρέσχεν εις τούτους πολυτίμους υπηρεσίας, έπιτρέψασα άφ’ ενός την διά τού λιμένος τής ’Αττάλειας διαμετακόμισιν πολεμικού υλικού καί άφ’ έτέρου την χρησιμοποίησιν της ιταλικής ζώνης ύπο τών έθνικιστών προς παρενόχλησιν τών πλευρών τού ελληνικού έκστρατευτικοΰ σώματος, εις τό όποιον δμως άπηγορεύετο ή έντός τής ζώνης εκείνης καταδίωξις τών έπιδρομέων.

Άκολουθοΰντες λοιπόν την φιλοτουρκικήν των πολιτικήν, υπέγραψαν, την 15ην Μαρτίου 1920, Συμφωνίαν[3] μετά της Άγκύρας, δυνάμει τής οποίας, έναντι οικονομικής φύσεως προνομίων, έξεκένωσαν τό Ίκόνιον καί άπεσύρθησαν άμαχητί προς την παραλιακήν περιοχήν. Εις τον ουτω δημιουργηθέντα θύλακα μεταξύ τών Ελλήνων τής Σμύρνης καί τών Γάλλων τής Κιλικίας έσπευσαν, ώς ήτο επόμενον, νά εισχωρήσουν καί εγκατασταθούν οί Τούρκοι, διασπασθέντος άνεπανορθώτως τού συμμαχικού μετώπου. Τήν Ιην ’Ιουνίου 1921, οί ’Ιταλοί έγκατέλειψαν τήν ’Αττάλειαν, κατ’ ’Απρίλιον δέ 1922 καί τήν κοιλάδα τού Μαιάνδρου ποταμού.

Κατ’ άντίθεσιν προς τήν ιταλικήν πολιτικήν, ήτις, ώς ήδη άνεπτύχθη,

1. **Gostruttori e Distruttori, Roma 1945.**
2. **S f o r z a , Ινθ’ άν. σελ. 372.**
3. **'Υπεγράφη υπό τών Σφόρτσα καί Μπεκήρ Σαμή**

ύπήρξεν άπ’ άρχής ομόφωνος επί του Τουρκικού — άπροκαλύπτως εχθρική έναντι των έλληνικών διεκδικήσεων — ή επίσημος γαλλική πολιτική έξεδηλώθη έμφανώς ύπέρ των Τούρκων μόνον μετά τήν παραίτησιν τού Κλεμανσώ άπύ της Πρωθυπουργίας, κατά τάς άρχάς τού 1920.

*Ήδη, άπό της έπομένης τής άνακωχής τού Μούδρου, τόσον αί πολιτικαί όσον καί αί στρατιωτικαί Άρχαί τής Γαλλίας εις τήν Εγγύς ’Ανατολήν έπέδειξαν παντοιοτρόπως εύνοιαν έναντι τού τουρκικού στοιχείου καί εχθρότητα προς τούς Χριστιανούς, τούτο δε έπραττον κυρίως διότι έφαντάζοντο δτι τοιουτοτρόπως συνετέλουν εις τήν ύπονόμευσιν τής βρεταννικής θέσεως εις τήν ’Ανατολήν. Εις τούς άνωτέρω ήλθον άπ’ άρχής νά προστεθούν διάφοροι έπιχειρηματίαι καί γενικώς οικονομικοί κύκλοι άποσκοπούντες εις έπένδυσιν κεφαλαίων ή έχοντες συμφέροντα εν Τουρκίοι, ως καί αί εις τήν χώραν ταύτην γαλλικαί θρησκευτικαί άποστολαί, διατηροΰσαι ρωμαιοκαθολικά σχολεία. Άμφότεραι αί εν λόγφ κατηγορίαι έπεθύμουν τήν διατήρησιν τού status quo έκ φόβου μήπως άπολέσουν τά προνόμιά των έκ τής έπεκτάσεως τής έλληνικής κυριαρχίας [1]. Τέλος, ινα συμπληρωθή ό κύκλος των φιλοτούρκων, ή μεγίστη μερίς τού γαλλικού τύπου έτάχθη ύπέρ τής Τουρκίας, ένισχύσασα, ούχί εις μικράν κλίμακα, το φιλότουρκον ρεύμα καί συμπαρασύρασα τελικώς καί τήν Κυβέρνησιν. Τούτο κατέστη έμφανές άμέσως μετά τήν άποχώρησιν τού Κλεμανσώ καί τήν πρωθυπουργοποίησιν τού Μιλλεράν, οπότε καί έγκατελείφθησαν δλα τά προσχήματα.

Βάσις τής γραμμής τού Μιλλεράν, ως καί των διαδόχων του, ύπήρξεν ή πίστις δτι οι Έλληνες δέν θά ήσαν εις θέσιν νά επιβάλουν μόνοι των καί άνευ τής βοήθειας των Συμμάχων τούς δρους τής Συνθήκης Ειρήνης επί των Κεμαλικών, ενώ, άλλωστε, αί τρεις Δυτικαί Δυνάμεις δέν ήδύναντο ούδέ καί ήθελον, λόγω τής παρά τή κοινή γνώμη των λαών των έπικρατούσης καταστάσεως πνευμάτων, νά άναλάβουν νέον πόλεμον προς υποταγήν των τούρκων έθνικιστών. ’Αλλά μεγαλυτέραν σημασίαν τής άνωτέρω πεποιθήσεως προσήκει δπως άποδώσωμεν εις το άντιβρεταννικύν κίνητρον τής τότε άνατολικής πολιτικής τής Γαλλίας, έπανελθούσης εις τήν πατροπαράδοτον φιλοτουρκικήν της γραμμήν. Μοιραΐον άποτέλεσμα τής έξελίξεως ταύτης ύπήρξεν ή άνυπαρξία ήνωμένου μετώπου των Συμμάχων έναντι των Τούρκων, πράγμα δπερ, ως είκός, τά μέγιστα εξυπηρέτησε τά σχέδια τού Κεμάλ.

*Ήδη άπο τού Δεκεμβρίου 1919, ήτοι εν σχεδόν έτος προ τής πτώσεως τού Βενιζέλου, ό Φρανσουά Ζώρζ Πικώ, Ύπατος * Αρμοστής εν Συρία, κατόπιν οδηγιών τής Κυβερνήσεώς του, διεξήγαγε μυστικάς διαπραγματεύσεις έν Σεβαστεία μετά τού Κεμάλ, σκοπούσας εις τήν σύναψιν συμφωνίας, δυνά-

μει της οποίας θά έξεκένουν οί Γάλλοι την Κιλικίαν έναντι της έξασφαλίσεως ειδικών οικονομικών προνομίων \ Καί αί μεν διαπραγματεύσεις έκεΐναι κατέληξαν εις άποτυχίαν, λόγω κυρίως τής εκ μέρους τού Κεμάλ έπιδειχθείσης άδιαλλαξίας, ούχ ήττον παραμένει γεγονός ότι άπετέλεσαν αύται άπτήν άπόδειξιν τού άγγλογαλλικοΰ ανταγωνισμού καί κατά συνέπειαν ένίσχυσαν ηθικώς τον Κεμαλισμόν[1 2].

Βραδύτερον, διαρκούσης της Διασκέψεως τού Λονδίνου, ό Μπριάν, κατόπιν άπ* εύθείας διαπραγματεύσεων μετά τού άντιπροσώπου της Άγκύρας Μπεκήρ Σαμή βέη, συνήψε την 9ην Μαρτίου 1921 Συμφωνίαν, ήτις άπετέλει ήδη εκ μέρους τής Γαλλίας άναγνώρισιν τής Κεμαλικής Κυβερνήσεως. Δυνάμει τής Συμφωνίας ταύτης ή Γαλ>ία θά έξεκένου την Κιλικίαν, θά έλάμβανε δε εις άντάλλαγμα σπουδαία οικονομικής φύσεως προνόμια. Πλήν όμως, την 16ην Μαρτίου ή ''Αγκυρα συνήψε Συνθήκην μετά τής Μόσχας, κατ' άκολουθίαν τής οποίας ή Τουρκική Έθνοσυνέλευσις άπεδοκίμασε τον Μπεκήρ Σαβή βέη καί την ύπ[5] αυτού ύπογραφεΐσαν συμφωνίαν καί δεν έκύρωσε ταύτην, καθ' όσον «δεν έπεθόμει όπως ή νέα Τουρκία καταστή άποικία τής Δύσεως» [3].

Ή νίκη τών Τούρκων εις τον Σαγγάριον, κατά Σεπτέμβριον 1921, επέσπευσε τον έλιγμόν τής γαλ>ικής πολιτικής, άπεστάλη δε εις 'Άγκυραν ό βουλευτής Φρανκλέν Μπουϊγιόν, Πρόεδρος τής επί τών εξωτερικών υποθέσεων κοινοβουλευτικής επιτροπής. Αί ύπ[5] αυτού διεξαχθεΐσαι μετά τού Κεμάλ διαπραγματεύσεις άπέληξαν εις τήν υπογραφήν, τήν 20ήν 'Οκτωβρίου, γαλλοτουρκικής συμφωνίας, άποτελούσης de facto άναγνώρισιν τής Κυβερνήσεως τής Άγκύρας. Διά τής ούτως άποκληθείσης «Συμφωνίας Φρανκλέν Μπουϊγιόν», ή υπογραφή τής οποίας έδικαιολογήθη άπό γαλλικής πλευράς μέ τό πρόσχημα τής καταπραύνσεως τού εις τήν Β. Αφρικήν έκδηλωθέντος αναβρασμού, καθωρίζοντο τα σύνορα τής Τουρκίας προς τήν Συρίαν, ήν δεν διεξεδίκει πλέον ό Κεμάλ, καί έξεκενοΰτο ή Κιλικία υπό τών Γάλλων, εξαιρέσει τού Σαντζακιού τής Άλεξανδρέττας, διά τό όποιον προεβλέπετο ειδικόν καθεστώς καί παρείχοντο διάφορα, οικονομικής κυρίως φύσεως, πλεονεκτήματα. *Ετι δέ, ή Γαλλία, χωρίς νά γίνεται σχετική μνεία εις τό ύπογραφέν κείμενον, παρέδωσεν εις τούς Κεμαλικούς σημαντικήν ποσότητα πολεμικού υλικού τού γαλλικού στρατού κατοχής τής Κιλικίας, καίτοι έγνώριζεν ότι θά έχρησιμοποιεΐτο έναντίον τών Ελλήνων.

Ή Συμφωνία, θέτουσα κατηγορηματικώς τέρμα εις τήν μεταξύ τών δύο

1. **F r a n go ul is, ένθ' άν. Τ. II, σελ. 134.**
2. **Σ α κ ε λ λ α ρ ο π ο ύ λ ο υ , £νθ' άν. σελ. 142.**
3. **D r i a u 1 t-L h ó r i t i e r, ένθ* άν. σελ. 403.**

Χωρών εμπόλεμον κατάστασιν (άρθρον 1), ίσοδυνάμει, έν τή πραγματικότητά προς χωριστήν Συνθήκην Ειρήνης.

'Ως ήτο επόμενον, βαθυτάτη άγανάκτησις προεκλήθη έν Μ. Βρεταννία, ό δε λόρδος Κώρζον άπηύθυνε δριμεΐαν διαμαρτυρίαν κατά τής γαλλικής ένεργείας, άντιβαινούσης προς τάς άνειλημμένας συμβατικάς υποχρεώσεις των ΓΤαρισίων. Πράγματι, ή σύναψις χωριστής συνθήκης ειρήνης υπό τίνος των Συμμάχων μετά τής Τουρκίας άπηγορεύετο υπό τής Συμφωνίας του Λονδίνου του 1914, ως καί υπό του Τριμερούς Συμφώνου των Σεβρών τής 10ης Αύγούστου 1920, τό όποιον, καίτοι μη είσέτι κυρωθέν, ειχεν, ούχ ήττον, υπογραφή υπό τών Συμμάχων. Έ στάσις αυτή τής Γαλλίας, έλθούσης εις χωριστήν συνεννόησιν μετά τών Τούρκων, ευρισκομένων εις εμπόλεμον κατάστασιν μετά τών Δυνάμεων τής Συνεννοήσεως, έγκαταλειψάσης εις τον εχθρόν σημαντικήν ποσότητα πολεμικού υλικού, μέλλοντος να χρησιμοποιηθή εναντίον τών Συμμάχων της, καί διά τής άποχωρήσεως τών εις Κιλικίαν στρατευμάτων της θεσάσης εις κίνδυνον την άσφάλειαν, άφ’ ενός τών ’Άγγλων εις τήν Μεσοποταμίαν καί άφ’ ετέρου τών Ελλήνων εις την Μ. Ασίαν, θά ήδύνατο άδιστάκτως νά χαρακτηρισθή ως προδοτική καί άπολύτως άσυμβίβαστος άπα άπόψεως διεθνούς δικαίου καί ήθικής, άποτελέσασα τον τάφον τής συμμαχικής ένότητος [1] καί προκαλέσασα τήν ρήξιν τής εις Εγγύς Ανατολήν άγγλογαλλικής συνεννοήσεως.

Ή εκ τής έπικρατήσεως τών Μπολσεβίκων έπελθούσα εις τά άνατολικά σύνορα τής Τουρκίας μεταβολή υπήρξε γεγονός κεφαλαιώδους σημασίας διά τήν μικρασιατικήν εκστρατείαν, καθ’ όσον ή κατάρρευσις τής Τσαρικής Ρωσίας άνέτρεψεν έκ θεμελίων πάσας τάς προϋποθέσεις έφ’ ών είχε στηριχθή ό διακανονισμός τού Τουρκικού Ζητήματος. Έ Σοβιετική Κυβέρνησις ού μόνον άπεκήρυξεν, ήδη άπό τού 1917, οίανδήποτε εδαφικήν άξίωσιν εις βάρος τής Τουρκίας έτι δε καί άπέδωσεν εις τήν τελευταίαν, κατά τά τέλη τού 1920, τάς περιοχάς τού Κάρς καί τού Άρνταχάν (17.000 τ. χιλιόμ., 500.000 κάτοικοι), άποσπασθείσας τής ’Οθωμανικής Αύτοκρατορίας κατόπιν τού ρωσοτουρκικού πολέμου τού 1878, άλλά καί κατέστη ό φυσικός σύμμαχος τών κεμαλικών εις τον άγώνα των κατά τών Ελλήνων, θεωρουμένων ώς δορυφόρων τών «κεφαλαιοκρατικών» Δυτικών Δυνάμεων καί ιδία τής Μ. Βρεταννίας, τού πλέον έπιφόβου άντιπάλου τής Μόσχας. Άφ’ δτου έξέλιπε πάσα έλπίς περί άμερικανικής «έντολής» έπί τής ’Αρμενίας, ή εις τά νώτα τής Τουρκίας πλήρης άναστροφή τής καταστάσεως έματαίωσε τό πλαίσιον, εντός τού οποίου θά ήδύνατο νά έξασφαλισθή έπαρκώς τό εις τήν Μ. ’Ασίαν ελληνικόν ένσφήνωμα, τό δέ ούτω δημιουργηθέν κενόν εις τό άρχικόν σχέδιον

1. Lloyd George, War Memoirs, T. Ill καί IV.

της Συνεννοήσεως διά την διανομήν της ’Οθωμανικής Αύτοκρατορίας δέν κατεννοήθη δυστυχώς έπαρκώς ύπό των συμμάχων ηγετών ούδέ καί του Βενιζέλου. Έχων έξησφαλισμένα τά νώτα αυτού ώς καί τάς ρωσικάς πηγάς ανεφοδιασμού, δ Κεμάλ ήδύνατο πλέον να στραφή άπερίσπαστος κατά του ελληνικού στρατού, δστις καί έπωμίζετο, τοιουτοτρόπως, ολόκληρον τδ βάρος του άγώνος.

Την 16ην Μαρτίου 1921, δ Γιουσούφ Κεμάλ Βέης, Υπουργός Εξωτερικών της Κυβερνήσεως της Άγκύρας, ύπέγραφεν εν Μόσχοι Συνθήκην Συμμαχίας μετά τών Σοβιέτ, συμπληρωθεΐσαν μεταγενεστέρως διά τής Συνθήκης του Κάρς (16.10.1921) μετά τών «Λαϊκών Δημοκρατιών» τής Γεωργίας, τής ’Αρμενίας καί του ’Ατζερμπαϊτζάν καί διά τής Συνθήκης τής Άγκύρας (2.1.1922). Συμφώνως προς την ρηθεϊσαν Συνθήκην τής Μόσχας, εις την όποιαν επανεμφανίζεται ή παλαιά τσαρική ιδέα τής καθόδου εις τήν Μεσόγειον, διότι εν τών άρθρων αυτής προέβλεπε τήν έλευθερίαν τής ναυσιπλοΐας διά τών Στενών, έκαστον τών Συμβαλλομένων Μερών άνελάμβανε τήν ύποχρέωσιν όπως ούδεμίαν άναγνωρίση διεθνή πράξιν, τής όποιας θά έπεβάλλετο ή άποδοχή επί του ετέρου διά τής βίας. Είδικώτερον, ή Σοβιετική Κυβέρνησις άνελάμβανε τήν ύποχρέωσιν δπως μή άναγνωρίση συμφωνίαν τινά έν σχέσει, προς τήν Τουρκίαν, έφ’ δσον προηγουμένως δέν ήθελεν άναγνωρίσει ταύτην ή Μεγάλη Έθνοσυνέλευσις τής Άγκύρας.

Ή Ελλάς είχε σταλή εις τήν Μ. Ασίαν ύπό τήν ώθησιν τού πρός τήν Ασίαν κατευθυνομένου παλαιού ευρωπαϊκού ρεύματος, δπερ έξεπροσώπει ή Μ. Βρεταννία. "Οθεν, μοιραΐον ήτο νά έλθη εις σύγκρουσιν πρός τό άντιθέτου φοράς ρεύμα, προερχόμενον εξ Ασίας, ύπό τήν ώθησιν τής Μόσχας, τήν ύποστήριξιν τού όποιου εΐχον εξασφαλίσει οί Τούρκοι, με άναπόφευκτον συνέπειαν τήν μικρασιατικήν καταστροφήν [1].

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ' *

Η ΣΪΝΔΙΑΣΚΕΨΙΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΝΗΣ

Πρώτον στάδιον της Συνδιασκέψεως (21 Νοεμβρίου 1922-4 Φεβρουάριου 1923), ^eΕλληνοτουρκική Συμφωνία περί ανταλλαγής των πληθυσμών (30,1,1923), Δεύτερον στάδιον (23 ’Απριλίου - 24 Ιουλίου 1923) — Λόγοι ύποχωρήσεως του Ίσμέτ πασά,

Μέ εργον την άναθεώρησιν της Συνθήκης των Σεβρών, ήρχισε την 21ην Νοεμβρίου 1922 ή Συνδιάσκεψής της Λωζάννης, ήν προέβλεπεν ή άνακωχή των Μουδανιών, παρίσταντο δε δ λόρδος Κώρζον[1] επί κεφαλής τής άγγλικής αντιπροσωπείας, δ Πουανκαρέ[* 1 2] της γαλλικής, δ Μουσσολίνι[3] τής ιταλικής. Τήν Τουρκίαν άντεπροσώπευεν δ έπιτυχώς διεξαγαγών τάς διαπραγματεύσεις των Μουδανιών στρατηγός Τσμέτ πασάς, προσφάτους άναλαβών τό 'Υπουργεΐον Εξωτερικών, τήν δε Ελλάδα δ Ελευθέριος Βενιζέλος, μέ άποστολήν νά σώση δ,τι ήτο άνθρωπίνως δυνατόν. Μετέσχον ωσαύτως, ή Ιαπωνία, αί 'Ηνωμέναι Πολιτεΐαι δι* άπλοΰ παρατηρητού, ή Ρουμανία καί ή Γιουγκοσλαυια, προσεκλήθησαν δέ νά μετάσχουν, μόνον δταν θά συνεζητεΐτο τδ καθεστώς τών Στενών, του Βοσπόρου καί του Ελλησπόντου, ή Σοβιετική Ένωσις καί ή Βουλγαρία καί, διά τον διακανονισμόν τών μετά τής Τουρ-

Βιβλιογραφία:
Βλέπε έπίσης σελ. 131 καί 163.
***G, Streitj* Der Lausaner Vertrag und der Griechisch-Tiirkische Bevolkerungs-austausch, Berlin 1929.**
Documents Diplomatiques. Conference de Lausanne, Paris 1923.
***Gontaut-Biron et Le Revrend,* D’Angora a Lausanne, Paris 1925.**
***A. Gianninij* Le trattative di Lausanna etc. «L’Oriente Moderno», Roma 1923.**
***Άλ. Μαζαράκη,* ’Απομνημονεύματα, Άθηναι 1948.**

1. Υπουργός τών Εξωτερικών της Κυβερνήσεως Μπόναρ Λώ άπό του Νοεμβρίου

2. Πρωθυπουργός καί Υπουργός ’Εξωτερικών Κυβερνήσεως Εθνικού Συνασπισμού,

3. Πρωθυπουργός άπό της 30ής ’Οκτωβρίου 1922.

κίας οικονομικών σχέσεων, τό Βέλγιον καί ή Πορτογαλία. Εις την προεδρίαν της Συνδιασκέψεως ένηλλάσσοντο οί αρχηγοί των αντιπροσωπειών Μ. Βρεταννίας, Γαλλίας καί Ιταλίας, αίτινες ή σαν αί «προσκαλοΰσαι Δυνάμεις».

Παρά τδ γεγονδς δτι ή Ελλάς είχεν έκ τών προτέρων παραιτηθή τής Σμύρνης καί της 'Ανατολικής Θράκης, έξ οδ θά άνέμενέ τις περιορισμόν τών συζητήσεων, αί διαπραγματεύσεις υπήρξαν μακραί καί δυσχερείς, προσλαβοΰσαι συχνάκις όξύτατον χαρακτήρα, καθ' δσον από τουρκικής πλευράς έπεδείχθη άκρα ευαισθησία περί τήν άξιοπρέπειαν τής Τουρκίας καί την ισότητα αυτής προς τάς άλλας Δυνάμεις. Οί Τούρκοι ένεφανίσθησαν εις την Συνδιάσκεψιν ως νικηταί, προς ύπαγόρευσιν τών δρων της ειρήνης, δέν έδέχοντο δέ συζήτησιν καί εις ούδεμίαν άξίωσίν των ύπεχώρουν [x], μέ συνέπειαν νά διεξάγονται αί συζητήσεις έν μέσω συνεχών επεισοδίων.

*
* *

Ή Συνδιάσκεψις διήλθεν άπδ δύο στάδια. Τδ πρώτον έξικνεϊται μέχρι τής 4ης Φεβρουάριου 1923, οπότε διεκόπησαν αί διαπραγματεύσεις, τδ δέ δεύτερον διαρκεΐ άπδ τής 23ης Άπριλίοΐ' μέχρι της 24ης 'Ιουλίου, ήτοι τής ημερομηνίας υπογραφής τής Συνθήκης Ειρήνης.

Κατά τήν πρώτην φάσιν τών συζητήσεων, δ Ίσμέτ πασάς έζήτησεν δπως τά μετά τής Ελλάδος σύνορα όρισθοϋν κατά μήκος τοΰ ροϋ του "Εβρου, συμπεριλαμβανομένου έντδς τοΰ τουρκικού εδάφους τοΰ Καραγάτς, έπί τής δυτικής όχθης τοΰ ποταμοΰ, διεξαχθή δέ δημοψήφισμα είς την Δυτικήν Θράκην. Τοΰτον έσπευσε νά άντικρούση ό λόρδος Κώρζον, δηλώσας δτι αί Σύμμαχοι Δυνάμεις ήσαν σύμφωνοι δπως όρισθοϋν τά σύνορα έπί τοΰ "Εβρου, τής Άδριανουπόλεως περιερχομένης είς τήν Τουρκίαν, άλλ'δτι τδ ζήτημα τής Δυτικής Θράκης δέν ήδύνατο νά τεθή ύπδ συζήτησιν, λυθέν ύπδ τής Συνθήκης τοΰ Νεϊγύ. Έτέρα άξίωσις τών Τούρκων ήτο ή άπομάκρυνσις τοΰ Πατριαρχείου άπδ τήν Κων/πολιν, άλλά, πρδ τής άντιδράσεως πάλιν τοΰ Κώρζον, τοΰ ρουμάνου αντιπροσώπου καί τοΰ Βενιζέλου, δστις, μεταξύ άλλων, παρετήρησεν δτι ή έν Κων/πόλει παραμονή πολυπληθοΰς έλληνικοΰ στοιχείου είχεν ώς λογικήν συνέπειαν τήν διατήρησιν τοΰ Πατριάρχου των, ό Ίσμέτ πασάς ΰπεχώρησεν, ή δέ Συνθήκη Ειρήνης ούδέν περί Πατριαρχείου άνέφερεν.

Άπαίτησις τών Τούρκων δι' επανορθώσεις παρά τής Ελλάδος προεκάλεσε νέαν θύελλαν είς τήν Συνδιάσκεψιν ό Βενιζέλος ύπεστήριξεν δτι ή ευθύνη διά τδν πόλεμον έβάρυνε τήν Τουρκίαν καί δτι ή Ελλάς είχε μεταβή είς Σμύρνην ούχί έξ ίδιας πρωτοβουλίας, άλλά κατόπιν προσκλήσεως τών [1]

1. Δάφνη, 2νθ' άν. Τ. I, σελ. 34.

Συμμάχων καί ούχί προς ίδιον συμφέρον, άλλα προς τδ συμφέρον των Συμμάχων X. Πάντως, τδ θέμα τούτο παρέμεινεν έκκρεμές, ένώ επί άλλων εϊχε σημειωθή πρόοδος.

Ή έναντι πάντων ίταμότης καί αί έν πολλοΐς παράλογοι άξιώσεις των Τούρκων ήγαγον τδν Βενιζέλον εις την σκέψιν δπως, καλλιεργών καταλλήλως τδ έδαφος, έπιτύχη, τούλάχιστον, την άνοχήν των Συμμάχων πρδς έπανάληψιν των μετά της Τουρκίας έχθροπραξιών. [5]Αλλά, πρδς τούτο άπητειτο κυρίως νά έξασφαλισθή ή ύποστήριξις της Γιουγκοσλαυΐας, ίνα μή εύρεθή ή Ελλάς έκτεθειμένη εις αίφνιδίαν έπίθεσιν των Βουλγάρων, άφ’ έτέρου δε άξιόμαχος στρατός. Πλήν δμως, ή πρώτη προϋπόθεσις δεν έπραγματοποιήθη, καθ’ δσον ή εις Βελιγράδιον άποστολή του Πρέσβεως Μαυρουδή προς διεξαγωγην διαπραγματεύσεων, κατ’ ’Ιανουάριον 1923, καί άκολούθως του στρατηγού Α. Μαζαράκη[2] δεν άπέδωσε καρπούς. 'Ως πρδς τδ άξιόμαχον τού στρατού, φαίνεται δτι δ Βενιζέλος δεν εϊχεν εμπιστοσύνην επ’ αυτού[3]. Έάν συνδυάσωμεν τά ανωτέρω πρδς τδν συμμαχικδν παράγοντα, δηλαδή, τόσον τάς δυσμενείς διαθέσεις έναντι της Ελλάδος των Γάλλων, ’Ιταλών καί έν μέρει των ’Άγγλων[4], δσον καί τάς τεταμένας σχέσεις μεταξύ των τριών Δυνάμεων, κυρίως δε ’Αγγλίας καί Γαλλίας, ών επωφελούντο οι Κεμαλικοί, θά άντιληφθώμεν πλήρως τούς λόγους, οίτινες συνεκράτησαν τδν Βενιζέλον άπδ της πραγματοποιήσεως τού προαναφερθέντος σχεδίου.

*
* *

Την 30ήν ’Ιανουάριου 1923, ύπεγράφοντο έν Λωζάννη δύο έλληνοτουρκικαί Συμβάσεις : α) Συμφωνία περί άποδόσεως τών πολιτικών κρατουμένων καί άνταλλαγής τών αιχμαλώτων πολέμου καί β) Σύμβασις περί άνταλλαγης τών πληθυσμών[5]. Έν προκειμένω ό Δρ Νάνσεν, σταλείς ύπδ της Κ.τ.Ε. εις την ’Εγγύς ’Ανατολήν ίνα μελετήση τδ πρόβλημα τών προσφύγων, ανέπτυξε τάς σκέψεις του εις την Συνδιάσκεψιν, συμφώνως πρδς τάς οποίας μόνη δυνατή λύσις τού σοβαρού έθνικοΰ προβλήματος της άναμίξεως τών πληθυσμών ήτο ή άνταλλαγή αύτών. Κατόπιν έπιμόνου άπαιτήσεως της τουρ- [1 2 3 4 5]

1. D r i a u 1 t-L h e r i t i e r, ένθ’ άν. Τ. V, σελ. 430.

2. Πλείονα βλ. εις Ά λ. Μ α ζ α ρ ά κ η , ’Απομνημονεύματα, ’Αθήναι 1948.

3. Δ ά φ ν η , ένθ’ άν. σελ. 39.

4. Δεν ήτο πλέον Πρωθυπουργός ό Λόϋδ Τζώρτζ, ή δέ Μ. Βρεταννία, ώς ή «πρώτη Μουσουλμανική Δύναμις» του κόσμου, εΐχε παν συμφέρον νά προσελκύση την Τουρκίαν, μεθ* ής ή νέα Βρεταννική Κυβέρνησις επ’ ούδενί ήθελε νά διακινδυνεύση.

5. Πλήρη άνάλυσιν της Συμβάσεως βλ. εις G. S t r e i t, Der Lausaner Vertrag uad der Griechisch-Tiirkische Bevolkerungsaustausch, Berlin 1929.

κικής αντιπροσωπείας καί κατηγορηματικής άρνήσεως αύτής όπως δεχθή τον επαναπατρισμόν των έκ Τουρκίας άναχωρησάντων Ελλήνων προσφύγων, ή ελληνική άντιπροσωπεία ήναγκάσθη, εφ’ όσον δέν άπέμενεν έτέρα λύσις ή ή προσφυγή εις τά δπλα, νά ύπογράψη τήν σύμβασιν περί υποχρεωτικής ανταλλαγής [1] των πληθυσμών, προκαλέσασαν άλγεινήν έντύπωσιν εις ολόκληρον τον πεπολιτισμένον κόσμον. Όμιλών περί αυτής εις τήν Συνδιάσκεψιν, ό λόρδος Κώρζον τήν άπεκάλεσε «κακίστην καί αΐσχράν λύσιν, διά τήν όποιαν ό κόσμος θά ύποστή βαρεϊαν ποινήν κατά τά προσεχή εκατόν έτη»[2].

Κατά τό άρθρον 1: «’Από τής 1ης Μαίου 1923 θέλει διενεργηθή ή ύποχρεωτική άνταλλαγή των Τούρκων υπηκόων, έλληνικοΰ ορθοδόξου θρησκεύματος, των εγκατεστημένων επί των τουρκικών έδαφών, καί τών 'Ελλήνων υπηκόων, μουσουλμανικού θρησκεύματος, τών έγκατεστημένων έπί τών ελληνικών εδαφών».

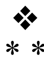
Κατά τό άρθρον 2: «Δέν θά περιληφθοϋν εις τήν έν τώ πρώτω άρθρο) προβλεπομένην άνταλλαγήν α) οί ’Ορθόδοξοι "Ελληνες, κάτοικοι τής Κων/πόλεως· β) οί Μουσουλμάνοι, κάτοικοι τής Δυτικής Θράκης. Θέλουν θεωρηθή ώς Έλληνες κάτοικοι τής Κων/πόλεως πάντες οί "Ελληνες, οί έγκατεστημένοι ήδη άπό τής 30ής ’Οκτωβρίου 1918 έν τή περιφερεία τής Νομαρχίας Κων/πόλεως, ώς αΰτη καθορίζεται υπό του Νόμου τοϋ 1912. Θέλουν θεωρηθή ώς Μουσουλμάνοι κάτοικοι τής Δυτικής Θράκης πάντες οί Μουσουλμάνοι, οί εγκατεστημένοι έν τή περιοχή άνατολικώς τής μεθορίου γραμμής, τής καθορισθείσης τω 1913 διά τής Συνθήκης του Βουκουρεστίου».

Διά τής άνωτέρω Συμβάσεως, πρωτοφανούς καί μοναδικής εις τήν 'Ιστορίαν τών ’Εθνών, άντηλλάγησαν[3] τετρακόσιαι χιλιάδες περίπου Τούρκοι τής Ελλάδος μέ εκατόν πεντήκοντα περίπου χιλιάδας "Ελληνας τής Μ. ’Ασίας καί έπεκυρώθη ή έκδίωξις περίπου ένός καί ήμίσεος εκατομμυρίου προσφύγο>ν, καταφυγόντων εις Ελλάδα μετά τήν μικρασιατικήν καταστροφήν. Κατά συνέπειαν, ή Συμφωνία αυτή έσήμανε τό τέλος τών έπί τής Μ. ’Ασίας ελληνικών άξιώσεων καί τον ενταφιασμόν τών έθνικών ονείρων έπί περιοχών, δπου άπό τριών χιλιετηρίδων εΐχεν άκμάσει ό ελληνικός πολιτισμός, άφ’ έτέρου δέ έμελλεν, ώς θά ίδωμεν περαιτέρω, νά έπηρεάση έπί πολλά έτη τάς έλληνοτουρκικάς σχέσεις[4]. ’Αλλά ή άνταλλαγή αΰτη είχε καί τάς καλάς πλευράς [1 2 3 4]

1. Κατ’ άντίθεσιν προς τήν προαιρετικήν άνταλλαγήν, ήν ώρισεν ή Συνθήκη τοϋ Νεϊγύ, μεταξύ Ελλάδος καί Βουλγαρίας.
2. Mowat, Μ’ άν. Τ. III.
3. C h a r l e s E d d y , Greece and the Greek Refugees, London 1931, σελ.

4. Λ ά σ κ α ρ ι , ένθ’ άν. σελ. 172.

της: Έπήνδρωσε πλήρως την Μακεδονίαν μέ ελληνικόν στοιχεΐον, γεγονός δπερ συνέβη διά πρώτην φοράν άπό των σλαβικών εισβολών του 6ου καί του 7ου αιώνος. Διά τής εισροής Ελλήνων καί τής εξόδου Τούρκων, ή Ελλάς κατέστη ομοιογενές κράτος, δσον ποτέ άλλοτε κατά τό παρελθόν. Διά τής άνακατατάξεως τών διαφόρων εθνοτήτων εντός τών συνόρων των κρατών εις τά όποια άνήκον φυλετικώς, ή άνταλλαγή συνετέλεσεν, άναμφιβόλως, εις μεγάλην κλίμακα εις την έξάλειψιν τής κυρίας αιτίας προστριβών καί συγκρούσεων εις τά Βαλκάνια, καί τέλος, ή άποκατάστασις τών προσφύγων έπήνεγκεν ώρισμένας βαθείας μεταβολάς κοινωνικού καί οικονομικού χαρακτήρος. Ή άπαλλοτρίωσις τών γαιών, πρός διανομήν κλήρου εις τούς άκτήμονας, έξήλειψεν, σχεδόν καθ’ ολοκληρίαν, την μεγάλην αγροτικήν ιδιοκτησίαν, δημιουργηθείσης μιας τάξεως άνεξαρτήτων μικροκτηματιών, ή δλη δέ είκών τής χώρας μετεβλήθη ριζικώς[1].

* *

’Αλλ[5] ας έπανέλθωμεν εις τήν Συνδιάσκεψιν τής Ειρήνης. Τήν 31ην Τανουαρίου, υπεβλήθη εις τήν ολομέλειαν τής Συνδιασκέψεως σχέδιον Ειρήνης: Προετείνετο δπως τά ελληνοτουρκικά σύνορα όρισθούν έπί τής άνατολικής όχθης τού Έβρου μέ ενα άκραΐον σιδηροδρομικόν σταθμόν (δχι τό Καραγάτς, δπερ θά παρέμενεν εις τήν Ελλάδα) έπί τής δυτικής* αί διατάξεις περί τών μή μουσουλμανικών μειονοτήτων θά ετίθεντο υπό τήν έγγύησιν τής Κ.τ.Ε., ήτις καί θά καθώριζε τήν τύχην τής Μοσούλης. Αί διομολογήσεις κατηργούντο, τά δέ Στενά θά ήσαν άνοικτά δι* δλα τά εμπορικά πλοία καί δι* ώρισμένον άριθμόν πολεμικών.

Τά πάντα έφαίνοντο βαίνοντα καλώς καί ώρίσθη ή 4η Φεβρουάριου διά τήν υπογραφήν. Ούχ ήττον, παρά τό γεγονός δτι ικανοποιούντο αί πλεΐσται τών άξιώσεων τής Τουρκίας, δτι οί δροι τής Συνθήκης εΐχον ήδη έξαντλητικώς συζητηθή εις τήν Συνδιάσκεψιν, δτι ό Τσμέτ πασάς είχεν άνά χεΐρας τό σχέδιον τρεις ή μέρας πριν ή ύποβληθή τούτο εις τήν ολομέλειαν, ό άρχηγός τής τουρκικής αντιπροσωπείας έζήτησε, τήν 4ην Φεβρουάριου, οκταήμερον προθεσμίαν διά νά άναφερθή εις τήν Κυβέρνησίν του έπί ώρισμένων οικονομικών καί δημοσιονομικών ζητημάτων, έφ[5] ών είχεν άνάγκην τής αποφάσεώς της [1 2 *]. Ιδιαιτέρως, ή τουρκική άντιπροσωπεία έζήτει δπως α) τό ζήτημα τής Μοσούλης ρυθμισθή δι* άπ* ευθείας διαπραγματεύσεων μεταξύ Μ. Βρεταννίας καί Τουρκίας, άντί παραπομπής εις τήν διαιτησίαν τής Κ.τ.Ε. καί β) ή Ελλάς καταβάλη πολεμικήν άποζημίωσιν.

1. P a l l is, ένθ’ άν. σελ. 152-175.

2. Documents Diplomatiques, Conference de Lausanne, Paris, Imprim^rie Nationale 1923, II (1-4 FSvrier), σελ. 16.

"Αμεσος ύπήρξεν ή βρεταννική άντίδρασις. Μετά δριμύν λόγον, ό λόρδος Κώρζον έδήλωσεν 8τι ή άμαξοστοιχία του ήτο έτοιμη προς άναχώρησιν κατά τό εσπέρας, είς τό σημεΐον δε τούτο ό Ίσμέτ πασάς έξήλθε της αιθούσης, μη έπιστρέψας. Εύτυχώς δεν έπρόκειτο περί ναυαγίου, άλλά περί διακοπής μόνον της Συνδιασκέψεως, καθ’ οσον παρέμεινεν έν Λωζάννη ό πυρήν της συμμαχικής γραμματείας, ώς καί γραμματεία της τουρκικής αντιπροσωπείας. Φήμαι περί έπαπειλουμένης έπαναλήψεως των εχθροπραξιών ήρχισαν νά κυκλοφορούν έπιμόνως. Κατά Μάρτιον 1923, ή Τουρκική Έθνοσυνέλευσις άπέρριψε τό σχέδιον ειρήνης, άλλά συγχρόνως ένέκρινε την συνέχισιν των διαπραγματεύσεων [1]. Κατόπιν τούτου, ό Ίσμέτ πασάς άπηύθυνε, την 8ην Μαρτίου, πολυσέλιδον διακοίνωσιν προς τάς Συμμάχους Κυβερνήσεις, συντεταγμένην εις μετριοπαθές ύφος, δι’ ής προσδιώριζε τάς εις τό σχέδιον Σύνθήκης έπενεκτέας τροποποιήσεις. Ό λόρδος Κώρζον, άντιληφθείς άμέσως τό πνεύμα τής τουρκικής διακοινώσεως καί διότι έπεθύμει σφοδρά νά ρυθμισθή τό συντομώτερον τό * Ανατολικόν Πρόβλημα, προσεκάλεσε τάς Κυβερνήσεις Γαλλίας καί Ιταλίας εις Σύσκεψιν έν Λονδίνω. Ή έπακολουθήσασα δέ βραχείας διάρκειας Διάσκεψις (21-28 Μαρτίου) άπέληξεν εις σύμπτωσιν απόψεων τών Συμμάχων, οίτινες, την 31ην Μαρτίου, άπηύθυναν διακοίνωσιν προς την Τουρκίαν, άρνούμενοι νά δεχθούν χωρισμόν τών οικονομικών ορών άπό τό υπόλοιπον της Συνθήκης[1 2] καί προσκαλούντες την Τουρκικήν Κυβέρνησιν όπως άποστείλη καί αδθις τήν άντιπροσωπείαν της εις Αωζάννην. Προ τής σταθεράς στάσεως τών Συμμάχων καί κυρίως υπό τήν επήρειαν τών ειδήσεων περί έπικειμένης έπιθέσεως εκ μέρους τής ελληνικής στρατιάς τού Έβρου, ή "Αγκυρα άπήντησε καταφατικώς καί ούτως ή Συνδιάσκεψις έπανέλαβε τάς εργασίας της τήν 23ην ’Απριλίου, άλλ’ δ λόρδος Κώρζον δέν παρίστατο πλέον εις αύτήν[3].

Ή δευτέρα φάσις τής Συνδιασκέψεως ύπήρξεν έ'τι μακροτέρα τής πρώτης, δέν έ'παυσε δέ νά επικρατή ή αυτή όξύτης εις τάς συζητήσεις, ώς καί πρότερον. Αί διάφοροι δυσχέρειαι θά ήδύναντο νά ύπερπηδηθούν, άλλά ώς έμπόδιον άνυπέρβλητον παρουσιάζετο ή έμμονή τού Ίσμέτ πασά εις τήν άξίωσιν καταβολής υπό τής Ελλάδος έπανορθώσεων, πράγμα οπερ άνεγνώριζεν δ Βενιζέλος, άλλ’ έδήλου οτι ή Ελλάς εύρίσκετο έν αδυναμία νά πληρώση λόγω τής οικονομικής της καταστάσεως. Κατά Μάιον, δ γάλλος άντιπρόσωπος, στρατηγός Πελλέ, προσέφερε μίαν λύσιν: Έφ’ οσον ή Ελλάς άνεγνώριζε οτι

1. M o w a t , ένθ’ άν.

2. M o w a t , ένθ’ άν.

3. Αρχηγός τής άγγλικής άντιπροσωπείας είχεν όρισθή ό σέρ Χόρας Ροΰμπολντ, "Υπατος Αρμοστής καί Πρέσβυς τής Μ. Βρεταννίας έν Κων/πόλει.

ώφειλεν άποζημίωσιν καί έδήλου μόνον δτι ήδυνάτει νά καταβάλη εις χρήμα, θά ήδύνατο νά πλήρωσή εις είδος, παραχωρούσα τό Καραγάτς εις τήν Τουρκίαν [x]. 'Ο σέρβος άντιπρόσωπος εις τό σημεΐον τοϋτο διετύπωσεν επιφυλάξεις, διά στρατιωτικούς λόγους.

'Η άποφασιστικότης τής Ελλάδος εις τό ζήτημα τής άποζημιώσεως καί ή δημιουργηθεϊσα πεποίθησις δτι ή Ελληνική Κυβέρνησις ήτο πράγματι έτοιμη νά καταγγείλη τήν ανακωχήν καί έπαναλάβη τάς εχθροπραξίας, τής υπό τον Πάγκαλον άνασυγκροτηθείσης στρατιάς τοϋ "Εβρου έτοιμης οΰσης δπως διαβή τήν όροθετικήν γραμμήν, συνετέλεσαν είς τήν ύποχώρησιν τοϋ Ίσμέτ πασά[1] [2], παραιτηθέντος άπό τής είς χρήμα άποζημιώσεως. Ό Βενιζέλος, προ τής στάσεως ταύτης, άπεδέχθη τήν παραχώρησιν τοϋ Καραγάτς είς τήν Τουρκίαν, παρακαλέσας συνάμα τόν Γιουγκοσλαϋον αντιπρόσωπον δπως άρη τάς έν προκειμένη επιφυλάξεις του. "Οθεν, δεν άπέμενε πλέον ή νά σωθούν τά προσχήματα, ίνα μή φανή δτι άντηλλάσσετο μία πόλις (Καραγάτς) έναντι χρημάτων, συγχρόνως δέ καί νά διασωθή τό γόητρον τής Τουρκίας, περί τό όποιον τόσον ευαίσθητοι ήσαν οί Κεμαλικοί, παρουσιαζομένης τής τουρκικής ύπαναχωρήσεως επί τοϋ θέματος τής άποζημιώσεως ως έκδηλώσεως γενναιοφροσύνης προς χειμαζόμενον άντίπαλον[3]. Οδτω, τήν 26ην Μαίου, συνεδριαζούσης τής Συνδιασκέψεως έν όλομελεία, έλαβε πρώτος τόν λόγον ό Ίσμέτ πασάς, δηλώσας δτι, έφ’ δσον ή Ελλάς ήθελεν άναγνωρίσει δτι ώφειλεν έπανορθώσεις, ή Τουρκία θά παρητεϊτο τής άξιώσεως άποζημιώσεως είς χρήμα, λόγω τής οικονομικής καταστάσεως τής αντιπάλου της, άκολούθως δέ έζήτησεν δπως έπενεχθή συνοριακή τροποποίησις, οδτως ώστε τό Καραγάτς νά περιληφθή έντός τής τουρκικής επικράτειας. Άποδεχθέντος τοϋ Βενιζέλου τάς τουρκικάς προτάσεις, διηυθετήθη καί ή ακανθώδης αΰτη διαφορά, αλλά τοϋτο δεν ήγαγεν, ώς ήλπίζετο, είς τήν άμεσον υπογραφήν τής ΣυΛθήκης Ειρήνης, καθ’ δσον, κατά τάς άρχάς Ιουνίου, άνέκυψεν οξεία γαλλοτουρκική διαφορά επί τοϋ ζητήματος τής πληρωμής είς χρυσόν ή είς συνάλλαγμα έπί Λονδίνου των τοκομεριδίων τοϋ ’Οθωμανικού Δημοσίου Χρέους, μεγάλως ενδιαφέροντος τήν Γαλλίαν, ήτις είχε δανείσει σημαντικά ποσά είς τήν τέως ’Οθωμανικήν Αυτοκρατορίαν. Κατά συνέπειαν, παρειλκύσθη, λόγω των ενεργειών τών Γάλλων, ή υπογραφή τής Συνθήκης.

'Η Ελληνική Κυβέρνησις άπεφάσισεν τότε — καί δεν ήτο άμέτοχον είς τοϋτο τό Λονδϊνον διά τών εμμέσων παροτρύνσεών του — δπως συνάψη χωριστήν ειρήνην μετά τής Τουρκίας, άπόφασιν τήν όποιαν, κατόπιν μακράς

1. **D r i a u l t-L h ó r i t i e r, ένθ’ άν. σελ. 433.**
2. Δ ά φ ν η , ένθ’ άν. σελ. 48.
3. Δ ά φ ν η , ένθ’ άν. σελ. 49.

συνομιλίας μετά τοϋ Βενιζέλου, άπεδέχθη ό Ίσμέτ, είδοποιήσας σχετικώς την Συνδιάσκεψιν, κατά τάς άρχάς τοϋ Ιουλίου.

Πολλοί λόγοι άπήτουν δπως τεθη τέρμα, τό ταχύτερον, εις την ανατολικήν εκκρεμότητα καί άντιμετωπίσουν οί Σύμμαχοι πλείστας οσας έσωτερικάς των καί έξωτερικάς δυσχερείας, κυρίως δέ, συναπτομένης χωριστής έλληνοτουρκικης ειρήνης, δέν θά διέθετον πλέον ούτοι τό μοναδικόν δργανον επιβολής έπί των Τούρκων, δηλονότι τον έλληνικόν στρατόν. Οί παράγοντες ούτοι προεκάλεσαν έπίσπευσιν των διαπραγματεύσεων, ύποχώρησιν των Γάλλων καί υπογραφήν τελικώς, την 24ην 'Ιουλίου, της Συνθήκης Ειρήνης.

Η ΣΤΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΝΗΣ

'Εδα.φικα.1 διατάξεις. Κατάργησις τών διομολογήσεων. Προστασία των μειονοτήτων. Οικονομικοί διατάζεις. Ειδική Σνμβασις περ'ι τον καθεστώτος τών Στενών. Σημασία τής Συνθήκης τής Λωζάννης.

Πέμπτη καί τελευταία τών μεταπολεμικών Συνθηκών Ειρήνης, ή τής Λωζάννης, πλήν του οτι δεν έπεβλήθη ώς έκεΐναι, άλλ' άπετέλεσεν άντικείμενον διαπραγματεύσεων, δι' δ καί παρεϊχεν ενθαρρυντικήν προοπτικήν διάρκειας [1], διέφερε καί κατά τδ δτι δέν περιελάμβανε κεφάλαια περί Κ.τ.Ε., Διεθνούς Όργανώσεως Εργασίας, τιμωρίας τών ενόχων πολέμου καί επανορθώσεων [2]. *

Βιβλιογραφία :
Βλ. σελ. 1, 131, 153, 163 καί 181.
Scipione Gemma, **Storia dei Trattati e degli Atti Diplomatic! Europei, Firenze 1949.**
A. Giannini, **I Documenti Diplomatici della Pace Orientale etc., T II.**
Pietro Silva, **II Mediterraneo dall'Unita di Roma all'Impero Italiano, Varese 1943.**
H. Hummel-W. Siewert, **II Mediterraneo, Milano 1938 (μετάφρ. τοϋ: «Der Mittelmeerraum»).**
William Miller, **Greece, London 1928.**
St. Ladas, **The Exchange of Minorities, Bulgaria, Greece, and Turkey, New York 1932.**
H. Morgenthau, **An International Drama, London 1930.**
Louis Fisher, **The Soviets in World Affairs, T. II, Princeton 1951.**
Carlo Sforza, **European Dictatorships, London 1932.**
Papakitcheva, **La Politique de la Russie a l'egard des Detroits, Lausanne 1944.**
Παναγ. Πιπινέλη, 'Ιστορία της 'Εξωτερικής Πολιτικής τής Ελλάδος 1923-1941, Άθήναι 1948.
«Πράξεις ΰπογραφεϊσαι έν Λωζάννη», Έκδοσις 'Εθνικού Τυπογραφείου, Άθήναι 1923.
Νικηφ. Μοαχοπούλϋυ, Τδ Ζήτημα τών Στενών. Συμβολή εις την Διπλωματικήν 'Ιστορίαν, Άθήναι 1926.

1. **T e m b e r l e y , ένθ' άν. Τ. VI, σελ. 115.**
2. Χ α τ ζ η β α σ ι λ ε ί ο υ , £νθ' άν. σελ. 37.

Συμφώνως προς την Συνθήκην *, ή Τουρκία άνέκτα την Ανατολικήν Θράκην (23.000 τ.χ.) μετά της Άδριανουπόλεως, των Δαρδανελλίων καί του Βοσπόρου, μέχρι της άνατολικής όχθης του Έβρου, εις δε την περίπτωσιν του τριγώνου του Καραγάτς μετά του σιδηροδρομικού στάθμου της Άδριανουπόλεως ευρισκομένου επί τής δυτικής όχθης, μέχρι καί τής τελευταίας ταύτης. Άνεγνωρίζετο ή αρχή τής έλευθέρας διελεύσεως καί πλοΰ εν καιρω ειρήνης ώς καί εν καιρω πολέμου έντδς των Στενών, ως προεβλέπετο εις ειδικήν Σύμβασιν περί του καθεστώτος τών Στενών, ύπογραφεΐσαν συγχρόνως με τήν κυρίαν Συνθήκην (άρθρον 23).

Έπανήρχοντο υπό τήν τουρκικήν κυριαρχίαν αί νήσοι Ίμβρος, Τένεδος καί αί δεσπόζουσαι τής εισόδου τών Δαρδανελλίων Λαγοΰσαι (Μαυρυαί) (άρθρον 12). Διά τάς δύο πρώτας προεβλέπετο (άρθρον 14) ιδιαίτερον διοικητικόν σύστημα, παρέχον «πάσαν έγγύησιν διά τον μή μουσουλμανικόν πληθυσμόν, δι* δ,τι άφορά εις τήν τοπικήν διοίκησιν καί τήν προστασίαν τών προσώπων καί τών περιουσιών». Ή Ελλάς διετήρει δλας τάς υπολοίπους νήσους τού Αιγαίου, εξαιρέσει τής Δωδεκανήσου, συμπεριλαμβανομένου τού Καστελλορίζου, επί τής όποιας ή Τουρκία παρητεΐτο παντός δικαιώματος καί τίτλου υπέρ τής Ιταλίας (άρθρον 15). Εις τάς νήσους Μυτιλήνην, Χίον, Σάμον καί Ικαρίαν έπεβάλλοντο εις τήν Ελλάδα ώρισμέναι στρατιωτικαί δουλεΐαι, ώς ή άπαγόρευσις έγκαταστάσεως ναυτικής βάσεως ή άνεγέρσεως οχυρωματικών έργων, ό περιορισμός τών στρατιωτικών δυνάμεων κ.λ.π. (άρθρον 13), διά δε τής ειδικής Συμβάσεως περί του καθεστώτος τών Στενών (άρθρον 4) ούδετεροποιούντο αί νήσοι Σαμοθράκη καί Λήμνος.

Ή Τουρκία παρητεΐτο παντός δικαιώματος καί τίτλου αυτής επί τής Αίγύπτου καί του Σουδάν, άπό 5ης Νοεμβρίου 1914 (άρθρον 17), καί επί τής Λιβύης (άρθρον 22), άνεγνώριζε δε τήν προσάρτησιν τής Κύπρου, άνακηρυχθεΐσαν υπό τής Βρεταννικής Κυβερνήσεως τήν 5ην Νοεμβρίου 1914 (άρθρον 20). Παρητεΐτο ωσαύτως τής Συρίας, άναγνωρίζουσα ώς σύνορα μετ’ αυτής τά υπό τής Γαλλοτουρκικής Συμφωνίας (Φρανκλέν Μπουϊγιόν) τής Άγκύρας τής 20.10.1921 καθοριζόμενα (άρθρον 3), καί τού Ιράκ (Μεσοποταμίας), άλλ* άνεβάλλετο ό καθορισμός τών μετ’ αυτού συνόρων, διά τον όποιον θά έπρεπε νά λάβουν χώραν άγγλοτουρκικαί διαπραγματεύσεις εντός προθεσμίας 9 μηνών, εν περιπτώσει δε μή έπιτεύξεως συμφωνίας, θά ήγετο ή διαφορά ενώπιον τού Συμβουλίου τής Κ.τ.Ε. (άρθρον 3)[1 2].

1. Διά τάς διατάξεις της Συνθήκης της Λωζάννης βλ. «Πράξεις ύπογραφεΐσαι έν Λωζάννη», έκδοσις Εθνικού Τυπογραφείου, Άθήναι 1923.

2. Τά σύνορα μετά τού Ιράκ, τελούντος υπό βρεταννικήν εντολήν, ώρίσθησαν μόνον τήν 5ην Τουνίου 1926, βάσει δέ τών συμφωνιών τούτων ή Τουρκία άπώλεσε τήν Βόρειον Μεσοποταμίαν μέ τό πετρελαιοφόρον λεκανοπέδιον τής Μοσούλης.

Άλλ’ εις άντιστάθμισμα της παραιτήσεώς του άπδ των νήσων του Αιγαίου καί των εδαφών, άτινα άπώλεσεν έν ’Ασία καί ’Αφρική, κατά τα προεκτεθέντα, τδ Τουρκικόν Κράτος έπετύγχανε σημαντικόν κέρδος[1]: Τήν παραίτησιν των Δυνάμεων άπό του καθεστώτος τών διομολογήσεων (άρθρον 28), ήτοι της ειδικής καί προνομιούχου καταστάσεως της όποιας άπήλαυον μέχρι τότε οί ξένοι έν Τουρκία. Τούτο άπετέλει άναμφισβήτητον επιτυχίαν τής άπόψεως, ήν ύπεστήριξαν οί Κεμαλικοί, περί άσυμβιβάστου τού καθεστώτος τών διομολογήσεων προς τά δικαιώματα περί πλήρους άνεξαρτησίας τής νέας Τουρκίας, ως καί τής αρχής «ή Τουρκία διά τούς Τούρκους».

Έ κατάργησις τών διομολογήσεων, άποτελέσασα τήν λογικωτέραν συνέπειαν καί τον φυσικώτερον καρπόν τής τουρκικής νίκης, έπεσφράγισε τήν εθνικιστικήν πολιτικήν τής Τουρκίας[1 2].

*
* *

Προεβλέπετο προστασία τών αλλοεθνών μειονοτήτων (άρθρα 38-44), τής Τουρκίας άναλαβούσης τήν ύποχρέωσιν όπως άναγνωρίση τάς σχετικάς διατάξεις ώς θεμελιώδεις νόμους, τών οποίων ούδεμία έτέρα επίσημος πράξις θά ήδύνατο νά κατισχύση (άρθρον 37), προς τούτοις δέ, όπως αί έν λόγω διατάξεις, έφ’ όσον άφεώρων εις τούς μή μουσουλμάνους υπηκόους τής Τουρκίας, άποτελέσουν υποχρεώσεις διεθνούς ένδιαφέροντος καί τεθούν ύπό τήν έγγύησιν τής Κ.τ.Ε., μή δυνάμεναι νά τροποποιηθούν, άνευ συγκαταθέσεως τής πλειοψηφίας τού Συμβουλίου αύτής (άρθρον 44). ’Εννοείται ότι αί ύπό τής Τουρκίας άναληφθεΐσαι υποχρεώσεις προστασίας τών μειονοτήτων, βάσει τής άνωτέρω διατάξεως τής Συνθήκης τής Λωζάννης, άπεδείχθησαν έκ τών ύστέρων, ώς έπί τό πλεΐστον, νεκρόν γράμμα.

*
* *

’Εκ τών οικονομικών διατάξεων τής Συνθήκης κυριωτέρα είναι ή άφορώσα τήν κατανομήν τού ’Οθωμανικού Δημοσίου Χρέους[3], «μεταξύ τής Τουρκίας, τών Κρατών υπέρ τών όποιων άπεσπάσθησαν έδάφη έκτής ’Οθωμανικής Αύτοκρατορίας συνεπεία τών Βαλκανικών πολέμων τού 1912-13, τών Κρατών εις τά όποια παρεχωρήθησαν αί έν τοίς άρθροις 12 καί 15 τής παρούσης Συνθήκης άναφερόμεναι νήσοι καί τό έν τώ τελευταίο) έδαφίω τού παρόντος άρθρου έδαφος (τό έδαφος τής Θράκης, δπερ κατά τήν Ιην Αύγούστου 1914

1. P i e t r o S i l v a, I I Mediterraneo daH’Unita di Roma airimpero Italiano, Varese 1943, σελ. 403.

2. D r i a u l t-L h e r i t i e r, έν9’ άν. σελ. 428.

3. Χ α τ ζ η β α σ ι λ ε ί ο υ, ένθ’ άν. σελ. 37.

διετέλει υπό την οθωμανικήν κυριαρχίαν) καί, τέλος, των νεωστί δημιουργηθέντων Κρατών έν τοΐς άσιατικοΐς έδάφεσιν, τοΐς άποσπωμένοις έκ της ’Οθωμανικής Αύτοκρατορίας, δυνάμει της παρούσης Συνθήκης» (άρθρον 46).

Ή Τουρκία παρητεΐτο όριστικώς πάσης άπαιτήσεως κατά της Ελληνικής Κυβερνήσεως περί επανορθώσεων (άρθρον 59), εΐδομεν δε δτι τούτο άπεδέχθη τελικώς ό Ίσμέτ πασάς, έναντι τής ύποχωρήσεως του Βενιζέλου δσον άφορά τό τρίγωνον του Καραγάτς. Ή Συνθήκη τής Λωζάννης ήτο, κατ’ ουσίαν, όμοια προς τό υπό του Ίσμέτ πασά άπορριφθέν την 4ην Φεβρουάριου 1923 σχέδιον : Ή Τουρκία άνέκτησε τό Καραγάτς καί ένα σιδηροδρομικόν σταθμόν επί τής δυτικής δχθης του Έβρου, ένω τό σχέδιον έξησφάλιζε μέν εις αυτήν ένα σιδηροδρομικόν σταθμόν, άλλ’ οχι καί τό Καραγάτς [X].

*

ϊ«ί ή

Τήν 24ην ’Ιουλίου, ύπεγράφησαν ωσαύτως ώρισμέναι σημαντικαί Συμβάσεις[1 2], προσηρτημέναι εις τήν Συνθήκην Ειρήνης καί έχουσαι τήν ίδιαν ίσχύν ως εάν ειχον περιληφθή εις αυτήν. Έκ τούτων θέλομεν άναφέρει, κάπως έκτενέστερον, δύο μόνον:

1) Σύμβασις περί τού καθεστώτος των Στενών, περιλαμβάνουσα σπουδαιοτάτας διατάξεις.

Άνεγνωρίζετο, ως προηγουμένως εις τήν Συνθήκην τών Σεβρών, ή «άρχή τής ελευθερίας τής ναυσιπλοΐας καί άεροπλοιας έντός τού στενού τού Ελλησπόντου, τής Προποντίδος καί τού Βοσπόρου» (άρθρον 1), άπετέλεσε δέ τούτο μίαν τών επιτυχιών τής Μ. Βρεταννίας. Συνημμένον Παράρτημα προέβλεπε τούς κανόνας, ύφ’ ους ύπήγετο ή εφαρμογή τής άνωτέρω αρχής (άρθρον 2).

Α) ’Εμπορικά πλοία:

α) Έν καιρω ειρήνης: Πλήρης έλευθερία ναυσιπλοΐας καί διόδου, ήμέρας τε καί νυκτός, πάντων τών εμπορικών πλοίων, άνεξαρτήτως σημαίας καί φορτίου άνευ ούδεμιάς διατυπώσεως, τέλους ή ύποχρεώσεως, έκτος προκειμένου περί άμ,έσως παρεχομένων υπηρεσιών, ώς τελών πλοηγίας, φάρων, ρυμουλκήσεως καί άλλων όμοιας φύσεως (έδάφ. Ια).

1. Μ ο w a t, ένθ* άν.

2. Άνεφέραμεν ήδη τήν Σύμβασιν περί άνταλλαγής τών πληθυσμών της 30.1.1923 καί τήν Ελληνοτουρκικήν Συμφωνίαν περί άποδόσεως πολιτικών κρατουμένων καί άνταλλαγής τών αιχμαλώτων πολέμου, άμφοτέρας ύπογραφείσας τήν 30.1.23 καί προσαρτηθείσας εις τήν Συνθήκην Ειρήνης.

β) Έν καιρώ πολέμου, της Τουρκίας παραμενούσης ούδετέρας: Πλήρης ελευθερία ναυσιπλοΐας καί διόδου ύπό τάς αΰτάς ώς άνω συνθήκας (έδάφ. 1β).

γ) Έν καιρό πολέμου, τής Τουρκίας οΰσης εμπολέμου: Ελευθερία ναυσιπλοΐας διά τα ούδέτερα πλοία καί τά μη πολεμικά ούδέτερα άερόπλοια, έάν δεν μεταφέρουν λαθρεμπόριον πολέμου, στρατόν ή υπηκόους του εχθρού· ή Τουρκία θά έχη τό δικαίωμα νά έκτελή νηοψίας επ' αυτών.

Β) Πολεμικά Πλοία:

α) Έν καιρό ειρήνης: Πλήρης έλευθεροπλοΐα, ημέρας τε καί νυκτός, δι' οίανδήποτε σημαίαν, άνευ οόδεμιάς διατυπώσεως, τέλους ή ύποχρεώσεώς τίνος, άλλ' ύπό την έπιφύλαξιν δτι «κατά μέγιστον δριον δύναμις κράτους, ήτις δύναται νά διέλθη των Στενών, κατευθυνομένη προς τον Εύξεινον Πόντον, δεν θέλει ύπερβή την δύναμιν τοϋ ίσχυροτέρου στόλου τών Παρευξεινείων Δυνάμεων, τοϋ ευρισκομένου έν τή Θαλάσση ταύτη κατά την στιγμήν τής διόδου» (έδάφ. 2α).

Ή αναγραφή τής ανωτέρω διατάξεως άπετέλεσεν έπιτυχίαν τής Ρωσίας, ήτις είχε παν συμφέρον νά προασπισθή κατά τοϋ ένδεχομένου όπως ή έλευθεροπλοΐα διά τών Στενών έπιτρέψη εις Μεγάλην τινά Δύναμιν νά άπειλήση ή έπιτεθή κατά τών ρωσικών άκτών τοϋ Εύξείνου Πόντου.

β)Έν καιρώ πολέμου, τής Τουρκίας οΰσης ούδετέρας: Πλήρης έλευθερία διόδου, ημέρας τε καί νυκτός, δι' οίανδήποτε σημαίαν, άνευ ούδεμιας διατυπώσεως κ.λ.π., άλλ'ύπό τούς αυτούς περιορισμούς ώς έν καιρώ ειρήνης. Ούχ ήττον, οι περιορισμοί ούτοι δεν έφαρμόζονται έπί τών έμπολέμων Δυνάμεων έπ'ι ζημία τών δικαιωμάτων αύτών ώς έμπολέμων έν τώ Εύξείνω Πόντω (έδάφ. 2β). Προδήλως τοΰτο σημαίνει δτι έμπόλεμος Χώρα, λ. χ. ή Ρωσία[x], θά ήδύνατο νά άποστείλη ολόκληρον τον στόλον της, δσονδήποτε μέγας καί αν ήτο, είς τον Εΰξεινον Πόντον[1] [2]. 'Εν πάση περιπτώσει, άπηγορεύετο οίαδήποτε έχθρική πράξις έντός τών Στενών (έδάφ. 2β).

γ)'Εν καιρώ πολέμου, τής Τουρκίας οΰσης έμπολέμου: Πλήρης έλευθερία διόδου διά τά ούδέτερα πολεμικά σκάφη, άνευ ούδεμιας διατυπώσεως κ.λ.π., άλλ' ύπό τούς αύτούς περιορισμούς ώς άνωτέρω (έδάφ. 2γ). 'Η Τουρκία θά δύναται νά παρεμποδίση τά έχθρικά σκάφη άπό τοϋ νά χρησιμοποιούν τά Στενά. Την έπιτυχίαν ταύτην δεν δικαιολογεί άσφα-

1. Τήν Σύμβασιν υπέγραψε καί ή Σοβιετική Ρωσία, ώς καί ή
2. Mowat, ένθ' άν.

λώς πλήρως ή διπλωματική ΰποστήριξις, ήν παρέσχεν εις την Κεμαλικήν Κυβέρνησιν ή Σοβιετική Ρωσία. Ώς κατ' έπανάληψιν άναφέρεται εις τα περί τοϋ τουρκικού διακανονισμού κεφάλαια, οΐ Κεμαλικοί δεν θά ειχον δυνηθή να ανατρέψουν τδ έδαφικδν καθεστώς της Συνθήκης των Σεβρών, εάν εύρίσκοντο προ ήνωμένου μετώπου των Συμμάχων, ή διαίρεσις άκριβώς των οποίων, αί άντιζηλίαι καί αί άντιτιθέμεναι έπιδιώξεις έπέτρεψαν εις τούς Τούρκους νά συνεχίσουν την πραγματοποίησιν τοϋ προγράμματος των, μέ μοιραίαν κατάληξιν την Συνθήκην τής Λωζάννης.

Κατόπιν τής άνενδότου στάσεως των Βρεταννών εις την Συνδιάσκεψιν τής Λωζάννης, ή Τουρκία άπεδέχθη την οόδετεροποίησιν των δύο άκτών των Στενών (Καλλίπολις καί Τσανάκ), τών νήσων τής Προποντίδας, έκτος τής Καλολίμνου, τών νήσων Τενέδου, "Ιμβρου καί Λαγουσών (άρθρον 4), ώς καί την άπαγόρευσιν τής άνεγέρσεως οχυρωματικών έργων, έγκαταστάσεως στρατιωτικών βάσεων καί διατηρήσεως στρατιωτικών δυνάμεων — πλήν τών άναγκαιουσών προς τήρησιν τής τάξεως — εις τάς ούδετεροποιουμένας νήσους καί ζώνας (άρθρον 6). Άντιθέτως, ό σοβιετικός άντιπρόσωπος Τσιτσέριν, προσφέρων τάς υπηρεσίας του εις τον Ίσμέτ πασαν καί εμφανιζόμενος περισσότερον Τούρκος αύτοϋ, ύπεστήριξε τό επί τής Τουρκίας δικαίωμα κυριαρχίας επί τών Στενών, ώς καί τής άμύνης αυτών διά συγχρόνων οχυρώσεων[X]. Οί ρόλοι έν Λωζάννη ειχον άντιστραφή, κατ' άντίθεσιν προς ό,τι είχε συμβή τώ 1841, καί ή Ρωσία έζήτει δπως τά Στενά είναι κλειστά δι' δλας τάς Δυνάμεις, εξαιρέσει τής Τουρκίας, καθ' δσον έφοβεΐτο τότε έπέμβασιν τών Δυτικών Δυνάμεων, δοθέντος δτι αί νότιοι ρωσικαί άκταί, πλούσιαι είς πετρελαιοπηγάς, ήσαν έκτεθειμέναι εις ξένην έπίθεσιν[1 2].

Ή έπίβλεψις τής εφαρμογής τών διατάξεων τής Συμβάσεως τών Στενών άνετέθη είς 'Επιτροπήν («'Επιτροπή τών Στενών») (άρθρον 10), ήτις, διατελοϋσα υπό τήν προεδρίαν ενός άντιπροσώπου τής Τουρκίας, άπετελεΐτο έξ άντιπροσώπων τής Μ. Βρεταννίας, Γαλλίας, 'Ιταλίας, 'Ιαπωνίας, Βουλγαρίας, Ελλάδος, Ρουμανίας, Σοβιετικής Ένώσεως καί Γιουγκοσλαυίας, ώς ύπογραψασών τήν Σύμβασιν Δυνάμεων (άρθρον 12). Αί Ήνωμέναι Πολιτεΐαι, προσχωροΰσαι είς τήν Σύμβασιν, θά εδικαιούντο ωσαύτως νά έχουν άντιπρόσωπον είς τήν 'Επιτροπήν (άρθρον 12). Ή 'Επιτροπή θά έκπληροΐ τήν αποστολήν της ύπό τήν άνωτάτην έποπτείαν τής Κ. τ. Ε., προς ήν καί θά άπευθύνη κατ' έτος σχετικήν έκθεσιν (άρθρον 15).

Κατά ταΰτα ή 'Επιτροπή ούδεμίαν διέθετεν έκτελεστικήν εξουσίαν,

1. D r i a u l t-L h 6 r i t i e r, ένθ' άν. σελ. 420.

2. H. H u m m e l - W. S i e w e r t, Der Mittelmeerraum, Berlin 1936 (Μετάφρ. ίταλ., Milano 1938).

τοῦ έργου αυτής περιοριζομένου είς την τήρησιν των περί ναυσιπλοΐας των ξένων πολεμικών σκαφών κανόνων. Ή ουδετεροποίησή της ζώνης των Στενών, ή διατήρησις τής Διεθνούς Επιτροπής τών Στενών, ή έγγύησις τής Κ. τ. Ε., άπετέλεσαν άναμφιβόλως επιτυχίαν τοῦ λόρδου Κώρζον, διότι ούτως έχωρίζετο ή Τουρκία άπό την Σοβιετικήν Ρωσίαν. Άλλ' ετι μάλλον ύπήρξεν έπιτυχία τοῦ Ίσμέτ πασά, δστις άπέφυγε τοιουτοτρόπως να θέση τήν χώραν του υπό τήν έξάρτησιν τής Μόσχας[1]. Τό νέον τοῦτο καθεστώς έμελλε νά διατηρηθή μέχρι τής ύπογραφής, τήν 20ήν Ιουλίου 1936, τής Συμβάσεως τοῦ Μοντραί.

2) Σ ύ μ β α σ ι ς π ε ρ ί τ ή ς μ ε θ ο ρ ί ο υ τ ή ς Θ ρ ά κ η ς.

Τά έκατέρωθεν τών συνόρων εδάφη άπό τοῦ Αιγαίου μέχρι τοῦ Εύξείνου Πόντου, άτινα χωρίζουν τήν Τουρκίαν άπό τής Βουλγαρίας καί τής Ελλάδος, ούδετεροποιοῦνται είς βάθος τριάκοντα περίπου χιλιομέτρων (άρθρονί).

Μολονότι ή Συνθήκη τών Σεβρών δεν έκυρώθη καί συνεπώς δεν έφηρμόσθη, οι Σύμμαχοι άπεφάσισαν δπως δύο εκ τών συμπληρωματικών αύτής συμβάσεων τεθοῦν έν ίσχύϊ δι' είδικοῦ Πρωτοκόλλου, ύπογραφέντος ύπ' αύτών καί τής Ελλάδος: Ή περί προστασίας τών μειονοτήτων έν Έλλάδι, τιθεμένη υπό τήν έγγύησιν τής Κ. τ. Ε., καί ή περί παραχωρήσεως τής Δ. Θράκης είς τήν Ελλάδα.

*
* *

Πάντα τά προεκτεθέντα, έν γενικαΐς γραμμαΐς, έρρύθμισαν ή Συνθήκη τής Λωζάννης καί αί λοιπαί Διεθνείς Πράξεις, αίτινες προσηρτήθησαν είς αυτήν. Ούτως, έξ δλων τών ήττημένων κρατών, τούς ευνοϊκωτέρους δρους έξησφάλισεν ή Τουρκία, καθ' δσον ούδένα ύπέστη στρατιωτικόν περιορισμόν, έξαιρέσει τοῦ άφορώντος τήν ουδετεροποίησή τής ζώνης τών Στενών. Πρώτη έξ δλων τών Συμμάχων της Γερμανίας άνωρθώθη έκ τής ήττης καί τελευταία υπέγραψε Συνθήκην Ειρήνης. Είς τήν θέσιν τής παλαιάς καί υπό διάλυσιν 'Οθωμανικής Αύτοκρατορίας έξήλθε τής χοάνης τών μαχών εν νέον κράτος, πολύ μεν μικρότερον ως προς τήν έκτασιν, άλλ* άσυγκρίτως όμοιογενέστερον καί ίσχυρότερον. Ή Συνθήκη τής Λωζάννης έπεσφράγισε πλήρως τό κεμαλικόν πρόγραμμα συγκροτήσεως τελείως άνεξαρτήτου Τουρκίας, τής όποιας ό έθνικισμός παρέμενε προσηλωμένος τόσον έπί τών Στενών, δσον καί έπί της 'Αλεξανδρέττας, χαρακτηριζομένης ως τής «Τουρκικής 'Αλσατίας καί Λωρραίνης». [3]

3. L* H u i l l i e r, ένθ' άν. Τ. II, σελ. 166.

Τάς σοβαρωτέρας απώλειας, ώς είκός, ύπέστη ή Ελλάς, ή οποία είς την δλην ύπόθεσιν είχε «τραβήξει τά κάστανα άπδ την φωτιά»[1]. Άλλα σοβαράς θυσίας ύπέστησαν, ωσαύτως, οΐ Σύμμαχοι, των οποίων έμειώθη άφαντάστως τδ γόητρον καί ή έπιρροή έν γένει είς τήν 'Ανατολήν. Οί 'Ιταλοί έξωστρακίσθησαν δλοσχερώς, ένώ οί Άγγλοι έπλήγησαν είς τοιοΰτον βαθμόν, ώστε ούδέποτε εκτοτε άνέλαβον καθ' ολοκληρίαν είς την περιοχήν έκείνην. Ή Συνθήκη της Λωζάννης έσήμαινε, πλήν των άλλων, καί την άντίδρασιν κατά της αγγλικής πολιτικής τής έγκαταστάσεως είς τά Στενά, συγχρόνως δε έσημείου τήν έπανεμφάνισιν τής Σοβιετικής Ρωσίας είς τήν μεταπολεμικήν 'Ιστορίαν τής 'Ανατολικής Μεσογείου, τής οποίας προανήγγελλε τήν δρασιν, ευθύς ώς τής τδ έπέτρεπον αί ύπδ άναδιοργάνωσιν δυνάμεις αυτής [1 2 3].

Βεβαίως ή Συνθήκη είχε καί τήν καλήν της πλευράν ώς πρδς τήν Ελλάδα, καθ' δσον, διά τής άρσεως των μεταξύ των δύο Χωρών αίτιων προστριβής, έδημιούργει τάς προϋποθέσεις τής συνεργασίας καί τής προσεγγίσεως αύτών, συγχρόνως δέ αί έλληνικαί διεκδικήσεις περιωρίζοντο έντδς των ορίων τής πραγματικότητος, έγκαταλειπομένης οίασδήποτε ίδέας άνεδαφικών περιπετειών [3].

Γενικώτερον έξεταζομένη, ή Συνθήκη τής Λωζάννης, ταπεινοϋσα τούς Συμμάχους, εσχεν άπωτέραν συνέπειαν μεγίστης σημασίας, καθ' δσον, ένθαρρύνασα, ώς ήτο έπόμενον, τούς ήττημένους, ώς έκ τής άποδείξεως τής αδυναμίας τών πρώην νικητών δπως επιβάλουν τδν σεβασμόν τοϋ μεταπολεμικού καθεστώτος, έθεσε τδ τελευταΐον ύπδ άμφισβήτησιν ταϋτα, όταν, συγχρόνως, ή Λωζάννη έσημείου, έπί τοϋ γενικού πεδίου, τήν έγκάρδιον ρήξιν τής άγγλογαλλικής συνεννοήσεως.

1. **G a t h o r n e-H a r d y, ένθ' άν. σελ. 119.**
2. **S i l v a , ένθ' άν. σελ. 405.**
3. **Δ ά φ ν η , ένθ' άν. σελ. 60.**

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ' *

ΤΟ ΑΛΒΑΝΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ

Τα εν 'Αλβανία διαδραμαησΘέντα μέχρι τής ανακωχής και ό ρόλος τής 'Ιταλίας και τής Αύστρουγγαρίας. ΑΙ έλληνικαί διεκδικήσεις και ή Ιταλική άντίθεσις. Συμφωνία των μελών τον 'Ανώτατου Διασυμμαχικού Συμβουλίου (13.1.1920) δια την εις ᶠΕλλάδα παραχώρησιν τής Β. Ήπειρον. Το Πρωτόκολλον τής Καπιστίτσης. Μεταστροφή τής ιταλικής πολιτικής έναντι τής ˙ Αλβανίας. Άπόφασις τής Πρεσβευτικής Διασκέψεως περί έπιδικάσεως τής Β. Ηπείρου είς τήν 'Αλβανίαν. Το έπεισόδων τής Κέρκυρας (Σεπτέμβριος 1923).

Διαρκουντος του βαλκανικού πολέμου του 1912, ή έναντίωσις άπο κοινού 'Ιταλίας καί Αύστρουγγαρίας είς τήν έμφάνισιν τρίτης Δυνάμεως είς τήν Άδριατικήν καί αί ραδιουργίαι των έματαίωσαν τήν διανομήν της Αλβανίας μεταξύ των γειτόνων της. Δυνάμεθα να χαρακτηρίσωμεν ταύτην ώς εν είδος Κωνσταντινουπόλεως της Άδριατικής, έπιζήσαν χάρις είς τήν αύστροουγγρι-

***** *Βιβλιογραφία:*
***B. P. Papadakis,* Documents Officiels Goncernant l'Epire du Nord, 1912-1935, Athenes 1935.**
***B. P. Papadakis,* Histoire Diplomatique de la Question Nord-Epirote, 1912-1957, Athenes 1958.**
***P. Pipinellis,* Europe and the Albanian Question, New York 1945.**
***Leon Maccas,* La Question Greco-Albanaise, Paris 1921.**
***Wickham Steed,* άρθρον είς «Institute of International Affairs Journal», May 1927.**
***Raffaele Cuarriglia,* Ricordi, 1922-46, Napoli 1950.**
***Gaetano Salvemini,* Mussolini Diplomatico, Roma 1945.**
***Macartney and Cremona,* Italy's Foreign and Colonial Policy, 1914-1937, London 1938.**
***E. Hambochy* Italy Militant, London 1934.**
***Benito Mussolini,* Scritti e Discorsi, T. Ill, Milano 1934.**
***A. Giannini,* L'Albania dall'Indipendenza all'Unione con l'ltalia, Milano 1940.**
***A. Giannini,* Trattati e Accordi per la Pace Adriatica, Roma 1923.**
***A. Giannini,* La Questione Albanese alia Conferenza della Pace, Napoli 1922.**
***J. Swire,* Albania, The Rise of a Kingdom, London 1929.**
***Roland Bernard,* Essai sur PHistoire de l'Albanie Moderne, Paris 1935.**
***E. P. Stickney,* Southern Albania or Northern Epirus είς «European Affairs», Stanford 1926,**

κήν καί ιταλικήν πολιτικήν, ιδία δέ την τελευταίαν, μετά τον παγκόσμιον πόλεμον. Ούτως ή Αύστρουγγαρία έθεώρει την ’Αλβανίαν ώς ειδικήν ζώνην έπιρροής, ενώ ή ’Ιταλία έφοβεΐτο τήν υπό ίσχυράς τίνος Δυνάμεως κατάληψιν του όχυροΰ λιμένος της Αυλώνος, δεσπόζοντος τής είσόδου τής Άδριατικής καί κειμένου είς άπόστασιν εκατόν περίπου χιλιομέτρων άπό των ιταλικών άκτών. Έκάστη των δύο τούτων Μεγάλων Δυνάμεων ήλπιζεν δτι μέ τήν πάροδον του χρόνου θά παρουσιάζετο ή κατάλληλος εύκαιρία, ϊνα περιλάβη εντός των συνόρων ή τούλάχιστον έξασκήση έπ’ αυτής πρωτεύουσαν καί άποκλειστικήν έπιρροήν [X].

Διά τής Συνθήκης τού Λονδίνου τής 30ής Μαιου 1913 (άρθρον 3), ό Σουλτάνος καί οί νικηταί τής Τουρκίας Βαλκανικοί Σύμμαχοι άνέθετον είς τάς Μεγάλας Δυνάμεις «τήν φροντίδα τής ρυθμίσεως των συνόρων τής ’Αλβανίας καί πάντων των λοιπών ζητημάτων, άτινα άφεώρων ταύτην». Ή Ελλάς ύπέγραψε τήν Συνθήκην, λαβούσα ύπ’ δψιν άφ’ ένός δτι ή ύποχώρησίς της

Pio Bondioli, **Albania, quinta sponta d’ltalia, Milano 1939.**
G. Giolitti, **Memorie della mia vita, T. II, Milano 1922.**
A. Andreades, **La Gr6ee devant le Congr^s, «Grece Immortelle», Geneve 1919.**
Boissonas-Bovy, **L’Epire, Berceau des Grecs, Geneve 1920.**
C. Sforza, **Contemporary Italy, New York 1944.**
G. Glascow, **L’Occupazione di Corfii, Roma 1925.**
S. P. Nicoglou, **L*Affaire de Corfou et la S.D.N., Dijon 1925.**
P. Lasturel, **L’Affaire Greco-Italienne de 1923, Paris.**
E. Sforza, **L’ltalia dal 1914 al 1944 quale io la vidi, Roma 1944.**
Foschini, **La Verita sulle cannonate di Corfu, Roma 1953.**
Lord Robert Cecil, **A great Experiment, New York 1942.**
F. Coppola, **La Societa delle Nazioni e ΓItalia εις «Politica», 1923, No. XLIX.**
G. Volpe, **A Crisi superata: Costatazioni e Previsioni είς «Gerarchia», Ottobre 1923.**
R. W. Child, **A Diplomat looks at Europe, 1925.**
Al. C. Carapanos, **Memoire sur l’Epire du Nord, Paris 1919.**
A. F. Frangoulis: **Memoire sur l’Albanie et l’Epire du Nord, Ath^nes 1921.**
Άλέξη *Αδ. Κνρου, **ΟΙ Βαλκανικοί Γείτονές μας, Άθηναι 1952.**
Παναγ. Πιπινέλη, **‘Ιστορία της Εξωτερικής Πολιτικής τής Ελλάδος, Άθήναι 1948.**
Κ. Σακελλαροπούλον, **Ή σκιά τής Δύσεως, ’Αθήναι 1954.**
Κ. Ρέντη, **Τό Βορειοηπειρωτικόν μετά τήν Ιην Νοεμβρίου, Άθήναι 1922.**
Ministdre des Affaires Etrang^res: Documents Diplomatiques — Differend Italo-Grec, AoOt-Sept. 1923 —Affaire Kakavia, 1923.
Henry W. Steed, **Through Twenty Years, London 1924.**
Nicephore Moschopoulos, **La Question de l’Epire du Nord, Athenes 1946.**
Γεωργίου Χριστοπούλου, **Διπλωματική ‘Ιστορία τής Νέας Ευρώπης, 1919-1939, Άθήναι 1939.**
Σ. Θ. Αάοκαρι, **Διπλωματική ‘Ιστορία τής Συγχρόνου Ευρώπης, 1914-1939, Θεσσαλονίκη 1954.**

1. Α ά σ κ α ρ ι , Ινθ* άν. σελ. 217.

είς τδ ζήτημα των συνόρων της 'Ηπείρου θά της έξησφάλιζε την άναγνώρισιν της κυριαρχίας της έπΐ των ήδη κατεχομένων ύπδ του έλληνικοΰ στρατού νήσων τοϋ Αιγαίου καί της Δωδεκανήσου καί άφ' ετέρου δτι είχε λάβει διαβεβαιώσεις παρά της Βρεταννικής Κυβερνήσεως περί τής έν προκειμένω ύποστηρίξεως αυτής [1].

Τοϋ θέματος έπελήφθη άμέσως ή Πρεσβευτική Διάσκεψις. Διά τοϋ Πρωτοκόλλου τοϋ Λονδίνου άπδ 29ης 'Ιουλίου 1913 τής έν λόγοι Συνδιασκέψεως ή 'Αλβανία άνεκηρύχθη κράτος κυρίαρχον καί άνεξάρτητον. 'Αλλά δέν καθωρίζοντο εΐσέτι τά σύνορα αυτής, τοϋ έ'ργου τούτου άνατεθέντος την 8ην Αύγούστου είς Διεθνή 'Επιτροπήν μέ μόνον κριτήριον τήν γλώσσαν ήν ώμίλουν οί κάτοικοι. Κατόπιν τής άποφάσεως ταύτης, όφειλομένης εις τήν επιμονήν τής 'Ιταλίας καί τής Αύστρουγγαρίας, προεδικάζετο ό ακρωτηριασμός τής 'Ηπείρου. Πράγματι, τδ υπόμνημα τής 'Επιτροπής, γνωστόν ως Πρωτόκολλον τής Φλωρεντίας (19 Δεκεμβρίου 1913), έσήμαινε τήν άπώλειαν διά τήν Ελλάδα ολοκλήρου σχεδόν τής Βορείου 'Ηπείρου, ήτις έπεδικάσθη εις τήν 'Αλβανίαν. Τήν άποχώρησιν όμως των ελληνικών στρατευμάτων έκ Βορείου 'Ηπείρου έπηκολούθησεν ή έκρηξις έπαναστάσεως άποληξάσης είς τήν άνακήρυξιν, τήν 19ην Φεβρουάριου 1914, τής Βορείου 'Ηπείρου εις αύτόνομον κράτος μέ προσωρινήν κυβέρνησιν.

Πριν ή είσέλθη είς τον πόλεμον παρά τδ πλευρδν τής Συνεννοήσεως, ή 'Ιταλία κατέλαβε τήν νήσον Σάσσωνα, είς τήν είσοδον τοϋ λιμένος τής Αύλώνος, κατά δέ Δεκέμβριον 1914 καί αύτδν τδν λιμένα όμοΰ μετά τής πέριξ περιοχής. Έξ άλλου, κατόπιν ένεργειών τής 'Αγγλικής Κυβερνήσεως, ύποστηριζούσης δτι, λόγω τής έπικρατούσης αναρχίας, έπεβάλλετο ή αποστολή στρατευμάτων είς Βόρειον Ήπειρον πρδς άποτροπήν έπαπειλουμένων σφαγών των Χριστιανών, ή Ελλάς, τή συγκαταθέσει καί τής 'Ιταλίας, προέβη κατά τά τέλη 'Οκτωβρίου 1914 είς τήν κατάληψιν τών βορειοηπειρωτικών εδαφών.

Βάσει τής μυστικής Συνθήκης τοϋ Λονδίνου τής 26ης 'Απριλίου 1915, ή 'Ιταλία δέν θά άντετίθετο (άρθρον 7) είς τήν «διαίρεσιν τής Βορείου καί Νοτίου 'Αλβανίας μεταξύ τοϋ Μαυροβούνιου, τής Ελλάδος καί τής Σερβίας», έάν διετήρει τήν νήσον Σάσσωνα καί τήν Αυλώνα μετά τής περί αυτήν περιοχής καί έάν τδ κεντρικόν τμήμα τής 'Αλβανίας άπετέλει μικρόν ούδέτερον καί αυτόνομον κράτος, ύπδ τήν ιταλικήν προστασίαν. Ούτως άπεφεύγετο, κατά τούς 'Ιταλούς, ή άπειλή ήν θά συνεπήγετο διά τήν χώραν των ή έγκατάστασις Μεγάλης Δυνάμεως έπί τής άνατολικής ακτής τής Άδριατικής.

Έπωφελουμένη τοϋ ελληνικού έσωτερικοΰ διχασμού καί τής έκ μέρους τής Συνεννοήσεως άπευθυνθείσης πρδς τήν Ελλάδα προσκλήσεως δπως προ-

1. P. P i p i n e l l i s , Europe and the Albanian Question, NewTork 1945, σελ. 52

βή είς άποστράτευσιν, ή 'Ιταλία, εις άφαρμογήν της κατακτητικής της πολιτικής, κατέλαβε, κατ' Αύγουστον 1916, την Βόρειον Ἤπειρον, μετά την άποχώρησιν των ελληνικών στρατευμάτων, άκολούθως δέ έπεξέτεινε την κατοχήν της προς νότον, συμπεριλαμβανομένων των Ίωαννίνων. 'Αλλά, μετά την παραιτησιν του Βασιλέως Κωνσταντίνου, ό Βενιζέλος, άναλαβών την άρχήν, επέτυχε παρά των Συμμάχων, κατ' 'Ιούλιον 1917, όπως τά ιταλικά στρατεύματα εκκενώσουν την Βόρειον και Νότιον Ἤπειρον, έκτος ενός τριγώνου άσφαλείας, μεταξύ Αύλώνος καί Χειμάρρας. Έν τω μεταξύ, την 3ην 'Ιουνίου 1917, ό στρατηγός Φερρέρο, διοικητής τής ιταλικής στρατιάς 'Αλβανίας, προεκήρυξε «την ένότητα καί άνεξαρτησίαν τής 'Αλβανίας», άλλά, «υπό την προστασίαν τοϋ Βασιλέως τής 'Ιταλίας». Σημειωτέον ότι ή Κορυτσά καί ή περιοχή της είχον, άπό τοϋ Δεκεμβρίου 1916, καταληφθή ύπό γαλλικών στρατευμάτων, ύπό την διοίκησιν τοϋ Συνταγματάρχου Ντεκουάν, δστις, ίδια πρωτοβουλία, κατήργησε τάς επιτόπιους έλληνικάς άρχάς, έκλεισε τά ελληνικά σχολεία καί προεκήρυξε την άνεξαρτησίαν τής «Δημοκρατίας τής Κορυτσάς».

Μετά την 'Ανακωχήν, συνεφωνήθη γενικώς ότι πάντα τά κατεχόμενα εδάφη τής 'Αλβανίας θά παρέμενον προσωρινώς ύπό την διοίκησιν τών χωρών εκείνων, αίτινες κατεϊχον τότε ταϋτα.

*
* *

Τοιαύτη ήτο ή κατάστασις, όταν αί έλληνικαί διεκδικήσεις [1] έξετέθησαν, την 3ην Φεβρουάριου 1919, προ τοϋ Συμβουλίου τών Δέκα ύπό τοϋ 'Ελευθερίου Βενιζέλου μετά τής γνωστής ικανότητάς του καί ευγλωττίας. Ό "Ελλην Πρωθυπουργός ύπεστήριξεν ότι έκ τής κτηθείσης πείρας είς τον τότε πόλεμον, οΰτε ό φυλετικός ούτε ό γλωσσικός οΰτε ό άνθρωπολογικός παράγων ήδύναντο νά ληφθοΰν κεχωρισμένως ώς βάσιμα στοιχεία καθορισμού τής έθνικότητος. Μόνον ή εθνική συνείδησις έπρεπε νά άποτελέση τον αποφασιστικόν παράγοντα. Ούτως οί Χριστιανοί τής Νοτίου 'Αλβανίας είχον πάντοτε παραμείνει προσκεκολλημένοι είς τήν Ελλάδα καί ήσθάνοντο ώς "Ελληνες. Ή Ελλάς, έσυνέχισεν ό Βενιζέλος, δεν έτρεφε διεκδίκησίν τινα επί τής Βορείου 'Αλβανίας. Τά βόρεια σύνορα τής περιοχής τής Βορείου 'Ηπείρου, ήν διεξεδίκει αυτή, ήκολούθουν γραμμήν διερχομένην έκ Χειμάρρας, βορείως τοϋ Τεπελενίου, δυτικώς τής Μοσχοπόλεως μέχρι τής λίμνης Πρέσπας.

Αt ώς άνω διεκδικήσεις παρεπέμφθησαν προς μελέτην είς τήν ύπό τήν προεδρίαν τοϋ Ζύλ Κάμπον Επιτροπήν έπί τών Ελληνικών 'Υποθέσεων, ήτις καί έτέθη άμέσως έπί τό έργον. 'Αλλά δέν έβράδυναν νά έκδηλωθοΰν αί δια-

1. **Miller, ϊνθ' άν. Τ. XIV, σελ. 187-191.**

φωνίαι μεταξύ των μελών της. Κατόπιν προσκλήσεως της Επιτροπής, ό Βενιζέλος, συνοδευόμενος ύπο τοϋ Ν. Πολίτου και τοϋ Ρωμάνου, άνέπτυξε, την 24ην Φεβρουάριου 1919, πώς ή θρησκεία ύπερίσχυε πάντων τών άλλων εθνολογικών στοιχείων, αποτελούσα τον αποφασιστικόν παράγοντα προκειμένου περί τοϋ καθορισμού της έθνικότητος. Παρεδέχθη ούτος ότι τα στατιστικά στοιχεία, άτινα είχε προσκομίσει, δεν ειχον έπιστημονικάς άξιώσεις, άλλ' ότι τοϋτο εΐχεν όλως δευτερεύουσαν σημασίαν. Την αυτήν ημέραν, έξέθεσεν ενώπιον τοϋ Συμβουλίου τών Δέκα τάς άλβανικάς διεκδικήσεις[1] ό Πρόεδρος της Προσωρινής Κυβερνήσεως τοϋ Δυρραχίου Τουρκάν Πασάς, δργανον τών 'Ιταλών, χωρίς να έπιτύχη άποτέλεσμά τι.

Την 30ήν Μαρτίου 1919, ή 'Επιτροπή υπέβαλε την έκθεσίν της [1 2] είς τό Άνώτατον Συμβούλιον, χωρίς νά προτείνη συγκεκριμένην λύσιν, καθ' όσον, λόγω της πείσμονος άντιστάσεως τοϋ ίταλοΰ άντιπροσώπου, κατέστη άδύνατος ή έπίτευξις συμφωνίας. 'Η ιταλική άντιπροσωπεία ένέμενεν είς τά σύνορα τοϋ Πρωτοκόλλου της Φλωρεντίας. 'Η άμερικανική άντιπροσωπεία δέν ύπεστήριξε τήν άποψιν ταύτην, άλλ' ούχί καί τήν ελληνικήν [3]· δέν άπεδέχετο ώς ικανοποιητικήν άπόδειξιν, ούτε τήν ιστορίαν τών τεταραγμένων ετών 1913-1914, οΰτε καί τάς μαρτυρίας τών διϊσταμένων μερών είς τήν περιοχήν νοτιοδυτικώς τοϋ 'Αώου ή πλειοψηφία τοϋ πληθυσμού έφαίνετο νά είναι έλληνική τόσον ώς προς τά αισθήματα όσον καί ώς προς τάς πολιτικάς τάσεις· είς τήν περιοχήν νοτιοανατολικώς τοϋ 'Αώου, ή μεγίστη πλειοψηφία τών κατοίκων ήτο άλβανική, τόσον άπό άπόψεως γλώσσης όσον καί άπό άπόψεως θρησκείας. "Οθεν, βάσει τών συμπερασμάτων της άμερικανικής άντιπροσωπείας, στηριχθέντων επί εκθέσεων παρατηρητών ένισχυομένων διά τών διαθεσίμων στατιστικών, προετείνετο όπως ή κοιλάς τοϋ Δρίνου μετά τής Χειμάρρας καί τοϋ Άργυροκάστρου δοθή είς τήν Ελλάδα, ή δέ τής Κορυτσάς-Πρεμετής είς τήν 'Αλβανίαν. Τέλος, αί άντιπροσωπεΐαι Γαλλίας καί Μ. Βρεταννίας προέτεινον περίπου τήν ύπό τοϋ Βενιζέλου ζητηθεΐσαν συνοριακήν γραμμήν. Ώς άναφέρεται είς τήν σχετικήν περικοπήν τής έκθέσεώς των, αί δύο άντιπροσωπεΐαι έκρινον ότι «τά υπάρχοντα στατιστικά στοιχεία πα ο ειχον άσήμαντον πρακτικήν βάσιν ώς πρός τάς επιθυμίας τών ενδιαφερομένων πληθυσμών. Παρόμοιαι στατιστικαί ήδύναντο νά βασισθοΰν μόνον επί τών κριτηρίων τής θρησκείας ή τής γλώσσης· τό πρώτον άπέβαινεν είς βάρος τών 'Αλβανών, τό δεύτερον είς βάρος τών Ελλήνων.................... 'Η έξέλιξις τών γεγονότων είς τήν Νότιον 'Αλβανίαν άπό τής διαχαράξεως τών συνόρων τοϋ 1913, τείνει

1. Miller, *Μ'* άν. Τ. XV, σελ. 39-46.
2. Miller, Τ. XX.
3. Driault-Lh6ritier, ένθ. άν. Τ. V, σελ. 348.

νά άποδείξη δτι ΰπήρξεν αΰτη άπαράδεκτος εις λίαν σημαντικά στοιχεία των έν λόγω περιοχών. Συγχρόνως, ένεποίησαν έντύπωσιν είς τάς δύο άντιπροσωπείας τά επιχειρήματα των κυρίων Βενιζέλου καί Καραπάνου έν σχέσει προς τα υπέρ της Ελλάδος αισθήματα του μεγίστου μέρους του πληθυσμού καί τήν οικονομικήν έξάρτησιν της περιοχής τής Κορυτσας έκ τής κυρίας δδοϋ, ήτις άγει εις 'Αγίους Σαράντα».

Τήν στάσιν τής 'Ιταλίας, ήν ό Νίκολσον [1], κατακρίνων δριμέως, άποκαλεϊ «παράλογον, έξοργιστικήν καί παράξενου», ή θέλησε νά κάμψη ό Βενιζέλος, συνάψας, ώς ήδη άνεφέρθη [1 2], τήν μετά τοϋ Τιττόνι μυστικήν Συμφωνίαν τής 29ης 'Ιουλίου 1919. Δυνάμει των άρθρων 1 καί 2 αυτής, ή 'Ιταλία, έναντι ανταλλαγμάτων καί ύπό ώρισμένους όρους, άνελάμβανε νά υποστήριξή είς τήν Συνδιάσκεψιν τής Ειρήνης τάς επί τής Βορείου 'Ηπείρου έλληνικάς διεκδικήσεις.

*

* *

Ούχ ήττον, τό 'Αλβανικόν Ζήτημα είχε συνδεθή προς τό Άδριατικόν[3], μέ μοιραίου έπακόλουθον νά άναβληθή ή λύσις αύτοΰ καθ' δλον τό 1919.

Τήν 13ην 'Ιανουάριου 1920, κατόπιν σχετικής προσκλήσεως, προσήλθεν ενώπιον τοϋ Άνωτάτου Συμβουλίου ό Βενιζέλος. Τό Συμβούλιου ήσχολεΐτο τότε μέ τό Άδριατικόν Ζήτημα, είς τό όποιον είχε περιληφθή καί ό καθορισμός των συνόρων τής 'Αλβανίας προς τήν Γιουγκοσλαυίαν καί τήν Ελλάδα, έν σχέσει δέ μέ τά έλληνοαλβανικά σύνορα έκλήθη τήν ημέραν έκείνην νά έκθέση τάς άπόψεις του ό Έλλην Πρωθυπουργός.

'Απευθυνόμενος προς τον Βενιζέλον, ό Κλεμανσώ ήρώτησεν: «Παρακαλώ, τί διεκδικήσεις έχετε έπί τής 'Αλβανίας; Έλπίζομεν νά καταλήξωμεν είς άμεσον συμφωνίαν καί διά τον λόγον τούτον σάς προσεκαλέσαμεν ένταϋθα». 'Ο Βενιζέλος άπήντησεν δτι, κατά τήν γνώμην του, δέν θάάνέκυπτε πλέον μεγάλη δυσχέρεια διά τήν έπίτευξιν συμφωνίας, έν συνεχεία δέ δτι, ώς προς τήν μεθοριακήν γραμμήν, άπεδέχετο τήν «μετά τοϋ κυρίου Τιττόνι συμφωνηθεΐσαν». Είς δύο έξ άφορμής τής άπαντήσεως ταύτης έρωτήσεις του Προέδρου τοϋ Συμβουλίου, ό παρακαθήμενος 'Ιταλός Πρωθυπουργός Νίττι άπεκρίθη

1. **«Peacemaking» 1919, London 1934.**
2. Βλ. σελ. 149.
3. Συνεδρίασις της 4ης Μαρτίου 1919 της έπί των Ελληνικών Υποθέσεων Επιτροπής : «Ντε Μαρτίνο (Ιταλός άντιπρόσωπος) .... 'Επανερχόμενος είς τό άρθρον 7 της Συνθήκης τοϋ Λονδίνου, έχω νά παρατηρήσω δτι πάσαι αϊ διατάξεις περί 'Αλβανίας έξαρτώνται έκ τοϋ ορού καθ' δν ή 'Ιταλία θά έπετύγχανεν ίκανοποίησιν των εθνικών της διεκδικήσεων είς τήν 'Άνω Άδριατικήν. Ούτω δέν θά ήδυνάμεθα νά είσέλθωμεν είς τήν έξέτασιν τοϋ άρθρου τούτου, πριν ή έκπληρωθή ό ανωτέρω δρος».

λίαν έπιφυλακτικώς, τονίσας δτι τδ ζήτημα ήτο πολύπλοκον, δτι *έπρεπε* να έξετάση τήν μεθόριον, ώς είχε χαραχθή τελικώς αυτή, καί δτι, πάντως, ύπήρχον ώρισμένοι δροι προς έκπλήρωσιν. Κατόπιν δηλώσεως του Βενιζέλου δτι «εϊχεν έπέλθει συμφωνία έφ’ δλων των ενδιαφερόντων τάς δύο χώρας ζητημάτων», ό Κλεμανσώ έκλεισε τήν συζήτησιν με την διαπίστωσιν: «Λοιπόν, εϊμεθα σύμφωνοι».

Κατά συνέπειαν, έπήλθε σύμπτωσις γνωμών των τριών Μεγάλων Δυνάμεων ώς προς τήν παραχώρησιν τής Βορείου ’Ηπείρου εις τήν Ελλάδα, με σύνορα τά συμφωνηθέντα διά τής Συμφωνίας Βενιζέλου-Τιττόνι.

’Αλλά, διά τήν υπό τής Ελλάδος προσάρτησιν των βορειοηπειρωτικών εδαφών, ή άνωτέρω άπόφασις θά άπετέλει οριστικόν καί έκτελεστόν τίτλον, μόνον εάν διετυπώνετο εις Συνθήκην, προερχομένην εκ τής Συνδιασκέψεως Ειρήνης [1]. Ή περί τής Βορείου ’Ηπείρου Συμφωνία άπετέλει μέρος γενικωτέρας τοιαύτης έφ’ δλων των έπιμάχων σημείων τού Άδριατικού προβλήματος, έξ ού καί συνεδέθη μέ τήν λύσιν τού τελευταίου ή εις τήν Ελλάδα έπιδίκασις τών βορειοηπειρωτικών εδαφών. Ή άποψις καθ’ ήν ή υπογραφή τής Συνθήκης τού Ραπάλλο (12.11 . 1920) έκαμε εκτελεστήν τήν περί τής Βορείου ’Ηπείρου συμφωνίαν τής 13ης ’Ιανουάριου[1 2], δεν εύσταθεΐ. Πράγματι, ή διμερής αυτή Συνθήκη, λύσασα τάς ίταλογιουγκοσλαυϊκάς διαφοράς εν σχέσει προς τήν Άδριατικήν, δεν ήσχολήθη μέ τά σύνορα τής ’Αλβανίας, έξ οδ καί ούδεμίαν θά έπρεπε νά έχη άποφασιστικήν επί τού Βορειοηπειρωτικού έπίδρασιν[3].

*
* *

Τήν 17ην Μαΐου 1920, ή Ελλάς υπέγραψε μετά τής ’Αλβανικής Κυβερνήσεως προσωρινήν Συμφωνίαν, γνωστήν ώς Πρωτόκολλον τής Καπιστίτσης. "Ηδη κατ’ ’Ιανουάριον, ή ίταλόφιλος Κυβέρνησις τού Δυρραχίου ειχεν άνατραπή υπό «’Εθνικού Συνεδρίου», δπερ διώρισε «Συμβούλιον Άντιβασιλείας», έγκατασταθέν εις Τίρανα. Ή άντιϊταλική έξέγερσις έπεξετείνετο, τών ’Ιταλών άναγκασθέντων νά έκκενώσουν τήν περιοχήν του [9]Αργυροκάστρου, έπρόκειτο δέ νά όλοκληρωθή τήν 16ην Μαΐου καί ή έκκένωσις τής Κορυτσάς παρά τών Γάλλων. Φυσικόν λοιπόν ήτο δπως τά ούσιαστικώς κατακυρωθέντα εις τήν Ελλάδα εδάφη ταύτα καταληφθούν υπό τών Ελλήνων, άπεστάλη δέ προς τούτο Ταξιαρχία υπό τον στρατηγόν Τρικούπην, δστις δμως διετάχθη νά άνακόψη τήν προς Κορυτσάν πορείαν καί νά ύπογράψη τό προαναφερθέν Πρωτόκολλον, προς άποφυγήν, κατά τήν μάλλον εύλογοφανή άποψιν, συγκρού-

1. **Σ α κ ε λ λ α ρ ο π ο ύ λ ο υ , ένθ’ άν. σελ. 378.**
2. **Κ. Ρ έ ν τ η , Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, σελ. 2.**
3. **Σ α κ ε λ λ α ρ ο π ο ύ λ ο υ , ένθ’ άν. σελ. 381.**

σεως μετά των 'Αλβανών, καθ' δν χρόνον ή Ελλάς εύρίσκετο περιπεπλεγμένη εις την μικρασιατικήν έκστρατείαν. Συμφώνως προς τό Πρωτόκολλον της Καπιστίτσης, ή Βόρειος ^Ηπειρος δεν θά κατελαμβάνετο άκόμηύπό των ελληνικών στρατευμάτων, έξαιρέσει τής περιοχής τής Κορυτσάς. Τά δύο Συμβαλλόμενα Μέρη άνελάμβανον, έν τούτοις, την ύποχρέωσιν «δπως συμμορφωθούν προς τήν άπόφασιν τής Συνδιασκέψεως, ήτις θά καθώριζεν όριστικώς την μεθοριακήν γραμμήν »[1].

*
* *

Συν τώ χρόνω δμως ή έξογκουμένη άλβανική άντίδρασις ήγαγε τήν 'Ιταλίαν εις έγκατάλειψιν τών άρχικών έπΐ τής Αλβανίας βλέψεών της. Ένώ, υπό τήν σοσιαλιστικήν πίεσιν καί τήν επικρατούσαν χαώδη κατάστασιν έν τή Χώρα των, οί 'Ιταλοί άρχίζουν νά εκκενώνουν τήν ταραχώδη 'Αλβανίαν, ή έξέγερσις τών 'Αλβανών άναπτύσσεται ταχέως εναντίον των* κατ' 'Ιούνιον 1920, ή φρουρά τής Αυλώνος πολιορκεΐται, οί δέ 'Ιταλοί στρατιώται μέ κλονισθέν ήθικόν δεν ζητούν παρά νά έγκαταλείψουν τήν άφιλόξενον καί έλονοσιοπαθή χώραν, συγχρόνως δέ στασιάζουν έν Άνκόνα ένισχύσεις ας θέλει νά άποστείλη ή μητρόπολις. Προς τούτοις, ή μή ίκανοποίησις τών ιταλικών διεκδικήσεων έπί τού Άδριατικοΰ, κυρίως λόγω τής άντιδράσεως τού Προέδρου Ούιλσων, παρέσχεν εις τον Σφόρτσα πρόσχημα προς καταγγελίαν τής Συμφωνίας Βενιζέλου-Τιττόνι, βάσει τού άρθρου 7 αυτής[1] [2]. *Έκτοτε ή ικανοποιητική λύσις τού Βορειοηπειρωτικού προσέκρουσεν ούχί πλέον εις τάς ύπούλους καί παρελκυστικάς άντιδράσεις, ως μέχρι τότε, άλλ' εις τήν άπροκάλυπτον άντίθεσιν τών 'Ιταλών, έφ* δσον, δι' έσωτερικούς λόγους, ή 'Ιταλία δέν ήδύνατο νά συνέχιση τήν μέχρι τότε πολιτικήν τών στρατιωτικών περιπετειών. [4]Η Κυβέρνησις Τζιολίττι, λαμβάνουσα ριζικήν άπόφασιν, υπέγραψεν έν Τιράνοις, τήν 2αν Αύγούστου 1920, συμφωνίαν φιλίας μετά τών'Αλβανών: Ή 'Ιταλία άναγνωρίζει τήν Κυβέρνησιν τών Τιράνων καί δηλοΐ δτι είναι έτοιμος νά άποχωρήση έξ 'Αλβανίας, διατηρούσα μόνον τήν νήσον Σάσσωνα, τό «Άδριατικόν Γιβραλτάρ». Εις άντάλλαγμα, έξασφαλίζει ώρισμένα έμπορικά πλεονεκτήματα. Κατόπιν τής άναγκαστικής ταύτης στροφής τής πολιτικής της, ή 'Ιταλία έστρεψε τήν προσοχήν της εις τήν ύποστήριξιν τής άνεξαρτησίας καί τών διεκδικήσεων τής'Αλβανίας καί, κατά συνέπειαν, άντετάχθη συστηματικώς εις τάς έπί τής Βορείου'Ηπείρου έλληνικάς διεκδικήσεις,

1. L e o n M a c c a s , La Question Greco-Albanaise, Paris 1921, σελ. 180 έπ.

2. Βλ. σελ. 155-156.

καταστήσασα ούτως αδύνατον την ύπό τοϋ Άνωτάτου Συμβουλίου λήψιν ομοφώνου υπέρ της Ελλάδος άποφάσεως '.

*

* *

Κατά Δεκέμβριον 1920, ή 'Αλβανία, προτάσει της 'Ιταλίας, έγένετο δεκτή ώς μέλος της Κ.τ.Ε., ζητήσασα έν συνεχεία παρ' αυτής δπως προβή εις διακανονισμόν τοϋ έκκρεμοϋντος είσέτι ζητήματος τοϋ καθορισμού των συνόρων της. Πλήν δμως, ή Κ.τ.Ε. έκηρύχθη αναρμόδιος, υίοθετήσασα όμοφώνως την άποψιν τοϋ Ελληνος άντιπροσώπου Φραγκούλη, καί παρέπεμψε τό ζήτημα εις την Πρεσβευτικήν Διάσκεψιν, δπου, φυσικά, ή' Ιταλία διέρρηξε τα ΐμάτιά της προς ύποστήριξιν των άλβανικών απόψεων.

Ή Ελληνική Κυβέρνησις προέβαλε τό δεδικασμένον, έπικαλεσθεΐσα τήν άπόφασιν της 13ης 'Ιανουάριου 1920, άλλα τοΰτο δεν έγένετο δεκτόν ΰπό διαφόρους προφάσεις, ώς επίσης αίτησις τοϋ ελληνος άντιπροσώπου Φραγκούλη δπως άκουσθοΰν καί αί απόψεις της Ελλάδος, ώς εΐχε συμβή προηγουμένως εις τήν Συνδιάσκεψιν της Ειρήνης. Τήν 29ην 'Ιουνίου 1921 ή Πρεσβευτική Συνδιάσκεψις έπεράτωσε τό εργον της άνευ αποτελέσματος, καθ' δσον, λόγω της έκδηλωθείσης άσυμφωνίας, τα μέλη αύτης έζήτησαν οδηγίας παρά των Κυβερνήσεών των.

Πράγματι, ό μέν Ιταλός άντιπρόσωπος ένέμεινεν εις τό Πρωτόκολλον της Φλωρεντίας, ό δέ άγγλος θά ύπερημύνετο της ελληνικής άπόψεως, έάν ύπεστηρίζετο ύπό τοϋ γάλλου συναδέλφου του[1] [2]. Τελικώς, ΰπεχώρησεν ή 'Αγγλική Κυβέρνησις καί κατόπιν τούτου ή Πρεσβευτική Συνδιάσκεψις των Παρισίων ώρισε τά έλληνοαλβανικά σύνορα συμφώνως προς τήν γραμμήν τοϋ Πρωτοκόλλου τής Φλωρεντίας, «λαβοΰσα ύπ' δψιν δτι ή νότιος μεθόριος τής 'Αλβανίας είχεν όρισθή έπί τόπου ύπό συνοριακής έπιτροπής, ήτις συνέταξε τό Πρωτόκολλον τής Φλωρεντίας τής 17ης Δεκεμβρίου 1913».

'Η Ελληνική Κυβέρνησις εσπευσε νά διατυπώση επιφυλάξεις διά τήν μονομερή ταύτην άπόφασιν, ληφθεϊσαν άνευ τής συμμετοχής των 'Ηνωμένων Πολιτειών καί άνευ τής συγκαταθέσεως των κυρίως ενδιαφερομένων χωρών (Ελλάδος καί Γιουγκοσλαυίας), αίτινες μάλιστα ουδέ καν έκλήθησαν διά νά άναπτύξουν τάς απόψεις των.

Τήν ιδίαν ήμέραν τής αποφάσεως τής Πρεσβευτικής Συνδιασκέψεως, άποτελεσάσης άναμφισβήτητον επιτυχίαν τής Ιταλικής διπλωματίας, ύπεγράφετο έν Παρισίοις σημαντική δήλωσις ύπό τών Κυβερνήσεων Γαλλίας, Μ. Βρεταννίας, Ιταλίας καί 'Ιαπωνίας. Διά τής πράξεως ταύτης άνεγνωρίζοντο

1. **P i p i n e l l i s , ένθ' άν. σελ. 74.**
2. **D r i a u l t-L h e r i t i e r, ένθ' άν. Τ. Υ, σελ. 399.**

καί έτονίζοντο τά ζωτικά συμφέροντα της 'Ιταλίας εις την 'Αλβανίαν, έδηλοΰτο δέ δτι, έν περιπτώσει έκκλήσεως της 'Αλβανίας προς την Κ.τ.Ε. διά την παροχήν βοήθειας προς διατήρησιν της εδαφικής της άκεραιότητος, οι άντιπρόσωποι των Τεσσάρων Μ. Δυνάμεων θά συνίστων εις τό Συμβούλιον τής Κ.τ.Ε. δπως «άνατεθή εις την 'Ιταλίαν ή άποκατάστασις των αλβανικών συνόρων». Ουτω, διά τής άνωτέρω δηλώσεως, ήτις παρεβίαζε τάς άρχάς τής Κ.τ.Ε.[1], έξεκαθαρίζετο τδ πεδίον διά την εις τδ μέλλον ολοσχερή υποταγήν τής 'Αλβανίας εις τήν 'Ιταλίαν, χρησιμοποιούσαν τήν μικράν χώραν ώς προγεφύρωμα πρδς πραγματοποίησιν των εις τδν βαλκανικδν χώρον μεγαλεπηβόλων επεκτατικών σχεδίίον της.

*
* *

Ή προρρηθεΐσα άπόφασις τής Πρεσβευτικής Διασκέψεως άπδ 9ης Νοεμβρίου περιελάμβανεν ωσαύτως τήν σύστασιν τετραμελούς επιτροπής διαχαράξεως τών νοτίων καί άνατολικών συνόρων τής 'Αλβανίας. Πράγματι, ή επιτροπή αΰτη, μεταβάσα επί τόπου, έχάραξε τήν έλληνοαλβανικήν μεθόριον, βάσει τού Πρωτοκόλλου τής Φλωρεντίας τού 1913, τά άποτελέσματα δέ τής εργασίας αυτής περιελήφθησαν εις νεώτερον Πρωτόκολλον άπδ 27ης 'Ιανουάριου 1925, υπογραφέν έν τή αυτή πόλει ύπδ τών Γαλλίας,'Αγγλίας καί Ιταλίας.

*Εν τώ μεταξύ, ή ύπδ τής Πρεσβευτικής Συνδιασκέψεως άποφασισθεΐσα διαχάραξις τών άλβανικών συνόρων προεκάλεσεν έπεισόδιον, δυνάμενον νά θεωρηθή ώς μία τών πρώτων δοκιμασιών τού μεταπολεμικού συστήματος.

Τήν 27ην Αύγούστου 1923, έδολοφονήθη ύπ' άγνώστων δ επί κεφαλής τής ιταλικής άντιπροσωπείας εις τήν έπιτροπήν διαχαράξεως τών συνόρων στρατηγός Τελλίνι μετά τής ακολουθίας του, τά δέ πτώματά των άνευρέθησαν πλησίον τής Κακαβιάς, ήτοι εγγύτατα τού αλβανικού έδάφους. Τήν μεθεπομένην, ό Μουσσολίνι άπηύθυνε τελεσιγραφικήν διακοίνωσιν πρδς τήν Ελληνικήν Κυβέρνησιν, δι' ής ήξίου δπως εντός εικοσιτετραώρου ικανοποιηθούν ώρισμένα αιτήματα, επτά τδν άριθμόν. Τδ τελεσίγραφον υπενθύμιζε γενικώς τδ ύπδ τής Αύστρουγγαρίας έπιδοθέν εις τήν Σερβίαν τώ 1914, μετά τήν δολοφονίαν έν Σεραγέβω τού Διαδόχου τού Θρόνου τών 'Αψβούργων. Ώς τότε ή σέρβική άπάντησις, ουτω καί νύν ή τής Ελλάδος ύπήρξε λίαν συνδιαλλακτική, τοσούτω μάλλον καθ' δσον, πλήν τού γεγονότος δτι τά σώματα τών δολοφονηθέντων εύρέθησαν έπί έλληνικού έδάφους, ούδεμία εύθύνη ήδύνατο νά άποδοθή εις τήν Ελληνικήν Κυβέρνησιν διά τδ έγκλημα. Τώ 6ντι, ή Έλ-

1. Βλ. «Institute of International Affairs Journal», May 1927, άρθρον του Wickham Steed.

λάς άπεδέχετο τούς τέσσαρας δρους τού τελεσιγράφου, ούχί δέ καί τούς υπολοίπους τρεις, δηλώσασα δτι θά προσέφευγεν εις την Κ.τ.Ε., ώς θίγοντας τα κυριαρχικά αύτής δικαιώματα. Εις άπάντησιν, δ Μουσσολίνι άπέστειλε ναυτικήν μοίραν εις τον λιμένα τής Κερκύρας, ήτις προέβη, τήν 31ην Αύγούστου, εις τήν κατάληψιν διά τής βίας τής νήσου, μετά βομβαρδισμόν τής πόλεως, προκαλέσαντα θύματα μεταξύ των άτυχων Ελλήνων καί Αρμενίων προσφύγων, οίτινες εϊχον έγκατασταθή εις τδ παλαιόν φρούριον τής Κερκύρας.

Τήν Ιην Σεπτεμβρίου άπεστάλησαν δύο διακοινώσεις, μία έκ μέρους τής Ελληνικής Κυβερνήσεως προς τδ Συμβούλιον τής Κ.τ.Ε., αίτουμένης βάσει των άρθρων 10, 12, καί 15 τού Καταστατικού Χάρτου, δπως έπιληφθή τούτο τής έκ τού επεισοδίου τής Κακαβιάς άναφυείσης διαφοράς καί έπισυρούσης τήν προσοχήν του έπί τού ιταλικού τελεσιγράφου, άλλ’ ουχί καί έπί τού βομβαρδισμού τής Κερκύρας, καί έτέρα ύπδ τής Πρεσβευτικής Συνδιασκέψεως πρδς τήν Ελλάδα, διαμαρτυρομένης διά τδ διαπραχθέν έγκλημα, άξιούσης τήν άνευ χρονοτριβής διενέργειαν αυστηρών άνακρίσεων πρδς άνακάλυψιν των ένοχων καί έπιφυλασσομένης διά τήν έπιβολήν των άναγκαίων έπανορθώσεων.

Άπαντώσα, τήν 2αν Σεπτεμβρίου, εις τήν διακοίνωσιν τής Πρεσβευτικής Συνδιασκέψεως, ή Ελληνική Κυβέρνησις δεν ήρκέσθη εις τήν άνασκευήν των εις βάρος της κατηγοριών, άλλ[5] έζήτησεν έπί πλέον τήν σύστασιν τριμελούς έπιτροπής ίνα διενεργήση έρεύνας πρδς καταλογισμδν τών εύθυνών, άποδεχθεισα με ποιάν τινα έπιπολαιότητα τάς έπανορθώσεις, ας θά καθώριζεν ή Πρεσβευτική Συνδιάσκεψις, έν ή περιπτώσει άπεδεικνύετο ή εύθύνη τής Ελλάδος. Τούτο άπετέλεσε διπλωματικδν σφάλμα, τού οποίου έπωφελήθη ή Ιταλική Κυβέρνησις, ώς θά ’ίδωμεν περαιτέρω, διά νά άρνηθή τήν άρμοδιότητα τής Κ.τ.Ε., έπιμείνασα όπως τού θέματος έπιληφθή άποκλειστικώς ή Πρεσβευτική Διάσκεψις, προεξοφλουμένης τοιουτοτρόπως τής εύνοικής

μελών της καί ήδύνατο εύκολώτερον νά έπηρεάση τάς άποφάσεις. Τούθ’ δπερ καί έγένετυ : Τήν 8ην Σεπτεμβρίου, ή Πρεσβευτική άνεκοίνωσε τήν άπόφασίν της δπως ή Ελλάς συμμορφωθή πρδς τδ ίταλικδν τελεσίγραφον[1]. Εις έκτέλεσιν τής έν λόγω άποφάσεως, ό διοικητής τού Σώματος Στρατού ’Αθηνών έπεσκέφθη, τήν 18ην Σεπτεμβρίου, τάς Πρεσβείας Μ. Βρεταννίας, Γαλλίας καί Τταλίας καί έξέφρασε τήν λύπην του διά τήν δολοφονίαν τήν

1. ((Ή Πρεσβευτική άπεδέχθη κατ’ ούσίαν τάς ίταλικάς άπαιτήσεις», έδήλου ό Μουσ-
σολίνι εις λόγον του ένώπιον τής Γερουσίας τήν 16.11.1923* βλ. Scritti e Discorsi,

επαύριον έψάλη έπιμνημόσυνος δέησις εις τον καθολικόν ναόν Αθηνών, παρισταμένων δλων των μελών της Ελληνικής Κυβερνήσεως, καί την πρωίαν τής ίδιας ημέρας κατέπλευσεν εις Φάληρον μοίρα τού ιταλικού στόλου μεθ’ ενός γαλλικού καί ενός άγγλικού καταδρομικού, τάς σημαίας τών όποιων έχαιρέτησε διά κανονιοβολισμών ό ελληνικός στόλος καί τέλος, αύθημερόν, μετεφέρθησαν εις Πρέβεζαν καί έκεΐθεν εις ιταλικόν πολεμικόν αί σοροί τών θυμάτων, τού ελληνικού στόλου άπονέμοντος τάς τιμάς. Μεταξύ άλλων, ή προαναφερθεΐσα άπόφασις προέβλεπε καί την σύστασιν τετραμελούς άνακριτικής έπιτροπής, ινα έλέγξη τάς υπό τής Ελληνικής Κυβερνήσεως διεξαγομένας άνακρίσεις, ούχ ήττον, πριν ή ύποβληθή ή οριστική έκθεσις τής τελευταίας καί λήξη ή προθεσμία, ήτις είχε ταχθή ύπο τής Πρεσβευτικής διά την περάτωσιν τών υπό τής Ελληνικής Κυβερνήσεως διενεργουμένων άνακρίσεων, ή Πρεσβευτική έξέδωσε τήν 26ην Σεπτεμβρίου άπόφασιν, δι’ ής τό ζήτημα έθεωρεΐτο ως λήξαν καί κατεδικάζετο τελεσιδίκως ή Ελλάς ως άποτυχούσα νά συλλάβη καί τιμωρήση τούς ένοχους, δπως πληρώση εις τήν ’Ιταλίαν άποζημίωσιν πεντήκοντα εκατομμυρίων λιρεττών, τά όποια εΐχον ήδη κατατεθή ύπ’ αυτής, κατ' έφαρμογήν τής άποφάσεως τής 8ης Σεπτεμβρίου, ως έγγύησις διά τήν περίπτωσιν καθ’ ήν τό Διεθνές Δικαστήριον τής Χάγης ήθελεν έπιδικάσει άποζημίωσιν εις βάρος της. ’Επί πλέον, άνεγνωρίζετο εις τήν ’Ιταλίαν τό δικαίωμα δπως ζητήση άποζημίωσιν διά τά έξοδα κατοχής τής Κερκύρας, καταρρακουμένου τοιουτοτρόπως τού Διεθνούς Δικαίου καί καταφερομένου δεινού πλήγματος κατά τής διεθνούς ήθικής καί γενικώτερον τών διεθνών σχέσεων. Ή λύσις αυτή ίσοδυνάμει προς πληρωμήν τού έπιδρομέως δπως έκκενώση τήν Κέρκυραν καί, κατά συνέπειαν, ουδόλως ήτο ένδεδειγμένη δπως άποθαρρύνη τήν εις τό μέλλον έπανάληψιν παρομοίων συμβάντος. Ή άπόφασις τής Πρεσβευτικής άπετέλει συμβιβασμόν μεταξύ τών τριών Μ. Δυνάμεων εις βάρος τής Ελλάδος, προς διάσωσιν τού γοήτρου τού Μουσσολίνι. Ή εκ μέρους τής Μ. Βρεταννίας καί τής Γαλλίας έπιδειχθεΐσα ύποχωρητικότης ώφείλετο εις εσωτερικούς λόγους, τούτέστιν, ή μεν τότε ’Αγγλική Κυβέρνησις ήτο δλως άσταθής, έτι δέ άντεμετώπιζεν όξεΐαν οικονομικήν κρίσιν, ή δέ Γαλλική ήτο άπερροφημένη μέ τό ζήτημα τής καταλήψεως τού Ρούρ, άλλ’ έπίσης καί μέ τάς μεγάλας οίκονομικάς δυσχερείας, τάς όποιας διήρχετο ή χώρα.

Ώς ήδη άνέφερα, ή Ελληνική Κυβέρνησις διά τής άπό 1ης Σεπτεμβρίου διακοινώσεώς της είχε ζητήσει δπως τό Συμβούλιον τής Κ.τ.Ε. έπιληφθή τής έλληνοϊταλικής διαφοράς, ήτις είχε προκόψει έκ τής δολοφονίας τού Τελλίνι καί τής άκολουθίας του. Ό Ιταλός άντιπρόσωπος Σαλάνδρα, έκτελών

κατηγορηματικάς οδηγίας της Φασιστικής Κυβερνήσεως \ επειδή έφοβεΐτο δυσμενή έκβασιν έκ της συζητήσεως εις το διεθνές βήμα [1 2], ήρνήθη οίανδήποτε άρμοδιότητα εις την Κ.τ.Ε., τονίσας συνάμα δτι ή χώρα του άνεγνώριζε τοιαύτην μόνον εις την Πρεσβευτικήν Συνδιάσκεψιν, έπιφορτισμένην με την έκτέλεσιν των Συνθηκών Ειρήνης. Ό "Ελλην άντιπρόσωπος Ν. Πολίτης διέπραξε τότε εν μοιραΐον λάθος[3]: Άπεδέχθη την συναρμοδιότητα τής Πρεσβευτικής, καθ' δσον προέτεινε, μεταξύ άλλων, δπως τδ Συμβούλιον υπόδειξη ουδετέρους μέ εργον την έποπτείαν των ύπο τής Ελληνικής Κυβερνήσεως διενεργουμένων άνακρίσεων καί την συμμετοχήν εις την άνακριτικήν επιτροπήν τής Πρεσβευτικής. Έπί πλέον, άνεγνώρισεν οδτος τήν χώραν υπεύθυνον καταβολής άποζημιώσεως, διότι προέτεινεν δπως τδ Συμβούλιον άποδεχθή τήν άπδ τής Ελλάδος κατάθεσιν έν Ελβετία 50 έκατομ. λιρεττών ώς έγγύησιν διά τήν ένδεχομένην πληρωμήν άποζημιώσεως.

Κατ' άκολουθίαν, το Συμβούλιον, λαμβάνον ωσαύτως υπ* δψιν άπειλήν τού Μουσσολίνι δτι θά κατελάμβανεν επ' άόριστον τήν Κέρκυραν, εάν έπενέβαινεν ή Κ.τ.Ε.[4], άπηύθυνε, τήν 6ην Σεπτεμβρίου, επιστολήν πρδς τήν Πρεσβευτικήν, παροτρύνον ταύτην δπως έξεύρη λύσιν τής διαφοράς, άλλ' έπιφυλασσόμενον ώς προς τήν ίδιαν αύτού άρμοδιότητα δπως έπιληφθή τού ζητήματος.

Καίτοι το Συμβούλιον τής Κ.τ.Ε. ουδέποτε ήσχολήθη ούσιαστικώς μέ τήν έλληνοϊταλικήν διαφοράν, ή μή δήλωσις άναρμοδιότητος αύτού έν προκειμένω παρέσχεν εις τήν Μ. Βρεταννίαν καί τήν Γαλλίαν τήν δυνατότητα δπως έξαναγκάσουν τον Μουσσολίνι να έκκενώση τήν Κέρκυραν [5]. Ή έκκένωσις έπραγματοποιήθη τήν 27ην Σεπτεμβρίου, ήτοι μετά πλήρη άποδοχήν των ιταλικών άξιώσεων.

1. «Διέταξα τήν έν Γενεύη Ιταλικήν Αντιπροσωπείαν δπως υποστήριξή τήν άποψιν της άναρμοδιότητος» έδήλου 6 Μουσσολίνι τήν 16.11.1923* βλ. Scritti e

2. R a f f a e l e G u a r r i g l i a , Ricordi, 1922-1946, Napoli 1950, σελ. 29.

3. Δ ά φ ν η , ένθ' άν. σελ. 98-99.

4. «Ή κοινωνία ούδέν είχε δικαίωμα νά έπέμβη εις ζήτημα άφορών τήν τιμήν τής 'Ιταλίας. Έάν τό Συμβούλιον έκηρύσσετο αρμόδιον, ή 'Ιταλία θά άπεχώρει τής Κ.τ.Ε. .... Θά παρέμενεν εις τήν Κέρκυραν, μέχρις δτου ή Ελλάς άποδεχθή τάς αξιώσεις τής

5. Κατ' άρχάς ό Μουσσολίνι έτρεφε τήν έλπίδα δτι θά ήδύνατο νά κατέχη τήν νήσον επ' άόριστον, άλλα συντόμως παρητήθη τής έλπίδος ταύτης, άντιληφθείς δτι

Ὁ βομβαρδισμός της Κερκύρας άπετέλεσε τήν πρώτην τής μακρας εκείνης σειράς επιδείξεων, δι* ών ό Μουσσολίνι ήθελε νά δώση νά έννοηθή ότι ή 'Ιταλία δεν έπρεπε νά θεωρήται πλέον ώς άμελητέος παράγων εις τάς ύποθέσεις της Ευρώπης [1], καί βτι τδ ζήτημα της Μεσογείου εΖχεν άνακτήσει την θέσιν του είς την ιταλικήν έξωτερικήν πολιτικήν άπετέλεσεν «εΰγλωττον άπόδειξιν τής νέας ένεργητικότητος ύφ' ής διεπνέετο αυτή»[1] [2]. 'Αλλά, κυρίως, έστρέφετο κατά τής Κ.τ.Ε.[3], ήν ό ιταλικός λαός, κατά τον Μουσσολίνι[4], έθεώρει ώς «νεκρόν, άκαδημαϊκόν, άνευ σημασίας τίνος οργανισμόν».

'Ως προσφυώς παρετηρήθη [5], «ή Κ.τ.Ε. συμπεριεφέρθη, καθ' όν τρόπον θά έπραττε πάντοτε είς τό μέλλον: ώς άνδρείκελον», πλήν δμως καί ό Μουσσολίνι έπλήριοσεν άκριβά, ώς άπεδείχθη έκ των υστέρων, την κατά τής Κερκύρας εγκληματικήν του ενέργειαν, καθ' δσον αυτή άπετέλεσεν βαρεϊαν υποθήκην έπί τής μελλοντικής του πολιτικής· τω οντι, «ή ΰπόθεσις τής Κερκύρας άπέφερεν είς τον Μουσσολίνι την φήμην τοΰ διεθνούς εμπρηστικού κινδύνου, ήτις, έκτοτε τον ήκολούθησε διαρκώς» [6].

1. Δ ά φ ν η , 8νθ' άν. σελ. 67.

2. «Κύριοι, δεν πρέπει νά νομίσητε δτι ή κατάληψις της Κερκύρας έγένετο μόνον πρός έξασφάλισιν ένεχύρου¯ έγένετο καί διά νά άνυψώση τό γόητρον της 'Ιταλίας». Λόγος τοΰ Μουσσολίνι της 16.11.1923' βλ. Scritti e Discorsi, σελ. 267.

3. S i l v a , ένθ' άν. σελ. 417.

4. Scritti e Discorsi, σελ. 269.

5. E. H a m b o c h , Italy Militant, σελ. 161.

6. M. M a c a r t n e y a n d P. C r e m o n a , Italy's Foreign and Colonial Policy 1914-1937, London 1938, T. VIII, σελ. 174.

ΚΕΦΑΑΑΙΟΝ ΙΘ' *

Η ΜΙΚΡΑ ΣΥΝΕΝΝΟΗΣΙΣ

Λόγοι άγαγόντες εις την σύστασιν της Μικράς Συνεννοήσεως. **Άπό-***πειραι τον Κάρολον προς άνάκτησιν τον Θρόνον. 'Η γαλλική πολιτική έναντι τής Μ. Συνεννοήσεως. 'Η Ιταλική πολιτική. 'Ο ρόλος τής Μικράς Συνεννοήσεως εις τά διεθνή πράγματα.*

Καθ' ον χρόνον αί νικήτριαι Μεγάλαι Δυνάμεις δεν παρέλειπον ευκαιρίαν διά νά εμφανίζουν, άνά πάσαν στιγμήν, ζωηράν εικόνα των διαφωνιών καί άντιζηλιών των, τρία κράτη ήλθον εις συνεννόησιν, προς σταθεροποίησιν τών έκ του διαμελισμοΰ της Αύστρουγγαρίας άποκομισθέντων κερδών. *Ητο φυσικόν νά άντιληφθοΰν ταΰτα δτι ύφίσταντο μεταξύ των κοινοί δεσμοί, έφ* δσον ειχον κοινόν άντίπαλον, την Ουγγαρίαν, μή άποδεχθεΐσαν τούς τρομερούς (ακρωτηριασμούς, τούς οποίους ύπέστη διά της Συνθήκης τού Τριανόν, καίέπιδιώκουσαν την άναθεώρησιν της Συνθήκης, εις βάρος καί τών τριών γειτόνων της, Τσεχοσλοβακίας, Ρουμανίας καί Γιουγκοσλαυΐας.

Όθεν, υπό την ώθησιν τού Έδουάρδου Μπένες, τότε 'Τπουργού τών Εξωτερικών τής Τσεχοσλοβακίας, δστις ύπήρξεν ό πραγματικός θιασώτης

·*Βιβλιογραφία:*

B. Machray, **The Struggle for the Danube and the Little Entente, London 1938.**
R. Machray, **The Little Entente, London 1928.**
M. Toscano, **L'Accordo revisionista Franco-Ungherese del 1920, εις «Politica», Gen. -Apr. 1943, σελ. 323-395.**
M. Toscano, **Le Origini della Piccola Intosa socondo i Documenti Ungheresi είς «Rassegna Italiana», Luglio 1941.**
E. Ben'es, **Le Pacte d'Organisation de la Petite Entente, Prague 1935.**
A. Mousset, **La Petite Entente, Paris 1923.**
A. M. Bettanini, **La Piccola Intesa, Milano 1933.**
Aurel Cosma, **La Petite Entente, Paris 1926.**
B. Saritch, **La Petite Entente Facteur de Paix en Europe, 1933.**
A. Ssreni, **Piccola Intesa, Intesa Balcanica e Intesa Baltica, Roma 1936.**
A. Tibal, **Histoire Diplomatique Gontemporaine (1919-1924), Paris 1933.**
Florin Codrescu, **La Petite Entente, Paris 1932, Τόμοι 2.**
J. 0. Crane, **The Little Entente, London 1931.**

της κινήσεως, ή κοινότης αυτή συμφερόντων ήγαγεν εις την σύστασήν της Μικρας Συνεννοήσεως, στρεφόμενης, κατ' αρχήν, εναντίον της Ούγγαρίας Α Κατά περίεργον σύμπτωσιν, ή άνωτέρω ονομασία έδόθη, τό πρώτον, υπό τής ουγγρικής εφημερίδας «Pesti Hirlap», είρωνικώς άντιπαραθεσάσης ταύτην προς την «Μεγάλην Συνεννόησιν», μετά τινας δε μήνας την ϊδιοποιήθη εις λόγον του ό Μπένες, καί έκτοτε καθιερώθη έπισήμως[1 2].

Πρώτη διπλωματική πράξις, ήτις έσημείωσε την συνεννόησιν των έν λόγω κρατών, ήτο ή μεταξύ Τσεχοσλοβακίας καί Γιουγκοσλαυΐας συναφθεΐσα έν Βελιγραδίω, την 4ην Αύγούστου 1920, Συμφωνία, προβλέπουσα ένοπλον σύμπραξιν μόνον εις την περίπτωσιν άπροκλήτου ουγγρικής έπιθέσεως. Ἤτοι, άπέβλεπεν αυτή εις διατήρησιν τής Συνθήκης τού Τριανόν, τών Συμβαλλομένων Μερών έγγυωμένων άμοιβαίως άλληλα καθ' οίασδήποτε ουγγρικής διεκδικήσεως.

*
* *

Ό πρώην αύτοκράτωρ τής Αυστρίας καί βασιλεύς τής Ούγγαρίας Κάρολος, καταφυγών εις Ελβετίαν, δεν είχε παραιτηθή τής ιδέας επαναφοράς του εις τον θρόνον, φαίνεται δε δτι είχε τύχει έν προκειμένω ένθαρρύνσεων έκ μέρους τής Γαλλικής Κυβερνήσεως[3]. Ούτως άπεπειράθη δίς νάπεριβληθή έκ νέου τό στέμμα τού 'Αγίου Στεφάνου. Άλλ' ή πρώτη άπόπειρατού Καρόλου προς άνάκτησιν τού θρόνου, κατά Μάρτιον 1921, άπέτυχεν ώς έκ τού δτι δεν ύπεστηρίχθη υπό τού Άντιβασιλέως Ναυάρχου Χόρτυ. Πράγματι, αίφνιδίως διεδόθη δτι ό Κάρολος είχε φθάσει εις την Βουδαπέστην* άμέσως οί Σύμμαχοι διεμαρτυρήθησαν έντόνως, ό δέ Ναύαρχος Χόρτυ, φοβηθείς δτι ή περιπέτεια θά άπέβαινεν εις βάρος τής χώρας, έπεισε τούτον νά έπιστρέψη εις Ελβετίαν. Ούχ ήττον, ή ναυαγήσασα έπιχείρησις έπέσπευσε την υπογραφήν τών υπολοίπων δύο διπλωματικών πράξεων, αιτινες, όμού μετά τής ήδη άναφερθείσης, άπετέλουν τάς βάσεις τής Μικρας Συνεννοήσεως: α) Συμφωνία μεταξύ Τσεχοσλοβακίας καί Ρουμανίας, ύπογραφεΐσα έν Βουκουρεστίω, τήν 23ην 'Απριλίου 1921, καί μή διαφέρουσα εις τάς γένικάς γραμμάς τής Συμφωνίας τού Βελιγραδιού τής 4ης Αύγούστου 1920* β) Ρουμανογιουγκοσλαυϊκή Συμφωνία, ύπογραφεΐσα έν Βελιγραδίω, τήν 7ην 'Ιουνίου 1921, ήτις, δμως, διέφερε τών προηγουμένων δύο, καθ' δσον δεν προέβλεπε μόνον τήν περίπτωσιν ούγγρικής άλλά καί βουλγαρικής έπιθέσεως. Ούτως έθεμελιώθη ή Μικρά Συνεννόησις, δταν δέ ό Κάρολος έπανέλαβε τήν

1. Βλ. πλείονα εις M a r i o T o s c a n o , Le Origini della Piccola Intesa secondo i Document! Qngheresi, εις «Rassegaa Italiana», Luglio 1941.

2. B e r r a , ένθ' άν. σελ. 90.

3. D u r o s e l l e , ένθ' άν. σελ. 37.

άπόπειράν του παλινορθώσεως, άφιχθείς αεροπορικώς εις Σοπρόν, τήν 20ήν ’Οκτωβρίου, μέ σκοπόν νά βαδίση κατά της Βουδαπέστης, τά τρία κράτη άνήγγειλον τήν πρόθεσίν των νά άντιταχθοΰν διά των οπλών. Καί ναι μέν δέν έχρειάσθη νά γίνη τοϋτο, καθ’ όσον ό ναύαρχος Χόρτυ συνέλαβε τον Κάρολον καί τον έξώρισεν κατ’ άπαίτησιν των Συμμάχων εις Μαδέραν, όπου καί άπέθανε πέντε μήνας βραδύτερον (1 ’Απριλίου 1922), άλλ’ ή Μικρά Συνεννόησις έσημείωσε τήν πρώτην της έπιτυχίαν, διότι ύπεχρέωσε τήν Ουγγαρίαν νά κηρύξη τούς 'Αψβούργους εκπτώτους τοϋ Θρόνου του 'Αγίου Στεφάνου. Τώ όντι, αί χώραι τής Μικράς Συνεννοήσεως έφοβοΰντο μήπως ή έπαναφορά είς τον θρόνον ενός 'Αψβούργου άποκαταστήση τήν Αύστροουγγρικήν ένωσιν καί άγάγη εις τήν ίδρυσιν Παραδουνάβιου Συνομοσπονδίας, άσυμβιβάστου οΰσης προς τά συμφέροντά των.

*
* *

'Ως είδομεν, ή σύστασις τής Μικρας Συνεννοήσεως δέν υπήρξε προϊόν ένεργειών Μεγάλης τίνος Δυνάμεως, άλλά θελήσεως των τριών Συμβαλλομένων Κρατών όπως άποτρέψουν τήν παλινόρθωσιν τών 'Αψβούργων καί διατηρήσουν τό ύπό τής Συνθήκης τοϋ Τριανόν έγκαθιδρυθέν εδαφικόν καθεστώς.

Άρχικώς, τήν άνοιξιν τοϋ 1920, ό Μιλλεράν, τότε Πρωθυπουργός καί 'Υπουργός τών ’Εξωτερικών, καί ό Μωρίς Παλαιολόγκ, Γενικός Γραμματεύς τοϋ 'Υπουργείου τών ’Εξωτερικών, διέκειντο εύμενώς διά τήν ϊδρυσιν Παραδουνάβιου Συνομοσπονδίας, έχούσης ως στήριγμα τήν Ουγγαρίαν, ως καί διά τήν άναθεώρησιν τών συνόρων τής τελευταίας, ώς ταΰτα καθωρίσθησαν ύπό τής Συνθήκης τοϋ Τριανόν. Τρις, δι’ επισήμων καί ανεπισήμων ενδιαμέσων, ακολούθως δέ, άπ’ εύθείας, ή Γαλλική Κυβέρνησις ύπεσχέθη τήν ύποστήριξίν της προς άνάκτησιν τών «άμιγώς ουγγρικών εδαφών», ύπό τον όρον όμως, ότι θά παρείχοντο είς γαλλικά οικονομικά συγκροτήματα ή μεγάλας έπιχειρήσεις οικονομικά οφέλη είς τούς ουγγρικούς συδηροδρόμους καί τήν ουγγρικήν Τράπεζαν Γενικής Πίστεως[1]. Σημειωθήτω ότι ή Μεγάλη Βρεταννία, άρχίσασα νά έκδηλώνη άνησυχίαν διά τήν αΰξουσαν γαλλικήν έπιρροήν καί φόβους μήπως ένθαρρύνη αΰτη άντιγερμανικάς συνεννοήσεις, άνεκοίνωσεν είς τήν Γαλλίαν ότι δέν θά έθεώρει έαυτήν δεσμευμένην έξ ένδεχομένων γαλλοουγγρικών συμφωνιών [2].

Πάντως, μετά τήν άντικατάστασιν τοϋ Παλαιολόγκ διά τοϋ Φιλίππου Μπερτελό, έγκατελείφθη ή μετά της Ουγγαρίας διαπραγμάτευσις, ώς έκ τής

1. R e n o u v i n , &/Θ’ άν. σελ. 281. Βλ. έπίσης M a r i o T o s c a n o , L’Accordo Revisionista Franco-Ungherese del 1920, είς «Politica» 1943.
2. B e r r a , £νθ’ άν. σελ. 95.

στενής φιλίας του νέου Γενικού Γραμματέως μετά του Μπένες καί γενικώς των ευνοϊκών του διαθέσεων έναντι τής Μικράς Συνενοήσεως. Άλλ[5] 6 Μπριάν, Πρόεδρος τής Κυβερνήσεως άπό του Ταναουαρίου 1921, διέκειτο εύμενώς διά την παλινόρθωσιν τών 'Αψβούργων, μή έπιθυμών νά άποκλείση την πιθανότητα συστάσεως Παραδουνάβιου Συνομοσπονδίας, οπότε ή παλαιά δυναστεία θά ήτο, κατ' αύτόν, τό μόνον κέντρον έλξεως, τό όποιον θά ήδύνατο νά συσπειρώση λαούς τοσούτον διαφέροντας μεταξύ των. Καί τούτο, προς άνέγερσιν προχώματος κατά τής γερμανικής έπεκτατικής πολιτικής, όπερ καί άπετέλει τον κύριον σκοπόν τής έν προκειμένω πολιτικής τού Μπριάν. Ούχ ήττον, μετά την δευτέραν άποτυχούσαν άπόπειραν τού Καρόλου, ή γαλλική πολιτική έγκατέλειψε τήν άβεβαίαν στάσιν της καί υιοθέτησε τήν διπλωματικήν ύποστήριξιν τής Μικράς Συνεννοήσεως, καταστάσης έκτοτε ενός τών βάθρων τού έν Εύρώπη συστήματος συμμαχιών τής Γαλλίας έν τή έπιδιώξει συμπληρώσεως τού κλοιού, δν ήθελε νά δημιουργήση πέριξ τής Γερμανίας.

Συντόμως ή Μικρά Συνεννόησις έγένετο ή longa manus τής Γαλλίας καί τώ 1922, υπό τήν προστασίαν τού Μπαρτού, έλαβε μέρος εις τήν Συνδιάσκεψιν τής Γενούης, έπιτυχούσα νά θεωρηθή ώς ένιαιον συγκρότημα, όπερ μετέσχεν άπασών τών έπιτροπών καί υποεπιτροπών τής Συνδιασκέψεως. Έκ τών τριών Κυβερνήσεων πρώτη ή Τσεχοσλοβακία συνήψε συμφωνίαν με τήν Γαλλίαν, τώ 1924, τό παράδειγμα δέ τούτο έμιμήθησαν, ώς θά ίδωμεν περαιτέρω, ή Ρουμανία, τω 1926, καί ή Γιουγκοσλαυία, τώ 1927.

*
* *

Άντιθέτως πρός τήν γαλλικήν, ή ιταλική πολιτική περιέβαλεν άρχικώς μετά συμπάθειας τήν Μικράν Συνεννόησιν, δοθέντος ότι τά ιταλικά συμφέροντα άντετίθεντο εις τήν έπανασύστασιν, ύφ* οίανδήποτε μορφήν, τής Αύστρουγγαρίας. Είδικώς μετά τής Τσεχοσλοβακίας, ή Τταλία είχε κοινόν συμφέρον τήν άντίθεσιν πρός τό Anschluss τής Αύστρίας μετά τής Γερμανίας. Οΰτω, κατά τό 1920, αί δύο Κυβερνήσεις υπέγραψαν συμφωνίαν, δι* ής άνελάμβανον τήν ύποχρέωσιν όπως παρακολουθούν τήν πιστήν έκτέλεσιν τών Συνθηκών τού * Αγίου Γερμανού καί τού Τριανόν.

Μόνον βραδύτερον, ή Μουσσολίνειος Τταλία ύπεστήριξε τον ουγγρικόν άναθεωρητισμόν, κυρίως ώς άντίβαρον κατά τής γαλ>ικής πολιτικής εις τον παραδουνάβιον χώρον, θεωρούσα ώς υπερβολικήν τήν έπιρροήν ήν ή Γαλλία έπεζήτει νά άσκήση έπί τών Κρατών τής Κεντροανατολικής Εύρώπης.

*
* *

'Η Μικρά Συνεννόησις, στηριχθείσα, ώς άνεφέρθη ήδη, εις διμερείς μεταξύ τών μελών της συμφωνίας, διηύρυνε μετέπειτα τό άντικείμενόν της

τά δέ άπαρτίζοντα ταύτην Κράτη άπετέλεσαν κοινόν διπλωματικόν μέτωπον.

Χάρις είς την συνοχήν των, ώς και την διεξιότητα των άντιπροσώπων των, κατέλαβαν ταϋτα εις τάς διεθνείς διασκέψεις καί, ιδία, εις την Κ.τ.Ε. θέσιν ϊσως δυσανάλογον έν σχέσει προς την σπουδαιότητά των Τ Συγχρόνως όμως άπετέλεσαν είς τήν Κεντροανατολικήν Εύρώπην όργανον διατηρήσεως της καθεστηκυΐας τάξεως καί εναντίον της άναθεωρήσεως των Συνθηκών Ειρήνης. Πλήν όμως, τό μέτωπον κατά του αναθεωρητισμού έν τή 'Ανατολική Ευρώπη δεν εμελλε να είναι άρραγές, καθ' όσον ελειπε πάντοτε ή προσχώρησις της Πολωνίας εις τήν Μικράν Συνεννόησιν. Ή χώρα αΰτη υπέγραψε μέν κατ' 'Ιούνιον του 1921 άμυντικήν Συνθήκην Συμμαχίας μετά της Ρουμανίας, άλλ' ήρνήθη μέχρι τέλους, παρά τάς έπιμόνους προσπάθειας τής γαλλικής διπλωματίας, οίανδήποτε συνεννόησιν μετά τής Τσεχοσλοβακίας, εις τήν οποίαν δεν συνεχώρει τό ότι ελαβε, τω 1920, τό μεγαλύτερον τμήμα τής περιοχής τοϋ Τέσσεν. [1]

1. Chastenet, ίνθ' άν. σελ. 40.

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΩΝ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΕΩΝ

Σειρά διαδοχικών Συνδιασκέψεων – Διά ποιων άντεπροσωπευθησαν αί Μεγάλαι Δυνάμεις. Συνδιασκέψεις Λονδίνου (Δεκέμβριος 1919-Φεβρουάριος 1920), Σάν Ρέμο (''Απρίλιος 1920) – Κίνημα φόν Κάπ έν Βερολίνο) – Κατάληψις υπό των γαλλικών στρατευμάτων τής Φραγκψουρτης και τής Δαρμστάτης – Συνέπειαι τής γαλλικής ένεργείας. Διασκέψεις τής Χάϋθ (Μάιος 1920), τοϋ Σπά ('Ιούλιος 1920) – Θέματα γερμανικού αφοπλισμού και επανορθώσεων των Βρυξελλών (Δεκέμβριος 1920). Διασκέψεις των Παρισίων ('Ιανουάριος 1921) – Πρόβλημα των επανορθώσεων καί Λονδίνου – Γερμανικοί αντιπροτάσεις επί επανορθώσεων – Κατάληψις των πόλεων Ντύασελντορφ, Ρούρορτ καί Ντονισμπουργκ – Κριτική κατά τής ένεργείας ταυτής. Συνδιάσκεψις τού Λονδίνου ('Απρίλιος 1921) – Τελεσίγραφον των Συμμάχων προς Γερμανίαν διά την Αποδοχήν σχεδίου πληρωμών επανορθώσεων – «Κατάστσσις πληρωμών τοϋ Λονδίνου» – «Συμφωνίαι τοϋ Βισμπάντεν» καί αποτυχία τής προσπάθειας γαλλογερμανικής συνεργασίας. Συνδιάσκεψις Ούασιγκτώνος (Νοέμβριος 1921 – Φεβρουάριος 1922) περί μειώσεως τών ναυτικών εξοπλισμών – Ή γαλλική στάσις καί αί συνέπειαι αυτής. Συνδιάσκεψις Παρισίων (Αύγουστος 1921) διά τον διακανονισμόν τοϋ ζητήματος τής "Ανω Σιλεσίας – Άπόφασις τής Κ.τ.Ε. Διάσκεψις τοϋ Λονδίνου (Δεκέμβριος 1921) – Διαφορά απόψεων Γαλλίας καί Μ. Βρεταννίας επί ζητήματος επανορθώσεων.

Προς ρύθμισιν παντοίων λεπτομερειακών προβλημάτων, χτινα άνέκυπτον καθ' ημέραν, το έργον του Άνωτάτου Συμβουλίου, εκλείψαντος μετά την *

* ***Βιβλιογραφία:***
Βλ. έπίσης σελ. 55.
Frank H. Simonds, **Histoire de 1'Europe d'apres Guerre, Paris 1929.**
Georges Suarez, **Briand, sa Vie, son Oeuvre, T. V (L'Artisan de la Paix), Paris 1938-1941.**

σύνταξιν των Συνθηκών Ειρήνης, άνετέθη εις την Πρεσβευτικήν Διάσκεψιν[1]. Παρά ταϋτα, οί Σύμμαχοι, υποχρεωμένοι οντες όπως συνεννοηθοϋν μεταξύ των τόσον προς λύσιν ζητημάτων άφεθέντων έν έκκρεμότητι ΰπό των Συνθηκών Ειρήνης, άτινα άφεώρων κυρίως τον καθορισμόν τοϋ ποσού τών έπανορθώσεων, τούς τρόπους λήψεως αύτών καί τό ποσοστόν τής μερίδος έκάστου τών δικαιούχων, δσον καί προς άντιμετώπισιν τής γερμανικής κακής θελήσεως, ήναγκάσθησαν νά προσέλθουν εις σειράν διαδοχικών Συνδιασκέψεων.

’Από τής ένάρξεως τής ισχύος (10.1.1920) τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών μέχρι τού 1923 συνεκλήθησαν οδτω περί τάς 24 Συνδιασκέψεις, ύπενθυμίζουσαι την μετά τούς Ναπολεόντειους πολέμους περίοδον τών Συνεδρίων.

ή ’Ιαπωνία εις 9' ή Γερμανία καί ή Ρωσία προσεκλήθησαν μέ την σειράν των, μετασχοΰσαι ή πρώτη μέν είς 6 έκ τών συναντήσεων τούτων, ή δέ δευτέρα εις 2.

’Εκ τών πρωταγωνιστών τής Συνδιασκέψεως Ειρήνης, δ Κλεμανσώ εϊχεν άποσυρθή τής σκηνής, κατόπιν τής άποτυχίας του δπως έκλεγή Πρόεδρος τής Δημοκρατίας, δ Ού'ιλσων ειχεν άποδοκιμασθή ύπό τής χώρας του, τήν θέσιν του δέ είχε καταλάβει από τής 4ης Μαρτίου 1921 δ ρεπουμπλικάνος αντίπαλός του Χάρντιγκ, δ Όρλάνδο είχε πέσει, τον δέ Σοννίνο ειχεν άντι-

Gerhard Pink, **The Conference of Ambassadors, Paris 1920-1931, Geneve 1942.**
W. J. Rose, **The Drama of Upper Silesia, Vermont 1935.**
M. Baumont et Marcel Berthelot, **L’Allemagne. Lendemains de Guerre et de Revolution, Paris 1922.**
J. Bartoux, **De Paris a Spa, Paris 1921.**
W. M. Jordan, **Creat Britain, France and the German Problem, 1918-1939, London 1939.**
J. Bardoux, **Lloyd George et la France, Paris 1923.**
E. Weill-Raynal, **Les Reparations allemandes et la France, Paris 1948, T. I, Des Origines jusqu’a l’lnstitution de l’fitat des Paiements, novembre 1918-mai 1921.**
Hugh Latimer, **Naval Disarmament, London 1930.**
J. II. Morgan, **Assize of Arms. Being the Story of the Disarmament of Germany and her Rearmament, 1919-1939, London 1945.**
Documents Diplomatiques Franpais. Conference de Washington, 1921-1922.
Philip Jessup, **Elihu Root, T. II, New York 1938.**
R. L. Buell, **The Washington Conference, New York 1922.**
L. Archimbaud, **La Conference de Washington, Paris 1923.**

1. Έτέλει ύπό τήν προεδρίαν τοϋ Γάλλου Jules Cambon, μετεϊχον δέ αύτής άντιπρόσωποι τής Μ. Βρεταννίας, ’Ιταλίας, ’Ιαπωνίας καί Βελγίου. ’Επειδή ώς εκπρόσωποι των Δυνάμεων, έξαιρέσει τής Γαλλίας, ώρίσθησαν οί έν Παρισίοις Πρέσβεις αύτών, ή Διάσκεψις άπεκλήθη «Πρεσβευτική».

καταστήσει άπδ του ’Ιουνίου 1920 εις τδ 'Υπουργείου ’Εξωτερικών δ κόμης Σφόρτσα. Μόνον ό Λόϋδ Τζώρτζ παρέμεινε μέχρι τοϋ ’Οκτωβρίου 1922, οπότε τήν Πρωθυπουργίαν άνέλαβεν ό Μπόναρ Λώ.

'Η Γαλλία άντεπροσωπεύθη, κατ’ άρχάς, ύπδ του Μιλλεράν, άναλαβόντος άπδ της 20ης ’Ιανουάριου τήν Πρωθυπουργίαν καί τδ Ύπουργεΐον ’Εξωτερικών, έν συνεχεία δέ, μετά τήν έκλογήν τοϋ Μιλλεράν ως Προέδρου Δημοκρατίας, ύπδ τοϋ Λέγκ καί κατόπιν, άπδ τοϋ Ίανουαρίου 1921 μέχρι τοϋ ’Ιανουάριου 1922, ύπδ τοϋ Άριστείδου Μπριάν, δν, μέ τήν σειράν του, διεδέχθη ό Ραϊμόνδος Πουανκαρέ.

'Ως προς τήν ’Ιταλίαν, τά συμφέροντά της ύπεστήριζεν άρχικώς ό κόμης Σφόρτσα, 'Υπουργός ’Εξωτερικών της Κυβερνήσεως Τζιολίττι, άντικατασταθείς τώ 1921 ύπδ τοϋ Μαρκησίου ντέλλα Τορρέττα, δν διεδέχθη κατά Φεβρουάριον 1922 δ άχρους Σκάντσερ, άποχωρήσας κατ’ ’Οκτώβριον 1922 δμοΰ μετά της Κυβερνήσεως Φάκτα, ίνα άνέλθη εις τήν αρχήν δ Μουσσολίνι.

Ή Γερμανία, δτε προσεκλήθη, ειχεν άρχικώς συνήγορον τον Δρα Σίμμονς, διπλωμάτην της καρριέρας, άκολούθως δέ τδν εΰφυέστατον έβραϊον Βάλτερ Ράθενάου, μεγαλοβιομήχανον, συνδυάζοντα τά χαρίσματα της φαντασίας πρδς τά της όργανώσεως. Μετά τήν δολοφονίαν του (24.6.1922), άντικατεστάθη ύπδ τοϋ Καγκελλαρίου Βίρθ, κατόπιν δέ ύπδ τοϋ Βίλχελμ Κοΰνο, μετά τήν παραίτησιν τοϋ όποιου, κατ’ Αύγουστον 1923, άνέλαβεν ό Γκούσταβ Στρέζεμαν τά ηνία της Βίλελμστράσσε είς τάς ίκανάς χεΐράς του.

*

* *

'Η πρώτη της σειράς τών διεθνών Συνδιασκέψεων συνήλθεν έν Λονδίνφ κατά Δεκέμβριον 1919, μέ κύριον έ'ργον τάς ύποθέσεις της ’Εγγύς ’Ανατολής. Πάλιν έν Λονδίνω, συνήλθεν, τήν 12ην Φεβρουάριου 1920, έτέρα Συνδιάσκεψις, καθ’ ήν, πρωτοβουλία τοϋ Λόϋδ Τζώρτζ, έξητάσθη ή άρχή τής έπαναλήψεως τών έμπορικών σχέσεων μετά τής Σοβιετικής Ρωσίας, κύρια δέ ζητήματα πρδς συζήτησιν ήσαν τοϋ Φιοϋμε, τών έγκληματιών πολέμου καί τοϋ μέλλοντος τής Κωνσταντινουπόλεως. Τρίτη, κατά σειράν, Συνδιάσκεψις συνήλθεν έν Σάν Ρέμο, κατ’ ’Απρίλιον 1920, κλείσασα (πρδς στιγμήν μόνον, καθ’ δσον αί διαφοραί δέν έπαυσαν ύφιστάμεναι) τδ πρώτον ρήγμα, δπερ έπήλθεν είς τήν ’Εγκάρδιον Συνεννόησιν, κατόπιν τής ύπδ γαλλικών στρατευμάτων καταλήψεως τής Φρανκφούρτης καί τής Δαρμστάτης, άνευ προηγουμένης συνεννοήσεως μετά τής Βρεταννικής Κυβερνήσεως.

Κίνημα τής Δεξιάς ύπδ τήν ήγεσίαν τοϋ φδν Κάπ, άνωτάτου δημοσίου λειτουργού τής ’Ανατολικής Πρωσσίας, είχεν έπιτύχει νά έπικρατήση πρόσω-

ρινώς έν Βερολίνω, τήν 15ην Μαρτίου 1920, της Κυβερνήσεως "Εμπερτ καταφυγούσης εις Δρέσδην. 'Αλλά τδ πραξικόπημα Κάπ προεκάλεσε την αυθόρμητον συνένωσιν των δυνάμεων της Άριστεράς, αίτινες έλησμόνησαν τάς φιλονεικίας των διά νά ύπεραμυνθοϋν των άπειλουμένων ελευθεριών, μέ άποτέλεσμα την σύμπτυξιν της διάρκειας τοϋ βίου της υπό τοϋ Κάπ έγκαθιδρυθείσης προσωρινής «Κυβερνήσεως Τεχνικών» εις έν πενθήμερον μόνον, τοϋ Προέδρου αυτής διαφυγόντος τελικώς εις Σουηδίαν. Ούχ ήττον, ή εργατική αναταραχή έβράδυνε νά κατασιγάση είς τήν Σαξωνίαν καί προ πάντων εις τήν περιοχήν τοϋ Ρούρ, όπου έξετράπη εις κομμουνιστικόν κίνημα. Προς καταστολήν τούτου καί άποκατάστασιν της τάξεως, ό "Εμπερτ εΰρέθη είς τήν άνάγκην νά άποστείλη στρατεύματα είς τήν άφωπλισμένην ζώνην της Ρηνανίας, κατά παράβασιν τών συναφών διατάξεων της Συνθήκης τών Βερσαλλιών. Ευθύς ώς έγένετο τοϋτο, ό Μιλλεράν έξ ιδίας πρωτοβουλίας άπέστειλε τήν 6ην 'Απριλίου στρατεύματα, καταλαβόντα τάς προρρηθείσας δύο πόλεις.

Είς τήν γαλλικήν ένέργειαν άπήντησεν άμέσως ή Μ. Βρεταννία δι' οξείας έπιστολής τοϋ Λόϋδ Τζώρτζ, δι' ής οδτος ήπείλει, δημοσία, μέ διακοπήν της άγγλογαλλικής συμμαχίας[X]. Διεμαρτυρήθησαν ωσαύτως οί 'Ιταλοί, υποπτευόμενοι, ώς οί "Αγγλοι, τήν Γαλλίαν δτι έπεδίωκε νά έπεκτείνη τήν κυριαρχίαν της επί τών ρηνανικών εδαφών[1] [2] —χαρακτηριστική πράξις ιμπεριαλιστικής πολιτικής [3], οί δέ Λόϋδ Τζώρτζ καί Νίττι άλληλοϋπεστηρίζοντο επί τοϋ προκειμένου.

Αί συνέπειαι τής καταλήψεως τών δύο πόλεων άνεφάνησαν κατά τάς έπακολουθησάσας γερμανικάς έκλογάς. Τόσον ή άκρα 'Αριστερά όσον καί ή άκρα Δεξιά ένισχύθησαν καί συνεπώς ή Κυβέρνησις έξήλθεν αυτών έξησθενημένη. 'Απόρροια τής γαλλικής πολιτικής ύπήρξεν δτι οί Γερμανοί άναποφεύκτως συνεσχέτισαν είς τον νοϋν των τήν Δημοκρατίαν τής Βαϊμάρης προς μίαν περίοδον ού μόνον στερήσεων καί οικονομικής καταστροφής, αλλά καί έσχάτων ταπεινώσεων [4].

Είς τήν Συνδιάσκεψιν τοϋ Σάν Ρέμο, ό Μιλλεράν έδέχθη δπως ή Γαλλία έκκενώση τάς δύο πόλεις [5], εύθύς ώς τά γερμανικά στρατεύματα έγκατέλειπον τήν άφωπλισμένην ζώνην. Άνέλαβε, συγχρόνως, τήν ρητήν ύποχρέωσιν δπως ούδεμία εδαφική κύρωσις είς τό μέλλον χρησιμεύση ώς βάσις σχεδίου

1. F r a n k H . S i m o n d s , Histoire de l'Europe d'apres Guerre (μετάφρ. έκ τοϋ 'Αγγλικού), Paris 1929, σελ. 120.

2. P o n c e t, 2νθ' άν. σελ. 87.

3. L ' H u i l l i e r , ϊνθ' άν. σελ. 148.

4. I n g r a m , £νθ' άν. σελ. 37.

5. Ή έκκένωσις έπραγματοποιήθη τήν 17ην Μαΐου 1920' βλ. B a u m o n t, 2νθ' άν. σελ. 140.

προσαρτήσεως. Δοθέντος δτι οί Γάλλοι άπεδέχθησαν νά μή ενεργήσουν πλέον μόνοι, οί 'Άγγλοι εύρέθησαν εις την άνάγκην νά συγκατατεθοϋν εις από κοινού δράσιν εις παρόμοιας περιπτώσεις [X]. Τέλος, προσεκλήθη ή Κυβέρνησις του Ράι'χ δπως προτείνη ποσόν κατ' άποκοπήν, προς ρύθμισιν των έπανορθώσεων.

[Λ]Εν των κυρίων θεμάτων συζητησεως έν Σάν Ρέμο υπήρξε τό ζήτημα τοΰ γερμανικού άφοπλισμοϋ, δημιούργησαν προστριβάς τινας. 'Ο Λόϋδ Τζώρτζ έπωφελήθη τής ευκαιρίας νά προτείνη όπως, έφ' δσον μέχρι τότε οί ήγέται των Συμμάχων δεν εΐχον έναντι αυτών ως συνομιλητήν έπιφανή τινα Γερμανόν, θά έδει νά προσκληθή εις προσεχή Συνδιάσκεψιν ό Γερμανός Καγκελλάριος, άλλ' ολίγου δεΐν ή πρότασις αδτη νά σημάνη τό ναυάγιον τής Συνδιασκέψεως τοΰ Σάν Ρέμο[1 2].

*
* *

Ταύτην έπηκολούθησε, κατά Μάϊον, ή της Χάϋθ, καθ' ήν ό Λόϋδ Τζώρτζ Ισχεν, επί τέλους, την δυνατότητα νά έκθέση τάς απόψεις του Κέϋνς καί νά συνηγορήση ύπέρ τής πολιτικής τής άναθεωρήσεως, πλήν δμως τοϋτο έπέφερε την παραίτησιν, την 19ην Μαίου 1920, τοΰ Πουανκαρέ άπό τής προεδρίας τής 'Επιτροπής των 'Επανορθώσεων. Έκτοτε ή μεγάλη επιρροή καί ό ισχυρός κάλαμος τοΰ Πουανκαρέ έχρησιμοποιήθησαν προς καταπολέμησιν άπό των στηλών τοΰ γαλλικού τύπου τής βρεταννικής άπόψεως περί άναθεωρήσεως τής Συνθήκης Ειρήνης καί προς έπικράτησιν τής πολιτικής τής εις τό ακέραιον έκτελέσεως αυτής [3].

Έτέρα σύγκρουσις, ετι πλέον σοβαρά, έγένετο κατά τήν Διάσκεψιν τοΰ Σπά (5-16 'Ιουλίου). Ή Συνδιάσκεψις αδτη έσημείωσε σταθμόν : Διά πρώτην φοράν οί Γερμανοί εκαλούντο δπως συνομιλήσουν μετά των νικητών καί έξηγηθοΰν άνευ μεσολαβητών[4]. Ό Φέρενμπαχ, νέος Καγκελλάριος, πλαισιούμενος ύπύ τών Σίμμονς, 'Υπουργού 'Εξωτερικών, Γκέσλερ, 'Υπουργού Στρατιωτικών, καί στρατηγού φόν Ζέεκτ, στρατιωτικού έμπειρογνώμονος — δοθέντος δτι ό άφοπλισμός άπετέλει εν τών κυριωτέρων προς ρύθμισιν ζητημάτων — έπωφελήθη δπως διατυπώση αίτημα άναθεωρήσεως τής Συνθήκης Ειρήνης. Ούχ ήττον, ατυχής χειρισμός τού ζητήματος ήγαγε τούς Συμμάχους, τοΰ Λόϋδ Τζώρτζ συμφωνήσαντος, δπως δώσουν τελεσιγραφικώς, επί άπειλή καταλήψεως τοΰ Ρούρ, προθεσμίαν μέχρι τής 1ης 'Ιανουάριου 1921,

1. Simonds, ένθ' άν. σελ. 120.
2. Mowat, ένθ' άν.
3. Simonds, ένθ' άν. σελ. 120.
4. Poncet, ένθ' άν. σελ. 88.

διάστημα καθ' δ ο! Γερμανοί έπρεπε να εφαρμόσουν πιστώς τάς περί άφοπλισμοϋ διατάξεις τής Συνθήκης των Βερσαλλιών. Ενώπιον τής έπιδείξεως ταύτης δυνάμεως, ό Φέρενμπαχ ήναγκάσθη νά συνθηκολογήση, ύποσχεθείς νά έπισπεύση τήν πραγματοποίησιν τοΰ άφοπλισμοϋ, συνεπεία δέ τής στάσεως του ταύτης, ύπεχρεώθη, μετ' ού πολύ, νά εγκατάλειψη τήν αρχήν.

Ή Συνδιάσκεψις τοΰ Σπά ύπήρξεν ενδιαφέρουσα και άπό άλλης άπόψεως. Τω δντι, διετυπώθησαν ύπό των Γάλλων παράπονα διά την σημειωθεΐσαν καθυστέρησιν εις τάς παραδόσεις γαιανθράκων τής περιοχής τοΰ Ρούρ, δι' άς ή Γερμανία έκηρύχθη άσυνεπής, τήν 30ήν 'Ιουνίου 1920, ύπό τής 'Επιτροπής των 'Επανορθώσεων [1]. Ή Συνδιάσκεψις, ύπό τήν άγγλικήν πίεσιν, συνήψε τελικώς πρωτόκολλον μετά τής γερμανικής αντιπροσωπείας έν σχέσει προς τάς παραδόσεις γαιανθράκων. Συνάπτοντες τήν συμφωνίαν ταύτην, δι' ής έμειοΰντο κατά 25% αί ύπό τής Γερμανίας παραδοτέαι ποσότητες γαιανθράκων, οΐ Σύμμαχοι έπέδειξαν μείζονα κατανόησιν και περισσότερον τοΰ συνήθους συνδιαλλακτικόν πνεΰμα, πράγμα δπερ ήγαγε κατά τούς εξ μήνας, καθ' οδς παρέμεινεν αΰτη έν ίσχύϊ, εις ικανοποιητικήν βελτίωσιν των παραδόσεων γαιανθράκων.

Προς τούτοις, ή Συνδιάσκεψις τοΰ Σπά καθώρισε τά ποσοστά των μεριδίων, τά όποια οί Σύμμαχοι θά άπήτουν παρά τής Γερμανίας ώς έπανορθώσεις: 52% διά τήν Γαλλίαν, 22% διά τήν Μ. Βρεταννίαν, 10% διά τήν'Ιταλίαν, 8% διά τό Βέλγιον, 6,5% διά τήν Γιουγκοσλαυΐαν, Ρουμανίαν και Ελλάδα καί άνά 0,75% διά την 'Ιαπωνίαν καί τήν Πορτογαλίαν [1 2].

Κατά Δεκέμβριον, οί έμπειρογνώμονες των Συμμάχων συνήλθον έν Βρυξέλλαις, προς καθορισμόν τής κλιμακώσεως των ύπό τής Γερμανίας γενησομένων καταβολών, κατέληξαν δέ εις τό συμπέρασμα δτι αύται δεν θά έδει νά ύπερβαίνουν τά τρία δισεκατομμύρια μάρκα έτησίως.

*

* *

'Ως ήδη άνεφέρθη [3], ή Συνθήκη τών Βερσαλλιών δεν καθώρισε τό ποσόν των έπανορθώσεων, άναθέσασα τό έργον τής συντάξεως σχεδίου καταβολής εις τήν έπί τοΰτο συσταθεΐσαν 'Επιτροπήν τών 'Επανορθώσεων, ήτις θά έπεράτωνε τοΰτο μέχρι τής 1ης Μαίου 1921. 'Αλλά τό ποσόν εις τό όποιον κατέληξεν ή Συνδιάσκεψις τών Βρυξελλών, ένω ύπό τών "Αγγλων έθεωρήθη ώς ύπερβολικόν, έν Παρισίοις έκρίθη ώς λίαν άνεπαρκές καί τοιουτοτρόπως

1. **G a t h o r n e - H a r d y , Ιvθ' άν. σελ. 36.**
2. **D u r o s e 11 e, ενθ' άν. σελ. 28.**
3. **Κεφάλαιον Δ'.**

τό έτος 1920 παρήλθε χωρίς να ληφθή έπί τοϋ προκειμένου οριστική άπόφασις,
ώς συνέβη, άλλωστε, καί με τά λοιπά έκκρεμοϋντα μεγάλα προβλήματα [1]. Ό'θεν, νέα Συνδιάσκεψις συνήλθε, κατά ’Ιανουάριον 1921, έν Παρισίοις, αποτελούσα συνέχισιν τής των Βρυξελλών. 'Ολόκληρος ή Ευρώπη παρηκολούθησε την συνάντησιν ταύτην μετ’ εντόνου ενδιαφέροντος, διότι αί άγγλογαλ-
λικαί σχέσεις εΐχον διά μίαν είσέτι φοράν περιέλθει εις δυσχερή κατάστασιν. 'Ο Λεγκ εΐχε πέσει συντόμως, την άρχήν δέ είχεν άναλάβει ό Μπριάν, άλλ’ ό Πουανκαρέ παρέμενε νυν εις τά παρασκήνια. Πάντες άντελαμβάνοντο δτι, ινα έπιζήση ό Μπριάν καί διατηρήση ή άγγλογαλλική συμμαχία ποιάν τινα πραγματικότητα ύπάρξεως, ό νέος Γάλλος Πρωθυπουργός έπρεπε να έπιτύχη ουσιώδη άποτελέσματα[1 2]. Τελικώς, οι Σύμμαχοι έμειναν σύμφωνοι δπως προτείνουν διά τάς επανορθώσεις δύο σειράς 42 έτησίων δόσεων, των μέν βάσει σταθερού ποσοϋ 2 έως 6 δισεκατομμυρίων μάρκων, των δέ βάσει μεταβαλλομένου ποσοϋ, άναλόγως τοϋ υψους των γερμανικών εξαγωγών (12% έπί τής ετήσιας άξίας αυτών).

Κατά Φεβρουάριον, ή σκηνή μετεφέρθη εις Λονδΐνον, έν άναμονή υποβολής τών γερμανικών αντιπροτάσεων. Ταύτας άνέπτυξε, κατά τάς άρχάς Μαρτίου, ό δρ Σίμμονς, παρουσιάσας εις τούς έκπλήκτους Συμμάχους προσφοράν, ήτις, έν τή πραγματικότητι, άπετέλει έλευθέραν ερμηνείαν τοϋ προγράμματος τοϋ Κέϋνς. Ό Γερμανός 'Υπουργός τών ’Εξωτερικών προέτεινε τήν καταβολήν σχετικώς άσημάντου ποσοϋ (30 δισεκατομμύρια χρυσά μάρκα έν δλω), ΰπό τον όρον όμως έπιτεύξεως ώρισμένων πολιτικών πλεονεκτημάτων, σπουδαιότερου τών όποιων ήτο ή έξασφάλισις τής ύπό τήν γερμανικήν κυριαρχίαν διατηρήσεως τής "Ανω Σιλεσίας[3].

Αί γερμανικαί αντιπροτάσεις έστεροΰντο παντελώς διπλωματικής άβρό-
τητος [4], έθεωρήθησαν δέ ώς σκωπτικαί. ’Ιδιαιτέρως έπί τών ’Άγγλων έπεσαν ώς βόμβα, ό δέ Λόϋδ Τζώρτζ, όστις ήτο έτοιμος νά συνηγορήση υπέρ τής υίοθετήσεως μετριοπαθών όρων, ήναγκάσθη νά μεταβάλη στάσιν. Τή έπιμονή τοϋ Μπριάν, ή Συνδιάσκεψις άπεφάσισε, τήν 3ην Μαρτίου, δπως καταληφθούν τό Ντύσσελντορφ, τό Ροϋρορτ καί τό Ντούϊσμπουργκ, έπί τής δεξιάς δχθης τοϋ Ρήνου. Πράγματι, τήν 8ην Μαρτίου, γαλλοαγγλοβελγικά στρατεύματα κατέλαβον, έν είδει αντιποίνων, τάς πόλεις ταύτας, τών θυρών

1. Chastenet, ένθ’άν. σελ. 36.
2. Simonds, ένΑ’ άν. σελ. 130.
3. Simonds, ϊνθ’ άν. σελ. 131.
4. Gathorne-Hardy, Ινθ’ άν. σελ. 37.

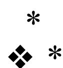
μονοῦσαν την Ρηνανίαν άπό του Ράϊχ, καί έπέβαλον νέους φόρους επί των εξαγωγών.

Αί έν λόγω κυρώσεις, ένω εν Παρισίοις έγένοντο δεκταί μετά χειροκροτημάτων, έν Λονδίνω προεκάλεσαν ζωηράς διαμαρτυρίας κατά των Γάλλων. Εις τό έξοργίζον τούς Γερμανούς ζήτημα της πολεμικής ευθύνης, ως καί εις το τού καθεστώτος της Ρηνανίας, ήρχετο νά προστεθή το τής νομικής άξίας τών κυρώσεων, δλως ιδιαιτέρως έπιδεκτικόν δπως άντιθέση ετι ταχύτερον Γάλλους καί Γερμανούς καί άπομακρύνη ετι περαιτέρω τούς ''Αγγλους άπό τών Γάλλων [1].

Έν τή πραγματικότητι, ήτο δύσκολον νά έξευρεθή νόμιμος δικαιολογία διά τήν υπό τών Συμμάχων υίοθετηθεΐσαν τακτικήν. Εύτυχώς αί κυρώσεις έκαλύφθησαν μέ ένδυμα νομιμότητος διά τής ex post facto άνακοινώσεως τής 24ης Μαρτίου προς τούς Συμμάχους εκ μέρους τής Επιτροπής τών Επανορθώσεων, ήτις, διαπιστώσασα, κατ’ ’Ιανουάριον 1921, δτι ή Γερμανία είχε καταστή υπερήμερος περί τήν καταβολήν τών όφειλομένων, άπήτησε τήν παρ’ αυτής πληρωμήν μέχρι τής 23ης Μαρτίου ένος δισεκατομμυρίου μάρκων, τούτου δε μή γενομένου, ή ’Επιτροπή προέβη εις τήν άνωτέρω κοινοποίησιν.

*Η κατάληψις τών τριών πόλεων ένεποίησε μεγάλην αΐσθησιν εις τήν Γερμανίαν, ήτις κατ’ αρχήν μεν έποιήσατο έκκλησιν εις μάτην προς τήν Κ.τ.Ε., έν συνεχεία δε έζήτησε τήν μεσολάβησιν τών ΗΠΑ. ’Αλλά τήν στιγμήν έκείνην το ζήτημα είσήρχετο εις νέαν φάσιν, διότι τήν 27ην Απριλίου ή Επιτροπή τών ’Επανορθώσεων, συμμορφουμένη προς διάταξιν τής Συνθήκης, προβλέπουσαν δτι ή οριστική κατάστασις τών ύπο τού Ράιχ όφειλομένων πληρωμών θά καθωρίζετο προ τής 1ης Μαΐου 1921, άπεφάσισε, μετά προηγουμένην έκτίμησιν τών προσγενομένων ζημιών εις 150 δισεκατομμύρια χρυσά μάρκα, δπως μειωθή τό συνολικόν ποσόν τών υπό τής Γερμανίας καταβλητέων επανορθώσεων εις 132 δισεκατομμύρια χρυσά μάρκα, υπό τήν πίεσιν τού ’Άγγλου άντιπροσώπου Σέρ Τζών Μπράντμπουρυ.

*

 *

Τήν 30ήν ’Απριλίου, νέα Συνδιάσκεψις έλαβε χώραν έν Λονδίνω μέ συμμετοχήν τών Λόϋδ Τζώρτζ καί Μπριάν, τού τελευταίου ζητήσαντος εις μάτην τήν κατοχήν τού Ρούρ [1 2]. Τό έργον αύτής συνίστατο εις τό νά γίνη άποδεκτόν υπό τών Γερμανών τό υπό τής ’Επιτροπής τών Επανορθώσεων καταρτισθέν σχέδιον πληρωμών, δπερ, ως άπεδείχθη έκ τών υστέρων, άφηνεν εις τήν Γερμανίαν άνοικτάς δλας τάς θύρας διαφυγής. Τήν 5ην Μαιου, ή

1. L* H u i 11 i e r, ενθ’ άν. σελ.
2. B a u m o n t, ένθ* άν. σελ. 169.

Συνδιάσκεψή υπέβαλε τελεσιγραφικώς εις τό Βερολΐνον τάς προτάσεις των Συμμάχων [1]: Το ποσόν των επανορθώσεων ώρίζετο εις δισεκατομμύρια χρυσά μάρκα, καταβλητέα εις έτησίας δόσεις εκ δύο δισεκατομμυρίων μάρκων επί πλέον, ή Γερμανία ώφειλε να καταβάλλη έτησίως ποσόν κυμαινόμενον άναλόγως του συνόλου τού γερμανικού έξαγωγικού εμπορίου καί άντιστοιχούν εις τό 26% αυτού. Τώ 1921 αί γερμανικαί έξαγωγαί ύπελογίσθησαν εις 4 δισεκατομμύρια μάρκα, συνεπώς αί υπό της Γερμανίας καταβλητέαι επανορθώσεις διά τό πρώτον έτος θά άνήρχοντο εις 3 δισεκατομμύρια.

Τό τελεσίγραφον τών Συμμάχων, συνοδευόμενον μέ άπειλάς στρατιωτικών κυρώσεων, έκτεινομένων έφ’ ολοκλήρου της περιοχής τού Ρούρ — δπου εύρίσκοντο συγκεντρωμένα τά 4/5 περίπου της γερμανικής παραγωγής εις άνθρακα καί χάλυβα ως καί αί κυριώτεραι βιομηχανίαι — δεν έγένετο άποδεκτόν υπό τής Γερμανίας μέχρι τής 12ης Μαίου καί προεκάλεσε την παραίτησιν τής Κυβερνήσεως Φέρενμπαχ καί την άνάληψιν τής πρωθυπουργίας υπό τού Βίρθ, μέ κύριον συνεργάτην τον Ράθενάου, άμφοτέρων, ως ήδη άνεφέρθη, τεταγμένων υπέρ τής έκτελέσεως τών δρων τής Συνθήκης.

Την ΙΟην Μαΐου, ή νέα Κυβέρνησις έπετύγχανε την υπό τού Ράϊχσταγ άποδοχήν τών τελεσιγραφικών προτάσεων τών Συμμάχων, γνωστών έκτοτε ως «Κατάστασις Πληρωμών τού Λονδίνου», προς άποτροπήν καταλήψεως τού Ρούρ, τήν δέ 31ην Αύγούστου κατεβάλλετο τό υπόλοιπον τού εξ ενός δισεκατομμυρίου χρυσών μάρκων ποσού, ήτοι ή πρώτη δόσις, περατουμένης τοιουτοτρόπως τής πρώτης φάσεως τού προβλήματος τών επανορθώσεων[1 2].

Κατά τήν εποχήν εκείνην, άνελήφθη προσπάθεια, ήτις, έάν ήγετο εις πέρας, θά ήδύνατο νά άσκήση εύτυχή έπίδρασιν επί τής έξελίξεως τών γαλλογερμανικών σχέσεων. ’Από τής 12ης Ιουλίου, ό Ράθενάου, Ύπουργός Άνασυγκροτήσεως, ήρχετο εις έπαφήν μετά τού Λουσέρ, Γάλλου Ύπουργού τών Άπελευθερωθεισών Περιοχών, καί ήρχιζε μετ’ αυτού διαπραγματεύσεις, καταληξάσας τήν 6ην καί 7ην ’Οκτωβρίου εις τήν υπογραφήν τών δύο «Συμφωνιών τού Βισμπάντεν», προς διακανονισμόν τών εις τήν Γαλλίαν όφειλομένων καταβολών.

Αί Συμφωνίαι αύται έστηρίζοντο επί νέων άντιλήψεων: Έν πρώτοις, συνήφθησαν απ’ εύθείας μεταξΰ Γαλλίας καί Γερμανίας, διαφυγοΰσαι τοιουτοτρόπως τον βρεταννικόν έλεγχον καί τήν συνήθως παραλυτικήν δράσιν αυτού. Έν συνεχείς, προβλέπουσαι υπέρ τής Γαλλίας καταβολάς ούχί πλέον εις χρυσόν ή εις συνάλλαγμα — άτινα δέν διέθετε τό Ράιχ — άλλ’ εις πρώτας

1. **Foreign Relations, The Paris Peace Conference, 1919, XIII σελ. 862-67.**
2. **G a t h o r n e - H a r d y , ένθ’ άν. σελ. 38.**

δλας καί βιομηχανικά προϊόντα — άτινα διέθετεν εν άφθονία — έλυον τό πρόβλημα, καθιστώσαι έφικτάς τάς καταβολάς επανορθώσεων [1].

Αί Συμφωνίαι καθώριζον άπ[5] εύθείας συνεννόησιν μεταξύ των γάλλων πολεμοπαθών καί Γερμανικού Ιδιωτικού 'Οργανισμού διά την εις είδος πληρωμήν. Κατά το σύστημα τούτο, ή Γερμανία έπλήρωνετούς υπηκόους της εις μάρκα διά τα προϊόντα, τα όποια παρεχώρει εις την Γαλλίαν[1 2]* ή τελευταία τά έχρησιμοποίει διά την άνασυγκρότησιν των καταστραφεισών περιοχών της, πιστώνουσα άναλόγως τον λογαριασμόν επανορθώσεων τής Γερμανίας. "Οθεν, εύρεια προοπτική ήνοίγετο, τοσούτω μάλλον καθ' δσον τό πρόβλημα των επανορθώσεων μετεφέρετο έκ τού πολιτικού εις τό οικονομικόν πεδίον.

Άλλ' αί ανωτέρω Συμφωνίαι δεν έφηρμόσθησαν εν τή πραγματικότητι, προσκρούσασαι εις διπλήν άντίθεσιν: ή Βρεταννική Κυβέρνησις άνησύχησε, θεωρήσασα δτι ό διακανονισμός ούτος ωφελεί την Γαλλίαν εις βάρος τής Μ. Βρεταννίας, προς άνατροπήν του δε προέβαλε τον κίνδυνον έπιπροσθέτου έπιβαρύνσεως τής Γερμανίας καί τό προνόμιον αυτομάτου προτεραιότητος, ήν έπετύγχανε τοιουτοτρόπως ή Γαλλία[3]. Έξ άλλου, πολλοί Γάλλοι βιομήχανοι εΐδον δυσμενώς τάς Συμφωνίας, άνησυχήσαντες διά τον συναγωνισμόν τών γερμανικών προϊόντων, συνεπεία τών εις είδος καταβολών. Ή άποτυχία τής άναμφισβητήτως ρεαλιστικής ταύτης πολιτικής ύπήρξεν ή άπαρχή σοβαράς κρίσεως, ήτις έμελλε νά διαρκέση σχεδόν επί τρία έτη καί ήτις, άναφορικώς προς τάς επανορθώσεις, έπέπρωτο νά θέση τέρμα εις την γαλλοβρεταννικήν συμμαχίαν[4], ενώ, συγχρόνως, άπέβαινεν άκαρπος ή πρώτη εύκαιρία γαλλογερμανικής συνεργασίας.

Σειρά γεγονότων ήλθεν, άλλωστε, νά διάψευση τάς ελπίδας, τάς όποιας ήδύνατο νά δημιουργήση ή «πολιτική έκτελέσεως», ήν ήκολούθουν οί Βίρθ καί Ράθενάου: ή Συνδιάσκεψις τής Ούασιγκτώνος, τό ζήτημα τής 'Άνω Σιλεσίας καί ό εν Γερμανία νομισματικός πληθωρισμός.

*

* *

Άπό τής 12ης Νοεμβρίου 1921 μέχρι τής 6ης Φεβρουάριου 1922, συνεκλήθη εν Ούασιγκτώνι Συνδιάσκεψις, κατόπιν προσκλήσεως έκ μέρους τού Αμερικανού Προέδρου Χάρντιγκ, προς ρύθμισιν, συγχρόνως προς τά ζητήματα τής 'Άπω Ανατολής καί τού Ειρηνικού, τού προβλήματος τού περιορισμού τών ναυτικών εξοπλισμών. Οί Αμερικανοί έφρόνουν δτι ή σινική

1. C h a s t e n e t, ένθ' άν. σελ. 3 9 .
2 . P o n c e t, ενθ' άν. σελ. 9 6 .
3. L* H u i l l i e r, ένθ' άν. σελ. 150.
4. D u r o s e l l e, Ινθ' άν. σελ. 29.

άγορά μέ τό ήμισυ περίπου δισεκατομμύριον κατοίκων, ήδύνατο νά άποβή άριστος πελάτης διά τά προϊόντα των καί κατά συνέπειαν αί κατακτητικαί βλέψεις επί τής Κίνας έδει νά τεθούν εκποδών. Έξ άλλου, τά μεγαλομανή σχέδια των 'Ιαπώνων ήδύναντο νά θέσουν εις κίνδυνον την άσφάλειαν των Φιλιππινών, όπου οι 'Αμερικανοί εϊχον έγκατασταθή άπό του 1898, μετά την ήτταν των 'Ισπανών. Ὅθεν, ώς πρώτον μέτρον άνασχέσεως τών ιαπωνικών σχεδίων, ό Χάρντιγκ έπέλεξε τον περιορισμόν της κατά θάλασσαν ισχύος της Αύτοκρατορίας του Άνατέλλοντος 'Ηλιου.

'Αποδεχόμενοι την πρόσκλησιν, οί Γάλλοι ήσαν πεπεισμένοι ότι ή Συνδιάσκεψις θά άπέληγεν εις μάχην μεταξύ 'Ηνωμένων Πολιτειών καί 'Αγγλοιαπωνικής Συμμαχίας* ή Μ. Βρεταννία συνεδέετο μετά τής 'Ιαπωνίας διά συμμαχίας άπό τού 1902, άνανεωθείσης τώ 1911 διά μίαν δεκαετίαν. "Οτε έπλησίαζεν ό χρόνος διά την παράτασιν τής ισχύος τής συμμαχίας ταύτης, ή 'Αγγλική Κυβέρνησις, υιοθετούσα σχετικόν αίτημα τής Ούασιγκτώνος, ή άποδοχή τού όποιου, άλλωστε, συνέπιπτε καί προς την ίδιαν αύτής πολιτικήν, μεταβληθεϊσαν συνέπεια τής ιαπωνικής επεκτατικής πολιτικής, ήρνήθη νά άνανεώση καί αύθις την Συνθήκην. Τής εύκαιρίας άκριβώς ταύτης έδράξατο ό Χάρντιγκ ίνα προσκαλέση, όπως συμμετάσχη εις την Συνδιάσκεψιν, την 'Ιαπωνίαν, ήτις, εύρεθεϊσα έν άπομονώσει, άπεδέχθη κατ' άνάγκην την πρόσκλησιν.

Άλλ' ό Χιούζ, 'Αμερικανός 'Υπουργός 'Εξωτερικών, ήρκέσθη νά συζητήση τό ζήτημα τών ναυτικών εξοπλισμών μετά τής Μ. Βρεταννίας κυρίως καί τής 'Ιαπωνίας έν μέρει, άπομονωθεισών καί άγνοηθεισών Γαλλίας τε καί 'Ιταλίας. 'Ως είκός, οί άντιπρόσωποι τών δύο τούτων Χωρών ήσθάνθησαν εαυτούς μειωμένους καί ταπεινωμένους. Ὅθεν, δτε ό Χιούζ έπληροφόρησε τον εκ τών μελών τής γαλλικής άντιπροσωπείας Σαρρώ, Πρέσβυν έν Ούασιγκτώνι, περί τής έπελθούσης συμφωνίας μετά τού Μπάλφουρ, αρχηγού τής βρεταννικής άντιπροσωπείας, άντετάχθη, άπό γαλλικής πλευράς, άρνησις άποδοχής τής προτάσεως περί περιορισμού τού αριθμού τών υποβρυχίων, κατά τήν άναλογίαν, ήτις εΐχεν όρισθή διά τά θωρηκτά τών 'Ηνωμένων Πολιτειών, 'Αγγλίας, 'Ιαπωνίας, Γαλλίας καί 'Ιταλίας άντιστοίχως. Οί Άγγλοι εϊχον ζητήσει τήν κατάργησιν τών υποβρυχίων, άλλά διά τούς Γάλλους τά υποβρύχια εϊχον σαφεστάτην πολιτικήν άξίαν, καθ' όσον έπέβαλλον έν δριον εις τήν ναυτικήν ίσχύν τής Μ. Βρεταννίας, ήτις, άλλως, θά ήτο άπόλυτος· ταυτοχρόνους, εδιδον εις τήν Γαλλίαν θαυμασίαν βάσιν παζαρεύματος, δι' δ καί εΐχεν αυτή έξαγγείλει έπιδεικτικώς σημαντικόν πρόγραμμα ναυπηγήσεων υποβρυχίων. Τελικώς, τήν 6ην Φεβρουάριου 1922, ύπεγράφη Συνθήκη μεταξύ τών ΗΠΑ, τής 'Αγγλίας, τής 'Ιαπωνίας, τής Γαλλίας καί τής 'Ιταλίας, δι' ής καθωρίζετο ή άναλογία τών θωρηκτών καί τών μεγάλων καταδρομικών αυτών

ώς έξης: 5 διά τάς ΗΠΑ, 5 διά την Μ. Βρεταννίαν, 3 διά την Ιαπωνίαν, 1,75 διά την Γαλλίαν και 1,75 διά την 'Ιταλίαν.

Συνεπείς της προρρηθείσης γαλλικής άρνήσεως, ή έπιτευχθεΐσα συμφωνία περιωρίσθη μεγάλως, δοθέντος δτι οί 'Άγγλοι ύπεστήριξαν εν συνεχεία δη, έφ' δσον ή Γαλλία διετήρει τά υποβρύχιά της, έπρεπε νά διατηρήση καί ή Χώρα των τά καταδρομικά της. Έξ ού, ή γαλλική στάσις άπέβη τελικώς είς δφελος τής Μ. Βρεταννίας καί εις βάρος των Η ΠΑ, αίτινες, έγκαταλείψασαι την αύτοδύναμον υπεροχήν είς τά θωρηκτά, δεν έπέτυχον τήν μετά τής Μ. Βρεταννίας ισότητα των ναυτικών δυνάμεων. Εντεύθεν, ή άγανάκτησις εν 'Αμερική κατά τής Γαλλίας υπήρξε γενική, δύναται δέ νά ύποστηριχθή βασίμως δτι ή Συνδιάσκεψις τής Ούασιγκτώνος άπέβη πρωταρχικής σημασίας διά τήν πορείαν τής ευρωπαϊκής άναδιοργανώσεως, υπό τήν έννοιαν δτι έσημείωσε τήν ματαίωσιν των εύρωπαϊκών ελπίδων περί τής επανόδου των Ηνωμένων Πολιτειών είς τά πράγματα τής γηραιάς ηπείρου. Τέλος, ή Γαλλία έξήλθε τής Συνδιασκέψεως με τό αίσθημα τής άπομονώσεως καί τής ταπεινώσεως έν σχέσει προς τά συμφέροντά της ώς Μεγάλης Ναυτικής Δυνάμεως, τούτο δέ άπέδωσεν αυτή σχεδόν άποκλειστικώς είς τήν Μ. Βρεταννίαν, ή κατά τής οποίας πικρία έπηυξήθη. Συγχρόνως, τό γόητρον τού Μπριάν, μετασχόντος αύτοπροσώπως είς τήν Συνδιάσκεψιν, ύπέστη σοβαρόν πλήγμα. Πράγματι, πλήν τών προεκτεθέντων, ό Μπριάν άπέτυχε πλήρως είς τήν προσπάθειάν του δπως συνδέση τό ζήτημα τού περιορισμού τών κατά θάλασσαι εξοπλισμών μέ τό τής γενικής άσφαλείας καί τού άφοπλισμού.

*
* *

Περί τής Άνω Σιλεσίας ώμιλήσαμεν ήδη *, ώς καί περί τού διεξαχθέντος εκεί δημοψηφίσματος. Ούχ ήττον, παρά τό σαφές τού άποτελέσματος τού τελευταίου, αί άντιλήψεις Γαλλίας καί Μ. Βρεταννίας διισταντο ώς προς τήν διανομήν τού εδάφους μεταξύ Γερμανίας καί Πολωνίας. Οί Γάλλοι ύπεστήριζον άνεπιφυλάκτως τήν Πολωνίαν, ενώ οί Άγγλοι τήν γερμανικήν άποψιν. Προς >ύσιν τής διαφοράς ταύτης, συνήλθαν έν Παρισίοις, κατ' Αύγουστον 1921, οί Λόϋδ Τζώρτζ καί Μπριάν, άλλά δέν κατέστη δυνατόν νά καταλήξουν είς φιλικόν διακανονισμόν, καθ' δσον, διά μέν τον Μπριάν ή θυσία τών πολωνικών συμφερόντων έσήμαινε ταυτοχρόνως τήν πολιτικήν του καταστροφήν, διά δέ τον Λόϋδ Τζώρτζ οιαδήποτε ύποχώρησις — έστω καί αν τήν έπεθύμει— άπεκλείετο ενώπιον τής εχθρικής στάσεως τής άγγλικής κοινής γνώμης έναντι τών πολωνικών διεκδικήσεων. Ώς έκ τούτου τε- [1]

1. **Κεφ. Γ.**

λικώς τό ζήτημα παρεπέμφθη είς τήν Κ.τ.Ε., ήτις, κατ' 'Οκτώβριον 1921, άπεφάνθη υπέρ της γαλλικής άπόψεως, δοθέντος οτι εδωκε τό μεγαλύτερου τμήμα τοϋ εδάφους εις την Πολωνίαν. "Αμεσον επακόλουθου ύπήρξεν ή άγανάκτησις των "Αγγλων, εις τά βμματα των όποιων έξετέθη σοβαρώς ή Κ.τ.Ε., ένφ διά τούς Γερμανούς ή άπόφασις αδτη άπετέλεσε κατάφωρου αδικίαν, ή Κ.τ.Ε. είχε καταστή οργάνου καταπιέσεως καί ή άπώλεια των σιλεσιανών άνθρακωρυχείων συνίστα άνυπολόγιστον άπώλειαν. 'Η οΰτω προκληθεϊσα μήνις έν Γερμανία κατεδίκαζεν άμετακλήτως τήν «πολιτικήν τής έκτελέσεως»[1].

* * *

'Η προοδευτική έπιδείνωσις τοϋ νομισματικού πληθωρισμού ήλθεν, έξ άλλου, να άνατρέψη πάντας τούς ύπολογισμούς περί τής ύπό τής Γερμανίας καταβολής των έπανορθώσεων.

Κατά Νοέμβριον, ή κατάρρευσις τοϋ μάρκου άπετέλει γεγονός τετελεσμένου, προβλεπομένου τοϋ κινδύνου νέας αδυναμίας προς πληρωμήν. Όθεν, ή Κυβέρνησις Βίρθ, άποδίδουσα τον πληθωρισμόν εις τήν καταβολήν (μεταξύ Μαίου καί Αύγούστου 1921) τοϋ πρώτου δισεκατομμυρίου χρυσών μάρκων, άπέστειλε τον Ράθενάου εις Λονδίνου προς βολιδοσκόπησιν των άγγλικών οικονομικών καί πολιτικών κύκλων. Οδτος έζήτησε, τήν 14ην Δεκεμβρίου, τήν χορήγησιν χρεωστασίου διά τήν πληρωμήν των επανορθώσεων, διαβεβαιών δτι ό πτώσις τοϋ μάρκου περιήγε τήν Γερμανικήν Κυβέρνησιν είς άδυναμίαν έκπληρώσεως τών έξ έπανορθώσεων ύποχρεώσεών της. Τό αίτημα τοΰτο έδωσεν άφορμήν είς τήν διεξαγωγήν συνομιλιών μεταξύ Λόϋδ Τζώρτζ καί Μπριάν έν Λονδίνω από τής 18ης μέχρι τής 22ας Δεκεμβρίου[1 2], αίτινες καί άπετέλεσαν τήν τελευταίαν διασυμμαχικήν Συνδιάσκεψιν τοϋ 1921.

'Ο "Αγγλος Πρωθυπουργός εκλινεν υπέρ τής παραχωρήσεως τοϋ χρεωστασίου, συνοδευομένου ούχ ήττον ύπό όρων εΰνοούντων τήν άποκατάστασιν τοϋ παγκοσμίου έμπορίου, ήτις θά έπετυγχάνετο ύπό Γενικής Οικονομικής Συνδιασκέψεως. Αΰτη θά άνελάμβανε τό έργον τής οικονομικής άνασυγκροτήσεως τής Εύρώπης, θά έκαλοϋντο δέ όπως συμμετάσχουν, έπί ίσοις όροις, αντιπρόσωποι τής Γερμανίας καί τής Σοβιετικής Ρωσίας, έπανερχομένων οΰτω τών Χωρών τούτων είς τήν Συναυλίαν τών Δυνάμεων. Ταύτοχρόνως, διά τής θεαματικής πρωτοβουλίας του, ό Λόϋδ Τζώρτζ έπεδίωκε νά βοηθήση τήν δύσκολους στιγμάς διερχομένην βιομηχανίαν τής Χώρας του, διά τής

1. S i m o n d s, Ινθ' άν. σελ. 133.

2. Βλ. πλείονα είς G e o r g e s S u a r e z , Briand, sa Vieson Oeuvre, Paris 1938-1941, T. V. (L'Artisan de la Paix).

έπαναλήψεως των συναλλαγών. Εις άντάλλαγμα τής υπό τής Γαλλίας έπιδείξεως υποχωρητικότατος εις τον τομέα των επανορθώσεων, λαμβανομένων ύπ' δψιν των προς πληρωμήν δυνατοτήτων τής Γερμανίας, καί γενικώτερον τής συμπαραστάσεως των Γάλλων εις την πραγματοποίησήν του σχεδίου του, δ 'Άγγλος Πρωθυπουργός προέτεινεν εις τον Μπριάν την σύναψιν άγγλογαλλικής εγγυητικής συμφωνίας, ήτις θά άντεστάθμιζε, κατά κάποιον τρόπον, εκείνην του 1919, ήν ή άμερικανική στάσις είχε καταστήσει άκυρον. Δυνάμει τής Συμφωνίας ταύτης, ή 'Αγγλία θά παρεΐχεν εις την Γαλλίαν ένοπλον άρρωγην έν περιπτώσει γερμανικής έπιθέσεως άνευ ούδεμιάς εκ μέρους τής Γαλλίας προκλήσεως. Ούχ ήττον, δεν θά υπήρχε casus foederis εάν δ πόλεμος προεκαλεΐτο άπδ ζητήματα άναφερόμενα εις την Κεντροανατολικήν Ευρώπην.

'Αλλά δεν έβράδυνε νά γίνη αντιληπτόν δτι αί άπόψεις των δύο κρατών ήσαν διαφορετικαί. Κατά τον Μπριάν, έπεβάλλετο ή λήψις προληπτικών μέτρων έγγυωμένων εις την Γαλλίαν την δλικήν της άνασυγκρότησιν καί άσφάλειαν, καθ' δσον δεν ήτο δυνατόν νά έχη αυτή άνευ δρων εμπιστοσύνην εις την Γερμανίαν* ως προς την συμφωνίαν, ήθελεν ούτος την διεύρυνσίν της, ούτως ώστε νά περιλάβη πλείονας χώρας, έγγυωμένας άμοιβαίως τό άπαραβίαστον τών συνόρων των. Ἔτι χείρον, ή Μ. Βρεταννία δεν άπεδέχετο την έγγύησιν του συνόλου τών ευρωπαϊκών συνόρων καί ίδια τών τής 'Ανατολικής Εύρώπης, άλλά μόνον τών συνόρων τής Γαλλίας, καθ' δσον δεν ειχεν έμπιστοσύνην επί του βιώσιμου καί τού σταθερού τών Χαρτών τής 'Ανατολικής Ευρώπης.

'Εν πάση περιπτώσει, οι δύο ήγέται κατέληξαν εις την σύνταξιν εύρέος σχεδίου ελέγχου τών γερμανικών δημοσιονομικών, ως άντιβάρου τού περιορισμού τών έξ επανορθώσεων άπαιτήσεων, επί εν έτος [1]. Τό σχέδιον τούτο έγένετο δεκτόν ως βάσις συζητήσεως εις την Συνδιάσκεψιν τών Καννών κατά 'Ιανουάριον 1922 [1 2].

1. **I n g r a m , ένθ' άν. σελ. 41.**
2. **G a t h o r n e-H a r d y, ένθ' άν. σελ. 40.**

ΣΤΝΔΙΑΣΚΕΨΙΣ ΚΑΝΝΩΝ ΚΑΙ ΓΕΝΟΤΗΣ

*Συνδιάσκεψις εις τας Κάννας ('Ιανουάριος 1922) – Πτώσις τον Μπριάν – Άνάληψις τής πρωθυπουργίας υπό τον Πουανκαρέ. Συνέπειαι τής γαλλικής κυβερνητικής μεταβολής – Γαλλικόν άντισχέδιον περί τοϋ διμερούς εγγυητικόν Συμφώνου – Συνδιάσκεψις Βουλώνης (Φεβρουάριος 1922). Συνδιάσκεψις Γενονης ('Απρίλιος 1922)' κυριώτερον χαρακτηριστικόν αυτής – *Εκατέρωθεν απαιτήσεις – Γερμανορωσική συμφωνία τοϋ Ραπάλλο (16 'Απριλίου 1922)' σημασία αυτής. 'Αποτυχία τής Συνδιασκέψεως – Συνδιάσκεψις τής Χάγης (Ιουνιος-Ίουλιος 1922).*

’Αμέσως προ της ενάρξεως της Συνδιασκέψεως, ήτις θά προπαρεσκεύαζεν ένδεχομένην σύγκλησιν οικονομικής συνδιασκέψεως καί θά συνεζήτει *το* πρόβλημα των επανορθώσεων, συνηντήθησαν έν Κάνναις, την 4ην καί 5ην ’Ιανουάριου, οί Λόϋδ Τζώρτζ καί Μπριάν, ινα συνεχίσουν τάς έν Λονδίνω διεξαχθείσας

**** Βιβλιογραφία:***
Les Documents de la Conference de Genes avec une Introduction, par A. *Giannini*, Rome 1922.
Documents Diplomatiques Franpais, Conference Economique Internationale de Genes, 1922.
***Bernasconi e Zanelli*, La Conferenza di Genova, Bologna 1922.**
***N. Miliukov*, La Politique Fxterieure de l’U.R.S.S., Paris 1931.**
***J. S. Mills*, The Genoa Conference, London 1925.**
***G. W. Hallqarten*, General von Seekt and Russia, 1920-1922 εις «Journal of Modern History», March 1944, σελ. 28-34.**
***Ed. Carr*, German-Soviet Relations between the two World Wars, Baltimore 1951.**
***Glyn Roberts*, The most powerful Man in the World. Life of Henry Deterding, New York 1938.**
***G. Suarez*, Briand etc. T. Y.**
***Wheeler-Bennet*, Twenty Years of Russo-German Relations εις «Foreign Affairs», Oct. 1946.**
***Jacques Chastenet*, Baymond Poincare, Paris 1948.**

διαπραγματεύσεις[1]. Και ένταῦθα, ώς πρότερον εν Λονδίνω, ό "Αγγλος Πρωθυπουργός ήρνήθη να άποδεχθή την διεύρυνσιν της γαλλοβρεταννικής συμμα" χίας. '‘Εφερε μεθ’ εαυτού υπόμνημα, οπερ προέβλεπε την σύναψιν Συμφωνίας μετά της Γαλλίας καί τού Βελγίου, δεκαετούς ισχύος, καί έθεώρει τον Ρήνον ώς κοινόν σύνορον των τριών κρατών. Δυνάμει τού συμφώνου τούτου, εν περιπτώσει άπ’ ευθείας καί άπροκλήτου έπιθέσεως τρίτου, εις τα άνωτέρω μόνον σύνορα, έξησφαλίζετο ή άμεσος ύποστήριξις έκ μέρους τών κατά ξηράν, θάλασσαν καί άέρα βρεταννικών δυνάμεων. Μέ άλλας λέξεις, άφηνεν εις τό Ράιχ έλευθέρας τάς χειρας προς άνατολάς καί προσεκάλει σιωπηρώς την Γαλλίαν δπως πράξη ομοίως[1] [2]. Ή ώς άνω βρεταννική έγγύησις συνωδεύετο υπό γενικού συμφώνου μη επιθέσεως.

Την 6ην ’Ιανουάριου, ήρχισεν ή Συνδιάσκεψις, εις ήν αί Ήνωμέναι Πολιτεΐαι άντεπροσωπεύοντο μόνον διά παρατηρητών. ’Από τών πρώτων ημερών έπετεύχθη συμφωνία διά την σύγκλησιν νέας συνδιασκέψεως, προοριζομένης δπως άποκαταστήση την έλευθερίαν τών ευρωπαϊκών εμπορικών σχέσεων. Εις ταύτην, μέλλουσαν νά συνέλθη έν Γενούη, κατά Μάρτιον, θά έκαλούντο δπως μετάσχουν ή Σοβιετική Ρωσία, ώς καί ή Γερμανία. Έπί πλέον άπεφασίσθη δπως παρασχεθή χρεωστάσιον εις την Γερμανίαν διά τάς δόσεις τού ’Ιανουάριου καί Φεβρουάριου. Άλλ’ ενώ ή Συνδιάσκεψις έφαίνετο δτι έβαινε καλώς, έπήλθεν αίφνιδίως ή καταστροφή. Την 8ην ’Ιανουάριου, ό Μπριάν έπαιξε «γκολφ» μετά τού Λόϋδ Τζώρτζ καί, ώς ήτο έπόμενον, έχασεν άμέσως αί γαλλικαί έφημερίδες έγέμισαν μέ πληροφορίας καί φωτογραφίας παρουσιαζούσας τον Γάλλον Πρωθυπουργόν νά παίζη υπό την καθοδήγησιν τού άγγλου συναδέλφου του. Έ κοινή γνώμη, χωρίς εμφανή λόγον καί άκαριαίως, έξανέστη καί τό πράγμα έλαβεν διαστάσεις σκανδάλου. "Οθεν ό Πρόεδρος τής Δημοκρατίας ’Αλέξανδρος Μιλλεράν, δστις, άλλωστε, ήτο άντίθετος προς τήν πολιτικήν τού Μπριάν, τεταγμένος υπέρ τής αύστηράς εφαρμογής τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών, έκάλεσε τούτον τηλεγραφικώς εις Παρισίους, ίνα δώση εξηγήσεις περί τής στάσεώς του.

Τήν 12ην ’Ιανουάριου 1922, εις μακρόν λόγον του ενώπιον τής Βουλής, ό Πρόεδρος τής Γαλλικής Κυβερνήσεως ύπερημύνθη έπιτυχώς τής πολιτικής του, τονίσας δτι είχε προτιμήσει τήν άγγλογαλλικήν συμμαχίαν παρά τήν πολιτικήν τής εις τό άκέραιον εφαρμογής τής Συνθήκης Ειρήνης, μή άναμείνας δέ τό άποτέλεσμα τής ψήφου έμπιστοσύνης, υπέβαλε τήν παραίτησίν του. Πλήν δμως, τά πάντα εΐχον ρυθμισθή έκ τών προτέρων καί ό Μιλλεράν έκάλεσε, τήν 14ην ’Ιανουάριου, τον Πουανκαρέ, άποδεχθέντα τον σχηματισμόν

1. D u r o s e l l e, ένθ* άν. σελ.
2. G has tenet, 2νθ’ άν. σελ.

τής νέας Κυβερνήσεως, εις ήν ’Αντιπρόεδρος άνέλαβεν ό Μπαρτού, κύριος άντίπαλος τού Μπριάν. Ό νέος πρωθυπουργός υπό την ιδιότητά του ώς Προέδρου τής επί των εξωτερικών ύποθέσεων Κοινοβουλευτικής Επιτροπής, είχε ταχθή κατά πάσης ύποχωρήσεως εις τό ζήτημα των έπανορθώσεων. Προς στιγμήν, ή καταστροφή υπήρξε πλήρης, δοθέντος δτι αί Κάνναι άπετέλεσαν τον άμεσον πρόλογον τής καταλήψεως τού Ρούρ.

Τήν έξήγησιν των γεγονότων των Καννών καί των Παρισίων δέον νά άναζητήσωμεν εις τήν έξέγερσιν ενός ολοκλήρου λαού. Εις τα ομματα των Γάλλων, ό Μπριάν άντεπροσώπευε τήν τελευταίαν ελπίδα εύτυχούς συμμαχίας μετά τής ’Αγγλίας, καθ’ δσον οδτος ήτο ύπέρμαχος τής άρχής τής γαλλοαγγλικής συνεργασίας. ’Αλλ’ ή άνάμνησις τής Συνδιασκέψεως τής Ούασιγκτώνος, ήτις εΐχεν άποτελέσει έσχάτην ταπείνωσιν διά τήν Γαλλίαν, διετηρειτο άκόμη ζωηρά εις ολόκληρον τον γαλλικόν λαόν, θεωρούντα τόν Πρωθυπουργόν του ύπεύθυνον αυτής καί πεσόντα θύμα τής βρεταννικής πολιτικής. Κατά συνέπειαν, ή προοπτική έπαναλήψεως τής πάλης επί πεδίου έκλεγέντος υπό τού Λόϋδ Τζώρτζ, ήτο μοιραΐον νά άφυπνίση τούς φόβους κα'ι διεγείρη τάς διαμαρτυρίας των Γάλλων. Ή έγγύησις, ήν προσέφερεν ό Λόϋδ Τζώρτζ, δεν εϊχε πλέον άξίαν τινά εις τά ομματα αύτών, διότι δεν ειχον πλέον εμπιστοσύνην ούτε εις τούτον, ούτε εις τήν χώραν του. 'Η έγγύησις τούς έφαίνετο ώς μία είσέτι παγίς, ή δε Συνδιάσκεψις των Καννών ώς νέα έπίδειξις τού δαιμόνιου Λόϋδ Τζώρτζ δπως έξαπατα καί γοητεύη [1]. Προς τούτοις, ό μονομερής χαρακτήρ τού προταθέντος έγγυητικού συμφώνου προσέβαλε τούς Γάλλους, ένώ, συγχρόνως, έφοβοΰντο μήπως δι’ αυτού συρθούν εις τό άρμα τής ’Αγγλίας καί επιτύχουν μίαν προβληματικήν άγγλικήν φιλοφροσύνην έναντι υπερβολικών παραχωρήσεων προς τήν Γερμανίαν. Άφ* ετέρου, ο βρεταννικός λαός, κατά τήν μεγίστην πλειοψηφίαν του, έδέχθη λίαν δυσμενώς τό άνωτέρω σχέδιον, κρίνων τούτο ώς υπερβολικόν: Ούδεμίαν είχε διάθεσιν άναλήψεως νέων υποχρεώσεων, αίτινες θά τόν ώδήγουν ταχέως εις νέους άγώνας, αί δε Κτήσεις ήγειρον άπ’ άρχής ζωηράς διαμαρτυρίας κατά νέας άναμίξεως εις τά ευρωπαϊκά πράγματα[1 2].

* *

‘Η πτώσις τού Μπριάν μετά τήν Συνδιάσκεψιν των Καννών, έσημείωσε στροφήν εις τήν υπό έξέτασιν περίοδον τής Εύρωπαϊκής 'Ιστορίας. Ώς συνέπεια τών Καννών, κατεδικάσθη συντόμως ή γαλλοαγγλική συνεννόησις, ήτις εΐχεν έπιζήσει κατ’ άρχήν, έάν δχι έν τή πράξει, ώς βάσις τής ευρωπαϊκής

1. S i m o n d s, ένθ* άν. σελ. 114.

2. S i m o n d s. £νθ’ άν. σελ. 86.

τάξεως. Έξ άλλου, ή άποτυχία αΰτη συνεπήνεγκε την καταδίκην τής μεθόδου των Συνδιασκέψεων, έπικρατησάσης έν Εύρώπη άπό της επομένης της υπογραφής των Συνθηκών Ειρήνης, καθ’ δσον, άπό γαλλικής πλευράς, είχε σχηματισθή ή πεποίθησις δτι πάσαι αί μέχρι τότε Συνδιασκέψεις είχον άποβή εις βάρος τής χώρας X.

Οί Μπριάν καί Πουανκαρέ ήσαν πολιτικοί δλως άντιθέτου ιδιοσυγκρασίας. Διά τον πρώτον, έλέγετο δτι «άντελαμβ άνετο τα πάντα, άλλ’ ουδέν έγνώριζεν» καί διά τον δεύτερον δτι «έγνώριζε τά πάντα, άλλ’ άντελαμβάνετο ελάχιστα πράγματα». Ό νέος Πρωθυπουργός, οπαδός τής άντιθέτου προς την τού Μπριάν πολιτικής, ήτοι τής εις τό άκέραιον έκτελέσεως τής Συνθήκης Ειρήνης, εύρέθη ένώπιον ειλημμένης άποφάσεως τής Συνδιασκέψεως των Καννών έν σχέσει προς την σύγκλησιν Οικονομικής Συνδιασκέψεως έν Γενούη, τή συμμετοχή τής Σοβιετικής Ρωσίας καί Γερμανίας, έπί πλέον δε ειχον ήδη διεξαχθή διαπραγματεύσεις έπί τής άρχής τής συνάψεως άγγλογαλλικής έγγυητικής συμφωνίας[1] [2]. Ή άνατροπή, ουχ ήττον, τής γαλλικής πολιτικής δεν ήτο τόσον άμεσος δσον θά ήδύνατό τις νά πιστεύη, καθ’ δσον ό Πουανκαρέ, προσέχων ιδιαιτέρως δπως μη διακόψη την υπουργικήν συνέχειαν, δεν άνεκάλεσε την συμμετοχήν τής Γαλλίας εις τήν Συνδιάσκεψιν τής Γενούης, τήν οποίαν, άλλωστε, έφρόνει δτι ή χώρα του, ύπογράψασα τάς σχετικάς προσκλήσεις, δεν ήδύνατο νά άποφύγη. ’Αλλά ή άδιαλλαξία αυτού εμελλε νά προκαλέση άποτυχίαν έφ’ δλων των άνωτέρω σημείων: *0 Πουανκαρέ ήτο τό όλιγώτερον ένδεδειγμένον πρόσωπον δπως συνεννοηθή μετά των Αγγλων, ως καί μετά των Γερμανών, περί τών οποίων ήτο πεπεισμένος δτι εύρίσκετο έν κακή πίστει καί εις τούς όποιους ύπενεθύμιζε διαρκώς τήν διά τήν έπίθεσιν τού 1914 εύθύνην των, θεμελιοΰσαν τήν ύποχρέωσιν έπανορθώσεως τών ύπ’ αύτών έπενεχθεισών ζημιών[3]. Ή εύρωπαϊκή πολιτική φαίνεται έξαρτωμένη έκ τών άγγλογαλλικών διαφωνιών, μετατρέπεται δέ εις είδος ιδιαιτέρας διαμάχης μεταξύ Λόϋδ Τζώρτζ καί Πουανκαρέ.

Τήν 23ην ’Ιανουάριου, ό Γάλλος Πρωθυπουργός άπηύθυνεν εις τον Λόϋδ Τζώρτζ υπόμνημα έν σχέσει προς τό σχέδιον έγγυητικοϋ συμφώνου. Τό γαλλικόν άντισχέδιον διέφερεν ούσιωδώς τού άρχικού άγγλικοϋ σχεδίου, καθ’ δσον προέβλεπε διμερές έγγυητικόν σύμφωνον καί ούχί μονομερή έγγύησιν έκ μέρους τής Μ. Βρεταννίας. Τό άντισχέδιον περιελάμβανε τήν εξής σημαντικήν παράγραφον: «’Αμοιβαίος, έν περιπτώσει άπροκλήτου έπιθέσεως έκ μέρους τής Γερμανίας κατά τής Μ. Βρεταννίας, ή Γαλλία θά ταχθή άμέσως

1. **S i m o n d s, £ν9ˢ άν. σελ. 151.**
2. **D u r o s e l l e , ένθ’ άν. σελ. 77.**
3. **P o η c e t, £νθ’ άν. σελ. 97,**

παρά τό πλευρόν της τελευταίας, διά των κατά ξηράν, θάλασσαν καί άέρα δυνάμεών της». Οΰτω τά δύο μέρη θά συνεβάλλοντο, επί ϊσοις δροις, καί δεν θά ένεφανίζετο ή Γαλλία τιθεμένη ύπό την προστασίαν της ’Αγγλίας. Είναι βεβαίως άληθές δτι ή προβλεπομένη ίσότης θεωρητικόν μάλλον είχε χαρακτήρα, διότι αί πιθανότητες έπιθέσεως κατά της Μ. Βρεταννίας ή σαν άπείρως δλιγώτεραι.

Προς τούτοις, τό ύπόμνημα προέβλεπε την σύναψιν στρατιωτικής συμβάσεως — πράγμα δπερ δεν έπραττε τό αγγλικόν σχέδιον— καθοριζούσης διαρκή διαβούλευσιν μεταξύ των Γενικών ’Επιτελείων των δύο Χωρών. Έν τέλει, διετύπωνε την επιθυμίαν δπως τό σύμφωνον είναι διάρκειας μεγαλυτέρας τών δέκα ετών καί έπεξέτεινε την ίσχύν αύτοΰ πέραν τών συνόρων τοϋ Ρήνου: «'Η Κυβέρνησις τής Γαλλικής Δημοκρατίας καί ή Κυβέρνησις τής Αύτοΰ Βρεταννικής Μεγαλειότητος συμφωνούν δπως συνεννοούνται έπί παντός ζητήματος, φύσεως δυναμένης νά θέση εις κίνδυνον την ειρήνην ή νά διασαλεύση την γενικήν τάξιν, ήν έγκαθίδρυσαν αί Συνθήκαι Ειρήνης, τάς οποίας άμφότεραι έχουν συνυπογράψει». Πλήν τοϋ δτι έπεδιώκετο διά τής άνωτέρω παραγράφου ή έγγύησις τών άνατολικών συνόρων τής Ευρώπης, δπερ, ώς ήδη έξετέθη, άντέβαινεν εις τάς άγγλικάς άπόψεις, έτίθετο τό ζήτημα τής εις τό ακέραιον διατηρήσεως τών Συνθηκών τοΰ 1919, άποκρουομένης διαρρήδην ύπό τής Βρεταννικής Κυβερνήσεως. Κατά συνέπειαν, αί διαπραγματεύσεις Ιμελλον νά παραταθοΰν καί νά άποβοΰν τελικώς άνευ άποτελέσματος. Την 9ην Φεβρουάριου, ό λόρδος Κώρζον άπήντα δτι, έπιδιωκομένης τής βελτιώσεως τών διατάξεων τοΰ συμφώνου πέραν τών ορίων τοΰ δυνατοΰ, ύπήρχε κίνδυνος άποτυχίας αύτοΰ. Προς λύσιν τών εκκρεμών προβλημάτων, ό Λόϋδ Τζώρτζ, δστις προετίμα την κατά πρόσωπον συνομιλίαν μετά τοΰ αντιπάλου του, έπέμεινε διά την πραγματοποίησιν συναντήσεως μετά τοΰ Πουανκαρέ. Ό τελευταίος, προτιμών, άντιθέτως, τήν άνταλλαγήν διακοινώσεων, προσεπάθησε νά άποφύγη τήν συνάντησιν ταύτην άλλά, τελικώς, ήναγκάσθη νά ύποχωρήση.

Ούτως οι δύο ήγέται συνηντήθησαν έν Βουλώνη (26-27 Φεβρουάριου), άλλ’ άνευ αποτελέσματος. 'Ο Πουανκαρέ έθεσε τούς δρους του ψυχρώς καί μάλιστα μετά τίνος τραχύτητος· άνεγνώρισε μέν τήν ύπό τοΰ προκατόχου του άναληφθεΐσαν ύποχρέωσιν συμμετοχής τής Γαλλίας εις τήν Συνδιάσκεψιν τής Γενούης, άλλά, συγχρόνως, άπήτησεν δπως μή συζητηθοΰν εις αυτήν τά ζητήματα τών επανορθώσεων καί τοΰ άφοπλισμοΰ, ουδέ αί Συνθήκαι Ειρήνης τοΰ 1919-1920, ή δέ παρουσία τής Σοβιετικής Ρωσίας μή άποτελέση «ντέ γιοΰρε» άναγνώρισιν αυτής. Οί δροι ούτοι υπήρξαν καταστρεπτικοί διά τά μεγαλεπήβολα σχέδια τοΰ Λόϋδ Τζώρτζ, τοΰ Γάλλου Πρωθυπουργοΰ συντε-

λέσαντος *άπ* αρχής εις τό νά καταστή περιττή ή Συνδιάσκεψις τής Γενούης [1]. Ώς προς τό ζήτημα του έγγυητικοΰ συμφώνου, δεν έγένετο λόγος παρά κατά τό τέλος τής συναντήσεως, οπότε εις δήλωσιν του Λόϋδ Τζώρτζ 8τι ήτο έτοιμος νά συζητήση περί αύτοΰ, ό Πουανκαρέ δέν έδωσε συνέχειαν εις τό πράγμα, άπαντήσας οτι «έλυπειτο διότι ή ώρα άναχωρήσεως τής άμαξοστοιχίας του δέν τώ *επίτρεπε* νά λύση τό ζήτημα τούτο»[1 2].

* *
*

Άναβληθεΐσα, συνεπεία ιταλικής κυβερνητικής κρίσεως, ή Συνδιάσκεψις τής Γενούης συνήλθε κατ’ Απρίλιον (10 Απριλίου - 19 Μαΐου 1922), υπό την προεδρίαν τού ’Ιταλού Πρωθυπουργού Φάκτα καί μέ συμμετοχήν 29 έν ολω κρατών, μεταξύ των όποιων δέν συμπεριελαμβάνοντο αί Ήνωμέναι Πολιτεΐαι, άποδοκιμάσασαι τήν προς τήν Μόσχαν σταλεισαν πρόσκλησιν καί συντελέσασαι, διά τής άπουσίας των, εις τήν τελικήν άποτυχίαν τής Συνδιασκέψεως. Εις τούτο συνετέλεσε καί ή άπουσία τού Πουανκαρέ, οστις, καταδικάζουν τήν διπλωματίαν των συνδιασκέψεων, άπηξίωσε νά μεταβή αύτοπροσώπως εις Γένουαν — άποστείλας τον Μπαρτού, στερούμενον τόσον κύρους οσον καί σπουδαιότατος — καί διηύθυνε τά πάντα εκ Παρισίων. Ή άρνησις τού Πουανκαρέ όπως παραστή αύτοπροσώπως κατήνεγκε σοβαρόν πλήγμα άπ* αρχής εις τήν Συνδιάσκεψιν, ήτις, έν τή πραγματικότητι, άπετέλει τήν τελευταίαν άπόπειραν τού Λόϋδ Τζώρτζ όπως εξασφάλιση τήν διεύθυνσιν τής Ευρώπης [3].

Κυριώτερον χαρακτηριστικόν τής Συνδιασκέψεως ύπήρξεν οτι αυτή έσημείωσε τήν είσοδον των Σοβιέτ εις τον διεθνή βίον. Διά πρώτην φοράν συμμετείχεν ή Σοβιετική Ρωσία εις διεθνή Συνδιάσκεψιν, τής άντιπροσωπείας δέ αυτής ήγεΐτο ό Τσιτσέριν, Επίτροπος τού λαού έπί των έξωτερικών υποθέσεων, ένψ τής γερμανικής — διά πρώτην φοράν οι Γερμανοί μετείχον Συνδιασκέψεως, μεταπολεμικώς, έν ίσοις οροις μετά των νικητών τού μεγάλου πολέμου — ό Καγκελλάριος Βίρθ. Ή Σοβιετική Ρωσία εΐχεν άποδεχθή νά μετάσχη τής Συνδιασκέψεως μέ σκοπόν καθαρώς έμπορικόν. Ή άντιπροσωπεία της, πριν ή άφιχθή εις Γένουαν, διήλθεν έκ Βερολίνου οπού συνηντήθη μετά τών Βίρθ καί Ράθενάου, άποφασισθέντος όπως αί δύο άντιπροσωπεΐαι τελούν έν Γενούη εις στενήν έπαφήν[4]. Οι μπολσεβίκοι δέν άνεγνώριζον τά ύπό τού τσαρικού καθεστώτος συναφθέντα έξωτερικά δάνεια καί ειχον στα-

1. **S i m o n d s , ένθ’ άν. σελ. 161-2.**
2. **D u r o s e l l e , ένθ* άν. σελ. 78.**
3. **S i m o n d s , ένθ* άν. σελ. 162.**
4. **P o t i e m k i n e , ένθ’ άν. Τ. III, σελ. 174,**

ματήσει τήν πληρωμήν των τοκομεριδίων. Τό θέμα ένδιέφερε πρωτίστως την Γαλλίαν, οπού είχον έκδοθή τά πλεϊστα των μεγάλων ρωσικών δανείων άπδ τοΰ 1888 καί εντεύθεν. Άφ' έτέρου ή ύπό των μπολσεβίκων έθνικοποίησις των ιδιωτικών βιομηχανιών έζημίου τά μέγιστα τούς 'Άγγλους, οϊτινες ειχον έπενδύσει μεγάλα κεφάλαια εις ρωσικάς έπιχειρήσεις.

Κατ' άρχάς, ετέθη άπο συμμαχικής πλευράς, άφ' ένος το ζήτημα τής ύπο των Σοβιέτ άναγνωρίσεως τών χρεών τής Τσαρικής Ρωσίας, άνερχομένων περίπου εις δέκα έκατομμύρια χρυσά φράγκα, ή μεγίστη πλειοψηφία τών ομολογιούχων τών οποίων άφεώρα Γάλλους υπηκόους (1.600.000 άτομα)[1], άφ' έτέρου δέ, ώς άνεφέρθη άνωτέρω, τύ τών άποζημιώσεων διά τάς ίδιωτικάς έπιχειρήσεις τάς οποίας έθνικοποίησεν ή επαναστατική Κυβέρνησις. Έν προκειμένω Γαλλία τε καί Βέλγιον άπέκλειον οίανδήποτε συμβιβαστικήν πρότασιν καί άπήτουν τήν πλήρη καί άκεραίαν άπύδοοίν [1 2]. Ήδη, κατά τήν συνάντησιν τής Βουλώνης, ό Πουανκαρέ εΐχεν άποσπάσει παρά του Λόϋδ Τζώρτζ τήν ύπόσχεσιν ότι οΰδεμία συμφωνία θά συνήπτετο μετά τών Σοβιέτ, εάν δέν άνεγνώριζον τά ύπο τών προηγουμένων Ρωσικών Κυβερνήσεων άνειλημμένα χρέη. 'Εντεύθεν, ή γαλλική καί ή ρωσική αντιπροσωπεία συνεκρούσθησαν κατά μέτωπον. Άπο τής πρώτης συνεδριάσεως οί Ρώσοι έξέφρασαν τήν επιθυμίαν περί άποκαταστάσεως τών εμπορικών σχέσεων μετά της λοιπής Εύρώπης. Άλλ' οί Γάλλοι καί οί Βρεταννοί προέβαλον τούς εξής τέσσαρας δρους: α) Θά άνεγνωρίζοντο ύπο τής Σοβιετικής Κυβερνήσεως πάντα τά μέχρι του 1914 συναφθέντα έξωτερικά δάνεια, β) Θά κατηργεΐτο το μονοπώλιον του έξωτερικοϋ εμπορίου, γ) Θά άπεδίδοντο αί έθνικοποιηθεΐσαι βιομηχανίαι είς τούς ίδιοκτήτας των, έφ' δσον οδτοι δέν ήσαν Ρώσοι ύπήκοοι καί δ) ή Ρωσία θά Ιπαυε διενεργούσα κομμουνιστικήν προπαγάνδαν είς τύ εξωτερικόν.

Εις τάς άνωτέρω άξιώσεις άπήντησεν είρωνικώς ό Τσιτσέριν, τήν 15ην 'Απριλίου, άπαιτών άποζημίωσιν 30 δισεκατομμυρίων ρουβλίων (χρυσών) διά τάς ζημίας τάς προξενηθείσας έν Ρωσία έκ τής συμμαχικής στρατιωτικής έπεμβάσεως, διαρκοϋντος τοΰ ρωσικού πολέμου [3], ώς καί τήν χορήγησιν έμπορικών πιστώσεων. Δοθέντος δτι το συνολικόν ποσόν, δπερ οί Σύμμαχοι έζήτουν παρά τής Ρωσίας, δέν ύπερέβαινε τά 18 δισεκατομ. ρουβλίων, πάσα σχετική συζήτησις έπερίττευεν.

Άλλ' ένω αί πρώται συζητήσεις παρετείνοντο, συνετελέσθη δλως αίφνιδίως πραξικόπημα. Τήν 16ην 'Απριλίου, ό Ράθενάου ύπέγραψεν έν Ραπάλλο

1. **R e n o u v i n, ένθ' άν. σελ. 272.**
2. **G a t h o r n e-H a r d y, έν9' άν. σελ. 98.**
3. **P o t i f e m k i n e, ΙνΘ' άν. Τ. Ill, σελ. 189.**

Συνθήκην μετά του Τσιτσέριν, δυνάμει τής όποιας ή Γερμανία άνεγνώριζε «ντε γιοΰρε» την Σοβιετικήν Κυβέρνησιν. Τα Συμβαλλόμενα Μέρη παρητοΰντο άμοιβαίως πάσης χρηματικής άπαιτήσεως. Ή Σοβιετική Κυβέονησις, τούτέστι, παρητειτο πάσης άξιώσεως έπανορθώσεως των ζημιών, ας ειχον προξενήσει εν Ρωσία τά γερμανικά στρατεύματα κατά τά έτη 1915 - 1917, ή δε Γερμανική άνεγνώριζε τήν δήμευσιν των έν τή Σοβιετική Ρωσία γερμανικών περιουσιών. Προς τούτοις, αί δύο Χώραι ύπέσχοντο νά διαπνέη τάς σχέσεις των φιλικόν πνεύμα, διεκήρυσσον τήν άμοιβαίαν ούδετερότητά των, έν περιπτώσει έπιθέσεως τρίτης Δυνάμεως, άποκαθίστων τάς διπλωματικάς των σχέσεις καί άπεφάσιζον δπως εφαρμόζουν τήν ρήτραν τού μάλλον εύνοουμένου κράτους εις τάς έμπορικάς καί οίκονομικάς των συναλλαγάς. Ούτως ή Γερμανία, πρώτη εκ τών Δυτικών Χωρών, άποκαθίστα όμαλάς διπλωματικάς σχέσεις μετά τής Σοβιετικής Ένώσεως.

’Αποφασιστικόν ρόλον διά τήν σύναψιν τής γερμανοσοβιετικής Συνθήκης τού Ραπάλλο έπαιξεν ό φόν Μάλτζαν, επί κεφαλής τής Διευθύνσεως Ανατολικών 'Υποθέσεων τής Βίλελμστράσσε. Βεβαίως, ήσκησεν έπίδρασιν ή επιδίωξις έπαναλήψεως τών μετά τής Ρωσίας εμπορικών σχέσεων, ήν ηύχοντο οι βιομηχανικοί κύκ>οι προς έξασφάλισιν άγοράς διά τήν τοποθέτησιν τών προϊόντων των. Τό αύτό δύναται νά παρατηρηθή καί διά τούς σκοπούς τού Γερμανικού Γενικού Επιτελείου, δπερ, ήδη άπό τού Σεπτεμβρίου 1921, εΐχεν έλθει εις μυστικάς έπαφάς μετά τού Σοβιετικού Γενικού Επιτελείου διά τήν λήψιν άδειας διοργανώσεως επί σοβιετικού εδάφους εργοστασίων κατασκευής πολεμικού υλικού, άπηγορευμένου υπό τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών. Πλήν δμως, τά κίνητρα ήσαν κυρίως πολιτικά. Οι Γερμανοί έπεδίωξαν νά δείξουν εις τούς νικητάς δτι ή Χώρα των ήδύνατο νά άναλάβη διπλωματικάς πρωτοβουλίας, νά άπειλήση τήν Αγγλίαν καί τήν Γαλλίαν καί νά θέση εις τήν διάθεσιν τής Σοβιετικής Ρωσίας τήν τεχνικήν της όργάνωσιν προς άνασύστασιν, τή βοήθεια της, τής ρωσικής βιομηχανίας.

'Η είδησις περί τής συνάψεως τής Συνθήκης τού Ραπάλλο έπεσεν ώς βόμβα, προκαλέσασα άναστάτωσιν εντός τών κόλπων τής Συνδιασκέψεως, τό γεγονός δέ έθεωρήθη ώς πρόκλησις έναντι τής Εύρώπης. Είναι άναμφισβήτητον δτι ή γερμανορωσική Συνθήκη άνησύχησεν ούκ ολίγον τούς Παρισίους, έτι δέ περισσότερον τό Λονδϊνον. Ή Συνθήκη ήτο επωφελής διά τούς Ρώσους, σημαίνουσα δι[5] αυτούς τήν λήξιν τής έπί τού οικονομικού καί πολιτικού πεδίου άπομονώσεως καί τήν οριστικήν κατάργησιν τής Συνθήκης τού Μπρέστ Λιτόβσκ. 'Ως άναφέρει ό Ποτέμκιν [X], «Τό Ραπάλλο έπήνεγκε τήν άποτυχίαν τής προσπάθειας τών Συμμάχων δπως συγκροτήσουν ένιαΐον κεφαλαιοκρα- [1]

1. P o t i ^ m k i n e, ένθ’ άν. Τ. III, σελ. 193.

τικόν μέτωπον τό σχέδιον άνορθώσεως της Ευρώπης εις βάρος των ήττημένων χωρών καί της Ρωσίας Θά καταρρεύση». 'Τπήρξεν ωσαύτως επωφελής διά τούς Γερμανούς, οΐτινες άπηλλάσσοντο οίασδήποτε ανησυχίας άπο τής πλευράς τής 'Ανατολής, συγχρόνως δέ άπέκτων την δυνατότητα, ής έποιήσαντο εύρέως χρήσιν, όπως έργασθοΰν διά τον μυστικόν των έπανεξοπλισμόν τά σοβιετικά εργοστάσια.

Πλήν όμως, έξεταζομένη άπο τής πλευράς τοϋ κατευνασμού των Συμμάχων ώς προς τάς μελλοντικάς γερμανικάς προθέσεις, τής έπιτεύξεως τής επιείκειας των Γάλλων, τής έξασφαλίσεως τής ύποστηρίξεως των "Αγγλων καί, τέλος, του μετριασμοϋ τοϋ τελεσιγράφου τοϋ Λονδίνου, ή συναφθεΐσα Συνθήκη άπετέλεσεν άναντίρρητον άδεξιότητα, συντελέσασα εις την έπαύξησιν τής δυσπιστίας καί τής καχυποψίας των άλλων Δυνάμεων. 'Ιδιαιτέρως πανικοεβλήθησαν ή Γαλλία, το Βέλγιον καί τά κράτη τής Μικράς Συνεννοήσεως, ύποψιασθέντα τήν παράλληλον ΰπαρξιν στρατιωτικής συμβάσεως. Τοΰτο θά άπετέλει διπλήν άπειλήν κατά τής γαλλικής άσφαλείας, έφ' δσον άφεώρα άπ' εύθείας τόσον τήν Γαλλίαν δσον καί τήν Πολωνίαν. Έν τή πραγματικότητι, ολόκληρον το εδαφικόν σύστημα τής Κεντρικής Ευρώπης, ώς καθώρισε τοΰτο ή Συνδιάσκεψις Ειρήνης, έφαίνετο διακινδυνεΰον. Ούδέν κατέστη δυνατόν νά έπαναφέρη τήν εμπιστοσύνην ή νά κατασιγάση τούς φόβους, αυτομάτως δέ καί όριστικώς τό Βέλγιον, ή Πολωνία καί ή Μικρά Σ"νεννόησις συνεσπειρώθησαν περί τήν Γαλλίαν [1]. Ούτως, άπο τής δευτέρας έβδομάδος, ή τύχη τής Συνδιασκέψεως τής Γενούης είχε κριθή.

Μετά τήν υπογραφήν τής Συνθήκης τοϋ Ραπάλλο, ή ρωσική άντιπροσωπεία έδέχθη νά έπαναλάβη τάς μετά των Δυτικών Δυνάμεων διαπραγματεύσεις. 'Ησθάνετο ήδη έαυτήν πολύ ίσχυροτέραν καί άπεδέχθη μέν νά συζητήση έκ νέου τό θέμα τών προπολεμικών δανείων ώς καί τό τών άποζημιώσεων διά τάς γενομένας έθνικοποιήσεις τών ιδιωτικών έπιχειρήσεων, άλλά συγχρόνως ήξίου δπως, εις άντάλλαγμα, χορηγηθή εις τήν Ρωσίαν έξωτερικόν δάνειον. Αί σχετικαί διαπραγματεύσεις δμως είς ούδέν τό θετικόν άπέληξαν, προσέκρουσαν δέ κυρίως είς τήν άξίωσιν τών Δυτικών Δυνάμεων όπως ή Σοβιετική Ρωσία σταματήση τήν έκτος τών συνόρων της κομμουνιστικήν προπαγάνδαν [12].

Τήν 18ην 'Απριλίου, οί άντιπρόσωποι τών Πέντε Δυνάμεων, αίτινες συνεκάλεσαν τήν Συνδιάσκεψιν, ώς καί οί τών κρατών τής Μικράς Συνεννοήσεως, άπηύθυναν διακοίνωσιν προς τούς Γερμανούς, δΓ ής τούς κατηγορούν δτι, «ένεργήσαντες είς τά νώτα τών συναδέλφων των καί συνάψαντες

1. **S i m o n d s , ϊνθ' άν. σελ. 163.**
2. **Λ ά σ κ α ρ ι , ένθ' άν. σελ. 229.**

κρυφίως Συνθήκην μετά της Ρωσίας επί αύτών τούτων των ζητημάτων, τά όποια είχον άναλάβει την ύποχρέωσιν να έξετάσουν όμού μετά των άντιπροσώπων των λοιπών Εθνών» \ διέρρηξαν τάς συμφωνίας τών Καννών* όθεν, ή Γερμανία άπεκλείσθη τής επί τών ρωσικών υποθέσεων επιτροπής, έδηλώθη δε υπό τών Συμμάχων, την 23ην ’Απριλίου, ότι έπεφύλασσον έαυτοΐς τό δικαίωμα νά θεωρήσουν την Συνθήκην τού Ραπάλλο ως άκυρον.

Τέλος, έν μέσω τών άλλων άσυναρτησιών, ό Πουανκαρέ, έκφωνήσας, τήν 24ην ’Απριλίου, λόγον εις την γενέτειράν του Μπάρ-Λέ-Ντύκ, εξήγγειλε τήν πολιτικήν αύτού, συνοψιζομένην εις τήν Συνθήκην τών Βερσαλλιών: «"Ο,τι ζητούμεν διά σήμερον είναι ή έκτέλεσις τής Συνθήκης». Έν συνεχεία, ύπέμνησεν ότι έπλησίαζεν ή 31η Μαιου, «καθ’ ήν οι Γερμανοί έπρεπε νά δεχθούν ή νά άπορρίψουν τούς υπό τής Επιτροπής τών ’Επανορθώσεων προβλεφθέντας όρους» καί κατέληξεν, προειδοποιήσας έπισήμως αύτούς ότι, εάν μέχρι της ήμερομηνίας εκείνης δεν έξεπλήρουν τάς υποχρεώσεις των, ή Γαλλία θά έδρα, έστω μόνη, καίτοι «θά ήτο άπείρως επιθυμητόν όπως τά ληπτέα μέτρα υιοθετηθούν καί έφαρμοσθούν άπό κοινού συμφώνου μετά τών Συμμάχων». Τούτο άπετέλεσε τήν χαριστικήν βολήν. Τήν 19ην Μαιου, έληξαν αί συνεδριάσεις τής Συνδιασκέψεως, διά νά καλυφθή δε ή πλήρης άποτυχία αύτής, άπεφασίσθη όπως συγκληθή διάσκεψις οικονομικών εμπειρογνωμόνων έν Χάγη, κατά ’Ιούνιον, προς περαιτέρω έξέτασιν τού ζητήματος τής οικονομικής άνορθώσεως τής Εύρώπης καί ιδία τού προβλήματος τών ρωσικών χρεών.

Έν τώ μεταξύ, πάντα τά μετασχόντα τής Συνδιασκέψεως κράτη συνήψαν Σύμφωνον μή έπιθέσεως, εξαμήνου διάρκειας, τούτο δέ υπήρξε καί τό μόνον θετικόν άποτέλεσμα τής Γενούης[1 2].

Ή Συνδιάσκεψις τής Χάγης (15 ’Ιουνίου - 20 ’Ιουλίου), εις ήν ήρνήθησαν καί αύθις κατηγορηματικώς νά παρακαθήσουν αί Ήνωμέναι Πολιτεΐαι, μή έπιθυμούσαι νά διαπραγματευθούν μετά τής Σοβιετικής Ρωσίας, είχε τήν ιδίαν τύχην μέ τήν τής Γενούης, εις ούδεμίαν συμφωνίαν καταλήξασα.

Άναφορικώς προς τό σχέδιον άγγλογαλλικού έγγυητικού συμφώνου, ό Πουανκαρέ έθεώρησε, τήν 11ην Μαιου 1922, ότι ήγγικεν ή στιγμή, μετά τήν υπογραφήν τής Συνθήκης τού Ραπάλλο, έπαναλήψεως τών διαπραγματεύσεων, άλλ’ ό Μπάλφουρ, άναπληρών τον άσθενούντα Ύπουργόν τών Εξωτερικών λόρδον Κώρζον, έξήρτησε ταύτην έκ τής λύσεως τών λοιπών εκκρεμών προβλημάτων, πράγμα όπερ έσήμαινε τήν οριστικήν άποτυχίαν τού σχεδίου.

1. Mowat, ένθ’ άν. Τ.
2. Mowat, ένθ* άν. Τ.

Η ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΟΤ ΡΟΤΡ

Δ νσχέρειαι τον Λόϋδ Τζώρτζ — Ό Πονανκαρέ εγκαινιάζει την πολιτικήν των «παραγωγικών εγγυήσεων». Διακοίνωσις τον Μπάλφονρ (1.8.1922) περί πολεμικών χρεών — Συνδιάσκεψις εν Λονδίνο) (Αύγουστος 1922) — Ένταση τών γαλλοαγγλικών σχέσεων — Πολιτική τον νέου Καγκελλαρίον Κοϋνο. Συνδιάσκεψις τοϋ Λονδίνου (Δεκέμβριος 1922) — Πτώσις τοϋ Λόϋδ Τζώρτζ —“Οξυνσις τών γαλλοαγγλικών σχέσεων. Λόγοι ώθησαντες τον Πονανκαρέ εις την κατά/.ηψιν τοϋ Ρονρ — Σχέδιον Μπόναρ Λώ — "Εναοξις τής έπιχειρήσεως (11 'Ιανουάριου 1923) – 7ο βασικόν ελάττωμα τοϋ γαλλικόν σχεδίου — «Παθητική άντίστασις» — Γαλλοαγγλική μονομαχία — Διακοίνωσις τοϋ λόρδου Κώρζον (11.8.23)— Ό Στρέζεμαν Καγκελλάριος (Αύγουστος 1923) . Κατάπαυσις τής παθητικής άντιστάσεως — Πρότασις Μπάλντονϊν ('Οκτώβριος 1923) —Ύποχώρησις τοϋ Πονανκαρέ καί λόγοι αυτής. Χωριστικά κινήματα εν Γερμανία — Ρηνανία, Βαυαρικόν Παλατινάτον, Βαυαρία.

Έν Γενούη διεξήχθη κυρίως ***μάχη μεταξύ*** Γαλλίας καί Μ. Βρεταννίας, μεταξύ Λόϋδ Τζώρτζ καί Πουανκαρέ, ή τύχη δέ ηύνόησε τον Γάλλον Πρωθυ- •

• ***Βιβλιογραφία:***
Βλ. επίσης σελ. 55 καί 217.
J. A. Dorten, **La Tragedie Rhenane, Paris 1945.**
G. Clemenceau, **Grandeurs et Miseres d’une Victoire, Paris 1930.**
Commandant L. E. Mangin, **La France et le Rhin, Hier et Aujourd’hui, Geneve 1945.**
G. Stresemann, **Six annees de Politique Allemande, Paris 1932-1933 (μετάφρ. έκ τοϋ γερμανικού), T. I, La Bataille de la Rhur. La Conference de Londres, 1923-1924.**
Germany and the Rhineland, London 1936, Lectures by ***H. Nicolson, N. Angell*** **etc.**
J. Paul-Boncour, **Entre deux Guerres : Souvenirs sur la Troisieme Republique, Paris 1945-1946, Τόμοι 3; T. II, Les Lendemains de la Victoire (1919-1934).**
Paul Tirard, **La France sur le Rhin. Douze annees d’Occupation rhenane, Paris 1930.**

πουργόν, δστις, έκ Παρισίων, είχεν εκμηδενίσει την Συνδιάσκεψιν. Τδ κύρος του Λόϋδ Τζώρτζ έδέχθη έν Γενούη θανάσιμον πλήγμα. Ή κοινή γνώμη τής χώρας του είχεν άρχίσει νά κουράζεται έκ των άτελευτήτων Συνδιασκέψεων, αίτινες εις ούδέν τδ θετικδν άπέληγον* την είχε καταλάβει άνησυχία έκ του έπικρατοΰντος, εις τάς σχέσεις μετά του έξωτερικοΰ, χάους, την κατά<*τασιν δε ταύτην των πνευμάτων ήρχοντο νά έπιδεινώσουν ή άνεργία καί έν γένει αί έσωτερικαί δυσχέρειαι τής Μ. Βρεταννίας.

Την ήδη δυσχερή θέσιν του Λόϋδ Τζώρτζ περιέπλεξεν έτι περαιτέρω ή λήψις των πρώτων καί σαφεστάτων δηλώσεων τής Ούασιγκτώνος, καθ’ άς αί Ήνωμέναι Πολιτεΐαι προετίθεντο νά άπαιτήσουν την έπιστροφήν των εις τούς Συμμάχους δανεισθέντων κατά ή αμέσως μετά τδν πόλεμον ποσών. Διά πρώτην φοράν ό Λόϋδ Τζώρτζ εύρίσκετο ένώπιον του γεγονότος τούτου, ένω ούτος, ως καί πάντες οι λοιποί πολιτικοί ήγέται των Συμμάχων, ουδέποτε εΐχον υπολογίσει εις παρομοίαν πιθανότητα, πιστεύοντες εις τήν τελικήν διαγραφήν των διασυμμαχικών χρεών.

Έν τω μεταξύ, έν Γερμανία ή πτώσις του μάρκου ειχεν έπιδεινωθή άνευ προηγουμένου καί τδ Ράιχ, δηλώσαν άδυναμίαν έκτελέσεως τής «καταστάσεως πληρωμών» του 1921, έζήτει χρεωστάσιον έπί εξ μήνας, λύσιν ήν, ως καί πρότερον κατά Νοέμβριον 1921, ύπεστήριζεν ό Λόϋδ Τζώρτζ. Ό Πουανκαρέ δμως κατέστησε γνωστόν, τήν 30ήν ’Ιουλίου, δτι θά άπεδέχετο τήν έν λόγω λύσιν, ύπδ τδν δρον δτι τά ορυχεία του Ρούρ θά παρεχωροϋντο ώς έγγύησις εις τούς Συμμάχους, έγκαινιάζων τοιουτοτρόπως νέαν πολιτικήν, τήν τών «παραγωγικών έγγυήσεων». 'Η πολιτική αυτή, συμφώνως πρδς έξηγήσεις δοθείσας βραδύτερον ύπδ του ίδιου, άπέβλεπεν εις δύο δυνατά άποτελέσματα: νά ύποχρεώση τούς Γερμανούς δπως έπαναλάβουν τήν καταβολήν τών επανορθώσεων, ή, έν αδυναμία, νά γίνη έκμετάλλευσις τών ορυχείων, έπ’ ώφελείατών πιστωτών τής Γερμανίας* [1], τοΰθ’ δπερ θά ήτο καί αύτδ τρόπος καταβολής έπανορθώσεων.

*
* *

’Αλλά, τήν Ιην Αύγούστου, διακοίνωσις τής Βρεταννικής Κυβερνήσεως, συνταχθείσα ύπδ του Μπάλφουρ καί έπιδοθείσα εις τάς συμμάχους Δυνάμεις αί όποίαι είχον συνάψει πολεμικά χρέη έναντι τής Μ. Βρεταννίας, ήλθε νά

***J. Chastenet,* Raymond Poincare, Paris 1948.**
***Jules Laroche,* Au Quai d’Orsay avec Briand et Poincare, 1913-1926, Paris 1957.**
***H. W. Jordan,* Great Britain, France and the German Problem, 1918-1939, London 1943.**
***G. Calmette,* Les Dettes Interalliees, Paris 1926.**

1. R e n o u v i n , ένθ’ άν. σελ. 250.

όξύνη έτι περαιτέρω τά πράγματα. *Η διακοίνωσις άνήγγελλεν 8τι «ή Μ. Βρεταννία θά προετίμα νά παραιτηθή, εις το μέλλον, οίασδήποτε άπαιτήσεως εξ επανορθώσεων καί διασυμμαχικών χρεών, ύπδ τον δρον δπως ή παραίτησις αΰτη άποτελέση μέρος γενικωτέρου σχεδίου, έπιλαμβανομένου του μεγάλου τούτου προβλήματος ως όλότητος, καί έξεύρη ικανοποιητικήν λύσιν». Πλήν δμως, τήν πολιτικήν ταύτην της γενικής διαγραφής τών χρεών καθίστα άδύνατον ή άμερικανική άπαίτησις άναλήψεως τών δανεισθέντων ποσών. Κατά συνέπειαν, ή Βρεταννική Κυβέρνησις έτόνιζεν δτι τδ ποσόν, δπερ θά άπήτει παρά τών δφειλετίδων της, έξηρτάτο έκ τού ΰψους έκείνου δπερ θά ήτο άναγκαΐον διά τήν έξυπηρέτησιν τού έναντι τών Ηνωμένων Πολιτειών χρέους της. Προφανής σκοπός τής διακοινώσεως ήτο νά άγάγη τάς * Ηνωμένας Πολιτείας εις ύποχώρησιν καί παραίτησιν άπό τής άπαιτήσεώς των έπιστροφής τών δσων εΐχον δανείσει εις τούς Συμμάχους. Πλήν δμως, προεκλήθη εν Ήνωμέναις Πολιτείαις άποτέλεσμα τελείως άντίθετον τού έπιδιωχθέντος, καθ’ δσον έξήγειρε τήν άμεσον άγανάκτησιν τής άμερικανικής κοινής γνώμης καί έτι περαιτέρω σκλήρυνσιν τής έν προκειμένω άμερικανικής στάσεως. Έτι σοβαρώτεραι υπήρξαν αί άμεσοι συνέπειαι έν Εύρώπη. Οί όφειλέται Σύμμαχοι έθεώρησαν τήν βρεταννικήν ενέργειαν ως άρνησιν, άνευ δρων, άντιπαραβολής τών διασυμμαχικών χρεών προς τάς επανορθώσεις [1]. Συγχρόνως, ή διακοίνωσις περιήγε διπλωματικούς εις δυσχερή θέσιν τήν Γαλλίαν, ήτις διά τής επιμονής της εις τήν άπαίτησιν πληρωμής έκ μέρους τής Γερμανίας, έφαίνετο ως τό κύριον έμπόδιον διεθνούς οικονομικού διακανονισμού[1 2].

$
* *

Κατ’ Αύγουστον (7 - 14), συνήλθεν έν Λονδίνου Συνδιάσκεψις προς έξέτασιν τού προαναφερθέντος γερμανικού αιτήματος χορηγήσεως χρεωστασίου. Ούχ ήττον, κατόπιν τής διακοινώσεως Μπάλφουρ, ήτο βέβαια έκ τών προτέρων ή άποτυχία της. Κατ’ αυτήν, δ Πουανκαρέ έθεσεν ως δρον τής παραχωρήσεως χρεωστασίου σειράν «παραγωγικών έγγυήσεων», αϊτινες, έν τή πραγματικότητι, έσήμαινον τον έλεγχον τών προσόδων τής κοιλάδος τού Ρούρ καί τών γερμανικών δημοσίων δασών. Έπί τού σημείου τούτου δεν ήδύνατο νά συμφωνήση ή Μ. Βρεταννία, θεωρούσα καταστρεπτικήν διά τήν οικονομικήν άναβίωσιν τής Εύρώπης τήν πραγματοποίησιν τού γαλλικού σχεδίου καί ή Συνδιάσκεψις έληξε με άποτυχίαν καί με ηύξημένην έντασιν τών γαλλοαγγλικών σχέσεων. Ή διαπιστωθεΐσα έν Λονδίνου άδυναμία συνεννοήσεως άπε-

1. G a t h o r n e - H a r o l y , ένθ’ άν. σελ,
2. Ch as t e n e t , ένθ’ άν. σελ. 48.

τέλεσε τον πρόλογον της άνοικτής ρήξεως, ήτις έσημειώθη εν Παρισίοις, κατά τάς άρχάς 'Ιανουάριου 1923 *.

Έν τή πραγματικότητά ή άδιαλλαξία των Ηνωμένων Πολιτειών εις τό ζήτημα των διασυμμαχικών χρεών άπετέλεσε τήν πρώτην αιτίαν τής καταλήψεως του Ρούρ. Έπηκολούθησεν ώς δευτέρα αιτία, ή διά τής διακοινώσεως Μπάλφουρ πρόσκλησις τών όφειλετίδων εύρωπαϊκών χωρών δπως πληρώσουν βάσει τών έν αυτή τιθέμενων αρχών, διότι ήτο άναπόφευκτον νά θελήση καί ή Γαλλία νά άπαιτήση τήν έξόφλησιν τών επανορθώσεων εκ μέρους τής Γερμανίας, εάν αί Ήνωμέναι Πολιτεΐαι ήξίουν τήν καταβολήν τών χρεών τής Γαλλίας καί'Αγγλίας καί με τήν σειράν της ή τελευταία έζήτει τήν έξόφλησιν του έναντι αύτής χρέους τής Γαλλίας.

Τήν 31ην Αύγούστου, ή Επιτροπή τών Επανορθώσεων άπεφάνθη υπέρ τής παραχωρήσεως εξαμήνου χρεωστασίου, άλλά τήν πρότασιν ταύτην έματαίωσεν ή άντίθεσις του Πουανκαρέ. Τό ζήτημα έπανήλθεν επί τάπητος, δταν διά τρίτην φοράν ή Γερμανική Κυβέρνησις έζήτησε, τήν 14ην Νοεμβρίου, χρεωστάσιον τεσσάρων ετών. Μόλις ειχεν άναλάβει τήν Καγκελλαρίαν, εις τήν θέσιν του παραιτηθέντος Βίρθ, ό Κοΰνο, γενικός διευθυντής τής άτμοπλοϊκής εταιρίας «Hamburg-America», επιχειρηματίας, στερούμενος πολιτικής καί διπλωματικής πείρας* άποδοκιμάζων τήν τακτικήν τού προκατόχου του τής ύποχωρήσεως προ τών τελεσιγράφων καί έκλιπαρήσεως έν συνεχεία άπαλλαγών καί άναβολών, ό νέος Καγκελλάριος έγκαινιάζει πολιτικήν κατά τής έκτελέσεως τής Συνθήκης καί προτίθεται νά άντιτάξη κατηγορηματικόν «οχι» εις παραλόγους οίκονομικάς άπαιτήσεις.

*
* *

Πρός έξέτασιν τού γερμανικού αιτήματος περί χρεωστασίου, συνήλθε τήν 9ην Δεκεμβρίου έν Λονδίνω Συνδιάσκεψις, άλλά δεν παρεκάθητο πλέον *6* Λόϋδ Τζώρτζ, άναγκασθείς νά παραιτηθή κατ' 'Οκτώβριον μετά τήν μικρασιατικήν καταστροφήν, καί άντικατασταθείς υπό τού Μπόναρ Λώ. Ώς ήδη άνεφέρθη, ή θέσις τού Λόϋδ Τζώρτζ είχε καταστή έπισφαλής μετά τήν Συνδιάσκεψιν τής Γενούης, διά νά άποβή άδύνατος μετά τήν άποτυχίαν τής προσωπικής του πολιτικής εις τήν 'Εγγύς 'Ανατολήν.

'Εν Παρισίοις, πρός στιγμήν, έφαντάσθησαν δτι θά ήτο εύκολώτερον νά συνεννοηθούν μετά τού Μπόναρ Λώ παρά δ,τι μετά τού προκατόχου του* ειχεν άπολέσει έν τέκνον εις τον πόλεμον καί ήτο γνωστός ώς άφωσιωμένος φίλος τής Γαλλίας καί ύπέρμαχος τής ιδέας ειλικρινούς συμμαχίας μεταξύ τών δύο Κρατών, άλλά ταχέως αί γαλλικαί έλπίδες διεψεύσθησαν, καθ' δσον [1]

1. S i m o n d s , 2νθ' άν. σελ. 176.

ή πολιτική τής Μ. Βρετανníας παρέμεινεν άμετάβλητος. Ή διαφωνία μεταξύ των δύο Χωρών ειχεν άχθη εις λίαν σοβαρόν σημεΐον, ούτως ώστε να είναι δυνατόν νά έπιφέρη την λήθην ετών μεγάλων φιλονεικιών οίαδήποτε άλλαγή προσώπων, έτι μάλλον καθ’ όσον δ Κώρζον παρέμενεν 'Υπουργός των Εξωτερικών.

Κατά συνέπειαν, ή Συνδιάσκεψις τού Λονδίνου δεν έπραξεν έτερον ή νά έπιβεβαιώση την γαλλοαγγλικήν διαφωνίαν καί, ως ήτο έπόμενον, κατέληξεν εις άποτυχίαν. 'Υπό τάς τότε συνθήκας, μέ τό ζήτημα τού γερμανικού χρεωστασίου παραμένον έν έκκρεμότητι, δεν ήδύνατο νά γίνη λόγος περί έφαρμογής τής πολιτικής τού Πουανκαρέ, έφ’ οσον χρόνον αί «παραγωγικάί έγγυήσεις» παρουσιάζοντο ώς δρος τής αίτηθείσης άναστολής πληρωμών. Ἠτοι, ή πολιτική τού Πουανκαρέ θά ήδύνατο νά έφαρμοσθή μόνον εάν ή Γερμανία έκηρύσσετο ώς μή έκπληρούσα τάς άνειλημμένας υποχρεώσεις της υπό τής Επιτροπής τών Επανορθώσεων. Ή τελευταία, τή έπεμβάσει τού Γάλλου άντιπροσώπου Μπαρτού, έλαβε γνώσιν, τήν 26ην Δεκεμβρίου, τού γεγονότος δτι ή Γερμανία δεν είχε προβή εις παράδοσιν ξύλινων τηλεγραφικών στύλων, προβλεπομένην διά τήν 30ήν Σεπτεμβρίου. Ό Μπαρτού, ύποστηριζόμενος υπό τών άντιπροσώπων τής ’Ιταλίας καί τού Βελγίου, προέτεινεν δπως ή Επιτροπή έκδώση επίσημον άνακοίνωσιν, διαπιστούσαν τήν έν λόγω παράλειψιν, παρά δε τήν όξείαν άντίθεσιν τού ’Άγγλου άντιπροσώπου [X], ή Επιτροπή άπεδέχθη τήν γαλλικήν πρότασιν, μειοψηφούντος τού τελευταίου. Ό Πουανκαρέ ήτο πλέον άποφασισμένος νά καταλάβη τό Ρούρ, έχων δέ άνά χειρας νομικήν βάσιν, ώς ή ρηθεΐσα άνακοίνωσις, καί άναμένων νέανπαράλειψιν τής Γερμανίας εις τάς παραδόσεις γαιανθράκων, μετέβη εις τήν Συνδιάσκεψιν τών Παρισίων(2-4 ’Ιανουάριου 1923), έτοιμος νά φθάση εις τά άκρα, προς πραγματοποίησή τών σχεδίων του. Ἤδη κατά τά τέλη Νοεμβρίου ό έν Παρισίοις άμερικανός Πρέσβυς έγραφε προς τον Χιούζ [1 2], σχολιάζων δυσμενώς τήν στάσιν τού Πουανκαρέ έν σχέσει προς τάς έπί τής Γερμανίας άσκητέας πιέσεις; «Δέν ύφίσταται πλέον έλπίς δπως έντυπωσιασθή προσωπικώς

σμόνησεν, ούχί έλλείψει εύφυιας, άλλ’ έκ προκαθωρισμένου σκοπού, προσανατολίσας τήν ζωήν καί τήν φήμην του έπί τής επιθετικής πολιτικής».

*

* *

Ποιοι ώθησαν τον Γάλλον Πρωθυπουργόν εις τήν κατάληψιν τής περιοχής τού Ρούρ; Ύπεστηρίχθη [3] δτι τήν λύσιν ταύτην έπέτυχον ώρισμένοι βιο-

1. «’Από της εποχής του στρατηγήματος του Δουρείου Ίππου, ή Ιστορία δέν ανέ-

2. National Archives, M.S. 462.00R 29/2187.

3. Λ.χ. δρα N i t t i , La Disgregazione dell’Europa, σελ. 44.

μηχανικοί κύκλοι, ή δέ άποψις αυτή φαίνεται κατ' αρχήν βάσιμος, έφ' δσον ή γαλλική μεταλλουργία συνηγωνίζετο τήν γερμανικήν, ή ΰπαρξις της οποίας έξηρτάτο έκ των γαιανθράκων τού Ρούρ. Έν τούτοις, ή άνωτέρω γνώμη μερικώς μόνον δύναται να έξηγήση τήν άπόφασιν τού Πουανκαρέ, δοθέντος δτι μέρος της βαρείας γαλλικής βιομηχανίας ήτο διατακτικόν, διότι έφοβεΐτο μήπως στερηθή τού εις γαιάνθρακας άνεφοδιασμού της. Συνεπώς, άλλαχού δέον νά άναζητηθοΰν τά αΐτια τής στάσεως τού Γάλλου Πρωθυπουργού: Μεγαλυτέραν βαρύτητα έπαιξεν ό πολιτικός παράγων. Τώ οντι, ή κατάληψις τού Ρούρ υπήρξε καρπός πολιτικής σκέψεως, ήτις ήδιαφόρησε διά τήν γνώμην τών οικονομολόγων [X].

Εις τήν Συνδιάσκεψιν τών Παρισίων ό Μπόναρ Λώ προσεκόμισε σχέδιον συνεπαγόμενον μαζικήν μείωσιν τού γερμανικού χρέους* κεντρική ιδέα αυτού ήτο νά καταστή δυνατή ή σταθεροποίησις τού μάρκου καί ή σύναψις διεθνούς δανείου, δπερ θά έχρησιμοποιεΐτο διά τήν καταβολήν τών επανορθώσεων. Προς τούτοις, έδει νά παραχωρηθή διετής αναβολή, έξαιρέσει τών εις είδος καταβολών, προεβλέπετο δέ ή ύποχρέωσις δπως ή Γερμανία πληρώνη έτησίως δύο δισεκατομμύρια μάρκα, ως καί ή σύστασις έν Βερολίνω Διασυμμαχικού Συμβουλίου Έποπτείας τών Γερμανικών Οικονομικών, υπό τήν προεδρίαν τού 'Υπουργού Οικονομικών τού Ράιχ. Εις άντάλλαγμα, ή 'Αγγλία θά διέγραφε τά έναντι αύτής χρέη τής Γαλλίας καί τής 'Ιταλίας[1] [2]. Τάς άπόψεις ταύτας δεν συνεμερίζετο ό Πουανκαρέ, ύποστηρίζων τήν άνάγκην προσφυγής εις καταναγκαστικά μέτρα, καθ' δσον, ή Γερμανία, κατ' αύτόν, δεν θά έτήρει τάς υποσχέσεις της. Κατά συνέπειαν, ήρνεΐτο τήν παραχώρησιν χρεωστασίου, άνευ «παραγωγικών έγγυήσεων», ας θά έξησφάλιζεν ή κατάληψις τού Ρούρ. Εις τούτο άπήντησεν ό Μπόναρ Λώ, διαμαρτυρόμενος, άλλά συγχρόνως δηλών δτι δεν θά άντέτασσε βίαν εις παρομοίαν πολιτικήν.

Τήν 4ην 'Ιανουάριου, ό Πουανκαρέ, μέ τήν συγκατάθεσιν τής 'Ιταλίας καί τήν βοήθειαν τού Βελγίου, άνήγγειλεν δτι θά ένήργει έστω καί άνευ τής έγκρίσεως τής Μ. Βρεταννίας, εις δ άπεκρίθη ό Μπόναρ Λώ, εύχόμενος καλήν τύχην, καθ' δσον έπίστευεν δτι ή έπιχείρησις ήτο έκ τών προτέρων καταδικασμένη είς άποτυχίαν, καί άνεχώρησεν διά Λονδΐνον. Τώρα πλέον ό Γάλλος Πρωθυπουργός δεν ειχεν εύχέρειαν έπιλογής: Δέσμιος ών τών ίδιων του υποσχέσεων καί δηλώσεων, ώφειλε νά δράση. Ό,τι άπέμενεν έκ τής παλαιάς διασυμμαχικής άλληλεγγύης έξηφανίσθη, ή δέ άπό τριετίας διαρκούσα σύγκρουσις συμφερόντων μεταξύ Γαλλίας καί 'Αγγλίας έφθασεν είς τό άποκορύφωμα.

1. **Renouvin, ένθ' άν. σελ.**
2. **Poncet, ένθ' άν. σελ. 100.**

Τήν 9ην ’Ιανουάριου, ή ’Επιτροπή των Επανορθώσεων διεπίστωσε, μειοψηφούντος πάντοτε του Σερ Τζών Μπράντμπουρυ, παράλειψιν τής Γερμανίας εις τάς παραδόσεις γαιανθράκων καί ξυλείας, παρασχοΰσα ουτω νομικόν έρεισμα[1] διά τήν έπιχείρησιν του Ρούρ, ήτις ήρχισε δύο ή μέρας βραδύτερον. Πράγματι, τήν ΙΟην ’Ιανουάριου, αί Κυβερνήσεις Γαλλίας, ’Ιταλίας καί Βελγίου, διά διακοινώσεώς των προς τήν Γερμανικήν Κυβέρνησιν, άνεκοίνωσαν δτι προετίθεντο νά πέμψουν εις Ρούρ ’Επιτροπήν εκ μηχανικών, προστατευομένην στρατιωτικώς, ήτοι τήν Διασυμμαχικήν ’Επιτροπήν Ελέγχου ’Ορυχείων καί ’Εργοστασίων (Μ. Ι. C. U. Μ.), μέ έ'ργον τήν έποπτείαν τής οικονομικής άποδόσεως του βιομηχανικού λεκανοπεδίου καί έξασφάλισιν των υπεσχημένων παραδόσεων[1 2]. Ή διακοίνωσις άνέφερεν ρητώς δτι, ούτε οί κάτοικοι, ούτε αί βιομηχανίαι θά παρηνωχλοΰντο ύπδ τον δρον δτι δέν θά προέτασσον άντίστασιν.

Τήν 11ην ’Ιανουάριου, υπό τό άνευ βαρύτητος πρόσχημα[3] τής μή παραδόσεως εις τό άκέραιον καί εις τήν καθωρισμένην ημερομηνίαν, τής όφειλομένης ποσότητος ξύλινων τηλεγραφικών στύλων καί γαιανθράκων, ή ρηθεισα γαλλοϊταλοβελγική αποστολή είσήλθεν εις τήν περιοχήν τού Ρούρ υπό τήν συνοδείαν τριών γαλλοβελγικών μεραρχιών, αί όποίαι κατέλαβον τό Έσσεν, τό ’Όμπερχάουζεν καί τό Ντύσσελντορφ. θεωρητικώς, αί γαλλικαί δυνάμεις ως έ'ργον είχον μόνον τήν προστασίαν της αποστολής.

Προσκεκολλημένος εις τό γράμμα τής Συνθήκης των Βερσαλλιών, ό Πουανκαρέ προσεποιήθη δτι ή κατάληψις δέν άπετέλει ετερόν τι ή

1. Άμφισβητήσιμον κατά τούς "Αγγλους, υποστηρίζοντας δτι άπητεΐτο ομόφωνος άπόφασις διά τήν πραγματοποίησιν της έπιδιωκομένης

2. Poncet, &θ* άν. σελ. 100.

3. «Παράλογον καίγελοΐον» το άποκαλεϊ ό Nitti: La Disgregazione delPEuropa,

4. Baumont, ένθ’ άν. σελ. 275.

5. Si mo ads, ένθ* άν. σελ. 179.

Στρατάρχης Φός, δστις, δταν ήκουσε τδ έπιχείρημα περί υποταγής, άντέτεινε: «Καί αν άντισταθούν;», δπερ καί συνέβη.

*
* *

Ή κοιλάς του Ρούρ άπετέλει τδ κέντρον τής βιομηχανικής ζωής τής Γερμανίας* τά 85% των γαιανθράκων, τα 80% του χάλυβος καί χυτοσιδήρου καί τά 70% των σιδηροδρομικώς μεταφερομένων προϊόντων καί μεταλλευμάτων αύτής έξηρτώντο έκ του Ρούρ [1]. Κατά συνέπειαν, οίαδήποτε διαταραχή των ομαλών οικονομικών δραστηριοτήτων έν τή περιοχή, μοιραίως εμελλε νά προκαλέση επικίνδυνον έπίπτωσιν επί τής οικονομικής σταθερότητος του Ράιχ καί περαιτέρω επί τής δυνατότητός του δπως καταβάλλη τάς όφειλομένας επανορθώσεις. Διαπιστώσας την άγγλογαλλικήν διαφωνίαν, δξυνθεΐσαν μετά την άποτυχούσαν τελευταίαν Συνδιάσκεψιν τών Παρισίων, καί μεταβάς εις Ήνωμένας Πολιτείας καί Μ. Βρεταννίαν, δ Κοΰνο συνήγαγε τδ συμπέρασμα δτι ούδεμία τών χωρών τούτων ένέκρινε την κατάληψιν του Ρούρ καί, ώς έκ τούτου, άπεφάσισε νά άγωνισθή. Είδικώτερον ώς πρδς τήν άμερικανικήν στάσιν, τάς τελευταίας του άμφιβολίας είχε διαλύσει δ έπαναπατρισμδς τών αμερικανικών στρατευμάτων, τά δποΐα, τήν IOην 'Ιανουάριου, έξεκένωσαν τήν Komblenz, έντδς δε τού Φεβρουάριου ειχον άποσυρθή εξ δλοκλήρου τής Ρηνανίας.

Όθεν, δ Γερμανδς Καγκελλάριος διεμαρτυρήθη άμέσως διά τήν γαλλικήν ενέργειαν, ώς άποβλέπουσαν νά άποσπάση τήν κοιλάδα τού Ρούρ άπδ τδ Ράιχ, δι' άνακλήσεως τών έν Παρισίοις καί Βρυξέλλαις Πρέσβεών του, καί άνέστειλεν οίανδήποτε παράδοσιν έξ έπανορθώσεων πρδς τήν Γαλλίαν καί τδ Βέλγιον, διατάξας γενικήν άπεργίαν εις τδ Ρούρ, ήτις έπεξετάθη εις τά ύπδ συμμαχικήν κατοχήν ρηνανικά έδάφη. Έπί πλέον, άνέλαβε τδ οίκονομικδν βάρος τής συντηρήσεως τών απεργών καί ώρισεν αυστηράς ποινάς κατά παντδς γερμανού πολίτου, δστις θά ηύνόει τά σχέδια τού έχθρού. Ούτως ώργανώθη ή άποκληθεΐσα «παθητική άντίστασις», με άποτέλεσμα τήν πλήρη νέκρωσιν τού Ρούρ.

'Αλλά ή γερμανική άντίστασις μετέτρεψε πάραυτα τήν φύσιν τής γαλλικής ένεργείας. 'Ενώπιον τής καταστάσεως ταύτης, ήτις τάς κατελάμβανεν έξ άπροόπτου, αί Κυβερνήσεις Γαλλίας καί Βελγίου άντέδρασαν δραστικώς. Έντδς ολίγων ή μερών, δ άριθμδς τών γαλλικών στρατευμάτων εις Ρούρ ηύξήθη εις 100.000, συγχρόνως δέ έκηρύχθη ή περιοχή εις κατάστασιν πολιορκίας, καταληφθέντος άμέσως τού συνόλου τού λεκανοπεδίου, συμπεριλαμβανομένων τού

1. Ingram, ένθ* άν. σελ. 41.

Ντόρτμουντ καί του Μπόχουμ,καί άπεμονώθη αυτή άπό τής λοιπής Γερμανίας, δ εις γαιάνθρακας ανεφοδιασμός τής οποίας διεκόπη. Ταραχαί, έκσπάσασαι εις Έσσεν, έπέφερον βιαίαν καταστολήν μέ άρκετά θύματα.

Γενικώς, αί Κυβερνήσεις Γαλλίας καί Βελγίου, τάς οποίας ήκολούθει ή Φασιστική Κυβέρνησις τής Ιταλίας — έστω χωρίς νά παίζη ενεργόν ρόλον — καθ' δσον δ Μουσσολίνι ειχεν έξοργισθή έκ τής «βρεταννικής άλαζονείας» έν Μέση 'Ανατολή, προσέφυγον εις αύστηρά μέτρα άντιποίνων, έξεμεταλλεύθησαν δέ τήν πλειοψηφίαν, ήν απέκτησαν έντός των κόλπων τής Άνωτάτης Επιτροπής τής Ρηνανίας, κατόπιν τής άποχωρήσεως των άμερικανικών δυνάμεων, διά νά έκδώσουν αυστηρότατα διατάγματα καθ' οίασδήποτε άποπείρας, ήτις θά παρεκώλυε τήν επιτυχίαν των σκοπών των, εφαρμόσιμα ού μόνον εις τό Ρούρ άλλά καί εις ολόκληρον τήν υπό στρατιωτικήν κατοχήν Ρηνανίαν [1].

Τέλος, προς άντιμετώπισιν τής συνεπεία τής «παθητικής άντιστάσεως» προκληθείσης τελείας παραλύσεως εις τό Ρούρ, άπεστάλησαν έσπευσμένως σιδηροδρομικοί, άνθρακωρύχοι καί λοιπόν προσωπικόν, χάρις δέ εις το μέτρον τούτο, ολίγον κατ' ολίγον, έπανήλθεν ή ζωή εις τον κανονικόν ρυθμόν της.

'Αλλά ή στρατιωτική κατοχή οίουδήποτε εδάφους, ή χρήσις τής βίας κατά πληθυσμού άφωπλισμένου προκαλεΐ πάντοτε δυσμενή έντύπωσιν εις τήν παγκόσμιον κοινήν γνώμην. Κύμα άγανακτήσεως ύψώθη έν Αγγλία καί 'Αμερική κατά τής Γαλλίας, κατηγορουμένης δΓ έπιθετικήν πολιτικήν καί διά βιαιότητας, διαπραχθείσας έν καιρώ πλήρους ειρήνης, υπό τήν έπήρειαν κερδοσκόπων. Ό έν Βερολίνω Πρέσβυς τών ΗΠΑ παρετήρει επί τού προκειμένου: «Ό γερμανικός λαός έτυχε μεταχειρίσεως κατωτέρας υποδούλου φυλής»[1 2]. Πανταχοΰ τά μίση κατά τού παλαιού γαλλικού «ιμπεριαλισμού» άφυπνίζονται. Εις τά ομματα τού κόσμου, δστις φοβείται ένδεχομένην γαλλικήν ήγεμονίαν, θεμελιουμένην έπί τής συνθέσεως τού σιδήρου τής Λωρραίνης μετά τού γαιάνθρακος τής Βεστφαλίας, ή Γαλλία τυγχάνει καταδικαστέα διά τήν εις Ρούρ ένέργειάν της[3].

Ό Μπόναρ Λώ είχε συμμερισθή τήν αυταπάτην τού Πουανκαρέ δτι ή Γερμανία δεν θά άνθίστατο. Όταν όμως τούτο συνέβη, άντελήφθη άμέσως δτι ήτο άδύνατος μία μεσολάβησις. Δι* δ παρέμεινεν έσκεμμένως εις τό περιθώριον. Τούτον παραιτηθέντα, κατά Μάϊον, λόγω βαρυτάτης νόσου, εξ ής μετ' ου πολύ άπεβίωσεν, άντικατέστησεν ό Στάνλεϋ Μπάλντουιν, έχθρικώτερον έναντι τής Γαλλίας διακείμενος καί υπό τήν έπήρειαν τού λόρδου Κώρ-

1. G a th o rne-Hardy, ένθ' άν. σελ. 48.

2. Houghton to Hughes, Berlin, 27 July 1923, National Archives MS 462.00

3. B a u m o n t, ένθ' άν. σελ. 276.

ζον τελών έν προκειμένω. *Ηρχισεν έκτοτε μακρά μονομαχία μεταξύ Φόρεϊν Ὀφφις καί Καί ντ* Όρσαί. Οί Κώρζον καί Πουανκαρέ άλληλοεβάλλοντο μέ διακοινώσεις, άλλα εις την μονομαχίαν ταύτην ήτο, κατ' άνάγκην, δεσμευμένος, καθ' δσον έστερεΐτο τής δυνάμεως έκτελέσεως των άπειλών του, ενώ ό άντίπαλός του εϊχεν όπισθεν αύτού την μεγαλυτέραν στρατιωτικήν δύναμιν της έποχής εκείνης. Ώς ήτο επόμενον, κατά την μακράν άνταλλαγήν διακοινώσεων, ό Πουανκαρέ έσημείου διαρκώς έπιτυχίαν, ένώ ό Κώρζον έξέθετε τύ βρεταννικόν γόητρον, άδυνατών νά υποστήριξή τούς σθεναρούς λόγους του μέ την μετριωτέραν έστω δράσιν [1].

Την 11ην Αύγούστου, ό Κώρζον άπηύθυνε διακοίνωσιν προς την Γαλλίαν, δΓ ής έδήλου δτι ή Μ. Βρεταννία «έθεώρει δτι ή κατάληψις τού Ρούρ, τιθεμένου κατά μέρος τού ζητήματος τής σκοπιμότητος, δέν άπετέλει κύρωσιν έπιτρεπομένην υπό τής Συνθήκης», διότι είχεν άποφασισθή κατά πλειοψηφίαν μόνον καί ούχί όμοφώνως.

Έπί πλέον, οί βρεταννοί νομομαθείς ήμφεσβήτουν την γαλλικήν ερμηνείαν τής παραγράφου 18 τού παραρτήματος 2 τού ογδόου Μέρους τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών. *Η παράγραφος αυτή ώριζεν δτι, έν περιπτώσεί εκουσίων παραλείψεων τής Γερμανίας, αί Συμμαχικαί Κυβερνήσεις θά ήσαν έλεύθεραι νά προβούν κατ' αυτής εις οικονομικά καί δημοσιονομικά άντίποινα καί νά λάβουν «παν έτερον μέτρον δπερ ήθελον κρίνει ώς έπιβαλλόμενον ύπο τών περιστάσεων». Ή φράσις «παν έτερον μέτρον» (such other measures) έσήμαινε, κατά τήν άγγλικήν ερμηνείαν, «παν έτερον μέτρον τού αύτού είδους» καί ούχί τήν στρατιωτικήν κατάληψιν[1 2].

Ή μάχη τών διακοινώσεων διήρκεσε μέχρι τέλους Σεπτεμβρίου. Καθ' ον χρόνον δμως έξετυλίσσετο αυτή, ή γερμανική έξαθλίωσις έπεδεινούτο προοδευτικώς· ή πενία καί ό λιμός εΐχον γενικευθή, κατά δέ τήν τελευταίαν περίοδον τό φαινόμενον τού νομισματικού πληθωρισμού ύπερέβαινε παν δριον φαντασίας. Κατά τά τέλη τού θέρους, δέν ύπήρχεν άμφιβολία δτι ή Γερμανία θά ήναγκάζετο νά συνθηκολογήση* αί βιομηχανίαι ειχον παραλύσει, ή δέ καταστροφή, ήτις έπεξετάθη εις ολόκληρον τήν χώραν, ήτο άνευ προηγουμένου. Ό γερμανικός λαός διετήρησε διά τήν περίοδον εκείνην τής ιστορίας του περισσότερον όδυνηράν άνάμνησιν παρά δι[5] οίανδήποτε άλλην στιγμήν τού πολέμου' τό 1923 άπεκλήθη «άπάνθρωπον έτος»[3].

Τίοθετήσας τήν μέθοδον τής παθητικής άντιστάσεως, ό Κούνο είχε προ-

1. S i m o n d s, ένθ' άν. σελ. 184.

2. Πλείονα περί τών άντιτιθεμένων άπόψεων βλ. εις T e m b e r 1 e y, History of the Peace Conference of Paris, T. II, σελ. 140,

3. P o n c e t , ένθ' άν. σελ. 103.

εξοφλήσει δτι ή Μ. Βρεταννία θά έπέβαλλεν εις την Γαλλίαν την προσφυγήν εις συμβιβαστικήν λύσιν. Ώς εκ τούτου, παρέτεινε τήν άντίστασιν ταύτην, παρ’ δλους τούς συνεπαγομένους κινδύνους. Άφ’ ής δμως ή ελπίς της άγγλικής μεσολαβήσεως έξέλιπεν, ή παράτασις τής παθητικής άντιστάσεως ούδένα πλέον έξυπηρέτει σκοπόν. Ό Κούνο, μή δυνηθείς να άνθέξη περαιτέρω εις τον εν Γερμανία δημιουργηθέντα άναβρασμόν, ήναγκάσθη να παραιτηθή, τήν 12ην Αύγούστου, εντός άτμοσφαίας άναρχίας. Άντικατεστάθη υπό τού μετριοπαθούς Γκούσταβ Στρέζεμαν, άρχηγοΰ τού «Γερμανικού Λαϊκού Κόμματος», ώς Προέδρου Κυβερνήσεως εύρέος συνασπισμού, μέ τήν ύποστήριξιν τής μεγάλης καί μεσαίας βιομηχανίας. Έν τώ προσώπω τού νέου Καγκελλαρίου έμφανίζεται έπί σκηνής πολιτικός, δστις κυριαρχεί τής γερμανικής πολιτικής μέχρι τού ’Οκτωβρίου 1929.

*
* *

Έν μέσω γενικής παραλύσεως τής οικονομίας, συνεπεία τής ίλιγγιώδους πτώσεως τού μάρκου, δ Στρέζεμαν διέταξε τήν 26ην Σεπτεμβρίου, μεταξύ των πρώτων ένεργειών του, τήν κατάπαυσιν τής παθητικής άντιστάσεως, ήτις θά έδει νά άνοιξη τήν οδόν τής επιτυχίας εις τήν πολιτικήν των «παραγωγικών εγγυήσεων». Άλλ’ δ Πουανκαρέ, άντί νά γνωρίση άμέσως τούς δρους του εις τήν Γερμανικήν Κυβέρνησιν, άπέφυγεν οίανδήποτε διαπραγμάτευσή, τηρήσας άρνητικήν στάσιν, ήτις παρετάθη έπί μήνα[1].

Κατ’ ’Οκτώβριον, ώς καί προηγουμένως κατ’ Αύγουστον 1923, δ Κούλιτζ, νέος Πρόεδρος των ΗΠΑ μετά τον θάνατον τού Χάρντιγκ, έπισυμβάντα κατ’ Αύγουστον 1923, προέτεινε δύο τινά: ή νά άνατεθή ή λύσις τού προβλήματος των επανορθώσεων εις επιτροπήν εμπειρογνωμόνων, εις ήν θά άντεπροσωπεύετο καί ή ’Αμερικανική Κυβέρνησις, ή νά άποστείλη άντιπρόσωπον εις Συνδιάσκεψιν Πολιτικών άνδρών των Συμμάχων Δυνάμεων [1 2]. Έξ άλλου, τήν 20ήν ’Οκτωβρίου, ή Βρεταννική Κυβέρνησις προέτεινε τήν διενέργειαν διεθνούς έρεύνης, πρύς καθορισμόν τών προς πληρωμήν δυνατοτήτων τής Γερμανίας εις τον τομέα τών επανορθώσεων, πράγμα δπερ εις μάτην εΐχεν ήδη πράξει, κατ’ ’Ιανουάριον 1922, εις τήν Συνδιάσκεψιν τών Καννών. Εις λόγον του τής 26ης ’Οκτωβρίου 1923, δ Μπάλφουρ ύπεστήριξε τήν σύστασιν έπιτροπής εμπειρογνωμόνων μέ έ'ργον τήν έν πάση άμεροληψία έξέτασιν τών έκ μέρους τής Γερμανίας δυνατοτήτων πληρωμής καί καθορισμόν τών μέσων, δι’ ών θά ήδύνατο νά έξοφληθή τό χρέος της.

1. **R e n o u v i n , £νθ’ άν. σελ.**
2. **D u r o s e l l e , ένθ’ άν. σελ. 87.**

Προς τήν κατεύθυνσιν ταύτην, έπέμενον, πλήν των "Αγγλων καί των ’Αμερικανών, οί ’Ιταλοί, οί Βέλγοι καί το Βατικανόν. Τήν 24ην ’Οκτωβρίου 1923, ή Γερμανική Κυβέρνησις, κατόπιν συστάσεων του λόρδου ντ’ Άμπερνον, Βρεταννοϋ Πρέσβεως έν Βερολίνω, προσεφέρθη δπως έπαναρχίση ύπό ώρισμένους ορούς τάς παραδόσεις καί τάς πληρωμάς των επανορθώσεων. 'Υπό τοιαύτας συνθήκας, ό Πουανκαρέ άπήντησε, τήν 28ην, δτι ήτο διατεθειμένος νά άποδεχθή διακανονισμόν τοϋ ζητήματος [1]. Ουτω, τήν στιγμήν καθ’ ήν είχε καταγάγει μεγάλην επιτυχίαν καί ήδύνατο νά έκμεταλλευθή τήν παραγωγικήν έγγύησιν, ό Γάλλος Πρωθυπουργός άπεδέχθη τήν άγγλοαμερικανικήν πρότασιν, βεβαιότερον άποτέλεσμα τής οποίας θά ήτο ή περικοπή τής γαλλικής πιστώσεως. Συγχρόνως, τό ζήτημα άπεμακρύνετο τοΰ πεδίου τής άπ’ ευθείας γαλλογερμανικής συμφωνίας, διά νά καταστή άντικείμενον διεθνών διαπραγματεύσεων. Εις τήν ’Επιτροπήν των ’Επανορθώσεων ό Μπαρτοΰ προέτεινε, κατά Νοέμβριον, δπως συσταθοϋν δύο έπιτροπαί, έξ ών ή μία μέ εντολήν τήν μελέτην τών μέσων ίσοσκελίσεως τοϋ γερμανικού προϋπολογισμού καί σταθεροποιήσεως τοϋ νομίσματος καί, κατά συνέπειαν, καταστρώσεως σχεδίου πληρωμής τών έπανορθώσεων, ήτις δεν θά έ'θετεν είς κίνδυνον οΰτε τον προϋπολογισμόν, ούτε τό νόμισμα, καί ή έτέρα νά άναζητήση τά μέσα έκτιμήσεως καί τον τρόπον επανόδου τών διαφυγόντων έκ Γερμανίας κεφαλαίων.

Τήν 30ήν Νοεμβρίου[1 2], ό Πουανκαρέ άπεδέχθη τήν σύστασιν τών δύο επιτροπών, έξ ών ή πρώτη — κατά πολύ σπουδαιοτέρα — θά έτέλει ύπό τήν προεδρίαν τοϋ ’Αμερικανού οικονομολόγου Καρόλου Ντώζ, είς δν εΐχεν άπονεμηθή διαρκοΰντος τοϋ πολέμου ό βαθμός τοΰ στρατηγοϋ, καί ή δευτέρα τοΰ "Αγγλου Μάκ Κέννα. Οΰτως, ίνα γίνη άντιληπτόν τό μέγεθος τής γαλλικής άποτυχίας, αρκεί νά ύπομνησθή δτι, κατ’ ’Ιανουάριον 1922, είς τήν Συνδιάσκεψιν τών Καννών, ή Γαλλία ειχεν άπορρίψει τήν πρότασιν τοΰ Λόϋδ Τζώρτζ περί έγγυητικοΰ συμφώνου, διότι δεν ήθελε νά ύποβάλη τό πρόβλημα είς διεθνή έλεγχον, Ινώ κατά Νοέμβριον 1923, προσεχώρησεν είς τήν λύσιν ταύτην, χωρίς μάλιστα νά έπιτύχη τό πολιτικόν άντίβαρον, δπερ είχε προσφερθή αυτή προ είκοσαμήνου.

Ποιοι λόγοι ώθησαν τον Πουανκαρέ νά υίοθετήση κατά τό φθινόπωρον τοΰ 1923, στάσιν αναμονής, μέ συνέπειαν ή νίκη του νά μείνη χωρίς επαύριον; Αί άπόψεις έν προκειμένω διΐστανται. Κατά τούς μέν, ό Γάλλος Πρωθυπουργός εΐχεν άντιληφθή δτι ή «νίκη τοΰ Ρούρ» δέν θά έπέτρεπε τήν έπανάληψιν τής καταβολής τών έπανορθώσεων παρά τής όλικώς κατεστραμμένης

1. Chastenet, ένθ’ άν. σελ. 58.

2. Τήν ιδίαν ήμέραν άνελάμβανε νέα Κυβέρνησις έν Γερμανία, ύπό τόν Μάρξ, ηγέτην τοϋ Καθολικού Κέντρου, μέ Υπουργόν Εξωτερικών τόν Στρέζεμαν.

οίκονομικώς Γερμανίας· εάν άπεδέχετο έξ ιδίας πρωτοβουλίας μείωσιν των καταβληθησομενών ποσών, διεκινδύνευε νά έκτεθή είς κοινοβουλευτικόν έλεγχον, ενώ θά ήδύνατο νά λύση τό πρόβλημα, άφ' ής την πρωτοβουλίαν και την ευθύνην θά άνελάμβανεν ή Μ. Βρεταννία. Κατά τούς δέ, ό Πουανκαρέ έθεώρει ώς συμφέρον προ πάντων νά άφήση νά έξελιχθοϋν άφ' εαυτών τά γεγονότα: προετίμα νά άναμείνη όπως εξελιχθούν αί πολιτικαί συνέπειαι της γερμανικής εσωτερικής άναταραχής λόγω τών έν Βαυαρία καί Σαξωνία έπαναστατικών κινημάτων, κατόπιν τών οποίων ή Γερμανική Κυβέρνησις θά έξηναγκάζετο νά άποδεχθή, μετ' όλίγας εβδομάδας, οίουσδήποτε όρους ήθελεν έπιβάλει ή Γαλλία. "Ισως θά πρέπη νά προστεθή ότι ή πολιτική αΰτη προεξώφλει τήν επιτυχίαν τοΰ ρηνανικοϋ χωριστικού κινήματος ή περί ού θά όμιλήσωμεν περαιτέρω. Νομίζομεν ότι άμφότεραι αΐ ανωτέρω άπόψεις[1] [2] εχονται μερικώς άληθείας, συνδυαζόμεναι δέ εξηγούν έπαρκώς τήν στάσιν τοΰ Πουανκαρέ, συνέπεια τής οποίας ή νίκη είς το Ρούρ άπέβη άκαρπος διά τήν χώραν του. Περαιτέρω γεννάται τό έρώτημα, διατί ό Πουανκαρέ άπεδέχθη τήν άγγλοαμερικανικήν πρότασιν, συνεπαγομένην μοιραίως επαναφοράν τοΰ προβλήματος τών επανορθώσεων εις διεθνές πεδίον, μειουμένου τού ρόλου τής Γαλλίας, ή όποια έφαίνετο νά χάνη παν όφελος έκ τής ύπ' αύτής άναπτυχθείσης δραστηριότητος; Νομίζομεν ότι κύριος παράγων, είς όν οφείλεται ή στάσις αύτοΰ, ήτο ή οικονομική καί νομισματική κρίσις τής Γαλλίας, ώς έκ τής οποίας παρίστατο ανάγκη προσφυγής είς άγγλοαμερικανικά πιστωτικά Ιδρύματα προς έξασφάλισιν δανείων. Εντεύθεν έπεβάλλετο όπως βελτιωθούν αί μετά τής Μ. Βρεταννίας καί τών 'Ηνωμένων Πολιτειών σχέσεις, πράγμα όπερ άπεκλείετο έάν ή Γαλλία ένέμενεν είς τήν πολιτικήν τής πυγμής. Δέν διέφευγε τήν προσοχήν τοΰ Γάλλου Πρωθυπουργού 6τι ή παράτασις τοΰ καθεστώτος τής κατοχής τοΰ Ρούρ θά έπεδείνου τήν γαλλοαγγλικήν διαφωνίαν, ώς παραβλάπτουσα τά άγγλικά οικονομικά συμφέροντα. Κατά δεύτερον λόγον, έπλησίαζεν ό χρόνος τών γαλλικών βουλευτικών έκλογών. Άλλα ή άντιπολίτευσις τής άριστεράς, ήτις υπό τήν ήγεσίαν τοΰ Έδουάρδου Έρριώ, δημάρχου τής Λυώνος, είχε σημειώσει άξιόλογον πρόοδον, έκηρύχθη άπ' αρχής έναντίον τής έπιχειρήσεως τοΰ Ρούρ. Όθεν, ή Κυβέρνησις ήθελε νά δηλώση είς τούς εκλογείς ότι ή κατάληψις τοΰ Ρούρ εΐχεν άπολήξει είς τήν έπανάληψιν τής πληρωμής τών έπανορθώσεων. Συγχρόνως, ό Πουανκαρέ εΐχεν ύπ' 6ψιν του ότι, καθ' δλας τάς προβλέψεις, αί προσεχείς βουλευτικαι έκλογαί έν Μ. Βρεταννία θά

1. «Δυνάμεθα λοιπόν νά άναμένωμεν, θαττον ή βράδιον, μεταβολάς είς τήν πολιτικήν κατάστασιν τοΰ όλου ή μέρους τών κατειλημμένων περιοχών». Λόγος τοΰ Πουανκαρέ είς τήν Βουλήν τήν 23.11.1923. Όρα C l e m e n c e a u , Grandeurs et Miseres d'une Victoire, σελ. 191.

2. R e n o u v i n , ένθ' άν. σελ. 254.

έφερον εις τήν αρχήν τούς εργατικούς, δ ηγέτης των οποίων, Ράμσεϊ Μάκ Δόναλδ διέκειτο περισσότερον τού Μπάλντουϊν έχθρικώς έναντι τής κατοχής τού Ρούρ. Ό εργατικός ήγέτης εϊχεν άναγγείλει ήδη ότι πρώτη του φροντίς, άμα τή άναλήψει τής πρωθυπουργίας, θά ήτο ή άναγνώρισις τής Σοβιετικής Κυβερνήσεως, έξ οδ ήγετο μετά φρίκης δ Πουανκαρέ εις τό συμπέρασμα περί δυνατότητος συμπήξεως άγγλογερμανοσοβιετικού μετώπου, προσηνατολισμένου κατά τής Γαλλίας X.

*
* *

Πριν ή κλείσωμεν τό παρόν κεφάλαιον, θά πρέπη νά άναφέρωμεν τά χωριστά κινήματα εν Ρηνανία καί Παλατινάτω, ως καί τήν άντεπανάστασιν τής άκρας δεξιάς εν Βαυαρία, συνέπεια των δποίων ήπειλήθη, όσον ποτέ άλλοτε, ή ένότης τού Ράιχ καί ή εξουσία τής Κεντρικής Κυβερνήσεως.

Όταν άνέλαβε τήν πρωθυπουργίαν δ Στρέζεμαν, ως ήδη έλέχθη, έπεκράτει εν Γερμανία ζοφερά κατάστασις, πλήν δε τού προβλήματος τής λήξεως τής κατοχής τού Ρούρ καί τής άντιμετωπίσεως τής μάστιγος τού πληθωρισμού, τον άπησχόλει ή έκρηξις επαναστάσεων καί ιδία τό χωριστικόν κίνημα, δπερ εϊχεν έκδηλωθή εις τήν υπό των Γάλλων κατεχομένην Ρηνανίαν. Κύριος ήγέτης τής κινήσεως ταύτης, ήτις άπό τού 1919 δεν εϊχεν έκδηλωθή, άλλ* άνεζωπυρώθη, κατόπιν τής καταλήψεως τού Ρούρ καί τής έν Γερμανία έπιδεινώσεως τού νομισματικού πληθωρισμού, ήτο δ δρ Άδάμ Ντόρτεν. Ούτος, κατά τά τέλη Απριλίου 1923, είχε μεταβή εις Παρισίους καί έλθει εις έπαφήν μετά των γαλλικών πολιτικών κύκλων [1 2], επανήλθε δε οΐκαδε μέ εύνοϊκάς εντυπώσεις, ίδια εκ τής ένθαρρύνσεως, ήν έλαβε παρά τού Τιράρ, Προέδρου τής Άνωτάτης Διασυμμαχικής Επιτροπής τών Ρηνικών Εδαφών. Κατ’ ακολουθίαν τού ταξειδίου τούτου, έκηρύχθησαν πλεϊστα όσα ρηνανικά κινήματα, ή ύποστήριξις τών δποίων άπετέλεσεν επιπρόσθετον δπλον τών Γάλλων προς άντιμετώπισιν τής «παθητικής άντιστάσεως». Βεβαίως, άπό γαλλικής πλευράς κατά κόρον ύπεστηρίχθη ή άποψις ότι τό κίνημα άντεπροσώπευε τήν αύθόρμητον έκφρασιν τών εύχών τού έπιτοπίου πληθυσμού. Ούχ ήττον, ύφίστανται αποδείξεις ότι οί Γάλλοι διένειμαν όπλα εις τά στοιχεία έκεϊνα τά όποια θά ήδύναντο νά χρησιμοποιηθούν διά τό κίνημα καί τά όποια έν συνεχεία άφωπλίσθησαν, όταν ή γερμανική άστυνομία ήθέλησε νά καταστείλη τάς ταραχάς. Έτέρα άπόδειξις τής προς τό χωριστικόν κίνημα γαλλικής ύποστηρίξεως ύπήρξεν ού μόνον ή ταχεία κατάρρευσις αύτού, όταν

1. Chastenet, ένθ’ άν. σελ. 60.

2. J. A. Dorten, La TragSdie Rh^nane, Paris 1945, σελ. 130 έπ.

έλλειψεν ή γαλλική βοήθεια, άλλ' είσέτι άφθονα στοιχεία, μή δυνάμενα νά εξηγηθούν άλλως, ώς λ.χ. ή μεταφορά των χωριστικών διά των γαλλοβελγικών σιδηροδρόμων, ή εις τά μέλη του κινήματος άπόδοσις παρά των γαλλικών άρχών τών υπό της γερμανικής άστυνομίας κατασχεθέντων όπλων κ.λ.π.[1].

Την 21ην 'Οκτωβρίου, έτερος πρωταγωνιστής του ρηνανικου κινήματος, ό τυχοδιώκτης Matthes, περί οδ έλέγετο ότι ήτο μυστικός πράκτωρ τών Γάλλων, άνεκήρυξεν έν Άκυϊσγράνω τήν Δημοκρατίαν τής Ρηνανίας. Μετά την διάλυσιν του στρατού του είρημένου, ό Ντόρτεν άνεκηρύχθη τήν Ιην Δεκεμβρίου 1923 έν Μπάντ Έμς «αρχηγός τής προσωρινής κυβερνήσεως τής Ρηνανικής Δημοκρατίας». Άλλ' ήδη, άπό τής 22ας Νοεμβρίου, κληθείς έν Κόμπλεντς παρά του Τιράρ, έπληροφορήθη ότι ή Γαλλία ειχεν άναλάβει έναντι τής Μ. Βρεταννίας τήν ύποχρέωσιν όπως θέση τέρμα εις τό ρηνανικόν χωριστικόν κίντ;μα καί τό άπαγορεύση, έν άνάγκη, διά τών όπλων.

Έτερον κίνημα προσέλαβε σοβαρωτέρας διαστάσεις έν τώ Βαυαρικώ Παλατινάτω, μέ τήν εμφανή ύποστήριξιν τών γαλλικών άρχών, ήπειλήθη δέ, προς στιγμήν, πλήρης ρήξις μεταξύ Γαλλίας καί Μ. Βρεταννίας. Τήν 24ην'Οκτωβρίου άνεκηρύχθη έν Σπίρα ή «Δημοκρατία του Παλατινάτου», ήτις άνεγνωρίσθη ώς αυτόνομον κράτος υπό του στρατηγού Ντε Μέτς, άντιπροσώπου τής Γαλλίας εις τήν Επιτροπήν τής Ρηνανίας, καί τήν έπομένην άπηγορεύθη εις πάντας τούς Βαυαρούς δημοσίους υπαλλήλους νά προσέλθουν εις τά γραφεΐά των. Ένθαρρυνθεισα τοιουτοτρόπως ή χωριστική μειοψηφία, κατέλαβε βιαίως τά δημόσια κτίρια εις πάσας τάς πόλεις του Παλατινάτου καί έξώρισε 19.000 υπαλλήλους. Ή άγανάκτησις έν Μ. Βρεταννία έφθασεν εις τον κολοφώνα καί ό λόρδος Κώρζον άνέθεσεν εις τον Γενικόν Πρόξενον έν Μονάχω Κλάϊβ όπως προβή εις έπίσημον έρευναν. Ό Κλάϊβ άνέφερε, κατά τρόπον μή έπιδεχόμενον συζήτησιν, ότι ή συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού διέκειτο έχθρικώς προς τήν χωριστικήν κυβέρνησιν καί ότι τά προκαλέσαντα τάς ταραχάς στοιχεία ήσαν ξένα προς τήν Ρηνανίαν. Βάσει τής έκθέσεως ταύτης, άποτελεσάσης τήν βάσιν βαρέος κατηγορητηρίου κατά τής Γαλλίας, ή Βρεταννική Κυβέρνησις προέτεινε τήν παραπομπήν του ζητήματος εις τό Διεθνές Δικαστήριον Διεθνούς Δικαιοσύνης τής Χάγης, πράγμα όπερ έσχεν ώς άποτέλεσμα τήν κάμψιν τής άντιστάσεως τής Γαλλίας[1] [2]. 'Εντεύθεν, ή χωριστική κίνησις ήρχισε καταρρέουσα* τήν 9ην 'Ιανουάριου 1924, έδολοφονήθη ό Πρόεδρος τής αυτονόμου κυβερνήσεως του Παλατινάτου καί τήν 12ην Φεβρουάριου αί γαλλικαί άρχαί άφησαν νά σφαγουν έν Πιρμασέν 15

1. **G a t h o r a e - H a r d y , ένθ' άν. σελ. 49.**
2. **G a t h o r n e - H a r d y , ένθ* άν. σελ. 50.**

αύτονομισταί, οί όποιοι προσεπάθουν νά διαφύγουν έκ τού πυρποληθέντος Δημαρχείου, όπου είχον καταφύγει.

Ή άναταραχή, ήτις προεκλήθη έκ της γαλλικής πολιτικής εις τό Ρούρ, δεν περιωρίσθη, έν τούτοις, εις την καταληφθεΐσαν περιοχήν. Έν Μονάχω, οί υπερεθνικισταί, υπό τήν ήγεσίαν τού στρατηγού φόν Λούτεντορφ, πρώην Γενικού Επιτελάρχου των καιζερικών στρατιών, έξηγέρθησαν τήν 9ην Νοεμβρίου 1923 κατά τού χωριστικού εθνικισμού τού φόν Κάρ. Ούτος εΐχεν άναλάβει δικτατορικάς εξουσίας «Γενικού Επιτρόπου Βαυαρίας» με σύνθημα «Los von Berlin». Καίτοι τό κίνημα τού Λούτεντορφ κατεστάλη ταχέως, έχει ιστορικήν σπουδαιότητα, καθ' όσον εις των ήγετών αυτού ύπήρξεν Αυστριακός τις υιός κατωτέρου τελωνειακού, όνόματι *Αδόλφος Χίτλερ, πρώην έλαιο - χρωματιστής καί αρχηγός τού Εθνικό σοσιαλιστικού Κόμματος, ίδρυθέντος τώ 1919, άλλα μή περιλαμβάνοντος είσέτι πλέον των 15.000 μελών. Κατόπιν τής άποτυχίας τού κινήματος, ό Χίτλερ κατεδικάσθη εις πενταετή φυλάκισιν, μειωθεΐσαν βραδύτερον εις έξάμηνον, κατά τήν διάρκειαν τής όποιας συνέγραψε τό βιβλίον του «'Ο άγών μου», έν ώ άναπτύσσεται ή θεωρία καί αί έπιδιώξεις τού Εθνικοσοσιαλισμού.

Εις τό σημεΐον τούτο πρέπει νά προσέξωμεν. Ή κατάληψις τού Ρούρ άφησε βαθέα ίχνη εις τα αισθήματα τής όλότητος σχεδόν τού γερμανικού λαού, καί ηυξησε τήν γαλλοφοβίαν του. Ουδέποτε συγκομιδή μίσους υπήρξε περισσότερον τρομακτική. Ό χιτλερισμός έξηπλούτο έντός άτμοσφαίρας πικρίας έκ τής νέας ήττης, έντός τής έξαθλιώσεως ήν έδημιούργησεν ή φοβερά κρίσις. Ή κατάληψις τού Ρούρ έδωσε ψυχήν εις τον Ναζισμόν, άντιπροσωπεύουσα τήν πράξιν γεννήσεως αύτού [1].

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ' *

Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

*'Ο παγκόσμιος πόλεμος επέσπευσε το φαινόμενον τής παρακμής τής Ευρώπης εις τά παγκόσμια πράγματα. Κατά την μεταπολεμικήν περίοδον μέχρι του τέλους του 1923 κυριαρχεί απανταχού τής Ευρώπης ό πληθωρισμός. Ή ευημερία των Ηνωμένων Πολιτειών — 9Ο κλονισμός τής θέσεως υπεροχής τής Ευρώπης συνεπάγεται απώλειαν γοήτρου αυτής έπι των αποικιών και τών «νέων χωρών» εν γένει. 'Η Ευρώπη διέρχεται έπι πλέον ηθικήν κρίσιν — Ζήτημα μειονοτήτων — *Η κοινωνική τάξις κλονίζεται.*

Κατά τά εύτυχή ετη από του 1900 μέχρι του 1914, ή ευρωπαϊκή οικονομία έσημείου έξαιρετικήν άνθησιν, βάσις της οποίας ήτο ή αυξησις της άγοραστικής δυνάμεως της μάζης τών καταναλωτών, έν αρμονία προς την άπόδοσιν τής παραγωγής. Κατά τήν μεταπολεμικήν περίοδον, διεπιστοΰτο άκριβώς τό γεγονδς δτι ολόκληρος σχεδόν ή παραγωγή έπετυγχάνετο νά άπορροφηθή υπό τής καταναλώσεως. Κατά τον Κέϋνς, ή υπό τών Βερσαλλιών μετα- * Ι.

***Βιβλιογραφία:**
Βλ. Γεν. Βιβλιογραφίαν.
A. Demangeon, **Le Declin de l'Europe, Paris 1920.**
A. J. Toynbee, **The World after the Peace Conference, London 1925.**
J. Hampden Jackson, **The Postwar World, 1918-1934, London 1935.**
H. L. Stimson, **Democracy and Nationalism in Europe, Princeton 1934.**
F. Nitti, **La disgregazione dell'Europa, Roma 1946.**
/. Bowmann, **The New World, New York 1921.**
M. Muret, **Le Crepuscule des Nations Blanches, Paris 1925.**
O. Spengler, **Le Declin de l'Occident, Paris 1931 (μετάφρ. έκ του γερμανικού).**
M. Keynes, **The Economic Consequences of the Peace, London 1919.**
I. Svennilson, **Growth and Stagnation in the European Economy, 1913-1945, Geneva 1954.**
V. Ltnine, **L'Imperialisme, Stade Supreme du Capitalisme, Paris 1945 (re£dit).**
A. J. Grant and H. Temperley, **Europe in the Nineteenth and Twentieth Centuries, 1879-1932, London 1932.**

χείρισις έν πρώτοις της Γερμανίας «έκ της ευημερίας καί των πρωτοβουλιών της οποίας κυρίως έξηρτάτο ή οικονομική ευεξία» τής γηραιάς ήπείρου καί κατά δεύτερον λόγον ή διάλυσις της Αύστρουγγαρίας, έτι δέ καί ή έκλειψις, επί άδηλον χρόνον, τής Ρωσίας ήγαγον αυτομάτως εις την οικονομικήν άποδιοργάνωσιν τής Ευρώπης, εις τήν βαθμιαίαν καί παρατεταμένην έλάττωσιν τής παραγωγής της, ένω εις τά παρασκήνια, διεγράφετο ήδη τό φάσμα τής έπαναστάσεως.

Έξ άλλου, ό παγκόσμιος πόλεμος έπέσπευδεν άποτόμως τό φαινόμενον,δπερ είχεν ήδη καταστή άντιληπτόν άπό των δέκα πρώτων έτών του 20ού αίώνος, τής παρακμής δηλονότι τής Εύρώπης εις τά παγκόσμια πράγματα. Πράγματι, κατά τάς άρχάς τού 19ου αίώνος, τό ευρωπαϊκόν «σύστημα», άποτελούμενον έκ πέντε Μεγάλων Δυνάμεων, ήτοι Αυστρίας, Πρωσσίας, Γαλλίας, Ρωσίας καί Μ. Βρεταννίας, έκ των οποίων ή τελευταία ώμίλει καί έξ ονόματος τών λοιπών μελών τής αυτοκρατορίας της, έκυριάρχει τού κόσμου καί κατηύθυνε τούτον. Διαρκούντος, δμως, τού 19ου αίώνος, ή ήγεμονία αυτή τών Μεγάλων Εύρωπαϊκών Δυνάμεων έκλονίσθη τόσον έξωτερικώς δσον καί έσωτερικώς, ένω, συγχρόνως, δύο έξωευρωπαϊκαί Δυνάμεις —Ένωμέναι Πολιτεΐαι καί Ιαπωνία — άπέκτησαν πρώτου μεγέθους σημασίαν.

’Από τού τέλους τού 1918 μέχρι τού τέλους τού 1923, ή Ευρώπη καί γενικώτερον ό κόσμος, μακράν τού νά άποκτήση τό αίσθημα τής γαλήνης μετά τήν έπίτευξιν τής άκριβοπληρωμένης ειρήνης, παρέμενε βυθισμένος εις τήν σκιάν πολέμου ούδέν λύσαντος τών έκκρεμών ζητημάτων. Ή μοίρα τής έρειπωμένης Εύρώπης έφαίνετο δτι ήτο πάντοτε έπί τάπητος, παρά τήν σύναψιν τών Συνθηκών Ειρήνης.

*
* *

Τήν έπαύριον τής λήξεως τής παγκοσμίου συρράξεως, τά οικονομικά γεγονότα, υπέρ πάντα άλλον παράγοντα, πολιτικόν καί ψυχολογικόν, έπαιζον βαρύνοντα ρόλον, ή έφαρμογή δέ τών Συνθηκών θά έδυσχεραίνετο κυρίως έκ τής οικονομικής καί δημοσιονομικής έκκαθαρίσεως τής καταστάσεως.

Οί λαοί, μετά κόπου προσαρμοσθέντες εις τάς οίκονομικάς συνθήκας τού

***P. W. Slosson,* Europe since 1870, London 1935.**
***N. Keyserling,* La Revolution Mondiale (μετάφρ.), Paris 1933.**
***R. Grousset,* Le Reveil de l’Asie, Paris 1924.**
***G. Antonius,* The Arab Awakening. History of the Arab National Movement, London 1938.**
***Louis Pommery,* Apergu d’Histoire Economique Contemporaine, 1890-1939, Paris 1945.**
***M. Hagopian,* Le Mouvement des Prix de 1919 *k* 1921, Paris 1941.**

πολέμου, έδίψων διά τήν έπάνοδον είς τάς συνήθειας της ειρηνικής περιόδου καί έρρίπτοντο εις τάς άγοράς, προς κορεσμόν επί μακρόν συγκρατηθεισών επιθυμιών. [5]Αλλά ή προσφορά δεν ήτο εις θέσιν νά καλύψη την ζήτησιν, παρατηρηθέντος του φαινομένου τής ύποπαραγωγής, επακολούθου τής έλλείψεως εργατικών χειρών κατόπιν τών μεγάλων άπωλειών εκ του πολέμου, αίτινες είχον κυρίως πλήξει τάς παραγωγικάς ηλικίας. Ή ύποπαραγωγή ώφείλετο επί πλέον εις τό γεγονός δτι, προς άνασυγκρότησιν τής παραγωγής, άνανέωσιν ή έπισκευήν τού βιομηχανικού έξοπλισμοΰ, άνασύστασιν τών (αποθεμάτων καί ίδια έφοδιασμόν εις πρώτας υλας, ή Εύρώπη εΐχεν άνάγκην προσφυγής εις τό Εξωτερικόν. Ούχ ήττον, λόγω τής οικονομικής κρίσεως

νά προβούν εις επαρκείς άγοράς, ενώ, συγχρόνως, τά κατά τήν πολεμικήν περίοδον έφαρμοσθέντα νομισματικά πληθωριστικά μέτρα διά τήν άντιμετώπισιν τών εκτάκτων δαπανών, άτινα συνεχίσθησαν μεταπολεμικώς, άπετέλεσαν τροχοπέδην διά τάς είσαγωγάς.

Κατά τήν χαώδη περίοδον από τής άνακωχής μέχρι τού τέλους 1923, ό πληθωρισμός έκυριάρχει άπανταχού τής Εύρώπης, ήτις παρουσίαζε τό θέαμα άπελπιστικών δημοσιονομικών καταστάσεων, συνεπαγομένων άποδιοργάνωσιν τών διεθνών οικονομικών σχέσεων.

Άρχικώς, ό πληθωρισμός φέρει εύχάριστα άποτελέσματα, καθ’ δσον εξασφαλίζει εις τούς παραγωγούς τήν ψευδαίσθησιν τής εύημερίας, πριμοδοτουμένων, διά τής ύποτιμήσεως τού νομίσματος, τών έξαγωγών. ’Αλλά, διά τής παρόδου τού χρόνου, άναφαίνονται τά ολέθρια άποτελέσματά του, δοθέντος δτι οΰτος μειώνει, εν κατακλεΐδι, τά κέρδη τού έξωτερικού εμπορίου, πραγματοποιούμενα κατά μέγα μέρος εις χαρτονομίσματα. Αί έπιχειρήσεις, προς άντιμετώπισιν τής συνεχούς ύποτιμήσεως, προβαίνουν εις έπέκτασιν τών έγκαταστάσεών των, έχουν δε άπειρους πιστωτικάς άνάγκας προς έξασφάλισιν τών άπαραιτήτων διά τήν λειτουργίαν των κυκλοφορούντων κεφαλαίων, τάς όποιας αί τράπεζαι άδυνατούν νά άντιμετωπίσουν, λόγω μειώσεως τών διαθεσίμων αύτών, διοχετευομένων εις χώρας άσφαλείας. Εις τήν περίπτωσιν ταύτην, επέρχεται περιορισμός τής παραγωγής, συγχρόνως δε εκ τής ύψώσεως τών τιμών παραλύεται ή καταναλωτική δύναμις. Έν τώ συνόλω, ή αύξησις τών ήμερομισθίων πόρρω άπέχει τού νά άντισταθμίση τήν νομισματικήν ύποτίμησιν μέ συνέπειαν τήν μείωσιν τών πωλήσεων είστό εξωτερικόν, επάνοδον είς τό σύστημα τών άνταλλαγών καί διακοπήν τών εισαγωγών, ελλείψει συναλλάγματος. Εντεύθεν, ή βιομηχανία διήρχετο όσημέραι αύξουσαν κρίσιν, ή άνεργία έπληττεν έκατομμύρια έργατών, ένω ή μεσαία τάξις εϊχεν ωσαύτως ύποστή σημαντικήν άφαίμαξιν *Κ*

Ἔναντι της κλονιζομένης Εύρώπης, τά υπερπόντια κράτη εύημέρουν, διότι 6 πόλεμος άπετέλεσεν ευκαιρίαν αύξήσεως της παραγωγής των καί βελτιώσεως του εμπορικού των ισοζυγίου. 'Ενώ μέχρι του πολέμου αί Ήνωμέναι Πολιτεΐαι ήσαν άνοικταί εις τά εμπορεύματα, τά κεφάλαια καί τάς έργατικάς χεΐρας τής Εύρώπης, οι δροι μετεστράφησαν μεταπολεμικώς. Άπερροφημένη υπό τής πολεμικής προσπάθειας, τής συνολικής παραγωγής της περιορισθείσης, διακοπεισών των μετά τής Κεντρικής καί 'Ανατολικής Εύρώπης σχέσεων, ή γηραιά *Ήπειρος ύπεχρεώθη νά άπευθυνθή εις τάς έξωευρωπαϊκάς άγοράς προς προμήθειαν των άναγκαίων ειδών καί νά εγκατάλειψη τάς έξαγωγάς. Ή δυναμικότης τής βιομηχανικής παραγωγής έμειώθη κατά 18% μεταξύ των ετών 1913-1923, ενώ ηύξήθη κατά 41% έν Ήνωμέναις Πολιτείαις, κατά τό αυτό χρονικόν διάστημα.

Αί οίκονομικαί σχέσεις μεταξύ Ενωμένων Πολιτειών καί Εύρώπης εϊχον άντίκτυπον έπί τών πολιτικών σχέσεων, τόσον δσον άφορα εις τον διακανονισμόν τών πολεμικών χρεών δσον καί εις την έκκλησιν τών εύρωπαϊκών βιομηχανιών προς τούς άμερικανούς κεφαλαιούχους. Θυσιάσαντα εις τον άγώνα πάντας τούς πόρους καί τάς δυνάμεις των, τά εύρωπαϊκά κράτη εύρέθησαν εις την άνάγκην αναστολής τής προσπάθειας τής οικονομικής των άναπτύξεως, άπολέσαντα ούτω την ήν κατειχον μέχρι τότε θέσιν εις τον παγκόσμιον οικονομικόν βίον. Έξάγουσαι μαζικάς ποσότητας γεωργικών προϊόντων καί μεταλλευμάτων, ύποκαθιστώσαι εις εύρεΐαν κλίμακα τούς άπόντας εύρωπαίους προμηθευτάς, έπωφελούμεναι τών υψηλών τιμών, αί Ήνωμέναι Πολιτεΐαι συνήπτον σταθερώς νέας έμπορικάς σχέσεις έκτος τής Εύρώπης καί εις βάρος αύτής, τά αυτά δε περίπου δύνανται νά λεχθούν καί διά την 'Ιαπωνίαν.

Έκ τού κλονισμού τής θέσεως υπεροχής, ήν κατείχε μέχρι τού 1914 ή Εύρώπη, προέκυψεν άπώλεια τού γοήτρου αύτής έπί τών άποικιών καί τών «νέων χωρών» έν γένει. Τά θεμέλια τής εύρωπαϊκής αποικιοκρατίας εσείοντο έκ τής κριτικής καί τών διαφόρων συνθημάτων τών έμπολέμων, άτινα έσχον μεγίστην άπήχησιν εις τούς διανοουμένους τών υπό την πολιτικήν κυριαρχίαν ή έπιρροήν τών Ευρωπαϊκών Δυνάμεων, Χωρών τής 'Αφρικής καί τής 'Ασίας. Ή άνάπτυξις τού έθνικισμού εις τον κόσμον, στρεφόμενη έναντίον τής «άποικιακής» Εύρώπης, άπέβαινεν εις οφελος τών 'Ηνωμένων Πολιτειών την εποχήν έκείνην τού βρεταννικού «εξοπλισμού», χαρακτηριστικού τού 19ου αίώνος, καθ' ήν οι λαοί τών άλλων ηπείρων ήγόραζον γαιάνθρακας, προϊόντα μεταλλουργίας, μηχανουργίας, βαμβακουργίας κ.ο.κ. άπό τήν'Αγγλίαν, διεδέχετο ή έποχή τού άμερικανικού «έξοπλισμού»

Έξ άλλου, τήν έλπίδα τής χειραφετήσεως τών άποικιακών χωρών ηύνό-

ησαν αυτοί ούτοι οί εμπόλεμοι, δι' ώρισμένων πρωτοβουλιών, άς άνέλαβον διαρκοϋντος τοϋ πολέμου, ώς λ.χ. ή στρατολογία εγχρώμων, κατ' άκολουθίαν της οποίας ήλθον οΰτοι εις άμεσον έπαφήν μετά τοϋ ευρωπαϊκού πολιτισμού, έπανελθόντες εις τάς χώρας των ώς φορείς των νέων ιδεών, μεταξύ των οποιων πρωτεύουσαν, εάν δχι άποκλειστικήν θέσιν, κατεϊχον τό μέν αί ούϊλσωνικαί άρχαί, τό δέ ή κομμουνιστική θεωρία, άντιτιθέμεναι μέν προς άλλήλας άλλα συμπίπτουσαι εις την καταδίκην της αποικιοκρατίας.

*

* *

Συγχρόνως προς την προεκτεθεϊσαν οικονομικήν άνατροπήν, ή Ευρώπη διήρχετο ήθικήν κρίσιν, όφειλομένην εις κοινωνικούς λόγους, είς έξαψιν των εθνικιστικών φρονημάτων καί εις άμφιβολίαν ώς προς τούς δημοκρατικούς θεσμούς[1]. Πράγματι, ό πληθωρισμός έπέφερε μεταβολήν του βιοτικού έπιπέδου τών διαφόρων κοινωνικών τάξεων, είδικώτερον δέ οί έργάται έζημιώθησαν περισσότερον πάσης άλλης κατηγορίας, ώς έκ της βραδυτέρας αύξήσεως τών ημερομισθίων έν σχέσει προς τήν άνοδον τοϋ τιμαρίθμου, μέ μοιραίου επακόλουθου τήν κήρυξιν σειράς απεργιών καί κοινωνικάς άναταραχάς.

Μεγάλη σημασία έδόθη εις τό ζήτημα τών «μειονοτήτων», τάς οποίας οί συντάξαντες τάς Συνθήκας Ειρήνης ήθέλησαν νά έξασφαλίσουν μονίμως. Δέκα τέσσαρα νέα κράτη άνέλαβον τήν ύποχρέωσιν δπως άποδεχθοΰν ώρισμένας εγγυήσεις διά τάς μειονότητας, τό καθεστώς δέ τοΰτο, ώς ήδη άνεφέρθη [1 2], ύπήχθη είς τον έλεγχον τής Κ.τ.Ε., τοϋ Συμβουλίου αύτής όφείλοντος νά έξετάζη τά υπό τών μειονοτήτων υποβαλλόμενα αύτώ παράπονα. 'Αλλά, συχνάκις, ή προσφυγή εις τό Συμβούλιου τής Κ.τ.Ε. υπηγορεύθη έκ πολιτικών επιδιώξεων καί ούχί έξ επιθυμίας προστασίας τών άτομικών ή συλλογικών έλευθεριών άπεσκόπει δηλαδή εις τήν άπαγγελίαν κατηγορίας καθ' ώρισμένου κράτους, ενώπιον της παγκοσμίου κοινής γνώμης καί ένίσχυσιν, εντός τών κόλπων τής μειονότητος, τών αισθημάτων διαμαρτυρίας. Κατά συνέπειαν, ή τακτική αυτή ηύνόει τήν υπαρξιν τών στοιχείων τής διαλύσεως καί τής άσταθείας, αύξανομένης ώς έκ τούτου τής σημασίας τών μειονοτήτων είς τον τομέα τής εξωτερικής πολιτικής τών εύρωπαϊκών κρατών.

Ή κοινωνική τάξις έκλονίζετο' οί παλαιοί θεσμοί διερρηγνύοντο πανταχοΰ καί αί έσωτερικαί περιπέτειαι έθετον επί τάπητος τό πρόβλημα τής έπαναστάσεως. Τά διαρκοϋντος τοϋ πολέμου ληφθέντα έκτακτα μέτρα έπήνεγκον άσφαλώς ζημίαν είς μίαν τών βάσεων τοϋ φιλελευθερισμού, τον σεβασμόν τών δικαιωμάτων τοϋ άτόμου, ή διάδοσις δέ τής κομμουνιστικής ιδεολογίας,

1. Renouvin, ίνθ' άν. σελ.
2. Κεφ. ΙΑ'.

μετά μάλιστα τήν επιτυχίαν αύτής έν Ρωσία, ήρχετο να αύξηση τάς αμφιβολίας των μαζών, ύποσκαπτομένων ούτω των θεμελίων τής φιλελευθέρας δημοκρατίας. Είς τά ήττημένα κράτη άνετρέποντο οί πρώην Ιθύνοντες, δ δέ σοσιαλισμός έσημείου σημαντικήν πρόοδον. Είς τάς χώρας δπου οί άντιπροσωπευτικοί θεσμοί ήσαν βαθύτερον έρριζωμένοι, ναι μέν τδ πνεύμα τής έξεγέρσεως των μαζών έξεδηλούτο μετά μείζονος περισκέψεως, χωρίς νά φθάνη μέχρι πλήρους άνατροπής τού υφισταμένου καθεστώτος, άλλ* ή άνοδος τής έργατικής τάξεως ηύξανε μέ ίλιγγιώδη ταχύτητα την πολιτικήν έπιρροήν των σοσιαλιστών, συμμετεχόντων είς τάς Κυβερνήσεις πλείστων κρατών? άκόμη καί έντδς τού στρατοπέδου τών νικητών (Μ. Βρεταννία, Γαλλία καί προ πάντων Ιταλία).

Γενικώς, ό κοινοβουλευτισμός διήρχετο κρίσιν, όφειλομένην, κυρίως, είς τήν έμφάνισιν έν Εύρώπη νέων καθεστώτων, άτινα άπέρριπτον τάς άντιλήψεις τού δημοκρατικού φιλελευθερισμού. Ή παρουσία άπολυταρχικών καθεστώτων, ως δ κομμουνισμός έν Ρωσία, κατευθύνων διά τής τρίτης Διεθνούς τήν δράσιν τών διαφόρων κατά χώρας Κομμουνιστικών Κομμάτων, καί δ φασισμός έν Ίταλίφ, δν μιμούμενος από τού 1923 δ Πρίμο ντε Ριβέϊρα έγκαθίδρυσε δικτατορίαν έν ‘Ισπανία, ένω ήδύνατο νά άποβή άπειλητική διά τήν ειρήνην, συνετέλει συγχρόνως είς τήν διατήρησιν άσταθείας τών εύρωπαϊκών πραγμάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ' ·

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1919-1923

L Ή «γαλλική ηγεμονία». Το Γερμανικόν άπετέλει το έπίκεντρον της γαλλικής εξωτερικής πολιτικής, άγκιστρουμένης εις την Συνθήκην των Βερσαλλιών. Τό γαλλικόν σύστημα συμμαχιών (Βέλγων, Πολωνία καί, βραδύτερον, Μικρά Συνεννόηαις).

II. 'Ο πόλεμος εΐχεν ανατρέψει την μέχρι του 1914 ύφισταμένην εν Ευρώπη ισορροπίαν των δυνάμεων. Ή αγγλική εξωτερική πολιτική ήρχετο εις άντίθεσιν προς την γαλλικήν, άφ ενός λόγω του φόβου τής ηπειρωτικής ηγεμονίας τής Γαλλίας και άφ* ετέρου λόγω τής επιδιώξεως άποκαταστάσεως τής αγγλικής οικονομικής έπιρροής. 'Η Μ. Βρεταννία δεν έδέχετο να δεσμενθή εν Ευρώπη διά πολιτικής τίνος*

Βιβλιογραφία:
Βλ. Γενικήν Βιβλιογραφίαν.
***Maxime Mourin,* Histoire des Grandes Puissances depuis la Guerre, Paris 1939.**
***Fr. Simonds et Em. Brooks,* The Great Powers in World Politics, New York 1938.**
***Arnold Wolfers,* Britain and France between two Worlds; Conflicting Strategies of Peace since Versailles, New York 1940.**
***W. M. Jordan,* Great Britain, France and the German Problem, 1918-1939.**
***Auguste Breal,* Philippe Berthelot, Paris 1937.**
***Georges Bonnet,* La Defense de la Paix, T. II (Fin d'une Europe), Geneve 1946.**
***R. Recouly,* Memorial de Foch, Paris 1934.**
***G. Suarez,* Briand, sa Vie, son Oeuvre, T. V (L'Artisan de la Paix, 1918-1923), Paris 1941.**
***Edouard Erriot,* Jadis. T. II (D'Une Guerre *k* l'Autre, 1914-1936), Paris 1952.**
***Jacques Chastenet,* Raymond PoincarS, Paris 1948.**
***J. Paul-Boncour,* Entre deux Guerres. T. II (Les Lendemains de la Victoire, 1919 -1934), Paris 1945.**
***G. P. Gooch,* Studies in Diplomacy and Statecraft, London 1942.**
***Lord Ronaldshay,* Life of Lord Curzon, London 1928, Τόμοι 2.**
***W. Medlicott,* British Foreign Policy since Versailles, 1919-1939, London 1942.**
***N. P. Coates,* A History of Anglo-Soviet Relations, 1919-1949, London 1944.**
***G. Christopoulos,* La Politique Exterieure de l'Italie Fasciste, Paris 1936.**
***G. Salvemini,* Mussolini Diplomatico, Bari 1952,**

συμφωνίας, ακολουθούσα πολιτικήν ούχί «γνησίους ευρωπαϊκήν».

III. Λόγω τής εσωτερικής της καταστάσεως ή 'Ιταλία ήναγκάσθη νά ακόλουθή μέχρι τέλους ' Οκτωβρίου 1922 διατακτικήν πολιτικήν. Μετά τήν άνοδον τού φασισμού εις τήν αρχήν, σημειούται μεταστροφή εις τάς μεθόδους και τάς κατευθύνσεις τής Ιταλικής εξωτερικής πολιτικής, καθισταμένης εξαπλωτικής προς τήν Μεσόγειον και τήν Κεντρικήν Ευρώπην.

IV. Ή δημοκρατία τής Βαϊμάρης έστερεϊτο βαθεϊών ριζών. Πάντες οι Γερμανοί συνεφώνουν επί τής ανάγκης άναθεωρήσεως τής Συνθήκης των Βερσαλλιών, δεν ύπήρχεν όμως ομοφωνία ως προς τήν ακόλουθητέαν πολιτικήν — Τέσσαρες φάσεις τής τελευταίας. Έκ παραλλήλου, ή γερμανική πολιτική απέβλεπεν είς τήν συμφιλίωσιν μετά τής Μ. Βρεταννίας, ενώ συγχρόνως δεν ήδιαφόρει διά τήν Σοβ. Ρωσίαν.

V. ΑΧ οικονομικοί δυσχέρειαι ώθησαν τήν Σοβιετικήν Ρωσίαν εις τήν πολιτικήν τής προσωρινής συνδιαλλαγής. 'Αντιθέτως, ή σοβιετική πολιτική άνελάμβανε πρωτοβουλίαν εις τήν 'Ασίαν, εις βάρος των Δυτικών Δυνάμεων.

VI. Ή 'Αμερικανική Κυβέρνησις ήκολούθει έναντι τής Ευρώπης πολιτικήν άπομονώσεως, άλΣ ούχί απολύτου.

Πλειστάκις έτονίσθησαν είς το παρόν αί καταστρεπτικαί συνέπειαι των αιωνίων άνταγωνισμών καί διαφορών μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων, θύμα των οποίων, άλλωστε, ίνα άναφέρωμεν εν άπτον παράδειγμα, έπεσε καί ή

***Benito Mussolini,* Scritti e Discorsi, T. I1l, Milano 1934.**
***Macartney and Cremona,* Italy's Foreign and Colonial Policy, 1914-1937, T. VIII, London 1938.**
***G. Perticone,* La Politica Italiana nell'Ultimo Trentennio, Roma 1945, T. I e TT,**
***M. Baumont et M. Berthelot,* L'Allemagne Lendemains de Guerre et de Revolution, Paris 1922.**
***Edward H. Carr,* German-Soviet Relations between the two World Wars, 1919-1939, Baltimore 1951.**
***Gustav Stresemann,* Six annees de Politique Allemande. Les Papiers de Stresemann. T. I, Paris 1932.**
***Antonina Vallentin,* Stresemann, Paris 1931.**
***G. Castellan,* Le R0armement clandestin du Reich, Paris 1954.**
***John Wheeler Benett,* Twenty Years of Russo-German Relations, είς «Foreign Affairs», Oct· 1946.**
***G. H. Hallgarten,* General von Seekt and Russia 1920-1922, είς «Journal of Modern History», March 1949.**
***G. Hilger and H. Meyer,* The Incompatible Allies, New York 1953.**
***J. Benoist-M6chin,* Histoire de l'ArmSe Allemande, Paris 1936, Τόμοι. 2.**

Ελλάς εις την Μ. ’Ασίαν. Εις την διάσπασιν του μετώπου των νικητών, έκδηλωθείσαν σαφώς άπό τής επαύριον τής άνακωχής, δέον κυρίως να άναζητήσωμεν τδ μεταπολεμικόν ευρωπαϊκόν χάος. Κατά συνέπειαν, άποβαίνει έπάναγκες όπως έξετασθή ή εξωτερική πολιτική τών κατ’ ίδιαν Μ. Δυνάμεων κατά τά άμέσως έπακολουθήσαντα τάς Συνθήκας Ειρήνης έτη.

*
* *

’Απδ τής ένάρξεως τής ισχύος τών νέων Συνθηκών, ή Γαλλία, διαθέτουσα τον μεγαλύτερον στρατόν εις τήν Ευρώπην, διεδραμάτιζε τον πρώτον ρόλον εις τήν διεθνή πολιτικήν, δημιουργηθείσης ουτω καταστάσεως, ήτις άπεκλήθη «γαλλική ηγεμονία». Παρά ταύτα, ό γαλλικός λαός δέν ειχεν άποκτήσει νοοτροπίαν νικητοΰ. Ενώπιον μιας Γερμανίας δημογραφικώς ίσχυροτέρας, τήν έθνικήν ενότητα τής όποιας δέν έθιξεν ή Συνθήκη Ειρήνης, οί Γάλλοι κατείχοντο υπό συμπλέγματος φόβου, δπερ έξήγουν επί πλέον αί άνεξάλειπτοι άναμνήσεις τής Συνθήκης τής Φραγκφούρτης — τό φάσμα της, άθέατον μέν αλλά πανίσχυρον, έδέσποζεν ήδη μέχρι τού 1914, έπί ολόκληρον πεντηκονταετίαν, τής γαλλικής ζωής — καί τό αίσθημα μιας φυσιολογικής άναιμίας, συνδυαζόμενον προς τήν εκ τής ματαιώσεως τού μετά τών Άγγλοαμερικανών Συμφώνου έγγυήσεως προκληθεΐσαν βαθεϊαν άπογοήτευσιν.

Απόρροια τής καταστάσεως ταύτης ήτο ό αναγκαίος προσανατολισμός τής εξωτερικής πολιτικής τής χώρας προς άντιμετώπισιν τού προαιώνιου εχθρού αυτής, εν τή πεποιθήσει δτι ο γερμανικός κίνδυνος θά έπανεμφανίζετο εις τό μέλλον, συγχρόνως δε δτι ίσως δέν θά έξησφαλίζετο διά μίαν φοράν είσέτι ή ύποστήριξις τής Μ. Βρεταννίας καί τών Ηνωμένων Πολιτειών, άνευ τής οποίας έγνώριζε καλώς δτι δέν θά είχε δυνηθή νά έξέλθη νικηφόρος τού πολέμου.

Όθεν, τό γερμανικόν ζήτημα άπετέλει τό έπίκεντρον τού ένδιαφέροντος της γαλλικής εξωτερικής πολιτικής, πάντων τών λοιπών ζητημάτων έχόντων δι’ αύτήν δευτερεύουσαν σημασίαν. ’Αλλά ή μέριμνα διά τήν κατοχύρωσιν

***L. Fisher,* The Soviet in World Affairs, New York 1952.**
***N. Miliukov,* La Politique Exterieure de l’U.R.S.S., Paris 1931.**
***Lionel Kochan,* Russia and the Weimar Republic, Cambridge 1954.**
***J. D6gras,* The Communist Internationale, T. I, 1919-1929, Paris 1947.**
***E. Potiemkine,* Histoire de la Diplomatie, T. I LI, 1919-1939, Paris 1947.**
***G. L. Grassmuck,* «Sectional Biases in Congress» on Foreign Policy, 1921-1941, Baltimore 1951.**
***Ch. A. Beard,* The Idea of National Interest. An Analytical Study in American Foreign Policy, New York 1934.**
***Th. Bailey,* A Diplomatic History of the American People, New York 1942.**

του Κράτους κατά τής «άνταποδόσεως», διά τής περισφίγξεως του κλοιού των πολιτικών μέσων πέριξ τής Γερμανίας, πριν ή αυτή συνέλθη έκ τής ήττης, έπρεπε, κατά την γαλλικήν κοινήν γνώμην, κουρασμένην έκ του υπεράνθρωπου πολεμικού άγώνος, νά μή συνεπάγηται συνέχισιν τής στρατιωτικής προσπάθειας καί αύξησιν των στρατιωτικών βαρών. Εις έπαύξησιν του άνωτέρω αισθήματος άβεβαιότητος ήρχετο ή οξεία οικονομική κρίσις, ήν διήρχετο ή χώρα, προς θεραπείαν τής οποίας δεν ήδύνατο νά ύπολογίζη επί τών Άγγλοαμερ ικανών.

Εντεύθεν, ή γαλλική πολιτική, εκπροσωπούμενη υπό του Φιλίππου Μπερτελώ, Γενικού Γραμματέως του Καί ντ* Όρσαί άπδ του 1920, ήγκιστροΰτο εις τάς Βερσαλλίας καί δή εις τάς περί έπανορθώσεων διατάξεις αύτών, προσδοκώσα τήν λύσιν τών εσωτερικών δυσχερειών έκ του έξωτερικοΰ: «Ή Γερμανία θά πληρώση», έστω καί διά προσφυγής εις καταναγκαστικά μέτρα, έστω καί μέ κίνδυνον δυσαρέσκειας τής διεθνούς κοινής γνώμης καί διαρρήξεως πάσης άγγλογαλλικής αλληλεγγύης. Έπρόκειτο δμως έν τή πραγματικότητι περί πολιτικής, ήτις δεν έξέλεγε σαφώς, έν Ευρώπη ή έκτος αύτής, μεταξύ τής συνδιαλλαγής ή τής πυγμής. Κατ' άκολουθίαν, έδημιουργεΐτο μεταξύ τών δύο δυνάμεων ψύχρανσις, έπηρεάζουσα σειράν δλην εύρωπαϊκών προβλημάτων καί μή έξομαλύνουσα τάς έξωευρωπαϊκάς διαφοράς.

Έκλειψάσης τής άγγλοαμερικανικής έγγυήσεως, πού θά έδει νά στηριχθή ή άσφάλεια τής Γαλλίας; Επ' αυτού πάντες οί άρμόδιοι γαλλικοί κύκλοι ήσαν σύμφωνοι: Έπί τού συστήματος συμμαχιών μετά τών κρατών, εις τά όποια συνέφερεν ή διατήρησις τής Συνθήκης, κύρια δέ βάθρα αυτού υπήρξαν τό Βέλγιον, προς δυσμάς, καί ή Πολωνία ως καί βραδύτερον ή Μικρά Συνεννόησις, προς άνατολάς. Βάσει τών συμφωνιών τούτων ή Γαλλία έπίστευεν δτι θά ήδύνατο νά συγκρατήση γερμανικήν προσπάθειαν έπεκτάσεως, ήτις, άρχομένη άπό τών άσθενών σημείων τού νέου εύρωπαϊκού καθεστώτος, θά ήπείλει έν συνεχεία καί αυτήν τήν ίδιαν.

Ούτως, ό Μιλλεράν καί ό Βέλγος συνάδελφός του Ντελακρουά ένέκριναν, κατά Σεπτέμβριον 1920, τήν σύναψιν Στρατιωτικής Συμφωνίας, προς «ένίσχυσιν τών έγγυήσεων ειρήνης καί ασφαλείας, τών άπορρευσών έκ τού Συμφώνου τής Κ.τ.Ε.».

Προς άνατολάς, ή άναστηθεΐσα Πολωνία, συμπιεζομένη μεταξύ Ρωσίας καί Γερμανίας, είχε πλήρη έπίγνωσιν τής άνάγκης έξασφαλίσεως έξωτερικής βοήθειας. Ταξείδιον προς τον σκοπόν τούτον τού Στρατάρχου Πιλσούδσκυ [1]

1. Ιωσήφ Πιλσούδσκυ (1867-1935), Στρατάρχης τού Πολωνικού Στρατού, έθνικδς ήρως, Πρωθυπουργός άπό τού Σεπτεμβρίου 1927 μέχρι τού 1928, άλλ* έν τή πράγματικότητι δικτάτωρ της Χώρας, άπό τής άνασυστάσεώς της μέχρι τού θανάτου του,

εις Γαλλίαν, κατά τάς άρχάς του 1921, άπέληξεν είς την σύναψιν των άπδ 19ης Φεβρουάριου 1921 Συμφώνων, ήτοι Πολιτικής Συμφωνίας, ύπογραφείσης έκ μέρους της Γαλλίας ύπδ του Μπριάν καί συμπληρωθείσης αύθημερδν ύπδ Στρατιωτικής Συμβάσεως, ήν ύπέγραψεν δ στρατάρχης Φός. Ή πρώτη άπετελεΐτο έκ τεσσάρων σημείων: α) Αί δύο Κυβερνήσεις άνελάμβανον την ύποχρέωσιν δπως συνεννοώνται επί πάντων των ζητημάτων έξωτερικής πολιτικής, άτινα ένδιέφερον τάς δύο χώρας καί άνεφέροντο είς την ρύθμισιν των διεθνών σχέσεων, συμφώνως προς τάς Συνθήκας Ειρήνης καί τδ Σύμφωνον τής Κ.τ.Ε. β) Συνεφώνουν διά κοινήν δράσιν καί άμοιβαίαν βοήθειαν οικονομικής φύσεως. γ) Έν περιπτώσει καθ’ήν τά δύο Κράτη —ή καί εν έξ αυτών — «ύφίσταντο άπρόκλητον έπίθεσιν, θά διεβουλεύοντο διά την ύπεράσπισιν του εδάφους των καί την κατοχύρωσιν τών νομίμων συμφερόντων αύτών» καί δ) ύπεχρεοΰντο δπως συνεννοώνται «πριν ή συνάπτουν νέας συμφωνίας, ένδιαφερούσας την πολιτικήν τής Άνατολικοκεντρικής Εύρώπης».

Σημαντικωτέρα τής άνωτέρω ήτο ή Στρατιωτική Σύμβασις, ήτις άπετέλει πραγματικήν αμυντικήν καί επιθετικήν συμμαχίαν μεταξύ τών δύο κρατών. Τδ πρωτότυπον αυτής έφυλάσσετο είς τά άρχεΐα τού 'Υπουργείου Στρατιωτικών, τδ έξαιρετικδν δε τούτο γεγονδς αρκεί διά νά τονισθή δ χαρακτήρ της [1]. [Τ]Ητο έξαιρετικής άκριβείας καί έλειτούργει αυτομάτως, άνευ έλέγχου τής Κ.τ.Ε., δεν προεβλέπετο δε χρονικδν δριον ισχύος ούδέ καί ρήτρα καταγγελίας αύτής. 'Η διμερής αδτη πράξις, είς τήν σύναψιν τής δποίας μεγάλως συνετέλεσεν δ στρατάρχης Φός[1] [2], ωριζεν δτι «έν περιπτώσει γερμανικής έπιθέσεως, ώς καί έν περιπτώσει καθ’ ήν ή έν Γερμανία κατάστασις άπέβαινεν άπειλητική, είς σημειον ώστε νά συνεπάγηται κίνδυνον πολέμου έναντίον μιας τών δύο χωρών, ή Γαλλία καί ή Πολωνία ύπεχρεούντο δπως παράσχουν άλλήλαις άποτελεσματικήν καί ταχεΐαν βοήθειαν καί δράσουν άπδ κοινού».

Τδ πνεύμα, δπερ διεΐπε τάς ώς άνω Συμφωνίας, θά διαπνέη έπί μακρδν τήν πολιτικήν τής Γαλλίας, ήτις, κατά τά έπακολουθήσαντα τήν Συνθήκην τών Βερσαλλιών είκοσι έτη, θά θεωρή τήν Πολωνίαν ώς έν τών κυριωτέρων βάθρων τής άσφαλείας της.

*
* *

Καίτοι ή Γερμανία, δ μέγας οικονομικός άντίπαλος τής προπολεμικής

1. Georges Bonnet, La Defense de la Paix, T. II (Fin d’Une Europe), σελ. 132.

2. Βλ. R. Recouly, Memorial de Foch, Paris 1934, σελ. 287. Ή άντίθετος άποψις, ήν ύποστηρίζει μεταξύ άλλων δ Fernand L’Huillier, T. II, σελ. 141, δέν εύσταθεΐ, ώς τουλάχιστον άποδεικνύεται καί έκ τού γεγονότος δτι δ Φδς παρέμεινε μέχρι του θανάτου του πιστός είς τήν ιδέαν τής μετά τής Πολωνίας συμμαχίας.

περιόδου, εΐχεν έξουθενωθή, άπολέσασα τον στόλον καί άπογυμνωθεΐσα των άποικιών της, ή Μ. Βρεταννία δεν ειχεν επιτύχει την «Pax Britannica» εκείνην, ήτις ειχεν επισφραγίσει άλλους πολέμους, παρίστατο δέ άνάγκη προσαρμογής εις τάς νέας συνθήκας καί ιδία άντιμετωπίσεως των οξέων έσωτερικών προβλημάτων της.

Ή συνεπείς τού πολέμου θέσις έκτος μάχης, δι* άκαθόριστον χρονικόν διάστημα, τής Γερμανίας, τής ΑύστρΟυγγαρίας καί τής Ρωσίας — κατόπιν τής μπολσεβικικής έπαναστάσεως — άνέτρεψε την μέχρι τού 1914 ύφισταμένην έν Εύρώπη ισορροπίαν των δυνάμεων, πολιτικόν μηχανισμόν διά την διατήρησιν τής «Εύρωπαϊκής Συναυλίας», ήτις άπετέλει τό προέχον χαρακτηριστικόν τού προπολεμικού συστήματος.

Έφ' όσον ή Γαλλία, διαθέτουσα μέγαν στρατόν, έπεδίωκε, κατά τούς άγγλικούς κύκλους, την ήγεμονίαν επί τής Ευρώπης, έπεβάλλετο ή έπιδίωξις τής έξασθενίσεως αυτής βάσει μιας των θεμελιωδών άρχών τής βρεταννικής εξωτερικής πολιτικής: the maintenance of tranquility έν Εύρώπη, κατά προτίμησιν διά τής ισορροπίας των δυνάμεων (Balance of Power), καθ' ήν άντίκειται εις τά συμφέροντά της ή δημιουργία ισχυρού κράτους ή συμμαχικού συγκροτήματος, δυναμένου νά έπιβάλη την θέλησίν του έπί των άλλων. Προς τούτοις, ή γαλλική πολιτική ήρχετο εις άντίθεσιν προς τά άγγλικά συμφέροντα, καθ' δ μέτρον έπεβράδυνε τήν άνασυγκρότησιν των ήττημένων* ή 'Αγγλία, υπό τήν πίεσιν των έσωτερικών της δυσχερείων, ειχεν άνάγκην διά νά έπανέλθη εις τήν προπολεμικήν της ευημερίαν, όπως άνακτήση τάς αγοράς τής Εύρώπης, δι* δ καί ηύχετο τήν ταχειαν άνόρθωσιν των ήττημένων καί τήν παγκόσμιον άποκατάστασιν ομαλών σχέσεων. Κατά συνέπειαν, μετά τάς Βερσαλλίας, ή Μ. Βρεταννία έστρεφε μίαν σελίδα τής ιστορίας καί ήτο πρόθυμ,ος νά έπαναοίξη τάς έμπορικάς οδούς, μή πολυενδιαφερομένη νά δίακρίνη μεταξύ έχθρών καί φίλων, έπαναστατών καί συντηρητικών, ή τακτική δέ αυτή συνετέλει, ως είκός, εις τήν διόγκωσιν τής άντιδράσεως τών έκ τού πολέμου ζημιωθέντων κατά τής νέας καταστάσεως καί, άφ[5] ετέρου, εις τήν άναζήτησιν υπό τής Γαλλίας νέων συστημάτων ασφαλείας, μέ άποτέλεσμα τήν έπιδείνωσιν τού διχασμού τής Εύρώπης.

Συμμετρικώς προς τον φόβον ήπειρωτικής ήγεμονίας έν Εύρώπη άφ* ενός καί προς τήν άποκατάστασιν τής αγγλικής οικονομικής έπιρροής άφ' ετέρου, τήν έξωτερικήν πολιτικήν τής Μ. Βρεταννίας έχαρακτήριζεν ή θέλησις προστασίας, έκτος τής Εύρώπης, τής άσφαλείας τών ναυτιλιακών οδών, απαραιτήτου διά τήν υπαρξιν τής αύτοκρατορίας. Απόρροια τών άνωτέρω ήτο ότι ή Μ. Βρεταννία, συμφώνως προς έτέραν βασικήν άρχήν τής έξωτερικής της πολιτικής, δεν έδέχετο νά δεσμευθή έν Εύρώπη διά πολιτικής τίνος συμφωνίας.

Έξ άλλου, ή έπέκτασις των παγκοσμίων συμφερόντων της έξησθένιζε την θέσιν τής Μ. Βρεταννίας έναντι τής Εύρώπης καί τούτο κατέστη συντόμως άντιληπτόν. Πράγματι, προ του 1914, τόσον έν Ευρώπη δσον καί εκτός αύτής, ούσιώδης βάσις τής άγγλικής δυνάμεως ήτο ή ναυτική αυτής υπεροχή. Αυτή, ένω έσταθεροποιήθη έν Εύρώπη, ύπεχώρησεν έκτος αύτής, καθ' δσον ή Μ. Βρεταννία, μή δυναμένη να άντεπεξέλθη εις συναγωνισμόν έξοπλισμών μετά των Ηνωμένων Πολιτειών, ήναγκάσθη να άποδεχθή την ισότητα των ναυτικών δυνάμεων εις την κατηγορίαν τών θωρηκτών καί τών βαρέων καταδρομικών, στερηθείσης οΰτω τής έξωτερικής της πολιτικής ένός τών καλλιτέρων μέσων αύτής. Παραλλήλως, κατόπιν τών έντός τών κόλπων τής αύτοκρατορίας σημειωθεισών έξελίξεων, ή Βρεταννική Κυβέρνησις ήτο πλέον ύποχρεωμένη νά λαμβάνη *νπ* δψιν τάς έπιθυμίας τών Κτήσεων, προσβλεπουσών εις τον 'Οργανισμόν τής Γενεύης μετά ποιας τίνος δυσπιστίας, ίδια λόγω τής άποχής τών Ήνωμένων Πολιτειών* έντεύθεν ή Μ. Βρεταννία, υπό τήν διττήν ιδιότητα τού μέλους τής Κ.τ.Ε., ως καί τής Κοινοπολιτείας, ήγετο εις τήν έπιδίωξιν συμβιβασμών, έπί πλέον δε συνεπεία τής μή έξασφαλίσεως κατά τρόπον διαρκή τής συμφώνου γνώμης τών Κτήσεων έπί τών διαφόρων θεμάτων, προέκυπτε διά τήν 'Αγγλικήν Κυβέρνησιν συνεχής δισταγμός ένώπιον τών βρεταννικών προβλημάτων. Καί ναι μεν δεν ήτο πλέον δυνατόν νά τεθή ζήτημα έπανόδου τής 'Αγγλίας εις τήν πολιτικήν τής άπομονώσεως, ήτις εϊχεν ήδη έγκαταλειφθή άπό τών πρώτων έτών τού 20ού αίώνος, άλλά καί δεν δύναται έξ αύτοΰ νά ύποστηριχθή δτι ή βρεταννική πολιτική ήτο «γνησίως εύρωπαϊκή». Πράγματι, ένω τό Λονδΐνον δεν ήθελε νά άναλάβη έν Γενεύη πρωτοβουλίας έξ ών θά ήτο δυνατόν νά ανησυχήσουν αί Κτήσεις του, ήρνεΐτο ετι μάλλον σταθερώς νά έκλέξη μεταξύ τής Κ.τ.Ε. καί τών Ηνωμένων Πολιτειών, άποδίδον, ως έκ τών πραγμάτων, αυξουσαν σημασίαν εις τήν μετά τών τελευταίων φιλίαν.

Ή 'Ιταλία ήτο άπό τού 1919 ερμαιον μυρίων δυσχερειών —οικονομικών καί κοινωνικών — εις τάς οποίας θά έδει νά προστεθή ή ήθική κρίσις, ήν διήρχετο ή Χώρα, θεωρούσα έαυτήν ως άδικηθεισαν καί ταπεινωθεΐσαν έκ μέρους τών Συμμάχων της. Τό γεγονός δτι ή πολεμική της συμβολή υπήρξε πλουσιωτέρα εις άποτυχίας παρά εις έπιτυχίας, ούδόλως συνετέλεσεν εις τήν έπαύξησιν τού γοήτρου της, δι' δ καί ό ρόλος, δν έπαιξεν εις τήν Συνδιάσκεψιν τής ειρήνης ή άντιπροσωπεία της, ως ήδη άνεφέρομεν, ήτο δλως δευτερεύων. 'Εν οψει τής τοιαύτης έσωτερικής καταστάσεως, αί έφήμεροι μεταπολεμικαί Κυβερνήσεις ήναγκάζοντο έκ τών πραγμάτων νά άκολουθούν διστακτικήν έξωτερικήν πολιτικήν, μέχρι τής 30ής 'Οκτωβρίου 1922.

Άπο της ώς άνω ήμερομηνίας, καθ' ήν άνήλθον εις την εξουσίαν οί φασισταί υπό τήν ηγεσίαν του Μπενΐτο Μουσσολίνι, έσημειώθη μεταστροφή τόσον εις τάς μεθόδους δσον καί εις τάς κατευθύνσεις της ιταλικής εξωτερικής πολιτικής, ήτις δμως, κατά τά πρώτα ετη, καίτοι έπιφανειακώς έδείκνυεν ενεργητικότητα, παρέμενε κατά βάθος επιφυλακτική, μέχρις δτου συνέλθη ή χώρα πολιτικώς, οίκονομικώς καί ηθικώς, μέχρις δτου, κατά τούς νέους ιθύνοντας, οί 'Ιταλοί καταστούν άνώτερος λαός, με ίσχυράν έθνικήν συνείδησιν.

Μετά τήν έπικράτησίν του, ό Μουσσολίνι, έγκαινιάζων πολιτικήν αύτονομίας, διεκήρυξεν δτι ή 'Ιταλία θά άνελάμβανεν ελευθερίαν δράσεως, εάν ή Συνεννόησις δεν καθίστατο εν «ομοιογενές καί ίσόρροπον συγκρότημα μέ ΐσα δικαιώματα καί ίσας υποχρεώσεις»[1β] εν συνεχεία, συμφώνως προς τάς δοξασίας τού φασισμού, άποβλέποντος εις τήν έξύψωσιν τού γοήτρου τής Ιταλίας διά τής δημιουργίας νέας τάξεως πραγμάτων, έτόνισεν ουτος τήν άνάγκην άναθεωρήσεως τών Συνθηκών Ειρήνης, καθ' δσον δεν επραξαν αύται έτερόν τι ή νά έπιβάλουν τήν άγγλογαλλικήν ηγεμονίαν: «Αί Συνθήκαι δεν είναι αιώνιοι, δεν είναι άνεπανόρθωτοι: άποτελούν κεφάλαια τής ιστορίας, ούχί επίλογον αύτής»[1 2]. 'Εντεύθεν έξεπήγαζεν ή άνάγκη τής άποφυγής τής συνδέσεως τής 'Ιταλίας μετά τής Κ.τ.Ε., καθ' δσον «ή έγγύησις τού έδαφικού καθεστώτος δεν ήτο δυνατή ουδέ καί εύκταία»[3].

'Απόρροια τών άνωτέρω ύπήρξεν ή έξαπλωτική πολιτική τής Φασιστικής 'Ιταλίας προς δύο κατευθύνσεις: Μεσόγειον καί Κεντρικήν Εύρώπην, ήτοι έξασφάλισις τής ιταλικής κυριαρχίας: εις τήν πρώτην, διά τής έκδιώξεως τών (Άγγλογάλλων) «παρασίτων»[4]* εις τήν δευτέραν, διά τής δράσεως τής ιταλικής διπλωματίας άποτροπή ένδεχομένης ένώσεως τής Αύστρίας μετά τής Γερμανίας ή καί άνασυστάσεως τής Αύστρουγγαρίας, έ'στω καί ύπο μορφήν Παραδουνάβιου Συνομοσπονδίας, οπότε θά διεκινδύνευεν ή άσφάλεια τής 'Ιταλίας.

1. Λόγος τού Μουσσολίνι εις τήν Βουλήν τήν 16.11.1922* βλ. Scritti e Discorsi di Benito Mussolini, Milano 1934, Τ. Ill, σελ. 11. Βλ. Λόγον της 16.2.1923 είς τήν Γερουσίαν, ένθ' άνωτ. σελ. 70.

2. Scritti e Discorsi, Τ. Ill, σελ. 9.

3. Βλ. Scritti e Discorsi, Τ. Ill, σελ. 269 (Λόγος Μουσσολίνι τής 16.11.1923 είς τήν Γερουσίαν): « .... *Ως έχουν νυν τά πράγματα, ή Κ.τ.Ε. αποτελεί έν άγγλογαλλικόν «ντουέττο))' έκατέρα τών Δυνάμεων τούτων έχει τούς δορυφόρους καί τούς πελάτας της, ή θέσις δέ τής Ιταλίας έν τή Κ.τ.Ε. υπήρξε, μέχρι τής χθές, άπολύτου κατωτερότητος».

4. Λόγος Μουσσολίνι τής 4.10.1922.

Τό διά του Συντάγματος τής Βαϊμάρης, ψηφισθέντος την 11ην Αύγούστου 1919 υπό τής Έθνοσυνελεύσεως, έγκαθιδρυθέν δημοκρατικόν καθεστώς έν Γερμανία δεν είχε βαθείας ρίζας εις τον γερμανικόν λαόν. Ή υπογραφή της «άποτροπαίου Συνθήκης» υπήρξε διά τά μέλη τής Έθνοσυνελεύσεως τής Βαϊμάρης ή σύγχρονος υπογραφή τής θανατικής καταδίκης τής Γερμανικής Δημοκρατίας, καθ' δσον κατέστη το σύμβολον τής υποταγής, δι' δ και δεν έπαυσε κατά τά επόμενα έτη νά χάνη σταθερώς έδαφος. Εις τήν προσπάθειαν δημοκρατικοποιήσεώς του, τό κράτος έβλεπεν όρθουμένην ενώπιον του τήν οικονομικήν ολιγαρχίαν, τήν βαρεΐαν βιομηχανίαν, ής έκπροσωπευτικός άνήρ κατά τήν έποχήν έκείνην ήτο ό Ούγκο Στίννες. Έξ άλλου, ό στρατός, όστις έσώθη ώς έκ θαύματος, διατηρήσας αύτονομίαν και άποτελέσας τό άντίβαρον τής πολιτικής εξουσίας, άπέβη κράτος έν κράτει, εφ' δσον, άνευ αυτού, δέν ήτο δυνατή ή έν τή χώρα επιβολή τής τάξεως.

Μετά τήν υπογραφήν τής Συνθήκης των Βερσαλλιών, πάντα τά Γερμανικά Κόμματα συνεφώνουν ώς προς τήν άνάγκην άναθεωρήσεως εντός βραχέος χρονικού διαστήματος τής «άτιμωτικής» Συνθήκης, ή μήνις δε αυτών έστρέφετο σχεδόν άποκλειστικώς κατά τής Γαλλίας, εις ήν κυρίως άπέδιδον τάς «επονείδιστους» διατάξεις τών Βερσαλλιών. Ούχ ήττον, διεφώνουν ώς προς τήν άκολουθητέαν πολιτικήν, τών μεν τής Δεξιάς δηλούντων δτι ή Συνθήκη ήτο άδύνατον νά έκτελεσθή, τών δέ τής Άριστεράς δεχομένων κατ' αρχήν τήν έκτέλεσιν αύτών, ένεργούντων δμως συνάμα δπως, διά τής λογικής, πεισθούν οι νικηταί καί προβούν εις ώρισμένας υποχωρήσεις έναντι τής Γερμανίας, τούλάχιστον εις τον οικονομικόν τομέα. Ὅθεν διακρίνομεν τέσσαρας φάσεις έν προκειμένω: α) Μέχρι Μαίου 1921: ή Γερμανία ύπεξέφευγε συστηματικώς δπως έκτελέση τούς δρους τής Συνθήκης, β) Μέχρι Νοεμβρίου 1922: υπό Κυβέρνησιν Βίρθ καί με 'Υπουργόν Άνασυγκροτήσεως τον Βάλτερ Ραθενάου, ήκολουθείτο «Πολιτική έκτελέσεως» (Erfullungspolitik). γ) Μέχρι 'Ιανουάριου 1923: ή Γερμανία έπανήλθεν εις τήν πολιτικήν τής στρεψοδικίας καί άντιστάσεως, με άποτέλεσμα τήν υπό τής Γαλλίας κατάληψιν τού Ρούρ. Τέλος, δ) 'Από τού Αύγούστου 1923: ή Γερμανική Κυβέρνησις, υπό τήν ώθησιν τού Γκούσταβ Στρέζεμαν[1], άναλαβόντος τήν πρωθυπουργίαν, υιοθέτησε καί αδθις τήν πολιτικήν τής έκτελέσεως. Τά κίνητρα τής τοιαύτης στάσεως δέον νά άναζητηθούν εις τούς οικονομικούς λόγους: Ή χώρα εύρίσκετο υπό τό πέλμα τού πληθωρισμού, δημιουργούντος αίσθημα άσταθείας, δπερ ήδύνατο άνά πάσαν στιγμήν νά προκαλέση κοινωνικάς άναταραχάς. Ὅθεν,

1. Καγκελλάριος άπό τού Αύγούστου μέχρι τού Νοεμβρίου 1923 καί είτα, μέχρι τού προώρου θανάτου του, έπισυμβάντος κατ* 'Οκτώβριον 1929, άδιακόπως * Υπουργός Εξωτερικών.

προς θεραπείαν του κακού, ή Γερμανία ειχεν ἀνάγκην της εξωτερικής βοήθειας. Πλήν δμως, ή συνδιαλλακτική στάσις του Στρέζεμαν δεν ήτο άμοιρος και πολιτικών κινήτρων: Έάν ή Γερμανία είσήρχετο εις την Κ.τ.Ε., θά ήδύνατο να έπιτύχη βαθμηδόν την άναθεώρησιν τής Συνθήκης.

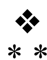
Έκ παραλλήλου προς τάς άνωτέρω επιδιώξεις, ή γερμανική εξωτερική πολιτική άπέβλεπεν εις ετερον σκοπόν, δστις άπδ του 1919 μέχρι τού 1939 δεν θά έπαυε νά προέχη πάντων των λοιπών, ήτοι τήν συμφιλίωσιν μετά τής Μ. Βρεταννίας, άρχικώς μεν ινα άποβή αυτή συνήγορος τής γερμανικής ύποθέσεως έναντι τής Γαλλίας, προς έλάφρυνσιν τών γερμανικών βαρών και συγχρόνως προς έξασθένισιν τής γαλλοαγγλικής άλληλεγγύης, έν συνεχεία δέ ίνα καταστήση εύχερεστέραν, μέσω Λονδίνου, τήν εξασφάλισή τής άμερικανικής οικονομικής βοήθειας.

Έξ άλλου, οί Γερμανοί δεν ήδιαφόρουν διά τήν Σοβιετικήν Ρωσίαν. Εις τούς ιθύνοντας κύκλους τού Ράϊχ καί εις εύρέα λαϊκά στρώματα ή μετά τών Ρώσων συμφωνία προσείλκυε το αυτό ένδιαφέρον δσον καί ή μετά τής Δύσεως συνεννόησις. Ἤδη, κατά τήν Συνδιάσκεψιν τής Ειρήνης, ή γερμανική αντιπροσωπεία ήκολούθησε διττήν τακτικήν ούτως, ενώ άφηνε νά έννοηθή δτι, έάν ή Συνθήκη Ειρήνης δεν έμετριάζετο, θά συνετέλει ώστε νά ριφθή ή Γερμανία εις τάς άγκάλας τής Σοβιετικής Ένώσεως, έτόνιζε συγχρόνως δτι θά άπετέλει εις το εξής το μόνον δυνατόν πρόχωμα κατά τού κομμουνισμού εις μίαν κατατεμαχισμένην εις μικρά κράτη Ευρώπην. Μεταξύ τών προμάχων τής γερμανορο^σικής προσεγγίσεως, ό στρατηγός φον Ζέεκτ, αρχηγός τής «Ράϊχσβέρ», έδήλου, κατ’ Ιανουάριον 1920, δτι «ή μεταξύ τών δύο χωρών συνεννόησις έπρεπε νά άποτελή τον διαρκή σκοπόν τής εξωτερικής πολιτικής τής Γερμανίας» καί τούτο διότι ήτο προσκεκολλημένος εις τάς παραδόσεις τού Βίσμαρκ: Μόνη ή «reassurance» κατωχύρου τήν άσφάλειαν τής Γερμανίας, προεφύλασσε ταύτην από τής περικυκλώσεως καί καθίστα δυνατήν τήν άποτελεσματικωτέραν άντιμετώπισιν τής Γαλλίας[1]. Τάς άπόψεις τού φον Ζέεκτ άπεδέχετο καί ό Διευθυντής ’Ανατολικών 'Υποθέσεων τού 'Υπουργείου Εξωτερικών Βαρώνος φον Μάλτζαν, δστις καί ύπεστήριζεν εις τον Ραθενάου ('Υπουργόν Εξωτερικών άπό τού τέλους ’Ιανουάριου 1922), διστάζοντα με-

1. * *0 φόν Ζέεκτ ένεκαινίασε πολιτικήν συνάψεως άνεπισήμων καί μυστικών στρατιωτικών Συμφώνων μετά του έρυθροΰ στρατού, προ πάντων κατά τά έτη 1921 καί 1922. *Ως ήτο εύνόητον, οί Σοβιετικοί έπεζήτουν δπως εξασφαλίσουν τήν τεχνικήν βοήθειαν Γερμανών μηχανικών διά τήν βιομηχανίαν πολεμικού υλικού, οί δέ Γερμανοί παρέκαμπτον τούς περιορισμούς τών Βερσαλλιών διά τού πειραματισμού έν Ρωσίφ επί άπηγορευμένων δπλων καί έκπαιδεύσεως έκεισε τού προς χειρισμόν αυτών άναγκαιοΰντος προσωπικού. Βλ. John Wheeler Benett, Twenty Years of Russo-German Relations, εις «Foreign Affairs», October 1946, σελ. 23-43.

ταξύ ’Ανατολής καί Δύσεως, τδ σχέδιον γερμανορωσικής συμφωνίας, ύπογραφείσης οΰτω τελικώς τής Συνθήκης του Ραπάλλο (16.4.1922), περί ής ώμιλήσαμεν έκτενέστερον εις προηγούμενον κεφάλαιον. ‘Υπό του άνωτέρω πνεύματος διείπετο καί ό κόμης Μπρόκντορφ-Ραντζάου, διορισθείς ώς Πρέσβυς εν Μόσχα (1922)[1], Ένώ δμως ούτος ήτο σύμφωνος ώς προς τούς (αντικειμενικούς σκοπούς, ήτοι την σύναψιν συμμαχίας μετά τής Μ. Βρεταννίας καί την άπομόνωσιν τής Γαλλίας, διεφώνει επί τής έκτάσεως τής γερμανορωσικής προσεγγίσεως, φρονών δτι έπρεπε να περιορισθή αυτή εις τον οικονομικόν τομέα, καθ’ δσον, άλλως, θά έσταθεροποιεΐτο ή άγγλογαλλική συνεννόησις. Τούναντίον, ό φδν Ζέεκτ, πιστεύων εις τήν βαθμιαίαν διάστασιν Γαλλίας καί ’Αγγλίας, συνηγορεί υπέρ τής συσφίξεως των γερμανορωσικών δεσμών, ήτις, χάρις εις τήν σοβιετικήν βοήθειαν, θά καθίστα τήν Γερμανίαν ικανήν δπως έπιτύχη τήν ένοποίησίν της.

Μετά τήν δολοφονίαν τού Ραθενάου (Ιούνιος 1923) καί κατά τά τέλη τού 1923, οι Σοβιετικοί, έπωφελούμενοι τής γαλλογερμανικής κρίσεως, κατόπιν τής υπό των Γάλλων καταλήψεως τού Ρούρ, προσέφερον τήν συμμαχίαν των κατά των Βερσαλλιών καί τής δυτικής «κεφαλαιοκρατίας». Αλλά οί ήγέται τού Ράιχ, έπιδείξαντες σωφροσύνην, δεν έχώρησαν έτι περαιτέρω, έρμηνεύοντες τήν Συνθήκην τού Ραπάλλο ώς έκουσίαν ούδετεροποίησιν τής χώρας των έναντι τού άνταλλάγματος τής ύποστηρίξεως έκ μέρους τών Σοβιέτ εις τον κατά τών Βερσαλλιών άγώνα.

* *

Μετά τήν υπό τών Μπολσεβίκων έξουδετέρωσιν καί τής τελευταίας άντιστάσεως τών Λευκορώσων, τό Ρωσικόν Κράτος έμαστίζετο υπό όξυτάτης κρίσεως, άπειλησάσης μέ άνατροπήν τό σοβιετικόν καθεστώς. Εις τήν ύπαιθρον αί άναγκαστικαί επιτάξεις τών γεωργικών προϊόντων ώθησαν τούς άγρότας εις τό νά περιορίσουν τήν καλλιέργειαν εντός τών ορίων τών προσωπικών των άναγκών, μέ άποτέλεσμα τήν πτώσιν τής παραγωγής εις όλιγώτερον τών $^2/_3$ τής προπολεμικής καί τήν έμφάνισιν φοβερού λιμού. Ἔτι χειροτέρα παρουσιάζετο ή κατάστασις εις τάς πόλεις, αιτινες έχειμάζοντο υπό τής πείνης. Κατά τά τέλη τού 1920, ή βιομηχανική παραγωγή είχε κατέλθει εις τό χαμηλότερον επίπεδον: 10-15% τής προπολεμικής, οί δέ σιδηρόδρομοι ήσαν σχεδόν κατεστραμμένοι. Ή δυσαρέσκεια τών μαζών, βυθισμένων εις άνευ προηγουμένου έξαθλίωσιν, έπεξετείνετο εις τον στρατόν, αύθορμήτως δέ οί ναύται τής Κροστάνδης έκηρύχθησαν άλ>ηλέγγυοι προς τούς έργάτας καί έζή-

1. Παρέμεινεν εις τήν θέσιν ταύτην επί έξ έτη, μέχρι του θανάτου του (1928).

τησαν την λήξιν τής μπολσεβίκικης δικτατορίας. Καί ναι μέν τδ κίνημα κατεπνίγη έντδς ολίγων ημερών, άλλά δ Λένιν άντελήφθη δτι ήτο έπάναγκες δπως, προσωρινώς, προβή, κατά την έκφρασίν του, εις «στρατηγικήν ύποχώρησιν», ίνα σωθή τδ καθεστώς (1921), καί άνήγγειλε την «Νέαν Οικονομικήν Πολιτικήν»: Κατηργούντο αί επιτάξεις καί άποκαθίστατο ή εμπορική ελευθερία, ίδια προκειμένου περί των δημητριακών, ίνα έπιτευχθή αύξησις τής παραγωγής, έπαναφερομένου του κινήτρου του άτομικοΰ κέρδους. Μόνον μετά τήν τοιαύτην άντιμετώπισιν τών κινδύνων άμέσου φύσεως, ή Σοβιετική Κυβέρνησις ήδύνατο πλέον νά δώση μεγαλυτέραν προσοχήν εις τήν εξωτερικήν της πολιτικήν.

Κατά τδ 1919, οί Σοβιετικοί δεν εΐχον θεωρήσει δυνατήν τήν «ειρηνικήν συνύπαρξιν» μετά τής «καπιταλιστικής» Δύσεως, κατ' άκολουθίαν δμως τής τελικής ήττης τών Λευκορώσων καί τής αποτυχίας τής έπεμβάσεως τών Άγγλογάλλων, άπαλλαχθέντες τών φόβων των, ήχθησαν εις τήν σκέψιν δτι ήτο δυνατή ή συνύπαρξις, άλλ'ύπδ τδν δρον δτι θά έπετύγχανον νά διασπάσουν τδ «κεφαλαιοκρατικδν» μέτωπον καί διαλύσουν τήν άπειλήν συμπήξεως συνασπισμού.

Πρδς έπίτευξιν τού σκοπού τούτου άπητεΐτο νά καθησυχάσουν τδν άστικδν κόσμον, περιοριζομένης προσωρινώς τής δράσεως τής Κομμουνιστικής Διεθνούς καί συναπτόμένων Συμφώνων μή έπιθέσεως μεταξύ τής Σοβιετικής Ένώσεως καί τών γειτόνων αύτής. Ούτως ή προοπτική διεθνούς άνατροπής διά τδ προσεχές μέλλον έξέλιπε, τούλάχιστον προσωρινώς, ή δέ «παγκόσμιος έπανάστασις» άνεβάλλετο. 'Η «Νέα Οικονομική Πολιτική» άπεδείκνυεν δτι τά δύο συστήματα ήδύναντο νά συνυπάρξουν* άπήτει τήν έπανάληψιν τών μετά τού «κεφαλαιοκρατικού» κόσμου σχέσεων, έφ* δσον συνεπήγετο αυτή τήν προσφυγήν εις τδ ξένον κεφάλαιον, έτι δέ καί εις τούς ξένους τεχνικούς, διά τήν παραγωγικήν άνόρθωσιν τής χώρας. Κατά συνέπειαν, αί οίκονομικαί άνάγκαι ώθησαν εις τήν πολιτικήν τής προσωρινής συνδιαλλαγής. Άπετέλεσαν δμως αύται τδ μόνον κίνητρον τής νέας σοβιετικής τακτικής; Κατά βάθος τδ κύριον κίνητρον ήτο ή μέριμνα έξασφαλίσεως τής έπιβιώσεως τού Σοβιετικού Κράτους, τούτέστιν άμυντικού χαρακτήρος.

Άλλ[5] ενώ έναντι τής Εύρώπης ή Σοβιετική Ένωσις ένεκαινίασεν άμυντικήν πολιτικήν, άνέλαβε πρωτοβουλίαν εις τήν 'Ασίαν, εις βάρος τών Δυνάμεων καί ιδία τής Μ. Βρεταννίας, παρουσιαζομένη ως ελευθερωτής τών άνυπομονούντων διά τήν άποτίναξιν τής ξένης κηδεμονίας λαών. Μή έπιτυχούσα νά καταβάλη άπ' ευθείας τήν Δυτικήν «Κεφαλαιοκρατίαν», προσέφυγεν εις τδν έμμεσον τρόπον, ήτοι διά τής Ανατολής, πρδς ήν έστρεψε τήν προπαγάνδαν της, στηριζομένην επί τής άποτινάξεως τού άποικιακού ζυγού. Συγχρόνως, ή Σοβιετική Ένωσις επεδίωξε νά έπεκτείνη τήν ίδιαν αύτής έπιρροήν

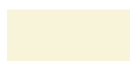
εις την ’Ασίαν. 'Υποθάλπουσα τάς άντιβρεταννικάς τάσεις εν Περσία καί ’Αφγανιστάν, εργαζόμενη προς διάδοσιν των επαναστατικών κινημάτων έν ’Ινδία, συνάπτουσα συμμαχίαν μετά τής Κεμαλικής Τουρκίας, εύνοοΰσα την σύστασιν Σοβιετικών Δημοκρατιών εις τάς γειτνιαζούσας μέ τήν Περσίαν καί τό ’Αφγανιστάν περιοχάς, ή Σοβιετική Ένωσις ένεφανίζετο εις τήν σκηνήν τών διεθνών άνταγωνισμών μέ δσον ποτέ άλλοτε χαρακτηριστικήν δράσιν.

Κατά Σεπτέμβριον 1920, ή σύγκλησις συνεδρίου έν Βακού τών «καταπιεζομένων λαών τής ’Ανατολής» άπέληξεν εις κατηγορητήριον καί εις τήν κήρυξιν πολέμου κατά του «βρεταννικου ιμπεριαλισμού», έπηκολούθησε δέ ή σύναψις σειράς Συνθηκών συνταχθεισών έν Μόσχα (Ρωσοαφγανική τής 24. 2.21, Ρωσοπερσική τής 26.2.21, Ρωσοτουρκική τής 16.3.21 κ.ο.κ.). Πάντα ταΰτα δέν έσήμαινον μόνον άντίθεσιν προς τον βρεταννικόν έπεκτατισμόν εις τήν ’Ασίαν, άλλά καί σοβαράν έπίθεσιν κατά τών παλαιών άγγλικών θέσεων — κλονιζομένων εις τάς βάσεις τής κυριαρχίας των, τήν έπαύριον του πολέμου καί τής νίκης — καί άπόπειραν έπαναλήψεως τής ρωσικής έπεκτάσεως προς άνατολάς. "Οθεν, έσήμαινον έπάνοδον μέ μεταβολήν τών μέσων, άλλ* ουχί καί τών σκοπών, εις τήν παλαιάν άσιατικήν πολιτικήν του Τσαρισμού.

*
* *

Άνεφέρομεν ήδη (Κεφ. Ι') τήν τεραστίαν σημασίαν καί τά καταστρεπτικά άποτελέσματα, άτινα ειχεν δι’ ολόκληρον τήν Ευρώπην ή έπάνοδος τών Ηνωμένων Πολιτειών εις τον άπομονωτισμόν, οστις, έννοεΐται, δέν έφηρμόζετο έναντι τής Λατινικής ’Αμερικής ούδέ καί τής ’Άπω ’Ανατολής.

Ή έφαρμογή δμως τής αρχής τής άπομονώσεως έναντι τών εύρωπαϊκών πραγμάτων δέν ήτο καθολική, καθ’ δσον ή ’Αμερικανική Κυβέρνησις, ένώ μέν ήκολούθει εις τάς μετά τής Ευρώπης σχέσεις γραμμήν μή άναμίξεως, διατηρούσα άνεξάρτητον θέσιν, δέν έπραττε τό αυτό προκειμένου περί του οικονομικού τομέως, έπιδιώκουσα τήν αυξησιν τών έν Εύρώπη έπενδύσεων άμερικανικών κεφαλαίων. Ούχ ήττον, καί εις τήν πρώτην περίπτωσιν ή άπομόνωσις δέν ήτο πλήρης, δοθέντος δτι ή Ούάσιγκτων ήρνεΐτο μέν πάντοτε νά άναλάβη οίανδήποτε ύποχρέωσιν, δέν ήδιαφόρει δμως παντελώς διά τά ευρωπαϊκά ζητήματα, έφ’ δσον καί εις τάς διαφόρους Συνδιασκέψεις συνήθως άπέστελλε «παρατηρητάς» καί τάς Συνθήκας Διαιτησίας καί τον άφοπλισμόν ηύνόησεν.

Η ΑΠΟΤΥΧΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ (1924 · 1933)

ΣΧΕΔΙΟΝ ΝΤΩΖ

ΓενικαΙ γραμμαί τοϋ σχεδίου Ντώζ. Πολιτικοί μεταβολαί εν 'Αγγλία καί Γαλλία καί συνέπειαι αυτών. Διάσκεψις εν Αονδίνω (16 'Ιουλίου - 16 Αύγουστου 1924). 'Αποτελέσματα τοϋ Σχεδίου.

Έγένετο ήδη λόγος [1] περί της συστάσεως των 'Επιτροπών Μάκ Κέννα καί Ντώζ· τό εργον τής δευτέρας άπέβη σημαντικόν, καθ' δ ο ον ή ύπ' αυτής έκπονηθεΐσα εκθεσις συνέβαλε μεγάλως εις την είρήνευσιν τής Ευρώπης, άποβάσα ό ακρογωνιαίος λίθος τής άνασυγκροτήσεως αυτής. Ή υπό τον 'Άγγλον Μάκ Κέννα, πρφην Υπουργόν Θησαυροφυλακίου, 'Επιτροπή είς ούδέν άπέληξεν. Έξετίμησε μέν εις 7.800.000.000 χρυσά μάρκα τα είς τό εξωτερικόν φυγαδευθέντα κεφάλαια, άλλ' ούδεμίαν μέθοδον προέτεινε διά τόν επαναπατρισμόν τοϋ τεραστίου τούτου ποσοΰ. Απλώς συνέστησε, προς έπίτευξιν τοϋ έν λόγω σκοπού, τήν άρσιν τοϋ πληθωρισμού, τήν άμνηστείαν καί την έ'κδοσιν ομολογιούχων δανείων είς συνάλλαγμα. Συνελθόντες έν Παρισίοις, διά πρώτην φοράν, τήν 14ην 'Ιανουάριου 1924, οί άπαρτίζοντες τήν έτέραν *

*** *Β.βλιογραφία:* Βλέπε καί σελ. 55.**

***J. Paul-Boncour,* Entre deux guerres. Souvenir sur la I lie Republique T. II, 1919-1934, Les lendemains de la Vietoire, Paris 1945.**

***J. Bainville,* La Troisifeme Republique, 1870-1936, Paris 1936.**

***David Thomson,* Democracy in France, the Third Republic, London 1947.**

***Louis Bur Chou,* La Politique, Paris 1933.**

***E. Fournel,* Manuel de Politique Frangaise, Paris 1933.**

***Maxime Pent,* La Troisieme Republique, Paris 1936.**

***Jacques Chastenet,* Raymond Poincare, Paris 1948.**

***C. D. H. Cole,* A History of the Labour Party from 1914, London 1948.**

***R. W. Seton-Watson,* Britain and the Dictators. A Survey of Post-war British Policy, Cambridge 1938.**

***L. S. Amery,* The Forward View, London 1935.**

***G. Stresemann,* Six Annees de Politique Allemande. Les Papiers de Stresemann, Paris 1932-1933, Τόμοι 3. T. I, La Bataille de la Ruhr. La Conference de Londres 1923-1924 (Μετάφρ. έκ τοϋ γερμανικού).**

1. Κεφ. ΚΒ'.

Επιτροπήν εμπειρογνώμονες, μεταξύ των οποίων την πρώτην θέσιν κατεῖχεν ό ’Αμερικανός Τραπεζίτης Τσάρλς Ντώζ, εις δν διαρκούντος του πολέμου ειχεν άπονεμηθή ό βαθμός του Στρατηγού, συνέχισαν τάς συνεδριάσεις των μέχρι τής 9ης ’Απριλίου 1924, οπότε ύπέβαλον την εκθεσίν των. Ούτοι, στηριζόμενοι επί του ρητού καθ’ δ «το έμπόριον δεν είναι πολιτική», κατέληξαν εις τό συμπέρασμα δτι «δσον περισσότερον εύημέρει ή Γερμανία τόσον περισσότερον θά ήδύνατο να πληρώση καί συνεπώς να είσπράξουν οι Σύμμαχοι τά όφειλόμενα. "Οθεν, συμφέρον των τελευταίων ήτο δπως ή Γερμανία άνορθωθή οίκονομικώς το ταχύτερον»[1].

Ό καρπός των εργασιών τής ’Επιτροπής, γνωστός ως σχέδιον Ντώζ, εκ τού ονόματος τού Προέδρου της, ήτο κατ’ άνάγκην εργον πολύπλοκον έν ταῖς λεπτομερείαις αύτού. Ούχ ήττον, αί γενικαί του γραμμαί ήσαν άπλούσταται, έτόνιζε δε άφ’ ενός την άνάγκην δπως ή Γερμανία διαθέτη τούς πόρους ολοκλήρου τού εδάφους της καί άφ’ ετέρου την άλληλεξάρτησιν δύο άπαραιτήτων προϋποθέσεων, ήτοι σταθεροποιημένου νομίσματος καί ισοσκελισμένου προϋπολογισμού. Ή ’Επιτροπή Ντώζ ειχεν ευρει ήδη ίσοσκελισμένον τον γερμανικόν προϋπολογισμόν, χάρις δε εις τάς προσπάθειας τών Σάχτ, Προέδρου τού Ράϊχσμπάνκ καί Λοΰτερ, τότε 'Υπουργού Οικονομικών, ειχεν έκδοθή τό «Rentenmark» [*] [1] [2] καί δεν άπέμενε παρά ή κατάστρωσις σχεδίου επανορθώσεων. 'Η ’Επιτροπή συνέστησε τήν ταχεῖαν έκκένωσιν τού Ρούρ, τήν κατάργησιν τών τελωνειακών φραγμών οι όποιοι εἶχον άπομονώσει τό λεκανοπέδιον καί τήν άπόδοσιν εις τήν Γερμανίαν τών μέσων παραγωγής καί τών σιδηροδρόμων της. Θά ίδρύετο Κεντρική ’Εκδοτική Τράπεζα, άπαλ-

***H. Schacht*, Die Stabilisierung der Mark, Berlin 1927.**
***Gustav Stolper*, German Economy 1870-1940, London 1940.**
***J. Seydoux*, De Versailles au Plan Young, Paris 1932.**
***X. Oudiette*, Le Plan Dawes et les Reparations en nature, Paris 1932.**
***Edouard Herriot*, Jadis, T. II, Paris 1952.**
***Charles G. Dawes*, A Journal of Reparations, London 1939.**
***G. P. Auld*, The Dawes Plan and the new Economics, New York 1927.**
***H. D. Gideonse*, Transfert des Reparations et Plan Dawes, Lausanne 1929.**
***R. Dawes*, The Dawes Plan in the Making, Indianapolis 1925.**
***Maw Sering*, Germany under the Dawes Plan, London 1929.**
***F. Flora*, La Liquidazione finanziaria qella guerra; i Piani Dawes e Young, Padova 1930.**

1. «Είναι άπολύτως σύμφωνον προς τά συμφέροντα τών Συμμάχων», σημειοΐ ό Ντώζ εις τό Ήμερολόγιόν του, «δπως ή Γερμανία γνωρίση ταχεῖαν άνόρθωσιν».

2. Προς σταθεροποίησιν του καταστάντος άνευ αξίας γερμανικού νομίσματος, ετέθη εις κυκλοφορίαν τήν 15ην Νοεμβρίου 1923 νέον νόμισμα, τό «Rentenmark» ίσοδυναμουν εις έν τρισεκατομμύριον παλαιών καί ήγγυημένον διά διαφόρων υποθηκών, άλλά κυρίως διά τής επισήμου διαβεβαιώσεως δτι δέν θά έξεδίδετο εις άπεριόριστον ποσότητα.

λασσομένη μέν τού κυβερνητικού ελέγχου, άλλα τιθεμένη ύπδ την άναγκαίαν διά την προστασίαν των ξένων συμφερόντων έπίβλεψιν.

Τό ίδρυμα τούτο, πλήν τής έκδόσεως χαρτονομίσματος, θά διενήργει καί την πιστοδότησαν των εις είδος καταβολών έναντι των έπανορθώσεων, μετά την λήψιν των άναγκαίων κεφαλαίων παρά τής Γερμανικής Κυβερνήσεως, άτινα θά προήρχοντο εν μέρει εκ των τρεχόντων εσόδων. Προς κάλυψήν των αναγκών εις χρυσοΰν άπόθεμα τής νέας Τραπέζης, ως καί των δυνάμει τής Συνθήκης έσωτερικών πληρωμών του 1924-1925, δάνειον 800 εκατομμυρίων χρυσών μάρκων, συναπτόμενον εις τό εξωτερικόν, έθεωρείτο ώς ούσιώδης δρος τής συμφωνίας[1].

Τό σχέδιον Ντώζ προέβλεπεν ετήσιας καταβολάς έπανορθώσεων, βάσει μεταβλητής κλίμακος, άρχομένης άπό ένός δισεκατομμυρίου χρυσών μάρκων διά τό πρώτον έτος (1924-1925) καί φθανούσης εις $2^{X}/_{2}$ δισ. διά τό πέμπτον καί επόμενα έτη, του εν λόγω ποσού μή μεταβαλλομένου πλέον παρά συμφώνως προς «δείκτην εύημερίας». Τά έν λόγω ποσά τών ετησίων καταβολών θά έξευρίσκοντο έν μέρει έκ του γερμανικού προϋπολογισμού καί έν μέρει έξ ομολογιών τής γερμανικής βιομηχανίας[1] [2] καί τών γερμανικών σιδηροδρόμων, ώς καί φόρων έπί τών μεταφορών. Ή πληρωμή θά έπραγματοποιείτο εις γερμανικά μάρκα. «Επιτροπή μεταβιβάσεων» θά έξησφάλιζε τήν μεταβίβασιν τών ποσών, τιθεμένης τής άρχής οτι ουδέποτε θά έγίνετο καταβολή έάν ύφίσ'τατο έξ αύτής κίνδυνος κλονισμού του γερμανικού νομίσματος. Ό δρος οδτος έθετεν άμέσως τέρμα εις οίονδήποτε ένδεχόμενον στρατιωτικού έξαναγκασμού, στηριζομένου έπί τής μή καταβολής τών έπανορθώσεων υπό τής Γερμανίας, δταν ή προς πληρωμήν δυνατότης αύτής ήτο άνεπαρκής. Τέλος, «Γενικός Πράκτωρ τών Έπανορθώσεων», δστις συνεφωνείτο έκ τών προτέρων δτι θά ήτο ’Αμερικανός, διοριζόμενος κατόπιν συγκαταθέσεως καί έγκρίσεως τής ’Αμερικανικής Κυβερνήσεως καί έξασφαλίζων τήν καλήν λειτουργίαν ολοκλήρου τού υπό τού σχεδίου Ντώζ δημιουργού μέν ου συστήματος, θά έγκαθίστατο εις Βερολίνον.

Τούτο υπήρξε τό σημαντικώτερον πλεονέκτημα τού σχεδίου: αί γερμανικαί πληρωμαί θά διέφευγον πλέον τον έλεγχον τής Επιτροπής τών Έπανορθώσεων — οργανισμού εις τον όποιον ή Γαλλία κατείχε προεξέχουσαν θέσιν — καί θά ύπήγετο εις Επιτροπήν προεδρευομένην υπό ’Αμερικανού.

1. Ή Τράπεζα ίδρύθη κατ’ ’Οκτώβριον 1924, παρεχωρήθη δέ, κυρίως ύπδ ’Αμερικανών καί ’Άγγλων, δάνειον 800 έκατομ. χρυσών μάρκων, μέ τόκον 7% καί άπόσβεσιν έντδς 25 ετών.

2. Θά ίδρύετο Τράπεζα Βιομηχανικών Όμολογιών μέ Διοικητικόν Συμβούλων άποτελούμενον έκ Γερμανών, Συμμάχων καί Ούδετέρων.

Το πρόβλημα των επανορθώσεων άφηρεΐτο ούτως άπό τής πολιτικής καί ενώ εδικαιούτο ή γαλλική άποψις καθ’ ήν ή Γερμ,ανία ήδύνατο καί έπρεπε να πληρώση, έδίδετο συγχρόνως ίκανοποίησις εις τό υπό τής Γερμανίας διατυπωθέν αΐτημα άντικειμενικοΰ καί επιστημονικού καθορισμού τής προς πληρωμήν ίκανότητος αυτής[1].

*

* *

Έν τώ μεταξύ, καθ’ δν χρόνον είργάζετο ή Επιτροπή Ντώζ, έπήλθον εις τήν ’Αγγλίαν πρώτον καί εις τήν Γαλλίαν άκολούθως πολιτικαί μεταβολαί, αί όποΐαι μετέβαλον τήν δλην άτμόσφαιραν τών ευρωπαϊκών σχέσεων. Εις άμφοτέρας τάς περιπτώσεις, ενώ έν Μ. Βρεταννία ως ονομαστική αίτια παρουσιάζετο ή τελωνειακή μεταρρύθμισις καί έν Γαλλία ή έπαύξησις τής φορολογίας, ό βαθύτερος λόγος άνευρίσκετο εις τήν λαϊκήν άγανάκτησιν έναντι τών συνεχών αποτυχιών τής έξωτερικής πολιτικής. Πρέπει δέ νά σημειωθή, εύθύς έξ αρχής, δτι αί Συμφωνίαι τού Λοκάρνο δεν θά είχε καταστή δυνατόν νά συναφθούν άνευ τών έν λόγω πολιτικών μεταβολών. Έν ’Αγγλία, κατά τάς έκλογάς τής 6ης Δεκεμβρίου 1923, τό ’Εργατικόν Κόμμα θριαμβεύει καί διά πρώτην φοράν εις τήν βρεταννικήν πολιτικήν ιστορίαν σχηματίζει τήν Κυβέρνησιν τής Αυτού Μεγαλειότητας σοσιαλιστής ηγέτης, ό Ράμσεϋ Μάκ Δόναλδ, φίλος τών ήμιμέτρων καί τών ειρηνικών συμβιβασμών, δεδοκιμασμένος ειρηνόφιλος* τό πρόγραμμά του δμως εύρίσκεται εις τήν διάκρισιν τής έκάστοτε άποφάσεως τού Κόμματος τών Φιλελευθέρων, χάρις εις τήν ύποστήριξιν τού οποίου οι ’Εργατικοί, άποτελούντες άλλως τήν μειοψηφίαν, κατώρθωσαν νά άνέλθουν εις τήν έξουσίαν. Δι’ δ καί ό Μακδόναλδ, διατηρήσας άλλωστε τήν πρωθυπουργίαν όλιγώτερον τού έτους, ήναγκάσθη νά έφαρμόση πολιτικήν έστερημένην τόλμης, άποβλέπουσαν εις τήν «προσέγγισιν εις τό ιδεώδες κατά διαστήματα». Iίάντως, ό Μάκ Δόναλδ, καίτοι ως Πρωθυπουργός έσημείωσεν άναμφιβόλως άποτυχίαν, ώς Ύπουργός ’Εξωτερικών κατήγαγεν όμολογουμένως έπιτυχίαν, δύναται δέ δικαίως νά λεχθή περί αύτού δτι ύπήρξεν ό σκαπανεύς δστις διήνοιξε τήν οδόν τών Συμφωνιών τού Λοκάρνο.

Αί γαλλικαί έκλογαί τού Μαιου 1924 έδωσαν τήν πλειοψηφίαν εις τό οΰτω κληθέν «καρτέλ» τών ’Αριστερών, ήτοι τον συνασπισμόν τών Ριζοσπαστών μετά τών Σοσιαλιστών, κεκηρυγμένον κατά τής κατοχής τού Ρούρ καί τών «έδαφικών ένεχύρων». Τήν Ιην ’Ιουνίου, ό Πουανκαρέ ύπέβαλε τήν παραίτησίν του, τήν δέ 15ην τού αύτού μηνός τον διεδέχθη ό άρχηγός τών ριζοσπαστών καί «ισόβιος» δήμαρχος Λυώνος Έδουάρδος Έρριώ.

1. S i m o n d s , ένθ* άν. σ. 209,

'Ο νέος Πρωθυπουργός, άναλαβών ωσαύτως τό 'Υπουργεΐον ’Εξωτερικών, εϊχεν άπό μακροϋ έκδηλωθή κατά τής «πολιτικής τής άπομονώσεως καί τής ισχύος, ή όποια οδηγεί εις καταλήψεις καί εις λήψεις εδαφικών ένεχύρων». "Οθεν, ό Έρριώ, έγκαταλείπων τάς μεθόδους του ΓΙουανκαρέ καί άνατρέπων τήν εξωτερικήν πολιτικήν αύτοΰ, προσπαθεί νά άναπτύξη σχέσεις εμπιστοσύνης μετά τοϋ Λονδίνου διά τής συσφίγξεως τών χαλαρωμένων δεσμών τής βρεταννικής φιλίας. Πλήν δμως, ως ή ’Εργατική Κυβέρνησις Μακδόναλδ έξηρτάτο έκ τής ύποστηρίξεως τών Φιλελευθέρων, οδτω καί ή Κυβέρνησις Έρριώ έκ τής τών Σοσιαλιστών, οί όποιοι μάλιστα, έν μέρει, διά νά άποφύγουν την κριτικήν τών Κομμουνιστών, ειχον άρνηθή όπως συμμετάσχουν εις τήν Κυβέρνησιν. Έν πάση περιπτώσει, καίτοι εις τήν εσωτερικήν πολιτικήν ή αποτυχία τοΰ Έρριώ ύπήρξεν έτι μεγαλύτερα τής τοϋ Μάκ Δόναλδ, δεν δύναται νά άγνοηθή ή συμβολή του εις τήν προώθησιν τής όποθέσεως τής ειρήνης. Τώ 1924 ό Έρριώ έφάνη χρήσιμος διότι καί έκ φύσεως καί λόγω τής έπικρατούσης τότε πολιτικής καταστάσεως ήτο δλως άντίθετος προς τήν εξωτερικήν πολιτικήν τοΰ Πουανκαρέ. Έπί πλέον, κατώρθωσε να κερδίση άμέσως τήν εμπιστοσύνην καί φιλίαν τοΰ Μακδόναλδ, άποκατέστησε τήν θέσιν τής Γαλλίας εις τό έξωτερικόν καί διά τής στάσεώς του τόσον έν Λονδίνῳ, δσον καί έν Γενεύη έξήλειψε τάς δυσαρέστους συνέπειας τής έξωτερικής πολιτικής τοΰ προκατόχου του [1].

Κατά τάς γερμανικάς έκλογάς τοΰ Μαΐου 1924, οΐ μετριοπαθείς πολιτικοί Στρέζεμαν καί Μάρξ έπιτυγχάνουν μέν νά διατηρήσουν τήν πλειοψηφίαν καί νά σχηματισθή Κυβέρνησις ύπό τον δεύτερον, μέ Υπουργόν Εξωτερικών τον πρώτον, πλήν δμως προκύπτει ένίσχυσις τοίν έθνικιστικών στοιχείων, συνεπεία τής πολιτικής τοΰ Πουανκαρέ, γεγονός δπερ αποτελεί προειδοποίηση; προς τούς πρώην Συμμάχους.

"Απαξ ώς τό σχέδιον Ντώζ είδε τό φώς τής δημοσιότητος, δεν άπέμενε παρά νά έπιτευχθή ή έπικύρωσίς του ύπό τών Κοινοβουλίων Γαλλίας καί Γερμανίας. 'Ημέρας τινάς μετά τήν πρωθυπουργοποίησίν του, ό Έρριώ διέρχεται τήν Μάγχην καί συναντάται μετά τοΰ Μακδόναλδ. Κατά τήν συνάντησιν ταύτην αποδέχεται ρητώς τό σχέδιον Ντώζ καί άναλαμβάνει, κατά συνέπειαν, τήν ύποχρέωσιν δπως έκκενώση τό Ρούρ. Οί δύο Πρωθυπουργοί έ'μειναν ωσαύτως σύμφωνοι δπως, ώς πρόσθετον έγγύησιν, ζητήσουν παρά τοΰ Στρέζεμαν τήν έπανάληψιν τοΰ διασυμμαχικού στρατιωτικού έλέγχου, εις άπάντησιν δέ ό τελευταίος έγνώρισε, τήν 30ήν ’Ιουλίου, δτι έδέχετο τήν γενικήν έπιθεώρησιν τών έξοπλισμών[1 2]. Τηρών εις άπόστασιν τον έν Λονδίνω Πρέσβυν

1. **Simonds, ένθ’ άν. σελ.**
2. **Duroselle, ίνθ’ άν. σελ.**

Σαίντ Ώλαίρ, ό Έρριώ άπεδέχθη τον κίνδυνον συγκλήσεως διασκέψεως έν τη Βρεταννική Πρωτευούση, χωρίς νά συνεννοηθή προηγουμένως μετά του Βελγίου. Ουτω, χάριν της συμφιλιώσεως της Γαλλίας μετά της 'Αγγλίας, τής Γερμανίας καί των Ούδετέρων, ό Γάλλος Πρωθυπουργός έξετέθη εις την πίεσιν τής 'Αγγλικής Κυβερνήσεως, την οποίαν, μέ την σειράν της, παρηνώχλει τό 'Εργατικόν Κόμμα [1].

Άπεφασίσθη, λοιπόν, όπως συνέλθη έν Λονδίνω διάσκεψις διά την οριστικήν υίοθέτησιν του σχεδίου Ντώζ, συγχρόνως δέ, παρά τάς διαμαρτυρίας του Στρέζεμαν, όπως ή Γερμανία μή κληθή νά μετάσχη τής πρώτης φάσεως αυτής.

*
* *

Ή Διάσκεψις του Λονδίνου συνήλθεν, υπό την προεδρίαν του Μάκ Δόναλδ, άπό τής 16ης 'Ιουλίου - 16ης Αύγούστου 1924, μέχρι δέ τής 5ης Αύγούστου άπούσης τής Γερμανίας. Πλήν τής Γαλλίας καί Μ. Βρεταννίας μετέσχον αύτής αί Ήνωμέναι Πολιτεΐαι διά του έν Λονδίνω Πρέσβεώς των Κέλλογκ, ή 'Ιταλία, ή 'Ιαπωνία, τό Βέλγιον, ή Γιουγκοσλαυία, ή Ελλάς, ή Πορτογαλία καί ή Ρουμανία. Κατά την άνωτέρω φάσιν αί συζητήσεις περιεστράφησαν κυρίως εις τό ζήτημα μελλοντικού καταναγκασμού τής Γερμανίας, εις περίπτωσιν μή έκτελέσεως των ύποχρεώσεών της. Ό Γάλλος Πρωθυπουργός είχε μεταβή εις Λονδινον μέ τήν ύποχρέωσιν νά ζητήση έπιμόνως έκ μ,έρους τής χώρας του όπως ή άποδοχή του σχεδίου Ντώζ μή σημάνη καί τήν κατάργησιν του δικαιώματος τής Γαλλίας νά χρησιμοποιήση βίαν προς άντιμετώπισιν οίασδήποτε έθελουσίας μή έκτελέσεως των υποχρεώσεων έκ μέρους τής Γερμανίας. Τελικώς, συνέπεια έμμονής του Μάκ Δόναλδ εις τήν κατάργησιν του δικαιώματος καταναγκασμού, ό Έρριώ άπεδέχθη συμβιβαστικήν λύσιν. Κατ* αύτήν, τό δικαίωμα τής Γαλλίας όπως δράση έν περιπτώσει νέας άποπείρας μή έκτελέσεως των γερμανικών υποχρεώσεων περιωρίζετο σημαντικώς, καθ' όσον τό γεγονός τούτο θά καθωρίζετο διά διαιτησίας. Δοθέντος όμως ότι, έν περιπτώσει διαφοράς γνωμών, τήν δεσπόζουσαν ψήφον θά ειχεν 'Αμερικανός, ό,τι διετήρει θεωρητικώς ή Γαλλία, τό έ'χανεν έν τη πραγματικότητι[1] [2]. Κατόπιν του άνωτέρω συμβιβασμού, έγένοντο τήν 5ην Αύγούστου δεκτοί εις τήν Συνδιάσκεψιν οί άντιπρόσωποι τής Γερμανίας (Μάρξ, Στρέζεμαν καί Λοΰτερ). Άλλ' ευθύς έξ αρχής έζήτησαν οδτοι τήν άμεσον έκκένωσιν του Ρούρ υπό τών γαλλικών στρατευμάτων, έξ ής θά έξηρτάτο ή υπό τής Γερμανίας άποδοχή τού σχεδίου Ντώζ. Ούχ ήττον, ό Έρριώ είχε μεταβή

1. H u i l l i e r , gvO' άν.
2. S i m o n d s, ενθ* άν. σελ.

εις Λονδΐνον άφοΰ προηγουμένως είχεν ύποσχεθή ρητώς δτι δεν θά συγκατετίθετο εις την έκκένωσιν του Ρούρ πριν ή άποδεχθούν οί Γερμανοί το σχέδιον Ντώζ καί δώσουν άποδείξεις τής προς έκτέλεσιν αύτοΰ θελήσεώς των. Ό Έρριώ είχε τώ οντι ως άποστολήν να μη διαπραγματευθή το ζήτημα εις τδ βήμα τής διασκέψεως, αί κύριαι δέ συζητήσεις περί αύτδ διεξήχθησαν άπδ τής 7ης Αύγουστου εις τδ περιθώριον τής Διασκέψεως μεταξύ τού Γάλλου Πρωθυπουργού καί τού Στρέζεμαν. Πρδ τής επιμονής τού τελευταίου, δ Έρριώ άνεχώρησε τήν 9ην Αύγούστου εις Παρισίους διά να συνεννοηθή μετά τού 'Υπουργικού Συμβουλίου, επανήλθε δέ εις Λονδίνον τήν 11ην, κομίζων έτερον σχέδιον, δπερ προέβλεπε μέσην λύσιν, ήτοι έκκένωσιν τού Ρούρ, μετά δώδεκα μήνας άπδ τής άποδοχής τού σχεδίου Ντώζ. Τούτο άπετέλει τδ έ'σχατον δριον των γαλλικών παραχωρήσεων, άλλ’ ήδη αύται παρ’ ολίγον νά προκαλέσουν τήν πτώσιν τού Έρριώ. Έν δψει τού γεγονότος τούτου καί κατόπιν μεσολαβήσεως τού Μάκ Δόναλδ, ό Στρέζεμαν, δστις άρχικώς είχεν άρνηθή, άπεδέχθη τελικώς τήν προθεσμίαν τού δωδεκαμήνου καί τήν 16ην Αύγούστου, — ήμερομηνίαν λήξεως τής Διασκέψεως — γίνεται αύτη άποδεκτή. Τήν 29ην Αύγούστου, τδ Ράιχσταγ δέχεται τήν θέσιν τού σχεδίου έν ίσχύϊ. Τούτο ήρξατο άπδ τής 1ης Σεπτεμβρίου 1924, έλειτούργησε δέ όμαλώς μέχρι τού 1929, καταβληθεισών των πέντε πρώτων μόνον έτησίων δόσεων. Κατά τήν έπελθοΰσαν συμφωνίαν, τδ Ρούρ (συμπεριλαμβανομένων των πόλεων Ντούϊσμπουργκ, Ντύσσελντορφ καί Ρούρορτ, αί όποΐαι ειχον καταληφθή τήν 8ην Μαρτίου 1921, ύπδ μορφήν κυρώσεων)[1], θά έξεκενούτο έντδς έτους, έφ’ δσον ή Γερμανία έξετέλει έπακριβώς τά συμφωνηθέντα. Οΰτω τδ Ρούρ έξεκενώθη μεταξύ τής 1ης ’Ιουλίου καί τής 17ης Αύγούστου 1925, άκολούθως δέ, τήν 25ην Αύγούστου, αί τρεις πόλεις.

Άπδ γερμανικής πλευράς, τδ σχέδιον Ντώζ, καίτοι δέν παρέλειψε νά έκδηλωθή κατ’ αύτού ή άντίδρασις των έθνικιστικών κύκλων, έγένετο άποδεκτδν διά τούς κάτωθι κυρίως λόγους. Κατά πρώτον λόγον, οί δροι έφαρμογής του σχεδίου ειχον καταρτισθή εις Διάσκεψιν εις τήν οποίαν ειχον μετάσχει ως ΐσοι πρδς ίσους καί Γερμανοί άντιπρόσωποι. Τής συμφωνίας ειχον προηγηθή διαπραγματεύσεις, ληφθείσης ύπ’ οψιν τής πρδς πληρωμήν ίκανότητος τής Γερμανίας, τδ δέ σχέδιον είχεν ύποβληθή εις τδ Ράϊχσταγ χωρίς νά συνοδεύηται ύπδ τελεσιγράφου ή οίασδήποτε άπειλής, εις τρόπον ώστε ή άποδοχή του νά άποτελή έθελουσίαν πράξιν. Δεύτερον, ή Γερμανία διήρχετο δξείαν οικονομικήν κρίσιν, άνευ δέ έξωτερικής οικονομικής βοήθειας δέν θά ήδύνατο νά κρατηθή πλέον τδ Rentenmark. Καί τρίτον, είχεν έπίσης σπουδαιότητα τδ γεγονδς δτι εις τήν σύνταξιν τού σχεδίου σπουδαίον ρόλον είχον παίξει

1. **Κεφ. Κ'.**

οί ’Αμερικανοί, μή εμφανιζόμενου τοιουτοτρόπως τούτου ώς έργου των Εύρωπαίων νικητών τού Ράϊχ.

Έκτοτε αί επανορθώσεις, άπολέσασαι μέγα μέρος τής πολιτικής των σημασίας, έπαυσαν να άποτελούν αιτίαν διεθνών διενέξεων καί έμπόδιον τής άνορθώσεως τής Ευρώπης. Μέ την υίοθέτησιν τού σχεδίου Ντώζ καί την έκκαθάρισιν τού ζητήματος τού Ρούρ αρχίζει περίοδος τεσσάρων καί ήμίσεος ετών, καθ’ ήν σημειούται εις τάς μεταξύ τών λαών σχέσεις καί δη εις τάς γαλλογερμανικάς αιφνίδια χαλάρωσις, ή ατμόσφαιρα συνδιαλλαγής διαχέεται, μέ αύτήν δέ άναγεννάται καί ή εύημέρια. Έάν ή Διάσκεψις τού Λονδίνου ήγαγεν εις γαλλογερμανικον συμβιβασμόν, έγκαινιάσασα περίοδον καλλιτέρας συνεννοήσεως μεταξύ τών δύο Χωρών, έπέτυχεν ωσαύτως — δπερ καί σπουδαιότερον — δπως τεθή τέρμα εις την μακράν καί άσκοπον άγγλογαλλικήν μονομαχίαν, άρξαμένης μεταξύ τών δύο λαών νέας περιόδου συνεργασίας, καρπός τής οποίας ύπήρξεν ή ύπο τού 1924 καταβληθεΐσα προσπάθεια όργανώσεως τής παγκοσμίου ειρήνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣΤ' *

ΕΙΣ ΑΝΑΖΗΤΗΣΙΝ ΤΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ. ΤΟ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ ΤΗΣ ΓΕΝΕΤΗΣ

Μέχρι του 1924 τά πάντα συνέβαινον έκτος της Κ.τ.Ε., ήτις μόνον εκτοτε έδραιοϋται ώς πολίτικη πραγμ.ατικότης. Πρόβλημα τον αφοπλισμού — ΧΓΥ άπόφασις τής Σννελεύσεως τής Κ.τ.Ε. (Σεπτ. 1922) — Σχέδιον Συνθήκης αμοιβαίας βοήθειας και τελικόν νανάγιον αυτόν. Το «Πρωτόκολλον τής Γενεύης» — Λόγοι τής αποτυχίας του.

Σχεδόν άμέσως μετά την Διάσκεψιν του Λονδίνου οί Έρριώ καί Μάκ Δόναλδ μετέβησαν *εις* Γενεύην, δπου μετέσχον εις τήν πέμπτην Συνέλευσήν τής Κ.τ.Ε., *εις* ήν ή παρουσία των προσέδωσε λαμπρότητα καί σπουδαιότητα, ανυπάρκτους εις τάς προηγουμένας συνόδους. Μέχρι τότε ή Διεθνής Όργάνωσις τής Γενεύης έλάνθανε βιώσα, ή δέ πέμπτη συνέλευσις σημειοΐ, τω δντι, άποφασιστικήν καμπήν εις την ιστορίαν τής Κοινωνίας. Ή μεταβολή αυτή ώφείλετο εις τάς άποφάσεις τάς οποίας οί δύο Πρωθυπουργοί εϊχον λάβει έν Λονδίνω, καθ’ ας άφ[5] ένός έπεβάλλετο δπως ή Κ.τ.Ε. καταστή τό δργανον τής ευρωπαϊκής άνασυγκροτήσεως καί άφ[5] ετέρου δπως γίνη

* ***Βιβλιογραφία:*** **Βλέπε σελ. 15.**

***Ch. Petrie*, The Life and Letters of Sir Austen Chamberlain, London 1934-1940, Τόμοι 2.**

***Austen Chamberlain*, Peace in our Time, London 1928 (Speeches).**

***Austen Chamberlain*, Down the Tears, London 1935 (Memoirs).**

***John Knudson*, A History of the League of Nations, Atlanta 1938.**

***W. Rappard*, International Relations as viewed from Geneva, New Haven 1925.**

***Alf. Zimmern*, Empire Britannique et Societe des Nations, Paris 1930.**

***Alf. Zimmern*, Societe des Nations, dix ans de Cooperation Internationale, Geneve 1930.**

***J. Paul Boncour*, Entre deux guerres. Souvenirs sur la IIle Republique, T. II, 1919 -1934, Les Lendemains de la Victoire, Paris 1945.**

***Georges Suarez*, Herriot, Paris 1932.**

***Macneill Weir*, The Tragedy of Ramsay Mac Donald, London 1938.**

***Jacques Bardoux*, J. Ramsay Mac Donald, London 1938.**

δεκτή εις την Κ.τ.Ε. ή Γερμανία, γεγονός δπερ έθεώρουν καί οί Μάρξ καί Στρέζεμαν ώς άπαραίτητον διά την γερμανικήν άνόρθωσιν. ’Από του 1924 ή Κ.τ.Ε. έδραιοΰται ώς πολιτική πραγματικότης, ενώ προηγουμένως δεν άπετέλει παρά μίαν μεγάλην απλώς προσδοκίαν. Κατά Νοέμβριον 1919, πριν ετι συσταθή αυτή, ή άρνησις του ’Αμερικάνικου Κογκρέσσου δπως έπικυρώση τό έ'ργον του Ούίλσων είχε καταφέρει φοβερόν πλήγμα κατά τής Κ.τ.Ε., ή όποια, συνέπεια τούτου, έφαίνετο πνέουσα τά λοίσθια. Πλήν δμως, εάν ή άρνησις των Ηνωμένων Πολιτειών δπως είσέλθουν εις τήν Κ.τ.Ε. ύπήρξεν αίτια τών αρχικών της άποτυχιών, οί θεμελιώδεις λόγοι αυτών δέον νά άναζητηθούν άλλαχου καί δή εις τήν σύνδεσιν του ’Οργανισμού τής Γενεύης μετά τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών. Ούτως ή Κ.τ.Ε. παρουσιάζετο εις τά ομματα τών ήττημένων ώς δργανον τών νικητών, έφ’ δσον δέ χρόνον διήρκει ή κατά τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών άντίστασις τής Γερμανίας, δεν προσεχώρησεν αυτή εις τήν Όργάνωσιν τής Γενεύης. ’Επί πλέον, ενώ αί Ήνωμέναι Πολιτειαι, ή Γερμανία καί ή Σοβιετική Ένωσις δεν μετεΐχον τής Κ.τ.Ε., ή Γαλλία καί ή ’Αγγλία ήδιαφόρουν διά ταύτην, διό ούδένα 'Υπουργόν τών ’Εξωτερικών άπέστειλαν εις Γενεύην, άλλά περιωρίσθησαν εις τήν έκπροσώπησίν των υπό δευτερευόντων προσώπων.

Μέχρι λοιπόν του 1924 τά πάντα συνέβαινον έκτος τής Κ.τ.Ε* αί βαρύνουσαι αποφάσεις έλαμβάνοντο ούχί εν Γενεύη άλλά εν Λονδίνω, Παρισίοις, Ρώμη κ.ο.κ., χωρίς ή Κ.τ.Ε. νά τηρήται ενήμερος ουδέ καί νά έρωτάται προκειμένου περί ζητημάτων τά όποια, καλώς έχόντων τώς πραγμάτων, θά ένέπιπτον εις τήν άρμοδιότητά της. Τά κύρια γεγονότα τής εποχής εκείνης έξελίσσοντο εκτός αύτής: Πολωνορωσικός πόλεμος του 1920, Ελληνοτουρκικός τού 1922, ’Επανορθώσεις, Διασκέψεις τής Ούάσιγκτων, τής Γενεύης, τής Λωζάννης, κατάληψις του Ρούρ, κλπ. 'Η Κ.τ.Ε. παρίστατο άπαθής καί άνίσχυρος εις τάς συγκρούσεις αί όποΐαι συνεκλόνιζον τήν Εύρώπην καί τήν Οικουμένην. Ούχ ήττον, ή Κ.τ.Ε. έδοκίμαζε τάς δυνάμεις της εις ήσσονος σημασίας έριδας τάς όποιας έπολλαπλασίαζον αί Συνθήκαι Ειρήνης, ώς λ.χ. ή ύπόθεσις τών * S.

***F. P. Walters*, A History of the League of Nations, London 1952, Τόμοι 2.**
***A. Zimmern*, The League of Nations and the Rule of Law, London 1936.**
***S. de Madariaga*, Le Desarmement, Paris 1932.**
***Pierre F. Brugiere*) La Securite collective 1919-1945, Paris 1946.**
***F. Coppola*, La Pace definitiva a Ginevra εις «Politica», Σεπτέμβριος 1924.**
***F. Coppola*, Ideologia Pratica della Pace coatta: II Protocolo di Ginevra e Tltalia εις «Politica», Νοέμβριος 1924.**
***J. N. Baker*, The Geneva Protocol, London 1925.**
***H. Wehberg,* Le Protocole de Geneve, εις Recueil des cours de TAcademie de Droit International de la Haye, 1925, T. II.**

νήσων ’Άαλαντ, ή περί την Βίλνα διαφορά, ή διανομή τής ’Άνω Σιλεσίας, τα σύνορα μεταξύ τής Αυστρίας καί Ουγγαρίας, μεταξύ τής τελευταίας άφ* ενός καί τής Τσεχοσλοβακίας καί Γιουγκοσλαυΐας άφ’ ετέρου, ή διευθέτησις τού Μέμελ κλπ. 'Ως άπήτει το Σύμφωνόν της, ή Κ.τ.Ε. ειχεν άρχίσει να όργανούται προς «άνάπτυξιν τής διεθνούς συνεργασίας». Προς τον σκοπόν τούτον, συνέστησεν ’Οργανισμούς μελέτης καί διαβουλεύσεων επί των μεγάλων ζητημάτων, τά πορίσματα των οποίων θά ετίθεντο εν καιρώ ύπ’ οψει των Κρατών - μελών διά νά έφαρμοσθούν έπ’ άγαθώ τής ειρήνης.

Ή δράσις τής Κ.τ.Ε. έμεγάλωνε. Τό έργον τής δημοσιονομικής άνορθώσεως δπερ άνέλαβεν αυτή, έπεξετάθη άπό τής Αύστρίας εις την Ουγγαρίαν, την Εσθονίαν, την Ελλάδα, την Βουλγαρίαν* εις τό ενεργητικόν τού ’Οργανισμού τής Γενεύης κατά την περίοδον εκείνην δέον όπως άναγραφή ή βοήθεια ήν παρέσχεν αύτη εις διαφόρους πρόσφυγας καί ιδία εις τούς "Έλληνας τής Μ. ’Ασίας. Έπεξειργάσθη συμβάσεις ένοποιούσας τούς κανόνας τούς διέποντας τάς επικοινωνίας, ώς καί άπλοποιούσας τάς τελωνειακάς διατυπώσεις εις τάς άνταλλαγάς μεταξύ των λαών. Συνετόνισε τάς προσπάθειας, αίτινες εϊχον άναληφθή κατά τών κοινωνικών μαστίγων, των ναρκωτικών καί τού έμπορίου τής λευκής σαρκός. ’Εξ άλλου, κατ’ άντίθεσιν προς τάς Μ. Δυνάμεις, τά μικρά κράτη άντεπροσωπεύθησαν απ’ αρχής εις Γενεύην υπό προσωπικοτήτων διεθνούς κύρους, ώς οί Μπένες, Hymans, Ν. Πολίτης, Τιτουλέσκου κλπ., καθ’ δσον εϊδον ταύτα εις την Συνέλευσιν τής Κ.τ.Ε. έν κατάλληλον βήμα διά την προάσπισιν τών ίδιων αύτών δικαιωμάτων καί μέσω τής συλλογικής των δυνάμεως, διά την άσκησιν επιρροής έπί τής πολιτικής τών Μεγάλων. ’Εν συμπεράσματι, κατά τά πρώτα εκείνα έτη τού βίου της, ή Κ.τ.Ε. κατώρθωσε νά άποκτήση κάποια ζωτικότητα καί ολίγον κατ’ ολίγον νά έξέλθη τής αρχικής της άπομονώσεως, ούτως ώστε, δταν οί Έρριώ καί Μάκ Δόναλδ άφίχθησαν εις Γενεύην κατά Σεπτέμβριον τού 1924, εύρέθησαν ενώπιον λειτουργούντος ήδη οργανισμού. Τά έπακολουθήσαντα έτη μέχρι τού 1930 υπήρξαν διά τήν Κ.τ.Ε. ή χρυσή εποχή, ή δέ Γενεύη φαίνεται καταστάσα ή πολιτική πρωτεύουσα τού κόσμου.

’Εκ παραλλήλου προς τό πρόβλημα τών γαλλογερμανικών σχέσεων ετίθετο τό τής «συλλογικής άσφαλείας», μέλλον νά διατηρήση τήν πρώτην θέσιν τής διεθνούς έπικαιρότητος έπί πολλά έτη καί στενώς συδεδεμένον προς τό ζήτημα τού αφοπλισμού. Ή λύσις τού τελευταίου άπετέλει υλικήν καί ήθικήν άνάγκην, τοσούτω μάλλον πιεστικήν καθ’ δσον αί προσπάθειαι καί αί θυσίαι τών Κρατών κατά τον πόλεμον υπήρξαν τεράστιαι. Ώς ήδη άνεφέρθη

(Κεφ. Β'),τό άρθρον 8 του Συμφώνου της Κ.τ.Ε. προέβλεπε ρητώς την μείωσιν των εξοπλισμών μέχρι των ορίων «των συμβιβαζομένων προς την εθνικήν άσφάλειαν καί την έκτέλεσιν των διεθνών υποχρεώσεων, την ύπδ κοινής δράσεως έπιβαλλομένην», άνάλογος δέ πρόβλεψις γενικού άφοπλισμοΰ περιελήφθη εις τάς Συνθήκας Ειρήνης. Ό'θεν, ή Κ.τ.Ε. ήρχισε την μελέτην του ζητήματος, κατά την πρώτην δέ αύτής συνέλευσιν (Μάιος 1920), το Συμβούλιον κατήρτισε, συμφώνως προς το άρθρον 9 του Συμφώνου -[1], «Διαρκή Συμβουλευτικήν Επιτροπήν διά τά στρατιωτικά, ναυτικά καί άεροπορικά ζητήματα», άποτελουμένην έξ εμπειρογνωμόνων του Στρατού, του Ναυτικού καί τής ’Αεροπορίας, ή ενέργεια δέ αυτή ήκολουθήθη, εννέα μήνας βραδύτερον, διά τής ίδρύΟ’εως τής «Προσωρινής Μικτής Επιτροπής»[1] [2], ή οποία περιελάμβανε καί πολιτικάς προσωπικότητας. Ή Επιτροπή αυτή προέβη εις τήν συλλογήν στατιστικών καί ετέρων στοιχείων περί τών εξοπλισμών τών διαφόρων Κρατών, άλλά δέν έβράδυνε νά άντιληφθή τό περίπλοκον του προβλήματος, εν οψει τής διαφοράς τών προσανατολισμών τής πολιτικής τών κατ’ ίδιαν Χωρών. Ούτως οί Γάλλοι έ'θετον εις τήν πρώτην μοίραν τον άφοπλισμόν τών ήττημένων καί δή τής Γερμανίας, εις τήν δευτέραν τήν άσφάλειαν τών Κρατών [3] καί εις τήν τρίτην τον γενικόν άφοπλισμόν, όν έθεώρουν ως δρον τής άσφαλείας. Κεντρική ιδέα τής Γαλλίας, ήν συνεμερίζοντο τά Σύμμαχα αύτής Κράτη εν τή Κεντρική Ευρώπη καί τοις Βαλκανίοις, ήτο νά όργανώση έντός του Συμφώνου σειράν ιδιαιτέρων Συμβάσεων άμοιβαίας βοήθειας, συνδεουσών αύτομάτως τούς συμβαλλόμενους. Κατά τούς Βρεταννούς, τουναντίον, ή γαλλική άντίληψις άπετέλει άναβίωσιν, υπό άλλο ονομα, τών παλαιών συνθηκών συμμαχίας. Τελικώς, ή Κ.τ.Ε. έσημείωσεν εν βήμα προόδου διά τής ομοφώνου άποδοχής υπό τής Συνελεύσεως, κατά Συπτέμβριον 1922, τής «XIV Άποφάσεως». Κατ’ αυτήν, άπητεΐτο δπως τό σχέδιον μειώσεων τών έξοπλισμών είναι γενικόν, προηγήται δέ αυτού «άμυντική» **συμφωνία**, εις τήν οποίαν θά ήδύνατο νά προσχωρήσουν πάντα τά Κράτη. Ή έν λόγω συμφωνία θά υπεχρέου τά συμβαλλόμενα μέρη δπως παράσχουν άμεσον καί άποτελεσματικήν βοήθειαν εις περίπτωσιν καθ’ ήν εν έξ αύτών ύφίστατο έπίθεσιν,

1. «Θά συγκροτηθή Διαρκής Επιτροπή ινα δίδη εις τό Συμβούλιον τήν γνώμην της περί τής έκτελέσεως τών διατάξεων 1 καί 8 καί έν γένει περί τών στρατιωτικών, ναυτικών καί αεροπορικών ζητημάτων».

2. Survey of International Affairs, 1920-23 σελ. 104.

3. Διά τήν έπίτευξιν της άσφαλείας, ή Γαλλία ήτο ίσως ή άμεσώτερον ένδιαφερομένη χώρα. Εις βραχεΐαν σχετικώς περίοδον είχεν ύποστή δύο είσβολάς έκ μέρους τής Γερμανίας, ή δέ άρνησις τών Ηνωμένων Πολειτειών καί τής Μ. Βρεταννίας δπως κυρώσουν τήν εγγυητικήν Συνθήκην, άφηνε ταύτην έκτεθειμένην έναντι του επικινδύνου γείτονος.

ύπδ τον δρον ότι ή τοιαύτη βοήθεια θά περιωρίζετο, κατ’ άρχήν, εις τά Κράτη τά ευρισκόμενα εις τό αύτό τμήμα τής 'Υδρογείου

*
* *

Προς κατάρτισιν σχεδίου Συνθήκης άμοιβαίας βοήθειας, ή Επιτροπή είργάσθη έντατικώς, παρουσίασε δέ τελικώς «Σχέδιον Συνθήκης ’Αμοιβαίας Βοήθειας», δπερ, έγκριθέν υπό τής Συνελεύσεως τής Κ.τ.Ε. κατά την συνεδρίασιν τής 29ης Σεπτεμβρίου 1923, διενεμήθη εις τά μέλη της, ώς καί εις Κράτη μη μετέχοντα αυτής, ίνα υποβάλουν τάς παρατηρήσεις των. Τό σχέδιον τούτο άπετέλει συνδυασμόν των δύο άπόψεων, άγγλικής καί γαλλικής. Τώ 1922, ό Λόρδος Ρόμπερτ Σέσιλ ειχεν υποβάλει εις την Προσωρινήν Μικτήν Επιτροπήν σχέδιον, δπερ περιελάμβανε τέσσαρας κυρίως προτάσεις[1] [2]: α) ή μείωσις των εξοπλισμών έπρεπε νά είναι γενική, ίνα στεφθή υπό επιτυχίας, β) ή μείωσις αυτή των εξοπλισμών έξηρτάτο έξ ικανοποιητικών εγγυήσεων άσφαλείας* γ) αί εγγυήσεις έδει νά είναι γενικαί καί δ) αί περί τών έν λόγω εγγυήσεων διατάξεις έπρεπε νά έξαρτηθούν έκ προηγουμένης μειώσεως τών εξοπλισμών.

Τό προαναφερθέν «σχέδιον συνθήκης άμοιβαίας βοήθειας», στιγματίζον τον «επιθετικόν» πόλεμον ώς «διεθνές έ'γκλημα», άπεδέχετο άφ’ ένός τήν γενικήν έγγύησιν, ίσχύουσαν διά πάσας τάς χώρας, καί άφ[5] έτέρου είδικάς έγγυήσεις δι’ ώρισμένα μόνον Κράτη· 6 προσδιορισμός του επιτιθεμένου άνετίθετο εις τό Συμβούλιον τής Κ.τ.Ε., τό όποιον θά έθεώρει ώς επιτιθέμενον τον παραβιάζοντα πρώτον τήν μεταξύ τών Κρατών μέλλουσαν νάχαραχθή ούδετέραν ζώνην. Τέλος, ή γενική έγγύησις δεν θά ετίθετο εις εφαρμογήν παρά μετά τήν μείωσιν τών εξοπλισμών.

’Ασφαλώς τό ώς άνω σχέδιον άπετέλεσεν άξιόλογον προσπάθειαν,συνδυάζουσαν τά άντίστοιχα πλεονεκτήματα άφ’ ένός τής γενικής έγγυήσεως καί άφ’ έτέρου του περιφερειακού συστήματος συμμαχιών. Πλήν δμως, τό σχέδιον τούτο έναυάγησε τελικώς, διότι προσέκρουσεν εις διαφόρους Αντιρρήσεις καί κυρίως εις τάς του Μάκ Δόναλδ, συνεπεία τών οποίων άπερρίφθη υπό τής Βρεταννικής Κυβερνήσεως. Πράγματι, ή τελευταία, υπέρ τό δέον ζητότυπος ούσα δπως έν περιπτώσει διεθνούς κρίσεως διατηρή τήν ελευθερίαν άποφάσεως, ευρισκε τό κείμενον τής Συνθήκης υπέρ τό δέον έπακριβές, λόγω δέ κυρίως τής άκριβείας μεθ’ ής είχον καθορισθή αί υποχρεώσεις τών συμβαλλομένων μερών, έθεωρήθη τούτο ώς άντιτιθέμενον προς τά συμφέροντα τής

1. **P i e r r e B r u g i έ r e, La S0curit0 Collective, Paris 1946, σελ. 56 έπόμ.**
2. **G a t h o r n e-H a r d y, ένθ* άν. σελ. 62.**

Βρεταννικής Κοινοπολιτείας. Μοιραίως ή κατανομή των υποχρεώσεων εις την Εύρωπαικήν Ἤπειρον εθιγεν αύτήν ταύτην την δομήν τής Κοινοπολιτείας, έφ’ δσον θά ήτο δυνατόν ώρισμένα τμήματα αύτής νά εύρεθοΰν εις εμπόλεμον κατάστασιν, ενώ ετερα έν ειρήνη.

Ήτο επίσης δυνατόν ή Μ. Βρεταννία καί αί Κτήσεις αύτής νά άναγκασθούν νά φέρουν δυσανάλογον μέρος του φορτίου δπερ θά συνίστατο εις τήν άντίστασιν κατά τής έπιθέσεως επί παγκοσμίου κλίμακος[1]. Προς τούτοις, ό Μάκ Δόναλδ έφρόνει δτι αί υπό τής Συνθήκης προσφερθεΐσαι εγγυήσεις άσφαλείας ήσαν καταφανώς άνεπαρκεΐς, έφ* δσον έξηρτώντο εξ ομοφώνου άποφάσεως τού Συμβουλίου περί τού γεγονότος τής έπιθέσεως, ενώ, έξ άλλου, αί έκτελεστικαί άρμοδιότητες άς ή Συνθήκη άνέθετεν εις τό Συμβούλιον ήσαν λίαν έκτεταμέναι, προσβάλλουσαι τήν κυριαρχίαν τών Κρατών.

*
* *

Ὅταν λοιπόν, κατά Σεπτέμβριον 1924, συνήλθεν ή Πέμπτη Συνέλευσις τής Κοινωνίας τών Εθνών, τό ζήτημα εύρίσκετο εις τό ώς άνω σημεΐον, πλήν δμως ή ναυαγήσασα πρότασις είχε θέσει τούς ευρωπαίους ήγέτας εις καλόν δρόμον. Κατά τήν εναρξιν τής άξιομνημονεύτου ταύτης συνόδου, καθ’ ήν αί συζητήσεις περιεστράφησαν κυρίως εις τό ζήτημα τής όργανώσεως τής ειρήνης, ό Μάκ Δόναλδ έξεφώνησε λόγον, δστις έχρησίμευσεν ώς βάσις τών μετέπειτα συζητήσεων. Ό ’Άγγλος Πρωθυπουργός έτόνισεν δτι ή άσφάλεια τής Εύρώπης έπρεπε νά στηρίζηται επί τής άμοιβαίας εμπιστοσύνης καί ούχί επί τών ενόπλων δυνάμεων καί κατ’ ακολουθίαν έκάλεσε τά εύρωπαϊκά κράτη δπως άφοπλισθούν καί δεχθούν τήν υποχρεωτικήν διαιτησίαν, ύπογραμμίσας τήν χρησιμότητα τού μέσου τούτου προς καθορισμόν τού επιτιθεμένου. Εις τήν άντίληψιν ταύτην άντετάχθη ό Έρριώ, ύποστηρίξας τήν έξάρτησιν άπό προηγουμένης διαιτησίας τής έφαρμογής τών διεθνών εγγυήσεων άσφαλείας, αί οποΐαι, μέ τήν σειράν των, θά έπέτρεπον τήν κατάρτισιν γενικού σχεδίου άφοπλισμού. Πρόκειται περί τού περιφήμου τριπτύχου: ((διαιτησία, άσφάλεια, άφοπλισμός», δπερ θά έχρησίμευεν έπί μακρον ώς θέμα συζητήσεων τής Πέμπτης Συνελεύσεως. Αί Έργασίαι τής τελευταίας άπέληξαν, κατ’ ούσίαν, εις τήν σύνταξιν ((Πρωτοκόλλου διά τον ειρηνικόν διακανονισμόν τών διεθνών διαφορών», γνωστού εκτοτε ώς ((Πρωτοκόλλου τής Γενεύης», τού όποιου ή πατρότης άνήκεν εις τούς Νικόλαον Πολίτην καί Έδουάρδον Μπένες. Ή ιστορική αυτή πράξις έστηρίζετο έπί τής τριλογίας ((διαιτησία, άσφάλεια, άφοπλισμός», υιοθετούσα, κατά συνέπειαν, τήν γαλλι-

1. G a t h o r n e-H a r d y, ένθ[3] άνωτ. σελ. 63.

τεύσεις διά την έπανάληψιν των άγγλοσοβιετικών σχέσεων. Ή κρίσις έπετάθη εκ δημοσιεύσεως εις τον τύπον τής οΰτω κληθείσης «επιστολής Ζηνόβιεφ», ή όποια ύπεστηρίχθη υπό τής άντιπολιτεύσεως δτι προήρχετο εκ Μόσχας. Εις τάς έπακολουθησάσας έκλογάς τής 29ης ’Οκτωβρίου, τό Συντηρητικόν Κόμμα κατήγαγε περιφανή νίκην, άνελθόν εις την αρχήν την 5ην Νοεμβρίου μέ Πρωθυπουργόν τον Στάνλεϋ Μπάλντουϊν καί Ύπουργόν Εξωτερικών τον Τσάμπερλαιν. Ούτος, πιεζόμενος υπό των Κτήσεων καί ύποστηριζόμένος υπό τής ’Ιταλίας, ήτις, ως έξήγησεν δ ίδιος ό Μουσσολίνι ενώπιον τής Γερουσίας, είχεν υπογράψει τό Πρωτόκολλον άπλώς ίνα «μη παραμείνη άπομεμονωμένη προκειμένου περί τοιούτου ζητήματος))[1], κατέκρινεν εις λόγον του άπό 12ης Μαρτίου 1925 ενώπιον τού Συμβουλίου τής Κ.τ.Ε. λίαν ζωηρώς τό Πρωτόκολλον, δώσας ούτως εις τούτο την χαριστικήν βολήν.

Ουχ ήττον, ή αποτυχία τού Πρωτοκόλλου δεν πρέπει να άποδοθή μόνον εις τήν άνωτέρω κυβερνητικήν μεταβολήν, ως περιωρίσθη υπό τινων συγγραφέων[1 2]. Κύριος λόγος τής άπορρίψεως τού Πρωτοκόλλου υπό τής Μ. Βρετανίας ήτο ή στάσις των Κτήσεων. Πράγματι, ή άντίθεσις των Κτήσεων θά έματαίου, κατά πάσαν πιθανότητα, οίανδήποτε προσπάθειαν τής ’Εργατικής Κυβερνήσεως προς έπίτευξιν τής υίοθετήσεως τής Πράξεως τής Γενεύης. Ώρισμέναι Κτήσεις προσέβλεπον δυσμενώς εις τήν διαδικασίαν τής διαιτησίας, εις τήν οποίαν ή πολιτική των περί μεταναστεύσεως έκινδύνευε νά τάς ύποβάλη, κατόπιν των εις τό κείμενον τού Πρωτοκόλλου έπενεχθεισών τή επιμονή των ’Ιαπώνων τροποποιήσεων. Προ πάντων δμως, άπήρεσκεν εις τάς Κτήσεις ή προοπτική τής άναμίξεώς των εις τάς καθαρώς εύρωπαϊκάς υποθέσεις καί τού ενδεχομένου νά παρασυρθούν εις τήν έφαρμογήν κυρώσεων, λόγω τού μεταξύ των μελών τής Κοινοπολιτείας υφισταμένου δεσμού. Ό Καναδάς, ιδία, ήτο επηρεασμένος άπό τον άμερικανικόν άπομονωτισμόν. «Οί κίνδυνοι τούς οποίους διατρέχουν τά διάφορα Κράτη», έδήλου εις τήν συνέλευσιν τής Κ.τ.Ε. ό Καναδός άντιπρόσωπος Νταντυράντ, «δέν είναι οί

1. ’Εάν άντετίθετο εις τό Πρωτόκολλον, at άλλαι Δυνάμεις, Μεγάλαι ή Μικραί, θά ήσαν ευτυχείς νά τήν «εκθέσουν ε’ις τήν σχεδόν ομόφωνον εχθρότητα τού κόσμου» καί «δι* αυτό, έν Γενεύη, ενώπιον των άπειλών τού Μάκ Ντόναλντ καί των αισθηματικών εκκλήσεων τού Έρριώ, ή ’Ιταλική άντιπροσωπεία ήναγκάσθη νά δεχθή κατ’ αρχήν τό Πρωτόκολλον, άφίνουσα άνοικτήν τήν θύραν τής σκοπιμότητος, διά νά τό καταστήση έν τη πραγματικότητι άνεφάρμοστον καί τό πλήξη έκ τού έμφανοΰς μέ άπλάς άντιρρήσεις στηριζομένας εις τον άπλούστερον κοινόν νοΰν» = Coppola: La Pace Definitiva, «Politica» Sept. 1924 καί «Ideologia Pratica della Pace Coatta : II Protocollo di Ginevra e P Italia», «Politica» Nov. 1924.

2. S. de Madariaga: Le desarmement, Paris 1932.

αύτοί* ημείς ζώμεν εντός οικίας ασφαλούς έκ των βομβών, μακράν του ευφλέκτου υλικού κειμένης»[1].

Έξ άλλου, εις τον πρακτικόν νουν των ’Άγγλων, τδ Πρωτόκολλον έφαίνετο ώς άπαιτούν παρ’ αύτών δπως συγκατατεθούν εις την χρήσιν του στόλου των προς επιβολήν του σεβασμού του εδαφικού καθεστώτος, ώς τούτο καθωρίσθη ύπδ τών Συνθηκών Ειρήνης του 1919. Ό̓θεν, συνεπήγετο διά την Μ. Βρετανννίαν την ηθικήν ύποχρέωσιν δπως ύπεραμυνθή τής πολωνικής κυριαρχίας έπί του Διαδρόμου, ώς καί τών τίτλων τής Ρουμανίας επί τής Βεσσαραβίας, πράγμα δπερ ό Βρεταννικδς λαός δεν ήτο διατεθειμένος νά άποδεχθή. Αλλά, προ πάντων, ή Μ. Βρεταννία δεν ήννόει νά άφίση εις Διεθνή τινα Όργάνωσιν τήν ελευθερίαν της άποφάσεως περί διεξαγωγής πολέμου τινός. Πράγματι το Πρωτόκολλον παρειχεν εις τήν Κ.τ.Ε. το δικαίωμα νά καθορίση έκ τών προτέρων τήν στάσιν τής Βρεταννικής Κυβερνήσεως.

φασις περί του πολέμου θά έλαμβάνετο ύπ’ αυτής. Εις άμφότερα, ή Βρεταννική Κυβέρνησις ούδένα λόγον είχε, δυναμένη άπλώς νά ρυθμίζη τά τής συμμετοχής της εις τάς επιχειρήσεις καί νά περιορίζη τήν εκτασιν αύτών.

Ουτω, θεωρητικώς τουλάχιστον, θά ήτο δυνατόν νά ζητηθή παρά τών Άγγλων δπως χρησιμοποιήσουν τον στόλον των εναντίον τών Ήνωμένων Πολιτειών, εάν αύται εϊχον έπιτεθή λ.χ. κατά Νοτιοαμερικανικής τίνος Χώρας.

Τό Πρωτόκολλον υπήρξε δημιούργημα τής Συνελεύσεως τής Κ.τ.Ε., τδ δέ ναυάγιον αύτοῦ άπετέλεσε μοιραίως τραχύτατον πλήγμα διά τδν ’Οργανισμόν τής Γενεύης. Ή διά τδν άφοπλισμόν προβλεφθεισα Συνδιάσκεψις, κατ' ακολουθίαν, δεν συνήλθεν, έσήμανε δέ τούτο αισθητήν αποτυχίαν διά τδ σύστημα τής συλλογικής άσφαλείας, τού αφοπλισμού, ώς γενικής προσπάθειας, άναβληθέντος έπ’ άόριστον.

1. Ingram, Μνθ. άν. σελ. 64.

ΑΙ ΣΤΜΦΩΝΙΑΙ ΤΟΤ ΛΟΚΑΡΝΟ

Ή μεταστροφή τής αγγλικής εξωτερικής πολιτικής υπέρ τής συνάψεως περιφερειακού Συμφώνου. Αί επιδιώξεις τής γερμανικής εξωτερικής πολιτικής - Συμβολή τον Στρέζεμαν εις τήν μεταστροφήν αυτής. Γερμανικόν υπόμνημα τής 9-2-1925 — Αί απόψεις τής Μ. Βρεταννίας καί τής Γαλλίας. 'Η Συνδιάσκεψις τον Λοκάρνο (5-16 'Οκτωβρίου 1925 καί αί ομώνυμοι Συμφωνίαι. Λόγοι ώθήσαντες τάς κατ' ιδίαν Δυνάμεις εις τήν υπογραφήν των Συμφωνιών.—

'Η αποτυχία δμως του Πρωτοκόλλου, καταδείξασα τάς δυσχερείας παγκοσμίου συμφωνίας, ήγαγε τήν Μ. Βρεταννίαν είς μεταστροφήν τής εξωτερικής της πολιτικής, ή οποία ετάχθη υπέρ τής συνάψεως περιφερειακών συμφώνων. Έφ’ όσον δεν έκρίνετο ώς επωφελής ή ένίσχυσις των σχετικών διατάξεων του Συμφώνου τής Κ.τ.Ε. καί έφ’ δσον αί περιπτώσεις τών όποιων θά είχε νά έπιληφθή ή Κοινωνία, θά άφεώρων πιθανώς ώρισμένα έ'θνη ή ομάδας *

**** Βιβλιογραφία:***
Γεωργίου Χριστοποΰλου, **Τό πρόβλημα της Εύρωπαΐκής Ειρήνης, "ΑΟήναι 1935.**
G. Stresemann, **Six annees de Politique Allemande. Les Papiers de Stresemanm· T. II, Locarno et Genfeve, 1925-1926, Paris 1933.**
Georges Suarez, **Briand, sa Vie, son Oeuvre. T. VI, L’Artisan de la Paix.**
Frank H. Simmonds, **Histoire de l’Europe d’apres-guerre, Paris 1929.**
A. Frangois-Poneet, **De Versailles a Potsdam, Paris 1948.**
Georges Clemenceau, **Grandeurs et Miseres d’une Victoire, Paris 1930.**
Austen Chamberlain, **Au fil des annees, Paris 1936. (Μετάφρ. !κ τοϋ άγγλικοϋ).**
Auguste Breal, **Philippe Berthelot, Paris 1937.**
Ch. Petrie, **The Life and Letters of Sir Austen Chamberlain, London 1934-1940, Τόμοι 2.**
Jules Laroche, **Au Quai d’Orsay avec Briand et Poincare, 1913-1926, Paris 1957.**
Ch. Daniilou, **Le vrai visage d’Aristide Briand, Paris 1935.**
V. Margueritte, **Aristide Briand, Paris 1932.**
Ed. Vermeil, **L’Allemagne et les Democraties Occidentals, Paris 1931.**
J. W. Wheeler-Bennett, **Hindenburg, the Wooden Titan, London 1936.**

εθνών, συνδεδεμένων διά κοινών συμφερόντων, ή Βρεταννική Κυβέρνησις κατέληξεν εις τό συμπέρασμα ότι καλλίτερος τρόπος ρυθμίσεως έκάστης περιπτώσεως ήτο ή σύναψις εντός του πλαισίου της Κ.τ.Ε. περιφερειακών συμφωνιών εις την ’Ηπειρωτικήν Εύρώπην, αί όποΐαι θά έδει νά έχουν καθαρώς αμυντικόν χαρακτήρα καί μοναδικόν σκοπόν την μεταξύ τών Κρατών διατήρησιν τής ειρήνης. Έάν δεν ήτο εφικτή ή γενική συμφωνία, ύπήρχεν είσέτι θέσις διά τάς περιφερειακάς συμφωνίας τών οποίων ό άριθμός αύξανόμενος κατά στάδια, θά ίσοδυνάμει, μίαν ημέραν, προς τήν παγκόσμιον συμφωνίαν, ή σύναψις τής οποίας δεν κατωρθώθη νά έπιτευχθή διά τού ναυαγήσαντος Πρωτοκόλλου.

Εις τήν σειράν τών εν λόγω συμφωνιών έπεβάλλετο πρώτη ή έγγύησις ασφαλείας τής Γαλλίας, κατόπιν τής οποίας καί μόνον ή χώρα αΰτη ως καί αί Σύμμαχοί της εις τήν ’Ανατολικήν Εύρώπην θά συνειργάζοντο εις τήν λύσιν τού προβλήματος τού άφοπλισμοΰ ύπέρ ής έκόπτετο ή Μ. Βρεταννία.

Άπαντών άποστομωτικώς, έν όνόματι τών βρεταννικών συμφερόντων, εις επικρίσεις τών άπομονωτικών, ό ’Ώστιν Τσάμπερλαιν έδήλου εις τήν Βουλήν τών Κοινοτήτων: ((Θεμελιώδης αρχή τής άγγλικής πολιτικής παραμένει τό γεγονός ότι δεν δυνάμεθα νά άνεχθώμεν κυριαρχίαν τής ίσχυροτέρας στρατιωτικής χώρας τής Εύρώπης επί τών Κάτω Χωρών . . . Τά σύνορα αύτών είναι καί ίδικά μας. Ή τύχη τού Βελγίου είναι στενώς συνδεδεμένη προς τήν τής Γαλλίας καί ή ίδική μας προς άμφοτέρας. Θά εύρισκώμεθα πάντες έν κινδύνω έάν έξερρηγνύετο πόλεμος εις οιονδήποτε σημεΐον τής Δυτικής Εύρώπης».

*
* ❖

’Από γερμανικής πλευράς, κυρία έπιδίωξις τής έξωτερικής πολιτικής

***H. W. Jordan*, Great Britain, France and the German Problem, 1918-1939, London 1943.**
***Ed. Carr*, German-Soviet Relations between the two World Wars, Baltimore 1951.**
***Pierre Van Zuylen*, Les mains libres. Politique Exterieure de la Belgique 1914-1940, Paris 1950.**
***Lord d’Albernon*, An Ambassador of Peace, Τόμοι 3, London 1929-1930.**
***F. Salata*, II Patto Mussolini, Verona 1933.**
***R. B. Mowat*, A History of European Diplomacy 1914-1925, T. Ill London 1946. Storia Diplomatica del Patto a Cinque εις «Politica» (Ιούλιος-Αύγουστος 1925).**
F. Tommasini, Gli Accordi di Locarno e VEuropa Orientale εις «Nuova Antologia» της 1ης Μαΐου 1926.
***Gaetano Salvemini*, Mussolini Diplomatico, Bari 1952.**
***George Slocombe*, The Tumult and the Shouting, New York 1936.**
***Pierre Brugiere*, La Securite Collective, Paris 1946,**

τοϋ Ράιχ ήτο ή πρόληψις νέας κατοχής του Ρούρ. Ἤδη, την 13ην Δεκεμβρίου 1922, *6* τότε Καγκελλάριος Κοΰνο είχε προτείνει, προς αποτροπήν της ύπό τοΰ Πουανκαρέ σχεδιαζομένης καταλήψεως τοϋ Ρούρ, την υπογραφήν γαλλογερμανικού συμφώνου αμοιβαίας έγγυήσεως των συνόρων τοΰ Ρήνου. ’Αλλά ό Γάλλος Πρωθυπουργός είχεν άπορρίψει κατηγορηματικώς τήν προσφοράν, χαρακτηρίσας ταύτην «χονδροειδή έλιγμόν». Κατά το σχέδιον Κοϋνο, τά συμβαλλόμενα μέρη θά άπείχον επί μίαν γενεάν της προσφυγής εις πόλεμον, ούδετέρα δέ Δύναμις, λ.χ. αΐ Ήνωμέναι Πολιτεία, θά συμπεριελαμβάνετο εις τό Σύμφωνον ώς εγγυητής.

Ή ανωτέρω προσφορά έπανελήφθη δίς τώ 1923, χωρίς όμως καί νά σημειώση μεγαλυτέραν επιτυχίαν. ’Αλλά, περί τά τέλη τοϋ 1924, ό έν Βερολίνο) "Αγγλος Πρέσβυς, λόρδος Ντ’ ’Άμπερνον, γνωστός διά τά γερμανόφιλα αΐσθήματά του, έθεώρησεν ότι είχεν έπιστη ό χρόνος προωθήσεως τής ιδέας ταύτης, γνωρίζων ότι ή Κυβέρνησίς του έπεθύμει νά μη άφήση άναπάντητον τήν άντίρρησιν τής Γαλλίας περί έλλείψεως ασφαλείας, δυναμένην νά έκφρασθή άφ’ ένός δΓ άρνήσεως έκκενώσεως τής Ρηνανίας εντός των προβλεπομένων προθεσμιών καί άφ’ ετέρου διά νέας όξύνσεως των γαλλογερμανικών σχέσεων. Ουτω, κατά συνομιλίαν του μετά τοΰ Γερμανοΰ 'Υφυπουργοΰ ’Εξωτερικών Φόν Σοΰμπερτ, υπέδειξε τήν άνάγκην συνάψεως μεταξύ Γαλλίας καί Γερμανίας περιφερειακοΰ συμφώνου, έφαρμοζομένου εις τά σύνορα τοΰ Ρήνου. 'Ο Στρέζεμαν, τότε 'Υπουργός τής Κυβερνήσεως Λοΰτερ, υίοθέτησεν εύχερώς τάς εισηγήσεις τοΰ ’Άγγλου Πρέσβεως τοσούτω μάλλον καθ’ όσον αί άπόψεις τοϋ τελευταίου συνέπιπτον προς τάς ίδικάς του.

Μέχρι τότε ή γερμανική κοινή γνώμη ήτο διηρημένη εις δύο άντίθετα ρεύματα. Τό πρώτον, ή πολιτική τοΰ οποίου άπεκαλύφθη εις τήν Συνθήκην τοΰ Ραπάλλο [X], ύπεστήριζε τήν διαρκή άντίστασιν κατά τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών, τήν επίμονον άρνησιν τής εισόδου τής Γερμανίας εις τήν Κ.τ.Ε· καί συνεργασίας μετά τών Δυτικών Δυνάμεων καί τήν σύσφιγξιν τών σχέσεων μετά τής Σοβιετικής Ένώσεως, προς έπανάκτησιν διά τών όπλων τών συνέπεια τοΰ παγκοσμίου πολέμου άπολεσθέντων. Τό δεύτερον προσηνατολίζετο προς τήν Δύσιν, γραμμή τήν οποίαν υιοθέτησε καί ό Στρέζεμαν, μή μεταβαλών εκτοτε ταύτην μέχρι τοΰ θανάτου του (1929).

Τό μέτρον τής άξίας τοΰ Στρέζεμαν ώς έπιφανοΰς πολιτικού έ'γκειται ακριβώς εις τό γεγονός ότι, χάρις εις αυτόν, έπετεύχθη ή μεταστροφή τής γερμανικής εξωτερικής πολιτικής. Μακραί καί λεπτομερείς έ'ρευναι επί τής καταστάσεως τής Ρωσίας είχον πείσει τόν Στρέζεμαν ότι δεν θά ήτο αΰτη εις θέσιν νά παράσχη ώς Σύμμαχος άξιόλογον βοήθειαν εις τήν χώραν του [1]

1. “Ορα Κεφ. ΚΑ'.

ούδέ καί νά καταστή σημαντική πελάτις αύτής προ τής παρελεύσεως πολλών ετών. Ούχ ήττον, ή Γερμανία είχε μέν έκφύγει, χάρις εις τό σχέδιον Ντώζ, του άμέσου κινδύνου πλήρους οικονομικής καταρρεύσεως, άλλα ειχεν άπόλυτον άνάγκην τών δανείων τών Δυτικών διά νά άνορθωθή οίκονομικώς. Έπί πλέον, ναι μέν εις την Διάσκεψιν του Λονδίνου ό Έρριώ είχε δεχθή δπως τά γαλλικά στρατεύματα έκκενώσουν τό Ρούρ, άλλά ή κατοχή τής Ρηνανίας ήδύνατο νά συνεχισθή νομίμως μέχρι του 1935. Έπρεπε συνεπώς δπως ή Γαλλία άπαλλαγή τού εφιάλτου τής άσφαλείας, δστις την κατέτρυχεν άπό τού 1870, άλλως ό Στρέζεμαν προέβλεπεν δτι ή Γερμανία, σχεδόν άφωπλισμένη, θά ύπέκειτο μοιραίως εις νέας ένεργείας εκ μέρους τής Γαλλίας, προκαλουμένας έξ άναζωπυρώσεως τών γαλλικών άνησυχιών. Συγχρόνως, κατά τούς Γερμανούς, ή κατοχή τού Ρούρ συνεδυάζετο προς τά αύτονομιστικά σχέδια καί χωριστικά κινήματα, άτινα, εάν έπραγματοποιούντο, θά έσήμαινον διαμελισμόν τής χώρας των. Έπρόκειτο λοιπόν, περί άποτροπής έπαναλήψεως έπιχειρήσεως ως ή τού Ρούρ καί προ πάντων θέσεως τέρματος εις τό καθεστώς τών καταπιέσεων τάς όποιας ή Συνθήκη τών Βερσαλλιών άπεκάλει εγγυήσεις άσφαλείας, δηλαδή τον στρατιωτικόν έλεγχον καί την κατοχήν τής Ρηνανίας.

'Ωσαύτως έ'δει νά παύση ή έναντι τής Γερμανίας δυσμενής μεταχείρισις καί έπεβάλλετο ή επάνοδος αύτής, έπί βάσεως πλήρους ίσότητος, έντός τού κύκλου τών Μεγάλων Δυνάμεων, δηλαδή ή είσοδός της εις τήν Κ.τ.Ε. Έξ άλλου, ό Στρέζεμαν ήτο βέβαιος δτι ή νέα Συντηρητική Κυβέρνησις τής Μ. Βρεταννίας θά άπέρριπτε τελικώς τό Πρωτόκολλον τής Γενεύης, οπότε θά ετίθετο καί πάλιν καί δή όξύτερον τό πρόβλημα τής γαλλικής άσφαλείας. Συγχρόνως, δεν άπετέλει μυστικόν τό γεγονός δτι ό Ώστιν Τσάμπερλαιν διέκειτο εύνοϊκώς διά τήν άπ* εύθείας παροχήν εις τήν Γαλλίαν τής βρεταννικής έγγυήσεως, οπότε αυτή θά είχε κατ' άνάγκην άντιγερμανικόν χαρακτήρα. Όθεν, άπητεΐτο δπως ή Γερμανία προλάβη τήν σύναψιν τής έν λόγω άγγλογαλλικής συμφωνίας, παρέχουσα άπ[5] εύθείας προς τήν Γαλλίαν τάς εγγυήσεις έκείνας τάς οποίας τόσον έπεθύμει αυτή.

*
* *

Εντεύθεν, τό ύπόμνημα τής 9ης Φεβρουάριου 1925, δπερ ό έν Παρισίοις Γερμανός Πρέσβυς Φόν Χέρς ένετάλη δπως έπιδώση εις τό Καί ντ* Όρσαί καί δπερ άπετέλεσε τό σημείον έκκινήσεως δλων τών διαπραγματεύσεων αίτινες κατέληξαν εις τάς Συμφωνίας τού Λοκάρνο.

Τό ύπόμνημα διεβεβαίου τήν έπιθυμίαν τής Γερμανικής Κυβερνήσεως, ώς «πρώιη συμβολή εις τό Πρωτόκολλον τής Γενεύης», δπως συναφθή

σύμφωνον μεταξύ των Γαλλίας, Γερμανίας, 'Αγγλίας καί 'Ιταλίας, διά τού οποίου αύται θά άνελάμβανον την ύποχρέωσιν, ενώπιον των Ενωμένων Πολιτειών, δπως άποστούν επί μακρον χρονικόν διάστημα οίασδήποτε πολεμικής ένεργείας κατ' άλλήλων. Έν συνεχεία, το υπόμνημα προέβλεπε — καί τούτο άπετέλει το κύριον σημεΐον τής γερμανικής προτάσεως — την σύναψιν γαλλογερμανικής συνθήκης διαιτησίας, έπιτρεπούσης την ειρηνικήν έπίλυσιν των μεταξύ των δύο χωρών διαφορών. Ή Γερμανία θά άνεγνώριζε ρητώς το Status quo εις την Παραρρήνιον Περιοχήν, ή δέ Μ. Βρεταννία εδει νά ύποσχεθή την στρατιωτικήν καί ναυτικήν της βοήθειαν εις έκάτερον τών συμβαλλομένων μερών έν περιπτώσει άπροκλήτου κατ' αυτού έπιθέσεως. Τέλος, το άνωτέρω σχέδιον ήγγυάτο κατά τον αυτόν τρόπον καί την άσφάλειαν τού Βελγίου.

Έν Γαλλία το υπόμνημα δεν έτυχεν ομοφώνου υποδοχής, καθ' δσον ναι μεν οί Γάλλοι έξετίμησαν πλήρως τήν σπουδαιότητα τής εθελούσιας καί οριστικής παραιτήσεως εκ μέρους τής Γερμανίας επί τής 'Αλσατίας καί Λωρραίνης, αλλά διεπίστωσαν συγχρόνως δτι ή πρότασις τού Στρέζεμαν ούδεμίαν έποιειτο νύξιν διά τά άνατολικά γερμανικά σύνορα, ή σιωπή δε αυτή έφαίνετο δεικνύουσα δτι ή Γερμανία δεν παρητεϊτο τής άναθεωρήσεώς των. Έξ άλλου, ενώ κατενοεΐτο το πλεονέκτημα τής βρεταννικής έγγυήσεως έτίθετο ύπο συζήτησιν κατά πόσον ή μονομερής αυτή έγγύησις δεν θά διεκινδύνευε νά θέση τήν Γαλλίαν ύπο τήν κηδεμονίαν τής Μ. Βρεταννίας. 'Εντεύθεν, ή άπάντησις τού Έρριώ τής 20ής Φεβρουάριου διεπνέετο άρκετά σαφώς ύπο τού άνωτέρω πνεύματος. Ό Γάλλος Πρωθυπουργός, άντιληφθείς αμέσως τήν σπουδαιότητα τής γερμανικής προτάσεως, έδήλου δτι τον ένδιέφερεν αυτή χωρίς δμως καί νά έκφράζη ενθουσιασμόν τινα. Εις τήν άπάντησίν του οδτος έφρόντιζε προφανώς ώστε νά περιληφθοΰν πάντα τά γερμανικά σύνορα εις τήν σχεδιαζομένην συμφωνίαν, καθ' δσον άνέφερεν δτι ή Γαλλική Κυβέρνησις έπεθύμει νά «φθάση εντός τού πλαισίου τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών, εις τήν έγκαθίδρυσιν καθεστώτος ασφαλείας», προσέθετε δέ δτι θά έπελαμβάνετο τού ζητήματος μετά τών Συμμάχων της.

Πράγματι, ή Γαλλική Κυβέρνησις ήρχισε συνεννοήσεις μετά τής Μ. Βρεταννίας καί τήν 5ην Μαρτίου, ό Ὤστιν Τσάμπερλαιν άνεκοίνωσε τήν εΐδησιν εις τήν Βουλήν τών Κοινοτήτων.

Άρχικώς, ή Βρεταννική Κυβέρνησις διηρέθη* κατά τούς ύποστηρικτάς τής Κ.τ.Ε., ή σύναψις ειδικής ρηνανικής συμφωνίας έφαίνετο ως άπόπειρα τής παλαιάς διπλωματίας δπως πράξη τι έκτος τής Κ.τ.Ε.[1] καί, κατά συνέπειαν, ή γερμανική πρότασις έτυχεν έκ μέρους αύτών δυσμενούς υποδοχής.

Τουναντίον, κατά τήν άντίθετον μερίδα, τύ γερμανικόν υπόμνημα παρεΐ-

1. **M o w a t, ένθ* άν.**

χε βάσιν διά την άπόρριψιν του Πρωτοκόλλου της Γενεύης, ήτις έπρόκειτο νά άναγγελθή κατά Μάρτιον, συγχρόνως δέ καί μέσον άποφυγής χορηγήσεως της άποκλειστικής έγγυήσεως της γαλλικής άσφαλείας, ή όποια θά είχε χαρακτήρα διαρκούς συμμαχίας καί θά ήρχετο εις άντίθεσιν προς την βρεταννικήν παράδοσιν [X].

[5]Αλλά κυρίως ό φόβος μήπως ώθηθή ή Γερμανία εις στενωτέραν προσέγγισιν μετά τής Σοβιετικής Ένώσεως, ύπερίσχυσε τελικώς καί συνήνωσε τά μέλη τού 'Υπουργικού Συμβουλίου εις κατ' αρχήν άποδοχήν τού υπομνήματος τής 9ης Φεβρουάριου[1] [2]. Αί συνεννοήσεις μεταξύ Γαλλίας καί 'Αγγλίας ήρχισαν πράγματι καί ό μηχανισμός τόσον τού Καίντ' Όρσαί δσον καί τού Φόρεϊν 'Όφφις έτέθη εις κίνησιν. Άλλ* αί έπακολουθήσασαι πολιτικαί κρίσεις έν Γαλλία καί Γερμανία καθυστέρησαν τάς διαπραγματεύσεις. Ή Γαλλία κατά την εποχήν εκείνην διήρχετο σοβαράν δημοσιονομικήν κρίσιν συνεπεία τής όποιας τελικώς ή Κυβέρνησις Έρριώ, τής όποιας ή εσωτερική πολιτική είχε σημειώσει πλήρη άποτυχίαν, έξηναγκάσθη εις παραίτησιν. Βεβαίως εις τήν πτώσιν τού Έρριώ συνετέλεσε κάπως καί ή δημιαυργηθεισα έν Γαλλία έντύπωσις δτι, ύποχωρών προ των βρεταννικών πιέσεων, ένεφανίζετο ένδοτικός δι' δσον άφορα τήν γερμανικήν πρότασιν, πράγμα δπερ θά συνεπήγετο έγκατάλειψιν τής Πολωνίας καί Τσεχοσλοβακίας[3].

Τήν 17ην 'Απριλίου 1925, διεδέχθη τον Έρριώ ό Παινλεβέ, προερχόμενος καί αύτός εκ τού Καρτέλ των 'Αριστερών, άναθέσας τό χαρτοφυλάκιον τών 'Εξωτερικών 'Υποθέσεων εις τον Άριστείδην Μπριάν, κεκηρυγμένον υπέρ τής έπιτεύξεως γαλλογερμανικής προσεγγίσεως, δστις καί διετήρησε τούτο, υπό διαφορετικάς Κυβερνήσεις, μέχρι τού 'Ιανουάριου 1932, ολίγον χρόνον προ τού θανάτου του (Μάρτιος 1932).

Έν τώ μεταξύ, άπεβίωσεν αίφνιδίως (28 Φεβρουάριου) ό πρώτος Πρόεδρος τής Γερμανικής Δημοκρατίας Έμπερτ, κατά δέ τάς έπακολουθησάσας έκλογάς, έξελέγη Πρόεδρος ό γηραιός Στρατάρχης φόν Χίντεμπουργκ, ('Απρίλιος 1925), οί δεσμοί τού όποιου μετά τών έθνικιστών ως καί τών μοναρχικών ήσαν πάγκοίνως γνωστοί. Καίτοι έκ τών υστέρων άπεδείχθη δτι ό νέος Πρόεδρος έτήρησεν έντίμως τον δρκον του, ή εκλογή του ήτο επόμενον νά αύξήση τάς γαλλικάς άνησυχίας καί νά μειώση τήν εμπιστοσύνην ως προς τήν σταθερότητα τών δημοκρατικών θεσμών έν Γερμανία, ώς καί τήν ένδόμυχον καλήν πίστιν τών Γερμανών.

'Αλλά καί άπό γερμανικής πλευράς έδημιουργήθη κλίμα δυσπιστίας τό

1. S i m m o n d s , ένθ' άν, σελ.
2. L ' H u i l l i e r , ένθ[5] άν. σελ.
3. S i m m o n d s , ένθ' άν. σελ.

οποίον έδυσχέραινε την προσπάθειαν του Στρέζεμαν. Ή ζώνη τής Κολωνίας, ήτις δυνάμει τής Συνθήκης των Βερσαλλιών θά έξεκενοΰτο την 10ην Ίανουάριου 1925, εάν ή Γερμανία έξεπλήρου πιστώς τάς περί άφοπλισμου υποχρεώσεις της, έξηκολούθει κατεχομένη καί πέραν τής άνωτέρω ημερομηνίας, κατόπιν άποφάσεως τής Πρεσβευτικής Διασκέψεως, μεμφομένης την Γερμανίαν διά μη τήρησιν των περί άφοπλισμου διατάξεων. Εις την άπόφασίν της ταύτην έστηρίχθη ή Πρεσβευτική Διάσκεψις επί έκθέσεως τής Διασυμμαχικής Επιτροπής Ελέγχου, εν τή όποια άπηριθμουντο πλεΐσται όσαι παραλείψεις εκ μέρους των Γερμανών εις το θέμα του άφοπλισμου. Τούτο φυσικά άπετέλεσε τό πρόσχημα, καθ' όσον ό πραγματικός λόγος τής άναβολής τής έκκενώσεως του τομέως τής Κολωνίας, όστις συνέδεε τό Ρούρ με τό υπόλοιπον τής κατεχομένης ρηνανικής ζώνης, ήτο άλλος: εις άντάλλαγμα τής υπό του Έρριώ δοθείσης ύποσχέσεως όπως έκκενώση τό Ρούρ κατ' Αύγουστον, ό 'Άγγλος συνάδελφός του είχε δεχθή όπως τά βρεταννικά στρατεύματα παραμείνουν εν Κολωνία προς κάλυψιν τών συγκοινωνιών των γαλλικών δυνάμεων κατοχής τού Ρούρ, μέχρις ότου έκκενωθή ή περιοχή αΰτη [1].

Άς έπανέλθωμεν νυν εις τάς γαλλοαγγλικάς συνεννοήσεις προς καθορισμόν τής τηρητέας στάσεως επί τής γερμανικής προτάσεως.

Ό Μπριάν άντελαμβάνετο πλήρως τά υπέρ καί τά κατά τού γερμανικού υπομνήματος[1 2]. Κυριώτερον εκ τών μειονεκτημάτων τούτου ήτο ότι ούδέν άνέφερε περί τών άνατολικών συνόρων τής Γερμανίας, οπότε, σταθεροποιουμένου τού καθεστώτος τών δυτικών συνόρων, ή Γαλλία θά ένεφανίζετο εις τά όμματα τών Συμμάχων της Πολωνίας καί Τσεχοσλοβακίας ώς άδιαφορούσα διά τήν άσφάλειαν αυτών. Συγχρόνως, εάν άνελάμβανε τήν ύποχρέωσιν όπως ούδέποτε προσφύγη εις πόλεμον κατά τής Γερμανίας, δεν θά ήτο άβάσιμος ή έντύπωσις τών προαναφερθεισών δύο χωρών ότι ούδέν θά ειχον νά άναμένουν παρά τών Γάλλων εις περίπτωσιν γερμανικής έπιθέσεως.

Έπι πλέον, ό Γάλλος 'Υπουργός τών 'Εξωτερικών έφρόνει ότι ή διεθνής υφεσις θά διηυκόλυνε τήν λύσιν οξέων προβλημάτων έσωτερικής φύσεως. Έν Μαρόκω ή Γαλλία είχε νά άντιμετωπίση επικίνδυνον έξέγερσιν τού Άβδ-Έλ-Κρίμ, ή όποια άπησχόλει σημαντικάς στρατιωτικάς δυνάμ,εις, έτέρα δέ έξέγερσις έν Συρία τών Δρούζων άπήτει προς καταστολήν της τήν διάθεσιν πολλών στρατευμάτων.

Έξ άλλου, ή Γαλλική Κυβέρνησις εύρίσκετο εις διαπραγματεύσεις μετά τής Μ. Βρεταννίας καί τών Ηνωμένων Πολιτειών έπί τού θέματος τού δια-

1. S i m m o n d s, 2νθ* άν. σελ. 234

2. P o n c e t, &νθ' άν. σελ. 126.

κανονισμού των διασυμμαχικών χρεών καί δεν έτόλμα νά δυσαρεστήση τάς εν λόγω χώρας \

Κατά τάς γαλλοαγγλικάς διαπραγματεύσεις κατεδείχθη ή μεταξύ τών δύο Κυβερνήσεων διαφορά άπόψεων, ίδια ώς προς τήν έγγύησιν τών άνατολικών συνόρων τής Γερμανίας. Τό Λονδΐνον ήρνεΐτο ταύτην, ώς άποτελούσαν, κατά την γνώμην του, τήν πέτραν τού σκανδάλου μιας ειλικρινούς καί πραγματικής προσεγγίσεως μετά τής Γερμανίας. Το πρόβλημα τών άνατολικών συνόρων τής Γερμανίας έκυριάρχησεν όλων τών συζητήσεων, αί όποΐαι προηγήθησαν τής Διασκέψεως τού Λοκάρνο, υπήρξε δέ καί τό κύριον θέμα διαμάχης εις τήν τελευταίαν ταύτην. Ή Γαλλία ήρνήθη πάντοτε όπως έγκαταλείψη τήν Κολωνίαν καί τήν Τσεχοσλοβακίαν.

'Ο Μπριάν ήσθάνετο ότι ή γαλλική κοινή γνώμη διέκειτο εύνοϊκώτερον διά τήν σύναψιν γαλλο-αγγλο-βελγικού συμφώνου παρά διά τό γερμανοσυμμαχικόν σχέδιον. Ούχ ήττον, ό σύμβουλος αύτού Μπερτελό, οπαδός τής πολιτικής «τού δυνατού» καί τής άνάγκης προσεγγίσεως μετά τής Γερμανίας, έτόνισεν εκ τής κτηθείσης προσφάτως πείρας τήν ούτοπίαν τής άγγλογαλλικής συνεννοήσεως ώς βάσεως τών διεθνών σχέσεων [1 2].

Τήν 4ην Ιουνίου, οι Σύμμαχοι καθώρισαν τό έκτελεσθησόμενον πρόγραμμα. 'Η Γαλλία παρεδέχετο ότι ή θέσις τών Κτήσεων τής Μ. Βρεταννίας έδικαιολόγει αύτήν όπως περιορίση τήν άνάληψιν υποχρεώσεων εις τον εύρωπαϊκόν χώρον, άλλά δι[9] έαυτήν τά πράγματα ειχον άλλέως. Ή Γαλλική Κυβέρνησις δεν ήδύνατο νά παραμείνη αδιάφορος εις άποπείρας μεταβολής τού εδαφικού καθεστώτος τόσον εις τήν Παραρρήνιον περιοχήν όσον καί άλλαχού τής Εύρώπης. Δι[5] δ καί έπεφύλασσεν έαυτή τήν ελευθερίαν όπως έρχηται εις βοήθειαν τών Κρατών προς τά όποια θά έκρινεν άναγκαίαν την παροχήν τής έγγυήσεώς της, χωρίς νά είναι δυνατόν όπως άποκλείη τούτο τό υπό μελέτην σύμφωνον. Ή δήλωσις αυτή τής Γαλλίας ώφείλετο εις τό προαναφερθέν κατ’ αύτήν, μειονέκτημα τού γερμανικού υπομνήματος, είχε δέ τήν έννοιαν ότι ή ούδετεροποίησις τής Ρηνανίας δεν θά έσήμαινεν έξασφάλισιν τής Γερμανίας άπό πόλεμον εις την Δύσιν, εις περίπτωσιν καθ’ ήν αυτή παρεβίαζε τάς μετά τών άνατολικών της γειτόνων Συνθήκας. Έπιτευχθείσης κατ’ αρχήν συμφωνίας μεταξύ Γαλλίας καί ’Αγγλίας, ό έν Βερολίνφ Γάλλος Πρέσβυς De Margerie έπέδωσεν εις τον Στρέζεμαν, τήν 16ην Ιουνίου, διακοίνωσιν διαφωτίζουσαν τήν δλην μεταπολεμικήν πολιτικήν τής χώρας του. Διά τής έν λόγω διακοινώσεως, έδηλούτο ότι ούδεμία συμφωνία θά ήτο δυνατόν νά συναφθή εάν ή Γερμανία δεν άπεδέχετο όπως είσέλθη εις τήν Κ.τ.Ε. άνευ ίδιαι-

1. C h a s t e n e t , άν. σελ. 66.

2. L ’ H u i l l i e r , ένθ’ άν. σελ.

τέρων όρων, ήτοι μέ τά ’ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις, ώς τά άλλα μέλη καί ίδια τάς υποχρεώσεις τάς άπορρεούσας έκ του άρθρου 16 του Συμφώνου της Κ.τ.Ε.· ούδεμία πρότασις τροποποιήσεως των διατάξεων τής Συνθήκης Ειρήνης θά ήδύνατο νά γίνη* μεταξύ των Συμβαλλομένων Μερών έπρεπε νά περιληφθή καί το Βέλγιον καί τέλος, φυσικόν συμπλήρωμα τού Ρηνανικού Συμφώνου θά ήτο μία γαλλογερμανική συνθήκη διαιτησίας.

Ό άνωτέρω δρος τής άνευ δρων εισόδου τής Γερμανίας εις την Κ.τ.Ε., γνωσθείς έν Γερμανία, άνεζωπύρωσε την άντίδρασιν των εθνικιστικών κύκλων καί προεκάλεσε δυσχερείας εις την Κυβέρνησιν Λούτερ, διαθέτουσαν πρόσκαιρον πλειοψηφίαν, προερχομένην έκ συνασπισμού Κομμάτων, μεταξύ τών όποιων καί το Εθνικιστικόν. Τό Ράιχ ήθελε νά εξάρτηση την είσοδόν του εις την Κ.τ.Ε. εξ έκκενώσεως ού μόνον τού Ρούρ άλλάκαίτής πρώτης ρηνανικής ζώνης. Έπί πλέον, έζήτει δπως έξαιρεθή οίασδήποτε ύποχρεώσεως χρησιμοποιήσεως ενόπλων δυνάμεων καθ’ οίασδήποτε χώρας γενομένης ενόχου άπροκλήτου έπιθέσεως (άρθρον 16 τού Συμφώνου τής Κ.τ.Ε.). Το γερμανικόν αίτημα έστηρίζετο έπί τών περί άφοπλισμού διατάξεων τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών, άλλ[5] έν τη πραγματικότητι ώφείλετο άφ* ενός μεν εις διαμαρτυρίαν τής Σοβιετικής Ένώσεως, βασιζομένης έπί τής Συνθήκης τού Ραπάλλο, διαμαρτυρίαν ύποστηριχθεΐσαν υπό τών Γερμανών Έθνικιστών οι όποιοι άπήτουν πάντοτε προσανατολισμόν προς την Ανατολήν[1] καί άφ[5] ετέρου εις φόβους δτι άναμφιβόλως ή γερμανική κοινή γνώμη δεν θά έπέτρεπε την συνεργασίαν τής Χώρας της εις κυρώσεις λαμβανομένας προς διάσωσιν τής Πολωνίας έκ ρωσικής έπιθέσεως[1 2].

Κατά τά μέσα Αύγούστου, ό Μπριάν μετέβη εις Λονδΐνον όπου» έσχε μακράς συνομιλίας μετά τού Τσάμπερλαιν περί τού Ρηνανικού Συμφώνου καί λοιπών λεπτομερειών. Κατόπιν τών συνομιλιών τούτων, έπεδόθη εις τον Στρέζεμαν, τήν 24ην Αύγούστου, ετέρα διακοίνωσις υπό τού έν Βερολίνω Γάλλου Πρέσβεως, διαβιβάσαντος συγχρόνως προφορικώς πρότασιν δπως έπιτροπή νομομαθών τεθή έπί τό έργον μελέτης τού ζητήματος καί προσεγγίσεως τών διϊσταμένων άπόψεων[3]. 'Η Έπιτροπή αυτή, τήν σύστασιν τής όποιας άπεδέχθη ή Γερμανία, τήν 27ην Αύγούστου, άποστείλασα ώς έκπρόσωπόν της τον Δρα Γκάους, επί κεφαλής τής Νομικής 'Υπηρεσίας τού 'Υπουργείου Εξωτερικών, συνήλθεν έν Λονδίνω, κατά τάς άρχάς Σεπτεμβρίου 1925, κατηρτίσθησαν δέ τρία σχέδια συμφωνίας.

1. **S i m m o n d s , ένθ* άν. σελ. 235.**
2. **G a t h o r n e - H a r d y , ένθ’ άν. σελ. 235.**
3. **M o w a t , ένθ’ άν.**

Την 15ην Σεπτεμβρίου, δ έν Βερολίνω Γάλλος Πρέσβυς έπέδωσεν εις τον Στρέζεμαν διακοίνωσιν δι’ ής εκαλείτο ή Γερμανία εις «συνομιλίας»[1], μελλούσας νά λάβουν χώραν έν Λοκάρνο. Την 23ην Σεπτεμβρίου, κατέστη γνωστόν έν Παρισίοις δτι ή Γερμανική Κυβέρνησις είχε κατ’ αρχήν δεχθή τήν πρόσκλησιν διά τήν συνάντησιν του Λοκάρνο. ’Αλλά, συγχρόνως, ή έν Γερμανία έθνικιστική πίεσις καί άντίδρασις ένετάθη. Εντεύθεν, δταν, τήν 28ην Σεπτεμβρίου, ό Φδν Χέρς έπέδωσεν εις τον Μπριάν διακοίνωσιν δι’ ής έπισήμως άνεκοινοΰτο ή άποδοχή εκ μέρους τής Γερμανικής Κυβερνήσεως τής συγκλήσεως τής διασκέψεως του Λοκάρνο, έδήλωσε συγχρόνως προφορικώς τα άκόλουθα: Πρώτον, ή διάταξις περί πολεμικής ευθύνης (άρθρον 231) τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών έδει νά άπαλειφθή. Ή Γερμανική Κυβέρνησις έδήλου έπισήμως δτι ή εισδοχή της εις τήν Κ.τ.Ε. δεν θά ήδύνατο νάθεωρηθή ως νέα άποδοχή τού άνωτέρω άρθρου. Πράγματι, ή άπαίτησις αυτή συγκατελέγετο μεταξύ έκείνων τάς οποίας ούδεμία Γερμανική Κυβέρνησις θά ήδύνατο νά άγνοήση ένώπιον τής πανδήμου έπιθυμίας τής κοινής γνώμης[1 2]. Δεύτερον, ή ζώνη τής Κολωνίας έδει νά έκκενωθή.

Έπί τών δύο ως άνω αιτημάτων άπήντησε διά διακοινώσεώς του δ Μπριάν, άπορρίψας ήρέμως καί σταθερώς άμφότερα, με τήν δήλωσιν δτι τδ μεν ζήτημα τής πολεμικής εύθύνης έρρυθμίσθη διά τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών, ή δέ έκκένωσις τής Κολωνίας έξηρτάτο μόνον άπδ τήν Γερμανίαν[3].

'Γπδ τάς συνθήκας ταύτας, ό Στρέζεμαν ύπεχώρησε καί ή Διάσκεψις ήρχισε, τήν 5ην ’Οκτωβρίου, έν Λοκάρνο υπό τήν προεδρίαν του Ὤστιν Τσάμπερλαιν, διαρκέσασα μέχρι τής 16ης τού ίδιου μηνός.

Προϊόν τής Διασκέψεως υπήρξαν τά διπλωματικά όργανα, γνωστά ως «Συμφωνίαι τού Λοκάρνο», τά όποια, είδικώτερον, άπετελοΰντο έκ τών εξής έννέα Συμφωνιών, μονογραφηθεισών έν Λοκάρνο, τήν εσπέραν τής 16ης ’Οκτωβρίου :

Λ. Τ ε λ ι κ ό ν Π ρ ω τ ό κ ο λ λ ο ν, δπερ συνοψίζον τό έργον τής Διασκέψεως, έξέφραζε τήν στερράν πεποίθησιν τών ύπογραφόντων Κρατών δτι ή θέσις εις ίσχύν τών Συμφωνιών τού Λοκάρνο «θά συντελέση μεγάλως εις τον κατευνασμόν τών πνευμάτων μεταξύ τών ’Εθνών καί θά διευκολύνη ίσχυρώς τήν λύσιν τών πολλών πολιτικών καί οικονομικών προβλημάτων, συμφώνως προς τά συμφέροντα καί τά αισθήματα τών λαών» καί δτι, σταθεροποιούσα τήν ειρήνην καί τήν άσφάλειαν έν Ευρώπη, θά άγάγη εις έπίσπευσιν κατά

1. C l e m e n c e a u , ενθ* άν. σελ.
2. M o w a t , ένθ* άν.
3. C l e m e n c e a u , ένθ* άν. σελ.

τρόπον άποτελεσματικόν του άφοπλισμού, του προβλεπομένου υπό του άρθρου 8 του Συμφώνου της Κ.τ.Ε.

Β. Εις τό ώς άνω Πρωτόκολλον ή σαν προσηρτημένα εξ Παραρτήματα, ώς άκολούθως :

1. Σ υ ν θ ή κ η ε γ γ υ ή σ ε ω ς του εδαφικού καθεστώτος του Ρήνου, γνωστή ώς "Εγγυητικόν Σύμφωνον τού Ρήνου”, ήτις ήτο καί ή σημαντικωτέρα έξ όλων των Πράξεων τού Λοκάρνο.

Τά Συμβαλλόμενα Μέρη—Βέλγιον, Γαλλία, Γερμανία, Μ. Βρεταννία καί ’Ιταλία — ήγγυώντο άμοιβαίως την διατήρησιν τού εδαφικού καθεστώτος επί τού Ρήνου, ώς τούτο καθωρίσθη ύπό τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών.

Είδικώτερον, ή Συνθήκη περιελάμβανεν εν Προοίμιον καί 10 άρθρα.

Εις τό Προοίμιον αί ύπογράφουσαι Δυνάμεις έξέφραζον την ζωηράν των επιθυμίαν όπως ικανοποιήσουν τόν δι? **άσψάλειαν** πόθον τών λαών, οΐ όποιοι έδοκιμάσθησαν δεινώς ύπό τού Παγκοσμίου Πολέμου.

Τά Συμβαλλόμενα Μέρη ήγγυώντο κατ’ ίδιαν καί συλλογικώς την διατήρησιν τού εδαφικού καθεστώτος δι5 όσον αφόρα ατά σύνορα μεταξύ Γαλλίας καί Γερμανίας καί τά σύνορα μεταξύ Βελγίου καί Γερμανίας»[1], τό άπαραβίαστον τών εν λόγω συνόρων, ώς καθωρίσθησαν ταύτα ύπό της Συνθήκης τών Βερσαλλιών καί, τέλος, την τήρησιν τών διατάξεων τών άρθρων 42 καί 43 τής Συνθήκης ταύτης περί τής άφωπλισμένης ζώνης (άρθρον 1).

Ή Γαλλία, ή Γερμανία καί τό Βέλγιον άνελάμβανον άμοιβαίως την ύποχρέωσιν όπως εις ούδεμίαν προβούν επίθεσιν ή εισβολήν καί έν ούδεμια περιπτώσει προσφύγουν εις πόλεμον (άρθρον 2). Πάντως, ή δέσμευσις αυτή δεν άπέκλειε τήν νόμιμον άμυναν[1 2], ούδέ καί ενέργειαν έπιτελουμένην δυνάμει τών ύποχρεώσεων αιτινες έβάρυνον τά μέλη τής Κ.τ.Ε.

Πάσαι αί μεταξύ τών τριών Δυνάμεων διαφοραί, αί μή δυνάμεναι νά επιλυθούν διά τών συνήθων διπλωματικών μέσων θά ύποβάλλωνται εις διαιτητικήν ή δικαστικήν λύσιν, έφ* όσον άφορούν εις «άμφισβήτησιν δικαιώματος». Τά διστάμενα Μέρη έχουν sv προκειμένω ευχέρειαν εκλογής μεταξύ Διαιτητικού Δικαστηρίου καί τού Διεθνούς Δικαστηρίου Διεθνούς Δικαιοσύνης τής Χάγης, άναλαμβάνοντα όμως τήν ύποχρέωσιν όπως συμμορφωθούν προς τήν άπόφασιν αύτών. Ώς προς τάς διαφοράς αί όποΐαι έγεννήθησαν έκ γεγο-

1. Τό αρχικόν κείμενον, 6περ έτροποποιήθη κατόπιν έπεμβάσεως τού Βάντερβελντ, άνέγραφεν: «Τά σύνορα μεταξύ της Γαλλίας καί του Βελγίου άφ* ένός καί της Γερμανίας άφ* ετέρου». Ό Βέλγος ήγέτης δεν ήθελε νά σχηματισθή ή έντύπωσις δτι ή χώρα του ήτο υποτελής της Γαλλίας. "Ορα: P i e r r e V a n Z u y l e n : Les mains libres, Politique extSrieure de la Belgique 1914-1940, Paris 1950, σελ. 213.

2. «Έφ* όσον δέν πρόκειται περί της άσκήσεως του δικαιώματος τής νομίμου άμύνης».

νότων μεταγενεστέρων της υπογραφής τής Συνθήκης, ώς καί έκείνας δι' άς προεβλέπετο έτέρα διαδικασία, δυνάμει ειδικών συμβάσεων έν ίσχύϊ μεταξύ των Μερών, δέν θά καθίστατο δυνατή ή υποβολή των εις διαιτησίαν. Αί πολιτικής φύσεως διαφοραί θά παραπέμπωνται εις Επιτροπήν Συνδιαλλαγής, μόνον δέ εάν δέν έγκριθή ύπό τών Μερών ή άπόφασις ταύτης, θά επιλαμβάνεται τής διαφοράς τό Συμβούλιον τής Κ.τ.Ε., άποφαινόμενον συμφώνως προς το άρθρον 15 τοϋ Συμφώνου (άρθρον 3).

Οΐονδήποτε τών Συμβαλλομένων Μερών ήθελεν υποστηρίξει ότι έσημειώθη παράβασις του άρθρου 2, δέον όπως ύποβάλη πάραυτα το ζήτημα εις τό Συμβούλιον τής Κ.τ.Ε. (άρθρον 4). 'Αφ' ής τό τελευταΐον διαπίστωση τήν παραβίασιν, τά έγγυώμενα Κράτη ύποχρεοϋνται νά παράσχουν τήν αρωγήν των είς τό Κράτος όπερ ύπέστη τήν έπίθεσιν. Καί προ τής άνωτέρω διαπιστώσεως, οΐ Συμβαλλόμενοι ύποχρεοϋνται είς περίπτωσιν οφθαλμοφανούς παραβιάσεως νά παράσχουν τήν άρωγήν των είς τον καθ' ού στρέφεται ή επιθετική ενέργεια, άφ' ής δυνηθοΰν νά άντιληφθοΰν ότι ή έν λόγω παραβίασις αποτελεί άπρόκλητον πράξιν έπιθέσεως καί ότι συνεπεία τής διαβάσεως τών συνόρων, ή τής ενάρξεως τών εχθροπραξιών, ή τής συγκεντρώσεως ένοπλων δυνάμεων είς τήν άφωπλισμένην ζώνην, τυγχάνει άναγκαία ή άμεσος ένέργεια. Πάντως, τό Συμβούλιον τής Κ.τ.Ε. θά έπιληφθή τοϋ ζητήματος, τά δέ Μέρη ύποχρεοΰνται όπως ένεργήσουν συμφώνως προς τάς συστάσεις τοϋ Συμβουλίου, λαμβανομένας όμοφώνως, έξαιρέσει τών μετεχόντων τών έχθροπραξιών Μερών.

2. Σύμβασις διαιτησίας μεταξύ Γερμανίας καί Βελγίου, προβλέπουσα τήν ειρηνικήν έπίλυσιν τών μεταξύ τών δύο Χωρών διαφορών διά τών συνήθων διπλωματικών μέσων, διά τής παραπομπής είς Μόνιμον 'Επιτροπήν Συνδιαλλαγής τήν οποίαν ίδρυεν έπί τούτω καί ενδεχομένως διά τής προσφυγής είς Διαιτητικόν Δικαστήριον ή είς τό Διεθνές Δικαστήριον Διεθνούς Δικαιοσύνης τής Χάγης.

3. Σύμβασις διαιτησίας μεταξύ Γερμανίας καί Γαλλίας, προβλέπουσα τά αύτά ώς ή προηγουμένη.

4. Συνθήκη Διαιτησίας μεταξύ Γερμανίαςκαί Πολωνίας.

5. Συνθήκη διαιτησίας μεταξύ Γερμανίας καί Τσεχοσλοβακίας.

Άμφότεραι αί Συνθήκαι αδται ήσαν δμοιαι προς τάς υπό στοιχεία 2 καί 3 Συμβάσεις, πλήν τοϋ ότι περιελάμβανον εν σημαντικώτερον καί πλέον έμπεριστατωμένον προοίμιον[1]. Ή Γερμανία ύπέσχετο μέν ότι δέν θά έπεχείρει νά

1. Mowat, £νθ' άν.

τροποποιήση τά μετά των δύο Χωρών τούτων σύνορά της διά πολεμικών μέσων, άλλα καί δεν άνεγνώριζε ρητώς, ως είχε πράξει διά του Συμφώνου του Ρήνου, προκειμένου περί των δυτικών της συνόρων, τό έδαφικόν καθεστώς τών άνατολικών της συνόρων, άφήνουσα την θύραν άνοικτήν διά μελλοντικήν επιδίωξιν τής τροποποιήσεως τών τελευταίων. Ώς γράφει ό Στρέζεμαν[1], «ούδέν υπάρχει εις τάς Συνθήκας ταύτας όπερ θά ήδύνατο νά έκληφθή ώς άνοδγνώρισις τών άνατολικών ήμών συνόρων». Καί

6. Δ ή λ ω σ ι ς, ήτις συνώδευε τάς προαναφερθείσας Συμφωνίας, άποτελούσα την επίσημον έκφρασιν ούτως είπεΐν τού «πνεύματος τού Λοκάρνο», ύπεγράφη ύφ’ δλων τών άντιπροσωπευθεισών εν Λοκάρνο Δυνάμεων εν σχέσει προς την ερμηνείαν τού άρθρου 16 τού Συμφώνου τής Κ.τ.Ε. Διά τής Δηλώσεως έδίδετο εις την Γερμανίαν ή διαβεβαίωσις δτι ή εις ήν εύρίσκετο κατάστασις άφυπλισμού δέν θά τήν έξέθετεν εις έξαιρετικούς κινδύνους, έάν άνελάμβανε τάς υποχρεώσεις εισόδου της εις τήν Κ.τ.Ε.

Γ. Εις τό σώμα τού Συμφώνου τού Λοκάρνο υπό στενήν έννοιαν, προσηρτήθησαν δύο Συνθήκαι τάς οποίας διεπραγματεύθη καί υπέγραψεν έν Λοκάρνο, ύπότήν αύτήν ημερομηνίαν, με τάς λοιπάς Πράξεις, ή Γαλλία μετά τής Πολωνίας καί μετά τής Τσεχοσλοβακίας. Αί Γαλλοπολωνική καί Γαλλοτσεχοσλοβάκική Συνθήκαι άμοιβαίας βοήθειας έν περιπτώσει έπιθέσεως έκ μέρους τής Γερμανίας, συμπληρούσαι τάς μεταξύ τών δύο Δυνάμεων τούτων καί τής Γαλλίας προϋφισταμένας Συμφωνίας, προέκυψαν έκ τής άρνήσεως τόσον τής Μ. Βρεταννίας δσον καί τής ’Ιταλίας δπως έγγυηθοΰν τά άνατολικά σύνορα τής Γερμανίας. Ουτω τό πολωνικόν κυρίως πρόβλημα, δπερ εις τόσας συζητήσεις είχε δώσει λαβήν καί τόσον έπεβράδυνε τήν συμφωνίαν, κατέληξεν εις συμβιβασμόν[1 2].

Τά Συμβαλλόμενα Μέρη, ένεργούντα κατ’ έφαρμογήν τού άρθρου 16 τού Συμφώνου τής Κ.τ.Ε., συνεφώνουν δπως «παράσχουν άλλήλοις άμεσον βοήθειαν καί αρωγήν», έάν παρουσιάζετο περίπτωσις μή τηρήσεως έκ μέρους τής Γερμανίας τών υποχρεώσεων τάς όποιας ειχεν άναλάβει αΰτη έναντι τούτων τήν ιδίαν έκείνην ημέραν* τώ οντι, ή μεν Γαλλία ήγγυάτο δτι ή Γερμανία θά έτήρει τάς μετά τής Πολωνίας καί Τσεχοσλοβακίας Συνθήκας Διαιτησίας, ή δε Πολωνία καί Τσεχοσλοβακία δτι ή Γερμανία θά έτήρει τάς υπολοίπους Συμφωνίας τού Λοκάρνο.

Τήν 27ην ’Οκτωβρίου, ό Στρέζεμαν έπέτυχε τήν υπό τού Ράϊχσταγ άποδοχήν τών Συμφωνιών, αί όριστικαί δε ύπογραφαί αύτών άντηλλάγησαν έν Λονδίνω, τήν Ιην Δεκεμβρίου 1925.

1. S t r e s e m a n n , 2νθ* άν. Τ.

2. S i m m o n d s , 2νθ* άν. σελ.

AS Συμφωνίαν του Λοκάρνο έχαιρετίσθησαν υπό τής πλειοψηφίας τής κοινής γνώμης των ενδιαφερομένων χωρών μετ’ αισθήματος άνακουφίσεως, ώς άποτελοΰσαι γεγονός κεφαλαιώδους σημασίας εις την ιστορίαν τής μεταπολεμικής Εύρώπης καί ώς έγκαινιάζουσαι περίοδον ειρήνης. Τό Λονδΐνον ήτο ύπερήφανόν διά τον μεσολαβητικόν ρόλον τής διπλωματίας του καί ό [Τ]Ωστιν Τσάμπερλαιν, δστις διά την συμβολήν του εις την σύναψιν των Συμφωνιών τούτων έτιμήθη τόσον διά τού Παρασήμου τής Περικνημίδος δσον καί διά τού Βραβείου Νόμπελ διά την Ειρήνην, έχαρακτήρισε τό Λοκάρνο ώς «την διαχωριστικήν γραμμήν μεταξύ τών ετών τού πολέμου καί τών έτών τής ειρήνης»[1]. Δυστυχώς τούτο ύπήρξεν απλώς αυταπάτη, καθ’ δσον, έν τή πραγματικότητά ουδέποτε επραγματοποιήθη τό «πνεύμα τού Λοκάρνο», γεννηθέν καί άνδρωθέν εις τον όνειροπόλον εγκέφαλον τού Μπριάν, άποστόλου τής γαλλογερμανικής προσεγγίσεως, ούδέ κατέπεσεν, ώς ένομίσθη τότε, τό φράγμα καχυποψίας καί έχθρότητος, δπερ έχώριζε την Γαλλίαν καί την Γερμανίαν, ή έξέλιπον τά εμπόδια άτινα δεν έπέτρεπον την σταθεροποίησιν τής ειρήνης.

*
* *

Έκάστη τών αμέσως ενδιαφερομένων Μ. Δυνάμεων υπέγραψε τάς Συμφωνίας έκ λίαν διαφορετικών λόγων ώθηθεΐσα, διαφοροτρόπως δέ ήρμήνευσε ταύτας, ούτως ώστε νά μή δύναται νά γίνη λόγος περί ενός «πνεύματος τού Λοκάρνο», άλλά περί πλειόνων. Διά την Γαλλίαν τό Λοκάρνο άπετέλεσε τέρμα, κλεΐον τό κενόν δπερ είχε δημιουργηθή εις την Συνθήκην τών Βερσαλλιών έκ τής έλλείψεως τής άγγλοαμερικανικής έγγυήσεως* τό Λοκάρνο έθεωρήθη ώς ό οριστικός διακανονισμός τής ειρήνης μετά τής Γερμανίας, ενώ ή Συνθήκη τών Βερσαλλιών ήτο άπλώς ή άνακωχή [1 2]. Κατά τούς Γάλλους, ή ειρήνη θά ήδύνατο νά κατοχυρωθή έν Εύρώπη, μόνον εάν έγίνοντο δεκταί ώς διαρκείς αι περί τού έδαφικού καθεστώτος διατάξεις τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών. Άντιθέτως, ή Γερμανία έδέχθη τό Λοκάρνο ώς μέσον άνακτήσεως τής εσωτερικής της ισορροπίας καί τής πολιτικής καί οικονομικής της ισχύος* οι Γερμανοί δεν έθεώρησαν τούτο ώς οριστικήν λύσιν τών προβλημάτων, άλλ* ώς τό μόνον προσφερόμενον τότε μέσον διασώσεως τής χώρας των άπό τής έπαπειλούσης αύτήν καταστροφής, έλπίζοντες δτι διά τής παρόδου τού χρόνου θά έπετύγχανον τήν πλήρη πραγματοποίησιν τών εθνικών των πόθων. Κατ[5] αύτούς, τό Λοκάρνο άπέκλειε τάς Βερσαλλίας ή, τούλάχιστον, ώφειλε νά είναι ή άρχή τού τέλους τής έν λόγφ Συνθήκης, διότι, άλλως, ούδεμίαν

1. B a u m o n t, ένθ* άν. σελ. 323.

2. Χ ρ ι σ τ ό π ο υ λ ο ς, ένθ* άν. σελ.

αξίαν ένεῖχεν[1]. Ή Γερμανία υπέγραψε το Λοκάρνο διά νά καταστήση δυνατήν τήν έν καιρώ απαλλαγήν της έκ των δεσμών της Συνθήκης των Βερσαλλιών. Εις έμπιστευτικήν επιστολήν του προς τον Διάδοχον της Πρωσσίας άπδ 7ης Σεπτεμβρίου 1925[1 2], ολίγον προ της Διασκέψεως τοϋ Λοκάρνο, ό Στρέζεμαν εκθέτει τούς σκοπούς της γερμανικής πολιτικής:

Λύσις τοϋ Ρηνανικοϋ ζητήματος· προστασία τών 10-12 έκατομμυρίων Γερμανών ζώντων εις το εξωτερικόν· τροποποίησις τών άνατολικών συνόρων τής Γερμανίας, άνακτωμένων τοϋ Δάντσιγ, τοϋ Διαδρόμου καί τής "Ανω Σιλεσίας" έτι άπώτερον, ένωσις μετά τής Αυστρίας. «Αλλά το ουσιώδες είναι ή άπελευθέρωσις τοϋ εδάφους μας, ή άπομάκρυνσις τών στρατευμάτων κατοχής· πρέπει, έν πρώτοις, οί στραγγαλισταί μας νά χαλαρώσουν τήν λαβήν των δι' δ ή Γερμανική πολιτική θά πρέπη κατ' άρχάς νά άκολουθήση το σύστημα δπερ ό Μέττερνιχ, νομίζω, υίοθέτησεν έν Αυστρία μετά τό 1809: «έλίσσεσθαι καί ύπεκφεύγειν τάς μεγάλας άποφάσεις».

'Εν πρώτοις, το Σύμφωνον άπετέλει διά τούς Γερμανούς άσπίδα προασπίζουσαν τούτους κατ' ένδεχομένης έπαναλήψεως τής έπιχειρήσεως τοϋ Ρούρ. Καί άπεδέχθησαν μέν το έδαφικον Status quo εις τά δυτικά των σύνορα, ώς καθωρίσθη τοῦτο ύπο τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών, πλήν δμως ή θυσία των ήθικήν μόνον σημασίαν είχε, καθ' δσον τήν έποχήν εκείνην ή Χώρα των δεν ήτο εις θέσιν νά διεξαγάγη πόλεμον[3]. Δι' δσον δμως άφορα τά ανατολικά σύνορα, ούδεμίαν, κατά τούς Γερμανούς, συνεπήγετο ή Συμφωνία τοϋ Λοκάρνο παραίτησιν άπο τοϋ σχεδίου τής μελλοντικής τροποποιήσεως αυτών[4 5]. Ή Γερμανία, άφωπλισμένη καί περιαχθεῖσα εις τελείαν έξάντλησιν, έδέχετο απλώς δπως μή έπιχειρήση δ,τι ήτο άκόμη ύπεράνω τών δυνάμεών της, κατά συνέπειαν, το Λοκάρνο εξέφραζεν απολύτως τήν τότε υλικήν πραγματικότητα [6].

Εις λόγον έκφωνηθέντα έν Δρέσδη, τήν Ιην Νοεμβρίου 1925, ό Στρέζεμαν είπε, μεταξύ άλλων, τά εξής: « . . .. Είναι ακριβές δτι άπηρνήθην τον πόλεμον, αλλά έ'πραξα τοῦτο έν τή πεποιθήσει δτι δεν εἴχομεν τά μέσα νά τον διεξαγάγωμεν. Σκοπός μας ύπήρξε νά προστατεύσωμε τήν ενότητα τοϋ Ράιχ καί τής Ρηνανίας κατά έπιθέσεων εναντίον τών όποιων δεν εἴχομε νά άντιτάξωμε στρατεύματα».

1. Poncet, ένθ' άν. σελ. 131.
2. Les Papiers de Stresemann, T. II.
3. Renouvin, £νθ' άν. σελ. 258.
4. «Είς τάς Συνθήκας αύτάς ούδέν ύπάρχει τδ δυνάμενον νά θεωρηθή ώς αναγνώρισις τών άνατολικών μας συνόρων "Ορα: T. II «Les Papiers de Stresemann».
5. Simmonds Ινθ' άν. σελ. 249,

"Οθεν, βαθεϊα άβυσσος έχώριζε τήν γαλλικήν άπδ τήν γερμανικήν άποψιν* τδ Λοκάρνο είχε διάφορον σημασίαν διά τούς Παρισίους καί τδ Βερολίνου, έφ’ οσον δε ΰφίστατο ή θεμελιώδης αυτή γαλλογερμανική διαφορά περί τήν ερμηνείαν τοϋ Λοκάρνο, ώς καί περί τήν εκτασιν των δι’ αύτοΰ άναληφθεισών υποχρεώσεων, είναι δύσκολου νά όμιλήση τις περί αληθούς συμφιλιώσεως μεταξύ των δύο Χωρών, έξ οδ καί τδ εύθραυστον των Συμφωνιών εκείνων[1]. 'Τπήρχε λοιπδν εις τήν βάσιν τών Συμφωνιών τοϋ Λοκάρνο μία παρανόησις, εν φθοροποιόν σπέρμα, περικλεϊον έν έαυτω πηγήν μελλοντικών άπογοητεύσεων καί δυσχερειών[1 2].

"Ας έξετάσωμεν πρώτον τήν στάσιν τών δύο Μ. Δυνάμεων αΐ όποΐαι ήγγυήθησαν τδ Σύμφωνον τοϋ Ρήνου, στάσιν ήτις, ύπδ τάς τότε συνθήκας, είχε μεγάλην σημασίαν.

Α. Ή Μ. Βρεταννία υπέγραψε τάς Συμφωνίας τοϋ Λοκάρνο κυρίως ώς μέσον άποτροπής τής έκ μέρους της Γαλλίας έπαναλήψεως της έπιχειρήσεως τοϋ Ρούρ [3]. 'Η άγγλική πολιτική ήτο σαφεστάτη, συνισταμένη είς τήν πάση θυσία διατήρησιν της ειρήνης έν Εύρώπη, άποκαθισταμένης τής ισορροπίας τών έν αυτή δυνάμεων. Διά τής Συμφωνίας έξοστρακίζεται τδ φάσμα τών Ρηνανικών περιπλοκών, άπομακρύνεται έπί μακρδν ή Γερμανία τής Σοβιετικής Ένώσεως καί διά τής εισδοχής τοϋ Ράιχ είς τήν Κ.τ.Ε. ένισχύεται ό Διεθνής Όργανισμδς τής Γενεύης. Έπί πλέον, έπιλυθέντος τοϋ προβλήματος τής άσφαλείας, οί "Αγγλοι άποβλέπουν είς τήν προώθησιν τών προσπαθειών πρδς έπίτευξιν τοϋ άφοπλισμοΰ. 'Η ευθύνη ήν άνέλαβεν ή Μ. Βρεταννία διά τήν διατήρησιν τοϋ Status quo εις τήν περιοχήν τοϋ Ρήνου είναι σύμφωνος πρδς τά γενικά συμφέροντά της, τά όποια δεν έπιτρέπουν νά άδιαφορήση διά τήν διατήρησιν τής ειρήνης εις τδν Ρήνον [4]· τουναντίον, οί ’Άγγλοι ού μόνον δέν άνέλαβον οίανδήποτε δέσμευσιν είς τήν ’Ανατολικήν Ευρώπην, ύποστηρίζοντες τήν έκεΐ γαλλικήν πολιτικήν, άλλά καί κατέβαλον πάσαν προσπάθειαν δπως μεταπείσουν τήν Γαλλίαν ίνα άδιαφορήση διά τάς διαμάχας τής Κεντρικής —’Ανατολικής Ευρώπης, καθ’δσον δέν έπίστευον οτι ή Πολωνία θά ήδύνατο νά διατηρήση είς τδ διενεκές τδν Διάδρομον. Κατά τδ Λονδίνου, τδ Πολωνικδν άπετέλει τδ άμεσον έμπόδιον τής γαλλογερμανικής συμφιλιώσεως, ένδεχομένη δέ άδυναμία συνεννοήσεως περιέκλειε τδν κίνδυνον προκλήσεως πολέμου είς τδν όποιον θά παρεσύρετο μοιραίως καί ή ’Αγγλία ώς έγ-

1. S i m m o n d s , ένθ’ άν. σελ. 249.
2. P o n c e t , ένθ’ άν. σελ. 132.
3. P o n c e t , ένθ’ άν. σελ. 130.
4. R e η o u v ï η, ένθ’ άν. σελ. 260.

γυήτρια. Κατά συνέπειαν, ή αγγλική πολιτική ηδχετο τήν ειρηνικήν άναθεώρησιν των γερμανοπολωνικών συνόρων.

Β. Ή ’Ιταλία ώθήθη εις τήν συμμετοχήν της εις τό Λοκάρνο προ πάντων έκ λόγων γοήτρου[1]. 'Η ιταλική πολιτική, έν τώ συνόλω της, παρέμεινε συγκεχυμένη˙ οί σκοποί τής Γερμανίας δεν συνεβιβάζοντο προς τούς τής ’Ιταλίας έν Ευρώπη, καθ’ δσον ή ΰπαρξις τοϋ γερμανοφώνου πληθυσμού είς τον ’Άνω Άδίγη άπετέλει αιτίαν προστριβών μεταξύ Ρώμης καί Βερολίνου˙ ή προσάρτησις τής Αυστρίας θά έφερε τούς Γερμανούς μέχρι τοϋ Μπρέννερο, άφυπνιζομένων των ιταλικών φόβων ώς προς τήν Τεργέστην, καί θά ήπείλει νά έκμηδενίση τάς φιλοδοξίας των ’Ιταλών όπως διαδραματίσουν σημαντικόν ρόλον εις τον Βαλκανικόν χώρον˙ άφ’ ετέρου δμως, τάς γαλλοϊταλικάς σχέσεις έχαρακτήριζεν έντασις ώς έκ τών βλέψεων τής ’Ιταλίας προς μεταβολήν του Status quo εις τήν Μεσόγειον καί είς τήν Τυνησίαν, είς βάρος τής Γαλλίας[1 2].

’Ασχέτως προς τά προεκτεθέντα, έξεταστέον νυν τί πλεονεκτήματα άπεκόμισαν έκ τοϋ Λοκάρνο αί ένδιαφερόμεναι Δυνάμεις.

1. Οί Γάλλοι έξησφάλισαν τήν έγγύησιν τής Μ. Βρεταννίας διά τά σύνορα τοϋ Ρήνου καί τήν ύπόσχεσιν ένοπλου αρωγής αυτής είς περίπτωσιν γερμανικής έπιθέσεως. Το άνωτέρω πλεονέκτημα ήτο πολύ μικράς σημασίας τώ 1925, στερούμενον μεγάλου πρακτικού ένδιαφέροντος λόγω τοϋ αφοπλισμού τής Γερμανίας, αλλά παρουσίαζε κεφαλαιώδη σημασίαν διά το μέλλον, υπό τήν έπιφύλαξιν βεβαίως δτι θά διήρκει ή αγγλική έγγύησις.

2. Περισσότερον άκόμη, τό Λοκάρνο άπετέλεσεν έπιτυχίαν διά τούς Γερμανούς, καθ’ δσον συνήφθη έν άπολύτω ισοτιμία, άνήγγελλε τήν είσοδον τής Γερμανίας είς τήν Κ.τ.Ε. καί έπανεισήγε τήν χώραν ταύτην είς τήν συναυλίαν τών Μ. Δυνάμεων. Ώς άνέφερεν είς τάς σημειώσεις του ό Στρέζεμαν, «έν Λοκάρνω έπετύχομεν έκατόν τοΐς έκατόν έκεΐνο δπερ έπεθυμοΰμεν».

3. Τέλος — καί προς παντός — τό Λοκάρνο όπήρξεν άγγλική έπιτυχία, έφ’ δσον έφαίνετο δτι δι’ αυτού έπραγματοποιεϊτο ή βασική έπιδίωξις τής άγγλικής πολιτικής, δηλαδή ή άποκατάστασις τής εύρωπαι'κής ισορροπίας τών Δυνάμεων. Ώς γράφει είς τό ήμερολόγιόν του ό Λόρδος Ντ’ Άμπερνον,

1. Χριστοπούλου, ένθ’ άν. σελ. 177. Είς λόγον του είς τήν Γερουσίαν, τήν 29.5.1926, ό Μουσσολίνι είπε, μεταξύ άλλων, δτι «ή μή υπογραφή τοϋ Συμφώνου ΰπύ της ’Ιταλίας θά άπετέλει κολοσσιαΐον σφάλμα. ’Εν πρώτοις, θά παρεμένομεν έξω κεφαλεώδους Συμφώνου δεσμεύοντος τάς μεγαλυτέρας Δυνάμεις της Εύρώπης. Κατά δεύτερον λόγον, θ’ άπεμονούμεθα τοϋ μεγάλου τούτου συνδυασμοΰ καί τρίτον θά έχάνομε τήν άξιο—μνημόνευτον ταύτην εύκαιρίαν τοϋ νά τεθώμεν έπί τοϋ αύτοΰ έπιπέδου μετά της Βρεταννικής Αυτοκρατορίας».

2. Simmonds, ένθ’ άν. σελ. 253.

«εάν ή Μ. Βρεταννία δεν είχε ρίψει δλον αύτής τδ βάρος εις την πλάστιγγα δεν θά υπήρχε σχέδιον Ντώζ ούδέ καί Λοκάρνο».

Έν κατακλεΐδι, συνοψιζομένων των προαναφερθέντων, τδ Λοκάρνο ούδέν των μεγάλων προβλημάτων τά οποία έχώριζον τά Κράτη επέλυσε, μη δυνάμενον νά θεωρηθή ώς προσενεγκδν θετικώς εις την όργάνωσιν τής ειρήνης. Μετά τδ Λοκάρνο, ώς συνέβαινε καί πρδ αύτοΰ, ή Εύρώπη παρέμενε πεδίον διαμάχης, καθ’ οσον τά ύπογράψαντα τδ Σύμφωνον ’Ασφαλείας Κράτη, δεν άπέβλεψαν εις την δημιουργίαν νέου συστήματος διεθνούς συνεργασίας, άλλ[5] εις την ίκανοποίησιν των ιδιαιτέρων αυτών συμφερόντων* «δεν ήτο ή επίσημος καί μοιραία κατάληξις μιας κοινής πρδς συναδέλφωσιν προδιαθέσεως άλλ[5] ή άμφιβόλου ειλικρίνειας καί επιφανειακή προσπάθεια πρδς δημιουργίαν νέας άτμοσφαίρας πνευμάτων καί άμοιβαίας κατανοήσεως»[1].

ΕΙΣΔΟΧΗ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑΝ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ.
Η ΣΥΝΑΝΤΗΣΙΣ ΤΟΤ ΤΟΤΑΡΤ.

Δυσχέρειαι αΐτινες άνέκυψαν διά τήν εισδοχήν τής Γερμανίας είς την Κ.τ.Ε — Ή Γερμανία γίνεται δμοφώνως δεκτή εντός των κόλπων τής Κ.τ.Ε. υπό τής Συνελευσεως αυτής. (10-9-1926) Συνάντησις Μπριάν — Στρέζεμαν εν Τοαρύ (17-9-1926) — Έπεισόδιον χωρίς επαύριον.—

Εις το Λοκάρνο οί Γερμανοί είχον άποδεχθή, τη επίμονη της Γαλλίας, δπως ζητήσουν την εισδοχήν της Χώρας των είς τήν Κ.τ.Ε., λαβόντες τήν ύπόσχεσιν δτι θά κατελάμβανον μόνιμον έδραν είς τό Συμβούλιον. Διά τούς Γάλλους, ή εισδοχή τής Γερμανίας είς τήν Κ.Τ.Ε. έσήμαινε τήν έκ νέου αποδοχήν ύπ' αυτής τοϋ έν Εύρώπη εδαφικού καθεστώτος· τουναντίον, διά τούς Γερμανούς, είχε τήν έννοιαν ρητής άναγνωρίσεως τοϋ Ράιχ ώς ένος τών μεγάλων Κρατών τοϋ κόσμου [x].

Έξ άλλου, είς ένδεχομένην εισδοχήν τής Γερμανίας άπέβλεπεν ή δεύτερα παράγραφος τοϋ άρθρου 4 τοϋ Συμφώνου τής Κ.τ.Ε., έπιτρέπουσα τον διορισμόν καί άλλων μονίμων μελών τοϋ Συμβουλίου, ύπό τον δρον δτι θά ένέκρινεν αυτόν ή πλειοψηφία τής Συνελεύσεως. Κατά τό έν λόγω άρθρον, τό Συμβούλιον, ώς είχε συγκροτηθή άρχικώς, θά περιελάμβανεν άντιπροσώπους τών κυ- [*]

**** Βιβλιογραφία:***
***G. Stresemann* etc. T. Ill De Thoiry a la mort de Stresemann.**
***G. Suarez,* Briand, sa Vie etc. T. VI.L'Artisan de la Paix,**
***Frank Simonds,* Histoire de l'Europe d'apres-guerre, Paris 1929.**
***G. M. Gathorne-Hardy,* Histoire des Evenements etc.**
***A. Zimmern,* The League of Nations and the Rule of Law, London 1936.**
***John Knudson,* A History of the League of Nations, Atlanta 1938.**
***A. Zimmern,* Soci6t6 des Nations, dix ans de Cooperation Internationale, GenSve 1930.**

1. S i m m o n d s , ένθ' άν. σελ. 242.

ρίων Συμμάχων καί Συνησπισμένων Δυνάμεων — Γαλλίας, ’Αγγλίας, ’Ιταλίας, Ηνωμένων Πολιτειών καί ’Ιαπωνίας — ως μόνιμα μέλη καί 4 άντιπροσώπους έκ των λοιπών Κρατών ώς μή μόνιμα μέλη, τών εδρών τούτων καταληφθεισών υπό τού Βελγίου, τής Βραζιλίας, τής Ελλάδος καί τής 'Ισπανίας.

Μόνον την 8ην Φεβρουάριου 1926, ή Γερμανία έζήτησε την εισδοχήν της εις την Κ.τ.Ε., άλλα τό ζήτημα έναυάγησεν εις την κατά Μάρτιον συγκληθεΐσαν ειδικήν σύνοδον τής Συνελεύσεως, έξ αίτιας κυρίως τής άντιθέσεως τής Βραζιλίας. Τό ζήτημα τής καταλήψεως υπό τής Γερμανίας μονίμου έδρας έδημιούργησε νέαν διεθνή διαμάχην. Έν Λοκάρνο είχε δοθή ρητή διαβεβαίωσις εις τούς Πολωνούς δτι, εις άντάλλαγμα τής συγκαταθέσεώς των διά τάς εκεί συναφθείσας συμφωνίας, ή Χώρα των Οά άντεπροσωπεύετο εντός τών κόλπων τού Συμβουλίου τής Κ.τ.Ε. διά μονίμου μέλους. Έφ’ δσον δμως ούδόλως άπεκρύβη άπό γερμανικής πλευράς ή έμμονή εις τήν επιδίωξιν άνακτήσεως εις τό μέλλον τών άπολεσθέντων προς άνατολάς εδαφών, ήτο έπόμενον τό Συμβούλιον νά άποβή τό θέατρον μιας νέας μάχης. Δι’ δ καί οί Πολωνοί έκριναν δτι ειχον παν συμφέρον δπως μετέχουν μονίμως τού Συμβουλίου, έτι μάλλον καθ’ δσον τό γεγονός τούτο θά έσήμαινε, κατ’ αύτούς, οίονεί άναγνώρισιν τής Χώρας των ώς Μ. Δυνάμεως [1]. Έν συνάψει, θά έδει νά λεχθή, χάριν τής άληθείας, δτι ή άπαίτησις τών Πολωνών δεν έστηρίζετο έφ’ άπλού ζητήματος έγωϊσμού άλλ’ εις τον φόβον διά τήν επιρροήν ήν θά ήσκει εντός τού Συμβουλίου ή Γερμανία επί τώ τέλει άναθεωρήσεως τών Συνθηκών, εις περίπτωσιν καθ’ ήν δεν ήδύνατο νά άντιπροσωπεύηται ωσαύτως ή χώρα των.

'Υπό τής δευτέρας συνελεύσεως ειχεν έγκριθή εν σύστημα εναλλαγής ώς προς τήν διάθεσιν τών μή μονίμων έδρών, πλήν δμως ή τελική αύτού άποδοχή παρέμενεν εκκρεμής μέχρι τής έπικυρώσεως τροποποιήσεως τού άρθρου 4 τού Συμβουλίου, δυνάμει τής οποίας ή Συνέλευσις, διά πλειοψηφίας τών 2/3, προέβαινεν εις τήν καθιέρωσιν τού ώς άνω κανόνος* έν συνεχεία, ή τρίτη Συνέλευσις άπεφάσισεν δπως αύξήση τον άριθμόν τών μή μονίμων έδρών άπό 4 εις 6, ών αί τρεις πρώται ειχον καταληφθή άπ’ άρχής υπό τού Βελγίου, τής 'Ισπανίας καί τής Βραζιλίας. Αί δύο τελευταΐαι ήνωχλήθησαν με τήν σκέψιν δτι ή Γερμανία θά κατελάμβανε μόνιμον έδραν εις τό Συμβούλιον, ενώ αυται δεν θά ειχον παρά προσωρινήν τοιαύτην. Έπί πλέον, ή δυσφορία τής 'Ισπανίας καί τής Βραζιλίας ένετείνετο περαιτέρω έξ ύποσχέσεως δοθείσης εις αύτάς υπό τών Συμβαλλομένων τού Λοκάρνο — ώς συνέβη καί με τήν Πολωνίαν — περί μελετωμένης προσθήκης τριών μονίμων έδρών, τών οποίων θά έπωφελούντο αύται. Περαιτέρω, δοθέντος δτι αί άνωτέρω δύο χώραι ήσαν μέλη τού υφισταμένου Συμβουλίου, ήσαν εις θέσιν, εις περίπτωσιν καθ’ ήν έγίνετο δεκτόν

τό αίτημά των, νά άποκλείσουν την κατάληψιν μονίμου έδρας ύπό της Γερμανίας.

Προεκλήθη, λοιπόν, σάλος εντός των κόλπων τοϋ Συμβουλίου, έν τω μεταξύ δέ, λόγω έπισυμβάσης κυβερνητικής κρίσεως, ό Μπριάν ήναγκάσθη νά έπανέλθη εις Παρισίους καί προ τοϋ δημιουργηθέντος άδιεξόδου, ή εκλογή της Γερμανίας έδέησε νά άναβληθή. Τό ζήτημα της συνθέσεως τοϋ Συμβουλίου παρεπέμφθη τότε εις ειδικήν Επιτροπήν, ήτις υιοθέτησε τελικώς, τήν 17ην Μαίου, συμβιβαστικήν λύσιν: ό αριθμός των μή μονίμων έδρών ηύξάνετο εις 9, τό έν τρίτον δέ των μή μονίμων μελών θά ήτο έπανεκλέξιμον κατόπιν άποφάσεως λαμβανομένης διά πλειοψηφίας των 2/3 τής Συνελεύσεως, πράγμα όπερ έδημιούργει μίαν κατηγορίαν ήμιμονίμων μελών, ήτις ήλπίζετο δτι θά ικανοποιεί τήν ευθιξίαν χωρών ως ή Βραζιλία κλπ. [1]. Ή Πολωνία έδέχθη τήν άνωτέρω λύσιν, ύπό τον δρον δτι θά έλάμβανεν ώς αντάλλαγμα μίαν τών τριών ήμιμονίμων έδρών. Άλλα ή Βραζιλία καί ή 'Ισπανία ένέμειναν είς τήν αδιάλλακτον στάσιν των, άρνηθεΐσαι τήν λύσιν αύτήν καί δηλώσασαι δτι προτίθενται νά άποχωρήσουν της Κ.τ.Ε. Ή 'Ισπανία κατέστη δυνατόν νά άναθεωρήση βραδύτερον τήν άπόφασίν της, έπανελθοΰσα τώ 1928 είς τόν 'Οργανισμόν τής Γενεύης, ήτοι προ τής παρελεύσεως διετίας μετά τήν σχετικήν προειδοποίησιν, ώς προβλέπεται ύπό τής τρίτης παραγράφου τοϋ άρθρου 1 τοϋ Συμφώνου διά νά θεωρηθή ώς πραγματοποιηθεΐσα ή άποχώρησις. 'Αλλά ή Βραζιλία ένέμεινε πεισμόνως είς τήν άπόφασίν της καί ή άποχώρησις της έπραγματοποιήθη μετά τήν παρέλευσιν τής προμνησθείσης διετίας.

*
* *

Ούχ ήττον, κατά τήν τακτικήν σύνοδον τοϋ Σεπτεμβρίου 1926 τής Συνελεύσεως τό κακόν έθεραπεύθη. Ή Συνέλευσις έψήφισε τό σχέδιον τής προαναφερθείσης 'Επιτροπής, άχθέντος τοϋ άριθμοΰ τών μελών τοϋ Συμβουλίου είς 15, έξ ών 6 μόνιμα, συμπεριλαμβανομένης τής Γερμανίας: μία τών ήμιμονίμων έδρών έδίδετο είς τήν Πολωνίαν, υπέρ ής έψήφισε καί αυτός ό Στρέζεμαν.

Τήν ΙΟην Σεπτεμβρίου, ή Γερμανία έγένετο όμοφώνως δεκτή εντός τών κόλπων τής Κοινωνίας ύπό τής Συνελεύσεως αυτής. Κατά τήν άξιομνημόνευτον εκείνην ήμέραν ό Μπριάν έξεφώνησε θαυμασίως συντεταγμένον λόγον, δστις κατέληγε μέ τήν περίφημον φράσιν: «Κάτω τά δπλα, τά πολυβόλα, τά πυροβόλα[1] τόπον είς τήν συνδιαλλαγήν, είς τήν διαιτησίαν καί είς τήν ειρήνην». 'Αλλά δέν ήρκουν ή ευγλωττία καί αί ονειροπολήσεις τοϋ Μπριάν διά νά μεταβά-

1. G a t h o r n e-H a r d y, ένθ' άν. σελ. 197-8.

λουν μίαν πραγματικότητα. Καί ναι μέν ή είσοδος τής Γερμανίας εις την Κ.τ.Ε. έθεωρήθη ώς γεγονός μεγάλης σημασίας, σημειοΰν, εν έτος μετά τό Λοκάρνο, την έ'ναρξιν εποχής παγκοσμίου προσεγγίσεως, άλλ’ εν τοίς πράγμασιν ούδέν είχε μεταβληθή. Δεν άπεβλήθη άπό του πνεύματος των Γερμανών ή άνάμνησις των Βερσαλλιών καί του Ρούρ, ούδε καί οί Γάλλοι ήδύναντο νά λησμονήσουν εύκόλως τάς καταστροφάς άς ύπέστησαν συνέπεια τής γερμανικής εισβολής.

Ώς προς την εφαρμογήν των σπουδαιοτέρων άρθρων τού Καταστατικού τής Κ.τ.Ε. υφίστατο διαφορά άντιλήψεων μεταξύ Γαλλίας καί Γερμανίας, ετι δέ δεν άπεδίδετο ύπ’ αύτών ή αυτή εκτασις προκειμένου περί τών υποχρεώσεων αίτινες άπέρρεον έκ τού Συμφώνου τού ’Οργανισμού τής Γενεύης. Ή Γερμανία, ώς όρθώς παρατηρεί ό Χριστόπουλος[1], είσήλθεν εις την Κ.τ.Ε. ούχί διά νά στερεώση τό εύρωπαϊκόν καθεστώς επί τή βάσει τών υφισταμένων Συνθηκών, δυσμενών, ώς γνωστόν, δι’ αύτήν, άλλά διά νά ίκανοποιήση τά ίδια αύτής συμφέροντα.

*
* *

Όλίγας ήμέρας μετά τήν είσοδον τής Γερμανίας εις τήν ΚΤΕ καί συγκεκριμένους τήν 17ην Σεπτεμβρίου, έλαβε χώραν εις τό πλησίον τής Γενεύης γαλλικόν χωρίον Τουαρύ συνάντησις τών Μπριάν καί Στρέζεμαν, παρουσία ενός μόνον διερμηνέως, έξ ής έπιστεύθη προς στιγμήν δτι θά επετυγχάνοντο σημαντικά άποτελέσματα, ενώ, εις τήν πραγματικότητα, περιωρίσθη αύτη εις τον άσήμαντον ρόλον μιας «ανταλλαγής άπόψεων»[1 2].

Κατά τήν μάλλον πιθανήν εκδοχήν [3 *], τήν ιδέαν άπ’ εύθείας συνομιλίας μετά τού Γάλλου συναδέλφου του εσχεν ό Στρέζεμαν, χρησιμοποιήσας ώς **ενδιάμεσον** τον Hesnard, επί κεφαλής τού Γραφείου Τύπου τής εν Βερολίνω Γαλλικής Πρεσβείας καί έμπιστον τού Μπριάν.

'Υφίστανται είσέτι άμφιβολίαι ώς προς τό πραγματικόν περιεχόμενον τών συνομιλιών τού Τουαρύ, καθ’ άς έθίγησαν «λίαν έκτενή ζητήματα», δοθέντος δτι αυτοί ούτοι οί συνομιληταί ήρμήνευσαν ταύτας διαφοροτρόπως

1. Χ ρ ι σ τ ο π ο ύ λ ο υ , ένθ[5] άν. σελ. 176.

2. B a u m o n t , ένθ’ άν. σελ. 325.

3. P i e r r e R e n o u v i n: Les relations internationales 1914-1945. Cours professe a lTnstitut d’Etudes Politiques de Paris, Paris 1949 ομοίως F e r n a n d L ’ H u i l l i e r , ένθ* άν. σελ. 180, J. D u r o s e l l e , £νθ* άν. σελ. 106. Άντιθέτως, M. B a u m o n t , ένθ* άν. σελ. 325, ύποστηρίζει δτι τήν πρωτοβουλίαν της συναντήσεως έσχεν ό Μπριάν, ζητήσας προς τούτο τήν παρά τφ Στρέζεμαν μεσολάβησιν τού Τσάμπερλαιν.

τό δέ συνταγέν την εσπέραν τής συναντήσεως μνημόνιον ύπ' αύτοϋ τούτου τοϋ Στρέζεμαν ουδόλως συνεφώνει προς τό υπό του Καί ντ' Όρσαί καταρτισθέν. Πάντως, εάν λάβωμεν ώς βάσιν τό γεγονός ότι διά τον Στρέζεμαν αί Συμφωνίαι τοΰ Λοκάρνο άπετέλεσαν μέσον άρσεως όλων των υποθηκών διά των οποίων ή Συνθήκη των Βερσαλλιών εΐχεν επιβαρύνει την Γερμανίαν, είναι λογικώτερον νά άποδεχθώμεν ότι ό Γερμανός 'Υπουργός τών Εξωτερικών, επωφελούμενος τής οικονομικής κρίσεως ήν διήρχετο τότε ή Γαλλία, προέβαλεν εις τόν Μπριάν τό σύνολον τών γερμανικών άπαιτήσεων. Ούτως ό Στρέζεμαν έζήτησε «γενικόν διακανονισμόν τών δυσχερειών», ήτοι την έσπευσμένην έκκένωσιν τής ρηνανικής περιοχής, την άπόδοσιν τοϋ εδάφους τοΰ Σάρ εις τό Ράιχ καί την άρσιν τοϋ στρατιωτικοΰ ελέγχου τής Γερμανίας διά τής καταργήσεως τής Διασυμμαχικής Στρατιωτικής Επιτροπής 'Ελέγχου τοΰ γερμανικοΰ αφοπλισμού˙ εις άντάλλαγμα, προσέφερεν ούτος οικονομικήν βοήθειαν προς άνακούφισιν τοΰ γαλλικού θησαυροφυλακίου, συνισταμένην εις την διάθεσήν εις την άγοράν «ομολογιών Ντώζ» άξίας ενός καί ήμίσεος δισεκατομμυρίου Μάρκων καί πίστωσιν τής Γαλλίας μέ τό προϊόν αυτών, δηλαδή τήν προκαταβολήν πληρωμών μιας έτησίας δόσεως έκ τοΰ λογαριασμού τών επανορθώσεων.

Ή Γαλλία διήρχετο τότε, ώς προανεφέρθη, σοβαράν νομισματικήν κρίσιν, προς αντιμετώπισήν ακριβώς τής όποιας είχε συγκροτηθή, κατ' 'Ιούλιον 1926, Κυβέρνησή υπό τόν Πουανκαρέ. 'Ο Μπριάν, όθεν, ήκουσε μετ' ενδιαφέροντος τάς προτάσεις τοΰ Γερμανοΰ συναδέλφου του, αί όποΐαι τώ έφάνησαν μέν ότι άπετέλουν «τήν βάσιν διά μίαν πολιτικήν συνεννοήσεως», χωρίς όμως καί νά προχωρήση εις υποσχέσεις ή εις άποδοχήν αυτών. Αί σημειώσεις τοΰ Στρέζεμαν περί τής συνομιλίας βεβαιοΰν τό κατ' αρχήν άποδεκτόν ύπό τοΰ Μπριάν τών άνωτέρω προτάσεων, πλήν όμως ή διαβεβαίωσις αυτή διαψεύδεται εις μέγα μέτρον ύπό τοΰ γαλλικοΰ μνημονίου, εις έπίρρωσιν δέ τής άπόψεως ταύτης έρχεται τό γεγονός ότι τήν συνάντησιν τοΰ Τουαρύ ούδεμία διαπραγμάτευσις έπηκολούθησεν [X].

Τό Καί ντ' Όρσαί όμως άντέδρασεν αμέσως κατά τής γερμανικής προτάσεως, διατυπώσαν επιφυλάξεις: ή ρευστοποίησις τών ομολογιών τοΰ Σχεδίου Ντώζ έξηρτατο έκ τών διαθέσεων τής Διεθνοΰς 'Αγοράς καί κατά συνέπειαν ή αποδοχή τής γερμανικής προσφοράς συνεπήγετο κινδύνους, οί όποιοι έπρεπε νά μελετηθούν ώς προς τήν έκκένωσιν τής Ρηνανίας παρέμενεν αύτη εξηρτημένη έκ τής καταβολής τών έπανορθώσεων καί τοΰ άφοπλισμοΰ, ή περί τών οποίων άτελής έκτέλεσις έκ μέρους τής Γερμανίας άνησύχει πάντοτε [1]

1. R e η o u v i η, ϊνθ' άν. σελ. 261.

τούς Γάλλους [1]. Προς τούτοις, τά λοιπά μέλη τού 'Υπουργικού Συμβουλίου ώς καί ή πλειοψηφία τής κοινής γνώμης δεν διέκειντο εύνοϊκώς διά την έσπευσμένην έκκένωσιν τής Ρηνανίας. Άλλ' έτι σπουδαιότερον, το ύπο τού Στρέζεμαν προσφερθέν άντάλλαγμα άπώλεσεν άμέσως την σημασίαν του, καθ' δσον ό Πουανκαρέ κατώρθωσεν, άπο τού 'Οκτωβρίου 1926, νά άνακόψη την υποτιμητικήν τάσιν τού φράγκου, δπερ χάρις εις τά ληφθέντα μέτρα δεν έβράδυνε νά λάβη την άγουσαν προς την άνόρθωσίν του. Ουτω άπο τής 1ης Νοεμβρίου έλαμβάνετο ώς δεδομένον δτι ή συνάντησις τού Τουαρύ εις ούδέν συγκεκριμένον άποτέλεσμα θά κατέληγεν. Ενώπιον τής καταστάσεως αύτής ό Μπριάν ύπεχώρησε καί κατά Δεκέμβριον έν Γενεύη έδήλωσεν ό ΐδιος εις τον Στρέζεμαν δτι, έπί τού παρόντος, θά έπρεπε προσωρινώς νά μή δοθή συνέχεια εις τά έν Τουαρύ καταστρωθέντα σχέδια. "Οθεν, ή συνάντησις τού Τουαρύ ούδόλως ήνοιξε νέον κεφάλαιον εις την γαλλογερμανικήν ή γερμανοσυμμαχικήν διαπραγμάτευσιν καί παρέμεινεν εν άπλούν έπεισόδιον χωρίς έπαύριον.

ΤΟ ΣΥΜΦΩΝΟΝ ΜΠΡΙΑΝ - ΚΕΛΛΟΓΚ

Ή πρότασις Μπριάν και ή τον Κέλλογκ. Γαλλικοί αντιπροτάσεις και υπογραφή τον Συμφώνου των Παρισίων (27 Αύγουστον 1928). Αί διατάξεις τοΰ Συμφώνου – 'Ασθενή σημεία αύτοΰ –

Τό Σύμφωνον Μπριάν-Κέλλογκ, γνωστόν άλλως ως Σύμφωνον των Παρισίων έκ τοϋ τόπου τής συνάψεώς του, προήλθεν έξ άμερικανικής πρωτοβουλίας, άφορμήν είς την όποιαν εδωσεν ενέργεια τοΰ Μπριάν. Πράγματι, την 6ην 'Απριλίου 1927, ό Γάλλος 'Υπουργός των Εξωτερικών άπηύθυνεν, έπί τη δεκάτη έπετείω τής εισόδου των 'Ηνωμένων Πολιτειών είς τον Παγκόσμιον Πόλεμον, προσωπικόν μήνυμα είς τό «'Αμερικανικόν Έθνος». Δι' αύτοΰ προετείνετο ή σύναψις μεταξύ Γαλλίας καί 'Ηνωμένων Πολιτειών διμερούς συμφωνίας θετούσης «έκτος νόμου» τόν πόλεμον. Κατά την άντίληψιν τοΰ Μπριάν, έπρόκειτο περί χειρονομίας, ή οποία άπεδείκνυε καλήν θέλησιν καί άπέβλεπεν είς την έξάλειψιν των προκαταλήψεων, α'ίτινες έξεδηλοΰντο έν 'Αμερική κατά τής Γαλλίας, έξ άφορμής τοΰ ζητήματος των πολεμικών χρεών [1]. Άναμφισβητήτως, είς τό διάβημά του 6 Μπριάν είχεν έμπνευσθή ύπό τοΰ Άμερικανοΰ Καθηγητοΰ Σότγουελ, διαρκούσης συνομιλίας ήν έσχε μετ' αύτοΰ, κατά Μάρτιον 1927. Άναπτυχθεϊσα ύπό τοΰ Καθηγητοΰ Nicholas Murray Butler, [*]

* ***Βιβλιογραφία:*** **Βλέπε καί σελ. 287.**
J. T. Shotivell, **Le Pacte de Paris 1930.**
J. T. Shotivell, **War as an Instrument of National Policy and its Renunciation in the Pact of Paris, London 1929.**
D. H. Miller, **The Peace Pact of Paris. A Study of the Briand-Kellogg Treaty, New York and London 1928.**
John Wheeler-Bennett, **Disarmament and Security since Locarno 1925-1931, London 1932.**
Pierre F. Brugiere, **La Sicurite Collective, 1919-1945, Paris 1946.**
Gathorne-Hardy, **Histoire des Ev6nements Internationaux de 1920 a 1939 etc.**
G. Suarez, **Briand etc. T. VI.**

1. R e n o u v i n, ένθ' άν. σελ. 342.

Πρύτανεως του Πανεπιστημίου Κολούμπια, εις επιστολήν του προς την εφημερίδα New York Times, ή ιδέα είχε σημαντικήν άπήχησιν παρά τη άμερικανική κοινή γνώμη καί ιδίως μεταξύ των πνευματικών κύκλων. Εντεύθεν, κατά Τούνιον 1927, ή Γαλλική Κυβέρνησις, ένθαρρυνθεΐσα, ύπέβαλεν εις τήν ’Αμερικανικήν διά τής διπλωματικής οδού σχέδιον συνθήκης, περιέχον πλέον συγκεκριμένως τήν πρότασιν τού Μπριάν. Ούχ ήττον, το Στέι'τ Ντηπάρτμεντ έφαίνετο είσέτι διστάζον, τελικώς δμως ό Κέλλογκ, τότε 'Υπουργός των Εξωτερικών, υπό τήν ώθησιν καί τού Γερουσιαστού Borah, άπήντησε μέ κάποιαν καθυστέρησιν, τήν 28ην Δεκεμβρίου 1927, εις τήν γαλλικήν διακοίνωσιν, προτείνας δπως, άντί διμερούς, συναφθή πολυμερής συμφωνία «άποκηρύξεως τού πολέμου ώς οργάνου εθνικής πολιτικής», περιλαμβάνουσα, εί δυνατόν, πάντα τά Κράτη.

Σχεδόν όμοια πρότασις, άπαγορεύουσα οίονδήποτε επιθετικόν πόλεμον καί συνιστώσα τήν χρήσιν ειρηνικών μεθόδων προς διακανονισμόν τών μεταξύ τών Κρατών διαφορών, ειχεν ύποβληθή κατά Σεπτέμβριον 1927 υπό τής Πολωνίας εις τήν Γενικήν Συνέλευσιν τής Κ.τ.Ε., γενομένη δμοφώνως αποδεκτή ύπ’ αυτής. Προς τούτοις, άνάλογος πρότασις, ύποβληθεΐσα υπό τής Μεξικανικής [9]Αντιπροσωπείας, υίοθετήθη υπό τής 6ης Παναμερικανικής Διασκέψεως, συνελθούσης έν 'Αβάνα, κατά Φεβρουάριον 1928.

*
* *

[9]Αλλά ή πρότασις τού Κέλλογκ δεν ήτο δυνατόν νά γίνη άμέσως άποδεκτή υπό τής Γαλλικής Κυβερνήσεως, ή όποια έδίσταζεν ενώπιον ένδεχομένης έξασθενίσεως τής Κ.τ.Ε.* ή Γαλλία, ώς μέλος τού ’Οργανισμού τής Γενεύης, ήδυνάτει νά παραιτηθή άπολύτως τού πολέμου, ώς λ.χ. τού διεξαγόμενου ώς κυρώσεως δυνάμει τού Συμφώνου τής Κ.τ.Ε., εφαρμογή δε άνευ επιφυλάξεων τής ρήτρας «παραίτησις από τού πολέμου» πεοιέκλειε τον κίνδυνον νά καταστήση άδύνατον πάσαν στρατιωτικήν ενέργειαν, άκόμη καί τήν τής κυρώσεως. Έξ άλλου, διέφερεν ή περίπτωσις τής άποδοχής τής παραιτήσεως άπό τού πολέμου εναντίον κράτους μετά τού οποίου ήτο δλως άπίθανον νά έμπλακή ή Γαλλία εις εχθροπραξίαν άπό τήν περίπτωσιν κράτους - μέλους

***R. Ferrell,* Peace in their Time. The Origins of the Kellogg-Briand Pact, New Haven 1952.**
***D. Fleming*, The U.S. and World Organization, 1918-1933, New York 1938.**
***Descamps*, L’Influence della Gondamnation de la Guerre sur PEvolution Juridique Internationale, Paris 1931.**
***C. C. Morrison*, The Outlawry of War, Chicago 1927.**
***Scipione Gemma*, Storia dei Trattati e degli atti diplomatici europei, Firenze 1949.**

τής Κ.τ.Ε., δπερ ειχεν υπογράψει συμφωνίας τινάς, προβλεπούσας την προσφυγήν εις τον πόλεμον. Ὅθεν, ό Μπριάν άπήντησεν ύπό τό ανωτέρω πνεύμα, διά διακοινώσεως άπό 21ης 'Ιανουάριου 1928, την δέ 26ην Μαρτίου, ή Γαλλική Κυβέρνησις έξήρτησε τήν αποδοχήν του προτεινομένου Συμφώνου έκ τής έκπληρώσεως των κάτωθι τεσσάρων δρων:

α) Δεν θά άπεκλείετο τδ δικαίωμα τής νομίμου άμύνης των Κρατών,

β) Θά ετίθετο έν ίσχύϊ τδ Σύμφωνον μόνον κατόπιν παγκοσμίου άποδοχής,

γ) Οί Συμβαλλόμενοι θά άπηλλάσοντο των υποχρεώσεων των έναντι μέλους παραβιάζοντας τδ Σύμφωνον, καί

δ) Τδ Σύμφωνον δεν θά άντέβαινεν εις προηγουμένας υποχρεώσεις, άπορρεούσας έκ τής Κ.τ.Ε. καί των Συμφωνιών του Λακάρνο Γ

Γενομένων αποδεκτών παρά τής Ούασιγκτώνος τών ανωτέρω δρων, ά Μπριάν συγκατετέθη, κατ' 'Απρίλιον, δπως τηρήση ενήμερους τής άνταλλαγείσης γαλλοαμερικανικής άλληλογραφίας τάς Κυβερνήσεις Μ.Βρεταννίας, Γερμανίας, 'Ιταλίας καί 'Ιαπωνίας, έν συνεχεία δέ, τήν 13ην 'Απριλίου, δ Κέλλογκ άπηύθυνεν εις αύτάς ταυτοσήμους διακοινώσεις εις τάς οποίας έπισυνήπτετο τδ σχέδιον τής προτεινομένης πολυμερούς συμφωνίας. Οΰτω, τήν 27ην Αύγούστου 1928, ύπεγράφη έν μεγάλη έπισημότητι έν Παρισίοις, δηλαδή έκτδς τής Κ.τ.Ε., τής οποίας αί Ήνωμέναι Πολιτεΐαι ήννόουν νά μείνουν μακράν[1] [2], τδ «Σύμφωνον γενικής άποκηρύξεως του πολέμου»· υπέγραψαν τούτο τά άπ' αρχής μετασχόντα τών διαπραγματεύσεων Κράτη, ήτοι Γαλλία, Μ. Βρεταννία, Ήνωμέναι Πολιτεΐαι, 'Ιταλία καί 'Ιαπωνία, ως καί τά άπδ του 'Ιουνίου περιληφθέντα εις αύτάς, δηλαδή τδ Βέλγιον, ή Πολωνία, ή Τσεχοσλοβακία, ή 'Ινδία καί αί αυτόνομοι Κτήσεις τής Βρεταννικής Κοινοπολιτείας. Παρέστησαν, μεταξύ άλλων, οί Κέλλογκ καί Μπριάν, ένώ δ Μουσσολίνι, θεωρήσας τδ Σύμφωνον ώς ζήτημα τρεχούσης φύσεως, έδωσεν δδηγίας δπως ύπογράψη τούτο εις τδν έν Παρισίοις Ίταλδν Πρέσβυν. 'Εν 'Ιταλία, τδ Σύμφωνον έγένετο άντικείμενον χλευασμών, τόσον πρδ δσον καί μετά τήν υπογραφήν του, άποκληθέν ύπδ τών φασιστών «παντομίμα», δ δέ Πρωθυπουργός αυτής τδ έγελοιοποίησεν εις λόγον του τής 8ης Δεκεμβρίου 1928, ένώπιον τής Βουλής[3]. Ουτω, πριν έτι ξηρανθή ή μελάνη, εις τών ύπογραφέων έδήλου δτι δεν έλάμβανε σοβαρώς ύπ' δψιν τδ Σύμφωνον, ύπονομεύων τούτο δολίως, ώς καί πάσαν άλλην πράξιν άποβλέπουσαν εις τήν άποτροπήν τού πολέμου. 'Ως χαρακτηριστικώς γράφει δ Salvemini[4], «δ Μουσσολίνι μετεχειρίζετο

1. **B r u g i d r e , La Sicuriti collective, ένθ' άν. σελ. 78.**
2. **P o n c e t, ένθ' άν. σελ. 143.**
3. **G a e t a n o S a l v e m i n i , Mussolini Diplomatico, ένθ' άν. σελ. 287-290.**
4. **Ένθ' άν. σελ. 290.**

τήν Ιταλίαν ώς γίγαντα έν μέσω πλήθους δορκάδων, ενώ, άντιθέτως, ήτο αυτή ή δορκάς έν μέσω πλήθους γιγάντων».

’Ακολούθως, σχεδόν δλα τά Κράτη \ συμπεριλαμβανομένης τής Σοβιετικής Ρωσίας, άπεδέχθησαν τό Σύμφωνον προ τού ’Ιουνίου 1929, έξαιρέσει τής ’Αργεντινής, τής Βραζιλίας καί τής Βολιβίας, ή θέσις δέ αυτού έν ισχύϊ, κατόπιν τής καταθέσεως των έπικυρώσεων, άνηγγέλθη έπισήμως έν Ούασιγκτώνι, τήν 24ην ’Ιουλίου 1929.

Πριν ή προσχωρήση εις τό Σύμφωνον, ή Σοβιετική Ένωσις, ή οποία τό είχε καταδικάσει μέχρι τότε ώς «προϊόν τής κεφαλαιοκρατίας», άνέλαβε πρωτοβουλίαν συνάψεως άνεξαρτήτου Πρωτοκόλλου μετά των ομόρων αυτής Κρατών, προωρισμένου δπως θέση έν ισχύϊ τάς διατάξεις τού Συμφώνου τών Παρισίων εις τήν ’Ανατολικήν Εύρώπην. Τήν Συμφωνίαν τής Μόσχας ή «Πρωτόκολλον Λιτβίνωφ», ώς άπεκλήθη έκ τού ύποβαλόντος, τήν 29ην Δεκεμβρίου 1928, τήν σχετικήν πρότασιν, υπέγραψαν έν Μόσχα, τήν 9ην Φεβρουάριου 1929, ή Σοβιετική Ρωσία, ή Πολωνία, ή Ρουμανία, ή Λεττονία, ή ’Εσθονία καί ολίγον βραδύτερον ή Λιθουανία καί ή Τουρκία.

*
Η**

Τό Σύμφωνον Μπριάν-Κέλλογκ, τό κείμενον τού οποίου ήτο μεγίστης άπλότητος, άπετελεΐτο έξ ενός προλόγου καί τριών άρθρων. [4]Η σπουδαιότης τού περιεχομένου του εύρίσκετο εις τά δύο πρώτα άρθρα :

*Άρθρον Ιον: «Τά 'Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη δηλούν έπισήμως έξ ονόματος τών λαών των, δτι καταδικάζουν τήν προσφυγήν εις τον πόλεμον προς διακανονισμόν τών διεθνών διαφορών καί παραιτούνται αύτού ώς οργάνου έθνικής πολιτικής εις τάς άμοιβαίας αυτών σχέσεις».

"Αρθρον 2ον : «Τά 'Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη άναγνωρίζουν δτι ό διακανονισμός πασών τών διαφορών ή συγκρούσεων, αίτινες θά άνεφύοντο μεταξύ των, οίασδήποτε φύσεως ή προελεύσεως ήθελον είναι αδται, δέον δπως έπιδιωχθή δι’ ειρηνικών πάντοτε μέσων».

Τό «Σύμφωνον γενικής άποκηρύξεως τού πολέμου» έχαιρετίσθη παρά τής διεθνούς κοινής γνώμης μετ’ ένθέρμου δσον καί άφελούς ένθουσιασμού, ώς σημειούν τό άπόγειον τής συλλογικής άσφαλείας, ό δέ Μπριάν, εις μίαν τών συνήθων στιγμών του έξάρσεως, έδήλωσεν δτι έπρόκειτο περί «νέας ήμερομηνίας εις τήν ιστορίαν τής άνθρωπότητος». Ούχ ήττον, παρά τάς θεατρι- [1]

1. Ή ’Αραβία, ή Χετζάζη καί ή ‘Υεμένη, μή προσκληθεΐσαι, δεν ύπέγραψαν τό Σύμφωνον.

κάς εκδηλώσεις καί τά διθυραμβικά σχόλια, παρέμενε γεγονός δτι ήτο λίαν συζητήσιμόν τό άκριβες περιεχόμενον δσον καί ή άποτελεσματικότης του Συμφώνου, δηλονότι κατά πόσον είχε τούτο ηθικήν μόνον ή έτι καί νομικήν άξίαν. Ώς παρετηρήθη προσφυώς *, έλειπον από τό Σύμφωνον οί «όδόντες», διετήρει δέ τούτο σαφώς πλατωνικόν χαρακτήρα, πράγμ,α περί τού οποίου ήτο πεπεισμένος ό Στρέζεμαν καί τό άνέφερε μάλιστα εις λόγον του εις τό Ράϊχσταγ.

Ήδη εξ αυτού τούτου τού κειμένου του, έτι δέ μάλλον έκ των επιφυλάξεων καί διασαφήσεων, αίτινες προηγήθησαν τής συνάψεως αυτού, προκύπτει δτι ετίθετο «έκτος νόμου» μόνον ό επιθετικός πόλεμος, δστις δμως δεν καθωρίσθη. 'Αλλά ποιος εμπόλεμος παρεδέχθη ποτέ δτι ό πόλεμος εις δν άπεδύθη είναι «επιθετικός»; Έγένετο, λοιπόν, άποδεκτόν τό δικαίωμα τής «νομίμου άμύνης» υπό εύρείαν μάλλον έννοιαν, εις τρόπον ώστε να μή περιλαμβάνη μόνον την άμυναν τού εδάφους άλλά προσέτι ώρισμένων ζωνών ή περιοχών αί όποίαι παρουσίαζον ζωτικόν συμφέρον διά τό έν λόγω Κράτος.Χαρακτηριστικαί, δθεν, τυγχάνουν αί επιφυλάξεις μέ τάς οποίας έπεδιώχθη νά περιβληθή άκόμη καί αυτή ή γενική καί άφηρημένη ύποχρέωσις καί τάς οποίας δμως άπήτησαν αί διάφοροι ένδιαφερόμεναι Κυβερνήσεις. Οΰτω, πλήν τών ήδη άναφερθέντων δρων οΰς έθεσεν ή Γαλλική Κυβέρνησις, ή Μ. Βρεταννία είχεν άπαιτήσει δπως τό Σύμφωνον μή έφαρμοσθή διά «τάς περιοχάς έκείνας τής 'Υδρογείου, ή εύημερία καί άκεραιότης τών οποίων άποτελούν ειδικόν ζωτικόν συμφέρον διά τήν χώραν μας καί τήν άσφάλειάν μας», σαφώς ύπαινισσομένη τήν Αίγυπτον[1] [2]. Άφ' ετέρου, ναι μέν τό Κογκρέσσον έπεκύρωσεν όμοφώνως (πλήν μιας ψήφου) τό Σύμφωνον, άλλά προσέθεσε τήν έξής ερμηνείαν: «Ή έννοια τής νομίμου άμύνης δέν περιλαμβάνει τό δικαίωμα διατηρήσεως τού δόγματος τού Μονρόε, δπερ άποτελεί μέρος τού συστήματος τής έθνικής μας άμύνης».

Άλλά ή κυριωτέρα μομφή κατά τού Συμφώνου συνίστατο εις τό γεγονός δτι δέν προέβλεπε νομικόν τινα μηχανισμόν διά τήν λύσιν τών διαφορών ούδέ κυρώσεις κατά τών παραβατών, πράγμα δπερ δέν παρέλειψε νά υπογράμμιση καί ή έπί τών Εξωτερικών 'Υποθέσεων Επιτροπή τού Αμερικανικού Κογκρέσσου: «Ή νέα Συνθήκη δέν προβλέπει κύρωσίν τινα ρητώς ή σιωπηρώς». Οΰτω τό Σύμφωνον έστερείτο πρακτικής σημασίας, έχον, προ πάντων, ήθικήν σπουδαιότητα καί, κατά συνέπειαν, περιοριζόμενον εις άπλήν δήλωσιν άρχών. Βεβαίως θά ήδύνατο νά άποβή σημαντικόν έκ τού λόγου δτι έθετε τάς βάσεις έπί τών οποίων τά μεγάλα Κράτη, άτινα εϊχον παραμείνει

1. **S a l v a t o r e l l i , ένθ' άν. σελ. 179.**
2. **I g r a m, £νθ* άν. σελ. 68.**

έκτος τής Κ.τ.Ε. —'Ηνωμέναι Πολιτεΐαι ’Αμερικής καί Σοβιετική Ένωσις — θά ήτο δυνατόν να ένδιαφερθοϋν άμέσως διά την συλλογικήν όργάνωσιν τής ειρήνης. ’Αλλά αί βάσεις αδται δεν ήσαν άλλαι άπό τήν καλήν πίστιν των Συμβαλλομένων, έκ των οποίων ή Ούάσιγκτων δεν μετέβαλε, άντιθέτως προς το ύποστηριχθέν ύπό τινων συγγραφέων[1], στάσιν έ'ναντι των εύρωπαϊκών πραγμάτων. 'Ως γράφει ό Σότγουελ[1 2], ήμιεπίσημος έν ’Αμερική σχολιαστής τοϋ Συμφώνου, «Αί 'Ηνωμέναι Πολιτεΐαι άντιτίθενται έξ ’ίσου ως πρότερον κατά πάσης ένεργείας, ήτις θά άπεσκόπει εις τήν έπιβολήν τής ειρήνης διά τής βίας ή θά ήδύνατο νά τάς παρασύρη εις ευρωπαϊκόν πόλεμον».

1. *Ορα λ.χ. Χατζηβασιλείου, ϊνθ’ άν. σελ. 71.

2. James T. Shotwell, Le Pacte de Paris, Paris 1930.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λ' *

ΤΟ ΣΧΕΔΙΟΝ ΓΙΟΪΓΚ

Τό σχέδιον Ντώζ άπετέλει προσωρινήν λνσιν. 01 λόγοι τής νποχωρητικότητος τον Πονανκαρέ. Τί προέβλεπε τό σχέδιον Γιούγκ (7 'Ιούνιον 1929); Σννδιασκέψεις εν Χάγη (Ανγονστος 1929 και Ίανονάριος 1930). Τό σχέδιον ώς προς την 'Ελλάδα —

Παρά τήν Γενεύην καί το Λοκάρνο, το πρόβλημα των επανορθώσεων δεν έπαυσε, καθ' δλην εκείνην τήν περίοδον, νά συνιστα τό επίκεντρον τής σπουδαιότητος έν Ευρώπη. Αί δυνάμει τού σχεδίου Ντώζ όφειλόμεναι ετήσιαι δόσεις κατεβάλλοντο υπό τής Γερμανίας μετ' ακρίβειας, εύκολίας καί άνευ επεισοδίων. Ή Επιτροπή μάλιστα των μεταβιβάσεων είχε δυνηθή νά μεταβιβάση μεγαλύτερα ποσά των προδοκωμένων, χωρίς εκ τούτου νά κλονισθή ποσώς ή σταθερότης τού μάρκου. 'Ως είκός, ή εύχέρεια αύτη τής Γερμανικής Κυβερνήσεο^ς ώφείλετο, κατά βάσιν, εις τον έξωτερικόν δανεισμόν, είχε δέ, πράγματι, ή χώρα κατακλυσθή τότε υπό προσφορών εξωτερικών δανείων, τά 55% τών οποίων προήρχοντο έξ Αμερικής.

'Αλλά τό σχέδιον Ντώζ παρέμενε προσωρινόν, καθ' όσον άπέκρουεν οιονδήποτε οριστικόν διακανονισμόν τών επανορθώσεων, χωρίς, συγχρόνως, νά όρίζη τον άριθμόν τών ετησίων δόσεων, τάς όποιας ώφειλε νά καταβάλη

* ***Βιβλιογραφία:*** **Βλέπε καί σελ· 55 καί 279.**

***A. Salter*, Recovery, London 1931.**

***J. W. Wheeler-Bennett,* The Wreck of Reparations, London 1932.**

***J. Seydoux*, De Versailles au Plan Young, Paris 1932.**

***H. Bertrand*, Le docteur Schacht, Paris 1939.**

***Max Winkler*, Foreign Bonds, An Autopsy, Philadelphia 1933.**

***C. R. S. Harris*, Germany's Foreign Undebtedness, London 1935.**

***Y. W. Angell*, The Recovery of Germany, New Haven 1932.**

***John W. Wheeler-Bennett* and *H. Latimer*, Information on the Reparation Settlement, London 1930.**

***S'. *Gemma*, Storia dei Trattati e degli Atti Diplomatici Europei, Firenze 1949.**

***F. Flora*, La Liquidazione finanziaria della Guerra; i Piani Dawes e Young, Padova 1930,**

ή Γερμανία. Προφανώς, οι συντάκται του άπέβλεπον δι* αύτοΰ, προ πάντων, είς κατευνασμόν τής γαλλικής πολιτικής εις τό Ρούρ καί εις ΰφεσιν τής γαλλο-γερμανικής διαμάχης, του σκοπού δε τούτου έπιτευχθέντος, δεν θά υπήρχε κώλυμα άντικαταστάσεώς του. Οί δημιουργοί τού σχεδίου Ντώζ περιέγραφον τούτο ώς «διακανονισμόν, ή εφαρμογή τού οποίου θά παρετείνετο έφ* δσον χρόνον άπητείτο προς άποκατάστασιν τής εμπιστοσύνης» καί ώς «συνταχθέν κατά τρόπον διευκολύνοντα μίαν εύρεΐαν τελικήν συμφωνίαν έφ[5] δλων των προβλημάτων των επανορθώσεων καί των συμφυών ζητημάτων, άφ* ής θά καθίστων τούτο δυνατόν αί περιστάσεις». Καί εν τών «συμφυών τούτων ζητημάτων» ήτο ή κατοχή τής Ρηνανίας [1].

Ήδη, κατά Δεκέμβριον τού 1927, ό Σερ Πάρκερ Τζίλμπερτ, «Γενικός Πράκτωρ τών Πληρωμών», είχεν έκφράσει τήν πεποίθησίν του περί τής άνάγκης άναθεωρήσεως τού σχεδίου Ντώζ, ύπογραμμίσας τον χαρακτήρα τής προσωρινότατος αύτού. Έξ άλλου, άπό γερμανικής πλευράς, δεν έπαυον τά παράπονα διά τήν «ταπεινωτικήν» καί «άνυπόφορον» κηδεμονίαν, ήτις είχεν έπιβληθή έπί τού Ράιχ. Είς δήλωσίν του ενώπιον τής Βουλής, ό Καγκελλάριος Χέρμαν Μύλλερ[1 2], έπεκαλεΐτο, τήν 3ην Ιουλίου 1928, τό «ήθικόν δικαίωμα τής Γερμανίας δπο^ς έπιτύχη τήν προκαταβολικήν έκκένωσιν τών παραρρηνίων εδαφών, διά τήν πραγμάτωσιν μιας πολιτικής διεθνούς συνεννοήσεως» [3]. Όταν ό Στρέζεμαν μετέβη είς Παρισίους, προς ύπογραφήν τού Συμφώνου Μπριάν-Κέλλογκ, έπανήλθεν έπί τού ζητήματος τής έκκενώσεως τής Ρηνανίας, έπιμείνας έπί τού δτι, μετά τήν ύπογραφήν τών Συμφωνιών τούΛοκάρνο, ώς καί τού άνωτέρω Συμφώνου, δεν έδικαιολογεΐτο πλέον ή κατοχή. Συγχρόνως έζήτησεν τήν άναθεώρησιν τού σχεδίου Ντώζ, ούτως ώστε νά καταργηθούν οι δι* αύτού έπιβληθέντες είς τήν Γερμανίαν έλεγχοι.

*
* *

Τό γερμανικόν αίτημα εύρεν εύήκοον οδς παρά τώ Πουανκαρέ, δ οποίος, ούχ ήττον, ήτο γνωστός τόσον διά τήν άδιαλλαξίαν του, δσον καί διά τήν προσ-

«Rapport du Comit6 des Experts constitu£ en vertu de la Decision prise a Geneve le 16 septembre 1928», Geneve 1929.
The Execution of the Expert's Plan (Reports of the Agent General etc.), Berlin 1925-1930.
Gathorne-Hardy, etc.
***Poncet%* De Versailles a Potsdam etc.**

1. G a t h o r n e - H a r d y , ένθ* άν. σελ. 262.

2. Είς τάς βουλευτικάς έκλογάς της 20ής Μαίου 1928 ή άριστερά κατήγαγε περιφανή νίκην, κατόπιν τής οποίας ό ήγέτης τών Σοσιαλιστών Χέρμαν Μύλλερ άνέλαβε τον σχηματισμόν κυβερνήσεως συνασπισμού έκ τριών Κομμάτων — Σοσιαλιστών, Καθολικών καί Λαϊκών — μέ Υπουργόν τών Εξωτερικών πάντοτε τόν Στρέζεμαν.

3. R e n o u v i n , ένθ* άν. σελ. 361.

κόλλησίν του εις το γράμμα των συμφωνιών. Ποιος δ βαθύτερος λόγος της υποχωρητικότατος τοϋ Γάλλου Πρωθυπουργού; Φυσικά, διάφοροι παράγοντες έπαιξαν ρόλον έν προκειμένω, ως τδ προσωρινόν τοϋ σχεδίου Ντώζ, αΐ πιέσεις των Άγγλοαμερικανών, ύποστηριζόντων ότι άπετέλει τοϋτο μεταβατικόν καθεστώς, ή επιρροή ήν έξήσκησαν εις τον Πουανκαρέ τά έπιχειρήματα τοϋ Πάρκερ Τζίλμπερτ, δν έξετίμα όλως ιδιαιτέρως, ή καταφανής κόπωσις τοϋ γαλλικοΰ λαοΰ δι' οίανδήποτε νέαν έπιχείρησιν ως ή τοϋ Ρούρ καί τέλος, τό άποτέλεσμα των γερμανικών εκλογών τοϋ Μαΐου 1928, αϊτινες έσημείωσαν τήν θέλησιν τοϋ γερμανικοΰ λαοΰ όπως βαδίση εις τήν οδόν της δημοκρατίας καί τής διεθνοΰς συνδιαλλαγής, ώς έκ τής οποίας ένεδείκνυτο όπως μή άποθαρρυνθή ούτος διά της προβολής υπερβολικών άπαιτήσεων [1]. Προς τούτοις, ή άπροσδόκητος ευχέρεια μεθ' ής έφαίνετο ότι έξετελοϋντο οί όροι τοϋ σχεδίου Ντώζ, έδημιούργει γενικώς τήν έντύπωσιν ότι ήγγικεν ή ώρα τοϋ οριστικού διακανονισμοΰ [1 2]. Πλήν όμως, δεσπόζων λόγος υπήρξε τό πρόβλημα των διασυμμαχικών χρεών[3], όπερ, ένώπιον τών δυσχερειών άς άντεμετώπιζεν, ό Πουανκαρέ ήθελε νά συνδέση μέ τάς επανορθώσεις [4].

Κατ' 'Απρίλιον τοϋ 1926, ή Γαλλία είχεν άναγκασθή νά ύπογράψη έν Ούασιγκτώνι συμφωνίαν μετά τών 'Ηνωμένων Πολιτειών, δΓ ής άνελάμβανε τήν ύποχρέωσιν όπως καταβάλη τό ποσόν τών τεσσάρων δισεκατομμυρίων δολλαρίων, ήτοι τό μεγαλύτερον μέρος τών πολεμικών χρεών άτινα συνήψε τω 1917-1918, εις 62 έτησίας δόσεις. Παρά τάς προσπάθειας της, ή Γαλλική Κυβέρνησις, ήτις συνήψε σχεδόν παρομοίαν συμφωνίαν μετά τής Μ. Βρεταννίας διά τό ποσόν τών 653 έκατομμυρίων Στερλινών, δεν κατώρθωσε νά έπιτύχη παρά τών 'Ηνωμένων Πολιτειών άποδοχήν τής μειώσεως τοϋ ποσοΰ τών πολεμικών χρεών ουδέ καί νά κάμψη τήν αμερικανικήν άντίστασιν εις τήν σύνδεσιν τών προς τήν 'Αμερικήν χρεών μέ τάς υπό τής Γερμανίας δφειλομένας έπανορθώσεις. Τουναντίον, ή Ούάσιγκτων, μετά τής αυτής πάντοτε άδιαλλαξίας, έξηκολούθει πιέζουσα τήν Γαλλίαν όπιος κυρώση τήν ρηθεΐσαν συμφωνίαν, πράγμα όπερ ήρνεϊτο νά πράξη ή Γαλλική Βουλή, προ τής συνάψεως όριστικοΰ συμφώνου έπί τών γερμανικών έπανορθώσεων. Κατ' 'Οκτώβριον τοϋ 1928 όμως, ό Πρόεδρος Κούλιτζ έδήλου: «Οΰδείς λόγος συντρέχει μειώσεως τών πληρωμών τάς οποίας οφείλουν νά διενεργήσουν οί Σύμμαχοι προς τάς Ηνωμένας Πολιτείας˙ οΰδένα βλέπω σύνδεσμον μεταξύ τοϋ ζητήματος τών πολεμικών χρεών καί τοϋ τών γερμανικών έπανορθώσεων». 'Υπό

1. **P o n c e t, Ινθ' άν. σελ. 151.**
2. **G a t h o r n e - H a r d y , ένθ' άν. σελ.**
3. R e n o u v i n , ένθ' άν. σελ. 261.
4. B a u m o n t , ένθ' άν. σελ. 337.

το πρίσμα των προεκτεθέντων, καθίσταται άντιληπτή ή μεταστροφή του Πουανκαρέ, δστις, άπαντών εις τδ διάβημα του Στρέζεμαν, ύπεγράμμισεν ότι ή κατοχή τής Ρηνανίας δεν ήτο μόνον έγγύησις ασφαλείας, άλλά καί πληρωμής των επανορθώσεων δθεν, οίοσδήποτε διακανονισμός άφορών τήν κατοχήν θά ήδύνατο νά πραγματοποιηθή μόνον έν συνδυασμώ προς τήν εφαρμογήν νέου σχεδίου επανορθώσεων[1]. Προδήλως, ό Γάλλος Πρωθυπουργός έπεθύμει νά άντικατασταθή τό σχέδιον Ντώζ διά νέας συμφωνίας, καθοριζούσης τάς πληρωμάς τής Γερμανίας εις 62 έτησίας δόσεις καί διά ποσόν τούλάχιστον ίσον πρδς τό άπαιτηθέν παρά τής Γαλλίας υπό των Άγγλοαμερικανών. Ἤτοι, εις άντάλλαγμα της συντμήσεως του χρόνου κατοχής τής Γερμανίας, ό Πουανκαρέ άπήτει τον οριστικόν διακανονισμόν του ζητήματος των έπανορθώσεων, βάσει σχεδίου μακροπροθέσμων καταβολών[1 2].

*
* *

"Οθεν, όταν ό Μύλλερ, κατά τήν φθινοπωρινήν σύνοδον (Σ/βριος 1928) τής Συνελεύσεως τής Κ.τ.Ε., έ'θεσε καί αύθις έπί τάπητος τό ζήτημα τής έκκενώσεως τής Ρηνανίας, συνεφωνήθη, τήν 16ην Σεπτεμβρίου, άρθείσης τής γαλλικής άντιδράσεως, δπως συσταθή έπιτροπή έκ 14 εμπειρογνωμόνων μέ έργον τήν μελέτην «προτάσεων διά πλήρη καί οριστικόν διακανονισμόν του προβλήματος των επανορθώσεων». Νέον γεγονός ύπήρξεν ή πρόσκλησις συμμετοχής εις τήν Επιτροπήν καί Γερμανών άντιπροσώπων[3], κατ’ άντίθεσιν προς δ,τι είχε συμβή μέ τό σχέδιον Ντώζ.

Ή Έπιτροπή αυτή ήρχισε, τήν 9ην Φεβρουάριου 1929, τάς εργασίας της έν Παρισίοις υπό τήν προεδρίαν τού ’Αμερικανού άντιπροσώπου Όουεν Γιούγκ, τήν δέ 7ην Ιουνίου, ήτο εις θέσιν νά ύποβάλη εις τάς ένδιαφερομένας Κυβερνήσεις ομόφωνον πόρισμα, δπερ έκ τού ονόματος τού προέδρου της έκλήθη «σχέδιον Γιούγκ».

Τό έν λόγω σχέδιον προέτεινε τά άκόλουθα: 1) Κατάργησιν παντός έλέγχου έπί τής γερμανικής οικονομίας, προβλεφθέντος υπό τού σχεδίου Ντώζ, καί έκκένωσιν των κατεχομένων είσέτι παραρρηνίων έδαφών. 2) Καθορισμόν τού αριθμού ως καί τού ποσού έκάστης έτησίας δόσεως. Ή έκθεσις αυτή είσήγεν ενα νεωτερισμόν έναντι τού σχεδίου Ντώζ, δστις άπετέλει καί τήν θεμελιοόδη διάκρισιν μεταξύ των δύο σχεδίων* πράγματι, τό σχέδιον Ντώζ εΐχεν άναθέσει τήν άρμοδιότητα τής μεταβιβάσεως τών εις συνάλλαγμα

1. DuroSfjelJe, ένθ’ άν. σελ. 111.

2. Renouvin, ένθ’ άν. σελ. 261-262.

3. Μετέσχον άπό γερμανικής πλευράς δ πολύς Δρ. Σάχτ, Πρόεδρος τής Ράϊχσμπανκ,

πληρωμών εις αΰτάς ταύτας τάς πιστωτρίας χώρας, ένώ, κατά τάς προτάσεις Γιούγκ, ή άρμοδιότης αυτή έδίδετο εις την Γερμανίαν. 'Ως είκός, ή έν λόγω μεταβολή εΐσήγεν εν στοιχεΐον άβεβαιότητος τόσον ώς προς τά ποσά τά όποια θά ήδύνατο ή Γερμανία νά καταβάλλη έπίλίαν μακρόν χρονικόν διάστημα, δσον καί περί της δυνατότητος έπιτεύξεως συμφωνίας διά τον καθορισμόν τοϋ όφειλομένου χρέους εις ύψος δυνάμενον νά ίκανοποιήση τούς πιστωτάς. 'Εντεύθεν οί εμπειρογνώμονες της Επιτροπής Γιούγκ έκριναν άπαραίτητον νά διαιρέσουν τό ολικόν ποσόν των επανορθώσεων εις δύο κατηγορίας Γ Τό σχέδιον Γιούγκ προέβλεπε μίαν πρώτην σειράν 37 ετησίων δόσεων, κλιμακουμένων προοδευτικώς άπό των 1.685 μέχρι των 2.428,8 εκατομμυρίων μάρκων (έτος 1965-1966). Έκάστη των δόσεων τούτων ύποδιηρεΐτο εις δύο μέρη: εν αμετάβλητον, «άπόλυτον», έξ 660 έκατομμυρίων μάρκων, τό όποιον, έν πάση περιπτώσει, ύπεχρεοΰτο ή Γερμανία νά καταβάλη, καί εν μεταβλητόν, «δυνητικόν», τοϋ οποίου θά ήδύνατο αΰτη, μετά προειδοποίησιν ένενήκοντα ήμερων καί έν περιπτώσει ειδικών οικονομικών δυσχερειών, νά ζητήση τήν άναστολήν τής πληρωμής έπί δύο έτη, κατόπιν συμφώνου γνώμης τής Τραπέζης Διεθνών Διακανονισμών, περί ής γενήσεται λόγος περαιτέρω.

Εις τήν ανωτέρω πρώτην σειράν προσετίθεντο ετεραι 22 έτήσιαι δόσεις, κλιμακούμεναι άπό τών 1.607 μέχρι τών 1.711 έκατομμυρίων μάρκων. Τήν 31ην Μαρτίου 1988, ήτοι κατόπιν καταβολής 59 έν συνόλω ετησίων δόσεων, τό γερμανικόν χρέος θά είχεν έξοφληθή. Αί όρισθεΐσαι έτήσιαι καταβολαί άντεπροσώπευον αισθητήν μείωσιν προς τάς τοΰ σχεδίου Ντώζ. Ουτω τά 132 δισεκατομμύρια τά όποια είχε καθορίσει ή 'Επιτροπή τών 'Επανορθώσεων ώς ολικόν ποσόν καταβλητέον ύπό τής Γερμανίας, έμειοϋντο κατά είκοσι δισεκατομμύρια περίπου καί κατά συνέπειαν τό σχέδιον Γιούγκ παρουσιάζετο έπωφελές διά τήν Γερμανίαν, συγχρόνως δέ ηΰξανον αί διευκολύνσεις τής πληρωμής. 'Επί πλέον, συμφώνως προς τό σχέδιον Γιούγκ, έμειοϋντο προοδευτικώς αί είς είδος καταβολαί μέχρι πλήρους τέρματος αύτών, έντός μιας δεκαετίας. 'Η διάταξις αΰτη είχε περιληφθή τή επιμονή ιδία τής Μ. Βρετανίας, ήτις ύπεστήριζεν δτι έκ τοΰ προηγουμένου συστήματος εΐχεν ύποστή σημαντικάς ζημίας. Έξ άλλου, τήν διατήρησιν έπί 10 είσέτι έτη τών εις είδος καταβολών εΐχον ζητήσει καί έπιτύχει οί Γερμανοί άντιπρόσωποι οί όποιοι είχον άρχίσει διαισθανόμενοι τήν άπειλήν τής άνεργίας.

3) Τήν ίδρυσιν τής «Διεθνούς Τραπέζης τών Διεθνών Διακανονισμών» μέ έδραν τήν Βασιλείαν, ή οποία θά άντικαθίστα τήν καταργουμένην Επιτροπήν τών Επανορθώσεων. Σκοπός τοΰ 'Ιδρύματος τούτου, καθαρώς οΐκο- [1]

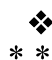
1. **G a t h o r n e - H a r d y, £νθ' άν. σελ. 263.**

νομικού, άνευ οίασδήποτε πολιτικής έξουσίας, ήτο ή είσπραξις των ετησίων καταβολών καί ή κατανομή αύτών εις τάς πιστωτρίας χώρας.

4) Τον περιορισμόν των πηγών έξ ών θά έλαμβάνοντο αί έτήσιαι δόσεις, εις τούς γερμανικούς σιδηροδρόμους καί τον προϋπολογισμόν τού Ράιχ, έκλειπούσης οΰτω τής γερμανικής βιομηχανίας ώς άμέσου πηγής υπηρεσίας τού χρέους τών έπανορθώσεων.

5) Την άναθεώρησιν τών έξ έπανορθώσεων μερίδων τών Συμμάχων, αίτινες εΐχον δρισθή προηγουμένως ύπό τής διασκέψεως τού Σπά τής 5-16 Τουλίου 1920 [1]. Έν προκειμένω, υίοθετήθη νέον κριτήριον καθιστών δυνατόν εις πάσαν χώραν δπως καλύψη με τάς έξ έπανορθώσεων εισπράξεις τάς υποχρεώσεις της διά την καταβολήν τών πολεμικών χρεών.

Βεβαίως ή de facto συγγένεια μεταξύ τών έπανορθώσεων άφ* ενός καί τών διασυμμαχικών χρεών άφ’ ετέρου έπαιξε σημαντικόν ρόλον εις τον καθορισμόν τόσον τού ύψους τών έτησίων δόσεων όσον καί τής προθεσμίας πληρωμής, πλήν όμως, λόγω τής στάσεως τών ’Αμερικανών, δεν κατέστη έφικτόν δπως τό πόρισμα τής Επιτροπής Γιούγκ αναγνώριση ρητώς τον σύνδεσμον μεταξύ τών δύο. Πάντως, καίτοι τό σχέδιον Γιούγκ ούδεμίαν έποιεΐτο μνείαν περί διασυμμαχικών χρεών, άπετέλουν, ούχ ήττον ταύτα τό ζήτημα δπερ διειπεν έξ ολοκλήρου τάς συζητήσεις τών έμπειρογνωμόνων. Έπρόκειτο, τώ οντι, περί καταλήξεως εις συμφωνίαν, φύσεως τοιαύτης ώστε δυνάμει αύτής οι Σύμμαχοι νά έπιτύχουν τήν παρά της Γερμανίας πληρωμήν τών όφειλομένων, ίνα καί οδτοι, μέ τήν σειράν των, δυνηθούν νά καταβάλουν τό έναντι τών Ηνωμένων Πολιτειών χρέος των.

* *

*Η νομική κύρωσις τού περί ού ό λόγος σχεδίου έπετεύχθη διά τής Διασκέψεως τής Χάγης, συνελθούσης κατ’ Αύγουστον 1929, προς έξέτασιν τού πορίσματος τής Επιτροπής Γιούγκ. Τήν Γαλλίαν άντεπροσώπευεν ό Μπριάν, τήν Γερμανίαν ό Στρέζεμαν — τού οποίου ή Διάσκεψις έμελλε νά είναι καί ή τελευταία σημαντική έπιτυχία, καθ’ δσον ολίγον βραδύτερον (3 ’Οκτωβρίου 1929) άπέθανεν εις ήλικίαν 52 έτών—καί τήν Μεγάλην Βρεταννίαν ό Φιλελεύθερος Σνόουντεν, 'Υπουργός τού Θησαυροφυλακίου[1] [2]. Ό τελευταίος έδημιούργησε διά τής στάσεώς του δυσκολίας εις τήν Διάσκεψιν. Ούτω, βασιζόμενος εις τήν ύποστήριξιν τού Μάκ Δόναλδ, ώς καί της βρεταννικής κοινής

1. 'Όρα Κεφ. Κ'.

2. Κατά τάς βουλευτικάς έκλογάς του Μαέου 1929 είχε νικήσει τό Εργατικόν Κόμμα,
ό ήγέτης του όποιου Μάκ Δόναλδ έσχημάτισε μέ τήν συμμετοχήν τών Φιλελευθέρων

γνώμης, ύπεστήριξεν δτι ή χώρα του έτύγχανε δυσμενούς μεταχειρίσεως ώς προς την καθορισθεΐσαν αύτη μερίδα εξ επανορθώσεων καί κατεφέρθη εναντίον της προτάσεως τής Επιτροπής Γιούγκ περί των εις είδος καταβολών. Ή άδιαλλαξία του Σνόουντεν εσχε τελικώς ώς άποτέλεσμα την εν μέρει υίοθέτησιν των αιτημάτων του. Ή άνωτέρω διάσκεψις ήκολουθήθη υπό έτέρας, συγκληθείσης πάλιν εν Χάγη κατ’ ’Ιανουάριον 1930. Κατ’ αυτήν, έγένετο άποδεκτόν τό τελικόν κείμενον του σχεδίου Γιούγκ, άφοΰ προηγουμένως έπελύθησαν άπό τεχνικής άπόψεως τα ζητήματα άφ’ ενός μεν του καθορισμού τής περιπτώσεως έλλείψεως εθελούσιας πληρωμής καί άφ’ ετέρου τής όργανώσεως των έν προκειμένω ληπτέων κυρώσεων. Έφ’ ώ συνεφωνήθη όπως οίονδήποτε πρόβλημα παραλείψεως πληρωμής ύποβάλληται εις τό Διεθνές Δικαστήριον Διεθνούς Δικαιοσύνης τής Χάγης, των πιστωτών διατηρούντων πλήρη ελευθερίαν δράσεως, έάν έλαμβάνετο εύνοϊκή υπέρ αύτών άπόφασις.

Την 13ην Μαρτίου 1930, ό Πρόεδρος Χίντεμπουργκ έπετύγχανε, παρά την ζωηράν άντίδρασιν τής δεξιάς, τήν κύρωσιν τού σχεδίου Γιούγκ, τό οποίον μέ τήν κατάθεσιν τών οργάνων κυρώσεως έν Παρισίοις έκ μέρους τών ένδιαφερομένων Δυνάμεων, έτέθη έν ίσχΰϊ άπό τής 17ης Μαίου 1930. Τήν ιδίαν ήμέραν, ή Γαλλική Κυβέρνησις διέτασσε τήν έκκένωσιν καί τής τρίτης ζώνης τής Ρηνανίας, ήτις έπερατώθη έντός τού ’Ιουνίου 1930.

Ώς άπεδείχθη έκ τών υστέρων, τό σχέδιον Γιούγκ έστηρίζετο έπί υπεραισιόδοξου υπολογισμού, δηλαδή έπί τής δυνατότητος τής Γερμανίας να συνέχιση καταβάλλουσα, έστω μειωμένας, τόσας πολλάς έτησίας δόσεις. Τούναντίον, έν τοίς πράγμασιν, ύπήρξεν πανάκεια, ή οποία δέν ήδυνήθη νά θεραπεύση τάς ασθένειας ενός κόσμου ευρισκομένου εις τάς παραμονάς τής οικονομικής καταρρεύσεως.

Έξ άλλου, ή έπάνοδος τού Μάκ Δόναλδ εις τήν αρχήν καί ή άποχώρησις τού Ώστιν Τσάμπερλαιν έκ τού Φόρεϊν ’Όφφις συνεπήγετο χαλάρωσιν τής γαλλοαγγλικής συνεργασίας, δοθέντος δτι ό νέος Πρωθυπουργός τής Μ. Βρεταννίας, υπέρ παν άλλο μέλημα, είχε τάξει τήν μετά τών Ήνωμένων Πολιτειών συνεννόησιν. Ή Βρεταννική Κοινοπολιτεία, έκτεταμένη εις τό 1/6 τής έπιφανείας τής Ύδρογείου, τείνει καταφανώς νά άπαλλαγή τής Εύρώπης, ό δέ Μάκ Δόναλδ, δστις έχει συχνάς συνομιλίας μετά τού νέου ’Αμερικανού Πρέσβεως έν Λονδίνω, στρατηγού Ντώζ, έκδηλώνει τήν πρόθεσιν προσεχούς μεταβάσεώς του είς Ούασιγκτώνα προς συνάντησιν τού Προέδρου Χούβερ.

* *

Όσον άφορα τήν Ελλάδα, τό σχέδιον Γιούγκ υπήρξε πολύ ευνοϊκώτερον τού σχεδίου Ντώζ, τριπλασιασθείσης τής έκ τών γερμανικών έπανορθώσεων με-

ρίδος αυτής. Οΰτω θά έλάμβανεν αΰτη επί 37 έτη 17 1/2 εκατομμύρια χρυσών μάρκων ετησίως καί έτερα 19 εκατομμύρια έφ* άπαξ. Το άποτέλεσμα τούτο ώφείλετο εις τάς ένεργείας τού Ελευθερίου Βενιζέλου δστις μετέσχεν αύτοπροσώπως τής Διασκέψεως τής Χάγης μέ τον σκοπόν δπως εξασφάλιση την έξόφλησιν των πολεμικών χρεών τής Ελλάδος έναντι τών Συμμάχων διά τών Επανορθώσεων. Έπί πλέον, ό Βενιζέλος έπέτυχεν δπως τδ ποσοστόν τών 12,7 % δπερ καθώρισε το σχέδιον Ντώζ νά καταβληθή εις την χώραν μας εκ τών «άνατολικών» επανορθώσεων (Αυστρίας, Βουλγαρίας, Ουγγαρίας καί τών διαδόχων εν γένει κρατών τής τέως Αύστρουγγρικής Αύτοκρατορίας), αύξηθή εις 76,73%.

ΠΑΝΕΥΡΩΠΗ

Λόγοι οΐτινες ήγαγον τον Μπριάν είς την προσπάθειαν ίδρΰσεως Ευρωπαϊκής 'Ομοσπονδίας. Ή «Πανευρώπη» τον Κοννтεγχόβε – Καλλέργη. Πρότασις τον Μπριάν εις την ΙΟην Συνέλευσιν τής Κ.τ.Ε. (5-9-1929). Το γαλλικόν υπόμνημα περ'ι τής Ευρωπαϊκής Ένώσεως (17-5-1939). Αί απαντήσεις των Κυβερνήσεων. Τό ναυάγιον τον πανευρωπαϊκού σχεδίου.–

Δέν είχε παρέλθει έτος άπό της υπογραφής του Συμφώνου των Παρισίων τής 27ης Αύγούστου 1927 (Κεφ. ΚΘ) καί ό Μπριάν ήρχισε άντιλαμβανόμενος ότι, παρά τάς θερμάς εκδηλώσεις καί τά διθυραμβικά σχόλια, άτινα περιέβαλον την γένεσίν του, ουδόλως άπετέλει τοϋτο τό άποτελεσματικόν εκείνο σύστημα παγκοσμίου άσφαλείας, δπερ ή Γαλλία έπεδίωκε νά έγκαθιδρύση καί δπερ θά άντεπροσώπευεν έν σχέσει προς τό Λοκάρνο Ιν σημαντικόν βήμα προόδου. *

Βιβλιογραφία:

Πολύτιμον βοήθημα, έφ' οδ κυρίως έστηρίχθη τό παρόν κεφάλαιον είναι ή μελέτη τοϋ Πρέσβεως *κ.* Ν. Χατζηβασιλείου : Πανευρώπη, Άθήναι 1932.

Ed. Herriot, **Europe, Paris 1930.**

A. Mirkine-Guetzevitch et George Scelle: L'Union Europeenne, Paris 1931.

R. Coudenhove-Kalergi, **La Lutte pour l'Europe, 1933.**

L. Dumont Wilden, **L'Evolution de l'Esprit Europeen, Paris 1937.**

A. Coudenhove-Kalergi, **Paneuropa (έλληνική έκδ. 1927, μετάφρ. Γ. Λ. Νικολαΐδου)**

Gabriel Hanotaux, **Le projet de l'Union Europeenne, είς «Revue des Deux Mondes», 15 Αύγούστου 1930.**

Α. Τσιμικάλη, **Ή Πανευρώπη ώς οικονομική ένωσις, είς έπιθεώρησιν «'Εργασία», 15 Σεπτεμβρίου 1930.**

B. Bertrand de Jouvenel, **Vers les Etats-Unis d'Europe, Paris 1930.**

Gaston Rion, **Europe, ma Patrie, Paris 1928.**

Έξ άλλου, ό ενθουσιώδης οδτος θιασώτης της Κ.τ.Ε., τδδνοματοϋ ο-ποίου ήτο άπδ οκταετίας συνδεδεμένον προς πάσας τάς έν Γενεύη γενομένας προσπάθειας, δεν ΰπελόγιζε πλέον νά έπιτύχη συμμετοχήν τών'Ηνωμένων Πολιτειών εις την άμυναν της ειρήνης, έκδηλών συγχρόνως εις τάς ΐδιωτικάς του συνομιλίας άμφιβολίας περί της στερεότητος καί της άποτελεσματικότητος της Κ.τ.Ε., ής ό οικουμενικός χαρακτήρ έν συνδυασμώ προς την άρχήν της ομοφωνίας καθίστα ταύτην δυσκίνητον καί ανίκανον όπως έπιλύση τά μεγάλα ευρωπαϊκά ζητήματα. Συγχρόνως, εϊχεν οδτος περισσότερον ίσως παντός άλλου συνείδησιν των άμέσων οικονομικών, πολιτικών καί κοινωνικών κινδύνων, οίτινες ήπείλουν μίαν διηρημένην καί χαώδη Ευρώπην. Όθεν, έσκέφθη νά άναλάβη προσπάθειαν, εντός βεβαίως τοϋ πλαισίου της Κ.τ.Ε., προς ιδρυσιν μιας μάλλον περιωρισμένης ένώσεως, περιλαμβανούσης τάς εύρωπαΐκάς χώρας, ένός είδους «Πανευρωπαϊκού Λοκάρνο», όπερ παρείχε πλείονα έχέγγυα αποτελεσματικής δράσεως. Τοϋτο, άλλωστε, ήτο σύμφωνον προς τάς άρχάς τοϋ Συμφώνου τής Κ.τ.Ε., δπερ έπέτρεπε σχηματισμόν τοιούτων τοπικών συνεννοήσεων (άρθρον 21). Μέ την διαφοράν ότι ή τελευταία αυτή προσπάθεια διέφερε τών προηγουμένων ως προς την έκτασιν, καθ' όσον περιελάμβανε πάντα τά εύρωπαΐκά κράτη.

*
* *

Την πανευρωπαϊκήν ιδέαν ένεπνεύσθη ό Μπριάν έκ τοϋ έν μέρει Έλληνος τήν καταγωγήν Αυστριακού ΐδεολόγου καί άποστόλου τής προσπάθειας όργανώσεως τής Εύρώπης έπί ομοσπονδιακής βάσεως, κόμητος Κουντενχόβε-Καλλέργη, όστις εϊχεν εκθέσει διά πρώτην φοράν τάς άντιλήψεις του εις άρθρον ύπό τον τίτλον «Πανευρώπη», δημοσιευθέν κατά τό θέρος τοϋ 1922 είς τόν γερμανικόν καί αυστριακόν τύπου καί έκδώσει κατ' 'Οκτώβριοντοϋ 1923 βιβλίον φέρον τόν αύτόν τίτλον.

Κατά τόν Κουντενχόβε-Καλλέργην, ή Εύρώπη, ακολουθούσα τό παράδειγμα τών τριών ομοσπονδιακών φαινομένων — Βρετανντκής Αυτοκρατορίας, Παναμερικανικής Ένώσεως καί Σοβιετικής Ένώσεως — ώφειλε νά έπιτύχη συμβιβασμόν τινα μεταξύ έλευθερίας καί όργανώσεως, δυνάμει τοϋ οποίου άπό έσωτερικής μέν πλευράς θά ώδηγεΐτο εις τήν πλήρη αυτονομίαν, άπό εξωτερικής δέ εις τήν πλήρη ομοσπονδίαν. Τό επίτευγμα τοϋτο θά έπραγματοποιεΐτο κατά στάδια, έπιστέγασμα δέ τής κινήσεως διά τήν Πανευρώπην θά ήτο ή σύστασις τών 'Ηνωμένων Πολιτειών τής Εύρώπης, αίτινες θά διεθετον δύο βουλάς, τήν τών εθνοτήτων καί τήν τών κρατών.

Τής Πανευρώπης άπεκλείοντο ή Ρωσία, ή Τουρκία καί ή Μ. Βρεταννία, καίτοι, ως προς τήν τελευταίαν, ό Κουντενχόβε-Καλλέργης ύπεστήριζεν ότι

ή Ευρωπαϊκή Ένωσις δέν θά έπρεπε νά όργανωθή έναντίον αυτής. Τέλος, τήν συγκρότησιν τής Πανευρώπης άντελαμβάνετο ουτος εντός τοϋ πλαισίου της Κ.τ.Ε., ήτις όμως άπαραιτήτως έπρεπε νά άναδιοργανωθή έπί ήπειρωτικής βάσεως, μετατρεπομένη ουτω εις τον άνώτατον πολιτικόν οργανισμόν τής 'Υδρογείου, περιοριζόμενον νά παίξη ρόλον διαιτητοΰ εις τάς μεταξύ των 'Ηπείρων διαφοράς.

'Η ιδέα τής συνεργασίας των ευρωπαϊκών κρατών, ήν ό Κουντενχόβε-Καλλέργης παρουσίασεν ώς Ιν μέσον ηθικοπλαστικής κυρίως άναμορφώσεως τής Ευρώπης, έγένετο αντικείμενου ειρωνικών σχολίων καί σκωμμάτων, τό δέ βιβλίον του έχαρακτηρίσθη ώς «ούτοπιστικόν μανιφέστου», όλως άσχετον προς τήν πραγματικότητα. 'Αλλά ό Κουντενχόβε-Καλλέργης δέν έχασε τό θάρρος του, αί προσπάθειαί του δέ άπέληξαν, κατ' 'Απρίλιον τοϋ 1924, εις τήν δημοσίευσιν τοϋ «Πανευρωπαϊκοΰ Μανιφέστου», δπερ άπετέλεσε τό πρώτον τεΰχος τής έπιθεωρήσεως ((Πανευρώπη», οργάνου τής «Πανευρωπαϊκής Ένώσεως», ήν εϊχεν ούτος Ιδρύσει τώ 1923.

Κατ' 'Ιούνιον τοϋ 1924, ό Έρριώ, Πρόεδρος τής έκ τών εκλογών τοϋ Μαίου τοϋ αύτοϋ έτους προελθούσης Κυβερνήσεως, είς ένθουσιώδη λόγον του έτάχθη άπροκαλύπτως υπέρ τής «Πανευρώπης», κατά τάς άρχάς δέ τοϋ επόμενου έτους (29 'Ιανουάριου), έδήλου, μεταξύ άλλων, εις τήν Βουλήν: «'Η Ήπειρός μας δέν είναι ή μικρόν προάστιον τής 'Υδρογείου· ας περιορίση τήν άλαζονείαν της .... Ζωηροτάτη μου επιθυμία είναι νά ΐδω πραγματοποιουμένας τάς 'Ηνωμένας Πολιτείας τής Ευρώπης. 'Εάν αφιέρωσα μέ τόσον θάρρος δλας μου τάς δυνάμεις υπέρ τής Κ.τ.Ε. ,τό έκαμα διότι εις τον μέγα τοΰτον θεσμόν είδον τό πρώτον βήμα προς τάς Ηνωμένας Πολιτείας τής Ευρώπης».

Κατ' 'Ιούνιον τοϋ 1926, συνήλθεν έν Βρυξέλλαις τό συνέδριου τών «Ενώσεων διά τά δικαιώματα τοϋ άνθρώπου», μέ μόνον θέμα συζητήσεως τήν ίδρυσιν τών 'Ηνωμένων Πολιτειών τής Ευρώπης, έπηκολούθησε δέ κατ' 'Ιούλιον τοϋ αύτοϋ έτους ή συνάντησις έν Λονδίνφ καί άκολούθως έν Παρισίοις διαφόρων ευρωπαϊκών προσωπικοτήτων, άποφασισθείσης τής συστάσεως έπιτροπής πρός μελέτην τής ίδρύσεως «'Ομοσπονδίας διά τήν Ευρωπαϊκήν Συνεννόησιν». Τέλος, κατ' 'Οκτώβριον τοϋ 1926 συνήλθεν έν Βιέννη κατόπιν τής δραστηριότητος ήν άνέπτυσσεν ό Κουντενχόβε-Καλλέργης, τό Πρώτον Πανευρωπαϊκόν Συνέδριου, ούτινος μετέσχον 24 έθνη, τά πλεϊστα όμως άντιπροσωπευθέντα ΐδιωτικώς. Προηγουμένως καί δή έν Γενεύη, κατά τήν άνοιξιν τοϋ 1925, ό Γενικός Γραμματεύς τής Κ,.τ.Ε. Sir Eric Drummond εϊχεν έπιχειρήσει νά συγκρατήση τον Κουντενχόβε-Καλλέργην (Please don’t go too fast 1), άλλ' έν Παρισίοις, ό Μπριάν τον εϊχεν άντιθέτως παροτρύνει: «Κάνετε γρήγορα, γρήγορα, γρήγορα 1 (Marchez vite, vite, vitel).

Έν όλίγοις, δύναται νά λεχθή ότι ή πανευρωπαϊκή κίνησις ήρχισε βαθμηδόν λαμβάνουσα έκτασιν καί σημασίαν, άπό δε του Συνεδρίου τής Βιέννης ή ιδέα τής Πανευρώπης ήρχισε νά συζητήται σοβαρώτερον.

Ό Μπριάν παρετήρει μετά συμπάθειας τάς διαφόρους κινήσεις αίτινες ετεινον εις την δημιουργίαν των (('Ηνωμένων Πολιτειών τής Εύρώπης»: «Πανευρωπαϊκή Ένωσις», ής άπό του 1927 ό Γάλλος Πρωθυπουργός είχε δεχθή τήν επίτιμον προεδρίαν. «'Ομοσπονδιακή Επιτροπή Εύρωπαϊκής Συνεργασίας», προεδρευομένη υπό του Emile Borel* «Εύρωπαϊκή Τελωνειακή Ένωσις» υπό τήν προεδρίαν του γερουσιαστοΰ Yves Le Trocquer. Άπεφάσισε λοιπόν, δι* ους λόγους άνεπτύχθη έν αρχή του παρόντος κεφαλαίου, νά άναλάβη μεγάλην προσπάθειαν πρός τήν κατεύθυνσιν τής «Πανευρώπης».

*
* *

Ούτως ό Γάλλος Πρωθυπουργός ήρχισε νά υπαινίσσεται εις δημοσίας άγορεύσεις του δτι μόνον μία νέα όργάνωσις τής Εύρώπης άπετέλει έγγύησιν ένός καλλιτέρου μέλλοντος. Εϊτα, αμέσως μετά τήν πρώτην Διάσκεψιν τής Χάγης (Αύγουστος 1929 - Κεφ. Λ'), εις τήν ΙΟην Συνέλευσιν τής Κ.τ.Ε.,
έκαμε τήν πρότασίν του: « .... Νομίζω δτι μεταξύ των λαών οίτινες είναι γεωγραφικώς συγκεντρωμένοι, ώς οί τής Εύρώπης, δέον νά ύφίσταται εν είδος ομοσπονδιακού δεσμού ... εις δεσμός άλληλεγγύης, δστις νά έπιτρέπη αύτοΐς δπως άντιμετωπίζουν άπό κοινού, εις δεδομένην στιγμήν, τάς τυχόν έμφανιζομένας σοβαράς περιστάσεις». « . . . Οδτος είναι 6 δεσμός δν θά έπεθύμουν νά προσπαθήσω δπως έγκαθιδρύσω». 'Ακολούθως προσέθηκεν δτι ή προσπάθεια θά έδει νά άρχίση άπό τών οικονομικών δεσμών, λόγω τής όλονέν έπιδεινουμένης οικονομικής κρίσεως, άλλ' δτι θά ήδύνατο έν συνεχείφ νά έγκαθιδρυθούν οί πολιτικοί δεσμοί «χωρίς νά θιγή ή κυριαρχία τίνος τών έθνών» — πράγμα δπερ άλλωστε έμείου μεγάλως τήν σπουδαιότητα τής προτάσεώς του.

Ή πρότασις έτυχε γενικώς εύμενούς υποδοχής, πρός γενικήν δε έκπληξιν, δ Στρέζεμαν, δστις παρίστατο εις τήν συνεδρίασιν — έμελλε νά άποθάνη μετά τινας μήνας—ένέκρινεν ένθέρμως τήν πρότασίν Μπριάν.

Τήν αύτήν ήμέραν καθ' ήν ώμίλησεν δ Στρέζεμαν (9 Σεπτεμβρίου), οί άντιπρόσωποι τών 27 εύρωπαϊκών κρατών συνέφαγον εις πρόγευμα παρατεθέν αύτοΐς υπό τού Μπριάν καί συνεζήτησαν εύρύτερον τήν ιδέαν τής Πανευρώπης, άποδεχθέντες όμοφώνως νά υποβάλουν τό ζήτημα εις τάς Κυβερνήσεις των πρός μ,ελέτην αύτού. Συγχρόνως, άνέθεσαν εις τον Γάλλον Πρωθυπουργόν τήν σύνταξιν υπομνήματος έπί τού προβλήματος πρός τάς Εύρωπαϊκάς Κυβερνήσεις, τάς άντιπροσωπευομένας παρά τή Κ.τ.Ε. Τό συμπέρασμα

έκ των επί του υπομνήματος τούτου άπαντήσεων θά συνωψίζετο υπό τού Μπριάν, παρακληθέντος είδικώς προς τούτο, εις έκθεσιν, ήτις θά συνεζητείτο εις νέαν σύσκεψιν μέλλουσαν νά συνέλθη τώ 1930, κατά την διάρκειαν τής ένδεκάτης συνελεύσεως τής Κ.τ.Ε. Πάντα τά άνωτέρω πεοιελαμβάνοντο εις ανακοινωθέν, διανεμηθέν μετά το πρόγευμα εις τον τύπον, άπό τού οποίου καί αρχίζει ή επίσημος ιστορία τής Πανευρώπης.

*
* *

Τήν 17ην Μαίου 1930, ήμέραν καθ' ήν άφ[5] ενός ήρχιζεν ή υπό των γαλλικών στρατευμάτων έκκένωσις τής τρίτης ζώνης κατοχής τής Ρηνανίας (Μαγεντία) καί άφ[5] ετέρου ή επί των επανορθώσεων Επιτροπή έκοινοποίει ότι ετίθετο έν ίσχΰϊ τό σχέδιον Γιούγκ, έπεδίδετο υπό των Πρεσβευτών τής Γαλλίας εις τά 'Υπουργεία Εξωτερικών 26 Εύρωπαϊκών Κρατών έγγραφον χρονολογούμενον άπό τής 1ης Μαίου 1930 καί φέρον τον τίτλον «'Υπόμνημα περί τής όργανώσεως καθεστώτος ομοσπονδιακής ένώσεως», όπερ εΐχεν έκπονηθή υπό τού Alexis Leger, Γενικού Γραμματέως τού Καί ντ' Όρσαί. Έπρόκειτο περί μακροσκελεστάτου εγγράφου, περιέχοντος, παρά τήν ήθελημένην ασάφειαν τής διατυπώσεως, λεπτομερεστέρας καί πλέον συγκεκριμένας παρ' δ,τι άνεμένετο προτάσεις. 'Ο Μπριάν προέβλεπε τάς άντιρρήσεις άς έμελλε νά συναντήση ή πρότασίς του, γνωρίζων έκ πείρας μέχρι ποιου σημείου τά Κράτη παραμένουν προσκεκολλημένα εις τήν άρχήν τής εθνικής κυριαρχίας, δι* δ έπολλαπλασίασεν έν αύτή τάς προφυλάξεις καί τάς καθησυχάσεις, τού μνημονίου συνταχθέντος εις ΰφος άόριστόν.

Τό ύπόμνημα, άποτελοΰν άπλοΰν προσχέδιον, άκριβώς διά νά καταστή δυνατόν νά διατυπωθούν έπ' αύτού αί δέουσαι παρατηρήσεις, ών ή μελέτη θά έπέτρεπε τήν έξεύρεσιν συμβιβαστικών λύσεων άποδεξίμων ύφ[5] απάντων τών Εύρωπαϊκών Κρατών, διηρεΐτο εις εξ μέρη: Πρόλογον, έπίλογον καί τέσσαρα τμήματα, περιλαμβάνοντα συγκεκριμένας προτάσεις. Τό προοίμιον, άποφεύγον πάσαν τεχνικήν ορολογίαν, ώμίλει διαδοχικώς περί ένός «είδους ομοσπονδιακού δεσμού, μιας «ευρωπαϊκής ήθικής ένώσεως», μιας «περιφερειακής συνεννοήσεως», μιας «ομοσπονδιακής όργανώσεως τής Εύρώπης», μιας «ευρωπαϊκής ένώσεως» κλπ. Τό περιεχόμενον τού υπομνήματος θά ήδύνατο νά συνοψισθή ως έξής:

Α) "Ινα έξασφαλισθή ή έκπλήρωσις τών σκοπών τής εύρωπαϊκής ένώσεως, έθεωρείτο άναγκαία ή δημιουργία μηχανισμού, άποτελουμένου έκ τών άκολούθων οργάνων: α) Τής «Ευρωπαϊκής Διασκέψεως» εις ήν θά άντιπροσωπεύωνται αί 27 Κυβερνήσεις τών Εύρωπαϊκών Κρατών-Μελών τής Κ.τ.Ε. β) Τής «Μονίμου Πολιτικής Επιτροπής», — έκτελεστικού οργάνου τής Εύρω-

παϊκής Ένώσεως—, άποτελουμένης έξ ώρισμένου μόνον αριθμού μελών της «Ευρωπαϊκής Διασκέψεως» καί γ) στοιχειώδους Γραμματείας.

Β) Κατ' άντίθεσιν προς τάς άρχάς τάς διακηρυχθείσας τώ 1929, υπαγωγή του οικονομικού προβλήματος εις τό πολιτικόν, του πρώτου έξαρτωμένου σαφώς έκ του δευτέρου.

Γ) Ή Εύρωπαϊκή Ένωσις θά έδει να στηριχθή επί τής ιδέας τής ένώσεως καί ούχί τής ένότητος, παραμενούσης ούτω σεβαστής τής άνεξαρτησίας καί τής κυριαρχίας τών Κρατών.

Δ) Ή ευρωπαϊκή όλοκλήρωσις ώφειλε να γίνη εντός του πλαισίου τής Κ.τ.Ε. ύπό τον έλεγχον τής όποιας θά έπεδιώκετο ή έναρμόνισις τών εύρω παϊκών συμφερόντων καί

Ε) Ή Ευρωπαϊκή 'Ένωσις θά περιελάμβανεν άρχικώς μόνον Εύρωπαϊκά Κράτη-Μέλη τής Κ.τ.Ε. καί τούτο ίνα ύπογραμμισθή ή υπαγωγή αύτής εις τον 'Οργανισμόν τής Γενεύης.

*
* *

Εις έκάστην χώραν τό υπόμνημα έξητάσθη με τάς προκαταλήψεις τής ίδιας αύτής εξωτερικής πολιτικής. Έν πάση περιπτώσει, ή κριτική έστηρίχθη κυρίως επί δύο σημείων : 1) Τής υπαγωγής τού οικονομικού προβλήματος εις τό πολιτικόν ή γνώμη τής πλειονότητος ήτο ενάντιος προς τήν υπαγωγήν ταύτην, σημεΐον έφ' ού ό Μπριάν εΐχεν άποδώσει μεγάλην σημασίαν μέ τό έπιχείρημα ότι τά «άσθενή έθνη ήσαν εκτεθειμένα εις τούς κινδύνους πολιτικής κυριαρχίας οιτινες άπέρρεον έκ τής βιομηχανικής επιρροής τών ίσχυρότερον ώργανωμένων κρατών». 'Η πρότασις αυτή ήρμηνεύθη ως προσπάθεια τής Γαλλίας όπως καθιερώση όριστικώς τήν επί τής Εύρώπης πολιτικήν της ήγεμονίαν. 2) Τής μορφής ήν προετίθετο να λάβη ή ευρωπαϊκή συνεργασία. Έν προκειμένω, γενική ήτο ή έντύπωσις ότι μέ τήν όργάνωσιν τής Εύρώπης ό 'Οργανισμός τής Γενεύης έτραυματίζετο έν τή πραγματικότητι καιρίως, καθ' όσον ύφίστατο εύρεΐαν αποψίλωσιν τών άρμοδιοτήτων του. Έμέμφοντο συγκεκριμένως τό υπόμνημα ότι κατέφερε θανάσιμον πλήγμα κατά τής αρχής τής παγκοσμιότητος τής Κ.τ.Ε. καί ότι τήν διήρει εις δύο, μέ μοιραίαν συνέπειαν τήν έξασθένισίν της.

Αί άπαντήσεις τών Κυβερνήσεων έπεδόθησαν εις τό Γαλλικόν 'Υπουργεΐον 'Εξωτερικών μεταξύ 25ης 'Ιουνίου ('Ισπανική) καί 4ης Αύγούστου (Ελβετική) 1930, έν ούδεμια δέ έξ αύτών έδηλούτο άρνησις εις τήν γαλλικήν πρότασιν* άντιθέτως, πάσαι αί Κυβερνήσεις έξέφραζον κατ' αρχήν τό σύμφωνον αύτών έπί τής θεμελιώδους ιδέας τής προτάσεως, δηλαδή έπί τής άνάγκης στενοτέρας συνεργασίας, ήτις ήτο τόσον καταφανής ώστε νά μή ύ-

πάρχη δυνατότης άμφισβητήσεώς της. Πλήν δμως, αί έπιφυλάξεις καί αί άντιρρήσεις εν σχέσει προς τον τρόπον τής πραγματοποιήσεως ήταν τόσαι, ώστε νά σχηματισθή ή έντύπωσις ότι ή πλειονότης των απαντήσεων υπήρξε κατ’ ουσίαν αρνητική.

Πάσαι σχεδόν αί Κυβερνήσεις — έξαιρέσει τής Γιουγκοσλαυϊκής καί τής Βουλγαρικής, αίτινες άπεδέχθησαν εξ ολοκλήρου τό σχέδιον Μπριάν — διετύπωσαν κριτικήν, κατά τό μάλλον ή ήττον σαφή, λόγω τής προκληθείσης ταΐς πλείσταις έξ αυτών καχυποψίας έκ του υπομνήματος.

Ή Γερμανία έπέμενεν επί των «έλαττωμάτων τής όργανώσεως τής Ευρώπης», έ'θετε τό πρόβλημα «τής παρούσης πολιτικής όργανώσεως» καί ήξίου «την έφαρμογήν των άρχών τής πλήρους ίσότητος των δικαιωμάτων, τής ίσης δι* δλους άσφαλείας καί τής ειρηνικής έναρμονίσεως των φυσικών άναγκών ύπάρξεως τών λαών». Θά ήτο μάταιον, κατ’ αυτήν, νά έπιδιωχθή ή δημιουργία μιας νέας Εύρώπης επί βάσεως, ήτις δεν θά ήδύνατο νά άνθέξη εις την ζώσαν έξέλιξιν. Οι Γερμανοί έφοβήθησαν κυρίως δτι τό γαλλικόν σχέδιον άπέβλεπεν εμμέσως εις τό νά παραμείνουν διά πάντοτε άνέπαφα τά άνατολικά των σύνορα καί νά διαιωνισθή τό εδαφικόν καθεστώς τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών, καθ’ δσον τό υπόμνημα είσηγεΐτο την έπέκτασιν τού συστήματος τών Συμφωνιών τού Λοκάρνο έφ[5] ολοκλήρου τής ευρωπαϊκής ήπείρου· Ή Μ. Βρεταννία ύπενθύμιζεν δτι είναι συγχρόνως ευρωπαϊκή καί έξωευρωπαϊκή Δύναμις καί δτι τά συμφέροντα τής αυτοκρατορίας της έπεξετείνοντο έφ[5] δλων τών Ηπείρων, έξ ού δέν ήσαν ταύτα έπιδεκτικά διαχωρισμού. Ή Βρεταννική Κυβέρνησις έθεώρει δτι ή Πανευρώπη θά ήδύνατο νά δυσχεράνη τάς μετά τών Κτήσεων σχέσεις της, δι[5] δ καί άντετίθετο εις τήν δημιουργίαν ιδιαιτέρων ευρωπαϊκών οργανισμών, εύχομένη άπλώς τήν διοργάνωσιν εντός τών κόλπων τής Κ.τ.Ε. περιοδικών συνεδριάσεων τών Εύρωπαικών Κρατών-Μελών αυτής· έλάμβανεν ύπ[5] δψιν δτι ενώ οι Σύμμαχοι τής Γαλλίας: Βέλγιον, Πολωνία καί Μικρά Συνεννόησις θά άπετέλουν μέρος τής προτεινομένης Ευρωπαϊκής 'Ομοσπονδίας, αί Βρεταννικαί Κτήσεις θά άπεκλείυντο καί ώς έκ τούτου ή θέσις της θά προέκυπτεν έξησθενημένη. Κατά τούς ’Άγγλους, ή εφαρμογή τού γαλλικού σχεδίου θά έπέφερε μοιραίως μείωσιν τού κύρους καί τού γοήτρου τής Κ.τ.Ε., θά διετάρασσε τό σύστημα τών βρεταννικών αύτοκρατορικών σχέσεων καί προ πάντων θά συνεπήγετο τον κίνδυνον νά περιαγάγη τήν Αγγλίαν εις δυσχερή θέσιν εις τάς σχέσεις της μετά τών 'Ηνωμένων Πολιτειών, καθ’ δσον ή Ευρωπαϊκή 'Ομοσπονδία θά ήδύνατο νά λάβη θέσιν εις τον πολιτικόν καί έ'τι μάλλον εις τον οικονομικόν τομέα εναντίον τών άμερικανικών συμφερόντων.

'Η Σοβιετική Ένωσις, ήτις δέν μετείχεν είσέτι τής Κ.τ.Ε., ύπωπτεύθη δτι ό προτεινόμενος ομοσπονδιακός δεσμός, δστις προωρίζετο νά ένώση τά

Ευρωπαϊκά Κράτη-Μέλη τής Κ.τ.Ε., άπεσκόπει εις την συγκρότησιν συνασπισμού στρεφόμενου εναντίον της.

Ή Ιταλία έδέχετο μεν την άρχήν τής εύρωπαϊκής συνεργασίας άλλ[5] δχι την τής εύρωπαϊκής ένώσεως, επί πλέον δε έκρινεν ως άπαραίτητον τήν συμμετοχήν τής Ρωσίας καί τής Τουρκίας καί τέλος, ήξίου τήν άναθεώρησιν των Συνθηκών τού 1919 - 1920, υποπτευομένη δτι τδ γαλλικόν σχέδιον δεν άπέβλεπε κατά βάθος ή εις τήν άποκρυστάλλωσιν καί διαιώνισιν μιας καταστάσεως εύνοϊκής διά τήν Γαλλίαν. Ούτως δ άδελφδς τού Ντοΰτσε, Άρνόλδο Μουσσολίνι εγραφεν εις τον «Πόπολο ντ* Ίτάλια»: «Τδ σχέδιον τού Μπριάν εχει πάντα τά χαρακτηριστικά μιας παγίδος διά τούς λαούς οϊτινες ελπίζουν είσέτι εις νέαν διαρρύθμισιν των συνόρων των». Τήν άναθεώρησιν των Συνθηκών έζήτει καί ή Ουγγαρία, ήτις, εξ άλλου, δμού μετά τής Ελλάδος καί τής Βουλγαρίας ύπεστήριζε τήν άνάγκην τής εισδοχής τής Τουρκίας.

Χαρακτηριστικόν τών καχυποψιών ας προεκάλεσε τδ υπόμνημα τού Μπριάν είναι τδ γεγονός δτι έκ τής δμάδος τών Συμμάχων τής Γαλλίας τδ μέλος εκείνο δπερ παρέσχε τήν πλέον επιφυλακτικήν εγκρισιν, υπήρξε τδ Βέλγιον, θεωρούν τήν Κ.τ.Ε. ως τροχοπέδην διά τήν Γαλλίαν. 'Ως πρδς τούς λοιπούς Συμμάχους τής τελευταίας (Πολωνία καί Κράτη τής Μικράς Συνεννοήσεως), υπήρξαν ούτοι ενθουσιώδεις θιασώται τού σχεδίου.

Τέλος, καί δευτερεύοντα τινά Κράτη δεν ήσπάσθησαν τήν ιδέαν τού Μπριάν: Ή Ελβετία, ή 'Ολλανδία, αί Σκανδιναυικαί Χώραι ήσαν τής γνώμης δτι επρεπε νά τεθή εκποδών παν σχέδιον, προκαλούν τήν έξασθένισιν τής Κ.τ.Ε.

*
* *

Εντός τού Αύγούστου 1930, ή Γαλλική Κυβέρνησις έξέδωκε «Λευκήν Βίβλον», περιλαμβάνουσαν τδ άνακοινωθέν τής 9.9. 1929, τδ υπόμνημα τής 1. 5. 30 καί τάς άπαντήσεις τών Κυβερνήσεων, έδήλου δέ συνάμα δτι τά έκ τής διαμειφθείσης επισήμου άλληλογραφίας συμπεράσματα θά έξέθετεν ό επί τών Εξωτερικών 'Υπουργός αυτής εις τήν μέλλουσαν νά συνέλθη έν Γενεύη, τήν 8ην Σεπτεμβρίου 1930, Εύρωπαϊκήν Διάσκεψιν. Αύτη ένέκρινεν όμοφώνως τδ υπό τού Μπριάν προετοιμασθέν σχέδιον άποφάσεως παραπομπής τού εύρωπαϊκού ζητήματος εις τήν Συνέλευσιν τής Κ.τ.Ε., άναθέσασα συγχρόνως εις τούτον δπως όμιλήση έν προκειμένη έκ μέρους πάντων τών Εύρωπαϊκών Κρατών.

Τήν 11ην Σεπτεμβρίου, άμέσως μετά τήν εναρξιν τών έργασιών τής ένδεκάτης Συνελεύσεως τής Κ. τ. Ε., ό Μπριάν εφερε τδ ζήτημα ένώπιον αύτής, έκφωνήσας, ως συνήθως, ώραΐον λόγον, έν τώ όποίω άπέφυγεν έπιμελώς οίανδήποτε σαφήνειαν. Αί άντιθέσεις, ούχ ήττον, δεν έβράδυναν νά άναφανούν

ιδία μεταξύ της στάσεως τοϋ Μπριάν, δστις ώμίλει περί έγκαθιδρύσεως ευρωπαϊκού «ομοσπονδιακού δεσμού» — ελλείψει τού οποίου το σχέδιόν του δεν εϊχεν έννοιαν — καί τού 'Άγγλου αντιπροσώπου Χέντερσον, δστις μετεχειρίζετο μόνον τον όρον «συνεργασία». Τελικώς, προτάσει της Γαλλίας καί της Γιουγκοσλαυΐας, έγένετο παμψηφεί αποδεκτόν, τήν 17ην Σεπτεμβρίου, δπως συσταθή ειδική έπιτροπή προς μελέτην τού ζητήματος, μέ τήν ΰποχρέωσιν δπως συντάξη, ύπο τύπον προτάσεων, δσον το δυνατόν συγκεκριμένων, έκθεσιν ύποβληθησομένην εις τήν προσεχή Συνέλευσιν της Κ.τ.Ε. 'Η Επιτροπή έπραγματοποίησε πέντε συνεδριάσεις, ύπο τήν προεδρίαν τού Μπριάν (μέχρι τού Σεπτεμβρίου 1931) καί μίαν εκτην, ύπο τον Έρριώ (Σεπτέμβριος 1932), εις χεϊρας δέ αύτής το ζήτημα τής Πανευρώπης άπέθανεν έκ φυσικού θανάτου, ταφέν εις τά αρχεία.

Κύριον άποτέλεσμα των συζητήσεων ύπήρξε το γεγονός δτι ύπεγραμμίσθησαν άπαξ έτι τά κύρια σημεία έφ' ών ήτο διηρημένη ή Ευρώπη: 'Η έπιδίωξις τής Γαλλίας νά προβάλη τήν ασφάλειαν ή έφεσις τής Γερμανίας νά έπιτύχη τήν ισότητα καί ή επιθυμία των δύση ρέστη μένων έκ των Συνθηκών Ειρήνης τού 1919-1920 Ευρωπαϊκών Κρατών νά ΐδουν ταύτας άναθεωρουμένας· 'Υπό τό πρίσμα τών αξιώσεων τούτων, τά δημιουργηθέντα έν Ευρώπη συγκροτήματα δέν έφαίνοντο νά έμπνέουν όλιγωτέρας ή πρότερον άνησυχίας.

Έν πάση περιπτώσει, χάρις εις τήν πρωτοβουλίαν τού Μπριάν, άποθανόντος (Μάρτιος 1932) μέ τήν πικρίαν δτι ούδεμία τών φιλειρηνικών του προσπαθειών εΐχεν έπιτύχει, ένισχύθη ή κοινή ευρωπαϊκή συνείδησις, συγχρόνως δέ έμελετήθη διά πρώτην φοράν τό οικονομικόν πρόβλημα τής Ευρώπης κατά τρόπον συστηματικόν καί έπίσημον [1].

1. Ν. Χ α τ ζ η β α σ ι λ ε ί ο υ , Περίγραμμα Διπλωματικής Ίατορίας, σελ. 69.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒ' *

Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΦΑΣΙΣΤΙΚΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Λόγοι τής χρονίον έντάσεως των Ιταλογαλλικών σχέσεων. ΑΙ μετά της 'Ισπανίας και Μ,. Βρεταννίας σχέσεις — Συναντήσεις Μονσσολίνι — Τσάμπερλαιν εν Ραπάλλο και Λιβόρνο. Αί μετά τής Γερμανίας σχέσεις. ’Από του 1925 ή φασιστική πολιτική έπεκτάσεως στρέφεται προς άνατολάς. Το ζήτημα τον Φιοϋμε — Σνμφωνίαι τής Ρώμης (27-1-1924) καί τον Νεττοϋνο (29-7-24). 'Η ύποδούλωσις τής ’Αλβανίας — Σύμφωνον των Τιράνων (27-11-1926) — ᵛΕντασις των ίταλογιονγκοσλαβικών σχέσεων. Γαλλογιουγκοσλαυϊκή Συνθήκη «φιλίας και διαιτησίας» (11.11-27). ’Ιταλοαλβανική Συνθήκη των Τιράνων (22-11-27). Ίταλορονμανική Συνθήκη «φιλίας και συνεργασίας» (16-9-26). ΑΧ μετά τής Βουλγαρίας σχέσεις. 'Η πολιτική τής άναθεωρήσεως των Συνθηκών Ειρήνης 1919-20.—

Κατά τά πρώτα έτη του φασιστικού καθεστώτος ή ιταλική εξωτερική πολιτική, κατ’ άντίθεσιν προς τήν τής Σοβιετικής Ένώσεως, παραμένει επιφυλακτική [1]. ’Αλλά ή εντασις τών γαλλο-αγγλικών σχέσεων άφ[5] ένδς καί

**** Βιβλιογραφία:***

***M. Macartney and P. Cremona*, Italy’s Foreign and Colonial Policy, 1914-1937, London 1938.**

***Jacques Ancel*, Les Balkans face a Pltalie, Paris 1928.**

***Pietro Silva*, II Mediterraneo dall’Unita di Roma alPImpero Romano, Varese 1942.**

***Giacomo Perticone*, La Politica Italiana nell’ultimo trentennio, T.II (le crisi della democrazia e la litteratura fascista 1921-1943), Roma 1945.**

***G. Christopoulos*, La Politique ExtSrieure de l’ltalie Fasciste, Paris 1936.**

***A. Solmiy* Italia e Francia nei Problemi Attuali della Politica Europea, Milano 1931.**

***A. Giannini,* L’ultima fase della Questione Orientale, 1913-1932, Roma 1933.**

***Pietro Silva*, Italia, Francia, Inghilterra nel Mediterraneo, Milano 1939.**

***Ch. Benoisty* La question m^diterraneenne, Paris 1928.**

***A. Mourrety* L’Albanie devant l’Europe, Paris 1927.**

***L. Marcovitchy* «La France, l’ltalie et la Yougoslavie» εις «Esprit International», Απρίλιος 1930, σελ. 163-180.**

***Cl. Nani,* La Politica della Yougoslavia είς «Politica» τεύχος 77 (1927).**

1. Κεφ. ΚΔ

ή γερμανική άντίστασις κατά της καταλήψεως του Ρούρ άφ’ ετέρου ηύνόησαν δλως ιδιαιτέρως την διπλωματικήν θέσιν της ’Ιταλίας, ήτις, βοηθούσης καί της μεγαλομανοϋς μουσσολινικής πολιτικής, κατέστη έν των ιθυνόντων Κρατών. ’Από τοϋ 1925, ό Μουσσολίνι, διαφυγών τον κίνδυνον τον όποιον είχε δημιουργήσει διά τό καθεστώς του ή δολοφονία τοϋ σοσιαλιστοϋ βουλευτοϋ Ματτεόττι καί εδραιωθείς εις τήν αρχήν, ήρχισε να άναπτύσση έντονον διπλωματικήν δραστηριότητα.

Αί μετά τής Γαλλίας σχέσεις έχαρακτηρίζοντο υπό χρονιάς έντάσεως. 'Η διαφορά των πολιτικών συστημάτων καί ιδεωδών, ή παρουσία σεβαστού άριθμοϋ ’Ιταλών άντιφασιστών πολιτικών φυγάδων, τυχόντων άσύλου έν Γαλλίφ καί άποτελούντων μόνιμον αιτίαν οξείας διαμάχης, ό άνταγωνισμός τών δύο Χωρών έν τη Β. ’Αφρική καί έν Δ. Μεσογείω, έτι δέ μάλλον εις τά Βαλκάνια καί τόν παραδουνάβιον χώρον καί, τέλος, ή θεμελιώδης αυτών άντίθεσις ώς προς τό έπίμαχον ζήτημα, τό καί σημαντικώτερον τής μεταπολεμικής περιόδου, ήτοι, τής άναθεωρήσεως ή τής διατηρήσεως τών Συνθηκών Ειρήνης τοϋ 1919 - 20, δεν προσεφέροντο βεβαίως διά τήν σύσφιγξή τών γαλλο-ιταλικών σχέσεων.

Εις τό γαλλικόν Προτεκτοράτον τής Τυνησίας, ό άριθμός τών Ιταλών ύπερέβαινε κατά 30.000 περίπου τόν τών Γάλλων. Δοθέντος δέ δτι ή Γαλλία, γνωρίζουσα τάς επί τής Τυνησίας βλέψεις τής ’Ιταλίας, έφοβεϊτο μήπως ή τελευταία έπωφεληθή τοϋ γεγονότος τούτου διά νά έπιτύχη τήν έγκαθίδρυσιν συγκυριαρχίας καί ήρνεϊτο νά έφαρμόση τάς καταγγελθείσας ύπ’ αύτής, τήν 9ην Σεπτεμβρίου 1918, γαλλο-ιταλικάς συμβάσεις καθοριζούσας ειδικόν

C. Caparro, **Italia e Oriente, Roma 1932.**
M. Missiroli, **La Politica Estera di Mussolini, Milano 1939.**
M. Currey, **Italian Foreign Policy, 1918-1932, London 1932.**
R. Machray, **The Struggle for the Danube and the Little Entente, 1929-1938, London 1938.**
A. Carena, **La politica Italiana nell’Europa Orientale sui documenti diplomatici, Milano 1930.**
Lazare Marcovitch, **«Le Desarmement et la Politique de Belgrade, Paris 1932.**
Lazare Marcovitch, **La Politique Exterieure de la Yougoslavie, Paris 1935.**
C. E. Ferri, **I Trattati di Amicizia con la Turchia e la Grecia, εις «Annuario di Politica Estera», Pavia 1928.**
J. Aaulneau, **Histoire de l’Europe Centrale, Paris 1937.**
G. Salvemini, **Under the Axe of Fascism, New York 1936.**
J. Sh. Barnes, **The Universal Aspects of Fascism, 1928.**
R. H. Howard, **The Balkan Conferences and the Balkan States, Berkeley 1936.**
Milorad Yanochevitch, **La Yougoslavie dans les Balkans, son role diplomatique depuis la Guerre, Paris 1936,**

ή γερμανική άντίστασις κατά τής καταλήψεως του Ρούρ άφ’ ετέρου ηύνόησαν δλως ιδιαιτέρως την διπλωματικήν θέσιν τής ’Ιταλίας, ήτις, βοηθούσης καί τής μεγάλο μανούς μουσσολινικής πολιτικής, κατέστη εν των ιθυνόντων Κρατών. ’Από του 1925, ό Μουσσολίνι, διαφυγών τον κίνδυνον τον όποιον είχε δημιουργήσει διά τό καθεστώς του ή δολοφονία του σοσιαλιστου βουλευτοΰ Ματτεόττι καί εδραιωθείς εις τήν αρχήν, ήρχισε νά άναπτύσση έντονον διπλωματικήν δραστηριότητα.

Αί μετά τής Γαλλίας σχέσεις έχαρακτήρίζοντο υπό χρονιάς έντάσεως. Ή διαφορά των πολιτικών συστημάτων καί ιδεωδών, ή παρουσία σεβαστού αριθμού Ιταλών άντιφασιστών πολιτικών φυγάδο^ν, τυχόντων ασύλου έν Γαλλία καί άποτελούντων μόνιμον αιτίαν οξείας διαμάχης, ό άνταγωνισμός τών δύο Χωρών έν τή Β. ’Αφρική καί έν Δ. Μεσογείω, έτι δε μάλλον εις τά Βαλκάνια καί τον παραδουνάβιον χώρον καί, τέλος, ή θεμελιώδης αυτών άντίθεσις ως προς τό έπίμαχον ζήτημα, τό καί σημαντικώτερον τής μεταπολεμικής περιόδου, ήτοι, τής άναθεωρήσεως ή τής διατηρήσεως τών Συνθηκών Ειρήνης του 1919 - 20, δεν προσεφέροντο βεβαίως διά τήν σύσφιγξιν τών γαλλο-ιταλικών σχέσεων.

Εις τό γαλλικόν Προτεκτοράτον τής Τυνησίας, ό άριθμός τών ’Ιταλών ύπερέβαινε κατά 30.000 περίπου τον τών Γάλλων. Δοθέντος δε οτι ή Γαλλία, γνωρίζουσα τάς έπί τής Τυνησίας βλέψεις τής ’Ιταλίας, έφοβεΐτο μήπως ή τελευταία έπωφεληθή τού γεγονότος τούτου διά νά έπιτύχη τήν έγκαθίδρυσιν συγκυριαρχίας καί ήρνειτο νά έφαρμόση τάς καταγγελθείσας ύπ’ αύτής, τήν 9ην Σεπτεμβρίου 1918, γαλλο-ιταλικάς συμβάσεις καθοριζούσας ειδικόν

***C. Caparro*, Italia e Oriente, Roma 1932.**
***M. Missiroli,* La Politica Estera di Mussolini, Milano 1939.**
***M. Currey*, Italian Foreign Policy, 1918-1932, London 1932.**
***R. Machray*, The Struggle for the Danube and the Little Entente, 1929-1938, London 1938.**
***A. Carena,* La politica Italiana nell’Europa Orientale sui documenti diplomatici, Milano 1930.**
***Lazare Marcovitch*, «Le Desarmement et la Politique de Belgrade, Paris 1932.**
***Lazare Marcovitch*, La Politique Exterieure de la Yougoslavie, Paris 1935.**
***C. E. Ferri*, I Trattati di Amicizia con la Turchia e la Grecia, εις «Annuario di Politica Estera», Pavia 1928.**
***J. Aaulneau*, Histoire de l’Europe Centrale, Paris 1937.**
***G. Salvemini*, Under the Axe of Fascism, New York 1936.**
***J. Sh. Barnes*, The Universal Aspects of Fascism, 1928.**
***R. H. Howard*, The Balkan Conferences and the Balkan States, Berkeley 1936.**
***Milorad Yanochevitch,* La Yougoslavie dans les Balkans, son role diplomatique depuis la Guerre, Paris 1936,**

καθεστώς διά τούς έν Τυνησία έγκατεστημένους ’Ιταλούς, ήτο μοιραΐον νά όξυνθή ή κατάστασις μεταξύ των δύο χωρών. Τά πράγματα έπεδεινώθησαν ετι περαιτέρω εκ τής μή προσκλήσεως τής ’Ιταλίας δπως μετάσχη εις τάς διαπραγματεύσεις περί του διεθνούς καθεστώτος τής Ταγγέρης, αίτινες κατέληξαν εις την Συμφωνίαν τής 18ης Δεκεμβρίου 1923, μεταξύ 'Ισπανίας, Γαλλίας καί Μ. Βρεταννίας, την οποίαν ή φασιστική Κυβέρνησις, εις ένδειξιν διαμαρτυρίας, ήρνήθη νά αναγνώριση.

*
* *

Ό ανταγωνισμός ουτος μετά τής Γαλλίας έν τή Δυτική Μεσογείω, ώθησε τον Μουσσολίνι νά βελτιώση τάς σχέσεις του μετά τής Μ. Βρεταννίας καί τής 'Ισπανίας. Μετά τής τελευταίας, δπου άπο τού Σεπτεμβρίου 1923 ειχεν έγκαθιδρύσει δικτατορίαν 6 Πρίμο ντε Ριβέρα, ό Μουσσολίνι έκαλλιέργησε καλάς σχέσεις, τά οποίας έπεσφράγισεν ή ύπογραφεΐσα, τήν 7ην Αύγούστου 1926, Ίταλο-ισπανική Συνθήκη ούδετερότητος καί διαιτησίας.

Συνεπής εις το πρόγραμμα τού φασισμού, 6 Ντούτσε δεν έλησμόνησε τάς άποικιακάς διεκδικήσεις τής χώρας του, αίτινες δεν έστηρίζοντο μόνον έπί ζητήματος γοήτρου, άλλά καί έπί πραγματικών άναγκών, τούτέστιν έξασφαλίσεως πρώτων ύλών άφ’ ένος καί διεξόδου άφ’ έτέρου διά το πρόβλημα τού υπερπληθυσμού τής ’Ιταλίας[*] [1]. 'Η Μ. Βρεταννία παρεδέχθη έν προκειμένη) τήν άνάγκην σοβαρών παραχωρήσεων καί τον ’Ιούνιον τού 1924 ο Μάκ

***Benito Mussolini*, Dottrina Politica e Sociale del Fascismo**
***Gabriele Paresco,* Italia e Jugoslavia dal 1915 al 1929, Firenze 1935.**
***G. Salvemini*, Mussolini diplomatico, Bari 1952.**
***A. Giannini*, L’Albania dall’Indipendenza all’Unione con Pltalia (1913-1939) Varese 1940.**
***Carlo Sforza*, L’ltalia dal 1914 al 1944 quale io la vidi Roma 1944.**
***Carlo Sforza*, Contemporary Italy, New York 1944.**
***I. Zingarelli*, I Paesi Danubiani e Balcanici, Milano 1938.**
***A. Giannini*, Trattati ed Accordi per l’Europa Danubiana e Balcanica, Roma 1936.**
***A. Solmiy* II Trattato di Tirana, Pavia 1928.**
***D. Nikolitch*, Les Differends de frontteres de PAlbanie et le Traite Italo-Albanais du 27 novembre 1926, Paris 1927.**
***J. Swire*, Albania, the Rise of a Kingdom, London 1929.**
***R. Vaulade*, En Albanie sous l’oeil de Mussolini, Paris 1933.**
***A. Toynbee*, Survey of International Affairs, 1927.**
***L. Salvatorelli*, II Fascismo nella Politica Internazionale, Roma 1946.**
***Άλέξη A. KVQOV,* Οί Βαλκανικοί γείτονές μας, Άθήναι 1962.**
***Benedetto Croce*, Histoire de l’ltalie Contemporaine, Paris 1929, (γαλλική μετάφρ.).**

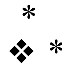
1. G a t h o r n e - H a r d y , ένθ’ άν. σελ. 153.

Δόναλδ υπέγραφε μετά του Μουσσολίνι συμφωνίαν, δι’ ής παρεχωρεΐτο εις την ’Ιταλίαν ή Djubaland καί δ λιμήν του Κισμαγιού, διά νά «στρογγυλεύση» ή ’Ιταλική Σομαλία. Έν συνεχεία, ή διεθνής θέσις του ’Ιταλού δικτάτορος ένισχύετο εκ μιας σαφούς πλέον προσεγγίσεως μετά της Μ. Βρεταννίας. Τήν 20ήν Δεκεμβρίου 1925, δ Μουσσολίνι συνηντάτο έν Ραπάλλο μετά του Σερ ’Ώστιν Τσάμπερλαιν, τδ δε επίσημον ανακοινωθέν ώμίλει περί τής «σκοπιμότητος συνεχίσεως άποτελεσματικώς τής μεταξύ των δύο Χωρών συνεργασίας, προς έναρμόνισιν των διαφόρων άντιτιθεμένων συμφερόντων, επί σκοπώ έδραιώσεως τής εύρωπαϊκής ειρήνης», καί εις τήν έπακόλουθήσασαν τδ επόμενον έτος (30 Σεπτεμβρίου) συνάντησιν τών δύο πολιτικών έν Λιβόρνο, περί ής τδ έπίσημον διακοινωθέν έτόνιζεν δτι: «.................... έβεβαιώθησαν περί τής άκρας έγκαρδιότητος τών ίταλο-βρεταννικών σχέσεων καί τής συμπτώσεως τής πολιτικής, ήν ήκολούθουν αί δύο Κυβερνήσεις διά τήν λύσιν τών σπουδαιοτέρων εύρωπαϊκών προβλημάτων», δ ᵛΑγγλος 'Ϋπουργδς τών Εξωτερικών έδωσεν εις τδν Μουσσολίνι έλευθερίαν δράσεως εις τήν Άδριατικήν, εις άντάλλαγμα τής ύποστηρίξεώς του, ως θά ίδωμεν περαιτέρω, εις τδ ζήτημα τής Μοσσούλης.

*
* *

Μετά τής Γερμανίας, δ φασισμδς διετήρει μάλλον έγκαρδίους σχέσεις, α'ίτινες διεταράσσοντο μόνον συμπτωματικώς έκ τών έπεισοδίων τά όποια ήσαν συνδεδεμένα μέ τδν άναληφθέντα ένεργδν έξιταλισμδν τών γερμανοφώνων τής περιοχής τού ’Άνω Άδίγη.

Έφ’ δσον εις τήν ζωήν τής Δυτικής Μεσογείου δεν ύπήρχον άμεσοι έλπίδες έπεκτάσεως, ή φασιστική πολιτική ήτο μοιραΐον νά στραφή πρδς άλλας περιοχάς, δπου τδ έδαφος παρουσιάζετο εύνοικώτερον. Ἤδη άπδ τού 1925, δ Μουσσολίνι είχε διακηρύξει έν Τριπολίτιδι δτι «τδ μέλλον τής ’Ιταλίας εύρίσκεται εις τήν ’Ανατολήν». Μετά τήν κατάρρευσιν τών δύο Μ. Δυνάμεων, αίτινες πρδ τού 1919 έπαιζον εις τά Βαλκάνια τδν δεσπόζοντα ρόλον άπδ πολιτικής άπόψεως, ήτοι τής Αύτοκρατορίας τών Ρωμανώφ καί τής Μοναρχίας τών 'Αψβούργων, παρουσιάσθη δυνατότης ιταλικής έπεκτάσεως πρδς τήν κατεύθυνσιν έκείνην. Πρώτος κύριος σκοπδς τής ιταλικής δραστηριότατος έν προκειμένω ήτο ή έγκαθίδρυσις έλέγχου έπί τής Άδριατικής. Ὅθεν, έπεβάλλετο δπως, άφ’ ένδς ρυθμισθή τδ ζήτημα τού Φιούμε καί άφ’ ετέρου έξασφαλισθή δεσπόζουσα θέσις έν ’Αλβανία, μέ άποτέλεσμα ή έφαρμογή τών σχεδίων τούτων νά συνεπάγηται άπειλήν διά τά συμφέροντα τής Γιουγκοσλαυίας, ή άπομόνωσις τής οποίας συνιστα καί τδ έπίκεντρον τής φασιστικής πολιτικής κατά τδ δεύτερον στάδιον τού προγράμματος της.

*
 *

Άνεφέρομεν ήδη [1] δτι, κατ' 'Ιανουάριον 1921, ό Δ* Άννούντσιο έξηναγκάσθη νά άποχωρήση του Φιοΰμε, έπηκολούθησαν δε έκλογαί εις τόκρατίδιον, κατ' 'Απρίλιον του 1921, άποβάσαι υπέρ των αυτονομιστών. 'Αλλά, την 3ην Μαρτίου 1922, πραξικόπημα όργανωθέν ύπό των φασιστών, έστέφθη υπό επιτυχίας. 'Ενώπιον του τετελεσμένου τούτου γεγονότος της καταλήψεως τής «έλευθέρας πόλεως» ύπό των εθνικιστικών στοιχείων, συνήλθε, κατά Μάϊον 1922, ίταλογιουγκοσλαυϊκή διάσκεψις έν Σάντα Μαργκερίτα, προϊόν τής οποίας ύπήρξεν ή κατά τον επόμενον 'Οκτώβριον ύπογραφεΐσα ομώνυμος Συμφωνία, μή έφαρμοσθεΐσα δμως καλώς. 'Εντεύθεν, ό Μουσσολίνι, δστις άρχικώς είχε ταχθή υπέρ τής κυρώσεως τής έν λόγω συμφωνίας, δυνάμει τής οποίας οί 'Ιταλοί θά έξεκένουν τάς υπολοίπους γιουγκοσλαυϊκάς ζώνας, τάς οποίας κατεΐχον είσέτι, ως καί τό Σοΰσσακ, προάστιον τού Φιούμε, έζήτησε την εις την 'Ιταλίαν προσάρτησιν τής πόλεως ταύτης, την παραχώρησιν δε εις την Γιουγκοσλαυιαν μικρού τμήματος τής περιοχής της.

Ή Γιουγκοσλαυϊκή Κυβέρνησις άντέδρασεν άμέσως, αλλά ή ύπό τής Ελλάδος κτηθεΐσα πείρα εις την ύπόθεσιν τής Κερκύρας [1 2] ήτο άρκετά πρόσφατος ώστε νά μή λησμονηθή* εξ άλλου, έκκλησις τού Βελιγραδιού προς την Γαλλίαν δι' ύποστήριξιν άπέβη ματαία καί τούτο διότι ό Πουανκαρέ, περιπεπλεγμένος τότε μέ τό ζήτημα τής καταλήψεως τού Ρούρ, ήδυνάτει νά παράσχη οίανδήποτε βοήθειαν, άρκεσθείς εις συστάσεις προς τούς Γιουγκοσλαύους έπιδείξεως μετριοπάθειας καί ύποχωρητικότητος. 'Εάν προστεθή καί τρίτος παράγων, ούχ ήσσονος σημασίας των προαναφερθέντων, ήτοι αί έσωτερικαί δυσχέρειαι ύφ' ών κατετρύχετο ή Χώρα, γίνεται άμέσως άντιληπτόν διατί ένέδωσεν ή Γιουγκοσλαυϊκή Κυβέρνησις εις τάς άξιώσεις τού Ντούτσε. Τήν 25ην 'Ιανουάριου 1924 άφίχθησαν εις Ρώμην οί Πάσιτς καί Νίντσιτς, άντιστοίχως Πρωθυπουργός καί 'Τπουργός 'Εξωτερικών τής Γιουγκοσλαυιας, γενόμενο^ δεκτοί ώς παλαιοί, εγκάρδιοι φίλοι, τήν δέ 27ην ύπεγράφησαν αί Συμφωνίαι
τής Ρώμης. Αδται άπηρτίζοντο άφ' ενός εκ «Συμφώνου φιλίας καί
συνεργασίας» διά τήν διατήρησιν τής καθεστηκυίας τάξεως τών Συνθηκών Ειρήνης τού 1919-1920 καί άφ' ετέρου έκ Συμφωνίας άφορώσης τό Φιούμε. Δυνάμει τής τελευταίας, ή πόλις τού Φιούμε άπεσπάτο τής άγροτικής της ένδοχώρας καί προσηρτάτο εις τήν 'Ιταλίαν, ενώ ή ύπόλοιπος περιοχή παρεχωρεΐτο εις τήν Γιουγκοσλαυιαν, όμού μετά τού Σούσσακ καί τού μικρού λιμένος Μπάρος.

1. Κεφ.
2. Κεφ.

Διά των Συμφωνιών τής Ρώμης ώρίζετο επίσης δτι τά δύο συμβαλλόμενα Μέρη δεν θά έπενέβαινον εις τάς έσωτερικάς υποθέσεις τής 'Αλβανίας, πράγμα δπερ, ώς θά ίδωμεν περαιτέρω, ουδόλως έτήρησαν.

Αί Συμφωνίαι τής Ρώμης έχαιρετίσθησαν υπό του φασιστικού τύπου ώς «τά θεμέλια δικαίας λύσεως τού άδριατικού προβλήματος» [X], ενώ, εν τή πραγματικότητι, ό Μουσσολίνι δεν έπραξεν εν προκειμένω ετερόν τι ή νά συνεχίση τήν πολιτικήν τού Σφόρτσα, κυρίου δημιουργού τής Συνθήκης τού Ραπάλλο, τήν όποιαν ό 'Ιταλός δικτάτωρ εΐχεν άποκαλέσει «άξιοθρήνητον παζάρευμα». Ὅθεν, ή ίταλογιουγκοσλαυϊκή φιλία, ή υπό τού φασιστικού τύπου έκθειασθεΐσα «ώς εκπληκτική καινοτομία πηγάζουσα εκ τού μουσσολινείου δαιμόνιου»[1] [2], δεν άπετέλει παρά έπανάληψιν τής Συνθήκης τού Ραπάλλο. Έν πάση περιπτώσει, ύπήρξεν επιτυχία άπό ιταλικής πλευράς, διανοίξασα τήν οδόν εις τήν έπέκτασιν τής οικονομικής καί πολιτικής επιρροής τής 'Ιταλίας επί τής άντιπέραν πλευράς τής Άδριατικής. 'Ενταύθα δέον νά άναζητηθή ό λόγος δστις παρώρμησεν τον Μουσσολίνι δπως καλλιεργήση σχέσεις απροβλέπτου φιλικού χαρακτήρος μετά τής Γιουγκοσλαυΐας.

'Ως ό ίδιος έδήλου, «τό ζήτημα τού Φιούμε ύπήρξεν άπό μακρού χρόνου είδος ζιζανίου εμποδίζοντας τάς άπ' εύθείας έπαφάς μετά τού εκτεταμένου παραδουνάβιου κόσμου». Διά των μετά τον πόλεμον άποκτηθέντων υπό τής 'Ιταλίας λιμένων εις τήν Άδριατικήν, ήτο άνοικτή ή θύρα οικονομικής καί έν συνεχεία πολιτικής διεισδύσεως αυτής εις τάς χώρας τής Νοτιοανατολικής Εύρώπης [3].

Αόγω τού περίπλοκου των ζητημάτων άτινα προωρίζοντο νά ρυθμίσουν αί Συμφωνίαι τής Ρώμης, έθεωρήθη άναγκαία ή σύναψις πλειόνων ειδικών συμβάσεων. Πράγματι, τήν 29ην 'Ιουλίου, μετά μακράς διαπραγματεύσεις, ύπεγράφοντο υπό τών 'Ιταλών καί Γιουγκοσλαύων άντιπροσώπων εις Νεττουνο, μικρόν λιμένα πλησίον τής Ρώμης, 32 έν συνόλω λεπτομερειακά! συμφωνίαι, αί όποΐαι έν τώ συνόλω των άπετέλουν διά τούς Γιουγκοσλαύους έπιδείνωσιν εις βάρος των τής καταστάσεως έν τή Άδριατική [4].

*
* *

Άνεπτύξαμεν ήδη τό αλβανικόν ζήτημα [5] μέχρι τής άποφάσεως τής 9ης Νοεμβρίου 1921 τής Πρεσβευτικής Διασκέψεως, δι' ής έξησφαλίζετο εις τήν

1. **A. S o l m i, Italia e Francia etc., ένθ* άν. σελ. 35.**
2. **S a l v e m i n i, ένθ* άν. σελ. 196.**
3. **G a t h o r n e-H a r d y, έ'νθ* άν. σελ. 155.**
4. **A n c e l, ένθ* άν. σελ. 34.**
5. **Κεφ. IH'.**

μικράν χώραν σχετική «άνεξαρτησία». Έν τώ μεταξύ, ή 'Αλβανία άπετέλει θέατρον άλλεπαλλήλων έπαναστάσεων, εύρίσκετο δέ παραδεδομένη εις την αναρχίαν. Τελικώς ό Μουσουλμάνος φύλαρχος Άχμέτ Βέη Ζώγου κατέλαβε την άρχήν κατά Δεκέμβριον 1921, έξεδιώχθη όμως μέ την σειράν του κατά 'Ιούνιον 1923 καί κατέφυγεν εις Βελιγράδιον. Τον Δεκέμβριον του 1924, ό Ζώγου, έπί κεφαλής ολιγάριθμων φυγάδων οπαδών του, εισβάλλει έκ Γιουγκοσλαυίας, νίκα τά στρατεύματα της Κυβερνήσεως τοϋ Φάν Νόλη, αΰτοχειροτονήτου 'Ορθοδόξου 'Επισκόπου τοϋ Δυρραχίου καί πρώην φοιτητοϋ τοϋ Πανεπιστημίου τοϋ Χάρβαρντ, καί καταλαμβάνει την πρωτεύουσαν Τίρανα ώς καί την εξουσίαν. Εις τό πραξικόπημά του ό Ζώγου έβοηθήθη ύπό τής Κυβερνήσεως τοϋ Βελιγραδιού, πράγμα όπερ εσπευσε νά καταγγείλη ό Φάν Νόλης. Πλήν όμως ή καταγγελία διεψεύσθη έπισήμως, ενώ, συγχρόνως, ή ταχεία έπιτυχία τής έπαναστάσεως άπέτρεψε την δυνατότητα διενεργείας έρεύνης. Βραδύτερον, ό Νίντσιτς, εις συνέντευξίν του, τω 1927, προς την «Νασιόν» των Παρισίων δεν άπέκρυψεν έμμέσως την γιουγκοσλαυϊκήν συνενοχήν, παραδεχθείς ότι ή Χώρα του έπενέβη εις τά έσωτερικά πράγματα τής 'Αλβανίας, διότι ό Φάν Νόλης, «ήτο τελείως υποχείριος των μπολσεβίκων», άλλά προσέθεσεν ότι μόνη επιθυμία τής Γιουγκοσλαυΐας ήτο «ή ευημερία καί ή ειρήνη έν 'Αλβανία» [1]. Προς τούτοις, τό γεγονός ότι τό πλήγμα έπηνέχθη άπό συμφώνου μετά τοϋ Βελιγραδιού καί ότι ή έπικράτησις τοϋ Ζώγου θά ώφέλει την έν 'Αλβανία γιουγκοσλαυϊκήν έπιρροήν, κατεφάνη ιδιαιτέρως έκ τής χειρονομίας τοϋ νέου Πρωθυπουργοΰ μετά τήν έπιτυχίαν τοϋ έγχειρήματός του. Πράγματι, ούτος, εις άντιστάθμισμα τής παρασχεθείσης βοήθειας, παρεχώρησε κατ' 'Ιανουάριον τοϋ 1925, δηλαδή αμέσως μετά τήν κατάληψιν τής έξουσίας, τά διαφιλονικούμενα χωρία Σβέτι Ναούμ,—έπί τής νοτιοανατολικής όχθης τής Όχρίδος— καί Βέρμας, πεντήκοντα περίπου χιλιόμετρα βορειοανατολικούς τοϋ Σκούταρι. Τά ανωτέρω δύο χωρία εϊχον έπιδικασθή εις τήν 'Αλβανίαν δι' άποφάσεως τής 'Επιτροπής διαχαράξεως των συνόρων αυτής, μέ συνέπειαν νά δυσαρεστηθή ή Γιουγκοσλαυΐα καί νά επακολουθήσουν σχεδόν συνεχή συνοριακά έπεισόδια.

Προς έδραίωσιν τής έξουσίας του ό Ζώγου έβασίσθη έπί των Μουσουλμάνων τής Κεντρικής 'Αλβανίας, οί όποιοι καί άπετέλουν τό πολυπληθέστερον στοιχεΐον έν τή χώρα, άλλ' οΰτω πράττων, δυσηρέστησε τούς 'Ορθοδόξους τοϋ Νότου μέ μοιραίαν συνέπειαν τήν χρονιάν άντίθεσιν αύτών. Περαιτέρω, ί'να διατηρηθή εις τήν έξουσίαν, είχεν άνάγκην ισχυρού στρατού, Ικανού νά άποκαθιστα τήν τάξιν καί νά άποφεύγη τήν διάλυσιν τοϋ ευθραύστου κράτους έκ των χρονιών έσωτερικών διαμαχών. 'Αλλά αί δαπάναι τής διοική-

1. **Macartney and Cremona, £νθ' άν. σελ. 103.**

σεως έν γένει ήτο άδύνατον εκ των πραγμάτων νά άντιμετωπισθούν εκ των άσθενών οικονομικών πόρων τής χώρας. Ούτως, εύθύς εξ αρχής, δ Ζώγου εύρέθη προ τραγικού αδιεξόδου ήτο δέ φυσικόν νά σκεφθή έν πρώτοις τούς φίλους του Γιουγκοσλαύους, προς τούς οποίους και άπηυθύνθη ζητών οικονομικήν βοήθειαν. Άποτυχών προς την κατεύθυνσιν αυτήν, δ Ζώγου δεν ειχεν άλλην διέξοδον άπό την Ιταλίαν, την μόνην Μέγαλην Δύναμιν, ήτις έπεθύμει νά άποδυθή εις πολιτικήν οικονομικής διεισδύσεως εις την 'Αλβανίαν καί διέθετε συγχρόνως τά άναγκαΐα κεφάλαια διά μίαν έπιχείρησιν τόσον άμφιβόλου οικονομικής έκβάσεως. Τό οικονομικόν λοιπόν άδιέξοδον τής 'Αλβανίας καί ή επιτακτική άνάγκη προσπορισμού κεφαλαίων προς άποτροπήν τής άλλως βεβαίας χρεωκοπίας, θέτουν εις χεΐρας τής 'Ιταλίας ισχυρόν μοχλόν τον όποιον, ώς είκός, δεν ήμέλησε νά χρησιμοποιήση αυτή.

Τήν 31ην 'Ιανουάριου 1925, δ Ζώγου πληροφορεί τον Μουσσολίνι δτι επιθυμεί νά σύσφιγξη τούς μεταξύ 'Αλβανίας καί 'Ιταλίας δεσμούς φιλίας. Καί ή φασιστική Κυβέρνησις ασμένως άποδέχεται τήν παροχήν οικονομικής βοήθειας, γνωρίζουσα δτι αύτη θά άπετέλει τον πρόλογον τής πολιτικής δράσεως.

Τον Σεπτέμβριον τού 1925, δμιλος ιταλικών Τραπεζών έπρομήθευσε τά άναγκαΐα κεφάλαια διά τήν ΐδρυσιν τής «'Εθνικής Τραπέζης τής 'Αλβανίας», τής οποίας Πρόεδρος ώρίσθη 'Ιταλός, κυρία δέ αύτής έδρα ή Ρώμη. Ήδη τον προηγούμενον Μάϊον είχε παραχωρηθή εις τούς ιταλικούς σιδηροδρόμους τό δικαίωμα τής κατ' άποκλειστικότητα άνορύξεως πετρελαίου έν 'Αλβανία. Κατά τό ίδιον έτος, συνεστήθη έν 'Ιταλία «Εταιρία δημοσίων έργων καί οικονομικής άνορθώσεως», ήτις έχορήγησε τώ 1926 δάνειον εις τήν 'Αλβανίαν 50 έκατομμυρίων χρυσών φράγκων, άναλαβοΰσα, σύν τοΐς άλλοις, τήν κατασκευήν στρατηγικών δρόμων μεταξύ Άδριατικής καί γιουγκοσλαυϊκών συνόρων. 'Επί πλέον, δυνάμει έμπορικής συμφωνίας συναφθείσης έν Τιράνοις τον 'Οκτώβριον τού 1925, ή 'Ιταλία έξησφάλισε τό μονοπώλιον τών έν 'Αλβανία μεταφορών συντόμως δέ τόσον αί ναυτικαί δσον καί αί άεροπορικαί συγκοινωνίαι τής χώρας περιήλθον εις χεΐρας τών 'Ιταλών. Τέλος, εις άντάλλαγμα τής παρασχεθείσης οικονομικής βοήθειας, ή 'Ιταλική Κυβέρνησις *επέτυχε* τήν έγκατάστασιν έν 'Αλβανία ιταλικής στρατιωτικής άποστολής προς διοργάνωσιν τού αλβανικού στρατού, ένώ, συγχρόνως, έπεβλήθη ή διδασκαλία τής ιταλικής εις τά άλβανικά σχολεία.

*
* *

'Ενώπιον τής καταστάσεως αύτής ή Γιουγκοσλαυια άνησύχησεν. Όταν δ Νίντσιτς είδε τήν πλήρη μεταστροφήν τού Ζώγου, συνέλαβε τήν ιδέαν συνά-

ψεως συνθήκης φιλίας μετά τής Γαλλίας, έγγυωμένης την άνεξαρτησίαν τής Αλβανίας. Άλλα ό Μπριάν, φοβούμενος μήπως ή προτεινομένη συνθήκη θεωρηθή ώς έχουσα άντιϊταλικδν χαρακτήρα, συνέστησεν εις τήν Γιουγκοσλαυϊκήν Κυβέρνησιν δπως κληθή νά συμμετάσχη και ή 'Ιταλία. Ούτως ό Νίντσιτς, διαρκούσης έπισκέψεώς του εις Ρώμην τον Φεβρουάριον του 1926, προέτεινεν εις τδ Μουσσολίνι την σύναψιν τριμερούς Συμφώνου έγγυωμένου τήν άνεξαρτησίαν τής Αλβανίας, άλλ' δ 'Ιταλός δικτάτωρ, δοσμένος ολοκληρωτικά εις τήν πραγματοποίησιν των ιμπεριαλιστικών του σχεδίων, δεν έδωσε συνέχειαν εις τδ ζήτημα.

Ό επικρατών έν Γιουγκοσλαυΐα άναβρασμδς κατά τής προϊούσης ιταλικής διεισδύσεως εις 'Αλβανίαν έβαινεν αυξανόμενος* ύπδ τήν πίεσιν τών Κροατών βουλευτών, ή Βουλή τού Βελιγραδιού ήρνεΐτο τδν 'Ιούνιον τού 1926 νά κυρώση τάς Συμφωνίας τού Νεττούνο. Έάν υπήρχε περίπτωσις και τών ελάχιστων ενδοιασμών παρά τω Μουσσολίνι, ή στάσις τού Βελιγραδιού ήρκεσε διά νά έξαλείψη τούτους. Τήν 27ην Νοεμβρίου 1926 ύπεγράφετο έν Τιράνοις τδ Ίταλοαλβανικδν «Σύμφωνον φιλίας καί άσφαλείας», πενταετούς ισχύος, άφ' ο5 προηγουμένως δ Μουσσολίνι, κατά τήν συνάντησίν του τδν Σεπτέμβριον έν Λιβόρνω μετά τού Ώστεν Τσάμπερλαιν εϊχε σχηματίσει τήν έντύπωσιν δτι ή Αγγλική Κυβέρνησις τού έδιδεν έλευθερίαν δράσεως έν 'Αλβανία \

Τά δύο Συμβαλλόμενα Μέρη «έν τή προθέσει συσφίγξεως τών άμοιβαίων σχέσεων φιλίας καί άσφαλείας... » «άποβλέποντα εις τήν διατήρησιν τού πολιτικού, νομικού καί έδαφικού καθεστώτος τής 'Αλβανίας» έντδς τού πλαισίου τών Συνθηκών τάς οποίας άμφότερα έχουν υπογράψει, ώς και τού Συμφώνου τής Κ.τ.Ε., άναγνωρίζουν δτι «πάσα άμεσος διατάραξις τού πολιτικού, νομικού καί έδαφικού καθεστώτος τής 'Αλβανίας άντίκειται πρδς τδ άμοιβαΐον αύτών συμφέρον» (άρθρον 1) καί δτι «πρδς κατοχύρωσιν τού συμφέροντος τούτου, ύποχρεούνται νά παρέχουν άμοιβαίως τήν ύποστήριξιν καί τήν έγκάρδιον αύτών συνεργασίαν, ώς καί νά μη συνάψουν μετ' άλλων Δυνάμεων πολιτικάς καί στρατιωτικάς συμφωνίας εις βάρος τών συμφερόντων τού ετέρου Μέρους, τών καθοριζομένων έν τω παρόντι Συμφώνω» (άρθρον 2). Προσέτι, τά δύο Κράτη άνελάμβανον τήν ύποχρέωσιν δπως υποβάλλουν «εις ειδικήν διαδικασίαν συνδιαλλαγής καί διαιτησίας» τάς άντιθέσεις αί όποΐαι δεν θά [1]

1. 'Απάντων *εις* σχετικήν έπερώτησιν δ Ώστεν Τσάμπερλαιν, έδήλου εις τήν Βουλήν τών Κοινοτήτων, τδν 'Ιούνιον τού 1927, δτι ό Μουσσολίνι τδν είχε διαβεβαιώσει κατά τήν συνάντησίν των έν Λιβόρνφ δτι θά «διετηρεΐτο ή άκεραιότης τής 'Αλβανίας», κατόπιν δέ τούτου, ό Άγγλος 'Υπουργός τών 'Εξωτερικών «είχεν εγκρίνει πλήρως τήν ιταλικήν ένέργειαν». "Ορα S a l v e m i n i , ένθ' άν. σελ. 237.

είχε καταστή δυνατόν νά λυθούν διά της συνήθους διπλωματικής οδού

Τό Σύμφωνον, καίτοι άνώδυνον έπιφανειακώς, ίσοδυνάμει προς την πολιτικήν ύποδούλωσιν τής Αλβανίας εις την 'Ιταλίαν[1] [2]. Καί ήτο άναπόφευκτος, έφ' δσον, δοθείσης τής δυσαναλογίας ισχύος καί πλούτου μεταξύ των Συμβαλλομένων Κρατών, το Σύμφωνον έσήμαινε κατ' ούσίαν την υπαγωγήν του άσθενεστέρου εις τήν οικονομικήν καί πολιτικήν τροχιάν τού ίσχυροτέρου[3]. Δυνάμει τού Συμφώνου, ό Ζώγου ελάμβανε παρά τής Φασιστικής Κυβερνήσεως τήν ύπόσχεσιν βοήθειας προς διατήρησιν ού μόνον τού εδαφικού αλλά καί τού πολιτικού καθεστώτος τής 'Αλβανίας, τούτέστιν τής προσωπικής του κυριαρχίας. Έπρόκειτο, λοιπόν, έν τή πραγματικότητι, περί μετατροπής τής 'Αλβανίας εις Ιταλικόν Ιΐροτεκτοράτον, έφ' δσον δε ή προσωπική κυριαρχία τού Ζώγου θά έξηρτάτο εφεξής από τήν 'Ιταλίαν, κατά μοιραίαν συνέπειαν, θά έσκληρύνετο ή στάσις αυτού έναντι τής Ελλάδος καί ιδία τής Γιουγκοσλαυιας [4].

Δι* επεξηγηματικής επιστολής, ήν ό Βαρώνος Άλοίζι, 'Ιταλός Πρεσβευτής έν Τιράνοις, άπηύθυνε τήν 5ην Δεκεμβρίου 1926 προς τον 'Αλβανόν 'Υπουργόν τών 'Εξωτερικών, ύπεγραμμίζετο δτι ή φράσις: «τήν ύποστήριξιν καί τήν εγκάρδιον αυτών συνεργασίαν» θά έδει νά έρμηνευθή ως άφορώσα συνεργασίαν προκύπτουσαν εκ προτάσεων ύποβληθεισών ύφ' ενός τών Μερών καί εθελουσίως γενομένων άποδεκτών παρά τού έτέρου. «Όθεν, ή συνεργασία αυτή θά έπραγματοποιεΐτο μόνον, εάν τήν έζήτει εν τών Μερών». Τέλος, συμπλήρωμα τού Συμφώνου τών Τιράνων, άποκαλύπτον, άλλωστε, τήν πραγματικήν σημασίαν αυτού, υπήρξαν αί άνταλλαγεΐσαι έν Ρώμη τήν 26ην 'Απριλίου 1927 ταυτόσημοι διακοινώσεις, δι' ών αί δύο Κυβερνήσεις άνελάμβανον τήν ύποχρέωσιν δπως μή διεξαγάγουν διαπραγματεύσεις μεθ' έτέρου Κράτους, θιγούσας τήν ερμηνείαν ή τήν έφαρμογήν τής Συμφωνίας Τιράνων τής 27ης Νοεμβρίου 1926 ή τήν συμμετοχήν είς ταύτην τρίτων Κρατών, άνευ προηγουμένης συγκαταθέσεως άμφοτέρων τών Συμβαλλομένων Μερών.

Τό Σύμφωνον Τιράνων κατετάραξε τόσον τήν Κυβέρνησιν δσον καί τήν κοινήν γνώμην τής Γιουγκοσλαυιας, καταληφθείσας τελείως έξ άπροόπτου καί σχηματισάσας τήν πεποίθησιν δτι ή 'Αλβανία άπετέλει τό έπίκεντρον τών 'Ιταλικών ελιγμών περικυκλώσεως τής Χώρας των. Ό Νίντσιτς, πρωτεργάτης τής φιλοϊταλικής πολιτικής καί διαπραγματευτής τών Συμφωνιών τού

1. **A. G i a n n i n i , L* Albania dalPIndipendenza etc. σελ. 171.**
2. **A n c e 1, ένθ* άν. σελ. 34.**
3. **S i l v a , ένθ* άν. σελ. 432.**
4. **Ά λ έ ξ η A . Κ ύ ρ ο υ , Οί Βαλκανικοί γείτονές μας, Άθήναι 1962, σελ. 64.**

Νεττοϋνο, ύπέβαλεν έπιδεικτικώς τήν παραίτησίν του, εις ένδειξιν διαμαρτυρίας, δηλώσας, δημοσία, 8τι ή πολιτική Ίταλογιουγκοσλαυϊκής συνεννοήσεως είχε καταστη αδύνατος. Καί έν Γαλλία το Σύμφωνον έγέννησεν άνησυχίας, καθ' όσον, ώς ήδη έλέχθη, συνεπήγετο, έν τη πραγματικότητι, τήν ύποτέλειαν της 'Αλβανίας εις τήν 'Ιταλίαν καί τήν εις τήν Άδριατικήν άναμφισβήτητον υπεροχήν τής τελευταίας. Άλλ' ό Μπριάν, προς άποτροπήν νέας κρίσεως των γαλλοιταλικών σχέσεων, προετίμησε να κερδίση χρόνον, άφήσας τό έργον τής άντιϊταλικής πολεμικής εις τον γαλλικόν τύπον, πράγμα όπερ έπέφερε τήν άμεσον άντίδρασιν τοϋ φασιστικού τύπου.

Άντιθέτως, ο βρεταννικός τύπος έτήρησεν έναντι τής πολιτικής τοϋ Μουσσολίνι στάσιν εύμενοΰς ούδετερότητος, ό δέ 'Ωστιν Τσάμπερλαιν, άπαντών εις σχετικήν έπερώτησιν εις τήν Βουλήν των Κοινοτήτων, έδήλωσεν ότι «δεν ήτο αρμόδιος νά σχολιάση τό θέμα», καί προσέθεσεν 8τι«τυχόν έπέμβασις τής Κ.τ.Ε. θά άπέβαινεν έπικίνδυνος, σκοπιμώτερον δε ήτο νά διακανονισθή τό ζήτημα δΓ άπ' εύθείας συνομιλιών μεταξύ των δύο Μερών». Μέ άλλας λέξεις, ή 'Αγγλική Κυβέρνησις έδιδεν ελευθερίαν δράσεως εις τήν 'Ιταλίαν[1], ή, διά νά ε'ίμεθα ακριβέστεροι, μάλλον παρεκίνει τήν φασιστικήν Κυβέρνησιν προς τήν κατεύθυνσιν τής 'Αλβανίας.

Ή κατάστασις έπεδεινώθη όταν, διαρκοϋντος τοϋ 1927, συνέβησαν αλλεπάλληλα επεισόδια άφορώντα τήν 'Αλβανίαν. Οΰτω, τήν 19ην Μαρτίου, ή 'Ιταλική Κυβέρνησις άπηύθυνε διακοίνωσιν εις τήν Γαλλίαν, Μ. Βρεταννίαν, Γερμανίαν καί Βουλγαρίαν, δΓ ής κατήγγειλε γιουγκοσλαυϊκάς στρατιωτικάς προπαρασκευάς παρά τα άλβανικά σύνορα. 'Η Γιουγκοσλαυϊκή Κυβέρνησις, μόλις έλαβε γνώσιν των κατηγοριών τοϋ Μουσσολίνι, έσπευσε νά διαμαρτυρηθή, συγχρόνως δέ καί νά διαψεύση έπισήμως ταύτας. Μετά τινας μήνας (Μάϊος), προεκλήθη νέα συγκίνησις διά τής υπό των 'Αλβανικών 'Αρχών συλλήψεως τοϋ δραγουμάνου τής έν Τιράνοις Γιουγκοσλαυϊκής Πρεσβείας, κατηγορουμένου επί κατασκοπεία κατά τής ασφαλείας τής Χώρας. Κατόπιν άρνήσεως τής 'Αλβανίας όπως άπολυθή ό έν λόγω υπάλληλος, τό Βελιγράδιον άνεκάλεσε τον έν Τιράνοις Πρεσβευτήν του, διακοπεισών προσωρινώς τών διπλωματικών σχέσεων μεταξύ των δύο ομόρων Κρατών. Αδται έπανελήφθησαν, όταν τό Βελιγράδιον άπεδέχθη τήν διαδικασίαν ήν προέτειναν αί Γαλλία, Μ. Βρεταννία, Γερμανία καί 'Ιταλία. Πράγματι, αί έν λόγω Μεγάλαι Δυνάμεις προέβησαντήν 23ην Μαίου εις «παράλληλα» διαβήματα παρά τη Γιουγκοσλαυϊκή καί 'Αλβανική Κυβερνήσει, προσκαλοΰσαι τήν μέν όπως άποσύρη τήν διακοίνωσιν τοϋ έν Τιράνοις Πρεσβευτοΰ της, δι' ής διεμαρτυρήθη οδτος διά τήν σύλληψιν τοϋ δραγουμάνου, τήν δέ όπως άπελευθερώσγ) τον συλληφθέντα.

*
* *

Ή αύξουσα εντασις, ήν προεκάλεσαν τά άνωτέρω ώς καί άλλα επεισόδια, ώθησαν την Γιουγκοσλαυϊκήν Κυβέρνησιν εις την σύσφιγξιν των μετά τής Γαλλίας δεσμών της. Οί δισταγμοί του Μπριάν διά την σύναψιν συνθήκης μετά τής Γιουγκοσλαυΐας ήρθησαν τελικώς χάρις εις ενέργειαν αύτοΰ τούτου του Μουσσολίνι. Τώ όντι, καθ' δν χρόνον συνεχίζοντο αί μεταξύ Γαλλίας καί Ίσπανίας διαπραγματεύσεις διά το Μαροκινόν ζήτημα, εις ας, λόγω τής άντιθέσεως τού Καί ντ' Όρσαί δεν έκλήθη να μετάσχη ή 'Ιταλία, είσέπλευσεν εις τον λιμένα τής Ταγγέρης, τον 'Οκτώβριον τού 1927, ιταλική ναυτική μοίρα, τήν σημασίαν τής έπισκέψεως τής οποίας εσπευσε να τονίση έπισήμως ό εκεί 'Ιταλός Πρεσβευτής, δηλώσας δτι «ή έπίσκεψις .... χρησιμεύει διά νά ύπενθυμίση δτι ή ιταλική Κυβέρνησις ούδεμίαν θά δεχθή λύσιν τού προβλήματος, εάν δεν έρωτηθή προηγουμένως* ή ιταλική συνεργασία θά προέλθη εκ διασκέψεως ή διαπραγματεύσεων εις τάς οποίας πρέπει νά άντιπροσωπευθή αυτή με τά αύτά δικαιώματα των άλλων». Εις άπάντησιν [1] [2], ό Μπριάν υπέγραψε τήν 11ην Νοεμβρίου 1927 [3] τήν μετά τής Γιουγκοσλαυΐας Συνθήκην ((φιλίας καί διαιτησίας», έκκρεμούσαν ήδη άπό έτους καί πλέον. Καίτοι ή έν λόγω συνθήκη δεν εβαινε πέραν μιας υποσχέσεως συμφωνίας εν περιπτώσει έπιθέσεως, συνετέλει, ούχ ήττον, εις έτι περαιτέρω έντασιν των Ίταλογιουγκοσλαυϊκών σχέσεων. Καί ναι μεν ό Μπριάν εσπευσε νά δηλώση δτι ή Συνθήκη δεν κατηυθύνετο έναντίον τής 'Ιταλίας καί νά διαβεβαιώση δτι άπετέλει αυτή «γεγονός άπλούστατον καί άπολύτως κανονικόν», πλήν δμως ό Μουσσολίνι διετύπωσε πικρά παράπονα καί δή διά τό γεγονός δτι ειχεν έκλεγή διά τήν υπογραφήν τής Συνθήκης ή έπέτειος τής άνακωχής τού παγκοσμίου πολέμου. Σύσσωμος ό ιταλικός τύπος έξέσπασεν εις θύελλαν διαμαρτυριών, έκφράζων τήν περιφρόνησίν του διά κράτος κατατρυχόμενον υπό πολιτικών καί θρησκευτικών ερίδων μεταξύ Κροατών καί Σέρβων καί άναγγέλλων σχέδιον ιταλικής έπεκτάσεως, εις πρώτην ευνοϊκήν εύκαιρίαν, έφ' ολοκλήρου τής Δαλματίας. Ώς ήτο επόμενον, άνταπήντησε μετά δριμύτητος ό γιουγκοσλαυικός τύπος, φθάσας μάλιστα μέχρι τού σημείου νά άντιμετωπίση τό ενδεχόμενον κηρύξεως πολέμου[4].

*
* *

Ή άντίδρασις τού Μουσσολίνι, θεωρήσαντος τήν Γαλλογιουγκοσλαυϊ-

1. S a l v e m i n i , £νθ* άν. σελ. 237.

2. S a 1 v e m i n i, Ινθ[1] άν. σελ. 238.

3. *Από γιουγκοσλαυϊκής πλευράς ύπέγραψεν ό 'Υπουργός των Εξωτερικών Μαρίγκοβιτς, όστις, διαδεχθείς τον Νίντσιτς, ύπεστήριζε τήν μετά τής Γαλλίας προσέγγισιν.

4. R e n o u v i n , 2νθ* άν. σελ. 87.

κήν Συνθήκην ώς άμεσον πλήγμα κατά τής Ιταλικής πολιτικής εις τήν Άδριατικήν, δεν έβράδυνε να γίνη πλέον συγκεκριμένη: τήν 22αν Νοεμβρίου 1927 ύπεγράφετο έν Τιράνοις Ίταλοαλβανική Συνθήκη «άμυντικής συμμαχίας». Κατά τδ άρθρον 1: «Πάσαι αί προηγούμεναι Συνθήκαι, αί όποΐαι συνήφθησαν μεταξύ των 'Τψηλών Μερών άπό τής εισόδου τής 'Αλβανίας είς τήν Κ.τ.Ε. θά τηρηθούν ακριβώς ... ». Κατά το άρθρον 2 έγκαθιδρύετο «αναλλοίωτος άμυντική συμμαχία μεταξύ τής 'Ιταλίας άφ' ενός καί τής 'Αλβανίας άφ' ετέρου έπί 20 έτη, δυναμένη νά καταγγελθή το 18ον ή το 19ον έτος τής Ισχύος της, άλλως ή συμμαχία θά θεωρήται σιωπηρώς άνανεωθεΐσα δι* ίσον χρονικόν διάστημα. Τά δύο 'Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη θά καταβάλουν πάσαν φροντίδα καί θά μεταχειρισθοΰν πάντα τά εις τήν διάθεσιν αυτών μέσα ίνα έγγυηθοΰν άντιστοίχως τήν άσφάλειάν των καί άμυνθοϋν άμοιβαίως κατάπάσης έξωτερικής έπιθέσεως». Τά άρθρα 3 καί 4 άνεφέροντο είς ενδεχόμενον μελλοντικόν πόλεμον: « . . . έν περιπτώσει καθ' ήν έν τών 'Υψηλών Μερών ήθελεν άπειληθή δι' άπροκλήτου πολέμου, τό έτερον Μέρος θά έχρησιμοποίει πάντα τά πλέον άποτελεσματικά μέσα, ού μόνον ίνα προλάβη τάς έχθροπραξίας άλλά καί ίνα έξασφαλίση δικαίαν ίκανοποίησιν είς τό άπειληθέν Μέρος (άρθρον 3).

«Όταν πάντα τά μέσα συνδιαλλαγής εξαντληθούν είς μάτην, έκάτερον τών 'Υψηλών Μερών ύποχρεοΰται νά άκολουθήση τήν τύχην τού άλλου, θέτον είς τήν διάθεσιν τού Συμμάχου του πάντας τούς πόρους αύτοΰ, στρατιωτικούς, οικονομικούς καί οίασδήποτε άλλης φύσεως, δυναμένους δπως βοηθήσουν τούτο νά άντιμετωπίση έπιτυχώς τήν σύγκρουσιν . . . » (άρθρον 4). Τέλος, κατά τό άρθρον 5: «. . . . τά Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν τήν ύποχρέωσιν δπως μή αρχίσουν ή διεξαγάγουν διαπραγματεύσεις ειρήνης ή άνακωχής, άνευ κοινής συμφωνίας». Δι' επιστολής τού έν Τιράνοις'Ιταλού Πρεσβευτοΰ Σόλα προς τον 'Αλβανόν 'Υπουργόν τών 'Εξωτερικών Βρυώνην, προσηρτημένην είς τήν Συνθήκην, καθωρίζετο, έξ άλλου, δτι, είς περίπτωσιν έχθροπραξιών, «ή ήγεσία τών συμμαχικών δυνάμεων έν 'Αλβανία θά άνετίθετο είς τον άρχιστράτηγον τών 'Αλβανικών στρατευμάτων καί έν 'Ιταλία είς τον 'Ιταλόν αντιστράτηγον.

'Η ανωτέρω Συνθήκη ένίσχυε τό Ίταλοαλβανικόν Σύμφωνον, δπερ εΐχεν υπογραφή έν έτος προηγουμένως, ή δέ 'Αλβανία «έτίθετο κατ' ουσίαν υπό τήν σκέπην τής φασιστικής πανοπλίας, άφ' οδ ειχεν ήδη τεθή υπό τήν πολιτικήν καί οικονομικήν κηδεμονίαν αυτής»[1]. Κατά τον Μουσσολίνι, ή Συνθήκη ήτο «ίση καί συμμετρική ού μόνον έν τή νομική της μορφή άλλά

1. Π ι π ι ν έ λ η ς , ένθ' άν. σελ. 68.

και έν τη πολίτικη της ουσία)). Αλλά, ώς είρωνικώς έρωτά δ Σαλβέμινι[1], υπήρξε ποτέ εις τήν ιστορίαν τής διπλωματίας τελειοτέρα περίπτωσις ίσότητος καί συμμετρίας;

Άπδ τής υπογραφής τής δευτέρας Συμφωνίας Τιράνων, ή 'Ιταλική πολιτική έχάραξε γραμμήν έξουδετεροΰσαν άφ' ένδς οίανδήποτε ενέργειαν εκ μέρους τής Γιουγκοσλαυΐας, καθ' δν χρόνον εύρίσκοντο ύπδ πραγματοποίησιν τά εις τήν 'Αλβανίαν επεκτατικά σχέδια του Μουσουλμανικοί) καθεστώτος, καί άφ' ετέρου συμπληροΰσαν τήν ύποδούλωσιν των 'Αλβανών ιθυνόντων [1 2].

Έν τούτοις, δ Μπριάν δεν έπεζήτησε να αυξήση έτι περαιτέρω τήν έντασιν εις ήν εύρίσκοντο αι Γάλλοϊταλικαί σχέσεις, άλλά, τουναντίον, κατέβαλεν έπιδεξίαν προσπάθειαν ύφέσεο^ς, διά λόγου δν έξεφώνησε τήν 30ήν Νοεμβρίου ενώπιον τής Γαλλικής Βουλής. Έπηκολούθησεν ή υπογραφή ένδς προσωρινού «modus vivendi», ρυθμίζοντος τήν θέσιν τών έν τώ γαλλικώ έδάφει 'Ιταλών. Ό Μουσσολίνι έπωφελήθη τής ευκαιρίας ταύτης διά νά δηλώση, τήν 15ην Δεκεμβρίου, δτι ή Γαλλογιουγκοσλαυϊκή Συνθήκη ήτο «άπολύτως έν τάξει)) καί νά προσθέση δτι έπίστευεν εις «τδ δυνατόν, τδ χρήσιμον καί τδ άναγκαΐον μιας ευρείας, έγκαρδίου καί διαρκούς συνεννοήσεως μεταξύ Γαλλίας καί 'Ιταλίας». Ούτως έσημειώθη τώ 1928, τούλάχιστον προσωρινώς, αισθητή βελτίωσις εις τάς γαλλοϊταλικάς σχέσεις. Βεβαίως ή χειρονομία τού Μπριάν καί ή υπογραφή τού ρηθέντος modus vivendi δεν άρκούν διά νά έξηγήσουν έπαρκώς τήν μεταβολήν ταύτην εις τήν μουσσολινικήν τακτικήν. Ή ύποστηριχθεΐσα άποψις[3] περί παρεμβάσεως τού Ώστιν Τσάμπερλαιν παρά τώ Μουσσολίνι ίνα έπιδείξη εύμένειαν έναντι τής Γαλλίας, άμειβομένης τοιουτοτρόπως διά τήν εύθυγράμμισίν της με τήν άγγλικήν γραμμήν έναντίον τών Ήνωμένων Πολιτειών εις τδ ζήτημα τών ναυτικών δυνάμεων, δεν φαίνεται άβάσιμος. Ούχ' ήττον, νομίζομεν δτι άποφασιστικδς παράγων εις τήν [Αεταστροφήν τού Μουσσολίνι ύπήρξεν ή πρόσκλησις τής 'Ιταλίας δπως συμμετάσχη εις τάς συνομιλίας διά τήν άναθεώρησιν τού καθεστώτος τής Ταγγέρης καί ή ιταλική άντιπροσώπευσις εις τήν διεθνή διοίκησιν τής τελευταίας ('Ιούλιος 1928).

Ώς πρδς τάς ίταλογιουγκοσλαυϊκάς σχέσεις, κατά τήν αύτήν περίοδον, δέον νά άναφερθή δτι άπδ ιταλικής πλευράς έσημειώθησαν ώρισμέναι έπιτυχίαι. Τήν 3ην Αύγούστου 1928, μέ καθυστέρησιν τριών έτών, έπεκυροΰντο τελικώς αί συμφωνίαι τού Νεττοΰνο τού 1925 ύπδ τής Βουλής τού Βελιγρα-

1. ***Ένθ[5] άν. σελ. 239.**
2. **Κ ύ ρ ο υ, Ινθ* άν. σελ. 67.**
3. ***Όρα S a l v e m i n i , ένθ* άν. σελ. 241.**

δίου. 'Ως είδομεν ήδη, εϊχεν άρνηθή αυτή κατ' 'Ιούλιον 1926 νά κυρώση τάς έν λόγω τεχνικάς συμβάσεις, ή έπίμονος δέ άρνησις των Γιουγκοσλαύων συνεχίσθη μέχρι των μέσων του 1928, καμφθεισα τελικώς προ τής ιταλικής πιέσεως ήν μεγάλως ένίσχυσεν ή αδυναμία τής Γιουγκοσλαυιας συνεπείς τής κρίσιμου καταστάσεως εις την οποίαν εϊχον περιέλθει τα εσωτερικά της πράγματα κατόπιν τής δολοφονίας του άρχηγοϋ του άγροτικοΰ κόμματος των Κροατών, Ράντιτς [1]. Φαίνεται δτι εις τήν άνωτέρω άπόφασιν έπηρεάσθη τό Βελιγράδιον έκ τής στάσεως τής βρεταννικής Κυβερνήσεως, ήτις έθεσεν ώς άπαράβατον δρον τής χορηγήσεως δανείου εις τήν Γιουγκοσλαυΐαν τήν ύπ' αύτής έπικύρωσιν των συμφωνιών τοϋ Νεττοΰνο [1 2]. Άλλα τήν 27ην 'Ιανουάριου 1929 έληγε τό ϊταλογιουγκοσλαυϊκόν «Σύμφωνον φιλίας καί εγκαρδίου συνεργασίας» τοϋ 1924 καί κατά συνέπειαν αί Κυβερνήσεις Ρώμης καί Βελιγραδιού θά έδει νά δηλώσουν εάν έπεθύμουν νά τό άνανεώσουν ή δχι. "Οθεν, αί δύο Κυβερνήσεις άπεφάσισαν δπως άναμείνουν επί Ιξ είσέτι μήνας πριν ή άποφανθοϋν έν προκειμένω καί ουτω τό σύμφωνον τελικώς δεν άνενεώθη, καταστάν νεκρόν κείμενον.

*
* *

Ή γιουγκοσλαυϊκή άντίστασις εις τά φασιστικά σχέδια παρεκίνησε τήν ιταλικήν διπλωματίαν δπως θέση τά θεμέλια μιας βαλκανικής συνεννοήσεως, μέ μόνον σκοπόν τήν έπίβλεψιν καί περικύκλωσιν τής Γιουγκοσλαυίας, ούδετεροποιουμένων τών λοιπών βαλκανικών κρατών, έπί τη προβλέψει πολέμου εις τήν Άδριατικήν. Ἤτοι, ή 'Ιταλική πολιτική εις τά Βαλκάνια ύπήρξεν «έπιθετική» [3]. Τήν έξαπλωτικήν πολιτικήν τής 'Ιταλίας προς τήν κατεύθυνσιν ταύτην, έξυπηρέτησεν δλως ιδιαιτέρως ή έν Βαλκανίοις έπικρατοΰσα κατάστασις. Πράγματι, αί ένδοβαλκανικαί έριδες προσέφερον τό εύνοι'κώτερον πεδίον διά τήν έπιτυχίαν τών φασιστικών σχεδίων. Καί άς άρχίσωμεν άπό τής Ρουμανίας. 'Η Χώρα αυτή έθεωρήθη υπό τοϋ Μουσσολίνι 6τι άπετέλει τό άσθενέστερον σημεϊον τής Μικράς Συνεννοήσεως. Καί δοθέντος δτι τό συγκρότημα τοΰτο συνεδέετο στενώς μετά τής Γαλλίας, ή άπό τής σφαίρας έπιρροής τής οποίας άπόσπασις αύτοΰ εϊχεν άποδειχθή μέχρι τότε ματαία, έσκέφθη ό 'Ιταλός δικτάτωρ δτι μόνη άπομένουσα λύσις ήτο ή διάλυσίς του. Ό̓θεν κατεβλήθη άπό ιταλικής πλευράς πάσα προσπάθεια άποκτήσεως τής φιλίας τής Ρουμανίας, καίτοι ούδεμία πρόθεσις ΰπήρξεν ένεργείας τίνος ήτις

1. **G a t h o r n e - H a r d y , Ινθ' άν. σελ.**
2. **S i l v a , ϊνθ' άν. σελ. 433.**
3. **R e n o u v i n , ϊνθ' άν. σελ. 289.**

θά ήτο δυνατόν νά άπαρέσκη εις την Σοβιετικήν Ένωσιν. Ούτως την 16ην Σεπτεμβρίου 1926 ό Στρατηγός Άβερέσκου, Πρωθυπουργός τής Ρουμανίας διά δευτέραν φοράν άπό του Μαρτίου του 1926 και αρχηγός κόμματος, ιδεών παραπλήσιων προς τάς του φασισμού, ύπέγραφεν εν Ρώμη, οπού είχε προσκληθή, Συνθήκην ((φιλίας καί συνεργασίας», ή σημασία τής οποίας, ώς άπεδείχθη έκ των υστέρων, ουδόλως άνταπεκρίθη εις τάς ίταλικάς προσδοκίας. Κατά τό άρθρον 2 αύτής : «εις περίπτωσιν διεθνών περιπλοκών καί έάν τά 'Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη ήθελον συμφωνήσει επί του γεγονότος δτι τά κοινά των συμφέροντα άπειλοΰνται ή δύνανται νά άπειληθοΰν, άναλαμβάνουν ταυτα την ύποχρέωσιν νά συνεννοώνται ώς προς τά άπό κοινού ληπτέα μέτρα προς διασφάλισίν των». Καί κατά τό άρθρον 3 : αείς περίπτωσιν καθ’ ήν ή άσφάλεια καί τά συμφέροντα του ένός Συμβαλλομένου Μέρους ήπειλουντο κατ’ άκολουθίαν βίαιων επιδρομών προερχομένων έξωθεν, τό έτερον Μέρος ύποχρεοΰται νά παράσχη την συμπαράστασιν, την πολιτικήν καί τήν διπλωματικήν του ύποστήριξιν, προς έξάλειψιν τής εξωτερικής αιτίας τών άπειλών τούτων».

Έκ τής τελευταίας διατάξεως προέκυπτε σαφώς δτι ή ’Ιταλία έπεδίωκε νά παίξη ρόλον μεσολαβητοΰ εν περιπτώσει φιλονεικιών μεταξύ τής Ρουμανίας καί τών γειτόνων της [1]. Ούχ ήττον, οι δεσμοί τής ((Λατινικής ’Αδελφής τής Δακίας» μετά τής Γαλλίας καί τής Μικράς Συνεννοήσεως άπεδείχθησαν πολύ ισχυρότεροι παρ’ δ,τι έπίστευεν ό Ντούτσε. Τρεις μήνας προ της υπογραφής τής άνωτέρω Συνθήκης, ή Ρουμανία είχε συνάψει νέαν Συνθήκην Συμμαχίας μετά τής Γαλλίας (10 ’Ιουνίου 1926), προηγουμένως δε στρατιωτικήν Σύμβασιν μετά τής Πολωνίας (3 ’Ιουνίου 1926), συνεπαγομένας τήν συνεργασίαν τού γαλλικού στρατού μετά τού τών εν λόγω δύο χωρών. Άφ’ έτέρου, ή υπό τής φασιστικής Κυβερνήσεως άναπτυσσομένη δραστηριότης υπέρ τής άναθεωρήσεως τών Συνθηκών Ειρήνης τού 1919-1920, έν συνδυασμώ πρύς τήν πολιτικήν προσέγγισιν τής ’Ιταλίας μετά τής Ουγγαρίας, αί μεθ’ ής σχέσεις τού Βουκουρεστίου ήσαν ιδιαιτέρως τεταμέναι κατά τήν έποχήν εκείνην, προσέγγισιν, ήτις έπεσφραγίσθη διά τής άπό 5ης ’Απριλίου 1927 Συνθήκης, έπενήργησαν δυσμενώς επί τών Ρουμάνων, άφυπνίσασαι τάς παλαιάς άνησυχίας αύτών. Έξ άλλου, ή ίταλορουμανική Συνθήκη έσιώπα ώς προς τό ζήτημα τής Βεσσαραβίας καί τούτο, καθ’ δσον ό Μουσσολίνι, δστις ήκολούθει άπό τού 1924 πολιτικήν φιλίας μετά τής Σοβιετικής Ένώσεως, δεν ήθελε νά δυσαρεστήση τούς Σοβιετικούς επί θέματος έφ’ ού ούτοι ήσαν ιδιαιτέρως εύαίσθητοι καί άνένδοτοι. Ώς είκός, ή άνωτέρω σιωπή άπετέλεσεν ένα είσέτι λόγον δυσαρέσκειας τών Ρουμάνων. Άνεφέρομεν ήδη[1 2] περί τής

1. A n c e 1, ένθ* άν. σελ.
2. Κεφ. ΙΒ'.

Συνθήκης τής 28ης ’Οκτωβρίου 1920 μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων άφ’ ενός καί της Ρουμανίας άφ’ ετέρου περί προσαρτήσεως είς την δευτέραν της Βεσσαραβίας. 'Η ’Ιταλία, μόνη έκ των Μεγάλων Δυνάμεων αΐτινες είχον υπογράψει την άνωτέρω Συνθήκην, εΐχεν άποφύγει μέχρι τότε νά την έπικυρώση, μόνον δέ την 7ην Μαρτίου 1927 άνεκοίνου είς την Σοβιετικήν Ένωσιν ότι έπραττε τοϋτο, κατόπιν, ως φαίνεται, πιέσεων τής αγγλικής πολιτικής[1]. Έξ άλλου, κατά τάς άρχάς ’Ιουνίου 1927, έπιπτεν ή ίταλόφιλος Κυβέρνησις του στρατηγού Άβερέσκου, έπανήρχετο δέ εις την αρχήν, μετά θριαμβευτικάς έκλογάς, ό Βρατιάνου, αρχηγός των φιλελευθέρων, ως Πρωθυπουργός καί 'Υπουργός των ’Εξωτερικών, όστις έσπευδε νά έκφράση «τήν ίκανοποίησίν του, διότι ήδύνατο νά ένισχύση τούς άρρήκτους δεσμούς, οί όποιοι συνέδεον τήν Ρουμανίαν μετά τής Γαλλίας». "Ηδη κατά τήν διάσκεψιν έν Ίασιμώφ τής Βοημίας (13 - 14 ’Ιουνίου 1927) των Κρατών τής Μικρας Συνεννοήσεως, ό Ρουμάνος 'Υπουργός τών ’Εξωτερικών είχε τονίσει τήν πρόθεσιν τών προσπαθειών «τίνος» όπως έξασθενίση τήν Μικράν Συνεννόησιν[1 2]. Έν συμπεράσματι, ή φασιστική δραστηριότης είς τον ρουμανικόν τομέα δεν άπέδωσε τελικώς καρπούς, τουλάχιστον άξιολόγους.

Αί προσπάθειαι τής ιταλικής διπλωματίας έστράφησαν ωσαύτως προς τήν Ελλάδα, καταλήξασαι είς τήν σύναψιν τοϋ μεταξύ τών δύο Χωρών Συμφώνου «φιλίας, συνδιαλλαγής καί δικαστικού διακανονισμού» τής 23ης Σεπτεμβρίου 1928, περί ού θέλομεν άναφέρει διεξοδικώτερον είς ιδιαίτερον καφάλαιον περί τής ελληνικής εξωτερικής πολιτικής κατά τήν ύπό μελέτην περίοδον.

* *

Ή επικρατούσα κατά τήν εποχήν εκείνην όξύτης είς τάς βουλγαρογιουγκοσλαυϊκάς σχέσεις, ως έκ τών βλέψεων τών Βουλγάρων επί τής Σερβικής Μακεδονίας καί τής έντονου δράσεως τών μακεδονικών κομιτάτων, παρεΐχεν είς τήν ιταλικήν διπλωματίαν τό εύνοϊκώτερον έδαφος διά τήν πραγματοποίησή τών σχεδίων της. Μετά τήν δολοφονίαν τού Σταμπολίνσκυ (9 ’Ιουνίου 1923) έπεκράτησαν έν Βουλγαρία τά έθνικιστικά στοιχεία, ή δέ Σέρβική Μακεδονία κατέστη θέατρον συνεχών δολοφονικών άποπειρών καί έπιδρομών, τάς οποίας διενήργουν οί κομιτατζήδες, όρμώμενοι άπό τού βουλγαρικού έδάφους ύπό τήν άνοχήν ή, διά νά ειμεθα ακριβέστεροι, μέ τήν ύποστήριξιν, πολλάκις άπροκάλυπτον, τών βουλγαρικών ιθυνόντων κύκλων. 'Ως ήτο

1. A n c e l , ένθ’ άν. σελ. 69.
2. S a l v e m i n i , ένθ’ άν. σελ.

επόμενον, ή φασιστική πολιτική δεν παρέλειψε νά έκμεταλλευθή τήν παρουσιαζομένην εύκαιρίαν διά νά ολοκλήρωσή τήν περικύκλωσιν καί άπομόνωσιν τής Γιουγκοσλαυιας καί προς τούτο ύπεδαύλισε, κυρίως δι' οικονομικής ένισχύσεως, τάς δολοφονικάς ένεργείας των κομιτατζήδων.

Παρά τήν κατάστασιν ταύτην, ή Γιουγκοσλαυΐα έπέδειξε, κατ' έπανάληψιν, τάσιν τηρήσεως συνδιαλλακτικής στάσεως. Ούτω, κατά Σεπτέμβριον 1926, ό τότε Γιουγκοσλαΰος Υπουργός Εξωτερικών Μαρίγκοβιτς άνεκοίνωσεν εις τήν βουλγαρικήν Κυβέρνησιν τήν πρόθεσιν συνάψεως εμπορικής Συμβάσεως μεταξύ των δύο χωρών, πλήν δμως, κατά τον έπόμενον 'Οκτώβριον, ή προσπάθεια αυτή έξομαλύνσεως τών βουλγαρογιουγκοσλαυϊκών σχέσεων έναυάγησε κατόπιν δολοφονίας υπό Βουλγάρων κομιτατζήδων εν Ίστίη τού στρατηγού Κοβάτσεβιτς, διοικητοΰ τής περιοχής. Εις άντίποινα, ή Γιουγκοσλαυϊκή Κυβέρνησις άπηγόρευσε τήν διέλευσιν τών συνόρων εις τούς Βουλγάρους υπηκόους, τό μέτρον δέ τούτο διήρκεσε σχεδόν άδιαλείπτως επί δλην πενταετίαν. Έν τώ μεταξύ, ή δράσις τών τρομοκρατικών βουλγαρικών όργανώσεο^ν ένετείνετο όσημέραι, εις σημεΐον ώστε ή Γαλλία καί ή Μ. Βρεταννία προέβησαν εις διάβημα είς Σόφιαν, εις τό όποιον ή 'Ιταλία ήρνήθη δπως μετάσχη ως εκ τών στενών φιλικών της δεσμών μετά τής Βουλγαρίας. Τό έν λόγω διάβημα, είς δ προέβησαν οί Πρέσβεις τών δύο Δυνάμεων, κατ[5] Αύγουστον τού 1928, άπήτει παρά τής Κυβερνήσεως τής Σόφιας τήν διάλυσιν τών κομιτάτων καί τήν θέσιν τέρματος είς τήν δράσιν αυτών. Πάλιν κατόπιν γιουγκοσλαυϊκής πρωτοβουλίας, συνήλθεν είς Πιρότ, τον Μάρτιον τού 1929, διάσκεψις μεταξύ τών δύο Κρατών, ήτις κατέληξεν είς τήν υπογραφήν διαφόρων πρωτοκόλλων, δι' ών διεκανονίζοντο τά συνοριακά προβλήματα. 'Αλλά έπίσκεψις, μετ' ολίγον, είς Σόφιαν τού τρομοκράτου Πάβελιτς καί αί υπέρ αύτού ζωηραί εκδηλώσεις τών Βουλγάρων ώξυναν τήν κατάστασιν, τήν οποίαν ήλθε νά έπιδεινώση έτι περαιτέρω ή δημοσίευσις διατάγματος άμνηστείας τού τέως Πρωθυπουργού Ραδοσλαύωφ, δστις ύπήρξεν ό πρωτουργός τής κατά τό 1915 έπιθέσεως κατά τής Σερβίας. 'Ολίγον βραδύτερον ύπεγράφετο έν Βουδαπέστη τήν 24ην 'Ιουλίου 1929 Συνθήκη Συνδιαλλαγής καί Διαιτησίας μεταξύ Ούγγαρίας καί Βουλγαρίας, πράγμα δπερ άσφαλώς δεν άπετέλει ευνοϊκήν έκδήλωσιν έναντι τής Γιουγκοσλαυιας[1]. Παρά ταύτα, άπό γιουγκοσλαυϊκής πλευράς, μετά τήν πάροδον τών έκ τών άνωτέρω γεγονότων πρώτων δυσμενών έντυπώσεων, έπεδείχθη καί αύθις πνεύμα συμφιλιώσεως. Πράγματι, κατόπιν νέων συνεννοήσεων καί πάλιν έν Πιρότ, ύπεγράφησαν τελικώς κατ' 'Οκτώβριον 1929 αί ομώνυμοι συμφωνίαι, κατ' έφαρμογήν τών

1. Π ι π ι ν έ λ η ς, ενθ' άν. σελ. 80,

οποίων ήνοιξαν έκ νέου τά γιουγκοσλαυο βουλγαρικά σύνορα* άλλ' ούχί επί μακρόν, συνέπεια νέας έντάσεως της τρομοκρατίας των κομιτατζήδων.

Καί ή Γαλλία προσεπάθησεν δπως προσελκύση εις την τροχιάν της την Βουλγαρίαν. Ούχ ήττον, αι προσπάθειαι τής γαλλικής διπλωματίας προσέκρουσαν έπί μακρόν εις την άκαμπτον έχθρότητα ήν έτρεφον οί Βούλγαροι εναντίον δύο έκ των κρατών τής Μικράς Συνενοήσεως, μεθ' ών ατενώς συνεδέετο αυτή, ήτοι άφ' ένός τής Γιουγκοσλαυίας, λόγω τού ζητήματος τής Μακεδονίας, καί άφ' ετέρου τής Ρουμανίας, ώς έκ τού ζητήματος τής Δοβρουτσάς. Έπί πλέον, αί βλέψεις τής Βουλγαρίας, άσυμβίβαστοι οδσαι προς τήν πολιτικήν τής διατηρήσεως τού καθεστώτος τών Συνθηκών Ειρήνης τού 1919 - 1920, ήν φανατικώς ήκολούθει ή Γαλλία, άπετέλουν εν είσέτι ανυπέρβλητον έμπόδιον εις τήν ευόδωσιν τών σχεδίων περί γαλλοβουλγαρικής προσεγγίσεως, ακριβώς ώς, κατ' άντίστροφον λόγον, ή υπό τής 'Ιταλίας υίοθετηθεΐσα γραμμή ύπέρ τής άναθεωρήσεως τών Συνθηκών ήγαγεν εις άποτυχίαν τάς προσπάθειας αύτής άποσπάσεως τής Ρουμανίας άπό τής Μικράς Συνεννοήσεως [1].

*
* *

Ή έξέλιξις τών ίταλοτουρκικών σχέσεων προς τήν προοδευτικήν σύσφιγξιν αύτών, σφραγισθεΐσα διά τής υπογραφής έν Ρώμη, τον Μάϊον 1928, Συνθήκης Φιλίας καί Διαιτησίας, ήρχισε μετά τήν έκκαθάρισιν τού ζητήματος τής Μοσσούλης [1 2]. Κατά τά τέλη τού 1925, τά πράγματα εΐχον φθάσει εις σημεΐον μεγάλης όξύτητος, καθ' δσον ό Κεμάλ ήρνεΐτο νά ύποχωρήση ώς προς τήν διαφιλονεικουμένην μετά τής Μ. Βρεταννίας σημαντικήν, λόγω τών πετρελαιοπηγών της, περιοχήν ταύτην, δι' ήν τό Συμβούλιον τής Κ.τ.Ε. ειχεν άποφασίσει τήν 16ην Δεκεμβρίου δπως δοθή εις τό Ιράκ. Κατά τήν έποχήν έκείνην ή φασιστική Ιταλία συνειργάζετο στενώς μετά τής γηραιάς Άλβιώνος, βάσις δε τής ίταλοαγγλικής έκείνης οίκειότητος ήτις έμελλε νά διαρκέση έπί μακρόν, ύπήρξεν συνάντησις τού Σερ [T]Ωστεν Τσάμπερλαιν έν Ρώμη μετά τού Μουσσολίνι, τον Δεκέμβριον τού 1924, δτε, μετά τήν υπό τών φασιστών δολοφονίαν τού Ματτεόττι (10 'Ιουνίου 1924), έθεωρεΐτο ώς έπικειμένη ή πτώσις τού Μουσσολίνι[3].

Τήν άνοιξιν τού 1926 έκυκλοφόρουν έν 'Ιταλία έπίμονοι φήμαι περί έπικειμένης άποβάσεως τών 'Ιταλών εις τάς άκτάς τής Μικράς 'Ασίας, αίτινες ένισχύοντο άφ' ένός μεν έκ τού γεγονότος δτι εΐχον λάβει χώραν εύρεΐαι στρατιω-

1. **S i l v a , ένθ* άν. σελ. 439.**
2. **Κεφ. ΙΗ**
3. **S f o r z a, L'ltalia dal 1914 al 1944 quale io la vidi, Roma 1944 σελ. 144e**

τικαί προπαρασκευαί εις τούς λιμένας τής Άνκόνας, του Μπάρι καί τής Ρόδου καί άφ’ έτέρου έκ δηλώσεων προσώπων κατεχόντων ύψηλάς θέσεις εις τήν φασιστικήν ιεραρχίαν[1]. Μάλιστα, επί τή εύκαιρία τής έπισκέψεως εις Ρώμ,ην τού Έλληνος Ύπουργού των Εξωτερικών Ρούφου, έγένετο λόγος προσέτι περί Έλληνοιταλικοΰ Συμφώνου εναντίον τής Τουρκίας[1 2]. Ή ιδέα ότι ή έπεκτατική πολιτική τής Ρώμης θά διωχετεύετο άπο τής Βορείου ’Αφρικής προς τήν Βαλκανικήν καί τήν Μικράν ’Ασίαν, φαίνεται, δεν άπήρεσεν εις τήν Μ. Βρεταννίαν. Πράγματι, ουτω θά άπεσπάτο ή προσοχή των Τούρκων άπο τής Μοσσούλης, ένω, εξ άλλου, μετά τήν εκλειψιν τής Αύστρουγγαρίας, ήτις άπετέλει άλλοτε τον στυλοβάτην τής άντιστάσεως κατά των σχεδίων του πανσλαυϊσμυύ, ή παρουσία τής ’Ιταλίας εις τά Βαλκάνια έφαίνετο εις τήν άνησυχούσαν έκ τού μπολσεβικισμού ’Αγγλίαν ώς θεόπεμπτον δώρον. Δεν άποκλείεται φυσικά αί φήμαι αυται νά έτέθησαν καταλλήλως εις κυκλοφορίαν υπό τής Μ. Βρεταννίας προς εκφοβισμόν των Τούρκων.

Ώς εικός, ή ’Άγκυρα παρηκολούθει τά άνωτέρω μετά προσοχής, παρά δε τήν ρητήν διάψευσιν εις ήν προέβη κατ’ ’Απρίλιον τού 1926 ό ’Ιταλός Πρέσβυς, ό Κεμάλ φαίνεται ότι έλαβεν ύπ’ οψιν του τό ενδεχόμενον ιταλικής έπεμβάσεως καί άδυνατών νά αντιμετώπιση διμέτωπον έπίθεσιν άπο ξηράς καί θαλάσσης, ήναγκάσθη όπως ύποχωρήση τελικώς [3]. Διά τής εν Άγκύρα ύπογραφείσης τήν 5ην ’Ιουνίου 1926 Συνθήκης, ή Μοσσούλη έπεδικάζετο εις τό ’Ιράκ, τήν ιδίαν δε ημέραν ύπεγράφετο μεταξΰ των δύο χωρών δεκαετούς ισχύος Σύμφωνον άσφαλείας δι’ ού ή Μ. Βρεταννία άνελάμβανε τήν ύποχρέωσιν όπως άντιταχθή καθ’ οίασδήποτε έπιθέσεως στρεφομένης εναντίον τής Τουρκίας.

’Αλλά διά τήν στάσιν του αύτήν ό Μουσσολίνι έπρεπε νά άμειφθή υπό των Βρεταννών καί έφ’ όσον ή εις τά Βαλκάνια έπεκτατική του πολιτική, ώς ήδη έλέχθη, ού μόνον δεν άντετίθετο άλλά καί έξυπηρέτει τά άγγλικά σχέδιά, ό Σερ Ώστεν Τσάμπερλαιν, κατά τήν συνάντησιν τού Λιβόρνου, έδωσε πλήρη έλευθερίαν κινήσεων εις τον Μουσσολίνι έν ’Αλβανία.

Τεθέντος έκποδών τού σκοπέλου τής Μοσσούλης, ή Τουρκία, μή άπαρνουμένη βεβαίως τήν πολιτικήν τής μετά τής Σοβιετικής Ένώσεως φιλίας, περί ής θά όμιλήσωμεν εις ιδιαίτερον κεφάλαιον, ήρχισε νά στρέφηται συγχρόνως καί προς τήν Δύσιν. Καί μετά μεν τής Μ. Βρεταννίας συνήψεν ήδη τήν προαναφερθεισαν Συνθήκην τής Άγκύρας, μετά δε τής ’Ιταλίας τήν Συνθήκην τής Ρώμης τού 1928, ήτις έπηκολούθει τής έν Μιλάνω κατ’ ’Απρίλιον

1. **S a 1 v e m i n i, £νθ’ άν. σελ. 188.**

2. **S a 1 v a t o r e 11 i, II Fascismo nella Politica Internazionale, Roma 1944, σελ. 79.**

3. **S a 1 v e m i n i, £νθ’ άν. σελ. 190,**

1928 συναντήσεως τοϋ Ντοΰτσε μετά τοϋ Τούρκου 'Υπουργού των ’Εξωτερικών. Δι’ αυτής, άμφότερα τά Συμβαλλόμενα Μέρη άνελάμβανον την ύποχρέωσιν δπως έπ’ ούδενί λόγω στρέψουν την πολιτικήν των κατ’ άλλήλων καί δπως παραμείνουν άμοιβαίως ουδέτερα εις περίπτωσιν άδικαιολογήτου έπιθέσεως παρ’ έτέρας τίνος Δυνάμεως. Καί μετά της Γαλλίας, τάς προσπάθειας τής οποίας μεγάλως διηυκόλυνεν ό Fethi Βέης, διατελέσας επί μακρδν Πρέσβυς έν Παρισίοις, ή Τουρκία συνήψε δύο συνθήκας, τήν μέν πρώτην, την 22αν’Ιουλίου 1929, περί διευθετήσεως των διαφορών μεταξύ τών δύο χωρών έν σχέσει προς τά τουρκοσυριακά σύνορα, τήν δέ δευτέραν, τήν 3ην Φεβρουάριου 1930, περί αμοιβαίας ούδετερότητος έν περιπτώσει άμυντικοΰ πολέμου.

’Εν τή έπιδιώξει πραγματοποιήσεως τών σχεδίων της έν τή Νοτιοανατολική Ευρώπη, ή Ρώμη, άφ’ ενός έπεδίωξε τήν συγκρότησιν συνασπισμού μεταξύ ’Ιταλίας, Ελλάδος καί Τουρκίας, ΐνα άντιπαρατάξη τούτον κατά τής γαλλικής πολιτικής έν τοΐς Βαλκανίοις καί άφ’ έτέρου ώθησε τούς Τούρκους — μέ τούς Έλληνας, ώς θά ’ίδωμεν εις τό επόμενον κεφάλαιον, άπέτυχε — νά συσφίγξουν τούς μετά τής Βουλγαρίας καί Ουγγαρίας δεσμούς των. Μετά τής τελευταίας ή Τουρκία συνήψε Συνθήκην φιλίας, τήν 5ην ’Απριλίου 1929. "Ηδη άπο τού 1925, ώς προς τήν πρώτην, ή Τουρκία, άνησυχοΰσα διά τά σύνορά της τής ’Ανατολικής Θράκης, (τά όποια ήσαν άκάλυπτα άπο τής Βουλγαρίας) καί κατά συνέπειαν ένδιαφερομένη μεγάλως δπως ή Δύναμις αύτη παραμείνη έξω οίουδήποτε συνδυασμού \ συνήψε μετ’ αυτής τήν 18ην ’Οκτωβρίου τού ίδιου έτους Συνθήκην φιλίας Περαιτέρω, τήν 6ην Μαρτίου 1929, ύπεγράφετο νέα Συνθήκη μεταξύ τών δύο Κρατών, «ούδετερότητος, συνδιαλλαγής καί δικαστικού διακανονισμού», άλλά συντόμως άπεδείχθη δτι έστερεΐτο αΰτη πραγματικής σημασίας, καθ’ δσον ή κακοπιστία καί αί εις βάρος τής έδαφικής άκεραιότητος τών γειτόνων των βλέψεις τών Βουλγάρων καθίστων έν τή πραγματικότητι οίανδήποτε μετ’ αυτών συμφωνίαν άπλοΰν «κοΰρελόχαρτον».

Εις τό περί τής Μικρας Συνεννοήσεως κεφάλαιον[1] [2] έλέχθη ήδη δτι ή Ιταλία περιέβαλεν άρχικώς μετά συμπάθειας τόν συνασπισμόν τούτον καθ’ δσον, μετά τόν πόλεμον ένδιεφέρετο αδτη τά μέγιστα νά έμποδίση τήν άνασύστασιν τής Αύστρουγγαρίας καί κατά συνέπειαν είχε ταχθή τότε υπέρ τής διατηρήσεως τής καθεστηκυΐας τάξεως πραγμάτων εις τήν παραδουνάβιον Ευρώπην. Ούχ ήττον, βραδύτερον, ή ύπό τής Γαλλίας δοθεΐσα ύποστήριξις προς τήν Μικράν Συνεννόησιν άφύπνισε τούς ιταλικούς φόβους περί άνασυστάσεως εις τήν παραδουνάβιον περιοχήν ενός έπικινδύνου διά τήν ’Ιταλίαν συγκρο-

1. "Ορα Πιπινέλης, σελ.
2. Κεφ. ΙΘ'.

τήματος, έξ οδ καί ή στροφή υπέρ τής Ουγγαρίας καί του «άναθεωρητισμού» αύτής, εις τον οποίον προσεχώρησεν έμφανώς άπο τής άνοίξεως του 1928.

Ήδη, προς σταθεροποίησήν των σχέσεων της μετά τής Ουγγαρίας, ή 'Ιταλική Κυβέρνησις συνήψε τήν 5ην Σεπτεμβρίου 1925 Συνθήκην Εμπορίου [1], τήν δέ 5ην 'Απριλίου 1927 αί μεταξύ των δύο Χωρών σχέσεις έλαβον τελικώς τήν οριστικήν καί έπίσημον μορφήν των διά τής έν Ρώμη ύπογραφείσης Συνθήκης «άδιαρρήκτου φιλίας», συνδιαλλαγής καί διαιτησίας.

Ή Ουγγρική Κυβέρνησις, ής προΐστατο με δικτατορικάς σχεδόν έξουσίας ό Κόμης Bethlen, συνήψε τήν άνωτέρω Συμφωνίαν, έπί τή έλπίδι άναθεωρήσεως τής Συνθήκης του Τριανον χάρις εις τήν ιταλικήν ύποστήριξιν καί κατ' ακολουθίαν άπόδοσιν εις το Στέμμα του 'Αγίου Στεφάνου μ,έρους των άπολεσθέντων έδαφών.

'Αλλά δέν έπρόκειτο περί συμμαχίας, των συμβαλλομένων Μερών άναλαμβανόντων απλώς τήν ύποχρέωσιν δπως, εις περίπτωσιν διαφοράς, ύ:τ:οβάλλωνται εις τήν προβλεπομένην διαδικασίαν διαιτησίας καί συνδιαλλαγής. Πάντως ή Μικρά Συνεννόησις έσπευδε νά άπαντήση διά τής διασκέψεως τών 'Υπουργών τών 'Εξωτερικών τών Κρατών-Μελών έν Ίασιμώφ τής Βοημίας (13-15 Μα'ιου 1927), καθ' ήν διεκηρύχθη ή «άκατάλυτος καί άναγκαία» συνοχή της διά τον σεβασμόν τών Συνθηκών καί του status quo.

*
* *

Ή ύπο τής 'Ιταλίας υίοθετηθεΐσα πολιτική τής άναθεωρήσεως τών Συνθηκών Ειρήνης του 1919-1920 έλαβε τήν πλήρη έκφρασίν της τώ 1928. Καί ναι μέν μέχρι τότε άνεφέρετο, κατά καιρούς, εις τά στόματα τών ιθυνόντων του φασισμού το πρόβλημα τούτο, πλήν δμως, λόγω τών έσωτερικών δυσχερειών άς διήρχετο το καθεστώς, το πράγμα δέν έλάμβανε τήν ήν τελικώς έσχεν έκτασιν. Ή γραμμή αυτή του Μουσσολίνι, ήτις διήρεσε τήν μεταπολεμικήν Εύρώπην εις δύο άντίπαλα στρατόπεδα, άπεσκόπει εις τήν δημιουργίαν νέας τάξεως πραγμάτων, άπο τήν οποίαν θά ηυξανε το γόητρον τής 'Ιταλίας. Ήτο, κατά συνέπειαν, άπόρροια τής φασιστικής θεωρίας[1] [2]. Ούτως, εις τον λόγον του περί τής εξωτερικής πολιτικής ένώπιον τής Γερουσίας, τήν 5ην 'Ιουνίου 1928, ό Ντούτσε έδήλωσεν, μεταξύ άλλων, δτι «ούδεμία συνθήκη ύπήρξεν αιώνιος, διότι ό κόσμος εξελίσσεται. Ή αίωνιότης μιας συνθήκης θά έσήμαινεν δτι έν δεδομένη στιγμή μέ κάποιο καταπληκτικόν θαύμα ό κόσμος έμομιοποιήθη, μέ άλλας λέξεις άπενεκρώθη». Έν συνεχείφ, έφερε το παράδειγμα

1. **Duroselle, ένθ' άν. σελ. 121.**
2. **Χριστοπούλου, ένθ' άν. σελ.**

τής Συνθήκης των Σεβρών, ύπεστήριξεν δτι αί συνθήκαι είναι προϊόν σεληνιακής έπιδράσεως καί ούχί θείας δικαιοσύνης καί ύπενθύμισεν δτι προηγουμένως εις λόγον του τής 27ης Μαΐου ενώπιον τής Βουλής είχε προείπει δτι μεταξύ τού 1935 καί τού 1940 ή Εύρώπη θά έφθανεν εις το «κρίσιμον» σημεΐον τής ιστορίας της, οπότε θά ήτο δυνατόν διά την 'Ιταλίαν νά «γίνη άκουστή ή φωνή της καί νά άναγνωρισθοΰν, τέλος, τά δικαιώματά της». Έν κατακλεΐδι, συνεπέραινεν ό Μουσσολίνι, θά έπρεπε νά άναθεωρηθοΰν αί Συνθήκαι Ειρήνης προς άποτροπήν μελλοντικών περιπλοκών. Ούτως ό μουσσολίνειος άναθεωρητισμος άνεκίνει το στρώμα τέφρας υπό τό όποιον ύπέφωσκεν ή πυρκαϊά τού πολέμου καί μοιραίως ήρχετο εις άμεσον άντίθεσιν προς την ύπέρ τής διατηρήσεως τών Συνθηκών άκαμπτον πολιτικήν τής Γαλλίας καί τής Μικροίς Συνεννοήσεως.

'Ως παρετήρησεν ό έγκριτος ιστορικός Toynbee[1], ό γαλλο ιταλικός άνταγωνισμός, συνδεόμενος προς τον ίταλογιουγκοσλαυϊκόν, έθετε τέρμα εις τήν πρόοδον τής είρηνεύσεως καί τής άνασυγκροτήσεως, ήτις εύρίσκετο έν εξελίξει εις τον παραδουνάβιον χώρον μετά τον Α' παγκόσμιον πόλεμον. Διά μίαν φοράν είσέτι τά Βαλκάνια άπέβαινον εστία απειλής κατά τής εύρωπαϊκής ειρήνης. Καί συνεχίζει ό διαπρεπής Άγγλος ιστορικός: «ή μία τών πλέον άνησυχαστικών πλευρών τής δημιουργηθείσης καταστάσεως ήτο ή έξωτερική της όμοιότης προς τήν τών αμέσως προηγουμένων τής έκρήξεως τού παγκοσμίου πολέμου ετών. 'Η Γαλλία καί ή Ιταλία έφαίνοντο δτι έλάμβανον έν τή Νοτιοανατολική Εύρώπη τήν θέσιν τήν οποίαν κατεΐχον προηγουμένως ή ή Τσαρική Ρωσία καί ή Αύστρουγγαρία. Καί έάν ύπ' αύτάς τάς άλληλοσυγκρουομένας έπιρροάς τά Κράτη τής Νοτιοανατολικής Ευρώπης εύθυγραμμίζοντο άπαξ έτι εις δύο έχθρικά στρατόπεδα, υπήρχε φόβος τό σχίσμα νά έπεκταθή καί εις άλλα τμήματα τής Εύρώπης καί ένδεχομένως νά προκαλέση καταστροφήν παραμοίαν προς τήν τού Ιουλίου 1914».

Έν τή πραγματικότητι, αί διπλωματικαί έπιτυχίαι τής Γαλλίας καί τής 'Ιταλίας εις τήν Νοτιοανατολικήν Εύρώπην, ώς καί εις τον παραδουνάβιον χώρον, άντεστάθμισαν άλλήλας, πλήν δμως, ή έκ τού πολιτικού καί οικονομικού κατακερματισμού προκύψασα κατάστασις δεν έβελτιώθη, καθ' οσον οίαδήποτε έποικοδομητική προσπάθεια εις τό τμήμα τούτο τής Εύρώπης παρελύετο έκ τού γαλλοϊταλικού άνταγωνισμού[1 2].

1. T o y n b e e , Survey of International Affairs, 1927, σελ. 153.

2. R e n o u v i n, ένθ* άν. σελ. 289.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΓ'*

Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (1923-1930)

1, Αί μετά της Βουλγαρίας σχέσεις — Πρωτόκολλον Πολίτου—Καλφώφ (29-9-24) — Γιουγκοσλαυϊκή άντίδρασις. Έπεισόδιον Πετριτσίου (°Οκτώβριος 1925) αποτυχία των μετέπειτα προσπαθειών προσεγγίσεως.

2, Αί μετά τής Αλβανίας σχέσεις,

3. Αί μετά τής Γιουγκοσλανΐας σχέσεις —'Ελληνογιουγκοσλαυϊκή Σύμβασις Βελιγραδιού (10-5-1923), Καταγγελία ' Ελληνοσερβικής Συνθήκης του 1913, Αί Συμφωνίαι τής 17ης Αύγουστου 1926 και ή άπόρριψις αυτών, Τά Πρωτόκολλα τής 11-10-1928 και τής 17-3-1929, Σύμφωνον φιλίας κλπ, (27-3-1929),

4, Αί μετά τής 'Ιταλίας σχέσεις, Τό Σύμφωνον «φιλίας, συνδιαλλαγής και δικαστικού διακανονισμού» (23-9-1928),

5. Αί μετά τής Τουρκίας σχέσεις — [9]Η Σύμβασις τής 10ης 'Ιουνίου 1930 και αί Συμφωνίαι τής Αγκύρας (30-10-1930),

Κατά τά πρώτα μεταπολεμικά έτη ή Βουλγαρία δεν ήτο εις θέσιν νά συνιστα σοβαρόν κίνδυνον διά τούς γείτονάς της, καθ' δσον ήτο τελείως έξηντλημένη. Συγχρόνως, ή προσοχή των Ελλήνων ήτο προσηλωμένη εις την Μικρα-

Βιβλιογραφία:

Π. Πιπινέλη, **''Ιστορία της Εξωτερικής Πολιτικής τής Ελλάδος (1923-1941 , Άθήναι 1948, Πολύτιμον βοήθημα.**

Άλέξη Α. Κύρον, **''Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, Άθήναι 1955.**

Γρηγορών Δάφνη, **Ή Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων, Τόμ. Ι καί ΙΙ, Άθήναι 1955.**

Έλευθ. Βενιζέλου, **Γράμματα πρύς τήν Έλεναν Βενιζέλου (Έφημερίς «Βήμα», 5-18. 12.1954).**

Δ. Γατοπονλου, **Άνδρέας Μιχαλακόπουλος, Άθήναι 1951.**

Πρακτικά Δ' Έθνοσυνελεύσεως. Πρακτικά Βουλής Α' περιόδου (1926) καί Β' περιόδου (1928).

Δ. Παπαμιχαλοπούλου, **Ή Έλευθέρα Σέρβική Ζώνη Θεσσαλονίκης, 1953,**

G, V, Sarailieff, **Le Gonflit Greco-bulgare d'Octobre 1925 et son Reglement par la S.D.N., Amsterdam 1927.**

M, H, Macartney and P, Cremona**, Italy's Foreign and Colonial Policy, 1914-1937 (T. VIII), London, 1938.**

σιατικήν εκστρατείαν, περί ής έγένετο ήδη λόγος εν έκτάσει[1]. ’Αλλά, ή Μικρασιατική καταστροφή έδημιούργησε, μεταξύ άλλων, το πρόβλημα τής άποκαταστάσεως των πολυπληθών προσφύγων, οί όποιοι εΐχον συρρεύσει εις την χώραν. Όθεν, κατέστη άναπόφευκτον δπως ή δημιουργηθεΐσα νέα κατάστασις έχη άντίκτυπον εν Μακεδονία, 8πoυ έγκατεστάθησαν πολλοί των προσφύγων. Τα πράγματα περιεπλέκοντο, καθ’ δσον, ταυτοχρόνως, ή Ελληνική Κυβέρνησις προσεπάθει νά έπιτύχη τον έπαναπατρισμόν των εκατέρωθεν των συνόρων της Μακεδονίας Ελληνικών καί Βουλγαρικών μειονοτήτων. Αί σχέσεις μεταξύ των δύο Χωρών έπεδεινοΰντο, σύν τω χρόνω, λόγω της δράσεως των κομιτατζήδων, οί όποιοι ήδύναντο εύκόλως νά στρατολογούν νέα μέλη μεταξύ των Βουλγαρομακεδόνων, τών έγκατεστημένων, ώς επί τό πλεΐστον, εις τήν παρά τά σύνορα βουλγαρικήν ζώνην. Ούτως, έπολλαπλασιάζοντο τά έπισόδια, εν τών οποίων, λίαν σοβαρόν, έλαβε χώραν έν Τερλίς (Νομός Δράμας), κατ’ Τούλιον τού 1924: άριθμός Βουλγάρων, συλληφθέντων μέ τήν κατηγορίαν συνέργειας εις μίαν τών επιδρομών τών κομιτατζήδων, έφονεύθησαν υπό τών φρουρών των, υπό συνθήκας τάς όποιας ή Μικτή Έλληνοβουλγαρική Επιτροπή ’Ανταλλαγής έκρινε τελείως άδικαιολογήτους, άπήλλαξεν δμως οίασδήποτε εύθύνης τήν Ελληνικήν Κυβέρνησιν[2]. Προς έξεύρεσιν τρόπου ικανοποιητικής λύσεως τού προβλήματος τών μειονοτήτων, ή τότε Κυβέρνησις Θ.

***Milorad Yanochevitsh,* La Yougoslavie dans les Balkans, son role diplomatique depuis la guerre, Paris 1936.**

***Lazare Marcovitch*, Le Desarmement et la Politique de Belgrade, Paris 1932.**

***Lazare Marcovitch,* La Politique Ext^rieure de la Yougoslavie, Paris 1935.**

***Vladimir Potiemkine*, Histoire de la Diplomatie, T. Ill, 1919-1939, Paris 1956.**

***Pierre Renouvin*, Les Relations Internationales 1914-1945. Gours prof esse a l’lnstitut d’Etudes Politiques de Paris, 1948-1949, Paris 1949.**

***A. Rigirone*, La Politica di Yenizelos εις «Politica», τεύχος 79 (1928).**

***C. E. JFerri,* I trattati di amicizia con la Turchia e la Grecia (Annuario di politica Estera, Pavia 1928).**

***G. M. Gathorne-Hardy*, Histoire des Evenements Internationaux, etc.**

***William Miller,* Greece, London 1928.**

***Άλέξη Α. ΚVQOV,* ΟΙ Βαλκανικοί μας γείτονες, Άθήναι 1962.**

Νικ. Βλάχου, Τό Μακεδονικόν ώς φάσις τού ’Ανατολικού Ζητήματος, Άθήναι 1935.

***Γεωργ. Χριστοπούλου,* Διπλωματική Ιστορία της Νέας Εύρώπης, 1919-1939, Άθήναι 1939.**

Άρθρα περί της Ελλάδος καί ’Αλβανίας, Ελλάδος καί Τουρκίας, Ελλάδος καί Γιουγκοσλαυΐας, Ελλάδος καί Τουρκίας εις τήν «Μεγάλην Ελληνικήν ’Εγκυκλοπαίδειαν», εις τό «’Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Έλευθερουδάκη» καί εις τό «Νεώ-
τερον ’Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ήλιου».

1. **Κεφ. ΙΔ' καί ΙΕ'.**

Σοφούλη έπεδίωξε τήν υπογραφήν σχετικής συμφωνίας μετά τής Βουλγαρίας. Ουτω, τήν 29ην Σεπτεμβρίου 1924, ύπεγράφετο έν Γενεύη υπό των Ν. Πολίτη καί Καλφώφ, αντιστοίχους Έλληνος καί Βουλγάρου αντιπροσώπου παρά τη Κ.τ.Ε., τό ομώνυμον Πρωτόκολλον, δπερ ώμίλει περί «βουλγαρικών» έν Μακεδονία μειονοτήτων - διά πρώτην φοράν έγίνετο ή μνεία αυτή - καί άπεδέχετο τήν παρέμβασιν των οργάνων τής Κ.τ.Ε. προς προστασίαν αυτών. ’Αλλά, τοιουτοτρόπως, έδημιουργεΐτο έ κίνδυνος δπως, βάσει του προηγουμένου τούτου, διά του οποίου ετίθετο εις έφαρμογήν νέος μηχανισμός μειονοτικής προστασίας, ή Βουλγαρία ζητήση αντίστοιχον διακανονισμόν μετά τής Γιουγκοσλαυΐας, δι’ δσον άφορα τάς εις τήν Σερβικήν Μακεδονίαν «βουλγαρικάς» μειονότητας. Φυσικόν ήτο νά θεωρηθή υπό τών Βουλγάρων ή υπογραφή του Πρωτοκόλλου ως μεγίστη επιτυχία, δοθέντος ότι εΖχον πλέον άνά χεΐρας άριστον μέσον άναμίξεως εις τήν Μακεδονίαν, ώς ήτο έξ ίσου εδλογος ή οξεία άντίδρασις, ήτις προεκλήθη έν Άθήναις καί Βελιγραδίω, ευθύς ώς έγνώσθησαν αί διατάξεις τής ανωτέρω Πράξεως. 'Ο γιουγκοσλαυϊκός τύπος ήρχισεν έκστρατείαν κατά του Πρωτοκόλλου, δεν έφείσθη δέ έπιθέσεων κατά τής 'Ελλάδος. Έκ τοϋ έγερθέντος σάλου ήτο επόμενον νά έπηρεασθή καί ή γιουγκοσλαυϊκή κυβέρνησις, ήτις εφθασε μάλιστα μέχρι του σημείου νά ζητήση παρά τής Ελλάδος τήν υπογραφήν μετ’ αυτής νέου πρωτοκόλλου άναγνωρίζοντος ώς Σέρβους τούς έν τη Ελληνική Μακεδονία σλαύους. 'Η άπάντησις τής Ελληνικής Κυβερνήσεως ύπήρξεν αρνητική, ή δέ κατάστασις έπεδεινοϋτο όσημέραι. Ουτω, μετ’ ού πολύ, ή Γιουγκοσλαϋική Κυβέρνησις προέβη εις τήν αίφνίδιον καί άνευ προειδοποιήσεως καταγγελίαν, τήν 17ην Νοεμβρίου 1924, τής Έλληνοσερβικής Συνθήκης Συμμαχίας του 1913, τονίζουσα εις σχετικήν διακοίνωσίν της μεταξύ άλλων τό γεγονός δτι τό Πρωτόκολλον Πολίτη-Καλφώφ άπετέλει ρητήν παραβίασιν αυτής. 'Η Κυβέρνησις Μιχαλακοπούλου, διαδεχθεΐσα τήν άνατραπεϊσαν, τήν Ιην ’Οκτωβρίου 1924, Κυβέρνησιν Σοφούλη, εις τάς άπερισκέπτους ένεργείας τοϋ 'Υπουργού ’Εξωτερικών τής οποίας Ρούφου ώφείλετο τό διαπραχθέν άτόπημα, έζήτησε παρά τής Κ.τ.Ε. τήν άκύρωσιν τοϋ Πρωτοκόλλου, άρνηθεϊσα νά τό έφαρμόση. Κατά τήν συνεδρίασιν τής 14ης Μαρτίου 1925, τό Συμβούλιου τής Κ.τ.Ε. έξήτασε τήν έλληνικήν προσφυγήν, ήν ΰπεστήριξεν ό Έλ. Βενιζέλος, όρισθείς εΐδικώς διά τήν περίπτωσιν έκείνην ώς αντιπρόσωπος τής Ελλάδος. Οδτος έχαρακτήρισε τήν σύναψιν τοϋ Πρωτοκόλλου ώς πολιτικόν σφάλμα καί ύπεγράμμισε τό έπικίνδυνον τής έπιδειχθείσης έπιπολαιότητος. Τελικώς, τό Συμβούλιον ήκύρωσε τό Πρωτόκολλον, άποδεχθέν τό έλληνικόν αίτημα, πλήν δμως οί Βούλγαροι έξεμεταλλεύθησαν τάς έκ τής άπορρίψεως δυσχερείας μας, ϊνα εντείνουν τήν άνθελληνικήν των έκστρατείαν [X].

Έν τώ μεταξύ, αί έλληνοβουλγαρικαί σχέσεις έβαινον διαρκώς επί τα χείρω, συνέπεια των άλλεπαλλήλων επεισοδίων, τα όποια έδημιούργουν εις την παραμεθόριον ζώνην οι συνεχώς εισερχόμενοι εις τό ελληνικόν έδαφος κομιτατζήδες. Θά έδει να άναμένηται δτι τα έπεισόδια αύτά θά έφθανον κάποτε εις τό άπροχώρητον. Πράγματι, την 19ην ’Οκτωβρίου 1925, τά βουλγαρικά στρατεύματα ήνοιξαν πυρ εναντίον έλληνικοΰ φυλακίου προκαλύψεως, εις την περιοχήν τού Δεμίρ-Χισσάρ. Ό επί κεφαλής τού φυλακίου λοχαγός, φέρων λευκήν σημαίαν, εσπευσεν εις συνάντησιν τού βουλγάρου συναδέλφου του, άλλ’ έφονεύθη καθ’ οδόν υπό τών Βουλγάρων, οί όποιοι έξηκολούθουν πυροβολούντες. Εις άπάντησιν ό στρατηγός Θ. Πάγκαλος, δστις άπό τής 30ής ’Ιουνίου τού ίδιου έτους ειχεν έγκαθιδρύσει δικτατορίαν έν Έλλάδι, διέταξε τάς έλληνικάς δυνάμεις δπως διαβούν τήν μεθόριον. Εντός ολίγων ωρών τά ελληνικά στρατεύματα κατέλαβον τό Πετρίτσι, εντός τού βουλγαρικού εδάφους καί προήλασαν πέραν τής βορείου εξόδου τής στενωπού τού Ροΰπελ. Τήν έπομένην, ή Βουλγαρία έσπευδε νά προσφύγη εις τήν Κ.τ.Ε., βάσει τών άρθρων 10 καί 11 τού Συμφώνου αύτής. Ό τότε πρόεδρος τού Συμβουλίου τής Κ.τ.Ε. Μπριάν άνήγγειλεν εκ Παρισίων εις τάς Κυβερνήσεις Ελλάδος καί Βουλγαρίας τήν σύγκλησιν τού Συμβουλίου, δπερ θά έξήταζε τό ζήτημα μετά τών άντιπροσώπων των. ((’Εν άναμονή)), έγραφεν οδτος, «είμαι βέβαιος δτι διερμηνεύω τήν επιθυμίαν τών συναδέλφων μου, ύπενθυμίζων εις τάς δύο Κυβερνήσεις τάς υποχρεώσεις ας υπέχουν ως μέλη τής Κ.τ.Ε., τήν έπίσημον δέσμευσίν των, δυνάμει τού άρθρου 12 περί μή προσφυγής εις πόλεμον καί τάς βαρείας συνέπειας αί όποΐαι, κατά τό Σύμφωνον, θά άπέρρεον εκ τής παραβιάσεως ταύτης. Δύο ήμέρας βραδύτερον, δηλαδή τήν 26ην ’Οκτωβρίου, τό Συμβούλιον τής Κ.τ.Ε. συνήρχετο εκτάκτως έν Παρισίοις καί άπεφάσιζεν δπως ζητηθή ή άμεσος κατάπαυσις τών έχθροπραξιών καί ή άποχώρησις τών ελληνικών δυνάμεων έκ τού βουλγαρικού έδάφους. ’Αλλά τούτο ειχεν ήδη έπιτελεσθή προ τής άποφάσεως ταύτης, καθ’ δσον ή ελληνική Κυβέρνησις ειχεν διατάξει τήν άνάκλησιν τών στρατευμάτων, κατόπιν φιλικής παρεμβάσεως τού έν Άθήναις Πρεσβευτού τής Ρουμανίας. Συγχρόνως δμως, τό Συμβούλιον τής Κ.τ.Ε. κατήρτισε Διεθνή Άνακριτικήν ’Επιτροπήν υπό τήν προεδρίαν τού Σερ Χόρας Ρούμπολντ, ή όποια, μεταβαίνουσα έπί τόπου, νά έξετάση τά πράγματα καί νά καθορίση τάς εύθύνας, τάς καταβληθησομένας άποζημιώσεις ώς καί τά ληπτέα μέτρα διά τήν άποτροπήν τής έπαναλήψεως εις τό μέλλον παρομοίων έπεισοδίων. Τήν 28ην Νοεμβρίου, ή ’Επιτροπή Ροΰμπολντ ύπέβαλεν τήν έκθεσίν της εις τό Συμβούλιον, γενομένην ύπ’ αύτού αποδεκτήν μετά τινων τροποποιήσεων. Ή εύθύνη κατελογίζετο άποκλειστικώς εις τήν Ελλάδα, ήτις ύπεχρεούτο δπως καταβάλη εις τήν Βουλγαρίαν ώς άπο-

ζημίωσιν το ποσόν των δέκα έκατομμυρίων λέβα διά τήν έπανόρθωσιν των προσγενομένων υλικών τε καί ηθικών ζημιών καί τό ποσόν τών είκοσι έκατομμυρίων λέβα διά την άξίαν τών βλαβέντων ή άφαιρεθέντων ειδών. Άμφότερα τά ποσά ταΰτα κατεβλήθησαν έξ ολοκλήρου, κατά τάς άρχάς Μαρτίου 1926' Περαιτέρω ή έκθεσις άνέτρεχεν εις τά βασικά αίτια τής καταστάσεως, προς έκρίζωσιν τών οποίων, άφ' ένδς προέβλεπεν την λήψιν μέτρων άναδιοργανώσεως τών έκατέρωθεν μεθοριακών φρουρών, ώς καί τήν τοποθέτησιν ουδετέρων αξιωματικών παρ' έκάστη τών έν λόγω φρουρών, ίνα προλαμβάνη καί ρυθμίζει ένδεχόμενα επεισόδια, καί άφ' ετέρου τήν τακτοποίησιν τών Βουλγάρων προσφύγων έξ Ελλάδος, οί όποιοι δεν ήδύναντο πλέον νά έπωφεληθοϋν της Έλληνοβουλγαρικής Συμβάσεως άνταλλαγής. Ή Ελληνική Κυβέρνησις έδέχθη όπως παρατείνη τήν έκπνεύσασαν ήδη τήν 31ην Δεκεμβρίου 1924 προθεσμίαν υποβολής αιτήσεων άποζημιώσεων είς τήν Μικτήν Έλληνοβουλγαρικήν 'Επιτροπήν 'Ανταλλαγής. Ή ενέργεια τοϋ Παγκάλου υπήρξε μέγα άστόχημα, διότι, ασχέτως τών οικονομικών βαρών άτινα έπέβαλεν εις τήν Ελλάδα, έδωσε τό καλλίτερον δπλον είς χεΐρας τής βουλγαρικής προπαγάνδας έν τή έπιχειρηματολογία αύτής περί τών πιέσεων, ας ύφίστατο, καί τών κινδύνων, οδς διέτρεχεν ή «άοπλος» Βουλγαρία έκ μέρους τών «πάνοπλων» γειτόνων της, έτι δέ συνετέλεσεν, υπέρ παν άλλο, είς τήν βουλγαρογιουγκοσλαυϊκήν συνεννόησιν[X]. 'Αλλά, άπό άλλης πλευράς, έθεωρήθη έν Άθήναις δτι ή Ελλάς έθυσιάσθη διά δευτέραν φοράν (ή πρώτη ήτο μέ τό έπεισόδιον τής Κερκύρας), ΐνα σώση τό κΰρος τής Κ.τ.Ε., ήτις, ένώ έστρεφε καί τήν άριστεράν παρειάν είς τάς Μεγάλας Δυνάμεις, άπήτει παρά τών μικρών Κρατών καί τήν τελευταίαν αυτών πεντάρα»[1 2].

Έκτοτε τά συνοριακά έπεισόδια έ'βαινον μειούμενα, καίτοι, παρά τήν συμμετοχήν Σουηδοϋ άξιωματικοϋ είς τά τής άναδιοργανώσεως τών ελληνικών καί βουλγαρικών μεθοριακών φρουρών, οί κομιτατζήδες έξηκολούθησαν έπί πολλά είσέτι έτη τό έγκληματικόν των έργον. Έξ άλλου, ή έφαρμογή τής Έλληνοβουλγαρικής Συμβάσεως Εκούσιας Μεταναστεύσεως τοϋ 1919 είχε, τελικώς, ώς άποτέλεσμα νά καταστήση τήν 'Ανατολικήν Μακεδονίαν καί τήν Δυτικήν Θράκην δύο έκ τών πλέον ομοιογενών έθνολογικώς περιοχών τών Βαλκανίων[3]. Ώς είκός, αί μετακινήσεις έκεΐναι τών πληθυσμών συνεπήγοντο πολύπλοκα οικονομικά προβλήματα μεταξύ τών δύο Χωρών, συντελοϋντα είς τήν διατήρησιν καταστάσεως μονίμου όξύνσεως τών έλληνοβουλγαρικών σχέσεων, μολονότι άπό ελληνικής πλευράς έπεδεικνύετο πνεύμα συν-

1. **Α. Α. Κύρου, £νθ' άν. σελ. 74.**
2. **William Miller, ένθ' άν. σελ. 94.**
3. **Π. Πιπινέλη, ένθ' άν. σελ. 83.**

διαλλαγής καί άναμφισβητήτου καλής πίστεως. Ούτως, έλληνοβουλγαρικαί συνομιλίαι διεξαχθεΐσαι έν Σόφια υπό του έκεΐ Έλληνος Πρεσβευτού Β. Δενδραμή, καθ' όλον τό 1929, προς έπίλυσιν των μεταξύ των δύο Κρατών έκκρεμούντων ζητημάτων, κατέληξαν εις άποτυχίαν, συνεπεία των υπό των Βουλγάρων προβληθεισών παραλόγων άπαιτήσεων. Την αυτήν τύχην, λόγω της βουλγαρικής κακής θελήσεως, είχε πρότασις, έν έτει 1930, τής Ελληνικής Κυβερνήσεως περί παραπομπής εις διαιτησίαν των έκατέρωθεν άπαιτήσεων, ως καί τό αγγλικόν σχέδιον Χέντερσον (Ιανουάριος τού 1931) περί παραπομπής ένίων διαφορών εις τό Διεθνές Δικαστήριον τής Χάγης καί τών υπολοίπων εις την διαιτησίαν τών ούδετέρων μελών τής Έλληνοβουλγαρικής Επιτροπής Μεταναστεύσεως. Ποιοι οί λόγοι τής τοιαύτης βουλγαρικής στάσεως; Συμφωνούντες άπολύτως προς την έξήγησιν ήν δίδει έν προκειμένω ό κ. Α. Κύρου εις την λαμπράν μελέτην του [1], φρονούμεν ότι ή τακτική τών Βουλγάρων ιθυνόντων ύπηγορεύετο έκ τής στερράς έπιδιώξεώς των όπως μή διακανονισθούν αί μετά τής Ελλάδος διαφοραϊ διά να παραμείνουν «άνοικτά» τα ζητήματα τής Μακεδονίας καί Δυτικής Θράκης, έν αναμονή δημιουργίας εις τό μέλλον εύνοϊκωτέρων συνθηκών διά τήν πραγματοποίησιν τών εις βάρος τών έλληνικών τούτων περιοχών διεκδικήσεών των.

Αι σχέσεις τής Ελλάδος μετά τού Κρατιδίου τής 'Αλβανίας έχαρακτηρίζοντο, καθ' όλην έκείνην τήν περίοδον, υπό καταστάσεως σοβούσης όξύτητος καί τούτο άσφαλώς, ούχί έξ ύπαιτιότητος τής Ελλάδος. Τουναντίον, μάλιστα δύναται νά λεχθή, βάσει τής μετέπειτα κτηθείσης πείρας, ότι ή έναντι τών 'Αλβανών ελληνική στάσις υπήρξε τόσον εύνοϊκή ώστε, ένίοτε, νά άντίκειται εις τά καλώς έννοούμενα συμφέροντά της. Ούτως, έπί δικτατορίας Θ. Παγκάλου, άνεγνωρίσθησαν, κατ' Αύγουστον 1926, έξ ελληνικής πρωτοβουλίας, οί μουσουλμάνοι Τσάμηδες τού Νομού Θεσπρωτίας ως «άλβανική» μειονότης, ένώ, δυνάμει τής Ελληνοτουρκικής Συμβάσεως 'Ανταλλαγής τής 30ής 'Ιανουάριου 1923, ή Ελλάς θά άπηλλάσσετο τής παρουσίας αύτών. Διά τής άπερισκέπτου ταύτης ένεργείας, ό Πάγκαλος ήλθεν εις ύποβοήθησιν τών σωβινιστικών σχεδίων τών Τιράνων καί τής Ρώμης, εις βάρος τής έδαφικής άκεραιότητος τής Ελλάδος[1] [2], τά μετέπειτα δέ έτη μέχρι τού έπεισοδίου τού περιβοήτου Δαούτ Χότζα, κατέδειξαν πόσον άκριβά έπληρώθη ή παγκαλική χειρονομία.

Εις τήν πλειοδοσίαν ταύτην τών υπέρ τής 'Αλβανίας έλληνικών έκδηλώσεων θά πρέπη νά άναφέρωμεν, έν τέλει, τό γεγονός ότι πρώτη ή Ελληνική Κυβέρνησις άνεγνώρισε, κατά Σεπτέμβριον τού 1928, τήν άνακήρυξιν τού Ζώγου ώς Βασιλέως, παρασχοΰσα αύτώ ούχί μικράν υπηρεσίαν.

1. Α. Α. Κ ύ ρ ο υ , £νθ* άν. σελ. 116.

2. Α. Α. Κ ύ ρ ο υ , Ελληνική 'Εξωτερική Πολιτική, σελ. 73 καί

*
* *

Έν συγκρίσει προς τάς μετά των λοιπών γειτόνων της, αί σχέσεις τής Ελλάδος μετά τής Γιουγκοσλαυΐας ήσαν αί πλέον φιλικαί. Ή σύναψις δμως τοϋ Πρωτοκόλλου Πολίτου-Καλφώφ περί οδ έγένετο ήδη λόγος, παρ’ ολίγον νά άποβή μοιραία διά τούς έλληνογιουγκοσλαυϊκούς δεσμούς, έν πάση δέ περιπτώσει έσχεν ως άμεσον άποτέλεσμα την έκ μέρους τής Γιουγκοσλαυΐας καταγγελίαν τής μετά τής Ελλάδος Συνθήκης Συμμαχίας τής 1ης ’Ιουνίου 1913. Εις τήν μελέτην των έλληνογιουγκοσλαυϊκών σχέσεων, δέον δπως, άπ’ αρχής ληφθή ύπ’ οψιν δτι αδται έξηρτώντο, κατά το μάλλον καί ήττον άμέσως, έκ τής έναντι τής ’Ιταλίας πολιτικής τοϋ Βελιγραδιού, μεταβαλλομένης άναλόγως των έκάστοτε ιταλικών σχεδίων έν τή Βαλκανική.

'Ωμιλήσαμεν ήδη διά τον ίταλόφιλον προσανατολισμόν τοΰ Νίντσιτς, τον όποιον τόσον άδόξως ήλθε νά ένταφιάση ή σύναψις τής πρώτης Συμφωνίας Τιράνων. Κατά τήν περίοδον εκείνην, οί Γιουγκοσλαϋοι ιθύνοντες εΐχον καταλήξει εις τήν άπόφασιν, χάριν τής έξασφαλίσεως τής ιταλικής φιλίας, δπως υποχωρήσουν εις τό Άδριατικόν, μέ τό άζημίωτον άλλωστε, καθ’ δσον θά έπετύγχανον τοιουτοτρόπως, μέ τήν βοήθειαν τής Ρώμης, τήν πραγμάτωσιν των ανέκαθεν βλέψεών των έπί τής Θεσσαλονίκης. Οδτως, έπωφεληθεϊσα των τεραστίων δυσχερειών, άς άντεμετώπιζεν ή Ελλάς, μετά τήν μικρασιατικήν καταστροφήν, ή Γιουγκοσλαυϊκή Κυβέρνησις έξήρτησεν τήν έκ μέρους τής αντιπροσωπείας της παρά τή Συνδιασκέψει τής Λωζάννης συνδρομήν, έκ τής άνευ έτέρου συνάψεως νέας περί Θεσσαλονίκης Συμφωνίας[1]. 'Η ύπό τοϋ τότε Έλληνος 'Τπουργοϋ ’Εξωτερικών ’Αποστόλου Άλεξανδρή καί τοΰ Γιουγκοσλαύου συναδέλφου του Νίντσιτς ύπογραφεϊσα, τήν ΙΟην Μαίου 1923, έν Βελιγραδίω, Σύμβασις έκαινοτόμει κατά τά άκόλουθα: ’Εν πρώτοις, «παρεχωρεΐτο» χώρος έν τώ λιμένι Θεσσαλονίκης, βαπτιζόμενος είς «Έλευθέρα Σέρβική Ζώνη». Κατά δεύτερον λόγον, διετήρει μέν τήν ελληνικήν κυριαρχίαν είς τήν έν λόγω ζώνην, άλλά ύπό ώρισμένους περιορισμούς˙ τούτέστι, θά έθεωρεΐτο ώς τελωνειακή περιοχή τής Γιουγκοσλαυΐας, διοικουμένη ύπό των ιδίων αυτής τελωνειακών αρχών.

Διά συμπληρωματικής περί Θεσσαλονίκης Συμβάσεως, έπετύγχανον οί Γιουγκοσλαϋοι, τήν 29ην Σεπτεμβρίου 1923, δπως άφ’ ενός καθορισθή εις 94.000 τ. μ. ή έκτασις τής Έλευθέρας Ζώνης, παραχωρουμένης διά πεντήκοντα έτη, καί άφ’ έτέρου διακανονισθοΰν τά ζητήματα διαμετακομίσεως.

1. Ή ύπογραφεϊσα τήν ΙΟην Μαίου 1914, Έλληνο-σερβική Σύμβασις περί «Σέρβικης διά Θεσσαλονίκης διαμετακομίσεως» δέν έφηρμόσθη, λόγφ τοϋ έκραγέντος πολέμου.

Τ.Τ.Τ. επικοινωνίας καί μεταφορών επί τής σιδηροδρομικής γραμμής Γευγελής-Θεσσαλονίκης.

Κατά Νοέμβριον 1924, έπηκολούθησεν ή υπό του Βελιγραδιού καταγγελία τής Έλληνοσερβικής Συνθήκης του 1913, προβληθέντων διαφόρων άβασίμων προσχημάτων. Ούχ ήττον, άπό ελληνικής πλευράς, έξηκολούθησεν ή έπίδειξις συγκαταβατικότητος καί καλής θελήσεως, εν τή επιδιώξει συσφίγξεως καί αυθις των μεταξύ των δύο Χωρών σχέσεων. Πλήν δμως, άπαντών εις σχετικάς βολιδοσκοπήσεις τών ’Αθηνών, τό Βελιγράδιον άπέκρουσε κατηγορηματικώς την σύναψιν συμμαχίας, άποδεχθέν μόνον τήν έναρξιν διαπραγματεύσεων διά τήν υπογραφήν άπλώς συμφώνου έγγυήσεως τών κοινών συνόρων. Αί άρξάμεναι, κατ’ άκολουθίαν, διαπραγματεύσεις έν Βελιγραδίω, κατά τό θέρος του 1925, διεξήχθησαν εντός άτμοσφαίρας λίαν δυσμενούς διά τήν έλληνικήν άντιπροσωπείαν, λόγω δε τών προβληθεισών υπό τών Γιουγκοσλαύων υπερβολικών άξιώσεων έν σχέσει προς τήν Έλευθέραν Ζώνην Θεσσαλονίκης, τήν σιδηροδρομικήν γραμμήν Γευγελής-Θεσσαλονίκης, τήν άναγνώρισιν τής γιουγκοσλαυϊκής ύπηκοότητος εις πάντα ίσχυριζόμενον ότι κατήγετο έκ Γιουγκοσλαυΐας κλπ., έληξαν αδται, άνευ έπιτεύξεως θετικού τίνος αποτελέσματος.

Αί άνωτέρω γιουγκοσλαυϊκαί άξιώσεις έχρησίμευσαν ώς έπιχείρημα εις τον Πάγκαλον διά νά δικαιολογήση τήν υπ[5] αυτού άνατροπήν τής Κυβερνήσεως Μιχαλακοπούλου, ώς διεξαγαγούσης διαπραγματεύσεις, αί όποΐαι έμείουν τό κύρος τής Ελλάδος. Αυτός δε ούτος ό Μιχαλακόπουλος, εις δηλώσεις του τής 28ης Ιουνίου 1925 προς τήν έφημερίδα «Πολίτικα» τού Βελιγραδιού, άνεγνώρισεν ότι αί άξιώσεις τών Γιουγκοσλαύων έπηύξησαν τήν δυσαρέσκειαν μερίδάς άαωματικών κατά τής Κυβερνήσεώς του. Άλλ[5] δ επικριτής άπεδείχθη έκ τών υστέρων, ότε εΐχεν άνακηρύξει εαυτόν εις Πρόεδρον τής Ελληνικής Δημοκρατίας, ώς παραδεχθείς πολύ μεγαλυτέρας γιουγκυσλαυϊκάς άξιώσεις ή έκείνας, αίτινες προεκάλεσαν, κατά τό προηγούμενον έτος, τήν διακοπήν τών έλληνογιουγκοσλαυϊκών διαπραγματεύσεων. Πράγματι, τήν 17ην Αύγούστου 1925, ύπεγράφοντο έν Άθήναις υπό τού Έλληνος 'Υπουργού Εξωτερικών Λουκά Κανακάρη Ρούφου καί τού Γιουγκοσλαύου Πρεσβευτού Γαβριήλοβιτς εξ έν συνόλω Συμφωνίαι μεταξύ τών δύο Κρατών, εις τήν συνομολόγησιν τών οποίων δ Πάγκαλος είχεν άσχοληθή προσωπικώς, έν άγνοια μάλιστα τών λεπτομερειών αύτών έκ μέρους τών μελών τής Κυβερνήσεώς Άθ. Ευταξία, ήτις, ούχ ήττον, έκάλυψε τον δικτάτορα διά τής υπογραφής τών έν λόγω Πράξεων, έναντίον τών δποίων εϊχε κηρυχθή σύμπας δ πολιτικός, έμπορικός καί βιομηχανικός κόσμος τής Χώρας. Έν όλίγοις, υπό τών Συμφωνιών προεβλέποντο τά εξής: 'Η σέρβική Έλευθέρα Ζώνη Θεσσαλονίκης έπεξε-

τείνετο εις μεγάλην έκτασιν, παρεχόμενων εΰρυτάτων δικαιωμάτων εις τούς Γιουγκοσλαύους. Ούδεμίαν αρμοδιότητα θά είχον εντός αυτής, καθισταμένης τελείως άνεξαρτήτου, αί έλληνικαί άρχαί, θά ήσκεϊτο δέ διά τής ζώνης ταύτης τό διεθνές διαμετακομιστικόν εμπόρων. Κατ' ουσίαν ή έλευθέρα ζώνη καθίστατο γιουγκοσλαυϊκός λιμήν, χάρις εις τά παρεχόμενα προνόμια, δυνάμενος νά συναγωνισθή έπικινδύνως τον ελληνικόν λιμένα.

Τήν έκμετάλλευσιν τής σιδηροδρομικής γραμμής Γευγελής-Θεσσαλονίκης, ή οποία από ελληνική καθίστατο έλληνοσερβική, θά έπέβλεπε συμβούλιον έξ ενός "Ελληνος ώς Προέδρου, ενός Γιουγκοσλαύου καί ενός Γάλλου ώς μελών. 'Επί πλέον, άνελαμβάνετο ΰποχρέωσις, μεταβάλλουσα έν τη ουσία τήν γραμμήν ταότην εις παράρτημα του γιουγκοσλαυϊκοΰ σιδηροδρομικού δικτύου, καθ' όσον προέβλεπε τήν έναρμόνισιν των κανονισμών αυτής προς τούς τής Γιουγκοσλαυίας. 'Αλλά τό κακόν δεν περιωρίζετο μέχρις εδώ˙ δι' ειδικής Συμφωνίας, οί έν Έλλάδι κατοικοΰντες Σλαϋοι έκ τής Σερβικής Μακεδονίας άνεγνωρίζοντο ώς γιουγκοσλαυϊκή μειονότης, άναληφθεισών διά σχετικής Δηλώσεως υποχρεώσεων ειδικής προστασίας των, πέραν τών ύπό τών Συνθηκών Ειρήνης καθοριζομένων, ήτοι ούχί πλέον έναντι τής Κ.τ.Ε. άλλ' έναντι τής Γιουγκοσλαυίας μόνον.

Εις άντάλλαγμα τών άνωτέρω παραχωρήσεων άσυλλήπτου παραφροσύνης διά πάντα έχέφρονα άνθρωπον, ή Γιουγκοσλαυία έδέχθη νά ύπογράψη, τήν ιδίαν ημέραν, Συνθήκην Συμμαχίας τριετοϋς διαρκείας, δυνάμει τής όποιας τά δύο Συμβαλλόμενα Μέρη άνελάμβανον τήν ύποχρέωσιν όπως συνεργάζωνται έν περιπτώσει έπιθέσεως έναντίον του ενός έξ αύτών ή άποπείρας διαταράξεως τής έν Βαλκανική πολιτικής τάξεως πραγμάτων.

Ποιος ύπήρξεν ό λόγος τών καταστρεπτικών παραχωρήσεων είς τάς όποιας προέβη ό Πάγκαλος έναντι τής Γιουγκοσλαυίας; Ό Στρατηγός δεν ήδύνατο νά απαλλαγή του συμπλέγματος τής Μεγάλης 'Ιδέας, ώς έκ του οποίου άπέβλεπεν είς τήν διεξαγωγήν πολέμου κατά τής Τουρκίας, προς άνάκτησιν τής 'Ανατολικής Θράκης καί κατάληψιν τής Κωνσταντινουπόλεως. 'Αλλά τά μεγαλεπήβολα ταΰτα σχέδια, στηριχθέντα κυρίως είς υποσχέσεις τής φασιστικής 'Ιταλίας, αί όποΐαι άπεδείχθησαν έκ τών υστέρων φροϋδαι, έδέχθησαν καίριου πλήγμα, έξ οδ καί ό Πάγκαλος, μένεα πνέων κατά τών 'Ιταλών, έρρίφθη είς τάς άγκάλας τής Γιουγκοσλαυίας, συναφθεισών τών Συμφωνιών τής 17ης Αύγούστου 1926, δι' ών έπεδίωκεν ούτος νά έξασφαλίση τήν έπέμβασιν τής Γιουγκοσλαυίας έπί τής Βουλγαρίας, είς περίπτωσιν έπιθέσεως τής Ελλάδος κατά τής Τουρκίας.

'Η άντίδρασις έν Έλλάδι κατά τών Συμφωνιών ελαβε τοιαύτην έκτασιν ώστε ή μετά τήν άνατροπήν του Παγκάλου σχηματισθεΐσα Οικουμενική Κυ-

βέρνησις, δ 'Υπουργός Εξωτερικών τής οποίας Άνδρέας Μιχαλακόπουλος έφρόνει ότι έπρεπε νά άκυρωθούν συλλήβδην πάσαι αί Συμφωνίαι έκείναι, προέτεινεν εις τδ Βελιγράδιον, διά του εκεί Έλληνος Πρεσβευτού, όπως άρχίσουν διαπραγματεύσεις διά την σύναψιν νέων συμφωνιών. Ήδη, κατά την προηγηθεΐσαν τής Οικουμενικής Κυβέρνησιν Κονδύλη, ή Γαλλία κυρίως καί ή Μ. Βρεταννία κατά δεύτερον λόγον είχον ασκήσει πίεσιν διά την κύρωσιν τών Συμφωνιών Ρούφου-Γαβριήλοβιτς, άδιαφορούσαι διά τδ γεγονδς δτι δι* αύτών έθίγοντο τά κυριαρχικά δικαιώματα τής Ελλάδος. Ή άντίδρασις τών δύο Μ. Δυνάμεων κατά τής άπορρίψεως τών Συμφωνιών έξηκολούθει άμείωτος καί επί Οικουμενικής Κυβερνήσεως. Πλήν δμως, αί έλληνογιουγκοσλαυϊκαί διαπραγματεύσεις είχον περιέλθει εις άδιέξοδον. Ή Ελλάς, κατ’ αύτάς, είχε περιορίσει σημαντικώς τάς παραχωρήσεις της, έδέχετο δε την υπογραφήν ούχί Συνθήκης Συμμαχίας, άλλ’ απλώς Συμφώνου Φιλίας καί μη Έπιθέσεως, διά τού οποίου δμως δεν έξησφαλίζετο ή άπδ νότου επικοινωνία τής Γιουγκοσλαυίας μετά τής θαλάσσης, εν περιπτώσει πολέμου. Τελικώς, κατ’ Αύγουστον τού 1927, ό Μιχαλακόπουλος, μη άρκεσθείς εις την μή κύρωσιν τών Συμφωνιών, έθεώρησεν δτι είχεν έπιστή ή στιγμή δπως τάς καταθέση εις τήν Βουλήν ίνα έπιτευχθή ή πανηγυρική των άπόρριψις, πράγμα δπερ καί έγένετο.

Κατ’ Αύγουστον τού 1928, ό Έλ. Βενιζέλος έπανήρχετο εις τήν Κυβέρνησιν, κατόπιν συντριπτικής εκλογικής νίκης, καί άνελάμβανεν γενικωτέραν δράσιν πρδς λύσιν τών διαφόρων προβλημάτων, τά όποια είχον άναφυή μεταξύ τής Ελλάδος καί τών γειτόνων της. Είδικώτερον, μετά τής Γιουγκοσλαυίας ό "Ελλην Πρωθυπουργός έφρόνει δτι έδει νά καθιερωθή νέον καθεστώς σχέσεων, εν περιπτώσει δε ίταλογιουγκοσλαυϊκοΰ πολέμου, δεν ήθελε νά άναλάβη εκ τών προτέρων δέσμευσίν τινα καί κατά συνέπειαν ή Ελλάς υίοθέτει εν προκειμένω στάσιν αύστηράς ούδετερότητος άντί τής προηγουμένης συμμαχικής τοιαύτης. ’Αλλά τούτο, ως είκός, ενώ παρουσίαζε τδ πλεονέκτημα δτι δεν δυσηρέστει τήν ’Ιταλίαν, έστέρει περιεχομένου, ή, τούλάχιστον, άξιολόγου σημασίας διά τδ Βελιγράδιον, τήν έλληνογιουγκοσλαυϊκήν φιλίαν, ήτοι τής έξασφαλίσεως εν ώρα πολέμου τού άνεφοδιασμού τής Γιουγκοσλαυίας διά τού λιμένος τής Θεσσαλονίκης.

Έν τέλει, μετά μακράς, κοπιώδεις συζητήσεις, καθ’ ας τά ζητήματα τής έλευθέρας ζώνης ως καί τής σιδηροδρομικής γραμμής Γευγελής-Θεσσαλονίκης άπετέλουν δισεπίλυτα προβλήματα, προελειάνθη τδ έδαφος διά τήν υπογραφήν συμφωνίας, συντελούσης καί τής ύπδ τής Γαλλίας άσκηθείσης πιέσεως πρδς άμφότερα τά Μέρη. ’Αλλά, διά νά έπιτευχθή σύμπτωσις άπόψεων, έδέησε νά μεταβή ό Βενιζέλος εις Βελιγράδιον κατά τάς άρχάς τού ’Οκτωβρίου 1928, δπου έσχε μακράς συνομιλίας μετά τού Βασιλέως Άλε-

ξάνδρου, εις τον όποιον ώμίλησε μετά ωμής ειλικρίνειας, πείσας αυτόν έν τέλει διά την σύναψιν της συμφωνίας. Ούτως ύπεγράφησαν την 11ην 'Οκτωβρίου 1928 έν Βελιγραδίω δύο Πρωτόκολλα άτινα έλυον τάς βασικάς μεταξύ των δύο Χωρών διαφοράς. Εις τό πρώτον έξ αυτών προεβλέπετο δτι αί μεταξύ τών δύο Κρατών διαπραγματεύσεις θά έστηρίζοντο μέν έφεξής επί τών έλληνικών προτάσεων της 1ης 'Ιουνίου 1926, αλλά κατά τάς έν λόγω διαπραγματεύσεις θά έθεωροϋντο ώς λυθέντα τά άκόλουθα κυρίως έκ τών έπιμάχων ζητημάτων: α) Ότι ή σέρβική 'Ελεύθερα Ζώνη Θεσσαλονίκης θά έχρησιμοποιεΐτο μόνον διά μεταφοράς έμπορευμάτων προς ή έκ Γιουγκοσλαυίας καί ούχί διά τάς έκ τρίτων ή προς τρίτας χώρας· β) δτι τά χρησιμοποιοϋντα τήν σερβικήν Έλευθέραν Ζώνην πλοία θά ύπέκειντο προηγουμένως εις τον ύγειονομικόν έλεγχον τών έλληνικών αρχών καίγ) δτι άπηγορεύετο ή έν τη Σέρβική Ζώνη βιομηχανοποίησή τών είσαγωμένων ειδών. Δι' έτέρου Πρωτοκόλλου καθωρίζετο δτι, έν περιπτώσει διατυπώσεως παραπόνων έκ μέρους τής Γιουγκοσλαυΐας έν σχέσει προς τήν λειτουργίαν τής σιδηροδρομικής γραμμής Γευεγελής-Θεσσαλονίκης, ταυτα θά παρεπέμποντο εις διαιτησίαν προσώπου έκλεγομένου ύπ' άμφοτέρων τών Κυβερνήσεων. Τοιουτοτρόπως άπεφεύγετο ή άπό κοινού έκμετάλλευσις τής γραμμής, ήν τοσοϋτον έπεδίωκον οί Γιουγκοσλαΰοι, έπιτυχόντες τούτο μόνον προσωρινώς διά τών παγκαλικών Συμφωνιών τού 1926.

Τεθεισών έκποδών, κατά τά ανωτέρω, πλείστων δυσχερειών, αΐ όποΐαι παρεκώλυον τήν έλληνογιουγκοσλαυϊκήν προσέγγισιν, συνεχίσθησαν αί διαπραγματεύσεις προς ρύθμισιν καί τών υπολοίπων έπιμάχων ζητημάτων. Τώ δντι, τήν 17ην Μαρτίου 1929, ύπεγράφοντο έν Γενεύη εξ Πρωτόκολλα, ρυθμίζοντα λεπτομερειακώς τά τής Έλευθέρας Ζώνης Θεσσαλονίκης. Τό τελικόν τών άνωτέρω Πρωτοκόλλων, δπερ ήρμήνευεν έπισήμως τήν Σύμβασιν τού Βελιγραδιού τής 10ης Μαΐου 1923 περί «διακανονισμού τής διά Θεσσαλονίκης σερβικής διαμετακομίσεως» ώριζεν δτι άπηγορεύετο ή χρήσις γιουγκοσλαυϊκής σημαίας ή άλλων γιουγκοσλαυϊκών έμβλημάτων εις τήν Έλευθέραν Εώνην, αποτελούσαν άναπόσπαστον τμήμα τής έλληνικής 'Επικράτειας. Διά τών Πρωτοκόλλων τούτων άποκαθίστατο τό άπειληθέν νά άνατραπή υπό τών παγκαλικών Συμφωνιών καθεστώς τής πλήρους έλληνικής κυριαρχίας. Άρθέντων τών έμποδίων, τό έδαφος ήτο έτοιμον διά τήν σύναψιν συμφώνου φιλίας. Πράγματι, τήν 27ην Μαρτίου 1929 ύπεγράφετο έν Βελιγραδίω τό έλληνογιουγκοσλαυϊκόν Σύμφωνον «Φιλίας καί Ειρηνικής Διευθετήσεως τών Διαφορών». Διά γενικής διατάξεως τό Σύμφωνον προέβλεπε τήν «συνεργασίαν καί ύποστήριξιν» προς διατήρησιν τού status quo, ώς καί τήν «συνεννόησιν έν περιπτώσει διεθνών περιπλοκών». Δέν περιεΐχεν δμως τάς

λοιπάς σπουδαιοτέρας διατάξεις τού έλληνοϊταλικοΰ Συμφώνου, περί ού θέλομεν όμιλήση, περαιτέρω καί δή την ειδικήν ρήτραν του άρθρου 3 περί «άμοιβαίας πολιτικής καί διπλωματικής ύποστηρίξεως, έν περιπτώσει καθ’ ήν ήθελον άπειληθή τά συμφέροντα καί ή ασφάλεια ένός των 'Υψηλών Συμβαλλομένων Μερών, συνεπεία έξωθεν προερχομένων βιαίων εισβολών».

Έφ’ δσον δέν έγένετο άποδεκτόν τδ αίτημα περί έξασφαλίσεως τής μεταφοράς πολεμικού ύλικοϋ έν καιρώ πολέμου μέσω Θεσσαλονίκης, ή Γιουγκοσλαυΐα δέν ένδιεφέρετο υπέρ τδ δέον διά την έλληνικήν φιλίαν καί κατά συνέπειαν ήρνήθη δπως περιληφθή τδ ώς άνω άρθρον εις τδ ΰπδ σύναψιν Σύμφωνον, τδ όποιον οδτως έστερεϊτο του χαρακτήρος πραγματικής συμμαχίας. Έν πάση περιπτώσει, τδ έλληνογιουγκοσλαυϊκδν Σύμφωνον δέν ικανοποίησε τούς Γιουγκοσλαύους, οί όποιοι έτρεφον υποψίας, έν μέρει δεδικαιολογημένας κατ’ άξιολόγους ιστορικούς -[1], δτι μεταξύ ’Ιταλών καί Ελλήνων ύπήρχον μυστικαί συμφωνίαι, ώς έκ τών οποίων αί σχέσεις αύτών ειχον προσλάβει εύρυτέραν έ'κτασιν. Σύν τώ χρόνω, αί ύποψίαι αδται ένισχύθησαν, μέ άναγκαϊον αντίκτυπον έπί τών έλληνογιουγκοσλαυϊκών σχέσεων, εις τούτο δέ δέν υπήρξαν άμοιροι διάφοροι άστοχίαι άπδ ελληνικής πλευράς. Ουτω τά άλλεπάλληλα ταξείδια τών Μιχαλακοπούλου καί Βενιζέλου εις Ρώμην, αί μέχρι υπερβολής θερμαί έκδηλώσεις έν Έλλάδι ύπέρ τών ’Ιταλών, ή συστηματική προβολή τής έλληνοϊταλικής συνεργασίας, ή ύπδ τήν αιγίδα τής ’Ιταλίας πραγματοποιηθεϊσα έλληνοτουργική προσέγγισις καί άλλαι παρεμφερείς ένδείξεις ήτο μοιραΐον νά δημιουργήσουν εις τούς Γιουγκοσλαύους τήν έντύπωσιν δτι ή Ελλάς είχε προσδεθή εις 'ϊό μουσσολίνειον άρμα, ύπογράψασα μετά τής φασιστικής γείτονός της μυστικάς συμφωνίας, αί όποΐαι έδιδον εύρύτερον περιεχόμενον εις τάς έλληνοϊταλικάς σχέσεις. "Οθεν, ένώ ειχον διευθετηθή αί άπδ καιρού χωρίζουσαι τάς δύο βαλκανικάς χώρας διαφοραί, ***ελειπεν*** ή έγκαρδιότης καί στενή συνεργασία, ήτις παλαιότερον διεΐπε τάς έλληνογιουγκοσλαυϊκάς σχέσεις, ή σπουδαιότης τών οποίων δι’ έκάτερον τών Μερών ήτο έκτδς πάσης συζητήσεως.

*

* *

Μετά τδ έπεισόδιον τής Κερκύρας[1] [2], ώς ήτο επόμενον, αί έλληνοιταλικαί σχέσεις ήσαν τεταμέναι. Άλλ’ ήδη κατά τήν περίοδον τής παγκαλικής δικτατορίας έσημειώθη δφεσις τής έντάσεως ταύτης. Άφ’ ένδς ό Μουσσολίνι, άποβλέπων εις τήν άπομόνωσιν τής Γιουγκοσλαυΐας, έπεζήτει τήν προσέλκυσιν

1. Gathorne- Hardy, ένθ’ άν. σελ.
2. Κεφ. ΙΗ'.

της Ελλάδος, άφ’ ετέρου δ Πάγκαλος, άνιάτως πάσχων έκ τής έμμονου ιδέας τής άνάγκης διεξαγωγής πολέμου κατά τής Τουρκίας, έσκέπτετο νά έξασφαλίση την ιταλικήν ύποστήριξιν, εις περίπτωσιν έλληνοτουρκικής ρήξεως. Ότε δμως τδ εις Ρώμην ταξείδιον του Ρούφου, γενόμενον κατόπιν προσκλήσεως τής ’Ιταλικής Κυβερνήσεως, ούδέν άπέδωσεν, ετι δε περαιτέρω αί υποσχέσεις περί ’Ανατολικής Θράκης του υπό του Ντοΰτσε έπί τούτο άποσταλέντος εις ’Αθήνας Γκράντι[1] άπεδείχθησαν φροΰδαι, δ Πάγκαλος, χολωθείς διά την ματαίωσιν των μεγαλεπηβόλων σχεδίων του, έστράφη, ως άνεφέρομεν ήδη, προς την Γιουγκοσλαυΐαν, μέ άποτέλεσμα την σύναψιν των καταστρεπτικών εκείνων συμφωνιών τής 17ης Αύγούστου 1926, αί δποΐαι, φυσικά, δεν άπετέλουν εύάρεστον χειρονομίαν εις την φασιστικήν ’Ιταλίαν. ’Αλλά ή Οικουμενική Κυβέρνησις, ήτις άνήλθεν εις τήν αρχήν μετά τήν άνατροπήν του Π αγκάλου, ήκολούθησε πολιτικήν προσεγγίσεως μετά τής ’Ιταλίας, διά τήν οποίαν έτρεφε λίαν εύνοι’κά αισθήματα δ τότε 'Υπουργός τών ’Εξωτερικών Μιχαλακόπουλος, γνώστης τών ιταλικών πραγμάτων. Τό άποτέλεσμα τής συμφιλιώσεως μεταξύ τών δύο χωρών κατεδείχθη τότε έκ τής άνευ τής έλαχίστης διαμαρτυρίας υποδοχής έν Άθήναις τής είδήσεως περί συνάψεως τής πρώτης Συμφωνίας Τιράνων. Τήν άνωτέρω πολιτικήν τής Οικουμενικής ήκολούθησε καί δ έπανελθών τώ 1928 εις τήν έξουσίαν Βενιζέλος. Ό μέγας Κρής πολιτικός παρέλαβε τήν χώραν εις πλήρη διεθνή άπομόνωσιν, δι’ δ καί ή προσοχή του έστράφη άπ’ αρχής προς τήν κατεύθυνσιν τής άρσεως τών διαφορών, αιτινες έχώριζον τήν Ελλάδα από τούς γείτονας αύτής. Προς τούτο, έθεώρησεν έπάναγκες δπως έπιτύχη προσέγγισιν μετά τής ’Ιταλίας, πεπεισμένος ών δτι μία ειλικρινής συνεννόησις μετά τής μεσογειακής γείτονος άπετέλει ζωτικήν άνάγκην διά τήν Ελλάδα, τήν πεποίθησιν δε ταύτην διετήρησε καθ’ δλον τον πολυκύμαντον βίον του, συστήσας ρητώς εις τον ελληνικόν λαόν, διά τής πολιτικής του διαθήκης, τήν μετά τής ’Ιταλίας συνεννόησιν. Άνεφέρομεν ήδη εις προηγούμενον κεφάλαιον [1 2] περί τής έξωτερικής πολιτικής τού Μουσσολίνι εις τά Βαλκάνια καί τάς Παραδουναβίους Χώρας καί είδικώτερον περί τής έπιδιώξεως συγκροτήσεως συνασπισμού μεταξύ Ίταλίας-Έλλάδος-Τουρκίας προς άπομόνωσιν τής Γιουγκοσλαυίας καί άντιπερισπασμόν κατά τής Μ. Συνεννοή-

1. Ντίνο Γκράντι: ΕΙς τών ήγετικών στελεχών του φασισμού* μέλος τής διευθύνσεως του Φασιστικού Κόμματος από τού 1921-1924* Αντιπρόεδρος της Βουλής, μέλος τού Μεγάλου Φασιστικού Συμβουλίου. Υφυπουργός Εσωτερικών (1924) καί Εξωτερικών (1926). Υπουργός Εξωτερικών (Σεπτ. 1929 - Ιούλιος 1930). Πρέσβυς έν Λονδίνω Πρωτεργάτης τής άντιμουσσολινικής κινήσεως κατά τήν ιστορικήν συνεδρίασιν τής 25-7-1943 του Μεγάλου Φασιστικού Συμβουλίου. Κατεδικάσθη ερήμην εις θάνατον υπό τού Ειδικού Φασιστικού Δικαστηρίου τής Βερόνας (’Ιούλιος 1944).

2. Κεφ. ΛΒ'.

σεως καί της γαλλικής πολιτικής. 'Η κίνησις αυτή τοϋ Μουσσολίνι προς στενοτέραν έλληνοϊταλικήν προσέγγισιν δέν διέφυγε τήν προσοχήν τοϋ Βενιζέλου, δστις, ώς ήτο έπόμενον, έσπευσε νά έπωφεληθή αύτής διά νά έξυ7τηρετήση τά συμφέροντα τής χώρας του. Δέν ήσαν δμως μόνον αΐ τότε τάσεις τής μουσσολινικής πολιτικής αίτινες ύπηγόρευσαν τήν γραμμήν τής έλληνοϊταλικής φιλίας, άλλα καί συνάρτησις ετέρων παραγόντων καί δή ή τότε διεθνής κατάστασις. Πράγματι, ή Μ. Βρεταννία ήκολούθει κατά τήν έποχήν εκείνην, ώς ήδη άνεπτύχθη, πολιτικήν συνεργασίας μετά τής 'Ιταλίας καί ούδετερότητος δι' βσον άφεώρα τά Βαλκάνια, ένδιαφερομένη μόνον δι' δ,τι θά άπέτρεπεν οίανδήποτε διεθνή περιπλοκήν. 'Η Γερμανία δέν εϊχεν άκόμη άναρρώσει έκ των πολεμικών πληγμάτων καί δέν ήδύνατο είσέτι νά θεωρηθή ώς υπολογίσιμος παράγων εις τά διεθνή πράγματα. Τοΰτ' αυτό δύναται νά λεχθή διά τήν Σοβιετικήν Ρωσίαν, διερχομένην τότε μεγάλην εσωτερικήν κρίσιν καί κατά συνέπειαν άδυνατοϋσαν είσέτι δπως παίξη τον ρόλον Μεγάλης Δυνάμεως. 'Η Αύστρουγγαρία εϊχεν έκλείψει, αί δέ Ήνωμέναι Πολιτεΐαι κλεισθή εις τον άπομονωτισμόν των. Άπέμενεν ή Γαλλία, ή μεγαλυτέρα στρατιωτική δύναμις κατά τήν έποχήν εκείνην, ήτις δμως, πάσχουσα έκ τοϋ συμπλέγματος τοϋ φόβου τής γερμανικής άνταποδόσεως, εϊχεν βασίσει τήν έξωτερικήν της πολιτικήν, ώς κατ' έπανάληψιν άνεφέρθη ήδη εις τά προηγούμενα κεφάλαια, έπί συστήματος συμμαχιών, σημαντικώτερον βάθρον των οποίων ήτο ή Μικρά Συνεννόησις. "Οθεν, διά τήν έπίλυσιν των διαφορών μετά τής Γιουγκοσλαυΐας, ή Ελλάς δέν ήδύνατο νά ύπολογίζη έπί τής γαλλικής ύποστηρίξεως, ήτις περιέβαλλε πλήρως τήν πρώτην.

Ούτως εύχερώς ΰπεγράφετο τήν 23ην Σεπτεμβρίου 1928 έν Ρώμη ΰπό των Βενιζέλου καί Μουσσολίνι τό έλληνοϊταλικόν Σύμφωνον «Φιλίας, Συνδιαλλαγής καί Δικαστικού Διακανονισμού». Κατά τήν τότε πρακτικήν, έδηλοϋτο έν τώ προοιμίω δτι τά Συμβαλλόμενα Μέρη ένεπνέοντο ύπό των άρχών τοϋ Συμφώνου τής Κ.τ.Ε. Διά τοϋ άρθρου 1, τά δύο Μέρη άνελάμβανον άμοιβαίως τήν ΰποχρέωσιν δπως παρέχουν άλλήλοις ύποστήριξιν καί έγκάρδιον συνεργασίαν διά τήν διατήρησιν τοϋ ύπό των Συνθηκών Ειρήνης διαμορφωθέντος καθεστώτος καί διά τον σεβασμόν καί τήν έκτέλεσιν των υποχρεώσεων άς προέβλεπον αί ρηθεϊσαι Συνθήκαι.

Διά τών άρθρων 2, 3 καί 4, τά δύο Κράτη ύπεχρεοΰντο δπως τηρήσουν ουδετερότητα έάν τό έτερον έξ αυτών ύφίστατο άπρόκλητον έπίθεσιν έκ μέρους μιας ή πλειόνων Δυνάμεων, προβλεπομένης «τής άμοιβαίας παροχής πολιτικής καί διπλωματικής ύποστηρίξεως», έν περιπτώσει καθ' ήν τά συμφέροντα καί ή άσφάλεια ενός τών 'Υψηλών Συμβαλλομένων Μερών ήθελον άπειληθή συνεπεία βιαίων εισβολών προερχομένων έξωθεν. 'Επίσης καθωρίζετο

ή ύποχρέωσις δπως τά δύο Μέρη συνεννοώνται περί των άπό κοινού ληπτέοον μέτρων έν περιπτώσει διεθνών περιπλοκών, δυναμένων νά απειλήσουν τά γενικά αύτών συμφέροντα.

Τδ Σύμφωνον, τέλος, ώριζε μίαν μάλλον περίπλοκον διαδικασίαν συνδιαλλαγής καί διαιτησίας προς έπίλυσιν ένδεχομένων διαφορών μεταξύ τών δύο Κρατών, αίτινες δεν θά καθίστατο δυνατόν νά διευθετηθούν διά της συνήθους διπλωματικής οδού. Κατά τύ άρθρον 26, το Σύμφωνον θά κατεχωρεΐτο παρά τή Κ.τ.Ε. συμφώνως προς το άρθρον 18 τού Συμφώνου αύτής, έδηλοΰτο δέ ρητώς δτι διά τής συμφωνίας των ταύτης, τά Συμβαλλόμενα Μέρη έν ούδεμια περιπτώσει προετίθεντο δπως παραβιάσουν τά δικαιώματα καί τάς υποχρεώσεις αίτινες άπέρρεον δι’ άμφότερα έκ τού Συμφώνου τής Κ.τ.Ε.

'Ως προκύπτει έκ τού προμνησθέντος άρθρου 3, το Έλληνοΐταλικόν Σύμφωνον εϊχεν εύρεΐαν έκτασιν, ολίγον άπέχον τής Συμμαχίας. Πράγματι, βάσει τής διατάξεως ταύτης, αΐ δύο Χώραι θά συνέπραττον διπλωματικώς κατά έπιθέσεως τρίτου τινός, άσχέτως εάν ούτος άνήκεν είς τά Βαλκάνια ή άλλαχοΰ. "Οθεν, ή Ελλάς, εις περίπτωσιν πολέμου ’Ιταλίας καί Γιουγκοσλαυίας ΰπεχρεοΰτο δπως άπαγορεύση την διά τού εδάφους της διέλευσιν πολεμικού υλικού, προοριζομένου διά τήν Γιουγκοσλαυΐαν. ’Αλλά, τοιουτοτρόπως, έξέλειπεν παν ένδιαφέρον τών Γιουγκοσλαύων διά τήν σύναψιν συμμαχίας μετά τής Ελλάδος, τούτου δέ είχε πλήρη συνείδησιν ό Βενιζέλος, συνάπτων μετά τών ’Ιταλών εύρυτάτης μορφής συνεννόησιν. Ό "Ελλην Πρωθυπουργός εϊχεν έπιτύχει έν Ρώμη δ,τι μέχρι τότε τού εϊχεν άρνηθή το Βελιγράδιον, κατόπιν δέ τούτου εφ’ δσον ή άσφάλεια τών βορείων συνόρων τής χώρας δέν έξηρτάτο πλέον άπό τής Γιουγκοσλαυίας, δέν έπεδίωκε νά άναβιώση τήν μετ’ αυτής Συνθήκην Συμμαχίας, άλλά νά δημιουργήση νέον καθεστώς σχέσεων καί προσέφερεν προς τούτο σύμφωνον άναλόγου περιεχομένου προς το μετά τών ’Ιταλών συναφθέν, εΐδομεν δέ πού κατέληξαν αί έλληνογιουγκοσλαυϊκαί διαπραγματεύσεις.

*
* *

'Η Συνθήκη τής Λωζάννης τής 24ης’Ιουλίου 1923 εϊχεν άφήσει μεταξύ Ελλάδος καί Τουρκίας τεράστια ζητήματα προς διευθέτησιν καί εΐδικώτερον δύο τινά, ήτοι άφ’ ενός τήν άποζημίωσιν διά τάς έγκαταλειφθείσας περιουσίας τών εκατέρωθεν έπαναπατρισθέντων καί άφ’ ετέρου τήν τύχην τών κατ’ έξαίρεσιν έναπομεινάντων εις τάς έστίας των Ελλήνων τής Κωνσταντινουπόλεως καί Τούρκων τής Δυτικής Θράκης. 'Ως ήδη άνεφέρθη[1], ή Ελληνοτουρκική Σύμβα-

1. Κεφ. ΙΖ’.

σις τής 30ής ’Ιανουάριου 1923 περί άνταλλαγής των πληθυσμών δεν περιελάμβανε μεταξύ των «ανταλλαξίμων τούς Τούρκους υπηκόους άλλ*Έλληνας το γένος, οί όποιοι προ τής 30ής ’Οκτωβρίου 1918 ήσαν έγκατεστημένοι εις την Κωνσταντινούπολή. Άλλα ώς προς την έρμηνείαν τού δρου «etabli» άνέκυψαν άνυπέρβλητα εμπόδια. Οί Τούρκοι ύπεστήριζον δτι ώς έγκατεστημένος έλογίζετο μόνον ό εγγεγραμμένος εις το δημοτολόγιον Κωνσταντινουπόλεως, ενώ άπό ελληνικής πλευράς, ό προ τής ρηθείσης ήμερομηνίας άπλώς διαμένων εν Κωνσταντινουπόλει. Τό Διεθνές Δικαστήριον τής Χάγης, δπερ έπελήφθη τής διαφοράς, πρωτοβουλία τής Μικτής Επιτροπής Άνταλλαγής, άπεφάνθη υπέρ τής ελληνικής άπόψεως, πλήν δμως, επειδή οί Τούρκοι έπέμενον εις την γνώμην των, τό ζήτημα ήχθη υπό τής Ελλάδος κατ’ Όκτώβρίον τού 1924 καί αυθις προ τής Κ.τ.Ε. Καθ’ δν χρόνον ούτως ειχον τά πράγματα, ενέργεια τών Τούρκων κατά τού Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ολίγου δεΐν να προκαλέση διακοπήν τών έλληνοτουρκικών σχέσεων. Την 17ην Νοεμβρίου 1924 άπεβίωσεν ό Οικουμενικός Πατριάρχης Γρηγόριος ό Ζ' καί ετέθη θέμα διαδοχής αύτοΰ. Έκ σφάλματος τής Κυβερνήσεως Μιχαλακοπούλου, ήτις έπρεπε νά παρέμβη καταλλήλως παρά τή 'Ιερά Συνόδω δπως μη έκλεγή ώς Πατριάρχης πρόσωπον, ή ίδιότης τού όποιου ώς «έγκατεστημένου)) θά ήδύνατο νά άμφισβητηθή, ίνα άποφευχθούν οίαιδήποτε περιπλοκαί, έξελέγη τελικούς ώς Πατριάρχης ό Μητροπολίτης Δέρκων. Αμέσως οί Τούρκοι προέβαλον ώς πρόφασιν δτι ουτος ώς άνταλλάξιμος δεν εδικαιούτο νά έκλεγή Πατριάρχης. Κατ’ άκολουθίαν καί παρά την άντίδρασιν τόσον τού Πατριαρχείου δσον καί τής Ελληνικής Κυβερνήσεως, αί Τουρκικαί Άρχαί ύπεχρέωσαν την 30ήν ’Ιανουάριου 1925 τον Πατριάρχην, δστις ειχεν ένθρονισθή ώς Κωνσταντίνος ΣΤ', δπως άναχωρήση έκ Κωνσταντινουπόλεως. Μέγας σάλος ήγέρθη τότε έν Έλλάδι άλλά καί έν ταΐς λοιπαΐς όρθοδόξοις χώραις, έπεκταθείς μέχρι τής Άγγλικανικής Εκκλησίας. Τελικώς τό ζήτημα διηυθετήθη συμβιβαστικώς διά τής παραιτήσεως τού Κωνσταντίνου ΣΤ' καί τής έκλογής ώς Πατριάρχου τού Μητροπολίτου Νίκαιας Βασιλείου, ή ίδιότης τού οποίου ώς « έγκατεστη μένου» δεν ήδύνατο νά τεθή έπ’ άμφιβόλω.

Νέαν δξυνσιν προσέλαβον αί έλληνοτουρκικαί σχέσεις έπί τής παγκαλικής δικτατορίας. Ό Πάγκαλος, τρέφων τό δνειρον τής Μεγάλης ’Ιδέας καί άπερροφημένος υπό τού σχεδίου διεξαγωγής πολέμου κατά τής Τουρκίας προς άνάκτησιν τής Ανατολικής Θράκης καί κατάληψιν τής Κωνσταντινουπόλεως, δεν έφείσθη - καί δη έπανειλημμένως - άπροκαλύπτων άπειλών έναντίον τής Τουρκίας, φαίνεται δε δτι μεγάλως ειχεν έπηρεασθή έν προκειμένω έξ υποσχέσεων εις ας είχε προβή ό είδικώς άφιχθείς εις Αθήνας, ώς άπεσταλμένος τού Μουσσολίνι, πολύς Γκράντι περί άποδόσεως εις την Ελλάδα τής

Ανατολικής Θράκης. Ἦτο ή έποχή καθ' ήν, ώς άνεπτύξαμεν ήδη, ή 'Ιταλία, έναντι ανταλλαγμάτων, ύπεστήριζε την άγγλικήν πολιτικήν εις τό ζήτημα της Μοσσούλης, εις τον άσκούμενον δέ έπι της Τουρκίας έκφοβισμόν ίνα έξαναγκασθή εις ύποχώρησιν χρήσιμον θά ήτο - έσκέπτετο ό Μουσσολίνι - εάν προσετίθεντο καί αί άπειλαί τοϋ εξάλλου Έλληνος δικτάτορος.

Ή έλληνοτουρκική προσέγγισις έπετεύχθη τελικώς, μετά μακράς προσπάθειας, ύπό του Έλ. Βενιζέλου, δστις, άντιμετωπίσας ρεαλιστικώς τήν κατάστασιν, έκρινεν δτι τά συμφέροντα της Ελλάδος έπέβαλον τήν μετά τής Τουρκίας στενήν συνεργασίαν, θαπτομένων όριστικώς των προαιώνιων μεταξύ των δύο Κρατών αντιθέσεων. Εις τήν εύόδωσιν τοϋ έργου του ό Βενιζέλος μεγάλως έβοηθήθη ύπό τής 'Ιταλίας, διά λόγους έκτεθέντας ήδη κατ' έπανάληψιν. Οδτως ό Ἕλλην Πρωθυπουργός, όλίγας μόνον ήμέρας μετά τον εκλογικόν του θρίαμβον, άπέστειλεν τήν 30ήν Αύγούστου 1928 επιστολήν προς τον Τούρκον Ὑπουργόν των 'Εξωτερικών, δι' ής προέτεινεν δπως υπογραφή μεταξύ τών δύο χωρών Σύμφωνον φιλίας καί μή έπιθέσεως, πράγμα δπερ θά καθίστατο έφικτόν εάν έρρυθμίζοντο προηγουμένως αί έκ τής Συμβάσεως 'Ανταλλαγής ύφιστάμεναι διαφοραί. Τήν 27ην Σεπτεμβρίου έδίδετο ή τουρκική άπάντησις, καθ' ήν έγίνετο μέν ευχαρίστως άποδεκτή ή ελληνική πρότασις διά τήν σύναψιν συμφώνου φιλίας, άλλ' ετίθετο ώς δρος αύτής ή προηγουμένη έπίλυσις πάντων τών εκκρεμών ζητημάτων. Μετά τήν ανταλλαγήν τών επιστολών τούτων, ήρχισαν αί διαπραγματεύσεις, αί όποΐαι δεν υπήρξαν ευχερείς ουδέ καί πάντοτε έγκάρδιοι, καί έπετεύχθη τελικώς, τήν ΙΟην 'Ιουνίου 1930, ή υπογραφή έν Άγκύρα τής Συμβάσεως, δι' ής έξεκαθαρίζοντο όριστικώς τά έκ τής εφαρμογής τής Συμφωνίας περί ανταλλαγής τών πληθυσμών προκύψαντα ζητήματα. Κατά τήν Σύμβασιν, συνεψηφίζοντο αί περιουσίαι τών προσώπων τά όποια ύπήχθησαν εις τήν άνταλλαγήν, τά δέ δύο Κράτη παρητοϋντο πάσης έκτιμήσεως τών κτημάτων καί διεκδικήσεως τών υπολοίπων. Διά τάς περιουσίας τών προσώπων, τών μή ύπαγομένων εις τήν άνταλλαγήν, αί όποΐαι εἶχον καταληφθή ύπό τών δύο Κυβερνήσεων διά τήν άποκατάστασιν τών προσφύγων, ή Σύμβασις προέβλεπεν δτι αύται θά άπεδίδοντο εις τούς δικαιούχους, άλλ' δτι θά συνεψηφίζοντο αί έκατέρωθεν άπαιτήσεις. 'Επειδή δμως έκ τοϋ συμψηφισμού τούτου θά προέκυπτε χρεωστικόν υπόλοιπον είς βάρος τής Ελλάδος, αδτη άνελάμβανε τήν υποχρέωσή δπως πληρώση εις τήν Τουρκίαν 125.000 λίρας 'Αγγλίας. Προς τούτοις, ή Ελλάς θά κατέβαλλεν 150.000 λίρας 'Αγγλίας, προς άποζημίωσιν τών κτημάτων τών Ελλήνων υπηκόων Κωνσταντινουπόλεως, τών κειμένων έκτος τής πόλεως ταύτης, τά όποια είχε καταβάλει ή Τουρκική Κυβέρνησις. Τέλος, διά τά κτήματα τών Τούρκων τής Δυτικής Θράκης, τά όποια εἶχον καταληφθή προς έγ-

κατάστασιν των μικρασιατών προσφύγων, ή Ελληνική Κυβέρνησις άνελάμβανε την ύποχρέωσιν όπως καταβάλη εις την Τουρκίαν τδ ποσδν των 150.000 λιρών ’Αγγλίας. 'Ωσαύτως ή Ελληνοτουρκική Σύμβασις έλυε τδ έπί μακρδν έπίμαχον ζήτημα περί τής ίδιότητος τού «εγκατεστημένου». Ούτως άνεγνωρίζοντο ώς «εγκατεστημένοι» άπαντες οι ευρισκόμενοι τήν IΟην ’Ιουνίου 1930 εν τή περιφερεία τής Κωνσταντινουπόλεως Ἕλληνες τήν καταγωγήν Τούρκοι υπήκοοι καί οι εν τή Δυτική Θράκη Τούρκοι τήν καταγωγήν Ἕλληνες υπήκοοι.

Έν Άθήναις σύσσωμος ή άντιπολίτευσις έστράφη εναντίον τής Συμβάσεως ώς λίαν επαχθούς διά τήν Ελλάδα καί κυρίως ώς άνευ πολιτικών άντισταθμισμάτων, ώς εκ τού γεγονότος δτι δ οικονομικός διακανονισμός δεν συνωδεύετο υπό πολιτικής συμφωνίας. Βεβαίως ή Σύμβασις συνεπήγετο βαρείας θυσίας διά τήν Ελλάδα, αλλά, διά πάντα άντικειμενικόν κριτήν, ό Βενιζέλος έπραξεν δ,τι καλλίτερον ήτο δυνατόν υπό τάς τότε συνθήκας, ή δέ άντιπολίτευσις παρεσύρθη άπλώς εις δημοκοπικάς ένεργείας, αί όποΐαι, άλλωστε, διηυκολύνοντο ιδιαιτέρως έκ τού όγκου των θιγομένων συμφερόντων.

Μετά τινας μήνας, ύπεγράφοντο καί αί πολιτικαί συμφωνίαι καί ούτως οί μύδροι τής άντιπολιτεύσεως δεν είχον πλέον στόχον. Πράγματι, τήν 30ήν ’Οκτωβρίου 1930, ύπεγράφοντο έν Άγκύρα υπό τού Βενιζέλου, δστις είχε μεταβή έκεΐσε κατόπιν προσκλήσεως τής Τουρκικής Κυβερνήσεως, συνοδευόμενος υπό τού Μιχαλακοπούλου, τρεις Συμφωνίαι, ήτοι: 1) Σύμφωνον Φιλίας, Ούδετερότητος καί Διαιτησίας, αξιοσημείωτος διάταξις τού οποίου ήτο ή μή έπιτρέπουσα εις τά δύο Συμβαλλόμενα Μέρη δπως μετάσχουν οίασδήποτε οικονομικής ή πολιτικής συνεννοήσεως στρεφομένης εναντίον τού ετέρου έξ αύτών. 2) Ναυτικόν Πρωτόκολλον, συμφώνως προς τό όποιον τά Συμβαλλόμενα Μέρη ύπεχρεούντο δπως «εις ούδεμίαν παραγγελίαν προσκτήσεως ή ναυπηγήσεως πολεμικών μονάδων ή εξοπλισμών προβαίνωσιν άνευ τής προηγουμένης είδοποιήσεως τού ετέρου Συμβαλλομένου Μέρους, έξ μήνας πρότερον, ϊνα ούτω δίδηται ή ευκαιρία εις τάς δύο Κυβερνήσεις δπως προλαμβάνουν ενδεχομένως άνταγωνισμόν εις τούς ναυτικούς εξοπλισμούς διά φιλικής άνταλλαγής άπόψεων καί τής παροχής εξηγήσεων έν πνεύματι πλήρους ειλικρίνειας». 3) Συμφωνίαν περιλαμβάνουσαν Εμπορικήν Σύμβασιν, Σύμβασιν Έγκαταστάσεως καί Προξενικήν Σύμβασιν.

Τήν 5ην ’Οκτωβρίου 1931 καί έπ’ ευκαιρία τής άνταποδοτικής έπισκέψεως εις ’Αθήνας τών Ίσμέτ Πασά Ίνονού καί Ρουσδή Βέη Άράς, άντηλλάγησαν αί κυρώσεις τών Συμφωνιών τής Άγκύρας καί τοιουτοτρόπως ήνοιγε περίοδος έγκαρδίου συνεννοήσεως μεταξύ τών δύο Χωρών, τιθεμένου τέρματος εις τον προαιώνιον ελληνοτουρκικόν άνταγωνισμόν...

Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗΣ ΡΩΣΙΑΣ (1923-1930)

Το ζήτημα τήζ άναγνωρίσεως τής ΕΣΣΔ νπό των Δυτικών Δυνάμεων. Ή στάσις 'Αγγλίας, Ιταλίας καί Γαλλίας. Διακοπή των άγγλορωσικών σχέσεων (Φεβρουάριος 1927). Αί ρωσογερμανικαϊ σχέσεις — Συνθήκη φιλίας καί ουδετερότητας (24-4-1926).

Κατά την υπό μελέτην περίοδον, ό ιστορικός δεν δύναται νά προβή εις τήν έξέτασιν των σχέσεων της Σοβιετικής Ρωσίας μετά της Μ. Βρεταννίας καί της Γαλλίας κεχωρισμένως άπδ της των γερμανορωσικών σχέσεων, καθ’ δσον αί τελευταϊαι εΰρίσκονται εις τδ έπίκεντρον της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής. Πράγματι, οί σοβιετικοί, κατεχόμενοι ύπδ πλέγματος φόβου περί συγκροτήσεως εχθρικού «κεφαλαιοκρατικού» συνασπισμού, στρέφονται προς τήν Γερμανίαν, ήτις, κατά συνέπειαν είναι οΰτως είς θέσιν νά διαδραματίση σημαντικόν ρόλον εις τάς μεταξύ Σοβιετικής Ένώσεως άφ’ ενός καί Δυτικής Ευρώπης άφ’ ετέρου σχέσεις.

'Ως ε’ίδομεν ήδη [1], ή Γερμανία έπωφελήθη τής παρουσιαζομένης ευκαιρίας έπί τω τέλει κυρίως προκλήσεως άνησυχιών έν ’Αγγλία καί Γαλλία, * V.

*** *Βιβλιογραφία:* Βλέπε καί σελ. 81**

***V. Potiemkine,* Histoire de la Diplomatie, T. Ill, Paris 1956.**
***H. Seton-Watson,* Eastern Europe between the Wars, 1918-1941, Cambridge 1945.**
***Ed. Carr,* German-Soviet Relations between the two World Wars, 1917-1939, Baltimore 1951.**
***N. P. Coates,* A History of Anglo-Soviet Relations, 1919-1949, London 1949.**
***J. S. Mills,* The Genoa Conference, London 1925.**
***J. S. Wheeler-Bennett,* Twenty Tears of Russo-German Relations είς «Foreign Affairs», October 1946, σελ. 23-43.**
***Louis Fischer,* Les Soviets dans Ies Affaires Mondiales, Paris 1933, μετάφρ. τοϋ : «The Soviets in World Affairs».**
***Lionel Kochan,* Russia and the Weimar Republic, Cambridge 1954.**
***Max Eastman,* Depuis la mort de Lenine, Paris 1925 (μετάφρ. !κ τοϋ άγγλικοΰ).**
***L4o Trotzky,* Stalin, New York 1946.**
***David J. Dallin,* The real Soviet Russia, New Haven 1944.**
***Ed. Herriot,* La Russie Nouvelle, Paris 1932.**

1. Κεφ. ΚΑ' καί ΚΔ'.

Ινα ούτως άναγκασθούν αύται δπως άναθεωρήσουν επί το ήπιώτερον τάς διατάξεις τής Συνθήκης των Βερσαλλιών. Ή πολιτική αΰτη ώδήγησεν εις την σύναψιν τής Συμφωνίας τού Ραπάλλο, με τά άναπτυχθέντα ήδη άποτελέσματα αύτής [1].

Ήδη προ τού θανάτου τού Λένιν (21. 1. 1924), ζωηράν έπιθυμίαν των Σοβιέτ άπετέλει ή υπό των Δυτικών άναγνώρισις τής Σοβιετικής Ένώσεως τό γεγονός δέ τής τελικής τοιαύτης πράξεως έκ μέρους τού πλείστου τών Κρατών υπήρξε τό σημαντικώτερον τής περιόδου ταύτης εν τή ’Ανατολική Εύρώπη[2].

Πρώτη άνεγνώρισε την Σοβιετικήν Ένωσιν ή Μ. Βρεταννία, τήν Ιην Φεβρουάριου 1924. Ή διαδεχθεΐσα τήν Κυβέρνησιν Μπάλντουϊν, τής οποίας ό Ύπουργός Εξωτερικών Κώρζον διέκειτο έχθρικώτατα κατά τών σοβιετικών, εργατική κυβέρνησις Μάκ Δόναλδ, ώς πρώτιστον μέλημά της έσχε τήν άναγγελίαν τής de jure άναγνωρίσεως τής Σοβιετικής Ένώσεως έντή επιδιώξει άναπτύξεως τών άγγλορωσικών έμπορικών σχέσεων. Ή στάσις τής έργατικής Κυβερνήσεως ύπηγορεύθη κυρίως έκ τής οικονομικής δυσπραγίας ήν άντεμετώπιζε τότε ή Μ. Βρεταννία, ή έξασφάλισις δέ τής ρωσικής άγοράς διά τά άγγλικά προϊόντα, πλήν τής συμβολής εις τήν λύσιν τού οικονομικού προβλήματος, θά έξουδετέρου συγχρόνως τήν γερμανικήν διείσδυσιν, ένισχυθεΐσαν διά τής Συνθήκης τού Ραπάλλο. Ούτως ήρχισαν κατ’ ’Απρίλιον 1924 έν Λονδίνω διαπραγματεύσεις μεταξύ τών δύο χωρών διά τήν σύναψιν έμπορικών συμφωνιών. Αί διαπραγματεύσεις συνεχίζοντο έν μέσω μυρίων δυσχερειών, κατέληξαν δέ τελικώς, τήν 8ην Αύγούστου, εις τήν υπογραφήν έμπο-

Sherwood Eddy, **Russia To-day. What Gan We Learn From It? London 1939.**
H. Sloves**, La France et l’Union Sovietique, Paris 1935.**
Cecil F. Melville, **The Russian Face of Germany, London 1932.**
F. L. Schuman, **Soviet Politics, London 1941.**
G. Stresemann, **Les Papiers de Stresemann, T. III.**
E. H. Carr, **History of Soviet Russia, T. III.**
Jane Degras, **Calendar of Soviet Documents on Foreign Policy, 1917-1941, New York 1948.**
Jane Degras, **Soviet Documents on Foreign Policy, Τόμοι 2 (T. I 1917-1924, T. II 1925-1932), London 1951-1952.**
Leonard Shapiro, **Soviet Treaty Series, T. I (1917-1928), Washington 1950.**
Max Beloff, **The Foreign Policy of Soviet Russia, 1929-1941, London 1947.**
J. B. Duroselle, **Les Frontieres Europeennes de l’U.R.S.S., 1917-1941, Paris 1957.**
Lagarde, **La Reconnaissance du Gouvernement de Soviets, Paris 1924.**
Milioukov, **La Politique Exterieure des Soviets, Paris 1936.**

1. Κεφ. ΚΑ

2. Potiemkine, ένθ’ άν. T. Ill, σελ. 294-319.

ρικής συμβάσεως, ήτις προέβλεπε την ύποχρέωσιν των Συμβαλλομένων Μερών δπως άποστοϋν άμοιβαίως οίασδήποτε έπεμβάσεως εις τάς έσωτερικάς των υποθέσεις. ’Αλλά δεν παρήλθε πολύς χρόνος και κατεφάνη δτι έλάχισται ύπήρχον έλπίδες διά την έπικύρωσιν της έν λόγω συμφωνίας υπό του άγγλικοϋ Κοινοβουλίου. Τοϋτο δέ, καθ’ δσον προεκάλεσεν αΰτη άπ’ άρχής την άντίθεσιν ού μόνον των Συντηρητικών άλλά καί των Φιλελευθέρων καί άπετέλεσεν εκλογικόν δπλον, δπερ ένίσχυσε τό Συντηρητικόν Κόμμα καί συνέτεινεν εις την πτώσιν του Μάκ Δόναλδ*, κυρία αιτία τής οποίας ύπήρξεν ή δημοσίευσις τής επιστολής Ζηνόβιεφ, ήτις, ανεξαρτήτως τής αύθεντικότητός της ή μή, κατεθορύβησε την άγγλικήν κοινήν γνώμην καί έξησφάλισε τοιουτοτρόπως την εκλογικήν νίκην εις τό κόμμα των Συντηρητικών.

Τήν 7ην Φεβρουάριου άνεγνώρισε την Σοβιετικήν "Ενωσιν ή ’Ιταλία. Ἤδη τήν 30ήν Νοεμβρίου 1923, 6 Μουσσολίνι είχε δηλώσει δτι «οΰδέν έβλεπεν έμπόδιον» διά τήν «ντε γιοϋρε» άναγνώρισιν τής Σοβιετικής Ρωσίας, άλλ’ ήξίου μόνον οικονομικά οφέλη. Καίτοι ή ιταλική άναγνώρισις ήκολούθησε τήν άγγλικήν, είναι γεγονός δτι ή φασιστική κυβέρνησις, πρώτη έξ δλων, ειχεν άρχίσει διαπραγματεύσεις μετά τών σοβιετικών, ίνα έπωφεληθή τής ρήτρας τοΰ μάλλον εύνοουμένου Κράτους, τήν οποίαν ή Μόσχα ειχεν ύποσχεθή έπισήμως εις παν κράτος δπερ θά τήν άνεγνώριζε προ τής 25ης Φεβρουάριου 1924.

Αί ίταλορωσικαί διαπραγματεύσεις κατέληξαν εις τήν ύπογραφήν κατά Μάρτιον 1924 εμπορικής συνθήκης, ήτις έξησφάλιζεν είς τήν ’Ιταλίαν τήν ρήτραν Μ.Ε.Κ.

'Η έκ μέρους τής Γαλλίας άναγνώρισις έγένετο πολύ βραδύτερου καί δή μετά τήν νίκην τοΰ μετώπου τής άριστεράς είς τάς έκλογάς τοΰ ’Οκτωβρίου 1924. Ουτω, τήν 28ην ’Οκτωβρίου, ή κυβέρνησις Έρριώ άνεγνώρισε τήν Σοβιετικήν "Ενωσιν, υπό τον δρον δτι ή άναγνώρισις περιωρίζετο είς τά έδάφη «δπου ή έξουσία τών Σοβιέτ είχε γίνει άποδεκτή υπό τοΰ πληθυσμού».

Ή κίνησις άναγνωρίσεως τής Σοβιετικής Ένώσεως συνεχίσθη καθ’ δλον τό 1924, είς τρόπον ώστε, κατά τά τέλη τοΰ έτους εκείνου, 15 έκ τών ευρωπαϊκών κρατών[1 2] ειχον άναγνωρίσει τά Σοβιέτ, ό κύκλος δέ έκλειε διά τής ίαπωνοσοβιετικής Συμφωνίας τής 20ής ’Ιανουάριου 1925.

Ούχ ήττον, αί Ήνωμέναι Πολιτεΐαι ένέμενον είς τήν άρνησίν των άναγνωρίσεως τής Σοβιετικής Ένώσεως, ώς καί τά υπόλοιπα Κράτη τής ’Αμερικανικής ’Ηπείρου, πλήν τοΰ Μεξικού καί τής Ουρουγουάης.

’Αλλά ή άναγνώρισις τής Σοβιετικής Ένώσεως υπό τών πλείστων τών Με-

1. "Ορα καί Κεφ. ΚΣΤ'.

2. Μεταξύ τών όποιων καί ή 'Ελλάς (5

γάλων Δυνάμεων υπήρξε στείρα πολιτικών άποτελεσμέτουν. Ή Σοβιετική Ένωσις εφάνη μεν δτι έπανεισήρχετο είς την Συναυλίαν των Μεγάλων Δυνάμεων, πλήν δμως, έν τή πραγματικότητι, έσημείωσε μέχρι του 1929 σχετικήν έκλειψιν. Ή χώρα διέρχεται σοβαράν εσωτερικήν κρίσιν άπδ του θανάτου του Λένιν μέχρι τής αποπομπής των Τρότσκυ καί Ζηνόβιεφ ('Ιούνιος 1927) τής Κεντρικής Επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος Ρωσίας καί αύτού τούτου τού Κόμματος (Νοέμβριος), με μοιραίαν συνέπειαν τήν άδυναμίαν ένεργού πολιτικής εις τα ευρωπαϊκά πράγματα. Μεταξύ των αίτιων των δυσχερείων τάς οποίας ή Σοβιετική Κυβέρνησις άντεμετώπισεν εις τήν εύρωπαϊκήν της πολιτικήν δέον πρωτίστως να άναφέρωμεν τήν έντασιν ήν προσέλαβον αί άγγλορωσικαί σχέσεις μετά τήν επάνοδον εις τήν εξουσίαν των Συντηρητικών ('Οκτώβριος) 1924, εις τήν έπιδείνωσιν δε ταύτην τών σχέσεων συνετέλεσε κατά κύριον λόγον ή άνατρεπτική δράσις τού Κομιντέρν καί ό ρόλος αύτής εις τήν κατά Μάϊον 1926 κηρυχθεϊσαν επταήμερον απεργίαν τών εργατικών συνδικάτων, ήν έπηκολούθησεν ή τών άνθρακωρύχων, διαρκέσασα μέχρι τού φθινοπώρου, τήν οποίαν ό Ζηνόβιεφ είχε προαναγγείλει κατά Δεκέμβριον 1925 εις το 14ον Συνέδριον τού Κομμουνιστικσύ Κόμματος Ρωσίας.

*
* *

Ή μετά τήν εκλογικήν νίκην τών Συντηρητικών άνελθούσα εις τήν εξουσίαν κυβέρνησις Μπάλντουϊν ήρνήθη άπ' άρχής τήν κύρωσιν τής έμπορικής συμφωνίας τού Αύγούστου 1924, ώς καί το ενδεχόμενον ανοίγματος πιστώσεων εις το Σοβιετικόν Κράτος. Βραδύτερον, κατά τήν προαναφερθεΐσαν άπεργίαν, διεπιστώθη ή άποστολή μεγάλων χρηματικών ποσών, συλλεγέντων ύπό τών ρωσικών συνδικάτων καί προοριζομένων διά τήν ένίσχυσιν τών άπεργοίν, πράγμα δπερ έπηύξησε τήν άγγλοσοβιετικήν εντασιν. Πράγματι, τήν 12ην 'Ιουνίου 1926, ή Βρεταννική Κυβέρνησις άπηύθυνε προς τήν Σοβιετικήν διακοίνωσιν διαμαρτυρίας κατά τού γεγονότος δτι τά ρωσικά συνδικάτα έχρηματοδότουν τον άπεργιακόν άγώνα τών άγγλικών εργατικών ενώσεων. Ή Σοβιετική Κυβέρνησις άπήντησε τήν 15ην 'Ιουνίου διά νά δικαιολογήση τήν στάσιν της, άλλά αι αιτιάσεις κατά τής δράσεως τής κομμουνιστικής προπαγάνδας εις τό εσωτερικόν τής Βρεταννικής Αύτοκρατορίας έπολλαπλασιάζοντο όσημέραι. Ουτω, κατά Φεβρουάριον 1927, βρεταννική διακοίνωσις, χαρακτηρισθεΐσα ώς τελευταία επίσημος προειδοποίησις, άπηυθύνθη προς τήν Μόσχαν, καταγγέλλουσα μετ' άποδείξεων τήν κομμουνιστικήν δραστηριότητα καί άπειλούσα τήν διάρρηξιν τής έμπορικής συμφωνίας, δηλαδή τήν διακοπήν τών μεταξύ τών δύο χωρών ομαλών διπλωματικών σχέσεων. Ή αδιάλλακτος άπάντησις τής Μόσχας ουδόλως συνέτεινεν εις τήν καταπράϋνσιν τών πνευμά-

των καί ή κρίσις έξέσπασε κατά Μάϊον 1927. Την 12ην του μηνδς τούτου ή αγγλική άστυνομία είσέβαλεν εις τό οίκημα δπερ κατείχεν άπδ κοινού ή Σοβιετική Εμπορική ’Αντιπροσωπεία καί άγγλορωσική εμπορική έπιχείρησις ύπδ τήν επωνυμίαν «Arcos LTD)) καί κατέσχε τα αρχεία αύτών. 'Υπό τής άστυνομίας προεβλήθη ώς λόγος τής έρεύνης ταύτης ή πληροφορία καθ’ ήν κλαπέν έγγραφον έμπιστευτικής *(ρύσεως* έφυλάσσετο εντός τού οικήματος εκείνου. Πάντως, άνευρέθησαν πολλά έγγραφα, άποκαλυπτικά τήςάντιβρεταννικής δράσεως των κομμουνιστών, εις μάτην δέ ή Σοβιετική Ένωσις διεμαρτυρήθη κατά τής παραβιάσεως τής διπλωματικής άσυλίας. Κατά τήν έπακολουθήσασαν, τήν 24ην Μαίου, συζήτησιν εις τήν Βουλήν των Κοινοτήτων, έν μέσω γενικής έχθρότητος κατά των Σοβιέτ, ό Μπάλντουϊν άνεκοίνωσεν δτι ή Βρεταννική Κυβέρνησις άπεφάσισεν δπως άκυρώση τήν μετά τής Ρωσίας εμπορικήν συμφωνίαν καί διακόψη τάς μετ’ αυτής διπλωματικάς σχέσεις. Κατά συνέπειαν, ή έν Λονδίνω Σοβιετική Διπλωματική ’Αντιπροσωπεία παρεκλήθη νά έγκαταλείψη τήν χώραν, μάταιαι δέ άπέβησαν αί διαμαρτυρίαι τής Σοβιετικής Κυβερνήσεως τήν 28ην Μαίου.

Παρά τήν άποτυχίαν τής Γενούης καί τής Χάγης[1], ή Γαλλία δεν ειχεν άπολέσει πάσαν έλπίδα ρυθμίσεως τού ζητήματος των ρωσικών χρεών. Αί μεταξύ τών δύο Χωρών διπλωματικαί διαπραγματεύσεις κατέληξαν, τον Φεβρουάριον 1925, εις διάσκεψιν έν Παρισίοις προς έξέτασιν τών υφισταμένων προβλημάτων. Πλήν δμ,ως ταχέως άπεδείχθη τό άσυμβίβαστον τών έκατέρωθεν άπόψεων καί ή διάσκεψις άπέληξεν εις άποτυχίαν τον επόμενον μήνα [1 2]. Ή κατάστασις έπεδεινώθη περαιτέρω έκ τής υπογραφής (10.6.1926) τής γαλλορουμανικής Συνθήκης Συμμαχίας[3], δι’ ής έπεκυροΰτο ή υπό τής Ρουμανίας προσάρτησις τής Βεσσαραβίας, ήν άνενδότως έθεώρουν οι Σοβιετικοί ώς ρωσικήν περιοχήν. Τέλος, τό ποτήριον έξεχείλισε, κατόπιν σοβαρού έπεισοδίου δημιουργηθέντος ύπό τού έν Παρισίοις Ρώσου Πρέσβεως Ρακόβσκυ, οδτινος τήν άμεσον άνάκλησιν έπέβαλεν άνευ περιστροφών ή Γαλλική Κυβέρνησις. ’Ιδού λοιπόν δτι, μετά τήν αγγλικήν καί ή γαλλική άναγνοόρισις δεν άπέδωσεν τούς άρχικώς ύπό τών Σοβιέτ άναμενομένους καρπούς. Έπεκράτει άμοιβαίως ατμόσφαιρα καχυποψίας, λόγω τής προπαγάνδας τής Τρίτης Διεθνούς άφ’ ενός καί λόγω τών φόβων περί συμπήξεως άντιρωσικού «κεφαλαιοκρατικού» μετώπου άφ’ ετέρου.

*
* *

1. **'Όρα Κεφ. ΚΑ'.**
2. **P o t i ^ m k i n e , £νθ’ άν. σελ.**
3. **Κεφ. ΛΒ**

’Από τής Συνθήκης του Ραπάλλο καί επέκεινα τάς ρωσογερ μάνικάς σχέσεις χαρακτηρίζει έγκαρδιότης άλλα ή σύναψις των Συμφωνιών του Λοκάρνο (16.10.1925) θεωρείται υπό των Ρώσων ώς απειλή κατά της Χώρας των: ή Γερμανία φαίνεται έγκαταλείπουσα την πολιτικήν του Ραπάλλο καί άποδεχομένη τήν συμμετοχήν της εις συνασπισμόν των «κεφαλαιοκρατικών» Δυτικών Δυνάμεων. Εναντίον τής πολιτικής του προσανατολισμού τής Γερμανίας προς τήν Δύσιν, ήτις διεγράφετο ήδη προ τής θέσεως εν ίσχύϊ του σχεδίου Ντώζ (1.9.1924) καί έπισήμως είχε διατυπωθή ύπδ του Στρέζεμαν, άποβλέποντος εις τήν είσοδον τής Γερμανίας εις τήν Κ.τ.Ε. καί εις τήν σύναψιν Συμφώνου έγγυήσεως, ό Τσιτσέριν, επί τών Εξωτερικών Επίτροπος του Λαού, διεξήγαγε ζωηρόν άγώνα, καθ’ δσον έπίστευεν δτι ή άπομόνοοσις τής Σοβιετικής Ένώσεως θά ήτο έτι μάλλον έπικίνδυνος, εάν ή Γερμανία προσυπέγραφε τά άρθρα 16 καί 17 του Συμφώνου τής Κ.τ.Ε. Τούτο δέ, διότι, εν τοιαύτη περιπτώσει, θά είχον, κατ’ αύτόν, πραγματοποιηθή οι δροι συμπήξεως ένός «κεφαλαιοκρατικού» συνασπισμού.

Ήδη, τήν προτεραίαν τής διασκέψεως του Λοκάρνο, ό Τσιτσέριν, διελθών εκ Γερμανίας, προέβη εις ένεργείας παρά τή Γερμανική Κυβερνήσει διά τήν σύναψιν Συνθήκης Φιλίας καί Ούδετερότητος. Ό Στρέζεμαν προσεπάθησε κατ’ αρχήν νά ύπεκφύγη, ώς δέ κατά τήν έποχήν τής Γενεύης, οί δύο συνομιληταί έμειναν σύμφωνοι δπως άναβάλουν τήν υπογραφήν τής Συνθήκης ταύτης διά μετά τάς Συμφωνίας τού Λοκάρνο. Οί δύο 'Υπουργοί τών Εξωτερικών υπέγραψαν άπλώς μίαν οικονομικήν συμφωνίαν (12 Όκτωβρίου 1925). ’Αλλά αί Συμφωνίαι τού Λοκάρνο, ώς συνετάγησαν καί έσχολιάσθησαν, δυσηρέστησαν σφοδρά τούς σοβιετικούς. Τήν καχυποψίαν αυτών ήλθε νά έπαυξήση ή όσημέραι έπιδείνωσις τών σχέσεων μετά τής Μ. Βρεταννίας καί τής Γαλλίας περί ών έγένετο ήδη λόγος. Οί σοβιετικοί ύπωπτεύοντο τήν άγγλικήν διπλωματίαν δτι έπανήρχετο εις τήν πολιτικήν τής «υγειονομικής ζώνης» καί τού άποκλεισμού τής Ρωσίας. Κατ’ ’Απρίλιον τού 1926, ή ’Εκτελεστική ’Επιτροπή τής Κομιντέρν δηλοΐ δτι «δεν υπάρχει παρά εν μόνον μέσον άποφυγής τού ζυγού τών ιμπεριαλιστών: ή καταστροφή τής Κ.τ.Ε.»[1].

Τήν άντιμετώπισιν τής καταστάσεως ή Σοβιετική Ένωσις άναζητεΐ εις νέας διαπραγματεύσεις μετά τής Γερμανίας προς τον σκοπόν τής ένισχύσεως καί διευρύνσεως τής πολιτικής τού Ραπάλλο, εδρε δέ τό έδαφος ευνοϊκόν έν Γερμανία, ίδίφ κατόπιν τής άποτυχίας τής γερμανικής ύποψηφιότητος εις τήν Κ.τ.Ε. κατά Μάρτιον 1926. 'Η Βίλελμστράσσε ήτο διατεθειμένη, μετά τό Λοκάρνο, νά έπιβεβαιώση τήν Συνθήκην τού Ραπάλλο προς καθησύχασιν, διά φιλικής χειρονομίας, τών σοβιετικών, οί όποιοι είχον συνοφρυωθή ένώπιον

1. Duroselle, ένθ* άν. σελ. 114.

μιας πολιτικής άπειλούσης αυτούς μέ άπομόνωσιν. Ούτως ύπεγράφη έν Βερολίνω, την 24ην ’Απριλίου 1926, ή Γερμανορωσική Συνθήκη Φιλίας καί Ούδετερότητος, ήτις έχαρακτηρίσθη ώς «άπάντησις εις το άρθρον 16», έξ ίσου άνυπόφορον τόσον εις τούς Γερμανούς δσον καί εις τούς Ρώσους. Πράγματι, κύριος άντικειμενικός σκοπός των σοβιετικών εις τάς διαπραγματεύσεις τοϋ Βερολίνου ήτο νά έπιτευχθή δπως ή Γερμανία παραμείνη ούδετέρα έν περιπτώσει πολέμου μεταξύ της Σοβιετικής Ένώσεως καί των Δυτικών Δυνάμεων. ’Αλλά ή Γερμανία, είσερχομένη εις την Κ.τ.Ε., θά άνελάμβανε μεταξύ άλλων καί την ύποχρέωσιν τήν προβλεπομένην ύπο τοϋ άρθρου 16 τοϋ Συμφώνου, βάσει τής οποίας θά έδεσμεύετο νά έπιτρέψη τήν διά τοϋ γερμανικού έδάφους διέλευσιν εις γαλλικά καί λοιπά στρατεύματα εις περίπτωσιν καθ’ ήν το Συμβούλιον τής Κ.τ.Ε. άπεφάσιζε τήν έφαρμογήν κυρώσεων κατά τής Κ.τ.Ε. "Οθεν, ή έπιδίωξις των Σοβιετικών εις τάς διαπραγματεύσεις τοϋ Βερολίνου συνεκεντροϋτο εις τήν έπίτευξιν περιοριστικής ερμηνείας ύπο τής Γερμανίας των έναντι τής Κ.τ.Ε. ύποχρεώσεών της[1]. Εις τάς επιδιώξεις της ταύτας ή σοβιετική αντιπροσωπεία έπέτυχε μερικώς. Διά τοϋ άρθρου 2 τής Συνθήκης τοϋ Βερολίνου προεβλέπετο ότι, έν περιπτώσει καθ’ ήν, «παρά τήν ειρηνικήν του στάσιν», έν των Συμβαλλομένων Μερών ύφίστατο έπίθεσιν έκ μέρους τρίτης Δυνάμεως, το έτερον Μέρος θά διετήρει τήν ούδετερότητά του. Κατά το άρθρον 3, έκαστον τών Συμβαλλομένων Μερών ύπεχρεοϋτο δπως μή μετάσχη συνασπισμού άποβλέποντος εις τήν υποβολήν τοϋ ετέρου εις οικονομικόν μποϋκοτάζ[1 2].

Μετά τινας μήνας, ή είσοδος τής Γερμανίας εις τήν Κ.τ.Ε. άνεζωπύρωσε τάς ανησυχίας τής Μόσχας, τής όποιας αΐ άπόψεις διά τήν Κ.τ.Ε. άνεφέρθησαν ήδη. ’Αλλά δταν ό Στρέζεμαν ήλθε κατά Σεπτέμβριον νά παρακαθήση εις τήν Συνέλευσιν τής Κ.τ.Ε., διηυκρίνισεν δτι μόνον εις τήν περίπτωσιν καθ’ ήν ή Ρωσία θά έκηρύσσετο ύπο τοϋ Συμβουλίου ώς «έπιτιθέμενος», ή Γερμανία θά συμμετεΐχεν εις τάς κατ’ αυτής κυρώσεις. Κατά συνέπειαν, προσέθεσεν ό Γερμανός 'Υπουργός, τό Συμβούλιου δεν θά ήδύνατο νά προβή εις παρομοίαν δήλωσιν άνευ προηγουμένης συγκαταθέσεως τής Γερμανικής Κυβερνήσεως, ήτις θά ήτο δυνατόν νά άρνηθή τό δικαίωμα τής διελεύσεως, έάν δεν άπεδέχετο τήν άπόφασιν τής Κ.τ.Ε. ’Εν όλίγοις, ή Γερμανική Κυβέρνησις δεν έπιλέγει σαφώς μεταξύ ’Ανατολής καί Δύσεως. Άντιλαμβανομένη τήν αξίαν τής ρωσικής φιλίας ώς μέσου πιέσεως κατά τών Δυτικών, υπέρ τών όποιων κατά βάθος πλειοψηφούν αί συμπάθειαί της, ή Γερ-

1. **R e n o u v i n , ένθ’ άν. σελ. 276.**
2. **P o t i f e m k i n e , ένθ’ άν. σελ.**

μανία προσπαθεί να διατηρήση κατάστασήν ισορροπίας μεταξύ των δύο ά-κρων [1].

Βεβαίως ή Μόσχα δεν ήδυνήθη νά συγκροτήση μέτωπον κατά τού ’Οργανισμού τής Γενεύης, άλλα έμειώθησαν εκτοτε οί φόβοι της, οί όποιοι έχαρακτήρισαν κατά την έποχήν έκείνην την σοβιετικήν πολιτικήν καί άναμφιβόλως τήν κατηύθυναν εις τήν οδόν τής μετριοπάθειας. Τήν έπακολουθήσασαν ΰφεσιν μέχρι τού 1930 εξηγεί κυρίως ή υπό τού Στάλιν, διαδόχου τού Λένιν, έγκαινιασθεΐσα νέα πολιτική τής έδραιώσεως τού σοσιαλισμού εντός τής Ρωσίας, έγκαταλειπομένης, προς τό παρόν, πάσης έλπίδος άποπείρας ύποδαυλίσεως τής παγκοσμίου έπαναστάσεως καί τιθεμένης εις δευτέραν μοίραν τής εξωτερικής πολιτικής. Ό κομμουνισμός άπητεΐτο νά έδραιωθή εις μόνην τήν Ρωσίαν καί κατά συνέπειαν ή Σοβιετική Ένωσις έπρεπε νά καταστή άνεξάρτητος των «κεφαλαιοκρατικών» έξαγωγών.Όθεν, τό πρώτον πενταετές σχέδιον άνηγγέλθη τώ 1928. Συνέπεια τής άνωτέρω άποφάσεως τού Στάλιν, δστις, έξ άλλου, ύπελόγιζεν επί τής προϊούσης άποσυνθέσεως τού «κεφαλαιοκρατικού» κόσμου, ύπήρξεν ή δημιουργία οξείας άντιδράσεως έντός αυτής ταύτης τής Ρωσίας. Ή άπομπή εκ τού Κομμουνιστικού Κόμματος Ρωσίας τών Τρότσκυ καί Ζηνόβιεφ καί εν συνεχεία ή εξορία των άφησεν έλευθέραν τήν οδόν εις τήν έφαρμογήν τής πολιτικής τού πανισχύρου πλέον ’Ιωσήφ Στάλιν, μόνου κυρίου Πασών τών Ρωσιών. Δυσπιστών έναντι τού νέου προσανατολισμού τής Σοβιετικής Εξωτερικής Πολιτικής, 6 Τσιτσέριν αύτοεξορίζεται (άνοιξις τού 1928)? κατόπιν τής άδυναμίας συνεννοήσεως μετά τού βοηθού του Λιτβίνωφ, δστις προβαίνει εις τήν προσχώρησιν τής Σοβιετικής Ένώσεως εις τό Σύμφωνον Μπριάν-Κέλλογκ (1928) [1 2], πριν ή έτι άναλάβη έπισήμως τήν θέσιν τού επί τών ’Εξωτερικών ’Επιτρόπου τού Λαού (’Ιούνιος 1930).

1. **R e n o u v i n ,** ένθ’ άν. σελ. 276.

2. Πράγμα όπερ τω **προσεπόρισε** τάς συμπάθειας τών Άγγλων, του Μπριάν, του Μπενες καί τών Σκανδιναυών. Όμιλών περί αύτου ό Μπριάν ελεγεν: «*0 Λιτβίνωφ θά προοδεύση. Θά ίδήτε δτι θά καταστή μέγας Ευρωπαίος». *Όρα **N. P. C o m n e n e , Luci e Ombre suIPEuropa, Milano, 1957.**

Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΙΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΑ! ΑΥΤΗΣ

7ο «κραχ» τής Γουόολ Στρήτ (°Οκτώβριος 1929) καί τά επακόλουθα αυτού. 'Ο αντίκτυπος τής αμερικανικής οικονομικής κρίσεως έπι των εύρωπϊκών κρατών (Αυστρία — σχέδιον τελωνειακής ένώσεως, Γερμανία — χρεωατάσιον Χοϋβερ, Μ. Βρεταννία — έγκατάλειψις του χρυσόν κανόνος, Γαλλία — κρίσις κυρίως δημοσιονομική, 'Ελλάς — επάνοδος εις καθεστώς αναγκαστικής κυκλοφορίας = Α.Ν. 5422/26-4-32. 'Η γενική εΐκών κατά τά τέλη τον 1932 ήτο τραγική. Παγκόσμιος Οικονομική Συνδιάσκεψις Λονδίνου ('Ιούνιος — Ιούλιος 1933). 'Ο αντίκτυπος τής κρίσεως έπι του πολιτικού βίου των κρατών.

'Η οικονομική κρίσις ύπήρξε, κατ' άρχάς, άμερικανικόν γεγονός, τό όποιον δεν ώφείλετο εις πολιτικά αίτια. 'Αλλά, ώς εκ τής έπεκτάσεώς της, τω 1930 - 1932, εις την Εύρώπην καί την'Άπω 'Ανατολήν, τής έντάσεωςκαί τέλος, τής διάρκειας αύτής, παραταθείσης, εις πολλάς περιπτώσεις, μέχρι καί του 1935, ύπήρξεν αΰτη άνευ προηγουμένου εις τον σύγχρονον κόσμον, άπετέλεσε δέ τό ύπόβαθρον τής υπό μελέτην περιόδου μέχρι των αρχών τού 1936. *

**** Βιβλιογραφία:***

***J. C. Galbraith*, The Great Crash, 1929, London 1955.**

***B.Nogaro*, La Crise 6conomique dans le Monde et en France**

***P. Einzig*, The World Economic Crisis, 1929-1931, New York 1932.**

***F. W. Laurence*, This World Crisis, London 1931.**

***F. W. Laurence*, World Production and Prices, 1925-1933, Geneva 1934,** (2κδ. της Κ.τ.Ε.).

***John W. Wheeler-Bennett,* Hindemburg, the Wooden Titan, London 1936.**

***Andr0 Frangois-Poncet*, Ricordi di un Ambasciatore a Berlino, Milano 1947 (Μετάφρ. έκ του γαλλικού).**

Π. Δημάκου, Νόμισμα-Συνάλλαγμα, Άθηναι 1934.

Π. Δημάκου, Νομοθεσία περί προστασίας του έθνικου νομίσματος, Άθήναι 1940.

Την 19ην * Οκτωβρίου 1929, πανικός κατέλαβε το χρηματιστήριον της Νέας 'Υόρκης, κατόπιν τής πτώσεως τής τιμής των μετοχών πολλών βιομηχανικών έπιχειρήσεων, έξεποιήθησαν δέ έντός μιας μόνον ήμέρας άνω τών πέντε εκατομμυρίων τίτλων, ή τιμή τών οποίων έσημείωσε πτώσιν, κυμαινομένην μεταξύ 40 καί 60%. Μετά τινων ήμερών άνάπαυλαν, έν συνεχεία καθησυχαστικών δηλώσεων τών μεγάλων Τραπεζών, έσημειώθη νέα ραγδαία πτώσις. Πράγματι, τήν 24ην 'Οκτωβρίου, έπήλθε το ιστορικόν «κραχ» τής Γουώλ Στρήτ* σχεδόν 16 έκατομμύρια τίτλοι έρρίφθησαν τήν ήμέραν έκείνην εις τήν άγοράν, με άπώλειαν πέντε δισεκατομμυρίων δολλαρίων. Ώς ήτο έπόμενον, ό πανικός ένετάθη, κατά τα τέλη δέ τού μηνός αί ζημίαι ύπερέβαινον τα 25 δισεκατομμύρια δολλάρια. Βραχεΐαν βελτίωσιν, διαπίστωθεΐσαν κατά Νοέμβριον, διεδέχθη νέα κατάρρευσις καί ίσχυρότερον κύμα πανικού. Τό χρηματιq ήριον τής Νέας 'Υόρκης άνετινάχθη καί οι άποταμιευταί άπώλεσαν τό μεγαλύτεροι μέρος τών κεφαλαίων, τά όποια ειχον έπενδύσει εις διαφόρους τίτλους* έντός ένός μηνός, ή πτώσις τών άμερικανικών άξιών έκυμαίνετο μεταξύ 50 - 80%* μέγας άριθμός έμπορικών έπιχειρήσεων καί σημαντικοί χρηματιστηριακοί οίκοι έχρεωκόπησαν. Εις μάτην, κατά τάς άρχάς τής κρίσεως, οι κυριώτεροι τραπεζίται τής Νέας Ύόρκης συνέπηξαν συνδικάτον άλληλοϋποστηρίξεως* συντόμως τό συνδικάτον έπλημμυρίσθη καί ή πτώσις συνεχίσθη, έπιταχυνομένη μάλιστα. Ή χρηματιστηριακή κρίσις εϊχεν άμεσον άντίκτυπον επί τής βιομηχανίας. Αί βιομηχανικαί έπιχειρήσεις, λόγω αδυναμίας λήψεως έπαρκών τραπεζιτικών πιστώσεων, ήναγκάσθησαν δπως περιορίσουν τήν παραγωγήν με άποτέλεσμα τήν έξάπλωσιν τής άνεργίας εις ολόκληρον τήν Χώραν καί τήν ύποκατανάλωσιν. Κατά τούς τελευταίους μήνας τού 1929 καί κατά τό έπόμενον έτος, 6000 περίπου Τράπεζαι έκλεισαν τάς θυρίδας των, αί δέ έξαγωγαί, κατά τό θέρος τού 1931, οπότε ή κρίσις είχε φθάσει εις τό αποκορύφωμά της, έμειώθησαν εις τό τρίτον, έν συγκρίσει πρός τήν άντίστοιχον

Άθ. ***Σμπαρούνη,*** Τά Δημόσια Οικονομικά μετά τήν νομισματικήν καταστροφήν, Άθήναι 1949.

***H. R. Butler*, Le Chomage en Amerique εις «International Affairs», 1931 σελ. 184.**

***R. Lemnsohn*, Histoire de la Crise, Paris 1934.**

***Maurice Lacoin*, Vers un Equilibre Nouveau, Paris 1933.**

***Fr. Simiaud*, Les Fluctuations Economiques a longue periode et la Crise Mondiale, Paris 1932.**

***Fr. Simiaud*, La Crise Mondiale, etudes publiees par Plnstitut Universitaire des Hautes Etudes Internationales, Paris 1938.**

***Jean Lescure*, Des Crises generates et periodiques de surproduction, Paris 1938.**

***H. V. Hodson,* Slump and Recovery, 1929-1937, London 1938.**

***W. Woytinsky*, Les Consequences Sociales de la Crise, Geneve 1936,**

***M. J. Bonn*, World Crisis, New York 1931,**

εποχήν του 1929* ή σιδηρουργία, ή σημαντικωτέρα βιομηχανία τής Αμερικής, δεν παρήγε πλέον παρά το 20% τής δυναμικότητός της. Ούτω, κατά τά τέλη του 1930, ύπήρχον εις 'Ηνωμένας Πολιτείας 8 εκατομμύρια ανέργων. ’Αλλά, ή κρίσις, ή οποία, ως είδομεν, έθιξε κατ’ άρχάς, προ πάντων, τάς βιομηχανικάς δραστηριότητας, δεν περιωρίσθη μόνον εκεί, έπεκταθεΐσα, κατά τό θέρος τού 1930, καί εις την γεωργίαν. Οί άγροκτηματίαι των κεντρικών πεδιάδων τής Χώρας, κατόπιν μακράς περιόδου ξηρασίας, ή όποια έζημίωσε την παραγωγήν των σιτηρών, εύρέθησαν έν άδυναμία δπως καταβάλουν εις τάς Τραπέζας τούς τόκους τών χρεών των, πράγμα δπερ ένέτεινε τάς τραπεζιτικάς δυσχερείας

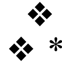
Ή άνωτέρω οικονομική κρίσις δεν ήτο άπρόβλεπτος, καίτοι κατά τάς άρχάς τού 1929, οί Αμερικανοί — λαός πολύ εύκολοεπηρέαστος — έφαντάζοντο δτι ειχον εξασφαλίσει τάς πηγάς μιας άστειρεύτου καί αιωνίου εύημερίας. Έξέσπασεν αυτή, κατόπιν τής υπερβολικής άναπτύξεως τών παραγωγικών δυνάμεων τής Χώρας, τού εκτεταμένου πιστωτικού πληθωρισμού καί τής άχαλινώτου κερδοσκοπίας. Ή αίσθησις τής μεταπολεμικής εύημερίας ειχεν οδηγήσει εις καταπληκτικήν αύξησιν τής άμερικανικής παραγωγής. Οί βιομήχανοι ένόμιζον δτι, προς έξασφάλισιν τής συνεχούς άνόδου τού δείκτου τής παραγωγής των, ήρκει νά τροφοδοτήται ή ζήτησις, αύξανομένης τής άγοραστικής δυνάμεως καί άφυπνιζομένων νέων άναγκών εις τήν μάζαν τών καταναλωτών. 'Υφιστάμενοι τον πειρασμόν μιας δημοσιότητος άνευ ορίων, οί πλεΐστοι τών ’Αμερικανών έζων ύπεράνω τών μέσων των τή βοήθεια πιστώσεων, εύχερώς παραχωρουμένων* τήν Ιην ’Ιανουάριου 1929, πλέον τού ενός αύτοκινήτου άντεστοίχει εις πέντε κατοίκους, ενώ εις τούς λοιπούς τομείς τής βιομηχανίας ή παραγωγή ήτο τρεις φοράς μεγαλυτέρα τής έσωτερικής ζητήσεως. Εις παρομοίαν περίπτωσιν, δικλείδα άσφαλείας προσέφερεν ή διατήρησις τής αγοραστικής δυνάμεως τού εξωτερικού. Πράγματι, τώ 1928, αί Ήνωμέναι Πολιτειαι ειχον έξαγάγει είδη άξίας ύπερβαινούσης κατά 800 έκατομμύρια δολλάρια τήν τών είσαχθέντων, συγχρόνως δέ, κατά τό αυτό έτος, είσήχθησαν εις τήν χώραν 200 έκατομ. δολλάρια εκ πολεμικών χρεών καί άλλα 600 έκ τόκων τών εις τό εξωτερικόν επενδύσεων. Κατά συνέπειαν, ή άμερικανική βιομηχανία, τής έσωτερικής άγοράς μή δυναμένης νά άπορροφήση παρά τό τρίτον τής παραγωγής της, έξηρτάτο έκ τής διατηρήσεως τής άγοραστικής δυνάμεως τού έξωτερικού κόσμου. Συγχρόνως δμως, αί Ήνωμέναι Πολιτειαι ήσκουν «μποϋκοτάζ» έπί τών ξένων έμπορευμάτων, διά τής έπιβολής υψηλών δασμών καί άλλων μέτρων προστατευτικών, άποκλειόντων τά έμπορεύματα, τά όποια ό έξωτερικός κόσμος ήδύνατο νά προσφέρη εις άντάλλαγμα. Έξ άλλου, τά χρέη τής Εύρώπης, τών όποιων ή ’Αμερικανική Κυβέρνησις έζήτει άτέγκτως τήν πληρωμήν, έδει νά καταβληθούν εις χρυσόν καί ούχί εις έμπορεύματα’

οΰτω προεκαλεΐτο συρροή χρυσού εξ Εύρώπης εις τάς * Ηνωμένας Πολιτείας, μέ άμεσον άντίκτυπον την πτώσιν των τιμών, περί τά μέσα του 1928, τούτέστι προ τής καταρρεύσεως τής αμερικανικής αγοράς, συνέπεια τής αύξούσης άδυναμίας των ξένων Χωρών να έξυπηρετήσουν τά χρέη των καί τής μειωθείσης άγοραστικής των δυνάμεως.

Ανάλογους παρατηρήσεις δυνάμεθα νά κάμωμεν διά την γεωργικήν παραγωγήν, προστατευομένην ωσαύτως δι[5] υψηλών τελωνειακών τειχών, καθ' όσον ή γεοοργία άποτελεΐ σημαντικόν παράγοντα τόσον εις τήν πολιτικήν δσον καί εις τήν οικονομίαν, ούτως ώστε νά ύπάρχη εις τάς πλείστας τών χωρών ή τάσις τεχνητής ύποστηρίξεώς της. Διά τούτο, ενώ εις άλλους παραγωγικούς τομείς, ύπο καθεστώς ελευθερίας, ή υπεραφθονία **θεραπεύεται** αυτομάτως διά τής καταστροφής μεγάλου άριθμού παραγωγών, εις τήν περίπτωσιν τής γεωργίας, ή οποία λόγω τής φύσεώς της είναι δύσκολον νά περιορισθή, συνεχίζεται ή τεχνητή ύποστήριξις αύτής καί κατ' άκολουθίαν ή υπερπαραγωγή, συνοδευομένη ύπο περιορισμού τών αγορών διαθέσεως, ύπο πτώσεως τής άγοραστικής δυνάμεως καί συγχρόνως ύπο πτώσεων τών τιμών. Αλλά ή τελευταία δεν ήτο δυνατόν νά εύρύνη τήν κατανάλωσιν, καθ' δσον είναι εύκολώτερον νά φθάσωμεν εις σημεΐον κορεσμού τής ζητήσεως προκειμένου περί γεωργικών παρά περί βιομηχανικών προϊόντων. Πράγματι, ή δυνατότης καταναλώσεως τροφίμων είναι περιωρισμένη — ή αυτή περίπου μεταξύ εύπορου καί άπορου* τουναντίον, εύημερών άνθρωπος δύναται νά αύξήση σχεδόν επ' άπειρον τήν ζήτησιν βιομηχανικών προϊόντων. "Οθεν, ή πτώσις τής τιμής τών γεωργικών προϊόντων ύπερέβαινε κατά πολύ τήν τών βιομηχανικών, εκ τού λόγου δε τούτου καί ή ύποκατανάλωσις τών μεγάλων άγροτικών μαζών. Ή προαναφερθεΐσα μείωσις τών άμερικανικών εξαγωγών, συνεπεία τής προς πληρωμήν άδυναμίας τών Εύρωπαϊκών Χωρών, έθιξε λοιπόν δλίος ιδιαιτέρως τά άγροτικά προϊόντα. [5]Επί πλέον, ή έν Ήνωμέναις Πολιτείαις άφθονος συγκομιδή τού 1928 ήλθε νά έπιδεινώση τήν κατάστασιν, καθ' δσον προεκάλεσε έτι περαιτέρω πτώσιν τών τιμών τών γεωργικών προϊόντων* οι παραγωγοί ήσθάνθησαν άμέσως έντονον τον άντίκτυπον, δοθέντος δτι εΐχον νά πληρώσουν τούς τόκους σημαντικών δανείων καί κατά συνέπειαν ήναγκάσθησαν νά περιορίσουν τάς άγοράς βιομηχανικών προϊόντων, μέ δλας τάς συνεπαγομένας άντιδράσεις επί τού συνόλου τής Χώρας.

Προς συγκράτησιν, κατά τρόπον τεχνητόν, τών προς τήν πτώσιν τεινουσών τιμών καί άναζωπύρωσιν τής κλονιζομένης ευημερίας, ή όποια είχε καταστή διά τούς 'Αμερικανούς είδος θρησκείας, τόσον ή Κυβέρνησις δσον καί αί Τράπεζαι, κατέφυγον εις τον πιστωτικόν πληθωρισμόν, ό όποιος δμως ειχεν ως άποτέλεσμα τήν άνάπτυξιν τής κερδοσκοπίας. Τώ δντι, ή ύπεραφθο-

νία των βραχυπροθέσμων πιστώσεων, μέγα μέρος των οποίων περιήλθε, μέσω των χρηματιστών, εις κερδοσκόπους του χρηματιστηρίου, προεκάλεσεν άνοδον των άξιων, άσχετον καί δυσανάλογον προς την πραγματικήν οικονομικήν ύψωσιν ουτω, μέχρι των άρχών του 1929 καί έντδς τετραετίας, δ δείκτης τιμής των άξιων άνήλθεν άπδ 105 εις 220, ένώ δ δείκτης τής βιομηχανικής παραγωγής άπδ 105 εις 120.

*

Ή άμερικανική οικονομική κρίσις, συμπίπτουσα με τήν εις παγκόσμιον κλίμακα πτώσιν των τιμών, δεν ήτο δυνατδν παρά να έχη άντίκτυπον επί τής Εύρώπης, εις τήν δποίαν καί έξηπλώθη, άλλ’ ούχί άμέσως ουδέ καί μετά τής αύτής έντάσεως εις δλα τά Κράτη αυτής.

Θά ήδύνατό τις νά πιστεύση δτι ώρισμένα Κράτη, τελουντα ύπδ ιδιαιτέρως εύνοϊκάς συνθήκας, θά παρέμενον άτρωτα, πλήν δμως ούδεμία έσημειώθη έξαίρεσις του κανόνος* χαρακτηριστικόν τής κρίσεως ύπήρξεν ή παγκοσμιοτης αυτής: ούδεμία χώρα έξέφυγεν, οίονδήποτε καί αν ήτο τδ πολιτικόν ή οικονομικόν καθεστώς αύτής. ’Αλλά, ιδιαιτέρως έπληγησαν αί όφειλέτιδες χώραι καί κυρίως ή Γερμανία ως έκ τής μεγάλης έκτάσεως τών επενδύσεων κεφαλαίων εις τάς δποίας άπδ τού 1919 καί έπέκεινα ειχον προβή οι ’Αμερικανοί εις αύτήν* εις δεδομένην στιγμήν, αί Άμερικανικαί Τράπεζαι σχεδόν ίκέτευον τούς Γερμανούς όπως δεχθούν δάνεια.

’Άμ εσον έπακόλουθον τού «κράχ» τής Γουώλ Στρήτ ήτο ού μόνον νά διακοπή ή χορήγησις νέων πιστώσεων εις τήν Εύρώπην, άλλά — δπερ καί χείρον — καταβληθή προσπάθεια έσπευσμένου επαναπατρισμού τών βραχυπροθέσμους δανειοδοτηθέντων κεφαλαίων. Αί Άμερικανικαί Τράπεζαι, διαπιστώσασαι τήν ταχειαν πτώσιν τού επιπέδου τών καταθέσεων, ήρχισαν νά άπαιτούν τήν έπιστροφήν τών χρημάτων. ’Αλλά ταύτα, ληφθέντα βραχυπροθέσμως, ειχον, τδ συνηθέστερον, έπενδυθή μακροπροθέσμους ύπδ τών Γερμανών οφειλετών, εξ ού καί ή σχεδόν άνυπέρβλητος δυσχέρειά των έξοφλήσεως, δυσχέρεια ή δποία ήγαγε τούς δανειστάς νά άρνηθούν οίανδήποτε παράτασιν τών πιστώσεων, μέ συνέπειαν τήν έτι περαιτέρω έπιδείνωσιν τής καταστάσεως.

Ώς γνωστόν, ή σπάνις τών νομισματικών διαθεσίμων συνεπάγεται χαλάρωσιν τής βιομηχανικής δραστηριότητας καί ώς έκ τούτου μείωσιν τής καταναλώσεως τών πρώτων ύλών καί αυξησιν τής άνεργίας* άπδ τής βιομηχανίας ή κρίσις μετεδόθη εις τήν γεωργίαν. Άλλ’ ή προκύψασα πτώσις τών τιμών τών πρώτων ύλών έσήμαινεν αυξησιν τής άξίας τού νομίσματος καί κατά συνέπειαν μείζονα έπιβάρυνσιν τών όφειλετίδων χωρών, καθ’ δσον τά έναντι τών 'Ηνωμένων Πολιτειών χρέη των καθίσταντο ουτω λίαν έπαχθή.

Τά άποτελέσματα της παγκοσμίου οικονομικής καταρρεύσεως υπήρξαν γενικώς καταστρεπτικώτερα οίασδήποτε έτέρας εις την 'Ιστορίαν* έπρόκειτο περί κρίσεως, ώς άνεπτύχθη, ού μόνον οικονομικής, άλλά καί πιστωτικής καί νομισματικής, άπογυμνωσάσης τάς μεσαίας τάξεις, ύπονομευσάσης την γεωργίαν, έκμηδενισάσης τάς έμπορικάς καί βιομηχανικάς δραστηριότητας, εντός κλίματος εκτεταμένης άνεργίας. Δεν δυνάμεθα να άποδώσωμεν εις την τύχην τό γεγονός δτι ή περίοδος τής μεγάλης οικονομικής άναστατώσεως ήτο ωσαύτως τοιαύτη πολιτικών θυελλών καί κοινωνικών ταραχών, έν μέσω τών οποίων άνεπήδησαν καί ίσχυροποιήθησαν διάφορα έθνικιστικά κινήματα καί δικτατορικά καθεστώτα, με κατακλείδα την άνοδον τών έθνικοσοσιαλιστών τού Άδόλφου Χίτλερ εις την εξουσίαν.

Έν Εύρώπη, πρώτη έθίγη έκ τής κρίσεως ή Αυστρία, ή κατάστασις τών δημοσιονομικών τής οποίας ήτο λίαν έπισφαλής καί ή έν γένει οικονομία της λίαν εύθραυστος. Την 24ην Μαρτίου 1931, ό Γερμανός 'Υπουργός Εξωτερικών, Κούρτιους, άνυπόμονος ών νά έφαρμόση την «ενεργόν» εξωτερικήν πολιτικήν, την όποιαν ήξίουν οί εθνικιστικοί κύκλοι, άνήγγειλεν δτι μετά τού Αύστριακοΰ συναδέλφου του Σόμπερ άπεφάσισαν την μεταξύ τών δύο χωρών σύμπηξιν Τελωνειακής Ένώσεως, ή όποια, κατά τούς Αύστριακούς έπιχειρηματικούς κύκλους, θά άντεμετώπιζε τάς οίκονομικάς δυσχερείας τής Χώρας των. Πλήν δμως, τό άποτέλεσμα ύπήρξεν δλως άντίθετον ή, διά νά κυριολεκτήσω μεν, καταστρεπτικόν, καθ’ δσον ήγέρθη γενική κατακραυγή, οί δε διεθνείς πιστωτικοί κύκλοι άνησύχησαν καί έσπευσαν νά άποσύρουν μαζικώς τά έν Αύστρία τοποθετημένα κεφάλαιά των, ούτως ώστε, άντιθέτως προς τούς αύστριακούς υπολογισμούς, έπεδεινώθησαν αί οίκονομικαί δυσχέρειαι τής Χώρας των.

’Ιδιαιτέρως, άντέδρασεν έντόνως ή Γαλλία, ύποστηρίξασα δτι ή οικονομική ενίοσις δεν ήτο παρά ό πρόλογος ή τό πρόσχημα τής πολιτικής ένώσεως (Anschluss), άπαγορευομένης ύπό τών Συνθηκών Ειρήνης τών Βερσαλλιών καί τού 'Αγίου Γερμανού [1] καί τών μετέπειτα Συμφωνιών, καί ήπείλει νά καταφέρη θανάσιμον πλήγμα έπί τής Ευρωπαϊκής Τάξεως πραγμάτων* εις τί θά έβελτίου τήν κατάστασιν τού Ράιχ ή ενωσις μετά τής Αύστρίας, χώρας πνεούσης τά λοίσθια οίκονομικώς; ’Ιδού τό άναπάντητον έρώτημα. Ὅθεν, ήτο, κατά τούς Γάλλους, ύποπτος ένέργεια δι’ δ καί ή Κυβέρνησίς των προσέφυγεν εις τό Συμβούλιον τής Κ.τ.Ε. Πράγματι, ή Γερμανία καί ή Αύστρία παρουσιάσθησαν προ τού Συμβουλίου καίήναγκάσθησαν νά άποδεχθούν δπως τό ζήτημα τεθή ύπό τήν διαιτησίαν τού Διεθνούς Δικαστηρίου τής Χάγης. ’Αλλά, πριν ή τό τελευταΐον άποφανθή (μέ πλειοψηφίαν οκτώ κατά επτά) δτι τό

1. Ὅρα Κεφ. ΙΑ'.

σχέδιον ήτο ασυμβίβαστον προς τάς υποχρεώσεις τάς οποίας εϊχεν άναλάβει ή Αυστρία, αί Κυβερνήσεις των δύο Χωρών προέλαβον νά άνακαλέσουν τήν άπόφασίν των περί τελωνειακής ένώσεως[1].

Άλλ' ας έπανέλθωμεν εις τήν οικονομικήν κρίσιν. Μετά το οΰτω δημιουργέ Οέν ρεΰμα άναλήψεως των έν Αυστρία τοποθετημένων κεφαλαίων καί τήν άρνησιν τής Γαλλίας δπως χορηγήση έν άπολύτως άναγκαϊον δάνειον εις τήν σημαντικωτέραν αυστριακήν Τράπεζαν, τήν Kredit Anstalt τής Βιέννης, αυτή έκήρυξε παΰσιν πληρωμών, προκληθέντος καταρράκτου οικονομικών καταστροφών επί εύρυτέρου επιπέδου, τον άντίκτυπον του οποίου πρώται ύπέστησαν αί γερμανικαί Τράπεζαι καί γενικώτερον ή γερμανική οικονομία, ήδη κλυδωνιζομένη ύπό τό βάρος ένος λίαν παθητικού εμπορικού ισοζυγίου.

"Οταν έξέσπασεν ή αμερικανική οικονομική κρίσις, ή Γερμανία εύρίσκετο ήδη εις κατάστασιν οικονομικών δυσχερειών. Μεταπολεμικώς καί μέχρι του 1930, είχε πραγματοποιηθή, μέ άξιοσημειώτως μάλιστα ταχύν ρυθμόν, ή άνασυγκρότησις τής γερμανικής βιομηχανίας, ή παραγωγή τής οποίας, τώ 1926, ύπελείπετο τής προπολεμικής μόνον κατά 5%. Ούχ ήττον, διά τήν άντιμετώπισιν τών προς έπίτευξιν τοϋ σκοπού τούτου άπαιτουμένων δαπανών, οί γερμανοί βιομήχανοι εϊχον προσφύγει εις άφθονον δανεισμόν έφορτώθησαν δάνεια πολύ υψηλά καί πολύ βαρέα. Κατά τά έτη τής ευφορίας, μετά τήν άποδοχήν τού σχεδίου Ντώζ, έφ' ών ή έπιτροπή Γιούνγκ είχε βασίσει τούς υπολογισμούς της, το αμερικανικόν κεφάλαιον είχε κάμει Ιν είδος κυκλικού ταξειδίου: άπο τών 'Ηνωμένων Πολιτειών προς τήν Γερμανίαν˙ άπο τής τελευταίας εις τούς δικαιούχους επανορθώσεων˙ άπο τούτων εις τάς 'Ηνωμένας Πολιτείας, ύπο μορφήν πληρωμής τών πολεμικών δανείων. Είναι χαρακτηριστικόν δτι τά δάνεια, τά όποια είχε συνάψει ή Γερμανία εις το έξωτερικόν, τω 1927 καί 1928, ήσαν πενταπλάσια τοϋ συνόλου τών κατά τήν αύτην περίοδον καταβλητέων ποσών ύπο μορφήν επανορθώσεων. Πλήν δμως, αί έξωτερικαί άγοραί δεν ήνοιξαν τάς πύλας των εις τά γερμανικά προϊόντα τόσον ευρέως δσον είχον προεξοφλήσει οί Γερμανοί παραγωγοί: ήτο ή εποχή καθ' ήν τά πλεϊστα τών Κρατών περιέβαλλον έαυτά διά προστατευτικών τής οικονομίας των τειχών καί ετεινον προς τήν αύτάρκειαν.

'Εν τώ μεταξύ, τά ελλείμματα τοϋ προϋπολογισμού καί αί δαπάναι τής Γερμανίας δεν επαυον νά αυξάνουν. Ούτως, δταν έπήλθε το «κράχ» καί δεν ήδύνατο νά συνεχισθή πλέον ή πολιτική τών βραχυπροθέσμων πιστώσεων, το έ'λλειμμα τής Γερμανίας ύπερέβαινε τά 1.200 εκατομμύρια μάρκα. Το φάσμα τής πενίας καί τοϋ λιμοΰ ένεφανίσθη καί πάλιν άπειλητικον εις τήν χώ-

1. "Ορα πλείονα: Andre Frangois-Poncet, Ricordi di un Ambasciatore a Berlino, σελ. 2-3.

ραν, οξεία δέ κατέλαβεν οργή τον γερμανικήν λαόν, βλέποντα τήν ανεργίαν λαμβάνουσαν άνησυχαστικάς διαστάσεις (4 έκατομ. άνεργοι κατά τα τέλη του 1930). 'Ο καγκελλάριος Μπρύνιγκ δστις είχεν άνέλθει εις τήν εξουσίαν τήν 29ην Μαρτίου 1931, έπεδίωξε, μεθ' ήρωϊκής άποφασιστικότητος, νά άποτρέψη τήν καταστροφήν, πλήν είς μάτην προσεπάθησε νά έφαρμόση έν πρόγραμμα άντιπληθωρισμοΰ, μέ αποτέλεσμα νά προκαλέση γενικήν κατ' αύτοΰ δυσφορίαν καί άντιδημοτικότητα, τά δέ αυστηρά μέτρα, τά όποια έλαβε, δεν επέτυχαν Ιτερόν τι ή νά συντελέσουν τελικώς είς τήν πτώσίν του.

Άνεφέρομεν ήδη δτι ή οικονομική κατάρρευσις έν Αυστρία καί δή ή χρεωκοπία τής Kredit, Arista]t τής Βιέννης έπέτεινε τήν έξάπλωσιν τής κρίσεως, ιδία είς τήν Γερμανίαν. Άφ' ής ή άπειλή τής γενικεύσεως του κακοΰ καθίστατο πλέον συγκεκριμένη, οί 'Αμερικανοί κεφαλαιούχοι έρριψαν είς τήν άγοράν τάς γερμανικάς άξίας, τάς οποίας κατεΐχον είσέτι. 'Η σπουδή έκποιήσεως των τίτλων τούτων υπήρξε τοιαύτη ώστε, εντός ολίγων έβδομάδων, ή άξια των πωληθέντων χαρτιών άνήλθεν είς εν περίπου δισεκατομμύριον μάρκα. Προς άντιμετώπισιν τής συναλλαγματικής κρίσεως καί παρεμπόδισιν διαρροής του ξένου συναλλάγματος ή Ράΐχσμπανκ κατέφυγεν είς τήν αυξησιν του προεξοφλητικού τόκου είς 7%, πλήν είς μάτην. 'Η Γερμανία έφαίνετο βυθισμένη είς μίαν γιγαντιαίαν πτώχευσιν. Κατά τήν κρίσιμον ταύτην στιγμήν, ό Πρόεδρος Χοΰβερ παρουσιάσθη ώς ό άπό μηχανής Θεός, μέ τήν πρότασίν του περί χρεωστασίου. 'Ενώπιον τής άπειλής πλήρους οικονομικής καταρρεύσεως του Ράιχ καί άπέλπιδος έκκλήσεως τοϋ Στρατάρχου φόν Χίντεμπουργκ, ό 'Αμερικανός Πρόεδρος, απευθυνόμενος έπισήμως προς τήν Γαλλίαν, 'Αγγλίαν καί τούς πιστωτάς έν γένει τοΰ Ράιχ, προέτεινε, τήν 20ήν 'Ιουνίου 1931, Παγκόσμιον Χρεωστάσιον ετησίας διάρκειας, ένδεχομένως ανανεώσιμου, άρχόμενον άπό τής 1ης 'Ιουλίου καί άναφερόμενον είς «πάσας τάς διακρατικάς πληρωμάς έξ επανορθώσεων καί πολεμικών δανείων, τόσον ώς προς τό κεφάλαιον όσον καί ώς προς τούς τόκους, μή συμπεριλαμβανομένων των είς χεϊρας των ιδιωτών κρατικών ομολογιών».

'Η πρωτοβουλία τοϋ Χοΰβερ ώφείλετο είς τον φόβον μήπως ή οικονομική καταστροφή καταφέρη θανάσιμον πλήγμα έπί τών άμερικανών τραπεζιτών καί δανειστών έν γένει˙ έπεθύμει οδτος νά σώση τάς διακινδυνευούσας άμερικανικάς επενδύσεις˙ ολίγον ένδιέφερον αί έξ έπανορθώσεων καταβολαί, εκείνο δπερ προεΐχεν ήτο ή διάσωσις τών άμερικανικών πιστώσεων. "Οθεν, ή πρότασις Χοΰβερ είχε, προδήλως, σκοπόν νά σώση, διά τοΰ χρεωστασίου τών διεθνών δημοσίων χρεών, τά διεθνή ιδιωτικά χρέη˙ συνέπιπτεν αυτή προς τάς άπόψεις τών Βρεταννών πιστωτών ούτως ώστε νά τήν άποδεχθή προθύμως ή 'Αγγλική Κυβέρνησις. Τής αύτής υποδοχής έτυχεν ή πρότασις Χοΰβερ

έκ μέρους τής 'Ιταλίας, ή οποία ήτο περισσότερον όφειλέτις παρά πιστώτρια. Τουναντίον, ή Γαλλία ήκουσε την πρότασιν μετά δυσφορίας καί έφαίνετο διατακτική. [T]Ητο ή μόνη χώρα, ή οποία όμοϋ μετά της Γιουγκοσλαυίας είχε νά λάβη περισσότερα έξ επανορθώσεων άπό δ,τι θά κατέβαλλεν ώς πολεμικά χρέη. Άλλ' ή άποτελεσματικότης της πρωτοβουλίας τοϋ 'Αμερικανού Προέδρου έξήρτατο έκ της αμέσου υίοθετήσεώς της καί ή Γαλλία έχρονοτρίβησεν επί 17 ημέρας πριν ή τελικώς, κατόπιν συμβιβασμού, άποδεχθή τδ χρεωστάσιον.

Προωρισμένη νά θέση τέρμα εις τάς εσωτερικές δυσχερείας της Γερμανίας, διά διεθνούς πράξεως, ή εκεχειρία Χοϋβερ δεν επέτυχε νά σταματήση τον πανικόν καί ή πτώσις διεκόπη μόνον προς στιγμήν. "Ηδη, δταν ό 'Αμερικανός Πρόεδρος άνήγγειλε, την 6ην 'Ιουλίου, την άποδοχήν του χρεωστασίου ύφ' δλων των σημαντικών πιστωτριών Δυνάμεων, εκατόν έκατομμύρια μάρκα είς ξένον συνάλλαγμα άνελήφθησαν έκ της Ράϊχσμπανκ καί τήν επομένην τό "Ιδρυμα τοϋτο ήντλησε καί τό τελευταΐον διαθέσιμον αύτοϋ απόθεμα, έξ οδ άνεκοίνωσε, την 13ην 'Ιουλίου, δτι ήδυνάτει νά έξακολουθήση ύποστηρίζον τάς ιδιωτικές Τραπέζας της Γερμανίας. Τήν ιδίαν ημέραν ή Darmstadter und National Bank, μία έκ των τριών μεγαλυτέρων Τραπεζών τής Γερμανίας, έκήρυξε στάσιν πληρωμών. Τό παράδειγμά της ήκολούθησαν πολλαί άλλαι μικρότεραι Τράπεζαι. Ό τραπεζιτικός πανικός ύπεχρέωσε τήν Κυβέρνησιν ού μόνον νά έφαρμόση τον έλεγχον τοϋ συναλλάγματος αλλά καί νά άσκήση έπίβλεψιν έφ' δλων τών τραπεζιτικών έργασιών. 'Η κίνησις παρέλυσε τότε καί αί πλεΐσται τών βιομηχανικών έπιχειρήσεων, έγκαταλειφθεΐσαι ύπό τών Τραπεζών, διήρχοντο κρίσιμους ώρας, ή δέ άνεργία, κατά τά τέλη τοϋ 1931, έ'φθασε τά έξ έκατομμύρια άτομα.

'Η γερμανική κρίσις έθιξε, κατά τό θέρος τοϋ 1931, τά άγγλικά πιστωτικά 'Ιδρύματα, τά όποια είχον τοποθετήσει άπό τοϋ 1925 σημαντικά κεφάλαια είς τήν Γερμανίαν, άπειλουμένης τής σταθερότητος της στερλίνας. 'Η Τράπεζα τής 'Αγγλίας, άπό τοϋ τέλους Μαΐου 1931, έπασχεν έκ πραγματικής αιμορραγίας χρυσοΰ.

Τήν δημοσίευσιν τής έκθέσεως Μάκ Μίλλαν έπί τών Οικονομικών καί τής Βιομηχανίας (13.7.1931), διά τής οποίας έκρούετο ό κώδων τοϋ κινδύνου διά τάς περιπτώσεις καθ' άς έδανείζετό τις βραχυπροθέσμως καί έδάνειζε μακροπροθέσμως, ήκολούθησεν άμέσως διαρροή χρυσοΰ προς Γαλλίαν καί Βέλγιον. 'Από τής 10ης μέχρι τής 20ής 'Ιουλίου, αι άναλήψεις χρυσοΰ συνεποσοΰντο είς 17 έκατομμύρια χρυσας λίρας. Τήν 22αν 'Ιουλίου, ό Daily Herald, ήμιεπίσημον δργανον τής 'Εργατικής Κυβερνήσεως, ώμίλει περί «άνευ προηγουμένου έπιθέσεως κατά τοϋ είς χρυσόν άποθέματος τής Μ. Βρεταννίας». Τήν 31ην 'Ιουλίου, έδημοσιεύθη ή έκθεσις τής έπί τών έθνικών δα-

πανών Επιτροπής, προβλέπουσα έλλειμμα του προϋπολογισμού έξ 120 εκατομμυρίων στερλινών καί επαυξάνουσα οΰτω τήν ανησυχίαν. 'Η πτώσις συνεχίζετο καί έπεσπεύδετο, άπειλουμένης τής σταθερότητος τής στερλίνας. Εις μάτην ή Τράπεζα τής 'Αγγλίας ανύψωσε, τήν 30ήν 'Ιουλίου, τον προεξοφλητικόν τόκον, έν τή προσπάθεια άνακόψεως τής διαρροής χρυσού' μετά εξ έβδομάδων άγώνα κατέθεσε τά δπλα. Τήν Ιην Αύγούστου, έχορηγήθη εις τήν Τράπεζαν τής 'Αγγλίας πίστωσις έκ 50 εκατομμυρίων λιρών υπό τής Τραπέζης τής Γαλλίας καί τής Federal Reserve Bank τής Νέας 'Υόρκης. Παρά ταϋτα, ή αιμορραγία συνεχίζετο αμείωτος, εις τρόπον ώστε, εντός ολίγων έβδομάδων, εΖχον έξαντληθή τά 80% τής έν λόγω πιστώσεως. 'Ο Πρωθυπουργός Μάκ Δόναλδ άπεφάσισε τότε νά ζήτηση παρά τών εργατικών Ενώσεων τήν μείωσιν τής εις τούς άνέργους παρεχομένης άποζημιώσεως καί πρό πάντων του χρόνου καθ' δν έχορηγεϊτο αΰτη. Πλήν όμως, συναντήσας άντίδρασιν έκ μέρους τοΰ ίδιου αύτοϋ Κόμματος καί αισθανόμενος δτι δεν ήδύνατο νά άντιμετωπίση τήν κατάστασιν, ύπέβαλε, τήν 23ην Αύγούστου, τήν παραίτησίν του. Τήν έπομένην, έσχηματίσθη Κυβέρνησις 'Εθνικής Ένώσεως, πάλιν ύπό τήν προεδρίαν του Μάκ Δόναλδ, αλλά περιλαμβάνουσα μέλη άνήκοντα είς τούς 'Εργατικούς, τούς Συντηρητικούς καί τούς Φιλελευθέρους. 'Η νέα Κυβέρνησις έλαβε δρακόντεια μέτρα διά τήν πραγματοποίησιν οικονομιών. 'Αλλά, τήν 15ην Σεπτεμβρίου, ή εΐδησις περί στάσεως ώρισμένων κατωτέρων στελεχών του στόλου, δύση ρέστη μένων έκ τών προταθεισών περικοπών τών μισθών των, ένέσπειρε νέον πανικόν, καθ' δσον ήρμηνεύθη, άδίκως, ώς σοβαρά επαναστατική κίνησις καί έθίγη καιρίως ή προς τήν νέαν Κυβέρνησιν εμπιστοσύνη. Τήν 16ην, 17ην καί 18ην Σεπτεμβρίου έπραγματοποιήθησαν μαζικαί διαρροαί χρυσού. Τήν 19ην, ό Διοικητής τής Τραπέζης τής 'Αγγλίας άνήγγειλεν είς τον Πρωθυπουργόν δτι ή Τράπεζάτου ήδυνάτει νά αντιμετώπιση τήν ζήτησιν χρυσού. Ουτω, τήν Κυριακήν 20ήν Σεπτεμβρίου, τό 'Υπουργικόν Συμβούλων, συνελθόν είς έκτακτον συνεδρίασιν, άπεφάσισε τήν προσωρινήν διακοπήν τών είς χρυσόν πληρωμών, ήτοι ή Μ. Βρεταννία έγκατέλειπε τον χρυσοΰν κανόνα καί έφήρμοζε τήν άναγκαστικήν κυκλοφορίαν˙ ή άπόφασις αΰτη έπεκυρώθη τήν έπομένην ύπό τής Βουλής τών Κοινοτήτων.

'Η ύποτίμησις τής λίρας έφθασε περίπου τά 40%' ή άγγλική νομισματική κρίσις έκλόνισε τά δημοσιονομικά είκοσάδος Κρατών, τών οποίων τά νομίσματα ήσαν συνδεδεμένα προς τήν λίραν. Εντός ολίγου, αί Χώραι τών οποίων ή οικονομία ήτο συνδεδεμένη προς τήν τής Μ. Βρεταννίας ήκολούθησαν τό άγγλικόν παράδειγμα, έγκαταλείψασαι τον χρυσοΰν κανόνα, έντός δέ τοΰ έτους περί τά τεσσαράκοντα Κράτη ειχον επιβάλει έλεγχον έπί τής άγοραπωλησίας τού συναλλάγματος.

Την 6ην ’Οκτωβρίου, διελύθη τό Κοινοβούλιον καί αί βουλευτικαί έκλογαί άπέληξαν εις συντριπτικήν νίκην των Συντηρητικών* ή Κυβέρνησις άνεσχηματίσθη, παραμείναντος ονομαστικού Πρωθυπουργού του Μάκ Δόναλδ πραγματικού δε αρχηγού οντος του Μπάλντουϊν. Μεταξύ των μέτρων τής νέας Κυβερνήσεως, παρά τήν άντίδρασιν των Φιλελευθέρων, ύπήρξεν ή έγκατάλειψις τής πατροπαραδότου πολιτικής τής ελευθερίας του εμπορίου, υίοθετηθέντος ύπδ του Κοινοβουλίου, τήν 29ην Φεβρουάριου 1932, ένδς προστατευτικού δασμολογίου. Βεβαίως, τα έπιτευχθέντα αποτελέσματα έδικαίωσαν τήν πολιτικήν τής Κυβερνήσεως Εθνικής Ένώσεως* τήν σταδιοδρομίαν της έχαρακτήρισαν οι ισοσκελισμένοι προϋπολογισμοί, ή συνεχής μείωσις του άριθμοΰ των άνέργων καί ή βελτίωσις του έμπορίου. Κατά συνέπειαν, ή έγκατάλειψις τής χρυσής βάσεως είχε διά τήν Μ. Βρετανναν ευχάριστα άποτελέσματα, έφ[5] δσον παρετηρήθη ότι έτονώθη τδ έμπόριον, διότι ή ύποτίμησις του νομίσματος ίσοδυνάμει προς πριμοδότησιν των έξαγωγών, άνωρθώθησαν τά δημοσιονομικά καί έβελτιώθη ή τραπεζιτική θέσις αύτής.

Τελευταία προσεβλήθη άπό τήν κρίσιν, τω 1931, ή Γαλλία, ή οποία εΐχε δείξει, κατ’ άρχάς, ικανότητα σοβαράς άντιστάσεως, μάλιστα δέ, ως ειδομεν, ή Τράπεζα τής Γαλλίας είχε χορηγήσει πιστώσεις εις τήν Τράπεζαν τής Αγγλίας. Εις τήν Γαλλίαν έφαίνετο προσωρινώς δτι ή εύημερία δεν είχε θιγή* οι Παρίσιοι εΐχον καταστή εν των κυριωτέρων τραπεζιτικών κέντρων του κόσμου, ό δέ τότε Πρωθυπουργός Ταρντιέ, έπιδεικνύων άγνοιαν τής σοβούσης κρίσεως, έφήρμοζε πολιτικήν μεγάλων δημοσίων έργων. Αλλά δεν ή το δυνατόν νά μή μεταδοθή ή νόσος καί εις τήν Γαλλίαν, καίτοι έγινεν αισθητή μάλλον ώς δημοσιονομική, συνέπεια μειώσεως τής άποδόσεως τών φόρων λόγω πτώσεως τής παραγωγής. Κατά τά τέλη Σεπτεμβρίου 1931, ή Εθνική Τράπεζα Πιστώσεως ήπειλειτο με κατάρρευσιν καί δεν έσώθη παρά χάρις εις τήν έπέμβασιν τής Κυβερνήσεως. Ή διάσωσις αυτή έπεβράδυνεν, επί τινας μήνας, τήν έξάπλωσιν τής κρίσεως, ή οποία έφθασεν εις τό ζενίθ τώ 1932. Πάντως ή κρίσις εις τήν Γαλλίαν παρέμεινε μέχρι τέλους κυρίως δημοσιονομική καί εν πάση περιπτώσει δεν έσημειώθη κύμα άνεργίας, ώς τό κατακλύσαν τήν Γερμανίαν, τήν Μ. Βρετανναν καί τάς Ηνωμένας Πολιτείας.

Ώς ήτο άναπόφευκτον, ή οικονομική κρίσις εΐχε τον άντίκτυπόν της καί επί τής Ελλάδος. Μετά τό «κράχ» του χρηματιστηρίου τής Νέας 'Υόρκης, τό ναυτιλιακόν συνάλλαγμα έμειοϋτο όσημέραι περισσότερον συνεπεία τής έπικρατησάσης διεθνούς ναυτιλιακής κρίσεως, τό εξωτερικόν έμπόριον έβαινε τήν κατιοΰσαν λόγω τών συναντώ μένω ν δυσχερειών εις τήν εξαγωγήν τών ελληνικών προϊόντων, τό δέ μεταναστευτικόν συνάλλαγμα έμειοϋτο ωσαύτως, καθ’ δσον οι εν Ήνωμέναις Πολιτείαις ομογενείς εΐχον πληγή υπό τής οικονομικής κρίσεως. ’Αλλά, κατ’ άρχάς, ή θέσις τήςΤραπέζης τής Ελλάδος

ούδέν έδείκνυε σημεΐον κλονισμού, μέχρι δε του Φθινοπώρου του 1931 αί τιμαί των ελληνικών τίτλων εις τά ξένα χρηματιστήρια ού μόνον δεν έσημείουν πτώσιν άλλα καί ένεφάνιζον τάσεις ύψώσεως. Δι’ ό, μέχρι του Σεπτεμβρίου 1931, δεν εΐχον διαπιστωθή συμπτώματα οικονομικής κρίσεως. Πλήν δμως, ή άναγγελία περί έγκαταλείψεως υπό τής Μ. Βρεταννίας του χρυσοΰ κανόνος, καίτοι άνεμένετο, έφ’ δσον άπό καιρού ήδη έσημειούτο ύποτίμησις τής λίρας, προεκάλεσεν άληθή πανικόν εν Έλλάδι, ώς έκ του γεγονότος τής άρρήκτου συνδέσεως τής δραχμής προς την λίραν. Πρώτη πράξις τής Ελληνικής Κυβερνήσεως ήτο ή δήλωσις τής 21ης Σεπτεμβρίου, δι’ ής ώρίζετο ή ισοτιμία του δολλαρίου προς την δραχμήν εις 77,05 καί προεβλέπετο ή ύποχρέωσις τής Τραπέζης τής Ελλάδος νά διενεργή τάς άγοροπωλησίας του επί Ν. 'Υόρκης συναλλάγματος βάσει τής εν λόγω ισοτιμίας. Σύγχρονος πράξις ύπήρξεν ή άπόφασις δπως κλεισθή τό χρηματιστήριον ’Αθηνών μέχρις ού διευκρινισθή ή κατάστασις. Έν συνεχείς, την 28ην Σεπτεμβρίου, έδημ,οσιεύθη ό ’Αναγκαστικός Νόμος περί «προστασίας του εθνικού νομίσματος», όρίζων δτι άγοραπωλησία χρυσοΰ, χρυσών νομισμάτων καί ξένου συναλλάγματος θά διενεργεΐτο εφεξής μονοπωλιακώς υπό τής Τραπέζης τής Ελλάδος καί περαιτέρω δτι ή χορήγησις συναλλάγματος, χρυσοΰ κλπ. θά έγίνετο μόνον δι’ έμπορικάς πράξεις καί έτέρας πραγματικάς άνάγκας καί δη κατόπιν γνωμοδοτήσεως ειδικής επί τούτο ’Επιτροπής. Ό άνωτέρω Νόμος συνεπληρώθη διά τού Α. Ν. τής 18.10.1931, άπαγορεύοντος την εξαγωγήν, άνευ άδειας τής Τραπέζης τής Ελλάδος, διαφόρων τίτλων ώς καί δραχμών. Τά άνωτέρω νομοθετικά μέτρα ώς καί τά έπακολουθήσαντα, τά όποια, κατ’ ουσίαν, άνέτρεπον την νόμω σταθεροποίησιν, δεν ήδυνήθησαν νά άναχαιτίσουν την διαρροήν τού συναλλάγματος, συνέπεια τής όποιας τά άποθέματα τής Τραπέζης τής Ελλάδος έξηντλοΰντο έπικινδύνως. Τά ήμίμετρα τής Κυβερνήσεως Βενιζέλου δεν ήσαν εις θέσιν νά συγκρατήσουν τά πράγματα. Κατ’ ’Ιανουάριον, ό Βενιζέλος μετέβη εις Ρώμην, Παρισίους καί Αονδΐνον, έν τή προσπάθεια, συνομολογήσεως έξωτερικοΰ δανείου διά τού όποιου θά έξησφαλίζετο ή ίσορρόπησις τού ισοζυγίου πληρωμών τής Χώρας. Μετά τήν έπάνοδόν του εις ’Αθήνας καί συνεδρίασιν του 'Υπουργικού Συμβουλίου, έξεδόθη άνακοινωθέν, καθ’ δ αί Κυβερνήσεις των τριών Δυνάμεων ειχον άναθέσει εις Διεθνή Οικονομικήν ’Επιτροπήν δπως ύποβάλη έκθεσιν επί τής οικονομικής καταστάσεως τής Ελλάδος. Μετά τήν ύποβολήν τής έκθέσεως ταύτης, αί τρεις Δυνάμεις έπεφυλάσσοντο έπί τού αιτήματος τής Ελλάδος περί χορηγήσεως αύτή δανείου. Τέλος, εις τό άνακοινωθέν προσετίθετο δτι ή Δημοσιονομική ’Επιτροπή τής Κ.τ.Ε. ειχεν άναθέσει, κατόπιν έλληνικής αίτήσεως, εις άγγλον τραπεζίτην δπως μ,εταβή εις Αθήνας καί έξετάση έπιτοπίως τήν κατάστασιν. Πράγματι, ούτος άφίχθη εις ’Αθήνας, τήν 16ην Φεβρουάριου. Έ Έκθεσις τής Δημοσιονομικής Έπι-

τροπής άνεγνώριζε την παθητικότητα του ισοζυγίου πληρωμών, το γεγονδς ότι τδ κάλυμμα τής Τραπέζης τής Ελλάδος άντε στο ίχει εις δλιγώτερον του 30% του κυκλοφοροΰντος χαρτονομίσματος καί δτι ό προϋπολογισμός θά παρουσίαζεν έλλειμμα 300 εκατομμυρίων δραχμών. Πλήν δμως, έφρόνει αυτή δτι υπήρχε περιθώριον περαιτέρω περικοπής τών δαπανών, ως καί αύξήσεως τής φορολογίας. Έν τέλει, είσηγεΐτο την χορήγησιν προσωρινού δανείου 10 έκατομ. δολλαρίων, ύπδ την έγγύησιν τών Δυνάμεων.

Τδ Συμβούλιον τής Κ.τ.Ε. συνήλθε, κατ’ ’Απρίλιον, εις έκτακτον σύνοδον, διά τήν έξέτασιν του ζητήματος παροχής βοήθειας, έκτδς τής Ελλάδος καί εις τήν Βουλγαρίαν, Ουγγαρίαν καί Αύστρίαν. Παρά τήν επιτυχή άγόρευσιν του Βενιζέλου, ζητήσαντος τήν χορήγησιν δανείου έκ 50 έκατομ. δολλαρίων, ή άπόφασις του Συμβουλίου ύπήρξεν άρνητική. Ούδέν άνέφερεν αυτή περί δανείου, περιοριζομένη να άποδεχθή τήν πρότασιν τής Δημοσιονομικής Επιτροπής περί έτησίας άναστολής του χρεολυσίου του εξωτερικού χρέους τής Ελλάδος, ύπδ τδν δρον δτι τδ ίσόποσον θά κατετίθετο εις δραχμάς εις δεσμευμένον λογαριασμδν παρά τή Τραπέζη τής Ελλάδος. Κατόπιν τούτου, άπδ 1ης Μαΐου 1932, έκηρύχθη έν Έλλάδι προσωρινδν χρεωστάσιον, τήν 25ην δέ Απριλίου 1932, ειχεν καταστή εις τήν Βουλήν νομοσχέδιον, δι’ οδ έπήρχετο καί τυπικώς ή άρσις τής σταθεροποιήσεως. Τδ έν λόγω νομοσχέδιον, ψηφισθέν, έγένετο δ Νόμος 5422 τής 26.4.32, διά τού όποιου ή Ελλάς έπανήρχετο εις τδ καθεστώς τής άναγκαστικής κυκλοφορίας συνάμα δέ κατηργεΐτο ή έλευθέρα άγορά συναλλάγματος..

* *

Γενικώς, κατά τά τέλη τού 1932, αί έκ τής παγκοσμίου οικονομικής κρίσεως ύλικαί καταστροφαί ειχον περιαγάγει ολόκληρον τδν κόσμον εις απελπιστικήν κατάστασιν* έν σχέσει πρδς τδν ’Οκτώβριον τού 1929, ειχον πέσει αί τιμαί τών έμπορευμάτων έν γένει κατά τδ έν τρίτον, τών πρώτων υλών πλέον τού ήμίσεος καί ή ολική άξια τού παγκοσμίου εμπορίου κατά τά δύο τρίτα, ένω ποσοτικώς επεσε τούτο κατά τδ έν τρίτον. Ή πτώσις αύτη, καθιστώσα μή άποδοτικήν τήν παραγωγήν, προεκάλει περιορισμδν τής βιομηχανικής δυναμικότητας, τής καταστάσεως έπιδεινωθείσης έκ τής τραπεζιτικής κρίσεως καί τής, κατ’ άκολουθίαν, στενότητος πιστώσεων πρδς τήν βιομηχανίαν. Ούτως, ό δείκτης βιομηχανικής παραγωγής κατήλθεν άπδ 150 εις 85 έν Γερμανία, άπδ 111 εις 82 έν Μ. Βρεταννία, άπδ 138 εις 100 έν Γαλλία: καί άπδ 120 εις 57 έν Ήνωμέναις Πολιτείαις, γενικώς δέ ή βιομηχανική παραγωγή, κατ’ ’Ιούλιον 1932, ήτο κατωτέρα κατά 38% τής τού ’Ιουνίου 1929. Άλλ’ ή μείωσις τής παραγωγής συνεπήγετο έλάττωσιν τών έσόδων

του προϋπολογισμού, τά ελλείμματα του οποίου εις ώρισμένας χώρας προσέλαβον διαστάσεις άνευ προηγουμένου. «Καταφέρουσαι τον πέλεκυν επί του δάσους των δαπανών», πολλαί χώραι έσταμάτησαν τάς πληρωμάς* τδ (αναξιόχρεων έγενικεύθη καί αί επενδύσεις κεφαλαίων περιωρίσθησαν εις τό έλάχιστον. Τά πάντα κατέρρευσαν συγχρόνως, δημόσια καί ιδιωτικά οικονομικά. Προς άντιμετώπισιν τής κρίσεως, αί Κυβερνήσεις εφήρμοσαν μέτρα άντιπληθωρισμοϋ, διά τής έπιβολής οικονομιών καί ίδια διά τής περικοπής τών μισθών τών υπαλλήλων, άλλ’ ή προκύψασα μείωσις τής άγοραστικής δυνάμεως προεκάλεσεν έτι περαιτέρω έξασθένησιν τής παραγωγικής δράστηριότητος, έπιτείνουσα την παράλυσιν τής Οικονομίας. Ή κρίσις έτρεφε την κρίσιν. Ή ανεργία έλαβε τεράστιας διαστάσεις, με δλα τά δυσάρεστα επακόλουθά της. Τώ 1932, εις τό ζενίθ τής κρίσεως, οι άνεργοι υπελογίζοντο εις πλέον τών 30 εκατομμυρίων, ήτοι άριθμόν τριπλάσιον του 1929* είδικώτερον, εν Γερμανία, οι άνεργοι άνήρχοντο εις τά 43,7% του συνολικού άριθμοΰ τών έργατικών χειρών, εν Μ. Βρεταννία εις τά 22% καί εν Ήνωμέναις Πολιτείαις ύπερέβησαν τά 14 εκατομμύρια. Εις τον άνωτέρω συνολικόν άριθμόν τών άνέργων δεν περιλαμβάνονται έν τούτοις οί εν μέρει άνεργοι, ούδέ οί τών ’Ασιατικών Χωρών εις τάς όποιας δεν ύφίστατο στατιστική άνεργίας. Ωσαύτως εις τούς έστερημένους άγοραστικών μέσων συνέπεια τής κρίσεως θά έδει νά προσθέσωμεν τάς εκατοντάδας εκατομμυρίων χωρικών, οί όποιοι έπαυσαν νά καταναλίσκουν βιομηχανικά προϊόντα, καίτοι ταϋτα προσεφέροντο εις εξευτελιστικάς τιμάς.

Ή γενική είκών, μέ τήν βιομηχανίαν ως επί τό πλεΐστον άργοϋσαν, τήν γεωργίαν έν εξαθλιώσει καί τάς Τραπέζας έν κινδύνω, ήτο πράγματι τραγική· ό κλονισμός ύπήρξεν τόσον ισχυρός, ώστε αύταί αύται αί βάσεις τής οικονομικής καί κοινωνικής τάξεως εφάνησαν σειόμεναι έκ θεμελίων, τιθεμένων έπί τάπητος εις εύρεΐς κύκλους τών βασικών ιδεών έφ’ ών έστηρίζετο τό καθεστώς τής έλευθέρας πρωτοβουλίας καί τού καθορισμού τών τιμών διά τού μηχανισμού τού συναγωνισμού. Ώς άμεσος συνέπεια, θριαμβεύει εις τον οικονομικόν βίον τών κρατών ό έθνικισμός* έγείρονται τελωνειακά τείχη προς μείωσιν τών εισαγωγών, ύποτιμώνται τά νομίσματα προς ένίσχυσιν τών έξαγωγών καί καταβάλλεται πάσα προσπάθεια προς περιορισμόν τών άγορών εις τό έξωτερικόν εις τήν μείωσιν τού διεθνούς έμπορίου έρχονται έπίσης νά συντελέσουν, διά τού περιορισμού τών μέσων πληρωμής, τά ληφθέντα μέτρα έλέγχου τού συναλλάγματος. Ούτως, έλέχθη ήδη, ή ’Αγγλική Κυβέρνησις έγκατέλειψε τήν πατροπαράδοτον πολιτικήν τού έλευθέρου έμπορίου καί έν τή προσπάθεια άναπτύξεως τών έμπορικών σχέσεων μετά τών Χωρών τής Κοινοπολιτείας, υίοθέτησεν έν σύστημα «αύτοκρατορικών προτιμήσεων», τό όποιον καθώρισαν τώ 1932 αί Συμφωνίαι τής Όττάβας.

Εις τάς 'Ηνωμένας Πολιτείας, δπου εις τάς προεδρικάς έκλογάς του Νοεμβρίου 1932 είχεν επιτύχει μέ σημαντικήν πλειοψηφίαν ό υποψήφιος τού Δημοκρατικού Κόμματος Φραγκλΐνος Ρούζβελτ, καί ώρκίσθη την 4ην Μαρτίου 1933, έλήφθησαν δραστικά μέτρα προς άντιμετώπισιν τής κρίσεως. Το ((New Deal», ως άπεκλήθη τό σύνολον τού υπό τού νέου Προέδρου καί των Συμβούλων του καταρτισθέντος προγράμματος, άποτελούν έφαρμογήν τής διευθυνομένης οικονομίας, άπέβλεπεν εις την διά τού πληθωρισμού πρόκλησιν ύψώσεως των τιμών, ή όποια, ένω θά ένίσχυεν τό έμπόριον, θά ελάφρυνε συγχρόνως τό βάρος των χρεών τών άγροτών. Τά μέτρα τού Ρούζβελτ άφεώρων ού μόνον την δημοσιονομικήν άλλά καί τήν βιομηχανικήν καί τήν γεωργικήν πολιτικήν καί δεν άπεσκόπουν άπλώς εις τήν οικονομικήν άνόρθωσιν καί τήν εκ τής άθλιότητος άνακούφισιν άλλά καί εις τήν πραγματοποίησιν άληθούς μεταρρυθμίσεως τού οικονομικού συστήματος. Έν τών ούσιωδών στοιχείων τού ((New Deal)) ήτο ή ύποτίμησις τού δολλαρίου καί έτερον ή αυξησις τού τελωνειακού προστατευτισμού. Τήν 19ην ’Απριλίου 1933, αί Ήνωμέναι Πολιτεΐαι έγκατέλειπον τήν χρυσήν βάσιν, τον δε Ιανουάριον τού 1934 ύπετίμων τό δολλάριον κατά 60%.

Ή Γαλλία, επηρεασμένη άπό τάς λίαν ζωηράς άναμνήσεις τών δυσχερειών, τάς οποίας είχεν άντιμετωπίσει κατά τά πρώτα μεταπολεμικά έτη, δτε ή άξια τού φράγκου είχε σημειώσει καταστρεπτικήν πτώσιν, προσεπάθησε νά διατηρήση τήν νομισματικήν σταθερότητα διά πολιτικής άντιπληθωρισμού, έμμένουσα εις τήν χρυσήν βάσιν, ήκολούθησαν δε ταύτην τό Βέλγιον, ή Ελβετία, τό Λουξεμβούργον καί ή 'Ολλανδία. Ούχ ήττον, τά μειονεκτήματα τής προσκολλήσεως εις τον χρυσούν κανόνα δεν έβράδυναν νά εκδηλωθούν. Ένω τά μέλη τής νομισματικής όμάδος τής στερλίνας ήδύναντο νά διαπιστώσουν κάποιαν βελτίωσιν τής παραγωγής των, τά κράτη τού «ομίλου τού χρυσού» εύρίσκοντο εις λίαν μειονεκτικήν θέσιν έν τώ διεθνεί έμπορίω, λόγω τής ύπερτιμήσεως τών νομισμάτων των. Ὅταν, μετά τάς έκλογάς τού θέρους τού 1936, έσχηματίσθη Κυβέρνησις «λαϊκού μετώπου», υπό τήν προεδρίαν τού Λεόν Μπλούμ, αυτή έπεδίωξε νά έφαρμόση πρόγραμμα κοινωνικών μεταρρυθμίσεων, δπερ άφηνε νά προβλέπηται νέα ΰψωσις τών τιμών, έπιζημία διά τό έξωτερικόν έμπόριον. Συγχρόνως, ή άντίδρασις τού κεφαλαίου προεκάλεσε νέαν έξοδον νομισματικών πόρων έκ τής Χώρας. "Οθεν, παρίστατο άδήριτος άνάγκη ύποτιμήσεως τού φράγκου καί, παρά τάς άπειλάς τών κομμουνιστών δτι, έν τοιαύτη περιπτώσει, θά κατεψήφιζον τούτον ως καί τό έκσπάσαν κύμα άπεργιών, ό Μπλούμ ύπετίμησε τό φράγκον κατά 25% τής άξίας του καί υιοθέτησε παραπλήσια προς τό «New Deal» μέτρα.

Τάς τάσεις τής διευθυνομένης οικονομίας ώθησαν μέχρις υπερβολής πρώτη ή Γερμανία καί κατόπιν, άπό τού 1934, ή ’Ιταλία, έν τή επιδιώξει έφαρ-

μογής συστήματος κλειστής οικονομίας. Άμφότεραι αί Χώραι προσηνατολίσθησαν εις καθεστώς οικονομικής αύταρκείας, περιοριζομένων δσον τδ δυνατόν περισσότερον των εισαγωγών βιομηχανικών προϊόντων, πρώτων υλών και τροφίμων.

* *
*

Πρ δς συμπλήρωσιν τής γενικής είκόνος, θά έδει νά άναφέρωμεν εν γεγονδς δπερ άρχικώς έχαρακτηρίσθη ώς ή σπουδαιοτέρα συνδιάσκεψις μετά την τών Βερσαλλιών. Πρόκειται περί τής Παγκοσμίου Οικονομικής Συνδιασκέψεως, συνελθούσης εν Λονδίνω (12 Ιουνίου - 27 ’Ιουλίου 1933), πρδς καθορισμόν τών μέσων θεραπείας, τά όποια θά ήτο δυνατόν νά έφαρμοσθοΰν άπδ συμφώνου μεταξύ τών Κρατών. Άλλ’ ό άξων περί τδν όποιον έστρέφοντο έν ’Αμερική αί πιθανότητες εύτυχούς έκβάσεως τής διασκέψεως ήτο τδ ζήτημα τής σταθεροποιήσεως τών νομισμάτων* αί άντιπροσωπείαι Μ. Βρεταννίας καί Γαλλίας έπεδίωκον, χάριν τής ένισχύσεως τού εξωτερικού εμπορίου, την άποκατάστασιν σταθεράς σχέσεως μεταξύ τών άξιών τού δολλαρίου, τής στερλίνας καί τού φράγκου. Ή σημασία τής έπιτεύξεως τού σκοπού τούτου είχε τονισθή ύπ’ αύτού τούτου τού Ρούζβελτ, την 16ην Μαΐου, δηλώσαντος δτι «ή συνδιάσκεψις ώφειλε νά άντικαταστήση τδ παρόν χάος διά τής τάξεως μέσω τής σταθεροποιήσεως τών νομισμάτων», άπετέλει δέ άλλωστε ή σταθεροποίησις αυτή τδ μόνον σημαντικόν σημεΐον, τδ όποιον θά έπραγματοποίει την σύμ:ττωσιν τών διαφερουσών πρδς άλλήλας άπόψεων τών εις τδν χρυσούν κανόνα προσδεδεμένων χωρών μετά τών λοιπών. ’Αλλά ό ’Αμερικανός Πρόεδρος μετέβαλε στάσιν εκ τών ύστέρων, καθ’ δσον είχε πλέον άχθή εις τδ συμπέρασμα δτι ή πτώσις τού δολλαρίου άπετέλει ουσιώδη προϋπόθεσιν τής άνορθώσεως τών Ήνωμένων Πολιτειών. Πράγματι, την 30ήν ’Ιουνίου, αί έμμένουσαι εις την χρυσήν βάσιν πέντε Χώραι άφ* ενός καί ή Μ. Βρεταννία καί αί Ήνωμέναι Πολιτεΐαι άφ’ ετέρου είχον κατ’ άρχήν καταλήξει εις συμφωνίαν, προοριζομένην δπως έπιβεβαιώση την εμπιστοσύνην των επί την ταχεΐαν άποκατάστασιν τής νομισματικής σταθερότητος, υπό μορφήν δυναμένην νά γίνη άποδεκτή παρά πάντων. Πλήν δμως, τδ σχέδιον τούτο έδέχθη την χαριστικήν βολήν εκ μέρους τού Ρούζβελτ, δτε ούτος διά τού άπδ 3ης ’Ιουλίου μηνύματος του πρδς τήν Συνδιάσκεψιν ήρνήθη νά μετάσχη τής έν λόγω πρωτοβουλίας. Έκτοτε ή Συνδιάσκεψις συνέχισε τυπικώς μόνον τάς εργασίας της μέχρι τής 27ης ’Ιουλίου, ούδέν έπιτελέσασα τού μεγάλου έργου της. Τδ ναυάγιον τής Συνδιασκέψεως, έφ’ ής πολλαί εΐχον στηριχθή έλπίδες, έθεωρήθη ως μία τών μεγαλυτέρων άπογοητεύσεων εις τήν σειράν τών μεταπολεμικών προσπαθειών πρδς ένίσχυσιν τής διεθνούς συνεργασίας.

*
ifc ï»í

Ό άντίκτυπος της παγκοσμίου οικονομικής κρίσεως εις τον πολιτικόν βίον των Κρατών ύπήρξεν σοβαρώτατος. Ή εφαρμογή τής διευθυνομένης οικονομίας ηύνόησε τήν άνάπτυξιν των δικτατορικών καθεστώτων, τα οποία εβαλλον ζωηρώς κατά των φιλελευθέρων καί κοινοβουλευτικών θεσμών, έτι δε περαιτέρω αί τάσεις τής αύταρκείας ώδήγουν μοιραίως εις τήν επιδίωξιν έπεκτάσεως του εθνικού εδάφους, εις τήν έξασφάλισιν του «ζωτικού χώρου». Είδικώτερον, εις τάς Ηνωμένας Πολιτείας ή κρίσις ένίσχυσεν άναμφισβητήτως τον «απομονωτισμόν». Οί [5]Αμερικανοί προσεπάθησαν δπως άντιμετωπίσουν τάς δυσχερείας των, κλειόμενοι εις εαυτούς καί άφήνοντες ούτω το πεδίον ελεύθερον εις τά Κράτη έκεΐνα τά όποια έπεδίωκον τήν διά τής βίας τροποποίησιν τής κατανομής τών εδαφών καί του πλούτου.

Ώς προς τήν Μ. Βρετανníαν, άμεσος πολιτική συνέπεια τής κρίσεως ύπήρξεν, ώς είδομεν, ή ανατροπή τής Εργατικής Κυβερνήσεως· τά έν συνεχεία ληφθέντα μέτρα καταργήσεως τής ελευθερίας τού εμπορίου, ύποτιμήσεως τής στερλίνας καί υίοθετήσεως τού συστήματος τών «αύτοκρατορικών προτιμήσεων», ήγαγον τήν Χώραν δπο^ς έπιδεικνύη μεγαλυτέραν άδιαφορίαν διά τάς υποθέσεις τής Ευρώπης. Αλλά σπουδαιότερον πολιτικόν άντίκτυπον ή εις τάς προαναφερθείσας χώρας ειχεν ή κρίσις επί τής Γαλλίας. Τήν άποχώρησιν τού Πουανκαρέ (’Ιούλιος 1929) διεδέχθη περίοδος μονίμου κυβερνητικής άσταθείας καί εσωτερικών ταραχών, ώς εκ τών οποίων είχε πληγή καίριους ή ίκανότης τής Χώρας δπως διαδραματίση σημαντικόν καί άποφασιστικόν ρόλον εις τάς τύχας τής Εύρώπης. *Όθεν, ή Γαλλία άπώλεσε τήν προηγουμένην θέσιν αυτής επί τού διεθνούς πεδίου καί αί συμμαχίαι της έξησθένησαν, ένω αύτή αύτη ή αυτοκρατορία της έκλονίσθη έκ θεμελίων υπό τών έκ τής οικονομικής κρίσεως άπορρευσασών ταραχών.

Έν ’Ιταλία ή κρίσις ήγαγε προοδευτικώς τον Μουσσολίνι εις τήν εφαρμογήν τής πολιτικής τής «πυγμής», έναντι τής όποίας μέχρι τότε είχε φανή συγκρατημένος.

Σημαντικώτερος πολιτικός άντίκτυπος τής κρίσεως ύπήρξεν ή έν Γερμανία έπίσπευσις τών γεγονότων, άνατραπείσης τής Δημοκρατίας τής Βαϊμάρης καί άνελθόντος εις τήν εξουσίαν, τήν 30ήν ’Ιανουάριου 1933, τού εθνικοσοσιαλισμού, δστις έρχεται νά έπαυξήση τάς δυσχερείας τών διεθνών σχέσεων, διά τής προσθήκης τής έπιθετικής του πολιτικής πολέμου. Μέχρι τής έμφανίσεως τής κρίσεως ή πολιτική δύναμις τού Χίτλερ άντεπροσώπευεν άμελητέον παράγοντα. Ή οικονομική θύελλα δμως έμελλε νά πλήξη τήν Γερμανίαν δεινότερον οίασδήποτε έτέρας χώρας. Ό γερμανικός λαός, άνεξαρτήτως πολιτικών πεποιθήσεο^ν, άντελήφθη σαφώς τήν πικράν άλήθειαν

δτι ή πολιτική τής συμμορφώσεως προς τάς έναντι των νικητών υποχρεώσεις τής Γερμανίας, την οποίαν ήκολούθησαν πιστώς οί Ράθενάου καί Στρέζεμαν, υποσχόμενοι δτι, δι' αυτής θά ώδηγεΐτο ή Χώρα εις εύημερίαν, είχε καταλήξει εις άνευ προηγουμένου οικονομικήν καταστροφήν. Εις τά δμματα τής πλειοψηφίας του γερμανικού λαού, βυθισμένου εις κατάστασιν έσχάτης ένδειας, συνεδέετο, εκ τής φοράς των πραγμάτων, ή Δημοκρατία τής Βαϊμάρης με τήν οικονομικήν καταστροφήν καί τήν εθνικήν ταπείνωσιν. Ό κοινοβουλευτισμός έφαίνετο άνίκανος να λύση τά θεμελιώδη προβλήματα τού βίου των Γερμανών, οί όποιοι, άφού άπώλεσαν τον πόλεμον, έχανον καί τήν εύημερίαν. Έξ ού καί κατά μέγα μέρος ή κοινή γνώμη, ένώπιον των παραπαιουσών άσταθών Κυβερνήσεων, αί όποιαι έδημιούργουν τήν έντύπωσιν δτι τό Κράτος παρέμενεν εν τη πραγματικότητι άκυβέρνητον, ήχθη εις τήν πεποίθησιν δτι εν αύταρχικόν καθεστώς θά άπεδεικνύετο ίκανώτερον εις τήν μετ' άποτελεσματικής ταχύτητος λήψιν των άναγκαίων μέτρων θεραπείας. Βεβαίως, ή οικονομική κρίσις ούδένα ρόλον έπαιξεν ούτε εις τήν σύλληψιν τής χιτλερικής θεωρίας, ούτε καί εις τάς πρώτας έκλογικάς έπιτυχίας τού ναζισμού, τώ 1929, άλλά προπαρεσκεύασε τό έδαφος διά τήν θαυμαστήν άνάπτυξιν τού εθνικοσοσιαλισμού, παρασχούσα εις αύτόν τήν εύκαιρίαν στρατολογήσεως οπαδών.

Μετά τεσσάρων έτών όξεΐαν δυσπραγίαν, ή παγκόσμιος κρίσις έξεκαθαρίζετο άφ' έαυτής. Έκφεύγει τών σκοπών τής παρούσης μελέτης ή λεπτομερής άνάπτυξις περί τών σταδίων τής άναρρώσεως. 'Από τής ήμετέρας σκοπιάς θά σταματήσωμ,ε μόνον εις τό γεγονός δτι ή άνακτηθεισα εύημερία εύρίσκετο δυστυχώς εις άμεσον ή έμμεσον σχέσιν με τά προγράμματα εντατικών εξοπλισμών, χάρις εις τούς οποίους έκαλύπτετο ή συνεχιζομένη ύπολανθάνουσα οικονομική κρίσις* διαρκής δε εύημερία δεν δύναται να έξαρτάται έκ ψυχολογικώς καταθλιπτικής δραστηριότητος, λόγω τών κινδύνων τούς όποίους ή παραγωγή πολεμικού υλικού έν γένει συνεπάγεται διά τό μέλλον [1].

Έν συμπεράσματι, εις τήν παγκόσμιον οικονομικήν κρίσιν δέον κυρίως νά άποδοθή ή έλλειψις ισορροπίας, καταστάσα έκδηλος από τού 1933 καί έντεΰθεν καί προοδευτικώς ένταθεΐσα μεταξύ άφ' ενός τών Δημοκρατιών, έξησθενημένων καί βαθέως ειρηνοφίλων, καί άφ' ετέρου τών Δικτατοριών, έπιδιωκουσών, με κίνδυνον έκρήξεως νέου πολέμου, τήν άνατροπήν τού Status quo [1 2].

1. **B a u m o n t, ενθ' άν.**
2. **D u r o s e l l e , ενθ' άν,**

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΣΤ *

Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΧΙΤΛΕΡ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑΝ

'Ο Μπρύνιγκ Καγκελλάριος — Τά σφάλματα αύτοϋ. 'Επανεκλογή του Χίντεμπουργκ (10-4-1932). Κυβέρνησις φόν Πάπεν (1-6-1932). Συνδιάσκεψις Λωζάννης (16 'Ιουνίου - 9 [5]Ιουλίου 1932) — Κατάργησις των γερμανικών επανορθώσεων. 'Ο στρατηγός Σλάϊχερ Καγκελλάριος (5-12-1932). 'Ο Χίτλερ ανέρχεται εις το αξίωμα τον Καγκελλαρίου (30-1-1933) — Συνέπειαι. Πηγαί του Εθνικοσοσιαλισμού — γενικοί ίδέαι, επίσημον πρόγραμμα καί αντικειμενικοί σκοποί αύτοϋ.

Άνεφέρομεν ήδη εις προηγούμενον κεφάλαιον δτι σημαντικώτερος των πολίτικων άντικτύπων τής παγκοσμίου οικονομικής κρίσεως ύπήρξεν ό προσηλυτισμός τής Γερμανίας εις τον έθνικοσοσιαλισμόν.

[5] Από του 1930-1932 ή Δημοκρατία τής Βαϊμάρης, χάριν τής «δημοσίας σωτηρίας)) επιχειρεί πάντα δυνατόν συνδυασμόν κατ' άρχάς, δοκιμάζει νά μετατραπή εις αύταρχικήν δημοκρατίαν διά του Μπρύνιγκ, ό όποιος εντός των πλαισίων του Συντάγματος τής Βαϊμάρης εκμηδενίζει την λειτουργίαν του διαβρωθέντος Κοινοβουλίου. Ή δύναμις την όποιαν χάνει τό τελευταϊον περιέρχεται εις τον Πρόεδρον του Ράιχ, αί εύρεΐαι συνταγματικά! έξουσίαι του όποιου καθιστούν εν τή πραγματικότητι άδύνατον την υπαρξιν έλευθέρου καθεστώτος.

***** Βιβλιογραφία:**
***John W. Wheeler-Bennet,* Hindemburg, the Wooden Titan, London 1936.**
***Andr0 Frangois-Poncet*, Ricordi di un Ambasciatore a Berlino, Milano 1947 (Μετάφρ. έκ του γαλλικού).**
***Adolf Hitler*, Mein Kampf, Berlin 1927.**
***Andr0 Frangois-Poncet*, De Versailles a Potsdam, Paris 1948.**
***Arnold Brecht*, Prelude to Silence; the End of the German Republic, New York 1944.**
***N. P. Comnene*, I responsabili, Verona 1949.**
***Louis Lochner*, What about Germany? New York 1942.**
***R. T. Clark*, The Fall of the German Republic, London 1936.**
***H. B. Gisevius,* Jusqu'a la lie, Lausanne, 1947 (μετάφρ.).**

Την 29ην Μαρτίου 1930, ό Πρόεδρος Χίντεμπουργκ, τη είσηγήσει του στενού του περιβάλλοντος καί ιδία του στρατηγού φόν Σλάϊχερ, καλεΐ εις τήν Καγκελλαρίαν τον Χάϊνριχ Μπρύνιγκ, ήγέτην του Κόμματος του Καθολικού Κέντρου, εις άντικατάστασιν του άποχωρήσαντος Καγκελλαρίου Μύλλερ. Ό Μπρύνιγκ, θεωρών εαυτόν ικανόν δπως κυβερνήση τήν χώραν άνευ τής συνεργασίας των Σοσιαλδημοκρατών, άνέρχεται εις τήν εξουσίαν, διότι θά άπέκλειεν τής εξουσίας τούς Σοσιαλιστάς, οι όποιοι, παρά τήν οικονομικήν κρίσιν, έπέμ,ενον διά τήν διατήρησιν τών κοινωνικών κατακτήσεων τού 1918, καί στηριζόμενος επί τής μετριοπαθούς δεξιάς θά έγκαθίδρυεν αύταρχικόν καθεστώς προς λήψιν ριζικών οικονομικών μέτρων. ’Αλλά ό νέος Καγκελλάριος είχε συντόμως νά άντιμετωπίση δλην εκείνην τήν άντιδημοτικότητα τήν όποιαν συνεπάγονται αί αύστηραί οίκονομίαι καί ή πολιτική τής επιβολής βαρέων φόρων. Ούτως, εύρέθη προ ζωηράς άντιδράσεως εντός τού Κοινοβουλίου δσον καί εκτός αύτού, αδυνατών κατά συνέπειαν νά έκπληρώση τό εργον του. Όθεν, ήναγκάσθη νά κυβερνά άνευ τού Ράϊχσταγ, διά Προεδρικών Διαταγμάτων, έκδιδομένων κατ’ εφαρμογήν τού άρθρου 48 τού Συντάγματος τής Βαϊμάρης. Ουχ ήττον, ένεργών τοιουτοτρόπως, ό Μπρύνιγκ έπραγματοποίει άληθές πραξικόπημα, καθ’ δσον ύποκαθίστα τήν προσωπικήν έξουσίαν τού ’Αρχηγού τού Κράτους εις τήν τού Ράϊχσταγ, προετοιμάζων τοιουτοτρόπως τό έδαφος διά τήν δικτατορίαν. ’Επειδή δμως τό Κοινοβούλιον έξηκολούθει άντιδρών κατά τού Καγκελλαρίου, έφαντάσθη ουτος δτι ή προσφυγή εις έκλογάς θά τώ έξησφάλιζον, διευρυνομένου τού Κέντρου, άστικήν πλειοψηφίαν ή οποία θά τον άπήλλασσε τής άνάγκης ύποστηρίξεως έκ μέρους τών Σοσιαλιστών καί θά ένίσχυε τήν προσπάθειάν του έξυγιάνσεως. Ουτω, κατ’ ’Ιούλιον τού 1930, διέλυσε τό Ράϊχσταγ καί προεκήρυξεν έκλογάς διά τήν 14ην Σεπτεμβρίου. ’Αλλά τούτο άπετέλεσε σοβαρόν σφάλμα, διότι τό άποτέλεσμα

***E. J. Dunne*, The German Center Party in the Empire and the Republic, Georgetown University, 1934.**

***Vladimir d’Ormesson,* L’Allemange devant le Monde, Paris 1935.**

***Fred. L. Schuman*, The Nazi Dictatorship. A Study in social Pathology of Fascism, New York 1935.**

***Roger Bonnard*, Le Droit et l’Etat dans la doctrine nationale-socialiste, Paris 1936.**

***R. E. Murphy*, National Socialism, Basic Principles, Washington 1943.**

***Stephen H. Roberts*, The House that Hitler built, London 1937.**

***Benoist-M0chin*, Eclaircissements sur «Mein Kampf», Paris 1939.**

***H. Mankiewicz*, Le National Socialism Allemand, les Doctrines et leurs Realisations, Paris 1937.**

***Fr. Perroux,* Des mythes hitleriens *k* l’Europe allemande, Paris 1940.**

***W. E. Dodd*, Ambassador Dodd’s Diary, 1933-8, New York 1945 I (σημαντικόν).**

***H. Rauschning*, La Revolution du Nihilisme, Paris 1939.**

των καλπών, μακράν του να εξασφάλιση την υπό του Μπρύνιγκ έπιθυμουμένην πλειοψηφίαν, ύπήρξεν ή είσοδος εις το νέον Ράϊχσταγ 107 εθνικό σοσιαλιστών βουλευτών, λαβόντων εν τώ συνόλω 6,5 έκατομ. ψήφους, ήτοι έξάκις περισσοτέρας τών του 1928. Ό Μπρύνιγκ δεν είχε μαντεύσει δτι, εις περίοδον κρίσεως καί γενικής δυσαρέσκειας, οι εκλογείς άπομακρύνονται τών μετριοπαθών Κομμάτων καί στρέφονται προς τά τών άκρων. Αί έκλογαί ειχον άποκαλύψει το μέγεθος τής παλίρροιας τήν οποίαν άνήγγελλεν δ πρώτος ούτος καί καταπληκτικός θρίαμβος του Χίτλερ, αρχηγού ου μόνον τού πλέον συμπαγούς άλλα καί τού μεγαλυτέρου Κόμματος τής Δεξιάς. Όθεν, ή ενέργεια τού Μπρύνιγκ ήτο άπδ πάσης άπόψεως καταστρεπτική. Ό άντιμαρξιστής Καγκελλάριος, ίνα κυβέρνηση, έδει νά προσφύγη εις τήν ύποστήριξιν τών Σοσιαλιστών, τήν απαλλαγήν άπδ τής οποίας άκριβώς είχεν επιδιώξει διά τών εκλογών. Ούτως, οι Σοσιαλισταί, μοναδικόν καί άσθενές ερεισμα τής Γερμανικής Δημοκρατίας, δίδουν ψήφον άνοχής εις τήν Κυβέρνησιν Μπρύνιγκ, ίνα άποφύγουν τδ χειρότερον καί άπομακρύνουν τον Χίτλερ τής εξουσίας. Ό Καγκελλάριος, άπολαύων είσέτι τής εμπιστοσύνης τού Χίντεμπουργκ, πάντοτε προθύμου δπως ύπογράψη τά Διατάγματα με τά οποία κυβερνά, διαθέτει εις τδ Ράϊχσταγ άσθενή πλειοψηφίαν, κατ' 'Οκτώβριον δε τού 1931, μόνον χάρις εις 20 ψήφους κατορθώνει νά άπορριφθούν προτάσεις δυσπιστίας κατ' αύτού. Ή άβεβαία λοιπόν κατάστασις αυτή δεν δύναται νά διαρκέση επ' άόριστόν ή επιτυχία τού Χίτλερ ένέβαλεν εις σοβαράς σκέψεις τούς άντιπάλους του. Οί Γιοΰνκερ τής Πρωσσίας, κατάχρεοι οντες, έζήτουν έπιμόνως νά σωθούν διά κρατικής έπιχορηγήσεως, τήν οποίαν ήξίουν άφ' ένδς ως πράξιν υψηλής πολιτικής ίνα διατηρηθούν τά μεγάλα κτήματα, έξασφαλιζομένης τοιουτοτρόπως τής παραγωγής τών άναγκαίων διά τήν διατροφήν τού λαού δημητριακών, καί άφ' ετέρου ώς άνταμοιβήν τών υπηρεσιών τάς οποίας άπδ αιώνων προσέφερον εις τδ έθνος ώς άκραίοι φρουροί τού γερμανισμού κατά τής σλαυϊκής έπεκτάσεως. 'Αλλά, εν τώ Κοινοβουλίου τά Κόμματα τής Άριστεράς, άνευ τής ύποστηρίξεως τών οποίων ή Κυβέρνησις δεν θά διέθετε πλειο-

***Jacques Fournier*, La Conception nationale socialiste du Droit des gens, Paris 1939.**
***Henri Lichtenberger*, L'Allemagne Nouvelle, Paris 1936.**
***W. M. Mac Govern*, From Luther to Hitler, the History of fascist-nazi political Philosophy, London 1946.**
***Ed. Vermeil*, Les doctrinaires de la revolution allemande, 1918-1938, Paris 1939.**
***Wilhelm Ropke*, Explication de PAllemagne, Geneve 1945 (σημαντικόν).**
***Γ. Χριστοπούλον,* Τό πρόβλημα τής εύρωπαϊκής ειρήνης, Άθήναι 1935.**
***Francesco Nitti*, La disgregazione dell'Europa, Roma 1946.**
***W. Wheeler-Bennett,* The new Regime in Germany εις «International Affairs» 1933.**
***Alan Bullock*, Hitler: A Study in Tyranny, London, 1952.**

ψηφίαν, άντετίθεντο άνενδότως εις τήν παροχήν τής αιτηθείσης βοήθειας. Καί ό Μπρύνιγκ, δστις δεν έστερεΐτο λογικής, άντελαμβάνετο δτι προς άνάσχεσιν τής άνερχομένης παλίρροιας του ναζισμού συγχρόνως δε προς άντίστασιν εις τήν πίεσιν των πρώσσων γαιοκτημόνων, θά εδει να κερδίση τήν εύνοιαν των μαζών. 'Ανήγγειλε λοιπόν ώρισμένον άριθμόν προσεχών μεταρρυθμίσεων καί ίδια τήν τής διανομής τών μεγάλων κτημάτων τής 'Ανατολικής Πρωσσίας εις άκτήμονας γεωργούς, πράγμα δπερ θά άφήρει άπό τούς Γιούνκερ τήν δυνατότητα νά διατηρήσουν τά κτήματά των καί νά υπαγορεύουν τήν θέλησίν των εις τον γερμανικόν λαόν. Ή άποφασιστική δμως στάσις τής Κυβερνήσεως συνέπιπτε μέ εν γεγονός μεγίστης σημασίας. Ή εντολή του Προέδρου Χίντεμπουργκ έληγε τον Μάρτιον του 1932, τιθεμένου μετ' όξύτητος του προβλήματος τής εκλογής τού αρχηγού τού Κράτους. Ό Μπρύνιγκ έσκέφθη δτι εις τήν χαώδη κατάστασιν εις ήν ευρίσκέτο βυθισμένη ή Γερμανία, ή καλλιτέρα λύσις ένέκειτο εις τήν επανεκλογήν τού γηραιού Στρατάρχου, τον όποιον, χωρίς πολύν κόπον, έπέτυχε νά πείση δπως θέση ύποψηφιότητα, πλήν δμως δεν κατώρθωσε νά τού εξασφάλιση εκλογήν άνευ συναγωνισμού.

*
* *

Αί έκλογαί έλαβον χώραν τήν 13ην Μαρτίου* ό Χίντεμπουργκ έλαβε 18 εκατομμύρια ψήφων (49,5%), ό Χίτλερ 11 έκατομμύρια, ό Τάελμαν, υποψήφιος τών Κομμουνιστών, 5 έκατομμύρια καί ό Ντύστερμπεργκ, τών Έθνικογερμανών ('Άκρα Δεξιά), 2,5 έκατομμύρια. Έδέησε νά έπαναληφθή ή ψηφοφορία τήν ΙΟην 'Απριλίου, ούδενός τών υποψηφίων συγκεντρώσαντος τήν βάσιν, τήν φοράν δέ ταύτην έξελέγη ως Πρόεδρος ό Χίντεμπουργκ, μέ 19 έκατομμύρια. Ούχ ήττον, ή προεδρική εκλογή απέδειξε τήν άνοδικήν πορείαν καί τήν άκράτητον πρόοδον τού ναζισμού* ό Χίτλερ έλαβε πλέον τών 13 έκατομμυρίων ψήφων (32%), άποτέλεσμα τό όποιον ένέσπειρε τον πανικόν μεταξύ τών φοβουμένων νίκην τών Ναζί.

Ή εύγλωττία τών άριθμών έπεβεβαίωσε τήν σαφή άντίληψιν δτι, έκτοτε, μόνον διά τής προσφυγής εις τά έσχατα μέσα θά καθίστατο δυνατή ή άνακοπή τής κινήσεως, ή όποια έφερε τον Χίτλερ προς τήν εξουσίαν. Αλλά, προς τούτο, άπητειτο κυβέρνησις πυγμής, ως τοιαύτη δέ κάθε άλλο παρά έθεωρεΐτο ή τού Μπρύνιγκ. Τά πρόσωπα τού στενού περιβάλλοντος τού Στρατάρχου, κυριώτερα τών όποιων ήσαν ό υιός του, *Όττο φόν Χίντεμπουργκ, ό Στρατηγός φόν Σλάϊχερ, πολιτικός εγκέφαλος τής όμάδος καί εκπρόσωπος τής Ράιχσβερ, ό Μάϊσνερ, Γραμματεύς τού Προέδρου, καί ό Βαρώνος Φράντς φόν Πάπεν, ευνοούμενος τού άρχηγού τού Κράτους, εΐχον άρχικώς προτείνει τον

Μπρύνιγκ διά τήν θέσιν του Καγκελλαρίου, μέ την πρόθεσιν δπως παρασύρη ούτος τό Κόμμα του προς τήν Δεξιάν καί σχη ματίση Κυβέρνησιν Εθνικής Ένώσεως εναντίον των Σοσιαλιστών καί των Κομμουνιστών. Άλλ’ οδτος, ου μόνον δεν έφήρμοσε τό έν λόγω πρόγραμμα άλλα καί άπεμακρύνθη αυτού όλονέν περισσότερον.

Άφ’ ής ό Μπρύνιγκ δεν ήδυνήθη νά εξασφάλιση τήν άνευ συναγωνισμού εκλογήν τού γηραιού στρατάρχου, άπώλεσε καί τά τελευταία ΐχνη συμπάθειας, τήν οποίαν έτρεφε δι’ αύτόν τό περιβάλλον τού Προέδρου. Ἔκτοτε ή Προεδρία δεν θά είναι παρά εστία δολοπλοκιών κατά τού Καγκελλαρίου, ό όποιος ούδέν έφαίνετο ύποπτευόμενος σχετικώς.

Έκλογαί, διενεργηθείσαι κατ’ ’Απρίλιον διά τήν άνάδειξιν νέων μελών της Τοπικής Βουλής τής Πρωσσίας, άπέληξαν εις θριαμβευτικήν επιτυχίαν τών Χιτλερικών, οί όποιοι έπέτυχον καί τήν προεδρίαν τού Κοινοβουλίου* άναλόγους επιτυχίας έσημείωσαν οί Ναζί εις τήν Βαυαρίαν, τήν Βυρτεμβέργην καί τό 'Αμβούργον, πράγμα δπερ έσήμαινε διά τον Μπρύνιγκ καταφανή ήτταν. Πλήν όμως, δεν άπεφάσισεν ούτος νά άφήση τά ήνία. Ἤθελε νά τελειώση τάς συνομιλίας, τάς οποίας συνέχιζεν έν Γενεύη καί τάς όποιας έθεώρει εύρισκομένας εις τήν προτεραίαν τής ευτυχούς έκβάσεώς των. «Εύρισκόμεθα εκατόν μέτρα άπό τού τέρματος)) άναφωνεί, έξορκίζων τό Ράΐχσταγ δπως τώ έπιτρέψη νά όλοκληρώση τό εργον του καί επιτυγχάνει, τήν Ιην Μαΐου, ψήφον εμπιστοσύνης μέ μικράν πλειοψηφίαν. Πλήν δμως, λόγω τής άντιδράσεως τής Γαλλικής Κυβερνήσεως, τό σχέδιον τού Μπρύνιγκ εις τήν Διάσκεψιν ’Αφοπλισμού, περί ής θά διαπραγματευθώμεν εις έπόμενον κεφάλαιον, έναυάγησε τελικώς καί τούτο άσφαλώς συνετέλεσεν εις τήν πτώσιν τού μέ κενάς χείρας έπανελθόντος εις Βερολίνον Καγκελλαρίου. Έξ άλλου, τό περιβάλλον τού νέου Προέδρου, έφ’ οδ οί Γιούνγκερ τής Πρωσσίας ήσκουν άποφαστικήν έπιρροήν, δέν έφείσθη κόπων ίνα πείση τον Στρατάρχην δτι ό Μπρύνιγκ άπέτυχε πλήρως, ρίψας τήν χώραν εις άδιέξοδον καί δτι τό σχέδιον περί διανομής τών γαιών άπετέλει σκανδαλώδη συνεννόησιν μετά τών Κομμουνιστών, καί τούτο έθιξε τήν πλέον εύαίσθητον χορδήν τού γηραιού Προέδρου. Έν συνεχεία, οί έν λόγω Σύμβουλοι τού Χίντεμπουργκ, άφού έτόνισαν τόσον τό άδύνατον έπιτεύξεως κοινοβουλευτικής λύσεως, δσον καί τήν άνάγκην άπομακρύνσεως τού Μπρύνιγκ, είσηγήθησαν δπως σχηματισθή έπειγόντως έξωκοινοβουλευτική Κυβέρνησις, βάσει τών προνομιών τάς οποίας παρεχώρει εις τον Πρόεδρον τό Σύνταγμα.

Τήν 29ην Μαίου, ό Μπρύνιγκ παρουσίασεν εις τον Στρατάρχην προς υπογραφήν διάφορα διατάγματα, μεταξύ τών οποίων καί τό περί διανομής τών μεγάλων άγροκτημάτων τής ’Ανατολικής Πρωσσίας εις άκτήμονας γεωργούς. ’Αντιγράφομε τήν σκηνήν έκ τού γνωστού βιβλίου τού Andre Fran$ois

Poncet[1]: «'Ο Καγκελλάριος αρχίζει νά έξηγή τούς λόγους των νέων διαταγμάτων ό Χίντεμπουργκ τον διακόπτει˙ άντελήφθην να λέγηται, ψιθυρίζει, δτι τά διατάγματα ταϋτα περιλαμβάνουν σχέδια εσωτερικού άποικισμοΰ μπολσεβίκικης τάσεως. Περί τίνος πρόκειται άκριβώς; 'Ο Μπρύνιγκ έπαναρχίζει τάς διευκρινίσεις του. Άλλα 6 Στρατάρχης τού άφαιρεΐ τον λόγον. Ά, αναφωνεί, είς τά διατάγματα ταΰτα προβλέπονται καί οικονομικά ζητήματα. Ένόμιζον δτι εφεξής θά έγίνετο μόνον μπολσεβικισμός. Τούτο δεν δύναται
νά διαρκέση .... Οί δύο συνδικαλισταί τής Κυβερνήσεως πρέπει νά άπέλθουν.
Σείς καί ό Στέγκερβαλντ ('Υπουργός ’Εργασίας). ’Εννοείται δτι σείς θά δυνηθήτε νά παραμείνητε εις τήν μελλοντικήν Κυβέρνησιν ως 'Υπουργός ’Εξωτερικών». Βαθέως πληγωμένος ό Μπρύνιγκ άπό την σκαιάν συμπεριφοράν τού Στρατάρχου άποσύρεται άνευ ετέρου καί τήν έπομένην υποβάλλει τήν παραίτησίν του.

Μέ τήν πτώσιν τού Μπρύνιγκ, άνοιγείσης τής θύρας είς τραγικάς περιπέτειας, έκρίθη καί ή τύχη τής Δημοκρατίας τής Βαϊμάρης. Συμφώνως προς σχόλιον τού διαπρεπούς δημοσιολόγου Walter Lippman [1 2] «.................... καίτοι φαίνεται δτι οΰτος έπεσε λόγω των (έν Γερμανίορ) εθνικιστικών ραδιουργιών, εκείνο δπερ ύπενόμευσε πραγματικώς τήν κατάστασίν του καί κατέστησε δυνατάς τάς δολοπλοκίας ταύτας ήτο ή άνικανότης της Μ. Βρεταννίας, τής Γαλλίας καί τών 'Ηνωμένων Πολιτειών νά έπιτελέσουν καί τό έλάχιστον έποικοδομητικόν έργον διά τήν άποκατάστασιν τής διεθνούς εμπιστοσύνης καί τού εμπορίου καί τής πίστεως πού θά έξηρτώντο έκ τής έμπιστοσύνης ταύτης». Μόνος τρόπος ματαιώσεως της χιτλερικής απειλής ήτο ό τής ένισχύσεως τής Κυβερνήσεως Μπρύνιγκ. Άλλα ή Γαλλία, ή όποια ήδύνατο νά τό κάμη, ήρνεΐτο. 'Υπάρχουν μάλιστα καί οί ύποστηρίζοντες [3] δτι όφίστανται άποδείξεις, καθ’ άς ώρισμένοι Γάλλοι πολιτικοί συνωμοτούν προς ανατροπήν τής Κυβερνήσεως Μπρύνιγκ. Κατά τον ίδιον τον Καγκελλάριον, «εις τών
κυριωτέρων λόγων τής άνόδου τού Χίτλερ .... υπήρξε τό γεγονός δτι
είχε λάβει ούτος σημαντικά ποσά έκ ξένων Χωρών (Γαλλία, Πολωνία καί Τσεχοσλοβακία) τω 1923 καί μετέπειτα καί έπληρώθη άδρώς διά νά σαμποτάρη τήν παθητικήν άντίστασιν έν τή περιοχή τού Ρούρ....................Κατά τά επόμενα έτη, ό Χίτλερ έλαβε χρήματα, διά νά προκαλέση ταραχάς καί ένθαρρύνη τήν έπανάστασιν έν Γερμανία, παρ’ ατόμων τά όποια έπίστευον δτι τούτο

1. **Ricordi di un Ambasciatore a Berlino, σελ. 19.**
2. **New York Herald Tribune της 1.6.1932.**
3. **"Ορα λ.χ. Louis L o c h n e r , What about Germany? New York, 1943, σελ. 42 έπ.**

Οά ήδύνατο νά εξασθένιση μονίμως το γερμανικόν έθνος καί καταστήση άδύνατον την έπιβίωσιν οίασδήποτε συνταγματικής Κυβερνήσεως του Ράιχ[1].

*
* *

Την Ιην Ιουνίου 1932, ό Στρατάρχης άνέθετε τον σχηματισμόν τής νέας Κυβερνήσεως εις τον Π άπεν, δ στις κατέλαβε την πολυθρόνα του Βίσμαρκ, επί κεφαλής τής ουτω άποκληθείσης «Κυβερνήσεως των Βαρώνων», δοθέντος δτι πάντα τά μέλη της άνήκον εις τούς κύκλους τής παλαιάς άριστοκρατίας, με τον βαοώνον φόν Νώϋρατ ώς 'Υπουργόν των Εξωτερικών και τον στρατηγόν Σλάϊχερ ώς 'Υπουργόν Πολέμου. Ό τελευταίος είχε συντελέσει περισσότερον οίουδήποτε άλλου εις τον σχηματισμόν τής Κυβερνήσεως συστήσας τον φίλον του Π άπεν ώς διάδοχον του Μπρύνιγκ καί έγκαταλείψας την παρασκηνιακήν δράσιν, την οποίαν ανέπτυσσε μέχρι τότε, διά νά έμφανισθή εις τό πολιτικόν προσκήνιον. Κίνητρον τής τοιαύτης ένεργείας τού Σλάϊχερ, θεωρουμένου ώς μαέστρου εις την πολιτικήν τής ραδιουργίας, ήτο ή σκέψις οτι ό ΓΙάπεν θά άπετέλει πλέον πειθήνιον δργανόν του παρά ό Μπρύνιγκ, εις τρόπον ώστε ή νέα Κυβέρνησις θά άντεπροσώπευεν, έν τή πραγματικότητι, την τής Ράϊχσβερ.

Ευθύς ώς άνέλαβεν ή Κυβέρνησις Πάπεν, ή Γερμανία έκλήθη νά μετάσχη τής έν Λωζάννη Συνδιασκέψεως των έπανορθώσεων (16 ’Ιουνίου - 9 ’Ιουλίου), ήτις κατέληξεν, έν τή πραγματικότητι, εις τήν ολοσχερή κατάργησιν των έπανορθώσεων.

'Ωμιλήσαμεν ήδη περί τού έτησίου χρεωστασίου, σκοπόν έχοντος όπως ένισχύση τήν εις τό χείλος τής οικονομικής καταστροφής εύρισκομένην Γερμανίαν, άναστελλομένων ταυτοχρόνως τών τε διασυμμαχικών χρεών και των έπανορθούσεων. Ούχ ήττον, κατά Νοέμβριον 1931, ή Γερμανική Κυβέρνησις, πιεζομένη έκ τών πραγμάτων, άνήγγειλεν δτι ή εις τό μέλλον καταβολή τών έτησίων δόσεων τών έπανορθώσεων θά εθετεν εις κίνδυνον τήν οικονομίαν τής Χώρας. Συνεκροτήθη λοιπόν Ειδική ’Επιτροπή υπό τής έν Βασιλεία Τραπέζης Διεθνών Διακανονισμών, προς έξέτασιν τού ζητήματος. Βάσει τών συμπερασμάτων τής ’Επιτροπής, καθ’ ά, μετά τήν λήξιν τού χρεωστασίου, ή Γερμανία θά εύρίσκετο έν άδυναμία νά καταβάλη τήν έτησίαν δόσιν, καθισταμένην απαιτητήν κατ’ ’Ιούλιον 1932, συνεφωνήθη δπως συγκληθή Συνδιάσκεψις έν Λωζάννη, ίνα άποφασίση περί τού τρόπου άντιμετωπίσεως τής καταστάσεως.

1. E. J. D u n n e , The German Center Party in the Empire and the Republic, Georgetown University, 1934.

Ή στιγμή διά την άποδοχήν του γερμανικού αιτήματος παρουσιάζετο εύνοϊκή, διότι ή Γαλλία, ήτις κυρίως ένδιεφέρετο διά την συνέχισιν τής καταβολής των επανορθώσεων, ήτο άπομεμονωμένη* τόσον ή Μ. Βρεταννία όσον καί ή 'Ιταλία είχον υιοθετήσει την άρχήν τής καταργήσεως των επανορθώσεων, ένώ αί 'Ηνωμέναι Πολιτεΐαι δεν μετεϊχον τής Συνδιασκέψεως, κατόπιν άποφάσεως του Κογκρέσσου κατά Δεκέμβριον 1931, καθ' ήν «άντετίθετο προς την πολιτικήν αύτοΰ ή άκύρωσις ή καθ' οίονδήποτε τρόπον μείωσις παντός χρέους ξένων χωρών προς τάς 'Ηνωμένας Πολιτείας». Ή Βρεταννική Κυβέρνησις έθεώρει δτι, εάν ή Γερμανία έξηκολούθει τάς καταβολάς επανορθώσεων, δεν θά ήδύνατο νά εξασφάλιση την υπηρεσίαν των ιδιωτικών εμπορικών της χρεών, οπότε τό χρεωστάσιον Οά έπεξετείνετο καί εις ταΰτα, πράγμα δπερ κατά τούς Βρεταννούς συνίστα μέγα κίνδυνον διά την Παγκόσμιον Οικονομίαν. Ό Έρριώ, διαδεχθείς τον Ταρντιέ εις την Πρωθυπουργίαν μετά τάς έκλογάς τού 'Ιουνίου 1932, έφρόνει δτι δεν ύπήρχεν ελπίς εκ τής εις την άδιαλλαξίαν εμμονής καί άπεδέχετο την έγκατάλειψιν τών επανορθώσεων άλλά συγχρόνως έπεδίωκεν δπως διαγράφουν τά πολεμικά χρέη. Ουτω ή Συνδιάσκεψις κατέληξεν εις συμφωνίαν καθ' ήν αί έξ επανορθώσεων υποχρεώσεις τής Γερμανίας περιωρίζοντο εις τρία εκατομμύρια χρυσά μάρκα* άλλ' έτέρα συμφωνία, ύπογραφεισα την 2αν 'Ιουλίου υπό τών πιστωτριών Δυνάμεων (Μ. Βρεταννίας, Γαλλίας, 'Ιταλίας καί Βελγίου) έξήρτα τήν κύρωσιν τής πρώτης εκ τού ικανοποιητικού διακανονισμού τών χρεών των έναντι τών ιδίων αυτών πιστωτών, δηλαδή έναντι τών 'Ηνωμένων Πολιτειών* τοιουτοτρόπως, διά μίαν φοράν είσέτι, εύρίσκοντο άρρήκτως συνδεδεμένα προς άλληλα τά ζητήματα τών επανορθώσεων καί τών πολεμικών χρεών. Κατά τά τέλη τού 1932, ή Μ. Βρεταννία προέβη εις καταβολήν έναντι τών χρεών της προς τήν Ούασιγκτώνα, άλλ' ή Γαλλία, κυρώσασα τήν Συμφωνίαν τής Λωζάννης δΓ ής έπήρχετο διαγραφή τών επανορθώσεων, ήρνήθη πάσαν πληρωμήν, τής Κυβερνήσείος Έρριώ ή οποία ήθελε νά τηρήση τήν ίδιαν στάσιν με τό Λονδΐνον άνατραπείσης εις τήν Βουλήν τήν 13ην Δεκεμβρίου 1932. Διέκοψαν επίσης τήν πληρωμήν τών πολεμικών χρεών τό Βέλγιον, ή 'Εσθονία, ή Ελλάς, ή Ουγγαρία καί ή Πολωνία. Κατά τό 1933, ή Μ. Βρεταννία, ή 'Ιταλία καί τό πλεΐστον τών όφειλετίδων Χωρών, επί τη προόψει οριστικού διακανονισμού τού ζητήματος, έδέχθησαν νά προβοΰν εις συμβολικάς πληρωμάς έναντι τής όφειλομένης δόσεως, καθισταμένης άπαιτητής τήν 15ην 'Ιουλίου. 'Αλλά, κατόπιν άποφάσεως τού Κογκρέσσου τής 20ής 'Απριλίου 1934, αί 'Ηνωμέναι Πολιτεΐαι άπήτησαν τήν εις τό άκέραιον καταβολήν τών όφειλομένων δόσεων, έκτοτε δε πάσαι αί όφειλέτιδες Χώραι διέκοψαν τάς πληρωμάς, εξαιρέσει τής Φιλλανδίας, ή οποία έξηκολούθησε νά καταβάλλη τάς ετήσιας δόσεις τού έναντι τών 'Ηνωμένων Πολιτειών χρέους της.

Ή άπό πολιτικής άπόψεως — τής και κυρίως ένδιαφερούσης την παρούσαν μελέτην — σπουδαιότης τής διακοπής ταύτης των πληρωμών των προς τάς Ήνωμένας Πολιτείας χρεών υπήρξε μεγάλη, καθ’ δσον οί ’Αμερικανοί δυσηρεστήθησαν σοβαρώς καί έξωργίσθησαν έκ τής στάσεως τών Δυτικών Δημοκρατιών αί όποΐαι κατά τά τελευταία έτη τής ειρήνης εΧχον πλέον να υπολογίζουν μόνον επί τών ιδίων αύτών δυνάμεων ίνα άντισταθούν εις τάς αύξούσας άξιώσεις τής Γερμανίας.

Ή Συνδιάσκεψις τής Λωζάννης ύπήρξεν αξιόλογος έπιτυχία διά τον φόν Πάπεν καθ’ όσον, ώς άνεφέρθη, έσήμανεν τον ενταφιασμόν τών επανορθώσεων. ’ Αντιθέτως, τά πράγματα δέν έβαινον τόσον καλώς διά τον Καγκελλάριον εις την άπό του Φεβρουάριου 1932 άρξαμένην Διάσκεψιν ’Αφοπλισμού, περί τής όποιας θέλομεν πραγματευθή εις προσεχές κεφάλαιον. ’Αλλά τάς μεγαλυτέρας δυσχερείας διά την Κυβέρνησιν παρουσίαζεν ή εσωτερική κατάστασις, έπιδεινουμένη έπικινδύνως όσημέραι. ’Αντιθέτως προς δ,τι προσεδόκα τό περιβάλλον του Προέδρου, προωθήσαν την πρωθυπουργοποίησιν του φόν Πάπεν, δέν κατώρθωσεν οδτος νά πραγματοποίηση τήν «εθνικήν συγκέντρωσιν», δηλαδή τήν πλειοψηφίαν τής Δεξιάς. Όθεν, διαπιστώσας ό Καγκελλάριος δτι ούδέν είχε νά έλπίζη άπό τό Ράϊχσταγ, προέβη εις τήν διάλυσιν αυτού, τήν 4ην ’Ιουνίου, καί τήν προκήρυξιν εκλογών διά τήν 31ην ’Ιουλίου. Τό έκλογικόν δμως άποτέλεσμα ήλθε νά διαψεύση τάς προσδοκίας του φόν Πάπεν: οί Ναζί κατήγαγον περιφανή νίκην καταλαβόντες 230 έδρας (37%) επί συνόλου 607. Ούχ ήττον, καίτοι άποτελουντες εφεξής τό μεγαλύτερον Κόμμα εις τό Ράϊχσταγ, δέν διέθετον τήν άπαιτουμένην πλειοψηφίαν διά τήν άνάληψιν τής διακυβερνήσεως τής Χώρας. ’Ενώπιον τής δημιουργηθείσης καταστάσεως, ό φόν Πάπεν έπεχείρησε νά έπιτύχη τήν «έθνικήν συγκέντρωσιν» διά τής συμπήξεως συνασπισμού Καθολικών, ’Εθνικόσοσιαλιστών καί Έθνικογερμανών. Άλλ’ αί συνομιλίαι ας διεξήγαγε μετά του Χίτλερ ούδέν άπέδωσαν, λόγω τής άδιαλλαξίας τού τελευταίου.

Τήν 13ην Αύγούστου, παρουσία τού φόν Πάπεν, ό Στρατάρχης έδέχθη τον Χίτλερ εις τον όποιον προέτεινεν δπως μετάσχη τής Κυβερνήσεως, άλλ’ οδτος, διεκδικών τήν πρωθυπουργίαν, ήρνήθη κατηγορηματικώς, καί οδτω διά πρώτην φοράν άπέδειξε τήν ικανότητά του τού διαισθάνεσθαι. Τό έκδοθέν έπίσημον άνακοινωθέν άνέφερεν δτι ό Πρόεδρος άπέρριψε τήν άπαίτησιν τού Χίτλερ, καθ’ δσον «. . . . δέν ήδύνατο νά άναλάβη τήν εύθύνην έναντι τής συνειδήσεώς του καί τών προς τον Γερμανικόν Λαόν καθηκόντων του, εμπιστευόμενος τήν δλην κυβερνητικήν έξουσίαν εις τό Εθνικό σοσιαλιστικόν Κόμμα, δοθέντος δτι τούτο είχε τήν τάσιν νά κάμη αύθαίρετον χρήσιν αυτής».

Έκτοτε ό Χίτλερ, ή άπογοήτευσις τού οποίου είναι μεγάλη, καταπολε-

μα μανιωδώς την «άντιδραστικήν» Κυβέρνησιν, ή οποία έτόλμησε να άντιταχθή εις την ναζιστικήν τρομοκρατίαν.

Τήν 12ην Σεπτεμβρίου 1932, όφόν Πάπεν διαλύει, διά του Στρατάρχου, καί πάλιν τήν Βουλήν καί προκηρύσσει έκλογάς, διενεργηθείσας τήν 6ην Νοεμβρίου και άποδειξάσας δτι τά 90% του Γερμανικού λαού ήρνουντο τήν εμπιστοσύνην των προς την Κυβέρνησιν, ή όποια έφαίνετο άντιπροσωπεύουσα μίαν κλίκα μόνον. Τήν φοράν δμως ταύτην οι έθνικοσοσιαλισταί έσημείωσαν αισθητήν πτώσιν (195 εδραι άντί 230 και 12 έκατομ. ψήφων αντί των 14 έκατομ.), αί διχόνοιαι δέ εντός των κόλπων των ηύξήθησαν, ένω τό Κόμμα εΐχεν έξαντληθή οίκονομικώς. Ενώπιον παρόμοιας καταστάσεως ό φόν Πάπεν έκρινεν 6τι ή στιγμή ήτο κατάλληλος διά νά έπαναρχίση τάς διαπραγματεύσεις μετά τού Χίτλερ, άλλα προσέκρουσεν εις τήν ακαμπτον άδιαλλαξίαν του. Τότε έσκέφθη τον εξής ελιγμόν ίνα έξέλθη τού αδιεξόδου: νά παρητεΐτο καί νά άνέθετεν ό Χίντεμπουργκ εις τον Χίτλερ τον σχηματισμόν Κυβερνήσεως, στήριζα μένης επί της πλειοψηφίας τού Ράϊχσταγ* ό ηγέτης των εθνικό σοσιαλιστών θά διεπίστωνε τήν αδυναμίαν του καί θά ήναγκάζετο νά συνεννοηθή μετά τού φόν Πάπεν, οπότε ό τελευταίος θά έλάμβανε καί πάλιν τήν εντολήν συγκροτήσεως της νέας Κυβερνήσεως. Πράγματι, τήν 17ην Νοεμβρίου, ό φόν Πάπεν άνέθεσεν εις τον Χίτλερ τον σχηματισμόν «κοινοβουλευτικής Κυβερνήσεως)), άποκλεισθείσης τής δυνατότητος προσφυγής εις τήν έκδοσιν διαταγμάτων.

Ό Χίτλερ, διαπιστώσας δτι δεν θά ήδύνατο νά συγκεντρώση εις τό Ράιχσταγ τήν άπαιτουμένην πλειοψηφίαν, ήρχισε νά ύποπτεύηται δτι παρεσύρθη εις παγίδα, τοσούτω μάλλον καθ’ δσον ό Στρατάρχης τού εΐχεν άρνηθή κατηγορηματικούς τό εκ τής εφαρμογής τού άρθρου 48 τού Συντάγματος προνόμιον, χάρις εις τό οποίον είχον κατορθώσει νά κυβερνήσουν οι Μπρύνιγκ καί Σλάϊχερ. Έζήτησε λοιπόν παρά τού Χίντεμπουργκ εξηγήσεις, εις τήν έπακολουθήσασαν δε άλληλογραφίαν έθεσε τέρμα ό τελευταίος, δηλώσας δημοσία δτι ήδυνάτει νά έπιτρέψη τήν διαδικασίαν των διαταγμάτων εις πολιτικόν δστις θά εγκαθίδρυε «δικτατορίαν τού Κόμματος)). Όθεν, δεν ύφίστατο πλέον έμπόδιον διά τήν εις τήν Καγκελλαρίαν έπάνοδον τού φόν Πάπεν, δοθέντος δτι ό Χίτλερ παρητήθη τής έντολής καί δή ούχί άδιαμαρτυρήτως. Έως εδώ, οί υπολογισμοί του φόν Πάπεν εΐχον άποδειχθή ορθοί, πλήν δμως, καθ’ ήν στιγμήν άνέμενε νά κληθή υπό τού Στρατάρχου, ήγέρθη άπρόβλεπτον κώλυμα: Ό στρατηγός Σλάϊχερ, λαβών θέσιν κατά τού συναδέλφου του, συνέστησεν εις τον Πρόεδρον δπως μή άναθέση τήν έντολήν εις τον φόν Πάπεν, τονίσας τήν αντιδημοτικότητα τού τελευταίου, ώς καί τό γεγονός δτι ή πρωθυπουργία είχε άποδείξει τήν άκαταλληλότητα αύτού προς άντιμετώπισιν τής καταστάσεως. 'Ο φόν Πάπεν, χολωθείς έκ τής δολιότητος τού φίλου του, άπεσύρθη,

καίτοι δεν είχε άπολέσει την συμπάθειαν του Στρατάρχου καί την υποστήριξήν των πλείστων του περιβάλλοντος αύτου. Ούτοι έθεώρουν δτι έπεβάλλετο δπως δοθή εν μάθημα εις τον αιώνιον επικριτήν των πάντων καί έκ των παρασκηνίων πάντοτε δρώντα δολοπλόκον στρατηγόν, ίνα άναλάβη την ευθύνην τής εξουσίας καί δείξη έν τοϊς πράγμασιν τάς ικανότητάς του. Ούτως, ώθήθη εις την καγκελλαρίαν μέ την υστεροβουλίαν δτι θά άπετύγχανε, πράγμα δπερ καί συνέβη.

Άναλαβών την έξουσίαν, την 5ην Δεκεμβρίου 1932, ό Σλάϊχερ προσεπάθησε, κατ’ άρχάς, νά διαπραγματευθή μετά τού Χίτλερ διά την συμμετοχήν των Έθνικοσοσιαλιστών εις τήν Κυβέρνησιν, άλλά προσέκρουσεν εις τείχος αδιαλλαξίας. Κατόπιν τούτου, ό αινιγματικός στρατηγός ήρχισε νά άκολουθή τήν πολιτικήν, ήτις, μετά 70 ήμερων διαπραγμάτευσή, προεκάλεσε τήν παραίτησίν του* συνήψε σχέσεις μετά των πάσης άποχρώσεως συνδικαλιστικών στοιχείων, έδήλωσεν εις τον προγραμματικόν του λόγον δτι είναι «κοινωνικός στρατηγός», κατήργησε τό διάταγμα, δπερ έπέτρεπε τήν μείωσιν των ημερομισθίων, άνήγγειλε τήν παραχώρησιν εις μικροκαλλιεργητάς 300 χιλιάδων εκταρίων έκ των μεγάλων κτημάτων τής Πρωσσίας—τούτο υπήρξε καί ή κυρία αιτία τής πτώσεώς του—καί κατέληξεν, έν τή προσπαθείς του προσεταιρισμού τής Άριστεράς, νά έξοργίση τήν Δεξιάν, ενώ, έξ άλλου, λόγω τής οξείας οικονομικής κρίσεως, δεν προσείλκυσε τάς έργατικάς μάζας. Ένα ντι των Έθνικοσοσιαλιστών προσεπάθησε νά προκαλέση τήν διάσπασίν των, άναμ,οχλεύίον τάς διχονοίας, αί όποΐαι εΐχον έκ σπάσει μεταξύ των καί ύπολογίζων προς τούτο έπί τού Γκρέγκορ Στράσερ, ένός των κυριωτέρων ύπαρχηγών τού Χίτλερ, τον όποιον προώριζε διά τήν θέσιν τού Άντικαγκελλαρίου. ’Αλλά ή έπιδεξία αΰτη τακτική δεν ειχεν αίσίαν έκβασιν καί ό Σλάϊχερ κατέληξε νά έμπλακή άνευ διεξόδου εις μίαν των ραδιουργιών έκείνων τών όποιων έθεωρειτο ως ειδικός. Τήν ιδίαν έποχήν οί τραπεζιτικοί καί βιομηχανικοί κύκλοι, ώς καί οί Γιούνκερ, άνησυχήσαντες έκ τής πολιτικής τού Σλάϊχερ, έπλησίασαν τον φόν Πάπεν καί τον παρεκίνησαν νά διαπραγματευθή μετά τού Χίτλερ διά τήν είσοδον τών Έθνικοσοσιαλιστών εις τήν Κυβέρνησιν, μέ τό επιχείρημα οτι, έφ* δσον οί Ναζί θά ήσαν εις τήν άντιπολίτευσιν, δεν θά έπαυεν ή έσωτερική άναταραχή καί δεν θά ήδύνατο νά κυβερνηθή ή Γερμανία. Ή στιγμή μάλιστα διά τήν εύόδωσιν τών διαπραγματεύσεων παρουσιάζετο εύνοϊκή, καθ’ δσον ή ύποχώρησις ήν έσημείωσαν οί Ναζί εις τάς έκλογάς τής 6ης Νοεμβρίου καί αί έπακολουθήσασαι ένδοκομματικαί διενέξεις αύτών ώς καί αί οίκονομικαί δυσχέρειαι ας άντεμετώπιζον, θά καθίστων διαλλακτικώτερον τον Χίτλερ ή κατά τό παρελθόν. Κατά τό σχέδιον, θά άνετίθετο ή Καγκελλαρία εις τον Χίτλερ, δστις, διά νά μή διαπράττη άπερισκεψίας, θά ετίθετο έντός σιδηρού κλοιού, συνισταμένου εις τά έξης: τά σπουδαιότερα 'Υπουργεία θά

έδίδοντο εις πρόσωπα άσφαλή, φίλους του Στρατάρχου καί του Πάπεν, ικανά να χαλιναγωγούν οίανδήποτε τάσιν ανεξαρτησίας εκ μέρους του μελλοντικού Καγκελλαρίου καί έτοιμα, εν άνάγκη, να άνατρέψουν τούτον. Τό είδος τούτο κηδεμονίας θά άνετίθετο, ως είκός, εις τον φόν Πάπεν όστις θά άνελάμβανε την Άντικαγκελλαρίαν.

*
* *

Γοητευθείς εκ του άνωτέρω συνδυασμοΰ, ό Πάπεν έδέχθη νά διαπραγματευθή μετά του Χίτλερ, συναντηθείς μετ’ αύτοΰ, την 4ην ’Ιανουάριου 1933, έν Κολωνία παρά τώ Τραπεζίτη Κούρτ φόν Σρέντερ καί έν συνεχεία εις τήν κατοικίαν του φόν Ρίμπεντροπ, τήν 22αν ’Ιανουάριου. Ό Χίτλερ έφάνη συνδιαλλακτικός καί έδέχθη την πρότασιν. Φυσικά, αί συνθήκαι ύφ’ άς θά άνήρχετο εις τήν εξουσίαν δεν ήσαν έκεΐναι τάς όποιας εϊχεν όνειρευθή, έκεΐναι τάς οποίας, τέλος πάντων, θά είχε δικαίωμα νά εξασφάλιση έξ αίτιας των εκλογικών του έπιτυχιών. Άλλ’ ως άνήρ, δστις έγνώριζε με ποιον είχε νά κάμη, άπεδέχθη, βέβαιος ών δτι, τελικώς, θά έπετύγχανε, με τήν «βοήθειαν τής θείας Πρόνοιας», εις τήν υψηλήν του άποστολήν καί μάλιστα χωρίς νά χρειασθή δπως μοιρασθή μετ’ άλλων τον θρίαμβον: διά μίαν είσέτι φοράν εϊχεν όρθώς υπολογίσει τά πράγματα[1].

Ό Πάπεν, βοηθούμενος υπό του περιβάλλοντος του Στρατάρχου καί ίδια του *Όττο φόν Χίντεμπουργκ καί του Μάϊσσνερ, άνέλαβε νά πείση τον «γηραιόν κύριον», δστις επ’ ούδενί ήθελε νά άκούση περί παρομοίου «συνδυασμού» διά τού οποίου εις τήν πολυθρόνα τού Βίσμαρκ θά έκάθητο ό «Bahmischer Maler». Ούχ ήττον, ό Πάπεν καί οί λοιποί κατώρθωσαν, ολίγον κατ’ ολίγον, νά κατανικήσουν τήν έναντι τού Χίτλερ δυσπιστίαν καί απέχθειαν τού Προέδρου, άποδεχθέντος τελικώς τήν λύσιν της δινομίας Χίτλερ-Πάπεν. Προς άρσιν τού γεροντικού πείσματος συνετέλεσε κυρίως τό έπιχείρημα τού φόν Πάπεν, καθ’ δ ό Χίτλερ τώ εϊχεν ύποσχεθήδτι, ευθύς ως θά άνήρχετο εις τήν εξουσίαν, θά παρεχώρει τά άναγκαιοΰντα προς διάσωσιν τών πρώσσων γαιοκτημόνων δισεκατομμύρια. Ουτω, τήν 29ην ’Ιανουάριου, ό Χίντεμπουργκ ήνάγκασε τον Σλάϊχερ δπως παραιτηθή, άρνηθείς νά ύπογράψη διάταγμα περί διαλύσεως τού Ράϊχσταγ. Τήν 30ήν ’Ιανουάριου, ό Στρατάρχης έκάλεσε τον Χίτλερ καί άνέθεσεν αύτώ τήν Καγκελλαρίαν* δύο μόνον εκ τών χιτλερικών είσήλθον εις τήν Κυβέρνησιν : οι Γκέρινγκ καί Φρίκ* οί λοιποί άνήκον εις τήν Κυβέρνησιν Πάπεν.

Τό γεγονός τού οποίου ή κεφαλαιώδης σημασία παρεγνωρίσθη κατ’

1. C o m η 6 n e, ένθ* άν. σελ. 114.

άρχάς, είχε συντελεσθή. Έχρειάσθησαν πολλοί μήνες πριν ή άρχίσουν νά άντιλαμβάνωνται τόσον έν Γερμανία όσον καί εν τω Έξωτερικώ τήν ιστορικήν σπουδαιότητα του γεγονότος, τήν αληθή σημασίαν τής «υπουργικής μεταβολής» έκείνης, πραγματικής έπαναστάσεως, έπισφραγιζούσης τό πεπρωμένον τής Γερμανίας. Κατ' άντίθεσιν προς τον Μουσσολίνι, όστις κατέκτησε τήν εξουσίαν μέ μίαν πράξιν βίας, δηλαδή τήν προς Ρώμην πορείαν, διότι ήτο έξηκριβωμένον ότι εάν προσέφευγεν εις τήν λαϊκήν ετυμηγορίαν, δεν θά έλάμβανε πλέον του 20% των ψήφων, ό Χίτλερ άνήλθεν εις τήν εξουσίαν διά τής νομίμου οδού καί έν τω πλαισίω των ίσχυόντων θεσμών καί του Συντάγματος τής Βαϊμάρης.

'Αλλά τά νομικά φράγματα, τά όποια οι συλλαβόντες τό σχέδιον τής δινομίας φόν Πάπεν-Χίτλερ ήθέλησαν νά έγείρουν, κατερρίφθησαν έντός ολίγων εβδομάδων αί εγγυήσεις αίτινες έλήφθησαν προς χαλιναγώγησιν του ηγέτου του ναζισμού δεν έλειτούργησαν. 'Από τής επαύριον τής 30ής 'Ιανουάριου ό Χίτλερ ήρχισεν έφαρμόζων τό προδιαγεγραμμένον σχέδιον του προς έγκαθίδρυσιν έν Γερμανία ολοκληρωτικού καθεστώτος, δοθέντος ότι εν τών βάθρων τής Χιτλερικής έπαναστάσεως ήτο ή καταστροφή τού κοινοβουλευτικού δημοκρατικού καθεστώτος. Καί τήν Ιην Φεβρουάριου, διέλυσεν τό Ράιχσταγ καί προεκήρυξεν έκλογάς διά τήν 5ην Μαρτίου. Έν τω μεταξύ, τά Τμήματα 'Εφόδου κατήλθον εις τάς οδούς, προέβαινον εις συλλήψεις, παρεβίαζον τό οικογενειακόν άσυλον, διενήργουν προσωπικάς άντεκδικήσεις, έξέβαλλον τών δημοσίων κτιρίων τούς άνωτέρους υπαλλήλους τής παλαιάς Διοικήσεως· ή έλευθερία τού λόγου καί οίαδήποτε κριτική άπηγορεύθησαν, αί δημόσιαι συγκεντρώσεις ήλέγχοντο αύστηρώς* έγένετο έκκαθάρισις εις τήν αστυνομίαν, εις τήν οποίαν ένεσωματώθησαν τά Τμήματα 'Εφόδου. 'Αλλά, έκ φόβου μήπως τά μέτρα ταύτα δεν ήσαν άρκετά διά νά έξασθενίσουν τήν άντιπολίτευσιν, πράκτορες τού Γκέρινγκ έπυρπόλησαν, τήν 27ην Φεβρουάριου, τό Ράϊχσταγ, τού έμπρησμού άποδοθέντος υπό τών Ναζί εις τούς Κομμουνιστάς, διά νά έξαφθή κατ' αύτών τό λαϊκόν φρόνημα. 'Αμέσως ό Χίτλερ παρεχώρησεν εις εαυτόν, τήν 28ην Φεβρουάριου, διά Διαταγμάτων τά νόμιμα μέσα προς «ύπεράσπισιν τής πατρίδος άπό τής κομμουνιστικής έπιβουλής». Διά τών Διαταγμάτων τούτων έτίθεντο έκτος νόμου ου μόνον οι Κομμουνισταί άλλά, διαδοχικώς, πάντα τά άντίθετα προς τό νέον καθεστώς Κόμματα* εφιμούτο ό Τύπος, έκηρύσσετο κατάστασις πολιορκίας καί άνεστέλλοντο τά άρθρα τού Συντάγματος τής Βαϊμάρης, άτινα ήγγυώντο τάς άτομικάς έλευθερίας. 'Η «μυστική αστυνομία τού Κράτους», ή γνωστή ως Gestapo (έκ συντμήσεως τού: Geheine Staatspolizei) κατέστη έν τών κυρίων οργάνων τού Κράτους, δρώσα άπηνώς προς κατάπνιξιν οίασδήποτε άντιπολιτεύσεως. 'Ακατονόμαστοι βιαιότητες διεπράχθησαν, χιλιάδες συλλήψεων έπραγματοποιήθησαν καί τά στρατόπεδα συγκεντρώσε-

ως έπληρώθησαν μέ τούς αντιπάλους του νέου καθεστώτος, διαθέτοντος τοιοΰτον όργανον καταπιέσεως. Ούχ ήττον, παρά τάς καταδιώξεις καί την τρομοκρατίαν, αί έκλογαί δένάπέφερον εις τούς Έθνικοσοσιαλιστάς παρά 288 έδρας, ήτοι τό 44% των ψήφων. Κατά συνέπειαν, ό Χίτλερ δεν επέτυχε την απόλυτον πλειοψηφίαν, προς έπίτευξιν τής οποίας άπητεΐτο ή σύμπραξις των Έθνικο-γερμανών. Ή έπιτυχία λοιπόν δεν ήτο ο'ία ειχεν ελπίσει ό ηγέτης τοϋ ναζισμού˙ άλλά τούτο δεν άπετέλεσε λόγον διά νά πτοηθή οότος, δοθέντος ότι, δεδηλωμένος ών εχθρός τοϋ κοινοβουλευτισμού, δεν προετίθετο βεβαίως νά κυβερνήση την Γερμανίαν δημοκρατικώς. Οΰτω, κατά την συνεδρίασιν τής Βουλής τής 23ης Μαρτίου ό Χίτλερ έπέτυχε τήν ψήφισιν νόμου, μέ συντριπτικήν πλειοψηφίαν (441 ύπέρ, 94 κατά), δι’ ου τω παρεχωροϋντο έπί τέσσαρα έ'τη άπόλυτοι έξουσίαι δυνάμει των όποιων οότος ήτο έκτοτε ελεύθερος καί δή νομίμως νά νομοθετή κατ’ άρέσκειαν καί νά κυβέρνα τό Κράτος κατά βούλησιν τά διατάγματα του δεν εΐχον πλέον ανάγκην οδτε τής κυρώσεως τοϋ Ράϊχσταγ οΰτε τής υπογραφής τοϋ Στρατάρχου, δστις, ύπογράφων τον νέον νόμον, άπεδείκνυεν έμφανώς ότι άπεδέχετο νά καταστρέψη τήν Δημοκρατίαν τής Βαϊμάρης, την οποίαν, έπί τή άναλήψει των προεδρικών του καθηκόντων, ειχεν όρκισθή νά διαφυλάττη.

’Από τής στιγμής εκείνης ό Χίτλερ καθίστατο κύριος των πεπρωμένων τοϋ λαοΰ του καί συγχρόνως διαιτητής τής παγκοσμίου ειρήνης. Εφεξής τό Κοινοβούλιον τοϋ Ράϊχ έχανε τον χαρακτήρα ανεξαρτήτου καί κυριάρχου σώματος καί ύπεβιβάζετο εις όμιλον κομπάρσοον, έτοιμων νά έκσπάσουν εις εκδηλώσεις θαυμασμού καί άσμένου έγκρίσεως, οσάκις ό υπέρτατος αρχηγός ώμίλει ενώπιόν των μέ σκοπόν όπως έπευφημηθή συνάμα δέ έπιβεβαιοοθή, άπαξ είσέτι, τό άλάθητον αύτοΰ.

*
* *

Ή άνοδος τοϋ Χίτλερ εις τήν έξουσίαν άπετέλει, φαινομενικώς, ύπόθεσιν καθαρώς γερμανικήν. Πλήν όμως, εις τήν πραγματικότητα, ολίγα γεγονότα έν τή ιστορία ειχον άναλόγους διεθνείς συνέπειας.

Ό νέος προσανατολισμός τής εξωτερικής πολιτικής τής Γερμανίας συνίστα τήν άμεσωτέραν καί σοβαρωτέραν απειλήν διά τήν παγκόσμιον ειρήνην, σημειουμένης, άπό τοϋ έτους 1933, άποφασιστικής καμπής εις τήν ιστορίαν των διεθνών σχέσεων. Ή ιστορία τής Ευρώπης καί εις ώρισμένον μέτρον ή τοϋ κόσμου ολοκλήρου θά διέπηται, καθ’ όλην σχεδόν τήν περίοδον περί ής θά πραγματευθώμεν εις τά επόμενα κεφάλαια, ές ενός μόνου γεγονότος, τής έμφανίσεως τής γερμανικής δυνάμεως ύπό τήν δικτατορίαν τοϋ Άδόλφου Χίτλερ,

ως έπληρώθησαν μέ τούς άντιπάλους του νέου καθεστώτος, διαθέτοντος τοιούτον δργανον καταπιέσεως. Ούχ ήττον, παρά τάς καταδιώξεις καί την τρομοκρατίαν, αί έκλογαί δεν άπέφερον εις τούς Έθνικοσοσιαλιστάς παρά 288 έδρας, ήτοι τό 44% των ψήφων. Κατά συνέπειαν, ό Χίτλερ δεν επέτυχε την άπόλυτον πλειοψηφίαν, προς έπίτευξιν τής οποίας άπητεΐτο ή σύμπραξις των Έθνικογερμανών. 'Η επιτυχία λοιπόν δεν ήτο οια ειχεν ελπίσει ό ηγέτης του ναζισμού* άλλά τούτο δεν άπετέλεσε λόγον διά νά πτοηθή ούτος, δοθέντος δτι, δεδηλωμένος ών εχθρός του κοινοβουλευτισμού, δεν προετίθετο βεβαίως νά κυβερνήση την Γερμανίαν δημοκρατικώς. Οΰτω, κατά την συνεδρίασιν τής Βουλής τής 23ης Μαρτίου ό Χίτλερ επέτυχε την ψήφισιν νόμου, μέ συντριπτικήν πλειοψηφίαν (441 υπέρ, 94 κατά), δΓ ού τώ παρεχωροΰντο επί τέσσαρα ετη άπόλυτοι έξουσίαι δυνάμει των οποίων ούτος ήτο εκτοτε ελεύθερος καί δη νομίμως νά νομοθετή κατ’ άρέσκειαν καί νά κυβέρνα τό Κράτος κατά βούλησιν* τά διατάγματά του δεν ειχον πλέον άνάγκην οΰτε τής κυρώσεως τού Ράϊχσταγ οΰτε τής υπογραφής τού Στρατάρχου, δστις, ύπογράφων τον νέον νόμον, άπεδείκνυεν έμφανώς δτι άπεδέχετο νά καταστρέψη την Δημοκρατίαν τής Βαϊμάρης, την οποίαν, επί τή άναλήψει των προεδρικών του καθηκόντων, ειχεν όρκισθή νά διαφυλάττη.

Άπό τής στιγμής εκείνης ό Χίτλερ καθίστατο κύριος τών πεπρωμένων τού λαού του καί συγχρόνως διαιτητής τής παγκοσμίου ειρήνης. Εφεξής τό Κοινοβούλιον του Ράιχ έχανε τον χαρακτήρα ανεξαρτήτου καί κυριάρχου σώματος καί ύπεβιβάζετο εις δμιλον κομπάρσων, έτοιμων νά έκσπάσουν εις έκδηλούσεις θαυμασμού καί άσμένου έγκρίσεως, οσάκις ό υπέρτατος αρχηγός ώμίλει ένώπιόν των μέ σκοπόν δπως έπευφημηθή συνάμα δέ έπιβεβαιωθή, άπαξ είσέτι, το άλάθητον αυτού.

*
* *

'Η άνοδος τού Χίτλερ εις τήν εξουσίαν άπετέλει, φαινομενικώς, ύπόθεσιν καθαρώς γερμανικήν. Πλήν δμως, εις τήν πραγματικότητα, ολίγα γεγονότα έν τή ιστορία είχον άναλόγους δ ιεθνεις συνέπειας.

Ό νέος προσανατολισμός τής εξωτερικής πολιτικής τής Γερμανίας συνίστα τήν άμεσωτέραν καί σοβαρωτέραν άπειλήν διά τήν παγκόσμιον ειρήνην, σημειουμένης, άπό τού έτους 1933, (αποφασιστικής καμπής εις τήν ιστορίαν τών διεθνών σχέσεων. Έ ιστορία τής Ευρώπης καί εις ώρισμένον μέτρον ή τού κόσμου ολοκλήρου θά διέπηται, καθ’ δλην σχεδόν τήν περίοδον περί ής θά πραγματευθώμεν εις τά επόμενα κεφάλαια, έξ ενός μ,όνου γεγονότος, τής έμφανίσεως τής γερμανικής δυνάμεοος υπό τήν δικτατορίαν τού Άδόλφου Χίτλερ,

Είναι αληθές δτι ό εθνικοσοσιαλισμός ούδεμίαν πρωτοτυπίαν ιδεών παρουσίαζες άκριβώς δέ ή τοιαύτη έλλειψις πρωτοτυπίας έβοήθησεν άναμφισβητήτως εις τήν επιτυχίαν του εν Γερμανία.

Πόθεν προήρχετο ή χιτλερική θεωρία; [5] Από ποιας πηγάς ήντλησεν δ Χίτλερ; Διότι, καίτοι ούτος έτήρησε σιγήν έν προκειμένη, δεν τίθεται ζήτημα δτι δεν έκαινοτόμησε καί δτι αί φιλοσοφικαί δοξασίαι, αί δποΐαι διέπνεον τδ έργον του, ήρχοντο άπό πολύ μακράν. Ό Χίτλερ ήτο αύτοδίδακτος, στερούμενος αληθούς κουλτούρας* έδιάβαζεν δ,τι έφερεν ή τύχη ή ή έπικαιρότης προ των οφθαλμών του. Ούτω συνέλεξεν έκ δευτέρας καί τρίτης χειρός, άπδ έργα μακράς σειράς γερμανώ>ν συγγραφέο.)ν καί φιλοσόφων, δοξασίας διαδεδομένας έν Γερμανία άπδ τού Φίχτε μέχρι τών έργων τού Μέλλερ Βάν ντέν Μπρούκ, άπολογητού τής Πρωσσίας καί δημιουργού τών λέξεων «Τρίτον Ράιχ» *, άνευρισκομ,ένας δέ εις ολα τα στρώματα τού γερμανικού λαού ως εθνική παρακαταθήκη. Όσον καί άν αί δοξασίαι αύται δέν άντεΐχον εις έλεγχον τής λογικής, έγίνοντο πάντως πολύ ευκόλως άποδεκταί ώς θρησκεία, τούτο δέ άπεδείχθη εις δλας τάς έποχάς καθ' άς ή Γερμ,ανία ήσθάνθη έαυτήν ίσχυράν καί ήνωμένην. Ό μύθος περί άρείων καί δ έξ αύτού πηγάζων παγγερμανισμός ώς καί ή οίονεί θεοτιοίησις τού Κράτους — άκρογωνιαΐος λίθος τής έθνικοσοσιαλιστικής θεωρείας — έχουν τάς ρίζας των εις τα πρωτόγονα ένστικτα φυλών τού άπωτέρου παρελθόντος[1] [2]. Ή μυθική ιδεολογία περί τής ίεράς καί άνωτέρας ζωτικότητος βορείου φυλής δέν ήτο ναζιστικον δημιούργημα. Ό φυλετισμός, αναπτυχθείς άνέκαθεν ύπδ τήν μορφήν τής άνωτέρας, οίονεί θείας, αποστολής εις τήν όποιαν είχε κληθή ή Γερμανία, άπησχόλει άνέκαθεν τούς παγγερμανιστάς. Έξ άλλου ό μιλιταρισμός, συνυφασμένος με τάς ιδιότητας τής γερμανικής φυλής, δ άντισημιτισμός, ή έξύμνησις τής δυνάμεως, ή καταδίκη τής δημοκρατίας, ή έξαρσις τής κλειστής οικονομίας, τδ μίσος κατά τής Γαλλίας, δέν ειχον παύσει άπδ τής επαύριον τής Τένας νά χαρακτηρίζουν τήν γερμανικήν φυλήν.

Διά νά άντιληφθή τις τδν Χίτλερ, πρέπει νά άντιληφθή τήν Γερμανίαν. Καί διά νά άντιληφθή τδν γερμανικδν λαόν, πρέπει νά γνωρίζη τούς φιλοσόφους καί τούς πνευματικούς έν γένει δδηγούς, τούς διαπλάσαντας τήν ψυχήν του[3]. ΈΙ ευθύνη των υπήρξε τεράστια, καθ' δσον, διά τών διδασκαλιών των, έδηλητηρίασαν τήν ψυχήν ταύτην. Έάν δέν γνωρίζη τις τήν ιδιαιτέραν ψυχολογίαν καί τδν χαρακτήρα τού γερμανικού λαού, είναι δύσκολον νά έννοήση τάς μεθόδους αί δποΐαι ειχον άπήχησιν εις τούτον [4].

1 . P o n c e t , De Versailles a Potsdam ενθ' άν. σελ. 170.
2. G a t h o r n e - H a r d y , ένθ* άν. σελ. 366.
3. G o m n e η e, ένθ' άν. σελ. 13.
4. Χ ρ ι σ τ ο π ο ύ λ ο υ ένθ* άν. σελ. 92.

Έκ τής λεγεώνος των πνευματικών τούτων οδηγών, οίτινες προπαρεσκεύασαν την άνοδον του Χίτλερ, Οά άναφέρωμε τούς έπιφανεστέρους μόνον. Ούτως άρχίζομεν άπό τού Φίχτε, έξάραντος την επιστήμην καί την κουλτούραν των Γερμανών. Ή όμοιότης τής σκέψεως καί τής έκφράσεως τού φιλοσόφου τής Ίένας προς τάς τού Χίτλερ είναι πράγματι καταπληκτική, εις την δίκην δέ τής Νυρεμβέργης άνεγνωρίσθη ή έπίδρασίς του εις τον σχηματισμόν τής έθνικοσοσιαλιστικής σκέψεως.

Έκ τών μαθητών τού Φίχτε, ό Έγγελ δύναται να θεωρηθή ώς ό πραγματικός δημιουργός τής συγχρόνου κρατολατρείας. Κατ’ αυτόν, ή ελευθερία είναι επικίνδυνος, διότι έπαπειλούνται εξ αύτής τα άνώτερα καί διαρκή συμφέροντα τής ολότητας· δ πόλεμος είναι αναγκαία πραγματικότης καί τδ δικαίωμα τής κατακτήσεως νόμιμον.

Μετά τούς προδρόμους τούτους ών άνεφέρομεν δοξασίας τινάς, έξηγούσας την γένεσιν τού ναζισμού, πρέπει νά σημειώσωμεν τον Ιστορικόν Τράϊτσκε, ύποστηρίξαντα δτι ή άνωτερότης τής γερμανικής κουλτούρας άπετέλει άναντίρρητον πραγματικότητα, ήτις έδικαιολόγει την άξίωσιν τού γερμανικού λαού δπως άνέλθη ύπεράνω δλων. Ό μέγας οΰτος ιστορικός έδίδασκεν δτι ή Γερμανία έπρεπε νά πράξη ώς ή Ρώμη, ήτις έπεδίωκε νά κατακτήση τον κόσμον ίνα τον κυβερνήση εν συνεχείφ με δικαιοσύνην.

’Αλλά την θεωρείαν περί τής υπεροχής τής άρείας φυλής, περί τής οποίας ούδείς μέχρι τότε γερμανός συγγραφεύς είχε κάμει λόγον, ήλθον δύο ξένοι νά την προμηθεύσουν εις την Γερμανίαν: δ Γάλλος ’Ιωσήφ ’Αρθούρος ντε Γκομπινώ καί δ Άγγλος Χούστον Στιούαρτ Τσάμπερλαιν.

Τό θεμελιώδες εργον τού Γκομπινώ, έκ τεσσάρων τόμων, έδημοσιεύθη τό πρώτον τώ 1854 υπό τον τίτλον «Δοκίμιον περί τής άνισότητος τών άνθρωπίνων φυλών». Κατά τον γάλλον ιστορικόν, ύφίστατο μία άνωτέρα φυλή, καταγομένη έξ ’Ασίας, ή άρεία, ήτις έχει συντριπτικήν ύπεροχήν έφ* δλων τών άλλων κατά τό μάλλον ή ήττον παρηκμασμένων καί κατωτέρων, λόγω τών διαφόρων επιμιξιών. Ό πολιτισμός καί παν τό εύγενές είναι εργον τών άρείων, τών όποιων τήν σημαντικωτέραν ομάδα άποτελούν οί Γερμανοί.

Ή άντίληψις αύτη έσχε δύο συνέπειας: εν πρώτοις, εδωσεν εις τούς Γερμανούς τήν ιδέαν τής μεγάλης εθνικής των υπεροχής ώς έκ τής δποίας προωρίζοντο νά κυριαρχήσουν τού κόσμου. Κατά δεύτερον λόγον, τούς υπέβαλε τήν ιδέαν τού άμιγοΰς τής φυλής: έπρεπε οί Γερμανοί νά διατηρήσουν τό άμιγές τής φυλής, άποφεύγοντες έπιμιξίας με κατώτερα έθνικά στοιχεία καί ίδια τούς Εβραίους. Αί ίδέαι αυται, διά τών Νίτσε καί Ριχάρδου Βάγκνερ, είσήλθον εις τον νούν τών νέων, έκυριάρχησαν αυτού καί έδημιούργησαν γενεάς άπερροφημένας ύπό ρωμαντικού ονείρου, γενεσιουργού έπικινδύνου συλλογικής μυστικοπαθείας. Μόνον όταν δ Γκομπινώ, διά μέσου τού έργου τού Βάγκ-

νερ, διέδωσε την δοξασίαν περί τής άνισότητος των φυλών καί τής υπεροχής των Γερμανών, έγεννήθη ή πνευματική κίνησις ήτις έδημιούργει την εθνικιστικήν καί φυλετικήν άντίληψιν, πραγματοποιηθεΐσαν μεταγενεστέρως, κατά τον πλέον άπροσδόκητον καί όξύν τρόπον, υπό του Άδόλφου Χίτλερ.

Εις τό έργον του Βάγκνερ, δ ήγέτης του ναζισμού δεν εύρισκε μόνον τήν μεγαλοφυα έξήγησιν τής γερμανικής ψυχής καί τήν βαθειαν άποθέωσιν τής γερμανικής φυλής, άλλα κάτι περισσότερον: τήν βαθειαν έκφρασιν τής ίδιας αύτοΰ ιδεολογίας. Ώς προς τον Νίτσε, ή μεγίστη επιτυχία αύτοΰ δεν πρέπει να άναζητηθή μόνον εις τήν έξύμνησιν τής δυνάμεως, άλλα — καί δή κυρίως — εις τό δτι αί δοξασίαι του διηρμήνευον τό βαθέως έρριζωμένον εις τήν ψυχήν παντός Γερμανού αίσθημα περί τής άνάγκης καταστροφής τής κοινωνίας προς δημιουργίαν μιας νέας, τής ίδικής του, ούσιωδώς γερμανικής. Τούτο ύπήρξε τό όραμα δπερ κατείχε τό πνεύμα του Χίτλερ μέχρι του τέλους τής ζωής του.

Τέλος, ή προσοχή μας θά πρέπη νά σταματήση ιδιαιτέρως εις τούς *Όσβαλντ Σπένγκλερ καί Μέλλερ Βάν ντέν Μπρούκ. Έξ δλων των προδρόμων τού χιτλερισμού ό Σπένγκλερ ήσκησεν δμολογουμένως τήν μεγαλυτέραν έπίδρασιν. Κατ’ αυτόν, ή Δύσις εύρίσκεται εις βραδεΐαν μεν άλλα βεβαίαν, πλήρη κατάπτωσιν, διά νά σωθή δε θά έδει νά καθαρισθή τό αιμα καί δυναμώση ή ψυχή καί δ οργανισμός της. ΕΙς λαός δύναται, κατά τον Σπένγκλερ, νά ζήση μόνον εάν άποτελήται άπό μίαν ίσχυράν φυλήν. Τήν έπίδρασιν τού Σπένγκλερ άνευρίσκομεν εις δλους τούς τομείς τής γερμανικής κοινωνίας, ώρισμένοι δε των άφορισμών του μετεφέρθησαν σχεδόν άναλλοίωτοι εις τό έθνικοσοσιαλιστικόν πρόγραμμα, παρεφράσθησαν εις τό βιβλίον «Ό άγών μου)) καί έφηρμόσθησαν καθ’ δλον τον βίον τού Τρίτου Ράϊχ.

Τό εργον τού Μπρούκ, καίτοι όλιγώτερον γνωστόν έκτος τής Γερμανίας, έξήσκησε σημαντικήν έπίδρασιν επί τής γερμανικής κοινής γνώμης καί συνέβαλε μεγάλως εις τήν επιτυχίαν τού Χίτλερ.

Αί γενικαί ίδέαι τού εθνικοσοσιαλισμού διαγράφονται σαφώς τόσον εις τό πρόγραμμα τού Κόμματος, έγκριθέν έν Μονάχω τώ 1920, δσον καί εις τό βιβλίον τού Χίτλερ «Ό άγών μου», δπερ συνέγραψεν ούτος καθ’ δν χρόνον εύρίσκετο έγκλειστος εις τάς φυλακάς [1], καί έδημοσίευσέν τό πρώτον τώ 1924, ώς καί εις τά έργα τού Άλφρέδου Ρόζεμπεργκ, έπισήμου θεωρητικού τού ναζισμού.

Εις τό επίσημον πρόγραμμα τού Εθνικό σοσιαλιστικού Κόμματος, τά τρία πρώτα σημεία εκφράζουν τούς σκοπούς τής εξωτερικής του πολιτικής:

Α) Δημιουργία μιας μόνης Μεγάλης Γερμανίας (άρθρον 1), διά τής ένώ-

1. "Ορα κεφάλαιον ΚΒ'.

σεως όλων των άτόμων γερμανικής φυλής, δυνάμει του δικαιώματος τής έλευθέρας αυτοδιαθέσεως των λαών. Τούτο υπήρξε τδ πρώτον, ούσιώδες καί οριστικόν ονειρον του Χίτλερ, εις την πραγματοποίησιν του οποίου 0ά άφιέρωνε την ΰπαρξίν του ολόκληρον, εμφανιζόμενος ώς συνεχιστής του Βίσμαρκ, με τδ νά άκολουθή την πρωσσικήν παράδοσιν.

Β) Τσότης των δικαιωμάτων του γερμανικού λαού πρδς τά των άλλων εθνών — ή περίφημος Gleichberechtigung — , διά τής καταργήσεως των Συνθηκών τών Βερσαλλιών καί του 'Αγίου Γερμανοΰ, πρδ πάντων άναφορικώς πρδς τάς διατάξεις περί άποστρατικοποιήσεως. Έπί του δευτέρου τούτου σκοπού, περιλαμβάνοντας μερικώς καί τδν πρώτον, έφ’ δσον ή δημιουργία ένδς «Μεγάλου Ράιχ» ήτο άσυμβίβαστος πρδς τάς διατάξεις τών ρηθεισών δύο Συνθηκών, 9ά έπέμενεν άκλονήτως δ Χίτλερ μέχρι π ραγ ματοπο ιήσεο>ς.

Γ) Άπόκτησις νέων εδαφών πρδς άντιμετώπισιν τών άναγκών τού λαού καί πρδς έγκατάστασιν εις ταύτα τού πλεονάσματος τού πληθυσμού.

Εις τά άρθρα 4, 5, 7 καί 8 διακηρύσσεται ή φυλετική πολιτική ήτις άποβάλλει όριστικώς τούς Εβραίους τής Γερμανικής Κοινότητος. Καί εδώ ή έπίδρασις τών Γκομ/πινώ, Βάγκνεο καί Σπένγκλερ είναι καταφανής. Έξ άλλου, ή επιρροή τών προδρόμων τού φυλετισμού είναι αισθητή καί εις τδ άρθρον 19, προβλέπον τήν κατάργησιν τού Ρωμαϊκού Δικαίου καί τήν άντικατάστασίν του διά τού «Γερμανικού Δικαίου». Τέλος, τδ άρθρον 25, άρυόμενον τήν έμπνευσίν του άπδ τδν Βίσμαρκ, προβλέπει τήν συγκεντρωτικήν εξουσίαν καί διακηρύσσει εμμέσως τδ τέλος τού Γερμανικού 'Ομοσπονδιακού Κράτους.

Εις τδ βιβλίον του «Ό άγων μου», καθορίζων τά άρθρα τού κοινού πιστεύω καί παρέχων εις τά μέλη τού Κόμματος μίαν Βίβλον, εν ιερόν κείμενον, δ Χίτλερ έβαινε μακρύτερα.

Τελικός άντικειμενικός σκοπός τού εθνικοσοσιαλισμού ήτο ή παγκόσμιος ήγεμ,ονία μιας εκλεκτής φυλής[1]. Προς έπίτευξιν τού σκοπού τούτου άπητούντο ώρισμένα μέσα, άτινα έπρετ:ε νά προηγηθούν τής εξωτερικής δράσεως, σκοπούσης εις τήν διατήρησιν, άνάπτυξιν καί διατροφήν τού γερμανικού λαού. Έν τώ συνόλω λοιπόν τδ χιτλερικόν σχέδιον συνίστατο εις πολιτικήν έδαφικής έπεκτάσεως, πραγματοποιουμένης διά τής δυνάμεως.

Τδ σχέδιον τής εξωτερικής ταύτης δράσεως ένεφανίζετο εις τδ βιβλίον τού Χίτλερ εις γενικάς μόνον γραμμ,άς. Κατά τδ πρώτον στάδιον ή Γερμανία θά ήλευθεροΰτο τού «Diktat» τών Βερσαλλιών, άποκαθιστώ>σα τήν «άνεξαρτησίαν» καί τήν πραγματικήν της κυριαρχίαν, δηλαδή θά άπηλλάσσετο τών

1. M e i n K a m p f , εν9* άν. σελ. 438 «Das siegreiche Schwert eines die Welt in den Dienst einer Hoheren Kultur nehmenden Herrenvolkes».

περιορισμών των εξοπλισμών και τής ούδετεροποιήσεως τών ρηνανικών έδαφών.

Εις τά επόμενα στάδια, θά έπραγματοποιοΰντο αί έδαφικαί έκείναι επεκτάσεις αί όποίαι θά έξησφάλιζον εις τον γερμανικόν λαόν τά μέσα ύπάρξεως [1]. Ό Χίτλερ ύπεστήριζεν εν προκειμένω ότι ή έπέκτασις ήτο μόνιμος δυνάμει τών άπαραγράπτων δικαιωμάτων τών γονίμων λαών όπως συντηρήσουν εαυτούς, επικαλούμενος ουτω ούχί ιστορικά δικαιώματα άλλά τον νόμον περί ύπάρξεως [1 2]. ' Η έπέκτασις αΰτη θά εχη κατ' άρχάς σκοπόν την ένωσιν μέ τό Ράϊχ όλων τών υπό Γερμανών κατοικουμένων εδαφών (Deutsche Raum), αρχής γενομένης από τής Αύστρίας. Έν συνεχεία, θά άποκτήση εν τή 'Ανατολική Εύρώπη, εις βάρος τής Ρωσίας και τών ((όμορων» Χωρών, τον «ζωτικόν χώρον» (Lebensraum), ίνα προμηθεύση εις τούς Γερμανούς πρώτας υλας, τρόφιμα καί εδάφη προς άποίκησιν. Οι έθνικοσοσιαλισταί, ώς ό Βίσμαρκ, προετίμων νά μή στραφούν προς έδαφικάς κατακτήσεις εκτός τής Εύρώπης άλλά νά περιορισθούν ώς προς την εδαφικήν έπέκτασιν μόνον προς άνατολάς, έναντι τής Ρωσίας, άντί νά διασπείρουν τάς ένεργείας των εις τήν άμεσον επιδίωξιν άποικιών. Ούτως, άλλωστε, ήκολούθουν τά ίχνη τών τευκτόνων ιπποτών «Θά άναλάβωμε τήν πορείαν μας εκεί όπου άφέθη προ 600 ετών θά έγκαταλείψωμε τήν αίωνίαν τάσιν τών Γερμανών προς νότον καί προς δυσμάς διά νά στρέψωμε τό βλέμμα μας προς τήν 'Ανατολικήν Ευρώπην»[3]. Ή προς άνατολάς ώθησις ού μόνον θά διηυκόλυνε τό εσωτερικόν πρόβλημα διά τής άποκτήσεως νέων εδαφών άτινα θά παρείχον τό άπαιτούμενον συμπλήρωμα διά τήν διατροφήν τού αύξανομένου πληθυσμού τού Ράιχ, άλλά καί θά έπραγματοποιείτο ύπό εύνοϊκάς συνθήκας. «Τό γιγαντιαίον Κράτος τής 'Ανατολής είναι ώριμον διά τήν κατάρρευσιν» διότι, κατά τον Χίτλερ, δεν ήδύνατο πλέον νά στηρίζηται επί τής συνδρομής τών γερμανών τεχνικών χάρις εις τούς όποιους είχε καταστή δυνατόν νά άναδιοργανωθή ή ρωσική οικονομία. Μετά ταύτα, ή Γερμανία θά εστρέφετο προς τάς άποικιακάς φιλοδοξίας.

'Ως άνεφέρομεν ήδη, προς έπίτευξιν τού άνωτέρω αντικειμενικού σκοπού τού χιτλερισμού άπητείτο νά προηγηθή ή χρησιμοποίησις ώρισμένων μέσων, άτινα θά έξησφάλιζον τήν αναγέννησιν ενός «ισχυρού Κράτους». Ουτω, προκαταρκτικός όρος διά τήν άττόκτησιν πολιτικής ισχύος ήτο ή «έθνική άνόρθωσις». Προς τούτο, έδει έν πρώτοις νά έξασφαλισθή «τό άμιγές τής φυλής» διά τού έξοβελισμού τών στοιχείων τά όποια έβλαπτον την «έθνικήν συνοχήν». Ή χιτλερική ιδεολογία έλάμ.βανεν ώς δεδομένον ότι οί νόμοι ούς

1. **M e i n K a m p f, ένθ' άν. σελ. 742.**
2. Χ ρ ι σ τ ο π ο ύ λ ο υ , ένθ' άν. σελ.
3. **M e i n K a m p f, ένθ' άν. σελ. 742.**

ή φύσις υπαγορεύει εις το βασίλειον των ζώων εφαρμόζονται ωσαύτως επί τού άνθρωπίνου γένους* ή φύσις δεν άγαπα τά προϊόντα τής διασταυρώσεως. Έξ άλλου, ό συναγωνισμός, ό αγών διά τήν ζωήν είναι ό κανών της. Δεν συμβαίνει διαφορετικά με τό άνθρώπινον γένος* αί άνθρώπιναι φυλαί είναι άνισοι, καλλίτεραι δε είναι έκεϊναι των οποίων τό αίμα είναι άμιγέστερον* αύται άποδεικνύονται γενναιότεραι εις τον πόλεμον καί είναι αί δημιουργοί των πολιτισμών, διότι οί τελευταίοι άποτελούν έργον των ισχυρών καί πολεμικών φυλών. Έξ όλων των φυλών ή πλέον επιφανής είναι ή άρεία. *0 Χίτλερ άπεδέχετο ως γεγονός έπιστημονικώς καθωρισμένον τήν υποθετικήν ύπαρξιν τών άρείων, τών όποιων οί πλέον αμιγείς έκ τών άπογόνων ήσαν οί Γερμανοί *. ’Ατρόμητοι στρατιώται, είχον κληθή νά κυριαρχήσουν τής Ευρώπης καί τού κόσμου καί νά μεταβάλουν εις δορυφόρους τούς άσθενεστέρους λαούς οί οποίοι θά είχον αναγνωρίσει τήν άνωτερότητά των ή θά είχον ήττηθή. Εντεύθεν, πρώτον καθήκον πάσης Γερμανικής Ιίυβερνήσεως, άξίας τού ονόματος της, ήτο νά έπαγρυπνα διά τήν υγείαν καί άκεραιότητα τού λαού της, νά προστατεύη, νά άνορθώνη, εάν έξασθενίζη, καί νά βελτιώνη τήν γερμανικήν φυλήν. Διά τούτο, ή χιτλερική κοινωνία θά εδει νά είναι στρατιωτικής μορφής.

’Αλλά ό άρειος καί συνεπώς ό Γερμανός έχει ένα έπίφοβον εχθρόν: τον Σημίτην, τον Εβραίον, όστις, κατωτέρα φυλή, διέφθειρε τον κόσμον. Εις τούτον οφείλεται ή εισαγωγή εις τήν κοινωνίαν τών δηλητηρίων τά όποια καταπολέμα ό ναζισμός: τού φιλελευθερισμού, τού κοινοβουλευτισμού, τού σοσιαλισμού, τού κομμουνισμού, τού άτομικισμού κ. ο. κ. "Οθεν, πάσα Κυβέρνησις, ιστάμενη εις τό ύψος τής άποστολής της, πρέπει Ιον) νά καταδιώξη καί έξολοθρεύση τούς Εβραίους καί τούς συμμάχους των ελευθέρους τέκτονας* 2ον) νά κατάργηση τούς θεσμούς ούς έγκαθίδρυσαν οί Εβραίοι, δηλαδή τό σύνολον τών δημοκρατικών θεσμών καί 3ον) νά διαμορφώση μίαν νέαν ηθικήν, ένα νέον πίνακα άξιών, άναπτύσσοντα, διά νέων μεθόδων μορφώσεως, τάς άνδρικάς καί πολεμικάς άρετάς, τήν άκαμπτον σταθερότητα τού χαρακτήρος, τήν περιφρόνησιν τού άδυνάτου, τήν πειθαρχίαν, τήν εφαρμογήν τής τυφλής ύπακοής, τήν άπορρόφησιν τού άτόμου εις τήν έξυπηρέτησιν τού εθνικού συνόλου εις τρόπον ώστε τό ομαδικόν νά ύπερισχύη τού άτομικού συμφέροντος. Κατ’ άκολουθίαν, καταργούνται αί εγγυήσεις τής άτομικής ελευθερίας καί σχηματίζεται, διά τού σχολείου, τών οργανώσεων νεολαίας, τού τύπου, τού κινηματογράφου ή τού ραδιοφώνου μία μόνη εθνική θέλησις. Εις τό έκλογικόν σώμα προτάσσεται άρνησις οίασδήποτε δυνάμεως άποφάσεως, διότι ή «μάζα είναι άνίκανος νά όργανώση ή νά δημιουργήση». 'Η «διοίκησις καί ή επιρροή» επιφυλάσσονται εις μίαν «άφρόκρεμαν ηγετών)), ή όποια θά [1]

1. P o n c e t, 2νθ’ άν. σελ. 155-156.

σχηματίση μίαν «τάξιν» έπιφορτισμένην μέ τδ ήγείσθαι του λαού καί ούσαν «κινητήριον δύναμιν» του Κράτους. Όργανούται, τέλος, ή οικονομική και κοινωνική ζωή ύπδ τον έλεγχον μιας Κυβερνήσεως, ήτις θά καρτίση τδ πρόγραμμα παραγωγής, θά έλέγχη τήν χρησιμοποίησιν των κεφαλαίων, θά άπαγορεύη τάς περιττάς είσαγωγάς καί θά έπιβάλλη εις πάντας τήν ύποχρέωσιν εργασίας.

Ή έπέκτασις πρδς άνατολάς εθετεν επί τάπητας τδ ζήτημα των σχέσεων τής Γερμανίας μετά τής Σοβιετικής Ένώσεως. Πάσαι αί Γερμανικαί Κυβερνήσεις άπδ τής Συνθήκης του Ραπάλλο του 1922 καί έντευθεν ήκολούθησαν πολιτικήν άγαθών σχέσεων μετά τής Ρωσίας, ή γραμμή όμως αυτή άνατρέπεται άρδην μετά τήν άνοδον του χιτλερισμού εις τήν εξουσίαν.

Τδ σχέδιον τής ήπειρωτικής ηγεμονίας έπρεπε νά προπαρασκευασθή, *&φ** όσον δε δεν ήδύνατο νά πραγματοποιηθή ή διά πολέμου, δεν συνέφερε νά έκδηλωθή έμφανώς, πριν ή ή Γερμανία άνασυστήση τάς ένοπλους της δυνάμεις. Ούτως, ή Κυβέρνησις του Τρίτου Ράιχ, ενώ θά «σφυρήλατη τήν σπάθην», θά ενεργή διά τής Διπλωματίας, νά καθησυχάζη τάς άλλας Δυνάμεις καί συντηρή τάς αύταπάτας των. Πριν ή λοιπδν άποδυθή εις τδν άγώνα διά τήν κατάκτησιν του ζωτικού χώρου, θά ζητήση άπδ τήν Διπλωματίαν νά κατοχυρώση τά «μετόπισθεν» τής Γερμανίας. Ή διπλωματική προετοιμασία θά συνίσταται εις τήν έξεύρεσιν συμμάχων. Ή έκτέλεσις του προγράμματος τούτου θά προσκρούση, ώς είκός, εις εμπόδια, κύριον των οποίων θά είναι ή Γαλλία. Αυτή υπήρξε πάντοτε καί παραμένει ό θανάσιμος, όύπ* άριθμδν 1 *εχθρός* τού γερμανικού λαού [1]. Μόνη ή «έκμηδένισις» αύτής θά έπιτρέψη εις τήν Γερμανίαν νά άποκτήση τδν ζωτικόν της χώρον εις τήν Ανατολικήν Εύρώπην. «Παν Κράτος όπερ θεωρεί άπαραδέκτους τάς γαλλικάς φιλοδοξίας είναι φυσικός μας σύμμαχος. Ούδέν πρέπει νά παραμελήσωμεν διά νά έξασφαλίσωμεν τδν σύμ,μαχον τούτον ουδεμία θυσία είναι αρκετά μεγάλη, όταν πρόκειται νά άνατρέψωμεν τδν πλέον θανάσιμον εχθρόν μας»[1] [2]. Ή Γαλλία έχει αντιπάλους ενδιαφερομένους έξ ίσου μέ τούς Γερμανούς διά νά τήν καταστήσουν άνίσχυρον. Ή Γερμανία θά συμμαχήση λοιπδν μέ τούτους—Μ. Βρεταννίαν καί Ιταλίαν —, θά τακτοποιήση άπαξ διά παντδς τούς λογαριασμούς της με?·ά τής Γαλλίας καί τότε θά βαδίση άπερίσπαστος, — μή έπαναλαμβάνουσα τά σφάλματα τού Γουλιέλμου, δστις ήνοιξε διμέτωπον άγώνα—, κατά τής Σοβιετικής Ένώσεως, όπου θά εύρη τδν άναγκαίον ζωτικδν χώρον. Ή προσέγγισις μετά τής Μ. Βρεταννίας εφαίνετο δυνατή, καθ' όσον τδ ναζιστικδν πρόγραμμα δέν άπέβλεπεν εις παγκόσμιον άλλ[9] εις ηπειρωτικήν πολιτικήν ούδέ

1. Mein Kampf, ένθ* άν. σελ.
2. Me i n Kampf, ένθ' άν. σελ.

εις τήν ναυπήγησιν ίσχυροΰ πολεμικού στόλου. Έπί πλέον, ή έξάπλωσις των Γερμανών προς άνατολάς δεν θά άνησύχει τούς 'Άγγλους, εφ' δσον συμφέρον εΐχον νά ίδουν έξασθενοΰσαν τήν Σοβιετικήν Ρωσίαν. Άντιθέτως, ή Γαλλία ήθελε μίαν ίσχυράν Ρωσίαν, ένω, έξ άλλου, τα άποικιακά της συμφέροντα ήτο μοιραΐον νά έλθουν κάποτε εις σύγκρουσιν προς τά τής Μ. Βρεταννίας, πράγμα δπερ δεν ύπήρχεν φόβος νά συμβή μέ τήν Γερμανίαν, έστερημένην άποικιών. Έν τή επιδιώξει τής συμπράξεως μετά τής Μ. Βρεταννίας, τό Ράιχ έπρεπε νά διαπραγματευθή μετ' αύτής Συμφωνίαν ούδετερότητος, ίσως μάλιστα καί Συμμαχίας.

Άφ' ετέρου, ή Γερμανία έπρεπε νά συμμαχίση μετά τής Ιταλίας μετά τής οποίας, πλήν των κοινών συγγενών ιδεολογιών, τήν συνέδεον καί κοινά συμφέροντα. Ή 'Ιταλία είχε νά λύση ώσαύτως σοβαρόν δημογραφικόν πρόβλημα, δι' δ καί έστρέφετο προς νότον, τήν 'Αφρικήν. Ούτως, ενώ δεν υπήρχε φόβος νά θίξη τά γερμανικά συμφέροντα, ήτο μοιραΐον, έν τή αναπτύξει τής μεσογειακής της πολιτικής, νά συγκρουσθή μετά τής Γαλλίας. 'Αλλά, διά νά έπιτύχη εις τήν μετά τής 'Ιταλίας σύμπραξιν, ή Γερμανία έπρεπε νά παύση διεκδικοΰσα τον γερμανόφωνον πληθυσμόν του Ν. Τυρόλου.

Τοιαύτα ήσαν τά μεγάλα θέματα τού βιβλίου «Ό αγών μου». Βεβαίως τό σχέδιον έτροποποιήθη άρκετά έν τή πράξει. Τέσσαρα μόλις έτη μετά τήν άνοδόν του εις τήν έξουσίαν, ό Χίτλερ ήναγκάσθη νά έγκαταλείψη έν ούσιώδες σημεΐον: τήν μετά τής Μ. Βρεταννίας σύμπραξιν* ή καταδίωξις τών Εβραίων, ή άποχώρησις τών Γερμανών άπό τήν Κ.τ.Ε. καί ή αυξησις τών έξοπλισμών έπενήργησαν έν 'Αγγλία δυσμενώς διά τήν ευόδωσιν τών γερμανικών σχεδίων. Ώς προς δε τήν 'Ιταλίαν, ή έπιθετική πολιτική τής Γερμανίας καί ιδία αί βλέψεις της έπί τής Αύστρίας έπενήργησαν άνασταλτικώς έπί τής προσπάθειας συσφίγξεως τών μεταξύ τών δύο Χωρών σχέσεων, ή δε αύστριακή κρίσις μετά τήν δολοφονίαν τού Ντόλφους, προεκάλεσεν, ώς θά ΐδωμε περαιτέρω, άμεσον στρατιωτικήν κινητοποίησιν τής 'Ιταλίας προς ματαίωσιν τής έπαπειλουμένης Αύστρογερμανικής ένώσεως.

Έξ δσων άνεφέρθησαν, δεν έπιτρέπεται νά ύπάρξη ή έλαχίστη αμφιβολία δτι ό έθνικοσοσιαλισμός ήτο άπλώς έν έπεισόδιον τής γερμανικής ιστορίας, ένω, δλως άντιθέτως, ή γένεσίς του ώφείλετο εις συνθήκας ιδίας άποκλειστικώς εις τήν Γερμανίαν. Ή γένεσις αυτή θά ήτο άδύνατος έάν δεν προϋπήρχεν έν περιβάλλον, δπερ άπετέλει προϊόν ολοκλήρου τής γερμανικής ιστορίας [1]. Χωρίς ώρισμένας ψυχικάς διαθέσεις τού μέσου Γερμανού, ό 'Εθνικοσοσιαλισμός δεν θά είχε δυνηθή νά άναπτυχθή, ούδέ νά καταλάβη τήν έξουσίαν, ούδέ καί νά διατηρηθή εις αύτήν. Ό Χίτλερ περισσότερον τού αίτιου

1. W. R δ ρ k e, ένθ* άν. σελ. 135.

ύπήρξεν αίτιατόν. Τούτο δέ υπήρξε το σοβαρόν με τον ναζισμόν[1], όστις άπετέλει τό σημεΐον συναντήσεως, την προσωποποίησιν άπειρίας μνησικακιών, πικριών, θυμών, νοσταλγιών, φιλοδοξιών, φρενιτίδων ....

Θεωρουμεν άβάσιμον και άνακριβή την γνώμην καθ' ήν τό φαινόμενον Χίτλερ δύναται νά έξηγηθή απλώς ώς προϊόν τών δήθεν ή πραγματικών άδικιών τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών καί τούτο διότι ή αποψις αυτή δεν επιτυγχάνει απολύτως νά έξηγήση τό αίφνίδιον, τό άπροσδόκητον τής επιτυχίας του Χίτλερ, ενώ έτη πολλά άγώνων του κατά τού Diktat τών Βερσαλλιών ειχον άφήσει τούτον σχεδόν εις την άφάνειαν. Καθ' ημάς, οί πολιτικοί παράγοντες, ώς ή γενική καταφορά τών Γερμανών εναντίον τών δρων τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών καί ή άρνησις τών Συμμάχων νά επιτρέψουν σχετικήν αναλογίαν μεταξύ τών εξοπλισμών αύτών καί τών τής Γερμανίας δεν ειχον παρά δευτερεύουσαν σημασίαν. Τούναντίον, αισθητόν ρόλον εις τήν αλματώδη αυξησιν τού άριθμού τών έθνικοσοσιαλιστών επαιξεν ή εκ τής οικονομικής κρίσεως γεννηθεϊσα άπογοήτευσις. 'Αλλά ούδέ διά τής αιτιολογίας ταύτης εξηγείται πλήρως ό τελικός θρίαμβος τού Χίτλερ. Νομίζομεν δτι ό θεμελιώδης λόγος επιτυχίας ύπήρξεν άφ' ένός μεν ή οδός ήν έχάραξεν ούτος διά τήν έπάνοδον εις τήν ίσχύν, ώς καί ή παρόρμησίς του προς τό έθνικόν φρόνημα[1 2] καί άφ[5] ετέρου ή έμφυτος ίκανότης αυτού νά έκτιμα τούς κινδύνους μετ' άκριβείας καί νά άντιλαμβάνηται τήν ψυχολογικήν στιγμήν καθ' ήν προσήκει νά δράση άστραπιαίως καί άνευ οίκτου[3].

Παρ' δλον δτι, ώς έλέχθη ήδη, ή εξωτερική πολιτική τού ναζισμού, ώς αΰτη διεγράφετο εις τό βιβλίον «Ό άγών μου», έτροποποιήθη εις άρκετά σημεία, κατόπιν επαφής μετά τής πραγματικότητος, ή Γαλλία, ή Αγγλία, αί Ήνωμέναι Πολιτειαι καί ή Σοβιετική Ένωσις δεν άπαλλάσσονται τής βαρείας εύθύνης δτι, ενώ τό πρόγραμμα τού Τρίτου Ράιχ ήτο εκ τών προτέρων γνωστόν, ούδέν έπραξαν διά νά τό άνακόψουν εύθύς έξ αρχής. Καί μόνον διότι τό άνωτέρω βιβλίον έξέφραζε σαφώς δύο προθέσεις, ήτοι άφ[5] ένός τήν σταθεράν θέλησιν δπως μή γίνη άνεκτή επί τής εύρωπαϊκής ηπείρου έτέρα στρατιωτική δύναμις πλήν τής Γερμανίας καί άφ[5] ετέρου τήν επιδίωξιν τής προς άνατολάς έπεκτάσεως, αί προαναφερθεΐσαι Μεγάλαι Δυνάμεις ειχον ύποχρέωσιν νά έπιδείξουν μεγαλυτέραν προσοχήν. *Ετι δέ μάλλον καθ' δσον ή ναζιστική πολιτική, εύρισκομένη εις άμεσον άντίθεσιν ου μόνον προς τό σύστημα τής Κ.τ.Ε. άλλά καί προς τό μεταπολεμικόν τοιοΰτο τής ισορροπίας τών

1. **P o n c e t, ένθ' άν. σελ. 171.**
2. **R e η o u v i η, T. VII, ένθ[5] άν. σελ. 27.**
3. **G a t h o r η e - H a r dy, ένθ* άν. σελ.**

Δυνάμεων, ήτο πρόδηλον δτι δεν ήδύνατο νά πραγματοποιηθώ δι’ ειρηνικών μεθόδων, πράγμα δπερ, άλλωστε, αυτός οδτος ό Χίτλερ ουδόλως άπέκρυπτεν εις τό βιβλίον του[1].

1. Mein Kampf, ενθ* άν. σελ. 689, «Τά καταπιεζόμενα εδάφη δεν δύνανται
νά Ιπαναχθοΰν έντδς των κόλπων του Ράιχ διά φλογερών διαμαρτυριών, άλλά

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΖ' *

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΤ ΑΦΟΠΛΙΣΜΟΥ*
(1925-1933)

[9] Η Προπαρασκευαστική Ἐπιτροπή διά τήν σύγκλησιν Συνδιασκέψεως 'Αφοπλισμού (Δεκέμβριος 1925). Ή Τριμερής Ναυτική Διάσκεψις τής Γενεύης (°Ιούνιος 1927). 'Η «'Επιτροπή Μπένες» (Δεκέμβριος 1927). Ή πρότασις Λιτβίνωφ (Δεκέμβριος 1927). [9]Η Ναυτική Συνδιάσκεψις του Λονδίνου ('Ιανουάριος — 'Απρίλιος 1930). Τό υπό τής Προπαρασκευαστικής Ἐπιτροπής συνταχθέν σχέδιον συμβάσεως αφοπλισμού (9 Δεκεμβρίου 1930). Συνδιάσκεψις του 'Αφοπλισμού — πρώτη φάσις (Φεβρουάριος — 'Ιούλιος 1932). [9]Η δήλωσις τής 11ης Δεκεμβρίου 1932. Έπανάληψις τής Συνδιασκέψεως ('Οκτώβριος 1932) — Σχέδιον Μάκ Δόναλδ (Μάρτιος 1933) — Δήλωσις Προέδρου Ρούζβελ.τ (16 Μαρτίου 1933). Άποχώρησις τής Γερμανίας εκ τής Συνδιασκέψεως (14 'Οκτωβρίου 1933) καί εκ τής Κ.τ.Ε. (19 Ἰ'Οκτωβρίου).

Μέ τήν σύναψιν των Συμφωνιών του Λοκάρνο (Κεφ. ΚΖ'), ή προοπτική έπιλύσεως του άκανθώδους προβλήματος του άφοπλισμοῦ, ρητώς άναφερομένου εν τή άκροτελευτίω παραγράφω του Τελικού Πρωτοκόλλου, έλάμβανεν

** Βιβλιογραφία:* **Βλέπε επίσης σελ. 15 καί 287.**
J. W. Wheeler-Bennett, **Disarmament, and Security since Locarno, London 1932,**
J. W. W'heeler-Bennett, **Disarmament Deadlock, London 1934.**
Lord Davies, **The Problem of the Twentieth Century: A Study in International Relationships, London 1934.**
Leon Blum, **Peace and Disarmament, London 1932.**
James T. Shotwell, **On the Rim of the Abyss, New York 1936.**
John W. Wheeler-Bennett, **Documents on International Affairs, 1933, London 1934.**
Cordell Hull, **The Memoirs of Cordell Hull, T. I. New York 1948.**
J. Benoist-Mechin, **Histoire de l'Armee Allemande, , Τόμοι 2, Paris 1936.**
R. A. Chapcet, **Disarmament in British Foreign Policy, London 1934.**
H. Latimer, **Naval Disarmament, London 1930.**
«7. *Lyon*, **Les problemes du Desarmement, Paris 1934.**
G. M. Carter, **The British Conamonwealth and International Security, Toronto 1927.**

αίσιόδοξον μορφήν. Έν μέσω τής ατμόσφαιρας ταύτης αισιοδοξίας το Συμβούλιον προέβη κατά Δεκέμβριον του 1925 εις τήν σύστασιν Προπαρασκευαστικής Επιτροπής, ήτις θά έμελέτα το ολον ζήτημα του αφοπλισμού καί θά προπαρεσκεύαζε τδ έδαφος διά τήν σύγκλησιν Συνδιασκέψεως 'Αφοπλισμού, ύπολογιζομένην γενικώς διά τδ έτος 1927. Βεβαίως αί δυσχέρειαι δεν έλειψαν* τήν Προπαρασκευαστικήν Επιτροπήν άπησχόλησεν εύθύς έξ αρχής ή αποχή τής Σοβιετικής Ένώσεως Ό σοβιετικδς άντιπρόσωπος εις τήν Συνδιάσκεψιν τής Λωζάννης του 1923 είχε δολοφονηθή επί έλβετικοΰ εδάφους, έπηκολούθησε δέ διακοπή των ρωσοελβετικών διπλωματικών σχέσεων, δι' δ καί ή Σοβιετική Κυβέρνησις δεν έδέχετο νά άντιπροσωπευθή εις τήν Επιτροπήν, συνεδριάζουσαν έν Γενεύη. Έ πρώτη συνεδρίασις τής Επιτροπής ειχεν δρισθή διά τήν 15ην Φεβρουάριου 1926, άλλ' ή γενική επιθυμία έξασφαλίσεως τής συμμετοχής τής Ρωσίας συνεπήγαγεν άναβολήν τής έναρκτηρίου συνεδριάσεως. Πράγματι, ή άπειλή πολέμου δεν περιωρίζετο μόνον εις τδν κίνδυνον τής στρατιωτικής άναγεννήσεως τής Γερμανίας, πράγμα δπερ ένδιέφερε κυρίως τήν Γαλλίαν. Διά τήν Πολωνίαν, Ρουμανίαν καί τά λοιπά δμορα τής Σοβιετικής Ένώσεως κράτη δ ούσιαστικδς άφοπλισμδς θά παρέμενεν άδύνατος, έφ' δσον χρόνον αυτή δεν συμμετεΐχεν εις τάς σχετικάς συμφωνίας. Τελικώς, ή Επιτροπή συνήλθεν εις τήν πρώτην συνεδρίασίν της τήν 18ην Μαιου, άντεπροσωπεύοντο δ' έν αυτή, έκτδς του Συμβουλίου τής Κ.τ.Ε., 33 Κράτη μεταξύ τών οποίων καί αί 'Ηνωμέναι Πολιτεΐαι ούχί δέ καί ή Σοβιετική Ένωσις, ήτις άντεπροσωπεύθη μόνον άπδ του 1927. Σοβαραίδμως διαφοραί άνεφύησαν αμέσως, άπεδείχθησαν δ' ούτως άπατηλαί αί άρχικαί έλπίδες περί ταχείας έπιτυχίας. Ή Επιτροπή αυτή, ύποδιαιρεθεΐσα εις δύο ύποεπιτροπάς έμπειρογνωμόνων (Α' ή στρατιωτική, Β' ή οικονομική), ήγωνίσθη έν μέσω τών έθνικών άντιθέσεων —τινά τών μετεχόντων Κρατών ως ή Γαλλία, ή Πολωνία, ή Φιλλανδία κλπ. ύπεστήριζον τήν προτεραιότητα του ζητήματος τής άσφαλείας έναντι του άφοπλισμοΰ, τών πολιτικών δυσχερειών — ή γαλλική άντιπροσωπεία έπέμενεν εις τήν πρότασιν περί διεθνούς έποπτείας τών μέτρων άφοπλισμοΰ, άλλ' οίοσδήποτε έλεγχος τοιαύτης μορφής άπερρίπτετο κατηγορηματικώς υπό τών 'Αμερικανών καί τών 'Ιταλών, ένώ οί ''Αγγλοι δεν ήσαν πολύ διατεθειμένοι νά τον υποστηρίξουν —καί τών τεχνικών προβλημάτων— οί Γάλλοι μέ τήν συνήθη λογικήν των άλλά χωρίς νά λαμβάνουν ύπ' δψιν τάς πρακτικάς δυσχέρειας, ήθελον νά εισαγάγουν μεταξύ τών συζητητέων θεμάτων τον καθορισμόν τού πολεμικού δυναμικού ύφ' δλας τάς μορφάς του. Ή τοιαύτη πρότασις άπεκάλυπτεν άμέσως τήν δφαλον έφ' ής έθραύσθησαν διαρκώς πάσαι αί προηγούμεναι προτάσεις περιορισμού τών έξοπλισμών. Δεν ήτο άρκετόν νά γίνηται λόγος περί άφοπλισμοΰ* έπρεπε κατά πρώτον νά συμφωνήσουν οί ένδιαφερόμενοι ώς προς τήν άκριβή έννοιαν τής λέξεως «έξοπλισμοί». Λ.χ., ίνα

άναφέρωμεν εν παράδειγμα, παρετηρήθη δτι δ έλεγχος τών Ηνωμένων Πολιτειών έπί της διώρυγος του Παναμά έδιπλασίαζε περίπου έν τη πράξει την ίσχύν του άμερικανικοΰ στόλου. Έ πολεμική ισχύς μιας χώρας έξαρτάται έπίσης έκ τής διαθεσιμότητος ώρισμένων πρώτων υλών, εκ τής ύπάρξεως άρτιου σιδηροδρομικού καί οδικού δικτύου, έκτης συγκριτικής αυξήσεως τών γεννήσεων κ.ο.κ. Άλλ' ούδείς τών παραγόντων τούτων ήδύνατο νά καθορισθή ή έλεγχθή υπό μιας Συνδιασκέψεως 'Αφοπλισμού, δι' δ καί πρακτικαί σκέψεις έπέβαλον δπως ή έξέτασις περιορισθή εις τούς εξοπλισμούς ύπο την συνήθη αύτών έννοιαν. Έξ άλλου, ή βρεταννική άντιπροσωπεία ύπεστήριζεν δτι αί έκπαιδευμέναι έφεδρεΐαι έδει νά ύπολογίζωνται εις το πολεμικόν δυναμικόν, ένώ ή Γαλλία καί αί λοιπαί χώραι έν αις ισχυεν ή υποχρεωτική στράτευσις, ύπεστήριζον ζωηρώς δτι ό περιορισμός δεν έδει νά έφαρμόζηται παρά εις τούς υπό τά δπλα κληθέντας. Τελικώς, οί Άγγλοι ένέδωσαν είς τό σημεΐον τούτο, άλλ[5] οί Γερμανοί έξηκολούθησαν ύποστηρίζοντες έμμόνως την άρχικήν βρεταννικήν άποψιν. Κατά Μάρτιον 1927, ή Προπαρασκευαστική Επιτροπή άνέστειλε τάς έργασίας της, άς έπανέλαβε την 30ήν Νοεμβρίου 1927, οπότε άντεπροσωπεύοντο εις αυτήν τόσον ή Σοβιετική Ένωσις δσον καί ή Τουρκία. Έν τώ μεταξύ, ή Μ. Βρεταννία καί ή Γαλλία εΐχον λύσει τάς διαφοράς των έπί τών στρατιωτικών καί ναυτικών έξοπλισμών, διά συμβιβασμού: Ή πρώτη συγκατετίθετο νά άρη τήν άντίθεσίν της ως προς τάς έκπαιδευμένας έφεδρείας, ένώ ή δευτέρα έδέχετο τό άγγλικόν σχέδιον περί τού περιορισμού τών ναυτικών έξοπλισμών κατά κατηγορίας πλοίων, διαφορετικού τού τής συνολικής χωρητικότητος αύτών. Τό σύμφωνον προεβλήθη υπό τού γαλλικού τύπου μετά τόσου ύπερμέτρου ένθουσιασμού ώστε νά ζημιωθή τελικώς. Διά τά δύο θέματα τού συμβιβασμού ένδιεφέροντο ζωηρώς καί άλλαι Δυνάμεις. Ούτε ή άμερικανική οΰτε ή γερμανική Κυβέρνησις εΐδον εύνοϊκώς τάς διατάξεις τού συμβιβασμού, καθ' δσον έπιστεύετο γενικώς δτι διά τών διατάξεων τούτων ή 'Αγγλία είχεν έν τη πραγματικότητι άποφασίσει νά ύποταχθή εις τήν διαρκή στρατιωτικήν υπεροχήν της Γαλλίας έν τή Εύρώπη.

*
* *

Ήδη, άμερικανική πρωτοβουλία, είχε λάβει χώραν κατ' Ιούνιον 1927, Ναυτική Διάσκεψις έν Γενεύη προς συμπλήρωσιν τής Συμφωνίας τής Ούασιγκτώνος (6.2.1922) διά τής άποδοχής τού περιορισμού τών ναυτικών έξοπλισμών ώς προς τάς κατηγορίας σκαφών αίτινες δεν προεβλέποντο ύπ[5] αύτής. Εις τήν Διάσκεψιν ήρνήθησαν νά μετάσχουν ή Γαλλία καί ή Ιταλία, άντιταχθεΐσαι κατά παντός σχεδίου δπερ θά έπελαμβάνετο ένός μόνον μέρους τών έξοπλισμών, με τό έπιχείρημα δτι πάσαι αί πλευραί τού προβλήματος ήσαν

άλληλένδετοι καί μάλιστα καθ’ ήν εποχήν τό δλον ζήτημα του περιορισμού των έξοπλισμών έμελετατο ύπδ Επιτροπής, είδικώς προς τούτο συσταθείσης ύπδ τής Κ.τ.Ε. Εύθύς ώς ήρχισεν ή Διάσκεψις (20 ’Ιουνίου 1927) διεπιστώθη δτι αί αμερικανική καί αγγλική προτάσεις δεν συνεφώνουν, τούναντίον δε εις πολλά σημεία άντετίθεντο ριζικώς. Οι ’Αμερικανοί προέτεινον δπως έφαρμοσθή καί εις τάς άλλας κατηγορίας πλοίων ή αύτή άναλογία ήτις είχε γίνει δεκτή ύπδ τής Συνδιασκέψεως τής Ούασιγκτώνος του 1922. ’Αντιθέτους, οι Βρεταννοί προέτεινον γενικδν περιορισμδν τής ολικής χωρητικότητος των στόλων ώς καί του διαμετρήματος των πυροβόλων αύτών, συμπεριλαμβανομένων των κατηγοριών των πολεμικών περί ών ειχεν προβλέψει ή Συνδιάσκεψις τής Ούασιγκτώνος. Όθεν, ύφίστατο πλήρης διάστασις μεταξύ του συστήματος σταθερών σχέσεων καί «μαθηματικής ίσότητος» δπερ ύπεστήριζον οι ’Αμερικανοί καί τού τής «απολύτου ίσότητος τών «αναγκών» δπερ έζήτουν οί ’Άγγλοι, προβάλλοντες δτι εκ τής άποδοχής τής άμερικανικής προτάσεως θά προέκυπτε σοβαρά άνεπάρκεια ώς πρδς τδν άριθμδν τών καταδρομικών, δστις ήτο άναγκαΐος διά τήν έξασφάλισιν τού ίδιου αύτών ύπερποντίου εμπορίου. Ή άνωτέρω βασική διαφωνία ύπήρξε καί ή κυρία αιτία τού ναυαγίου τής Διασκέψεως, ληξάσης τήν 4ην Αύγούστου άνευ αποτελέσματος.

*
* *

Μετά τήν παρέκβασιν ταύτην, έπανερχόμεθα εις τήν Προπαρασκευαστικήν ’Επιτροπήν, ήτις άπδ τών πρώτων συνεδριάσεών της ένεθαρρύνθη δι* άποφάσεως τής Συνελεύσεως τής Κ.τ.Ε., έπιβεβαιούσης τήν μεγίστην σημασίαν τόσον τής έξασφαλίσεως έπαρκών έγγυήσεων άσφαλείας δσον καί τής συλλογικής δράσεως διά τήν διατήρησιν τής ειρήνης καί προτεινούσης τήν σύστασιν ειδικής επιτροπής έντδς τών κόλπων τής Προπαρασκευαστικής. Ή ’Επιτροπή αυτή, άποκληθεΐσα τής ’Ασφαλείας, έπεφορτίσθη ύπδ τού Συμβουλίου τής Κ.τ.Ε. με τήν ακόλουθον άποστολήν: «Συνέχισις, βάσει τών ύποδείξεων τής Προπαρασκευαστικής Επιτροπής, τής μελέτης τών μέτρων άτινα δύνανται νά παράσχουν εις πάντα τά Κράτη εγγυήσεις διαιτησίας καί άσφαλείας, άναγκαίας πρδς καθορισμδν τού επιπέδου τών έξοπλισμών των εις τδ χαμηλότερον δυνατδν ύψος, ύπδ διεθνή έλεγχον............. ». Ή «’Επιτροπή Μπένες», ώς άπεκλήθη αυτή, ήρχισεν έργαζομένη άπδ τού Φεβρουάριου 1928, κατήρτισε δέ «πρότυπα συνθηκών» διαιτησίας, συνδιαλλαγής, μή έπιθέσεως καί άμοιβαίας άρωγής. Κατά τήν 9ην Συνέλευσιν τής Κ.τ.Ε. τού Σεπτεμβρίου 1928 έξητάσθη «γενικδς νόμος διά τδν διακανονισμόν τών διεθνών διαφορών», καθορίζων τήν διαδικασίαν συνδιαλλαγής καί διαιτησίας («Γενική Πράξις Διαιτησίας»). Πολλά κράτη, άρχής γενομένης άπδ τής Σουη-

δίας, άπεδέχθησαν τον έν λόγω «νόμον», πλήν όμως κατά τό 1930 δεν τον εἶχεν άποδεχθή ούτε ή Μ. Βρεταννία ούτε ή Γαλλία ούτε ή Γερμανία. Έν πάση περιπτώσει, ή ήμιεπιτυχία αυτή καί ή επιτυχία Ναυτικής Συνδιασκέψεως συγκληθείσης έν Λονδίνω (Ίανουάριος-Άπρίλιος 1930) —περί ής θέλομεν αναφέρει περαιτέρω — έπέτρεψαν όπως καταρτισθή σχέδιον Συμβάσεως περί αφοπλισμού, δπερ ζωηρώς έπεθύμει ή Μ. Βρεταννία.

*
* *

’Από τής ρηθείσης έπαναλήψεως των έργασιών τής Προπαρασκευαστικής Επιτροπής, ό ρώσος άντιπρόσωπος Λιτβίνωφ, χωρίς νά χάση καιρόν, έκαμε πρότασιν περί άμέσου καί πλήρους καταργήσεως όλων των ενόπλων δυνάμεων καί των εξοπλισμών, ώς καί καταστροφής των πολεμικών πλοίων, του πολεμικού ύλικοΰ καί τών έργοστασίων παραγωγής όπλων κλπ. 'Η πρότασις αυτή έγένετο σκωπτικώς δεκτή, τοσούτω μάλλον καθ’ όσον μόνος σκοπός αύτής ήτο νά έκθέση τήν Κ.τ.Ε. καί τάς «κεφαλαιοκρατικάς» Δυνάμεις, έφελκυομένης τής προσοχής επί τών βραδειών καί διστακτικών προόδων, αίτινες εἶχον έπιτελεσθή εις τον τομέα του άφοπλισμοΰ. Φυσικά, ή Σοβιετική Ένωσις, στηριζομένη κατά τήν εποχήν εκείνην έξ ολοκλήρου επί του όπλου τής επαναστατικής καί ανατρεπτικής προπαγάνδας, μικρόν ή ούδέν ειχεν ενδιαφέρον διά τήν στρατιωτικήν παρασκευήν καί κατά συνέπειαν, έάν ή πρότασίς της υιοθετείτο, πολλά είχε νά κερδίση καί ελάχιστα νά χάση. Έξ άλλου, ή Γερμανία έφαίνετο όλονέν περισσότερον άντιδρώσα καθ’ οίουδήποτε σχεδίου γενικού άφοπλισμοΰ. Συνάντησις έν Βερολίνω μεταξύ Λιτβίνωφ καί κόμητος Μπέρνστορφ, γερμανοΰ άντιπροσώπου εις τήν Προπαρασκευαστικήν Επιτροπήν, ένέβαλε τά εύρωπαϊκά κράτη εις ώρισμένας άνησυχίας.

*
* *

'Ως ήδη άνεφέρομεν, έτερον βήμα προς τήν προπαρασκευήν σχεδίου Συμβάσεοος ’Αφοπλισμού άπετέλεσεν ή έν Λονδίνω Ναυτική Συνδιάσκεψις του 1930, άπολήξασα εις τήν Ναυτικήν Συνθήκην του Λονδίνου, ήτις ύπεγράφη τήν 22αν ’Απριλίου 1930 καί έτέθη έν ίσχύϊ τήν Ιην ’Ιανουάριου 1931. 'Η πρόσκλησις τήν φοράν αυτήν προήλθεν έκ τής Βρεταννικής Κυβερνήσεως, άπεδέχθησαν δέ νά παραστοΰν, έκτος τών 'Ηνο^μένοον Πολιτειών καί τής ’Ιαπωνίας, ή Γαλλία καί ή ’Ιταλία, αίτινες ήρνήθησαν, ώς είδομεν, νά μετάσχουν τής Ναυτικής Διασκέψεως τής Γενεύης, κατ’ άντίθεσιν προς τήν οποίαν τό έδαφος είχε νυν προπαρασκευασθή καταλλήλως. Τελικώς, ή Συνθήκη ύπεγράφη μόνον υπό τών Ηνωμένων Πολιτειών, ’Αγγλίας καί ’Ιαπωνίας καί ούχίυπό τής Γαλλίας καί τής ’Ιταλίας, τών όποιων παρέμενον εις τό άκέραιον αί διαφοραί ώς προς τήν ισότητα

των ναυτικών των δυνάμεων, ό δέ Μουσσολίνι διεκήρυσσεν δτι «όπλα, πολυβόλα, πυροβόλα, πολεμικά πλοία καί αεροπλάνα είναι πολύ ωραιότερα πράγματα ή οι λόγοι». Οι Γάλλοι δεν ήσαν διατεθειμένοι να δεχθούν τήν ιταλικήν άπαίτησιν περί ίσότητος είμή επ' άνταλλάγματι επαρκών εγγυήσεων άσφαλείας, ας ούδεμία τών λοιπών συμμετεχουσών εις τήν Συνδιάσκεψιν χωρών ήθελε νά παράσχη* προς τούτοις, έτόνιζον δτι ή πλήρης ίσότης τών ναυτικών δυνάμεων μετά τής [5]Ιταλίας έσήμαινεν εν τή πραγματικότητι ύπαγωγήν τής Γαλλίας εις ήσσονα μοίραν εν τή Μεσογείω. Αλλά ή ιταλική άντιπροσωπεία, ής ήγεΐτο ό άπο τού Σεπτεμβρίου 1929 Ύπουργός Εξωτερικών Ντίνο Γκράντι, έπέμενεν επί τής άπαιτήσεως περί ναυτικής ίσότητος, εις τό σημεΐον δέ τούτο προσέκρουσεν ή προσπάθεια έπιτεύξεως πλήρους συμφωνίας μεταξύ τών πέντε Δυνάμεων, ή όποια άπέτυχε τελικώς. Φαίνεται δτι *6* Μουσσολίνι ήλπιζεν δτι εις τήν Συνδιάσκεψιν τού Λονδίνου οί 'Άγγλοι καί οι Αμερικανοί θά κατέληγον εις κάποιαν συμφωνίαν μετά τών 'Ιταλών, δι[9] ής θά ετίθεντο οί Γάλλοι προ ομοφώνου πιέσεως τών τριών Δυνάμεων καί θά έξηναγκάζοντο ουτω νά άποδεχθούν τά αίτήματά των. Κατεφάνη δμως άμέσως δτι οί Άγγλοι καί οί Αμερικανοί, καίτοι ήθελον νά εξαναγκάσουν τήν Γαλλίαν δπως δεχθή τον περιορισμόν τών ναυτικών της εξοπλισμών, ούδεμίαν ειχον διάθεσιν δπως τήν εξαναγκάσουν νά δεχθή τήν μετά τής 'Ιταλίας ναυτικήν ισότητα διά νά φανούν απλώς καί μόνον εύάρεστοι εις τον Μουσσολίνι. Ό τελευταίος ουτος άντελαμβάνετο τήν αρχήν τής ίσότητος τών ναυτικών δυνάμεων μεταξύ τών δύο Χωρών ούχί υπό τήν έννοιαν δτι ή Γαλλία θά έδει νά μειώση τούς ναυτικούς της εξοπλισμούς εις τό ιταλικόν επίπεδον, άλλ[9] δτι ή 'Ιταλία θά ήτο έλευθέρα νά φθάση εις τό επίπεδον τών γαλλικών εξοπλισμών έτι δέ καί νά τό ύπερβή, έάν ήτο εις θέσιν νά πράξη τούτο.

Διά τής Τριμερούς Συνθήκης έπετυγχάνοντο άσήμαντοι καί ολίγον δραστικαί μειώσεις: άφοπλισμός μικρού άριθμού αμερικανικών, άγγλικών καί ιαπωνικών πολεμικών καί περιορισμός τής χωρητικότητος τών καταδρομικών. Ούχ ήττον, χαρακτηριστικόν είναι τό γεγονός δτι αί έλαχίστης σπουδαιότατος διατάξεις αύται προεκάλεσαν μεγάλην άνησυχίαν εις έκάστην τών τριών Χωρών καί άπετέλεσαν άντικείμενον πολλών επικρίσεων έκ μέρους τής κοινής γνώμης αύτών. Έν Ιαπωνία π.χ. στέλεχος τού Γενικού Επιτελείου Ναυτικού ήύτοκτόνησεν, εις τον 'Υπουργόν δέ δστις ειχεν υπογράψει τήν Συνθήκην, δτε έπέστρεψεν εις Τόκιο, προσεφέρθη έγχειρίδιον υπό όμάδος άνωνύμων πατριωτών, διά νά τώ ύποδειχθή δτι θά ήδύνατο νά πράξη ομοίως.

*
* *

Έν τώ μεταξύ, ή Προπαρασκευαστική Επιτροπή, ένθαρρυνθεΐσα έκ τής μερικής συμφωνίας ήτις έπετεύχθη έν τή ώς άνω Ναυτική Συνδιασκέψει,

κατώρθωσε μετά πολλοΰ κόπου νά συντάξη την 9ην Δεκεμβρίου 1930 σχέδιον διεθνούς Συμβάσεως άφοπλισμού. Άλλ* ό πενιχρός συμβιβασμός εις δν κατέληξεν ή Επιτροπή ούδεμίαν των άμεσώτερον ένδιαφερομένων Δυνάμεων ικανοποιεί. Τό σχέδιον τής 9ης Δεκεμβρίου έθετε τάς έξης άρχάς: Περιορισμός ή μείωσις των στρατιωτικών δυνάμεων, μείωσις του χρόνου στρατιωτικής υπηρεσίας, περικοπή των στρατιωτικών πιστώσεων, άπαγόρευσις του χημικού καί βακτηριολογικοΰ πολέμου. 'Αλλά καί παρά τήν χαρακτηρίζουσαν αύτό άοριστίαν — δεν καθώριζεν ούτε τήν άριθμητικήν ίσχύν των ενόπλων δυνάμεων τών διαφόρων Κρατών οΰτε τό σύνολον του πολεμικού υλικού έκάστου — τό σχέδιον έγένετο δεκτόν υπό τής Γερμανίας καί τής Σοβιετικής Ένώσεως μετά μή ύποκρυπτομένης αποδοκιμασίας, δ άμερικανός άντιπρόσωπος Τζίμπσον δεν έδείκνυεν ενθουσιασμόν, αί δέ Γαλλία, Τσεχοσλοβακία καί Πολωνία τό άπεδέχθησαν υπό τήν έπιφύλαξιν δτι έδει νά συνδυασθή μέ τήν όργάνωσιν συστήματος διεθνούς άσφαλείας.

*
* *

Έπί τή βάσει του άνωτέρω σχεδίου, ήρχισε τάς έργασίας της τήν 22αν Φεβρουάριου 1932 ή έν Γενεύη Συνδιάσκεψις τού Αφοπλισμού, ής μετεΐχον 62 έν δλω Κράτη, συμπεριλαμβανομένων τών Ηνωμένων Πολιτειών καί τής Σοβιετικής Ένώσεως,άν καί μή μελών τότε τής Κ.τ.Ε.Έχαρακτηρίσθη αύτη ως «ή σπουδαιοτέρα διεθνής διάσκεψις ήτις συνήλθε ποτέ εις τήν ιστορίαν τού κόσμου» άλλά τής έλειπε, πλήν τού πνεύματος συνδιαλλαγής, τό κύρος ένός μ,εγάλου προέδρου. Πράγματι, ό όρισθείς ως Πρόεδρος τής Συνδιασκέψεως Άρθουρ Χέντερσον, πρώην 'Υπουργός Εξωτερικών τής Μ.Βρεταννίας έπίεργατικής Κυβερνήσεως καί έκ νέου απλούς πολίτης, δεν ήδύνατο νά έπιβληθή. Ό μελετητής τής ιστορίας τής Συνδιασκέψεως έκπλήσσεται απ’ αρχής διά τήν λίαν περιωρισμένην ύπ* αύτής χρησιμοποίησιν τού σχεδίου Συμβάσεως, δπερ εϊχεν άποτελέσει τό αποτέλεσμα πολυετών καί δυσχερών συζητήσεων έντός τών κόλπων τής προπαρασκευαστικής επιτροπής. Έν τή πράξει, ή Συνδιάσκεψις ούδόλως έλαβεν ύπ’ δψιν της τό σχέδιον, δπερ έν πάση ειλικρίνεια δεν ήξιζε καλλιτέρας τύχης, καθ’ δσον καί αί έλάχισται άποφάσεις, εις άς είχε καταλήξει, περιεβάλλοντο υπό έπιφυλάξεων κατά τό μάλλον ή ήττον σημαντικών. Έτέρα αιτία δι* ήν ή Συνδιάσκεψις έπελήφθη τού προβλήματος διαφοροτρόπως, ήτο τό γεγονός δτι ό κόσμος τού 1932 δέν ήτο πλέον έκεΐνος εις δν είχε προσκολληθή ή έπιτροπή.

Κατά τήν έ'ναρξιν τής Συνδιασκέψεως έπυκνοΰντο ήδη τά νέφη τής θυέλλης εις τήν έν γένει πολιτικήν άτμοσφαΐραν τής Ευρώπης. Ό Στρέζεμαν ειχεν άποθάνει (3.10.1929), μέ τήν έκλειψιν δ[5] αυτού έσημειοΰτο τό τέλος

τής «πολιτικής τής έκτελέσεως των Συνθηκών», ής οδτος ύπήρξεν ύπέρμαχος, καί ή θεαματική πρόοδος ήν έσημείωσε τό Έθνικοσοσιαλιστικόν Κόμμα είς τάς έκλογάς του 1930, καταλαβόν 107 έδρας είς τό Ράϊχσταγ καί άναδειχθέν είς πολιτικήν δύναμιν πρώτης τάξεως, άπετέλουν ήδη κακόν προμήνυμα. Προς τούτοις, κατά τάς τελευταίας συνεδριάσεις τής Προπαρασκευαστικής Επιτροπής διεπιστώθησαν συμπτώματα αύξούσης «προσεγγίσεως» μεταξύ τής Σοβιετικής Ένώσεως, τής Ιταλίας καί τής Γερμανίας, προς τον καταφανή σκοπόν άντισταθμίσεως τής γαλλικής έπιρροής. Έξ άλλου, ή παγκόσμιος οικονομική κρίσις ήλθε νά έπιδεινώση τήν κατάστασιν, ενώ ή προσπάθεια συνάψεως αύστρογερμανικής ένώσεως, περί ής έγένετο λόγος, ηύξησε τήν άτμοσφαΐραν καχυποψίας καί δυσαρέσκειας.

Τήν 8ην Φεβρουάριου ή Συνδιάσκεψις κατήρτισε τήν ((Γενικήν Επιτροπήν», υπό τήν προεδρίαν του Χέντερσον καί τήν άντιπροεδρίαν τού Ν. Πολίτου, συγκροτήσασαν πέντε είδικάς έπιτροπάς. Πάσαι αί έπιτροπαί αύται θά συνεχίσουν μέχρι τού ’Απριλίου 1935 τάς έργασίας των, διακοπείσας υπό μακρών διαλειμμάτων καί άφιερωθείσας είς τά θέματα τής μειώσεως τών στρατιωτικών δαπανών, είς τήν δημοσιότητα τών προϋπολογισμών, είς τήν άπαγόρευσιν τού χημικού καί βακτηριολογικοΰ πολέμου, είς τό έμπόριον καί τήν παραγωγήν τών όπλων, με διάκρισιν μεταξύ έπιθετικών καί άμυντικών τοιούτων, χωρίς, εν τούτοις, νά δυνηθούν ποτέ νά καταλήξουν είς συμφωνίαν διά τήν πρακτικήν εφαρμογήν τών θεωρητικώς άποδεκτών άρχών περί τού ποσοτικού καί ποιοτικού περιορισμού τών εξοπλισμών.

Άπ’ αρχής, τό πλέον άνυπέρβλητον έμπόδιον διά τήν αίσίαν έκβασιν τών διαπραγματεύσεων ύπήρξεν ή γερμανική στάσις. Κατά τήν έναρξιν τής Συνδιασκέψεως ό Γάλλος Πρωθυπουργός καί 'Υπουργός ’Εξωτερικών Ταρντιέ, παλαιός συνεργάτης τού Κλεμανσώ, άνέπτυξε σχέδιον περί συγκροτήσεως διεθνούς δυνάμεως, προ πάντων αεροπορικής, τιθεμένης είς τήν διάθεσιν τής Κ.τ.Ε. προς άντιμετώπισιν οίασδήποτε έπιθέσεως. Ούτως ό άφοπλισμός θά συνεδέετο προς τήν είς τήν Κ.τ.Ε. δοθεΐσαν δυνατότητα όπως έπιβάλη, εν άνάγκη διά τών όπλων, τον σεβασμόν τού Συμφώνου. Άλλ’ ό γερμανός ’Αντιπρόεδρος Καγκελλάριος Μπρύνιγκ άντέταξεν άμέσως ότι ο άφοπλισμός τού Ράιχ κατά τούς όρους τού Πέμπτου Μέρους τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών καί τού άρθρου 8 τού Συμφώνου τής Κ.τ.Ε., δεν έδει νά είναι ή ό πρόλογος γενικού άφοπλισμοΰ, άλλως ή Γερμανία δεν θά έθεώρει πλέον έαυτήν δεσμευμένην εκ τών στρατιωτικών διατάξεων τής Συνθήκης τών Βερσαλλιών. Ή γερμανική άποψις θά ήδύνατο νά συνοψισθή ώς εξής: ((’Εγώ έξεπλήρωσα τάς εκ τής Συνθήκης άπορρεούσας υποχρεώσεις μου* άφωπλίσθην καί τό άνεγνωρίσατε. Σειρά σας τώρα νά άφοπλιαθήτε καί σεις* κατέλθετε είς τό επίπεδόν μου, άλλως θά άνέλθω εγώ είς τό ίδικον σας. Διότι μοί ύπεσχέθητε

την ισότητα των δικαιωμάτων (Gleichberechtigung), ήν άξιώ σήμερον». Εκκινούσα έκ τής άνωτέρω βάσεως, ή Γερμανία άπεκάλει «επιθετικά» πάντα τά όπλα, άτινα εϊχεν άπαγορεύσει αύτή ή Συνθήκη των Βερσαλλιών: βαρύ πυροβολικόν, άρματα μάχης, άεροπλάνα, υποβρύχια, την δ[5] άποψιν ταύτην, μετά τινων παραλλαγών, συνεμερίζοντο αί Μ. Βρεταννία καί 'Ιταλία, ένώ ή Σοβιετική Ένωσις έχώρει περαιτέρω, άπαιτούσα την ολικήν κατάργησιν τών εξοπλισμών. Ή άμερικανική άποψις περί τού άφοπλισμού διετυπώθη σαφώς ύπο τού Καθηγητου Τζέ'ιμς Σότγουελ: «Ή Γερμανία άφωπλίσθη ύπο τον όρον.... ότι αί λοιπαί ύπογράψασαι τήν Συνθήκην Χώραι θά περιώριζον καί αύταί έθελουσίως τούς εξοπλισμούς των, λαμβάνουσαι δεόντως ύπ[5] όψιν έκεΐνο δπερ ή Γερμανία ήτο υποχρεωμένη νά πράξη» [1]. Εις τήν γερμανικήν άπαίτησιν περί ίσότητος ό Ταρντιέ προέβαλεν ότι το ρηθέν άρθρον 8 δεν ύπεχρέου τήν Γαλλίαν εις αποδοχήν σχεδίων αφοπλισμού* ένώ υπήρχε νομική ύποχρέωσις ήν ή Γερμανία είχε προσυπογράψει, ούδέν έδέσμευε τήν Γαλλίαν, πλήν μιας επιθυμίας μειώσεως τών έξοπλισμών της[1 2]. Άλλ' ό Μπριάν δεν ήτο σύμφωνος εν προκειμένω μετά τού Ταρντιέ, ύποστηρίζων ότι ή Γαλλία ήτο υποχρεωμένη έκ τού άρθρου 8 νά 3εχθή κάποιο σχέδιον άφοπλισμού [3]. Έν πάση περιπτώσει, εις τήν γερμανικήν άπαίτησιν, ήτις έφαίνετο βασίμως στηριζομένη έπί τών κειμένων καί άναμφισβητήτως έπί τής λογικής, μόνη ή σχεδόν μόνη ή Γαλλία άντέταξεν έπιχειρήματα «ντε φάκτο» καί «ντε γιούρε». Ούτως ήμφεσβήτει αύτη ότι ή Γερμανία είχε πράγματι άφοπλισθή, ως διεβεβαίου, κατηγορούσα αύτήν ότι είχε διαφοροτρόπως παραβή τήν Συνθήκην. 'Η Γαλλία παρετήρει άφ' ετέρου ότι το άρθρον 8 τού Συμφώνου τής Κ.τ.Ε. δεν ώμίλει περί ίσότητος τών δικαιωμάτων* καθώριζεν ότι ή μείωσις τών έξοπλισμών δεν έδει νά πραγματοποιηθή ή καθ' δ μέτρον συνεβιβάζετο αύτη προς τήν εθνικήν άσφάλειαν καί προς τήν έκτέλεσιν τών διεθνών υποχρεώσεων. Όθεν ό άφοπλισμος έξηρτάτο έκ τής προηγουμένης πραγματοποιήσεως τής άσφαλείας, ήτις δεν ήδύνατο νά όργανωθή παρά διά συλλογικού συστήματος, δπερ θά καθίστα άδύνατον τυχόν έπίθεσιν, καί κατά συνέπειαν διά τής άναλήψεως τής ύποχρεώσεως προσφυγής έν περιπτώσει διαφοράς εις διαιτησίαν ή διά τής δημιουργίας διεθνούς δυνάμεο^ς, ικανής νά συντρίψη πάντα έπιτιθέμενον. Κατά το τελευταΐον τούτο ή Γαλλία δεν περιωρίζετο εις τήν τριλογίαν της τού 1924 — διαιτησία, άσφάλεια, άφοπλισμος (Κεφ. ΚΣΤ).

Ή γερμανική άποψις ήτο σαφής: «'Η γενική πράξις διαιτησίας άπερ-

1. James T. Shot well, On the Rim of the Abyss, Ινθ* άν. σελ. 269.

2. Leon Blum, Peace and Disarmament, London 1932, ένθ' άν. σελ. 88-89.

3. Leon Blum, ένθ' άν. σελ. 90.

ρίφθη ύπδ των Δυνάμεων* ή διεθνής δύναμις αποτελεί χιμαιρικήν ιδέαν, πάντως δε δεν θά καθίστατο δυνατόν να όργανωθή πριν ή παρέλθη πολύς χρόνος. Καθ' όλον το διάστημα τούτο μόνον εγώ παραμένω άφωπλισμένη, πράγμα δπερ δεν δύναται να διαρκέση. Έγώ είμαι εκείνη ήτις δεν εύρίσκεται έν άσφαλεία, ήτις έχει δικαίωμα να άπαιτήση δπως τη δοθή άσφάλεια. Αυτή θά προκύψη έκ τού γεγονότος ότι έκάστη χώρα θά έχη άφοπλισθή ώς έγώ. Ὅθεν, ή άσφάλεια δέον νά επηται καί ούχί νά προηγήται τού άφοπλισμού. Έν συμπεράσματι, έάν δεν έχητε τήν διάθεσιν νά άφοπλισθήτε, μειώσατε τήν άπόστασιν ήτις μάς χωρίζει* άφήσατέ με νά σάς πλησιάσω με ένα σχετικόν καί περιωρισμένον έξοπλισμόν».

Έν τώ προαναφερθέντι γαλλικώ σχεδίω ούδεμία άκριβής μνεία έγίνετο περί τού ελέγχου τού πολεμικού υλικού εις τα διάφορα κράτη καί περί τής διοικήσεως τού στρατού τής Κ.τ.Ε. Τά άλλα μέλη τής Συνδιασκέψεως, ώς ήδη έλέχθη, υπήρξαν άντίθετα προς τήν πρότασιν ταύτην, έν οψει των έθνικών ύποχρεώσεων έκ των όποιων έθεώρουν έαυτά ήδη δεσμευμένα. 'Ο άγγλος άντιπρόσωπος Σερ Τζών Σάϊμον, 'Υπουργός των Εξωτερικών τής Κυβερνήσεως Μάκ Δόναλδ τής προελθούσης έκ των έκλογών τού Μαιου 1929, υπέβαλε τότε σχέδιον περί καταργήσεως των «έπιθετικών» δπλων, διακρινομένων σαφώς άπο τών άμυντικών τοιούτων. 'Η νέα ιδέα ήν περιείχε το έν λόγω σχέδιον ήτο ή τού «ποιοτικού άφοπλισμού», δηλαδή ή άπαγόρευσις τών δπλων άτινα ήδύναντο νά θεωρηθούν ώς ίδιατέρως προωρισμένα διά τήν έπίθεσιν. Ή πρότασις έγένετο δεκτή μετά συμπάθειας άλλ' ή μή άποδοχή της τελικώς ώφείλετο εις τό γεγονός δτι οι έμπειρογνώμονές δεν κατέστη δυνατόν νά συμφωνήσουν έπί τής διαχωριστικής γραμμής μεταξύ έπιθετικού καί άμυντικού δπλου.

Τήν 22αν Τουλίου 1932 έγένετο μία δήλωσις τού άμερικανοΰ Προέδρου Χοΰβερ δι' ής προετείνετο εν πρόγραμμα γενικής μειώσεως τών έξοπλισμών κατά τό 1/3, έπρόκειτο δηλονότι άπλώς περί ζητήματος μαθηματικής άναλογίας, ώς ύπεστηρίχθη υπό τής αμερικανικής άντιπροσωπείας καί κατά τήν Ναυτικήν Συνδιάσκεψιν τού Λονδίνου, δπερ δμως παρουσίαζε τό πλεονέκτημα τής άπλότητος. Έ πρότασις τού 'Αμερικανού Προέδρου, ήν ή Ιταλία άνήγγειλεν άμέσως ότι άπεδέχετο εις τό άκέραιον, δεν έγένετο τελικώς δεκτή, λόγω τής άντιδράσεως τής Μ. Βρεταννίας, άνησυχησάσης διά τάς ναυτικάς διατάξεις, καί τής άρνήσεως τής Γαλλίας.

Έν τω μεταξύ, ή έπιμονή τής Γερμανίας έπί τής άπαιτήσεώς της δι' ισότητα ένετάθη δτε, μετά τήν άποπομπήν τού Μπρύνιγκ, άνέλαβεν τήν αρχήν ή «Κυβέρνησις τών Βαρώνων» υπό τον φόν Πάπεν, κατ' 'Ιούνιον 1932. Τέλος, τήν 20ήν 'Ιουλίου 1932 ή Συνδιάσκεψις έπεράτωσε τήν πρώτην φάσιν τών εργασιών της διά τής υιοθετήσεως συμβιβαστικής άποφάσεως διά ψήφων

41 υπέρ, 2 κατά καί 8 άποχών, προορισμένης, κατά την έκφρασιν του Σερ Τζών Σάι'μον, «νά συγκεντρώση τά κάποια έπιτευχθέντα οφέλη, διά νά μή δυνηθοΰν πλέον νά μάς διαφύγουν». Ώς σημαντικώτερα σημεία τής άποφάσεως ταύτης δύνανται νά άναφερθούν: ή άπαγόρευσις πάσης άεροπορικής έπιθέσεως κατ' άμάχων πληθυσμών καί εναερίου βομβαρδισμού καί ή άπαγόρευσις του χημικού εμπρηστικού καί βακτηριολογικού πολέμου.

Ή άπογοήτευσις εκ τού πενιχρού τούτου άποτελέσματος έξεδηλώθη πανταχόθεν* ή Γερμανία καί ή Σοβιετική Ένωσις έφθασαν μέχρι τού σημείου ώστε νά ψηφίσουν κατά τής άποφάσεως, ένώ ή Ιταλία, ής το παράδειγμα έμιμήθησαν επτά άλλα κράτη, άπέσχεν. Ή σημασία τής άποφάσεως περιωρίζετο άκόμη περισσότερον έξ έπακολουθησάσης (Ιούλιος) δηλώσεως τής Γερμανίας, έξαρτώσης την συμμετοχήν της εις την Συνδιάσκεψιν εκ «σαφούς καί συγκεκριμένης άναγνωρίσεως τής ίσότητος των δικαιωμάτων της πρός τά των άλλων Κρατών». Όθεν, ή Συνδιάσκεψις άνέβαλε τάς εργασίας της, όταν δ' έπανέλαβε ταύτας, κατ' Όκτώβριον, ή Γερμανία δεν παρίστατο ό δε έπανεξοπλισμός της, ήδη άπό μακροΰ άρξάμενος κρυφίως, προωθείτο με έπιταχυνόμενον ρυθμόν υπό τού στρατηγού φόν Σλάϊχερ, 'Υπουργού Πολέμου τής Κυβερνήσεως φόν Πάπεν.

*
* *

'Υπό την άγγλικήν κυρίους πίεσιν, ή Γαλλική Κυβέρνησις, ής Πρόεδρος ήτο νύν ό Έρριώ, ήναγκάσθη νά ύποχωρήση, άποδεχθεΐσα τήν σύγκλησιν έν Γενεύη Διασκέψεως τών Πέντε Δυνάμεων (Γαλλίας-Μ. Βρεταννίας-Ήνωμένων Πολιτειών-Γερμανίας καί Ιταλίας) προς τον σκοπόν τής επανόδου τής Γερμανίας εις τήν Συνδιάσκεψιν 'Αφοπλισμού. Κατόπιν διαπραγματεύσεων μέ δραματικάς φάσεις, διά Δηλώσεως υπό ήμερομηνίαν 11 Δεκεμβρίου 1932 τών Κυβερνήσεων Γαλλίας, 'Αγγλίας καί 'Ιταλίας, άνεγνωρίζετο εις τήν Γερμανίαν ή «ίσότης τών δικαιωμάτων» ώς μία τών άρχών αίτινες θά έδει νά χρησιμεύσουν ώς οδηγοί εις τήν Συνδιάσκεψιν τού 'Αφοπλισμού. Άλλ' ή «παραχώρησις τής ίσότητος τών δικαιωμάτων εις τήν Γερμανίαν καί εις τάς λοιπάς Δυνάμεις αιτινες ειχον άφοπλισθή συμφώνως προς τήν Συνθήκην Ειρήνης» ένοεΐτο μόνον «εις καθεστώς δπερ θά συνεπήγετο διά πάντα τά έθνη τήν άσφάλειαν». Οΰτω, καθ' ήν εποχήν ό Χίτλερ άνήρχετο εις τήν εξουσίαν, είχε γίνει άποδεκτή ή αρχή τής ίσότητος τών δικαιωμάτων, άλλ' ή πρακτική της εφαρμογή έξηρτάτο, ώς τό έπεθύμει ή Γαλλία, έκ τής προηγουμένης κατοχυρώσεως τής άσφαλείας. Τοΰθ' όπερ έσήμαινεν ότι δεν έβράδυνε νά τεθή ζήτημα έρμηνείας τής Δηλώσεως, λαμβάνον ήπιωτέραν ή όξυτέραν μορφήν άναλόγως τών εσωτερικών έξελίξεων έν Γερμανία, ή άνοδος δε εις τήν άρχήν τού 'Εθνικοσοσιαλισμού άπό τής 30ής 'Ιανουάριου ούδεμίαν πλέον έδικαιολόγει αισιοδοξίαν.

Ήδη άπδ της 29ης Αύγούστου, τη μεσολαβήσει του εν Βερολίνω Γάλλου Πρέσβεως Άντρέ-Φρανσουά Πονσέ[1], ή Γερμανική Κυβέρνησις, σχηματίσασα την έντύπωσιν δτι ούδέν τδ θετικδν θά προέκυπτεν εκ της εν τή Συνδιασκέψει συζητήσεως, έζήτησε παρά της Γαλλικής Κυβερνήσεως άπ εύθείας διαπραγματεύσεις πρδς ρύθμισιν τού ζητήματος τής ισότητας των δικαιωμάτων δι[5] δσον άφορα τδν αφοπλισμόν.

Την Ιίην Σεπτεμβρίου ή Κυβέρνησις Έρριώ άπέκρουσε διά μετριοπαθούς άπαντήσεως την άπ* εύθείας διαπραγμάτευσιν και παρέπεμψε την Γερμανίαν εις την Συνδιάσκεψιν Αφοπλισμού. Όργισθείς έκ τής άρνήσεως ταύτης ό φδν Πάπεν, άπήντησε την 30ήν Σεπτεμβρίου άνακοινών εις Γενεύην δτι ή Γερμανία άπεχώρει τής Συνδιασκέψεως [9]Αφοπλισμού, μέχρις δτου ήθελεν άναγνωρισθή υπέρ αυτής ή πλήρης ισχύς τής ίσότητος των δικαιωμάτων.

Μετά την άνωτέρω παρέκβασιν, έπανερχόμεθα εις την Συνδιάσκεψιν τού 'Αφοπλισμού, εις ήν γαλλικόν σχέδιον, των Έρριώ καί Πώλ Μπονκούρ,άπό 14ης Νοεμβρίου 1932, δεν έτυχεν ευμενούς υποδοχής, ένω ετερον, ύποβληθέν τήν 16ην Μαρτίου 1933 ύπδ τού Μάκ Δόναλδ, μόλις κατωρθώθη νά γίνη δεκτόν ως βάσις συζητήσεως. Τδ σχέδιον τούτο συμβάσεως, πλέον συγκεκριμένον τού γαλλικού, είχε τδ πλεονέκτημα δτι διά πρώτην φοράν προέτεινεν ώρισμένους, καίτοι προσωρινούς, αριθμούς, ως πρδς τάς ένοπλους δυνάμεις. Ή προβλεπομένη σύμβασις διηρεῖτο εις πέντε μέρη, περιλαμβάνοντα εν συνόψει τά εξής: Περιορισμόν των εύρωπαϊκών ενόπλων δυνάμεων, αιτινες θά ήσαν ομοιομόρφου τύπου καί θά έστηρίζοντο επί βραχύχρονου θητείας οκτώ μηνών ή ενός έτους καί επί περιωρισμένου υλικού. Ή Γαλλία θά διετήρει μητροπολιτικόν στρατόν έκ 200.000 άνδρών καί άποικιακόν τής αύτής δυνάμεως* ή Γερμανία 200.000, ή Ιταλία 200.000 διά τήν μητρόπολιν καί 50.000 διά τάς άποικίας* ή Πολωνία 200.000, ή Τσεχοσλοβακία 100.000 καί ή Ρωσία 500.000[1 2].

Δι[9] δ,τι άφεώρα τούς ναυτικούς έξοπλισμούς, τδ βρεταννικόν σχέδιον προσεπάθει νά έπεκτείνη τάς διατάξεις τής Ναυτικής Συνθήκης τού Λονδίνου εις τήν Γαλλίαν καί τήν Ιταλίαν καί νά σταθεροποιήση τήν κατάστασιν μέχρι τής συγκλήσεως ειδικής Διασκέψεως, ήτις προεβλέπετο νά συνέλθη κατά

1. A n d r e F r a n g o i s - P o n c e t , De Versailles a Potsdam, £νθ* άν. σελ. 195.

2. Foreign Relations, 1933, I, σελ. 45.

τδ 1935 διά νά συζητήση επί των ναυτικών εξοπλισμών. Ή πολεμική άεροπορία θά κατηργεΐτο βαθμιαίος καί θά άπηγορεύοντο οί άεροπορικοί βομβαρδισμοί. Θά άπηγορεύετο δ χημικός καί βακτηριολογικός πόλεμος καί θά ίδρύετο Μόνιμος Επιτροπή ’Αφοπλισμού, ήτις θά ειχεν ώς εργον τον Ιλεγχον της έκτελέσεως του σχεδίου. Τέλος, ή Γερμανία θά ήδύνατο νά τύχη πραγματικής ίσότητος μετά παρέλευσιν πενταετίας.

'Η Γαλλία ήγειρεν αμέσως άντιρρήσεις επί τής βρεταννικής προτάσεως, καθ’ όσον άφηνεν αΰτη εν άσαφεία τήν όργάνωσιν του ελέγχου καί τήν τής ασφαλείας. Άλλ’ ετι όξυτέρα ύπήρξεν ή γερμανική άντίδρασις. 'Η Γερμανία δεν ήδύνατο νά δεχθή τήν πενταετή προθεσμίαν, ένώ, εξ άλλου, δεν άπέκρυπτε τήν οργήν της διά τδ προταθέν μέτρον ώς πρδς τήν δύναμιν του στρατού της.

'Η «Γενική Επιτροπή» τελικώς υιοθέτησε τήν 7ην ’Ιουνίου — τήν αύτήν ήμέραν καθ’ ήν έμονογραφεΐτο εν Ρώμη τδ Τετραμερές Σύμφωνον περί οδ εις τδ επόμενον κεφάλαιον — τδ σχέδιον Μάκ Δόναλδ ώς βάσιν συζητήσεως, παντδς οριστικού συμπεράσματος άναβληθέντος διά τδν Όκτω>βριον, οπότε ή Συνδιάσκεψις θά έπανελάμβανε τάς εργασίας, διακοπείσας τήν 29ην ’Ιουνίου.

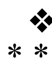
Ή άμερικανική Κυβέρνησις παρηκολούθει τά των διαπραγματεύσεων του αφοπλισμού μετ’ άκρου ενδιαφέροντος. «Ό αφοπλισμός — γράφει δ τότε 'Υπουργός των ’Εξωτερικών Κόντελλ Χάλλ[1] — ήτο εν τών σπουδαιοτέρων ζητημάτων άτινα εΐχομε νά άντιμετωπίσωμεν κατά τήν άνοιξιν του 1933». Καί συνεχίζει: «Τόσον δ Πρόεδρος όσον καί εγώ έγνωρίζομεν ότι δεν ήτο δυνατόν νά ύπάρξη ειρήνη άνευ καταλλήλου μειώσεως καί περιορισμού τών εξοπλισμών». Τήν 6ην Μαΐου 1933, δ Πρόεδρος Ρούζβελτ εσχε συνάντησιν μετά του Δρος Σάχτ, Προέδρου τής Ράϊχσμπανκ, ματαβάντος εις Ούασιγκτώνα δι’ οίκονομικάς συνομιλίας. Ό Ρούζβελτ εσπευσε νά δηλώση εις τδν Σάχτ ότι αί Ήνωμέναι Πολιτεΐαι έπέμενον επί τής διατηρήσεως τού Status quo ώς πρδς τδν έπανεξοπλισμδν τής Γερμανίας* συγχρόνως τώ εϊπεν ότι ή άμερικανική Κυβέρνησις θά κατέβαλλε πάσαν δυνατήν προσπάθειαν μειώσεως τών επιθετικών εξοπλισμών πάντων τών λοιπών εθνών εις τδ επίπεδον τών τής Γερμανίας. Εις τδ τέλος τής συνομιλίας δ Ρούζβελτ έτόνισε κατηγορηματικώς ότι «έθεώρει τήν Γερμανίαν ώς τδ μόνον δυνατόν έμπόδιον διά τήν σύναψιν συνθήκης αφοπλισμού, έζήτησε δε όπως δ Δρ Σάχτ «άνακοινώση τήν άποψιν ταύτην τδ ταχύτερον δυνατόν εις τδν Χίτλερ»[1 2].

1. C o r d e l l H u l l , The Memoirs of Cordell Hull, T. I, New York, 1948, σελ. 222.

2. C o r d e l l H u l l , Ιvθ[5] άν. σελ. 226.

Μετά τινας ημέρας άνηγγέλθη έν Βερολίνω δτι δ Χίτλερ θά ώμίλει εις *το* Ράϊχσταγ την 17ην Μαίου, εΐδησις ήτις έδωκε γενικώς λαβήν εις υποψίας οτι δ Γερμανός Καγκελλάριος θά άνήγγελλεν ενδεχομένως την πρόθεσιν του Ράιχ δπως έπανεξοπλισθή. Ό Ροΰζβελτ άπεφάσισε τότε, ίνα έπηρεάση τον «Φύρερ», δπως προβή έν σπουδή (16 Μαΐου) εις δήλωσιν ύπδ μορφήν έκκλήσεως προς τούς ήγέτας πάντων των εις τήν Συνδιάσκεψιν άντιπροσωπευομένων Κρατών. Ό 'Αμερικανός Πρόεδρος εξέφραζε τήν ελπίδα δτι ή ειρήνη θά ήδύνατο νά έξασφαλισθή «μέσω πρακτικών μέτρων αφοπλισμού». Τά έν λόγω μέτρα περιελάμβανον τήν πλήρη κατάργησιν πάντων τών επιθετικών δπλων* πλήν τού σημαντικού τούτου βήματος πάντα τά έθνη θά έδει νά συνάψουν σύμφωνον μη έπιθέσεως και νά δώσουν τήν ύπόσχεσιν δτι δεν θά προωθήσουν διά τών συνόρων των οίανδήποτε ένοπλον δύναμιν. Έν ή περιπτώσει ισχυρόν τι Κράτος ήθελεν άρνηθή νά μετάσχη παρόμοιας συμφωνίας, κατέληγεν οδτος, ό κόσμος «θά γνωρίζη ποιον βαρόνη ή εύθύνη διά τήν αποτυχίαν».

Τήν 17ην Μαίου, ό Χίτλερ άπαντών εις τάς προτάσεις τού Ροΰζβελτ έξεφώνησε γενικώς συνδιαλλακτικόν λόγον ενώπιον τού Ράϊχσταγ και συνετέλεσεν ούτως εις άξιόλογον χαλάρωσιν τής ατμόσφαιρας.

* *

Τήν 9ην 'Οκτωβρίου ή Συνδιάσκεψις τού 'Αφοπλισμού έπανέλαβε τάς έργασίας της, έπιληφθεϊσα τροποποιημένου σχεδίου Μάκ Δόναλδ, δπερ δεν προέβλεπε τήν πενταετή προθεσμίαν άλλά δύο περιόδους, εκ 4 ετών έκάστην, έξ ών ή πρώτη θά ήτο περίοδος δοκιμής, θέσεως υπό παρακολούθησιν τής Γερμανίας πριν ή παρασχεθή αύτή πλήρης ίσότης δικαιωμάτων. Αί Μ. Βρεταννία, 'Ηνωμέναι Πολιτειαι, Γαλλία και 'Ιταλία υιοθέτησαν τήν πρότασιν ταύτην, ήν δμως τό Γερμανικόν Ύπουργεΐον τών 'Εξωτερικών διά διακοινώσεως ύπό ημερομηνίαν 6 'Οκτωβρίου άπέρριψε διαρρήδην. 'Εκείνο δπερ ήξίου τό Ράΐ'χ ήτο νά τώ έπιτραπή αμέσως νά εχη τά αύτά δπλα μέ τάς λοιπάς Μεγάλας Δυνάμεις — βαρύ πυροβολικόν, άρματα μάχης, βομβαρδιστικά αεροσκάφη, θωρηκτά μάχης — τό μέγιστον δέ τών υποχωρήσεων εις ας ήδύνατο νά προβή ήτο ή συζήτησις επί τής ποσότητος τών έν λόγω δπλων. Τήν πρωίαν τής 14ης 'Οκτωβρίου ό Σερ Τζών Σάϊμον έξέθηκεν εις τήν Συνδιάσκεψιν τάς άνωτέρω προτάσεις, τονίσας δτι πάντως ή άναγνώρισις τής ίσότητος τών δικαιωμάτων δεν θά ήτο δυνατόν νά συνεπάγηται τον έπανεξοπλισμόν τών άφωπλισμένων. 'Αλλά τήν αυτήν ημέραν ή Γερμανική Κυβέρνησις προέβαινεν εις έντυπωσιακήν ένέργειαν, προκαλέσασαν γενικήν συγκίνησιν. Τώ δντι, τήν 14ην 'Οκτωβρίου ό Χίτλερ άπέστειλε προς τον Χέντερσον τηλεγράφημα, άναγγέλλον δτι

ή Γερμανία άπεχώρει όριστικώς της Συνδιασκέψεως του 'Αφοπλισμού* την 19ην 'Οκτωβρίου ό ηγέτης του Ναζισμού, λαμβάνων την ήν θά άποκαλέση μετά έξ έτη «σκληράν άπόφασιν», άνακοινοΐ την άποχώρησιν του Ράιχ τής Κ.τ.Ε. Ταυτοχρόνους ό Χίτλερ έξεφώνησε μέγα λόγον ίνα δικαιολογήση την χειρονομίαν ταύτην, δηλών ότι ή Γερμανία δεν έδέχετο νά την μεταχειρίζονται «ως λαόν δευτέρας τάξεως»* «ή θά διαθέτωμεν ϊσα δικαιώματα, ή ό κόσμος δέν θά μάς ίδη πλέον εις καμμίαν διάσκεψιν».

Προς έπικύρωσιν τής άνωτέρω άποφάσεως, ό «Φύρερ» προεκάλεσε δημοψήφισμα, οπερ, διενεργηθέν την 12ην Νοεμβρίου, ένέκρινε πανηγυρικώς (διά του 93,4% των ψήφων) ταύτην. Έπρόκειτο διά τον Χίτλερ περί άληθοΰς θριάμβου: δέν ήτο πλέον μόνον ό ηγέτης τής Γερμανίας άλλά ό άπόλυτος κυρίαρχος αύτής. Έξ άλλου, εις την ενέργειαν ταύτην ή Γερμανία ούδεμίαν σοβαράν άντίδρασιν άντεμετώπισε, πλήν πλατωνικών τινων διαμαρτυριών. Τοιουτοτρόπως έπραγματοποιεΐτο τό πρώτον σημειον του χιτλερικού προγράμματος.

Ό Χίτλερ έκαμε τό πρώτον «αποφασιστικόν βήμα, όπερ τον έφερεν εγγύτερον εις τον σκοπόν του. 'Η Κ.τ.Ε. δέν ήδύνατο νά είναι ή εν πρόσκομμα διά την πραγματοποίησιν τών μυστικών του βλέψεων καί τό έμπόδιον τούτο ήρθη ή τουλάχιστον έκλονίσθη έκ θεμελίων.

Έν Γενεύη μετά τινα στιγμήν συγκινήσεως, δέν έφάνησαν θορυβηθέντες ύπερμέτρως, μη άντιληφθέντες ή κατά τό ήμισυ την σπουδαιότητα τής τοιαύτης άποφάσεως. Ελάχιστοι υπήρξαν εκείνοι οίτινες άντελήφθησαν ότι ή άποχώρησις τής Γερμανίας κατέφερεν άνεπανόρθωτον πλήγμα κατά τής Κ.τ.Ε., έκ τού οποίου αυτή δέν έπρόκειτο πλέον νά συνέλθη.

'Η Συνδιάσκεψις, έν τούτοις, άπεφάσισεν όπως συνέχιση τάς έργασίας της καί άνευ τής Γερμανίας. Δέν παρήλθεν όμως πολύς χρόνος καί οί Ιταλοί διετύπωσαν την άποψιν ότι ή Συνδιάσκεψις «άπετέλει άπώλειαν χρόνου» καί ότι θά την παρηκολούθουν πλέον ώς άπλοι παρατηρηταί, την δέ 8ην Δεκεμβρίου 1933 τό Μέγα Φασιστικόν Συμβούλιον άπεφάνθη ότι ή «μέλλουσα συνεργασία τής Τταλίας εις τήν Κ.τ.Ε. θέλει έξαρτηθή έκ τής ριζικής μεταρρυθμίσεως αύτής δι' όσον άφορα τό καταστατικόν, τήν όργάνωσιν καί τούς άντικειμενικούς σκοπούς της έντός τού βραχυτέρου δυνατού διαστήματος». 'Υπό τοιαύτας πλέον συνθήκας ή Συνδιάσκεψις άνέβαλε τάς έργασίας της έπ' άόριστον. 'Η σκιά ενός δευτέρου παγκοσμίου πολέμου ήρχισε νά γίνεται θεατή διά γυμνού οφθαλμού καί ή πολεμική θύελλα ένέσκηψε μετ' όλιγώτερον τών εξ έτών διάστημ,α.

ΤΟ ΤΕΤΡΑΜΕΡΕΣ ΣΥΜΦΩΝΟΝ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

Τό αρχικόν σχέδιον Μονσσολίνι — Συνομιλίαι Ρώμης μεταξύ Μονσσολίνι καί Μάκ Δόναλδ-Σάϊμον. Ἰταλικοί σκοποί καί κέρδη έκ προταΘέντος συμφώνου. 'Η κατ' αυτόν άντίδρασις. Τό χελικώς μονογραφηθέν κείμενον (7-6-1933). Διαφορά ερμηνείας τον Συμφώνου υπό Γαλλίας καί Ἰταλίας καί αποτυχία αυτόν.

Τελευταία χρονολογικώς προσπάθεια, κατά τά μεταπολεμικά Ιτη, πρός ανασυγκρότησαν του κόσμου καί εδραίωσαν τής ειρήνης ύπήρξεν ή γενομένη διά τήν στενοτέραν σύμπραξιν των Τεσσάρων Μεγάλων Δυνάμεων τής Ευρώπης (Γαλλίας, Μ. Βρεταννίας, Γερμανίας καί Ιταλίας) διά του Τετραμερούς Συμφώνου τής Ρώμης. Άλλ* 6,τι παρετηρήθη προκειμένου περί του Καταστατικού τής Κ.τ.Ε. καί είδικώτερον περί των Συμφωνιών του Λοκάρνο [1] ισχύει εις τήν προκειμένην περίπτωσιν. 'Η έφαρμογή του Τετραμερούς κατέστη τελικώς άνέφικτος ως έκ των ιδιαιτέρων λόγων οίτινες ήγαγον μίαν έκάστην των συμβληθεισών Χωρών εις τήν συνομολόγησαν του καί ως έκ τών διαφορετικών σκοπών εις ους άπέβλεπον αδται. Πράγματι, ένώ αί Τέσσαρες Δυνάμεις έφάνησαν έπιφανειακώς δτι συνεφώνησαν, κατά βάθος αί διαφοραί των καί οί ανταγωνισμοί των παρέμειναν εις τό άκέραιον, έκάστη δε έξ αύτών έδέχθη νά συμμετάσχη, μέ τήν ύστερόβουλον επιδίωξιν δπως έπιτύχη έν καιρώ λύσιν ικανοποιούσαν δσον τό δυνατόν περισσότερον τά ίδια αυτής συμφέροντα.

*** *Βιβλιογραφία:* Βλέπε καί σελ. 297.**

***Francesco Salata*, II Patto Mussolini, Verona 1933.**
***Γ. Χριστοπουλον,* Τό πρόβλημα της ευρωπαϊκής ειρήνης, Άθήναι 1935.**
***Luciano Berra*, La Pace Arraata, Milano 1946.**
***Benito Mussolini*, II Discorso...................... sul «Patto a Quattro», Milano 1933.**
***F. Jacomini Di San Savino,* II Patto a Quattro, εις Rivista di Studi Politici Internationali», Ιανουάριος 1951.**

1. Κεφ. ΚΖ'.

Ή ιδέα περί Τετραμερούς έρρίφθη ύπδ του Μουσσολίνι τδ πρώτον εις λόγον του εν Τουρίνω, κατ' 'Οκτώβριον του 1932, έλαβε δε σάρκα εις πρότασιν ήν οδτος υπέβαλε την 18ην Μαρτίου 1933 εις τούς Μάκ Δόναλδ καί Σάϊμον, έπισκεφθέντας την Ρώμην έκ Γενεύης, διαρκούντος διαλείμματος της Συνδιασκέψεως τού 'Αφοπλισμού. Την 19ην Μαρτίου, τδ έκδοθέν επίσημον άνακοινωθέν επί των άγγλοϊταλικών συνομιλιών άνέφερε μεταξύ άλλων δτι κατ' αύτάς «έξητάσθη σχέδιον συνεννοήσεως επί των μεγαλύτερων πολιτικών ζητημάτων καταρτισθέν ύπδ τού Προέδρου τής 'Ιταλικής Κυβερνήσεως διά την προώθησιν τής συνεργασίας τών Τεσσάρων Δυτικών Δυνάμεων πρδς έξασφάλισιν, εν τώ πνεύματι τού Συμφώνου Κέλλογκ καί τής Δηλώσεως περί μή προσφυγής εις την βίαν, μακράς περιόδου ειρήνης εις την Ευρώπην καί τδν κόσμον».

Τδ σχέδιον Μουσσολίνι άπετελεΐτο κατ' ουσίαν έκ τεσσάρων άρθρων - καθ' οσον τά υπόλοιπα δύο άφεώρων την διάρκειαν ισχύος τής Συμφωνίας καί τήν καταχώρισιν αύτής παρά τή Κ.τ.Ε. - έφερε δέ άπ* αρχής τδν τίτλον «Πολιτικόν Σύμφωνον Συνεννοήσεως καί Συνεργασίας μεταξύ τών Τεσσάρο^ν Δυτικών Δυνάμεων». Κατά τδ άρθρον 1 αί Τέσσαρες Δυτικαί Δυνάμεις άνελάμβανον τήν ύποχρέωσιν δπως «πραγματοποιήσουν άπδ κοινού μίαν πραγματικήν πολιτικήν συνεργασίας πρδς τδν σκοπδν τής διατηρήσεως τής ειρήνης συμφώνως πρδς τδ πνεύμα τού Συμφώνου Κέλλογκ καί τού «No Force Pact» καί ενεργήσουν εν τώ πλαισίω τών εύρωπαικών σχέσεων ίνα ή τοιαύτη πολιτική ειρήνης υίοθετηθή, εν περιπτώσει άνάγκης, καί ύπδ τρίτων κρατών». Τά άρθρα 2 καί 3 άντεμετώπιζον δύο σοβαρά προβλήματα, ήτοι τήν άναθεώρησιν τών Συνθηκών Ειρήνης καί τδν άφοπλισμόν. Ώς πρδς τδ πρώτον, τδ άρθρον 2 άπήτει παρά τών Τεσσάρων Δυνάμεων δπως «επιβεβαιώσουν τήν αρχήν τής άναθεωρήσεως τών Συνθηκών Ειρήνης, συμφώνως πρδς τάς διατάξεις τού Συμφώνου τής Κ.τ.Ε. εις άς περιπτώσεις ήθελον άναφανή καταστάσεις δυνάμεναι νά άγάγουν εις σύγκρουσιν μεταξύ τών Κρατών», προσέθετε δέ δτι «ή τοιαύτη αρχή τής άναθεωρήσεως δεν δύναται νά έφαρμοσθή ή έντδς τών πλαισίων τής Κ.τ.Ε. καί έν πνεύματι άμοιβαίας κατανοήσεως καί άλληλεγγύης ώς πρδς τά άντίστοιχα συμφέροντα». Τδ άρθρον 3 άφεώρα εις τήν ισότητα δικαιωμάτων τής Γερμανίας, έν περιπτώσει άποτυχίας, έστω μερικής, τής Διασκέψεως τού 'Αφοπλισμού: α Γαλλία, Μ. Βρεταννία καί 'Ιταλία έδήλουν έν προκειμένω δτι ή «άναγνωρισθεΐσα εις τήν Γερμανίαν ίσότης δικαιωμάτων δέον νά έχη πραγματικήν σημασίαν». Εις άντάλλαγμα, ή Γερμανία «άνελάμβανε τήν ύποχρέωσιν νά πραγματοποιήση την ισότητα ταύτην τών δικαιωμάτων βαθμιαίω , βάσει μεταγενεστέρων συμφωνιών συναφθησομένων μεταξύ τών Τεσσάρων Δυνάμεων διά τής συνήθους διπλωματικής οδού». Παρόμοιαι συμφωνίαι προεβλέποντο ύπδ τού αύτού άρθρου δΓ δσον άφορφ τήν ισότητα τών δικαιωμάτων υπέρ τής Αυστρίας, τής Ούγ-

γαρίας καί τής Βουλγαρίας. Τέλος, το άρθρον 4 προέβλεπεν δτι «εις πάντα τά εύρωπαϊκά καί έξωευρωπαϊκά πολιτικά καί μη πολιτικά ζητήματα αί Τέσσαρες Δυνάμεις άναλαμβάνουν την ύποχρέωσιν δπως τηρήσουν, έν τφ μέτρω του δυνατού, κοινήν γραμμήν καί δι’ δσον άφορα εις τδ; άποικιακδν τομέα».

*
* *

Κατά ταυτα, ή πρότασις του Μουσσολίνι άπεσκόπει εις τήν ίδρυσιν είδους «Ευρωπαϊκού Διευθυντηρίου» των Τεσσάρων Μεγάλων Δυνάμεων τής Ευρώπης, ήτοι θά άνασυνιστάτο ύπδ νέαν μορφήν ή «Συναυλία των Δυνάμεων», ήτις διηύθυνε τάς τύχας τής Εύρώπης κατά τον παρελθόντα αιώνα. Ό Ντούτσε, ως φασιστής, δεν έπίστευεν εις άρχήν ώς ή τής ίσότητυς των έθνών κατά τήν γνώμην του, ή παγκοσμιότης τής Κ.τ.Ε. καί αί κοινοβουλευτικά! αυτής μέθοδοι παρέλυον τήν άποτελεσματικότητά της. Όθεν, ενώπιον τής κατά τδ μάλλον καί μάλλον έκδήλου άποτυχίας του διπλωματικού κοινοβουλευτισμού τής Γενεύης, ό Μουσσολίνι, δστις έπήρετο επί ρεαλισμώ, έσκέφθη νά άντικαταστήση τήν Κ.τ.Ε. με εν Εύρωπαϊκδν Διευθυντήριον, καταργουμένης πλήρως τής ίσότητος των Κρατών καί ύποτασσομένης τής Εύρώπης εις τήν δικτατορίαν τών Τεσσάρων Μεγάλων Δυνάμεων. Τδ σχέδιον λοιπδν άπετέλει έφαρμογήν τών φασιστικών άντιλήψεων περί ιεραρχίας, συγχρόνως δέ έσήμαινε σαφώς τήν τήρησιν τής Σοβιετικής Ένώσεως μακράν τών ευρωπαϊκών υποθέσεων, έκτδς τής Ευρωπαϊκής «Συναυλίας». Ώς βάσιν τδ σχέδιον είχε τήν άρχήν τής άναθεωρήσεως τών συνθηκών, ήν ακριβώς τδ Διευθυντήριον θά έκαλείτο κοινή συμφωνία νά έφαρμόση. Ούτως, δ Μουσσολίνι έξυπηρέτει πρωτίστως τήν φασιστικήν εξωτερικήν πολιτικήν, ήτις άπδ τού 1928 είχε στραφή πτρδς τήν κατεύθυνσιν τής άναθεωρήσεως τών συνθηκών, μελλούσης νά διευκολυνθή διά τής κοινής ένεργείας Αγγλίας, Γερμανίας καί ’Ιταλίας, ενώ, συγχρόνως, θά παρείχετο έκδούλευσις εις τήν έθνικοσυσιαλιστικήν Γερμανίαν, μεθ[5] ής ή φασιστική ’Ιταλία συνεδέετο δι’ ιδεολογικής καί πολιτικής άλληλεγγύης. Έξ άλλου, κατά τδν Μουσσολίνι, τδ πρόβλημα τής άναθεωρήσεως κατά τήν εποχήν έκείν ν συνίστατο πρδ πάντων εις άναθεώρησιν πρδς τδ συμφέρον τής Γερμανίας, δοθέντος δτι αί αιτιάσεις της Ουγγαρίας, Βουλγαρίας καί Αύστρίας δεν έθεωρούντο ύπ’ αύτού ζωτικαί έν τή πραγματικότητι δσον άφορα εις χ-δν κίνδυνον πολέμου. Πρδς τούτοις, έθεώρει δ ταλδς δικτάτωρ δτι ή άναθεώ ρησις θά εδει νά γίνη πρδς ώρισμένην κατεύθυνσιν, έφ’ δσον τδ τελευταίον πράγμα δπερ ηυχετο ούτος ήτο νά παραχωρήση τδ Ν. Τυρόλον εις τήν Γερμανίαν ή να τεθή αυτή εις επαφήν μετά τού Μπρέννερο δι’ ένδεχομένης ένώσεώς -της μετά τής Αύστρίας. Τδ σημεΐον τούτο χρήζει νά τονισθή ίδιαι-

τέρως, καθ’ όσον ή προταθείσα λύσις δεν έθιγεν εν τη πραγματικότητι ή εν μόνον Κράτος, την Πολωνίαν (Διάδρομος και Σιλεσία). Μία συζήτησις εντός των κόλπων του Συμβουλίου τής Κ.τ.Ε. παρουσίαζε τό σοβαρόν μειονέκτημα ότι θά διεξήγετο παρουσία του κυρίου άντιπάλου, ή συγκατάθεσις του οποίου ήτο τόσον ούσιώδης όσον και αδύνατος νά έπιτευχθη.

Τό προτεινόμενον σύμφωνον θά άπέβαινε, κατά τον Μουσσολίνι, έπ’ ωφέλεια τής χώρας του, διά τούς άκολούθους λόγους: Έάν ή πρωτοβουλία έστέφετο τελικώς υπό επιτυχίας, ή ’Ιταλία θά έπαιζε ρόλον διαιτητού μεταξύ Γαλλίας καί Γερμανίας, ενδεχόμενη σύγκρουσις των οποίων θά την έθετεν ένώπιον δισεπιλύτων προβλημάτων συμμαχίας* οΰτω θά έκολακεύετο όλως ιδιαιτέρως ή φασιστική εύαισθησία τού γοήτρου, όπερ, επί πλέον, θά άνυψούτο υπέρ ποτέ άλλοτε διά τής υιοθετήσεως των αντιλήψεων του Μουσσολίνι περί ιεραρχίας των Κρατών καί αύταρχικής όργανώσεως των εύρωπαΐκών πραγμάτων. Έ ’Ιταλία θά ικανοποιείτο ως προς τά άποικιακά ζητήματα. Ή Γαλλία θά άπεχωρίζετο των υπέρ τής διατηρήσεως των Συνθηκών Ειρήνης τού 1919 - 1920 τεταγμένων Συμμάχων της καί θά είχεν ένώπιον αυτής δύο Μεγάλας Δυνάμεις, σαφώς δεδηλωμένας υπέρ τής άναθεωρήσεως: εύρισκομένη εν μειοψηφία εντός τού ίδρυομένου Διευθυντηρίου, ή Γαλλία θά έξησθένει, δεν θά ήδύνατο δέ νά έλπίζη εις βοήθειαν ή παρά τής Μ. Βρεταννίας, ής όμως αί απόψεις έν προκειμένω ήσαν ολίγον ενθουσιώδεις υπέρ τής Πολωνίας. Τέλος, ύπεράνω τής Κ.τ.Ε., τά έναντι τής οποίας αισθήματα τού Μουσσολίνι άνεπτύχθησαν ήδη (Κεφ. ΙΗ'), θά ετίθετο έν οργανον εις τό όποιον ή ’Ιταλία θά έπαιζε σημαντικόν ρόλον, αυξανόμενου έτι περαιτέρω τού γοήτρου αυτής.

*
* *

Κατά τάς συνομιλίας μεταξύ τού Μουσσολίνι άφ’ ενός καί των Μάκ Δόναλδ καί Σάϊμον άφ’ ετέρου, οί άγγλοι πολιτικοί άπεδέχθησαν άπ’ αρχής την πολιτικήν τοποθέτησιν τού σχεδίου έπεφυλάχθησαν δέ διά πλέον έμπεριστατωμένην μελέτην τών λεπτομερειών καί τών καθ’ έκαστα διατάξεων τού Συμφώνου. Κατόπιν τών υπό τών άγγλων πολιτικών διατυπωθέντων ενδοιασμών, ό Μουσσολίνι άπεδέχθη όπως άπαλείψη άπό τό σχέδιόν του (άρθρον 4) την μνείαν περί τών άποικιών. Τό ουτω τροποποιηθέν κείμενον οί δύο άγγλοι πολιτικοί άνέλαβον νά υποστηρίξουν έν Παρισίοις, τούτ’ αυτό δέ συνεφωνήθη όπως πράξη ό Μουσσολίνι προκειμένου περί τών Γερμανών. "Οθεν, ή άγγλική Κυβέρνησις έφάνη ευθύς έξ αρχής ότι υιοθέτει κατ’ αρχήν τό ιταλικόν σχέδιον καί τούτο διότι θά προπαρεσκεύαζε τήν άναθεώρησιν ώρισμένων διατάξεων τών Συνθηκών, υπέρ ής είχε προσανατολισθή ή κοινή γνώμη τής χώρας καί ιδία ό Πρωθυπουργός Μάκ Δόναλδ. Συγχρόνως θά προωθείτο ή λύσις

του προβλήματος του αφοπλισμού καί γενικώς θά έπετυγχάνετο ΰφεσις τής έντάσεως των μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων σχέσεων.

Έ Έθνικοσοσιαλιστική Γερμανία, τεταγμένη υπέρ τής άναθεωρήσεως των Συνθηκών Ειρήνης, εις ήν προς τούτοις το σχέδιον τού Μουσσολίνι υπέσχετο την ισότητα των δικαιωμάτων προκειμένου περί των εξοπλισμών, ουδένα είχε λόγον δπως άντιδράση κατά της ιταλικής προτάσεως, ό φόν Πάπεν μάλιστα άπεκάλεσε «μεγαλοφυά» την ιδέαν τού Ντούτσε. Οί άνωτέρω λόγοι, ώς καί ή άνάγκη τό μέν άποφυγής τής άπομονώσεως, το δε έπιδείξεως φιλειρηνικότητος, εις εποχήν καθ' ήν ή ναζιστική δράστηριότης είχεν έμβάλει εις άνησυχίας την διεθνή κοινήν γνώμην, ήγαγον τήν Γερμανίαν εις τήν άποδοχήν τού Συμφώνου.

Έάν δμως σκοπός τού ιταλικού σχεδίου ήτο ή διεθνής υφεσις, αί υπό τής προτάσεως τού Ντούτσε προκληθεΐσαι εις τα λοιπά κράτη άντιδράσεις υπήρξαν δΓ αυτόν άπογοητευτικαί. Ἔγειρε πράγματι τούτο αίφνιδίαν θύελλαν καί προεκάλεσε δριμυτάτας διαμαρτυρίας τών άμέσως ένδιαφερομένων. Τήν 25ην Μαρτίου τά Κράτη τής Μικρός Συνεννοήσεως, άτινα είχον συστήσει κατά τον προηγούμενον Φεβρουάριον «Μόνιμον Συμβούλιον», έδημοσίευσαν κοινήν δήλωσιν καθ' ήν δεν θά ήνείχοντο ύφ' οίονδήποτε πρόσχημα δπως αί Μεγάλαι Δυνάμεις λαμβάνουν άποφάσεις διά τών όποιων θά έθίγετο ή εδαφική άκεραιότης τρίτων. Τήν αυτήν στάσιν έτήρησεν καί ή Πολωνία. Τήν 30ήν Μαΐου τό Μόνιμον Συμβούλιον τής Μικράς Συνεννοήσεως, συνελθόν έν Πράγα, έξεδήλωσε καί πάλιν τήν άντίθεσίν του, ενώ ή Βελγική Κυβέρνησις είχεν εγχειρίσει τήν 2αν 'Απριλίου άνάλογον υπόμνημα. 'Υπό τοιαύτας συνθήκας, ή Γαλλική Κυβέρνησις ής τότε προήδρευεν ό Νταλαντιέ, εύρεθείσα επί πλέον υπό τήν πίεσιν τής άντιδράσεως τού γαλλικού λαού, δστις είχε καταληφθή υπό τού φόβου δτι έπρόκειτο περί προμελέτημένης έπιθέσεως κατά τού μεταπολεμικού καθεστώτος, προέτεινε διαφόρους τροποποιήσεις εις τό ιταλικόν σχέδιον. Βεβαίως ή Γαλλία δεν ήδύνατο νά άντιτάξη κατηγορηματικήν άρνησιν εις τήν πρότασιν, διότι διεκινδύνευεν οΰτω νά ϊδη πραγματοποιουμένην σαφώς εχθρικήν κατ' αυτής συμμαχίαν μεταξύ Γερμανίας καί Ιταλίας, ενώ συγχρόνως ήθελε νά φανή δτι δεν άντέδρα εις προσπάθειαν καταβαλλομένην υπέρ τής ειρήνης, τοσούτω μάλλον καθ' δσον μετείχεν αυτής ή Μ. Βρεταννία. Έξ άλλου, δέν έπεθύμει νά χάση τήν εύκαιρίαν προσεγγίσεως προς τήν 'Ιταλίαν, εύκαιρίαν ήτις συνεδυάζετο μέ νέαν δέσμευσιν τής Γερμανίας, άναγνωριζούσης διά τής υπογραφής τού Τετραμερούς τάς Συμφωνίας τού Λοκάρνο καί τό Σύμφωνον τής Κ.τ.Ε.

*
* *

"Οθεν, ή Γαλλία, ένώ προσεπάθησε νά κατευνάση τον πανικόν των Κρατών της Μικρός Συνεννοήσεως καί της Πολωνίας, διετύπωσε, χωρίς κατ' αρχήν νά άποκρούση την ιδέαν τής συνάψεως ένδς Τετραμερούς Συμφώνου, τόσας έπιφυλάξεις κατά τάς έπακολουθησάσας διαπραγματεύσεις, ώστε το τελικώς μονογραφηθέν κείμενον ελάχιστα νά όμοιάζη έν τη διατυπώσει του προς το αρχικόν σχέδιον καί νά δύναται νά θεωρηθή ως άπολύτως άνώδυνον, δίδον άπλώς ήθικήν ίκανοποίησιν εις την Ιταλικήν Κυβέρνησιν καί δη όλως εφήμερον.

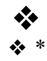
Κατά τάς διαπραγματεύσεις αίτινες έπηκολούθησαν μέχρι τής 7ης Ιουνίου 1933, καθ' ήν έμονογραφήθη έν Ρώμη τό Σύμφωνον των Τεσσάρων, έπηνέχθησαν πλεΐσται οσαι τροποποιήσεις εις τό άρχικόν σχέδιον, όφειλόμεναι ιδίως εις την άνάγκην ύπερπηδήσεως δύο κυρίως εμποδίων: Τό πρώτον προήρχετο εκ τών άνησυχιών άς είχε προκαλέσει τό σχέδιον διά τής διατάξεως τού άρθρου 2, προβλεπούσης περί τής αρχής τής άναθεωρήσεως τών συνθηκών, τό δε δεύτερον εκ του άρθρου 3 περί άναγνωρίσεως εις την Γερμανίαν πραγματικής ίσότητος δικαιωμάτων ίδια κατά τό τελευταΐον στάδιον τών διαπραγματεύσεων. Ή μεγαλυτέρα άντίθεσις άντιλήψεων παρετηρήθη άπ* αρχής εις τό ζήτημα τής άναθεωρήσεως τών Συνθηκών (λόγος Μουσσσολίνι εις τήν Γερουσίαν, τήν 7ην Ιουνίου 1933* βλ. Salata, έ'νθ[5] άν. σελ. 144).Εις τό άρθρον 2 τού Συμφώνου δεν γίνεται πλέον λόγος, ως έν τώ σχεδίω, περί άναθεωρήσεως τών Συνθηκών, άλλά μόνον περί άρθρων τινών τού Συμφώνου τής Κ.τ.Ε., ήτοι τών άρθρων 19, 16 καί 10, συγχρόνως δε προβλέπεται ότι ατά 'Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη άποφασίζουν νά έξετάζουν άπό κοινού καί υπό τήν έπιφύλαξιν τών αποφάσεων, αίτινες δεν δύνανται νά ληφθούν είμή υπό τών τακτικών οργάνων τής Κ.τ.Ε., πάσαν πρότασιν σχετικήν προς τάς μεθόδους καί τάς διαδικασίας, τάς δυναμένας νά προσδώσουν εις τά άρθρα ταύτα τήν δέουσαν αξίαν)).

Ή έκ τού άρθρου 3 τού σχεδίου προκληθεισα οξεία γαλλογερμανική άντίθεσις ύπερεπηδήθη ωσαύτως διά τής διατυπώσεως ενός άνωδύνου κειμένου: «Τά 'Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη άναλαμβάνουν τήν ύποχρέωσιν όπως καταβάλουν πάσαν προσπάθειαν προς έξασφάλισιν τής έπιτυχίας τής Συνδιασκέψεως τού 'Αφοπλισμού καί έπιφυλάσσονται, έν περιπτώσει καθ' ήν ή Συνδιάσκεψις αυτή άφηνεν έκκρεμή ζητήματα άφορώντα αύτά ιδιαιτέρως, όπως έπανεξετάσουν ταύτα άπό κοινού, κατ' έφαρμογήν τού παρόντος Συμφώνου, προς έπίτευξιν τής λύσεώς των διά τών καταλλήλων μεθόδων».

Έν τώ άρθρω 4 ώρίζετο ότι «Τά 'Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη έπιβεβαιούν τήν θέλησίν των όπως συνεννοώνται έπί παντός οικονομικού ζητήμα-

τος κοινού ενδιαφέροντος διά τήν Ευρώπην καί ιδιαιτέρως διά τήν οικονομικήν της άνόρθωσιν . . . . . .

Τέλος, τδ Σύμφωνον, ούτινος ή διάρκεια ώρίζετο δεκαετής (άρθρον 5), δεν ώμίλει πλέον περί «κοινής πολιτικής έφ' όλων των εύρωπαϊκών καί έξωευρωπαϊκών πολιτικών καί μή ζητημάτων», άλλά μόνον περί «συσκέψεως των Συμβαλλομένων Μερών έφ' όλων των ζητημάτων άτινα άφορουν αυτά» καί περί «καταβολής πάσης προσπάθειας προς εφαρμογήν πολιτικής πραγματικής συνεργασίας όλων τών Δυνάμεων εντός τού πλαισίου τής Κ.τ.Ε., προς διατήρησιν τής ειρήνης» (άρθρον 1).

❖ *

Κατά ταύτα, ή τελική διατύπωσις τού Συμφώνου διέφερε μεγάλως τού άρχικού σχεδίου τού Μουσσολίνι, παρά τάς περί τού αντιθέτου διαβεβαιώσεις αυτού εις τον ενώπιον τής Γερουσίας λόγον του τής 7ης Ιουνίου, ημέρας τής μονογραφής τού Συμφώνου: «Υπεστηρίχθη υπό τινων δτι ή σύνταξις τού Συμφώνου . . . . πόρρω άπέχει τού άρχικού σχεδίου. Ειπον ήδη δτι τούτο ήτο ύφ[5] ώρισμένην έννοιαν άναπόφευκτον, άλλά μία προσεκτική μελέτη τών κειμένων άποδεικνύει δτι διετηρήθησαν αί άρχικαί άρχαί»[1]. Ή ερμηνεία ήτις έδόθη υπό τών Συμβαλλομένων καί ιδία υπό τής Γαλλίας διέφερε ριζικώς. *0 Μουσσολίνι έξηκολούθει να έρμηνεύη τό Σύμφωνον ως εν οργανον βαθμιαίας άναθεωρήσεως τών Συνθηκών Ειρήνης, τούθ' δπερ έδήλου έν τώ προρρηθέντι λόγω του ένώπιον τής Γερουσίας, έν συνεχεία τής προαναφερθείσης περικοπής περί διατηρήσεως τών βασικών άρχών: «. . . . Ουτω διετηρήθη (άρθρον 2) ή μνεία τού άρθρου 19, δπερ προβλέπει τήν δυνατότητα νέας έξετάσεως τών Συνθηκών αίτινες κατέστησαν άνεφάρμοστοι». Άντιθέτως, ή Γαλλία εις τήν άπό 7ης Ιουνίου διακοίνωσίν της προς τάς Χώρας τής Μικράς Συνεννοήσεως ώς καί εις τήν άπό 8ης 'Ιουνίου δήλωσίν της προς τήν Πολωνίαν έβεβαίου ταύτας δτι ή νέα Συνθήκη κατ' ούδέν θά μετέβαλλε τήν πολιτικήν της καί δτι διά τήν άναθεώρησιν τού έδαφικού καθεστώτος θά έδει νά άποφανθή όμοφώνως ή Κ.τ.Ε., συμπεριλαμβανομένων τών ψήφων τών άμέσως ένδιαφερομένων Κρατών, άνευ τής συναινέσεως τών όποιων ούδέν θά ήδύνατο νά γίνη. Εις έπίρρωσιν τών άνωτέρω, ό Νταλαντιέ, κατά τήν έν τη Γαλλική Βουλή συζήτησιν τής 9ης Ιουνίου[1 2], έτόνιζε μεταξύ άλλων: «Ό,τι θέλω νά εϊπω, έν πάση περιπτώσει, είναι δτι (τό Σύμφωνον) άναφέρεται ρητώς εις τά μεγάλα έκεινα ειρηνικά έργα, άτινα καλούνται «Σύμφωνον τής Κ.τ.Ε.)),

1. **Salata, ένθ* άν. σελ. 145.**
2. **Salata, ένθ* άν. σελ. 305.**

«Συμφωνίαι του Λοκάρνο», «Σύμφωνον Μπριάν-Κέλλογκ». Δεν τίθεται ζήτημα Διευθυντηρίου. Αί Τέσσαρες Δυνάμεις συγκεντροΰνται ίνα άνταλλάξουν γνώμας και ούχί προς λήψιν άποφάσεων. Δεν ορίζουν παρά δ,τι άφορα άποκλειστικώς αύτάς τάς ιδίας. Βεβαίως το άρθρον 19 διετηρήθη. Ύπάρχει επίσης εν τω Συμφώνω τής Κ.τ.Ε. Το άρθρον 10 περί τής εδαφικής άκεραιότητος καί τδ άρθρον 16 περί των κυρώσεων παραμένουν συνδεδεμένα προς τούτο, ώς πολλοί εξ υμών το έζήτησαν κατά την συνεδρίασιν τής 6ης ’Απριλίου» Α Ώστε βασική άνέκυπτεν ή άντίθεσις μεταξύ των δύο θέσεων, γαλλικής καί ιταλικής, εις ήν θά έδει νά προστεθή δ δλονεν έντεινόμενος γαλλογερμανικος άνταγωνισμός.

Παρά τούς περιορισμούς δι* ών περιεβλήθη το Τετραμερές, δπερ ύπεγράφη εν Ρώμη την 15ην Ιουλίου 1933, άποκληθέν ((Σύμφωνον Συνεργασίας καί Συνεννοήσεως)), ή Γαλλία, διά νά καθησυχάση πλήρως τούς έν τή Κεντρική καί ’Ανατολική Ευρώπη Συμμάχους της, δεν υπέβαλε τούτο εις το Κοινοβούλιον προς κύρωσιν, ήτις άλλωστε κατέστη αδύνατος μετά τήν εκ τής Κ.τ.Ε. άποχώρησιν τής Γερμανίας. Ουτω το Τετραμερές Σύμφωνον τής Ρώμης έναυάγησεν όριστικώς μηδέποτε έφαρμοσθέν έν τή πράξει, ή αποτυχία του δε έξήλειψε τάς άμυδράς ελπίδας περί ειρηνικής άναθεωρήσεως των Συνθηκών. Ήδη τήν 31ην Δεκεμβρίου 1933, ό Μουσσολίνι έδήλου εις άρθρον του δτι ((ελλείψει άναθεωρήσεως διά τού Τετραμερούς Συμφώνου, θά όμιλήση ή Αύτοΰ Μεγάλειότης τδ πυροβόλον». [1]

1. Salata, ενθ’ άν. σελ. 307.